הלכה · שולחן ערוך

# שולחן ערוך, יורה דעה

רבנו יוסף קארו [מרן הבית יוסף]

**ספריית אור ברסלב** · or-breslev.co.il

# שולחן ערוך, יורה דעה

רבנו יוסף קארו [מרן הבית יוסף]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שולחן-ערוך-יורה-דעה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

# תוכן העניינים


**סימן א** ..... 10
**סימן ב** ..... 12
**סימן ג** ..... 13
**סימן ד** ..... 13
**סימן ה** ..... 14
**סימן ו** ..... 15
**סימן ז** ..... 16
**סימן ח** ..... 16
**סימן ט** ..... 16
**סימן י** ..... 16
**סימן יא** ..... 17
**סימן יב** ..... 17
**סימן יג** ..... 18
**סימן יד** ..... 19
**סימן טו** ..... 19
**סימן טז** ..... 20
**סימן יז** ..... 21
**סימן יח** ..... 22
**סימן יט** ..... 24
**סימן כ** ..... 25
**סימן כא** ..... 26
**סימן כב** ..... 27
**סימן כג** ..... 27
**סימן כד** ..... 29
**סימן כה** ..... 32
**סימן כו** ..... 32
**סימן כז** ..... 32
**סימן כח** ..... 32
**סימן כט** ..... 35
**סימן ל** ..... 35
**סימן לא** ..... 35
**סימן לב** ..... 36
**סימן לג** ..... 37
**סימן לד** ..... 38
**סימן לה** ..... 39
**סימן לו** ..... 41
**סימן לז** ..... 44
**סימן לח** ..... 45
**סימן לט** ..... 46
**סימן מ** ..... 50
**סימן מא** ..... 50
**סימן מב** ..... 51
**סימן מג** ..... 52
**סימן מד** ..... 53
**סימן מה** ..... 54
**סימן מו** ..... 54
**סימן מז** ..... 55
**סימן מח** ..... 56
**סימן מט** ..... 57
**סימן נ** ..... 58
**סימן נא** ..... 58
**סימן נב** ..... 59
**סימן נג** ..... 60
**סימן נד** ..... 61
**סימן נה** ..... 61
**סימן נו** ..... 63
**סימן נז** ..... 65
**סימן נח** ..... 68
**סימן נט** ..... 69
**סימן ס** ..... 70
**סימן סא** ..... 70
**סימן סב** ..... 73

**סימן סג** ..... 73
**סימן סד** ..... 74
**סימן סה** ..... 77
**סימן סו** ..... 78
**סימן סז** ..... 80
**סימן סח** ..... 81
**סימן סט** ..... 83
**סימן ע** ..... 86
**סימן עא** ..... 88
**סימן עב** ..... 89
**סימן עג** ..... 90
**סימן עד** ..... 91
**סימן עה** ..... 91
**סימן עו** ..... 92
**סימן עז** ..... 93
**סימן עח** ..... 93
**סימן עט** ..... 94
**סימן פ** ..... 94
**סימן פא** ..... 95
**סימן פב** ..... 96
**סימן פג** ..... 97
**סימן פד** ..... 99
**סימן פה** ..... 101
**סימן פו** ..... 102
**סימן פז** ..... 103
**סימן פח** ..... 105
**סימן פט** ..... 105
**סימן צ** ..... 107
**סימן צא** ..... 108
**סימן צב** ..... 110
**סימן צג** ..... 112
**סימן צד** ..... 113
**סימן צה** ..... 114
**סימן צו** ..... 115
**סימן צז** ..... 116
**סימן צח** ..... 117
**סימן צט** ..... 119
**סימן ק** ..... 120
**סימן קא** ..... 120
**סימן קב** ..... 122
**סימן קג** ..... 123
**סימן קד** ..... 124
**סימן קה** ..... 125
**סימן קו** ..... 128
**סימן קז** ..... 129
**סימן קח** ..... 130
**סימן קט** ..... 131
**סימן קי** ..... 132
**סימן קיא** ..... 134
**סימן קיב** ..... 135
**סימן קיג** ..... 137
**סימן קיד** ..... 139
**סימן קטו** ..... 141
**סימן קטז** ..... 142
**סימן קיז** ..... 143
**סימן קיח** ..... 144
**סימן קיט** ..... 146
**סימן קכ** ..... 148
**סימן קכא** ..... 150
**סימן קכב** ..... 151
**סימן קכג** ..... 153
**סימן קכד** ..... 156
**סימן קכה** ..... 160
**סימן קכו** ..... 161

**סימן קכז** ..... 162
**סימן קכח** ..... 164
**סימן קכט** ..... 165
**סימן קל** ..... 169
**סימן קלא** ..... 170
**סימן קלב** ..... 171
**סימן קלג** ..... 173
**סימן קלד** ..... 174
**סימן קלה** ..... 176
**סימן קלו** ..... 178
**סימן קלז** ..... 179
**סימן קלח** ..... 179
**סימן קלט** ..... 181
**סימן קמ** ..... 183
**סימן קמא** ..... 183
**סימן קמב** ..... 185
**סימן קמג** ..... 186
**סימן קמד** ..... 187
**סימן קמה** ..... 187
**סימן קמו** ..... 189
**סימן קמז** ..... 190
**סימן קמח** ..... 190
**סימן קמט** ..... 192
**סימן קנ** ..... 193
**סימן קנא** ..... 193
**סימן קנב** ..... 195
**סימן קנג** ..... 195
**סימן קנד** ..... 195
**סימן קנה** ..... 196
**סימן קנו** ..... 197
**סימן קנז** ..... 197
**סימן קנח** ..... 199
**סימן קנט** ..... 199
**סימן קס** ..... 200
**סימן קסא** ..... 203
**סימן קסב** ..... 204
**סימן קסג** ..... 205
**סימן קסד** ..... 205
**סימן קסה** ..... 206
**סימן קסו** ..... 206
**סימן קסז** ..... 207
**סימן קסח** ..... 207
**סימן קע** ..... 214
**סימן קעא** ..... 214
**סימן קעב** ..... 215
**סימן קעג** ..... 216
**סימן קעד** ..... 219
**סימן קעה** ..... 221
**סימן קעו** ..... 222
**סימן קעז** ..... 223
**סימן קעח** ..... 229
**סימן קעט** ..... 229
**סימן קפ** ..... 231
**סימן קפא** ..... 232
**סימן קפב** ..... 233
**סימן קפג** ..... 233
**סימן קפד** ..... 233
**סימן קפה** ..... 235
**סימן קפו** ..... 236
**סימן קפז** ..... 236
**סימן קפח** ..... 239
**סימן קפט** ..... 240
**סימן קצ** ..... 246
**סימן קצא** ..... 254

**סימן קצב** ..... 255
**סימן קצג** ..... 256
**סימן קצד** ..... 256
**סימן קצה** ..... 258
**סימן קצו** ..... 260
**סימן קצז** ..... 262
**סימן קצח** ..... 263
**סימן קצט** ..... 268
**סימן ר** ..... 270
**סימן רא** ..... 270
**סימן רב** ..... 282
**סימן רג** ..... 283
**סימן רד** ..... 283
**סימן רה** ..... 284
**סימן רו** ..... 285
**סימן רז** ..... 285
**סימן רח** ..... 286
**סימן רט** ..... 287
**סימן רי** ..... 287
**סימן ריא** ..... 287
**סימן ריב** ..... 288
**סימן ריג** ..... 288
**סימן ריד** ..... 289
**סימן רטו** ..... 289
**סימן רטז** ..... 291
**סימן ריז** ..... 292
**סימן ריח** ..... 297
**סימן ריט** ..... 297
**סימן רכ** ..... 298
**סימן רכא** ..... 300
**סימן רכב** ..... 303
**סימן רכג** ..... 303
**סימן רכד** ..... 304
**סימן רכה** ..... 304
**סימן רכו** ..... 304
**סימן רכז** ..... 305
**סימן רכח** ..... 305
**סימן רכט** ..... 313
**סימן רל** ..... 315
**סימן רלא** ..... 315
**סימן רלב** ..... 315
**סימן רלג** ..... 320
**סימן רלד** ..... 321
**סימן רלה** ..... 328
**סימן רלו** ..... 329
**סימן רלז** ..... 331
**סימן רלח** ..... 332
**סימן רלט** ..... 335
**סימן רמ** ..... 337
**סימן רמא** ..... 340
**סימן רמב** ..... 341
**סימן רמג** ..... 346
**סימן רמד** ..... 348
**סימן רמה** ..... 349
**סימן רמו** ..... 352
**סימן רמז** ..... 356
**סימן רמח** ..... 357
**סימן רמט** ..... 357
**סימן רנ** ..... 359
**סימן רנא** ..... 360
**סימן רנב** ..... 361
**סימן רנג** ..... 363
**סימן רנד** ..... 364
**סימן רנה** ..... 365

**סימן רנו** ..... 365
**סימן רנז** ..... 367
**סימן רנח** ..... 368
**סימן רנט** ..... 370
**סימן רס** ..... 372
**סימן רסא** ..... 372
**סימן רסב** ..... 372
**סימן רסג** ..... 373
**סימן רסד** ..... 374
**סימן רסה** ..... 375
**סימן רסו** ..... 377
**סימן רסז** ..... 379
**סימן רסח** ..... 389
**סימן רסט** ..... 391
**סימן רע** ..... 392
**סימן רעא** ..... 393
**סימן רעב** ..... 394
**סימן רעג** ..... 394
**סימן רעד** ..... 395
**סימן רעה** ..... 396
**סימן רעו** ..... 397
**סימן רעז** ..... 398
**סימן רעח** ..... 398
**סימן רעט** ..... 399
**סימן רפ** ..... 400
**סימן רפא** ..... 400
**סימן רפב** ..... 401
**סימן רפג** ..... 402
**סימן רפד** ..... 403
**סימן רפה** ..... 403
**סימן רפו** ..... 404
**סימן רפז** ..... 406
**סימן רפח** ..... 406
**סימן רפט** ..... 407
**סימן רצ** ..... 408
**סימן רצא** ..... 408
**סימן רצב** ..... 408
**סימן רצג** ..... 409
**סימן רצד** ..... 410
**סימן רצה** ..... 414
**סימן רצו** ..... 415
**סימן רצז** ..... 423
**סימן רצח** ..... 431
**סימן רצט** ..... 431
**סימן ש** ..... 432
**סימן שא** ..... 433
**סימן שב** ..... 435
**סימן שג** ..... 436
**סימן שד** ..... 436
**סימן שה** ..... 436
**סימן שו** ..... 440
**סימן שז** ..... 442
**סימן שח** ..... 442
**סימן שט** ..... 442
**סימן שי** ..... 443
**סימן שיא** ..... 443
**סימן שיב** ..... 444
**סימן שיג** ..... 444
**סימן שיד** ..... 445
**סימן שטו** ..... 446
**סימן שטז** ..... 447
**סימן שיז** ..... 447
**סימן שיח** ..... 448
**סימן שיט** ..... 448

**סימן שכ** ..... 449
**סימן שכא** ..... 450
**סימן שכב** ..... 452
**סימן שכג** ..... 453
**סימן שכד** ..... 454
**סימן שכה** ..... 456
**סימן שכו** ..... 456
**סימן שכז** ..... 457
**סימן שכח** ..... 457
**סימן שכט** ..... 458
**סימן של** ..... 459
**סימן שלא** ..... 459
**סימן שלב** ..... 475
**סימן שלג** ..... 475
**סימן שלד** ..... 476
**סימן שלה** ..... 482
**סימן שלו** ..... 483
**סימן שלז** ..... 484
**סימן שלח** ..... 484
**סימן שלט** ..... 484
**סימן שמ** ..... 485
**סימן שמא** ..... 490
**סימן שמב** ..... 491
**סימן שמג** ..... 492
**סימן שמד** ..... 492
**סימן שמה** ..... 494
**סימן שמו** ..... 495
**סימן שמז** ..... 495
**סימן שמח** ..... 495
**סימן שמט** ..... 495
**סימן שנ** ..... 496
**סימן שנא** ..... 496
**סימן שנב** ..... 497
**סימן שנג** ..... 497
**סימן שנד** ..... 497
**סימן שנה** ..... 498
**סימן שנו** ..... 498
**סימן שנז** ..... 498
**סימן שנח** ..... 498
**סימן שנט** ..... 499
**סימן שס** ..... 499
**סימן שסא** ..... 499
**סימן שסב** ..... 500
**סימן שסג** ..... 501
**סימן שסד** ..... 501
**סימן שסה** ..... 502
**סימן שסו** ..... 503
**סימן שסז** ..... 503
**סימן שסח** ..... 504
**סימן שסט** ..... 504
**סימן שע** ..... 505
**סימן שעא** ..... 505
**סימן שעב** ..... 506
**סימן שעג** ..... 506
**סימן שעד** ..... 508
**סימן שעה** ..... 509
**סימן שעו** ..... 511
**סימן שעז** ..... 513
**סימן שעח** ..... 513
**סימן שעט** ..... 514
**סימן שפ** ..... 514
**סימן שפא** ..... 517
**סימן שפב** ..... 517
**סימן שפג** ..... 518

**סימן שפד** ..... 518
**סימן שפה** ..... 519
**סימן שפו** ..... 520
**סימן שפז** ..... 520
**סימן שפח** ..... 520
**סימן שפט** ..... 520
**סימן שצ** ..... 521
**סימן שצא** ..... 522
**סימן שצב** ..... 523
**סימן שצג** ..... 524
**סימן שצד** ..... 525
**סימן שצה** ..... 525
**סימן שצו** ..... 526
**סימן שצז** ..... 526
**סימן שצח** ..... 526
**סימן שצט** ..... 526
**סימן ת** ..... 529
**סימן תא** ..... 530
**סימן תב** ..... 530
**סימן תג** ..... 532

# סימן א

**מי הם הכשרים לשחוט. ובו י"ד סעיפים:**

**א** הכל שוחטין לכתחלה אפילו נשים: הגה יש אומרים שאין להניח נשים לשחוט. שכבר נהגו שלא לשחוט וכן המנהג שאין הנשים שוחטות: (ב"י בשם האגור): ועבדים וכל אדם אפילו אין מכירין אותו שמוחזק לשחוט שלא יתעלף וגם אין יודעין בו שהוא מומחה ויודע הלכות שחיטה מותר ליתן לו לכתחלה לשחוט ומותר לאכול משחיטתו שרוב הרגילין לשחוט הם בחזקת מומחין ומוחזקין. בד"א בשאינו לפנינו אז מותר לאכול משחיטתו וסומכים על החזקה. אבל אם הוא לפנינו צריך לבדקו אם הוא מומחה ויודע הלכות שחיטה אבל אין צריך לשאלו אם נתעלף: הגה וי"א שאין לסמוך על החזקה אלא בדיעבד אבל לכתחלה אין לסמוך על חזקה במקום דיכולין לבררו (מרדכי והגהות אשר"י ואגור בשם א"ז ושאלתות פ' בהעלותך) וכל זה מיירי באחרים שאינן בקיאין ויודעין אם זה השוחט בקי או לאו אבל השוחט עצמו לא ישחוט אע"פ שיודע הלכות שחיטה ומומחה עד ששחט ג"פ בפני חכם ומומחה בהלכות שחיטה שיודע שהוא רגיל וזריז שלא יתעלף (טור בשם הרמב"ם) ולכן נוהגין שאין אדם שוחט אלא א"כ נטל קבלה לפני חכם (אגור בשם הלכות א"י) ואין החכם נותן לו קבלה עד שידע בו שהוא יודע הלכות שחיטה ובקי ביד. ולכן נוהגין שכל הבאין לשחוט סומכין עליהם לכתחילה ולא בדקינן אותם לא בתחילה ולא בסוף. דכל המצויין אצל שחיטה כבר נטלו קבלה לפני חכם (ד"ע) ובקצת מקומות נוהגין להחמיר עוד דהמקבל נוטל כתב מן החכם לראייה שנתן לו קבלה. וכל שוחט אע"פ שנטל קבלה יראה שיחזור לפרקים הלכות שחיטה שיהיו שגורים בפיו ובלבו שלא ישכחם (מהר"ר יעקב הלוי בשם מהר"ש) . וכמו שהדין בהלכות שחיטה ובמי שבא לשחוט כך הוא הדין בהלכות בדיקות הריאה ובמי שבא לבדוק. ודינם ומנהגם שוה בכל זה (ד"ע) ויש לב"ד לחקור ולדרוש אחר הבודקים והשוחטים ולראות שיהיו בקיאים ומומחים וכשרים (מהרי"ו סי' נ') כי גדול איסור המכשלה בשחיטות ובדיקות המסורים לכל ואם בדקו איזה שוחט ובודק ונמצא שאינו יודע. אם נטל פעם אחת קבלה אין מטריפין למפרע מה ששחט דאמרינן השתא הוא דאתרע (חדושי אגודה) אבל אם לא נטל קבלה מעולם כל מה ששחט טריפה גם כל הכלים שבשלו בהן מה ששחט צריכין הכשר (רשב"א סימן ריי"ח):

**ב** אין צריך שידע כל חילוקי הדינים אלא אם אומר על דבר זה הייתי מסתפק ושואל קרינן ביה שפיר יודע עד שאומר על האסור מותר: הגה ובודקין אותו בדיני הלכות שחיטה שיתבארו לקמן ריש סימן כ"ג ובדין בדיקת הסכין ובדין בדיקת הסימנים לאחר שחיטה כמו שיתבאר לקמן סימן כ"ה. (הגהות אשיר"י והגהות מיימוני פ"ד מה"ש) ואם שחט וליתיה קמן למבדקיה מ"מ יבדקו בסימנים אם נשחטו רובן. דכל מה דאפשר למיבדק בדקינן (הר"ן בשם בעל הלכות וד"ע לדעת הרא"ש ע"ל סכ"ה סי"ג) וכל זה במקומות שלא נהגו ליטול קבלה אבל במקומות שנוהגין ליטול קבלה כגון בני אשכנז והנמשכין אחריהם. אין נוהגין לבדוק אחריו כלל וכמו שנתבאר: (ד"ע):

ג מי שיודעין בו שאינו יודע הלכות שחיטה אפילו שחט לפנינו ד' או ה' פעמים שחיטה הגונה וראוי' ושחט אח"כ בינו לבין עצמו שחיטתו פסול' אפי' שאלו לו עשית כך וכך ומתוך תשובתו נראה ששחט כראוי אין לסמוך עליו ואפי' אמר ברי לי ששחטתי יפה: הגה ומי שדרכו להתעלף ואנו יודעים שאינו מוחזק ושחט ואמר ברי לי שלא נתעלפתי נאמן מאחר שיודע הלכות שחיטה (ב"י לדעת הרמב"ם): מי שיודעים בו שאינו יודע הלכות שחיטה יכולי' ליתן לו לשחוט אם אחר עומד על גביו ובלבד שיראה אותו מתחילת שחיטה עד סופה: הגה ויש מחמירין ואוסרין ליתן לו לכתחלה לשחוט מאחר שא"י הלכות שחיטה (ב"י בשם הגהות אשיר"י בשם א"ז ובמרדכי) והכי נהוג:

ד אם אבדו גדייו ותרנגוליו או שנגנבו ומצאם שחוטים כראוי במקום שרוב ישראל מצויים (וגם רוב גנבי העיר ישראלים) מותרים בין שמצאם בשוק בין שמצאם באשפה שבבית אבל אם מצאם באשפה שבשוק אסורים:

ה חרש שאינו שומע ואינו מדבר ושוטה דהיינו שהוא יוצא יחידי בלילה. או מקרע כסותו או לן בבית הקברות. או מאבד מה שנותנים לו אפילו באחת מאלו אם עושה אותם דרך שטות. וקטן שאינו יודע לאמן ידיו לשחוט אין מוסרין להם לשחוט לכתחילה אפי' אחרים עומדים על גביהם. ואם שחטו שחיטתן כשרה אם אחרים עומדים על גביהם ואין מוסרין להם לכתחילה לשחוט בשאין אחרי' עומדים על גביהם אפי' אם רוצים להאכיל לכלבים. ואם הקטן יודע לאמן ידיו אם אחרים עומדים על גביו שוחט לכתחילה. ומותר לאכול משחיטתו: הגה אבל אם שחט בינו לבין עצמו שחיטתו פסולה אע"פ שיודע הלכות שחיטה (הגהות אשיר"י רפ"ק ורשב"א ות"ה וא"ז) ומקרי קטן לענין זה עד שנעשה בר מצוה דהיינו בן י"ג שנים ויום א' (ב"י בשם עיטור וא"ז בשם ר' יואל) ויש מחמירין שלא ליתן קבלה למי שהוא פחו' מבן י"ח שנה (מרדכי בשם הלכו' א"י והגהות אלפסי החדשים) דאז גברא בר דעת הוא ויודע ליזהר:

ו חרש המדבר ואינו שומע לא ישחוט מפני שאינו שומע הברכה. ואם שחט אפילו בינו לבין עצמו שחיטתו כשרה:

ז השומע ואינו מדבר אם הוא מומחה שוחט אפי' לכתחלה אם אחר מברך:

ח שיכור שהגיע לשכרותו של לוט דינו כשוטה ואם לא הגיע לשכרותו של לוט שוחט לכתחילה: הגה וי"א ששכור לא ישחוט שרגיל לבא לידי דרסה. (הגהות מיי' בשם סמ"ג פ"ג מהלכות שחיטה ובה"ג וכל בו בשם סה"ת וס' יראים סימן קל"ז):

ט סומא לא ישחוט לכתחילה אלא א"כ אחרים רואין אותו ואם שחט שחיטתו כשרה:

י ערום לא ישחוט לכתחילה מפני שאינו יכול לברך:

יא אם הטילו הקהל חרם שלא ישחוט אלא טבח ידוע ושחט אחר י"א ששחיטתו אסורה: הגה ואם נתבטלה התקנה כל השוחטים בחזקת כשרות כמו בראשונה (פסקי מהרא"י סי' קע"ז):

יב השוחט בפני עדים בהמה לעובד כוכבים וכשבא ישראל לקנות ממנה אמר לא תקנה ממנה כי לא שחטתיה אינו נאמן ומיהו לדידיה אסורה דהא שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא (וע"ל סי' קכ"ז בדין עד א' נאמן באיסורין):

יג טבח שעשה סימן בראש הכבש השחוט שיהא נראה שהוא טריפה וגם היה אומר שהוא טריפה ואח"כ אמר שכשר היה ולא אמר כן אלא כדי שלא יקחו אותו וישאר לו ליקח ממנו בשר כיון שנתן אמתלא לדבריו נאמן (וע"ל סימן קכ"ז סעיף א' בהג"ה):

יד שוחט שהעיד עליו עד אחד ששחט שלא כהוגן והוא מכחישו עד אחד בהכחשה לאו כלום והעד עצמו מותר לאכול מכאן ולהבא ומכ"מ הכל לפי מה שהוא אדם:

## סימן ב

**אם שחיטת עובד כוכבים ומומר כשרה. ובו י"א סעיפים:**

א שחיטת עובד כוכבים נבילה אפי' הוא קטן ואפי' אינו עובד עבודת כוכבים (כגון גר תושב טור) ואפילו אחרים רואין אותו:

ב מומר אוכל נבילות לתיאבון ישראל בודק סכין ונותן לו ומותר לאכול משחיטתו אפי' ישחוט בינו לבין עצמו והוא שיודעין בו שיודע הלכות שחיטה ואם לא בדק לו סכין תחלה אסור לאכול משחיטתו עד שיבדקנו בסוף ואין ליתן לו לכתחילה לשחוט אפי' כשר עומד על גביו בלי שיבדוק לו כשר את הסכין תחלה על סמך שיבדקנו בסוף: הגה מי ששחט והוציא טריפה פעם אחת מתחת ידו אם לא הוחזק בכך מותר לאכול אח"כ משחיטתו מ"מ דנין בזה לפי ראות עיני הדיין באדם השוחט אם כבר נכשל ורגלים לדבר מעבירין אותו (מהרי"ק שורש ל"ג):

ג מומר לתיאבון ששחט אפילו נשבע ששחט בסכין יפה אינו נאמן:

ד מומר לתיאבון ששחט בינו לבין עצמו ויש עמו סכין יפה ושאינו יפה ואומר שביפה שחט נאמן: ואפילו אם נמצא בשר בידו אם יש מומחין בעיר נאמן לומר מומחה שחט לי:

ה מומר להכעיס אפי' לדבר אחד או שהוא מומר לעבודת כוכבים או לחלל שבת בפרהסיא או שהוא מומר לכל התורה אפילו חוץ משתים אלו דינו כעובד כוכבים (ר' ירוחם): הגה ומי שאינו חושש בשחיטה ואוכל נבילות בלא תיאבון אף על פי שאינו עושה להכעיס דינו כמומר להכעיס (כך העלה הב"י מדברי הרא"ש):

ו מומר לאחד משאר עבירות א"צ לבדוק לו סכין ולהרמב"ם צריך ודוקא במומר לעבירה אבל מי שהוא פסול לעדות בעבירה מעבירות של תורה א"צ לבדוק לו סכין אפילו להרמב"ם (ב"י ושכ"כ הרמב"ם): הגה מיהו אם הוא פסול לעדות משום שאכל נבילות אעפ"י שאינו מומר לכך. כיון שהוא חשוד לאכול נבילות דינו כמומר לכך: (סברת ב"י והרמב"ם):

ז מומר לערלות דינו כמומר לעבירה אחת. ואם אינו ערל אלא מפני שמתו אחיו מחמת מילה הרי הוא כשאר ישראל כשר:

ח כותי האידנא דינו כעובד כוכבים:

ט צדוקי ובייתוסי (הם הנמשכים אחר צדוק ובייתוס מתלמידי אנטיגנוס איש סוכו שיצאו לתרבות רעה ואינם מאמינים בתורה שבע"פ) שחיטתן אסורה אא"כ שחטו ואחרים עומדים על גביהם וגם בדקו להם סכין: הגה מסור דינו כמומר ושחיטתו פסולה (הגהות אלפסי) ויש מכשירין (ב"י סימן קי"ט בשם רשב"א) ועיין לקמן סימן קי"ט:

י התחיל פסול לשחוט וגמר הכשר או שהתחיל הכשר וגמר הפסול פסולה במה דברי' אמורים שהתחיל הפסול בדבר שעושה אותו נבילה כגון בוושט או ברוב הקנה אבל אם התחיל הפסול בחצי קנה וגמר הכשר כשירה:

יא היו ישראל ופסול אוחזין בסכין ושוחטין פסולה ואין צריך לומר אם כל א' סכינו בידו: (שחיטת קוף פסולה) (א"ז והוא בתוספתא ריש חולין):

## סימן ג

**שחיטה אינה צריכה כוונה. ובו סעיף אחד:**

שחיטת חולין אינה צריכה כוונה. אפילו מתעסק בעלמא לחתוך או שזרק סכין לנועצה בכותל ושחט כהלכתה (ס"א בהליכתה ועיקר) כשרה והוא שראה שלא החליד (פי' ענין נעיצה ותחיבה מלשון חולדה שנכנסת בחורין ובסדקין) הסכין בין סימן לסימן. או תחת העור. ואם מצא הנוצה או השער חתוכים ודאי לא החליד ואפילו הפיל הסכין בידו או ברגלו שלא בכוונה כלל ושחט שחיטתו כשרה. אבל אם נפלה מעצמה פסולה דבעינן כח גברא (ע"ל סי' ז') וכן אם היה הסכין מונח בחיקו או בידו ונפלה מידו או מחיקו שלא בכוונה כנפלה מעצמה דמי ופסולה:

## סימן ד

**השוחט לשם עבודת כוכבים או לשם דבר אחר מה דינו. ובו ז' סעיפים:**

א השוחט לשם עבודת כוכבים אפילו לא חישב לעבדה בשחיטה זו אלא חישב בשעת שחיטה לזרוק דמה או להקטיר חלבה לעבודת כוכבים הרי זה זבחי מתים. ואסורה בהנאה:

ב שחט סתם ואח"כ חשב לזרוק דמה או להקטיר חלבה לעבודת כוכבים הרי זה ספק זבחי מתים:

ג ישראל ששחט בהמתו של עובד כוכבים אפילו חישב העובד כוכבים לעבודת כוכבים כשירה ואם ישראל חשב שיזרוק העובד כוכבים לעבודת כוכבים פסולה: (ואסורה בהנאה) (ב"י):

ד ישראל ששחט בהמת חבירו לעבודת כוכבים לא אסרה. שודאי לא כוון אלא לצערו. ואם יש לו שותפות בה יש אומרים שאוסר גם חלק חבירו. ויש אומרים דגם בזה אינו מכוין אלא לצער שותפו ולא לאסור: הגה ואם התרו בו ועבר התראה הרי זה אוסר כשאר מומרים (טור) . (וע"ל סימן קמ"ה):

ה השוחט לשם הרים וגבעות לשם חמה ולבנה כוכבים ומזלות ימים ונהרות אין לו דין תקרובת עבודת כוכבים לאוסרה בהנאה אבל שחיטתו פסולה אע"פ שלא נתכוין לעבדם אלא לרפואה וכיוצא בה מדברי הבאי שאומרים העובדי כוכבים:

ו שחט לשם שר של הר או לשם שר א' משאר הדברים בין ששחט לשם מיכאל השר הגדול בין ששחט לשם שר של שלשול קטן שבים (פי' מין תולעת) הרי זה זבחי מתים ואסור בהנאה:

ז ישמעאלים שאינם מניחים ישראל לשחוט אלא אם כן יהפוך פניו לא"ל קיבל"א (דהיינו שיהפוך פניו נגד מזרח) כמנהג חקותיהם אינו דומה לשוחט לשם הרים. ומכל מקום ראוי לבטל המנהג ההוא ולגעור במי שעושה כן (הואיל ומקפידים על כך) (רשב"א סימן שמ"ה):

## סימן ה

**השוחט לשם קדשים מה דינו. ובו ג' סעיפים:**

א השוחט לשם קדשים שמתנדבים ונודרים כמותם אפילו היא בעלת מום. שחיטתו פסולה. שזה כשוחט קדשים בחוץ. שחט לשם קדשים שאינם באים בנדר ונדבה שחיטתו כשרה (ל' הרמב"ם פ"ב מה"ש) . כיצד השוחט לשם עולה לשם תודה לשם פסח. שחיטתו פסולה הואיל והפסח יכול להפרישו בכל שעה שירצה. דומה לנידר ונידב. שחט לשם חטאת לשם אשם ודאי לשם אשם תלוי לשם בכור לשם מעשר לשם תמורה שחיטתו כשרה. ואם נודע שעבר עבירה שחייב עליה חטאת או אשם ואומר זו לחטאתי או לאשמי פסולה : הגה ויש פוסלין באשם תלוי בכל ענין משום דסבירא להו דבא בנדר ונדבה (טור) (וכן משמע דעת הרא"ש ס"פ השוחט ור' ירוחם ע"ש ורשב"א בת"ה) ויש להחמיר:

ב שחט תרנגולים ואווזים וכיוצא בהם מינים שאינם ראויים להקרבה כשרים וה"ה לתורים קטנים ובני יונים גדולים:

ג שנים ששוחטין בין שאוחזין בסכין אחד בין שכל אחד סכינו בידו ונתכוין א' מהם לשם דבר הפוסל הרי זו פסולה וכן אם שחטו זה אחר זה ונתכוין א' מהם לשם דבר

הפוסל פסול במה דברים אמורים כשהיה לו בה שותפות אבל אם אין לו בה שותפות אינה אסורה שאין אדם מישראל אוסר דבר שאינו שלו שאין כוונתו אלא לצערו: הגה ויש אוסרים בכל ענין משום מראית העין (ב"י בשם הרא"ש והטור) ויש להחמיר:

## סימן ו

**במה שוחטין. ובו ד' סעיפים:**

א בכל דבר התלוש שוחטין בין בסכין בין בצור בין בקרומית של קנה האגם הנקרא אישפד"ניא (ושן וצפורן יחידי) (טור) וכיוצא בהם מדברים החותכים. והוא שיהיה פיו חד ולא יהיה בו פגם: הגה ואסור לשחוט בשאר קנים או זכוכית שקסמים נבדלין מהם ויש לחוש לנקיבת הסימנים. (ב"י בשם רש"י וכ"כ הר"ן): סכין שצדו א' מגל. וצדו השני יפה. לא ישחוט בצד היפה לכתחלה. גזירה שמא ישחוט בצד האחר. ואם שחט הואיל בצד היפה שחט שחיטתו כשירה: הגה וה"ה בסכין ארוך שיש בו פגימה ונשאר בו שיעור שחיטה בלא פגימה דאסור לשחוט בו אפילו במקום היפה אפילו אם כרך מטלית על הפגימה (טור) ואם שחט בו ואמר ברי לי שלא נגעתי במקום הפגימה שחיטתו כשרה. (מרדכי ספ"ק דחולין ואשר"י ותא"ו נט"ז וכל בו ורוקח ומהרי"ל) אפילו לא כרך מטלית על הפגימה וביו"ט שאי אפשר להשחיז הסכין (טור ואשר"י ור"פ עב"י) וכן בחול בשעת הדחק מותר לשחוט לכתחלה אם כורך מטלית על הפגימה. (טור וב"י שסמך על העיטור ור"ן וסה"ת וסמ"ג והגה"מ) (וע"ל סימן י"ח ס"י) ולכתחילה יש ליזהר אפילו אין לסכין פגימה רק בין הקתא לסכין לא ישחוט בו. (מצא בשחיטות ישנים) (ד"מ סימן י"ח סוף ס"ב):

ב השוחט בדבר המחובר לקרקע. או לגוף. כגון צפורן ושן המחוברין בבהמה. שחיטתו פסולה. ובתלוש מן הקרקע ולבסוף חברו בקרקע לא ישחוט ואם שחט שחיטתו כשרה ואפילו אם בטלו והוא שלא יהא נשרש בארץ אחר שבטלו:

ג חתך מבהמה לחי שיש בו שינים חדים ושחט בהם שחיטתו פסולה מפני שהם כמגל אבל בשן אחד הקבוע בלחי שוחט בו לכתחלה (וה"ה בציפורן הקבוע ביד התלושה מן הגוף) (ב"י):

ד נעץ סכין בכותל (או בדבר התלוש) והעביר הצואר עד שנשחט שחיטתו כשרה (ל' הרמב"ם פ"ב מה"ש דין ח') והוא שיהיה צואר הבהמה למטה והסכין למעלה שאם היה צואר בהמה למעלה מהסכין שמא תרד הבהמה בכובד גופה ותחתוך בלא הולכה והבאה ואין זו שחיטה. ואפילו אמר ברי לי שלא דרסתי שחיטתו פסולה (טור ופוסקים) לפיכך אם היה עוף בין שהיה צוארו למעלה מהסכין הנעוצה. או למטה ממנה שחיטתו כשרה :

## סימן ז

**הקובע סכין בגלגל אם מותר לשחוט בו. ובו סעיף אחד:**

יכול אדם לקבוע סכין בגלגל של אבן או של עץ ומסבב הגלגל בידו או ברגלו. ומשים שם צואר הבהמה או העוף עד שישחט בסביבת הגלגל. ואם המים הם המסבבים את הגלגל ושם הצואר כנגדו בשעה שסבב ונשחט הרי זו פסולה (ל' הרמב"ם שם דין י"ג) ואם פטר אדם את המים עד שבאו וסבבו את הגלגל ושחט בסביבתו הרי זה כשרה בדיעבד שהרי מכח אדם בא במה דברים אמורים בסביבה ראשונה שהיא מכח האדם אבל מסביבה שנייה ולאחריה פסולה שהרי אינה מכח האדם אלא מכח המים בהילוכן:

## סימן ח

**שעור סכין של שחיטה. ובו סעיף אחד:**

כמה הוא אורך הסכין ששוחט בו כל שהוא (רק) שלא יהא דבר דק שנוקב ואינו שוחט כמו ראש האזמל הקטן וכיוצא בו. ובמחט אפילו הוא רחב קצת כאותן של רצענים שחותכין בו החוט אין שוחטין בו (טור) . וכיון דלא ידעינן שיעורא השוחט בסכין קטנה צריך ליזהר ולשער לפי אומד דעתו שכשיוליך ויביא בה שלא ידרוס. אבל בקטנה יותר מדאי לא ישחוט : הגה ומי שלא יוכל לשער יקח סכין כמלא אורך ב' צוארין של אותו דבר ששוחטין (מרדכי בשם ר"ח) וי"א לשער בי"ד אצבעות ורמז לזה שנאמר ושחטתם בז"ה מנין י"ד. (שם ושחיטות ישנים):

## סימן ט

**השוחט בסכין מלובנת. ובו סעיף אחד:**

אם שחט בסכין מלובנת שחיטתו פסולה ויש מכשירין (אם ידע שהיא מלובנת ונזהר שלא נגע בצדדים):

## סימן י

**יתר דיני סכין. ובו ג' סעיפים:**

א סכין של משמשי עבודת כוכבים חדש או ישן שאין בו משום גיעולי עבודת כוכבים מותר לשחוט בו בהמה בריאה מפני שהוא מקלקל. ואסור לשחוט בו מסוכנת מפני שהוא מתקן. סכין של עובד כוכבים שהשחיזו ברחיים שלו (ע"ל ס"ס קכ"א) . או אם היה יפה שאין בו פגימות ונעצו בקרקע קשה עשר פעמים ואח"כ שחט בו מותר ואם שחט

בו בלא שום הכשר מדיח בית השחיטה ואם קלף הרי זה משובח ועל כן יש לקלפו (רוב הפוסקים): הגה ובמקום הדחק שאין לו סכין אחרת מותר לשחוט בו כה"ג לכתחלה אבל לא ישחוט על מנת לקלוף אח"כ (טור בשם הרא"ש ור' ירוחם):

ב סכין ששחט בו כשרה אע"פ שהוא מלוכלך בדם מותר לשחוט בו פעם אחרת אבל אסור לחתוך בו רותח ומותר לחתוך בו צונן על ידי הדחה שידיחנו תחלה: הגה ואם רוצה להגעילו לאכול בו רותח סגי ליה בהגעלה ע"י עירוי אע"פ שאינו ככלי ראשון (או"ה כלל נ"ח בשם מהר"ם):

ג סכין ששחט בו טריפה אסור לשחוט בו עד שידיחנו בצונן או יקנחנו בדבר קשה. ונוהגין עתה לקנחו יפה בשיער הבהמה בין כל שחיטה ושחיטה ושפיר דמי ואם שחט בו בלא הדחה ידיח בית השחיטה ואם רגיל לשחוט בו טריפות תדיר צריך נעיצה עשר פעמים בקרקע קשה:

## סימן יא

**באיזה זמן שוחטין. ודין השוחט בתוך המים. ובו ד' סעיפים:**

א לעולם שוחטין בין ביום ובין בלילה במה דברי' אמורים כשאבוקה כנגדו. אבל אם אין אבוקה כנגדו או ביום במקום אפל לא ישחוט ואם שחט שחיטתו כשרה (וב' נרות חשובים אבוקה) (מהרי"ל ואגודה):

ב השוחט בשבת וביו"כ אע"פ שאילו היה מזיד בשבת מתחייב בנפשו והיה לוקה ביו"כ שחיטתו כשרה:

ג אין שוחטין לתוך ימים ונהרות שלא יאמרו לשר של ים הוא שוחט ולא לתוך הכלים שלא יאמרו מקבל הדם לזורקו לעבודת כוכבים ואם יש בכלי מים שאז אין הדם ראוי לזריקה אם הם צלולים לא ישחוט בו שלא יאמרו לצורה הנראית במים שוחט ואם הם עכורי' מותר וכן אם יש בכלי עפר מותר לשחוט בתוכו:

ד היה בספינה ואין לו בה מקום פנוי לשחוט יכול לשחוט על גבי כלים והדם שותת ויורד לתוך המים או מוציא ידו חוץ לספינה ושוחט על דפנותיה והדם שותת ויורד לתוך המים ואינו חושש: הגה מקצת שוחטין נזהרין שלא לשחוט שום אווז בטבת ושבט אם לא שאוכלין מלבה משום שקבלה היא שיש שעה אחת באותן חדשים אם שוחט בה אווז ימות השוחט אם לא אוכל ממנה ונוהגין לאכול מן הלב (תשב"ץ בשם ר"י חסיד):

## סימן יב

**שלא לשחוט בתוך גומא. ובו ב' סעיפים:**

א אין שוחטין לתוך הגומא אפילו בבית ואם לא היה רוצה ללכלך ביתו בדם עושה מקום מדרון חוץ לגומא ושוחט שם והדם שותת ויורד לגומא ובשוק לא יעשה כן:

ב י"א שאם שחט בגומא בשוק אסור לאכול משחיטתו עד שיבדקו אחריו. שמא אפיקורס הוא (רמב"ם פ"ב מה"ש ועיטור) ויש אומרים שמותר בדיעבד ואין צריך בדיקה (רשב"א ומרדכי בשם רא"מ) : הגה ובזמן הזה דאין דרך עובדי כוכבים בכך יש להתיר בדיעבד (א"ז ובשחיטות הר"מ ממדלינגן):

## סימן יג

**בעלי חיים שאינם צריכים שחיטה. ובו ו' סעיפים:**

א בהמה חיה ועוף טעונין שחיטה דגים וחגבים אין טעונין שחיטה: הגה ומותר לאוכלם מתים. או לחתוך מהם אבר ולאכלו. אבל אסור לאכלן חיים משום בל תשקצו (הגהות מיימוני פ"א הגהות מרדכי ותוס'):

ב השוחט את הבהמה ונמצאת כשרה ומצא בה עובר בן ח' בין חי בין מת. או בן ט' מת. מותר באכילה ואינו טעון שחיטה ואם מצא בה בן ט' חי אם הפריס על גבי קרקע טעון שחיטה אבל שאר טרפות אינו אוסר אותו ואם לא הפריס על גבי קרקע אינו טעון שחיטה. ואם פרסותיו קלוטות פי' שפרסתו כולה א' ואינה סדוקה (או שהיה בו שום שאר דבר תמוה) (הגהות אשירי) אף על פי שהפריס על גבי קרקע אינו טעון שחיטה ויש מגמגמין בדבר:

ג אם לא שחט האם אלא קרעה. וכן אם שחטה ונתנבלה בידו או שנמצאת טריפה. אם העובר (הנמצא בה) בן ט' חי טעון שחיטה לעצמו וניתר בה. ואם הוא בן ט' מת או בן ח' אפילו חי הרי זה אסור: הגה ועכשיו אין להתיר שום ולד הנמצא בבהמה אם האם טריפה. (הגהות מיימוני בשם סמ"ג סוף לאוין קל"ו ואו"ה סוף כלל נ"ה) ולא מהני לו שחיטת עצמו דחיישינן שמא אינו בן ט':

ד בן ט' חי שנמצא במעי שחוטה כשרה וגדל ובא על בהמה דעלמא והוליד אותו הולד אין לו תקנה בשחיטה ואם בא על בת פקועה כיוצא בו הרי בנו ובן בנו עד סוף כל הדורות כמוהו וכולם צריכים שחיטה מדבריהם ואין הטרפות פוסל בהם:

ה השוחט את הבהמה ומצא בה דמות עוף. אע"פ שהוא עוף טהור. הרי זה אסור באכילה. לא הותר מן הנמצא בבהמה אלא מה שיש לו פרסה: הגה וי"א דאפילו פרסותיו קלוטות רק שיהא דומה לבהמה שבמינה מין שיש לו פרסה (עיין ס"ק ך'):

ו השוחט את הבהמה ומצא בה בריה שיש לה שני גבין ושני שדראות אסור:

## סימן יד

**דין עובר במעי בהמה. ובו ו' סעיפים:**

א המקשה לילד והוציא העובר את ראשו אעפ"י שהחזירו הרי הוא כילוד ואינו ניתר בשחיטת אמו לפיכך אם הוא בן ח' חי או מת או בן ט' מת אסור. ואם הוא בן ט' חי ניתר בשחיטת עצמו:

ב הוציא ידו והחזירה (פי' קודם שחיטה) מה שיצא מן האבר לחוץ אסור. אבל מה שנשאר ממנו בפנים ומקום חתך מותר. לא החזירה קודם שחיטה גם מקום החתך אסור אבל מה שבפנים מותר אפילו הוא מיעוטו: הגה וכל זה לא איירי אלא לענין שיהא ניתר בשחיטת אמו כשאר עובר הנמצא בה אבל אם ילדה אותה הבהמה אח"כ גם האבר שיצא והחזירו שרי דשחיטת עצמו מתיר הכל (כך העלה הב"י ור"י ן' חביב וכל בו בשם י"א וכן הוכיח מהרש"ל פרק בהמה המקשה סי' א' וכן משמעות הפוסקים והוא פשוט):

ג אם יצא רוב העובר הרי הוא כילוד ואם יצא חציו ברוב אבר או שיצא רובו במיעוט אבר הרי הוא כילוד:

ד הוציא אבר א' והחזירו וחזר והוציא אבר אחר והחזירו עד שהשלים לרוב המיעוט שלא יצא מותר ואם חתך כל אבר ואבר בשעה שהוציא אותו גם המיעוט שנשאר בפנים אסור:

ה עובר שהוציא אבר ונאסר האבר ואחר כך נשחטה האם והוציאו העובר והרי היא נקבה החלב שלה אסור לשתותו הואיל והוא בא מכלל האברים ויש בה אבר אחד אסור והרי זה כחלב טרפה שנתערב בחלב כשרה:

ו המושיט ידו למעי הבהמה וחתך מן הטחול ומן הכליות וכיוצא בהן והניח החתיכות בתוך מעיה ואח"כ שחטה הרי אותן החתיכות אסורות משום אבר מן החי ואע"פ שהוא בתוך מעיה אבל אם חתך מן העובר שבמעיה ולא הוציאו ואח"כ שחטה הרי חתיכות העובר או אברו מותר הואיל ולא יצא (רמב"ם דין ט'): הגה ואם שחט עובר במעי אמו לא מיקרי שחיטה (ר"ן ובעיא פרק בהמה המקשה ולא איפשטא):

## סימן טו

**שלא לשחוט בהמה עד יום שמיני ללידתה. ובו ג' סעיפים:**

א אפרוח כל זמן שלא יצא לאויר העולם אסור ולאחר שיצא לאויר העולם מותר מיד:

ב בהמה שילדה אם ידוע שכלו לו חדשיו דהיינו ט' חדשים לגסה וה' לדקה מותר מיד ביום שנולד ולא חיישינן שמא נתרסקו (פי' נכתשו ונכתתו) איבריו מחבלי הלידה ואם אין ידוע שכלו לו חדשיו אסור משום ספק נפל עד תחלת ליל שמיני:

ג אין סומכין על העובד כוכבים בגדיים קטנים הנקחים ממנו ואומר שהם בני ח' ימים (תשובת רשב"א סי' רמ"ג):

## סימן טז

**דין אותו ואת בנו. ובו י"ב סעיפים:**

א אסור לשחוט אותו ואת בנו ביום א' לא שנא האם ואחר כך הבן או הבת לא שנא הבן או הבת ואח"כ האם:

ב איסור אותו ואת בנו נוהג בנקבות שזה בנה ודאי ואם נודע ודאי שזה הוא אביו אין שוחטין שניהם ביום אחד ואם שחט אינו לוקה. שהדבר ספק אם נוהג בזכרים או אינו נוהג:

ג עבר ושחט אותו ואת בנו ביום א' מותר לאכלם ויש מי שאוסר (בו ביום לאכול האחרון):

ד יום אחד האמור באותו ואת בנו היום הולך אחר הלילה. כיצד הרי ששחט ראשון בתחלת ליל ד' לא ישחוט השני עד תחלת ליל ה' ואם שחט הראשון בסוף יום ד' קודם בין השמשות שוחט הב' בתחלת ליל ה' ואם שחט הא' בין השמשות של ליל ה' לא ישחוט השני עד ליל ו' ואם שחט ביום ה' אינו לוקה:

ה אם הוא כרוך אחריה חזקה שהיא אמו (אבל מן הספק אין חוששין) (טור):

ו הלוקח בהמה אינו חושש שמא נשחטה אמה או בנה היום אבל על המוכר להזהיר הלוקח ולהודיעו אם שחט האם או הבן היום או אם מכרה לאחר לשחטה היום ואם הוא באחד מן ד' זמנים שדרך שכל מי שקונה בהמה ששוחטה מיד והם ערב פסח. וערב עצרת. וערב ר"ה. וערב יום טוב האחרון של חג. צריך להודיעו שמכר היום האם או הבת ואם לא הודיעו שוחט ואינו חושש בין קנה מישראל בין קנה מעובד כוכבים ואם נודע לו אח"כ שנשחטה אמה או בתה היום הוי מקח טעות ודוקא שמוכר שניהם ביום אחד אבל אם מכר האם או הבת ביום שלפניו אין צריך להודיעו. ואם מכר האחד לחתן והשני לכלה אפי' אם מוכר בשני ימים צריך להודיעו שודאי שניהם שוחטין ביום אחד. שנים שלקחו אותו ואת בנו ביום אחד הלוקח תחלה ישחוט ולא השני במה דברים אמורים כשלקחום שניהם מאדם א' שמיד כשמכר לראשון לא היה יכול לשחוט את שנשאר בידו שהלוקח לקח על מנת לשחטו מיד (ולכן גם הלוקח ממנו אסור לשחוט שלא

יכול למכור לו רק זכות שבידו) (טור) אבל אם לקחום משנים שניהם שוים וכל מי שישחוט תחלה זריז ונשכר:

ז אין איסור אותו ואת בנו אלא בבהמה טהורה בלבד שנאמר ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד ונוהג בכלאים הבא ממין כבש וממין עז:

ח צבי שבא על העז וילדה ושחט העז ובנה לוקה אבל העז שבא על הצביה אסור לשחוט אותה ואת בנה. ואם שחט אינו לוקה. היתה בת הצביה הזאת נקבה וילדה בן ושחט את הנקבה בת הצביה ואת בנה לוקה:

ט אין איסור אותו ואת בנו אלא בשחיטה בלבד שנאמר לא תשחטו. אבל אם ניחר (פי' ענין הנחירה הוא שתוחב הסכין בנחיריו וחותך) את הראשון או נתנבל בידו מותר לשחוט השני לפיכך חרש שוטה וקטן ששחטו את הראשון בינם לבין עצמם מותר לשחוט השני אחריהם לפי שרוב מעשיהם מקולקלים: הגה ואם אחרים רואין ששוחטין כראוי אסור לשחוט אחריהם (טור) כן נראה לי:

י מותר לשחוט את המעוברת עובר ירך אמו הוא ואם יצא העובר חי אחר שחיטת אמו והפריס על גבי קרקע אין שוחטין אותו ביום אחד ואם שחט אינו לוקה:

יא עובד כוכבים שמכר שתי בהמות ואחר כך אמר מסיח לפי תומו שהן אותו ואת בנו אינו נאמן במה שאמר לאחר שמכרם ויצאו מתחת ידו ומיהו אי מהימן ליה אסור:

יב בהמה שנשחטה אמה או בתה היום ונתערבה באחרות וצריך לשחוט מהם היום כיצד תקנתו נכבשינהו דניידי ממקום קביעותן ויקח מהם אחד [צ"ל אחד אחד וישחוט. (שארית יהודה)] וישחוט, דכל דפריש מרובא פריש ושנים הנותרים אסור לשחטם היום:

## סימן יז

**דין השוחט בהמה המסוכנת למות. ובו ג' סעיפים:**

א השוחט את הבריאה ולא פרכסה (פי' שלא נתנענעה) הרי זו מותרת אבל המסוכנת והוא כל שמעמידים אותה (בגערה או במקל) (כל בו בשם הראב"ד) ואינה עומדת אעפ"י שהיא אוכלת מאכל בריאות שחטה ולא פרכסה כלל הרי זו נבלה ולוקין עליה. ואם פרכסה הרי זו מותרת. וצריך שיהיה הפרכוס בסוף השחיטה (ולמשוך עד אחר השחיטה) (תא"ו נט"ו ח"ג לדעת רש"י) אבל בתחלתה אינו מועיל. כיצד הוא הפרכוס בבהמה דקה ובחיה גסה ודקה בין שפשטה ידה והחזירה או שפשטה רגלה אע"פ שלא החזירה או שכפפה רגלה בלבד הרי זה פרכוס ומותר אבל אם פשטה ידה ולא החזירתה הרי זו אסורה שאין זו אלא הוצאת נפש בלבד ובבהמה גסה אחד היד ואחד הרגל בין שפשטה ולא כפפה בין

כפפה ולא פשטה הרי זה פירכוס ומותרת ואם לא פשטה לא יד ולא רגל ולא כפפה כלל הרי זו נבלה ובעוף אפילו לא רפרף (פי' מענין כהרף עין) אלא בעינו ולא כשכש (פירוש נענע) אלא בזנבו הרי זה פירכוס :

ב השוחט את המסוכנת בלילה ולא ידע אם פרכסה הרי זו ספק נבלה ואסורה:

ג גדולי החכמים לא היו אוכלים מבהמה שממהרים ושוחטים אותה כדי שלא תמות ואע"פ שפרכסה בסוף השחיטה. ודבר זה אין בו איסור אלא כל הרוצה להחמיר על עצמו בדבר זה הרי זה משובח:

## סימן יח

**דין בדיקת הסכין ופגימותיו. ובו כ' סעיפים:**

א השוחט בסכין בדוקה ונמצאת פגומה (אפילו מן הצד) (ד"ע) הרי זה נבלה אפילו נגע בעצם המפרקת אין תולין שנפגמה בו אחר שחיטה אלא חיישינן שמא בעור נפגמה ונמצא שחט בסכין פגומה ואפי' בעוף:

ב שיעור הפגימה כל שהוא ובלבד שתאגור בה כל שהוא אפילו חוט השערה:

ג צריך לבדוק הסכין קודם שחיטה. ואם לא בדק לא ישחוט ואם עבר ולא בדקה תחלה ואח"כ בדקה ומצאה יפה שחיטתו כשרה:

ד סכין שתבדק בהולכה ולא הרגיש שיש בה פגם וכשהחזיר אותה בהבאה הרגיש שיש בה פגם וזו היא הנקראת מסוכסכת אם שחט בה דרך הולכה ולא הביא שחיטתו כשרה ואם הביא שחיטתו פסולה. והני מילי כשהרגיש בה קודם שחיטה אבל אם מצא סכינו יפה קודם שחיטה ואחר שחיטה מצא בה פגימה מסוכסכת ואמר ברי לי שלא עשיתי אלא הולכה לבד שחיטתו פסולה: הגה ויש מחמירים דכל מסוכסכת אסורה עד דקיימא אריסא דסכינא ממש אם שחט בהולכה. ואסיפא דסכינא ממש אם שחט בהבאה (הלכות שחיטות ישנים והגהות סמ"ק ופוסקים הנ"ל) ולפי שאין אנו בקיאין היכן מיקרי ריישא דסכינא יש להטריף הכל (ד"ע גם הג"ה בשחיטת מהרי"ו וכן משמע במרדכי וכל בו ואגודה וכ"כ האגור שכן המנהג) והכי נהוג:

ה סכין שיש בה פגימות הרבה אפי' כולן מסוכסכות אפילו שחט בה בדיעבד פסולה. דמתוך שפגימותיה מרובות חיישינן שמא השיב ידו מעט ולא הרגיש:

ו סכין חדה שהושחזה והרי אינה חלקה אלא מגעתה כמגע ראש השבולת שהוא מסתבך באצבע הואיל ואין בה פגם שוחטין בה (ל' רמב"ם שם דין י"ח): הגה ואין אנו נוהגים לשחוט בו לפי שאין אנו בקיאין בדבר (אגור וב"י ומהרש"ל פ"ק סימן ל"ז):

**ז** סכין שפיה חלק ואינה חדה הואיל ואין בה פגם שוחטין בה ואע"פ שהוליך והביא כל היום עד ששחטה שחיטתו כשרה (ל' רמב"ם שם דין י"ז) (וע"ל סימן כ"ג דבבהמה כה"ג לפעמים טריפה וכ"כ ב"י):

**ח** סכין שהיא עולה ויורדת כנחש ואין בה פגם שוחטין בה לכתחלה:

**ט** בדיקת הסכין צריכה אבשרא ואטופרא ואתלת רוחתא. דהיינו שמוליכה ומביאה על בשר אצבעו ואח"כ מוליכה ומביאה על צפרנו משלש רוחותיה שהם פיה ושני צדדיה כדי שלא יהיה בה פגם כלל ויבדוק לאט ובכוונת הלב שלא יפנה לבו לדברים אחרים וצריך לשנות הצפורן אחר קצת בדיקתה שמא נפגם הצפורן בחודה של סכין. ואולי יש פגימה בצדדין שלא ירגיש בה לפי שעוברת בתוך פגימת הצפורן: הגה ולא יבדוק שני צדדי הסכין ביחד אלא כל אחד בפני עצמו (מהרי"ו):

**י** סכין שיש לה פגימה אסור לשחוט בה אפי' אם מכוין לשחוט שלא כנגד הפגימה וביום טוב נוהגין היתר לכרוך מטלית על הפגימה כיון שאין יכול להשחיזה ואם הוא שעת הדחק שאין לו הכנה להשחיזה אפילו בחול מותר לשחוט ע"י כריכת מטלית על הפגימה: הגה וע"ל סימן ו' ס"א. סכין שיש לה ב' פיות צריך לבדוק שני הצדדין (טור סימן ו'):

**יא** השוחט בהמות רבות או עופות הרבה צריך לבדוק בין כל אחד ואחד שאם לא עשה כן ובדק באחרונה ונמצאת סכין פגומה הרי הכל ספק נבילות ואפילו הראשונה: הגה ומי שרוצה להכניס עצמו לספק זה אין צריך לבדוק סכין בין שחיטה לשחיטה (ת"ה סימן קפ"ד וב"י בשם בעל המאור והרשב"א ועי' ס"ק י"ז):

**יב** אע"פ שבדק הסכין קודם שחיטה צריך לחזור ולבדוק אחר השחיטה והני מילי שהסכין לפנינו אבל אם נאבד שחיטתו כשרה הואיל ובדקה קודם שחיטה ואפילו שחט בה הרבה זה אחר זה ואם נגע במפרקת של אחת מהן יש להחמיר ולחוש לכל אותן שנשחטו אח"כ: (טור בשם הגאונים ורשב"א בשם רבותיו ור"ן):

**יג** שחט בסכין בדוק ונאבד קודם שיבדקנו אחר שחיטה ואח"כ נמצא והוא פגום שחיטתו כשרה הואיל ויצא בהיתר וזה שנמצא פגום אימור שיבר בה עצמות ולאו אדעתיה דאוקי סכין אחזקתיה:

**יד** אם לא בדק הסכין ושחט בה ונאבד אחר שחיטה שחיטתו פסולה בד"א בסתם סכין אבל טבח שיש לו סכין מיוחד לשחיטה ומקום מיוחד שמצניעו שם תמיד בחזקת בדוק הוא ואם שחט בה בלא בדיקה ונאבד שחיטתו כשרה: הגה וראוי לכל טבח שיהא לו סכין מיוחד לשחיטה ואסור לעשות בו שום דבר ויצניענו שלא יפגמנו (רש"י וכל בו והג"א ד"מ ס"ס ו' ועיין טור וב"י שם) ומ"מ לא ישחוט בו לכתחלה בלא בדיקה (רשב"א וב"י שם):

**טו** השוחט בסכין בדוק ואחר השחיטה שיבר בו עצמות דרך שבירה שלא בדרך הולכה והבאה (רשב"א ור"י ור' ירוחם) ובדקו ונמצא פגום שחיטתו כשרה דאנו תולים שבשבירת העצמות נפגמה וכן כל כיוצא בזה כגון שנפל ע"ג קרקע קשה ודוקא שראינו שנפל על חודו אבל מספיקא אין תולין לומר שנפל על חודו ואם שיבר בו עצם המפרקת אפילו דרך שבירה אין תולין בו מפני שהוא רך: הגה ואין חילוק בכל זה בין שבדק הסכין תחלה סמוך לשחיטה או שהיה בחזקת בדוק תחלה ולא בדקו סמוך לשחיטה דאפ"ה מקרי סכין בדוק (ד"ע מהגהות מרדכי פ"ק דחולין והג"א ואגודה וע"פ עיין ס"ד):

**טז** אם בדק הסכין אחר שחיטה והצניעו ואח"כ נמצא פגום לית לן בה דאימור בדבר אחר נפגם או שיבר בו עצמות ולאו אדעתיה:

**יז** טבח שלא הראה סכינו לחכם (ונמצא יפה) (טור) היו מנדין אותו: הגה ואם נמצא פגום היו מנדין אותו ומעבירין אותו (טור) ובנמצא יפה יכול החכם למחול ואין צריך לנדותו (הגהות אלפסי פ"ק דחולין): והאידנא נהגו למנות אנשים ידועים על השחיטה והבדיקה ולהם מחלו חכמים כבודם כי הם זהירים וזריזים והרבה צריך ישוב הדעת ויראת שמים לבדיקת הסכין הלא תראה כי יבדוק אדם פעמיים שלש ולא ירגיש בפגימה דקה ואחר כך ימצאנה כי הכין לבו באחרונה ובחינת חוש המישוש כפי כונת הלב (רבינו יונה בס' שער התשובה):

**יח** הטבח צריך שיטול שכר מן הטרפות כמו מן הכשרות: הגה שלא יבא להקל להכשיר כדי לקבל שכרו מן הכשרות (ב"י בשם ריב"ש) ולכן נהגו בקצת מקומות שאין אדם שוחט ובודק לעצמו אלא אותן הממונים מן הקהל:

**יט** ראובן שאמר לשמעון בדוק סכין זה ובדקו שני פעמים מהי"ב שצריך ונתנה לראובן וראובן היה הולך לשחוט ולקחו לוי מידו ומצאו פגום. (וראובן מתנצל ואומר שעדיין היה רוצה לבדקו כהוגן) (הכל בתשובת הרשב"א סימן תקצ"ד) מעשיו מוכיחים עליו שהיה די לו באותה בדיקה ולפיכך מעבירין אותו ואם נראים הדברים שהיה כעין שגגה ושהוא אדם כשר מחזירין אותו ובלבד שיקבל עליו שלא ישוב עוד לדבר כזה:

**כ** טבח שנמצאת פגימה בראש הסכין ואמר זאת הפגימה מפני שאני מכסה דם העופות בראש הסכין וכשאני שוחט אני נזהר שאיני נוגע בפגימה מעבירין אותו וקרוב לומר שהכלים אסורים:

## סימן יט

**דיני ברכת השחיטה. ובו ח' סעיפים:**

**א** השוחט צריך שיברך קודם אשר קדשנו במצותיו וצונו על השחיטה ואם שחט ולא בירך כשרה: הגה ואם שחט דבר דאתיליד בו ריעותא וצריך בדיקה ישחטנו בלא ברכה וכשימצא

כשר מברך על השחיטה ובלבד שיהא סמוך לשחיטה (בא"ז הלכות כסוי דלא כרש"י בתשובה) ואם שחט בבית המטבחים שהוא מקום מטונף יברך ברחוק ד' אמות קודם שיכנס לשם ולא ידבר עד אחר השחיטה (הגהות שחיטות ישנים בשם אגודה):

ב שחט בהמות וחיות ועופות ברכה אחת לכלן:

ג שנים שוחטין שני בעלי חיים יכול לברך הא' להוציא חבירו והוא שיתכוין לצאת:

ד צריך ליזהר מלדבר בין ברכה לשחיטה בדבר שאינו מצרכי השחיטה ואם דבר צריך לברך פעם אחרת (אבל מותר לדבר בין השחיטה לכיסוי) (מרדכי פכ"ה בשם סה"ת) . (ומ"מ טוב שלא לדבר) (ת"ה אשירי תא"ו נט"ו ור' ירוחם ואגודה):

ה אם רוצה לשחוט הרבה צריך ליזהר שלא לדבר בין שחיטה לשחיטה בדבר שאינו מצרכי השחיטה ואם דבר צריך לכסות דם שחיטה ראשונה ולברך פעם אחרת על השחיטה אבל על כסוי שני לא יברך: הגה משום דשחיטה לא הוי הפסק אבל אם שח בינתים הוי הפסק וצריך לחזור ולברך (כל בו ואשר"י וכל הפוסקים): ויש אומרים דשיחה בין שחיטה לשחיטה לא הוי הפסק:

ו המברך על דעת לשחוט חיה אחת ואח"כ הביאו לו יותר יכסה דם הראשון ויברך עליו ויברך על השחיטה שנייה ולא על הכסוי והני מילי כשהביאום לו קודם שבירך על כיסוי הראשונה (ד"ע ורש"ל סכ"ה סעיף ח'): הגה וי"א דאם הביאו לו ממין הראשון ששחט א"צ לכסות הראשונה ולברך על שחיטה שנייה (טור בשם בעל העיטור) (וכן עיקר ועיין בא"ח סימן ר"ו ס"א):

ז היו לפניו הרבה לשחוט וברך על השחיטה ואח"כ הביאו לו עוד אם כשמביאים לו האחרונות יש עדיין לפניו מאותם שהיו לפניו כשבירך אין צריך לחזור ולברך ואם לאו צריך לברך ולכתחלה טוב ליזהר להיות דעתו בשעת ברכה על כל מה שיביאו לו:

ח היה שוחט חיה או עוף ודעתו לשחוט עוד ושכח וכיסה ובירך כשחוזר לשחוט אין צריך לחזור ולברך על השחיטה שאין הכסוי הפסק: הגה וכן הדין אם שחט חיה (או עוף) ורוצה לשחוט בהמה מכסה דם החיה וישחוט הבהמה בלא ברכה (כל בו):

## סימן כ

**מקום השחיטה בצואר. ובו ד' סעיפים:**

א מקום השחיטה בצואר בקנה לצד הראש משיפוי כובע ולמטה והוא קודם שיתחיל הכובע לשפע ולעלות והיינו שייר בחיטי והוא שבסוף הקנה למעלה יש בתוך טבעת הגדולה כמו שני גרגרים מגוף שחוסי (פירוש תרגום בדל אזן הסחוס דבאודן כלומר הקשה שבאוזן) ונקראים חיטי ואם שחט בתוך החיטין ושייר מהם כל שהוא למעלה כשרה שהרי שחט משיפוי כובע ולמטה ואם לא שייר מהם כלום אלא שחט למעלה מהם

הרי זה מוגרמת (פי' הגרמה הכרעת הסכין חוץ למקום שחיטה לצד הראש או לצד הגוף) ופסולה (ולכתחלה ישחוט למטה מטבעת הגדולה) (מרדכי פ' א"ט ומהרי"ו הלכות שחיטה ועי' ס"ק א') ושעורו למטה עד ראש כנף האונא כשנופחין אותה ועולה למעלה עד מקום שמגיע ראשה בקנה אז הוא המקום בעצמו שהיתה נוגעת כשהיתה חיה הבהמה והיתה רועה כדרכה כשתמשוך צוארה לרעות בלי שתאנוס עצמה למשוך צוארה ביותר. (ובעוף למטה בקנה כמו בושט) (ר"ן בשם הרא"ה) (עיין ס"ק ד' כל הסעיף):

ב ובוושט מתחלת המקום שכשחותכין אותו מתכויץ עד מקום שישעיר ויתחיל להיות פרצים פרצים ככרס שחט למעלה ממקום זה והוא הנקרא תורבץ הוושט או למטה ממקום זה והוא מתחלת בני מעים שחיטתו פסולה ושיעור תורבץ הוושט שאינו ראוי לשחיטה למעלה בבהמה וחיה כדי שיאחוז בשתי אצבעותיו (ל' רמב"ם פ"א מה"ש דין ה'): הגה וי"א כדי רוחב ד' אצבעות (טור בשם רש"י ומהרי"ו) וקבלה ביד הקדמונים שבכל בהמה וחיה השיעור עד מקום שמגיע שם אוזן הבהמה או החיה כשכופפין אותה (הגה במהרי"ו וא"ז בשם קצת פירושים וב"י בשם מ"כ): ובעוף הכל לפי גדלו וקטנו: הגה ואין חילוק בין יונה לשאר עופות דבכולן שיעורן שוה (הסכמת כל הפוסקים) (כן הוכיח בד"מ דיונה דבש"ס הוא שם מ"ד ולא עוף לאפוקי ב"י בשם מ"כ) . ולמטה עד הזפק: הגה ועוף שאין לו זפק עד בין האגפים (ב"י) ולפי שאין אנו בקיאין בשיעורין אלו נכון לשחוט באמצע הצואר לארכו דאז יוצא מידי ספק (ב"י בשם סמ"ק):

ג צריך השוחט שישחוט באמצע הצואר ואם שחט מן הצדדין שחיטתו כשרה והוא שהחזיר הסימנים ויודע שחתכם קודם שחתך המפרקת כי הסימנים רכים ונדחים מן הסכין והוא הדין לשוחט מן העורף:

ד טוב ליזהר למשמש בסימנים ולתפשם קודם שחיטה כדי שיזדמנו קודם בשר הצואר וביונים נמצאים הסימנים בצדדים וצריך אימון ידים וזהירות גדולה שאם לא ימשמש בהם ויזמינם לפניו קודם שחיטה קרוב הדבר מאד לפשוע ולחתוך המפרקת קודם הסימנים:

## סימן כא

**שיעור השחיטה בכמותה. ובו ה' סעיפים:**

א כמה הוא שיעור השחיטה (של) הקנה והוושט השחיטה המעולה שיחתכו שניהם בין בבהמה ובין בעוף ולזה יתכוין השוחט ואם שחט רוב אחד מהם בעוף ורוב שנים בבהמה ובחיה שחיטתו כשרה ובלבד כשימדדו אותו ימצאו שהנשחט הוא רוב וכיון שימצאו שהנשחט יותר מחצי אפילו כחוט השערה דיו:

ב אם שחט בבהמה האחד כלו וחצי השני ובעוף שני חצאי סימנים פסולה:

ג לא שחט רוב הסימן במקום אחד כגון שהתחיל לשחוט ונתהפך הסימן וגמרה שם ובין שניהם רוב כשרה בין בקנה בין בוושט לא מיבעיא אם שני החתכים שוים בהיקף אחד אלא אפילו האחד לצד הראש והשני לצד מטה כשר בין אם אדם אחד שחט כך בשנים או בג' מקומות בין ששחטו שנים בשני סכינים אבל אם הכל בצד אחד כגון שלאחר שהתחיל לשחוט מעט הניח זה המקום ושחט למטה או למעלה ממנו באותו צד צריך שיהא הרוב במקום אחד וכשיש רוב אפילו במקום השני כשר ואעפ"י שאין השחיטה מפורעת (פי' גלויה ונכרת) :

ד שחיטה העשהיה כקולמוס או כשיני המסרק כשר:

ה היה חצי הקנה חתוך ושחט בו והשלימו לרוב (ויודע שלא ניקב הוושט) (ב"י) כשר וכן אם התחיל לשחוט במקום השלם ופגע בחתך והחתוך משלימו לרוב כשר :

## סימן כב

**באיזו מין צריך לשחוט הורידין. ובו ב' סעיפים:**

א בעוף צריך לשחוט הורידין (פי' חוטים שמהן יוצא הדם וינ"י בלע"ז) או לנקבם בשעה שהוא מפרכס שעדיין הדם חם כדי שיצא ולא יתקרר בתוכו ואם לא עשה כן לא יצלנו שלם ואם צלאו שלם ישליך הורידין ויחתוך סביבם כדי נטילה שהוא כעובי אצבע: הגה ואם נמלח כך מסירין אח"כ החוטין ושרי (ועי' ס"ק ו') ויש מחמירים לקלוף סביב החוטין (אגור בשם מהר"י מווין) : ואם בשלו שלם מחטט ומנקר החוטים והשאר אם יש בכל מה שבקדרה כדי לבטל הדם שבכל החוטין בס' מותר: הגה ואם הסירו הראש ממנו לא מקרי שלם (מרדכי והגהות אשיר"י ואגור ותשובת מהרי"ל סימן נ"ח ע"ש) ולכן נהגו להסירו מן העופות השלמות ועיין לקמן סימן ע"ו אם לא נשחטו הורידין:

ב הבהמה אין צריך לנקוב הורידין בשעת שחיטה מפני שאין דרך לצלותה שלימה אבל אם רוצה לצלותה שלימה צריך לנקוב וורידיה בשעת שחיטה ואם לא נקבם אסור לצלותה או לבשלה שלימה: הגה ואם צלאה או בשלה שלימה דינה כמו בעוף (בית יוסף לדעת כמה פוסקים) וסתם עוף נשחטו הורידין וסתם בהמה לא נשחטו וכל זה כשיצא דם בשעת שחיטה אבל אם לא יצא דם אין חוששין לשחיטת הורידין דהא לא נתעורר הדם לצאת (ר"ן פ' השוחט בשם רשב"א והוא במשמרת הבית דף כ'):

## סימן כג

**דיני שהייה בשחיטה. ובו ו' סעיפים:**

א כל טבח שאינו יודע הלכות שחיטה אסור לאכול משחיטתו ואלו הן שהייה דרסה חלדה הגרמה ועיקור:

ב שהייה כיצד (ל' רמב"ם פ"ג מה"ש דין ב') הרי שהתחיל לשחוט והגביה ידו קודם שיגמור השחיטה ושהה בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון ובא הוא או אחר וגמר השחיטה אם שהה כדי שיגביה הבהמה וירביצנה וישחוט.) ושיעור שהייה בעוף ובבהמה דקה כדי שיגביה בהמ' דקה וירביצנה וישחוט (עד) רוב הסימנים שהוא הכשר שחיט' שחיטתו פסולה (עיין ס"ק ג') . היתה בהמה דקה שיעור שהייתה כדי שיגביה בהמה דקה וירבצנה וישחוט ואם היתה גסה כדי שיגביה בהמה גסה וירביצנה וישחוט ובעוף כדי שיגביה בהמה דקה וירביצנה וישחוט ויש אומרים דשיעור שהיית עוף כדי שחיטת רוב סימן א' בעוף בלי הגבהה והרבצה ולפי דבריהם יש ליזהר כשהתחיל לשחוט בעוף וחתך מעט עד שהדם יוצא והגביה סכינו מהצואר שלא יגמור השחיטה לפי שיש לחוש שמא שחט משהו מהושט ואפילו לא הגביה סכינו אלא מעט יש לחוש מפני ששהיית העוף מועטת מאד דכדי שחיטת רוב סימן א' בעוף הוא נעשה מהר ואפילו אמר השוחט ברי לי שלא חתכתי כי אם העור אין סומכין עליו כיון שיצא הדם ואם בא לשאול אחר שהגביה סכינו כיצד יעשה אומרים לו שישחוט הקנה לבדו במקום אחר ואח"כ יהפוך הושט ויבדוק אותו ולענין מעשה יש להחמיר בסברא זו אלא א"כ הוא שעת הדחק או הפסד מרובה שאז יש לסמוך על סברא ראשונה: הגה והמנהג פשוט במדינות אלו להטריף כל שהייה אפי' משהו בין בעוף בין בבהמה (מרדכי ומהרי"ו בהל' שחיטה) ואין לשנות ואם נמצא לאחר שחיטה גמי או כיוצא בו מונח בוושט או בקנה ונשחט עמו טריפה דודאי הוצרך להשהות מעט בחתיכת הדבר ההוא לאחר ששחט הסימן והוי שהייה במשהו וטרפה (תה"ד סימן קפ"ה):

ג שחט מעט ושהה מעט וחזר ושחט מעט ושהה מעט אם כשתצטרף כל השהיות יש שיעור שהיי' שחיטתו פסולה (ולפי המנהג בכל ענין טריפה):

ד השוחט בהמה בסכין שאינו חד ונתעכב כשיעור שהייה בשחיטת מיעוט אחרון של סימן ראשון הרי זו פסולה:

ה אחר ששחט רוב אחד בעוף או רוב שנים בבהמה אין שהייה פוסלת ולפי זה אין שהייה בקנה בעוף כלל ויש מי שאומר שכל שלא נגמרה שחיטת כל שני הסימנים פוסלת שהייה ולכתחלה יש ליזהר לחוש לדבריו: הגה ואפילו בדיעבד המנהג להטריף ולכן אם לאחר ששחט רוב שנים שוהה הבהמה או העוף למות יכנו על ראשו להמיתו ולא יחזור וישחוט (תה"ד לדעת רש"י וסמ"ק ומהרי"ו וע"פ):

ו שחט עוף ושהה בו ואינו יודע אם ניקב הושט חוזר ושוחט הקנה לבדו במקום אחר ומניחו עד שימות והופך הוושט ובודקו מבפנים אם לא נמצא בו טיפת דם בידוע שלא ניקב וכשרה: הגה והמנהג להטריף הכל אפילו לא שהה רק במיעוט קמא דקנה (מהרי"ו ומרדכי) ואסור למוכרו לעובד כוכבים כך אלא ימיתנו ואח"כ ימכרנו לעובד כוכבים (הגהות סמ"ק ומרדכי) משום דאנן לא בקיאין בבדיקת הוושט וחיישינן לנקיבת הוושט (באגור) ומטעם זה אם תלש הנוצות מן העוף ויצא דם או חתך העור בבהמה ויצא דם ממנה יש להטריף דחיישינן לנקיבת הוושט (מהרי"ו ומהר"ם פדו"ה סימן ס"ג וכ"ה בשחיטת האחרונים) אבל אם לא יצא דם ולא חתך כל העור יש להכשיר ע"י שישחוט למעלה או למטה ולבדוק נגד מקום החתך (ב"י דלא כמהרי"ק שורש ל"ד) ולכן יש ליזהר שלא למרוט הנוצות אם יוכל לשחוט בלא זה (א"ז):

## סימן כד

**דיני דרסה וחלדה הגרמה ועיקור. ובו כ' סעיפים:**

א דרסה כיצד כגון שהניח הסכין על הצואר ודחק וחתך למטה כחותך צנון או קישות הרי זו פסולה ואין צריך לומר אם הכה בסכין על הצואר כדרך שמכין בסייף וחתך הסימנים בבת אחת:

ב שחט בהולכה או בהבאה לבד אם יש בסכין כמלא צואר וחוץ לצואר כמלא צואר (עם העור והמפרקת) (מהרי"ו) כשרה ואם לאו פסולה שכל שאין בו כשיעור הזה אי אפשר לשחוט בלא דרסה על ידי הולכה או הבאה לבד ואם הוליך והביא אפילו שחט באיזמל כל שהוא כשרה: הגה ויש מחמירין בבהמה (מרדכי ור"ן בשם ר"ת ואיכא מ"ד ברי"ף ונזכר באגודה וכל בו והג"א מא"ז) והמנהג בגלילות אלו לפסול בבהמה אפילו הוליך והביא אם אין בסכין כמלא צואר וחוץ לצואר משהו (זהו דעת מהרי"ו):

ג שחט ב' ראשים כא' בהולכה או בהבאה בלבד אם יש בסכין כדי שלש צוארין כשרה ואם לאו יש לחוש ולאסור שתיהן (רמב"ן ורשב"א ור"ן ור' ירוחם):

ד שנים אוחזין בסכין ושוחטין אפילו זה למעלה לצד הראש וזה למטה לצד החזה שאוחזין אותו באלכסון כשרה ולא חיישינן שמא ידרסו זה על זה:

ה היה שוחט וחתך כל המפרקת כשרה (מרדכי בשם מהר"מ ועיין ס"ק ה'): הגה והמנהג להטריף אפילו לא חתך רק רוב המפרקת (מהרי"ו ואגור ות"ה) ואין לשנות כי יש מרבוותא סוברין כן (דקדק ראבי"ה מפי' רש"י):

ו כשאדם שוחט עוף ואוחז בסימנים בשתי אצבעותיו צריך שיאחוז אותם יפה שאם אינו אוחז אותן בטוב פעמים שיהיו נשמטין לכאן ולכאן ולא יכול לשחטן ע"י הולכה ויבא לידי דרסה: הגה וכן לא יניח האצבע על הסכין אלא יחזיק אותו בקתא כדי שלא יבא לידי

דרסה (דעת עצמו מקבלת השוחטים ומהרש"ל פ' השוחט סימן י"ב): ואפילו לא עשה דרסה אלא במשהו מן הוושט פסולה: הגה והמנהג להטריף כל דרסה בין במיעוט קמא בין במיעוט בתרא בין בקנה בין בוושט (שחיטות מהרי"ו):

**ז** חלדה כיצד כגון שהכניס הסכין בין סימן לסימן בין ששחט התחתון כהלכתו מלמעלה למטה וחזר והוציאו ושחט העליון בין ששחט העליון ממטה למעלה שלא כהלכתו פסולה:

**ח** החליד את הסכין תחת העור או תחת צמר מסובך בצואר הבהמה או תחת מטלית הקשור בצוארה או שהמטלית מדובק בו בשעוה ושחט שחיטתו פסולה אבל אם המטלית פרוש על צוארה ושחט שחיטתו כשרה ויש מי שפוסל גם בזה ולכתחלה יש לחוש לדבריו: הגה וכן יש ליזהר בכבשים שיש להם צמר מסובך בצואריהם לתלוש הצמר המסובך שלא יבא לידי חלדה (מרדכי פרק השוחט ורוקח):

**ט** צריך ליזהר כשאדם שוחט וחס על העור שלא יעשה בו קרע גדול ושוחט בראש הסכין ומתכסה מהעור אמנם אם שוחט באמצע הסכין אין לחוש אם ראשו מתכסה בעור כיון שהסכין במקום ששוחט בו כנגד הסימנים אינו מכוסה ויש מי שמחמיר גם בזה ויש לחוש לדבריו לכתחלה:

**י** אם לאחר ששחט רוב הסימנים החליד הסכין תחת מיעוט הנשאר משניהם או מאחד מהם ופסקו מותר ויש מי שאוסר גם בזה וראוי לחוש לדבריו לכתחלה: הגה והמנהג להטריף כל חלדה בין במיעוט קמא בין במיעוט בתרא בין בקנה בין בוושט (שחיטת מהרי"ו):

**יא** אם החליד הסכין תחת מיעוט הראשון ושחטו ממטה למעלה ואח"כ גמר השחיטה כדרכה וכן אם שחט רוב סימן אחד בבהמה והחליד הסכין תחת מיעוט הנשאר ושחט סימן השני וכן אם שחט מיעוט הראשון בחלדה וגמר השחיטה שלא בחלדה הרי זו פסולה:

**יב** הגרמה כיצד זה השוחט בקנה למעלה במקום שאינו ראוי לשחיטה או שהתחיל לשחוט במקום שחיטה ושחט מעט והטה הסכין חוץ למקום שחיטה למעלה וגמרה שם אבל שחט רוב חלל הקנה במקום שחיטה והטה הסכין חוץ למקום שחיטה למעלה וגמר שם חתיכת כל הקנה כשרה וה"ה אם שחט רוב שנים בבהמה במקום שחיטה והשלים השחיטה בהגרמה או בדרסה כשרה ויש מי שפוסל בדרסה ויש לחוש לדבריו לכתחלה: הגה והמנהג להטריף בין בדרסה בין בהגרמה בין במיעוט קמא בין במיעוט בתרא בין בקנה בין בוושט (ג"כ במהרי"ו):

יג הגרים בקנה בתחלת שליש ושחט ב' שלישים כשרה. שחט שליש והגרים שליש וחזר ושחט שליש האחרון כשרה. הגרים שליש ושחט שליש וחזר והגרים שליש האחרון הרי זו פסולה ואם דרס או החליד בין בשליש ראשון בין בשליש אמצעי הרי זו פסולה:

יד כל אלו החלוקים כשהוא ודאי שלא נגע בוושט אלא בקנה לצד מעלה אבל בוושט אפי' שחט בו כל שהוא חוץ למקום שחיטה בין לצד מעלה בין לצד מטה וכן בקנה לצד מטה קודם גמר הכשר שחיטה אעפ"י שגמר כל השאר במקום שחיטה הרי זו פסולה מפני שנקיבת מקומות הללו במשהו (ד"ע ור' ירוחם) והמנהג להטריף מכל מקום ואין לשנות (מהרי"ו):

טו עיקור כיצד כגון שנעקר הקנה או הוושט מהלחי ומהבשר ונשמט אחד מהם או שניהם קודם גמר שחיטה אבל אם שחט אחד בעוף או רובו ואח"כ נשמט השני שחיטתו כשרה נשמט אחד מהם ואחר כך שחט את השני שחיטתו פסולה: הגה ואנו נוהגין להטריף כל עיקור בין במיעוט קמא בין במיעוט בתרא בין בקנה בין בוושט (ע"פ מהרי"ו) ודוקא לאחר שנשחט אבל בחייו כשר אלא שאין שחיטה מועלת בו ונ"מ לענין חלבו או ביצים שלו שהם כשרות (בית יוסף מתשובת רשב"א):

טז הא דפסול בעיקור היינו כשנעקר כולו אבל אם נשתייר בו אפילו משהו כשר והוא שאותו שנשאר הוא במקום אחד אבל אם מיעוט הנשאר הוא מדולדל שהוא מעט כאן ומעט כאן פסול שניכר הדבר שנעקר בכח ומה שנשאר מחובר חיבור מדולדל הוא והוה ליה נעקר כולו ופסול. והני מילי כשנעקר רובו. אבל אם לא נעקר אלא מיעוט ורובו קיים אף על פי שרוב זה הנשאר הוא מדולדל מעט כאן ומעט כאן כשר:

יז שחט אחד מהסימנים ונמצא השני שמוט ואין ידוע אם קודם שחיטה נשמט או אחר שחיטה הרי זו פסולה: הגה ואפילו זרק העוף מידו ולא אמרינן דמחמת זריקה או פרכוס נשמט (מהרי"ק שורש ל"ה) מיהו השוחט נאמן לומר שלא היה שמוט בשעת שחיטה (פסקי מהרא"י סי' ר"ה):

יח נמצא הסימן השחוט שמוט אם כששחט תפס הסימנים בידו או עור בית השחיטה מאחריו ונדחק הסימן תחת העור הרי זו פסולה ואם לאו מותר ע"י בדיקה שיביא בהמה וישחוט הסימן ואחר כך יעקרנו אם דומות שתי השחיטות זו לזו כשרה ואם השניה מאדמת יותר פסולה הראשונה ועכשיו אין אנו בקיאין בבדיקה זו הלכך בכל גוונא אסור:

יט שחט העוף כדרכו בהכשר ואחר גמר שחיטה מצא טבעת מהגרגרת שלם על הסכין כשר: הגה ויש מטריפין בזה וכן עיקר (שחיטות ישנים בשם מהרא"ק גם ע"פ גיסו מהרר"י כ"ץ שאמר כך הנהיג מהר"ר משה יפה) ואין לשנות:

כ השוחט תרנגול צריך ליזהר שידחוק רגלו בקרקע או יגביהנו שלא ינעוץ רגלו בקרקע כדי שלא יעקור הסימנים:

## סימן כה

**שצריך לבדוק אחר השחיטה. ובו ג' סעיפים:**

א השוחט צריך שיבדוק בסימנים אחר שחיטה אם נשחטו רובן או שיראה בשעת שחיטה שהם שחוטין רובן ואם לא ראה שרובן שחוטין אסור: הגה ונהגו לבדוק בדרך זה שתוקף אגודל על שיפוי כובע ומתוך הדחק יפלטו הסימנים לחוץ ואז יכול לראות אם נשחטו רובן גם אם עביד שמוטה כי אם לא יכנסו אסימנים לפנים לאחר שהסיר אצבעו הוה שמוטה וטריפה (הגהות בשחיטות) מיהו אין צריך לבדוק אחר שמוטה דסמכינן ארובא כמו בשאר טריפות: ויש מי שאומר שצריך לראות שהם שחוטין במקום שחיטה בלא הגרמה: הגה ויש לבדוק אחר זה קודם שיזרוק העוף מידו (מהרי"ק שורש ל"ה בשם שחיטות אשכנזים) אבל אם לא בדקו תחלה בודק אח"כ ולא חיישינן שמא ע"י הפרכוס נתרחב החתך (סברת מהרי"ק שם):

ב הבודקים בנוצה לראות אם נשחט הרוב טועים הם:

ג נשחטה כראוי ובא זאב ונטל בני מעיה והחזירן כשהם נקובים כשרה ולא חיישינן שמא במקום נקב ניקב: הגה אבל קודם שידעינן שנשחטה כראוי בחזקת איסור עומדת (טור ע"פ הגמרא) וכל ספק שאירע בשחיטה טריפה (מהרי"ו הלכות שחיטה והוא בש"ס דחולין דף י' וכ"ח ומוסכם מכל הפוסקים בכמה דוכתי):

## סימן כו

**דין נקב בוושט או בבני מעים קודם [גמר] השחיטה. ובו ב' סעיפים:**

א ניקב הוושט בשעת שחיטה כנגד המקום ששחט כבר טריפה:

ב שחט הקנה וניקבה הריאה קודם ששחט הוושט או ששחט הוושט וניקבו בני מעים קודם ששחט הקנה טריפה:

## סימן כז

**שלא לחתוך אבר מהבהמה בעודה מפרכסת. ובו סעיף אחד:**

חתך מבהמה לאחר שנשחטה כראוי ועודנה מפרכסת אסור לאכול ממנה עד שתמות הבהמה:

## סימן כח

**דיני כסוי הדם. ובו כ"ד סעיפים:**

**א** השוחט חיה או עוף צריך לכסות דמו בין צדן עתה בין שהיו מזומנים בידו: הגה והכיסוי היא מצוה בפני עצמה (כך משמע באשיר"י פרק כיסוי הדם) אבל השחיטה כשרה אף אם הזיד ולא כיסה (ב"י וכ"כ א"ח וכ"ה בכל בו):

**ב** חייב לברך קודם שיכסה אשר קדשנו במצותיו וצונו על כיסוי דם בעפר: הגה מי ששחט פעם הראשון מברך שהחיינו על הכיסוי אבל לא על השחיטה דמזיק לבריה (במנהגים ישנים בשם ר' ידידיה משפירא):

**ג** כוי שהוא ספק חיה וכלאים הבא מבהמה וחיה צריך לכסות דמן ואינו מברך ואין שוחטין אותם בי"ט ואם שחטן אינו מכסה דמן ובלילה אם רישומו ניכר יכסנו:

**ד** הבו"פלו נהגו שלא לכסות דמו: הגה ויש מסתפקים בבו"פלו שהוא שור הבר שמא חיה הוא (הגאונים והערוך) על כן טוב לכסותו בלא ברכה או לשחוט עוף ג"כ ואז יוכל לברך על הכיסוי משום העוף (בהגהות מהרי"ו):

**ה** צריך שיהיה למטה עפר תיחוח וצריך להזמינו בפה ויש אומרים שאינו צריך:

**ו** מכסה בידו או בסכין או בכלי אחר אבל לא ברגלו כדי שלא יהיו מצות בזויות עליו:

**ז** שחט ולא היה עפר למטה צריך לגרור הדם וליתנו בעפר תיחוח ולכסות עפר תיחוח עליו:

**ח** מי ששחט הוא יכסה ואם לא כיסה וראהו אחר חייב לכסות:

**ט** שחט מאה חיות או מאה עופות או ששחט חיה ועוף במקום אחד כיסוי אחד לכולם:

**י** השוחט ונבלע הדם בקרקע אם רישומו ניכר חייב לכסות:

**יא** כיסהו הרוח פטור מלכסות ואם חזר ונתגלה חייב לכסות אבל אם הוא עצמו כיסהו ונתגלה אינו חייב לכסותו פעם אחרת:

**יב** דם שנפל לתוך המים או מים שנפלו לתוך הדם אם יש בו מראה דם חייב לכסות ואם לאו פטור:

**יג** נתערב הדם ביין אדום או בדם בהמה רואים היין ודם בהמה כאלו הוא מים ואילו נתערב במים כשיעור הזה היה בו מראית דם חייב לכסות:

**יד** שחט עוף או חיה ושחט עליו בהמה פטור מלכסות אבל אם שחט בהמה ושחט עליה חיה או עוף חייב לכסות: הגה שחט עוף או חיה ואח"כ שחט עוד אחרת ונתנבלה בידו אם יודע שדם האחרון כסה דם הראשון פטור מלכסות אבל מסתמא חייב לכסות (בהגהות מיימוני פי"ד פסק סתם שחייב לכסות והוא מחלק אם יודע כו' דלא תקשי אהדדי הגה זו והאי דשחט עליו בהמה דפטור):

**טו** דם הניתז ושעל הסכין אם אין שם דם אלא הוא חייב לכסות וגורר אותו ומכסהו כדי שיתן עפר גם למטה אבל אם יש שם דם אחר אין צריך לכסותו שאין צריך לכסות כל

הדם לפיכך אין צריך (להמתין) לכסות עד שיצא כל הדם: הגה מיהו ימתין עד שמתחיל לירד טיפין כדי שיכסה מקצת דם הנפש (מהרי"ל בשם מהרא"ק ושחיטות ישנים בשם מהר"ש):

**טז** השוחט לחולה בשבת לא יכסה אפי' אם יש לו דקר נעוץ ובלילה אם רישומו ניכר יכסנו. ויש מי שאומר שאם היה לו אפר מוכן לכסות בו צואה יש לכסות בו הדם אפילו בשבת:

**יז** השוחט ונתנבלה בידו או ששחט ונמצאת טריפה פטור מלכסות וכן חרש שוטה וקטן ששחטו ואין אחרים רואים אותם חזקת שחיטתן מקולקלת ופטורה מכיסוי:

**יח** השוחט אע"פ שאינו צריך אלא לדם חייב לכסות כיצד יעשה נוחר או מעקר כדי שיפטר מכיסוי:

**יט** צריך לבדוק הסימנים והסכין קודם הכיסוי כדי שלא יבא לידי ברכה לבטלה:

**כ** השוחט חיה לא יכסה עד שיבדוק הריאה ואם נמצאת ספק טריפה מכסה בלא ברכה והוא הדין לכל פיסול שהוא מחמת ספק כגון ההיא דחיישינן שמא בעור נפגמה וכן כל כיוצא בזה: הגה אבל דבר שמדינא הוא כשר רק שמחמירים בו כגון אם חתך כל המפרקת וכיוצא בו חייבים לכסות (ת"ה סימן קפ"ד):

**כא** מי שאין לו עפר לכסות לא ישחוט: הגה אלא ימתין עד שיהיה לו עפר (טור) ואם הוא הולך במדבר או בספינה ולא שוה העוף כהפסד הבגד שישרוף לאפר או הזהב שישחוק תקינו ליה רבנן לשחוט ולמצה הדם בבגד או בסנדל ומברך וכשיגיע למקום עפר יכבס הבגד או הסנדל שיצא הדם ומכסהו בלא ברכה (מרדכי בשם הגאונים) והכי נהוג (א"ז וראב"ן):

**כב** השוחט חיה ועוף ולא יצא מהם דם מותרין:

**כג** כל הדברים שהזרעים הנזרעים בהם מצמיחים הם בכלל עפר ומכסים בהם ואם אינם מצמיחים אם נקראו עפר מכסין בהם לפיכך מכסין בזבל ובחול הדק מאד עד שאין היוצר צריך לכתשו כלל ובסיד ובחרסית ולבינה ומגופה של חרס שכתשן ובשחיקת אבנים ובשחיקת חרסים ובנעורת של פשתן דקה ובנסורת חרשים ובאוכלים או בגדים שרופים עד שנעשו עפר ובשיחור ובכחול ובנקרות הפסולים אבל אין מכסין בזבל גס ולא בחול שהיוצר צריך לכתשו ולא בקמח וסובין ומורסן ולא בשחיקת מתכת אם אינם שרופין חוץ מבזהב שחוק שנקרא עפר דכתיב ועפרות זהב לו ואפר נקרא עפר דכתיב ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת (רמב"ם סוף ה"ש מפכ"ה דף פ"ח ע"ב):

**כד** אין מכסין בעפר המדבר מפני שהיא ארץ מליחה ואינה מצמחת: הגה ולכן אין מכסין בעפר לחה ממים כגון מתונתא (טור וסמ"ק וסמ"ג) ואין לכסות בשלג (ב"י וא"ז בשם גאון דלא כמרדכי בשם גאון):

## סימן כט

**שמונה מיני טריפות וסימנם. ובו סעיף אחד:**

שמונה מיני טריפות הן וסימנם ד"ן חנ"ק נפ"ש. דרוסה. נקובה חסרה. נטולה. קרועה. נפולה פסוקה. שבורה: (סימן זה הוא בסמ"ג דף קמ"א ע"ב וב"י לא הביאו):

## סימן ל

**דין מכה בעצם הגולגולת. ובו ב' סעיפים:**

א בהמה או חיה שנתרוצץ רוב עצם גולגלתה בין ברוב גבהה בין ברוב הקיפה טריפה אע"פ שהקרום קיים:

ב נפחתה וחסר ממנה כסלע טריפה ואם ניקבה נקבים שיש בהן חסרון אם בין כלם כסלע שהוא שליש טפח טריפה: הגה אבל פחות מזה יש להכשיר אפילו בזמן הזה דלא חיישינן בבהמה לנקיבת קרום של מוח (כך משמע בטור ובא"ו הארוך כלל נ"ד) ובעוף המים כגון אווזא (ובר אווזא) (רשב"א ותשובת הרא"ש כלל כ' סימן ט') אפי' לא ניקב העצם אלא כל שהוא טריפה ועוף היבשה שנשכתה חולדה בשיניה בראשה או שנגפה בעץ או באבן מניח אצבעו בצד הנקב ונועץ אצבעו שם או מכניס ידו לתוך פיה ודוחק שם אם לא בצבץ המוח ולא יצא מהנקב בידוע שלא ניקב קרום של מוח וכשרה ואם יצא טריפה: הגה ואנן אין בקיאין בבדיקת הטריפות ולכן יש להטריף אם ניקב עצם הגלגולת בכל שהוא בעוף אפילו בעוף דיבשה (בשערים דמהרא"י שער ל"א ובא"ו הארוך כלל צ"ד):

## סימן לא

**דין נקיבת המוח וקרומיו. ובו ד' סעיפים:**

א המוח יש לו ב' קרומים זה על זה ניקב התחתון נקב מפולש טריפה אבל אם ניקב העליון לבדו כשרה: הגה ויש מטריפין ג"כ בניקב העליון לבד (בה"ג הביאו הגהות אשיר"י ות"ה סימן קס"ו והגהות ש"ד סימן פ"א) והכי נהוג אם לא במקום הפסד מרובה (דעת עצמו):

ב המוח עצמו שנרקב מעט ממנו או נתמעך והקרום קיים כשרה ואם נשפך כמים או כדונג טריפה ואם נמצאו מים בתוך הקרום ונחסר מהמוח כשיעור המים אם המוח מקיף המים סביב שלא היו מגולים כלל אפילו לקרום כשרה ואם לאו טריפה והוא הדין אם היו המים מונחים בתוך שלחופית (פי' כעין כיס) קטנה שאם היה המוח מקיפה שלא היתה מגולה אפילו לקרום כשרה ואם לאו טריפה: הגה וכן אם השלחופית מונחת בין הקרום והגלגולת טריפה (הג"א פ' א"ט) היה ספק אם היה מכוסה במוח או לא טריפה על כן יש

ליזהר כשפותחין את הראש שיפתחהו בדרך שיוכל לראות אם המוח מקיף אם ימצאו שם מים או לא ומ"מ אין צריך לבדוק אחר זה דסמכינן ארובא ויכול להשליך הראש או למכרו לעובד כוכבים בלא פתיחה (ד"ע):

ג אם נמצא תולעת בקרום המוח והמוח קיים ואין בקרום התחתון רושם ולא קורט דם כשרה ויש מי שאומר שאין אנו בקיאין בבדיקה וטריפה (והכי נהוג) אבל אם נמצא חוץ לקדירה כגון בחוטם כשירה דתלינן שלא הגיע למוח מעולם:

ד עצם שהמוח מונח בתוכו יש בו חלל גדול כמו קדירה ויש על פיה כלפי הצואר כמו ב' פולין וכל מה שיש מהמוח בתוך הקדירה עד הפולין והפולין בכלל נידון כמוח ונקיבתו במשהו ומשם ואילך נידון כחוט השדרה :

## סימן לב

**דין מכה בחוט השדרה. ובו ח' סעיפים:**

א חוט השדרה שנפסק רוב היקף עור החופה את המוח טריפה אע"פ שכל המוח קיים ואם לא נפסק רוב העור אף על פי שנפסק כל המוח שבפנים כשר:

ב נסדק העור לארכו כשרה וכן אם נשברה השדרה ולא נפסק החוט או שנתמעך המוח שבתוך החוט ונתנדנד הואיל ועורו קיים הרי זו מותרת:

ג הומרך המוח ונשפך כמים או כדונג שנמס עד שימצא החוט כשמעמידו בידו היה המעט שחוץ לידו שוחה ולא היה יכול לעמוד טריפה (ל' הטור) וכן אע"פ שלא נתרכך מבפנים אלא שהוא עב וכבד ואם מעמידין אותו אינו יכול לעמוד מפני כבדו טריפה:

ד נחסר קצת מהמוח ונתרוקן כשר:

ה טריפות זה של חוט השדרה הוא עד פי פרשה שלישית ועד בכלל ואם נפסקו אחד משני חוטי פיצולים ראשונים ושניים טריפה אבל אם נפסקו חוטי פיצול השלישי כשרה ובעוף הוא טרפות החוט עד בין האגפיים התחלת המקום שהם מחוברים בו בגוף: הגה ויש מטריפים בעוף עד מקום כלות שכיבת העצם המחובר לגוף (תוס' וא"ז ומרדכי וא"ו הארוך כלל נ"ה ד"ב ותא"ו נט"ו) והכי נהוג אם לא בהפסד מרובה (ד"ע):

ו בהמה שהכו אותה על השדרה במקל והלך המקל על פני כל אורך השדרה כשרה ולא חיישינן שמא נפסק החוט ואם יש במקל קשרים חוששין למקום הקשרים וכן אם לא הגיע המקל על פני כל השדרה חוששין שראש המקל במקום שהוא כלה מכה בכח וכן אם הכה לרוחב השדרה חוששין שמא נפסק החוט:

ז בהמה שגוררת רגליה אין חוששין שמא נפסק החוט: הגה אלא אמרינן שגרונא והוא כאב הרגלים נקטה (גמרא) וה"ה בעוף נמי דינא הכי (הגהות מרדכי בחולין וא"ו הארוך כלל נ"ה):

ח בד"א כשלא נודע שנפלה אבל אם נודע שנפלה חוששין:

## סימן לג

**דין אם ניטל הלחי ומכה בוושט. ובו י"א סעיפים:**

א ניטל הלחי התחתון כשרה והוא שיכול לחיות על ידי המראה והלעטה: הגה וכן עוף שניטל חרטומו ויכול לחיות על ידי המראה והלעטה כשר (א"ו הארוך כלל נ"ד ורוקח):

ב ניטל הלחי העליון להרמב"ם טריפה וראוי לחוש לדבריו:

ג וושט או תורבץ הוושט שניקב לחללו בכל שהוא נבילה:

ד שני עורות יש לוושט ניקב אחד מהם כשרה ניקבו שניהם אסורה ואפי' עלה בו קרום ונסתם ואפילו ניקבו זה שלא כנגד זה אסורה והוא שניקבו שניהם מרוח אחד דאפשר דמתרמי אהדדי (פירוש שמזדמנים להתכוון יחד) (ב"י בשם ריטב"א): הגה וכל זה לא מיירי אלא בניכר שהנקב בא מחמת חולי אבל אם יש לחוש שניקב ע"י קוץ אפי' לא ניקב רק הפנימי טריפה דחיישינן שמא ניקב גם החיצון וושט אין לו בדיקה מבחוץ (ב"י בשם תוספות והרא"ש ור"ן וע"פ):

ה עורות אלו החיצון אדום והפנימי לבן ואם נתחלפו שהחיצון לבן ופנימי אדום טריפה וכן אם שניהם אדומים או לבנים טריפה: הגה וכל שכן אם יש לו שני וושטים או שני קנים דטריפה (תשובת הרא"ש כלל כ' סימן ט'):

ו וושט אין לו בדיקה מבחוץ אצל דרוסה שצריכה בדיקה מפני שכיון שהוא אדום אין אודם הארס ניכר בו כיצד יעשה אם עוף הוא בודק הקנה מבחוץ [ושוחטו] ואח"כ מהפך הוושט ובודקו מבפנים ואם בהמה היא אין לה תקנה: הגה ולדידן דאין אנו בקיאין בבדיקה אף עוף אין לו תקנה:

ז ולענין נקב נמי אין לושט בדיקה מבחוץ אלא מבפנים:

ח עוף הבא לפנינו וצוארו מלוכלך בדם אין חוששין לספק דרוסה (ע"ל סימן נ"ז) לבדוק כל החלל אבל חוששין לספק נקובה לבדוק מקום המלוכלך: הגה ויש אוסרין כל עוף או בהמה דצוארה מלוכלך בדם דחיישינן לנקיבת הוושט ואין אנו בקיאין (הגהות אשיר"י פא"ט בשם א"ז) וכן המנהג:

ט נמצא קוץ בושט לארכו או לרחבו ואינו תחוב בו כשרה (אם אין עליו קורט דם מבחוץ) (טור והגה"מיי) אבל אם הוא תחוב בו אסורה אפילו אין שם קורט דם דחיישינן שמא ניקב הושט והבריא ונתרפא ואינו ניכר: הגה ויש מכשירין אם אין קורט דם מבחוץ דלא חיישינן שמא הבריא (הראב"ן והרא"ש והג"א בשם סה"ת) וכן נהגו להקל בעירנו באותן אווזות שמלעיטין לעשות מהן שומן שיש תקנה בעיר לבדוק אחר נקיבת הוושט משום דשכיח יותר מסרכות הריאה ונהגו להקל בישב לו קוץ בושט אם אינו נקוב משני צדדים או שאין קורט דם מבחוץ ויש לדקדק בזה

הרבה כי הוא איסור דאורייתא ויותר היה טוב שלא לבדוק כלל ולסמוך ארובא מלבדוק ולהקל במקום דאיכא ריעותא:

י נפרד הושט מהקנה ונתדלדלו זה מזה ברוב שיעור ארכן טריפה:

יא זפק שניקב גגו נקב מפולש במשהו טריפה ואיזהו גגו זה שימתח עם הושט כשיאריך העוף צוארו אבל שאר הזפק שניקב מותר: הגה ניטל הזפק טריפה (ב"י בשם רוב הפוסקים) אפי' נשתייר בו כדי שיוכל המאכל לעבור מן הושט אל הקורקבן (כך משמע מהר"ן פא"ט) ניקב הבשר (המעי') שבין הזפק לקורקבן טריפה: (בסוף ש"ד ומהרי"ל):

## סימן לד

**דין מכת הגרגרת. ובו י' סעיפים:**

א גרגרת שנפסק רוב חללה במקום הראוי לשחיטה או למעלה מזה הרי זו אסורה:

ב אם ניקבה נקב שיש בו חסרון כאיסר אסורה ואם ניטלה ממנו רצועה לארכה אי כד מעגלת לה הויא כאיסר אסורה ויש מי שאומר שאין אנו בקיאים בשיעור כאיסר הלכך משערים אותו ברוב רוחב חלל הקנה: הגה ולפי מה שיתבאר בסמוך דשיעור איסר הוא פחות מרוב אם כן מי שאינו בקי יבא להקל על כן נראה דרצה לומר רוב רוחב חלל קנה של עוף דהוא פחות מכאיסר ומי שאינו בקי יטריף בכל ענין. (ד"ע):

ג ניקב סביב היקפה נקבים דקים זה אצל זה כנקבי הנפה אם אין בהם חסרון מצטרפין לרוב חללה ואם יש בהם חסרון מצטרפין לכאיסר שאם יש כאיסר בנקבים עם השלם שביניהם אסורה והוא שהנקבים סמוכין כל כך שאין בין נקב לנקב כמלא נקב אבל אם יש ביניהם יותר משיעור זה אין מה שביניהם מצטרף:

ד בעוף אם ניקב כנפה חותך המקום המנוקב כנפה ומשימו על פי חלל הקנה אם יש בו כדי לחפות רוב הקנה אסורה: הגה ואם נחסרה גרגרת של עוף י"א דמשערין כמו בנקובה כנפה (הרי"ף והרמב"ם) וי"א דמשערין הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו לפי ערך השיעור שהוא בבהמה כאיסר (רש"י והרא"ש ורבי ירוחם):

ה יש אומרים שאם נפחתה כמו דלת שלא ניטל הפחת אלא תלוי ועומד וזקוף שם כדלת על פי הארובה כיון שהדלת סותם הנקב צריך שיהא הפחת גדול כדי שיכנס ויצא בו איסר דהיינו יותר מכאיסר:

ו י"א שאם ניקבה נקב מפולש משני צדדים אע"פ שאין בנקב אלא כדי שיכנס בו איסר לרחבו דהיינו כעובי איסר אסורה:

ז נסדקה כולה לארכה אע"פ שלא חסר ממנה כלום אסורה ואם נשאר ממנה כל שהוא למעלה ולמטה במקום הראויה לשחיטה כשרה מפני שכל מה שהצואר נמשך הסדק סוגר והולך הלכך הדר חלים:

ח ניקבה למטה ממקום שחיטה במשהו טריפה:

ט מצא גרגרת שנפסקה או חסר ואינו ידוע אם נעשה מחיים (ולא יוכל לתלות שמחמת השחיטה נעשה ששחט בשני מקומות) (ב"י בשם חידושי רשב"א) פוסקה במקום אחר ורואה אם הם שוים כשירה ואם לאו אסורה ואין מדמין אלא מחוליא לחוליא או מבר חוליא לבר חוליא אבל לא מחוליא לבר חוליא ולא מבר חוליא לחוליא: הגה ואנו אין בקיאין בבדיקה ויש להטריף בכל ענין וכל דינים אלו דנקובה וחסרון בגרגרת הם דוקא כשידוע שהוא מחמת חולי (ב"י ואו"ה כלל נ"א) אבל אם נעשה מחמת קוץ או מחט לדידן דלא בקיאינן בבדיקת הושט טריפה בכל ענין דחיישינן שמא ניקב הוושט דלא גרע מאלו היה הצואר מלוכלך בדם כמו שנתבאר לעיל סימן ל"ג:

י הקנה בסופו משנכנס תחת (החזה) מתפצל ומשם יפרד והיה לשלושה ראשים האחד נוטה ללב ואחד לכבד ואחד לריאה ושלשתן נקובתן במשהו: הגה מיהו בקנה הלב שהוא שומן שיורד בין ערוגות הריאה ללב רגילין להיות בו נקבים קטנים דקים והיינו רביתייהו ולא מקרי נקבים וכשר (הגהות אשיר"י פא"ט ורוקח ובשערים שער ל"א):

## סימן לה

**דין טריפות הריאה ואונותיה. ובו י' סעיפים:**

א ריאה שניקבה טריפה:

ב חמשה אוני (פי' כעין אזנים) אית לריאה תלתא מימינא ותרי משמאלא כשהבהמה תלויה ברגליה ובני מעיה כלפי הטבח שאז ימין הבהמה וימין הטבח אחד ויש לה עוד בצד ימין אונה אחת קטנה ונקראת עינוניתא דורדא ואינה עומדת בסדר האונות אלא מרוחקת מהם לצד פנים ואם חסרה אחת מימין או מהשמאל או שהיו שנים מימין ושלשה משמאל טריפה: הגה צורות האונות של ימין אינן דומות לשל שמאל ואם נתחלף צורתן טריפה וכן כשאונה האמצעית של ימין גדולה מהתחתונה טריפה (מהרי"ו) ואם האונה של שמאל העליונה גדולה מאונה עליונה של ימין טריפה וכן אם האומא של ימין גדולה משל שמאל כל זה מיקרי חליף וטריפה (מהר"א מפרא"ג) . והורדא אם חסרה או אם יש לה שתים או שנמצאת בצד שמאל כשרה: הגה ובמדינות אלו נהגו להטריף בין נמצאו ב' ורדות או אם חסרה או ששינתה מקומה (מהרי"ו וע"פ) והכי נהוג כי יש רבוותא סוברין כן ואין לשנות המנהג וכן אם שינתה תוארה וצורתה הרגילה בה טריפה (אגור) אם נמצאו בה ב' ורדות ויש להם שורש אחד כעובי אצבע אע"פ שיש בו

סדק כשר (מ"כ בבד"י) (א"ז בשם ראבי"ה וכ"כ מהרי"ו והוא בהג"א) ואם אחד הפוך והשני אינו הפוך הולכין אחר היותר גדולה ואם היא אינה הפוכה כשר (בדיקות ישנים) . הורדא דרכה להיות בכיס ואם לא נמצא לה כיס או שיש לה שני כיסין או שיש לה כיס ואינה מונחת בתוכו ואף כשמניחין אותה בתוכו חוזרת ויוצאת ממנה כשנופחין הריאה טריפה (כל בו בשם הר"מ בר יודה והגהות במהרי"ו ובדיקות ישנים וקצת מפי השמועה הלכה למעשה בוירמיש' בשם מהר"ש מזיי"א) . וכל אלו הדינין אינן אלא במקומות שנוהגין להטריף בשתי ורדות או אין לה ורדא כלל אבל במקומות שמכשירין גם כל אלו החילוקים הם כשרים (ב"י) . אם חסר מקצת מן הורדא יש לבדוק באונות או באומא מצד שמאל (ס"א בצד ימין) אם נמצאת החתיכה החסירה יש אומרים דכשר כי כן נמצא לפעמים בגדיים וטלאים (כך מצא כתוב) וכן יש מכשירין אם יש לה תואר ורד בשורש שלה כעובי אצבע אע"פ שאין לה תואר ורד בראשה רק שלא תהא הפוכה ולא שינתה מקומה וכל אלו הדברים יש להקל מאחר דרבים מכשירים בכל ענין:

**ג** נתוספו האונות במינם אם היתה האונה היתרה בצד האונות או מלפני הריאה שהיא לעומת הלב מותרת ואם היתה על גבה שהוא לעומת הצלעות הרי זו טריפה והוא שתהיה כעלה של הדס אחר שנפחוה אבל אם היא פחות מזה כשרה: הגה ויש מחמירין לאסור כל יתרת שאינה בדרי דאוני (אשיר"י ומרדכי וסמ"ק ומהרי"ו וטור בשם העיטור וע"פ) וכן נוהגין במקצת מקומות לאסור יתרת אפילו מקמא ואין מחלקין בין מקמא בין מגבא אלא אם היא עומדת בדרי דאוני וכשנופחין אותה נוטה לקמא כשר ואם נוטה לגבה טריפה (מהרי"ו וב"י בשם מ"כ) ובמדינות אלו המנהג להכשיר יתרת מקמא ואין לשנות המנהג:

**ד** נמצאת אונה יתרה בסוף שיפולי האומה כשרה (דזה מקרי בדרי דאוני) (ב"י):

**ה** אונה של ימין הסמוכה לגרגרת במצר החזה אצל הצואר ממש התחתונה שהיא עליונה הסמוכה לצואר אם ימצא על גבה כטרפא דאסא כשרה מפני שכן דרכה ליפצל ודוקא ימנית אבל לא שמאלית ויש מי שאומר דדוקא למעלה מחציה אבל למטה מחציה טריפה: הגה הא דמכשרינן יתרת בדרי דאוני מכל מקום בעינן שלא יהיו יותר אונות בשמאל מבימין כגון שיהו ד' בשמאל וג' בימין (מהרי"ו) אבל אם הם שוה בשוה בכל צד ג' או ד' אונות ועומדות כלם בדרי דאוני כשר (שם בהג"ה) ואם נראה באונה אחת כמין סדק מצטרף להכשיר אבל לא להטריף דאין חוששין בסדקין להטריף (כך מצא כתוב) אונה שנתפצלה ויש לה שורש א' כעובי אצבע אינה נחשבת אלא לאחת (מהר"י מולין) ולא מקרי יתרת אלא אם יש לה צורת אונא אבל אם נמצא על גבי הריאה מקום גבוה רחב למטה ועב למעלה שאינו חד בראשו נקרא גבשושית וכשרה (מהרי"ו וב"י בשם מ"כ) וכן אם נמצא אונא על גבי הריאה וגומא תחתיה וכשנופחין הריאה כל האונ' נופלת לתוך הגומא ושוה לשאר הריאה (מה' רבינו יעקב ווייל וב"י) אע"פ שאינה נכנסת תוך הגומא אלא כשמניחים היד בנחת עליה כשרה דאין זה יתרת אלא פיצול הריאה ומאחר שיש לו גומא תחתיו לנוח בו אינו עתיד להתפרק כשאר יתרת וכשרה (ד"ע) ואין להכשיר פצול כזה רק מגבה דהפצול מונח על הגומא אבל

מקמא הפצול נופל למטה וסופו להתפרק וטריפה (כך מצא כתוב) י"א דאם נמצא יתרת נגד חריץ הורדא דינו כמו פצול בגומא (מהר"י מולין בשם ר' מאיר שחטן) ואין לסמוך אזה רק בשעת הדחק והפסד מרובה:

**י** אחת מהאונו' שהיא פחותה מכעלה הדס אחר שנפחוה הוה לי' חסרה וטרפה:

**יז** חסרה אחת מאונות הימין הורדא משלמת (ויש אומרים דאינה משלמת) (רש"י ותוס' והרא"ש) (והכי נהוג):

**יח** ריאה שאין לה חתוכה דאונא טריפה ואם סדק כמראה הפרש ביניהם כשיעור עלה הדס בין בעיקרן בין באמצען בין בסופן כשרה: הגה ויש מכשירין בהיכר או סדק כל שהוא אע"פ שאינו כטרפא דאסא (רש"י והעיטור ותוס' וסמ"ג ורא"ש וטור ורבינו ירוחם ותשב"ץ ומרדכי בשם ה"ג ור"ח וש"ד וראבי"ה) ויש לסמוך עלייהו אם יש הפסד מרובה להטריף (צ"ל להכשיר) האונא התחתונה של ימין דרכה להיות עבה וארוכה מאונה האמצעית גם היא יותר גבוה משל שמאל ואם היא דבוקה לאומא לגמרי רק שנראה היכר סימנים אלו במקום שראוי להיות האונא מיקרי היכר וכשירה (מהרי"ו) וה"ה אם ניכר שם סימן אחר שניכר האונא קצת ואפילו היכר על ידי הסימפון הרגיל להיות באונא אם נמצא שם סימפון במקום הרגיל להיות אונא מיקרי היכר (מ"כ בשם מהרי"ק) וכל אלו הדברים בדקינן ומשערינן אחר שנפחו הריאה משום דבחיי הבהמה הריאה נפוחה יש אומרים דבגדיים וטלאים אין להטריף אם לא נמצאו אונות אפילו בלא היכר וסדק כלל דהכי רביתייהו ואורחייהו דבקטנות לית להו וכשמתגדלים גדילי האונות בהדייהו (בדיקות ישנים מהר"ש):

**יט** אם בצד אחד של הריאה חסרה אונא א' אלא שבסוף האומא שבאותו הצד היתה בליטה גדולה כמו אונא אע"פ שדרך האונות להיות סמוכות זו לזו וכאן האומא מפסקת ביניהם כשרה: הגה ויש נוהגין להטריף בכי האי גוונא כי כל מה שלמטה מן הורדא מקרי שלא בדרי דאוני וכן נוהגין במדינות אלו:

**י** אין כל הדברים הללו אמורים אלא בבהמה וחיה אבל העוף אין לו חיתוך אונות כבהמה ואם ימצא אין לו מנין ידוע:

## סימן לו

**כמה מיני טריפות בריאה. ובו י"ז סעיפים:**

**א** הריאה יש לה שני קרומים ניקבו זה בלא זה או זה שלא כנגד זה כשרה עד שניקבו שניהם זה כנגד זה (טור בשם רשב"א): הגה ויש מטריפים בנקבו זה שלא כנגד זה (הגהות אשיר"י פא"ט ורבינו ירוחם וא"ו הארוך וע"פ) והכי נהוג:

ב אפילו נגלד (פירוש נקלף) קרום העליון כולו כשרה אלא שצריכה בדיקה: הגה מיהו אם נמצא בועה על מקום שנקלף העור העליון יש להטריף כי הוי כקרום שעלה מחמת מכה (בד"י) יש אומרים אם נפחו הריאה ונקרע הקרום מחמת הנפיחה טריפה (בבדיקות):

ג ניקבה ועלה בו קרום ונסתם טריפה:

ד ריאה שנשמע בה הברה כשנופחין אותה אם ניכר המקום שממנו נשמע ההברה מושיבין עליו רוק או תבן וכיוצא בו אם יתנדנד בידוע שהיא נקובה וטריפה ואם לא ניכר המקום מושיבין אותה במים פושרין ונופחין אותה אם בצבץ המים טריפה ואם לאו בידוע שקרום התחתון בלבד ניקב והרוח מהלך בין שני הקרומים ומפני זה ישמע בה קול הברה בשעת נפיחה וכשרה: הגה ואם שמו אותה פעם אחת במים חמין (אליבא דכ"ע) או קרים שוב אין לה בדיקה אפי' בפושרין (ב"י בשם הר"ן):

ה נמצאת נקובה במקום שיש לתלות שנעשה אחר שחיטה כגון שהעביר הטבח ידו בכח או שתלשה בכח או שלקחה זאב והחזירה נקובה תלינן להקל וכשרה ואפילו יש נקבים הרבה שלא במקום שיניו תלינן כולהו בזאב: הגה ולא תלינן ביד הטבח אלא אם הנקב משוך שדרכו להיות מכח הטבח אבל אם הוא עגול (בד"י בשם מהרי"ל ומהר"י מולין) לא תלינן בטבח כי אין דרכו להיות עגול וכל נקב שהוא פתוח (הגהות מרדכי פ"ק דחולין) או שהושחר או אדום סביב הנקב (ב"י בשם מ"כ) ואפילו הוא רק אדום סביב הצלעות נגד הנקב טריפה ולא תלינן בשום דבר דבודאי מחיים נעשה (שם): וכן אם נמצאו עליה תולעים שנקבוה ואין ידוע אם נקבוה קודם שחיטה או אחר שחיטה כשרה ואם אין מקום לתלות והדבר ספק אם ניקבה מחיים עושים נקב אחר ומקרבין אצלו אם הם דומים כשרה שכמו שזה נעשה אחר שחיטה כן נעשה הראשון ואם אינם דומים טריפה ואין מדמין מריאה של בהמה דקה לריאה של בהמה גסה אלא מדקה לדקה ומגסה לגסה (רי"ף ורמב"ם ורשב"א ותוספות והגה"מ בשם ר"ח): הגה וי"א דאין מקיפין מבהמה זו לבהמה אחרת (רש"י ובה"ג ורא"ש וטור (ואגודה) וסמ"ג ור"ן ור' ירוחם הביאו דעת רש"י בסוף) ואפילו בבהמה אחת אין מקיפין אלא מגסה לגסה דהיינו מאומא לאומה או מדקה לדקה דהיינו מאונה לאונה מיהו בזמן הזה אין אנו בקיאין ואין לסמוך אהקפה כלל להכשיר (כל בו בשם הגאונים) (ומהרי"ל ושאר אחרונים):

ו ניקב אחד מהסמפונות (פי' קנים החלולים שבתוך הריאה) שבפנים לחבירו כגון במקום שמתפצלים זה מזה ואין בשר ביניהם טריפה שחברו קשה ואינו מגין עליו אבל ניקב לבשר הריאה הבשר מגין עליו וכשרה:

ז הריאה שנשפכה כקיתון וקרום העליון שלה קיים שלם בלא נקב אם הסמפונות עומדים במקומם ולא נמוחו כשרה ואם נמוק אפילו סימפון אחד טריפה כיצד עושים נוקבים אותה ושופכין אותה בכלי שהוא שוע באבר אם נראה בה חוטים לבנים בידוע

שנמוקו הסמפונות וטריפה ואם לאו בשר הריאה בלבד הוא שנימוק וכשרה והוא שיהא מחוי המים זך אבל אם הם עכורים או סרוחים טריפה: הגה ויש מכשירין אפילו בעכורים וסרוחים (הרא"ש והרשב"א והרז"ה והר"ן וטור וסה"ת וסמ"ג והגה"מ וכל בו סימן ק"א וע"ל ר"ס ל"ז) ומי שהוא בקי לבדוק שלא נמוחו הסמפונות יכול לסמוך עלייהו לצורך הפסד מרובה:

**ח** חסר מגוף הריאה ולא ניקבה כשירה ויש מי שאוסר: הגה והמנהג להכשיר אם החסרון ככ"ף פשוטה אבל אם החסרון ככ"ף כפופה כזה אם יוכל להניח בגומא ההוא אצבע אגודל מקרי חסרון וטריפה ואם לאו כשרה וכל זה כשנראה החסרון מבחוץ לאחר הנפיחה אבל אם היא מבחוץ כשאר ריאה אלא שנחסר מבשרה מבפנים אפילו מחזיק החסרון עד כדי רביעית כשרה יתר מכאן טריפה (מהרי"ו ובדיקות ישנים וראה מעשה וש"ס וטור ופוסקים וב"י בשם אהל מועד):

**ט** הריאה שנמצא בה מקום אטום כל שהוא (ל' רמב"ם פ"ז ד"ו) שאין הרוח נכנס בו ואינו עולה בנפיחה מביאין סכין וקורעין (הקרום לבד) (מהרי"ו וב"י בשם מ"כ ורשב"א בת"ה) סמוך ממש למקום האטום אם נמצא בו ליחה מותרת שמחמת הליחה לא נכנס שם הרוח ואם לא נמצא בו ליחה נותנין עליו מעט רוק או תבן או נוצה אם נתנדנד כשרה שהרי הרוח בא שם ואם לאו טריפה: הגה ולא מקרי אטום אלא כשמראהו דומה לשאר ריאה אלא שאינו עולה בנפיחה אבל אם מראהו דומה למוגלא אינו אלא טינרי וכשר בלא בדיקה (הגהות מיימוני וסמ"ג וב"י בשם רש"י) ואף באטום יראה תחילה ליתן הריאה במים פושרין או ליתן מים פושרין תוך הקנה ולנענע אותה (הגהות אשיר"י) או למשמש הרבה במקום האטום (רוקח) ולשפוך אחר כך מה שבתוך הקנה ואם עולה אחר כך בנפיחה כשרה ואפילו אם כבר נחתכה הריאה אם יוכל לבדוק על ידי שפופרת שיעלה מקום האטום בנפיחה יש להכשיר (מהרי"ו וערוך ערך אפי פי' כן פחיזה דש"ס):

**י** ריאה שקשה כעץ במשמושה טריפה (וה"ה אם קלה כעץ טריפה) (מהרי"ו):

**יא** ריאה שנתמסמסה דהיינו שנמצאת שלימה וכשתולין אותה תחתך ותפול חתיכות חתיכות טריפה:

**יב** ריאה שנמצאת נפוחה כמו עיקר חריות של דקל אוסרין אותה מספק:

**יג** ריאה שיבשה אפילו מקצתה טריפה והוא שתהא נפרכת בצפורן: הגה ואם משרטט בציפורן על בשר הריאה ונראה השרטוט בתוכה מקרי יבש וטריפה. (מצא כתוב וכן הוא בבדיקת האחרוני'):

**יד** צמקה כולה אם מחמת בני אדם שהפחידוה כגון ששחטו אחרת לפניה וכיוצא בזה טריפה ואם בידי שמים כגון שפחדה מקול רעם או ראתה זיקים וכיוצא בזה או מפחד שאר בריות כגון מקול שאגת אריה וכיוצא בזה כשרה:

**טו** כיצד בודקין אותה (אם הדבר ספק מאיזה דבר בא לה) (דעת הר"ן) מושיבין את הריאה במים מעת לעת אם היה זמן הקור מושיבים אותה במים פושרים ובכלי שאין המים

מתמצין מגבו ונוזלים כדי שלא יצוננו במהרה ואם היה זמן החום מושיבין אותה במים צוננים בכלי שהמים מתמצין מגבו כדי שישארו קרים אם חזרה לברייתה הרי זה בידי שמים או בידי הבריות ומותרת ואם לא חזרה בידי אדם היא וטריפה (כל הסעיף ל' הרמב"ם שם ד"י): הגה ונראה דאין לנו לסמוך על בדיקה זו כי אין אנו בקיאין בכל דבר שצריך בדיקה ואם נראה שבא לה בידי שמים אין להכשיר בלא בדיקה זו ובזה יש לסמוך על בדיקתנו (כ"פ רש"ל):

**טז** ריאה שהרגיש בה במשמוש היד שמחט בתוכה אם שלימה היא נופחין אותה אם עולה בנפיחה כשרה בין אם היא דקה או עבה בין אם נכנסה דרך חודה או דרך קופה (פי' דרך צד העב) ואם היא חתוכה טריפה. יש עליה קורט דם כנגד המחט בחוץ טריפה אפילו היא שלימה: הגה ובזמן הזה יש להטריף כל ריאה שנמצא בה מחט ואין דנין בה דין שלימה (ב"י בשם סמ"ק הגהות מיימוני פ"ז וא"ו הארוך ומהרא"י שער ל') אם לא במקום הפסד מרובה אז יש להקל ולבדוק ע"י נפיחה (ש"ד סימן צ"ב בהגהות ובית יוסף ומהרי"ל וכן משמעות כל הפוסקים):

**יז** מחט שנמצא בסמפונא רבה דריאה כשרה: הגה ואפילו בחתיכה שלא נוכל לבדוק בנפיחה יש להכשיר (ב"י בשם ר"ן וש"ד ומהרי"ו בשערים ור' ירוחם ולאפוקי כלבו ואו"ה):

## סימן לז

**דיני אבעבועות וסרכות הריאה. ובו ז' סעיפים:**

**א** ריאה שנמצאו בה אבעבועות אפילו הם גדולי' הרבה אם היו מלאים רוח או מים זכים או ליחה הנמשכת כדבש וכיוצא בו או ליחה יבשה וקשה אפילו כאבן הרי זו מותרת ואם נמצאת בהם ליחה סרוחה או מים סרוחים או עכורים הרי זה טריפה: הגה ורבים מכשירים אפילו בעכורין וסרוחין (הרא"ש והר"ן והרשב"א וטור ומהרי"ל וע"ל סימן ל"ו ס"ז ע"פ) וכן המנהג להכשיר בועות בכל ענין אם אינן סמוכות:

**ב** אם סירכה תלויה יוצאה מן הבועה טריפה: הגה וה"ה בועה העומדת במקום שאר ריעותא אעפ"י דכשר בלאו הכי כגון בגבשושית או במקום דמשמעת קול או שהבועה בעצמה משמעת קול טריפה (מצא כתוב):

**ג** אם יש בה שתי אבעבועות סמוכות זו לזו אסורה אפילו מלאות מים זכים ואם היא אחת ונראית כשתים נוקבים אותה בא' מצדיה אם שופכות למקום אחד אחת היא וכשרה ואם לאו שתים הם וטריפה והני מילי כשיש בהם מוגלא או מים אבל אם הם צמחים קשים הגה וה"ה מורסא שבריאה דהיינו שקרום הריאה מכסה אותה ואינה גבוה מבשר הריאה (מהרי"ו ושאר אחרונים) אף על גב דסמיכי אהדדי כשרה: הגה ולא מיקרי סמיכי אלא שאין ביניהם כשני חוטי שער לאחר שנפחו הריאה (תוספות והגהות אשיר"י וע"פ) והוא שיהיה במה שמפריש ביניהם מראה ריאה (מ"כ ובד"י בשם מהרא"ק) יש מכשירין אפילו תרי בועי דסמיכי אם המים שבהם

זכים צלולים ומתוקים (רשב"ם וריב"ש ומרדכי וע"פ ומהרי"ו) ויש לילך בזה אחר המנהג (ד"ע דקדק במהרי"ל שכ"כ בשיפולי) או לפי ענין ההפסד ושעת הדחק. ובועי בשיפולי ריאה ובמים זכים דינן כמו בסמיכי (ד"ע ממשמעות הפוסקים) . בועה על חריץ וקמט טריפה דהוי כשני בועי דסמיכי (מ"כ) ב' בועות זה כנגד זה בין ב' אונות כשרה. אבל בועה נגד טינרי כהאי גוונא טריפה דהטינרי קשה ומנקבת הבועה שכנגדה (מ"כ) בועי וטינרי סמוכים זה אצל זה כשר (ד"ע):

ד אבעבוע שנמצא בשיפולי הריאה נוהגין לאסור אם אין בשר כל שהוא מקיף בכל צד (ודוקא בועה אבל טינרי כשר בשיפולי ריאה) (דעת עצמו ומהר"י והג"מ) ושפולי היינו תחתית האומא או האונה אבל לא החתוכים שבין אונא לאונא: הגה וי"א דבכל מקום שיש שם חידוד מקרי שפולי ריאה (מהרי"ו וסמ"ק וכל בו) ולכן יש להטריף אפילו למעלה במקום שהריאה דבוקה לשדרה אם הוא נגד חתוך האונות שעדיין הריאה שם חדה ונקרא שפולי אבל נגד האומות כשר דלא הוי שם שפולי דשם הריאה רחבה (בבדיקות) ויש לילך בזה אחר המנהג ואם אין חוט בשר מקיף נופחין אותה וממשמשין לצד בועה אם על ידי כך חוט בשר מקיף כשרה (בית יוסף) והוא [שיהא] בהיקף מבשר מראה ריאה (בד"י בשם מהרא"ק) ואם לא היה בהיקף מראה בשר ובאו אח"כ בודקים ומומחים ונפחוה ומשמשו בה ועל ידי בקיאותן וכחן יפה שנפחו היטב ומשמשו בבקיאות עשו שהיה שם היקף בשר כשר (ב"י סי' ל"ט בשם תשובת ריב"ן והרא"ש מעשה שהיה):

ה בועה בריאה ונכרת בעבר אחר אע"ג דלא שפיכי אהדדי כשרה: הגה והוא דלא קיימי במקום סמפונות אבל אי קיימי במקום סמפונות דהיינו ב' אצבעות מן השפולי בדקה וד' בגסה נהגו להטריף (מהרי"ו ועיין ס"ק כ"ג) ואין לשנות ואפילו מים זכים בבועה (מהרי"ק שורש ל"ו וד"ע) ודוקא דשפכי להדדי אבל אי לא שפכי להדדי כשר (מהרי"ו שם) אפילו בעכורים וסרוחים (ד"ע וכ"פ הפו') בועא שהיא תחת הורדא במקום הדק ויש שם סימפון טריפה דניכרת מעבר לעבר (מ"כ ומהרי"ו) טינרי הניכרת מעבר לעבר דינה כבועה (בדיקות ישנים) וע"ל סימן מ"ב איזהו מקרי שופכות להדדי:

ו אבעבוע שנמצא בו נקב היכא דלא ממשמש ידא דטבחא ואינו יודע אם ניקב מחיים או לאחר מיתה טריפה:

ז בועה או סירכא שנמצאו בקנה הלב או בכל מקום חוץ מהריאה כשרה (וע"ל סוף סימן מ"ו):

## סימן לח

**דיני מראות הריאה. ובו ה' סעיפים:**

א ריאה שנמצא בה (אפילו) כל שהוא שחור כדיו או שהיא (דומה) למראה הבשר או שהיא ירוקה אמרילו בלע"ז (ובלשון אשכנז קורין גע"ל) בין שהיא כמראה חלמון ביצה בין שהיא כמראה כרכום בין שהיא כמראה כשותא טריפה וכן אם היא כמראה הבקעת

שהיא לבנה כבקעת אסורה. ויש מי שאומר דהיינו שהיא כעין חריות של דקל: הגה וי"א דאף אם היא כלובן ביצה טריפה (מהרי"ו) (ערוך ערך כחל ורוקח וע"פ) והכי נהוג:

ב כל אלו המראות אינם פוסלות עד שנופחים אותה וממרס בה בידו אם נשתנית למראה המותר מותרת ואם עמדה בעינה אסורה (כל הפוסקים לאפוקי ר"י בתוס'):

ג יש מי שאומר שאין מראות הללו פוסלות אלא כשהשנוי בעור מחמתו ולא מחמת מוגלא שבתוכו: הגה וכן אם בא השנוי מראה מכח שער שחור או דם נצרר המונח בריאה כשר (מצא כתוב בשם ר"י מולין):

ד אם אינה שחורה כדיו אלא כמראה הכחול (שקורין בלשון אשכנז בלא"ו ודומה לרקיע) (מהרי"ו) או ירוקה ככרתי או שהיא כמראה הכבד. (או כמראה הטחול) (ב"י ובד"י בשם מהרא"ק) או שהיא אדומה אפילו בתכלית האודם כשרה: הגה וי"א אם יש מכה בדופן נגד הריאה האדומה טריפה וצריך לבדוק אחר זה (טור ור' ירוחם והרא"ש בשם הר"מ והוא דעת רבינו אפרים וב"י בשם בה"ע. ושאר פוסקים לא חלקו ומשמע מדבריהם איפכא וקצת חולקים בהדיא ע"ש) והכי נהוג: אפילו היא כולה כך וכן אם יש בה הרבה גוונים מאלו המראות הכשרות כשרה:

ה יש בה קליפו' כמו נתק והיא שלימה כשירה:

## סימן לט

**דיני בדיקת הריאה. ובו כ"ה סעיפים:**

א אין צריך לבדוק אחר שום טריפות מן הסתם חוץ מן הריאה צריך לבדוק בבהמה וחיה אם יש בה סירכה (ריב"ש ור"י ן' חביב וע"פ) וכל הפורץ גדר לאכול בלא בדיקה ישכנו נחש: הגה ונהגו ג"כ לנפוח כל ריאה אפילו לית בה ריעותא (ש"ד סימן צ"ב ובדיקות וע"פ) ובקצת מקומות מקילין שלא לנפחה רק אם היתה בה סירכא עוברת על ידי משמוש וכן עיקר (רמב"ם פי"א מרדכי וע"פ):

ב מי שקרע בטן הבהמה וקודם שתבדק הריאה בא כלב או עובד כוכבים ונטלה והלך לו הרי זו מותרת ואין אומרים שמא נקובה או סרוכה היתה: הגה ויש מחמירין אם נאבדה הריאה (בה"ג וראב"ן ור"י הלוי ומרדכי והג"א וע"פ) ואין להתיר רק במקום הפסד גדול או בגדיים וטלאים וחיות שאין סרכות מצויות בהם (טור בשם בעה"ת):

ג בא עובד כוכבים או ישראל והוציא הריאה קודם שתבדק והרי היא קיימת נופחין אותה:

ד אונא הסרוכה לאונא או לאומה בין סרוכה מעט בין סרוכה כולה שלא כסדרן טרפה כסדרן כשרה (ר"ן וחידושי רשב"א) אפי' בלא בדיקה (הרא"ש וע"פ) (מיהו אם בדקוה ונמצא שם נקב טריפה) (ב"י) ואין נקרא כסדרן אלא בשתים זו אצל זו מחתוך של זו לחיתוך של

זו ואפילו היא באלכסון ואפי' יש בה פלוש אבל מגבה של זו לגבה של זו או אפילו מחיתוך לגב או משפולי לשפולי או משפולי לחתוך או אפילו מחודה של זו לחודה של זו שאצלה או אפילו מחודה של זו לחתוך של זו שאצלה נקרא שלא כסדרן: הגה וי"א דאפילו בכסדרן צריך בדיקה שאין נקב בריאה (סמ"ק והגמ"י בשם ריצב"א ותוס' בשם ר"ג ועוד גאונים וכל בו) ומאחר שאין אנו בקיאין בבדיקה כ"מ דאיכא ריעותא יש להטריף כל סירכא (הגהות מיימוני וסמ"ק וסמ"ג וכל בו) וי"א להכשירה אם היא מעיקר האונות עד חציין (מהרי"ו) אפילו מפולש וכן נוהגין להכשיר כי האי בכסדרן וכן אם יש כמין קרום בין אונא לאונא או בין אומה לאונא כסדרן יוצא מעיקרו עד אמצעיתו אין להטריף דדרך הוא להמצא כך ואין זה סירכא (סמ"ג והגמ"י וסמ"ק וכל בו) ואין דרך קרום זה להמצא אלא בין אונא לאונא או בין אונא לאומה אבל לא בשאר מקומות (ב"י וד"מ) ואם נמצא בשאר מקום אינו אלא סרכא וכל מקום שהסרכא כשירה אף אם יש סרכא תלויה גם באותן סרכות והוא נקרא סרכא כפולה כשר (ב"י):

ה אם נסתפק אם היא בגב או בחיתוך וכשנופחים אותה הרבה נראה שהיא בחיתוך וכשאין נופחין אותה כל כך נראית הסרכא שהיא בחוץ כשרה:

ו עינוניתא דורדא לכל מקום שתסרך טרפה אפילו לכיס שלה ואפילו כולה נדבקת בו והוא הדין לכל יתרת דכל היכא דסריכא טריפה: הגה מיהו אם הורדא נדבקת למטה בשורש שלה עם הכיס שלה יש להכשיר דהיינו רביתייהו (בית יוסף בשם מהר"י ן' חביב):

ז אם נסרכה האונה או האומה לגרגרת או לחזה או לשמנונית הלב או לכיסו או לטרפש הלב או לטרפש הכבד או לטרפש העינוניתא שהוא סוף טרפש הלב או לרחם או לאלמע"רא שקורין מול"יגא או לסמפון היורד בין שתי הערוגות (ר"י ן' חביב וד"ע) או לקנה הלב או לשמנוני' הסמפונות או לכבד טריפה ואפילו היא דבוקה לאחת ממקומו' הללו בלי פילוש (שם ושאר אחרונים עב"י): הגה ויש מקילין אם האונות העליונות הסמוכות בגרגרת דבוקות ממש בגרגרת ואין ביניהם חלוק כלל שיוכל להכניס אצבע ביניהם (מרדכי פא"ט בשם ראבי"ה ובה"ג ומהרי"ו ואגודה) וכן אם היו האונות או האומות דבוקים לגמרי מראשן עד סופן לשומן היורד בין האומות (שם ור"ב ור"ח) וכן אם היתה כל הריאה דבוקה בשדרה כי אומרים שדרך רביתייהו בכך ואין זה סרכא (מהרי"ו) ואין להתיר כל זה בלא שאלת חכם ומומחה מורה הוראות ואין ללמוד ממקומות אלו לשאר מקומות שנסרכה שם הריאה כי בשאר מקומות אין חילוק בין דבוק כולו או לאו (ד"ע מב"י):

ח סירכא היוצאת מהריאה והיא תלויה שאינה דבוקה לשום מקום כשירה ואינה צריכה בדיקה: הגה וסירכא תלויה היוצאת מן הבועה טריפה (ב"י בשם ראב"ד ורוקח ומהרי"ו) מטנרי כשרה (מהרי"ו וע"ל סי' ל"ז ס"ב):

ט סירכא שהיא ממקום למקום באונא או באומה עצמה דינה כדין סירכה תלויה: הגה ודוקא שאין הסירכא קצרה מבשר הריאה כשנופחין הריאה אבל אם קצרה עד שמכח הסרכא הבשר שתחתיה מקמיט ואינו עולה בנפיחה היטב כשאר הריאה טריפה (מהר"א מפראג ובדיקות האחרונים) וכל סירכא תלויה שעולה גם כן עם נפיחת הריאה או שיש מכה בדופן כנגדה טריפה (בדיקות ישנים):

י כל מקום שאסרו סרוכת הריאה אין הפרש בין שתהא הסירכא דקה כחוט השערה בין שתהא עבה וחזקה ורחבה כגודל ולא כאותם שממעכים ביד ואם נתמעכה תולים להקל וכל הנוהג כן כאלו מאכיל טרפות לישראל:

יא יש מי שכתב שמכניס אצבעו תחת הסירכא ומגביה קצת אם נפסקה מחמת הגבהה כל שהוא סירכא בת יומא היא וכשרה ואין להקל בכך אלא בבהמת ישראל ואין סומכין על קולא זו אלא בבודק כשר וירא את ה' מרבים:

יב טוב להשקות הבהמה סמוך לשחיטה:

יג יש מי שאומר שהבודק יכניס ידו בבהמה בזריזות בלא רפיון ידים ואם נתפרקה שום סירכא כשמכניס הבודק ידו מוציא הריאה לחוץ ובודקה אם היא סירכא ימצא ראשה בריאה או בדופן ואם לאו רירא היא וכשירה ואין להקל בכך אלא בבהמת ישראל ואין סומכין על קולא זו אלא בבודק כשר וירא את ה' מרבים: הגה ויש מתירין למשמש בסרכות ולמעך בהם ואומרים שסרכא אם ימעך אדם בה כל היום לא תנתק ולכן כל מקום שיתמעך תולין להקל ואומרים שאינו סרכא אלא ריר בעלמא (מהרי"ו וכל בו) ואע"פ שהוא קולא גדולה כבר נהגו כל בני מדינות אלו ואין למחות בידם מאחר שיש להם על מה שיסמכו ומכ"מ צריך להיות הבודק ירא אלהים שיודע ליזהר למעך בנחת שלא ינתק בכח ויש מקומות שאין נוהגין למעך ולמשמש בסרכות הורדא אם נסרכה למקום אחר וכל מקום שתסרך טריפה (כך שמע וכן נראה מלשון הר"ד ן' חייא שבב"י) ויש מקומות שנהגו להקל גם בזה ולי נראה כסברא הראשונה שלא למעך בורדא ובכל סרכות שהם שלא כסדרן מאחר שסירכא שלא כסדרן טריפה מוזכר בגמ' ואין חולק עליו אין לסמוך אדברי מקילין בענין המעוך והמשמושים (וכ"מ מלשון מהרי"ו שאין חלוק) אבל המנהג בעירנו למשמש ולמעך בכל הסרכות ואין חלוק בין סרכא לסרכא ונכון לחוש למה שכתבתי אם לא בהפסד מרובה עוד נהגו בעירנו להטריף כל סרכות גדיים וטלאים (מצא כתוב) ועגלים הרכים ולא למעך בהם כלל כי יש קבלה בזה להטריף כי הסירכא עדיין רכה ומתנתקת על ידי מיעוך:

יד בודק שהוציא ידו ואמר טריפה ואח"כ הכניס אחר ידו ולא מצא טריפות הראשון נאמן:

טו טבח שהכניס ידו ואמר טריפה ואח"כ נתברר שלא נפתח הטרפש ונמצא שהטבח לא נגע בריאה ופתחו הטרפש ובדקוה ולא נמצא בה טריפות מכשירין אותה:

**טז** אמר הבודק שלא כסדרן היתה ואחר מכחישו ואומר כסדרן היתה מעמידין הבהמה בחזקת היתר:

**יז** הקונה ריאה ואמר שמצא בה סירכא במקום שהיא טריפה והמוכר אומר שהיתה במקום שהיא כשרה כיון שבאו שניהם בבת אחת לבית דין אין כאן עדות והרי זה כבהמה שנאבדה ריאה קודם שנבדקה: הגה וכן במקומות ששוחטין אצל עובד כוכבים והניחו הבהמות אצל עובד כוכבים בין שחיטה לבדיקה אין חוששין שמא העובד כוכבים הכניס ידו ונתק הסרכות דבדיקת ריאה דרבנן וספיקא להקל (רשב"א סימן רצ"ח) מיהו אם טבחים עובדי כוכבים רגילין לעשות כך יש לחוש אפילו בדיעבד ולכתחלה יש ליזהר בכל ענין:

**יח** ריאה שנקבה במקום חיתוך האונות בגב האונה כנגד הדופן ודופן סותמתה בסירכא בבשר שבין הצלעות או בבשר ובעצם כשרה אבל אם היא סרוכה לעצם לבדו טריפה וכן הדין בכל השלם שכנגד האונות למעלה עד הערוגה כשרה מפני שהמקום צר ונדחקה לדופן והוא סותמו ונקרא דופן עד החוט שמנקרים מהחזה ומשם ואילך נקרא חזה ואם נסרכה שם טריפה ואם נסרכה על גבי חוט שבחזה דינו כאלו נסרכה בחזה וטריפה: הגה ולדידן אין נפקותא בחילוקים אלו גם בכל החלוקים אשר יתבארו עד סוף הסימן כי כבר נהגו באלו הארצות להטריף הכל ואין לשנות כי מנהג קדמונים הוא באשכנז וצרפת שאנו מבני בניהם ולכן אין להכשיר שום סירכא בריאה אם לא ב' אונות הסרוכות בכסדרן למטה מחציין לצד עיקרן והוא הדין אונה באומה בכסדרה כי האי גוונא וכבר נתבאר שנהגו להקל בסרכא המתנתקת על ידי מעוך ומשמוש:

**יט** ודוקא כנגד האונות הוא דמכשרינן אבל שלא כנגד האונות טריפה:

**כ** הא דמכשרינן דוקא כשהנקב כנגד הדופן אבל אם ניקבה מבפנים או אפילו בשיפולי ריאה וסרכא יוצאת משם לדופן טריפה ואם סירכא יוצאת משיפולי אונה ומתפשטת על גב האונה ונסרכת לדופן אם רוב הסירכא היא בגב האונא כשרה ואם לאו טריפה:

**כא** אם סרכא עולה מן האונה לדופן שבצד האומה טריפה ואם סרכא עולה מהאונה לדופן שכנגד האונה ולדופן שכנגד האומה אזלינן בתר רובא:

**כב** אם האומה סרוכה לדופן אם יש מכה בדופן כשרה ואינה צריכה בדיקה ואם אין מכה בדופן טריפה ולא מהניא לה בדיקה ודוקא בסרוכה לדופן מכשירין ע"י מכה אבל אם סרוכה לשאר מקומות כגון חזה וגרגרת ושמנוני' הלב וטרפש וכיוצא בהן אע"פ שיש בהן מכה טריפה ולא מהני לה בדיקה:

**כג** מכה זו שאמרו היינו שיש בדופן כעין נגע אבל אם יש בהרות שחורות בלבד אינו סימן מכה ממש ואם נשבר הצלע אף על פי שחזר ונקשר קרינן ביה שפיר מכה:

כד אם כל הריאה דבוקה לדופן אם אין מכה בדופן טריפה ולא מהני לה בדיקה אפילו אם דבוקה כולה בלא שום פילוש ויש מי שכתב שהמתירה בר נדוי הוא והכלים אסורים (רשב"ץ):

כה אם האומה והאונה נסרכו בסרכא אחת לדופן אם רוב הסירכא מהאונה כשרה ואם רובה מהאומה טריפה אם אין מכה בדופן וכן אונה הסרוכה בסירכא אחת לחזה ולדופן אזלינן בתר רובא. וכן אומה הסרוכה בסירכא אחת לדופן שיש בו מכה והסירכה במכה וחוצה לה אם רובה במכה כשרה ואם לאו טריפה וכן אם נסרכה האומא בסירכא אחת לטרפש ולמכה שבדופן אם רובה במכה שבדופן כשירה ואם לאו טריפה: הגה ריאה שנמצא עליה כמו כיסוי חלב והוא בשר בלוי קולפין אותו מעליה ואם הריאה תחתיו שלם ויפה כשר מיהו צריך לבדוק הריאה בנפיחה (ב"י ס"ס ל"ח בשם רוקח):

## סימן מ

**דיני טריפות הלב. ובו ו' סעיפים:**

א הלב יש לו ג' חללים ניקב לאחד מהם טריפה ואפילו אם חלב טרפש הלב סותמו אבל אם שומן הלב עצמו סותמו כשר: הגה וי"א דלא מהני סתימת שומן הלב וכדאיתא בסמוך סוף סי' זה (כך משמע ממרדכי פא"ט והג' אשיר"י) ויש לחוש לדבריהם:

ב ניקב ולא הגיע לחלל אם מחמת חולי כשרה ואם בקוץ או במחט טריפה:

ג נמצא מחט בלב אע"פ שאינו ניכר בחוץ טריפה והוא הדין אם נמצא בטרפשא דליבא: הגה מיהו אם לא נמצא רק בסימפון הגדול שבלב וקופה לבר דהיינו לצד חלל הלב אם ראש המחט כגרעין של תמרה כשרה (ד"ע בפירוש בה"ג) דתלינן דנכנס דרך הגרגרת לסמפון שבלב ומאחר שראשו למטה אין סופו לנקוב והבהמה תפלוט אותו ע"י כיחה וניעה:

ד קנה הלב שהוא קנה שומן שיורד בין שתי ערוגות הריאה וכן המזרק (פי' כעין קנה) הגדול שיוצא ממנו לריאה שניקב לחללו במשהו טריפה (וע"ל סוף סימן ל"ד):

ה ניטל הלב בין ביד בין מחמת חולי טריפה:

ו יש מי שאומר שאם שומן הלב דבוק בלב ואדוק מאד מפרידין אותו בסכין ואם נמצא שם או בעובי הלב קורט דם אסור ואין צריך לומר אם נמצא בחללו: הגה נצרר הדם בעובי הבשר הרי הוא כקורט דם וטריפה (א"ו הארוך) ע"ל סוף סימן ל"ז בדין לב שנסרך למקום אחר:

## סימן מא

**דיני טרפות הכבד. ובו י' סעיפים:**

א ניטל הכבד טריפה אלא אם כן נשתייר כזית במקום מרה וכזית במקום חיותו שהוא תלוי בו ויהיו כשני זיתים הללו כל אחד שלם במקומו אבל אם היה מתלקט או כרצועה או מרודד טריפה:

ב שיעור זה דכשני זיתים אפילו בשור הגדול ובעוף הכל לפי גדלו וקטנו (ע"ל סי' כ' ס"ב וסי' ל"ד ס"ד):

ג יבש הכבד עד שנפרך בצפורן טריפה והוא שיבש כולו ולא נשתייר כזית במקום מרה וכזית במקום חיותו: הגה ואם יבשו אלו הב' זיתים לבד נמי טריפה נימוק הכבד דהיינו שדם יוצא מבשר הכבד שנימוק והיה לדם טריפה (רוקח) אע"פ שנשתיירו ב' הזיתים דסופו לרקב הכל (ד"ע) יש אומרים כבד שקשה כאבן טריפה (רוקח ועב"י וד"מ) והוא שלא נשתיירו בה ב' זיתים הנזכרים שלא נתקשו:

ד התליע הכבד אפילו במקום מרה ובמקום חיותו כשרה:

ה נעקר הכבד במקומות הרבה ומעורה בטרפשיהון כאן מעט וכאן מעט כשרה:

ו מחט שנמצא בכבד בין שבא לפנינו שלם בין שבא חתוך אם צד העב שלו לצד חלל הבהמה אפי' כולו טמון בבשר הכבד טריפה ואם צד הדק שלו כלפי חוץ כשרה שאנו תולים לומר דרך סמפון בא שם (ודוקא שצד העב פונה לצד הסמפון אבל אם פונה לצדדין בכל ענין טריפה) (בית יוסף) במה דברים אמורים במחט גסה אבל בדקה אין חלוק וטריפה ושיעור גסה כשיעור גרעין של תמרה:

ז מחט שנמצא בסמפון גדול שבכבד והוא סמפון הקנה שנכנס בתוכו וכן אם נמצא בסמפון גדול של ריאה כשרה:

ח ניקב טרפש הכבד נקב מפולש מצד הכבד טריפה אבל אם נסרכה בסירכא בצלע כשרה: הגה ואם נסרך טרפש הכבד לבית הכוסות יש לבדוק בכרס שבודאי יש שם קוץ או מחט שניקבה וע"י זה באה סירכא זו (כן מצאתי בבדיקות ישנים) וראיתי מעשה והכי נהוג:

ט נמצא מחט בטרפש ספק טריפה :

י נמצאו שני כבדים בבהמה או בעוף טריפה דכל יתר כנטול דמי והוה ליה ניטל הכבד:

## סימן מב

**דיני טריפות המרה. ובו ט' סעיפים:**

א מרה שניקבה טריפה ואם נקבה כנגד הכבד והכבד סותמו כשרה: נסרכה המרה למקום אחר כשרה (מרדכי פא"ט וא"ו הארוך) (וע"ל סי' מ"ו):

ב נטולה ביד או חסרה טריפה:

ג אם חסרה המרה קורע הכבד שתי וערב וטועמו בלשונו אם יטעום טעם מר כשר' ואם לא טעם טעם מר יצלנו בגחלי' ויטעום אם יש בו טעם מר כשרה ואם לאו טריפה (ואף עכשיו נוכל לסמוך על טעימת הכבד) (פסקי מהרא"י סי' ל'):

ד נמצאו שתי מרות טריפה דכנטולה דמו ואם היא אחת ונראית כשתים נוקבין אותה ואם שופכות זו לזו אחת היא וכשרה ואם לאו שתים הם וטריפה:

ה אם נקבוה ולא היו שופכות זו לזו ואח"כ נפחו זו ועלתה גם חברתה בנפיחה זו או שהטילו מים באחת מהן וע"י כך נתמלאת גם חברתה מים כשרה:

ו אף על פי שהן שתי מרות גמורות רק שבמקום דיבוקן בכבד כמו רוחב אצבע היו כאחת כשרה אפי' אי לא שפכי אהדדי והוא הדין אם מתחלתן הן שתים ובסוף הן מתערבות ונעשות אחת כשרה:

ז היו שתי מרות בכבד אחת הנה ואחת הנה וסמפון אחד שופך מרה לשתיהן וכשאדם זוקף האחת חוזרת ליחה למקום שהסמפון מחלק מרה ושופך לשתיהן אבל כשהן שוכבות כדרך שהן עומדות בחיי הבהמה אין שופכות זו לזו יש להכשיר בבהמת ישראל: הגה מרה הניכרת מעבר לעבר של כבד אי שפכי להדדי חדא היא וכשרה (כך פי' דברי המרדכי שהביא איסור והיתר הארוך כלל נ"ב ד"ט) ואי לא שפכי להדדי טריפה:

ח יש מיני עופות שאין להם מרה כמו תורים ובני יונה ואין לאוסרן כיון שכל המין כך והצבי אין לו מרה בכבד אבל יש לו למטה סמוך לזנבו: הגה מי שבא לפניו עוף שאינו מכיר מינו ולא נמצא לו מרה אין אומרים ודאי כל מינו אין להם מרה אלא אמרינן מסתמא יש לו מרה עד שיודע שמין זה אין לו מרה (תשובת רשב"א סימן ק"ח):

ט גרעין שנמצא במרה אם היה כמו גרעינה של תמרה שאין ראשה חד מותרת ואם ראשה חד כגרעינה של זית אסורה שהרי ניקבה אותה כשנכנסה וזה שלא יראה הנקב מפני שהוגלד פי המכה: הגה וכל שכן אם נמצא מחט או קוץ במרה דטריפה (או"ה ור"ן ורמב"ם עד"מ וב"ח ומהרש"ל פא"ט סי' מ"ט וסוף ש"ד):

## סימן מג

**דיני טריפות בטחול. ובו ו' סעיפים:**

א ניטל הטחול כשרה:

ב הטחול ראשו האחד עב והשני דק כבריית הלשון אם ניקב בראש העב נקב מפולש טריפה ואם ניקב נקב שאינו מפולש אם נשאר תחתיו כעובי דינר זהב מותר פחות מכאן הרי הוא כמפולש וטריפה אבל אם ניקב הדק כשרה: הגה ואפילו נחתך במקום הדק כשרה (טור) נקרעה הטחול או נימוקה או לקתה בשינוי בשר דינה כניקבה (שערי' והג"א) וכן כל מקום

שהבשר רע ונרקב דינו כניקב ואם מים בטחול אפילו עכורין וסרוחין אם הבשר סביביו שלם כשר (ב"י בשם מרדכי והגה"א וע"ל ס"ס נ') :

ג יש מי שכתב שכל מה שדבוק לכרס קרוי עב ולא יותר:

ד עובי דינר זהב זה לא ידענו שיעורו ומכל מקום נראה שהוא פחות מחצי עביו:

ה נמצאו שני טחולים כשרה ואפילו דבוקים זה לזה בצד העב: הגה ויש מחמירים אם נמצא כמין טחול בצד העב (הגהות ש"ד סימן פ"ט ומ"כ בשם מהרי"ל ומהר"י מולין) וטוב להחמיר אם לא במקום הפסד מרובה:

ו טחול העוף עגול כענבה ואינו דומה לשל בהמה לפיכך אין הנקב פוסל בו:

## סימן מד

**דיני טריפות בכליות. ובו י' סעיפים**:

א ניטלו הכליות כשרה לפיכך אם נבראת בכוליא אחת או בג' כליות כשרה וכן אם ניקבה הכוליא או נחתכה אפילו עד מקום חריץ כשרה:

ב לקתה הכוליא והוא שיעשה בשרה כבשר המת שהבאיש אחר ימים שאם תאחוז במקצתו יתמסמס ויפול והגיע חולי זה עד הלובן שבתוך הכוליא הרי זה טריפה. (מכת חרב דינו כלקתה הכוליא) (הגהות אשיר"י ומרדכי ועיין ס"ק ו') וכן אם נמצאת בכוליא ליחה אף על פי שאינה סרוחה או שנמצא בה מים עכורים או סרוחים הרי זה טריפה והוא שיגיעו עד הלובן אבל אם נמצאו בה מים זכים כשרה אפילו הגיעו ללובן שבה (ואפילו נמצאו המים זכים בשלחופית קטנה בכוליא כשר) (מרדכי פא"ט והגה"א וכל בו ואו"ה כלל צ"ג) ואם נמצא בה דם דינה כמים ואם נמצאת מליאה מים שמראיהם רע אבל לא היו עבים ועכורים אלא מראיהם כרכומי כמראה הדבש כשרה ויש מי שאוסר (והכי נהוג):

ג אם לא היה הלקות אלא בלובן אף ע"פ שכל שאר הכוליא בריאה טריפה:

ד נמצאו בכוליא אבנים כשרה:

ה כוליא שהקטינה טריפה וכמה תקטן ותטרף בבהמה דקה עד כפול ופול בכלל טריפה ובגסה עד כענבה בינונית וענבה בכלל טריפה ודוקא שהקטינה מחמת חולי אבל אם היתה קטנה בתולדתה כשרה והיכי ידעינן אי הוי מחמת חולי או לא אי חזינן שהקרום שלה כווץ בידוע שמחמת חולי היא ואם אינו כווץ אלא שעשוי כמדת כוליא מוכחא מילתא שמתחלת ברייתה היתה כך וכשרה:

ו יש מי שכתב שכשאמרו ניטלו הכליות כשרה היינו כשניטלו ביד או כשנבראת כך אבל אם ניטלה על ידי חולי כיון שהקטינה לפחות מכשיעור כבר נאסרה ואיך תחזור להכשירה כשגמרו לכלות ולהמק ולפי זה צריך לבדוק אם הכיס שלהם מלא חלב ניכר

שזה תחלת ברייתה וכשרה ואם נמצא שם חלל ומקום ריק ניכר שהיו לה כליות אלא שנימוחו וטריפה:

ז אם היו ג' כוליות או יותר והקטינו היתרות ונשארו שתים כהלכתן שלא הקטינו כשירה:

ח יש מי שכתב דלובן בכוליא לקותא היא וכל שינוי מראה פוסל בה:

ט כוליא שהאדימה כולה או מקצתה כשרה:

י אין טריפות בכוליא של עוף:

## סימן מה

**דין אם ניטל השליא. ובו ב' סעיפים:**

א בהמה או עוף שניטל האם שהולד מונח בה כשרה: הגה וכל שכן ניקב דכשר (ד"ע) ויש מחמירין לאסור בניקב או נימוק (שם ורוקח ועס"ק ג' והגה' ש"ד סימן פ"ח בשם א"ז ואו"ה כלל נ"ה) ויש להחמיר אם לא במקום הפסד מרובה:

ב ניטלה שלחופית שמי רגלים נקוים לתוכה כשרה ויש אוסרין: (והכי נהוג להטריף אפי' בניקב) (טור בשם ר"ח והגהמי"י פ"ח מה"ש בשם התוס' ריש דף מ"ח ואגודה וכ"ה בהג"ה ש"ד סימן פ"ח בשם א"ז וד"מ בשם מהרא"י ומהרש"ל בא"ו שלו סימן צ"ו בשם ראבי"ה ור"י):

## סימן מו

**דיני טריפות בבני מעים. ובו ו' סעיפים:**

א ניקבו הדקין טריפה ואפילו ליחה שבהן סותמתן אינה סתימה ואפילו היא דבוקה בהן הרבה עד שאין יכול להוציאה אלא ע"י הדחק ואם חלב טהור סותם כשרה שכל חלב טהור סותם טמא אינו סותם חוץ מקרום שעל הלב וחלב שעל גבי הכרכשתא (פי' מעי הדבוק בפי הטבעת) שאע"פ שהם טהורים אינם סותמים וחלב חיה שכנגדו אסור בבהמה אינו סותם והעוף כל שומן שלו סותם: הגה ואינו סותם אלא באותו אבר שהשומן דבוק בו בתולדתו אבל אם סותם נקב של אבר אחר לא מקרי סתימה וטריפה (ב"י בשם תוספות והרא"ש והרשב"א):

ב יצאו הדקין לחוץ והוחזרו מאליהן כשרה ואם החזירן אם נתהפכו אע"פ שלא ניקבו טריפה שאי אפשר שיחזירוהו כמות שהיו אחר שנהפכו ואינה חיה וה"ה אם לא יצאו ונמצאו מהופכין טריפה (ל' רמב"ם פ"ו מה"ש דט"ו): הגה וכן אם נמצאו המעים בין עור לבשר ונמצא תפור שם יש לחוש שיצאו ונתהפכו אבל אם לא נמצא שם תפירה ולא ניכר שם שנקרע ולא היה ניכר בה שום ריעותא כשרה (א"ו הארוך כלל נ"ה והגהת ש"ד סי' פ"ח בשם ראבי"ה):

ג הדרא דכנתא (פי' המעים דקין שסובבין סביב לשומן שלהם הנקרא אינטר"יליא) שניקב אחד לחבירו כשרה שחבירו מגין עליו וא"צ לומר אם ניקב לכנתא שהכנתא חלב טהור הוא וסותם:

ד מחט שנמצאת בדקים טריפה דחיישינן שמא ניקב:

ה חלחולית והוא מעי האחרון שהוא שוה בלא עיקום והרעי יוצא ממנו אם ניקב במשהו טריפה כמו שאר מעים במה דברים אמורי' שניקב לחלל הבטן אבל אם ניקב במקום שהוא דבוק בין הירכים כשר ואפילו ניטל כל מקום הדבוק בין הירכים כשר והוא שישאר ממנו כמלא ארבע אצבעות בשור הגדול ובדקה לפי שיעור זה הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו ואם באותם ארבע אצבעות ניקב יש אוסרים במשהו ויש מכשירים עד שינטל רוב רחבו:

ו אם סירכא יוצאת מהדקין או מאחד משאר איברים שנקובתן במשהו ונסרכה לדופן או למקום אחר כשר דלא אשכחן בועה וסירכא אלא בריאה: הגה ומ"מ יש לדקדק שלפעמים ימצאו בועות הרבה ועל ידן נסתמו המעיים ואז הוא טריפה ויש לבדוק ע"י קש או נוצה אם נסתמו (גם זה שם):

## סימן מז

**דין אם נמצאו בני מעיים יתרים. ובו ה' סעיפים:**

א בהמה שנמצאו בה שתי מעים טריפה כגון שיש לה מעי יתר מתחלתו ועד סופו עד שנמצאו שני מעיים זה בצד זה מתחלה ועד סוף במעי העוף או שהיה המעי יוצא כענף מן הבד והרי הוא מובדל בין בעוף בין בבהמה אבל אם חזר ונתערב עם המעי ונעשה אחד משני ראשיו והרי שניהם מובדלים באמצע הרי זה מותרת ואין כאן יתר וי"א שכשיוצא מהדקין מעי קטן כענף היוצא מן הבד אם בראש הקיבה מקום שהדקין יוצאין משם יש שלם כרוחב אצבע קודם שיתחיל זה המעי ליפרד וגם למטה לאחר שנתחבר עם שאר הדקין יש כרוחב אצבע שלם כשירה ואם לאו שאין כאצבע שלם למעלה ולמטה טריפ' (וכן עיקר) (ב"י בשם הרשב"א ור"ן):

ב במה דברים אמורים בבהמה אבל בעוף כיוצא בזה כשר (ואפילו כמה ענפים יוצאים ממנו כשר) (רבינו ירוחם):

ג מעי היוצא מבית הכוסות (פירוש סוף הכרס עשוי ככובע וקרוי בית הכוסות והמסס מחובר בו והמאכל נכנס מבית הכוסות להמסס והוא האצטומכא. ולפי שמעכל המאכל נקרא המסס מענין כמסוס נוסס) להמסס [כשירה והיוצא מבית הכוסות לכרס] טריפה:

ד אי אית לה תרי סניא דיבי טריפה ואי שפכי להדדי כשירה:

ה הדרא דכנתא שיוצא מאמצעיתו יתרת שתלוי בדקין כמו מעי קטן כאורך אצבע כשרה: הגה וכל זה דהיתרת סתום בראשו ואין הרעי יוצא ממנו אבל אם הוא פתוח בראשו טריפה דהרעי נופל לגוף (כך משמע ממרדכי ס"פ אלו טריפות וכ"ה בראב"ן סימן כ"א ובהג"ה שבסוף או"ה כלל נ"ה דין ו' והוא פשוט) ועוד דהוא נקיבת הדקין:

## סימן מח

**דיני טריפות בקיבה ובכרס. ובו י"ב סעיפים:**

א קיבה (קיבה הוא כיס שבמעי הבהמה שהמאכל נכנס לכרס ובסוף הכרס שקורין פאנץ עשוי ככובע וקרוי בית הכוסות והמאכל נכנס מבית הכוסות להמסס ומהמסס לקיבה ומהקיבה לדקין) שניקבה טריפה ואם החלב שעל היתר סותם הנקב כשרה אבל שעל הקשת אינו סותם:

ב כרס שניקב טריפה ואין לו דבר שיסתום אותו שהרי החלב שעליו אסור: הגה תולעים שנמצאו בכרס כשר דמן הפרש הן גדילים או הבהמה אכלה אותן. (ש"ד סימן מ"ז):

ג בשר החופה את רוב הכרס והוא המקום מן הבטן שאם יקרע יצא הכרס אם נקרע בשר זה טריפה אע"פ שלא הגיע קרע זה לכרס עד שנראית אלא כיון שנקרע רוב עובי הבשר הזה או ניטל טריפה וכמה שיעור הקרע הזה בארכו אורך טפח ואם היתה בהמה קטנה ונקרע רוב אורך הבשר החופה את הכרס אע"פ שאין באורך הקרע טפח טריפה הואיל ונקרע רובה:

ד אם נקדר הבשר הזה בעיגול או באורך אם היה יתר מכסלע והוא כדי שיכנס בו ג' גרעיני תמרה זו בצד זו בדוחק אם יש בה אוכל הנשאר סביבותיה כשאוכלים אותה או בריוח כשאין בהם שום אוכל כלל הרי זה טריפה שאם ימתח קרע זה יעמוד על טפח:

ה אם נתמסמס בשר זה עד שהרופא גוררו חשוב כניטל: הגה ואין אנו בקיאין בבשר שהרופא גוררו ולכן כל מקום שנשתנה מראית הבשר דינו כניטל (מרדכי וב"י בשם הגהות מייימוני):

ו מחט שנמצא בחלל הקיבה או הכרס דינו כמחט שנמצא בבית הכוסות:

ז המסס ובית הכוסות דבוקין זה בזה ואם נקבו במקום חבורן אפילו הנקב מפולש מזה לזה כשרה ואם הנקב בשאר צדדים שאינם דבוקים יחד אם הנקב מפולש מעבר אל עבר טריפה ואם לאו כשירה בין בהמסס בין בבית הכוסות: הגה ויש אוסרין בהמסס אפילו בלא נקב מפולש (טור בשם רש"י וא"ו הארוך ות"ה סימן קס"ה) והכי נהוג אם לא במקום הפסד מרובה שאז יש לסמוך אמכשירין:

ח אם נמצא באחד מהם תחובה מחט או קוץ ולא ניקב מעבר אל עבר הופכין אותו ובודקין אותו מבחוץ אם נמצא עליו קורט דם בידוע שניקב כולו וטריפה ואם לאו כשרה (תוס' והג"מיי פ"ו בשם סמ"ג וכל הפוסקים) (אפילו לא נשאר רק מעט מעור החיצון שלא ניקב) (עיין

ס"ק כ"א) והוא שלא מלחו ולא הדיחו ואפילו ראש העב שלו לצד חוץ: הגה ויש מקילין להתיר אם לא ניקב מעבר לעבר והודח ונמלח או שנאבד ולא בדק מבחוץ אם היה עליו קורט דם (כך משמע בהגהות סמ"ק ורמב"ם ורא"ש דלקמן וע"פ) ויש לסמוך עלייהו במקום הפסד מרובה: ואם עבר המחט מעבר אל עבר ועודנו תחוב בו בודקים אותו אם נמצא קורט דם סביב המחט (וכל שכן עליו) (מרדכי ופוסקים והוא ש"ס ערוך פא"ט דף נ"א וכתובות דף ע"ו) בידוע שקודם שחיטה ניקב כולו וטריפה ואם לאו אחר שחיטה דחק ועבר וכשרה אם לא מלחו ולא הדיחו דכיון שהמחט עודנו שם אילו עבר מחיים היה הדם סביבו אבל כשאין המחט לפנינו אסו' כשניקב כולו אפי' אין בו קורט דם: הגה כל מקום שצריך בדיקה אם לא בדקוהו כגון שנאבד או לקחו המחט משם טריפה דהוי כאילו הדיחו ומלחו (רשב"א סימן תש"ס) יש אומרים דבזמן הזה דאין אנו בקיאין בבדיקות יש להטריף אם נקבה המחט משני צדדין אפילו לא נמצא קורט דם ולא חלודה דאין אנו סומכין בזה על בדיקתנו מאחר דניקב משני צדדין (א"ז ואו"ה) והכי נהוג. מחט או קוץ הנמצאים בהמסס ובית הכוסות בחללו ולא נתחב בהן כלל כשר בכל ענין ואין צריך שום בדיקה (הגהות מיימוני) ויש מקילין דאפי' בניקב המחט מצד אחד אין צריך לבדוק מבחוץ אם יש עליו קורט דם (רמב"ם והרא"ש) ויש לסמוך עלייהו אם הוא הפסד מרובה וא"א לבדוק כגון שנמלח או הודח או נאבד:

ט אם נמצא עלי' חלודה דינה כנמצא עלי' קורט דם: הגה וכן אם נמצא חלודה מבחוץ נגד המחט אם ניקב מצד אחד טריפה כאילו נמצא שם קורט דם (בית יוסף):

י זה שאמרנו מצד אחד כשרה היינו מבפנים כלפי הרעי דאי צד שבחוץ כלפי חלל הגוף אפי' לא ניקב כלל אלא שנמצא מחט בחלל הגוף טריפה:

יא מחט שנמצאת בקורקבן וכולה נבלעת בעובי בשרו ונשאר בחצי אצבע מצד הכיס גם מצד החוץ שלא היתה המחט אוכלת ולא היה ניכר שום נקב לא לצד פנים ולא לצד חוץ תולין להקל: הגה דהמחט בא מבפנים והוי כניקב מצד אחד ואם אין עליו קורט דם מבחוץ כשר (רשב"א) ויש מחמירין ואוסרין אפילו בכי האי גוונא (הגהות ש"ד בשם מהר"ם וא"ו הארוך) ויש לחוש לדבריהם אם לא בהפסד מרובה:

יב קטן שמצא מחט תחוב בכרס יש להחמיר ולאסור על פיו אם הוא חריף לידע ולכוין בדברים אלו:

## סימן מט

**דיני טרפות בקורקבן. ובו ה' סעיפים:**

א הקורקבן יש לו ב' עורות ניקב זה בלא זה כשרה עד שינקבו שניהם זה כנגד זה אבל אם נקבו זה שלא כנגד זה כשרה:

ב ניקב ושומן שעליו סותמו כשר: הגה וכ"ש אם לא ניקבו כל שני העורו' אע"פ שלא נשאר רק מעט מעור החיצון שלא ניקב שכשר (ת"ה סוף סי' קס"ה):

ג אם נמצא מחט תחוב בו מבפנים דינו כדין מחט שנמצא בהמסס ובית הכוסות: הגה אם המחט נמצא בעובי הבשר ולא ניכר מבפנים ולא מבחוץ עיין לעיל סימן מ"ח:

ד זה שהכשרנו בניקב עור חיצון לבדו דוקא בניקב מעצמו מחמת חולי דאי מחמת קוץ או מחט טריפה דחיישינן שמא ניקב אחד מהאברים הפנימיים שנקובתן במשהו ואם לא היה מכיר אם הנקב מחמת קוץ או אם הוא מחמת חולי תולין להקל (ד"ע ואהל מועד):

ה אם תולעים יוצאים מהקורקבן כשרה דלאחר שחיטה פריש:

## סימן נ

**דינים כלליים בנקיבת האברים. ובו ג' סעיפים:**

א כל אלו הנקבים אם יש במה לתלות כמו בטבח או בזאב שנטלן תולין בהם ואם אין דבר לתלות בו וספק אם ניקב מחיים אם לאו נוקבין נקב אצלו ומדמין זה לזה ואפילו אין דומים אם משמשו בידים בנקב הספק ימשמשו גם בנקב שעושין לדמותו בו אם דומים לאחר משמוש כשרה ואין מדמין אלא בכרס ובדקין אבל לא בלב וטחול וקורקבן: הגה ועיין לעיל סימן ל"ו כיצד נוהגין כל מקום שאין יכולין לתלות שנעשה לאחר שחיטה אע"פ שהוא טריפות שיש לו בדיקה אם לא בדקוהו או שאין יכולין לבדוק הרי הוא כספק טריפה ואוסרין אותה ולא אמרינן נשחטה הותרה אלא בדבר שנוכל לומר שנעשה הריעותא לאחר שחיטה דלא יצאתה מחזקתה מחיים:

ב כל אבר שאמרנו שאם ניקב במשהו טריפה כך אם ניטל כולו טריפה בין שניטל בחולי או ביד בין שנברא חסר וכן אם נברא בשני אברים מאותו אבר טריפה שכל היתר כנטול חשוב (חוץ מטחול שניטל כשר וניקב בסומכיה טריפה) (טור) וכל שאמרנו בו אם נברא חסר טריפה כ"ש אם ניטל ביד וכל שאמרנו בו אם ניטל טריפה הוא הדין לנברא חסר ויש מכשירין בזה (ובהפסד מרובה יש לסמוך אמכשירין) (ד"ע):

ג כל אבר שנקיבתו או חסרונו או נטילתו פוסל אם נתמסמס פסול: הגה ואנן שאין אנו בקיאין כל שנשתנה מראית הבשר לריעותא הוי כניקב שם (הגהות מיימוני ומרדכי):

## סימן נא

**דין מחט או קוץ שנמצא בבהמה. ובו ד' סעיפים:**

א קוץ או מחט שניקב לחלל הבהמה או העוף חיישינן שמא ניקב אחד מהמקומות שנקובתן במשהו וטריפה ולפיכך כל האברים ששנינו בהם שאם ניקב מצד אחד כשר

כלב ועובי בית הכוסות וקורקבן אם הנקב מצד חוץ דוקא כשניקב מחמת חולי אבל אם הוא מחמת מחט או קוץ טריפה: הגה ואם הוא ספק אם נעשה ע"י חולי או קוץ ומחט כשר (ב"י בשם אהל מועד) ועיין לעיל סי' מ"ט וכ"ש שיש להכשיר כהאי גוונא בניקב העור והבשר עד החלל:

ומיהו אם ניקב בקוץ לפנינו ונשחטה הבהמה ונמצא הקוץ תחוב לפנינו מדופן הבהמה לאחד האברים נראים הדברים שלא ניקב במקום אחר לפיכך אם פגע בלב וכיוצא בו ולא ניקב לבי' חללו כשרה:

ב הא דמטרפינן [דוקא] בקוץ או מחט שהם דקים (וא"א לבדוק אחר נקב משהו) אבל בקנה וכיוצא בו כשר ע"י בדיקת האברים שנקובתן במשהו:

ג אם הקוץ או המחט לא ניקבו לחלל אפילו כולו טמון בבשר כגון בירך שהיא עבה כשרה אפילו צד העבה של מחט כלפי פנים:

ד הלעיטה דבר שנוקב בני מעיה כגון קורט של חלתית (פי' הארוך אס"ה פיטיד"א בלע"ז ובלשון ישמעאל חלתית) וכיוצא בו טריפה ואם הוא דבר שספק אם נוקב טריפה מספק:

## סימן נב

**דין עוף שנפל לאור ושינוי מראה באיברים. ובו ז' סעיפים:**

א עוף שנפל לאור ונחמרו בני מעיו ונשתנו הלב וקורקבן וכבד שדרכם להיות אדומים והוריקו ככרתי או המעיים שדרכן להיות ירוקים האדימו טריפה אפי' במשהו מהם שנשתנו ואפי' לא הגיע לחלל כיון שנשתנו מחמת מכות אש סופן לינקב והכבד אין השינוי אוסר בו אלא א"כ נשתנה כנגד המעיים דהיינו בראש הדק שלו וכלפי פנים או אם הוריק כנגד המרה או כנגד כל מקום חיותה אבל הריאה אין חוששין לה מפני שצלעותיה מגינות עליה: הגה וטחול שהוריקה בסומכיה אפילו רק משהו טרפה שסופו לינקב (ב"י לדעת הרשב"א):

ב הא דשינוי פוסל באברים אלו דוקא כשעמדו בשינוים אחר ששלקן אבל אם שלקן וחזרו למראיהן כשר:

ג אם לא נשתנו אברים אלו ואירע ששלקן ונשתנו טריפה כיון שנפלה לאור:

ד אין ירקות פוסל בכבד של עוף בייתי שיש במינו מדבריי שכל המדבריים כבדן ירוק ככרתי:

ה נפלה לאור ואין ידוע אם נחמרו בני מעיה צריכה בדיקה ואי ליתא קמן למבדקה אסורה:

**ו** נמצא שינוי באחד מאברים אלו אע"פ שאין ידוע לנו שנפלה לאור טריפה: הגה ויש מכשירין כל זמן דלא ידעינן שנפלה לאור אלא תלינן השינוי בדבר אחר (ר"ן ומרדכי בשם ראבי"ה ורש"י ומהרא"י בשער ל"ב ורא"ש וע"פ) ויש לסמוך עלייהו:

**ז** אין טרפות שינוי אברים אלו פוסל אלא בעוף אבל בבהמה אין שינוי אברים אלו פוסל אפילו ידענו שנפלה לאור: הגה ויש אוסרין גם בבהמה בידוע שנפלה לאור ונשתנו מעיה והכי נהוג (מרדכי והג"א בשם כמה גדולים ורשב"א וראב"ד ואו"ה):

## סימן נג

**דין שבר או מכה בבהמה ובעוף. ובו ה' סעיפים:**

**א** נשמטו ידי הבהמה מעיקרם או שנשתברו או נחתכו לגמרי או שיש לה ג' ידים כשרה אבל העצם (הנשבר) עצמו (עם מעט למעלה מן השבירה) אסור כשנשבר אם אין עור ובשר חופין את רובו: הגה ויש מטריפין גם הבהמה אם נשמט (ש"ד והג"מ וע"פ) או נשבר סמוך לגוף (הג"א פ' המקשה) ורואין שנצרר הדם מעבר לצלעות שרואין שעברה המכה תוך הגוף (כן משמע מאיסור והיתר הארוך כלל נ' דין ו') והכי נהוג אבל אין לחוש לזה כל זמן שאין רואין שנצרר הדם ואין צריך בדיקה (נלמד מעוף דסעיף ב'):

**ב** וכן בעוף אם נחתכו או נשברו אגפיו כשרה אפילו נשברו סמוך לחיבורו לגוף והוא ששבר העצם החיצון לא יהא בו עוקץ שאם היה בו עוקץ תבדק הריאה: הגה ויש אוסרין אם נשבר סמוך לגוף ואומרים דדינו כשמוט (הגהות מיי') והמנהג הפשוט שנהגו לשער כרוחב אגודל אפי' בצמצום כשר (אגור ואגודה וכ"כ בש"ג שכן נוהגין) אם לא שרואה שנצרר הדם מעבר לצלעות אבל אין חוששין לזה ומכשירין מסתמא (מהרי"ק שורש ל"ח ות"ה סימן ק"צ) ואין חלוק אם עוקץ בשבירה או לא מאחר שרחוק מן הגוף אבל אם אין רוחב אגודל בין מקום השבירה לגוף אז היא טריפה בכל ענין ולא מהני בדיקת הריאה דאין אנו בקיאין בבדיקה (ש"ד וארוך כלל נ' ד"ז ומהרי"ל ואגור) בכל מקום דאיכא ריעותא והכי נהוג:

**ג** נשמטו אגפיו אפילו אחד מהם מעיקרו חוששין שמא ניקבה הריאה וצריך לנפחה לבדקה אם היא שלימה כשרה ואם לאו טריפה:

**ד** נמצא הגף שבור ואינו יודע אם קודם שחיטה נשבר או אחר כך טרפה: הגה ויש מכשירין מכח ס"ס ספק שמא נשבר אחר שחיטה ואת"ל קודם שחיטה שמא לא ניקבה הריאה (איסור והיתר הארוך) ויש לסמוך ע"ז להכשיר בנשבר דהא יש מכשירין בלא"ה (ד"ע) אבל כשנמצא שמוט ולא ידעינן אי קודם שחיטה או לאחר שחיטה יש להחמיר ולאסור ועיין לקמן סוף סימן ק"י:

ה עוף שהיה לו מכה עמוקה תחת הכנף כנגד הריאה ושמו נוצה על המכה ונפחו דרך הגרגרת בקש דק ולא יצא הרוח ימלא מקום המכה מים וינפח בקש דרך הגרגרת אם יבצבצו המים טרפה:

## סימן נד

**דיני טריפות בצלעותיה. ובו ה' סעיפים:**

א הבהמה יש לה כ"ב צלעות גדולות שיש בהן מוח י"א מכאן וי"א מכאן וכל אחת תקועה בחוליא שלה ולמטה מהן יש עוד צלעות קטנות שאין בהם מוח ולאחר שכלו כל הצלעות יש חוליות שאין צלעות תקועות בהן נשברו רובן של כ"ב הגדולות מחציין ולמעלה כלפי השדרה בין ששה מצד זה וששה מצד זה או י"א מצד זה ואחד מצד השני טריפה ואם נעקרו מהחוליא והחוליא קיימת הוי כאלו נשתברו:

ב נשתברו צלעות הקטנות שאין בהם מוח כשרה:

ג נעקר מהצלעות גדולות צלע וחצי חוליא עמה טריפה: הגה ודוקא נעקרה אבל אם אירע כך חסירה כשר וה"ה אם יתירה חוליא אחת אפילו עם ב' צלעות כגון שנמצאו י"ב צלעות גדולות שיש בהן מוח כשר (ת"ה סימן קע"ז) וכן אם נמצאו בצד אחד ט"ו צלעות ובצד אחד כתקונו (רשב"א שצ"ו):

ד נעקרה חוליא אחת כולה אפילו מאותן שאין בהם צלעות טריפה: הגה ואפי' הוא למטה במקו' שאין פסיקת חוט השדרה פוסל שם (טור):

ה אם נשברה השדרה ולא נפסק חוט השדרה כשרה:

## סימן נה

**דיני טריפות ברגל ובפרקיו. ובו י"ג סעיפים:**

א שלשה פרקים יש ברגל. התחתון והוא מה שחותכין עם הפרסות כשמפשיטין הבהמה ונקראת ארכובה הנמכרת עם הראש. ולמעלה ממנו פרק שני והוא הנקרא שוק וצומת הגידים בתחתיתו סמוך לארכובה הנמכרת עם הראש. ולמעלה ממנו פרק שלישי והוא מחובר לגוף ונקרא קולית. בפרק התחתון בכל מקום שיחתך בה כשרה. עצם המחובר לגוף הנקרא קולית בכל מקום שיחתך טריפה. בעצם האמצעי אם נחתך שלא במקום צומת הגידים כשרה ואם נחתך במקום צומת הגידים טריפה ולא נאסרה מפני שהיא חתוכת הרגל במקום זה אלא מפני שנחתכו הגידים לפיכך אם נשבר העצם במקום צומת הגידים ויצא לחוץ ואין עור ובשר חופין את רובו ובדק בצומת הגידים ונמצאו קיימים כשרה. ויש אוסרים בנחתך עצם האמצעי בכל מקום אפי' שלא במקום צומת הגידים ולדעתם אם נשבר העצם במקום צומת הגידים ויצא לחוץ ואין עור ובשר חופין את רובו

אע"פ שבדק בצומת הגידים ונמצאו קיימים טריפה. וכן אם נחתך בתוך הפרק שבין ארכובה הנמכרת עם הראש לשוק בסוף הערקום בין הערקום ובין השוק טריפה לדעת זה (ב"י בשם מהר"י ן' חביב) ואם נחתך בתוך הפרק במקום שמחובר עצם הקולית עם השוק טריפה: הגה ונהגו בכל אשכנז וצרפת כסברא האחרונה (הרא"ש וטור ורבינו ירוחם) ואין לשנות לכן בכל מקום שנחתך מן הערקום ולמעלה טריפה אע"פ שצומת הגידין קיימין:

ב עצם הקולית שניתק ממקומו במקום חיבורו בגוף והיינו בוקא דאטמא דשף מדוכתיה טריפה בין בבהמה בין בעוף והוא דאיעכול (פי' שנרקבו) ניביה והם היתרות שבעצם הכף שיוצאות על העצם הזכר ואוחזות אותו אבל נפסקו שלא מחמת עיכול כשרה: הגה וכן אם לא נתעכלו רק מעוטן ורובן קיים כשר מדינא (רשב"א בתשובות ובחידושיו) אך י"א דאין אנו בקיאין באיעכול ניביה לכן יש לאסור כל שמוטת ירך שמא איעכול ניביה וכן אם נשבר סמוך לגוף אע"פ שחזר ונקשר היטב טריפה שמא איעכול ניביה ומשערין ד' אצבעות בגסה וב' בדקה ובעוף הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו (הכל באו"ה כלל נ' והגהות סמ"ק דף צ"ב ע"ב והגהת ש"ד סי' פ"ו) וטוב להחמיר במקום שאין הפסד מרובה. אם לא נשמט הירך ואיעכול ניביה כשר (מרדכי):

ג ראש עצם הקולית המחובר לשוק שניתק ממקומו כשרה אפילו אם איעכול ניביה. (וי"א דוקא כשעור ובשר חופין את רובו) (תשובת הרא"ש כלל כ' סימן י'):

ד אם יש לה ג' רגלים טריפה דכל יתר כנטול דמי וכאלו חסר רגל א' הוא והוא שיהי' זה היתר מראש עצם התחתון ולמעלה: הגה ודוקא שזה היתרת יש לה תואר רגל ועומדת במקום הרגלים אבל בלאו הכי אינו מקרי יתרת ולא הוי רק דלדול וכשר (ב"י בשם מרדכי בשם ראב"ן ובשערים סימן פ"ט ואו"ה שם) ואם נבראת חסר רגל א' טריפה (גמרא פא"ט דף נ"ח ובבכורות דף מ' ורמב"ם פ"ח מה"ש ולא כב"י והכל תפסו עליו בזה):

ה כל מקום שאם יחתך שם הרגל היא טריפה אפילו לא נחתך אלא נשבר ויצא לחוץ אם אין עור ובשר חופין רוב עביו ורוב היקיפו טריפ' ואם עור ובשר חופין רוב עביו ורוב היקיפו כשרה ואם נפל קצת מהעצם אם יש בעור ובשר לחפות השבר אף אם לא נפל העצם כשרה אבל אם אין בו כדי לחפותו אלו לא נפל אע"פ שיש בו כדי לחפותו עתה טריפה ואם נשבר עצם במקום שאינו נטרף אם נחתך אם אין עור ובשר חופין את רובו הבהמה מותרת והאבר אסור מדרבנן וצריך לחתוך גם מעט מהמותר כשחותך האבר האסור: הגה וצריך לחתכו קודם שימלחנו עם הבהמה או העוף (מרדכי וסמ"ק) ויש מחמירין ואוסרין אף אם עור ובשר חופין את רובו אם השבירה יצאה פעם אחת מחיים דרך נקב קטן (לפי פי' רש"י וסה"ת וסמ"ג וסמ"ק) ומזה נתפשט המנהג באלו המדינות להטריף כל שבירה בעצם במקום שאם נחתך טריפה ואף אם עור ובשר מקיפין אותו מכל צדדיו ואין שם נקב כלל מ"מ המנהג להטריף כי חלוקים רבים הם בדין חיפוי בשר ואין רבים בקיאין ואין לשנות אם לא במקום הפסד מרובה לפי

ראות עיני המורה שיש להקל להורות כהלכה (ד"ע) ודוקא אם לא חזר ונקשר אבל אם חזר ונקשר נוהגין להכשיר וכמו שיתבאר:

**ו** נשבר עצם הקולית וניטל ממנו קורט מראשו העליון המחובר בשדרה ונתעכלו מיעוט ניביו אם עור ובשר חופין את רובו כשרה:

**ז** הא דמכשרינן בעור ובשר חופין את רובו דוקא כשרוב החיפוי מן הבשר ואז המעוט של עור מצטרף עמו אבל אם החצי מן העור וחצי מן הבשר לא והני מילי בבהמה אבל בעוף כיון שעורו רך מצטרף עם הבשר ובמחצה בשר ומחצה עור כשר:

**ח** יש מי שכתב שיש מקום שעור לבדו מציל אפי' בבהמה והוא במקום הסמוך ממש לארכוב' לפי שאין שם לעולם בשר אלא עור לבד דבוק עם העצם ובשאר מקומות שדרך להיות שם בשר אם לא היה שם בשר אלא עור בלבד והיו רירין בין העור והעצם י"א שמציל:

**ט** גידין שסופן להקשות אינם מצילין. (וכל הגידין מקרי סופן להקשות) (ב"י):

**י** לא היה הבשר החופה את רובו במקום אחד אלא מתלקט מעט כאן ומעט כאן סביבות העצם או שהוא במקום אחד אלא שהוא מרודד או נקלף מעל העצם או שניטל שלישיתו התחתון או ניקב או נסדק אינם מצילין וכן אם נתמסמס בשר החופה ונעשה כעין בשר שהרופא גורדו אינו מציל: הגה ואנן אין בקיאין בבשר שהרופא גורדו ולכן כל מקום שנשתנה מראית הבשר אינו מציל (הגהות מיימוני):

**יא** נקדר הבשר בסכין מעל השבר כעין טבעת בעיגול ורוב היקיפו מכוסה כשרה והוא שיהא הבשר דבוק בעצם סביב הקדירה:

**יב** נשבר העצם במקום שעושה אותה טריפה וחזר ונקשר ואין ידוע אם יצא רובו אם לאו כשרה והוא שחזר למקומו הראשון ונתחבר שבר עם שבר יחדיו ידובקו: הגה ואפילו אם הוא עדיין עב במקום השבר וניכר עדיין שנשברה כשר (א"ו הארוך) אבל אם לא חזר למקומו הראשון אלא שני שברי העצם שוכבים זה על זה זה נמשך למעלה וזה נמשך למטה טריפה: הגה וכל זה מיירי שלא במקום צומת הגידין אבל במקום צומת הגידין עיין לקמן סימן נ"ו:

**יג** נמצא שבור ואינו יודע אם נעשה מחיים או לאחר מיתה אם מקום המכה שחור בידוע שנעשה מחיים ואם אין יכולים לעמוד עליו אם יש במה לתלות כמו שדרסה או שרצצה וכיוצא בו תולין להקל ואם לאו אסורה מספק:

## סימן נו

**דיני טרפות בצומת הגידים. ובו י' סעיפים:**

א ניטלו צומת הגידין (פי' מקום שהגידין נקשרין יחד לשון מבעד לצמתך) או שנפסקו טריפה אע"פ שכל העצם קיים:

ב צומת הגידין הם בבהמה בעצם האמצעי כלפי חוץ שהזנב נופל עליו ויש מי שאומר שהם כלפי פנים לצד חלל הבהמה: הגה ויש להחמיר כשתי הסברות (ב"י בשם ר"י בן חביב וכ"פ מהר"מ אלשקר תשו' מ"ה) אבל הסברא ראשונה היא עיקר (היא סברת תוס' ורש"י והרא"ש וגדולי צרפת ואשכנז):

ג התחלתם למעלה מהערקום והוא עצם קטן שמחבר השוק לארכובה הנמכרת עם הראש ועצם זה הוא שמשחקים בו התינוקות שקורין קוגי"ל ולמעלה ממנו מתחברים וצומתים גידים אלו ועולים ומתפשטים בשוק עד שמתרככים וחוזרים כעין בשר:

ד נפסקו או ניטלו כנגד הערקום כשרה. למעלה מהערקום והוא המקום שהטבחים תולין בו טריפה:

ה שיעור ארכן ממקום שמתחילין להיות צומתים עד שמתפשטים בבשר בבהמה גסה י"ו אצבעות ויש מי שאומר שהוא שיעור ד' אצבעות ובבהמה דקה לא נתנו חכמים שיעור אלא במראיתן ובמישוש שכל זמן שהם לבנים קשים ועבים יש להם דין צומת הגידין אבל כשהם מתחילים להתרכך או שהם קטנים ודקים אין להם דין צומת הגידים ובמקום שאין לבנים כל כך אלא לבנים קצת ומזהירים כעין זכוכית לא הוי צומת הגידים:

ו יש גידים אחרים שנבלעים באלו כזכרות בנקבות ואותם אינם בכלל צומת הגידים:

ז צומת הגידים בבהמה ג' אחד עב ושנים דקים נחתך העב לבדו מותרת שהרי נשארו שנים נחתכו השנים הדקים מותרת שהרי העב גדול משניהם והרי לא ניטל כל הצומה אלא מיעוטו נחתך רובו של כל אחד מהם טריפה (לשון הרמב"ם פ"ח מה"ש דין י"ח): הגה הגיד העב הוא אותו שמפרידין כשתולין הבהמה והוא מונח על השנים והם דבוקים בבשר ובעצם (מרדכי בשם ראבי"ה):

ח בעוף הם בעצם האמצעי כמו בבהמה והם י"ו ואם נפסק רובו של א' מהם טריפה (רמב"ן ור"ן):

ט סימן מקום שכלים צומות הגידים בעוף כסימנם בבהמה דקה: הגה ומי שבקי לשער יוכל לשער בכל עוף לפי גדלו ולפי קטנו כל זמן שהם קשים הוי צומת הגידים ובמקום שמתרככים לא הוי צומת הגידים (פסקי מהרא"י סי' קמ"א) ומי שאינו בקי לשער ישער ברוחב אצבע בעוף ממקום שמתחילין (שם בשם מהרי"ל) ולעולם אין צומת הגידין למעלה מחצי עצם האמצעי (רוקח סי' ת"ד) ואנו אין בקיאין בבדיקת צומת הגידין של עוף משום דקשה לבדוק ובקל הוא נטרף ולכן בכל מקום דאיכא מכה במקום צומת הגידין אפילו אינו רק נפוח ונצרר הדם מאחר שהיה צריך בדיקה ואין אנו בקיאין בעוף הוא טריפה (מרדכי פרק בהמה המקשה וא"ו הארוך ואגודה והאחרונים):

י נשבר העצם במקום צומת הגידים ונקשר ונתרפא יפה יש מתירין אם לא נשתנה מראית בשר שעל השבר ויש אוסרין עד שיבדוק צומת הגידין. (וכן עיקר ולדידן דאין אנו בקיאין בבדיקת העוף טריפה) (רא"ש ומהרא"י בהגהת ש"ד ומ"ש ד"מ ות"ח בשם ב"י אינו נכון כמ"ש בהגהת ד"מ):

## סימן נז

**דין בהמה דרוסה מחיה הדורסת. ובו כ"א סעיפים:**

א דרוסה (פירוש הדריסה היא הכאה שהכה החיה או העוף בצפרנים) טריפה. ולא כל חיה ועוף שוים בדריסתן אלא מעלות מעלות יש. כיצד הארי יש לו דריסה אפי' בשור הגדול ובגסה שבחיות. הזאב אין לו דריסה בבהמה גסה ואפי' בקטנה שבהן כגון בעגלים אבל יש לו דריסה בדקה ואפילו בגדולה שבדקות כגון כבשים גדולים. חתול ונמיה ושועל אין להם דריסה בכבשים גדולים אבל יש להם דריסה בגדיים וטלאים וכל שכן בכל העופות. חולדה אין לה דריסה בבהמה כלל ואפי' בגדיים וטלאים אבל יש לה דריסה בכל העופות אפי' בגסה שבהם. כלב אין לו דריסה כלל אפילו בעופות. ואם ניקב עד החלל דינו כקוץ שניקב לחלל. שאר חיות טמאות כל שאינה גסה מהזאב אין לה דריסה בגדולה שבדקה בכבשים ועזים אפילו היא גסה כזאב אבל יש לה דריסה בגדיים וטלאים וכל שכן בעופות ואם היתה גסה מהזאב דינה כזאב ויש לה דריסה בדקה אבל לא בגסה ואפילו היא גדולה כארי. היתה גסה יותר מארי הרי היא כארי ויש לה דריסה בכל: הגה ויש מחמירין עוד דכל שהיא מזאב ולמעלה יש לה דריסה אפי' בבהמה גסה ויש לחוש לחומרא (ת"ה סימן קע"ח בשם א"ז):

ב כל העופות אין להם דריסה בבהמה אפילו בגדיים וטלאים חוץ מהנץ שיש לו דריסה בגדיים וטלאים והוא שיקוב בצפרנו לבית החלל שאז מטיל ארס:

ג הנץ יש לו דריסה אפילו בעוף גדול ממנו ובלבד שיהא מן הדק כתורים ובני יונה אבל לא בתרנגולת ושלמעלה ממנה (ודוקא בגדולים אבל בקטנים יש להם דריסה) (רשב"א וטור) ושאר עופות הדורסים יש להם דריסה בעוף שכמותם אבל לא בעוף שהוא גדול מהם (חוץ מן הגס שקורין פלקו"ן שיש לו דריסה בכל העופות) (טור וע"פ):

ד כל אלו שאמרנו שיש להם דריסה בין אם באים להציל הנדרס ממנו בין אם אין באים להצילו:

ה יש אומרים שעכשיו נוהגין היתר בחתולים הנכנסין בלול של תרנגולים ואע"פ שהיה ראוי לחוש בדבר סומכין על שחתולי' שלנו הם בני תרבות וכל שלא הכהו אין חוששין:

ו אין דריסה אלא ביד ובצפורן אבל דרסה ברגלה ונשכה בשיניה לא הוי אלא כקוץ בעלמא:

ז אין דריסה אלא מדעת הדורס אבל שלא מדעתו כגון שנפל עליו דרך מקרה ונתחב בו צפרנו לא הוי דריסה:

ח אין דריסה אלא מחיים של דורס ונדרס כיצד הרי שנעץ צפרנו בנדרס ועד שלא הוציא צפרנו הומת הדורס או חתכו ידו או נשחט הנדרס הרי זה כשר במה דברים אמורים כשראינו מתחלה ועד סוף אבל אם בא לפנינו וצפורן תחובה בו חוששין שמא דרס וחזר ודרס ולפיכך אלו הצדים בעופות הדורסים אפי' שחטו הנדרס קודם שהסיר צפרנו אסור שכן דרך שמכה בו כמה פעמים עד שיצודנו ואפי' ראינו שלא דרס אותו קודם לכן חיישינן ליה לפי שפעמים כשהנץ רודף אחר העוף הוא מכהו בצפרנו דרך פריחתו:

ט חוששין לספק דרוסה כגון אם ראו ארי שנכנס בין השוורים למקום צר שאינם יכולי' לברוח מפניו כגון שנכנס לדיר שלהם (טור בשם רשב"א) וכן עוף דורס שנכנס לכלוב מלא עוף (או ללול של תרנגולים) (או"ה כלל נ"ז) חוששין שמא דרס במה דברי' אמורים כשהוא שותק והם מקרקרים (פי' מתרעדים וצועקים) אבל אם הוא שותק והם שותקים או הוא והם מקרקרים אין חוששין ואם חתך ראשו של אחד מהם אין חוששין לאחרים אפילו הוא שותק והם מקרקרים דאמרינן כבר נח רוגזיה ודוקא כשהרגו אבל אם פצע אחד מהם חוששין לכלם דכל שכן שחמתו בערה בו כשהציל עצמו ולא הרגו: הגה ואפילו הרג אחד מהן דוקא שלא ראינו שדרס עוד אחרים אבל אם דרס אחרים הרי ראינו שלא נח רוגזיה וכל מה שבדיר אסור (א"ו הארוך כלל נ"ו):

י במה דברים אמורים שאם חתך ראשו של א' מהם אין חוששין לאחרים דוקא כשנכנס לתוכו ועמד עמהם אבל כגון אלו החתולים שעולים על כלוב מלא עוף ומכניסים ידיהם מבפנים ודורסי' אע"ג דקטעיה לרישיה דחד מינייהו לא נח רוגזיה משום הכי דמתוך שהם בורחים אף הוא כועס עליהם:

יא במה דברים אמורים שאם הוא שותק והם שותקים מותר הני מילי דלא חזינן דנגע בהו אבל היכא דחזינן דקפץ עלייהו כדרך הדורסים אע"פ שהוא בן תרבות אסור:

יב יש מי שאומר דהיכא דלא ידעינן אי שתיק ואי צווח ואי מקרקרין אינהו ואי שתקי לא חיישינן לה (ויש אוסרין בכה"ג) (ר"ן פא"ט) ויש לחוש לדבר ואסור:

יג והא דחוששין דוקא כשידענו שנכנס הארי אבל אם הוא ספק אם נכנס אם לאו או שהוא ספק ארי או כלב או שמא בקנה נגף אין חוששין ודוקא כשיש לפנינו כלב וארי או ארי וקנה אבל כשבא לפנינו מבעבע דם ולא ידענו במה תולין במצוי בין להקל בין

להחמי': (וכבר נתבאר לעיל סימן ל"ג אם מבעבע דם בצואר נוהגים לאסרו) (ד"ע ואו"ה כלל נ"ז דין ח'):

יד ארי שנכנס בין השוורים ונמצאת צפורן של הארי תלושה ויושבת בגבו של אחד מהם בין אם הצפורן לחה או יבשה חוששין לה אפילו אם הוא שותק והם שותקים וכל שכן אם מקום צפורן או חמש צפרניו שמוטות מגבו ולא לזה בלבד חוששין אלא לכל השוורים שבדיר:

טו הא דחוששין לדרוסה היינו שלא להתירה בלא בדיקה אבל אם בודקה ואינו מוצא בה רושם כשרה ואפילו ודאי דרוסה יש לה היתר בבדיקה:

טז כיצד היא הבדיקה שוחטין את הנדרס ובודקין כל החלל שלו מכף הירך עד הקדקד אם נמצא כולה שלימה מכל מיני טרפות ולא נמצא בה רושם הדריסה הרי זו מותרת ואם נמצא בה רושם הדריסה אסורה איזהו רושם הדריסה שיאדים הבשר כנגד בני מעיים ואם נמוק הבשר כנגד בני מעיים עד שנעשה כבשר שהרופא גורדו מהחבורה רואין אותו בשר כאלו חסר וטריפה ואם דרס בסימנים משיאדימו כל שהוא הסימנים עצמם טריפה ואפי' אם האדים הקנה בכל שהוא:

יז בהמה שנדרסה אין לה תקנה בבדיקה מפני שהושט אין לו בדיקה מבחוץ:

יח יש מי שאומר בכל מקום שהוזכר שם בדיקה כגון בדרוסה נפולה ושבורה בדורות הללו ליכא למיקם אבדיקה שפיר ולית ליה תקנתא אלא לשהויי י"ב חדש או בנקבה שתתעבר ותלד וכן בעוף אם גמרה להטיל כל הביצים של טעינה ראשונה ושהתה כ"א יום ואח"כ חזרה להטיל ביצים כשרה וכן אם לא הטילה ביצים מעולם אם שהתה אחר שנולד בה ספק טרפות כ"א יום והתחילה להטיל ביצים כשרה וי"א שגם בזמן הזה בודקין אלא שצריך ליזהר להביא כל הבקיאים בדבר: הגה ואנו בדורות האחרונים אין בקיאין בבדיקה ולכן המנהג להטריף כל דבר שיש לו ריעותא ואין סומכין על בדיקתנו כלל ולכן יש לנהוג כסברא הראשונה (א"ז והגהות מיימוני ומרדכי סוף פרק בהמה המקשה וכל האחרונים) ויש מחמירין עוד דכל שצריכין להשהותו שנים עשר חדש חיישינן לתקלה ואפי' אינו אלא אחד העומד בספק ואין למכרו חי לעובד כוכבים אלא ימיתנו קודם שמא יחזור וימכרנו לישראל (מרדכי וסמ"ק והגהות מיימוני וע"ל ס"ס כ"ג) וכן הוא המנהג במדינות אלו וכל מקום שהוא ודאי טריפה אף על פי שנשתהה י"ב חדש והוא חי אסור (רשב"א סימן צ"ח ור' ירוחם ושאר אחרונים):

יט י"א שצפרים קטנים אין אדמימות ניכרת בהם לפיכך אין להם בדיקה וכן יש אומרים שארס הנץ אינו אדום כל כך ואינו ניכר לפיכך אין לו בדיקה:

כ אם רבים הם הנדרסים אסור להשהותם י"ב חדש כדי שלא יבא לידי תקלה. (והמנהג להחמיר אפילו באחד):

כא אסור למכור דרוסה או ספק דרוסה לעובד כוכבים שמא יחזור וימכרנה לישראל: הגה ודוקא בטריפות שאינו ידוע אבל טרפות הידוע וניכר לכל מותר (שערים כ"ד) וכן אפילו ספק טרפות ויש מכשירין הטרפות ההוא (ת"ה סי' קע"ח) אע"ג דקיימא לן לאסרו מ"מ מותר למכרו לעובד כוכבים ולא חיישינן שמא יחזור וימכרנו לישראל הואיל ויש מכשירין :

## סימן נח

**דין בהמה נפולה. ובו י"ב סעיפים:**

א נפולה אסורה כיצד בהמה שנפלה אם היתה עומדת על רגליה כשנפלה אם יש מכריסה עד המקום שנפלה שם י' טפחים חוששין שמא נתרסקו איבריה ואם היתה שוכבת ונתגלגלה ונפלה צריך שיהיה גובה המקום עשרה טפחים והא דבעינן גובה עשרה טפחים דוקא בנפלה מעצמה (ד"ע בב"י) או הפילוה אחרים וידעה שרוצים להפילה אבל אם הפילוה אחרים שלא מדעתה או אפי' ידעה בכך אלא שהפילוה בבת אחת אפילו בפחות מעשרה טפחים חוששין לה. (ואין חילוק בזה בין בהמה לעוף דבעוף נמי דינא הכי) (טור ובית יוסף וכן משמעות הפוסקים):

ב העוף שדרסו אדם ברגליו או טרפו לכותל או שרצצתו בהמה או שנחבט על דבר קשה חוששין לו: הגה וכן אם נפל אבן או דבר קשה על גופו וכן בבהמה אם הוא בדבר שיש לחוש בבהמה (כל בו וא"ו הארוך וטור וב"י ור"ן ורשב"א ור' ירוחם):

ג נפולה שאמרנו שחוששין לה אם לא עמדה אסור לשחוט אותה עד שתשהה מעת לעת ואם שחטה בתוך זמן זה אפי' בדקוה ומצאו אותה שלימה מכל איבריה טריפה ואם שהתה מעת לעת ואחר כך שחטה צריך לבדקה כנגד כל החלל כולו מקדקד הראש עד הירך אם ימצא בה טריפות מהטריפות שמנו חכמים או שנתרסק אבר מהאיברי' שבפנים ונפסדה צורתו הרי זו טריפה אפי' נתרסק אבר מהאיברי' שאם ניטלו כשרה כגון טחול וכליות הרי זה טריפה חוץ מבית הרחם שאם נתרסק הרי זה מותרת והסימנים אינם צריכים בדיקה שאין הנפילה ממעכת אותם: הגה ואם הוכתה באבן במקום אחד אינה צריכה בדיקה רק נגד המקום שהוכתה שם ולא בשאר אברים (כל בו וכן משמע מלשון הטור):

ד אם עמדה תוך מעל"ע די לה בבדיקה. (ודוקא שעמדה מעצמה אבל העמידוה לאו כלום הוא (הר"ן פא"ט):

ה יש מי שאומר שכל שעמדה והלכה אפילו נמצא שינוי באיבריה אין חוששין לה. (כל שאין השינוי מטריף בשאר בהמה) (ב"י בשם רשב"א):

ו הלכה כשרה ואינה צריכה בדיקה ואע"פ שלא שהתה מעת לעת במה דברים אמורים כשהלכה הילוך יפה כדרכה אבל הלכה והיא צולעה צריכה בדיקה: הגה וי"א דאנן האידנא

לא קים לן בבדיקה ואין להתיר רק בהלכה (בה"ג וטור בשם ב"ה וכל האחרונים) והכי נהוג ולא נקרא הלכה רק כשהלכה ד' אמות הלוך יפה כמו שהלכה קודם שנפלה או כשאר בהמה (רשב"א והרמב"ן ור"ן וא"ו הארוך) ואם הלכה ואחר כך אינה יכולה לילך דינה כשאר מסוכנת (מהרי"ק שורש ס"א):

**ז** עוף שנחבט על פני המים אם שט מלא קומתו ממטה למעלה לעומת המים אין חוששין לו אבל אם שט ממעלה למטה עם הילוך המים חוששין לו וצריך בדיקה ואם קדם לתבן או קש שמהלכים על גב המים בשוה לו הרי זה שט מחמת עצמו ואין חוששין לו:

**ח** דבקו כנפיו בדבק בשעת צידה ונחבט אם שני כנפיו נדבקו בדף שצדין אותו בו חוששין וצריך בדיקה ואם לא נדבק בו אלא אחד מהם אין חוששין שהוא פורח מעט בכנף השני:

**ט** זכרים המנגחים זה את זה ונפלו לארץ חוששין להם:

**י** שור שהרביצוהו לשחיטה אף על פי שנפל נפילה גדולה שיש לה קול בעת שמפילים אותו אין חוששין לו מפני שנועץ צפרניו ומתחזק עד שמגיע לארץ (לשון רמב"ם שם דין י"ב): הגה ודוקא שלא קשרו כל רגליו כשהפילוהו אבל אם כל רגליו קשורים בשעה שמפילין אותו חוששין לו (מרדכי פא"ט בשם ראבי"ה ומשמעות שערים שער ל"ד ולא כאו"ה):

**יא** קפצה מדעתה אפילו ממקום גבוה הרבה אע"פ שאנו רואים שאינה יכולה לילך אין חוששין לה (ר"ן) לא שנא קפצה מחלון שבכותל לא שנא מארובה שבאמצע הגג לפיכך אם הניחה למעלה ובא ומצאה למטה אין חוששין לה:

**יב** גנבים שגנבו בהמה מהדיר אפילו השליכוהו מעבר לגדר שהוא גבוה מאד אין חוששין מפני שהם מכוונים להפילה על מתניה כדי שתוכל לרוץ לפניהם לכן בשעה שמחזירין אותה אם מחמת תשובה מחזירים אותה מותרת מפני שמכוונים להפילה בענין שלא יפסידוה אבל אם לא החזירוה אלא מחמת יראה חוששין לה:

## סימן נט

**בהמה שנפשטה בחייה. ובו ב' סעיפים:**

**א** הגלודה אסורה והיא שנפשט עורה בין בידי אדם בין בידי חולי טריפה ואם נשתייר מן העור רוחב סלע על פני כל השדרה ורוחב סלע על הטבור ורוחב סלע על ראשי איבריה הרי זו מותרת (רמב"ם ורשב"א ור"ן ורוב הפוסקים) ואם ניטל כרוחב סלע מעל כל גבי השדרה או מעל הטבור או מעל ראשי איברים ושאר כל העור קיים כשרה: הגה אבל אם ניטלה משלשתם ושאר כל העור קיים טריפה (ד"ע):

ב העוף שניטלה נוצתו כשר (ב"י בשם רוב הפוסקים וכ"פ מהרש"ל פא"ט סימן ק"ט): הגה ויש אוסרים (ר"ז הלוי וכל בו) וטוב להחמיר אם נפלו כלם מיהו אם נפלו נוצותיו מרוב שומן אע"פ שנפלו כלם ונשאר ערום מכל מקום כשר דהואיל ונעשה מרוב שמנו כשר (ת"ה סי' קפ"א בשם א"ז):

## סימן ס

**דין בהמה שאכלה סם המות. ובו ג' סעיפים:**

א אחוזת דם והמעושנת והמצוננת או שאכלה סם המות שהורג הבהמה או ששתתה מים הרעים הרי זו מותרת: הגה בהמה שנתפטמה בדברים אסורים מותרת (מרדכי דיבמות פ' אלמנה לכ"ג) אבל אם לא נתפטמה כל ימיה רק בדברים אסורים אסורה (תוספות דתמורה פ' כל האסורים):

ב אכלה סם המות של אדם או הכישה נחש וכיוצא בו מותרת משום טריפה ואסורה משום סכנת נפשות:

ג בהמה או חיה שנפסקו רגליה לא יאכלו ממנה אלא על ידי בדיקה שיש לחוש שמא נשכה נחש וזו בדיקתה שלא יאכלוה אלא צלי ואם היא נשוכת נחש תתפרק ותפול חתיכות חתיכות: הגה ולדידן דלא חיישינן לגלוי מים הואיל ואין נחשים מצוין לכן אין לחוש לנחש ואם הוא בדרך שלא נעשתה טריפה מותר בלא בדיקה (ב"י בשם רבינו ירוחם וכ"כ א"ו הארוך):

## סימן סא

**דיני מתנות זרוע לחיים וקיבה לכהן. ובו ל"ג סעיפים:**

א חייב ליתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה של שור ושה:

ב הזרוע דוקא של ימין והוא מפרק ארכובה הנמכרת עם הראש עד כף היד שקורין אישפאלד"ה והם שני פרקים:

ג הלחיים הם מפרק של לחי עד פיק"א של גרגרת שהיא טבעת הגדולה עם הלשון שביניהם וצריך ליתנו עם העור ועם הצמר שבראשי כבשים והשער שבראשי תיישים שאינו רשאי למלגם (פי' להרתיחם בחמין להעביר השיער) ולא להפשיט העור קודם שיתננו לכהן:

ד הקיבה צריך ליתנה לכהן עם כל חלבה פנימי וחיצון אלא אם כן נהגו הכהנים להניח החלב לבעלים:

ה אף ע"ג שמותר לאכול מבשר הבהמה קודם שיפריש המתנות מצוה להפרישם מיד:

ו אפילו אינו שוחט לצורך אכילה אלא לכלבים או לרפואה חייב במתנות אבל שחט ומצא טריפה פטור:

ז יתנם לכהן חבר ואם אין שם חבר יתנם לעם הארץ (וכן אם החבר אינו רוצה לקבלן נותנן לעם הארץ) (ב"י בשם תוספות):

ח נותנים אותם לכהנת אפילו היא נשואה לישראל והנותנם לבעלה ישראל קיים מצות נתינה וכל שכן שבעלה ישראל פטור מן המתנות:

ט לא יחלקם להרבה כהנים שצריך לתת לכל אחד דבר חשוב כדי נתינה אלא נותן זרוע לא' וקיבה לאחד ולחיים לשנים ובשור הגדול יכול לחלק הזרוע לשנים לכל אחד פרק אחד:

י אם אין שם כהן ישום המתנות בדמים ואוכלם ונותן הדמים לכהן:

יא אין לו לכהן לחטוף המתנות ואפילו לשאול אותם בפה אלא אם יתנם לו דרך כבוד יטלם ובזמן שהם כהנים רבים במטבחיים הצנועים מושכין ידיהם והגרגרנים נוטלים ואם היה צנוע זה במקום שאין מכירין שהוא כהן יטול כדי שידעו שהוא כהן:

יב הכהן יכול לאכלם בכל ענין שערב עליו יותר ואם כל המטעמים שוים אצלו יאכלם צלי ובחרדל:

יג יכול להאכילם לכלבים ולמכרם וליתנם לעובד כוכבים:

יד כהן שיש לו מכירין שרגילים ליתן לו מתנותיהם יכול לזכותם לישראל שיקבלם מיד מכיריו ודוקא שהזוכה תלמיד חכם והשעה דחוקה לו ושלא יהא כהן המזכה משרת בבית זה שמזכה לו המתנות שמא יזכה בעל כרחו (רמב"ם בפ"ט מהל' בכורים) והוא הדין אם הכהן משרת בבית בעל הבית ומזכה לאורח ת"ח שמתארח בבית רבו במתנות שרגיל ליתן לו רבו אסור (רש"י וטור):

טו לא נתן המתנות לכהן אלא אכלן או הפסידן פטור מדיני אדם אלא כדי לצאת ידי שמים צריך לפרוע דמיהם:

טז ישראל ששלח לחבירו בשר והמתנות בו מותר לאכלן:

יז מתנות אינם נוהגות אלא בשור ושה ולא בחיה ועוף ונוהגות בכלאים הבא מן עז ורחל וכן בכוי:

יח צבי הבא על עז וילדה הולד חייב בחצי המתנות אבל תייש הבא על הצביה הולד פטור מן המתנות:

יט אין נוהגות בקדשים ולא בבכור:

כ בכור קודם שבא ליד כהן שנתערב בבהמות אחרות חייב ליתן מהם המתנות שיאמר הכהן על כל אחת תן לי מתנותיה ואם אתה אומר שהוא בכור תן לי כולה אבל בכור שניתן לכהן במומו ומכרו לישראל ונתערב בבהמות אחרות אם רבים שוחטים אותם

כולם פטורים שכל אחד יאמר שלי הוא הבכור ואם אחד שוחט את כולם אין פוטרים לו אלא אחד מהם:

כא מתנות נוהגות בכל מקום בין בארץ בין בחוצה לארץ בין בפני הבית (פי' בזמן שבית המקדש קיים) בין שלא בפני הבית ויש מי שאומר שאינן נוהגות בחוצה לארץ וכן נהגו (ועיין בספר החנוך להרא"ה מצוה תק"ו):

כב כהנים פטורים ממתנות:

כג לוים ספק אם הם חייבים במתנות הילכך פטורים ואם נטלן הכהן מידו אין צריך להחזירם לו. (ויש חולקין דאפי' נטלן הכהן מוציאין מידו) (ב"י בשם הר"ן):

כד במה דברים אמורים שכהן פטור כששוחט לעצמו אבל אם שוחט למכור אם הוא קבוע למכור בבית המטבחיים חייב ליתן מיד ואם אינו קבוע למכור בבית המטבחיים שתים ושלש שבתות פטור מכאן ואילך חייב והיו מנדין אותו אם לא יתן:

כה השוחט לכהן ולעובד כוכבים פטור מן המתנות והמשתתף עמהם צריך שירשום ובעובד כוכבים אם יושב עמו במטבחיים אין צריך לרשום: הגה במקום שנוהגין לשחוט אצל עובד כוכבים אם נמצא טריפה נשאר לעובד כוכבים ואם נמצא כשרה לוקחו הישראל פטור מן המתנות (מרדכי בשם ראבי"ה):

כו במה דברים אמורים ששותפות הכהן והעובד כוכבים פוטר בשותף בכולה אפילו בכל שהוא אבל אם אין הכהן והעובד כוכבי' שותף עמו אלא בראש אינו פוטר אלא מהלחיים ואם הוא שותף עמו ביד אינו פוטר אלא מהזרוע ואם הוא שותף עמו בבני מעים אינו פוטר אלא מהקיבה:

כז אם יש בהמה לכהן ומוכר ראשה לישראל ושייר כל הגוף לעצמו חייב בלחיים:

כח השוחט בהמת ישראל חבירו חובה על השוחט ליתן מתנותיה לכהן ואם שחט בהמת כהן או עובד כוכבים פטור: הגה מיהו טובת הנאה לבעלים והוא יכול ליתנם לכל כהן שירצה (ב"י בשם הר"ן) ואסו' לבעלי' ליקח דינר מכהן ליתן לו המתנו' וכן מישראל ליתן המתנות לבן בתו הכהן (ב"י בשם ר"י ובפרק עד כמה):

כט כהן שמכר פרה לישראל ואמר לו אני מוכר לך פרה זו חוץ ממתנותיה הוי תנאי וצריך ליתנם למוכר אבל אם אמר ליה על מנת שהמתנות שלי אינו תנאי והמקח קיים ויכול ליתנם לכל כהן שירצה:

ל ישראל שמכר פרה לחבירו ושייר המתנות חייב הלוקח ליתנם אע"פ שנשארו למוכר מכ"מ החובה על הטבח שהוא הלוקח:

לא המתנות עצמם אסור לישראל לאכלם אלא ברשות כהן עבר ואכלן או הזיקן או מכרן אינו חייב לשלם מפני שאין לו תובעי' ידועי' והקונה אותם אע"פ שאינו רשאי הרי זה מותר לאכלן מפני שמתנות כהונה נגזלות:

לב אמר לטבח מכור לי בני מעיה של פרה זו נותנם לכהן ואין מנכה לו מן הדמים לקחו ממנו במשקל נותנם לכהן ומנכה לו מן הדמים:

לג גר שנתגייר והיתה לו פרה נשחטה עד שלא נתגייר פטור משנתגייר חייב אם ספק פטור שהמוציא מחבירו עליו הראיה:

## סימן סב

**דיני אבר מן החי. ובו ד' סעיפים:**

א אבר מן החי אסור בבהמה חיה ועוף:

ב אבר הפורש מן החי אסור ובשר הפורש מן החי אסור משום ובשר בשדה טריפה ואפי' הפורש מהבהמה ועדיין הוא בתוכה כגון שנחתך מהטחול או מהכליות ונשארה החתיכה בתוכה אסור:

ג אבר או בשר המדולדלים אם אינו יכול לחזור ולחיות אפי' אם לא פירש ממנו עד לאחר שחיטה אסור: הגה ועיין לעיל סימן נ"ה יתרת העומדת במקום שאינה מטריף הבהמה מותר לאכלה ולא אמרינן יתר כנטול דמי והוי כאבר המדולדל (א"ו הארוך) אבר הנשמט ממקומו במקום שאינו מטריף הבהמה מותר לאכלו אף אם אין עור ובשר חופין רובו (רשב"א סי' ס"ט) אבל המנהג להחמיר גם בזה (א"ו הארוך):

ד ביצי זכר שנתלשו ועדיין הם מעורים בכיסם אינו אסור מן התורה שהרי יש בו מקצת חיות ולפיכך אינו מסריח ואעפ"כ אסור לאכלו ממנהג שנהגו ישראל שלא לאכלו מפני שדומה לאבר מן החי:

## סימן סג

**דין בשר הנמצא ולא נודע מהו. ובו ב' סעיפים:**

א בשר הנמצא מושלך בשוק הלך אחר הרוב דכל דפריש מרובא פריש אם היו רוב המוכרים עובדי כוכבים אסור ואם היו רוב המוכרים ישראל מותר וכן בשר הנמצא ביד עובד כוכבים ולא נודע ממי לקח אם היו מוכרי הבשר ישראל מותר זהו דין תורה וכבר אסרו חכמים כל הבשר הנמצא בין בשוק בין ביד עובד כוכבים אע"פ שכל המוכרים וכל השוחטים ישראל ולא עוד אלא הלוקח בשר והניחו בביתו ונעלם מן העין אסור אלא

אם כן היה לו בו סימן או שהיה לו בו טביעות עין והוא מכירו ודאי שהוא זה או שהיה צרור וחתום:

ב תלה כלי מלא חתיכות בשר ונשבר הכלי ונפלו החתיכות לארץ ובא ומצא חתיכות ואין לו בהם לא סימן ולא טביעות עין הרי זה אסור שיש לומר אותו בשר שהיה בכלי גררתו חיה או שרץ וזה בשר אחר הוא ואם תלאו במסמר וכיוצא בו שאי אפשר לשרץ ליטול ולהניח מותר ויש מתירין בשר שנתעלם מן העין אם מצאו במקום שהניחו: הגה והמנהג להקל כסברא האחרונה ואפילו אם היה ביד עובד כוכבים במקום שכל המוכרים הם ישראלים המוכרים בשר כשר. ועיין לקמן סימן קי"ח:

## סימן סד

**איזו חלבים הם המותרין והאסורין לאכילה. ובו כ"א סעיפים:**

א חלב שור וכבש ועז אסור ושל שאר מינים מותר כוי חלבו אסור:

ב השוחט את הבהמה ומצא בה עובר בן שמונה או בן תשעה בין חי בין מת חלבו וגידו מותר והא דבבן תשעה מותר דוקא כשלא הפריס על גבי קרקע אבל אם הפריס על גבי קרקע אסור ויש אומרים שאם שלמו לו חדשיו ומצאו חי אע"פ שלא הפריס על גבי קרקע חלבו אסור וחייבין עליו כרת ומוציאין ממנו כל החוטים והקרומים האסורים בשאר הבהמות. (וחלב נפל אסור אם הפילה הבהמה):

ג הושיט ידו למעי בהמה ותלש חלב מבן תשעה חי שבתוכה והוציאו חייבין עליו משום חלב כעל חלב בהמה גמורה:

ד איזהו חלב כל שהוא תותב קרום ונקלף ושלא יהא בשר חופה אותו:

ה האליה מותרת ובלבד שינקר ממנה מה שלצד פנים: הגה גם צריך להסיר חוטי האליה כי יונקים מחלב הכליות. (המרדכי ורוקח):

ו חלב הכסלים וקרום שעליהם אסור:

ז חלב שתחת המתנים אסור: הגה וסדר ניקור אלו החלבים צריך ראיה מן הבקי בניקור ואי אפשר לבאר היטב בספר וכל אלו החלבים אין לחוש להם אלא באחוריים של בהמה אבל בחצי הבהמה של פנים אין בהם מחלבים אלו רק קצת מן הקרום שעל חלב הכסלים הנשאר בראש הדפנות על הכסלים הנשאר שם בראשה וצריך להסיר אותו הקרום משם (ד"ע) ויש נוהגין להפריד ג"כ הבשר הנדבק שם זה על גב זה ולגרור החלב שביניהם ויש מתירין משום דמחשב חיפוי בשר וכן המנהג באשכנז (הכל בטור):

ח חלב שעל המסס ובית הכוסות אסור וענוש (עליו) כרת וזהו חלב שעל הקרב:

ט חלב הדבוק לכרס שתחת הפריסה אסו': הגה וכן המנהג בכל מקום מלבד בני ריינוס שנוהגין במקצתו היתר ואין מוחין בידן שכבר הורה להם זקן (הגהות אשיר"י ומרדכי ורוב הפוסקים) ובכל מקום שנוהגין בו איסור דינו כשאר חלב לבטלו בששים (א"ו הארוך) אבל אין אוסרין כלים של בני ריינוס הואיל ונוהגין בו היתר (חידושי אגודה):

י קרום שעל דד הטחול והוא הצד הגס חייבין עליו ושעל שאר הטחול והחוטין שבתוכו אסורין ואין חייבים עליהם:

יא נוטל ראש הגיד שבתוך הטחול ומושך אותו ונמשכים עמו ג' חוטין שבתוכו וצריך ליזהר שלא יפסוק שום חוט מהם ואם נפסק צריך לשרש אחריו:

יב הכוליא יש עליה שני קרומים העליון חייבים עליו התחתון והחוטים שבה אסורין ואין חייבים עליהם ולובן שבכוליא חלב שעל הכליות נאסר ולא שבתוך הכליות ואף על פי כן נוטל אדם לובן שבתוך הכוליא ואינו צריך לחטט אחריו ויש מחמירין לחטט אחריו: הגה ואם לא חטטו אחריו והניחו קצתו תוך הכוליא לכולי עלמא מותר אם נתבשל כך (ב"י בשם הגהות אשיר"י שכ"כ בשם א"ז) ודוקא מה שבתוך הכוליא אבל מה שעל הכוליא לכולי עלמא אסור (ד"מ בשם רא"ש פרק ג"ה ושכן הוא בש"ס) יותרת הכבד יש מצריכין לנקר הקרום העליון שלצד הכבד משום חלב הקרב שמונח עליו ויש מחמירין עוד לנקר השומן שתחת הקרום ההוא (רא"מ ור"ת) אבל צד פנים של צד הריאה אין צריך ניקור כלל (ת"ה וא"ז) . אבל המנהג לנקר ולהסיר שני קרומים דלמא אתי למטעי (ס"ה וא"ז):

יג חוטין שבעוקץ (פי' הוא הנקרא בלשון המקרא עצה והוא קצה השדרה ערוך ורש"י פירש שקורין הנקא) אסורים והם חמשה ג' מימין וב' משמאל הג' שמימין כל אחד מתפצל לשנים שנים והשנים שבשמאל כל א' מהם מתפצל לשלשה שלשה וראשו האחד מחובר לשדרה. וראשי הפיצולין נדבקים תחת החזה בראשי הצלעות ואותם ראשי הפיצולין מצויין בחצי הבהמה של פנים ואי שלפי להו חמימי משתלפי ואי לא בעי לחטוטי בתרייהו: הגה ואם הם שרויין במים הוי להו כחמימי ומשתלפי (ב"י בשם סמ"ק וכלבו וא"ו הארוך) ויש מקילין באלו החוטין במקום שהם בלועים בבשר (ב"י בשם הר"ן וטוב להחמיר):

יד חלב הקיבה שעל הקשת אסור מן הדין מן התורה ושעל היתר אסור ממנהג שנהגו בו איסור (ויש אומרים שמדינא אסור ולכן אין להקל בו) (רש"י ורא"ש וסמ"ג וסמ"ק ורבינו ירוחם):

טו חלב שעל הדקין אסור באורך אמה משמתחילין לצאת מן הקיבה ומשם ואילך שומן הוא ומותר ויש אומרים שראש המעי שצריך לגרור חלב שעליו הוא המעי שיוצא בו הרעי שהוא סוף המעיים וירא שמים יצא ידי שניהם לגרור אורך אמה מכאן ואורך אמה מכאן: הגה ויש אומרים שאינו צריך אורך אמה ממש ולכן נהגו להקל למדוד בזרוע ואין מצריכין אורך אמה בצמצום (מהרי"ל) ואין צריך להסיר רק הקרום עם הדבוק בו שעל אורך אמות אלו אבל

לא השומן הדבוק בטבחיא שתחתיו (כל בו) וכן נוהגין רק שמסירין מן הטבחיא גם כן חוט ארוך שמונח עליו עם השומן שאצלו ואם הטבח משך הדקין מן הבהמה בעודן חמין נשאר החלב שעל ראש הדקין עם הדרא דכנתא ולכן הבא לאכול מן הדרא דכנתא יגרוד אמה מן החלב לצד הקיבה ואם לא נודע מקומו צריך לגרוד ולגלח סביב עביו כדינר זהב במקום שנסתפק בו (מרדכי ריש ג"ה) ונהגו במדינות אלו להסיר הקרום שעל כל הדקין בהדרא דכנתא דעגל משום שנשארים הדקין עם הדרא דכנתא ואוכלין הכל ביחד על כן מסירין כל הקרום שלא יניחו גם כן שעל ראש הדקין ונהגו ליקח הקרום משני צדדיו מה שאין כן בכבש שאין דרכן להניחן ביחד וניכר ראש הדקין כן נראה טעם המנהג אבל יש להחמיר וליקח הקרום משני צדדיו גם בכבש (הכל ד"ע):

**טז** אין מולחין חלבים עם הבשר ולא מדיחין אותם עמו וכלי שמדיחין בו חלבים אין מדיחין בו בשר וסכין שחותכין בו חלבים אין חותכין בו בשר:

**יז** נהגו מנקרי הבשר לנקר בסכין אחד מפני שנותנין בגד על יריכים וכל שעה שנוגע הסכין בחלב מקנחו בו ונכון ללמד אדם לבני ביתו שישפשפו הבשר יפה במים:

**יח** אין פורשין הכסלים על גבי הבשר בעוד שלא נצטנן חלב שעליהם מפני שהוא נמוח ונבלע בבשר: הגה וכן יש לנקר הבשר תוך ג' ימים מן החלב שלא יתקשה החלב שבו ומכל מקום אם לא נקרו תוך שלשה ימים אין לאסור בדיעבד אלא מנקרו אח"כ ושרי (תשובת הרא"ש ומהרא"י בפסקיו סימן מ"ז):

**יט** כל אלה הדברים אם נעשו לא נאסר הבשר ואין מכין העושה אלא מלמדין אותו שלא יעשה: (ואם עשה מותר רק שישפשף הבשר היטב) (ר"ן פ"ק דחולין):

**כ** אין מולחין הבשר קודם שיסירו החוטין והקרומים האסורים וגיד הנשה ואם מלחם מסירם אחר כך ומבשל הבשר ויש מי שאוסר עד שיסיר ממנו כדי קליפה: הגה וי"א דבעינן ששים כמו בשאר חלב הנמלח עם בשר דקי"ל בששים כמו שיתבאר סי' ק"ה ויש להקל ולהתירו ע"י קליפה (המגיד בשם המפרשים) אם יש בו הפסד קצת מאחר דיש מתירין אפילו בלא קליפה וגם אין שייך לגזור משום חלב שמן דמפעפע דכל הקרומים אינם רק חלב כחוש (מרדכי וס"ה) יראה דיש לסמוך אמאן דמתיר בקליפה ועיין לקמן סי' ק"ה:

**כא** טבח שדרכו לנקר בשר ונמצא אחריו חוט או קרום מלמדין אותו ומזהירין אותו שלא יזלזל באיסורין אבל אם נמצא אחריו חלב אם הוא כשעורה מעבירין אותו ואם נמצא אחריו כזית ואפי' בהרבה מקומות היו מכין אותו מכת מרדות ומעבירין אותו: הגה וחזרתו לכשרותו ותשובתו הכל לפי ראות עיני הדיין אם עבר בשוגג או במזיד (הגהות אשיר"י פרק ג"ה) ומנהג כשר הוא שהטבח המוכר בשר ינקרנו קודם שימכרנו פן יכשלו בו הקונים (מהרי"ק שורש מ'):

# סימן סה

**חוטין האסורין משום דם ומשום חלב ודיני גיד הנשה. ובו י"ד סעיפים:**

א יש חוטין שאסורים משום דם שבהם כגון חוטין שביד ושבכתף ושבלחי התחתון שבצד הלשון מכאן ומכאן ובלשון ובצואר וחוטי הלב וחוטי העוקץ וחוטי הדקין שהם בתוך שומן הדקין כמו בית עכביש מסובכין זה בזה: הגה ונוהגין להסיר ג"כ ג' חוטי אורך אצל החזה מבפנים (א"ו הארוך) וכן נוטלין חוטין אחורי האזנים (סדר הניקור וארוך ואינו אלא חומרא בעלמא) (ד"ע): וקרום של המוח שבקדקד וקרום שעל הביצים ומליחה לא מהני בהו אם לא שיחתכם תחלה (וחתוך לתחת) (ר"ן בשם הראב"ד ורשב"א בת"ה וטור סי' ס"ו בשם יש גאונים) ואח"כ ימלחם והני מילי לבשלם בקדרה אבל לצלי אינם צריכים לא חתיכה ולא מליחה משום דנורא מישאב שאיב ויש מי שאומר דדוקא כשפני החוטין על פני האש אבל אם הם מובלעים בתוך הבשר אין האש שואב אלא אם כן יחתכם (רשב"א וע"ל סימן ס"ז בב"י): הגה ואם לא נטלן ובשלם בלא חתיכה צריך ששים נגד כל החוטין (רשב"א) ובצלי סגי בקליפה (הגהות אשיר"י והגהות ש"ד בשם מהרא"י סי' ל"ג) ועיין לעיל סימן כ"ב:

ב הרוצה לצאת ידי חתיכת חוטין אלו לא יסמוך על חתיכת הבשר אלא יחתוך הבשר והעצם לשנים: הגה וחוטי הצואר לא מהני בהו אם חתכם רק שיחתוך המפרקת לשנים (ארוך וא"ז):

ג גף העוף כיד הבהמה והלכך צריך לחתוך עצם האגפים ולמלחם וכן עצם הלחיים בעוף: הגה ויש אומרים שאין צריכים ליטול בעוף חוטין אלו משום שדקין הם והדם יוצא משם על ידי מליחה (ר"ן פרק השוחט בשם י"א) וכן המנהג שאין נוטלין מן העוף שום חוטין רק חוטי הצואר ובאותן יש ליזהר ליטלן משם או יחתכם עם המפרקת לשנים מיהו בדיעבד אם הוסר רק הראש מן העוף סגי (ארוך בשם א"ז) ונוהגין לחתוך בירכי העופות בפרק הארכובה התחתונה משום שלפעמים נמצאים חוטים אדומים ברגלי העופות ואם לא עשה כן מותר בדיעבד אפילו נתבשלו כך אע"פ שנמצאו חוטין אדומים (הכל במרדכי פג"ה) שאינו אלא שומן בעלמא:

ד ביצי זכר כל זמן שלא היה לו שלשים יום מותרים לקדרה בלא קליפה אפילו אם יש בהם כמו חוטין אדומים ואם היה לו שלשים יום אם יש בהם כמו חוטין אדומים אסורין לקדרה בלא קליפה אבל לצלי מותרים: הגה ונהגו לנקר הביצים אף כשהם פחותים משלשים יום וכן להסיר משם גיד הגדול ולחתוך בהם הרבה חתיכות (א"ו הארוך) ונהגו ליקח מן הכתף הבשר שקורין דרי"ז (סדר הניקור) ואין בו איסור רק הוא משום מיאוס. עוד נהגו בלונבי"ל שקורין לידווי"ץ לצלותו ולא לבשלו ואין בו איסור אם מבשלו ואפילו לכתחלה מותר (ב"י וארוך) וכן נוהגין להסיר העינוניתא דורדא ולהשליכה ולא לאכלה ואין איסור בדבר (א"ו הארוך) וכן נהגו לחתוך בין הפרסות של רגלי הבהמה ולהסיר משם בשר לבן ודק משום מיאוס ואם לא עשה כן אין לחוש (ד"ע):

ה גיד הנשה נוהג בבהמה וחיה אפי' אם אין כף שלהם עגול ונוהג בירך של ימין ובירך של שמאל ואינו נוהג בעוף מפני שאין כף שלו עגול אבל אם נמצא לו כף עגול נוהג בו ואין צריך לבדוק אחריו אם הוא עגול: הגה ואין חילוק בין חיה לבהמה בכל דבר האסור משום גיד או משום דם וכן בעוף אם היה לו כף ולכן כל דבר שמנקרין בבהמה צריך לנקר בחיה ג"כ (מרדכי פג"ה) רק מה שאסור משום חלב אין צריך לנקר בחיה:

ו נוהג בכוי:

ז אינו נוהג בשליל כל שאינו טעון שחיטה וי"א שנוהג בו אם שלמו לו חדשיו ומצאו חי (ונהגו להחמיר כסברא האחרונה) (קבלת ר"י בן חביב):

ח שני גידים הם בירך אחד פנימי סמוך לעצם והשני חיצון סמוך לבשר ושניהם אסורים וצריך לחטט אחריהם אלא שהפנימי אסור מן התורה והוא הפושט בכל הירך והחיצון אסור מדבריהם וקנוקנות שבשניהם אסורים מדבריהם וצריך לחטט אחריהם ושומנם ישראל קדושים הם ונהגו בו איסור: הגה וראשי הקנוקנות נכנסים בראשי העצמות על כן המנקר צריך לשבור ראשי העצמות כדי להסיר הקנוקנות מעיקרן (ב"י בשם הגהות אשיר"י) ואין ללמוד סדר הניקור רק במראית העין מן המומחה הבקי בניקורו (ד"ע):

ט גופו של גיד אינו אלא כעץ שאין בו טעם ואף עפ"כ אסרתו תורה לפיכך אינו אוסר תערובתו בפליטתו והקנוקנות והשומן יש בהם טעם לפיכך אוסרין תערובתן בפליטתן:

י גיד הנשה מותר בהנאה:

יא שולח אדם לעובד כוכבים ירך וגיד הנשה בתוכה בין שלימה בין חתוכה ואם נותנה לו בפני ישראל ואומר לו שהיא כשרה לא יתננה לו כשהיא חתוכה אלא אם כן ניטל גידה:

יב וכל ירך שיצא מתחת יד ישראל מחותכת כדרך שמחתכין אותה מנקרי בשר היא בחזקת שניטל גידה:

יג מי שניקר והלך לו ואין אנו יודעים אם הוא בקי בניקור ואין כאן מי שהוא בקי בניקור להראות לו מותר: הגה ודוקא שיודעים שהשלים ניקורו ואם לאו הכי אסור שמא לא השלים הניקור (ר"ן בשם ריב"א) ואם אפשר להראות לבקי אין לסמוך על המנקר (ב"י ממשמעות הרא"ש) אם לא ידעינן אותו בקי בניקור ומוחזק בכשרות ואע"ג דרוב המצוין אצל ניקור מומחים הם מכל מקום טוב להחמיר (ב"י בשם הרשב"א) ועיין לעיל סימן א' גבי רוב מצוין אצל שחיטה וכו':

יד הטבחים נאמנים על גיד הנשה ומיהו אין לוקחין בשר מכל טבח ששוחט לעצמו ומוכר לעצמו אלא אם כן היה מוחזק בכשרות:

## סימן סו

**דברים האסורים משום דם. ובו י' סעיפים:**

א דם בהמה חיה ועוף בין טמאים בין טהורים אסור. וכן דם שליל אבל דם דגים וחגבים מותר:

ב דם ביצים אם ידוע שהוא מרוקם האפרוח (פירוש שהתחילה להתהוות בו צורת האפרוח) חייבים עליו אבל אם אינו ידוע שהוא מרוקם האפרוח אין חייבין עליו אבל חכמי אסרוהו:

ג נמצא עליה קורט דם זורק את הדם ואוכל את השאר והוא שנמצא בחלבון. אבל אם נמצא בחלמון כל הביצה אסורה: הגה וי"א דאם נמצא על קשר החלבון וגם מבחוץ דהיינו שנתפשט מן הקשר דכל הביצה אסורה (הרא"ש ורשב"א ורש"י ותוס' וע"פ. וכתב רא"ש וטור ור' ירוחם שיש להחמיר כב' השיטות) ויש מחמירין עוד דכל שנמצא על הקשר של חלבון אפילו לא נתפשט כלל אסור (א"ו הארוך ריש כלל מ"ב ומהרא"י ש"ד) ומזה נתפשט המנהג במדינות אלו לאסור כל ביצה שיש בה דם ואין מחלקין בין חלמון לחלבון ובמקום דנוהגין להקל לזרוק הדם ולהתיר הביצה במקום דמותר צריך ליטול כדי קליפה עם הדם כשזורקו (ארוך שם בשם סמ"ג):

ד ביצים הטרופות בקערה ונמצא דם על חלמון של אחד מהם אף על פי שזרקו החלמון שעליו הדם אסורות מפני שמאחר שהן טרופות בקערה החלבון שהוא דק מתערב ביחד והכל אסור אבל ביצים שבורות יחד בקערה ולא טרופות ונמצא דם בחלבון של אחד מהם יקח החלמונים הכשרים כל אחד ואחד בפני עצמו והם מותרין וישאיר אותה אשר בה הדם בקערה עם חלבוני השאר ויזרקם: הגה וכל זה כשידעינן שהיה הדם במקום האוסרו אבל אם היה ספק אם היה במקום האוסרו או לא יש להתיר התערובות (סברת עצמו בפי' תשובת הרא"ש) הואיל ובלאו הכי חד בתרי בטיל אבל אם הביצה לבד אסור וכן אם נתבשלה או נצלה ביצה ולא ידעינן אם הוא במקום האסור (הכל מאו"ה ועיין ת"ח כלל ס"ב דין ג'):

ה נמצא הדם בביצה במקום שאינו אוסר את כולה ולא זרק הדם ושכח וטרף הביצה עם הדם נראה לי שהוא מותר:

ו נמצא דם בביצה ששמוה על החמין להצטמק כיון שאין במקום הביצה רוטב מותר כל החמין:

ז ביצים המוזרות (פירוש שנפסדו ונעשו כעין מטוה) אפילו ישבה התרנגולת עליהם ימים הרבה מותר לאכלם ובלבד שיזרוק הדם:

ח מותר לאכול ביצים צלויות אף על פי שאינם יכולות ליבדק: הגה וכן א"צ לבדוק הביצים אם יש בהם דם דסומכין על רוב ביצים שאין בהם דם (הגהות מיימוני וארוך) ומכל מקום נהגו להחמיר כשעושין מאכל עם ביצים ביום שרואין בהם אם יש בהם דם:

ט דם דגים אף על פי שהוא מותר אם קבצו בכלי אסור משום מראית עין לפיכך אם ניכר שהוא מדגים כגון שיש בו קשקשים מותר:

י דם אדם אם פירש ממנו אסור משום מראית עין לפיכך אם נשך הככר בשיניו ויצא דם משיניו ע"ג הככר צריך לגרדו אבל שבין השינים מוצצו: הגה וכל דם דגים ודם אדם הואיל ומדינא שרי אינו אוסר תערובתו (מיימוני פ"ז דמאכלות אסורות בשם רשב"א והוא בת"ה בית ג' שער ה'):

## סימן סז

**כמה דברים האסורים משום דם. ובו ו' סעיפים:**

א בדם בהמה וחיה נמי אין איסור כרת אלא בדם הנפש שהנשמ' יוצאת בו אבל דם האברים אינו אלא בלא תעשה והני מילי כשפירש מן האבר ויצא לחוץ או שנצרר בחתיכה או שפירש ממקומו ונתעורר לצאת ונבלע במקום אחר אבל אם לא פירש ולא נצרר מותר:

ב לפיכך מותר לאכול בשר חי בהדחה בלא מליחה ובלבד שלא יהא בו מהחוטין שדם בהם שהדם שבחוטין הוא ככנוס ועומד בכלי (וע"ל סי' ע"ו):

ג השובר מפרקתה של בהמה אסו' לאכול מבשרה חי אא"כ מולחו יפה וע"י מליחה מותר אפי' לקדרה ולצלי מותר אפי' בלא מליחה: הגה ונהגו להחמיר לחתכו ולמולחו אף בצלי וה"ה אם חותך בשר מבית השחיטה קודם שתצא נפשה (ר"ן) י"א שיש ליזהר לכתחלה לשבור מפרקת הבהמה או לתחוב סכין בלבה כדי לקרב מיתתה משום שמבליע דם באברים (בנימין זאב וב"י בשם שבולי לקט):

ד נצרר הדם מחמת מכה אסור לבשלו עד שיחתוך המקום וימלחנו יפה אבל מותר לצלותו בין בשפוד בין על גבי גחלים אפילו בלא חיתוך ומליחה: הגה וי"א דמשום זה יש להחמיר לקלף בית השחיטה או לחתוך באותו בשר קודם מליחה הואיל ונצרר שם הדם בשעת שחיטה (ארוך כלל א' וכל בו):

ה בשר שלא נמלח ונתנוהו בחומץ כדי להצמית דמו בתוכו אם נתאדם הבשר זהו סימן שנעקר הדם ממקומו והחומץ אסור וגם הבשר אסור לאכלו חי ואין לו היתר אלא בצלי ואם לקדרה צריך חתיכה ומליחה ואם לא נתאדם הבשר החומץ מותר וגם הבשר מותר לאכלו חי:

ו חומץ שנתנו בו בשר פעם אחת להצמיתו לא יצמית בו בשר פעם אחרת מפני שכבר תשש כחו אבל כל שלא חלטו בו כלל מותר לחלוט בו אף על פי שאינו חזק: הגה יש אומרים בזמן הזה אין בקיאין בחליטה ואסור לצמת בחומץ (רבינו ירוחם כ"כ בית יוסף בשמו) וכן נוהגין במדינות אלו שאין מצמיתין בשר בחומץ קודם מליחה ואין לשנות ומ"מ בדיעבד מותר. ועיין לקמן סימן ע"ג:

# סימן סח

**דיני מליגת הראש והעופות. ובו ט"ו סעיפים:**

א הטומן הראש לצלותו צריך שיכוין שיהא בית השחיטה למטה כדי שיזוב הדם דרך שם ואם הניחו על הצדדים המוח והקרום אסורים אע"כ נקב עצם המוח והיה הנקב למטה לפי שהדם זב דרך שם: הגה ולכתחלה נהגו להחמיר שלא לצלות שום ראש שלם אפילו רוצה להניחו אבית השחיטה דחיישינן שמא יתהפך אצדדיו (תשובת רא"ש כלל כ' ומביאו ב"י סי' ע"א):

ב הניחו על נחיריו אם נעץ בו קנה או דבר אחר מותר ואם לאו אסור המוח והקרום:

ג יש מי שכתב דלהסיר את השיער בלבד אפי' [אם] הניחו על הצדדין מותר ויש מי שאוסר (רשב"א בשם י"א): הגה והסברא הראשונה היא עיקר וכן נוהגין לחרוך הראש להסיר השיער וכן עופות משיורי נוצות שעליהם דהואיל ואינו מונח על מקום אחד אלא מעבירו הנה והנה לא חיישינן שנבלע בו הדם ואינו אסור אלא הטמנה ושמונח תמיד במקום אחד (ר"ן ור' ירוחם והארוך כלל י"ז) ונוהגין לחרוך על קש ותבן שאין להם חמימות כל כך לבשל הדם (בא"ו הארוך) ומכל מקום יעבירם על האש תמיד שלא ישהה במקום אחד הרבה:

ד אם בישל הראש שלם הכל אסור אלא אם כן יש ס' כנגד המוח וקרומו (ה"ה בשם הרמב"ם ורמב"ן ור' ירוחם וע"פ): הגה ואם צלאו כך שלם ולא אותביה אבית השחיטה או אנחיריו ודץ ביה מידי הקרום והמוח אסור והשאר מותר (המ"מ בשם הרמב"ן) ולכתחלה נוהגין ליטול המוח קודם המליחה מתוך הגלגולת ולחתוך הגלגולת שתי וערב שאז מתחתך הקרום היטב ויש מסירים הקרום ובדיעבד אם חתכו שתי או ערב סגי אפילו לא הסיר המוח קודם המליחה ואפילו בשלו כך (ועיין לקמן סי' ע"א וסי' ע"ב וצ"ב) אם הראש נאסר אי אמרינן חתיכה נעשית נבילה דהוי בזה כשאר איסורין (הגהת ש"ד):

ה הבא למלוג הראש צריך לחתוך חוטין שבלחי קודם מליגה וכן צריך להדיח בית השחיטה כדי שלא יהא שם שום דם וכן כשמולגי' העוף (הר"ן): הגה ואפילו אם חורך רק להסיר השיער דינו הכי (בארוך כלל י"ז) ומכל מקום בדיעבד אינו נאסר בחרוך בעלמא אם לא הסיר החוטין ולא הדיחום:

ו כשמולגים ראש או רגלים (א"צ) (מרדכי ר"פ ג"ה) למלחם תחילה: הגה ומולחם אחר כך אבל אם רוצה למלחם תחילה קודם המליגה סגי ליה בהכי ואין השערות מעכבין הדם לפלוט (טור סי' ע"א בשם הרשב"א) ואין צריך לחזור ולמלחם אחר המליגה וכן נוהגין ועיין לקמן סימן ע"א:

ז המשימין רגלי הבהמה על האש להסיר הטלפים ולחרוך השיער בלא מליחה תחלה מותר ויש מחמירין וחותכין ראשי הטלפים מעט ומניחים החתך למטה כדי שיזוב הדם (והכי נהוג):

**ח** פרסות הרגל שנמלחו בקליפתן ולא חתך ראשן לא נאסרו: הגה ויש אוסרים מה שבתוך הקליפה דהיינו הטלפים אבל השאר מותר (הגה' מי"י בשם סמ"ק והגה' ש"ד והארוך) והכי נהוג והוא הדין אם הטמינם ברמץ אבל בחרוך שער בעלמא שמעבירו על האש ומשנה מקומו תמיד הכל מותר (ארוך ומהרי"ל):

**ט** מותר למלוג תרנגולת ברמץ (פי' אפר חם) או להבהב באור והוא שידיח בית השחיטה תחלה יפה יפה (וכן שאר דם אם דבק בו בעין) (ב"י בשם רבינו ירוחם) ואם היא לקדרה יזהר שלא ישהנה כל כך באש כדי שיוכל הלב והכבד להתחמם ולהפליט (רשב"א בתה"א דף ע"ה ור"ן): הגה ולא נהגו עכשיו למלוג כלל ברמץ אפילו תרנגולת (ת"ה סי' קמ"ח) מיהו אם עבר ועשאו בעוף הראש כולו אסור והשאר מותר (מרדכי פג"ה והארוך כלל י"ו ורשב"א שם וש"ד) ובבהמה לא נאסר הראש כולו רק הקרום והמוח אם לא הניחו על בית השחיטה או אנחיריו ולא דץ ביה מידי ואם לא הדיח בית השחיטה או שאר דם בעין שעליו צריך ליטול או לקלוף מקום הדם והשאר שרי:

**י** אין מולגין גדיים וטלאים ועופות בכלי ראשון אלא אם כן ניקר את החלב ומלחם וכן לא יערה עליהם מכלי ראשון ואם עירה די בקליפת העור ואם ראש העוף למעלה כשמערה עליו אין צריך קליפה: הגה ולא מקרי עירוי אלא כשלא פסק הקלוח מכלי הראשון כשנגע למטה אבל אם פסק כבר לא מיקרי עירוי ואינו אוסר (ר"ן ושאר פוסקים וע"ל סימן ק"ה סק"ד):

**יא** אפילו בכלי שני י"א שלא ימלוג ואם מלג מותר: הגה דקיימא לן כלי שני אינו מבשל אפילו היד סולדת בו (מרדכי פ' השוכר) ובדיעבד שרי אבל לכתחלה אסור (הגהת ש"ד שער י"ד) ולכן נהגו באלו המדינות שלא למלוג שום דבר רק אחר מליחה מיהו לכבוד אורחים או צורך שבת מותר להניח בכלי שני אפילו לכתחלה חתיכה מלאה קרח וכפור כדי למהר מליחתו (שם) וטוב ליזהר לכתחלה שלא להניחו רק במים שאין היד סולדת בהם ואין חלוק בין כלי חרס או כלי נחשת או שאר כלים לענין כלי שני (כן משמע לו מדברי הפוסקים):

**יב** ואם מלג עובד כוכבים או שפחה שבבית ישראל עופות ולא ראה הישראל אם בכלי ראשון או בכלי שני אם העובד כוכבים יודע בטיב יהודים ויש שם נער או נערה שיודעים בטיב הענין מותר (ועיין לקמן סימן ס"ט מדין זה):

**יג** תרנגולות שנמלגו יחד בכלי שני ונמצאת אחת מהן טריפה לא נאסרו האחרות:

**יד** מים שמלגו בהם יש ליזהר שלא להחזירם להרתיחם כדי למלוג בהם שנית או כדי להדיח בהם קערות (ונהגו שלא להשתמש במי מליגה כלל אפילו אינם רק צוננים) (הגהות מרדכי וש"ד וארוך):

**טו** אם נמלגה תרנגולת בכלי שני במחבת חולבת אפילו היא בת יומא הכלי והתרנגולת מותרים אם עירו המים תחלה אבל אם עירו מים על התרנגולת אם הראש למטה יש מי שאוסר ויש מי שמתיר :

# סימן סט

**דיני מליחה והדחה. ובו כ"א סעיפים**:

א צריך להדיח הבשר קודם מליחה (ואם הדיחו הטבח אין צריך להדיחו בבית) (טור) ואם אחר שהדיח חתך כל נתח לשנים או לשלשה (או שהסיר טלפי הרגלים לאחר ההדחה) (ארוך כלל ד' וי"ז) צריך לחזור ולהדיחם: הגה ואם לא עשה כן הוי כלא הודח כלל (שם) הדחת הבשר לכתחלה יזהר לשרותו נגד חצי שעה ולהדיחו היטב במי השרייה אבל אם לא שראו רק הדיחו היטב סגי ליה ואחר כך ימתין מעט שיטפטפו המים קודם שימלחנו שלא ימס המלח מן המים ולא יוציא דם (הגהות ש"ד והגהות אשיר"י פכ"ה ובארוך כלל א') ונהגו שלא להשתמש בדברים אחרים בכלי ששורין בו בשר ואם נשתהה הבשר בשרייתו מעת לעת הבשר וגם הכלי אסורין ועיין לקמן סימן זה אבל פחות מעת לעת אין להקפיד ואף במקום שנאסר הכלי מותר לחזור ולשרות בו (בארוך) דין בשר שמלא קרח כיצד נוהגין עם שרייתו עיין לעיל סימן ס"ח:

ב אם מלח ולא הדיח תחלה ידיחנו וימלחנו שנית ויש אוסרין: הגה וכן נוהגין אפילו לא נמלח רק מעט כדרך שמולחים לצלי ואפילו לא שהה במלחו שיעור מליחה (ארוך וש"ד וסמ"ג) מיהו במקום הפסד מרובה יש להתיר (ב"י) ואם לא הודח רק מעט קודם שמלחו מותר בדיעבד והוא הדין אם היה ס' בחתיכה נגד דם שעליו (הגהת ש"ד בשם מהרא"י) ואם נמלח חתיכה בלא הדחה עם שאר חתיכות שאר חתיכות מותרות והיא אסורה (בארוך כלל ד' דין ה'):

ג לא ימלח במלח דקה כקמח ולא במלח גסה ביותר שנופלת מעל הבשר אילך ואילך (ואם אין מלח אחר רק מלח דק כקמח מותר למלוח בו) (ד"ע):

ד יפזר עליו מלח שלא ישאר בו מקום מבלי מלח וימלח כדי שלא יהא ראוי לאכול עם אותו מלח ואינו צריך להרבות עליו מלח יותר מזה ומולחו משני צדדים ועופות צריך למלחם גם מבפנים ואם לא מלחם אלא מבפנים או מבחוץ וכן חתיכה שלא נמלחה אלא מצד אחד מותר: הגה ויש אוסרים אפילו בדיעבד (מהרא"י בהגהות ש"ד וארוך כלל ו') והכי נהוג אם לא לצורך ודוקא אם כבר נתבשל כך אבל אם לא נתבשל עדיין לא יבשלנו כך אלא אם הוא תוך י"ב שעות שנמלח יחזור וימלח צד השני שלא נמלח עדיין ויבשלנו אחר כך ואם הוא אחר י"ב שעות אזי יצלנו דנורא משאב שאיב ואין הצד שנמלח כבר בולע מצד שלא נמלח (שם):

ה אחר שנמלחה החתיכה אם חתך ממנה אינו צריך לחזור ולמלוח מקום החתך:

ו שיעור שהייה במלח אינו פחות מכדי הילוך מיל שהוא כדי שלישית שעה בקירוב: הגה ועל זה יש לסמוך בדיעבד או אפילו לכתחלה לכבוד אורחים או לצורך שבת אבל בלאו הכי המנהג להשהות במליחה שעור שעה ואין לשנות (מהרא"י בת"ה סימן קס"ז ובהגהת ש"ד ואו"ה כלל א'):

ז קודם שיתן הבשר בכלי שמדיחו בו ינפץ מעליו המלח שעליו או ישטפנו במים ואחר כך יתן הבשר בכלי שמדיחין בו וידיחנו פעמים וישטוף הכלי בין רחיצה לרחיצה: הגה

וי"א שצריכין להדיח הבשר ג' פעמים (חדושי אגודה בשם א"ז ומהרא"י ואו"ה כ"א דט"ו והג"א) והכי נוהגין לכתחלה על כן ישטפנו או ינפץ המלח מעליו וידיחנו ב' פעמים דזה הוי כהדחה ג' פעמים או ישים המים תוך הכלי ואחר כך יניח בו הבשר וידיחנו ג' פעמים והכי נהוג ולכתחלה יתן מים הרבה בהדחה ראשונה כדי שיבטלו כח המלח שבציר (ד"ע) מותר להדיח הבשר במי פירות ואין צריך מים (הר"ן פ' השוחט ותוספ' שם):

**ח** אם לא ניפץ המלח שעליו ולא שטפו אין לאסור כי המים שבכלי מבטלין כח המלח: הגה ואפילו המים מועטים מ"מ מבטלים כח הציר (ד"ע וארוך כלל ו' ומהרא"י) ויש מתירין אפילו לא היו מים כלל בכלי והניחו בו הבשר דאין לחוש בשעה מועטת כזו שעוסקין בהדחת הבשר (ש"ד ואו"ה כלל א' וי' וע"ל ס"כ) ויש לסמוך עלייהו ואין לחוש בכל זה רק בהדחה ראשונה אבל לאחר הדחה ראשונה אין לחוש (כך משמע ממרדכי ור"ן) ואין חילוק בין אם הדיחו בכלי כשר או טריפה או חולבת ואם היה מעט מים בכלי שמבטל כח המלח שאינו חשוב עוד כרותח אפילו הכלי חולבת או הטריפה מלוכלך עדיין באיסור מותר (בארוך):

**ט** בשר שנמלח ונתבשל בלא הדחה אחרונה צריך שיהא בו ששים כדי המלח שבו: הגה וכל הקדירה מצטרף לששים (ש"ד וע"פ עיין ס"ק ל"ד) ואם יש בקדירה כ"כ כמו החתיכה שנמלח ולא הודח הכל שרי דודאי איכא ששים נגד המלח שעל החתיכה דהחתיכה עצמה בודאי היא שלשים נגד המלח שעליו (בארוך כלל י"א ד"ד) ואי ליכא ס' בקדירה נגד המלח אפילו לא הושם רק בכלי שני הכל אסור דמאחר שיש שם מלח וציר אפילו בכלי שני מבשל (שם דין א' ובמרדכי) ובשר יבש יש להתיר אפילו בכלי ראשון דודאי יש ס' נגד המלח שעליו מאחר שכבר נתייבש (מרדכי פכ"ה וראב"ן וב"י בשם הג"ה אשיר"י וש"ד) אבל לכתחלה יזהר אפילו בבשר יבש שלא לבשלו או להדיחו במים שהיד סולדת בהם בלא הדחה אחרונה (ש"ד שם) וכל זה מיירי שלא הודח באחרונה כלל אבל אם הודח רק פעם אחת ונתבשל כך מותר דבדיעבד סגי ליה בהדחה אחת באחרונה (מהרא"י בהגהת ש"ד) מלח שמלחו בו פעם אחת אסור למלוח בו פעם שנית (כל בו וד"ע ודעת רוב הפוסקים) וכל שכן שאסור לאכול המלח אחר שמלחו בו:

**י** עובד כוכבי' משמש בבית ישראל ונתן הבשר בקדירה ואין ידוע אם הדיחו אם יודע העובד כוכבים מנהג ישראל סומכין על דבריו אם היה שם ישראל יוצא ונכנס או שום קטן בן דעת: הגה ובחד מינייהו סגי (טור) או במסיח לפי תומו שהדיחו יפה או שישראל אפילו קטן יוצא ונכנס דמרתת הואיל ויודע מנהגי ישראל מיהו אם מיחה לעובד כוכבים שלא ידיחו בלא רשותו והוא עבר על דבריו אסור דהא חזינן דאינו מרתת ואין לסמוך גם כן אדבריו (הגהת ש"ד ואו"ה):

**יא** בשר שנתבשל בלא מליחה צריך שיהיה בתבשיל ששים כנגד אותו בשר ואז מותר הכל: הגה ויש אוסרים אותה חתיכה אפילו בדאיכא ס' נגד החתיכה (טור בשם י"א והגהות מיימוני בשם סמ"ק והגהות ש"ד וארוך ומהרא"י ומרדכי בשם ראב"ן) והכי נהוג אם לא לצורך כגון לכבוד שבת או לכבוד אורחים דאז יש לסמוך אדברי המקילין (ב"י בשם א"ח וד"ע עד"מ) ואם נמלחה חתיכה

ולא נמלחה כראוי דינה כאילו לא נמלחה כלל וכן בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה אף אם נמלח דינו כאילו לא נמלח ואם נתבשל צריך ס' כנגדו (או"ה):

**יב** בשר ששהה ג' ימים מעת לעת בלא מליחה נתייבש דמו בתוכו ולא יצא עוד ע"י מליחה ואין לאכלו מבושל אלא צלי ואחר שצלאו לא יבשלנו ואם בישלו מותר (ואין להשהות בשר ג' ימים בלא מליחה דחיישינן שמא יבשלו (ב"י בשם פסקי מהרא"י סימן קצ"א):

**יג** ואם שרו אותו במים תוך הג' ימים יכול להשהותו עוד שלשה ימים אחרים פחות חצי שעה (אגור) (בשר שנמלח וספק אם נמלח תוך ג' מותר) (בארוך):

**יד** בשר ששהה שלשה ימים בלא מליחה ונתערב אותה חתיכה בחתיכות אחרות בטלה ברוב ומותר לבשל כולן ואפי' היתה ראויה להתכבד. (וכן הדין בנתבשל בלא מליחה ונתערב אח"כ באחרות (או"ה):

**טו** בשר המלוכלך בדמים שנשרה במים מעת לעת יש אוסרים לאכלו כי אם צלי אלא אם כן יש במים ס' כנגדו (עיין ס"ק נ"ו. ויש אוסרים אפילו לצלי והכי נהוג) (או"ה):

**טז** אין מולחין אלא בכלי מנוקב או על גבי קשין וקיסמין או במקום מדרון בענין שאם ישפך שם מים יצאו מיד: הגה ודף חלק ברהיטני שמים זבין ממנו אין צריך להניחו במדרון אבל אם אינו חלק ברהיטני צריך להניחו במדרון שיצאו המים ממנו (שערים ש"ו ובב"י בשם ת"ה סימן קע"ב) ואפילו בכלי מנוקב יזהר לכתחלה שיהיו הנקבים פתוחים (בארוך כלל ג') ולכן לא יעמידו על גבי קרקע כי היא ככלי שאינו מנוקב (ע"ל ס"ס ע') וכן מחמירין קצת לשום תוך הכלי מנוקב קש או קסמין כי הבשר יסתום הנקבים (הגהות אשיר"י פכ"ה ובארוך כלל א') ובדיעבד אין לחוש לכל זה. (ד"ע): ואם מלח בכלי שאינו מנוקב אסור להשתמש באותו כלי בדבר רותח: הגה ואם נשתמש בו בעי קליפה אם הוא דבר יבש (רשב"א ואם הוא דבר לח בעינן ששים נגד קליפה מן הקערה (ב"י בשם י"א): ויש אומרים שאפי' בצונן אסור להשתמש בו בלא הדחה ואם נשתמש בו בלא הדחה ידיח מה שנשתמש בו: הגה אבל מותר לחזור ולמלוח בה בשר לאחר שנקבוה או אפילו בלא נקיבה אם הבשר שהה כבר במליחתו והודח (ב"י בשם הגהת ש"ד וארוך):

**יז** אבל אם הוא מנוקב מותר לאכול בו אפילו רותח ויש אוסרין ברותח (ויש ליזהר לכתחלה ובדיעבד מותר) (ארוך כלל ג'):

**יח** בשר שנמלח בכלי שאינו מנוקב ושהה בו כשיעור שיתנו מים על האש ויתחילו להרתיח כל מה שממנו בציר אסור לאכלו אפי' צלי וחלק החתיכה שחוץ לציר אין אסור ממנו אלא כדי קליפה ואפילו אם יש בה שומן: הגה ויש אוסרין כל החתיכה אפילו מה שחוץ לציר (טור ומרדכי בשם מהר"ף) ואפילו לא נמלח רק מעט כדרך שמולחין לצלי ואפילו לא שהה שיעור מליחה רק מעט עד שנראה ציר בכלי (מרדכי ספכ"ה בשם ראבי"ה והגהת ש"ד וארוך כלל י')

וכן נוהגין ואין לשנות ומכל מקום אינו אסור רק אותה חתיכה המונחת למטה בכלי ונוגעת בציר אבל שאר חתיכות שעליה הנמלחים עמה מותרות (שם בארוך ובכל בו) והכי נהוג:

יט אחר שנמלח הבשר והודח מותר ליתנו אפילו במים שאינן רותחין ויש מי שמצריך ליתנו במים רותחין והמנהג כסברא ראשונה וכן עיקר (ב"י ודעת עצמו):

כ בשר שנמלח ושהה כדי מליחה ונתנוהו אחר כך בכלי בלא הדחה ונתמלא מציר מותר ולפי זה בשר שנפל לתוך ציר היוצא מהבשר אחר ששהה כדי מליחה מותר ויש מי שאוסר בזה ובזה ויש לחוש לו לכתחלה: הגה ויש אוסרין (תוס' וראי"ש וכמה מן האחרונים) אפילו בדיעבד כדי קליפה (הגהת ש"ד ובשערים ומהרי"ב ומהר"ש וב"י וארוך) והכי נהוג ודוקא מה שמונח בתוך הציר אבל מה שחוץ לציר שרי והכלי שנפל בו אותו הציר אסור וכן אם היה הכלי חולבת ויש בו לכלוך אסור הבשר דאף לאחר שיעור מליחתו נחשב כרותח (הגהת ש"ד ות"ה סימן קנ"ט) אבל אם הוא הפסד מרובה ואית ביה גם כן צורך סעודת מצוה יש להקל ולומר דאחר ששהה שיעור מליחה לא מחשב צירו כרותח (ד"ע ועיין לקמן סימן צ"א): ולפי דבריו אף על פי ששהה הבשר במלח כשיעור אסור לאכול ממנו עד שידיחנו יפה יפה ואסור לחתוך ממנו בסכין קודם שידיחנו ואם חתך צריך להגעילו: הגה ויש מתירין לחתוך בסכין לאחר ששהה שיעור מליחה דאין מליחה לכלים וכן עיקר דמותר (ת"ה סימן קנ"ב ואו"ה כלל ל"ז) אבל הסכין צריך הדחה אחר כך או נעיצה בקרקע אם נתייבשה עליו הציר (ארוך) ואפילו קודם שיעור מליחה אין האיסור משום הסכין אלא משום שיצא דם בעין על הבשר ואם רוצה להדיחו שם היטב ולחזור ולמלחו שם מותר: וכשרוצים לעשות מליח להתקיים לאחר ששהה במלחו בכלי מנוקב כשיעור הראוי מדיחי' אותו יפה יפה ואחר כך חוזרים ומולחים אותו כדי שיתקיים ואפילו בכלי שאינו מנוקב ואפי' לפי סברא זו אם רוצה למלוח ולאכול צלי בלא הדחה עושה ואינו חושש לדם שעל המלח שהאש שואבו ומונע המלח מלבלוע דם והני מילי במולחו ומעלהו לצלי אבל אם שהה במלחו המלח בולע הדם ונאסר ולפיכך מדיחו יפה יפה וצולה ואוכל (וע"ל סימן ע"ו מדין בשר שנמלח ולא הודח ונצלה כך):

כא במקום שאין מלח מצוי יצלו הבשר עד שיזוב כל דמו ואחר כך יבשלוהו:

## סימן ע

**דין מליחת הרבה בשר ביחד. ובו ו' סעיפים:**

א מולחין הרבה חתיכות זו על גב זו אע"פ שהתחתונה גומרת פליטתה קודם לעליונה לא אמרינן שחוזרת ובולעת מדם העליונה לפי שהוא שוהה הרבה לפלוט ציר וכל זמן שפולטת צירה אינה בולעת ואפילו מתקבץ הרבה ציר ועומד בגומא שבין החתיכות מותר במה דברים אמורים במולח בשר עם בשר ואפילו בשר שור עם בשר גדיים וטלאים

ואפילו עם עופות שאי אפשר להם לגמור כל פליטת צירן עד שיגמור בשר שור לפלוט את דמו: הגה ומכל מקום נוהגין להחמיר לכתחלה שכל חתיכה שיש לה בית קיבול כגון דופן שלימה מהפכין אותה שיזוב הדם אבל בדיעבד אין לחוש (א"ו הארוך) חתיכה שמלח אותה ב' פעמים מותרת ולא חיישינן שמלח השני מבליע הדם הנשאר ממליחה הראשונה (פסקי מהרא"י סימן ס"ו): אבל בשר עם דגים אפילו בשר עופות עם דגים אסור למלוח לפי שהדגים פולטים כל צירן קודם שיפלוט העוף את דמו ואם עבר ומלחן יחד העופות מותרין אבל הדגים צריך ליטול מהם כדי קליפה ואם לא ניטלו קשקשיהם כשנמלחו מותרים: הגה ויש אוסרין כל הדגים (ארוך כלל י"ג) אם אינן ס' נגד העופות דאנו משערין במליחה בס' והכי נהוג ודוקא דלית בהו קשקשים דרפו קרמייהו ופלטו מיד אבל אי אית בהו קשקשים מותרים דאינן פולטים מיד ולא בלעי מן העופות (הרא"ש ושם) דאיידי דטרידי לפלוט לא בלעי מידי דהוי אשני חתיכות שנמלחו יחד:

ב במה דברים אמורים כשמלח שניהם יחד או שהעוף מליח ודג תפל אבל אם דג מליח ועוף תפל ונתנם זה אצל זה או זה על גב זה אף דגים מותרים בלא קליפה: הגה וכן אם הדגים מונחים על העופות מותרים אפילו נמלחו יחד דדם אינו מפעפע מלמטה למעלה ולא גרע מחתיכה המונחת בציר דמה שלמעלה מן הציר שרי (ארוך כלל י"ג) וכן אם לא הניח הדגים אצל העופות אלא לאחר ששהו העופות במלחן שיעור מליחה אף הדגים מותרים אע"פ ששניהם מלוחים (ד"ע וכן משמע בארוך) ואם נמלחו דגים בכלי שמלחו בו בשר הדגים מותרים דאין הדגים בולעים הדם שבכלי דאין מליחה לכלים (ב"י בשם רשב"א סימן קכ"ט) והא דאמרינן דאם הדג תפל והעופות מלוחים אסורין היינו דוקא שהדג פלט כבר דמו והודח אבל אם עדיין לא פלט דמו ולא נמלח מעולם מותר דאגב דיפלוט דם דידיה יפלוט גם כן הדם שבולע מן העופות (סברת עצמו וכן משמע בארוך כלל י"ג בשם הסמ"ק) כמו חתיכה שנפלה לציר קודם מליחה דמותר מהאי טעמא כמו שיתבאר לקמן סימן זה ועיין לקמן סימן צ"א באיזה מליחה אמרינן דהוי כרותח:

ג בשר שחוטה שמלחו עם בשר טריפה או שהטריפ' מלוחה והכשיר' תפילה והם נוגעי' זה בזה אסור כדי קליפה שאע"פ שאינו בולע מדם הטריפה בולעת מצירה אבל אם הכשירה מלוחה והטריפה תפילה מותרת בהדחה בלא קליפה בין נתן כשירה למעלה בין נתנה למטה ויש מי שאוסר בנוגעים זה בזה וסובר שלא הותרו אלא בעומדים בסמוך בכדי שפליטה של זה נוגעת בזה: הגה וכשהטריפה מלוח וכשר תפל אפילו בכהאי גונא אסור וע"ל סימן ק"ה מאלו דינים:

ד הא דאמרינן דאינו אוסר אלא כדי קליפה היינו כששתיהן כחושות אבל אם אחת מהן שמינה אפילו אם חתיכת הטריפה כחושה וחתיכת הכשרה שמינה מפעפע האיסור בכולה אם היתה הטריפה המלוחה למטה משום דתתאה גבר. (ועיין לקמן סימן ק"ה כיצד נוהגין):

ה יש אומרים שבשר שנמלח אסור להשהותו במלחו לאחר פליטת כל צירו דהיינו י"ב שעות לפי שחוזר ובולע מלחלוחית דם שעליו ושעל המלח ויש מתירים להשהותו במלחו אפילו כמה ימים ולכתחלה יש לחוש לדברי האוסרים ובדיעבד מותר:

ו יש אוסרים ליתן בשר שלא נמלח כלל או שנמלח ופלט כל דמו עם בשר שנמלח קודם פליטתו דם לפי שהבשר שלא נמלח או שנמלח ופלט כל דמו חוזר ובולע ממה שחבירו פולט ויש מתירים ע"י מליחה שימלחנו אחר כך כי אז יפליט כל דם שבלע ויש מתירים בכל זה ולכתחלה יש לחוש לדברי האוסרים: הגה ואפילו בדיעבד נוהגין לאסרו אם נפל בשר שכבר פלט כל דמו וצירו אצל בשר שלא שהה עדיין שיעור מליחה (מהרא"י בהגהת ש"ד) ויש אומרים שכל מעת לעת לאחר שנמלח פולט ציר ואם נגע תוך זמן זה לבשר שנמלח ולא שהה עדיין שיעור מליחה אינו נאסר וכן נוהגין (ש"ד בשם הגאונים ומהרא"י וסה"ת ומרדכי בשם ר"י) אך במקום שאין הפסד מרובה יש לאסרו לאחר י"ב שעות וקודם לזה אין להחמיר כלל וכל שכן אם לא נמלח כלל דאפילו אם נפל לציר ממש אין לאסרו דאמרינן על ידי שיפלוט דם דידיה יפלוט גם כן מה שבלע ממקום אחר ואפילו נמלח הבשר ולא שהה עדיין שיעור מליחה ונפל לציר יש להתיר (ארוך כלל ה') אם לא נכבש בתוכו יום שלם אך אם שהה שיעור מליחה ונפל לציר יש אוסרין אותו אף על פי שלא כלה זמן פליטת צירו עדיין (רש"ל בא"ו שלו) ומ"מ לצורך הפסד גדול יש להתיר גם בזה כל זמן פליטת צירו דהיינו תוך י"ב שעות ע"י שיחזור וידיחנו (הגהת ש"ד) ויחזור וימלחנו וכן אם נפל לציר קודם ששהה שיעור מליחה ידיחנו ויחזור וימלחנו מיהו אם מלחו בלא הדחה לאחר שנפל לציר שרי בדיעבד (ארוך כ"ה) . וכל זה לא מיירי אלא בציר שהוא כרותח כמבואר לעיל סימן ס"ט אבל דם בעין שנפל על בשר שהוא תוך שיעור מליחתו והוא חשוב כרותח כמבואר לקמן סימן צ"א נאסר הבשר דלגבי דם בעין לא אמרינן איידי דטריד לפלוט לא בלע ולא כבולעו כך פולטו (שם) והא דאסרינן אותו כשנפל לציר היינו דוקא מה שבתוך הציר אבל מה שלמעלה מן הציר שרי מיהו מה שבתוך הציר נאסר מיד ואין שיעור לדבר. בשר שנפל לתוך ציר שעל הקרקע דינה כאילו היתה הציר בכלי (בית יוסף בשם ש"ד ואו"ה שם) בשר שנגע בחתיכה שנמלחה בכלי שאינו מנוקב ונאסרה דינה כאילו נגעה בציר (ד"ע) ספק ציר ספק מים מותר דציר דרבנן וספיקא להקל (מרדכי פכ"ה) ציר מעורב עם מים אפילו היו המים מועטים לא חשיבי עוד רותח ואינה אוסרת (ב"י בשם אגור) . דין כבוש עיין לקמן סימן ק"ה:

## סימן עא

**דין מליחת הראש והטלפים והמוח. ובו ג' סעיפים:**

א הראש חותכו לשנים ומולחו יפה לצד פנים וחוזר ומולח על השיער שאין השיער מעכב על ידי המלח להפליט דם:

ב הטלפים מחתך אותם מעט למטה ומולחו ויניח מקום החתך למטה וימלח גם על השיער (ועיין לעיל סימן ס"ח):

ג הקרום שעל המוח יש בו חוטין והמוח עצמו יש בו דם ואינו יוצא מידי דמו במליחת הראש לפי שעצם הראש מקיפו ועומד לפניו ואין מקום לדם לזוב לפיכך הבא למולחו קורעו ומוציא המוח וקורע הקרום ומולחו ואם רצה למלוח הראש והמוח בתוכו ינקוב העצם כנגד הקרום וינקוב גם הקרום וימלח ויניח הנקב למטה ומותר אפילו לקדירה: הגה ועיין לעיל סימן ס"ח כיצד נוהגין לכתחלה (ש"ד בשם מ"ה) ואם נמלח הראש שלם בלא נקיבת העצם הקרום והמוח אסורים ושאר הראש מותר וכל שכן שאר בשר שעמו (ארוך כלל י"ז וש"ד) הקולית ושאר עצמות שיש בהן מוח צריכין מליחה ומליחת העצם מועיל למוח שבקרבו וא"צ לנקוב העצם (טור בשם הרשב"א) מיהו לכתחלה לא ימלחנו עם שאר בשר רק לבד ובדיעבד שרי (ארוך כלל ל"א) :

## סימן עב

**דין מליחת הלב והריאה. ובו ד' סעיפים:**

א הלב מתקבץ הדם בתוכו בשעת שחיטה לפיכך צריך לקרעו קודם מליחה ולהוציא דמו ולמלחו אחר כך: ואז מותר אפילו לבשלו (ארוך כלל ט"ו) (ויש מחמירין לבשלו רק צולין אותו) ואחר כך מבשלו (ש"ד):

ב מלחו ולא קרעו קורעו אחר מליחתו ומותר אף על פי שנמלח עם הדם שבתוכו דכבולעו כך פולטו והוא הדין אם צלאו ולא קרעו שקורעו לאחר צלייתו ומותר אבל אם בשלו בלי קריעה אסור עד שיהא ס' כנגד הלב דלא ידעינן כמה נפק מיניה: הגה ואפילו בדאיכא ס' הלב עצמו אסור (ארוך וש"ד מהרא"י וריו"ו) ויקלוף מעט סביב הלב ויש מחמירין בו אפילו במליחה לאסור שאר בשר שנמלח עמו ואומרין דלא אמרינן כבולעו כך פולטו גבי דם הלב הכנוס בתוכו דהוי דם ממש ולא מקרי דם פליטה (הגהת ש"ד בשם ר' מתתיה וכ"מ במרדכי בשם ר"י) והמנהג להקל וכן עיקר דגם זה מקרי דם פליטה ושייך למימר ביה כבולעו כך פולטו מידי דהוי אדם שבחוטין כמו שנתבאר לעיל סימן כ"ב (וכ"ד האו"ה ומהר"א כ"ץ) ויש מחמירין לקלוף קצת במקום שהיה הלב דבוק (בארוך ומרדכי שם) . וטוב לחוש לדבריהם ולקלוף קצת סביב הלב ואז הכל מותר ואין חלוק בין בשר שעם הלב או הלב עצמו ואין חלוק בין אם הלב סגור או פתוח למעלה (ד"ע ולא כאו"ה) ונוהגין לכתחלה לחתוך ערלת הלב ולחתוך גידין שבפנים (ארוך) ואינו אלא חומרא וזהירות בעלמא:

ג אין עוף שלא יהא בו ששים כנגד לבו ומותר אפילו הוא דבוק בעוף: הגה וכל עוף יש בו ס' אפי' אין בו הראש והרגלים התחתונים (פסקי מהרא"י סימן צ"א ור"י מינץ ובארוך) כדרך שנוהגים להסירן דהיינו עד הארכובה התחתונה ולכן אם העוף שלם הכל מותר ואם אין שלם וליכא בו ס' נגד

הלב הדבוק בעוף י"א דהחתיכה נעשית נבילה ובעינן ס' בקדירה נגד כל העוף (טור בשם י"א וכ"ה בפוסקים) וכן נוהגין ואפילו איכא ס' בקדירה העוף אסור הואיל ואין בו ס' נגד הלב הדבוק בו ואם אין הלב דבוק בעוף מצטרף כל הקדירה לבטל הלב בס' ועיין לקמן סימן צ"ב בדין חתיכה נעשית נבילה ואין לך בהמה שהיא ס' נגד לבה:

ד הריאה אינה צריכה חיתוך אבל נהגו לקרעה ולפתוח הקנוקנות הגדולים שלה ומנהג יפה הוא:

## סימן עג

**דין צלייתהכבד. ובו ו' סעיפים:**

א הכבד יש בו ריבוי דם לפיכך לכתחלה אין לו תקנה לבשלו ע"י מליחה אלא קורעו שתי וערב ומניח חיתוכו למטה וצולהו (שיהא ראוי לאכילה) (או"ה נתיב ט"ו) ואחר כך יכול לבשלו: הגה ואם מנקבה הרבה פעמים בסכין הוי כקריעת שתי וערב (ארוך) וכן אם נטל משם המרה וחתיכת בשר מן הכבד דאפשר לדם לזוב משם (הגהת ש"ד) ומ"מ אם לא עשה כן נוטל הסמפונות לאחר צלייה ומבשלה (ארוך) וכל זה בכבד שלימה אבל כשהיא חתוכה אין צריך כלום (ר' ירוחם בתא"ו) וכשבא לבשלה אחר הצלייה ידיחנה תחילה אחר הצלייה קודם הבישול (דקדוק ב"י ממרדכי פכ"ה ובארוך) מיהו אם לא הדיחה ובשלה כך מותר (ראבי"ה ואו"ה שם): ובדיעבד מותר אם נתבשל לבדו בקדירה (בלא צלייה) אבל הקדירה אסורה שפולטת ואינה בולעת ויש מי שאוסר: הגה וכן נוהגין לאסור הכל (הגהת סמ"ק ומהרא"י בהגהת ש"ד) אפילו נמלחה הכבד קודם בשולה (דעת רש"י ולאפוקי ר"ת):

ב ואם חלטו בחומץ או ברותחין ונקב והוציא מזרקי הדם שבתוכו מן הדין מותר לבשלו אלא שהגאונים אסרו לעשות כן ובדיעבד מותר:

ג לצלי צריך חתיכה משום דם שבסמפונות ואם לא קרעו קודם צלייה יקרענו אח"כ: (וי"א דאין צריך לצלי שום חתיכה כלל) (טור בשם ר"י סמ"ק ואו"ה ושאר פוסקים) וכן נוהגין אפילו לכתחלה:

ד אם צלאו עם בשר בתנורים שבימי חכמי הגמרא שפיהם למעלה יהיה הכבד למטה ולא למעלה ובדיעבד מותר ובשפודים שצולים אצל האש אסור לצלותן עם הבשר לכתחילה אפילו כבד למטה: הגה מיהו אם נמלחה הכבד כבר מותר לצלותה עם בשר אפילו ע"ג בשרא דכבר נתמעט דמו והוי כבשר על גבי בשר (ב"י בשם תוספות ר"פ כ"צ והגהות ש"ד ומרדכי פ' כ"ה):

ה לא ימלחנו לכתחילה על גבי הבשר אלא תחתיו: הגה ונהגו שלא למלוח כבד כלל אפילו לבדה ואין לשנות רק יש למלחה קצת כשהיא תחובה בשפוד או מונחת על האש לצלותה (הגהת ש"ד

ואגור בשם אגודה) ומיהו אם איתא שמלח כבד בין שמלחה לבדה או עם בשר אפילו על גבי בשרא הכל מותר. (טור וש"ד וארוך) וי"א שיש לקלוף מעט סביב הכבד אם היא דבוקה בעוף ואינו אלא חומרא בעלמא (מרדכי פכ"ה ובארוך) נהגו להדיח כל כבד אחר צלייתה משום דם הדבוק בה (אגור בשם ר"י מולין) מיהו אם לא הדיחה מותרת:

**י** **נמצא כבד בעוף צלי מותר**: הגה וי"א לקלוף מעט סביב הכבד ואינו אלא חומרא בעלמא (מרדכי בשם ריב"ן וש"ד ואו"ה) . **ואם הוא מבושל צריך ס' כנגד הכבד**: הגה ואין לך עוף שהוא ס' נגד הכבד כשהיא שלימה (ש"ד ומרדכי בשם ראבי"ה ומהרא"י ובארוך כלל י"ו) ולכן אם הכבד שלימה ודבוקה בעוף נעשה העוף חתיכת נבלה ובעינן ס' משאר דברים שבקדרה נגד כל העוף והוא הדין אם דבוק חתיכת כבד בחתיכת עוף ואין ס' כנגדו (שם) דהא קיימא לן בכל האיסורים חתיכה נעשית נבילה כדלקמן סימן צ"ב ואם אין הכבד דבוקה מצטרף כל מה שבקדרה לבטל הכבד ואם יש ששים בכל הכל מותר מיהו הכבד עצמה אסורה כמו בלב (תא"ו נט"ו) כמו שנתבאר לעיל סימן ע"ב. עוף שמלאוהו בביצים ונמצא בו לב או כבד דינו כמבושל ובעינן ס' מן העוף בלא המילוי ואם לאו הכל אסור ואם מלאוהו בבשר ואין שם ביצים הנקרשים ומעכבים הדם דינו כצלי (ארוך בשם אגודה ובנימין זאב סימן של"ו):

## סימן עד

**הטחול דינו כשאר בשר. ובו סעיף אחד:**

הטחול אע"פ שיש בו מראה אדמומית ונראה כרבוי דם דינו כשאר בשר: [וצריך מליחה]: הגה י"א שנהגו שלא לבשל הכליות או ביצי זכר אפילו לאחר שניקר אותן משום דאית בהו רוב דם ובדיעבד אין לחוש (אגור וארוך כלל א' בשם רוקח) ומותר למלוח כל אלו עם שאר בשר אע"פ שיש בהם רוב דם ובלבד שיסירו הקרומים והחלב מהם:

## סימן עה

**דין מליחת המעיים. ובו ג' סעיפים:**

**א** אין מחזיקין דם בבני מעיים כגון בכרס ובקיבה ובדקין ובחלחולת (פירוש הכרכשא והוא המעי הדבוק בפי הטבעת) בלא שומן שעליהם לפיכך אם בשלם בקדרה בלא מליחה מותר אלא אם כן אסמיק: הגה וכ"ש אם נמלחו בכלי שאינו מנוקב דמותרים (מרדכי פכ"ה) מיהו לכתחלה צריכים מליחה בכלי מנוקב והדחה תחילה כשאר בשר (מרדכי וארוך) ויש חולקים בכרס ואומרים דמחזיקין בה דם ואפי' בדיעבד אסור בכרס ובית הכוסות כשאר בשר. (מרדכי ור"ן ואו"ה): אבל שומן שעליהם דינו כשאר בשר לפיכך כשמולחים החלחולת ושאר מעיים אין מולחים אותם בצד פנימי מעבר המאכל אלא בצד החיצון ששם השומן דבוק: הגה ואם מלח החלחולת מצד פנים ולא מצד חוץ הוי כאילו לא נמלחה כלל ואם נתבשלה כך טריפה אם

יש עליה שומן מבחוץ ואם לא נתבשלה עדיין יחזור וימלחנה מבחוץ ומותרת (ארוך בשם הרשב"א) ביצים הנמצאים בעופות לאחר שחיטה אם לא נגמר החלבון שלהם רק החלמון לבד צריכים מליחה כשאר בשר ומותר למלחן עם בשר (ב"י סימן פ"ז) ואם נגמר אף החלבון אפי' הקליפה הקשה עליו כמו שהיא נמכרת בשוק נוהגין למלחה אך יזהר שלא למלחה עם בשר (מהרא"י בהגהת ש"ד) מיהו בדיעבד אין לחוש וכל שומן אפילו של עופות דינו כשאר בשר לענין מליחה והדחה (מרדכי):

ב בני מעיים בלא שומן שעליהם אף על פי שאין מחזיקין בהם דם מותר למלחם עם בשר: הגה ויש אוסרין למלחם עם בשר (טור בשי"א) והכי נוהגין לכתחלה ובדיעבד מותר (מרדכי בשם ר' יואל והגהות אשר"י ואו"ה בשם א"ז):

ג שומן הכנתא (פירוש שומן הדקים אינטרי"לייא בלע"ז) שעל הדקים מלאה חוטים דקים מלאים דם ולפיכך יש אוסרים אותה לקדירה אפי' על ידי חתיכה ומליחה ועכשיו נוהגין היתר ואותם חוטין של דם כשאדם בקי בהם מותחן ונפשלים היטב עד שלא ישאר אחד מהם:

## סימן עו

**דין בשר לצלי. ובו ו' סעיפים:**

א הצלי אין צריך מליחה לפי שהאש שואב הדם שבו מעצמו אבל אם דם אחר נטף על הצלי אפי' אותו דם הוא צונן לא אמרינן שהאש שואבו ואוסר ממנו כדי נטילה:

ב רצה למלוח צלי ולאכלו בלא הדחה עושה ואין לחוש לדם שעל המלח ויש מי שאומר דהני מילי כשמולחו וצולהו מיד אבל אם שהה במלחו המלח בולע ונאסר לפיכך מדיחו יפה קודם צלייה: הגה וי"א דצלי בעי הדחה תחילה (רמב"ן) וי"א דצריך גם כן קצת מליחה תחילה (רש"י) והמנהג להדיחו תחילה וגם למלחו קצת כאשר נתחב בשפוד וצולהו מיד קודם שיתמלא המלח דם (הגהת ש"ד) מיהו אם לא הדיחו ולא מלחו כלל או מלחו בלא הדחה תחילה ונצלה כך מותר ובלבד שלא שהה כך במליחתו בלא הדחה שיעור מליחתו אבל אם שהה כל כך קודם שצלאו אסור (כך משמע בארוך כלל ה') ואין חלוק בכל זה בין אווזות ושאר עופות החלולים (מרדכי וש"ד וב"י ועת"ח כ"ט ד"ו) ובלבד שלא יהיו מלואים בביצים או בשאר בשר אבל אם הם מלואים דינם כבשול וצריכים מליחה תחילה כמו לקדרה (ש"ד) ונהגו להחמיר כשצולין בשר בלא מליחה שלא להפך השפוד תמיד כדי שיזוב הדם (ארוך כלל ט') ובדיעבד אין לחוש ואין חלוק בכל זה בין אם רוצה לאכלו כך צלי או רוצה לבשלו אחר כן רק שיצלנו תחלה כדי שיהא ראוי לאכילה דהיינו כחצי צלייתו (שם) . י"א דכל צלי צריך הדחה אחר צלייתו משום דם הדבוק בו (אגודה ואגור) וכן נוהגין לכתחלה מיהו אם לא הדיחו ואפילו בשלו כך מותר (ע"ל סימן ע"ג) ואפילו נמלח תחלה קודם צלייתו ולא הודח אחר המליחה אפילו הכי מותר ולא חיישינן לדם ומלח שעליו דנורא משאב שאיב (או"ה):

ג לא נקב הורידים [בעוף] בשעת שחיטה אסור לאכלו ואפילו צלי עד שיחתוך אבר אבר ויצלה רצה לאכול ממנו בשר חי אסור עד שיחתוך וימלח ואם נקר הבשר מחוטי דם אוכל אפילו בלא מליחה חי או צלי ואפי' כולו כאחד ויש שהחמירו שלא לאכלו כולו כאחד אפילו בצלי אלא לאחר חתיכת הורידין ורוב שני הסימנים :

ד יש מי שאוסר לחתוך בסכין צלי שאצל האש שלא נמלח כל זמן שאינו נצלה כל צרכו מפני דם שנבלע בסכין ויש מי שאוסר השפוד שצלו בו בשר בלא מליחה ויש מי שהורה שאסור להשהות הצלי על השפוד לאחר שהוסר מן האש לאחר שפסק הבשר מלזוב שמא יחזור הבשר החם ויבלע ממנו ויש מתירין בכל זה וכן המנהג להתיר: (ואנו נזהרין לכתחילה ומתירין בדיעבד) (מהרא"י והגהת ש"ד ואו"ה כלל ל"ז):

ה צלי שלא נמלח וחתכו על גבי ככר אף על פי שיש בככר מראה אודם מותר אם נצלה עד כדי שהוא ראוי לאכילה לרוב בני אדם (דהיינו חצי צלייתו וה"ה שהמוהל בלא ככר נמי שרי) (ב"י בשם הרשב"א):

ו בשר שצולין בלא מליחה אין נותנין כלי תחתיו לקבל שמנונית הנוטף ממנו עד שיצלה עד שיהא ראוי לאכילה על ידי צליה זו:

## סימן עז

**דין עופות שנמלאו בשר שלא נמלח. ובו סעיף אחד:**

עופות או גדיים שממלאים אותם בשר שלא נמלח אם לצלי מותר אפילו פיהם למעלה ואפילו אם נמלח החיצון דכמו שבולע דם המילואים כך פולטו: הגה וכ"ש אם נמלח הפנימי ולא החיצון דשרי (ד"ע לדעת ארוך כלל ט') דנורא משאב שאיב הדם מן החיצון ואינו נבלע בפנימי (ד"ע): ולקדרה אסור עד שימלח חיצון לבדו ופנימי לבדו אבל אם לאחר שמילאו מלח החיצון אינו מפליט דם שבפנימי: הגה וכל זה בדיעבד אבל לכתחלה אין לעשות שום מולייתא רק אם נמלחו שניהם (אגור ומרדכי פכ"ה ורש"י) וכל זה מירי שאין במולייתא זו רק בשר או עשבים אבל אם יש שם ביצים הנקרשים דינו כאילו נתבשל בקדירה (הגהת ש"ד בשם מהרי"ט וארוך וב"ז) ואפילו בדיעבד יש לאסור אם לא נמלחו שניהם. בשר שלא נמלח ולא הודח שנצלה עם בשר שנמלח והודח מותר בדיעבד (שם) אבל לכתחלה אסור לצלות בשר שנמלח עם הבשר שלא נמלח ואפילו הודח:

## סימן עח

**שלא לדבק בצק בבשר שלא נמלח. ובו סעיף אחד:**

הטופל בצק בעוף שלא נמלח אע"ג דבגמ' מפליג בין סמידא לשאר קימחי ובין אסמיק ללא אסמיק אנן השתא לא בקיאינן במלתא ובכל גוונא יש לאסור אבל אם נמלח ושהה

כדי מליחה ואח"כ הודח מותר בכל גונא: הגה ודוקא לטפל בבצק אסור אבל מותר למשוח בשמן או בציר בשר שלא נמלח דאין זה מעכב הפליטה (ארוך כלל ט') ופשטיד"א יש לו כל דין בישול בקדירה בין לקולא בין לחומרא (מרדכי פכ"ה בשם רש"י ומהרא"י וארוך כלל ט"ו):

## סימן עט

**סימני בהמה וחיה טהורה. ובו ג' סעיפים:**

א סימני בהמה וחיה נתפרשו בתורה והם שני סימנים מעלת גרה ופרסותי' סדוקו' וכל בהמה וחיה שאין לה שיני' בלחי העליון ולא ניבים שהם תלתלי בשר כעין שיני' בולטים בחניכים וי"א שניבין הם שני שינים למעלה אחד מכאן ואחד מכאן בקצוות הלסתות (פירוש ויכה את מיכהו על הלחי תרגומו על לסתיה) בידוע שהיא טהורה והוא שיכיר בן גמל שאין לו ניבין עד שיגדיל וכל שמעלת גרה היא מפרסת פרסה חוץ מגמל וארנבת ושפן שהם מעלי גרה ואינם מפריסי' פרסה ולהם אין לחוש שיש להם שיני' למעלה או ניבין לפיכך המוצא במדבר בהמה ואינו מכירה ופרסותי' חתוכו' שהרי אינו יכול לבדוק בהם יבדוק אם אין לה שיני' ולא ניבין למעלה בידוע שהיא טהורה והוא שיכיר בן גמל. וכל שמפרסת פרסה מעלת גרה חוץ מחזיר לפיכך מצא בהמה שפיה חתוך שהרי אינו יכול לבדוק בו יבדוק ברגליה אם פרסותיה סדוקו' בידוע שהיא טהור' והוא שיכיר חזיר יש לה קרני' יצא מספק חזיר וטהור' ואין בהמ' טמא' שבשרה שתחת העוקץ שלה הולך שתי וערב לאיזה צד שיחתכו אותו אלא הערוד (פי' חמור הבר) לפיכך המוציא בהמה שפיה ופרסותיה חתוכים שהרי אינו יכול לבדוק בהם יבדוק בבשר שתחת כנפי העוקץ אחר שישחטנה אם הולך שתי וערב טהורה והוא שיכיר ערוד (בשר אדם אסור לאכלו מן התורה) (ר"ן פ' אע"פ ורמב"ם כ"ב דמ"א ד"ג וה"ה וקרבן אהרן פ' שמיני דף ס"ד ע"ד דלא כמשמע בתו' פ' אע"פ וראש דבשר אדם אינו אסור מן התור' ועב"ח):

ב טמאה שילדה כמין טהורה אע"פ שיש לה כל סימני טהרה אסורה וטהורה שילדה כמין טמאה מותרת אע"פ שיש לה כל סימני טומאה ודוקא שילדתו בפנינו אבל אם הניחה מעוברת ואח"כ מצא מין טמא הולך אחריה אף על פי שכרוך אחריה ויונק אותה אסור שמא מן הטמאה נולד ונכרך אחר הטהורה:

ג הנולד מן הטריפה מותר:

## סימן פ

**דין חיה טהורה. ובו ו' סעיפים:**

א חיה טהורה חלבה מותר ודמה אסור וטעון כיסוי וחכמים נתנו סימנים מפי השמועה בקרנותיה אם הם מפוצלות (פירוש שהרבה פיצולין יוצאין מהם) ודאי חיה טהורה היא ואם אינם מפוצלות צריך שיהיו בהם שלשה סימנים כרוכות והדורות וחרוקות (פירוש כרוכות עשויות גלדים כבצלים. הדורות עגולות ולא רחבות. חרוקות שיש בהם חריצים סביבם תכופים ומובלעים זה בזה) והוא דמיבלעו חירקיהו ואם חסר אחד מאלו השלשה סימנים חלבה אסור:

ב במה דברים אמורים במין שאינו מכירו אבל ז' מיני חיה האמורים בתורה אם היה מכיר אחד מהם אפילו לא מצא לו קרנים חלבו מותר ודמו טעון כיסוי:

ג שור הבר מין בהמה הוא:

ד הקרש אף על פי שאין לו אלא קרן אחד הרי הוא חיה:

ה כל שיסתפק לך אם הוא מין חיה או מין בהמה חלבו אסור ואין לוקין עליו ומכסין את דמו:

ו כלאים הבא מבהמה טהורה עם חיה טהורה הוא הנקרא כוי חלבו אסור ואין לוקין עליו ומכסין את דמו:

## סימן פא

**שכל היוצא מן הטמא טמא** (**ודברים היוצאים מן החי והם מותרים**). **ובו ט' סעיפים**:

א חלב בהמה וחיה טמאה או טריפה וצירה ומי רגליה אסורים כבשרה ויש מי שמתיר במי רגליה (רמב"ם פ"ד ד"כ) אבל מי רגלים דאדם לדברי הכל מותרים:

ב גבינות שנעשו מחלב בהמה ונמצא טריפה אם הוא טרפות שאפשר שלא אירע לה אלא עתה (ס"א שאירע לה עתה ועיקר) כגון ניקב קרום של מוח וכיוצא בו מותרת דאמרינן השתא הוא דנטרפה אבל אם ידוע שקודם שחלבה נטרפה כגון יתרת אבר שנטרפת בו או הוגלד פי המכה שבידוע ששלשה ימים קודם השחיטה היה כל הגבינות שנעשו מחלבה אסורות: הגה מיהו בהוגלד פי המכה אין לאסור רק הנעשה ממנה תוך ג' ימים אבל מה שנעשה מחלבה קודם לזה שרי (סמ"ק והגהות מיימוני ומהרא"י בהגהת ש"ד ואו"ה כלל מ"ט ואגור) אבל ביתרת או שאר טריפות הבא מן הבטן מה שנעשה ממנה מעולם אסור (או"ה שם) ואם היתה בעדר עם בהמות אחרות ונתערב חלבה עם חלב האחרות הולכים בו אחר שיעור ששים: הגה ואם יש ס' בהמות בעדר ולא ידעינן בודאי שחלב מן הטריפה היא יותר מחלב אחת האחרות אמרינן מסתמא דאיכא ששים ומותר (סברת עצמו) ודוקא בשנתערב החלב אבל אם נתערבו הגבינות אינן בטילות דהוי חתיכה הראויה להתכבד ואפילו באלף לא בטיל (תה"ד ובארוך כלל מ"ט ותשו' רשב"א סי' תקי"ז): ואם נטרפה ע"י סירכא אין אוסרים הגבינות שנעשו מחלבה משום

דהוי ספק ספיקא: הגה ויש אוסרין אפילו בסירכא מה שנחלב תוך שלשה ימים (רשב"א ור"ן) וכן יש לנהוג אם אין הפסד מרובה:

ג יאלי דיחמורתא (פי' כעין ביצי זכר שיחמורת משלכת מרחמה) מותרים:

ד שליא שהחמור נוצר בו מותר דפירשא בעלמא הוא:

ה מי רגלי בהמה וחיה הטהורים וחלב ומי חלב שלהן מותר וה"ה למימי חלב שלהן ויש מי שאוסר בזה (הר' אליעזר) . (והמנהג כסברא הראשונה) (טור):

ו כשרה שינקה מן הטריפה חלב הנמצא בקיבתה מותר וכ"ש טריפה שינקה מן הכשירה משום דחלב המכונס בקיבה פירשא בעלמא הוא ויש אוסרים בחלב צלול הנמצא בקיבת כשרה שינקה מהטריפה: הגה והכי נהוג ומיהו אין חוששין שמא ינקה מן הטריפה או מן הטמאה והכל מותר כל זמן שלא ידענו בודאי שינקה מהם (מרדכי פכ"ה) ויש אוסרים לכתחילה להעמיד בקיבת טריפה שינקה מן הכשירה אפילו בקרוש משום מראית העין דנראה כאוכלין טריפות (הגהת מהרא"י וש"ד והגהת מיימוני) וכן נוהגין לכתחילה אבל בדיעבד או שנתערבה באחרות הכל מותר (שם):

ז חלב אשה מותר והוא שפירש כגון שחלבתו לתוך כלי (או לתוך היד) (ב"י) אבל גדול היונק משדי אשה כיונק שרץ (אפילו חולבת לתוך פיו) (ב"י) והיו מכין אותו מכת מרדות (פי' על שמרד בדברי סופרים) ותינוק יונק עד סוף ד' שנים לבריא וה' לחולה אם לא פירש אבל אם פירש שגמלוהו שלשה ימים מעת לעת אחר כ"ד חדש לא יחזירוהו והוא שפירש מתוך בוריו אבל אם לא פירש אלא מתוך חולי שאינו יכול לינק ופירש יכולים להחזירו ואם יש סכנה מחזירים אפילו אחר כמה ימים ובתוך כ"ד חדש אפי' פירש מתוך בוריו חדש או יותר מותר לחזור ולינק עד סוף כ"ד חדש: הגה ועיין באבן העזר סימן י"ג אם חדש העיבור עולה למנין. חלב מצרית כחלב ישראלית ומ"מ לא יניקו תינוק מן המצרית אם אפשר בישראלית דחלב עובדת כוכבים מטמטם הלב ומוליד לו טבע רע (ר"נ פא"מ בשם הרשב"א) וכן לא תאכל המינקת אפי' ישראלית דברים האסורים (הגהות אשי"ר) וכן התינוק בעצמו כי כל זה מזיק לו בזקנותו:

ח דבש דבורים מותר ואף על פי שגופי הדבורים מעורבים בו וכשמפרישים הדבש מהם מחממין ומרתיחין אותן עמהן מותר משום דהוי נותן טעם לפגם:

ט דבש צרעין וגיזין (פי' מיני דבורים וצרעין הם) מותר ויש מי שאוסר (רא"ש ורמב"ן): הגה ואין אנו צריכין לחוש לו כי אינו מצוי בינינו כלל (הגהות ש"ד וכן מ"כ ב"י על שמו):

## סימן פב

**סימני עוף טהור. ובו ה' סעיפים:**

א סימני עוף טהור לא נתפרש מן התורה אלא מנה מינים טמאים בלבד ושאר מיני העוף מותרים והמינים האסורים כ"ד האמורי' בתורה (ל' רמב"ם פ"א מהמ"א די"ד):

ב כל מי שהוא בקי באותם מינים ובשמותיהם הרי זה אוכל כל עוף שאינו מהם ואינו צריך בדיקה (שם) ועוף טהור נאכל במסורת והוא שיהיה דבר פשוט באותו מקום שזה עוף טהור ונאמן צייד לומר עוף זה התיר לי רבי הצייד והוא שיוחזק אותו צייד שהוא בקי במינים הטמאים האמורים בתורה ובשמותיהם. מי שאינו מכירם ואינו יודע שמותיהם בודק בסימנים כל עוף שהוא דורס ואוכל בידוע שהוא ממינים הטמאים ואם אינו יודע אם דורס אם לאו אם כשמעמידים אותו על חוט חולק את רגליו שני אצבעותיו לכאן וב' אצבעותיו לכאן או שקולט מן האויר ואוכל בידוע שהוא דורס ואם ידוע שאינו דורס יש שלשה סימני טהרה אצבע יתירה וזפק וקורקבנו נקלף ביד לאפוקי אם אינו נקלף אלא בסכין (ל' המחבר) היה חזק ומדובק והניחו בשמש ונתרפה ונקלף ביד הרי זה סימן טהרה ואע "פ שיש לו ג' סימנים אלו אין לאכלו לפי שאנו חוששין שמא הוא דורס אלא א"כ יש להם מסורת שמסרו להם אבותיהם שהוא טהור. (ל' הרמב"ם שם די"ח):

ג יש אומרים שכל עוף שחרטומו רחב וכף רגלו רחבה כשל אווז בידוע שאינו דורס ומותר באכילה אם יש לו שלשה סימנים בגופו: הגה ויש אומרים שאין לסמוך אפילו על זה ואין לאכול שום עוף אלא במסורת שקבלו בו שהוא טהור (בארוך כלל נ"ו ובתא"ו נט"ו) וכן נוהגין ואין לשנות:

ד מי שהוא ממקום שנוהגין איסור בעוף אחד מפני שאין להם מסורת והלך למקום שיש להם בו מסורת יכול לאכלו במקום שהלך שם ואפילו דעתו לחזור ואם יצא ממקום שיש להם מסורת והלך למקום שאין להם מסורת מותר לאכלו:

ה אם שאר מקומות שאין להם מסורת יכולי' לאכלו על סמוך מקום שיש להם מסורת יש מי שאוסר ויש מי שמתיר ויש לחוש לדברי האוסר:

## סימן פג

**דין סימני דגים ודגים מלוחים. ובו י' סעיפים:**

א סימני דגים מפורשים בתורה כל שיש לו סנפיר וקשקשת טהור וסנפיר הוא ששט בו וקשקשת הן הקליפות הקבועות בו: הגה ודוקא שהם נקלפים ביד או בכלי אבל אם אי אפשר לקלפן מעור הדג לא מקרי קשקשת (המ"מ פ"א דמ"א): ואפילו אין לו אלא סנפיר אחד וקשקשת אחד מותר ואפילו אין לו עתה ועתיד לגדלם לאחר זמן או שהיה לו בעודו במים והשירן מיד בעלותו ליבשה מותר (רמב"ם ספ"א מהמ"א וריף ור"ן וה"ה): הגה וי"א דאין

להתיר בקשקשת אחת רק כשהיא עומדת תחת לחייו או זנבו או סנפירו (הטור והרא"ש לדעת ב"י ור"ן וה"ה בשם רמב"ן) וטוב להחמיר:

ב יש מיני דגים שקשקשיהם דקים מאד ואינם נכרים ואם כרכוהו בבגד או נתנו אותו בכלי מלא מים ונמצאו קשקשים מותר:

ג כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר ויש שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת לפיכך מצא חתיכת דג שיש לו קשקשת אין צריך לחזור אחר סנפיר מצא לו סנפיר לא יאכלנו עד שידע שיש לו קשקשת:

ד מצא חתיכות דגים ויש באחת מהן קשקשת אם החתיכות מתאימות כולן מותרות חזקה מדג אחד באו ואם אינן מתאימות את שנמצאו בהן קשקשים מותרות והשאר אסורות אפילו כולן מלוחות ביחד: הגה ואם נמצא שם דג שיש לו ראש רחב ושדרה מותר לאכלו דודאי היה לו קשקשים אבל אם הדג שלם ואין אנו רואים בו קשקשים אין לסמוך אראש ושדרה:

ה ציר דגים טמאים אינו אלא מדרבנן לפיכך מותר לקנות מהעובד כוכבים דגים מלוחים טהורים אע"פ שמונחים עם הטמאים בכלי אחד שמא לא נמלחו יחד : הגה ויש אוסרים אם מונחין עם הטמאים בחבית אחת וכן נוהגין שלא לקנותן אפילו אם רואים רק שמונחים עם הטמאים המלוחים בערבוב על השלחן שמוכרין אותם שם (ת"ה סי' קע"ד והגהות ש"ד וש"ד סימן כ' וא"ז וארוך כלל י"ג ומרדכי בשם תוספות הר"ר ישראל) מלבד בהערינ"ג ומרקדי"ש דמתירין בכל ענין דודאי אין נמלחים עם הטמאים משום דאין דרך למלחן עמהם (מרדכי) ואפי' בשאר דגים אין להחמיר לפשפש ולבדוק אם יש ביניהם דגים טמאים ואם רואה שהדגים הטמאים שרוים במים עם הטהורים אפי' בהערינ"ג יש לאסרו (הגהות ש"ד בשם מהרא"י ור' ירוחם) אבל אין חוששין שמא נשרו כל זמן שאין רואים (שם) וכל זה לכתחלה אבל בדיעבד שכבר קנאן יש להתיר בכל ענין משום דציר דגים דרבנן ואמרינן שמא בתחלה לא נמלחו יחד ואין חוששין אח"כ לבליעתן זה מזה (ארוך) ודוקא דלית בהו שמנונית וסתם דגים מלוחים לית בהו שמנונית אבל אם אית בהו שמנונית אסור מדאורייתא וספיקא לחומרא (שם) והיכא דהדגים מלוחי' יבשים מותר בכל ענין מאחר דהטמאים ג"כ יבשים (מהרא"י בת"ה) ונהגו להחמיר גם בזה לכתחלה אם מונחים ביניהם (שם):

ו עובד כוכבים שהביא חבית מלאה מציר דגים אם כולכית (פי' הערוך דג טמא וכן פירש"י ואחרים פירשו שהוא דג טהור) אחת שוטטת בו מותר שזה סימן שהוא מדגים טהורים ואם לאו אסור והני מילי דסגי בכולכית אחת בחבית סתומה אבל אם היתה פתוחה אינה ניתרת בפחות משתים אבל באחת חיישינן שמא מעלמא אתא ויש מי שאומר שאם היו חביות רבות וכולן פתוחות וכולכית דהיינו דג טהור משוטט באחת מהן כולן מותרות היו סתומות פתח אחת מהן ומצא בה כולכית היא מותרת שניה ומצא בה כולכית כולן

מותרות ויש מי שאומר דהא דשריא ע"י כולכית הני מילי כשאין בה דג או חתיכה שאין בהם קשקשים אבל אם יש בהם הכל אסור :

ז קרבי דגים אינם נקחים אלא מהמומחה אא"כ אומר לו הישראלי (או עובד כוכבים) (ר"ן וכן משמע מרשב"א) המוכרם אני מלחתים והוצאתים מדג טהור אבל אם אמר לו טהורים הם אינו נאמן אא"כ היה אדם שהוחזק בכשרות:

ח ביצי דגים אם היו שני ראשיהם כדים (פי' עגולים ועבים ככדים) או חדים טמאים (וה"ה בקרביים נמי דינא הכי) (טור) א' כד וא' חד שואל לישראל המוכר אם א"ל אני מלחתים והוצאתי' מדג טהור אוכל על פיו ואם א"ל טהורי' הם אינו נאמן אא"כ היה אדם שהוחזק בכשרות ועכשיו פשט המנהג לקנות ביצי דגים בסתם בין שלימים בין נמוחים ואפילו מן העובד כוכבים ובלבד שיהיו אדומים אבל השחורי' אין אוכלין אותם כלל:

ט דג טהור שנמצא במעי דג טמא בין שנמצא דרך בית הרעי בין נמצא דרך בית הבליעה בין שיצא לחוץ טהור:

י דג טמא שנמצא במעי דג טהור אסור (ל' רמב"ם פ"א מהמ"א דין ה'):

## סימן פד

**דין שרצים הנמצאים במים בפירות בקמח ובגבינה. ובו י"ז סעיפים**:

א שרצים הגדלים במים שבכלים ושבבורות שיחין ומערות שאינם נובעים מותרים אע"פ שאין להם סנפיר וקשקשת לפיכך שוח' ושותה מהם ואינו חושש לשרצי' שבהם אם יזדמנו לתוך פיו (אבל אסור לשאוב בכלי ולשתות מהם) (אשיר"י פא"ט וארוך כלל מ"ח וכל בו) ואם פירשו ממקום רביתן כגון לאחורי הבור או על שפת הכלי מבחוץ אע"פ שחזרו אסורים ומסתמא אין לחוש שמא פירשו אבל אם לא פירשו אלא על דופן הכלי מבפנים מותרים:

ב הגדלים במים שבחריצין ונעיצים (פי' חריצים ארוכים וקצרים. נעיצים רחבים כגון אותם שעושים לביברי דגים. רש"י) שהם מושכים ואינם נובעים יש אוסרים ויש מתירים:

ג המסנן מים או שאר משקים והיו בו תולעים או יבחושין או יתושים אף על פי שחזרו לתוכו אסורים שכבר פירשו לפיכך משקה שדרך ליגדל בו תולעים וכיוצא בהן אין לסננו בקסמים וקשים בלילה שמא יחזרו ויפלו לתוך הכלי ויבא לשתותן: הגה אבל מותר לסננן דרך בגד או מסננת שהרי לא יוכלו ליפול דרך שם אל תוך המשקה וכן מותר לערות המשקים מכלי אל כלי הואיל והם תמיד עם המשקים היינו רביתייהו (בית יוסף):

ד תולעים הגדלים בפירות בתלוש מותרים שלא אסרה תורה אלא שרץ השורץ על הארץ במה דברים אמורים שלא פירשו מן הפרי אבל פירשו מן הפרי אפילו לא הגיע לארץ

אלא שמת באויר קודם שהגיע לארץ ואפילו לא פירש כולו מהפרי אלא מקצתו או שלא פירש אלא על גבי הפרי או על הגרעין שבתוכו או שפירש מפרי לפרי אסור ויש אוסרים אפילו מת בתוך הפרי ופירש אח"כ. כל זמן שנמצא בתוך הפרי אפילו חורו נקוב לחוץ לא חיישינן שמא פירש וחזר (ויש אוסרים אם חורו נקוב לחוץ) (מרדכי פא"ט וש"ד בשם ראב"ן ור' אבי"ה בשם ר' יואל הובא בת"ה סי' קע"א) (והכי נהוג) (ת"ה שם ובהגהות ש"ד):

ה תולעים הנמצאים בקמח וכיוצא בו אסורים שמא פירשו ושרצו על הארץ וחזרו (תשובת הרא"ש כלל כ' סימן ג'): הגה והוא הדין במלח או שאר דברים שאינו משקה (תשובת הרא"ש כלל כ' והגהות ש"ד בשם מהר"ם וע"פ עיין ב"י ועיין ס"ק ל"ג) ואסור למכרו לעובד כוכבים שמא יחזור וימכרנו לישראל (שם וכ"כ ב"י מקבלה מהרי"ב ממהרי"ש):

ו תולעים הגדלים בפירות בעודם במחובר חשוב כשורץ על הארץ ואסור אע"פ שלא פירש והוא שריחש אבל תולעים הנמצאים בפולין ואפונים תחת הקליפה והקליפה משחרת עליהם מבחוץ וכשמסירים הקליפה מוצאים היבחושים תחתיהם מותרים לפי שהם מונחים במקום צר ולא קרינן בהו השורץ על הארץ כל זמן שלא ריחשו אבל הנמצאים בשרביטים אסורים שיש להם מקום לרחוש: הגה תולעים הגדלים בכמיהין ופטריות דינן כמו בשאר פירות ולא אמרינן דלא חשיבי מחובר לקרקע הואיל ואין מברכין עליהם פרי האדמה (ד"ע ולאפוקי או"ה) ופעמים נמצא בפרי כמין נקודה שחורה והוא מקום שמתחיל התולעת להתרקם וצריך ליטלו משם בעומק דאסור כמו התולעת עצמו (תשובת הרשב"א סימן ער"ה):

ז פרי שהתליע ואין ידוע אם במחובר אם בתלוש אסור:

ח כל מיני פירות שדרכן להתליע כשהם מחוברים לא יאכל עד שיבדוק הפרי מתוכן שמא יש בו תולעת ואם שהה הפרי אחר שנעקר י"ב חדש אוכל בלא בדיקה שכל בריה שאין בה עצם אינו מתקיים י"ב חדש ומכל מקום צריך לבדקן להשליך התולעים הנמצאים ביניהם בחוץ או על גבי הפרי ואף לאחר שישליך הנמצאים בחוץ יש לחוש שמא כשיתנם במים בתוך הקדירה יצאו לחוץ וירחשו (תרגום השרץ השורץ רחשא דרחיש) במים או בדופני הקדרה או על גבי הפרי הלכך הבא לבשל לאחר י"ב חדש פירות שהתליעו יתנם לתוך מים צוננים המתולעים והמנוקבים יעלו למעלה ואחר כך יתנם בקדרת מים רותחים שאם נשאר בו תולעת ימות מיד. (ולא מהני בהם אם בדק הרוב אלא צריך לבדוק כולם דהוי מיעוט דשכיח) (רשב"א בת"ה ובתשובה סימן רע"ד):

ט עבר ובישל תוך י"ב חדש בלא בדיקה אם יכול לבדוק בודק ואם לאו מותר ואם נמצאו קצת בקדרה משליכם ואוכל השאר (כי אין לך פרי שאין בו ס' נגד טעם התולעת שבתוכו) (תשובת הרא"ש בשם מהר"ם) ויש מי שאומר דהני מילי שלא נמצאו אלא א' או ב' אבל ג' או ד' הכל אסור: הגה ודוקא מאכל דאי אפשר לסננו ולהסיר מהם התולעים ומאחר שהוחזק בתולעים

כולו אסור אבל אם אפשר לסננו מעביר משם התולעים הנמצאים שם והשאר מותר (רשב"א סימן ק"נ) ועיין לקמן סוף סימן ק':

י ירקות מבושלים שנמצאו בהם תולעים הרוטב מותר על ידי סינון (פירוש שמעבירין במסננת) אבל ירקות עצמם אם מצא בהם ג' פעמים יש לחוש שמא יש ואינם ניכרות:

יא אשה שנמצא אחר בדיקתה שרץ הנראה לעינים כגון חומט אסור לאכול מבדיקתה אבל אם לא נמצאו אלא תולעים המתליעים בתוך העלים שאינם נראים אלא לאחר שליקתן מותר לאכול מבדיקתה:

יב מרקחת שנפלו לתוכו נמלים ועברו עליהם י"ב חדש יש להסתפק בהם מפני שהדבש דרכו להעמיד הדברים הנטמנים בתוכו:

יג דבש שנפלו בו נמלים יחממנו עד שיהא ניתך ויסננו:

יד חטים מתולעים מותר לטחנן והוא שירקד הקמח לאור היום (וכל תולעת שיראה שם יזרקנו והשאר מותר) (ת"ה סימן קנ"ה):

טו מיני עופות הגדילים באילן ותלוים באילן בחרטומיהן אסורים משום שרץ השורץ על הארץ:

טז כל תולעים הנמצאים בבהמה בין שהם בין עור לבשר בין שהם במעיה אסורים והנמצאים בדגים במעיהם אסורים בין עור לבשר או בתוך הבשר מותרים (ואפילו פירשו קצת וחזרו מותרין כי כן רביתייהו לפרוש קצת ולחזור) (הגה' שערי דורא) והא דאסרינן דוקא דמחיים אבל הגדלים בבשר אחר שחיטה או בדגים וגבינה מותרים כל זמן שלא פירשו הלכך תולעים הנמצאים בקערה שנפלו מן הבשר מותרים לדעת המתירים והוא שפירש מת ולא חיישינן שמא פירשו מחיים חוץ לחתיכה דמסתמא אותם שפירשו מחיים נפלו כשהדיחו הבשר ויש מי שאוסר התולעים המתהוים לאחר שחיטה מכל דבר הטעון שחיטה: הגה ונהגו להקל כסברא הראשונה (ע"פ מרדכי דפרק אלו טרפות) עוד נוהגים בתולעים של גבינה לאכלן אע"פ שקופצין הנה והנה על הגבינה אבל אם פירשו לגמרי אוסרין אותן (מהרא"י ובארוך כמ"א דין י') מיהו אם נתערבו בשאר מאכל ולא יכולין להסירן משם אין אוסרין המאכל כי יש מתירין אותם בכל ענין (או"ה שם) וטוב להחמיר במקום שאין הפ"מ (עד"מ):

יז שרץ שרוף מותר לאכלו משום רפואה דעפרא בעלמא הוא:

## סימן פה

**סימני חגבים. ובו ג' סעיפים:**

א סימני חגבים כל שיש לו ד' רגלים וד' כנפים וכנפיו חופין את רוב אורך גופו ורוב היקפו ויש לו שני כרעים לנתר (פי' לקפץ ולהעתיק ממקום למקום) בהם ואפילו אין לו

עכשיו ועתיד לגדלם לאחר זמן ואע"פ שיש בו כל הסימנים הללו אינו מותר אלא אם כן שמו חגב או שיש להם מסורת ששמו חגב:

ב חגבים אינם טעונים שחיטה:

ג ציר חגבים טמאים מותר :

## סימן פו

**סימני ביצים ודיניהם. ובו י' סעיפים**:

א סימני ביצים להכיר שהם מעוף טהור אם שני ראשיה כדין או חדין או שהיה חלמון מבחוץ וחלבון מבפנים בידוע שהוא ביצת עוף טמא ואפילו אם יאמר המוכר שהם מעוף טהור אין סומכין עליו ואם ראשו אחד כד ועגול וראשו השני חד ועגול וחלבון מבחוץ וחלמון מבפנים אפשר שהיא ביצת עוף טמא ואפשר שהיא ביצת עוף טהור לפיכך שואל לצייד ישראל (או עובד כוכבים) (טור וב"י בשם ה"ה וכ"כ בשם הר"י ן' חביב) המוכר אם אמר ליה של עוף פלוני הוא ואנו מכירים שאותו עוף טהור הוא סומך עליו ואם אמר של עוף טהור ולא אמר שמו אינו סומך עליו לפיכך אין לוקחין ביצים מן העובדי כוכבים אלא א"כ היה מכיר אותם ויש לו בהם טביעות עין שהם ביצי עוף פלוני טהור ואין חוששין להם שמא הם ביצי טריפה או נבילה:

ב עכשיו נוהגים ליקח ביצים בסתם מכל אדם לפי שאין ביצי עוף טמא מצוי בינינו: הגה ודוקא בביצים השכיחים דהיינו ביצת תרנגולים או אווזות וכיוצא בהן אבל אין לוקחין ביצים מעופות שאינם שכיחים יותר מעופות טמאים עד שיראה בסימנים כמו שנתבאר (ארוך כלל מ"ב):

ג ביצת נבילה וטריפה אפילו נגמרה שכיוצא בה נמכרת בשוק אסורה ואפי' נתערבה באלף כולן אסורות אבל ספק אם היא ביצת נבילה או אם היא ביצת שחוטה מותרת אפילו בלא תערובות אבל ספק אם היא ביצת טריפה או ביצת שחוטה אסורה: הגה ואם נשחטה התרנגולת ונמצאת טריפה דין ביצים כדין חלב שנחלב מבהמה (ב"י) ועיין לעיל סימן פ"א:

ד הכה תרנגולת על זנבה והפילה ביצתה קודם שנגמרה מותרת ואין כאן משום אבר מן החי והוא שאינה מעורה בגידין:

ה ביצת עוף טמא שנתבשלה עם אחרות אם היא בקליפתה אינה אוסרת ואם היא קלופה אוסרת (ואם היא נקובה דינה כקלופה) (ארוך כלל מ"ב והג"ה ש"ד) וצריך ס"א ביצים של היתר כנגדה לבטלה (ואפילו אינה שלימה רק טרופה) (בארוך וב"י בשם הרשב"א) ואם נתבשלה בתבשיל של היתר אין צריך אלא ששים מן התבשיל לבטלה וביצה שיש בה אפרוח או דם אוסרת המתבשל עמה אפילו אם אינה קלופה: הגה וקליפות האיסור מצטרפים גם עם ההיתר לבטל האיסור וכ"ש קליפות ההיתר (תא"ו נט"ו וירושלמי וש"ס עיין ס"ק י"ד) וע"ל סימן צ"ט:

ו ביצת טריפה ונבילה דינה כדין ביצת עוף טמא דכל שאינה קלופה ונתבשלה עם אחרות אינה אוסרת דמיא דביעי בעלמא היא: הגה וי"א דכל ביצים דינם שוה ואוסרים אפילו אינם קלופים (טור בשם בה"ת ורוב הפוסקים) וכן יש לנהוג במקום שאין הפסד מרובה אבל בהפסד מרובה יש לסמוך אמקילין:

ז אפרוח שנולד מביצת נבילה וטריפה מותר: הגה ויש אומרים דלא נהיגין כן (בארוך) ולכתחלה יזהר:

ח ביצת עוף טמא שהתחיל העוף להתרקם בה היו לוקים עליה משו' שרץ העוף וביצת עוף טהור שהתחיל העוף להתרקם בה ואכלה היו מכין אותו מכת מרדות:

ט טריפה אינה יולדת לפיכך עוף שהוא ספק טריפה והטיל ביצים משהין אותו עד שיטיל כל ביציו שטוען כבר אם יטעון פעם אחרת כשרה ונדע זה כששהתה בין סוף לידה לתחלת לידה כ"א יום שלמים כי כן זמן עיבורה והוא הדין לתרנגולת שלא ילדה מעולם שנולד בה ספק טרפות שאם ילדה אחר כ"א יום מזמן שנולד בה ספק טרפות היא והביצים מותרים (אורחת חיים מביאו ב"י בס"ס נ"ז):

י אין מוכרין ביצת נבילה וטריפה לעובד כוכבים שמא יחזור וימכרנה לישראל כיצד יעשה יטרפנה בקערה וימכרנה לעובד כוכבים שאז ודאי לא יקנה אותה ישראל ממנו במה דברים אמורים שרואים אותה טרופה בידו שיש לחוש שישראל מכרה לו מפני שהיא טריפה אבל מותר לקנות ממנו פת שנילוש בביצים במקום שנוהגין לאכול פת של עובד כוכבים כיון שאין רואים אותה טרופה בידו: הגה ויש אומרים דעכשיו דאין נזהרין מפת של עובדי כוכבים אין למכור לעובד כוכבים ביצה אסורה אפילו טרופה דחיישינן שמא יערבנה עם פת וימכרנה לישראל (ארוך כלל מ"ב ומ"ד בשם סמ"ק) והכי נהוג במקום דנוהגין לעשות הפת עם ביצים ונוהגין בו היתר לקנותו אבל בשאר מקומות אין לחוש:

## סימן פז

**באיזו בשר נוהג דין בשר בחלב והיאך נקרא בשול. ובו י"א סעיפים**:

א כתוב בתורה לא תבשל גדי בחלב אמו ג' פעמים אחד לאיסור בישול ואחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור הנאה והוציא אכילה בלשון בישול לומר שאינו אסור מן התורה אלא דרך בישול אבל מדרבנן אסור בכל ענין (כל בשר בחלב שאינו אסור מן התורה מותר בהנאה (טור וארוך כלל ל') .

ב גדי לאו דוקא דהוא הדין שור שה ועז ולא שנא בחלב אם לא שנא בחלב אחרת אלא שדבר הכתוב בהווה:

ג אינו נוהג אלא בבשר בהמה טהורה בחלב בהמה טהורה אבל בשר טהורה בחלב טמאה או בשר טמאה בחלב טהורה מותרי' בבישול ובהנאה ובשר חיה ועוף אפילו בחלב טהורה מותר בבישול ובהנאה ואף באכילה אינו אסור אלא מדרבנן אבל דגים וחגבים אין בהם איסור אפילו מדרבנן: הגה ונהגו לעשות חלב משקדים ומניחים בה בשר עוף הואיל ואינו רק מדרבנן אבל בשר בהמה יש להניח אצל החלב שקדים משום מראית העין כמו שנתבאר לעיל סי' ס"ו לענין דם (ד"ע):

ד אסור לבשל בחלב אשה מפני מראית העין ואם נפל לתוך התבשיל בטל ואין צריך שיעור: הגה ונראה לפי זה דכל שכן דאסור לבשל לכתחלה בחלב טמאה או בשר טמא בחלב טהור (ד"ע) ודוקא בשר בהמה אבל בעוף דרבנן אין לחוש:

ה ביצים הנמצאים בעופות אם הם גמורות דהיינו שיש להם חלבון וחלמון אע"פ שהיא מעורה בגידים הרי זה גמורה ומותר לאכלה בחלב אבל אם אין לה אלא חלמון אסור לבשלם בחלב אבל אם אכלם בפני עצמם מותר לאכול אחריהם גבינה או חלב:

ו המעושן והמבושל בחמי טבריה אין לוקין עליו וכן המבשל בשר במי חלב או בחלב מתה או בחלב זכר או שבישל דם בחלב פטור ואין לוקין על אכילתו משום בשר בחלב: הגה וחלב זכר לא מיקרי חלב כלל ואם נפל לתוך קדירה של בשר אינו אוסר אבל חלב מתה ומי חלב אוסרים המאכל כמו חלב עצמה ואפילו בבישול יש לאסור לכתחלה (כן משמע בארוך כלל ל"א) י"א דאסור לחתות האש תחת קדירה של עובד כוכבים לפי שהם מבשלים בהם פעמים חלב פעמים בשר והמחתה תחת קדירה שלהם בא לידי בישול בשר בחלב (הגהת מרדכי פ' כל הצלמים) עוד כתבו דאין לערב מים שהדיחו בהם כלי בשר עם מים שהדיחו בהם כלי חלב וליתן לפני בהמה דאסורים בהנאה (מהרי"ו) עוד כתבו דהכלי שעושין בו מים לחפיפת הראש אין לשמש בו דעושין אותה מאפר שעל הכירה ורגילות הוא להתערב שם בשר וחלב (מהרי"ל) ולכן יש לאסור גם כן להשתמש מן הקדרות של התנורים שבבית החורף משום דנתזים עליהם לפעמים בשר וחלב מן הקדרות שמבשלים בתנורים (מהרי"ו) ובדיעבד אין לחוש בכל זה ואף לכתחלה אין בזה אלא חומרות בעלמא והמיקל לא הפסיד:

ז המבשל שליל בחלב חייב וכן האוכלו אבל המבשל שליא או עור וגידים ועצמות ועיקרי קרנים וטלפים הרכים פטור וכן האוכלם פטור:

ח יש מי שאומר דנסיובי דחלבא (פי' חלב המתמצת מקפאון הגבינה) אינם בכלל מי חלב ואסור מן התורה אלא מי חלב היינו אחר שעושים הגבינה מבשלים הנסיובי והאוכל צף מלמעלה ולא נשאר בו אלא מים בעלמא זהו הנקרא מי חלב:

ט חלב הנמצא בקיבה אינו חלב ומותר לבשל בו בשר אפילו בצלול שבה (טור בשם ר"י ורמב"ם) ויש מי שאוסר (תוס' ורא"ש ור"ת ורשב"א ור"ן) (וכן נוהגין):

י חלב הנמצא בקיבה (לכתחלה אין להניחו בקיבה עד שיצטנן החלב בתוך הקיבה (ארוך כלל י"ח בשם רבי שמחה והג"ה אשיר"י) אבל בדיעבד אין לחוש עד) שנמלח בקיבתה או שעמד בו יום אחד (ואז) אסור להעמיד בו: הגה ואם העמיד בו אם הוא הצלול אוסר כל הגבינות עד שיהא ס' בחלב שהעמיד נגד הקיבה האסורה ואם היה ס' בחלב הכל מותר ואם היה הקיבה קרושה אינה אוסרת כלום אפי' לא היה ס' בחלב נגד הקיבה (לדעת ר"ת) ואם היה הקיבה צלול מתחילה ונקרש יש לו דין צלול (בית יוסף בשם רשב"א ובשם הפוסקים) ויש מקילין בזה (ש"ד ובית יוסף בשם המרדכי) ובמקום הפסד יש להקל עור הקיבה לפעמים מולחים אותו ומייבשין אותו ונעשה כעץ וממלאים אותו חלב מותר דמאחר שנתייבש הוי כעץ בעלמא ואין בו לחלוחית בשר (ב"י בשם שבולי לקט):

יא אם העמיד גבינה בעור קיבת כשרה יש בה טעם בשר אסורה ואם לאו מותרת אבל המעמיד בעור קיבת נבילה וטריפה ובהמה טמאה אוסר בכל שהוא: הגה משום דדבר האסור בעצמו ומעמיד אפילו באלף לא בטיל (כ"כ ב"י לדעת הרשב"א ור"ן) ודוקא שלא היה שם מעמיד אחר רק האסור אבל אם היה שם ג"כ מעמיד היתר הוי זה וזה גורם ומותר אם איכא ס' נגד האסור (ממשמעות המרדכי) .

## סימן פח

**שלא להעלות בשר על השלחן שאוכלין גבינה. ובו ב' סעיפים:**

א אפילו בשר חיה ועוף אסור להעלותו על שלחן שאוכל עליו גבינה שלא יבא לאכלם יחד אבל בשלחן שסודר עליו התבשיל מותר ליתן זה בצד זה:

ב הא דאסור להעלותו על השלחן דוקא בשני בני אדם המכירים זה את זה אפילו הם מקפידים זה על זה אבל אכסנאים שאין מכירין זה את זה מותר ואפי' המכירים אם עשו שום היכר כגון שכל אחד אוכל על מפה שלו או אפילו אוכלים על מפה אחת ונותנים ביניהם פת להיכירא מותר: הגה ודוקא שאין אוכלין מן הפת המונח ביניהם להיכר אבל אם אוכלין ממנו לא הוי היכר דבלאו הכי הפת שאוכלין ממנו מונח על השלחן (ארוך והגהות אשיר"י) אבל אם נתנו ביניהם כלי ששותין ממנו ובלאו הכי אין דרכו להיות על השלחן הוי היכר אעפ"י ששותין מן הכלי (ב"י בא"ח סי' קע"ג) וכל שכן אם נתנו שם מנורה או שאר דברים שעל השלחן דהוי היכר ויהיו זהירים שלא לשתות מכלי אחד משום שהמאכל נדבק בכלי (הג"ה אשיר"י ואו"ה) וכל שכן שלא יאכלו מפת אחד וכן נוהגין ליחד כלי של מלח לכל אחד בפני עצמו כי לפעמים טובלים במלח ונשארו שיורי מאכל במלח:

## סימן פט

**שלא לאכול גבינה אחר בשר. ובו ד' סעיפים:**

א אכל בשר אפילו של חיה ועוף לא יאכל גבינה אחריו עד שישהה שש שעות ואפילו אם שהה כשיעור אם יש בשר בין השינים צריך להסירו והלועס לתינוק צריך להמתין:
הגה ואם מצא אחר כך בשר שבין השינים ומסירו צריך להדיח פיו קודם שיאכל גבינה (הר"ן פכ"ה) ויש אומרים דאין צריכין להמתין שש שעות רק מיד אם סלק ובירך ברכת המזון מותר על ידי קנוח והדחה (תוס' ומרדכי פכ"ה והגהות אשיר"י והג"ה מיימוני פ"ט דמ"א וראבי"ה) והמנהג הפשוט במדינות אלו להמתין אחר אכילת הבשר שעה אחת ואוכלין אחר כך גבינה מיהו צריכים לברך גם כן ברכת המזון אחר הבשר (ע"פ הארוך והגהות ש"ד) דאז הוי כסעודה אחרת דמותר לאכול לדברי המקילין אבל בלא ברכת המזון לא מהני המתנת שעה ואין חילוק אם המתין השעה קודם ברכת המזון או אחר כך (ד"ע ממהרא"י ולאפוקי או"ה) ואם מצא בשר בין שיניו אחר השעה צריך לנקרו ולהסירו (ד"ע ממשמעות הר"ן הנ"ל) ויש אומרים דאין לברך ברכת המזון על מנת לאכול גבינה (ארוך בשם מהר"ח) אבל אין נזהרין בזה ויש מדקדקים להמתין שש שעות אחר אכילת בשר לגבינה וכן נכון לעשות:

ב אכל גבינה מותר לאכול אחריו בשר מיד ובלבד שיעיין ידיו שלא יהא שום דבר מהגבינה נדבק בהם ואם הוא בלילה שאינו יכול לעיין אותם היטב צריך לרחצם וצריך לקנח פיו ולהדיחו והקינוח הוא שילעוס פת ויקנח בו פיו יפה וכן בכל דבר שירצה חוץ מקימחא ותמרי וירקא לפי שהם נדבקים בחניכין (פי' מקום למעלה מבית הבליעה קרוב לשינים) ואין מקנחים יפה ואחר כך ידיח פיו במים או ביין במה דברים אמורים בבשר בהמה וחיה אבל אם בא לאכול בשר עוף אחר גבינה אינו צריך לא קינוח ולא נטילה:
הגה ויש מחמירין אפילו בבשר אחר גבינה (מרדכי בשם מהר"ם וב"י בא"ח סי' קע"ג) וכן נוהגין שכל שהגבינה קשה אין אוכלין אחריה אפילו בשר עוף כמו בגבינה אחר בשר (וכן הוא בזוהר) ויש מקילין ואין למחות רק שיעשו קנוח והדחה ונטילת ידים מיהו טוב להחמיר:

ג אכל תבשיל של בשר מותר לאכול אחריו תבשיל של גבינה והנטילה ביניהם אינה אלא רשות (ויש מצריכים נטילה) (שערים והגהות ש"ד) אבל אם בא לאכול הגבינה עצמה אחר תבשיל של בשר או הבשר עצמו אחר תבשיל של גבינה חובה ליטול ידיו: הגה ושומן של בשר דינו כבשר עצמו (רשב"א סימן ש"י ומרדכי והגהת ש"ד) ונהגו עכשיו להחמיר שלא לאכול גבינה אחר תבשיל בשר כמו אחר בשר עצמו ואין לשנות ולפרוץ גדר (ארוך וב"י) מיהו אם אין בשר בתבשיל רק שנתבשל בקדירה של בשר מותר לאכול אחריו גבינה (שם) ואין בו מנהג להחמיר וכן נוהגין לאכול בשר אחר תבשיל שיש בו גבינה או חלב מיהו יש ליטול ידיו ביניהם ואפי' לא יאכל בשר ממש רק תבשיל של בשר אחר תבשיל של גבינה אם נגע בהן בידיו (בשערים והג"ה שערי דורא) שמש המשמש בסעודה ונוגע באוכלין אינו צריך נטילה דלא הצריכו נטילה רק לאוכלים (ב"י בשם רש"י):

ד מי שאכל גבינה ורוצה לאכול בשר צריך לבער מעל השלחן שיורי פת שאכלו עם הגבינה ואסור לאכול גבינה על מפה שאכלו בה בשר (וכן להפך אסור) (כן משמע בארוך) וכל שכן שאסור לחתוך גבינה אפי' צוננת בסכין שרגילין לחתוך בשר ולא עוד אלא אפילו הפת שאוכלים עם הגבינה אסור לחתוך בסכין שחותכין בה בשר: הגה וכן להפך נמי אסור מיהו על ידי נעיצה בקרקע קשה שרי (ב"י בשם א"ח וכל בו) אבל כבר נהגו כל ישראל להיות להם שני סכינים ולרשום אחד מהם שיהא לו היכר ונהגו לרשום של חלב ואין לשנות מנהג של ישראל:

## סימן צ

**דיני כחל. ובו ד' סעיפים:**

א הכחל (פי' הדד של הבהמה) אסור מדברי סופרים שאין בשר שנתבשל בחלב שחוטה אסור מן התורה לפיכך אם קרעו ומירק החלב שבו מותר לצלותו ולאוכלו ואם קרעו שתי וערב וטחו בכותל עד שלא נשאר בו לחלוחית חלב מותר לבשלו עם הבשר וכחל שלא קרעו בין של קטנה שלא הניקה בין של גדולה אסור לבשלו ואם עבר ובשלו בפני עצמו (וכ"ש אם צלאו) מותר לאכלו ואם בשלו עם בשר אחר משערין אותו בששים וכחל מן המנין כיצד אם היה הכל עם הכחל כמו ששים בכחל הכחל אסור והשאר מותר ואם היה בפחות מששים הכל אסור בין כך ובין כך אם נפל לקדירה אחרת אוסר אותה ומשערין בו בס' כבראשונה שהכחל עצמו שנתבשל נעשה כחתיכה האסורה ואין משערין בו אלא כמות שהוא בעת שנתבשל לא כמו שהיה בשעה שנפל: הגה ויש אומרים דאם נפל תחילה לקדירה שאין בה ס' ונאסר הכחל אם נפל אחר כך לקדירה אחרת אין הכחל מצטרף לס' (טור בשם הרשב"א וד"ע לר"ן דלא כב"י לר"ן) וכן עיקר:

ב נהגו שלא לבשלו עם בשר כלל ולבשלו בלא בשר בטיגון או בפשטיד"א מצריכין קריעה שתי וערב וטיחה בכותל ולצלי קריעה שתי וערב הגה ואם עבר ובשלו אם קרעו שתי וערב וטחו בכותל יש להתיר בדיעבד (סה"ת והמרדכי והג"ה מיימוני והטור וע"פ עת"ח) במקום הפסד מרובה אבל בלאו הכי אין להתיר ומה שנהגו לקורעו ולחתכו כמה פעמים שתי וערב על פני כולו עדיף ומהני יותר מטיח' בכותל (ת"ה סי' קפ"ב) ולצלי נוהגין לכתחלה לקורעו שתי וערב וטיחה בכותל (ארוך כלל י"ח) מיהו אם עבר וצלאו אפי' בלא קריעה שרי אם נצלה לחוד בלא בשר עמו (הג"ה מיימוני וש"ד והטור וע"פ) ואם נצלה עם בשר עמו אם נקרע שתי וערב וטחו בכותל שניהם מותרים ואם לאו העליון מותר והתחתון אסור (בית יוסף בשם תוס' והרא"ש ומרדכי וארוך) ואין לאסור שניהם שמא נתהפך השפוד דבדיעבד לא מחזקינן איסורא (או"ה) אבל לכתחלה אין לצלותו עם בשר כלל ולקדירה בלא בשר נוהגין בו איסור לכתחלה (רש"י והפוסקים) וה"ה לטגן אפי' בלא בשר (בית יוסף)

ואפי' נתייבש הכחל (או"ה) ואם עבר ובשלו בקדירה לבדו בדיעבד מותר אם נקרע שתי וערב וטחו בכותל (רש"י וראב"ן וש"ד ומרדכי וע"פ) מיהו אם נתייבשה דהיינו לאחר שלשים יום אם עבר ובשלו אפילו עם בשר מותר בדיעבד (ש"ד והג"ה והר' יחיאל) ולעשות פשטיד"א מן הכחל בלא בשר נהגו בו היתר אם אין אופין הפשטיד"א במחבת אבל במחבת דינו כמו בשול בקדירה (מהרא"י בהג"ה וארוך כלל י"ח) ויש פרושים המחמירים בכל פשטיד"א אם לא נתייבש הכחל תחילה. יש מחמירין שלא לאפות פשטיד"א כחל עם של בשר בתנור קטן רק יש להניח אחד בפי התנור (ת"ה סימן קפ"ב) וטוב ליזהר לכתחלה אף כי אינו אלא חומרא בעלמא (ב"י וארוך):

ג מותר לחתוך כחל רותח בסכין שחתכו בו בשר (וכל שכן כחל חי אע"פ שהיא מלאה חלב) (תא"ו ני"א) וכן מותר לחתוך בשר בסכין שחתכו בו כחל וכן הדין לאכול זה בכלי שאכלו בו זה: הגה וה"ה לצלות זה בשפוד שצלו בו זה והוא הדין דמותר להניחו בקערה עם בשר צלי אפילו שניהם חמים דלאחר צליית הכחל דינו כשאר בשר לכל דבר (ב"י בשם הרשב"א והארוך) ודוקא שנצלה כדינו דהיינו שקרעוהו תחילה שתי וערב וטחוהו בכותל אבל אם עבר וצלאו בלא קריעה או קריעה מועטת כל דברים אלו לכתחלה אסורים (טור וב"י) ובדיעבד הכל מותר ואם קרעוהו כדינו וצלאו אע"פ שמצא אח"כ גומות מלאות חלב אין לחוש (ארוך כ' י"א) וכן אם הניחו כך שלם קודם צלייתו עם חלבו יום שלם מותר ולא אמרינן כבוש כמבושל בכי האי גוונא. (שם) :

ד לצלות כחל או למולחו עם הבשר דינו כדין צליית או מליחת כבד עם בשר ויש מי שמתיר למלוח כחל על הבשר: הגה ואין למלחו עם בשר אבל בדיעבד בכל ענין מותר (ארוך כלל י"ח) עור הקיבה לאחר שהוסר חלבו מתוכו והודח יש לו דין שאר בשר ומותר למלחו עם שאר בשר ואין לו דין כחל כלל (שם):

## סימן צא

**דין בשר וחלב שנתערבו. ובו ח' סעיפים:**

א בשר וגבינה שנגעו זה בזה מותרים אלא שצריך להדיח מקום נגיעתן ומותר לצור אותם במטפחת אחת ולא חיישינן שמא יגעו זה בזה:

ב כל מידי דבעי הדחה כגון להניח בשר היתר צונן בקערה של איסור צונן אסור לכתחלה דילמא אכיל בלא הדחה ודוקא מבושל דלאו אורחי' בהדחה אבל מידי דאורחיה בהדחה כגון בשר חי וכיוצא בו שרי לכתחילה: הגה ודוקא דבר שיש בו לחלוחית קצת אבל דבר יבש ממש אם לא בלע הכלי רק בצונן מותר להניח בו דבר יבש בלא הדחה כלל (ד"ע) וע"ל סימן קכ"ב:

ג צריך ליזהר שלא יגע בשר בלחם שאם יגע בו אסור לאכלו עם גבינה וכן יזהר שלא יגע בו גבינה שאם יגע בו אסור לאכלו עם בשר:

ד בשר וחלב רותחין שנתערבו יחד ואפי' בשר צונן לתוך חלב רותח או חלב צונן לתוך בשר רותח הכל אסור משום דתתאה גבר אבל חלב רותח שנפל על בשר צונן או בשר רותח שנפל לתוך חלב צונן קולף הבשר ושאר הבשר מותר (ובמקום שהבשר צריך קליפה אם לא קלפוהו ובשלו כך מותר בדיעבד) (ארוך כלל כ"ט) והחלב מותר כולו (רמב"ם ור"ח ור"י וע"פ) ואם נפלו זה לתוך זה צוננין מדיח הבשר ומותר:

ה מליח שאינו יכול ליאכל מחמת מלחו דהיינו כעין מליח שמולחים לקדירה ושהה כדי מליחה לקדירה כל זמן שלא הדיחו מיקרי אינו נאכל מחמת מלחו: הגה וי"א דלאחר ששהה במלחו שיעור מליחה לא מקרי אח"כ רותח (תוס' והרא"ש פכ"ה וסמ"ג לחד שינוייא) ולצורך גדול כגון בהפסד מרובה והוא לצורך סעודת מצוה יש לסמוך אמקילין אבל בלאו הכי אין להקל כלל (ת"ה סימן קנ"ט) אפי' לא נמלח הבשר משני צדדיו רק מצד אחד כל שנמלח מליחה שאינו נאכל מחמת מלחו מחשב רותח (ב"י בשם תשובת הרשב"א סי' רס"ה) אבל כל שלא נמלח כל כך מחשב צונן אפי' נמלח משני צדדין וי"א דאנן אין בקיאים בדבר ויש לנו לחשוב אפילו מליחת צלי כרותח (ארוך כ"י) וטוב להחמיר במקו' שאין הפסד מרובה: ומליח כעין מליח דבעי לה לארחא אפי' לאחר שהדיחו הוי אינו נאכל מחמת מלחו וכל זמן שלא שראו במים דינו כרותח לאסור כדי קליפה ואין חילוק בין מליח עליון ותפל תחתון למליח תחתון ותפל עליון לעולם המליח מבליע בתפל ואינו בולע ממנו הילכך בשר וגבינה המלוחים שנגעו זה בזה צריך לקלוף שניהם מקום נגיעתם ואם אחד מהם מלוח והשני תפל המלוח מותר בהדחה והתפל צריך קליפה: הגה וי"א דבכל מליחה אנו משערין בס' (רוב המורים קמאי ובתראי) ועיין לקמן סימן ק"ה כיצד נוהגין והא דטהור מלוח וטמא תפל שרי היינו שהטמא יבש אבל אם הוא דבר צלול נאסר הטהור מאחר שאינו נאכל מחמת מלחו בולע האיסור שאצלו ושניהם אסורים (כן משמע במרדכי וכ"כ בהגהו' מיימוני וש"ד וסמ"ג והגהת מרדכי) ודוקא שהטהור לח קצת אבל אם הוא יבש לגמרי אינו בולע מדבר לח שאצלו. ואם הם יבשים אפילו הם מלוחים או לחים ולא מחמת מליחה סגי בהדחה: הגה כל ציר מבשר שנמלח אפילו לא נמלח רק לצלי חשוב רותח (הגהות מיימוני פ"ט בשם מ"כ וש"ד והג"א מא"ז ואגודה פכ"ה) ולכן אם נפלה ציר על הגבינה או על כלי אוסר (ארוך) אפילו במקום שאין הבשר אוסר דלא נחשב רותח מכל מקום הציר חשיב אינו נאכל מחמת מלחו. וציר של בשר שאוסר שנפל על הכלי צריך הגעלה ואם הוא כלי חרס צריך שבירה (ש"ד שם ואו"ה) ואם לא נפל רק על מקום אחד בכלי עץ וכיוצא בו קולף מקומו ודיו (או"ה וע"ל ס"ד הג"ה א'):

ו היכא אמרינן דאינו אוסר אלא כדי קליפה כשאין שום אחת מהחתיכות שמינה שאם היתה שמינה כולה אסורה (ע"ל סימן ק"ה סי"א) וכן חברתה אסורה כולה מפני שהשומן מפעפע (ועיין לקמן סימן ק"ה):

ז הא דמפלגינן בין נאכל מחמת מלחו לאינו נאכל מחמת מלחו הני מילי בבשר חי אבל צלי רותח שנפל למליח אפילו נאכל מחמת מלחו בעי קליפה (עיין ס"ק כ') ואם יש בו בקעים או שהוא מתובל בתבלין והוא צלי רותח כולו אסור: הגה וה"ה אפוי ומבושל (מהרא"י בהגהו' ש"ד והגהת מרדכי וסמ"ק ורש"ל) וי"א דאפילו הם צוננים דינא הכי (ב"י לדעת הרא"ש ובת"ה וטור) וכן יש לנהוג אם אין הפסד מרובה:

ח אין בשר בחלב נאסר ע"י מליחה או ע"י כבוש אלא באכילה אבל לא בהנאה:

## סימן צב

**דינין אם נפל חלב לקדירה של בשר. ובו ט' סעיפים:**

א כזית בשר שנפל לתוך יורה של חלב רותח טועם העובד כוכבים הקדירה אם אמר שיש בה טעם בשר אסורה ואם לאו מותרת אפי' בפחות מששים ואותה חתיכה אסורה במה דברים אמורים בשקדם והוציא החתיכה קודם שתפלוט חלב שבלעה דהיינו קודם שתנוח היורה מרתיחה אבל אם לא הספיק לסלקו עד שתוכל לפלוט החלב שבלעה אע"פ שטעמו עובד כוכבים ואין בו טעם כלל אסור אא"כ יש בו ס': הגה וע"ל סימן צ"ח דאין אנו נוהגין לסמוך אטעימת עובד כוכבים ובעינן ס' בכל ענין:

ב נפל חלב לתוך קדירה של בשר טועמין החתיכה שנפל עליה החלב אם אין בה טעם חלב הכל מותר ואם יש בחתיכה מטעימת חלב נאסרה אותה חתיכה (ולדידן דאין סומכין אעובדי כוכבים בעינן ששים בחתיכה ואם לאו כולה אסורה) ומשערין בכולה אם היה בכל מה שיש בקדירה מהחתיכת והירק והמרק והתבלין כדי שתהא חתיכה זו אחד מששים מהכל החתיכה אסורה והשאר מותר במה דברים אמורים בשלא ניער הקדרה בתחילה כשנפל החלב אלא לבסוף ולא כיסה אבל אם ניער מתחילה ועד סוף או שכיסה משעת נפילה ועד סוף הכל מצטרף לבטל טעם החלב: הגה וכן אם לא ניער כלל לא בתחילה ולא בסוף ולא כיסה כלל אם יש ס' בקדירה נגד טיפת חלב שנפל אינו אסור רק החתיכה לבד ושאר הקדירה מותר (בית יוסף בשם הראב"ד והמגיד משנה בשם הרמב"ם) וכן אם ניער בתחלה או כסה מיד אע"ג דלא ניער ולא כיסה לבסוף כל הקדירה מצטרף והוא שניער וכיסה מיד שנפל שם האיסור (טור וב"י בשם ר"י ן' חביב): וכן אם נפל לתוך המרק או לחתיכות ולא נודע לאיזו חתיכה נפל נוער את הקדירה כולה עד שישוב ויתערב הכל אם יש בקדירה כולה טעם חלב אסורה ואם לאו מותרת ואם לא נמצא עובד כוכבים שיטעום ונסמוך עליו משערים בששים (עכ"ל רמב"ם): הגה ויש חולקין וסבירא להו דאינו מועיל מה שנוער הקדירה אם לא שניער מיד שנפל האיסור (טור) והכי נהוג:

ג כשנאסרה החתיכה מחמת החלב נעשית כל החתיכה איסור ואם בשלה עם אחרות צריך ששים לבטל כולה ואם מכירה משליכה והאחרות מותרות ואם אינו מכירה הרוטב מותר וכל החתיכות אסורות אם חתיכת האיסור ראויה להתכבד:

ד לא אמרו חתיכה עצמה נעשית נבילה אלא בבשר בחלב אבל לא בשאר איסורים כגון כזית חלב שנבלע בחתיכה ואין בה ששים לבטלו ונאסרה ואחר כך בישלה עם אחרות אין צריך אלא ששים כדי כזית חלב ואז אפילו חתיכה עצמה חוזרת להיות מותרת: הגה וי"א דאמרינן בכל האסורים חתיכה נעשית נבילה (תוס' וסמ"ג וסמ"ק ומרדכי והאחרוני') וכן המנהג פשוט ואין לשנות ודוקא אם האסור דבוק בחתיכת היתר או שהחתיכה כולה חוץ לרוטב ונפל עליה איסור אבל אם מקצת החתיכה תוך הרוטב ואין האיסור דבוק בו לא אמרינן חתיכה נעשית נבילה ומצטרף כל הקדירה לבטל האיסור ומכל מקום יש להחמיר לאסור אותה חתיכה (ארוך כלל כ"ח) וכל זה בשאר איסורים אבל בבשר בחלב אע"פ שאין האסור דבוק ומקצת החתיכה תוך הרוטב אמרינן חתיכה נעשית נבילה יש אומרים דלא אמרינן חתיכה נעשית נבילה אם נתערב איסור לח בהיתר לח ואחר כך נתערב הכל בהיתר אחר ואין צריכים רק ששים נגד האיסור שנפל (מרדכי פכ"ה ורשב"א ור"ן בשם ראב"ד) ויש לסמוך על זה בשאר אסורים לצורך הפסד גדול אבל לא בבשר בחלב ואם נתערב יבש ביבש לא אמרינן בשום איסור חתיכה נעשית נבילה. וע"ל סימן צ"ט ס"ק ט"ו מדין חתיכה נעשית נבילה כלי הנאסר מבליעת איסור לא אמרינן ביה חתיכה נעשית נבילה ולא בעינן ס' רק נגד האיסור שבלע (מרדכי פג"ה וע"ל סימן צ"ח):

ה טיפת חלב שנפלה על הקדירה שאצל האש מבחוץ אם נפלה כנגד התבשיל אין צריך אלא ס' כנגד הטיפה שמפעפעת לפנים והוי כאילו נפלה בתבשיל ואם נפלה במקום הריקן והיא מפעפעת בדופן הקדירה עד סמוך לרוטב כל כך שאין ס' כנגד הטיפה הרי נאסר אותו מקום הקדירה ואם יערה התבשיל דרך מקום הקדירה שנאסר הרי יאסר התבשיל וזה תקנתו שיניחנה כך ולא יגע בה עד שתצטנן: הגה ודוקא אם הקדרה ישנה אבל אם היא חדשה בכל ענין א"צ ס' רק נגד הטיפה שנפל עליה כדלקמן סי' צ"ד גבי כף:

ו נהגו העולם לאסור כשנפלה על הדופן שלא כנגד הרוטב ודוקא כשנופל באותו צד שאינו כנגד האש אבל אם נפל כנגד האש מותר שהאש שורפו ומייבשו (ואז הקדירה נמי שרי) (הגהות ש"ד וארוך כלל ל"א) ודוקא בדבר מועט כגון טיפה אבל אם נפל הרבה אין להתיר אפי' אם נפל כנגד האש אא"כ כנגד הרוטב וע"י ס': הגה ואז הקדירה הוי אסורה אפילו יש ס' בתבשיל נגד הטיפה שנפלה ויערה מיד התבשיל ממנו בצד אחר שלא כנגד הטיפה ואם בשלו בקדירה תבשיל אחר דינו כמו בפעם הראשון (ארוך כלל ל"א):

ז יש מי שמתיר בשעת הדחק כגון בערב שבת אפי' שלא כנגד הרוטב אפילו שלא כנגד האש על ידי ס': הגה והכי נהוג (ארוך) ואם נשפך חלב או שאר איסור רותח על גבי קרקע והעמידו

עליו קדירה חמה אם מה שנשפך אינו אצל האש לא הוי רק כלי שני ולכן הקדירה אסורה דבולע קצת והתבשיל מותר דתתאה גבר (הגהת ש"ד סימן כ"ה) וקלוח מן הקדירה רותחת שהלך אל קדירה צוננת אם נפסק הקלוח מן הקדירה הרותחת קודם שהגיע אל הצונן הוי נמי ככלי שני (כך משמע בשערים מתשובת מוהר"ם) ואם לא נפסק הוי כעירוי והקדירה הצוננת נאסרה אם היד סולדת בקלוח הנוגע בקדירה (ת"ה סי' קפ"ה) והתבשיל שבתוכה שרי דאין עירוי אוסר רק כדי קליפה אבל אם הקדירה היא חמה והוא כלי ראשון וכ"ש עומד אצל האש אפי' הקלוח הוא צונן הכל אסור דתתאה גבר והוי כצונן לתוך חם דכולו אסור (כך משמע מב"י) כמו שנתבאר לעיל סי' צ"א. טפה הנופל' על גבי כיסוי קדירה דינה כנפלה על גבי קדירה נגד הרוטב והוא שהתחיל הקדירה להרתיח דאז עולה הזיעה תמיד ומגיע אל הכיסוי ויורד משם אל הרוטב (ארוך כלל ל"א וש"ד):

**ח** מחבת של חלב שנתנו בכירה תחת קדירה של בשר הזיעה עולה ונבלע בקדיר' ואוסרת': הגה אם היה חלב במחבת בעינן ס' בתבשיל שבקדירה נגד החלב שבמחבת (ד"ע) וכל זה מיירי שהמחבת מגולה והזיעה עולה מן המאכל עצמו לקדירה שעליה (ארוך) וגם מיירי שהוא בקרוב כל כך שהיד סולדת בזיעה במקום שנוגע בקדירה אבל אם אין היד סולדת בזיעה הכל שרי ולכן תולין בשר לייבש על קדירות של חלב ולא חיישינן לזיעה שעולה (פסקי מהרא"י סימן ק"ג) וכן אם המחבת מכוסה הכל שרי מידי דהוי אשתי קדירות נוגעות זו בזו דאין אוסרין זו את זו בנגיעה כל שכן בזיעה (מרדכי פרק כ"ה) מיהו לכתחלה יש ליזהר בכל זה (הגהות ש"ד):

**ט** נר של חלב עשוי כנר של שעוה שנטף ממנו טפה על כלי אין צריך כי אם גרידה אבל חלב מהותך חם שנפל ממנו טפה על כלי צריך הגעלה:

## סימן צג

**קדירה שבשלו בה בשר לא יבשלו בה חלב. ובו סעיף אחד:**

קדירה שבשל בה בשר לא יבשל בה חלב ואם בישל בה בתוך מעת לעת אסור בנותן טעם (וצריך לשער נגד כל הקדירה) אבל אם שהה מעת לעת קודם שבישל בה הוי ליה נותן טעם לפגם ומותר התבשיל אבל הקדרה אסורה לבשל בה לא בשר ולא חלב: הגה אבל שאר דברים מותר (ריב"ש סימן קכ"ו בשם סמ"ק ובהגמי"י פ"ו) ודין כסוי קדרה כדין קדירה עצמה (ד"ע ואו"ה) ויש מחמירים בכיסוי לומר דאע"פ שאינו בן יומו דינו כאילו היה בן יומו (בהגהות ש"ד בשם קובץ) וכן נוהגין בקצת מקומות וכן אני נוהג מפני המנהג והוא חומרא בלא טעם (ד"ע) ומכל מקום במקום שיש שום צד להתיר בלאו הכי או שהוא לצורך שבת או הפסד יש להתיר אם אין הכיסוי בן יומו כמו בקדירה עצמה ואם לקחו כיסוי רותח מקדירה של בשר ונתנו אותו על קדירה של חלב אם שניהם חמים שניהם אסורים אם יש מאכל בקדירה של בשר וחלב ואם הכיסוי צונן והקדירה חמה נמי שניהם אסורים אם התחיל להזיע תחת הכיסוי דתתאה גבר (או"ה) ואם הכיסוי חם והקדירה צוננת הכל שרי (שם) רק המאכל צריך קליפה (לדעת הגהת ש"ד ולא כאו"ה שם) אם אפשר לקלפו

ואם לאו הכל שרי ואם לא היה מאכל בקדירה הכל שרי דהוי כשתי קדירות שנגעו זו בזו (הכל ד"ע לסברת הארוך):

## סימן צד

**דין התוחב כף חולבת בקדירה של בשר. ובו ט' סעיפים:**

א התוחב כף חולבת בקדירה של בשר או איפכא משערים בכל מה שנתחב ממנו בקדירה (אם הכף בן יומו דהיינו ששמשו בו בכלי ראשון תוך מעת לעת) (ארוך כלל ל"ז) ויש מי שאומר שאם הכף של מתכת משערים בכולו משום דחם מקצתו חם כולו (וסברא ראשונה עיקר וכן נוהגין) (מרדכי וש"ד והגהותיו וארוך) (וע"ל סי' צ"ח):

ב אם תחב הכף בקדירה שני פעמים ולא נודע בנתים צריך ב' פעמים ששים (וי"א דסגי בפעם א' ששים וכן נוהגים) (ת"ה סימן קפ"ג והגהות ש"ד וארוך):

ג אם יש ס' לבטל הכף הקדירה והתבשיל מותרים אבל הכף אסור בין עם בשר בין עם חלב לפי שהיא בלועה מבשר בחלב ואפילו בדיעבד אוסרת אם חזרו ותחבוה בין בבשר בין בחלב כל זמן שהיא בת יומא ואם אין ס' הכל אסור בהנאה אפי' הקדרה אך מותר לתת לתוכה פירות או צונן כיון שאינו נהנה מגוף האיסור:

ד אם אין הכף בן יומו הקדרה והתבשיל מותרים והכף אסור לכתחלה בין עם בשר בין עם חלב ומ"מ בדיעבד אינה אוסרת כיון שלא היתה בת יומא:

ה אם בשלו מים בקדרה חדשה ותחבו בה כף חולבת ואחר כך חזרו ובשלו בה מים פעם אחרת ותחבו בה כף של בשר ושתי הכפות היו בני יומן ובשום אחד מהפעמים לא היו במים ששים אסור להשתמש בקדירה לא בשר ולא חלב אבל שאר דברים מותר לבשל מאחר שהיתה חדשה שלא בשלו בה מעולם: הגה מיהו אם עבר ובישל בה בשר או חלב מותר דהוי נותן טעם בר נותן טעם (הגהות מיימוני פ"ט) קדרה שבשלו בה ירקות או מים ותחבו בה כף בן יומו והקדירה אינה בת יומה או להפך או שיש במאכל ששים הכל שרי ונוהגין להחמיר לאכול המאכל כמין הכלי שהוא בן יומו ולאסור הכלי שאינו בן יומו (ארוך כלל ל"ז) ואינו אלא חומרא בעלמא כי מדינא הכל שרי:

ו בצלים או ירקות שבלועים מבשר ובשלם בקדרה חולבת אם ידוע כמה בשר בלוע בבצלים ובירקות אין צריך ס' אלא כנגד הבשר: הגה דלא שייך לומר חתיכה נעשית נבילה הואיל ועדיין כולו היתר ולכן אין צריך לשער רק נגד מה שבלע וכל שכן בקדירה של חלב שבשלו בה מים תוך מעת לעת ואח"כ בשלו בה בשר לא אמרינן דצריך לשער נגד כל המים רק נגד החלב שבלע הקדירה (משמעות הטור וב"י):

ז בשר רותח שחתכו בסכין חולבת כל החתיכה אסורה אם אין בה ששים כנגד מקום הסכין שחתך הבשר אבל אם אינו בן יומו או אם אינו יודע שהוא בן יומו אינו אוסר אלא כדי קליפה : הגה וכל זה בבשר רותח בכלי ראשון ואז אם הסכין בן יומו ואין ס' בבשר נגד הסכין הכל אסור ואף הסכין צריך הגעלה אבל אם הוא כלי שני הבשר צריך קליפה והסכין נעיצה בקרקע (ארוך כלל ל"ז) וכן נוהגין ואפילו אין הסכין בן יומו יש לקלוף הבשר מעט משום שמנונית הסכין (טור וב"י בשם סמ"ק):

ח אם נפל לתנור פנאד"ש גבינה אפי' לחה וכן גבינה חמה בקערת בשר בת יומא אינו אוסר אלא כדי קליפה:

ט בשלו דבש במחבת של בשר בת יומא והריקוהו חם בקערה של חלב בת יומא מותר משום דהוי נותן טעם בר נותן טעם דהיתירא (ד"ע):

## סימן צה

**דגים וביצה שנתבשלו בקדירה של בשר אם מותר לאכלן עם גבינה. ובו ז' סעיפים:**

א דגים שנתבשלו או שנצלו בקדירה של בשר רחוצה יפה שאין שום שומן דבוק בה מותר לאכלם בכותח משום דהוי נותן טעם בר נותן טעם דהיתירא ואם לא היתה רחוצה יפה אם יש בממש שעל פי הקדירה יותר מאחד בששים בדגים אסור לאכלם בכותח:

ב ביצה שנתבשלה במים בקדירה חולבת מותר לתת אותה בתוך התרנגולת אפילו לכתחלה אבל אם נתבשלה בקדרה עם בשר ואפילו בקליפה אסור לאכלה בכותח: הגה ויש מחמירים בצלייה ובישול לאסור נותן טעם בר נותן טעם (ריב"ן בשם רש"י ובארוך כלל ל"ד הביא המרדכי וא"ז) והמנהג לאסור לכתחילה ובדיעבד מותר בכל ענין (ארוך) ודוקא לאכול עם חלב והבשר עצמו אבל ליתנן בכלי שלהם מותר לכתחלה (באיסור והיתר הארוך) וכן נהגו וכן אם לא נתבשלו או נצלו תחילה רק עלו בכלי של בשר מותר לאכלן עם חלב עצמו וכן להפך (סברת עצמו) וכן אם היה הכלי שנתבשלו או נצלו בו לפגם שלא היה בן יומו נוהגין היתר לכתחילה לאכלן עם המין השני (שם בארוך) וכל זה כשהמאכל אינו דבר חריף אבל אם היה דבר חריף כגון שבשלו דברים חריפים בכלי של בשר אפי' אינו בן יומו או שדכו תבלין במדוך של בשר אם אכלו בחלב אוסר אפילו בדיעבד עד דאיכא ס' נגד הבשר הבלוע בהם (בארוך כלל כ"ד וכן משמע בתשובת הרשב"א סי' תמ"ט וב"י סי' צ"ו בשם סה"ת והגהו' ש"ד סי' ס"ב בשם מהר"ש ואגור בשם מרדכי) ומכל מקום לא מקרא מאכל דבר חריף משום מעט תבלין שבו רק אם כולו הוא דבר חריף ורובו ככולו וע"ל סימן צ"ו:

ג קערות של בשר שהודחו ביורה חולבת בחמין שהיד סולדת בהן אפילו שניהם בני יומן מותר משום דהוה ליה נותן טעם בר נותן טעם דהתירא והוא שיאמר ברי לי שלא היה שום שומן דבוק בהן ואם היה שומן דבוק בהן צריך שיהא במים ס' כנגד ממשות

**שומן שעל פי הקערה**: הגה ויש אוסרים אפילו אין שומן דבוק בהן (טור בשם סה"ת וסמ"ג וסמ"ק וש"ד והר"ף ותוס' ומרדכי ור"ן והגמ"י ופסקי מהרא"י ואו"ה) אלא א"כ אחד מן הכלים אינן בני יומן מבליעת כלי ראשון ואז כל הכלים מותרים והמים נוהגין בהן איסור לכתחילה אבל אם שניהם בני יומן והדיח אותן ביחד בכלי ראשון הכל אסור והכי נוהגין ואין לשנות ודוקא שהודחו ביחד ובכלי ראשון אבל אם הודחו זה אחר זה או בכלי שני אפילו ביחד הכל שרי (בארוך כלל ל"ד) ואם עירה מכלי ראשון של בשר על כלי חלב דינו ככלי ראשון ואוסר אם היה בן יומו אבל אם עירה מים רותחים שאינן של בשר ולא של חלב על כלים של בשר ושל חלב ביחד ואפילו שומן דבוק בהם הכל שרי דאין עירוי ככלי ראשון ממש שיעשה שהכלים שמערה עליהם יבלעו זה מזה (שם) . ואם נמצא קערה חולבת בין כלי בשר לא חיישינן שמא הודחו ביחד בדרך שנאסרים (הגהות ש"ד ואו"ה):

**ד** **יראה לי שאם נתנו אפר במים חמין שביורה קודם שהניחו הקדירות בתוכה אע"פ שהשומן דבוק בהן מותר דע"י האפר הוא נותן טעם לפגם**:

**ה** **אין מניחין כלי שיש בו כותח אצל כלי שיש בו מלח אבל מותר להניחו אצל כלי שיש בו חומץ**: הגה ודוקא אם הכלים מגולים ואפי' הכי אם עבר ונתנן ביחד מותר ולא חיישינן שמא נפל אל המלח (הגהות ש"ד וארוך):

**ו** **מותר ליתן בתוך תיבה כד של בשר אצל של חלב**: הגה ויש מחמירין לכתחילה (הגהות אשיר"י בשם א"ז) וטוב ליזהר לכתחילה במקום שאינו צריך:

**ז** **מלח הנתון בקערה של בשר מותר ליתנו בחלב**: הגה והמחמיר גם בזה תבא עליו ברכה כי יש מחמירין לכתחילה (תוס' וסמ"ג ואו"ה):

## סימן צו

**דין מאכל חריף שנחתך בסכין של בשר. ובו ה' סעיפים**:

**א** **צנון או סילקא שחתכם בסכין של בשר בן יומו או שאינו מקונח אסור לאכלם בחלב עד שיטול ממקום החתך כדי נטילת מקום שהוא כעובי אצבע או שיטעמנו ולא יהא בו טעם בשר שאז מותר בהדחה ויש אומרים דהוא הדין לאינו בן יומו והוא מקונח. ואם לא נטל מהם כדי נטילת מקום וגם לא טעמם ובשלם בחלב צריך ששים כנגד מה שנגע מהסכין בהם וה"ה לחתכם בסכין של עובד כוכבים**: הגה ואם חתכן דק דק צריך לשער ס' נגד כל הצנון (ב"י בשם סמ"ק) וי"א שאם חתך צנון בסכין של איסור כולו אסור (רשב"א ור"ן וכן משמע בארוך כלל ל"ה) וכן אם חתכו בסכין של בשר אסור כולו בחלב וכן נוהגין לכתחילה אבל בדיעבד אין לאסור רק כדי נטילה (ב"י ואו"ה) . וכל זה אם חתך הצנון עצמו אבל אם חתך הירק שעל הצנון אין לחוש ואם יש ספק אם נחתך בסכין של איסור אזלינן לקולא (שם) לכן קונים הצנונות שיש

בהן חתוכין לצד זנבותיהן כי תלינן שנעשה במרא וחצינא (שם בהג"ה ומהרא"י בהגהת ש"ד) ובמקום שאין נמצא לקנות רק החתוכים בסכין נוהגין לקנותו ולהתיר ע"י נטילת מקום:

ב אם חתך בו שומין ובצלים וכרישין (ותמכא שקורין קרי"ן) (הגהת ש"ד והגהת או"ה שם) וכיוצא בהם מדברים החריפים ופירות חמוצים (אורחות חיים) ודגים מלוחים דינם שוה לחתוך בו צנון (שבולי לקט): הגה ומכל מקום מותר לאכול מרקחת חריפים של עובדי כוכבים כגון זנגביל וכיוצא בו דיש להם כלים מיוחדים לכך או תולשין אותו (מרדכי ואגודה פ' כיצד מברכין):

ג תבלין שנדוכו במדוכה של בשר בן יומו אסור לאכלם בחלב. (וי"א אפי' אינו בן יומו) (רשב"א סימן תמ"ט ובארוך וע"ל סימן צ"ה סוף ס"ב בהג"ה):

ד מי לימוני"ש שמביאים העובדי כוכבים וכן חתיכות דג מליח שמביאים העובדי כוכבים בחביות מותרים: הגה מפני שמביאים הרבה ביחד ואף אם נאסרו מקצתן שנחתכו בראשונה עם סכין עובד כוכבים נתבטלו באחרים הנחתכים אחר כן שאינן נאסרין כי כבר נתבטל טעם הסכין בראשונים ולכן כולם מותרים וכל כיוצא בזה (בית יוסף בשם שבולי לקט) ולכן אוכלים בקצת מקומות הכרוב שקורין קומפש"ט אע"ג דפרוס וחתוך ויש מקומות שמחמירין בזה ואין לשנות המנהג (מהרי"ו סי' מ"ט) אבל שאר דברים שאינם חריפין כגון תפוחים או לפתות יבשים וכדומה נוהגין בהן היתר כמו בלימוני"ש ואין להחמיר כלל (בארוך):

ה חתך קישואים בסכין של בשר מותר לאכלם בחלב בגרידה בלבד שיגרוד ממקום החתך ואם חתך בו לפת אפי' גרידה אינו צריך אלא הדחה בעלמא ולא עוד אלא אפילו צנון שחתך אחר הלפת שרי בהדחה כמו הלפת לפי שטעם הלפת משונה ומבטל טעם הנפלט מהסכין: הגה ודוקא לפת שטעמו משונה אבל ירק או לחם ושאר דברים לא ואפי' בלפת אין להתיר לחתוך צנון רק פעם אחת אבל לא הרבה פעמים אם לא שחתך כל פעם לפת בין חתיכת צנון לצנון (ב"י בשם סמ"ג):

## סימן צז

**שלא ללוש עיסה בחלב. ובו ג' סעיפים:**

א אין לשין עיסה בחלב שמא יבוא לאכלה עם בשר ואם לש כל הפת אסור אפי' לאכלה לבדה ואם היה דבר מועט כדי אכילה בבת אחת או ששינה צורת הפת שתהא ניכרת שלא יאכל בה בשר מותר כיוצא בו אין אופין פת בתנור שטחו באליה ואם אפאו דינו כעיסה שנילושה בחלב: הגה ולכן נוהגין ללוש פת עם חלב בחג השבועות גם בשומן לכבוד שבת כי כל זה מחשב כדבר מועט גם כי צורתן משונה משאר פת וכ"ש פלאד"ן או פשטיד"א דמותרין (הגהות ש"ד) ואין לאפות שום פת עם פלאד"ן או פשטיד"א בתנור דחיישינן שמא יזוב מן השומן על

הפת ואם זב תחתיו דינו כאלו נילוש עמו (ב"י בשם הגהות אשיר"י) ונוהגין לשום הטפילה בפי התנור (ב"י בשם הגהת ש"ד) ואפי' הוא במחבת נוהגין להחמיר לכתחלה:

ב תנור שטחו באליה אין אופין בו פת עד שיסיקנו מבפנים עד שיתלבן ואפילו אם הוא של בוכיא (פירוש כלי חרס שמסיקין תחתיו ואופין עליו עוגות) אין לו היתירא על ידי היסק מבחוץ:

ג פת שאפאו עם הצלי ודגים שצלאן בתנור אחד עם הבשר אסור לאכלם בחלב והני מילי בתנור קטן אבל בתנור גדול המחזיק שנים עשר עשרונים ופיו פתוח מותר ואם הצלי מכוסה וכן פשטיד"א שמכוסה הנקב שבו מותר אפילו בתנור צר (ועיין לקמן סימן ק"ח כיצד נוהגין):

## סימן צח

**דין איסור שנתערב בהיתר ואופן ביטולו. ובו ט' סעיפים:**

א איסור שנתערב בהיתר מין בשאינו מינו כגון חלב שנתערב בבשר יטעמנו עובד כוכבים אם אומר שאין בו טעם חלב או שאומר שיש בו טעם אלא שהוא פגום מותר והוא שלא יהא סופו להשביח וצריך שלא ידע שסומכין עליו ואם אין שם עובד כוכבים לטועמו משערינן בס' וכן אם הוא מין במינו כיון דליכא למיקם אטעמא משערים בס' (ואין נוהגים עכשיו לסמוך אעובד כוכבים ומשערינן הכל בס') (באגור ותשובת מהר"מ פדואה סימן ע"ט ושאר אחרונים):

ב אם נתערב מין במינו ונשפך בענין שאין יכולין לעמוד עליו לשערו אם נודע שהיה רובו היתר מותר ואם לא נודע שהיה רובו היתר אסור: הגה ולענין מין במינו אזלינן בתר שמא אם הוא שוה הוי מין במינו אבל לא אזלינן בתר טעמא אם הוא שוה או לא (ב"י בשם האגור וכן הוא בהגהת ש"ד סי' ל"ט): אבל אם נתערב בשאינו מינו ונשפך בענין שאין יכולין לעמוד עליו לשערו אפי' נודע שהיה רובו היתר אסור ואם נתערב במינו ובשאינו מינו ונשפך בענין שאין יכולין לעמוד עליו לשערו ונודע שהיה רובו היתר ממינו רואין את שאינו מינו כאילו אינו והשאר מינו רבה עליו ומבטלו:

ג במה דברים אמורים בשנשפך אבל איסור שנתערב בהיתר והוא לפנינו ואי אפשר לעמוד על שיעורו אף על פי שהוא מאיסורים של דבריהם אסור:

ד איסור שנתבשל עם היתר אפי' מכירו והוא שלם וזרקו צריך ששים כנגד כל האיסור מפני שאין אנו יודעים כמה יצא ממנו לפיכך המבשל בקדירת איסור שהיא בת יומא או תוחב כף של איסור בהיתר צריך ס' כנגד כל הקדירה וכנגד כל מה שתחב מהכף שאין אנו יודעין כמה בלעו בין שהם של חרס או עץ או מתכת: הגה ובלבד שבלעו ע"י רתיחת

אש שאז הבליעה הולכת בכל הכלי אבל על ידי רתיחת מליחה אינו נבלע בכלי רק כדי קליפה וא"צ לשער רק כדי קליפה (מרדכי פכ"ה ובארוך כלל כ"ד) וע"ל סימן ס"ט: **ויש מי שמחמיר בכף של מתכת להצריך ס' כנגד כולו אפי' לא הכניס אלא מקצת משום דחם מקצתו חם כולו:** הגה ונוהגין כסברא הראשונה וכל איסור שמבטלים בששים אם מכירו צריך להסירו משם אף על גב דכבר נתבטל טעמו בששים ולכן אם נפל חלב לתוך התבשיל ונתבטל טעמו בששים צריך ליתן שם מים צוננים וטבע החלב להקפיא ולצוף למעלה על המים ויסירנו משם דמאחר דאפשר להסירו הוי כאילו מכירו וצריך להסירו משם (הגהות מרדכי בחולין ובארוך כלל כ"ג) איסור שנתבטל בקדירה והסירוהו משם ונפל לקדירה אחרת צריך לחזור ולבטלו בששים נגד כולו וכן לעולם אבל אם נפל לקדירה הראשונה ב' פעמים אין צריך רק ששים (פעם) אחת כנגדו (בארוך כלל כ"ד דין ב') ועיין לעיל סימן צ"ד:

ה **אם ידוע כמה הוא האיסור כגון כף חדשה או שאינה בת יומא שניער בה ובלעה כזית חלב ואחר כך ניער בה קדרה של בשר אין צריך אלא ס' לבטל הכזית שבלעה** (ולא אמרינן גבי כלי חתיכה נעשית נבילה אפילו אם ניערו בו איסור) **אבל כף ישנה ובת יומא משערין בכולה** (דכל מה שבלע נעשה איסור ולא ידעינן כמה בלע) (שם) **ויש מי שאומר שגם בזו אין צריך אלא ס' לבטל הכזית שבלע:** הגה והסברא ראשונה עיקר כמו שנתבאר לעיל גבי טיפת חלב שנפלה על הקדרה ויש שאינן מחלקין בין כף ישן לחדש רק בין כלי חרס לשאר כלים (מרדכי פ' ג"ה) ואומרים דבכלי חרס דאי אפשר להפריד האיסור על ידי הגעלה אמרינן הכלי נעשה נבילה אבל לא בשאר כלים וטוב לחוש לחומרא וע"ל סימן צ"ב:

ו **כחצי זית של איסור שנתערב בהיתר צריך ששים חצאי זיתי היתר לבטלו:**

ז **ביצה שיש בה אפרוח או טיפת דם שנתבשלה עם אחרות צריך ששים ואחת לבטל פליטתה:**

ח **כחל מתבטל בתשעה וחמשים:** הגה כל האיסורים הנוהגין בזמן הזה כולם מתבטלים בששים מלבד חמץ בפסח ויין נסך כאשר נתבאר בהלכותיהם (טור) ובלבד שהאיסור אינו נותן טעם בקדירה אבל אם נותן טעם באותה קדירה והוא אסור מצד עצמו אפילו באלף לא בטיל כל זמן שמרגישין טעמו ולכן מלח ותבלין מדברים דעבידי לטעמא אם אסורים מחמת עצמן אינן בטילים בששים (בארוך כלל כ"ה עיין ס"ק כ"ז וע"ל סוף סימן ק"ה):

ט **קדירה שיש בה נ"ט זיתים היתר ונפלו בה ב' זיתים א' של דם וא' של חלב כל א' מצטרף עם הנ"ט של היתר לבטל חבירו וכן כ"ט זיתים של היתר שנפל בהם כזית חלב ובקדרה אחרת היו שלשים של היתר ונפל לתוכו כזית של דם ונתערבו בשוגג מותר.** (וכ"ש בב' זיתים אחד של גבינה ואחד של בשר דכל אחד מבטל חבירו) (בארוך כלל ארבעה ועשרים):

# סימן צט

**דין העצמות אם מצטרפין לבטל איסור ושלא לבטל איסור לכתחלה. ובו ז' סעיפים:**

א חתיכת נבילה שיש בה בשר ועצמות שנפלה לקדירת היתר עצמות האיסור מצטרפים עם ההיתר לבטל האיסור ואין צריך לומר שעצמות ההיתר מצטרפין עם ההיתר אבל המוח שבעצמות איסור מצטרף עם האיסור וגוף הקדירה אינה מצטרפת לא עם האיסור ולא עם ההיתר: הגה ויש מחמירים שלא לצרף עצמות האיסור עם ההיתר לבטל (הגהה אחת בש"ד בשם א"ז) ובמקום הפסד יש לסמוך אמקילין ומתירין כי כן עיקר:

ב במה דברים אמורים שעצמות האיסור מצטרפים עם ההיתר כשנפלה חתיכת הנבלה לקדירת היתר כשהיא חיה אבל אם נתבשלה תחילה ואח"כ נפלה לקדירת היתר עצמות שבה מצטרפים עם האיסור לפי שבלעו מבשר הנבלה כשנתבשלה לבדה:

ג בשאר איסורים חוץ מבשר בחלב חתיכה הבלועה מאיסור מצטרפת לבטל האיסור: הגה ואין נוהגין כן כי קיימא לן בכל איסורים חתיכה נעשית נבלה כדלעיל סימן צ"ב:

ד משערים ברוטב ובקיפה (פירוש הדק הדק של בשר ותבלין המתאסף בשולי קדרה) ובחתיכות ומשערים ההיתר והאיסור כמו שבא לפנינו אע"פ שהי' בהיתר יותר מתחילה ונתמעט בבישולו ונבלע בקדרה והני מילי במין בשאינו מינו אבל אם הוא מין במינו משערין גם במה שבלעה הקדרה ועומד בדופני הקדרה ומשערים זה באומד יפה ורואין אותו כאילו הוא בעין אבל מה שכלה ואבד מחמת האור אינו מצטרף שזה כלה לגמרי:

ה אין מבטלין איסור לכתחלה ואפילו נפל לתוך היתר שאין בו שיעור לבטלו אין מוסיפין עליו היתר כדי לבטלו עבר וביטלו או שריבה עליו אם בשוגג מותר ואם במזיד אסור למבטל עצמו אם הוא שלו וכן למי שנתבטל בשבילו (ואסורים למכרו גם כן לישראל אחר שלא יהנו ממה שבטלו) (ארוך כלל כ"ד) ולשאר כל אדם מותר: הגה ודוקא שנתערב יבש ביבש או אפילו לח בלח למאן דאמר שאין אומרים בו חתיכה נעשית נבלה כדלעיל סי' צ"ב אבל חתיכה שבלעה איסור לא מהני שנתוסף אחר כך ההיתר דהא אמרינן ביה חתיכה נעשית נבילה (רשב"א סי' תצ"ה ועי' ס"ק י"ד) ויש אומרים דאפילו במקום דלא אמרינן חתיכה נעשית נבילה לא מהני ההיתר לבטל אלא אם נתוסף קודם שנודע התערובת אבל אם נודע התערובת קודם לא מהני מה שנתוסף אחר כך ולפי זה היה צריך החכם המורה לבטל איסור לחקור אם נתוסף ההיתר לאחר שנודע (ארוך כלל ל"ז) ולא נהגו כן:

ו איסור של דבריהם אין מערבין אותו בידים כדי לבטלו ואם עשה כן במזיד אסור אבל אם נפל מעצמו ואין בהיתר כדי לבטלו מרבה עליו ומבטלו: הגה ויש אומרים דאין לבטל איסור דרבנן או להוסיף עליו כמו באיסור דאורייתא וכן נוהגין ואין לשנות (טור בשם הרא"ש ובת"ה סימן צ"ד ובהגהת ש"ד ורא"ה בב"ה ור"ן ומרדכי ואגודה פ"ק דביצה) . איסור שנתבטל כגון שהיה ס'

כנגדו ונתוסף בו אחר כך מן האיסור הראשון חוזר וניעור ונאסר ל"ש מין במינו ל"ש מין בשאינו מינו לא שנא יבש ל"ש לח לא שנא נודע בינתים או לא נודע בינתים (הגהת ש"ד סימן נ"ט) כזית חלב שנפל למים ונתבטל בס' ואח"כ נפל מן המים לקדירה של בשר מותר אף על פי שאין בבשר ס' נגד החלב שהרי נתבטל במים (בארוך) וכל כיוצא בזה:

ז אם נבלע איסור מועט לתוך כלי כשר אם דרכו של אותו כלי להשתמש בו בשפע היתר מותר להשתמש בו לכתחלה כיון שהאיסור מועט ואי אפשר לבא לידי נתינת טעם ולפיכך איסור משהו שנבלע בקדרה או בתוך קנקנים וכיוצא בהם מותר להשתמש בו לכתחלה ואפילו בבן יומו לפי שאי אפשר לבא לידי נתינת טעם אבל אם נבלע בכלי שדרכו להשתמש לעתים בדבר מועט כקערה וכיוצא בה אסור להשתמש אפי' בשפע גזרה שמא ישתמש בה בדבר מועט ויבא לידי נתינת טעם:

## סימן ק

**בריה אפילו באלף לא בטיל. ובו ד' סעיפים:**

א בריה דהיינו כגון נמלה או עוף טמא וגיד הנשה ואבר מן החי וביצה שיש בה אפרוח וכיוצא בהם אפי' באלף לא בטלה ואין לו דין בריה אא"כ הוא דבר שהיה בו חיות לאפוקי חטה אחת של איסור וכן צריך שיהא דבר שאסור מתחילת ברייתו לאפוקי עוף טהור שנתנבל ושור הנסקל וכן צריך שיהיה דבר שלם שאם יחלק אין שמו עליו לאפוקי חלב וכן צריך שיהא שלם: הגה ועיקר גיד הנשה אינו אלא על הכף בלבד והוא כרוחב ד' אצבעות ואם הוא שלם מקרי בריה (בארוך כלל כ"ח):

ב דבר שהוא בריה שנתבשל עם ההיתר אם אינו מכירו הכל אסור והרוטב בנותן טעם ואם מכירו זורקו והאחרים והרוטב צריך שיהא בהם ס' כנגדו חוץ מגיד הנשה שאין טעמו אוסר דאין בגידים בנותן טעם אבל שמנו אוסר וצריך ששים כנגדו להתיר הרוטב לפיכך ירך שנתבשל עם גידו אם מכירו זורקו וכל השאר מותר אם יש בו ס' כנגד שמנו ואם אינו מכירו כל החתיכות אסורות ואם יש בקדירה ס' כנגד השומן מותר הרוטב ואם לאו אסור ואם נמוח הגיד ואינו ניכר צריך גם כן ס' כנגדו:

ג קדרה של מרק שנפל שם בריה ונאבדה אסור הכל:

ד ירקות מבושלות שנמצאו בהם ג' תולעים הירקות אסורים אבל מי השלקות מסננן ומותרים וכן הבשר ירחצנו ויבדקנו ומותר:

## סימן קא

**דין חתיכה הראויה להתכבד. ובו ט' סעיפים:**

א חתיכה הראויה להתכבד דינה כבריה דאפילו באלף לא בטלה ואפי' אם היא אסורה בהנאה כיון שאם תתבטל היתה מותרת וראויה להתכבד: הגה ואפילו אינה אסורה רק מדרבנן אינה בטילה (ב"י בשם הרמב"ן) ואם הוא ספק אם היא ראויה להתכבד או לא אזלינן לקולא (ארוך כלל כ"ה) אפילו היא אסורה מדאורייתא:

ב אין לה דין חתיכה הראויה להתכבד אלא אם כן איסורה מחמת עצמה כגון נבילה ובשר בחלב אבל אם נאסרה מחמת שקבלה טעם מאיסור ולא היה בה ס' לבטלו אפילו למי שסובר חתיכה עצמה נעשית נבילה אין לה דין חתיכה הראויה להתכבד: הגה ואפילו חתיכה שלא נמלחה בטלה דאין איסורה מחמת עצמה רק מחמת דם הבלוע בה (שם ות"ה סי' ק"ע) כל חתיכה שלא נאסרה רק כדי קליפה בטלה דהרי הקליפה אינה ראויה להתכבד (סברת התוספות ובהגהות ש"ד):

ג תרנגולת בנוצתה שנתערבה באחרות בטלה שהרי אינה ראויה להתכבד לפני האורחים כמות שהיא ואף על פי שאחר שנתערבה הסירו הנוצה וכן לא חשיבה ראויה להתכבד אלא אם כן היא מבושלת וכן כבש שלם או חתיכה גדולה יותר מדאי לא חשיבה ראויה להתכבד שאין דרך ליתן לפני האורח כבש שלם או חתיכה גדולה יותר מדאי ויש חולקים בכל זה: הגה וכן נוהגין מלבד תרנגולת בנוצתה דמחוסרת מעשה גדול דנוהגין בה שהיא בטילה (טור בשם י"א ובמרדכי וש"ד) וכן רגלים או ראש שלא נחרכו משערן אבל אם כבר נחרכו חשיבי חתיכה הראויה להתכבד אפילו לא נמלחו עדיין ואפילו כבש שלם אינו בטל (בהגהות ש"ד) מיהו רגלים של עופות מלבד רגלי אווז וכן רגלי בהמה דקה במדינות אלו לא חשיבי כלל ובטלים ראש של עופות אינו חשוב ובטל (ארוך כלל כ"ה):

ד שומן הכנתא אינו ראוי להתכבד (אבל עור שומן אווז מקרי ראוי להתכבד ואינו בטל) (שם):

ה קורקבן וכן שאר בני מעיים אינם ראויים להתכבד:

ו הא דבריה וחתיכה הראויה להתכבד לא בטלי דוקא בעודם שלימים אבל אם נחתכו או נתרסקו עד שנאבדה צורתן בטלי דתו לא חשיבי ואפילו אם נתרסקו לאחר שנתערבו עם ההיתר (ואפי' לאחר שנודע התערובת) (הגהת ש"ד וד"ע לאפוקי או"ה) והוא שנתרסקו שלא במתכוין לבטל האיסור אבל אם נתכוין לכך אסור למרסק אם הוא שלו וכן למי שנתרסק בשבילו (ואין חילוק בין נתערבו במינם או שלא במינם) (ד"ע ומשמעות הפוסקים ולאפוקי או"ה):

ז אם נחתכה חתיכה א' אין תולין לומר של איסור נחתך ומתבטל ויהיו כולן מותרות אלא אותה שנחתכה בלבד מותר' ממה נפשך אם היא של איסור אף כולן מותרות ואם אינה של איסור הרי היא מותרת ואפילו נחתכו רובן אין תולין לומר שהאיסור מהרוב שנחתכו אלא כל הנחתכות מותרות והשלימות אסורות:

ח קורקבן שנמצא נקוב ונתערבה אותה תרנגולת עם אחרות מדמין שומן שבקורקבן לשומן התרנגולת של מקום חיבור הקורקבן ואם דומים לגמרי מכשירים האחרות (וכן כל כיוצא בזה):

ט ראש כבש שנמצא טריפה ולא נודע מאיזה כבש הוא והקיפו הראש לצוארו של אחד מהכבשים ונמצאו החתיכות דומות ומכוונות יפה יש לסמוך על זה להתיר האחרות:

## סימן קב

**דין דבר שיש לו מתירין. ובו ד' סעיפים:**

א כל דבר שיש לו מתירין כגון ביצה שנולדה ביום טוב שראויה למחר אם נתערב' באחרות בין שלימה בין טרופה אינה בטלה אפילו באלף ואפי' ספק אם נולדה בי"ט ונתערבה באחרו' אסורו' ואם נתערבה בשאינה מינה בטלה בס' (טור וש"ד ותשו' הרא"ש ור' ירוחם והגהות ש"ד ורש"ל ורוקח וכנ"ד סמ"ג וסמ"ק בהל' י"ט וכ"כ או"ה כלל כ"ו בשם סמ"ג ות"ח כלל מ"ג ולא כב"ח וסמ"ק סימן רי"ד וכ"מ באגודה ומרדכי ריש ביצה בשם ראבי"ה וכ"כ טא"ח סימן תקי"ג והאגור בשמו והאו"ה כלל כ"ה בשם מרדכי ריש ביצה בשם ראבי"ה ולא כב"ח): הגה מיהו אם לבנו בה מאכל או נתנו בקדרה לתקן הקדרה כגון שמלאוה בתרנגולת אינה בטלה (הגהת ש"ד ובארוך) ועיין בא"ח סימן תקי"ג:

ב יש מי שאומר שלא אמרו דבר שיש לו מתירין אלא כשהמתיר עתיד לבא על כל פנים או אם המתיר בידו לעשותו בלא הפסד אבל דבר שאינו בידו ואינו ודאי שיבא המתיר אינו בדין דבר שיש לו מתירין לפיכך ביצה של ספק טריפה שנתערבה באחרות אינו בדין דבר שיש לו מתירין לפי שאין המתיר בודאי ואינו בידו:

ג כלי שנאסר בבליעת איסור שנתערב באחרים ואינו ניכר בטל ברוב ואין דנין אותו כדבר שיש לו מתירין (לפי שצריך להוציא עליו הוצאות להגעילו וכל כיוצא בזה):

ד יש מי שאומר דלא שייך דבר שיש לו מתירין היכא שהמאכל מתקלקל: הגה הא דדבר שיש לו מתירין אינו בטל היינו דוקא אם האיסור בעין או שיש עדיין ממשות האיסור בתערובת אבל טעמו בטל (טור א"ח סי' תקי"ג ובארוך והג"א סוף עבודת כוכבים ומהרא"י בשם מהרי"ח) וכן אם אין איסורו מחמת עצמו בטיל ולכן חתיכה שלא נמלחה תוך ג' ימים אע"פ שי"א דמקרי דבר שיש לו מתירין הואיל ומותרת לצלי אפי' הכי בטילה דאין אסורה אלא מחמת דם הבלוע בה (ת"ה סימן ק"ע) כל איסור שלא היה ניכר קודם שנתערב הוי בטל אע"פ שהוא דבר שיש לו מתירין (בארוך כלל כ"ה בשם ס"ג ומרדכי פ"ק דשבת) מי שנדר מדבר אחד ונתערב אח"כ לדידיה מקרי דבר שיש לו מתירין (שם ובמיי' פ"ח דנדרים ובר"ן פ"ק ואו"ה והוא ש"ס ערוך פ"ז דנדרים דף נ"ט וירושלמי פ"ו דנדרים ומוסכם מכל הפוסקים) דהא אפשר לשאול על נדרו. דבר שיש לו היתר וחוזר ונאסר כגון חמץ בפסח

לא מקרי דבר שיש לו מתירין (מרדכי פרק כ"ש) ויש חולקין בזה (רמב"ם פט"ו מהמ"א) ולא מקרי דבר שיש לו מתירין אלא א"כ הותר למי שנאסר אבל אם נשאר לאחד לעולם אסור אע"ג שמותר לאחרים כגון המבשל בשבת לא מקרי דבר שיש לו מתירין (ב"י בשם רבינו ירוחם בשם הרמ"ה):

## סימן קג

**דין נותן טעם לפגם. ובו ז' סעיפים:**

א כל דבר שטעמו פגום אינו אוסר תערובתו ואפילו אין טעמו פגום מחמת עצמו שבפני עצמו הוא מוטעם ומשובח אלא שפוגם תערובתו מותר: הגה מיהו דברים החשובים כבריה או כיוצא בה אם אינן פגומים בעצמן אע"פ שפוגמין התבשיל אינן בטלים אפילו באלף (וכן כתב הארוך כלל ל"ב):

ב פגם זה אין צריך שיפגום לגמרי עד שיהא קץ לאכלו אלא אפילו פוגם קצת אינו אוסר תערובתו ויש מי שאומר דהיינו דוקא כשנתערב איסור מועט עם היתר מרובה אבל איסור מרובה לתוך היתר מועט ואפילו מחצה על מחצה אין אומרים נותן טעם לפגם מותר עד שיפגום לגמרי שאינו ראוי למאכל אדם ואם אין שם ממשו של איסור אלא טעמו בלבד אפילו איסור מרובה והיתר מועט מותר אם פוגם קצת ויש מי שחוכך (פי' מקוה להחמיר ואוסר) לומר שאם הגדיל האיסור מדתו של היתר עד שהוא משביח יותר כשאוכלו בגודל מדתו ממה שהוא פוגם בהפסד טעמו אסור עד שיפסל מלאכול אדם במה דברים אמורים שפוגם מתחילתו ועד סופו אבל אם השביח ולבסוף פוגם או פוגם ולבסוף השביח אסור: הגה י"א אף על גב דהאיסור [נ"ט] לפגם והמאכל מותר מ"מ הקדירה אסורה ואם בשלו בה אח"כ תוך מעת לעת תבשיל שהאיסור הראשון נותן בו טעם לשבח נאסר התבשיל השני אם לא היה בו ס' נגד האיסור הראשון אבל אם נערו התבשיל הראשון בכף ותחבו אח"כ הכף לתבשיל שני שהוא ג"כ פוגם לא נאסרה הקדרה וכן בדבר שאין לו טעם כלל כגון היורה שמתיכין בו הדבש אע"פ שיש שם רגלי הדבורים לא נאסרה היורה וכל כיוצא בזה (שם בארוך):

ג אפילו אין כח באיסור לבדו לפגום אלא על ידי דבר אחר שמסייעו כגון שנפל איסור לקדרה שיש בה מלח או תבלין מדוכין (בטור מרובין) ואלמלא המלח והתבלין שבה לא היה כח באיסור לפגום אפילו הכי מותר:

ד שמן ודבש של עובד כוכבים אע"פ שהם מבושלים מותרים מפני שהבשר פוגם את השמן ומסריחו וכן לדבש: הגה ויש אומרים דבשר אינו פוגם דבש עצמו רק משקה הנעשה מדבש (מהרי"ל בהגהת ש"ד סימן כ"ב ועוד הרבה פוסקים עיין ס"ק י"ג) ובמקום שאין הפסד גדול יש להחמיר. בשר או חלב ביין הוי לפגם ומותר (הגהות אשיר"י פ"ב דעבודת כוכבים):

ה כל קדירה שאינה בת יומה חשיבה טעמה לפגם ואינה אוסרת ונקראת בת יומה כל זמן שלא שהתה מעת לעת אחר שנתבשל בה האיסור וכיון שעבר עליה מעת לעת אחר שנתבשל בה האיסור אינה נקראת בת יומה ואם בישל בה כשאינה בת יומה התבשיל מותר דהוי נותן טעם לפגם והוא שתהיה מודחת שלא יהיה שומן על פניה שאם לא הדיחה אוסר והרי היא כחתיכת איסור שלא נפגמה ויש מתירין אפילו בישל בה קודם שהדיחה: הגה ואם יש ס' נגד מה שדבוק עליו לכולי עלמא שרי מאחר דהקדירה אינה בת יומא והכי נהוג (או"ה):

ו יש מי שאומר שאם שמו פלפלין בקדרה של איסור שאינה בת יומא הכל אסור דחורפיה משויא ליה לשבח (הכרעת עצמו בב"י):

ז קדרה שהיא בלועה מבשר וחלב שנתבשל בה ביחד או בזה אחר זה וקודם שעבר לילה אח' הוחמו בה מים חשיבה בת יומא עד שתשהה מעת לעת משעה שהוחמו בה המים: הגה אבל אם עברה לילה מותר וכן אם עברה לילה בין בישול בשר לחלב אע"ג דאח"כ הוחמו המים מיד נמי דינא הכי וה"ה בכל האיסורים לפי מאי דקיימא לן בכל האיסורים חתיכה נעשית נבילה (ב"י וסברת הרב) וע"ל סימן צ"ב ובמקום הפסד יש להתיר בכה"ג בשאר איסורים בכל ענין רק שיהא מעת לעת מזמן בישול האיסור:

## סימן קד

**דין עכבר שנמצא ביין או בשכר. ובו ג' סעיפים:**

א עכברא דדברא נותן טעם לשבח הוא שהרי עולה על שלחן מלכים אבל עכברא דמתא מספקא לן אם משביח בשכר וחומץ או אם הוא פוגם ולפיכך אם נפל לשכר או לחומץ בצונן והסירו שלם אם לא שהה בתוכו מעת לעת מותר אבל אם היה רותח או אפי' צונן ושהה בתוכו מעת לעת בין שהסירו שלם בין שנחתך לחתיכו' דקות ויכול לסננו במסננת בענין שלא ישאר ממנו בתוכו כלום בין שנימוח בתוכו לגמרי ונעשה כולו משקה ולא נשתייר ממנו שום ממשות ניתר על ידי שיהא ששים בהיתר כנגד העכבר ואם נחתך לחתיכות דקות והוא בענין שאינו יכול לסננו כגון שנתערב השכר או החומץ במאכל עב הכל אסור ואין שם ביטול דחיישינן שמא יפגע בממשו של איסור ולא ירגיש: הגה ודוקא בשרץ יש לחוש אם נשאר שם שלא יוכל להוציאו אבל בשאר איסורין אין לחוש (כך משמע בארוך כלל ל"ב):

ב אם נפל ליין ושמן או לשאר משקין פוגם בודאי ואין צריך ס' לבטל פליטתו: הגה ולפי זה אם נפל לשומן נמי דינא הכי ויש מחמירים בשומן ואפילו אם הוא קשה לפנינו אם שפכו מדי יום ויום שומן בקדירה ויש לספק שמא העכבר היה שם כשעירו עליו שומן רותח הכל אסור אפילו

יש ס' בשומן נגד כל העכבר ואם לא עירו עליו או שעירו עליו וידוע שלא היה שם העכבר כשעירו עליו והשומן בא לפנינו כשהוא קשה (תשובת הרא"ש והגהת מיי' פט"ו והגהות מרדכי דחולין ובהגת ש"ד ובארוך) וכן נמצא העכבר עליו סגי ליה בנטילת מקום ולא מחזקינן איסור שמא היה השומן רך כשנפל שם דכבוש הוי כמבושל דמותר מכח ספק ספיקא ספק נפל שם כשהיה קשה ואם תמצא לומר כשהוא רך שמא נתקשה קודם שעור כבישה. ובמקום שהשומן מאוס לאכול אסור להדליקו ג"כ בבית הכנסת משום הקריבהו נא לפחתך (ר"ן בשם גאון ורשב"א פג"ה ור' ירוחם ואו"ה בשם מרדכי פג"ה והמחבר בא"ח סי' קכ"ד סי"ב) ובמקום הפסד גדול יש לסמוך אדברי המקילין:

ג דברים המאוסים שנפשו של אדם קצה בהם כנמלים וזבובים ויתושים שכל אדם בודל מהם למיאוסן אפי' נתערבו בתבשיל ונמחה גופן לתוכו אם ההיתר רבה עליו מותרים ומכל מקום כל שאפשר לבדוק ולהעביר במסננת בודק ומסנן (מיהו בחלא ושכרא יש לחוש כמו בעכבר) (ב"י לדעת הרשב"א):

## סימן קה

**דין איסור שנפל לתוך היתר. ובו י"ד סעיפים:**

א איסור שנשרה עם היתר מעת לעת בצונן מקרי כבוש והרי הוא כמבושל ונאסר כולו אבל פחו' מכאן בהדחה סגי: הגה וכל מקום דאמרינן כבוש כמבושל אפילו מה שחוץ לכבישה אסור דע"י הכבישה שלמטה מפעפע למעלה כמו בבישול ויש מקילין במה שבחוץ (ארוך כלל ל') וספק כבוש אסור מלבד בבשר עם חלב דאזלינן לקולא דמן התורה אינו אסור רק בבישול ממש (שם ורש"ל): ואם הוא כבוש בתוך ציר או בתוך חומץ (ד"ע) אם שהה כדי שיתננו על האור וירתיח ויתחיל להתבשל הרי הוא כמבושל ובפחות משיעור זה לא נאסר אלא כדי קליפה (וע"ל סימן ע' מדין בשר שנפל לציר):

ב חום של כלי ראשון שהיד סולדת בו מבשל ואוסר כולו אבל חום של כלי שני אינו מבשל ויש אומרים שגם כן אינו מפליט ולא מבליע וי"א דמכל מקום הוא מפליט ומבליע ואוסר כדי קליפה וראוי לחוש ליזהר בדבר לכתחילה (וע"ל סי' ס"ח סעיף י"ג) אבל בדיעבד מותר בלא קליפה ובהדחה בעלמא סגי (ועיין לעיל סימן ס"ח צ"ב וצ"ה נתבארו דיני כלי שני ועירוי):

ג נפל איסור חם לתוך היתר חם דכלי ראשון או אפי' איסור צונן לתוך היתר חם הכל אסור דתתאה גבר על העליון ומחממו עד שמפליט בתחתון ואין צריך לומר דהיתר צונן לתוך איסור חם שהכל אסור אבל אם העליון חם והתחתון צונן אינו אוסר אלא כדי קליפה אפילו אם העליון החם איסור: הגה וכל זה לא מיירי אלא בחום כלי ראשון כגון מיד שהסירה מן האש מניחו עם ההיתר אבל אם כבר מונח בכלי שני ואחר כך מניח ההיתר אצלו או עליו

אינו אוסר כלל דכלי שני אינו אוסר כמו שנתבאר (כך משמע מלשון הר"ן) ואם הניחם זה אצל זה אם שניהם חמים מחום כלי ראשון הכל אסור ואם האחד צונן ההיתר צריך קליפה במקום שנגע (ארוך כלל כ"ט ד"ב והגהת ש"ד) איסור שהניחו בכלי היתר או להיפך אמרינן ביה גם כן דין תתאה גבר כמו בב' חתיכות (שם כלל ל"ו) ועיין לעיל סימן צ"ד אם חתך בשר בסכין חולבת. אסור לערות מכלי שיש בו שומן כשר לנר דולק שיש בו חלב או שומן איסור (ג"ז שם ומרדכי פכ"ה ועיין בתשובת מהרי"ל ובפסקי מהרא"י סימן ק"ג) ובדיעבד אין לחוש (ארוך):

ד במה דברים אמורים כשנפל לתוך התבשיל מפני שהרוטב מוליך פליטת האיסור ומערבו בכל התבשיל אבל איסור בין חם בין קר שנפל על הצלי שאצל האש אינו אוסר אלא כדי נטילה שהוא כעובי רוחב אצבע לפיכך ירך שצלאו בגידו או חתיכת איסור שצלאה עם חתיכת היתר ונוגע זה בזה צריך להסיר כדי נטילה סביב הגיד וכן מן החתיכה מקום שנגעה בחתיכת איסור וכן אם נפל איסור על חתיכה שבקדרה שהיא חוץ לרוטב ולא ניער הקדרה ולא כיסה אותה אינו אוסר אלא כדי נטילה אבל אם היא ברוטב לרש"י [כולה ולר"י] אפילו מקצתה או אפילו כולה חוץ לרוטב וניער או כיסה הקדרה הרוטב מפעפע הטעם ומערבו ונכנס בכולו:

ה במה דברים אמורים שאין הצלי אוסר אלא כדי נטילה בירך עם גידו וכיוצא בו דבר כחוש שאין בו כח לפעפע בכל החתיכה אבל גדי שמן שצלאו בחלבו אם אין בכל הגדי ששים כנגד כל החלב שבו אסור לאכול אפילו מראש אזנו שכיון שהוא שמן מפעפע בכולו אבל אם הוא כחוש אף על פי שאין בו ס' כנגד כל החלב שבו אינו אוסר אלא כדי נטילה שהחלב של בהמה כחושה כחוש הוא בטבעו ואינו מפעפע ואפילו חתיכת האיסור כחושה וחתיכת היתר שנצלית עמה שמינה האיסור מפעפע בכולה וכל דבר שיש לו פעפוע שנפל למקום ידוע מהחתיכה בצלי אע"פ שיש בחתיכה ס' לבטל האיסור צריך נטילת מקום (מרדכי בשם כמה רבוותא וסמ"ק והגה"א ואו"ה כלל י"ד ואגור בשם מהרי"ל): הגה וכל מבושל בלא רוטב או אפוי דינו כצלי בכל דבר (טור וב"י) וי"א דאין אנו בקיאין איזה מיקרי כחוש או שמן ויש לאסור בכל ענין עד דאיכא ס' (הגה' ש"ד והגה' מיימוני פט"ו ואו"ה וסמ"ק ואגור בשם מהרי"ל) ואפילו איכא ס' צריך נטילת מקום (ארוך) והכי נהוג ודוקא באיסור חלב או שאר איסור דשייך בו שמנונית אבל באיסור דלא שייך ביה שמנונית והוא בודאי כחוש אינו אוסר רק כדי נטילה (עיין בסעיף ט') (כך משמע בב"י):

ו דבר שיש לו פעפוע בצלי אם היה אחד חם ואחד צונן התחתון גובר לפיכך אם נפל חם על צונן אינו אוסר אלא כדי קליפה ואם נפל צונן על חם אם אין בהיתר ס' כנגד האיסור הכל אסור:

**ז** הא דחתיכת איסור אוסרת חברתה בנגיעתה דוקא כשאיסורה מחמת עצמה כגון נבילה או בשר בחלב אבל אם אין בה איסור אלא מה שבלע ממקום אחר אינה אוסרת אחרת הנוגעת בה אפילו אם נצלו יחד במה דברים אמורים כשבלעה איסור שאינו מפעפע אבל בלעה מן הדברים המפעפעים בטבען כגון שומן אוסרת חברתה בין בצלי בין בנוגעת זו בזו חם בחם או בתחתונה חמה ועליונה צוננת שהאיסור הבלוע בעצמה מפעפע ויוצא מחתיכה לחתיכה (חדושי רשב"א פכ"ה דף ק"ז ע"ג ומהרא"י בשם א"ז ומהר"מ): הגה וכל זה בב' חתיכות אבל כלי שבלע איסור אוסר היתר שנוגע בו אפילו באיסור שאינו שמן (הגהות ש"ד בשם ר"י מאיברא ואו"ה כלל ל"ו):

**ח** כוליא שצלאו בחלבו אינו אוסר אלא כדי קליפה שהקרום מפסיק: הגה ויש אוסרים וכן נוהגים ואין לשנות ודינו כשאר חלב הנצלה עם בשר ואם נתבשל כך הכוליא נעשית נבילה וצריך ששים נגד כולה וה"ה בקרום שעל היותרת (סמ"ק והגהות ש"ד והג"א):

**ט** מליח שאינו נאכל מחמת מלחו דינו כרותח ומפליט לאסור כדי קליפה ואם הוא שומן הגיד וקנוקנות שבו והקרומות יש להחמיר ולהצריכם נטילת מקום ואם הוא חלב ממש צריך ששים לבטלו ואם הבשר שנמלח עמו הוא שמן אפילו בשומן הגיד וקנוקנות שבו צריך ס' לבטלו וליטול ממקום שנגע כדי נטילת מקום ולפחות קליפה וכל זה לענין חתיכה עצמה שהיה החלב דבוק בה ולענין שאר חתיכות שנמלחו יחד אם אין בכל אחת מהם בפני עצמה ששים לבטל החלב אסורות ואין מצטרפין ביחד לבטל החלב דאין חלב מפעפע מחתיכה לחתיכה בלא רוטב ואם אין ידוע אם נגע בכולן כולן אסורות ואם ידוע שלא נגע אלא באחת ואין ידוע איזו היא כולן מותרות דחד בתרי בטיל אפי' הן חתיכות הראויות להתכבד: הגה וי"א דכל מליחה אינה אוסרת רק כדי קליפה (טור ומרדכי בשם ראבי"ה ור' אפרים ופוסקים ור"ן ורשב"א במ"ה ורא"ה בב"ה דף צ"ב בשם רמב"ן וצ"ע אמ"ש ב"י סימן צ"א ות"ח ריש כלל ל"ח ע"ש רמב"ן להפך) ולפי שאין אנו בקיאין בין בשר שמן לכחוש נוהגין לשער בכל מליחה בס' כמו בבישול (מהרי"ו ובארוך ובהגהת ש"ד ובמרדכי בשם א"ז וכל האחרונים)) דאם איכא ס' בין הכל ביחד נגד כל החתיכה שהחלב דבוק בה אז הכל שרי מלבד אותה חתיכה שהאיסור דבוק בה מיהו אותה החתיכה שהאיסור נגע בה צריך קליפה מעט (רשב"א) ואם אינו יודע איזה נגע הכל שרי (מרדכי פרק ג"ה וש"ד) ואם אין ס' הכל אסור ואין לשנות המנהג ואף על פי שיש בזה קצת קולא אם היה האיסור שמן ומפעפע מ"מ יש לסמוך בכי האי גוונא אדברי המקילין וסבירא להו דאינו אוסר במליחה רק כדי קליפה כדי שלא נצטרך לשער בין איסור שמן לכחוש כי אין אנו בקיאין וכל זה באיסור ששייך בו שמנונית כגון חלב או ציר וכי האי גוונא אבל באיסור שאין בו שמנונית כלל כגון חמץ בפסח לכולי עלמא מליחה אינה אוסרת רק כדי קליפה (סברת הרב ממשמעות פוסקים הנ"ל) ועיין בא"ח הלכות חמץ כיצד נוהגין וע"ל סימן ס"ד אם הקרומים או חוטים של חלב נמלחו עם

בשר י"א דבהפסד מרובה יש להתיר במליחה ע"י קליפה אף על פי שכבר נהגו לשער כל מליחה בס' אפילו באיסור כחוש ויש לסמוך על זה באיסור כחוש שאינו אלא מנהג לשער בס' (לפי סברת הרמב"ם והנמשכים אחריו ומהר"מ פדווא בתשובה להרב סימן צ') אבל לא באיסור שמן שמדינא צריך ס':

י במה דברים אמורים כשהאיסור וההיתר שניהם מלוחים ואפילו איסור מליח וההיתר תפל אבל אם ההיתר מלוח והאיסור תפל אינו צריך אלא הדחה (וע"ל סימן ע') (ויש אוסרין אם נוגעין זה בזה ויש להקל במקום הפסד):

יא זה שאמרנו באיסור מליח והיתר תפל שאם הוא שמן אוסר עד שיהא בו ששים לבטלו דוקא בשהיה האיסור המליח למטה וההיתר תפל למעלה משום דתתאה גבר אבל אם היה ההיתר תפל למטה והאיסור המליח למעלה אינו אוסר אלא כדי קליפה: הגה ויש חולקין ואומרים דבמליחה אין חילוק אם הוא למעלה או למטה (תוספות והרא"ש וסמ"ק והטור והגהות מיימוני) והכי נהוג:

יב גבינות שנעשו בדפוסי עובדי כוכבים אע"פ שנמלחו בתוכן מותרים: הגה וה"ה אם נמלח היתר בשאר כלי איסור (תשובת הרשב"א) ואפילו אינו מנוקב (ד"ע) דאין מליח כרותח כל כך להפליט מן הכלי מה שבלוע בתוכו ודוקא בדיעבד אבל לכתחלה אסור (מרדכי והגהת ש"ד):

יג מלח או תבלין שהם בקערה של בשר מותר ליתנם בחלב: הגה וה"ה אם היו בכלי איסור דמאחר שהם יבשים אינן בולעים מן הכלי רק שהכלי הוא נקי ואין איסור דבוק בו (הגהות ש"ד וכ"כ א"ח בשם הרא"ה) והמחמיר לכתחלה תבא עליו ברכה (ארוך וסמ"ג ועי' לעיל ס"ס צ"ה):

יד מלח הבלוע מדם כגון ממליחת בשר ונתנוהו בקדרה או שנתנו בקדרה בשר מלוח בלא הדחה אם יש ס' כנגד המלח מותר: הגה אע"פ שהמלח עדיין נותן טעם בקדירה מאחר שאין המלח אסור מחמת עצמו אלא מחמת דם שבתוכו דכל מקום שאין האוסר יכול לילך שם אין הנאסר אוסר יותר מן האוסרו (וע"ל סימן ס"ט בטור ובהגהות ש"ד ובש"ד):

## סימן קו

**דין היאך מבטלין בששים. ובו ב' סעיפים:**

א חתיכה שבלעה איסור ואין בה ס' לבטלו שנפלה לקדרה אינה אוסרת אלא לפי חשבון איסור שבה שאם יש במה שבקדרה מצורף עם החתיכה עצמה ששים כנגד איסור הבלוע בה מותר מה שבקדרה אבל החתיכה עצמה אסורה לפי שאיסור שבה אינו נפלט ממנה לגמרי (רשב"א ותוס' פרק ג"ה דף ק' ורא"ש ומרדכי שם וסמ"ג דף נ"א ע"ג וסה"ת סי' נ"ב וכ"ה בלשון ר' אפרים גופיה שבחדושי רשב"א דף קי"ח ושבסוף ספר ראב"ן וכ"כ מהרש"ל פרק ג"ה סי' נ"ז וכל האחרונים) (וכן עיקר ודלא כמו שכתב לעיל סימן צ"ב דאף אותה חתיכה מותרת) מה שאין כן בדבר הנבלל ונימוח שאם נפל דם וכיוצא בו לתוך רוטב של היתר ואסרו מחמת מיעוטו

ואח"כ נתרבה הרוטב של היתר עד שיש בין כולו ס' לבטל הדם כולו מותר שהכל נבלל ונתערב: הגה ולפי מה שנוהגין לומר בכל האסורים חתיכה נעשית נבלה אין חילוק בין דבר לח לדבר יבש אלא לענין זה דאם הנאסר כבר הוא דבר יבש ויש ס' כנגדו החתיכה הנאסרת תחילה נשארת באיסורה וצריך להסירה משם אם מכירה ואם אינו מכירה בטילה אם אינה חתיכה הראויה להתכבד ואם הוא דבר לח הכל מותר מאחר דאיכא ס' נגד מה שנאסרה תחילה ועיין לעיל סימן צ"ב וצ"ט:

ב חתיכה שיש בה חלב שנתבשלה בקדירה שיש בה ס' לבטל החלב צריך ליזהר שלא יסיר שום דבר מהקדירה בעוד חתיכת האיסור בתוכה דחיישינן שמא תשאר באחרונה בשעה שאין בקדרה ס' לבטל החלב וגם לא יוציאנה תחלה שחלב שבה יאסור אותה ומה תקנתה יניחנה עד שתצטנן הקדירה: הגה ולפי מה דקיימא לן חתיכה נעשית נבילה מסיר החתיכה האסורה משם והשאר מותר (ד"ע):

## סימן קז

**דין המבשל ביצה ודבר מיאוס הנמצא בתבשיל. ובו ב' סעיפים:**

א המבשל ביצים הרבה בקליפתן לא יוציאם מהמים שנתבשלו בהם עד שיצטננו או יתן עליהם מים צוננים לצננם ואחר כך יוציאם משום דחיישינן שמא ימצא באחת מהן אפרוח ואם היה מוציא מהם קודם שיצטננו שמא היתה נשאר אותה שיש בה אפרוח עם האחרונות והיתה אוסרתן לפי שלא היה נשאר שם ששים לבטלו: הגה ואם לא עשה כן אלא עירה אותן לקערה ונמצא אחת מהן טרפה יש אוסרין הכל דחיישינן שמא הטרפה נשאר לבסוף ולא היה ששים בקדרה לבטל ונאסר מה שבקדרה וחוזר ואוסר כל מה שבקערה (ב"י בשם סמ"ג ובארוך) וכן בדגים קטנים שנמצא דג טמא בקערה ולא עירה כלם בפעם אחת אל תוך הקערה דאז יש לחוש שמא נשאר האיסור לבסוף ויש מתירין בכל ענין (טור בשם י"א) דלא מחזקינן איסור לומר דנשאר האיסור בלא ס' (בית יוסף בשם ר"ש) וכן עיקר ואפילו לדעת האוסרים אין לאסור הכלים שנתבשלו בו דמעמידין הכלי על חזקתו (ב"י בשם סמ"ג והגהות מיימוני):

ב זבוב וכיוצא בו מדברים המאוסים שנפשו של אדם קצה בהם שנמצא בתבשיל זורקן והתבשיל מותר שאין פליטת דברים אלו הפגומים אוסרת (ועיין ס"ק ו'): הגה וכן המנהג פשוט אף על גב דיש מחמירין דברי המקילין עיקר (ב"י פסק כרשב"א ורוקח וטור סי' ק"ד) ואין לשנות המנהג ואם לקח עם הכף דג טמא מן הקדירה או שאר דבר שאינו פוגם אסור להחזיר הכף לקדרה ואם החזירו צריך ס' מן הקדירה נגד האיסור ולא נגד כל הכף (ד"ע דלא אמרינן גבי כלי חתיכה נעשית נבילה) אבל אם היה מעט מן התבשיל עם האיסור בכף והוחזר לקדירה צריך ס' גם נגד מעט התבשיל דהרי נעשה נבילה בכף (ארוך כלל כ"ז):

# סימן קח

**שלא לאפות היתר ואיסור בתנור א'. ובו ז' סעיפים**:

**א** אין צולין בשר כשרה עם בשר נבילה או של בהמה טמאה בתנור א' ואף על פי שאין נוגעים זה בזה ואם צלאן הרי זה מותר ואפילו היתה האסורה שמינה הרבה והמותרת רזה ואם התנור גדול שמחזיק י"ב עשרונים ופיו פתוח מותר לצלותם בו ובלבד שלא יגעו זה בזה ואם אחד מהם מכוסה בקערה או בבצק וכיוצא בו מותר לצלותם אפילו בתנור קטן ופיו סתום: הגה וה"ה לבשר עם חלב נמי דינא הכי (טור סימן צ"ז) ונוהגין להחמיר לכתחלה אפילו בתנור גדול ובדיעבד להקל אפילו בתנור קטן (ארוך כלל ל"ט דלא כב"י ובתשובת ר"י מינץ ובהגהת ש"ד ואגור בשם מהרי"ל וטור בשם רשב"א שכן הסכמת רוב המורים והוא שיטת רש"י וה"ג ורי"ף ורמב"ם) ואם אפה פת עם בשר אסור לאכלו עם חלב אם יש לו פת אחר (שם) וכן אם עובד כוכבים אפה פת עם איסור אסור לקנות אותו פת אם יש פת אחר דכל זה מקרי לכתחלה אבל אם אין לו פת אחר בריוח מותר בשניהם דזה מקרי לענין זה דיעבד (אגור בשם ר"י מולין) י"א דאין מתירין ריחא אפילו בדיעבד אלא אם כן התנור פתוח קצת מן הצד או למעלה במקום שהעשן יוצא (שם בארוך) ובמקום הפסד אין להחמיר בדיעבד (כי כן נראה מהפוסקים וכ"פ ב"י) אפילו סתום לגמרי ואם האיסור דבר חריף וכל שכן אם ההיתר דבר חריף ריחא מילתא היא ואפילו בדיעבד אסור אם שניהם מגולים אבל אם אחד מהם מכוסה אפילו בבצק בעלמא מותר (מרדכי פ' ג"ה ואו"ה) אם אפו או צלו איסור והיתר תחת מחבת אחת מגולין אסור (תוספות) אפילו בדיעבד (שם בארוך) וה"ה אם אפו בכה"ג פת עם בשר אסור לאכלו בחלב (ש"ד סימן ס' ומהרא"י) אבל בזה אחר זה אין לחוש (תשובת מיי' סוף הל' מ"א ותשובת ר"י ואו"ה) אלא אם כן הזיע המחבת משניהם דאז אסור אפילו בזה אחר זה אם היו שניהם מגולין דהוי ככיסוי של קדרה (ד"ע ממשמעות הרא"ש סימן צ"ג) כדלעיל סימן צ"ג י"א דכל מקום דאמרינן ריחא מלתא ואוסר בדיעבד היינו דוקא דליכא ששים מן ההיתר נגד האיסור אבל בדאיכא ששים מן ההיתר אפי' בכל מה שבתנור מבטל האיסו' (שם בארוך כלל ל"ט די"ח) ולצורך הפסד יש לנהוג כן. י"א דאיסור האוסר במשהו כגון חמץ בפסח ריחא מלתא ואוסר אפילו בדיעבד אם התנור קטן והוא סתום והאיסור וההיתר מגולין תוך התנור (ד"מ בשם הגהת סמ"ק ובשם תוספות עבודת כוכבים דף ס"ו ע"ב) ויש אומרים שאין לחלק (ד"מ בשם מרדכי) ובמקום הפסד יש לסמוך אדברי המקילין ועיין לקמן סוף סימן קי"ח אם יש להחמיר לכתחלה לשפות ב' קדירות וא' מהן של איסור על הכירה או לצלות איסור אצל היתר:

**ב** בד"א בצלי אבל אם בא לבשלם בקדרה זה לעצמו וזה לעצמו אפילו בתנור קטן ופיו סתום מותר ואף על פי שפי הקדרות מגולה: הגה ודוקא שהתנור פתוח קצת אבל אם הוא סתום מכל הצדדים כדרך שמטמינים החמין לצורך שבת אסור (מהרי"ו סימן מ"ד ואו"ה והגהת ש"ד

בשם מהר"מ) ואפילו בדיעבד יש מחמירין ואוסרין אם האיסור וההיתר מגולה (כך משמע בהגהת ש"ד) ובמקום הפסד מרובה יש להקל:

ג אם יש שמנונית של איסור על המרדה שקורין פאל"א אסור ליתן עליה היתר כל היום מיהו כשאינה בת יומא מותר להשתמש בה משום דאי אפשר בענין אחר: הגה כל זמן שהיא בת יומא לא מהני בה הגעלה ולא קליפה בכלי אומנות (ת"ה סימן ק"ל והגהת ש"ד ומרדכי):

ד פת חמה שמונח על גבי חבית פתוחה של יין נסך אסורה (ודווקא אם מונחת נגד המגופה) (ארוך כלל ל"ט) אבל אם הפת צוננת אפילו אם החבית פתוחה או פת חמה וחבית מגופה (פי' סתומה) מותר ואם היה פת שעורים אסור אם הפת חמה אפילו חבית מגופה:

ה מותר לשאוף בפיו ריח יין נסך דרך נקב שבחבית לידע אם הוא טוב: הגה אבל אסור לטועמו אע"פ שאינו בולעו (ריב"ש סימן רפ"ח) ואסור לזלף יין נסך שאסור בהנאה (בשערים בשם הגהות אשיר"י סוף עבודת כוכבים) אבל מותר לזלף סתם יינם דמותר בהנאה (ארוך כלל ל"ט):

ו שק של פלפלין וזנגביל שמשימין בקנקני יין נסך מותר להריח בהם אבל לבשמים דהבדלה אסור:

ז בשמים של עבודת כוכבים וכלאי הכרם וערלה אסור להריח בהם:

## סימן קט

**דין יבש ביבש שנתערב. ובו ב' סעיפים:**

א חתיכה שאינה ראויה להתכבד שנתערבה באחרות מין במינה יבש ביבש (דהיינו שאין נבלל והאיסור עומד בעצמו אלא שנתערב ואינו מכירו) (ב"י בשם תשובת הרשב"א והרמב"ן וסה"ת) חד בתרי בטיל ומותר לאכלן אדם אחד כל אחת בפני עצמה אבל לא יאכל שלשתם יחד ויש מי שאוסר לאכלם אדם אחד אפילו זה אחר זה: הגה וכן יש לנהוג לכתחילה ויש מחמירין להשליך אחד או ליתן לעובד כוכבים (הגהות ש"ד בשם מוהר"ם ורש"י בעבודת כוכבים דף ע"ד ע"א) ואינו אלא חומרא בעלמא וכל זה כשנתערב במינו אבל שלא במינו ואין מכירו אפילו יבש ביבש צריך ששים (טור בשם בעל התרומה ועוד הרבה פוסקים) ואין חלוק בכל זה בין אם האיסור מדרבנן או מדאורייתא (בית יוסף בשם הפוסקים דלא כהגהת ש"ד) וע"ל סימן קכ"ב אם נתערבו כלים ביחד:

ב יבש ביבש שנתבטל חד בתרי אם בשלן כולן כאחד ואפי' לאכול כל א' בפני עצמו אסור אם אין שם ששים מפני שהרוטב בנותן טעם ונבלע בחתיכות ואם רוצה לבשלן יחד ואין שם ס' מותר להרבות עליהם כדי שיעור ששים ולבשלן ואין בו משום מבטל איסור: הגה וי"א דאם נודע התערובת קודם שנתבשלו ביחד הכל שרי דאין חוזרין ונאסרים מאחר

שנתבטל ביבש (טור בשם הרא"ש ור' ירוחם בשם התוספות וכתב שכן עיקר) ובמקום הפסד יש לסמוך אדברי המקילין ולהתיר:

## סימן קי

**דין ספק טריפות שאירע בבשר. ובו י' סעיפים:**

א דבר חשוב אוסר במינו בכל שהוא והם ז' דברים ואלו הם אגוזי פרך ורמוני בדן וחביות סתומות וחלפות תרדין וקלחי כרוב ודלעת יונית וככרות של בעל הבית וכן בעלי חיים חשובים הם ואינם בטלים אבל שאר דברים אף על פי שדרכן לימנות הרי אלו עולים כשיעורן: הגה ויש אומרים דכל דבר שבמנין דהיינו שדרכו למנותו תמיד אינו בטל (טור בשם ר"י וב"י) וכן נוהגין. הא דדבר חשוב אינו בטיל אינו אלא מדרבנן ואזלינן בספיקו לקולא (ארוך כלל כ"ה והרמב"ם פי"ז דמאכלות אסורות ותוספות דזבחים סוף דף ע"ג ואגודה שם ורא"ש פרק ג"ה ורשב"א בת"ה ונ"י פ' הערל ועוד הרבה פוסקים כמו שיתבאר בסי' זה בכמה דוכתי): כל דבר שהוא חשוב אצל בני מקו' מהמקומות כגון אגוזי פרך ורמוני בדן בארץ ישראל באותם הזמנים הוא אוסר בכל שהוא לפי חשיבותו באותו מקום ובאותו זמן ולא הוזכרו אלו אלא לפי שהן אוסרים בכל שהן בכל מקום וה"ה בכל כיוצא בהן בשאר מקומות:

ב בעלי חיים שנתערבו באחרים ונשחטו בטל חשיבותן ובטלין והוא שנשחטו בשוגג (ודוקא בעלי חיים קטנים שאינן ראוים להתכבד לאחר שחיטתן) (או"ה כלל כ"ה):

ג ט' חנויות מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבילה ולקח מאחת מהן ואין ידוע מאיזה מהן לקח הרי זה אסור שכל קבוע כמחצה על מחצה דמי אבל בשר הנמצא בשוק או ביד עובד כוכבים מותר כיון שרוב החנויות מוכרו' בשר שחוטה דכל דפריש מרובא פריש זהו דין תורה אבל חכמים אסרוהו אף על פי שכל השוחטים וכל המוכרים ישראל: הגה ועיין לעיל סימן ס"ג והא דאמרינן כל דפריש מרובא פריש היינו שלא פירש לפנינו אבל אם פירש לפנינו או שרואה כשהעובד כוכבים לקחו הוי כאילו לקחו משם בידו (טור בשם רשב"א ותוס' פרק ג"ה דף צ"ה ור"ן שם והג"א בשם ר"י ותוס' ואגודה פ' התערובות ורא"ש בתשובה כלל כ' סימן ט"ו וסמ"ג סוף דף נ"ב וסמ"ק סימן רי"ד וש"ד סימן מ"ו ור' ירוחם נט"ו והמ"מ פ"ה מהמ"א בשם המפרשים):

ד רוב חנויות מוכרות בשר שחוטה ומיעוט מוכרות בשר נבילה לקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזו מהן לקח ונתערבה באחרות ואינה ניכרת בטלה ברוב משום ספק ספיקא: הגה ויש אוסרין בכה"ג משום דכל מקום דאיסור במקומו הוי כמחצה על מחצה והואיל וספק הראשון אסור מן התורה ואין כאן עוד ספיקא להתיר רק תערובות לא מקרי ספק ספיקא (ארוך כלל כ"ה) והכי נהוג:

ה מי שלקח בשר מהמקולין (פי' בית המטבחים) ואפילו חתיכה הראויה להתכבד ונמצאת טרפה במקולין ולא נודעו חתיכות הטרפה ואינו יודע מאיזו לקח כל מה שלקחו מהמקולין קודם שנמצאת הטרפה מותר שלא נפל הספק בקבוע אלא לאחר שפירש וכיון שהרוב כשר מותר אבל ליקח מכאן ואילך אסור ואפילו חתיכה שאינה ראויה להתכבד שאין הכל בקיאין בזה ויטעו בין ראויה להתכבד לשאינה ראויה:

ו בעלי חיים ושאר דברים החשובים שנתערבו בהיתר שאינם בטלים אפי' באלף אפי' אם פירש אחד מן הרוב אחר שנודעה התערובת אסור והוא שהפרישו במתכוין אבל אם פירש ממילא שרי: הגה והא דאסור אם הפרישו במתכוין היינו שלא פירש רק מעט ונשארו מקצת האיסורים במקומם דאז חיישינן שמא יקח מן הקבוע גם כן אבל אם נתפרשו כולן ביחד ולא נשארו במקומן ובשעת עקירתן פירשו קצתן אותן שפירשו אז מותרים (דברי קבלה מחמיו הגאון מהר"ר שכנא ז"ל) רק שנים האחרונים אסורים (טור ס"ס נ"ז) ואם נתערבה תרנגולת טרפה בכשרות ונמצא ביצה ביניהם הביצה מותרת אע"ג דהתרנגולים חשובים ולא מתבטלין לגבי ביצה אזלינן בתר רובא (ארוך כלל כ"ו):

ז דבר שאינו בטל מחמת חשיבותו כגון בעלי חיים ובריה וחתיכה הראויה להתכבד ודבר שיש לו מתירין שנתערב באחרים ונאכל אחד מהם בשוגג (בין שאכלו עצמו בשוגג בין שאכלוהו אחרים בשוגג) (ת"ה סימן קע"ה) או נפל מעצמו לים בענין שנאבד מן העולם הותרו כל האחרים שאנו תולין לומר האיסור הלך לו ודוקא כשאוכל הנשארות שתים שתים ביחד דממה נפשך איכא חדא דהיתרא אבל לאוכלם אחת אחת אסור: הגה ואפילו לאכלם שתים שתים אסור לאדם אחד לאכול את כולם ואפי' ב' בני אדם אין לאכלם כולם בבת אחת (ב"י לדעת טור):

ח דבר שאינו בטל מחמת חשיבותו שנתערב באחרים ונפל מהתערובות הזאת אחד לשנים אחרים ונפל מן השלשה אחד לשנים אחרים הרי אלו האחרים מותרים שהרי האחד של תערובות הראשונה בטל ברוב ואם נפל אחד מהתערובות הראשונה לאלף כולם אסורים ולא נאמר בטל ברוב אלא להתיר ספק ספיקן שאם יפול מן התערובות השניה למקום אחר אינו אוסר. (לשון רמב"ם פרק ט"ז מהמ"א דין י'): הגה ומכל מקום אין לאדם אחד לאכול את כולן ודוקא שהאיסור שנתערב הוא ודאי איסור אבל ספק איסור שנתערב ונפל מאותה תערובות למקום אחר התערובות השנית שרי (ארוך כלל כ"ו) יש אומרים דדבר שיש לו מתירין אין להתיר מכח ספק ספיקא (שם כלל כ"ה) וטוב להחמיר אם לא לצורך מאחר שיש לו היתר בלאו הכי:

ט ספק טרפה שנתערב באחרות כולן אסורות עד שיהא בהיתר כדי לבטל האיסור אם הוא מדברים המתבטלים שכיון שספק הראשון היה בגופו אין להתירו מספק ספיקא: הגה ויש אומרים הטעם דאסור הואיל והספק הוא איסור דאורייתא ולא נוכל לומר עוד ספק שאין כאן

איסור רק שנתערב באחרים לא מקרי ספק ספיקא ואסור (שם) אבל אם היו ב' ספיקות אם היה כאן איסור כלל ונודעו ב' הספיקות ביחד מתירין ס"ס בכל מקום אפי' באיסור דאורייתא וגופו של איסור ואפילו היה לו חזקת איסור כגון עוף שבחזקת איסור עומד ונשבר או נשמט גפו ספק מחיים או לאחר שחיטה ואם תמצא לומר מחיים שמא לא נקבה הריאה יש להתיר מכח ספק ספיקא אע"פ שיש לברר על ידי בדיקת הריאה אין לחוש ועיין לעיל סימן נ"ג:

י ריאה טרפה שנמצאת בין ריאות כשרות ואמר הבודק שהי' יודע באות' סירכא ובשגגה נתערבו אותה ריאה טרפה בין הכשרות ולא היתה בכבשים ערבוביא הכבשים מותרים:

## סימן קיא

**דין כלים טריפות שנתערבו בכשרות. ובו ז' סעיפים:**

א שתי קדרות אחת של היתר ואחת של איסור ולפניו שתי חתיכות אחת של היתר ואחת של איסור אם החתיכה היא מאיסור דרבנן כגון שומנו של גיד ונפלו אלו לתוך אלו מותרים שאנו תולין לומר האיסור נפל לתוך האיסור וההיתר לתוך של היתר ואפילו אם ההיתר שבקדרה אינה רבה על שלפניה וכן הדין אם לא היה כאן אלא קדירה אחת של בשר שחוטה ונפל בה אחת מאלו השתי החתיכות ואין ידוע איזו היא אנו תולין דשל היתר נפלה אפילו אין ההיתר רבה על האיסור או אם לא היה כאן אלא חתיכה אחת מאיסור דרבנן ויש שתי קדרות אחת של היתר ואחת של איסור ואין ידוע לאיזו נפלה גם בזו תולין להקל:

ב במה דברים אמורים שתולין בכל אלו להקל אפי' אין ההיתר רבה על האיסור שאין האיסור גם כן רבה על ההיתר אבל אם האיסור רבה על ההיתר אין תולין להקל:

ג היה האיסור של תורה אין תולין להקל לומר לתוך האיסור נפל עד שיהא ההיתר רבה על האיסור כדי שיתבטל בתוכו מדברי תורה:

ד היה ההיתר רבה על האיסור כדי שיתבטל בתוכו מד"ת תולין להקל כיצד שתי קדרות אחת של בשר שחוטה ואחת של נבילה ונפלה חתיכת נבילה לתוך אחת מהן אם ההיתר שבקדרת ההיתר רבה קצת על חתיכת הנבילה תולין להקל לפי שדבר תורה מין במינו בטל ברוב אלא שחכמים הצריכו ששים היו שתי הקדירות ממין אחד והאיסור ממין אחר אין תולין להקל עד שירבה ההיתר ששים על האיסור:

ה היו כאן שתי קדרות של היתר ולפניהם שתי חתיכות אחת של היתר ואחת של איסור ונפלה אחת לתוך זו ואחת לתוך זו אסורות שתיהן אפילו באיסור דרבנן אם אין בשום אחת כדי לבטל האיסור אבל אם יש באחת מהן לבטל האיסור שתיהן מותרות:

ו היו כאן שתי קדרות של היתר ונפל איסור לתוך אחת מהן וידוע לאיזו נפל וחזר ונפל איסור לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזו נפל אני אומר למקום איסור הראשון נפל גם השני אבל אם נפל איסור לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזו נפל ואחר כך נפל איסור לתוך אחת מהן וידוע לאיזו נפל שתיהן אסורות: הגה ודוקא שאין ס' לבטל האיסור שנפל שם אבל אם היה ס' לבטל האיסור שנפל שם הוי כאילו לא נפל שם איסור כלל (ב"י בשם הרשב"א):

ז היו כאן שתי קדרות של היתר ונפל איסור לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזו נפל ואין באחת כדי לבטל האיסור ויש בשתיהן כדי לבטלו שתיהן מצטרפות לבטלו ולא עוד אלא אפי' אחת בבית וא' בעליה מצטרפות. והוא הדין אפילו למאה בד"א בששתיהן של אדם א' לפי שכל שהן של אדם אחד עתיד להתערב אבל אם הם של שני בני אדם אין מצטרפות: הגה ויש מחמירים דאפי' באדם א' אין להקל ולצורך הפסד יש להתיר באדם א' ומיהו אין לאכלו אלא לאחר שיערבנו יחד דאז כבר נתבטל האיסור (בארוך כלל כ"ו בשם מהרי"ש):

## סימן קיב

**דיני פת של עובדי כוכבים. ובו ט"ז סעיפים:**

א אסרו חכמים לאכול פת של עממים עובדי כוכבים משום חתנות (ואפילו במקום דליכא משום חתנות אסור) (רשב"א סימן רמ"ח) ולא אסרו אלא פת של חמשת מיני דגן אבל פת של קטנית ושל אורז ודוחן אינו בכלל פת סתם שאסרו: הגה וגם אינו אסור משו' בישולי עובדי כוכבי' אם אינו עולה על שלחן מלכי' (טור וב"י בשם תשו' הרא"ש):

ב יש מקומות שמקילין בדבר ולוקחים פת מנחתום העובד כוכבים במקום שאין שם נחתום ישראל מפני שהיא שעת הדחק (וי"א דאפילו במקום שפת ישראל מצוי שרי) (ב"י לדעת המרדכי וסמ"ק והג"א ומהרא"י ואו"ה ריש כלל מ"ד) אבל פת של בעלי בתים אין שם מי שמורה בה להקל שעיקר הגזרה משום חתנות ואם יאכל פת בעלי בתים יבא לסעוד אצלם: הגה ולא מיקרי פת בעל הבית אלא אם עשאו לבני ביתו אבל עשאו למכור מיקרי פלטר אע"פ שאין דרכו בכך וכן פלטר שעשאו לעצמו מיקרי בעל הבית (כך משמע בב"י):

ג יש מי שאומר שאם פלטר הזמין ישראל הרי פתו כפת בעל הבית:

ד מקום שאין פלטר ישראל מצוי לדעת המתירין ליקח פת מפלטר עובד כוכבים אם הגיע שם פלטר ישראל הרי פת פלטר עובד כוכבים אסורה עד שימכור פלטר ישראל פתו ולאחר שכלה פת ישראל חוזר פתו של עובד כוכבים להכשירו:

ה יש אומרים שמי שיש בידו פת או שיש פלטר ישראל ויש פלטר עובד כוכבים עושה פת יפה ממנו או ממין אחר שאין בידו של פלטר ישראל מותר לקנות מפלטר עובד

כוכבים במקום שנהגו היתר בפת של פלטר דכיון דדעתו נוחה יותר בפת פלטר זה מפני חשיבותו בעיניו ה"ז בפת דחוקה לו:

**ו** במקום שנהגו היתר בפת של פלטר אפי' הוא נלוש בביצים או שביצים טוחים על פניו מותר אבל אינפ"דה שאפאה עובד כוכבים אסור לאכול מהפת שלה (ע"ל סימן קי"ג ס"ג): הגה ויש אוסרים בפת שביצים טוחים על פניו משום שהן בעין ואינם בטלים לגבי פת ויש בהם משום בשולי עובד כוכבים (תוספות וסמ"ג והגהות אשיר"י וארוך ומרדכי פא"ט וסמ"ק סי' ר"ז) וכן נוהגין) ואותן נילו"ש שקורין קיכלי"ך או מיני מתיקה שקורין לעקו"ך הם בכלל פת ובמקום שנוהגין היתר בפת של עובד כוכבים גם הם מותרים ולא אמרינן שיש בהם משום בשולי עובד כוכבים ויש מיני נילו"ש שקורין קיכלי"ך שאופין אותם על ברזלים ומושחים הברזל בשעת אפייה בחלב או חזיר באותן יש ליזהר ולאסרן וכן המנהג (מהרא"י בהגהת ש"ד ואגור בשם ר"י מפרי"ש):

**ז** פת בעה"ב אסורה לעולם אפילו קנאה פלטר ממנו ואפילו שלחה לישראל לביתו וכן אפי' שלחה אותה ישראל לאחר אסורה לעולם ושל פלטר מותרת לעולם אפי' קנאה בעה"ב ממנו שלא הלכו באיסור זה אחר מי שהפת בידו עכשיו אלא אחר מי שהיה לו בשעת אפייה:

**ח** יש מי שאומר דבמקום שאין פלטר מצוי כלל מותר אפי' של בעלי הבתים (וא"צ להמתין על פת כשר וכן נוהגין) (ב"י בשם א"ח):

**ט** הדליק עובד כוכבים התנור ואפה בו ישראל או שהדליק ישראל ואפה עובד כוכבים או שהדליק העובד כוכבים ואפה העובד כוכבים ובא ישראל וניער האש מעט הרי זה מותר ואפי' לא זרק אלא עץ אחד לתוך התנור התיר כל הפת שבו שאין הדבר אלא להיות היכר שהפת שלהן אסורה. (ואם נפח באש הוי כחיתוי) (עוד סימן קי"ג ובאגור בשם ר"י מולין והוא בתשובת מהרי"ל רכ"א):

**י** אם אפו בתנור על ידי עובד כוכבים ג' פעמים ביום א' והכשירו התנור על ידי קיסם בב' הפעמים ובפעם השלישית לא הכשירו מותר (מרדכי) : הגה וי"א דאם הכשיר התנור פעם א' ולא עמד התנור מעת לעת בלא היסק אפילו אפאו בו כך כמה ימים הכל מותר מכח הכשר הראשון (ארוך כלל ע"ד ואגור) ויש לסמוך על זה:

**יא** פת של ישראל שאפאה עובד כוכבים בלי חיתוי דישראל ובלא קיסם אסור (ואסור לזבוני לעובד כוכבים דילמא אתי לזבוני לישראל ואם פיתת הלחם לשנים מותר לזבוני לעובד כוכבים: הגה וה"ה לכל פת של עובד כוכבים שאסור ולכן נהגו שלא לקנות חתיכות פת מן העובד כוכבים דחיישינן שמא הוא פת איסור ומכרה לו ישראל כך (מרדכי פא"מ ובארוך):

יב אם אפה עובד כוכבים הפת בלא חיתוי ישראל ובלא קיסם אפילו קרמו פני הפת בתנור מועיל חיתוי ישראל כל זמן שהפת צריך לתנור ומשביח באפייתו עדיין ויש מי שאומר שאפילו הוציא הפת יש תקנה להחזירו לתנור על ידי ישראל אם הוא משביח:

יג מי שאינו נזהר מפת של עובד כובבים שהיסב אצל בעל הבית הנזהר מפת של עובד כוכבים ועל השלחן פת ישראל ופת של עובד כוכבים היפה משל ישראל יבצע בעה"ב מן היפה ומותר בכל אותה סעודה בפת של עובד כוכבים:

יד כותח של עובד כוכבים מותר ואין חוששין לפת עובד כוכבים שבו: הגה וכן כל מקום שנתערבה פת של עובד כוכבים בשאר מאכל בטל ברוב בין בלח בין ביבש אבל אסור לערב כדי לאכלו (ארוך):

טו מי שנזהר מפת עובד כוכבים מותר לאכול בקערה עם מי שאינו נזהר ממנו ואף על פי שטעם פת עובד כוכבים מתערב בפת ישראל אינו חושש: הגה י"א דמי שנזהר מפת של עובד כוכבים ואוכל עם אחרים שאינן נזהרין מותר לאכול עמהם משום איבה וקטטה הואיל ואם לא יאכל עמהם פת שהוא עיקר הסעודה התירו לו משום איבה ואין ללמוד מכאן לשאר איסורין (ב"י בשם תשובה אשכנזית והוא תשובת מהרי"ל סימן ל"ה):

טז יש מי שאומר שהנזהר מפת עובד כוכבים והוא בדרך אם יש פת של ישראל עד ד' מילין ימתין: (וכבר נתבאר לעיל דנוהגין להקל):

## סימן קיג

**דיני בשולי עובדי כוכבים. ובו ט"ז סעיפים:**

א דבר שאינו נאכל כמו שהוא חי וגם עולה על שלחן מלכים ללפת בו את הפת או לפרפרת שבישלו עובד כוכבים אפילו בכלי ישראל ובבית ישראל אסור משום בישולי עובד כוכבים:

ב עירב דבר הנאכל כמו שהוא חי עם דבר שאינו נאכל כמו שהוא חי ובישלם העובד כוכבים אם העיקר מדבר שיש בו משום בישולי עובד כוכבים אסור ואם לאו מותר: הגה ומותר לאכול אפונים קלויים של עובד כוכבים וכן הקטניות שקורין ערבשי"ן קלויים דאינן עולים על שלחן של מלכים וכן נהגו בהם היתר אם לא במקום שנהגו למשוח המחבת בחלב שאז נוהגים בהם איסור (רמב"ם פי"ז דמ"א ומהר"א מפראג והגהות בארוך) אבל בלאו הכי שרי ואין לחוש לכליהם של עובד כוכבים דסתמן אינן בני יומן וכל פרי שנאכל כמו שהוא חי אע"פ שבשלו אותו עובד כוכבים ונמחה ונעשה תבשיל בידיהם שרי ועל כן אוכלין הפובידל"א שעושין העובדי כוכבים (ד"ע ממשמעות הרמב"ם ור"ן ותוס' והוא פשוט):

ג פנאד"ה שאפאה עובד כוכבים אסורה אפילו למי שנוהג היתר בפת של עובד כוכבים מפני שהשומן נאסר כשהוא בעין משום בישולי עובדי כוכבים ונבלע בפת וכן ירקות הנאכלים חיים שבשלם עם בשר אסורים מפני ששומן של בשר נבלע בהם:

ד יש מי שמתיר בשפחות שלנו ויש מי שאוסר ואפילו בדיעבד (תשובת רשב"א סי' ס"ח): הגה ובדיעבד יש לסמוך אדברי המתירים (ארוך כלל מ"ג והגהות ש"ד) ואפילו לכתחילה נוהגין להקל בבית ישראל שהשפחות והעבדים מבשלים בבית ישראל כי אי אפשר שלא יחתה אחד מבני הבית מעט (שם):

ה עובד כוכבים שבישל ולא נתכוון לבישול מותר כיצד עובד כוכבים שהצית אור באגם כדי להעביר החציר ונתבשלו בו חגבים הרי אלו מותרים ואפילו במקום שעולים על שלחן מלכים וכן אם חרך הראש להעביר השער מותר לאכול ראשי האזנים שנצלו בשעת החריכה אבל אם כוון לשם בישול כגון שהסיק התנור לבשל בו והיה בו בשר תחילה ונצלה אף על פי שלא כיון לזה הבשר שהרי לא ידע בו אסור:

ו כל שבישלו ישראל מעט בישולו בין בתחילה בין בסוף מותר לפיכך אם הניח עובד כוכבים בשר או קדרה על גבי האש והפך ישראל בבשר והגיס בקדרה או שהגיס ישראל וגמר העובד כוכבים הרי זה מותר. (ואפי' לא היה מתבשל בלא סיוע העובד כוכבים):

ז אין שגירת (פי' הבערה ובערו והשיקו תרגום ויהון שגרין) התנור מועלת אלא בפת אבל בשאר המתבשלים אין שגירת התנור ולא הדלקת האש מעלה ומוריד אלא ההנחה דוקא לפיכך הרוצה לבשל במחבת בתנור של עובד כוכבים צריך שיתן ישראל המחבת לתוך התנור למקום הראוי להתבשל בו: הגה ויש חולקין וסבירא להו דהדלקת האש או חיתוי בגחלים מהני לענין בישול כמו לענין פת וכן נוהגין (הגהות ש"ד ובארוך כלל מ"ג ובמרדכי פא"מ) ואפילו חיתוי בלא כוונה מהני ומועיל (ממשמעות מהרא"י בהגהת ש"ד וכל בו) וי"א דאפילו לא חיתה ישראל ולא השליך שם קיסם רק שהעובד כוכבים הדליק האש מאש של ישראל שרי (או"ה שם בשם מהר"ם):

ח נתן ישראל קדרה על האש וסלקה ובא עובד כוכבים והחזירה אסור אא"כ הגיע למאכל בן דרוסאי שהוא שליש בישולו כשסילקה:

ט אם בישלו עובד כוכבים כמאכל בן דרוסאי וגמרו ישראל יש לאסור אלא אם כן הוא ערב שבת או ערב יום טוב או שיש הפסד מרובה בדבר. (ויש מתירין בכל ענין) (טור בשם הרא"ש ור"ן ור"ף ומהר"מ ואו"ה וסמ"ק סימן שכ"ג שר' יקר עשה כן מעשה וכ"ה בכל בו וכ"פ בסה"ת ומרדכי ואגודה פא"מ ורא"ה בס' ב"ה וסמ"ג דף נ"ז ע"ב ושכן קבל מר"י ור' ירוחם ני"ז ח"ז שכן הסכימו רוב הפוסקים ולא כדת השיג הב"י בב"ה אר' ירוחם בזה עיין שם) וכן נוהגין:

י הניח ישראל על גבי גחלים עוממות שלא היה ראוי להתבשל עליהם כמאכל בן דרוסאי ובא עובד כוכבים והפך בו ונתבשל אסור:

יא הניח ישראל על גבי האש והניח עובד כוכבים לשמרו והפך בו ואין ידוע אם סלקו העובד כוכבים עד שלא הגיע למאכל בן דרוסאי מותר. (דספק דבריהם להקל) (טור) וכן כל ספק בישולי עובדי כוכבים וכיוצא בו מותר:

יב דגים קטנים שמלחן ישראל או עובד כוכבים הרי הן כמו שנתבשלו מקצת בישול ואם צלאן עובד כוכבים אחר כן מותרים אבל דגים מלוחים גדולים אינם נאכלים אלא ע"י הדחק לפיכך אם צלאן עובד כוכבים אסורים ויש מתירין: הגה וכן כל דבר שנאכל חי ע"י הדחק ובשלו עובד כוכבים דינו כדגים גדולים (ד"ע) ובשר מלוח אינו נאכל כלל כמו שהוא חי ואסור אם נתבשל ע"י עובד כוכבים (תוס' פ' החולץ):

יג דג שמלחו עובד כוכבים ופירות שעשנן עד שהכשירן לאכילה הרי אלו מותרין דמלוח אינו כרותח בגזירה זו והמעושן אינו כמבושל: הגה גם כבוש אינו כמבושל דלא אסרו אלא בישול של אש (טור):

יד ביצה אף על פי שראויה לגומעה חיה אם בשלה עובד כוכבים אסורה:

טו תמרים המרים קצת שאינם נאכלים אלא על ידי הדחק אם בשלם עובד כוכבים אסורים:

טז כלים שבשל בהם העובד כוכבים לפנינו דברים שיש בהם משום בישולי עובדי כוכבים צריכים הכשר ויש אומרים שאינם צריכים ואף לדברי המצריכים הכשר אם הוא כלי חרס מגעילו שלש פעמים ודיו מפני שאין לאיסור זה עיקר בדאורייתא: הגה עובד כוכבים שבשל לחולה בשבת מותר למוצאי שבת אפילו לבריא ואין בו משום בשולי עובדי כוכבים דכל כה"ג היכרא איכא (ב"י בשם הר"ן שכ"כ בשם הרא"ה):

## סימן קיד

**דיני שכר ושאר משקין של עובד כוכבים. ובו י"ב סעיפים:**

א כל שכר של עובד כוכבים אחד שכר של תמרים או של תאנים או של שעורים או של תבואה או של דבש אסור משום חתנות ואינו אסור אלא במקום מכירתו אבל אם הביא השכר לביתו ושותהו שם מותר שעיקר הגזרה שמא יסעוד אצלו ולא אסרו אלא כשקובע עצמו לשתות כדרך שאדם קובע בשתייה אבל אם נכנס בבית העובד כוכבים ושתה דרך עראי באקראי מותר וכן מי שלן בבית העובד כוכבים חשוב כביתו ומותר לשלוח בעיר לקנות שכר מהעובדי כוכבים: הגה ויש מתירין בשכר של דבש ותבואה (מרדכי בשם ראבי"ה וב"י בשם תוס' והרבה מן האחרונים ואגודה פא"מ ואו"ה כלל מ"ג ד"ו וסמ"ק דף קי"ג) וכן נוהגין להקל במדינות אלו:

ב מקום שישראל נוהגין קולא ביין של עובדי כוכבים אף השכר אסור:

ג יין תפוחים ויין רמונים וכיוצא בהן מותר לשתותו בכ"מ דדבר שאינו מצוי לא גזרו עליו:

ד כל אלו המשקים וכן החומץ של שכר אסור לקנותו מהם אם דמיהם יקרים מדמי היין שאנו חוששים שמא עירב בהן יין (עד שאין ס' לבטלו) (מרדכי בשם ראבי"ה) בד"א כשמוכרים בחנות אבל אם רואה שמוציאים אותו מהחבית מותר ולא חיישינן שמא עירב בו יין שאם היה מערב יין בחבית היה מתקלקל: הגה ואע"פ שרגילים למשוח היורות והכלים בשומן חזיר אין לחוש דהוי נתינת טעם לפגם גם בטל בס' (ארוך כלל מ"ד ובמרדכי פא"מ) גם אין לחוש אם נתנו משקין אלו בכלים של יין ועי' לקמן סימן קל"ז במקום שנהגו לתת דם או שאר איסור לתוך המלח או דיו אם מותר או אסור:

ה יין רמונים שמוכרים לרפואה מותר ללקחו מהתגר אפי' שלא מהחבית אע"פ שדמיו יקרים מהיין משום דכיון דאית ביה קפידא לא מרע נפשיה (וכן כל דבר שקונים מן האומן דלא מרע נפשיה) (כן משמע מדברי הר"ן פא"מ ומרדכי ר"פ כיצד מברכין):

ו צריך ליזהר ולבדוק ולחקור בשכר ובמשקה של דבש שעושים העובדי כוכבים עכשיו אם נותנים בהם שמרים של יין: הגה ואם דרכן ליתן בו שמרים אסור לקנות מהם אם אין במשקה ששים מן השמרים (הב"י בשם תוס' ומרדכי) והוא דלא עבידי לטעמיה דלטעמיה אפילו באלף לא בטיל (ארוך כלל כ"ב וב"י ס"ס קל"ד בשם תשובת רשב"א וע"ל סי' קכ"ג ס"ק כ"א):

ז שמן ודבש של עובד כוכבי' מותרים ואינם נאסרים משום בישולי עובד כוכבים ולא משום גיעולי עובד כוכבים וה"ה למים חמים שלהם:

ח הקפריסין והקפלוטות והחגבים שלהם הכבושים מותרין והוא שרואה שמוציאים אותם מהאוצר אבל הנמכרים בחנות אסורים שמא זילף עליהם יין וכן זיתים שלהם הכבושים מותרים אפי' רכים הרבה עד שגרעינתן נשמטת ולא חיישינן שמא זילף עליהם יין ובלבד שלא יהיו חתוכות בסכין שלהם: הגה דמאחר שהם חריפים בלעו מן הסכין אבל אם נכבשו בכלים של עובד כוכבים מותרים דמאחר שיש מים עמהם כבר נתבטל חריפתם וכן כל כיוצא בזה (ב"י בשם א"ח סימן תמ"ז) ועיין לעיל סימן צ"ו:

ט הענבים שלהם אפילו הן לחות הרבה עד שמנטפות מותרות וכן כל הכבשים שאין דרכם לתת בהם יין וחומץ וכן טרית (פי' חתיכות דג גדול הנקרא טונינ"ה בלע"ז) שאינה טרופה וכן ציר של דגים שיש בו כולכית וכן עלה של חלתית מותר:

י אסור ליקח מהם קורט של חלתית וטרית טרופה וחילק דהיינו מיני דגים קטנים מעורבים מפני שדגים טמאים מתערבים עמהם ואינו יכול להפרידם וכבשים שדרך לפעמים שנותנים בהם יין והני מילי לאסור באכילה אבל בהנאה מותר ואם ידוע שהכל נותנים יין אסורים אפילו בהנאה: הגה ומוכרו כולו חוץ מדמי יין נסך שבו (בית יוסף וא"ח בשם

רשב"א) ואם ידוע שעובד כוכבים אחד הוא בעיר שאינו מערב בו יין אע"פ ששאר עובדי כוכבים דרכן לערב בו יין מותר ליקח מכולן כל זמן שלא ידוע כן בודאי שעירבו בו דתלינן לקולא שמא לא ערבו בו וכן כל כיוצא בזה באיסורי דרבנן (מרדכי וארוך כלל מ"ד) ואם ידוע שמקצת עובדי כוכבי' בודאי נותנים בו יין ומקצתן בודאי אין נותנין בו יין אזלינן בתר רובא דכל דפריש מרובא פריש אבל אסור לקנות מהם בבתיהם דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי (ד"ע):

**יא** המורייס (פי' שומן של דגים) במקום שדרכן לתת לתוכו יין אסור ואם היה היין יוקר מהמורייס מותר ובמקום שאין דרכם לתת לתוכו יין מותר לקנותו מהם וכן להפקידו אצלם ולשלחו על ידם (רשב"א):

**יב** הרשב"א היה נזהר מהכרכום מפני שבכל הארץ ההיא היו מזלפים עליו יין הרבה וגם מערבים בו חוטי בשר יבש:

## סימן קטו

**דין חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו וגבינה וחמאה. ובו ג' סעיפים:**

**א** חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו אסור שמא עירב בו חלב טמא היה חולב בביתו וישראל יושב מבחוץ אם ידוע שאין לו דבר טמא בעדרו מותר אפילו אין הישראל יכול לראותו בשעה שהוא חולב היה לו דבר טמא בעדרו והישראל יושב מבחוץ והעובד כוכבים חולב לצורך ישראל אפילו אינו יכול לראותו כשהוא יושב אם יכול לראותו כשהוא עומד מותר שירא שמא יעמוד ויראהו והוא שיודע שחלב טמא אסור לישראל:

הגה ולכתחלה צריך להיות הישראל בתחילת החליבה ויראה בכלי שלא יהיה בכלי שחולבין בו דבר טמא (א"ו הארוך כלל מ"ה ונהגו להחמיר שלא יחלוב בכלי שדרכו של עובד כוכבים לחלוב בו שמא נשארו בו צחצוחי חלב של עובד כוכבים (שם) מיהו בדיעבד אין לחוש לכל זה (ש"ד ועס"ק ח') ושפחות שחולבות הבהמות בבית ישראל או בדיר שלהם כל מקום שאין בית עובד כוכבים מפסיק ואין לחוש לדבר טמא מותר אפילו לכתחילה להניח אותן לחלוב אע"פ שאין שם ישראל כלל דמאחר שהוא בבית ישראל או בשכונתו אין לחוש לדבר טמא (ש"ד סימן פ"ב בשם ר"ת ומהרא"י שם) אבל אם בית עובד כוכבים מפסיק צריך להיות ישראל שם כאילו חולבות בבית עובד כוכבים (או"ה שם) ואפי' ישראל קטן או קטנה מועילים דהעובד כוכבים מרתת לפניהם (ג"ז שם) ואם חלבו עובד כוכבים מקצת בהמות ולא היה שם ישראל ואח"כ בא ישראל אל האחרים עכשיו בזמן הזה שאין חלב דבר טמא מצוי כלל מותר (הגהות ש"ד) מיהו אם לא בא שם הישראל עד לאחר שנחלבו כולם הוי כחלב שחלבו עובד כוכבים דאסור' אע"פ שאין דבר טמא בעדרו (ב"י בשם הר"ף ובשם סמ"ק) חלב של עובד כוכבים אוסרת כלים שנתבשלה בהם כשאר איסור אע"פ שאינו רק ספק שמא עירב בה דבר טמא וכן גבינותיהם (תשובת הרשב"א סי' קמ"ג ובארוך) אבל לא חמאה שלהם אפילו במקום שנהגו בה

איסור אינה אוסרת הכלים שנתבשלה בה ולא תערובות שלה שאם נתערבה בהיתר הכל שרי (בארוך) כדלעיל גבי פת של עובד כוכבים ועיין לעיל סי' קי"ב (תשובו' מהרי"ל ל"ח ואו"ה שם) חלב של עובד כוכבי' שנאסרה אינו מועיל אם יעשו אח"כ גבינות או חמאה ממנה אלא נשארת באיסורה וכל מה שנעשה ממנה אסור (מרדכי פא"מ ואגודה שם ותשובת מהר"מ סי' רי"ו ואו"ה ורשב"א וב"י ונ"ל שכ"ד הרמב"ם ודלא כהר' המגיד):

ב גבינות העובדי כוכבים אסרום מפני שמעמידים אותם בעור קיבת שחיטתם שהיא נבלה ואפילו העמידוה בעשבים אסורה: הגה וכן המנהג ואין לפרוץ גדר (ב"י) אם לא במקום שנהגו בהם היתר מקדמונים ואם הישראל רואה עשיית הגבינות והחליבה מותר (אגור פ' שואל) וכן המנהג פשוט בכל מדינות אלו ואם ראה עשיית הגבינות ולא ראה החליבה יש להתיר בדיעבד כי אין לחוש שמא עירב בו דבר טמא מאחר שעשה גבינות מן החלב כי דבר טמא אינו עומד ובודאי לא עירב בו העובד כוכבים מאחר שדעתו לעשות גבינות (הגהות אשיר"י פא"מ ובארוך) . ומכל מקום אסור לאכול החלב כך (שם):

ג החמאה של עובד כוכבים אין מוחין לאנשי המקום שנוהגים בו היתר ואם רוב בני המקום נוהגים איסור אין לשנות ובמקום שאין מנהג אם בשלה עד שהלכו צחצוחי החלב מותרת: הגה גם מותר לבשלה לכתחלה כדי שילכו צחצוחי חלב (ב"י) ואם בשלה עובד כוכבים מותרת דסתם כליהם אינן בני יומן (ב"י לדעת הפוסקים) ואם הולך ממקום שאין אוכלין אותה למקום שאוכלים אותה אוכל שם עמהם אבל אסור להביאה עמו ולאכלה במקום שנוהגים בה איסור אם לא שיש בה היכר שהיא ממקומות המותרים וההולך ממקום שנהגו בה היתר למקום שנהגו שם איסור אסור לאכלה שם (ארוך) וי"א דה"ה אם הובאה ממקום היתר למקום איסור נמי אסורה אפילו יש בה היכר (תשובת מהרי"ל סימן ל"ה) והכי נהוג:

## סימן קטז

**דברים האסורים משום גלוי. ובו ז' סעיפים:**

א משקים שנתגלו אסרום חכמים דחיישינן שמא שתה נחש מהם והטיל בהם ארס ועכשיו שאין נחשים מצויים בינינו מותר:

ב צריך ליזהר שלא לאכול בשר ודג ביחד מפני שקשה לצרעת: הגה וכן אין לצלות בשר עם דג משום ריחא מיהו בדיעבד אינו אסור (ארוך כלל ל"ט דין כ"ה):

ג ירחוץ ידיו בין בשר לדג ויאכל פת שרוי בנתים כדי לרחוץ פיו: הגה ויש אומרים דאין לחוש לזה רק כשמבשלם יחד ואכלן אבל לאכלן זה אחר זה אין לחוש (הגהות מרדכי) וכן נוהגין שלא לרחוץ הפה ולא הידים ביניהם ומ"מ יש לאכול דבר ביניהם ולשתות דהוי קנוח והדחה (הגהות ש"ד סי' ע"ה ומביאו בגליון או"ה שם):

ד צריך ליזהר מזיעת האדם שכל זיעת האדם סם המות חוץ מזיעת הפנים:

ה צריך ליזהר מליתן מעות בפיו שמא יש עליהן רוק יבש של מוכי שחין ולא יתן פס ידו תחת שחיו שמא נגע ידו במצורע או בסם רע ולא יתן ככר לחם תחת השחי מפני הזיעה ולא יתן תבשיל ולא משקים תחת המטה מפני שרוח רעה שורה עליהם ולא ינעוץ סכין בתוך אתרוג או בתוך צנון שמא יפול אדם על חודה וימות: הגה וכן יזהר מכל דברים המביאים לידי סכנה כי סכנתא חמירא מאיסורא ויש לחוש יותר לספק סכנה מלספק איסור (ב"י בשם הש"ס) ולכן אסרו לילך בכל מקום סכנה כמו תחת קיר נטוי או יחידי בלילה (שם) וכן אסרו לשתות מים מן הנהרות בלילה או להניח פיו על קלוח המים לשתות כי דברים אלו יש בהן חשש סכנה (רמב"ם) ומנהג פשוט שלא לשתות מים בשעת התקופה וכן כתבו הקדמונים ואין לשנות (אבודרהם ומרדכי ס"פ כל שעה רוקח סימן ער"ה ומהרי"ל ומנהגים) עוד כתבו שיש לברוח מן העיר כשדבר בעיר ויש לצאת מן העיר בתחילת הדבר ולא בסופו (תשובת מהרי"ל סי' ל"ה) וכל אלו הדברים הם משום סכנה ושומר נפשו ירחק מהם ואסור לסמוך אנס או לסכן נפשו בכל כיוצא בזה ועיין בחושן משפט סימן תכ"ז:

ו אסור לאכול מאכלים ומשקים שנפשו של אדם קצה בהם כגון משקים ואוכלים שנתערבו בהם קיא או צואה וליחה סרוחה וכיוצא בהם וכן אסור לאכול ולשתות בכלים הצואים שנפשו של אדם קצה בהם כגון כלים של בית הכסא וכלי זכוכית שמקיזים בהם וכיוצא בהם וכן לא יאכל בידים מזוהמות ועל גבי כלים מלוכלכים שכל אלו בכלל אל תשקצו את נפשותיכם:

ז מסוכנת אף על פי שניתרת בשחיטה המדקדקים מחמירים על עצמם שלא לאכלה: הגה בהמה שהורה בה חכם מסברא ולא נמצא הדין בפירוש שהיא מותרת בעל נפש לא יאכל ממנה (גמ' פ' א"ט והג"א שם) :

## סימן קיז

**שלא לעשות סחורה מדבר איסור. ובו סעיף אחד:**

כל דבר שאסור מן התורה אף על פי שמותר בהנאה אם הוא דבר המיוחד למאכל אסור לעשות בו סחורה (ל' המחבר) (או להלוות עליו) (ת"ה סימן ר') (ואפילו לקנותו להאכילו לפועליו עובדי כוכבים אסור) (כך משמע מב"י מהגהות מיימוני פ"ח דמאכלות אסורות) חוץ מן החלב שהרי נאמר בו יעשה לכל מלאכה ואם נזדמנו לצייד חיה ועוף ודגים טמאים (וכן מי שנזדמנה לו נבילה וטריפה בביתו) (טור) מותר למכרם ובלבד שלא יתכוין לכך: הגה וצריך למכרה מיד ולא ימתין עד שתהא שמינה אצלו (ב"י בשם א"ח) וכן מותר לגבות דברים טמאים בחובו מן העובד כוכבים דהוי כמציל מידם (רשב"א בתשובה) ואסור למכור לעובד כוכבים נבילה בחזקת

כשירה (טור) (ועיין בחושן המשפט סימן רכ"ח) וכל דבר שאין איסורו אלא מדבריהם מותר לעשות בו סחורה:

## סימן קיח

**דין חתיכת בשר או דבר מאכל הנשלח על ידי עובד כוכבים. ובו י"ג סעיפים:**

א יין ובשר וחתיכת דג שאין בו סימן שהפקיד או שלח ביד עובד כוכבים צריך שני חותמות אבל יין מבושל ושכר או יין שעירבו בו דברים אחרים כגון דבש וכן החומץ וחלב ומורייס ופת וגבינה וכל שאיסורו מדברי סופרים שהפקידו ביד עובד כוכבים מותר בחותם אחד וי"א שאף בדברים שצריכים שני חותמות לא אמרו אלא בשולח ע"י עובד כוכבים שאינו עתיד לראות החותם אבל מפקיד שעתיד לראות חותמו די בחותם אחד כי הוא ירא ואף השולח אם הודיע לחבירו צורת החותם וגם אמר לעובד כוכבים שהודיעו לחבירו די בחותם אחד: הגה וי"א דלא בעינן ב' חותמות רק בישראל חשוד אבל בעובד כוכבים הכל שרי ע"י חותם אחד (טור והפוסקים בשם ר"ת) . ובדיעבד יש לסמוך על זה (ארוך כלל כ"ג והגהות מיימוני ותוספות):

ב כיון שהחתימו כראוי שני חותמות בדברים שצריך שנים ואחד בדברים שדי באחד אין צריך לחזור אחריו לראותו אבל אם חזר על חותמו ולא הכירו אסור אפילו עשה שתי חותמות (סעיף זה כפול בסימן ק"ל ס"ח): הגה ומיהו דוקא אם הוא דבר שיש לחוש שהחליפו ונהנה בחליפין (טור וב"י בשם תוס' ושאר פוסקים) או הוא יין ויש לחוש שאסרו בנגיעה אבל אם רואה הדבר ששלח או הפקיד והוא טוב כמו ששלח ולא נהנה העובד כוכבים אם החליפו לא חיישינן אף שהחותם מקולקל ועיין לקמן סוף סימן ק"ל מדינים אלו:

ג אות אחת חשוב כחותם א' שתים הוי כשתי חותמות ודפוסים אע"פ שיש בהם כמה אותיות לא חשיבי אלא כחותם אחד כיון שקובעין אותם בבת אחת ויש אומרים שבמקום שמצויים מומרים וכותים שיודעים לכתוב אין כתב סימן אלא למי שמכיר הכתב (סעיף זה כפול בסי' ק"ל סעיף ו'):

ד מפתח וחותם הוי ב' חותמו' אבל בדברים שדי בחותם אחד אם לא היה בו אלא מפתח לא חשיב חותם (ג"ז כפול שם ס"ו): הגה אם שולח איזה דבר בשק וחתם השק אינו אפילו כחותם א' (כל בו בשם הרי"ף ואו"ה וט"ו ר"ס ק"ל) אא"כ הפך התפירות לפנים (ארוך) ואם חתם הדבר ששלח וגם השק הוי כב' חותמות (כל בו שם):

ה אם שלח על ידי עובד כוכבים ירך בלא חותם אם היא חתוכה כדרך שישראל חותכה אחר חטיטת הגיד כשרה וכן כל חתיכה שניכר בה ניקור הישראל כגון בנטילת חוט דידא וחוט שאצל החזה וכיוצא בו: הגה ושאר החתיכות שעמהן אם יש לחוש להם שהוחלפו

אסורות (כך דקדק התה"ד סי' ר' מאשיר"י פנ"ה) ודוקא בבשר או שאר איסור דאורייתא אבל אם שלח איסור דרבנן כגון גבינות שיש לחוש שמא החליפם העובד כוכבים אם מכיר קצתם שלא הוחלפו כולם מותרות אם אותן שלא הוחלפו הם היותר טובים ששלח דודאי אם החליף היה לוקח הטובים שבהם (שם):

**ו** שלח על ידי עובד כוכבים בהמה או עוף שחוטים בלא חותם אסורים שאין סימן שחיטה סימן לסמוך עליו:

**ז** אם שלח על ידי עובד כוכבים בלא חותם אם אותו מקום מעבר לרבים מותר שהוא ירא שמא יראנו אחד מהעוברים ויתפס עליו כגנב ומיהו לכתחילה לא ישלח על ידי עובד כוכבים בלא חותם:

**ח** הלוקח בשר ושלחו ביד אחד מעמי הארצות נאמן עליו אף על פי שאינו מוחזק בכשרות ואין חוששין שמא יחליף ואפי' עבדי ישראל ואמהותיהם נאמנים בדבר זה. ויש מי שאומר שאם הוא חשוד לאכול דברים שאין דרך הרבים להקל בהם אף הוא חשוד להחליף:

**ט** בשר הנמצא ביד עובד כוכבים וכתוב עליו חותם או כשר אע"פ שאינו יודע מי כתבו כשר דמידע ידיע שהוא של ישראל והוא שלא יהיו מצוים שם עובדי כוכבים היודעים לכתוב: הגה וכן מותר לקנות גבינות החתומים כדרך שישראל חותמים (מרדכי פא"מ) ודוקא מקום שאין לחוש שמא נשארו הדפוסים ביד עובדי כוכבים וקבעו אותן בגבינותיהן (א"ו הארוך) ויש אוסרים בכל זה מאחר שלא ידענו מי כתבו או חתמו (מהרי"ק סוף שורש ל"ג) ובדיעבד אין להחמיר:

**י** המניח עובד כוכבים בביתו ובו דברים שאם הוחלפו יש בהם אפילו איסור תורה אם הוא יוצא ונכנס או אפילו שהה זמן רב ולא הודיעו שדעתו לשהות מותר ולא חיישינן שמא החליף אפילו אם הוא נהנה בחליפין והוא שלא סגר הבית עליו (טור והמחבר ר"ס קכ"ט) לפי שהוא מתיירא בכל שעה לאמר עתה יבוא ויראני אבל אם הודיעו שדעתו לשהות אסור ואם אינו נהנה בחליפין מותר בכל ענין דלא חיישינן שמא החליף להכשילו כיון שאין לו הנאה בדבר:

**יא** ישראל ועובד כוכבים ששפתו ב' קדירות זו אצל זו זה בשר שחוטה וזה בשר נבילה מותר ואין לחוש שמא כשהחזיר הישראל פניו החליף העובד כוכבים שחוטה בנבילה אפילו אם של ישראל משובח ואפי' פיהן מגולה מותר ואין לחוש שמא יתזו ניצוצות מזו לזו (וה"ה בב' דברים צלוים זה אצל זה (מרדכי פא"מ) אבל לכתחלה יש ליזהר אפילו בב' קדרות) (טור):

יב יש להחמיר שלא להניח הקדרות אצל השפחות כשאין ישראל בבית: הגה ואינו יוצא ונכנס (תשובת הרא"ש כלל י"ט) ואם אירע קלקול שנתנה דבר איסור בקדירה אין להאכילה אותה מאכל שלא ירגילה בכך (בית יוסף בשם שבולי לקט):

יג ישראל שעשה גבינות בבית עובד כוכבים וחתמם בחותם דפוס של עץ ושכח הדפוס בבית העובד כוכבים אין חוששין שמא זייף העובד כוכבים וחתם אחרים באותו דפוס וכן אין לחוש שמא החליק העובד כוכבים פני הגבינו' בשומן חזיר: הגה וי"א דאין להתיר אם שכח הדפוס בבית עובד כוכבים אלא אם כן הניחו מונח על הגבינות שעשה הישראל אבל אם (לא) הניחו כך ויש לחוש שמא עשה גבינות קטנים והחליפם בגדולים או היותר טובים אסור (ארוך כלל מ"ז דין ב') ובמקום הפסד יש להתיר בכל ענין:

## סימן קיט

**החשוד לדבר איסור אין לסמוך עליו בדברים הנאכלים. ובו כ' סעיפים:**

א החשוד לאכול דברים האסורים בין אם הוא חשוד באיסור תורה בין אם הוא חשוד באיסור דרבנן אין לסמוך עליו בהם ואם נתארח עמו לא יאכל משלו מדברים שהוא חשוד עליהם: הגה וי"א אפי' ממי שאינו חשוד רק שאין מכירין אותו שהוא מוחזק בכשרו' אסור לקנות ממנו יין או שאר דברי' שיש לחוש לאיסור מיהו אם נתארח אצלו אוכל עמו (ב"י בשם הרמב"ם פי"א דמ"א ופ"ג דין כ"א):

ב אם אינו חשוד לאכול דברים אסורים אבל הוא חשוד למכרם מתארח אצלו ואוכל עמו וכן אם שולח לביתו מותר דחזקה שממה שהוא אוכל משגר לו. (עובר עבירה לתיאבון לא מקרי חשוד) (ב"י בשם הרשב"א):

ג מותר ליתן משלו לחשוד לאכול דברים האסורי' כדי שיתקן או יבשל לו ולא חיישינן שמא יחליפנו כיון שאינו חשוד על הגזל ואם נותן למי שחושש בתקנתו והוא חשוד לאכול דברים האסורים אסור שמא יתקלקל מה שנותן לו ויחליפנו בשלו כיצד הרי שנתן לחמותו החשודה על האיסור אסור שבושה מחתנה ורוצה בתקנת בתה ולפיכך מחלפת לו רע בטוב וכן הנותן לפונדקית החשודה פעמים שבושה מהאכסנאי ומחלפת לו רע בטוב. (ומכל מקום מותר להפקיד אצלו ושיחזיר לו הדברים כמו שהפקידו אצלו):

ד החשוד לדבר אחד אינו חשוד לדברים אחרים אבל כל מה שצריך לאותו דבר חשוד גם עליו כגון מי שהיה חשוד למכור חלב במקום שומן והיה מרגיל הנערים לבא לקנות ממנו באגוזים שהיה נותן להם קונסים אותו שלא ימכור אפי' אגוזים:

ה החשוד על איסור חמור חשוד על הקל ממנו בעונש אלא אם כן חמור בעיני בני אדם שנזהרים בו יותר מבחמור:

ו החשוד על שני דברים וחזר בו ויצא מידי חשד שניהם ואח"כ נחשד על אחד מהם אפי' הוא הקל שבשניהם חוששין שמא חזר לסורו בשניהם וחשוד על שניהם:

ז מי שהוא מפורסם בא' מעבירות שבתורה חוץ מעבודת כוכבים וחלול שבת בפרהסיא או שאינו מאמין בדברי רבותינו ז"ל נאמן בשאר איסורי ובשל אחרים נאמן אפילו על אותו דבר לומר מותר הוא: הגה מי שהוא חשוד בדבר דלא משמע לאינשי שהוא עבירה לא מקרי חשוד (רשב"א סימן ס"ד) מיהו לאותו דבר אינו נאמן. מי שנוהג באיזה דבר איסור מכח שסובר שדינא הוא הכי או מכח חומרא שהחמיר על עצמו מותר לאכול עם אחרים שנוהגין בו היתר דודאי לא יאכילוהו דבר שהוא נוהג בו איסור (הגהות מרדכי פ"ק דיבמות ובנימין זאב שי"ב ור' ירוחם סוף נתיב ג' בשם הרמ"ה):

ח החשוד על הדבר אינו נאמן עליו אפילו בשבועה:

ט גר מעובדי כוכבים שחזר והמיר מחמת יראה וכן ישראל שחטא מחמת יראה שלא יהרגוהו ישראל גמור הוא ושחיטתו מותרת ואינו אוסר יין במגעו:

י מסור שחיטתו כשרה ונאמן על האיסורים (וע"ל סימן ב' דיש פוסלים שחיטת מסור):

יא מומר שבעיר אחת מאמין בעבודת כוכבים בפני עובדי כוכבים ובעיר אחרת נכנס בבית ישראל ואומר שהוא יהודי אינו עושה יין נסך:

יב האנוסים שנשארו בארצותם אם הם מתנהגים בכשרות בינם לבין עצמם ואין בידם להמלט למקום שיוכלו לעבוד את ה' סומכי' על שחיטתן ואין אוסרין יין במגען:

יג המוכר לחבירו דבר שאסור באכילה אם עד שלא אכלו נודע יחזיר לו מה שקנה ממנו והוא יחזיר לו הדמים ואם משאכלו נודע מה שאכל אכל והוא יחזיר לו הדמים ואם מכרו הלוקח לעובד כוכבים או השליכו לכלבים ישלם לו דמי טריפה ואם היה דבר שאינו אסור באכילה אלא מדברי סופרים או אם היו הפירות קיימים מחזיר הפירות ונוטל דמיו ואם אכלם מה שאכל אכל ואין המוכר מחזיר לו כלום וכל אסורי הנאה אפילו מדברי סופרים מחזיר הדמים ואין בו דין מכירה כלל:

יד המוכר בשר ואח"כ נודע שהבהמה לא נבדקה כהוגן דינו כמוכר דברים שאסורים מדברי סופרים: הגה ואם מכר לו דבר מבהמה שאיתרע חזקת כשרותה דאתיליד בה ריעותא ולא יכולין לבדוק אם היא כשרה וצריכים לאסרה מספק אפילו הכי הוי כאלו היתה ודאי טריפה וצריך להחזיר הדמים (תשובת ריב"ש):

טו המוכר דברים האסורים מעבירים אותו ומשמתים אותו ואין לו תקנה עד שילך למקום שאין מכירין אותו ויחזיר אבדה בדבר חשוב או ישחוט לעצמו ויוציא טריפה לעצמו בדבר חשוב שודאי עשה תשובה בלא הערמה כיון שאינו חס על ממונו:

טז טבח שמעשיו מוכיחים שהיה רוצה להכשיל הציבור להאכילם טריפות כגון שחתך הסירכות מסלקין אותו ומכל מקום פטור מלשלם דמי הבהמה לבעלים:

יז טבח שיצאת טריפה מתחת ידו אין לו התנצלות לומר שוגג הייתי:

יח טבח שיצאו טריפות מתחת ידו מחמת שאינו בקי יש לו תקנה שילמד ויחכם: הגה והא דצריך לילך למקום שאין מכירין אותו ולעשות תשובה [היינו] שעשה במזיד או מוחזק לכך אבל אם נוכל לומר שבטעות נעשה לו סגי לו בקבלת דברי חבירות ויעשה תשובה לפי ראות עיני הדיין (תשובת הרא"ש ותשובת הריב"ש) וע"ל סוף סי' ס"ד:

יט האומר למי שהוא חשוד לאכול גבינה של עובד כוכבים קנה לי גבינה כשרה מן המומחה והלך והביא לו ואומר לו כשרה מהמומח' קניתי אינו נאמן מאיש פלוני מומחה קניתי נאמן. הביא לו מנחה בשם אחד מהמומחין נאמן שאינו חשוד להחליף במה דברים אמורים כשאינו חשוד על הגזל אבל אם הוא חשוד על הגזל כ"ש שהוא חשוד על החליפין. (וכל זה אינו נוהג בחשוד על איסור דאורייתא) (ב"י):

כ החשוד לאכול דברים שאין הרבים רגילים להקל בהם אף הוא חשוד להחליף וי"א שאין מפקידין אצלו דבר האסור מן התורה אלא בשני חותמות (וע"ל סי' קי"ח ס"ח):

## סימן קכ

**דיני טבילת הכלים. ובו ט"ז סעיפים:**

א הקונה מהעובד כוכבים כלי סעודה של מתכו' או של זכוכית או כלים המצופים באבר מבפנים אף על פי שהם חדשים צריך להטבילם במקוה או מעיין של ארבעים סאה (טור בשם סה"מ ועב"י): הגה י"א דכלים המצופים באבר אפילו בפנים יטבול בלא ברכה (ב"י בשם סמ"ק וארוך) וכן נוהגין:

ב צריך שיהא הכלי רפוי בידו בשעת טבילה שאם מהדקו בידו הוי חציצה ואם לחלח ידו במים תחילה אין לחוש. (ודוקא שלחלח ידיו במי מקוה אבל לא במים תלושים) (משמע ממרדכי פרק השוכר):

ג יברך על טבילת כלי ואם הם שנים או יותר מברך על טבילת כלים:

ד טריפיד"ש ששופתים עליהם קדירות אינם טעונות טבילה אבל פדיליא"ש טעונות טבילה מפני שנותנים עליהם המאכל עצמו:

ה סכין של שחיטה (או סכין שמפשיטין בו) (ארוך) יש מי שאומר שאינו צריך טבילה: הגה ויש חולקין (תשב"ץ) וטוב לטובלו בלא ברכה הברזלים שמתקנים בהם המצות אינם צריכים טבילה (ארוך) וכן כיסוי שכופין על הפת לאפותו אבל כיסוי קדירה צריך טבילה (הגהות אשיר"י):

ו כלי עץ שיש לו חשוקים של ברזל מבחוץ שמעמידים אותו אינו טעון טבילה:

**ז** כוס של כסף מחובר בכלי עץ צריך טבילה: הגה וכן רחיים של פלפלין שבתוך העץ יש ברזל קבוע שטוחנין בו צריך טבילה (מרדכי) וכן המשפכות של ברזל או הברזות של ברזל ושאר מתכות כולן צריכים טבילה (ארוך) ודוקא שעיקר הכלי הוא של מתכות אבל אם עיקר הכלי הוא של עץ רק שמעט ברזל קבוע בו הואיל ואפשר להשתמש בו בלא הברזל אין צריך טבילה אבל כלי המתוקן ביתדות של ברזל ובלא היתדות לא היה אפשר להשתמש בו והם מבפנים צריך טבילה (כך משמע מב"י בשם הגהות מיימוני פי"ז):

**ח** השואל או שוכר כלי מהעובד כוכבים אינו טעון טבילה אבל אם ישראל קנאו מהעובד כוכבים והשאילו לחבירו טעון טבילה שכבר נתחייב ביד הראשון ויש מי שאומר שאם לא לקחו הראשון לצורך סעודה אלא לחתוך קלפים וכיוצא בו אין צריך להטבילו: הגה אבל הראשון אסור להשתמש בו לצרכי סעודה אפילו דרך עראי בלא טבילה אף על פי שלקחו לצורך קלפים (ד"ע ואו"ה) וכן אם קנאו ישראל השני מן הראשון לצורך סעודה צריך טבילה גבי השני (בית יוסף):

**ט** משכן עובד כוכבים כלי לישראל אם נראה בדעת העובד כוכבים שרוצה לשקעו בידו טעון טבילה ואם לאו יטבילנו בלא ברכה או יקנה כלי אחר ויטבילנו עמו: (ואם לבסוף נשתקע בידו יחזור ויטבילנו בלא ברכה) (בית יוסף בשם תשובה אשכנזית ואגור והוא בתשובת מהרי"ל סימן ס'):

**י** ישראל שנתן כסף לאומן עובד כוכבים לעשות לו ממנו כלי אינו צריך טבילה (כן משמע ממרדכי): הגה ויש חולקין (טור בשם ריצב"א) ויש לטובלו בלא ברכה ואם מקצת הכסף שנעשה ממנו הכלי של עובד כוכבים צריך טבילה (משמע ממרדכי) וכן אומן ישראל שעשה כלי לעובד כוכבים וקנאו ממנו יטבילנו גם כן בלא ברכה אם העובד כוכבים נתן כל המתכות (ארוך) אבל אם עשאו לעצמו רק שקנה המתכות מן העובד כוכבים או שנתן מקצת מתכות משלו אין צריך טבילה (ב"י בשם הגהות אשיר"י):

**יא** ישראל שמכר כלי לעובד כוכבים וחזר ולקחו ממנו צריך טבילה אבל אם משכנו בידו וחזר ופדאו ממנו אינו צריך טבילה: הגה ישראל ועובד כוכבים שקנאו כלי בשותפות אין צריך טבילה ישראל שגנבו או גזלו ממנו כליו והוחזרו לו אין צריך טבילה אבל שר או מושל שאנסו ישראל ולקחו כליו והוחזרו לו צריכין טבילה דכבר נשתקעו ביד העובד כוכבים (ארוך):

**יב** צריך להטביל ידי הכלי:

**יג** צריך להעביר החלודה קודם טבילה ואם לא העביר אם מקפיד עליו חוצץ ואם שפשף ונתן בגחלים ונשאר עדיין מעט של חלודה שלא יכול לעבור על ידי כך הוי מיעוטו שאינו מקפיד עליו ואינו חוצץ (וע"ל סימן ר"ב מדין חציצה):

**יד** אין מאמינים קטן על טבילת כלים. (אבל אם טבלו לפני גדול הוי טבילה) (ת"ה סימן רנ"ז):

**טו** אם הטביל כלים על ידי עובד כוכבים עלתה להם טבילה. (אבל אינו נאמן על הטבילה) (ד"ע):

**טז** אם שכח ולא הטביל כלי מערב שבת או מערב יום טוב יתננו לעובד כוכבים במתנה ואחר כך ישאלנו ממנו ומותר להשתמש בו: הגה וכן יעשה אפילו בחול במקום שאין לו מקוה (ב"י) ואם עבר והשתמש בכלי בלא טבילה לא נאסר מה שנשתמש בו ויטבלנו עוד: (טור והפוסקים):

## סימן קכא

**סדר הכשר כלים הנקנים מן העובד כוכבים. ובו ז' סעיפים:**

**א** הלוקח כלים ישנים מן העובד כוכבים כדרך שנשתמש בהן העובד כוכבים כך הוא הכשרן לפיכך הלוקח כלי תשמיש ישנים שנשתמש בהם בצונן כגון כוסות וצלוחיות וכיוצא בהן מדיחן וצריך לשפשפן היטב במים בשעת הדחה כדי להסיר ולמרק האיסור שעל גביהן ואחר כך שוטפן במים ומטבילן והם מותרים: הגה יש מקומות שנהגו היתר לשום יין בכלים שנסריהם מדובקים בחלב משום שטבע היין לברוח מן החלב והחלב נקרש ועומד בעצמו ואינו נוגע כלל ביין (ריב"ש סימן קמ"ט):

**ב** לקח מהם כלים שנשתמש בהם בחמין בין שהם של מתכת או של עץ או אבן מגעילן ואחר כך מטבילן אם הם של מתכת והם מותרים ואם הטבילן ואחר כך הגעילן מותרים ויש אומרים שצריך לחזור ולהטבילן: הגה דין כלי עצם עיין בהלכות פסח סי' תנ"א. אין להגעיל שום כלי כל זמן שהוא בן יומו (טור) ואין להשתמש במי הגעלה (ארוך) כל מקום שצריך הגעלה לא מהני אם קלפו לכלי בכלי אומנות (ת"ה סי' ק"ל ובמרדכי והגהת ש"ד) ועיין לעיל סימן ק"ח דין מרדה של איסור:

**ג** דיני הגעלה וליבון הלא הם כתובים בהלכות פסח:

**ד** מחבת שמטגנים בה אע"פ שלענין חמץ בפסח די לה בהגעלה לענין שאר איסורים צריכה ליבון:

**ה** אם הגעיל כלי הצריך ליבון אסור להשתמש בו בחמין אפילו שלא על ידי האש: הגה אבל מותר להשתמש בו צונן אפילו לכתחלה ע"י הדחה ושפשוף היטב וכ"ש בכלי שצריך הגעלה ודוקא בדרך עראי כגון שהוא בבית העובד כוכבים או בדיעבד אבל אם רוצה להשתמש בו בקבע יש מחמירים ואומרים דאפילו להשתמש בו צונן צריך הגעלה או ליבון גזרה שמא ישתמש בו חמין (מרדכי ורוקח) והכי נוהגין ואפילו כלים שתשמישן בצונן אם יש לחוש שחממו בו יין כגון כלי כסף נוהגין להגעיל ואין לשנות (ארוך בשם ראבי"ה) ואפילו תיבות ושלחנות הנקחים מן העובדי כוכבים נוהגין להגעיל שמא נשפכו עליהם חמין ודוקא לכתחלה אבל בדיעבד אין לחוש לכל זה (שם) וכלי חרס שנשתמשו בו בצונן מאחר דאי אפשר בהגעלה מקרי דיעבד וסגי ליה במריקה ושטיפה היטב

(שם) ומותר ליתן בו אח"כ אפילו דברים חריפים כחומץ וכיוצא בו וכ"ש דברים קשים כתבלין וכיוצא בהן וע"ל סימן צ"א:

**ו** כלי מתכות אף על פי שי"א שאם נשתמש בו איסור במקצתו נאסר כולו משום דחם מקצתו חם כולו אבל לענין הכשרו לא עלה לו הכשר עד שיכשיר כולו בין לענין הגעלה בין לענין ליבון: הגה ודוקא אם נשתמש בכולו אבל אם ידוע שלא נשתמש רק בקצתו כבולעו כך פולטו (טור):

**ז** סכין ישן בין גדול בין קטן הניקח מהעובד כוכבים אם בא להשתמש בצונן אם אין בה גומות נועצה עשרה פעמים בקרקע קשה וצריך שכל נעיצה ונעיצה תהיה בקרקע קשה לפיכך לא ינעוץ במקום שנעץ נעיצה אחרת (טור בשם הרמ"ה) ואפילו לחתוך בו דבר חריף כמו צנון סגי בהכי. (ולהשתמש בו בקביעות לא גרע משאר כלי שנוהגין להגעיל אפילו לצונן) (סברת הרב בדברי הארוך) (כמו שנתבאר) ואם יש בה גומות (או) שרוצה לחתוך בה חמין או לשחוט בה מלבנה או משחיזה במשחזת של נפחים היטב על פני כולה: הגה וי"א דהשחזה מהני רק לחתוך בה צונן אבל לא לענין חמין (ב"י בשם פוסקים) והכי נהוג לכתחלה ואם לא יוכל ללבן הסכין היטב משום הקתא ילבנו ויגעילנו אח"כ (ארוך) ומיהו אם לבנו ולא הגעילו אפילו יש בו גומות או אם הגעילו ולא לבנו ואין בו גומות וחתך בו מאכל חם לא נאסר אפילו הסכין בן יומו ואם השחיזו במשחזת היטב בכל מקום והגעילו אח"כ מהני אפילו לכתחלה כמו ליבון (מרדכי פ"ב דעבודת כוכבים וארוך) אם יוכל לנקות הגומות שבו:

## סימן קכב

**דין נותן טעם לפגם בכלים. ובו י"ב סעיפים:**

**א** נותן טעם לפגם מותר:

**ב** קדירה שאינה בת יומא דהיינו ששהתה מעת לעת משנתבשלו בה האיסור הויא נותן טעם לפגם ואפילו הכי אסרו חכמים לבשל בה לכתחלה גזירה אטו בת יומא בין שבלועה מאיסור ובא לבשל בה היתר ובין שבלועה מחלב ובא לבשל בה בשר או איפכא:

**ג** י"א הא דחשיבה פגומה כשאינה בת יומא דוקא שהדיחה יפה וסר ממנה כל שמנונית איסור הדבוק בה אבל אם לא הדיחה יפה שהאיסור הוא בעין אינו נפגם בשהיית מעת לעת (רשב"א וטור וראב"ד): הגה ומ"מ אם יש ששים רק נגד הדבוק בקדרה הכל שרי דמה שבקדרה כבר נפגם וא"צ בטול (כן משמע לעיל סימן צ"ה) י"א דבדברים חריפים לא אמרינן דין נותן טעם לפגם כמו שנתבאר לעיל סי' צ"ה וצ"ו ולכן אם בישל בקדירת איסור שאינה בת יומא מאכיל חריף כגון תבשיל שרובו חומץ או תבלין או שאר דברים חריפין אסור אבל לא מחשב התבשיל חריף משום מעט תבלין שבו (מרדכי פא"מ ורשב"א סי' תמ"ט) וכן נוהגין ועיין לעיל סי' צ"ה וצ"ו אבל אם היה האיסור

דבר חריף ואח"כ שהה הקדירה מעת לעת ובשלו בו היתר שאינו חריף מותר דאין החריפות הראשון משוי ליה לשבח (ארוך כלל ל"ח):

ד קדרה הבלועה מבשר וחלב אם קודם שעבר לילה אחד חממו בה מים חשיב כאילו חזר ונתבשל בה האיסור ומונים מעת לעת משעה שהוחמו המים מה שאין כן בשאר איסורים (טור סימן קכ"א וסימן צ"ד וע"ל סימן צ"ד ס"ק כ"ב וסימן ק"ג):

ה איסור מועט שנבלע בכלי שדרכו שלא להשתמש בו בהיתר מועט בכדי שיתן זה טעם בהיתר כדי שישתמשו בו כמו קדירה גדולה וחבית וכיוצא בהן הרי זה מותר להשתמש בו לכתחלה אף על פי שהוא בן יומו לפי שאי אפשר לבא לידי נתינת טעם אבל אם הוא כלי שמשתמשין בו בדבר מועט כמו קערה וכיוצא בה אסור להשתמש בו שאין מבטלין איסור לכתחלה אפילו איסור מועט ואפילו איסור הבלוע:

ו סתם כלי עובד כוכבים הם בחזקת שאינם בני יומן לפיכך אם עבר ונשתמש בהם קודם הכשר התבשיל מותר: הגה אבל אם חמם מים בכלי של עובד כוכבים ללוש בהן פת אסור ללוש באותן מים דלדבר זה מקרי לכתחלה הואיל ועדיין לא התחיל הנאתו שלא הוחמו לשתיה (ש"ד והגהותיו) אבל דבר שנעשה בשבילו ולא בשביל דבר אחר אע"פ שהוא של עובד כוכבים וישראל קונה ממנו לכתחלה מותר דמאחר דכבר נעשה ביד עובד כוכבים מקרי דיעבד: אף על פי כן אסור לומר לעובד כוכבים בשל לי ירקות בקדרתך וכן לא יאמר לו עשה לי מרקחת שכל האומר בשל לי הרי הוא כאלו בישל בידיו ואפשר שעל ידי הרקחים (או שאר אומנים) מותר שכל האומנים מיחדים כלים נקיים למלאכתם כדי שלא יפגמו אומנותם ובעל נפש יחוש שדברים אלו מביאים לידי טהרה ונקיות:

ז כשם שסתם כליהם של עובדי כוכבים אינם בני יומן כך סתם כלים שלנו בחזקת שאינן בני יומן:

ח כלי שנאסר בבליעת איסור ונתערב באחרים ואינו ניכר בטל ברוב (טור בשם רשב"א):

ט יש ליזהר מלהניח בבית עובד כוכבים כלי סעודה דחיישינן שמא ישתמש בהם: הגה ואפילו אם נתנם לאומן לתקנם צריך לעשות בהם סימן (ב"י בשם א"ח) שלא ישתמש בהם העובד כוכבים ואם עבר ולא עשה כשחזר ולקחן מן העובד כוכבים צריכים הגעלה ודוקא אם שהו קצת אצל העובד כוכבים דהיינו כחצי יום אבל לפי שעה אין לחוש (מרדכי פא"מ) וכל זה כשרוצה להשתמש בו ביום שנתנו לו דליכא אלא חדא ספיקא שמא נשתמש בו העובד כוכבים או לא אבל אם לא לקחו מן העובד כוכבים עד לאחר זמן דנוכל לומר אף אם נשתמש בו העובד כוכבים כבר נפגם ונשתהה מעל"ע או שנשתהה ביד ישראל לאחר שלקחו מן העובד כוכבים מעל"ע אזלינן לקולא ואין חוששין בדיעבד (סברת הרב) ואם לקחו מן העובד כוכבים באותו יום שנתנו לו ועבר ונשתמש בו בלא הגעלה יש אוסרים המאכל כמו בכלי שהוא בודאי בן יומו (ארוך) ובמקום צורך יש להקל בדיעבד ולכתחלה

יש ליזהר בכל ענין אפילו בעבדים ושפחות העובדי כוכבים שבבית ישראל שלא לייחד כלים שלנו אצלן שמא ישתמשו בהן בדברים האסורים (שם במרדכי) וע"ל סימן קל"ו:

י קערות ששלח ישראל לעובד כוכבים עם מאכל ושהו שם אם ניכר בהם המאכל ששלח הישראל בתוכם מותר ואם לאו אסור אם רגילים להדיח הכלים בחמין דחיישינן שמא הודח עם כלי איסור:

יא כלי סעודה שביד העובד כוכבים ומסיח לפי תומו ואומר שחדשים הם ויראה שהוא כמו שהוא אומר מותר לקנותם ממנו: הגה ויש מחמירים ואומרים שאינו נאמן ואין ליקח כלים מן העובד כוכבים רק כשמוכר הרבה כלים וקונה כלי בין הכלים (רשב"א בשם ר' יונה) וכן נוהגין לכתחלה אבל במקום הדחק כגון שנתארח בבית עובד כוכבים ואין לו כלים נוהגין כסברא הראשונה וכן עיקר ועיין לקמן סימן קל"ז:

יב יש מי שאומר שקערות הבאות מעבר לים שקערורות ירקרקות או אדמדמות אסור להשתמש בהן לעולם בחמין מפני שאינן חדשות שהעובדי כוכבים משתמשים בהם ואינו ניכר:

## סימן קכג

**כמה דינין מיין נסך (ואיזו יין נאסור משום יין נסך). ובו כ"ו סעיפים:**

א סתם יינם של עממים עובדי כוכבים אסור בהנאה וה"ה למגעם ביין שלנו: הגה משום גזרת יין שנתנסך לאלילים ובזמן הזה שאינו שכיח שהאומות מנסכים לעבודת כוכבים י"א דמגע עובד כוכבים ביין שלנו אינו אסור בהנאה רק בשתייה וכן סתם יין שלהם אינו אסור ליהנות ממנו ולכן מותר לגבות בחובו מן עובד כוכבים סתם יינם מפני דהוי כמציל מידם (טור בשם רשב"ם והרא"ש ומרדכי) וה"ה בשאר הפסד כגון אם עבר וקנה או מכר אבל לכתחלה אסור לקנותו ולמכרו כדי להשתכר בו (הגהות מיי' פ"ח דמאכלות אסורות והגה' אשיר"י ומהר"ם פדואה סי' מ"ו) ויש מקילין גם בזה וטוב להחמיר וע"ל סימן קל"ב (שם בשם סמ"ג ואגור בשם הגאונים):

ב אסור לעשות מרחץ מסתם יינם לחולה שאין בו סכנה. (ועיין לקמן סוף סימן קנ"ה):

ג יין מבושל שלנו שנגע בו העובד כוכבים מותר ומאימתי נקרא מבושל משהרתיח על גבי האש:

ד יין שמערבין בו דבש ופלפלין אם נשתנה טעמו מחמתם אינו נאסר במגע עובד כוכבים. (והוא הדין בדבש לחוד או פלפלין לחוד (ב"י בשם תשובת רשב"א):

ה תבשיל שיש בו יין ונגע בו העובד כוכבים אפי' קודם שהרתיח אין בו משום יין נסך: הגה ודוקא תבשיל שאין היין ניכר בו בעין אבל בשומן וחרדל שנתנו בו יין והוא בעין צף למעלה הוי בו משום יין נסך (תוס' בשם ריצב"א) ונראה דוקא אם לא נשתנה טעמו מחמת דבר המעורב בו (ד"ע)

ואם נתערב ביין מבושל אם יש בו דבש לכולי עלמא שרי דהא לא גרע מאילו היה דבש לחוד (הג"א פא"מ וד"ע) ואם אין בו דבש י"א דמשערין כאילו היה המבושל מים (ב"י בשם רשב"ץ והג"א שם) וי"א דאם המבושל רוב אין בו משום מגע עובד כוכבים (ב"י בשם גדולי הדור) ויין שנקרש אין בו משום מגע עובד כוכבים (חידושי אגודה) . וכ"ש אם נגע בחרס הבלוע מיין (הגהות אשיר"י):

**ו** חומץ שמבעבע כשמשליכין אותו על הארץ אינו נאסר במגע עובד כוכבים (רשב"א ור' ירוחם ומרדכי):

**ז** אם נמצא חבית יין שנתחמץ עד שמבעבע כשמשליכין אותו על הארץ ותוך שלשה ימים למפרע נגע בו העובד כוכבים אין לחוש למגעו (נמוקי יוסף פרק המוכר פירות):

**ח** מי הבוסר נאסרים במגע עובד כוכבים: הגה יין מזוג כל זמן שיש בו טעם יין אסור (טור) ויש מתירין בששה חלקים מים (ב"י בשם הרשב"א) כמו שיתבאר סימן קל"ד:

**ט** מים שנותנים על החרצנים שלנו שנדרכו ברגל ולא נעצרו בגלגל וקורה פעם ראשון ושני אסור אפילו לא מצא כדי מדתו ואם נעצרו בגלגל אין בהם משום יין נסך אלא א"כ נתן ג' מדות מים ומצא ד' ויש מי שאומר שאין להתיר מגע עובד כוכבים בשום תמד (פי' מים שנותן על החרצנים והזגין וקובלת טעם היין) כל שהוא משובח לשתייה משום דמחליף ביין גמור:

**י** יש להזהר מלהוציא החרצנים והזגים מהגתות על ידי עובדי כוכבים או כנענים אפילו אחר שהוציאו מהם יין ראשון ושני:

**יא** שמרים שלנו שתמדן ולא מצא אלא כדי מדתן פעם ראשון אסור אם נגע בהם העובד כוכבים ופעם שני מותר אבל שמרים של עובדי כוכבים לעולם אסורים אפילו לא מצא אלא כדי מדתן אפי' תמדן כמה פעמים. (יין צמוקים פי' שנתן מים על ענבים יבשים הרי זה כיין ומתנסך) (בארוך סוף כלל כ"ב ותשובת ר"ל ב"ח סימן מ"א):

**יב** חבית שפינה שמריו ושכשכן במים אין לחוש אחר כך לשום מגע לפי שהיין בטל במים ששכשך בהם:

**יג** חרסים שבלעו יין של עובד כוכבים הרבה עד שכששורין אותם במים פולטים יינם אסורים בהנאה:

**יד** החרצנים והזגים של עובדי כוכבים וכן שמרי יין שלהם תוך י"ב חדש אסורים בהנאה ולאחר י"ב חדש מותרים אפילו באכילה וה"מ כשתמדן במים בתחילה אבל אם לא תמדן אסורים לעולם אפילו יבשם בתנור: הגה וזה לא מיירי אלא בחרצנים שהיו על יין נסך אבל אם שלה החרצנים מן הגת קודם שהמשיך היין כמו שיתבאר אינן אסורין (ב"י בשם הרי"ף והרשב"א) וכן אלו שדורכים הענבים בחבית אע"פ שהיין צף עליהם למעלה מותרים (כל בו):

**טו** המחמיץ בשמרי יין של עובדי כוכבים תוך זמן איסורם כל העיסה אסורה בהנאה. (ואם דרך העובד כוכבים לחמץ בהם אם מותר לקנות מהם עיין לעיל סי' קי"ד):

**טז** יש מי שאומר שתמצית יין הנקרש על דופני החבית והקנקנים נהגו בו היתר שמשתמשין בכלי עובדי כוכבים לאחר י"ב חדש או לאחר מילוי ועירוי ואין מקליפין התמצית הנקרש עליו שכיון שנתייבש כל כך כבר כלה כל לחלוחית יין שבו וכעפר בעלמא הוא:

**יז** מאימתי נקרא יין ליאסר במגע עובד כוכבי' משהתחיל לימשך דהיינו משנמשך על הגת בעצמו כי הגת הוא מדרון ואם פינה החרצנים והזגים והיין לבדו נמשך מצד העליון לצד התחתון ונשאר היין לבדו עומד נקרא המשכה ונאסר כל מה שבגת אפי' לא נגע אלא בחרצנים ובזגים אם יש בהם טופח על מנת להטפיח אבל כל זמן שלא הבדיל היין (עד שולי הגת) (ב"י בשם תוספות והרא"ש ומרדכי) מן החרצנים והזגים לא הוי המשכה:

**יח** אם מילא מהגת כוס יין וכיון לשלותו (פי' להסירו מענין של נעלך) מהחרצנים והזגים הוי המשכה וכן אם נתן סל לתוך הגת או גיגית דרוכה נקרא המשכה (סה"ת וסמ"ג) כיון שהיין צלול נכנס לתוך הסל ונבדל מהחרצנים והזגים אבל אם לקח החרצנים עם היין לא הוי המשכה ואפילו אם לקחן עובד כוכבים ביחד מותר להחזיר המותר:

**יט** גיגית מלאה ענבים דרוכים עומדת בבית העובד כוכבים יש לאסור שמא המשיך ממנה:

**כ** גת שהיא סתומה ומלאה דלא שייך בה המשכה וירד ממנה יין וחרצנים ביחד לתוך סל שלפני הגת שהיין מסתנן בו אין על מה שבגת תורת יין אלא על מה שבסל בלבד ואם נגע עובד כוכבים בסל נאסר ואם החזירו לגת נאסר מה שבגת משום תערובת יין שבסל שנתערב בו ואם יש בחרצנים וזגים שבגת ס' כנגד יין שנפל בו מהסל מותר:

**כא** אין דורכין עם העובד כוכבים בגת (או גיגית) (מרדכי ותוספות פ' ר"י ומהרי"ק שורש ל"ב) שמא יגע בידים וינסך ואפילו היה כפות: הגה ואם דרך כל מה שנמשך מכחו ויצא לחוץ נאסר (ב"י) וע"ל סימן קכ"ד והא דאין דורכים עם העובד כוכבים היינו בגיגית או בגת שדרך להמשיך משם היין וגזרינן קודם המשכה אטו לאחר המשכה אבל בעריבה שאין דרך למשוך משם מותר לדרוך עמו וכן לקנות ממנו ענבים דרוכות בעריבה הואיל ואין דרך למשוך בעריבות (מהרי"ק שורש ל"ב ועס"ק מ"ו):

**כב** עובד כוכבים שדרך היין ולא נגע בו והרי ישראל עומד על גבו וישראל הוא שכנסו בחבית הרי זה אסור בשתייה:

**כג** אם חבית של יין נסך מונחת עם חביות כשירות צריך לעשות לה היכר:

כד אגוא"ה ארדיינט"י של עובד כוכבים אסור בהנאה כיין עצמו: הגה ופירוש דבריו יין שרוף שעושין מיין נסך אע"פ שאינו רק זיעה מן הנסך הרי הוא כאיסור עצמו (ריב"ש סי' רצ"ה):

כה מותר ליקח מהעובד כוכבים קוליינדר"י קונפיט"י אע"פ שנותנין הקוליינדר"י בחומץ (משום דהוי נתינת טעם לפגם ועיין לקמן סוף סימן קל"ד):

כו דבש של ישמעאלים אסור: הגה מי ששתה יין נסך בשוגג י"א שיתענה ה' ימים נגד ה' פעמים גפן שבחומש (ר"ל לבד משנה תורה) ויתכפר לו. (תשובת הרא"ש):

## סימן קכד

**מי הוא העושה יין נסך ודיני נגיעת העובד כוכבים בחבית. ובו כ"ו סעיפים:**

א תינוק עובד כוכבים שאינו מזכיר עבודת כוכבים ומשמשיה אינו אוסר יין במגעו אלא בשתייה:

ב גר תושב דהיינו שקבל עליו שבע מצו' וכן גר שמל ולא טבל מגען אוסר בשתייה: הגה וכל זמן שלא טבל כראוי מיקרי לא טבל (ר"ן פ' השוכר והגהות מרדכי דיבמות פרק החולץ) ויש מקילין אפילו במגע גר תושב (טור בשם הרא"ש ותוס' ומרדכי) אבל יין שלו ודאי אסור (ב"י):

ג הלוקח עבדים מהעובד כוכבים ומלו וטבלו מיד אין מנסכין ויין שנגעו בו מותר בשתייה ואף על פי שעדיין לא נהגו בדתי ישראל ולא פסקו שמות העבודות כוכבים מפיהם:

ד בני השפחות העובדות כוכבים שנולדו ברשות ישראל ומלו ועדיין לא טבלו הגדולי' אוסרי' היין בשתיי' במגען אבל מגע הקטני' מותר אפי' בשתיי' כיון שמלו אע"פ שעדיין לא טבלו:

ה אם השפחה טבלה לשם עבדות יש מי שאומר שאין בנה עושה יין נסך אפילו עבר רבו ולא מל אותו בין גדול בין קטן:

ו כל עובד כוכבים שאינו עובד אלילים יינו אסור בשתייה ומותר בהנאה ומגען ביין שלנו שוה ליינם שאסור בשתייה:

ז יש מי שאומר שכל מקום שאמרו ביין שלנו שהוא מותר בהנאה ואסור בשתייה מפני צד נגיעה שנגע בו העובד כוכבים כשהיה העובד כוכבים עובד אלילים אבל אם היה איסורו בגלל עובד כוכבים שאינו עובד אלילים שנגע ביין שלנו שלא בכוונה או שטפח על פי החבית הרי זה מותר בשתייה וכן כל כיוצא בזה:

ח משוך בערלתו אינו עושה יין נסך ומומר אע"פ שהוא מהול עושה יי"נ במגעו ונאמן לומר ששב בתשובה:

ט האנוסים אפילו הטובים שבהם אינם יכולים ליזהר ממגע עובד כוכבים וכיון שהם חשודים עליו אינן נאמנים על שלהם אפילו בשבועה אבל נאמנים על של אחרים: הגה ואין אוסרין יין במגען ודוקא אותם שדרים עדיין בין העובדי כוכבים ועושין עבירות בפרהסיא מפני אונס רק בצנעה נזהרים ואפשר להם לברוח על נפשם רק שממתינים משום ממון או כיוצא בו אבל אם עוברין גם בצנעה על עבירות אע"פ שעשו מתחלה באונס הרי הם כעובדי כוכבים (ריב"ש סי' ד'):

י מגע עובד כוכבים לאסור בהנאה צריך שלשה תנאים אחד שיתכוין ליגע לאפוקי תינוק שנגע דלאו בר כוונה הוא וכן לאפוקי נפל לבור ועלה מת שני שידע שהוא יין ושלישי שלא יהא עוסק בדבר אחר:

יא כיצד היא הנגיעה שאוסר בה העובד כוכבים היין בהנאה שיגע בידו או ברגלו (וי"א דאם נגע ברגלו אינו אוסר בהנאה דאין דרך נסוך בכך) (בב"י) או בדבר אחר (שבידו) וישכשך אפילו בפיו כגון ששתה ממנו או שמצץ במינקת בחבית והעלהו לפיו כל היין אסור בהנאה מכל מקום כלי שיש לו חוטמין כמו שיש לכלי שנוטלים ממנו לידים ויש בו יין יכול ישראל למצוץ מחוטם זה ועובד כוכבים מחוטם זה כאחד ובלבד שיפסוק הישראל קודם שיפסוק העובד כוכבים. אם נגע ברתיחה שעל היין הוי כנוגע ביין עצמו (מרדכי פרק בתרא דעבודת כוכבים וב"י לדעת ריי"ף ורמב"ם):

יב עובד כוכבים שנכנס לבית או לחנות ישראל לבקש יין ופשט ידו כשהוא מחפש ונגע ביין ושכשכו נאסר בהנאה ואם נתערב באחר דמי היין המשוכשך אסור בהנאה והשאר מותר בהנאה אבל אם הושיט ידו לחבית כסבור שהוא של שמן ונמצאת של יין מותר בהנאה:

יג הרי שפשט ידו לחבית של יין (ליטול משם דבר שנפל שם) (תוספות וראי"ש ור"ן וטור) ותפסו ידו קודם שיוציאנה ולא ינידה ופתחו החבית מלמטה עד שיצא היין וירד למטה מידו מותר בהנאה:

יד חבית שנטלה ממנו הברזא והכניס בה עובד כוכבים אצבעו עד שנגע ביין כולו אסור וכן אם הוציא הברזא התחובה בנקב והיתה נוגעת עד היין שא"א שלא שכשך: הגה ודוקא כשידע שהברזא עוברת כל השולים אבל אם לא ידע הוה ליה מגע עובד כוכבים שלא בכוונה על ידי דבר אחר דמותר אפילו בשתייה (מרדכי פ' רבי ישמעאל והגה"מ פי"ב ופשוט הוא כדלקמן סעיף כ"ד כמו שיתבאר לקמן) . אבל אם אינה עוברת כל עובי השולים בענין שאי אפשר לו לשכשך כשמוציא הוי כמו כחו ומה שנשאר בחבית מותר אפילו בשתיה ומה שיצא אסור בשתיה: הגה ואם הוציא שלא בכוונה אף מה שיצא לחוץ שרי דכח עובד כוכבים שלא בכוונה שרי ועיין לקמן סי' קכ"ה אם היתה ברזא ארוכה תוך החבית ובתוך אותה ברזא נקב ונותנים בו ברזא

קטנה לסתום נקבו אם לא הוציא רק הברזא הקטנה כאינה עוברת עובי השוליים דייניגן לה (ב"י בשם מרדכי וכל בו):

**טו** עובד כוכבים שוטה שנכנס לבית שיש בו חבית של יין ונכנס ישראל אחריו ומצא היין יוצא דרך הנקב שהברזא תחובה בו מותר אפילו בשתיה:

**טז** אם נדנד עובד כוכבים הברזא ולא יצא מן היין לחוץ והברזא ארוכה ועברה הדופן ונכנסה בתוך היין אם הברזא אינה מהודקת בחזקה נאסר היין בנדנוד זה אבל אם היתה מהודקת בחזקה מותר:

**יז** יש מי שאומר שאם אחז עובד כוכבים בכלי פתוח של יין ושכשכו אע"פ שלא הגביה ולא נגע ביין נאסר: הגה ורבים חולקים לומר דאם שכשך בגופו של הכלי בלא הגבהה לא מקרי שכשוך (רשב"א וראב"ד והרא"ש ור' ירוחם בשם רוב הפוסקים) ולכן אין להחמיר במקום פסידא:

**יח** נטל עובד כוכבים כלי של יין והגביהו ויצק היין אע"פ שלא שכשך נאסר שהרי בא היין מכחו הגביה ולא שכשך ולא נגע מותר: הגה וכ"ש שאינו אוסר בנגיעת הכלי לחוד (הפוסקים הנ"ל וריב"ש סי' ש"י):

**יט** מדד עובד כוכבים הבור שיש בו יין בקנה או שהיה מטפח על פי החביות הרותח' כדי שתנוח הרתיחה או שנטל חבית וזרקה בחמתו לבור מותר בהנאה ואסור בשתיה: הגה שבכל אלו יש הוכחה שלא כוון לנסך רק למלאכתו והוי מגע עובד כוכבים שלא בכוונה ואינו אוסר רק בשתייה וי"א דאפילו מדדו בידו אינו אוסר בהנאה (הרא"ש והר"ן והרשב"א וטור וראב"ד ור' ירוחם) הואיל ובמלאכתו הוא עוסק ויש להקל במקום הפסד עובד כוכבים שדרך יין אם שמרוהו וראו שלא נגע בידו אין היין נאסר בהנאה רק בשתייה דהא ג"כ במלאכתו הוא עוסק (טור) ועיין לעיל סי' קכ"ג וכן אם הכניס ידו לתוך חבית ואינו יודע שיש שם יין אינו אוסר בהנאה (שם) ואפילו נודע לו שהוא יין אם הוציא מיד שנודע לו מותר בהנאה הואיל וכשהכניסה לא ידע שהוא יין (טור בשם ראב"ד ורא"ש ור' ירוחם) ואין לדמות מילתא למילתא בדברים אלו ואין לך בו אלא מה שאמרו חכמים (טור ורא"ש וראב"ד ורשב"א):

**כ** עובד כוכבים שנפל לבור של יין והעלוהו משם מת מותר בהנאה. ואסור בשתיה אבל עלה חי אסור בהנאה: הגה וה"ה אם נתקל ונתגלגל בתוך היין ונתגלגל גם לחוץ שהיה באנסו גם לבסוף (ב"י בשם הרשב"א):

**כא** ישראל שנפל לבור של יין ושלח עובד כוכבים ידו ואחז בו והוציאו וישראל אחר היה שם ששמר שלא נגע ביין מותר אפילו בשתייה: הגה ולא מקרי נגיעה מה שנוגע ע"י אדם (ריב"ש סימן ש"י):

**כב** חבית שנסדקה לארכה וקדם עובד כוכבים וחבקה כדי שלא יתפרדו החרסים הרי זה מותר בהנאה אבל אם נסדקה לרחבה ונתן ידו עליה והכביד עליה עד שהדקה ומנע

יציאת היין מותר בשתייה משום דלא הוי נוגע ודוחק יין החבית אלא מעשה לבינה בעלמא קא עביד שהרי היא כלבינה הנתונה על פי החבית ומכבידתה ובחבית של עץ שיש להם חשוקים צירקא"ליש בלע"ז גם כשנסדקה לארכה וחבקה עובד כוכבים מותרת בשתייה (ר"ן בשם תוספות והוא בתו' שלנו ובהגהת מיי' בשם רשב"ם ומרדכי בשם רש"י):

כג חבית שהיה נקב בצדה ונשמט הפקק מהנקב והניח העובד כוכבים ידו במקום הנקב כדי שלא יצא היין כל היין שמראש החבית עד הנקב אסור בהנאה ושמן נקב ולמטה מותר בהנאה ואסור בשתייה: הגה וימכור הכל חוץ מדמי היין האסור בהנאה (ב"י בשם הר"ן וע"פ) ודוקא שהיה שם ישראל להציל היין ובא עובד כוכבים והצילו אבל אם לא היה כאן ישראל להציל ובא עובד כוכבים להצילו לא גרע ממדדו בידו מאחר דבמלאכתו הוא עוסק והכל מותר בהנאה (בית יוסף בשם רשב"א וראב"ד) וכל זה לא מיירי אלא שהניח ידו על הנקב או שתחב ברזא שם ואינה עוברת השוליים אבל אם הכניס אצבעו לפנים או ברזא ארוכה כבר נתבאר דכולו אסור בהנאה (גם זה שם וטור לעיל גם דין ניטל הברזא ותוספו' ורא"ש וס' התרומה וסמ"ג ורשב"א ועוד פוסקים) . ואם הוא בענין שאילו לא הניח העובד כוכבים ידו על הנקב היה יוצא כל היין כגון שעושין מינקת כפופה שמניח ראשה לתוך היין שבחבית והראש האחר חוץ לחבית ומוצץ היין ועל ידי כן יוצא כל היין שבחבית אם הניח העובד כוכבים אצבעו על פי המינקת ומנע היין מלירד נאסר כל היין שבחבית בהנאה שהכל היה יוצא ונגרר לולי ידו ונמצא הכל כבא מכחו ואם לא נגע עובד כוכבים אלא בקילוח היין שעומד במרזב אסור משום נצוק וכל היין האחר שבתוך הקנקן הוי נצוק בר ניצוק ומותר אף בשתייה:

כד מגע עובד כוכבים ביין ע"י דבר אחר שלא בכוונה כגון שהיה יורד מהדקל ובידו לולב ונגע בראש הלולב ביין שלא בכוונה או שהיה מהלך ונגע בכנף בגדו שלא בכוונה וכן אם נתכוין ליגע בו ע"י דבר אחר אלא שאינו יודע שהוא יין מותר אפילו בשתייה: הגה וה"ה אם הכניס ברזא לחבית או הוציאו שלא בכוונה וכמו שנתבאר ובזמן הזה דהאומות לאו עובדי עבודת כוכבים הם כל מגען מיקרי שלא בכוונה (מרדכי פר"י והגהות אשיר"י ומהרי"ו בהל' סי' ט"ו) ולכן אם נגע ביין על ידי דבר אחר אף על פי שיודע שהוא יין וכוון ליגע בו מותר אפילו בשתייה דמיקרי מגע על ידי דבר אחר שלא בכוונה והוא הדין אם נגע אפילו בידו בלא כוונת מגע או שלא ידע שהוא יין שרי ואין לפרסם הדבר בפני עם הארץ (ד"ע וכן מצא בתשובת ר"ל ן' חביב מ"א) . יין שהיה מונח ברשות הרבים ובאו עובדי כוכבים ודקרו שם סכין להוציא יין מה שיצא לחוץ אסור ומה שבפנים שרי דכיון דלא כיוון העובד כוכבים רק לנקוב החבית ולא כיוון ליגע ביין אפילו נגע ביין הוה ליה מגע עובד כוכבים על ידי דבר אחר שלא בכוונה ושרי (תשובת ר' שמואל במרדכי פרק ר' ישמעאל):

כה נוד שיש בו יין ונגע עובד כוכבי' בנוד מבחוץ אפילו הוא חסר והגיעו דפנות זו עם זו מותר אפילו בשתייה שאין דרך ניסוך בכך:

כו ברזא שהיתה רפויה בחבית ובא עובד כוכבים והדקה מותר אפי' בשתייה:

כז חבית של עץ שהוא מטפטף או שותת יקח ישראל הנעורת בידו ויניחנה כנגד הנקב שימנע היין קצת מלצאת ויבא עובד כוכבים אומן ויהדקנה בסכין בנקב עד שיסתום היטב ואם היין שותת הרבה צריך ליזהר ביותר שלא יגע העובד כוכבים ביין (בידו אבל בסכין בדיעבד שרי) (טור והפוסקים) והרוצה לעשות מן המובחר יהדק החבית בחבל ויפסוק שתיתת היין ואחר כך יתקננו: הגה עובד כוכבים שנגע ביינו של ישראל להכעיס כדי לאסרו עליו (תוספות פר"י דנ"ח ע"ב ומרדכי ואגודה שם) אפילו אינם יודעים כן אלא באומדנות המוכיחות (ת"ה סימן כ"ו ובנימין זאב סי' שמ"ח עיין שם שהאריך) מותר אפילו בשתייה ויש לשתותו בפני העובד כוכבים כדי שלא ירגילו עצמם בכך (תוספות ומרדכי פר"י בשם א"ז):

## סימן קכה

**דין יין הבא מכח עובד כוכבים וכח כחו. ובו י"א סעיפים:**

א נטל עובד כוכבים כלי של יין והגביהו ויצא היין אף על פי שלא שכשך נאסר בשתייה שהרי היין בא מכחו ומה שנשאר בכלי אסור גם כן משום נצוק. (וי"א דלא אסרינן נצוק בכח עובד כוכבים) (טור והרא"ש ומרדכי ור"ן בשם רש"י ותוספות וראב"ן ותשובת מיי' המ"א סימן י"א) (ומכל מקום יש להחמיר אם לא בהפסד מרובה כדלקמן סימן קכ"ו) ואם הוא שלא בכוונה שלא ידע שהוא יין (או שלא הגביה הכלי) (בית יוסף סימן קכ"ד) הכל מותר אפי' בשתייה:

ב כח כחו ככחו דמי ואם הוא כח כח כחו כגון קורת הגת שגלגלה עובד כוכבים שיש שם ג' כחות הדפין והגלגל והקורה בדיעבד מותר אפילו בשתייה:

ג אם כח ישראל וכח עובד כוכבים מעורבים יחד כגון ששניהם עירו ביחד מותר בדיעבד ואפילו אם היה העובד כוכבים יכול לבדו לערות בלא סיוע ישראל והוא שיהא הישראל המסייע גדול אבל אם היה נער קטן אסור משום דהוי מסייע שאין בו ממש:

ד אם היין מקלח מהחבית שבעגלה לתוך הכובא והעובד כוכבים מגביה העגלה כדי שיקלח היין יותר יפה מותר: הגה אבל אם לא היה מקלח בלא הגבהת עובד כוכבים אסור והוא הדין אם ישראל מריק מכלי אל כלי ובא עובד כוכבים ומנענע ידו של הישראל אם היה היין מקלח בלאו הכי שרי (סברת הרב לחלק במה שכתב המרדכי בשם ר' פרץ) ואם לאו אסור. עובד כוכבים שבא לפרוק חבית יין מעל העגלה ויצא מכחו יין לחוץ שרי דהוי שלא בכוונה דבמלאכתו הוא עוסק (מרדכי פר"י):

ה זרק אבן או חפץ לתוך היין מותר אפי' בשתייה אבל אם החפץ מתגלגל והוא דוחהו עד שנופל לתוך היין אסור אפילו בהנאה ואם עשה כן בחמתו מותר אפי' בשתיה:

ו עובד כוכבים שהביא ענבים בסלים ובדרדורי' (פי' רש"י גיגיות קטנות) וזרקן לגת שיש בו יין דרוך מותר בדיעבד אף על פי שיש בדרדורים יין שזב מהענבים שבהם ואם ישראל מסייע לעובד כוכבים בזריקתו לגת מותר אפילו לכתחלה:

ז עובד כוכבים שזרק מים לתוך היין מותר אפילו בשתיה והוא שאינו מכוין למוזגו כגון שזרק מים לחביות גדולות או לכוס ולא ידע שהוא יין אבל אם מכוין למזוג אסור בשתייה ואם אינו ידוע אם כוון למזיגה אם לאו מותר:

ח עובד כוכבים שמערה מכלי שבידו לכלי שביד ישראל היוצא אסור בשתייה וישראל שמערה מכלי שבידו לכלי שביד עובד כוכבים מותר אפילו בשתייה ואם נדנד העובד כוכבים הכלי נאסר היין:

ט העביר העובד כוכבים נוד של יין ממקום למקום והוא אוחז פי הנאד בידו בין שהיה הנוד מלא או חסר מותר ואע"פ שהיין מתנדנד שאין דרך ניסוך בכך:

י היה נושא כלי פתוח ובו יין וישראל הולך אחריו אם הוא חסר ולא שכשכו מותר בשתייה (וי"א דאפילו שכשכו בכלי שרי כאן) (רשב"א והראב"ד והרא"ש ור"ן) (וכן עיקר) ואם הוא מלא אסור בהנאה שמא נגע בו ואם הישראל הולך בצדו ונטר ליה אפילו מלא מותר שא"א לו ליגע שלא יראנו ואם היה נושא הכלי במוט בשנים אפילו מלא והישראל הולך אחריו מותר וה"ה לנושא דלי דרך טבעתו (תוספות וסה"ת וסמ"ק): הגה ובלבד שהישראל סייעו כשהכניס המוט בטבעת הכלי (מרדכי בשם ראבי"ה) או שראה כשהכניסו העובד כוכבים שלא נגע:

יא עובד כוכבים שנושא חבית אפילו על כתיפו ובלכתו יצא מהיין לחוץ שלא בכוונה מותר בשתייה אפילו מה שיצא לחוץ דכחו שלא בכוונה לא גזרו:

## סימן קכו

**דין יין שנתערב ביין נסך ודין נצוק חבור. ובו ז' סעיפים:**

א המערה יין לתוך כלי שיש בו יין עובד כוכבים האסור בהנאה נאסר כל היין שבכלי העליון שהרי העמוד הנצוק מחבר בין היין שבכלי העליון ובין היין שבכלי התחתון ורואים כאילו יין של האיסור מעורב בשל היתר ואם עירה וקיטף שקודם שנגע בשל האיסור הפסיק קלוח היורד מהיין של היתר מותר:

ב הא דנצוק חבור ה"מ בהפסד מועט אבל בהפסד מרובה כגון שהוציא מהחבית לכלי שיש בו יין נסך מותר: הגה ואין חילוק בין אם היה הרבה יין בחבית או לא ואפי' יכול למכרו לעובד כוכבים וכל מה שהוא בקנקן או בכוס מקרי הפסד מועט ודוקא ביין נסך אבל בשאר איסורים אם יכול למכרו לעובד כוכבים ואין בו הפסד מרובה לא מיקרי הפסד מרובה (מסקנת ת"ה סימן ר"ד):

ג נצוק בר נצוק אינו חבור:

ד אם העובד כוכבים מערה יין מכלי לטיט או לאשפה או למקום לכלוך אין דרך נסוך בכך והכל מותר בין מה שיצא לחוץ בין מה שבפנים אבל אם היה ישראל או עובד כוכבים מערה לטיט או לאשפה ובא עובד כוכבים ונגע בקלוח הכל אסור:

ה המערה יין לתוך כלי של עובד כוכבים שלא הודח ואין בו משקה טופח את שעירה בו אסור בשתייה ואת שעירה ממנו מותר אפי' בשתייה. הגה ואם יש בו כדי להטפיח אסור בנצוק (בית יוסף בשם ר' ירוחם וסמ"ג ותוס' ורא"ש פרק בתרא דעבודת כוכבים) מיהו אינו אוסר יותר מאילו היה מעורב בו ואם הוא סתם יינם בטל בס' כמו שיתבאר בסימן קל"ד:

ו קנקן יין שיש בו קיתון של מים ועירה ממנו לתוך צלוחית שיש בו יין של עובד כוכבים אם יש במים של קנקן לבטל היין שבצלוחית מותר ושיעור הביטול היינו שיהיה במים ס' כנגדו. (ד"ע) (וע"ל סימן קל"ד סעיף ה' :

ז גת שהיין יורד ממנו לבור ונגע עובד כוכבים בקלוח היורד אם יש בחרצנים וזגים וענבים שבגת ששים כנגד הקילוח לא נאסר מה שבגת: הגה דאמרינן סלק את מינו כאילו אינו ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו. שמרי יין שלא נתמדו ולא עברו עליהם י"ב חדש מקרי מין במינו עם יין. (ב"י בשם תשובת הרשב"א):

## סימן קכז

**אם נאמן האדם לאסור יינו של חבירו. ובו ד' סעיפים:**

א האומר לחבירו נתנסך יינך אם הוא בידו נאמן ואפילו אם אינו עתה בידו שכבר הוחזר לבעלים אם בפעם ראשון שמצאו אמר לו נתנסך יינך נאמן אפי' אם הבעל מכחישו אבל אם אינו בידו ולא אמר כן לבעל בפעם ראשון שראהו וא"ל אחר כך אינו נאמן אם הבעל מכחישו (תוך כדי דבור) (מרדכי פרק האומר) או אומר איני יודע אבל אם שתק שתיקה כהודאה דמיא: הגה ומלמדי' אותו לכתחלה שיאמר איני מאמינך ואז לכ"ע שרי דבעלים נאמנים על שלהם (טור) ואם אין הבעלים מכחישין אותו אף על פי שמכחישו אחר לא מהני (הגהת מיימוני פי"א) מאחר שהבעלים שם ושותקין אבל אם אין הבעלים שם מהני (ארוך) ויש מי שכתב דעד אחד בהכחשה לאו כלום הוא (רשב"א סי' תקמ"ה) ואם הבעלים אומרים איני מאמינך אע"ג דבלבו מאמין לו כבי תרי אין להחמיר (ב"י בשם מרדכי) ודוקא ביין נסך שאין לדקדק בו כל כך אבל בשאר איסורים לא מהני אם אמר איני מאמינך אם מאמין בלבו: (ארוך כלל י"ג): והוא שיאמר לו נתנסך יינך בפניך או שאמר ליה ידעת דרגלים לדבר ואם שתק ואח"כ הכחישו ואמר מה ששתקתי תחילה לא בשביל שהודיתי אלא להתיישב ולחשוב בלבי לזכור אם הוא אמת נאמן: הגה ואם לא הגיד לו בפעם ראשון שמצאו ואומר לו אח"כ ואמר אמתלא למה לא אמר לו בראשונה יש לחוש לדבריו (הגהות מרדכי פ' האומר) וכל מי שנאמן על דבר ועדים מכחישין אותו אף על פי שיש

לו מגו שהיה נאמן לאסרו בענין שלא היו העדים מכחישין אותו מ"מ מאחר שמכחיש העדים הוה ליה מגו במקום עדים ואינו נאמן אפילו בדבר איסור מ"מ לדידיה אסור משום דשוייה אנפשיה חתיכה דאיסורא. (כן משמע מב"י בשם תשובת הרשב"א) טבח שעשה סימן בבהמה כדרך שעושין בבהמות טריפות ואומר עליה שהיא טריפה וחוזר ואומר שכשירה היא ולא אמר כן תחלה רק שתשאר לו ליקח ממנה בשר יש מי שאומר מאחר שנותן אמתלא לדבריו נאמן ועיין לעיל סימן א' מדין עד אחד נאמן באיסורין ב' אחים אינם אלא כעד אחד לענין איסורים (תשובת הרשב"א סימן תקמ"ד) וכל הפסולי עדות כשרים לענין איסורים אם לא שחשוד לאותם דברים (ר"ן) אחד שאומר לשני שותפים נתנסך יינכם ואחד שותק והשני מכחישו לזה ששותק אסור ולשני ולכל העולם שרי. (הגהות אלפסי):

ב במה דברים אמורים כשעושה עמו בחנם או אפי' בשכר והוא בענין שלא יפסיד שכירותו כגון שאומר שנתנסך באונס או ששכרו דבר מועט אבל אם שכרו הרבה והוא בענין שמפסיד כל שכרו כגון שאומר שנתנסך בפשיעתו נאמן אפילו אינו עתה בידו וגם לא אמר ליה בפעם ראשון שמצאו: הגה ודוקא שאומר שנאסר היין בדרך שהוא גלוי וידוע לכל שמפסיד שכרו כגון בפשיעה שנזכר אבל אם אמר בדרך שאפשר לומר שטעה הפועל שאינו מפסיד שכרו אע"פ שמפסידו על פי הדין אינו נאמן (רבינו ירוחם):

ג עד אחד נאמן באיסורים להתיר אבל לא להחמיר: הגה מיהו יש אומרים דבדבר דאיכא לברורי כגון שאומר לו אחד בא ואראך עובד כוכבים מנסך יינך צריך לחוש לדבריו (ב"י בשם התוספות) וכל דבר שלא אתחזק לא להיתר ולא לאיסור עד אחד נאמן עליו אפילו לאסרו (אשיר"י פרק הניזקין ומרדכי פ' האשה רבה) וכל היכא דאתחזק דבר באיסור כגון טבל או חתיכת בשר שאינה מנוקרת אין העד נאמן עליו להתירו אלא א"כ בידו לתקנו (ג"ז שם) ואם היו בכאן ב' חתיכות אחת של איסור ואחת של היתר נאמן העד לומר זה היתר וזה איסור (הר"ן שם) ואדם נאמן על שלו אפי' היכא דאתחזק איסורא (שם באשיר"י) ועי' לעיל סי' קי"ט דין החשוד על הדבר אם מעיד עליו. ועי' לקמן סימן קפ"ה מי שאומר פלוני חכם הכשיר לי זה והחכם כופר. ועי' באבן העזר סימן קנ"ב אם אמרינן לגבי עדות שהפה שאסר הוא הפה שהתיר ואשה נאמנת בדבר איסור לומר תקנתיו (ר"ן פרק האומר וריש חולין) ודוקא בודאי איסור כגון ניקור בשר וכדומה לו אבל בספק שמא אין כאן איסור כגון שצריכה לברר דגים טמאים מטהורים (א"ו הארוך) או איסור שיש בו צדדים להקל (שם בר"ן) אין אשה נאמנת דאשה דעתה קלה להקל קטן אין לו דין עד להיות נאמן באיסורין (ריב"ש סימן רמ"ה) מ"מ בקטן חריף ובקי בדבר ואיכא רגלים לדבריו יש להחמיר אם מעיד על דבר איסור (רשב"א סי' כ"ד) ואם מעיד על איסור דרבנן להקל ולא אתחזק איסורא כגון בדיקת חמץ נאמן דהמנוהו רבנן בדרבנן (שם בריב"ש) אבל אם אתחזק איסורא אינו נאמן כלל:

ד דברים שאין בהם חזקת איסו' אלא חששא שמא יחליפנו עובד כוכבים או יגע בו יש מי שאומר שסומכין על הקטן מכיון שבא לכלל דעת שמירה:

# סימן קכח

**דין מקום שיש בו יין ונתיחד עובד כוכבים שמה. ובו ה' סעיפים:**

א עובד כוכבים שנתייחד עם היין אפילו ברשותנו אפילו שעה מועטת אסור בהנאה אבל מי שנודע לנו שאינו עובד עבודת כוכבים מותר לייחד יין אצלו ברשותנו לזמן מועט כגון כדי שילך כדי מיל או יותר אפילו בעיר שכולה עובדי כוכבים ואפילו הודיעו שהוא מפליג אבל אין מפקידין אצלו יין בביתו ואפילו בבתינו אסור אם הוא לזמן מרובה ואם עבר והפקיד אסור בשתיה. (עובדי כוכבים שבחוצה לארץ אע"פ שאינן עובדי עבודת כוכבים מ"מ אין מייחדים יין אצלם) (ב"י בשם הרשב"א):

ב עובד כוכבים שנמצא בבית שבו יין אם יש לו מלוה על אותו יין כגון שעשאו אפותיקי (או משכנו לו) (טור) אסור ואפילו היה היין חתום בחותם אחד אבל אם אין לו מלוה על היין אף על פי שיש לו מלוה על ישראל בעל היין והגיע זמן המלוה מותר ואפילו היה עומד בצד היין סמוך לו ממש בכדי פישוט ידים ואפי' אין ביין שום חותם מפני שמאחר שהוא יודע שיפסיד ישראל יינו הוא ירא ליגע (הרא"ש) ואפילו נמצא בידו קצף שרגיל לעלות על פי היין מות' שאנו תולי' לומ' מדופני החבית לקחו ולא מפיו: הגה אבל דברים שאינם נמצאים אלא על פי החבית אסור (טור) וכן אם מצא שהעובד כוכבים תופס הברזא בידו היין אסור ולא אמרינן דהברזא מנפשיה נפל והעובד כוכבים הגביהו (מרדכי פ' השוכר בשם ראבי"ה) דתלינן תמיד בדבר הרגיל:

ג בית שיש לישראל ועובד כוכבים יין בתוכו ונכנס העובד כוכבים וסגר הדלת אחריו במנעול מבפנים שאם בא ישראל ליכנס אינו יכול ליכנס שלא מדעת העובד כוכבים היין אסור (הרא"ש) ואם היו נקבים בדלת שישראל יכול להסתכל ולראות משם כל החביות מותרות בשתיה אפילו הן פתוחות ואם לאו את שיכול לראות דרך שם מותר והשאר אסור בהנאה אפילו חביות סתומות אם שהה כדי שיפתח ויגוף ותגוב (פירוש ויגוף ויעשה מגופה אחרת ופי' ותגוב וינגב וייבש) ואפילו היה ישראל דר באותו בית:

ד בית שאין בו אלא יינו של ישראל ונמצא עובד כוכבים בתוכו אם אין הדלת נעול מותר בשתיה ואם הוא נעול במפתח מבפנים אם אינו נתפס כגנב אסור בהנאה ואם הוא נתפס כגנב על הכניסה מותר בשתייה: הגה וי"א דבזמן הזה שאין העובדי כוכבים מנסכין אפילו אינו נתפס כגנב שרי אא"כ יש לחוש שנגעו לשתות ממנו או להנאה אחרת (כך הוא בהגהות אשיר"י פ' השוכר ועיין ס"ק ד') מיהו אם פי החבית רחב או שהוא בקנקן שיש לחוש שמא נגע בו דרך מתעסק חיישינן (מרדכי פ' השוכר ובב"י בשם התוספות ובסמ"ג):

ה היו בשוק חביות יין ונמצא עובד כוכבים ביניהם אם הוא עובד כוכבים חלש שאימת שופטי העיר עליו ואם ימצאוהו נוגע נתפס כגנב מותר בשתייה ואם לאו אסור בהנאה. (ועיין לקמן סי' קכ"ט עוד מדינים אלו):

## סימן קכט

**דין המניח יין ביד עובד כוכבים וישראל יוצא ונכנס (וכה"ג). ובו כ' סעיפים:**

א המניח עובד כוכבים בחנותו ויצא או שהיה לו יין בספינה או בקרון והניחו עם העובד כוכבי' והלך לו לבית (הכנסת) או לבית המרחץ או שהיה עובד כוכבים מעביר לו חבית יין ממקום למקום והניחו לבדו עם היין ויצא מותר (לכתחלה לא יניח אדם בביתו יין או חומץ אצל עובד כוכבים לבד כלל אבל בדיעבד מותר) (מרדכי פ' ר"י בשם ראב"ן) אפילו שהה זמן רב מפני שהוא ירא בכל שעה עתה יבא ויראני והוא שלא נודע שסגר העובד כוכבים החנות או שהרחיק הקרון והספינה בענין שאין יכולים לראותו (ואפי' סגר החנות כל זמן שיש שם סדק או חור שיכולים לראות בתוכו חשוב כפתוח) (שם במרדכי ובסמ"ג) בד"א שיש דרך עקלתון שיכול לבא עליו פתאום שלא יראנו וכן כשהלך לבית המרחץ הלך דרך עקלתון בענין שלא ידע העובד כוכבים שהלך לבית המרחץ אבל אם ראה שהלך ליכנס לבית המרחץ יודע שלא ימהר לבא וכן אם אמר לעובד כוכבים שהניח בחנות שמור לי יודע שנסתלק משמירתו וכן אם אמר לעובד כוכבים המעביר החבית לך ואני אבא אחריך או שהודיעו שהוא מפליג אם החביות פתוחות כיון שנעלמו מעיניו אסורות ואם הם סתומות אם יש בהפלגתו שיעור כדי שיוכל להסיר מגופות החבית כולה בין שהיא של טיט בין שהיא של סיד ולהחזירה ותנגב אסור: הגה וי"א דאם הם סתומות שרי בכל ענין דיין סגי ליה חותם א' (דעת ר"ת) ויש לסמוך על זה בהפסד מרובה וע"ל סי' ק"ל:

ב הא דשרי כשיש דרך עקלתון דוקא כשהעובד כוכבים לבדו אבל אם הם שנים או יותר אסור שאפשר לאחד מהם לשמור הדרך עקלתון והאחר יגע:

ג הא דשרי בחביות פתוחות לגמרי בלא פקק הני מילי בספינה או בחנות שאין לו רשות ליגע בחבית עצמו אבל במעביר חבית ממקום למקום לא ואפילו היא חסרה אסורה דחיישינן דילמא נגע ולא ייראה כלל שיכול להשמט ולומר להחזיק בה כוונתי שלא תפול:

ד אפילו הודיעו שהוא מפליג אם החבית פקוקה והוא בזמן שיש הרבה עוברי דרכים כגון בין הגתות מותר שהוא מתירא מעוברי דרכים אפילו הם עובדי כוכבים:

ה המוסר מפתח חנותו לעובד כוכבים היין שבו מותר אפילו לא נשאר שום יהודי בעיר אפילו הודיעו שהוא מפליג שלא מסר לו אלא שמירת המפתח והוא ירא ליכנס בו ויש

מי שאומר שלא התירו אלא כשאינו יודע שהוא מפליג ואז מותר אפילו מצאו שנכנס אבל אם הודיע שהוא מפליג אפילו אם נתפס עליו כגנב אסור: הגה ויש להקל כסברא הראשונה (היא סברת ר"ח שכ"ה בריב"ש סימן תכ"ד ות"ה סימן ר"ן ורשב"א) ואם עבר העובד כוכבים ונכנס שם אם נתפס כגנב שרי ואם אינו נתפס כגנב ויש לו התנצלות על מה שנכנס אסור ודוקא אם סגר הדלת במנעול מבפנים ואין סדק בחדר שיכולים לראות משם אבל אם הדלת פתוח (ב"י בשם רשב"א) או אפילו רק סדק שיכולים לראותו היין מותר (מרדכי פר"י) ואפילו אמר לו ליכנס שם (שם) אם לא אמר ליה להפליג ויוכל לבא דהעובד כוכבים מירתת ואם העובד כוכבים אינו מירתת כגון עבדי המושל שתפסו היהודי (ומחפשים בבית היהודי) הכל אסור אם אין לו סימן שלא נגעו (ב"י בשם התוס' והמרדכי ס"פ ר"י):

**ו** ישראל ועובד כוכבים שהיו בספינה ובה יין ושמע ישראל קול תקיעת שופר שתוקעין לשבות ונכנס לעיר והניח היין שבספינה עם העובד כוכבים אם יש דרך עקלתון שיוכל לבא עליו פתאום ואין שם אלא עובד כוכבים א' מותר היין אפילו אם יש בינו ליין יותר מאלפים אמה שאין אנו בעיניהם בחזקת שומרי שבת כראוי:

**ז** היו יושבים ישראל ועובד כוכבים לשתות כל אחד מיינו ושמע הישראל שקורין לבית הכנסת והלך שם להתפלל מותר היין אם יש דרך עקלתון שיוכל לבא עליו פתאום אבל אם היו שותים ביחד מיין אחד ויין לפניהם על השלחן ויין אחר חוץ לשלהן והניח העובד כוכבים לבדו שעל השלחן אסור ואת שחוץ לשלחן את שתוך פישוט ידיו אסור ושחוץ לפישוט ידיו מותר ואם אמר לו הוי מוזג ושותה כל החביות הפתוחות שבבית אסורות והסתומות מותרות אא"כ שהה כדי שיסיר המגופה כולה ויחזירנה ותנגב:

**ח** ישראל ששכר בית בחצר העובד כוכבים והניח בו יין וסגר הדלת והכניס הבריח בטבעת ושכח ולא סגרו במפתח והפליג ולסוף ימים הרגיש העובד כוכבים שלא היה סגור במפתח והודיע הדבר ליהודי מותר. (הואיל ולא ידע העובד כוכבים שמפליג הישראל מירתת ולא נגע) (תשובת הרא"ש כלל י"ט סימן י"ג):

**ט** בית שיש לישראל בו יין ועובד כוכבים דר למטה וישראל בעלייה וארובה מהעלייה לבית ויצאו שניהם בבהלה לראות חתן או הספד וחזר העובד כוכבים וסגר הפתח ואחר כך בא הישראל אף על פי שאין לישראל מעבר אלא דרך הבית ואי אפשר לעבור שלא יראנו הרי יין הפתוח שבבית הישראלי בהיתירו שלא סגר העובד כוכבים אלא על דעת שכבר נכנס הישראל לביתו ולא נשאר אדם בחוץ וכמדומה לו שהוא קדמו: הגה ודוקא שיצאו בבהלה וחזרו דאפשר לומר שמתוך בהלתו חזר ולא דקדק יפה בכניסת ישראל אבל שלא בבהלה היין אסור (ב"י בשם הרמב"ם):

י עובד כוכבים ששמע קול שאגת אריה ומפחדו נחבא בין החביות יין וסגר הדלת אחריו מותר אפי' הן פתוחות מפני שהוא אומר שמא ישראל אחר נחבא כאן ויראה אותי כשאגע:

יא גנבים שנכנסו למרתף ופתחו חביות יין אם רוב גנבי העיר עובדי כוכבים אסור ואם רובן ישראל מותר ואם רובן ישמעאלים אסור בשתיה ומותר בהנאה ואם יש ליהודים שכונה לבדם שאין דרך העובדי כוכבים מפסיקתה הולכים אחר רוב בני השכונה אע"פ שרוב בני העיר עובדי כוכבים ובמקום שרגילים להצניע ממון בחביות ומניחים אותם בין חביות יין אפילו אם רוב גנבי העיר עובדי כוכבים מותר דשמא לא באו אלא בשביל הממון וכשראו שהוא יין לא נגעו בו: הגה וכל זה מיירי שראינו ריעותא כגון שהיו תחילה סתומות ונפתחו אבל אם היו סתומות ונמצאו סתומות או שהיו כולם פתוחות ולא נמצא בהם ריעותא הכל שרי (בב"י ריב"ש סי' תכ"ד ומרדכי ואגודה וראב"ן) דסתם גנב אינו לוקח יין ואם היה במקצתן ריעותא ונפתחו האחרים שאין אנו רואים בהן ריעותא הכל שרי (בב"י ומרדכי ס"פ ר"י תשובת מוהר"ם) וי"א שכל זה מיירי שיש גנבים ידועים מן העובדי כוכבים (כן משמע במרדכי פר"י והביאו הבית יוסף) אבל אם ידוע גנב אחד מישראל ומעובד כוכבים אינו ידוע תלינן בישראל הידוע ועיין לעיל סימן קכ"ח עוד מדינים אלו:

יב חיל שנכנס לעיר ונכנס לבית ישראל בשעת שלום חביות פתוחות אפילו הן פקוקות אסורות וסתומות במגופה של טיט מותרות ובשעת מלחמה אלו ואלו מותרות ודוקא בפתוחות מתחלתן אבל סתומות שנפתחו חיישינן להו:

יג עובד כוכבים שנמצא עומד אצל הגת אם יש בה טופח על מנת להטפיח (פי' שהיד הנעשית לחה במגעו תחזור ותעשה לחה גם יד אחרת) צריך הדחה וניגוב ואי לא בהדחה סגי:

יד זונה עובדת כוכבי' במסיבת ישראל היין מותר שאינם מניחים אותה לנסך אבל זונה ישראלית במסיבת עובדי כוכבים יינה של הזונה גם כן אסור:

טו הניח יין בביתו בחלון פתוח ובא עובד כוכבים והכניס שם זונה וסגר הדלת אחריו ואחר כך בא הישראל ומצא יינו כמו שהניחו מותר:

טז חצר שחלוקה בראשי יתידות בין ישראל לעובד כוכבים אף על פי שחביות פתוחות עומדות סמוך לחלקו של עובד כוכבים תוך פישוט ידיו מותרות וכן אם היה גגו של ישראל למעלה מגגו של עובד כוכבים וחלוקים ביתידות מניח שם יינו אע"פ שידו מגעת שם:

יז חבית של יין שצפה בנהר ונמצאה כנגד עיר שרובה ישראל אם יש בנהר מכשולות וסכר (פירוש סתימה) אגמי מים שהיו מעמידים אותה אלו באה ממקום אחר מותרות שאין לתלותה אלא בעיר שנמצאת כנגדה ואם אין בנהר סכר אגמי מים אסורה שאנו תולים

אותה ברוב הסביבות שהם עובדי כוכבים ואם נמצאת כנגד עיר שרובה עובדי כוכבים אם רוב הסביבות ישראל ויכולה לבא שם דרך ישרה שלא תטבע מותרת אפילו קרובה הרבה לעיר של עובדי כוכבים עד שמוכיח קורבתה שהיא של עובד כוכבים מניחים הקרוב והולכים אחר הרוב ואם לאו היין אסור בהנאה והקנקן הוא של מוצאו ואם בא ישראל ונתן בה סימן אף היין מותר והרי הוא של מוצאו דכיון דרובה עובדי כוכבים נתיאשו הבעלים (ודוקא שהיא סתומה בפקק אבל פתוחה לגמרי היין אסור דחיישינן שמא נגעו בו) (כך משמע מהר"ן פא"מ וכן הוא בתא"ו ני"ז):

**יח** חבית של יין שנמצאת בכרמו של ישראל ויש כרמים אחרים של ישראל סמוכים וכרמים רבים מהם של עובדי כוכבים סביבותיהם אע"פ שרחוקים משל ישראל החבית אסורה דאזלינן בתר רובא אף ע"ג דאיכא קורבא דמוכח דשל ישראל היתה ואין צריך לומר כשאין שם של ישראל אלא אותו כרם וה"ה להקל כגון שנמצא בכרמו של עובד כוכבים אע"פ שיש כרמים אחרים של עובדי כוכבים אי איכא כרמים של ישראל רבים מהם אפילו רחוקים מהם הולכים להקל והוא שיושבת בין ההרים שאינו מעבר לעוברי דרכים הא לאו הכי אסורה שרוב עוברי דרכים עובדי כוכבים הם ושמא מהם נפל והני מילי בבקבוק אבל חבית שאין דרך עוברי דרכים להוליך כיוצא בו אין תולים בהם:

**יט** נודות יין שנמצאו מושלכים בדרך אם רוב שופכי יין ישראל מותרים אם הם נודות גדולים אבל אם הם קטנים שדרך עוברי דרכים להוליך כיוצא בהם אסורים שאנו תולים בהם שרובם עובדי כוכבים ואם היו גדולים וקטנים מותרים כולם שהגדולים מוכיחים על הקטנים שהם משופכי יין והרי רובם ישראל והקטנים להכריע המשא באו:

**כ** ישראל שיש לו יין באוצר שלו ופתח האוצר סגור במפתח אחד ומצא הפתח פתוח ועובד כוכבים אחד מודה שהוא פתחו לשאוב מים מבור שבאוצר כדי לבנות ביתו מותר:

הגה בעל הבית שאמר לשפחתו להכין השלחן ומצא יין על שלחנו ושפחתו העובדת כוכבים אומרת שלקחה היין ממרתיפו שבו יין הרבה היין שבמרתף שרי דאין העובדת כוכבי' נאמנת ואימר במקום אחר לקחה (תשובת המרדכי פ' ר"י) ושעל השלחן אסור וכן באחת שטמנה מפתח מרתף שלה ולא מצאה במקומה ומצאה כד יין טמון בתבן ואומרת שפחה עובדת כוכבי' שהיא לקחה היין מן היין שבמרתף שרי ואין השפחה נאמנת (שם ואגודה ובהגהת אשיר"י) אבל גנבים שנכנסו למרתף ומשכו יין והניחו הברזות פתוחות ונמצאו אחר כך הברזות סתומות ואמרה שפחה עובדת כוכבי' שהיא סתמתן כיון שנתייחדה העובדת כוכבים עם היין ואינה נתפסת כגנב ואיכא רגלים לדבר שהיא סתמתן היין אסור (מרדכי סוף פ' ר"י) מיהו בזמן הזה דאין העובדי כוכבים מנסכים שרי כמו שנתבאר לעיל סימן קכ"ג וקכ"ד:

# סימן קל

**דיני חתימת היין. ובו י' סעיפים**:

א מותר להפקיד ולשלוח יין ביד עובד כוכבים אם הוא חתום בחותם בתוך חותם או מפתח וחותם והני מילי בחבית של חרס אבל לא בחבית של עץ מפני שיכולין להוציא יין מבין הנסרים ולא ירגישו וכל שכן בנודות שבקל יכולים להוציא יין מבין התפירות ואין להם תקנה אלא שיכניס כל החבית של עץ או כל הנאד בשק שאין בו תפירה מבחוץ ויחתום פי השק: הגה ויש מתירין אפילו בחבית של עץ ואין חוששין שמא יוציא בין הנסרים (מרדכי ריש פרק א"מ וב"י בשם ס"ה וסמ"ג ורשב"א ובא"ו הארוך) וכן נוהגים ובלבד שיזהר שיהא המגופה נסתם כראוי וכן שלא יהיה שם ברזא רק יחתוך כל הברזות וישים עור על המגופה והברזא קבוע במסמרות ויכתוב אותיות חציין על העור וחציין על הברזות שאם יגביה העובד כוכבים העור לא ידע לחזור ולכוון העור כבתחילה (מרדכי פר"י וב"י בשם תוס') ואם מצא סכין בחבית שהוציא יין בין הנסרים ע"ל סי' קכ"ד:

ב אם הפקיד ביד עובד כוכבים בחותם א' אסור בשתיה ומותר בהנאה והוא שייחד לו קרן זוית: הגה ויש שכתבו דבדיעבד יש להתיר אפילו בחותם אחד (ב"י לדעת ר"ת ובארוך כלל כ"ב) ואין צריך להכיר חותמו אלא אם כן רואה שחותמו מקולקל אז אסור (ג"ז שם) אבל אין צריך לבדוק אחר זה וכן נוהגין להקל ועיין לעיל סימן קי"ח:

ג יין מבושל שלנו וכן יין שלנו שעירבו עם דברים אחרים כגון דבש ושמן וכן חומץ שלנו מותר להפקיד ביד עובד כוכבים בחותם אחד:

ד כיצד הוא חותם בתוך חותם סתם החבי' בכלי שאינו מהודק כדרך שסותמין כל אדם וטח בטיט הרי זה חותם א' היה כלי מהודק וטח עליו מלמעלה הרי זה חותם בתוך חותם וכן אם צר פי הנאד הרי זה חותם אחד הפך פי הנאד לתוכו וצר עליו הרי זה חותם בתוך חותם וכן כל שינוי שמשנה מדברים שאין דרך כל אדם הרי הם כחותם א' והטיחה או הקשירה חותם שני:

ה שני קשרים משונים הוי כשני חותמות:

ו שתי אותיות הוי כשני חותמות והדפוסים אף על פי שיש בהם כמה אותיות לא חשיבי אלא כחותם אחד כיון שקובעין אותם בבת אחת ובמקום שמצויים מומרים ועובדי כוכבים שיודעים לכתוב אין כתב סימן אלא למי שמכיר הכתב:

ז מפתח וחותם אחד הוי כשני חותמות:

ח חתמו בשני חותמות וחזר עליו ולא הכירו או שמצאו סתור אסור: הגה ודוקא אם רואים שנסתר בכוונה ע"י אדם אבל במקום שיכולים לתלות שנסתר ונתקלקל מעצמו או ע"י בהמה או תינוקת שלא בכוונה מותר בדיעבד (ת"ה סימן ר"ה ובארוך כלל כ"ב) ואפילו אם נתקלקל בכוונה יש

להתיר אם ישראל יוצא ונכנס תמיד. (בית יוסף בשם ס"ה וסמ"ג) . אבל אינו צריך לחזור עליו אלא אם כן הודיע לישראל שנשתלח לו שהוא חתום בשני חותמות אע"פ שלא הודיעו ענין חתימותיו כיון שמצאו הישראל השני חתום בשני חותמות מותר ומכל מקום נכון הדבר להודיעו צורת החותם כדי שיחזור אחריו: הגה מיהו אם כתב עליו אותיות אין צריך להודיעו דסתם עובד כוכבים אינו בקי לכתוב אותיות (הר"ן והר"י) ואם העובד כוכבים אומר שהחבית היה מטפטף והוא הדקו ונגע ביין אינו נאמן לאסרו ואפילו ניכר עדיין קצת יין מבחוץ ויש אומדנות בדבריו (ת"ה סימן ר"ב):

**ט** ישראל ששכר או קנה בית בחצרו של עובד כוכבים ומילאו יין אם ישראל דר שם ואף על פי שהניח היין בחצר ואין עליו לא חותם ולא מפתח מותר ואפילו היה גם העובד כוכבים דר באותו חצר אבל אם לא היה ישראל דר באותו חצר אם היה ביד ישראל המפתח וחותם מותר וא"צ לומר שני חותמות ואם לאו אעפ"י שהיין באותו בית ששכר או קנה אסור אם העובד כוכבים דר בחצר ואם אינו דר בחצר מותר אא"כ נמצא עומד בצד היין:

**י** במה דברים אמורים בשוכר או לוקח בית בחצרו של עובד כוכבים אבל בחצרו של ישראל ממש שלא לקחו ולא שכרו מעובד כוכבים אפי' היה עובד כוכבים דר באותו חצר ואין ישראל דר בו מותר ואע"פ שאין מפתח וחותם ביד ישראל לפי שאין לו בה שום שייכות ואפילו נמצא עומד בצד היין שהרי מכ"מ נתפס עליו כגנב וה"מ ביום אבל בלילה אסור: הגה ודוקא בכי האי גוונא יש לאסרו בלילה אבל בשאר מקומות דאמרינן לעיל סימן קכ"ח וקכ"ט דהעובד כוכבים מרתת אין חילוק בין יום ללילה ושאני הכא הואיל והעובד כוכבים יש לו שייכות בחצר ומסתמא נועלו בלילה הואיל ואין ישראל דר שם ואינו מרתת כולי האי ולכן אפילו ביום אם נעל ואין חור או סדק שיכולין לראות היין אסור אבל ע"י חור וסדק מותר ביום אפילו נעלו בודאי ובלילה אסור בכה"ג אפי' מסתמא וזהו החלוק שבין יום ללילה:

## סימן קלא

**דין יין כשר שנעשה ברשות עובד כוכבים. ובו ב' סעיפים:**

**א** ישראל שעשה יינו של עובד כוכבים בטהרה כדי שיהא מותר לישראל בין שמכרו לישראל ולא פרע לו מעות בין שלא מכרו לו אלא שהוא מטהרו כדי למכרו ע"י לישראלים אם נתנו ישראל בחצרו של אותו עובד כוכבים עצמו והישראל דר בחצר מותר אפילו בלא חותם אפילו אם העובד כוכבים גם כן דר שם ואם אין הישראל דר באותה חצר אם דר ישראל באותה העיר והבית שהיין בו פתוח לרשות הרבים מותר אם יש לישראל מפתח וחותם (ובדיעבד אפילו בחותם אחד כמו שנתבאר לעיל סי' ק"ל) ואם אין

הבית פתוח לרשות הרבים אף על פי שישראל דר בעיר או בעיר שכולה עובדי כוכבים אפילו הבית פתוח לרשות הרבים אסור אפילו בחותם תוך חותם עד שיהא ישראל יושב ומשמר ויוצא ונכנס הרי הוא כיושב ומשמר במה דברים אמורים כשהיין בבית העובד כוכבים בעליו אבל אם נתנו בבית עובד כוכבים אחר מותר במפתח וחותם והוא שלא יהא עובדי כוכבים האחר כפוף תחת יד העובד כוכבים בעל היין שאם הוא כפוף תחתיו בענין שאם יבא ליגע ביין אינו רשאי למחות בו הוי כאלו הוא ברשות בעל היין ואם רוכלי ישראל רגילין לבא לעיר ואין לה חומה דלתים ובריח בענין שיכולים לבא שם בכל שעה שירצו חשוב כישראל דרים שם ואם הבית פתוח לאשפה או שיש בחצר כנגד פתח הבית חלון פתוח לרשות הרבים או שיש לישראל דקל כנגד פתח הבית חשוב כפתוח לרשות הרבים (וכבר נתבאר סוף סי' ק"ל דחלון פתוח לא מהני רק ביום ולא בלילה) (ראב"ד והגהת אשר"י ממהרי"ח ס"פ ר' ישמעאל ותוס' שם) ואם כתב העובד כוכבים לישראל התקבלתי אם כשיבא ישראל להוציאו אינו מעכב עליו הרי הוא כיינו ומותר במפתח וחותם (ובדיעבד אפילו בחותם א') אפילו בעיר שכולה עובדי כוכבים ואם כשבא ישראל להוציאו אינו מניחו עד שיתן לו מעותיו דינו כאלו לא כתב התקבלתי: הגה ויש מי שאומר שבחותם תוך חותם מותר בכל ענין (טור בשם בעל התרומות) ויש לסמוך עליו להתירו בהנאה אבל לא בשתייה (ר"ן בתשובה):

ב עובדי כוכבים שקונים יין מישראל ומחתימין אותו חותם בתוך חותם ומוליכין אותו כמה ימים בספינה לבדם מותר: הגה ישראל ועובד כוכבים שטהרו יינו של עובד כוכבים א' בשותפות והמפתח ביד ישראל אם יש על היין עוד חותם אחד הוי חותם בתוך חותם כמו שנתבאר לעיל סימן ק"ל ולא חיישינן לשותפות העובד כוכבים (תשובת רשב"א ועיין בב"י ס"ס ק"ל):

## סימן קלב

**שלא ליהנות מיין נסך. ובו ז' סעיפים:**

א עובד כוכבים שנגע ביין שלנו אע"פ שאסור בהנאה מותר ליקח דמיו מאותו העובד כוכבים שאסרו או אותו העובד כוכבים ימכרנו ויתן דמיו לישראל ואם מכרו הישראל לעובד כוכבים אחר אם נתן לו המעות קודם שיתן לו הישראל היין המעות אסורים בהנאה ואם לקח העובד כוכבים היין תחילה ואחר כך נתן המעות לישראל יש מי שאומר שאף על פי שלבעל היין שמכרו אסורים בהנאה לאחרים מותרים: הגה וכל זה לא מיירי אלא בעובדי כוכבים שמנסכין אבל בזמן הזה כל מגע שלהם אינו אוסר רק בשתיה (רש"י בשם הגאונים) כמו שנתבאר לעיל סימן קכ"ג:

ב ישראל שמכר יינו לעובד כוכבים פסק עד שלא משך דמיו מותרים שמשפסק סמכה דעתו ומשמשך קנה ויין נסך אינו נעשה עד שיגע בו נמצא בשעת מכירה היה מותר אבל אם משך העובד כוכבים היין עד שלא פסק דמיו אסורים שהרי לא סמכה דעתו אע"פ שמשך (ומאחר שבא לרשות העובד כוכבים אין הישראל נזהר בו ויש לחוש שנגע) ונמצא שכשנגע עדיין לא סמכה דעתו ליקח ונאסר היין בנגיעתו והרי זה כמוכר סתם יינם במה דברים אמורים כשמדד הישראל לכליו (או לכליו של עובד כוכבים שאין בו עכבת יין) (טור) אבל אם מדד לכלי העובד כוכבים שיש בו עכבת (פי' מקום שהיין מתעכב בו) יין או לכלי ישראל שביד העובד כוכבים והיה העובד כוכבים מנדנד הכלי אם היה מונח בקרקע או שהיה אוחזו בידו באויר דאז ע"כ הוא מנדנד צריך ליקח הדמים ואח"כ ימדוד: הגה מיהו אם מדד לכלי של עובד כוכבים שיש בו עכבת יין שאינו נאסר רק מכח תערובות מעט יין שהיה בכלי בדיעבד כולו מותר בהנאה חוץ מדמי מעט היין שהיה בכלי ואפילו לכתחילה אינו אסור רק כשהיה מעט מהיין בפי הכלי של עובד כוכבים דנאסר היין מיד אבל אם היה עכבת יין בשולי הכלי והכלי של עובד כוכבים היה עומד בחצירו של עובד כוכבים או שתפסו בידו או שעומד ברשות המוכר ואמר לו המוכר יקנה לך כליך מותר דמיד שבא לאויר הכלי קנאו ולא נאסר היין עד שנגע בעכבת יין שבשולי הכלי העובד כוכבים וכן אם מדדו העובד כוכבים והגביהו תחילה לקנותו הכל מותר דהרי קנאו תחילה קודם שמדד אבל אם לא הגביהו ומדד דינו כשאר יין הבא מכח עובד כוכבים כמו שנתבאר לעיל סימן קכ"ה וכל זה לא מיירי אלא בימיהם שהיו העובדי כוכבים מנסכים ואוסרים בהנאה במגען אבל בזמן הזה שאין העובדי כוכבים מנסכים ואין אוסרין במגען רק בשתייה בכל ענין מותר בהנאה וכן המנהג פשוט למכור יין לעובד כוכבים ואין מקפידים בכל אלו הדינים (הכל בטור):

ג פועלים ישראלים שעשו מלאכה אצל עובד כוכבים ושלח להם חבית של יין בשכרם אם עד שלא קבלוה בשכרם מותר שיאמרו לו עד שאתה שולח לנו חבית זו תהא שלך ותתן לנו דמים כנגדה (ר"ן) ואם משקבלוה בשכרם אסור (ר' ירוחם והרא"ש) (וע"ל סימן קכ"ג דאף משקבלה שרי בזמן הזה):

ד מי ששכר פועלים עובדי כוכבים ופסק להם מזונות אסור להשקותם יין נסך ואם אמר להם צאו ושתו מחנוני פלוני ואני פורע אם לא הקדים לו דינר מותר אע"פ שייחד לו דינר והוא בעין ביד בעל הבית אבל אם הקדים לו דינר אסור ודוקא כשאמר לו יהא דינר זה בידך עד שתשקה לפועלים ואני אחשוב עמך באחרונה אבל אם נתנו לו להוציאו עכשיו אם יצטרך לו מותר. (וכן מי שמזמן עובד כוכבים אצלו מותר ליתן מעות לעבדו לקנות להם יי"נ) (כל בו):

ה ישראל שיש לו יין וצריך ליתן ממנו חלק ידוע למלך יכול לומר לעובד כוכבים פייס למלך בשבילי אע"פ שהעובדי כוכבים נותן יין נסך והוא חוזר ונותן לו דמים אבל אסור לומר לו היה במקומי ליתן למלך:

ו שר שהיה מחלק יינו לעם ולוקח מהם דמיו לא יאמר ישראל לעובד כוכבים הא לך ד' זוז והכנס תחתי באוצר השר כדי שיקח העובד כוכבים אותו יין שכתבו בשם הישראל וליתן העובד כוכבים הדמים לשר אבל אומר לו הא לך ד' זוז ומלטני מן האוצר:

ז ישראל שהיה נושה בעובד כוכבים מנה והלך ומכר אלילים ויין נסך והביא לו דמיהם הרי זה מותר ואם אמר לו קודם שימכור המתן לי עד שאמכור אלילים או יין נסך שיש לי ואביא לך אע"פ שהוא סתם יינם ומכר והביא לו הרי זה אסור מפני שהישראל רוצה בקיומו כדי שיפרע ממנו חובו: הגה ויש אומרים דאין איסור זה של רוצה בקיומו אלא דוקא אם אינו יכול להפרע ממקום אחר אבל אם יוכל להפרע ממקום אחר וכל שכן אם יש לו ערב מותר (כל בו בשם הר"ן וטור בשם ר"י ורא"ש ור' ירוחם בשם התוס' ומרדכי ריש פ' בתרא דעבודת כוכבים) ומיהו בזמן הזה שאין העובדי כוכבים מנסכין אין להחמיר בסתם יינם ובכל ענין שאמר המתן עד שאביא לך שרי (רשב"א לדעת הגאונים ור"ן) וע"ל סימן קמ"ד:

## סימן קלג

**שלא להשתכר ביין נסך ולא לעשות ממנו סחורה. ובו ז' סעיפים:**

א כשם שאסור למכור סתם יינם וליהנות בו כך אסור להשתכר בו לפיכך ישראל שנשכר לעובד כוכבים לעשות לו מלאכה אפילו בסתם יינם או שהשכיר לו חמורו או ספינתו להוליכו בו או מרתיפו להניחו בו שכרו אסור בהנאה ואם נטל ממנו מעות בשכרו שוחק וזורה לרוח או מטיל לים נתן לו פירות יוליכם לים המלח או ישרפם ויקבור העפר בבית הקברות אפילו לקח בשכרו קרקע או בהמה שאינם נאסרים בהשתחוה להם ועבדן החמירו בהם לאסרם בהנאה: הגה ועיין לעיל סימן קכ"ג דבזמן הזה מקילין לענין היתר הנאה מסתם יינם ולכן אין להחמיר באלו הדינים רק ביין נסך גמור:

ב השכיר לו חמורו לרכוב עליו אע"פ שהניח לגינו של יין עליו או שהשכיר לו ספינתו להוליך בה סחורתו אף ע"פ שנותן בה גם מאכליו ומשקיו שכרו מותר כיון שעיקר השכירות לא היה בשביל יין נסך:

ג עובד כוכבים ששכר את הפועל ואמר לו העבר לי מאה חביות של שכר במאה פרוטות ונמצאת אחת מהן יין שכרו כולו אסור כיון שיש ביניהם שוה פרוטה משכר היין נסך שאם היה פחות משוה פרוטה מותר בדיעבד ואם אמר לו העבר לי כל חבית בפרוטה

ונמצא ביניהם חבית של יין שכר חבית של יין אסור והשאר שכרו מותר ולכתחילה אסור לעשות כן:

ד היה עושה עמו ביין בחנם ממשכנים מנכסיו כנגד שכרו:

ה לא יהא ישראל משמש ומוזג לעובד כוכבי' ביין נסך וכן אסור להיות תורגמן לעובד כוכבים למכור יין נסך וכן אסור ליתן יין בכלי ביד עובד כוכבים המכריז להטעימו שכיון שנגע בו העובד כוכבים נעשה יין נסך וכשמכריזו ומטעימו (ס"א ומראהו וכן הוא בב"י ובכל בו) נהנה הישראל מיין נסך:

ו אפילו אמר לו העובד כוכבים שמור בחנם חבית זו של יין נסך אע"פ שפטור אם נשברה או נאבדה מכל מקום מיצר הוא אם תשבר או תאבד מתוך שמירתו ורוצה הוא בקיומו ואסור:

ז ישראל ששכרו עובד כוכבים לשבר לו חבית של יין נסך אע"פ שרוצה בקיומם שלא ישתברו מאליהם עד שישברם הוא ויטול שכרם שכרו מותר ותבא עליו ברכה מפני שממעט בתיפלה:

## סימן קלד

**דין יין שנתנסך ונתערב. ובו י"ג סעיפים:**

א יין שנתנסך לעבודת כוכבים שנתערב ביין של היתר אוסר בהנאה בכל שהוא בד"א כשהורק היין המותר על טפה של יין נסך אבל אם עירה יין נסך מצרצור קטן (פי' פך קטן) לתוך הבור של יין אפי' עירה כל היום כולו ראשון ראשון בטל עירה מהחבית בין שעירה מהמותר לאיסור או מהאיסור למותר הכל אסור מפני שהעמוד היורד מפי החבית גדול:

ב יין שאינו אסור אלא בשתייה אינו אוסר אלא בששים נתערב סתם יינם ביין מותר הרי זה אוסר בכל שהוא בשתייה וימכר כולו לעובד כוכבים ולוקח דמי היין האסור שבו ומשליכו לים המלח ויהנה בשאר המעות וכן אם נתערבה חבית של יין נסך בין החביות הכל אסורים בשתייה ומותרים בהנאה ויוליך דמי אותה חבית לים המלח כשימכור הכל לעובד כוכבים וכן בחבית של סתם יינם: הגה הא דחבית של יין נסך אוסר כל החביות שנתערבה בהן היינו דוקא בחביות גדולות שחשובות ואינן בטלות אבל אם הם קטנים ואינם חשובים חד בתרי בטיל כמו בשאר איסורים (תא"ו נ' י"ז) ואפילו בגדולות אם נפל אחד מן התערובות לים או נשרף האחרים כולם מותרים כמו בשאר איסורים (ג"ז שם) וע"ל סימן ק"י ויש אומרים דכל סתם יינם בזמן הזה בטל בששים (תשובת הרא"ש כלל כ"ט ומרדכי פרק השוכר ובארוך כלל ט"ז דין י"ד ור"ש סוף תרומות וע"פ) וכן נוהגין להקל ובמקום דנתערב על ידי נצוק חבור כדלעיל סימן קכ"ו אין היין העליון מועיל ליין התחתון לבטל האיסור (ב"י):

ג מים שנתערבו ביין או יין במים בנותן טעם מפני שהם מין בשאינו מינו. במה דברים אמורים שנפל המשקה המותר לתוך המשקה האסור אבל אם נפל המשקה האסור לתוך המשקה המותר ראשון ראשון בטל והוא שיורק מצרצור קטן שהיה מריק ויורד מעט מעט ואם נתרבה המשקה האסור עד שיש בו כדי ליתן טעם אוסר והיאך יהיו המים אסורים כגון שהיו נעבדים או תקרובת לעבודת כוכבים: הגה דבריו בכאן סותרים זה את זה דכתב דאם נפל המשקה האסור להיתר ראשון ראשון בטל ואח"כ כתב דאם נתרבה האסור חוזר ואוסר והוא מחלוקת בין הפוסקים ולענין דינא סברא אחרונה היא עיקר:

ד בור של יין שנפל בתוכו קיתון של מים תחילה ואח"כ נפל לתוכו יין נסך רואין את יין ההיתר כאילו אינו והמים שנפלו משערים אם יש בהם כדי לבטל טעם אותו יין נסך הרי המים רבים עליו ומבטלים אותו ויהיה הכל מותר ואם סתם יינם נתערב ביין של היתר אפילו לא נפל לתוכו קיתון של מים אלא לבסוף אם יש במים כדי לבטל טעם היין האסור מותר:

ה כמה יהא במים ויהא בהם כדי לבטל טעם היין ששה חלקים כנגדו וכל שיש במים כשיעור הזה מותר אפי' בשתייה: הגה ואם אין במים כשיעור הזה מוכר הכל לעובד כוכבים חוץ מדמי יין נסך שבו (הרשב"א הסכים בזה לדעת רבותיו ודלא כהר"ן פרק השוכר) מיהו לא ימכור לעובד כוכבים הרבה ביחד שמא יחזור וימכור המים לישראל (דעת התוספות) וה"ה בכל דבר הנאסר במשהו וניקח מן העובד כוכבים דינא הכי (ב"י בשם הר"ן שכ"כ בשם הראב"ד) ועי' לקמן סימן קל"ז אם נתן יין בכלים אסורים מחמת יין נסך כיצד משערים לבטלו:

ו חומץ (של) עובד כוכבים שנפל לתוך יין של היתר או יין (של) עובד כוכבים שנפל לחומץ (של) היתר בנותן טעם:

ז חומץ של יין של עובד כוכבים שנפל לתוך חומץ שכר אוסר בכל שהוא מפני שהוא במינו ששניהם חומץ הם:

ח יין (של) עובד כוכבים בין ישן בין חדש שנפל על ענבים אם הם שלימות ידיחם והם מותרות באכילה ואם הם מבוקעות או שניטל עוקצן אם יש בו בנותן טעם אסורות באכילה ויעצרם וימכרם לעובד כוכבים חוץ מדמי יין נסך שבהן אבל לא ימכרם כמו שהן שמא יחזור וימכרם לישראל ואם אין בו כדי ליתן טעם מותרות באכילה:

ט יין (של) עובד כוכבים שנפל על גבי תאנים מותרים מפני שהיין פוגם בטעם התאנים:

י נפל על עדשים ושעורים וכיוצא בהם ידיחם והם מותרים ואם עבר עליהם זמן רב ודאי בלעו ואין להם היתר בהדחה ומשערים אותם בנותן טעם:

יא נפל על גבי חטים אין להם היתר בהדחה מפני שמתוך שיש בהם סדק היין נבלע בהם לפיכך אם יש ביין כדי ליתן טעם אסורות באכילה ולא ימכרם לעובד כוכבים שמא

יחזור וימכרם לישראל אלא כיצד עושה טוחן אותם ועושה מהם פת ומוכרה לעובד כוכבים שלא בפני ישראל ואם הוא במקום שנהגו לאכול פת עובד כוכבים אין להם תקנה (למכרם לעובד כוכבים כי אם בפרוסות שאסור לקנות מעובד כוכבים בכל מקום) (כל בו) (כדלעיל סימן קי"ב):

יב חומץ יין של עובד כוכבים שנפל לתוך גריסין רותחין פוגמין ומותרים אבל לתוך צוננים משביחים ואסורים אפילו הרתיחן אח"כ וחזרו להיות טעם לפגם: הגה ובשמים הבלועים מיין נסך ונתנם לתבשיל אם יש ששים נגד יין הבלוע בהן הכל שרי אע"ג דהבשמים לטעמא עבידי הואיל ואין אסורים מחמת עצמן בטילי ואם היין שבהן הוי לפגם בתבשיל אפילו ס' אינו צריך (ב"י בשם הרשב"א):

יג כל המשקים של עובד כוכבים שדרכם לערב בהם יין או חומץ אסורים: הגה ועיין לעיל סימן קי"ד וכל זה במשקים שהיין והחומץ הוא בהם לשבח או שאינו פוגם אבל אם הוא לפגם כגון צבע שנתנו בהם חומץ או מלח שמבשלים עובדי כוכבים ונותנים בו יין או דם ללבנו (מרדכי פא"מ) או דיו של עובד כוכבים (ר"ת) מותר דכל זה הוי לפגם וה"ה בכל כיוצא בזה ויש מחמירים בדיו של עובד כוכבים מפני שלפעמים נותן קולמסו לתוך פיו והדיו עליו (ת"ה סימן קכ"ט כל בו בשם הר"ף) ועיין לעיל סימן קכ"ג דנוהגין היתר בדבר שנותנין בו חומץ הואיל והוי לפגם ונראה דהוא הדין בדיו אפילו היה בו ודאי יין נסך אינו אלא פגם ושרי כן נראה לי:

## סימן קלה

**באיזו כלים יש לחוש משום ניסוך. ובו ט"ז סעיפים:**

א כלים שאין מכניסין לקיום בין שהם של עור בין שהם של עץ ושל זכוכית ושל אבן ושל מתכת אם אינן מזופתין משכשכן היטב במים ומותרים בין שהיה תחילת תשמישן ביד עובד כוכבים בין ביד ישראל היו מזופתין וחדשים אם דרכן לשום בהם יין בשעת זפיתה וכל שכן אם הם ישנים שנתיישנו ביד עובד כוכבים בתשמיש יין קולף את הזפת ומשכשכן ומותרים. לא רצה לקלף ממלאן ומערן ג' ימים והוא הדין לכלים שלנו שנגע בהם העובד כוכבים בעוד היין טופח עליהם: הגה י"א דבכלים שלנו שהיה משקה טופח עליהם ונגע בהן עובד כוכבים אם הם של עץ ואבן או מתכת ושכשכן אפילו הם זפותים ועבר ונתן בהם יין אין לאסור בדיעבד (טור בשם ר"ת ובעל התרומה והרא"ש) ובהפסד מרובה יש להקל:

ב כלי שניקב וסתמו בזפת אינו נידון ככלי מזופף ולפי זה משפך שהוא מזופף מעט סביב הברזל אין לו דין כלי מזופף:

ג כלי שהוא שוע (פירוש שהחליקו וטחו) בשעוה אין דינו כמזופף דשעוה לא בלעה:

ד כלי חרס אם נשתמש בהם העובד כוכבים כל זמן שלא שבעו לבלוע צריכים מילוי ועירוי אפילו אינם זפותין ומאימתי שבעו מפעם שניה ואילך לפיכך אם נשתמש בהם העובד כוכבים פעם ראשונה ושנייה צריך מילוי ועירוי (טור) ואם נתן בהם מים שלשה פעמים ואח"כ נתן בהם יין ונגע בו העובד כוכבים מותר בשכשוך אבל אם לא נתן בהם מים אלא ב' פעמים ואח"כ נתן בהם יין ונגע בו העובד כוכבים יש אומרים שצריך עירוי ואם נתן בהם מים פעם אחת ושהו בהם שעה גדולה כמו רביע היום הוו בלועים ממים כמו נתן בהם מים שלש פעמים ואם הם זפותים צריכים לקלוף הזפת או מילוי ועירוי אפילו בשלנו שנגע בהם העובד כוכבים בעוד משקה טופח עליהם (ובדיעבד דינן ככלי אבן ועץ כמו שנתבאר) (כך מפרש הב"י ל' הטור):

ה כלי נתר והם העשוים ממחפורת של צריף (פי' קרקע שחופרין משם צריף בלע"ז אלו"ם ובלשון אשכנז בייס"א. רש"י) בולעים הרבה ביותר ואין להם טהרה עולמית אפילו ביישון י"ב חדש ואפילו באין מכניסין בהם לקיום ואפי' היה תחילת תשמישן ביד ישראל:

ו כלי חרס המצופים באבר או ברתוכי זכוכית (פירוש ממין כלי זכוכית שלא נתבשל כל צרכו והוא מן החול. תוספות) אם הם ירוקים דינם ככלי נתר מפני שיש בו קרקע מחפירת צריף אבל לבנים או שחורים אם הם חלקים שאין בהם בקעים דינם ככלי מתכות ואם יש בהם בקעים דינם כשאר כלי חרס שאינם שועים: הגה והא דכלי חרס מהני ליה עירוי היינו בדלא נשתמשו בו יין נסך רק בצונן אבל אם השתמשו בו בחמין כלי חרס אין לו תקנה ובשאר כלים צריכים הגעלה כמו בשאר איסורים (מרדכי פרק ב' דעבודת כוכבים בשם ראבי"ה):

ז כלים שמכניסים בהם יין לקיום צריכי' עירוי בין שלקחם ישנים מהעובד כוכבים בין שהם שלנו ונשתמש בהם העובד כוכבים אפילו לפי שעה ומיהו בעירוי סגי להו אפילו הם זפותים:

ח יש מי שאומר שלא החמירו בשביל שמכניסו לקיום אלא בכלי חרס בלבד ויש מוסיפים של עץ ושל עור ויש מי שמוסיף של אבן ושל מתכת וכן ראוי לנהוג אבל של זכוכית לדברי הכל אין מחמירים בו בשביל שמכניסו לקיום:

ט נודות אין חשובין מכניסן לקיום שהרי אינם עשוים אלא להוליך בהם יין מהגת לחבית אבל חמת של טייעים כיון שהיין נתון בו תמיד שמיד שמערין זה חוזרין וממלאים אותו דינו כמכניסו לקיום אבל כוסות אע"פ ששותים בהם תדיר מכ"מ אין היין שוהה בהם תמיד אלא ממלאן לפי שעה ושותה ומערה והלכך אין להם דין מכניסן לקיום (כלי שמכניסין בו יין לעמוד בו שלשה ימים מקרי מכניסו לקיום ולכן העירוי גם כן הוא שלשה ימים) (מרדכי פא"מ ובכל בו ובארוך כלל כ"ח דין ס"ט):

י כלי עור הצריך מילוי ועירוי צריך שיוסיף עור וכיוצא בו על פיו כעין גדנפא כדי שיעלו המים על פיו או יהפכנו על פיו בתוך כלי מלא מים שלשה ימים אחרים:

יא כ"מ שאמרנו שצריך שכשוך צריך להדיחו ג' פעמים (במים אבל לא ביין אפילו רוצה לאסור יין שמשכשך (טור וב"י בשם הרמב"ן) ויש מקילין בדיעבד) . (בא"ח בשם י"א):

יב כל מקום שצריך עירוי צריך למלאותו מים על כל גדותיו ויניחם בו כ"ד שעות מעת לעת ולסוף כ"ד שעות ישפכם והמים מותרים (ויש אוסרים המים) (מרדכי פא"מ ובארוך ואגודה בשם ראבי"ה) ויתן בו מים שניים ויניחם בו כ"ד שעות וכן יעשה פעם שלישית ואע"פ שלא היו שלשה ימים אלו רצופים אין בכך כלום ואם עמדו בו המים כמה ימים ולא שפכם לא עלו לו אלא ליום אחד ואם שפך המים קודם שעמדו בו כ"ד שעות לא עלו לו אותם המים: (מי מלח חזקים שיש בהן שליש מלח וב' שלישים מים מועילים במעת לעת (טור בשם הרמ"ה) כמו עירוי ג' ימים) (טור בשם הרא"ש):

יג אפילו במכניסו לקיום אינו בולע יותר מכדי קליפה לפיכך אם העביר עליהם מלקט ורהיטני או קלפם בקרדום הוכשרו (אבל קליפת הזפת לא מהני בכלים המכניסים לקיום) (כך משמע מתשובת הרא"ש):

יד כלי חרס שנשתמש בהם יין נסך אם החזירן לכבשן והסיקן מבחוץ ונתלבנו אפי' לא השהם בתוכו עד שנשר הזפת אלא שנרפה שרי אבל אם הסיקן מבפנים לא מהני אלא אם כן הסיקן כל כך עד שעבר חומם לצד חוץ כל כך שהיד סולדת בו:

טו כלי עץ וכלי עור וכלי חרס אפילו מזופתים ואפילו מכניסן לקיום ניתרים בהגעלה בכלי ראשון: הגה ויש מתירין אפילו ע"י עירוי שמערה בהן רותחין ולגלגלן (טור בשם ר"ח ותשובת הרא"ש) ויש לסמוך על זה בדיעבד (ב"י) ואפילו לכתחילה נוהגין ליתן אבנים קטנים מלובנים תוך החבית או (גדולים) ונותנן על המשפך ושופך עליהם רותחים ויורדים לתוך החבית ומגלגלו ומחשבים זה לכלי ראשון (ארוך כלל נ"ח):

טז כל הכלים שישנן י"ב חדש שרי שודאי כלה כל לחלוחית יין שבהם ואפילו נתן לתוכם מים תוך י"ב חדש אין בכך כלום:

## סימן קלו

**שהשולח כלי יין ביד עובד כוכבים צריך לחתמו. ובו סעיף אחד:**

השולח ביד עובד כוכבים כלים המיוחדים ליין צריך להחתימם בחותם אחד כדי שיהא ניכר אם הכניס בהם העובד כוכבים יין ויש מי שמצריך חותם בתוך חותם: הגה ואם עבר ושלחם בלא חותם יש להכשירו כפי ענין ההכשר אם היה של עובד כוכבים (טור ועיין ס"ק ג') אבל אם כבר עבר והשתמש בו אין לאסור בדיעבד (ועיין לעיל סימן קכ"ב) ואם הם חביות גדולות מותר

להשהותן בבית העובד כוכבים אומן יום או יומים לתקנם דבכלי גדול כזה אין רגילים להשתמש בו לפי שעה:

## סימן קלז

**דין יין כשר שהושם לתוך כלי שלא נכשר. ובו ו' סעיפים:**

א כל הכלים האסורים מחמת יין של עובד כוכבים שהכניס בהם ישראל יין קודם שהכשירן אסור בשתייה ומותר בהנאה אפילו הוא יבש כל זמן שלא עבר עליו י"ב חדש (ואם הוא כלי שמכניסו לקיום אסור מיד) (טור בשם הרא"ש) ואם הוא כלי שאין מכניסו לקיום (והוא יבש) (ב"י) לא נאסר אא"כ עמד בו יינו של ישראל כ"ד שעות ואם היה ביין מעורב קיתון של מים אם יש במים ששה פעמים כנגד קליפת הקנקן מותר אפילו בשתייה: הגה ועיין לעיל סימן קל"ד דאפילו אין בו מים בטל בס' ואין חילוק בין בכלים האסורים משום יין נסך בין שהם בני יומן או לא (טור ותשובת הרא"ש והר"ף סוף עבודת כוכבים):

ב אם דרך ענבים בגת של עובד כוכבים שלא הכשירו מותר שהרי החרצנים והזגים יש בהם ס' כנגד קליפת הגת אבל אסור להוציא היין דרך נקב שהיין של עובד כוכבים יורד בו שהנקב אסור והיין היוצא משם צלול מבלי תערובות החרצנים: הגה ואם עבר והוציאו דרך הנקב נראה לפי מאי דקי"ל דסתם יינם בטל בס' כדלעיל סי' קל"ד דכאן ג"כ כל היין שרי ולא אמרינן דנאסר ראשון ראשון וע"ל סימן צ"ט:

ג יין שניתן לקנקנים של עובד כוכבים שלא הוכשרו ואחר כך הריק אותו יין ועירבו עם יין אחר מרובה שהיה לו בקנקנים אחרים כשרים אם יש ביין השני ס' כיין הראשון הכל מותר אפי' בשתייה ואם יש ביין השני מים כדי שיעור ששה חלקים כנגד קליפות האסורים ג"כ מותר הכל בשתייה ואע"פ שלא היה מים ביין הראשון:

ד כלים האסורים מחמת יין של עובד כוכבים מותר ליתן לתוכם בין מים בין שכר בין שאר משקים ובלבד שידיח בתחלה לחלוחי היין שעל פני הכלים וכן מותר למלוח בהם:

ה אם נתן יין בכלי אסור לא נתיר לתת בו יין פעם אחרת עד שיכשירנו:

ו אין עובד כוכבים מסיח לפי תומו נאמן בהכשר כלים האסורים (ועיין לעיל סימן קכ"ב כיצד נוהגין):

## סימן קלח

**דיני הכשר כלי היין. ובו י"א סעיפים:**

א גת של אבן שזפתה עובד כוכבים ונתן בה יין בשעת זפיתה או שזפתה ישראל ונתן בה יין ונגע בה העובד כוכבים בעוד משקה טופח עליה צריכה ניגוב ואם דרך העובד

כוכבים בזפותה אין די לה בנגוב אלא יקלוף הזפת ואח"כ ינגב או עירוי בלא קליפה או יישנה י"ב חודש ושל עץ אם זפתה עובד כוכבים ונתן יין בשעת זפיתה אפי' לא דרך בה או שזפתה ודרך בה אח"כ או שזפתה ישראל ונתן בה יין ונגע בה העובד כוכבים בעוד משקה טופח עליה דין אחד להם שצריכה קליפה וניגוב או עירוי בלא קליפה ואם יש נעורת של פשתן בין נסר לנסר או בלאי בגדים אין די לה בניגוב אלא צריכא מילוי ועירוי או הגעלה ושל חרס זפתה העובד כוכבים ונתן בה יין בשעת זפיתה אפילו לא דרך בה או שזפתה ישראל ונתן בה יין ונגע בה העובד כוכבים בעוד משקה טופח עליה אינה ניתרת בקליפה וניגוב אלא במילוי ועירוי בלא קליפה ואם זפתה העובד כוכבים ודרך בה צריכה קליפה ומילוי ועירוי או הגעלה בלא קליפה או יישון י"ב חדש או להסיקה בכבשן עד שירפה הזפת וכל זה בזפותה אבל אם אינה זפותה יש לחלק שאם תחלת תשמישה ע"י עובד כוכבי' צריכ' ניגוב (ובשל חרס עירוי אם דרך בה) (טור) ואם תחילת תשמישה ע"י ישראל סגי בהדחה אם היא של עץ או אבן אבל אם היא של חרס צריכה ניגוב:

ב גת הבנויה בלבנים או סיד וגפסים (פירוש חומר יותר לבן מהסיד ויס"ו בלע"ז) דינה כשל חרס:

ג הגת וכליו הצריכי' ניגוב ניתרי' בהגעלה ע"י עירוי שמערה מכלי ראשון עליהם ולא תהא הגעלה זו פחותה מניגוב:

ד גיגית גדולה שדורכין בה והמשפך וכלי המדה והמחץ והוא כלי שדולין בו מהבור לחבית כולם דינם כגת:

ה הקורה שעוצרים בה הענבים והדפים שמשימין על העביט (פי' כלי גדול) סגי להו בהדחה:

ו העקלים (פי' כמין קופות מסורגות כמצודה שפורטי"ם בלע"ז) שכורכים סביב העביט העשוים מחריות של דקל ושל קנבוס מנגבן ושל שיפה ושל גמי בולעים יותר וצריך ליישנן י"ב חדש (ויש להחמיר בשל קנים כמו בשל שיפה וגמי) (סמ"ג) ואם רצה לטהרן מיד מגעילן ברותחין או חולטן במי זיתים (דעת הרמב"ם) או מניחן תחת צנור שמימיו מקלחין או במעיין שמימיו רודפין י"ב שעות ואח"כ יותרו:

ז משמרת של יין של עובד כוכבים אם היא של שער מדיחה ואם היא של צמר צריכה ניגוב ואם היא של פשתן צריכה ליישנה י"ב חדש:

ח כלי חלף (פירוש מין עשב שעושין ממנו מחצלאות וחבלים) והוצין וכיוצא בהן מכפיפות שמסננים בהם היין אם היו תפורים בחבלים מדיחן ואם היו אחוזות זו בזו בחיבור קשה

צריכים ניגוב ואם היו תפורות בפשתן מיישנן. (מפות שלנו שנפל עליהם יינם סגי להו בהדחה אפילו נפל עליהם יין רותח) (טור ומרדכי פרק השוכר ובהגהת אשיר"י):

ט כל מקום שצריך ניגוב צריך להתיר הקשרים אבל בהכשר מילוי ועירוי וכן ביישון שנים עשר חדש אין צריך להתיר הקשרים:

י כל מקום שאמרנו צריך ניגוב אם הם לחים מקנחן באפר ואח"כ מדיחן במים ואח"כ מקנחן באפר פעם שנית ואח"כ מדיחן במים ואם הם יבשים מקדים מים ואח"כ אפר ואח"כ מים ואח"כ אפר ואח"כ מים:

יא גת שדרך בה עובד כוכבים כשבא ישראל לנגבה מכבד כדרכו ואין מחייבין אותו ללקט החרצנים:

## סימן קלט

**דיני אלילים וביטולם ומשמשיהם וכליהם. ובו ט"ו סעיפים:**

א אליל אסורה בהנאה היא ותשמישה ונויה ותקרובתה בין של עובד כוכבים בין של ישראל אלא דשל עובד כוכבים אסורה מיד ושל ישראל אינה אסורה עד שתיעבד ותשמישיה ונויה בין של עובד כוכבים בין של ישראל אינם אסורים עד שישתמשו בהם ותקרובתה משהביאו לפניה ועשה ממנו תקרובת נאסר (ישראל שזקף לבינה והשתחוה לה עובד כוכבים נאסרה) (הגהות אשיר"י פ' ר"י ורמב"ם פ"ח מהל' עבודת כוכבים דין ג' וש"ס פרק כל הצלמים (עבודה זרה דף מ"ג) סוף ע"א ופרק רבי ישמעאל (עבודה זרה דף נ"ג ע"ב):

ב אליל של ישראל אין לה ביטול אבל של עובד כוכבים ותשמישיה ונויה יש להם ביטול ותקרובתה אין לה ביטול:

ג איזהו נוי ואיזהו תקרובת נוי כגון שמדליק לפניה נרות או שטח לפניה בגדי' וכלים נאים לנוי ותקרובת כל שכיוצא בו קרב על גבי מזבח כמו כל מיני מאכל כגון בשר שמנים וסלתות מים ומלח אם הניחו לפניה לשם תקרובת נאסר מיד אבל דבר שאין מקריבין ממנו בפנים אינו נאסר אלא א"כ עשה ממנו כעין זביחה או כעין זריקה המשתברת והוא דרך לעובדה באותו דבר אע"פ שאין דרך לעובדה בזה הענין כיצד אליל שעובדים אותה שמקשקשים לפניה במקל ושיבר מקל לפניה נאסר מפני ששבירת המקל דומה לזביחה אבל אם אין עובדים אותה במקל כלל ושיבר מקל לפניה אינו חייב ולא נאסר ואם עבדה בקשקוש מקלו והוא דרך עבודתה חייב ולא נאסר וכן בכל דבר שעובדה כדרך עבודתה בין אם הוא דרך כבוד או דרך בזיון ואינו כעין פנים חייב ולא נאסר אבל אם לא עבדה במקל כדרך עבודתו אלא זרקו לפניה אינו חייב ולא נאסר:

ד שחט לפניה חגב נאסר אפי' אין דרך לעובדה בחגב כלל:

ה כל דבר שכיוצא בו קרב לפנים אם מוצא אותו בפני אלילים או שמוצא אותו לפנים מהמחיצה הפרוסה לפניה אסור שאנו תולים שהכניסה שם לשם תקרובת ואפילו מים ומלח שאינו דרך כבוד וכל שמוצא חוץ מהמחיצה אם הוא דרך כבוד אסור משום נוי ואם לאו מותר ופעור ומרקוליס (פירוש אלילים שעבודתן היה זריקת אבן וקוליס שמה וכינו אותה מרקוליס שם גנאי כלומר חליפו של שבח כי כן מר פי' חלוף) כל מה שמצא עמהם אפילו דרך בזיון בחוץ הכל אסור:

ו מה שרואין שמכניסין אותו לאלילים של עובד כוכבים ועדיין לא נכנס מותר שעדיין לא נעשה תקרובת:

ז מצא בראשה מעות כסות וכלים אם מצאן דרך כבוד אסורים ואם הם דרך בזיון כגון כיס תלוי בצוארו ובגד מקופלת על כתפו וכלי כפוי על ראשו מותרים:

ח הככרות שנותנים לכהנים (שלה) מותרים שאין מקריבים אותם לעבודת כוכבים אלא חק לכהנים:

ט נרות של שעוה שמדליקין לפניה נויה הם ואסורים ואם משכנם או מכרן לישראל מותרים דכיון שכיבן לצורך עצמו זהו ביטולן:

י חתיכות שעוה שנותנים לפניה מותרות דלאו נויה (הן) ולא תקרובתה:

יא מלבושים שלובשים הכהנים כשנכנסים לבית אלילים נוי שלהם הן ולא נוי של אלילים ואפילו ביטול אינם צריכים ויש מי שמצריך ביטול. (מרדכי פ' ר"י בשם ר"מ) (אבל מה שלובשין לעבודת כוכבים עצמה מיקרי נוי וצריך ביטול) (בסמ"ג ובהגהות מיימוני פרק ז' ובמרדכי פרק ר"י):

יב כלים שאוחז בידו והמחתה שמקטיר בה משמשיה הם וצריכים ביטול ואם מכרן העובד כוכבים או משכנן לישראל זהו ביטולם ויש אומרים שאין זה ביטולם:

יג נרות ושעוה של אלילים אסורים לנר מצוה דשבת ודחנוכה ודבית הכנסת וכן תכשיטי הכהנים (כגון המעילים שלובשים כהניהם) לא יתקן מהם טליתות ולא שום דבר מצוה משום דמאיסי (ועיין באורח חיים סימן קנ"ד):

יד לא יכתוב ישראל על ספרי עובדי כוכבים אלא אם כן מחקן שלא יהיה רישומן ניכר ויש מי שאומר דאפילו הכי לא יכתוב עליו דברי תפילות ותחנונים דאין קטיגור נעשה סניגור:

טו ספרי עובדי כוכבים ביד ישראל יש מי שאומר שאין איסור למכרם: הגה וי"א שאסור למכרם לכל עובד כוכבים אם הם ספרים השייכים לזמר בהם לעבודת כוכבים (ב"י בשם ס"ה וסמ"ג ותוספות פ"ק דעבודת כוכבים דף י"ד והג"מ וכלבו) וי"א דדוקא לכהנים אסור למכור אבל לא לשאר עובדי כוכבים (פסקי מהרא"י סי' כ"ז) והמחמיר תבא עליו ברכה ואפילו למכור להם קלפים ודיו

לכתוב בהם ספרי דתן יש מחמירין לאסרן (הגהות אשיר"י פ"ק דעבודת כוכבים ופסקי מהרא"י סימן קי"ב) ויש מי שאומר שאסור להלוות לצורך בנין בית אלילים של עובדי כוכבים או לתכשיטיה או למשמשיה וכ"ש למכור לה תשמישים כגון מחתות והמונע מצליח ואין לקשור ספרי עובדי כוכבים חוץ מספרי הדיינים והסופרים ואם חשש משום איבה כל מה שיכול להשמט ישמט (וע"ל סימן קנ"א):

## סימן קמ

**דין תקרובת עבודת כוכבים שנתערב. ובו סעיף אחד:**

אלילים ומשמשיה ותקרובתה אוסרים בכל שהוא שאם נתערב אחר מהם אפי' באלף כולן אסורו' ואם א' מהתערובו' הראשון נתערב בשנים אחרים ונפל מהג' אחד לב' אחרים הרי אלו האחרים מותרים וכן אם אחד מהתערובות הראשון נפל לים או נשרף בענין שנאבד מהעולם כל הנשארים מותרים ליהנות בהם שנים שנים ביחד אבל לא האחד לבדו ובלבד שלא יהנה אדם אחד מכולם ויש מי שאוסר אלא אם כן נפלו שתים לים הגדול או נשרפים (וע"ל סימן ק"י):

## סימן קמא

**דין הצלמים והצורות של עבודת כוכבים. ובו ח' סעיפים:**

א כל הצלמים של עבודת כוכבים הנמצאים בכפרים אסורים דסתמא לשם אלילים נעשו והנמצאים בכרכים מותרים דודאי לנוי נעשו (לשון המחבר) אא"כ עומדין על פתח המדינה (לשון רמב"ם פ"ז מהל' עבודת כוכבים) והיה ביד הצורה צורת מקל או צפור או כדור או סייף או עטרה וטבעת: הגה צורת שמשתחוים לו דינו כדין צלם ואסור בלא ביטול אבל אותן שתולין בצואר לזכרון לא מקרי צלם ומותר (מרדכי ר"פ כל הצלמים בשם ראבי"ה):

ב המוצא שברי צלמים מושלכים או בתוך שברי נחושת או אפילו שברי אלילים עצמן מותרים אבל מצא תבנית יד או רגל והוא עומד על בסיסו אסור:

ג המוצא כלים ועליהם צורות חמה או לבנה: הגה דהיינו צורות הנעשים לשם חמה ולבנה כמו שעושים בעלי הטלסמאות צורות לכוכבים כגון צורות המתייחסות לשמש מציירים מלך מעוטר יושב על עגלה וכן כיוצא בזה בלבנה יש להם צורה מיוחדת (רמב"ם בפירוש המשנה וברטנורה שם) או דרקון והוא דומה לנחש ויש כמין סנפירין בין פרק חוליות שבצואר אם הכלים מכובדים אסורים שודאי נעשו לשם אלילים ואם הם מבוזים מותרים שלא נעשו אלא לנוי ואלו הם מכובדים שעל השיראים ונזמים וטבעת ומבוזים (מטבעות) (הגי"א ומרדכי ואגודה ורא"ש וסמ"ג לאוין צ"ב ובה"ג וכן מצאתי בתוספתא ר"פ ז') יורות קומקמוסים חמי חמין

וכוסות ששותים בהם בין אם הם למטה מהמים או למעלה מהמים וכל זה בסתם שאין אנו יודעי' שנעבדו כלי' הללו אבל בידוע שלא נעבדו כלים הללו שעל המכובדי' נמי מותרי' (דעת הר"ן) ויש מי שאומר שכל צורה שהיא נעבדת בודאי אפילו על המבוזים אסורים אף ע"פ שאין אנו יודעים שכלים הללו נעבדו ולפי זה בזמן הזה שמחקקים חקק בכלים ומציירים בהם אלילים המוציא כלים שיש בהם אלילים אסורים: הגה והמנהג כסברא הראשונה ובזמן הזה שאין העובדי כוכבים עובדין לצורות הללו מותרים בהנאה אם מוצאן אבל אין להשהותן (תא"ו נט"ז) ויש מחמירים בכל הצורות הנזכרות אפילו בזמן הזה אע"ג דידעינן דלא פלחי להו. (כן משמע בטור ובתוס' פרק כל הצלמים) . וצורת דרקון מותר לעשותה אלא שאסור להשהותה אצלו משום חשד (ב"י מהרא"ש והטור):

ד אסור לצייר צורות שבמדור שכינה כגון ד' פנים בהדי הדדי וכן צורות שרפים ואופני' ומלאכי השרת וכן צורת אדם לבדו כל אלו אסור לעשותם אפילו הם לנוי ואם עובד כוכבים עשאם לו אסור להשהותם: הגה ומיהו אם מוצא אותם מותרים מלבד בחמה ולבנה שדרך העובד כוכבים לעבדם או שיש הוכחה שעשאן לעבדם שאז אסור ככל הצלמים כמו שנתבאר בריש הסימן (טור): במה דברים אמורים בבולטת אבל בשוקעת כאותם שאורגים בבגד ושמציירים בכותל בסמנין מותר לעשותם וצורת חמה ולבנה וכוכבים אסור בין בולטת בין שוקעת ואם הם להתלמד להבין ולהורות כולן מותרות אפי' בולטות (ויש מתירין בשל רבים דליכא חשדא) (טור בשם הרא"ש):

ה טבעת שיש עליה חותם שהוא צורת אדם אם היתה הצורה בולטת אסור להניחה ומותר לחתום בה ואם היתה הצורה שוקעת מותר להניחה ואסור לחתו' בה מפני שהנחתם תעשה בו הצורה בולטת (ל' רמב"ם פ"ג מהלכות עבודת כוכבים דין י"א) ואפילו חתם לו העובד כוכבים אסור להשהותה (כן משמע במרדכי פכ"ה ותוס') וה"ה בשאר צורות האסורות (בטור וכ"כ הר"ן בשם ריי"ף וכן משמע בכל הפוסקים):

ו צורות הבהמות חיות ועופות ודגים וצורות אילנות ודשאים וכיוצא בהם מותר לצור אותם ואפילו היתה הצורה בולטת:

ז יש מי שאומר שלא אסרו בצורת אדם ודרקון אלא דוקא בצורה שלימה בכל איבריה אבל צורת ראש או גוף בלא ראש אין בה שום איסור לא במוצאו ולא בעושה (וכן נוהגין):

ח לא יעשה בית תבנית היכל כשיעור גבהו וארכו ורחבו אכסדרה תבנית אולם. חצר תבנית עזרה. שלחן תבנית שלחן מנורה תבנית מנורה. אבל עושה של חמשה קנים או של ששה או שמונה אבל של שבעה לא יעשה אפילו משאר מיני מתכות ואפילו בלא גביעים וכפתורים ופרחים ואפי' אינה גבוהה י"ח טפחים:

# סימן קמב

**שהאלילים ותשמישיהם אסורים בהנאה. ובו ט"ו סעיפים:**

א כשם שהאלילים אסורים בהנאה כך כל הנאות הבאות ממנה אסורות אפילו אם שרפה אסור ליהנות בגחלתה ואפרה אבל מותר ליהנות משלהבתה:

ב סכין של אלילים ששחט בה הרי זה מותר מפני שהוא מקלקל (ואם הסכין חדש או ישן ולבנו מאיסור שבו אפילו לכתחילה מותר) (לעיל סימן י') ואם היתה בהמ' מסוכנת הרי זו אסורה מפני שהוא מתקן והרי זה התקון מהנאת משמשי אלילים וכן אסור לחתוך בה בשר מפני שהוא מתקן ואם חתך דרך הפסד והשחתה מותר:

ג נטל ממנה כרכר (פי' עץ או עצם שראשו חד ושובטין בו הבגד כשאורגים אותו למען יפרדו החוטין העליונים מן התחתונים) וארג בו את הבגד אסור בהנאה נתערב בבגדים אחרים יוליך דמי אותו הבגד לים המלח ושאר כל הבגדים מותרים:

ד נטל ממנה עצים אסורים בהנאה הסיק בהם את התנור בין חדש בין ישן יוצן ואחר כך יחם אותו בעצי היתר ואם לא צננו ואפה בו את הפת (בעוד שהאבוקה כנגדו) (בית יוסף) הרי זה אסור בהנאה דיש שבח עצי איסור בפת (טור) נתערבה באחרות יוליך דמי אותה הפת לים המלח ושאר כל הככרות מותרים גרף את כל האש ואחר כך בישל או אפה בחומו של תנור הרי זה מותר שהרי עצי האיסור הלכו להם: הגה הא דאמרינן יש שבח עצים בפת היינו בדבר שאסור בהנאה אבל אם אפה או בשל אצל דבר שאסור באכילה אפי' אבוקה כנגדו מותר (מרדכי פרק השוכר ותוספות וע"פ):

ה קערות וכוסות וקדירות וצלוחיות שבשלן היוצר בעצי האלילים הרי אלו אסורי' בהנאה שהרי דבר האסור בהנאה עשה אותם חדשים. (הסעיפים ה' ו' ז' הוא ל' הרמב"ם פרק י"ז מהמ"א רק שהמחבר כתב עצי אלילים במקום קליפי ערלה):

ו פת שבשלה ע"ג גחלים של עצי אלילים מותרת כיון שנעשו גחלים הלך איסורן אע"פ שהן בוערות:

ז קדרה שבישלה בעצי אלילים ובעצי היתר הרי התבשיל אסור ואע"פ שזה וזה גורם שבשעה שנתבשלה מחמת עצי האיסור עדיין לא באו עצי ההיתר ונמצא מקצת הבישול בעצי היתר ומקצתו באיסור:

ח אפרוחים שקננו באשרה ואינם צריכים לאמן מותרין אבל ביצים שעליה וכן אפרוחים שצריכים לאמן אסורים והקן עצמו שבראשה מותר מפני שהעוף מביא עציו ממקום אחר (ל' רמב"ם פ"ז מהל' עבודת כוכבים) (ולא יעלה על האשרה ליטלן אלא יתיז בקנה והם נופלין) (טור):

ט האשרה בין שהיתה נעבדת בין שהיתה אלילים מונחת תחתיה אסור לישב בצלה (ל' רמב"ם שם דין י"א) ואם יש לו דרך אחרת קצרה כמוה אסור לעבור תחתיה ואם לאו עובר תחתיה כשהוא רץ (ודוקא לעבור תחתיה אבל לעבור בצלה בכל ענין שרי) (ר"ן פ' כל הצלמים):

י צל בית אלילים תוכו ונגד פתחו תוך ארבע אמות אסור צל שלאחריו מותר ואפי' תוכו אם גוזל הרבים שקדם לו הדרך ואח"כ בנה שם בית של אלילים מותר לעבור דרך שם אבל אם קדם הבית לדרך אסור ויש אוסרים בכל גוונא (רמזים):

יא מותר ליטע תחת האשרה ירקות בין בימות החמה שהם צריכים לצל בין בימות הגשמים מפני שצל האשרה שהוא אסור עם הקרקע שאינה נאסרת גורמים לירקות אלו לצמוח וכל שדבר איסור ודבר מותר גורמין לו הרי זו מותר בכל מקום לפיכך שדה שזבלה בזבל של אלילים מותר לזרוע אותה ופרה שפטמה בכרשיני אלילים תיאכל וכן כל כיוצא בזה:

יב אילן ששומרים פירותיו לעשות מהם שכר לשתותו ביום חגם אסור בידוע שהיא אשרה:

יג אילני סרק (פירוש אילנות שאין עושין פירות) שרגילין ליטע בפני אלילים לא גרע מנוי אלילים ואסור:

יד מרחץ שיש בה אלילים מותר לרחוץ בה מפני שהיא נעשית לשם נוי ולא לעבדה שנאמר אלהיהם בזמן שנוהגים בה מנהג אלהות ולא בזמן שמבזים אותה כגון זו שהיא עומדת על הביב והכל משתינים בפניה ואם היה דרך עבודתה בכך אסור (ל' הרמב"ם שם דין י"ח):

טו אסור לשמוע כלי שיר של אלילים או להסתכל בנוי אלילים כיון שנהנה בראייה. (ומיהו דבר שאין מתכוין מותר) (מצא הגהה בשם רבי ישעיה האחרון ז"ל ועיין ס"ק ל"ד):

## סימן קמג

**שלא לבנות ביתו סמוך לבית עבודת כוכבים ובאיזה אופן מותר ליהנות מעבודת כוכבים. ובו ו' סעיפים:**

א מי שהיה ביתו סמוך לבית אלילים ונפל אסור לבנותו כיצד יעשה כונס לתוך שלו ובונה ואותו הריוח ממלאו קוצים או צואה כדי שלא ירחיב בבית אלילים היה הכותל שלו ושל אלילים ידון מחצה למחצה שלו מותר בהנאה ושל אלילים (אסור ואם אינו מכיר) (טור) הכל אסור בהנאה אבניו ועציו ואפרו. (מיהו מותר למכור להם חלקו בכל מקום שהוא) (ר"ן פ' כל הצלמים):

ב אסור לבנות עם העובד כוכבים כיפה שמעמידים בה אלילים ואם עבר ובנה (אפי' עבודת כוכבים עצמה) (כל בו) שכרו מותר אבל בונה הוא לכתחילה הטרקלין או החצר שיש בה אותה הכיפה:

ג היה לאלילים גנה או מרחץ והטובה היוצאת מהם היא לכהנים מותר ליהנות מהם שלא בטובה ואסור ליהנות מהם בטובה ואפי' יש לאחרים חלק בטובה עם הכהנים ואם אין הטובה היוצאת מהם לכהנים אלא לעובדיה מותר ליהנות מהם אפילו בטובה אפילו הגנה והמרחץ לאלילים לבדה (כן משמע בטור לדעת רש"י): הגה וי"א שאין אסור ליהנות ממנה אם הטובה באה לכהני' אלא כשהם עומדים בחצר עבודת כוכבים עצמה אבל כשאין עומדין לפניה אע"פ שהטובה היוצאת מהם היא לכהנים מותר ליהנות ממנה אם לא שהטובה לעבודת כוכבים עצמה ויש לסמוך על זה להקל (טור בשם ר"ת ותוס' דף מ"ד ורא"ש ומרדכי בשם ר"ת):

ד חלילים של אלילים אסור לספוד בהם:

ה חנויות של אלילים אסור לשכור מהם. (ואם נופל השכר למדינה והם קונים צרכיהם שרי) (טור והפוסקים מהירושלמי):

ו גבאים שנוטלים מכס לאלילים אסור ליתן להם: הגה וכן בכאן אינו אסור אלא כשנופל השכר לצרכי עבודת כוכבים עצמה אבל כשנופל לכיס בני המדינה אע"פ שהם קונים צרכי עבודת כוכבים שרי. (טור):

## סימן קמד

**דמי עבודת כוכבים מה דינם. ובו ב' סעיפים:**

א דמי האליל ביד ישראל שמכרה אסורים אבל אם מכרה עובד כוכבים אפילו מכרה כדי לעבדה הדמים מותרים ודווקא שהדבר ידוע שמכרה לעשות צרכיו בדמיה אבל אם אינו ידוע יש לחוש שמא מכרה לקנות בדמיה אלילים אחרים והרי המעות מוקצין לאלילים ואסורים (וע"ל סוף סימן קל"ב):

ב יש אומרי' שאם ביד ישראל יין נסך ואלילי' ומכרם לעובד כוכבים בהקפה (פירוש בהמתנה) ומכרם העובד כוכבים לאחר קודם שיפרע לזה הישראל הדמים מותרים בדיעבד:

## סימן קמה

**איזו אלילים של עובדי כוכבים המותרים בהנאה. ובו ט' סעיפים:**

א כל שאין בו תפיסת יד אדם ולא עשהו אדם אע"פ שנעבד הרי זה מותר בהנאה לפיכך המשתחוה להר לא נאסר ואפילו אבני הר שנדלדלו ועדיין הם במקומם ועבדם שם אינן

נאסרים וכן הנהרות והמעינות של רבים ואילנות שלא נטען לשם אלילים אינם נאסרים ומכ"מ אע"פ שלא נאסר גוף האילן כשמשתחוה לו כל השריגים והעלים והפירות שיוציא כל זמן שהוא נעבד אסורים בהנאה:

ב דבר שאין בו תפיסת ידי אדם שנעבד אע"פ שהנעבד עצמו מותר בהנאה ציפויו אסור בהנאה. (משמשי הר הוי כציפויו ואסור אבל תקרובת הר אינו נאסר) (תא"ו ני"ו):

ג בית שבנאו מתחילה שיהא הבית עצמו נעבד וכן המשתחוה לבית בנוי הרי זה אסור בהנאה היה בנוי וסיידו וכיידו לשם אלילי' עד שנתחדש נוטל מה שחידש והחידוש אסור בהנאה מפני שעשהו לעבדו ושאר הבית מותר הכניס אלילי' לתוך הבית כל זמן שהוא שם הבית אסור בהנאה הוציאה הותר הבית: הגה ודוקא שלא הוקצה הבית לכך אבל הוקצה לכך אינו מותר אלא א"כ הוציאה משם דרך בטול דהיינו שלא להכניס עוד שם (טור בשם רש"י) ובישראל לא מהני בטול כדלעיל סימן קל"ט:

ד אבן שחצבה לעבדה אסורה בהנאה היתה חצובה וציירה וכיידה שתיעבד אפי' צייר וכייד בגוף האבן נוטל מה שחידש והוא אסור בהנאה ושאר האבן מותר. ובעבודת כוכבים דמהני בטול אפילו לא נטל משם רק מה שצייר מותר אם עשאו דרך בטול (רבינו נסים):

ה אבן שהעמיד עליה אלילים של עובד כוכבים הרי זו אסורה כל זמן שהיא עליה סילקה האבן מותרת:

ו אילן שנטעו מתחילה שיהא נעבד אסו' בהנאה היה אילן נטוע וגדעו ופסלו לשם אלילים אפי' הבריך והרכיב בגופו של אילן והוציא שריגים כורת את השריגים והם אסורים בהנאה ושאר האילן מותר. אילן שמעמידין תחתיו אלילים כל זמן שהיא תחתיו אסור בהנאה נטלה מתחתיו הרי זה מותר מפני שאין האילן עצמו הוא הנעבד:

ז אע"פ שקרקע עולם אינו נאסר אם עשה בו מעשה כגון שחפר בו בורות שיחין ומערות לאלילים נאסר:

ח בעלי חיים אינן נאסרים שאפילו השתחוה לבהמה שלו לא נאסרה עשה בה מעשה ששחטה לאלילים אפי' סימן אחד נאסרה ואפילו אינה שלו ודוקא עובד כוכבים אוסר דבר שאינו שלו אבל ישראל אינו אוסר של חבירו שודאי אינו מכוין אלא לצערו ויש אומרים שאפילו אם יש לו חלק בה אינו אוסר ואם ישראל מומר הוא או שהתרו בו וקבל התראה הרי זה אוסר. (וע"ל סימן ד') . (תקרובת ב"ח ומשמשיהם נאסרים) (תא"ו ני"ז):

ט אף על פי שבעלי חיים אינם נאסרים אם החליף בעלי חיים באלילים נאסרו אבל חליפי חליפין כגון שהחליף בעלי חיים בחליפי אלילים מותרי' ויש אוסרים גם בזה:

# סימן קמו

**איזו עבודת כוכבים יש לה ביטול ואיזו אין לה ביטול. ובו ט"ו סעיפים:**

א אלילים של עובד כוכבים שביטלה עובד כוכבים מותרת אבל ישראל אינו יכול לבטל אלילים של עובד כוכבים וכל שכן של ישראל שאין לה ביטול עולמית ואפילו אם יש לעובד כוכבים שותפות בה עמו אין ביטול העובד כוכבים מועיל לחלק הישראל:

ב אפילו אלילים של עובד כוכבים משבאה ליד ישראל וזכה בה שוב אין לה ביטול והני מילי אלילים עצמם אבל משמשי אלילים ונויה אם באו ליד ישראל ואח"כ ביטלה עובד כוכבים מותרים:

ג הלוקח גרוטאות (פי' שברי כלי מתכות) מן העובד כוכבים ומצא בהם אלילים אם נתן מעות ולא משך יחזירם לעובד כוכבים וכן אם משך ולא נתן מעות אף על פי שמשיכה בעובד כוכבים קונה כמקח טעות הוא נתן מעות ומשך יוליכם לים המלח:

ד גר ועובד כוכבים שירשו את אביהם עובד כוכבים יכול הגר לומר לעובד כוכבים טול אתה אלילים ואני מעות אבל משבאת האלילים לרשות הגר אסור:

ה עובד כוכבים מבטל אלילים אע"פ שאינה שלו ואפילו אינו עובד לאותם אלילים ואפי' בעל כרחו ובלבד שידע בטיב אלילים אבל קטן שאינו יודע בטיב אלילים וכן שוטה וכן מי שאינו עובד אלילים כגון גר תושב אינם יכולים לבטלה. (ישמעאלים שאינן עובדי עבודת כוכבים אינם יכולים לבטל) (בית יוסף בשם הרמב"ם פ"ח):

ו כיצד מבטלה נטל מהאשרה מקל או אפי' עלה אחד לצרכו נתבטלה ובין האשרה עצמה ובין השפאים שנטל ממנה מותרים ואם נטל השפאים לצרכה דהיינו ליפותה לא נתבטלה והיא אסורה והשפאים מותרים:

ז אלילים של עובד כוכבים שקטע ראש אזנה או ראש חוטמה או ראש אצבעה או שמיעכה בפניה אע"פ שלא חסרה בטלה מיעכה שלא בפניה ולא חסרה או רקק בפניה השתין בפניה או גררה או זרק בה את הצואה לא בטלה: הגה וי"א דאפילו בטלה באמירה בעלמא הוי ביטול אבל אם בטלה מכח אונס אינה מבוטלת עד שיעשה מעשה בגופה כמו שנתבאר (מרדכי ר"פ כל הצלמים בשם ראבי"ה):

ח מכרה או משכנה אפילו לצורף ישראל לא בטלה ויש מתירין בצורף ישראל: הגה ומשמשי עבודת כוכבים אם משכנו או מכרו הוי ביטול (וכן משמע בטור סימן קל"ט וכ"כ הב"י):

ט נפלה עליה מפולת ולא פינוה גנבוה לסטים ולא תבעוה אינה בטלה:

י הניחוה עובדיה והלכו להם בשעת שלום מותרת בשעת מלחמה אסורה והוא שאינם יכולים לחזור לה אבל אם היו יכולים לחזור לה ולא חזרו מותרת:

יא אלילים של עובד כוכבים שנשברה מאליה שבריה אסורים בהנאה עד שיבטלוה לפיכך המוצא שברי אלילים הרי אלו אסורים בהנאה שמא לא ביטלה העובד כוכבים ואם היתה של פרקים והדיוט יכול להחזירה צריך לבטל כל פרק ופרק מפרקיה ואם אינו יכול להחזיר כיון שבטל אבר אחד ממנה בטלו כל השברים:

יב מזבח של אלילים שנפגם עדיין הוא אסור עד שינתץ רובו על ידי עובד כוכבים ובימוס שנפגם מותר איזהו בימוס ואיזו מזבח בימוס אבן אחד מזבח אבנים הרבה:

יג המבטל אלילים נתבטלו משמשיה (אפי' הם כבר בידי ישראל נתבטלו עם ע"א שבידי העובד כוכבים) (מרדכי פרק ר"י וכן כ' הר"ן בשם הראב"ד) ביטל משמשיה לא נתבטלה היא:

יד מצוה על כל המוצא אלילים שיבערנה ויאבדנה וכיצד מבערה שוחק וזורה לרוח או מטיל לים (וה"ה במשמשיה וכל הנעשה בשבילה שנאמר אבד תאבדון את כל המקומות) (בית יוסף בשם הרמב"ם):

טו צריך לשרש אחר האלילי' ולכנות לה שם גנאי:

## סימן קמז

**שלא להשביע בשם אלילים של עובדי כוכבים ודיני הזכרת שמה. ובו ה' סעיפים:**

א הנודר או נשבע בשם אלילים הרי זה היה לוקה ואסור להזכירה בשמה בין לצורך בין שלא לצורך:

ב שם חגים שלהם שהם כשמות בני אדם אין חשש להזכירם והוא שלא יקראם כמו שמזכירם אותם העובדי כוכבים בלשון חשיבות. (מרדכי ספ"ק דעבודת כוכבים בשם ראבי"ה והגה' מיימוני ור' ירוחם):

ג אסור לגרום לעובד כוכבים שידור או שישבע בשם אלילים (ועיין בא"ח סימן קנ"ו ובח"מ ס"ס קע"ו):

ד מותר להזכיר שם אלילים הכתובים בתורה כמו כרע בל קורס נבו העורכים לגד שולחן:

ה מותר להתלוצץ באלילים: הגה מותר לומר לעובד כוכבים אלהיך יהיה בעזרך או יצליח מעשיך (רמב"ם בפי' המשנה):

## סימן קמח

**דיני חגי האלילים. ובו י"ב סעיפים:**

א שלשה ימים לפני חגם של עובדי כוכבים אסור ליקח מהם ולמכור להם דבר המתקיים ומותר למכור להם דבר שאינו מתקיים עד יום חגם כגון ירקות ותבשיל וכן

אסור להשאיל ולשאול ולהלוותן (בלא רבית) (טור והפוסקים) וללוו' מהם ולפורען וליפרע מהם מלוה בשטר או על המשכון אבל מלוה על פה נפרעים מהם מפני שהוא כמציל מידם ובזמן דידם תקיפה אפילו בשטר חשיב כמציל מידם ואם היא מלוה ברבית אפילו במשכון חשיב כמציל מידם:

ב עבר ונשא ונתן ביום חגם אסור בהנאה ואם נשא ונתן בשלשה ימים שלפני החג מותר בהנאה:

ג אם היה חגם של אותם העובדי כוכבים ימים הרבה ג' או ד' או י' כל אותם הימים כיום אחד הם וכל אותם הימים אסורים עם ג' לפניהם:

ד במה דברים אמורים בארץ ישראל אבל בשאר ארצות אינו אסור אלא יום חגם בלבד:

ה אסור לשלוח דורון לעובד כוכבים ביום חגם אלא אם כן נודע לו שאינו מודה באלילים ואינו עובדם וכן עובד כוכבים ששלח ביום חגו דורון לישראל לא יקבלנו ממנו ואם חושש לאיבה מקבלו ויזרקנו בפניו לבור או למקום האבד כלאחר יד:

ו יום שמתכנסים בו העובדי כוכבים להעמיד להם שר ומקריבים ומקלסים לאלהיהם יום חגם הוא והרי הוא כשאר חגיהם:

ז עובד כוכבים שעושה הוא חג לעצמו ומודה לאלילים ומקלסה ביום שנולד בו ויום תגלחת זקנו ובלוריתו ויום שעלה בו מן הים ויום שיצא בו מבית האסורים ויום שעשה בו משתה לבנו וכיוצא באלו אינו אסור אלא אותו יום ואותו האיש בלבד:

ח אין יום החג אסור אלא לעובדיה בו בלבד אבל העובדי כוכבים ששמחים בו ואוכלים ושותים ומשמרים אותו או מפני מנהג או מפני כבוד השר אבל הם אינם מודים בו הרי אלו מותרים לשאת ולתת עמהם:

ט אסור ליכנס לבית העובד כוכבים ביום חגו וליתן לו שלום מצאו בחוץ מותר אבל יאמר לו בשפה רפה ובכובד ראש:

י אסור לכפול לו שלום לעובד כוכבים לעולם לפיכך טוב להקדים לו שלום כדי שלא יתחיל העובד כוכבים ויצטרך לכפול לו שלום:

יא עובדי כוכבים ההולכים לחגם למרחוק בהליכה אסור לשאת ולתת עמהם והבאים מותרים והוא שלא יהיו קשורים זה בזה שאם היו קשורים שמא דעתם לחזור אבל אם ישראל הולך שם בהליכה מותר לשאת ולתת עמו ובחזרה אסור ואם ישראל מומר הוא לעבודת כוכבים גם בהליכה אסור:

יב יש אומרים שאין כל דברים אלו אמורים אלא באותו זמן אבל בזמן הזה אינם בקיאים בטיב אלילים לפיכך מותר לשאת ולתת עמהם ביום חגם ולהלוותם וכל שאר דברים:

הגה ואפילו נותנים המעות לכהנים אין עושין מהם תקרובת או נוי אלילים אלא הכהנים אוכלים ושותים בו ועוד דאית בזה משום איבה אם נפרוש עצמנו מהם ביום חגם ואנו שרויים ביניהם וצריכים לשאת ולתת עמהם כל השנה ולכן אם נכנס לעיר ומצאם שמחים ביום חגם ישמח עמהם משום איבה דהוי כמחניף להם (הכל בטור) ומ"מ בעל נפש ירחיק מלשמוח עמהם אם יוכל לעשות שלא יהיה לו איבה בדבר (ב"י בשם הר"ן) וכן אם שולח דורון לעובד כוכבים בזמן הזה ביום שיש להם סימן אם יגיע להם דורון בחג ההוא אם אפשר לו ישלח לו מבערב ואם לא ישלח לו בחג עצמו (ת"ה סימן קצ"ה):

## סימן קמט

**דיני יריד מעובדי כוכבים. ובו ה' סעיפים:**

א עיר שעושים בה יריד ביום חגם והעובדי כוכבים מתקבצים מכמה מקומות והולכים שם לכבוד עבודת כוכבים מותר לילך חוצה לה ואסור ליכנס בתוכה היתה חוצה לה מותר ליכנס בתוכה ההולך ממקום למקום אסור לעבור בה אם הדרך מיוחד לה (דהיינו שאין עוברים מאותה עיר לעיר אחרת):

ב בד"א באכסנאי אבל בן עיר מותר ואם הולך בשיירא מותר: הגה חצר של עבודת כוכבים י"א דדינו כעיר של עבודת כוכבים (טור בשם הרשב"א) ובזמן שאין העובדי כוכבים מתקבצים שם לתרפותן מותר ליכנס שם (טור בשם ר' יונה והרא"ש) וי"א דבכל ענין אסור אם אין דרך עובר בו למקום אחר אבל כשדרך עובר בו למקום אחר לכולי עלמא מותר וכן המנהג פשוט לילך דרך אותו חצר למקום אחר (רשב"א) ומ"מ מדת חסידות הוא להתרחק מלילך בו אם יש לו דרך אחרת קצר כמוהו (ד"ע וכן משמע בספר חסידים) ועיין לעיל סימן קמ"ב:

ג הולכים ליריד של עובדי כוכבי' ולוקחים מהם בהמה עבדים ושפחות ובתים ושדות וכרמים וכותב ומעלה בערכאות שלהם בד"א בלוקח מבעל הבית שאינו נותן מכס אבל הלוקח שם מן התגר אסור מפני שהוא נותן מכס (ואף אם יניחו לו המכס אסור) (טור) והמכס לאלילים עבר ולקח בהמה נושר פרסותיה מהארכובה ולמטה ואם כסות וכלים לקח ירקבו לקח מעות וכלי מתכות יוליכם לים המלח לקח עבד לא מעלין ולא מורידין:

ד אם המכס הוא לכהנים ואוכלים ושותים אותו ואין קונים ממנו לא תקרובת אלילים ולא נוייה מותר. הגה וסתם יריד בזמן הזה מותר דסתמא לאו לעבודת כוכבים הוא. במקום שדרך עובדי כוכבים המוכרים לומר ועוד פשוט לאלוה מותר לקנות ממנו דאפשר שיתננו לעניי עובדי כוכבים (טור בשם ב"ה) אבל אם מפרש בהדיא לעבודת כוכבים שלו או שידוע שהוא לעבודת כוכבים או שאומר לקדש פלוני אסור לקנות ממנו (שם וכן פשוט בתוס' ובהגמי"י):

ה ישראל ההולך ליריד שמוכרים שם אלילים וצרכיה אסור לישא וליתן עמו שאנו אומרים אלילים מכר ודמי אלילים ביד ישראל אסור: (אבל מותר לישא וליתן עם עובד כוכבים שהלך שם (טור):

## סימן קנ

**להתרחק מדרך אלילים ושלא לשחות בפניה. ובו ג' סעיפים:**

א מצוה להתרחק מדרך אלילים ד' אמות:

ב ישב לו קוץ ברגלו בפני אלילים או נתפזרו לו מעות לפניה לא ישוח להסיר הקוץ וליטול המעות מפני שנראה כמשתחוה לה אלא ישב או יפנה אחוריו או צדו לצד אלילים ואחר כך יטול:

ג פרצופות המקלחות מים בפני אלילים לא יניח פיו על פיהם וישתה מפני שנראה כמנשק לאלילים: הגה י"א דכל שאינו אסור אלא מפני מראית העין כגון בדין זה אם יש סכנה בדבר כגון אם ימות אם לא ישתה מותר לשתות ואין בזה משום יהרג ואל יעבור (ר"ן פ"ק דעבודת כוכבים). שרים או כהנים שיש להם צורת עבודת כוכבים בבגדיהם או שנושאים צורת חמה לפניהם כדרך הגמונים אסור להשתחות להם או להסיר הכובע לפניהם רק בדרך שאינו נראה כמו שנתפזרו מעותיו או שיקום לפניהם קודם בואם וכן יסיר הכובע וישתחוה קודם בואם (ת"ה סימן קצ"ו) ויש מקילין בדבר הואיל וידוע שגם העובדי כוכבים אינם מסירים הכובע או משתחוים לצורת החמה רק להשר (שם בשם ר"י מאפנו"ם ומהרי"ו) וטוב להחמיר כסברא הראשונה:

## סימן קנא

**דברים המוצרכים לעבודת כוכבים אסור לישראל למוכרם. ובו י"ד סעיפים:**

א דברים שהם מיוחדין למין ממיני אלילים שבאותו מקום אסור למכור לעובדי אותם אלילים שבאותו מקום ואם קונה הרבה ביחד שניכר הדבר שהוא קונה אותם לסחורה מותר וכן אם אומר שצריך אותם לדברים אחרים והישראל יודע שכדבריו כן הוא מותר ודברים שאינם מיוחדים לה מוכרים אותם סתם ואם פירש העובד כוכבים שהוא קונה אותם לאלילים אסור למכור לו אלא אם כן פסלן מלהקריבן לאלילים: הגה אסור למכור לעובד כוכבים מים כשיודעים שרוצה לעשות מהן מים להטביל (בתא"ו ני"ז): היו מעורבים דברים המיוחדים עם דברים שאינם מיוחדין כגון לבונה זכה בכלל לבונה שחורה מוכר הכל סתם ואין חוששין שמא ילקט הזכה לבדה לאלילים וכן כל כיוצא בזה: הגה ודוקא לכהן עבודת כוכבים או לעובד כוכבים שחזקתו שיקטיר הלבונה לעבודת כוכבים אבל לסתם עובד כוכבים שרי י"א הא דאסור למכור להם דברים השייכים לעבודתה היינו דוקא אם אין להם אחרים כיוצא בו או

שלא יוכלו לקנות במקום אחר אבל אם יכולים לקנות במקום אחר מותר למכור להם כל דבר (מרדכי דפ"ק דעבודת כוכבים) ויש מחמירין ונהגו להקל כסברא הראשונה וכל בעל נפש יחמיר לעצמו (ר"ן שם ובתוס' ואשיר"י והגמ"ר פ"ק דשבת לדעת הרב):

ב אם העובד כוכבים מחזר אחר דברים המיוחדים לאלילים ומערים לכלול דברים אחרים עמהם כדי שלא יבינו שקונה לצורך אלילים אסור למכרם לו:

ג אסור למכור שעוה לעובדי כוכבים ביום חגו: הגה שדרכו לעשות נרות לעבודת כוכבים או ביום שלפניו אבל בשאר ימים שרי (מרדכי פ"ק דעבודת כוכבים) וע"ל סוף סימן קל"ט:

ד מקום שנהגו שלא למכור בהמה דקה לעובד כוכבים אין מוכרין ובכ"מ אין מוכרין להם ולא לישראל החשוד למכור להם בהמה גסה אם לא ע"י סרסור או שיודע שקונה אותה לשחיטה ועכשיו נהגו היתר בכל:

ה אין מוכרים להם ולא לישראל החשוד למכור להם ולא לישראל לסטים דבר שיש בו נזק לרבים כגון דובים ואריות ולא שום כלי זיין ולא סדן (שטא"ק בלשון אשכנז כן פירש"י בעבודת כוכבים דף ט"ו) ולא כבלים וקולרין (פירוש מענין ויתנוהו בסוגר ויהבוהו בקולרין) (פירוש ברזל סביב הצואר) ושלשלאות של ברזל ואפילו עשת של ברזל ולא משחיזים להם כלי זיין ולא בונים להם מקום שדנים בו בני אדם:

ו היו ישראל שוכנים בין עובדי כוכבים וכרתו להם ברית מותר למכור כלי זיין לעבדי המלך וגייסותיו מפני שעושים עמהם מלחמה עם צרי המדינה להצילה ונמצאו מגינים עליהם שהרי הם שרויים בתוכה:

ז אין מוכרין להם בארץ ישראל כל דבר המחובר כגון אילן וקמה אבל מוכרים על תנאי שיקוץ וקוצץ:

ח אין מוכרים להם בתים ושדות בארץ ישראל אבל משכירים להם בתים ולא שדות ובסוריא מוכרים בתים ומשכירים שדות ובחוצה לארץ מוכרים אלו ואלו:

ט לא ימכור ולא ישכיר לג' עובדי כוכבי' ביחד בשכונת היהודים אבל לאחד או לשנים מותר למכור או להשכיר כל מה שירצה ולא חיישינן שמא ימכור או ישכיר הוא לאחרים:

י אף במקום שהתירו להשכיר לא התירו אלא לאוצר וכיוצא בו אבל לא לדירה מפני שמכניס לתוכו אלילים בקבע: הגה והאידנא נהגו להשכיר אף לדירה כיון שאין נוהגים להכניס עבודות כוכבים בבתיהם (טור) השוכר בית מעובד כוכבים יש להחמיר שלא להניח שם עבודת כוכבי' של עובד כוכבי' (הגהות אשיר"י ספ"ק דעבודת כוכבים):

יא אסור ליתן מתנת חנם לעובד כוכבים שאינו מכירו:

יב מותר לפרנס ענייהם ולבקר חוליהם ולקבור מתיהם ולהספידן ולנחם אבליהם משום דרכי שלום:

יג אין ממחין ביד עניי עובדי כוכבים מליטול לקט שכחה ופיאה:

יד אסור לספר בשבחן אפילו לומר כמה נאה עובד כוכבי' זה בצורתו קל וחומר שיספר בשבח מעשיו או שיחבב דבר מדבריו אבל אם מכוין בשבחו להודות להקב"ה שברא בריה נאה כזו מותר:

## סימן קנב

**שלא יאכל הישראל עם העובד כוכבים אף על פי שאוכל משלו. ובו ב' סעיפים:**

א עובד כוכבים העושה משתה לחופת בנו או בתו אסור לישראל לאכול שם אפילו אוכל משלו ושמש שלו עומד עליו ומשמש ומאימתי אסור משיתחיל להכין צרכי הסעודה ולאחר ימי המשתה ל' יום ואם אומר שמזמינו בשביל החופה אסור עד י"ב חדש ולאחר י"ב חדש מותר אלא אם כן הוא אדם חשוב:

ב אם העובד כוכבים שעושה חופה שולח לבית הישראל עופות חיים או דגים מותר. (וה"ה דמותר אם שלח לו לביתו בשר שחוט כדינו) (ב"י בשם תשו' הרא"ש):

## סימן קנג

**דיני יחוד ישראל וישראלית עם העובד כוכבים. ובו ד' סעיפים:**

א אין מעמידין בהמה בפונדקאות של עובדי כוכבים ואין מוסרין בהמה לרועה שלהם מפני שהם חשודים על הרביעה ובמקומות שאינם חשודים בה ואדרבה מכים ועונשים עליה מותר. (ואין מוסרים להם תינוק ללמדו ספר או ללמדו אומנות דמשכי ליה למינות) (טור):

ב לא יתייחד ישראל עם עובדי כוכבים מפני שהם חשודים על שפיכות דמים:

ג אם נזדמן לו בדרך עובד כוכבים חגור סייף טופלו לימינו (היה לעובד כוכבים מקל בידו טופלו לשמאלו) (טור) היו עולים בעליה או יורדים בירידה לא יהא ישראל למטה והעובד כוכבים למעלה (ומ"מ טופלו קצת לימינו) (ר"ן פרק אין מעמידין) ולא ישחה לפניו לעולם. שאל לו להיכן אתה הולך אם היה צריך לילך פרסה יאמר שתי פרסאות אני הולך: הגה במקום שנהגו לילך במרחץ בלא מכנסיים אסור לילך למרחץ שרוחצים בו עובדי כוכבים ערומים אבל אם הישראל כבר במרחץ ובאו עובדי כוכבים אין צריך לצאת (מרדכי פכ"ה):

ד לא תתייחד ישראלית עם עובד כוכבים אפי' הם רבי' ונשותיה' עמהם:

## סימן קנד

**דיני מיילדת עובדת כוכבים וישראלית. ובו ב' סעיפים:**

א עובדת כוכבים לא תיילד לישראלית בינה לבינה ואפילו אם היא מומחית וכן לא תניק לבן ישראל בביתה ואפילו אחרים עומדים על גבה אבל בבית ישראל מותרת ליילד ולהניק אם אחרים עומדים על גבה או יוצאים ונכנסים והוא שלא יניחנו עמה לבדו בלילה:

ב ישראלית לא תניק לבן עובד כוכבים אפילו בשכר (אא"כ יש לה חלב הרבה ומצערת אותה מותרת להניקו) (מרדכי ואגודה ר"פ אין מעמידין) ולא תיילד לעובדת כוכבי') אלא אם כן היא ידועה למילדת שאז מותר ודוקא בשכר ובחול (אסור ללמד לעובד כוכבים אומנות) (הגהות אשיר"י שם וירושלמי):

## סימן קנה

**אם מותר להתרפאות מעובד כוכבים. ובו ג' סעיפים:**

א כל מכה וחולי שיש בהם סכנה שמחללים עליהם שבת אין מתרפאים מעובד כוכבים שאינו מומחה לרבים (וכל המקיזים דם הוו מומחים לענין הקזה) (טור וב"י בשם תוספות והרא"ש ובהגהות מיי' פ"ט ור' ירוחם ואגודה וסמ"ג) דחיישינן לשפיכת דמים ואפילו הוא ספק חי ספק מת אין מתרפאים ממנו אבל אם הוא ודאי מת מתרפאים ממנו דלחיי שעה לא חיישינן בהא ואם אמר סם פלוני יפה או רע יכול לסמוך עליו והוא שלא יקח ממנו אותו סם (וי"א דכל זה אינו אסור אלא כשהעובד כוכבים עושה בחנם אבל אם עושה בשכר בכל ענין מותר דחייש לפסידא דאגריה) (הגהות אשיר"י פא"מ מא"ז) (וכן נהגו להקל) אבל אם בא לרפאותו בלחש מותר והוא שלא ידע שמזכיר שם אלילים אבל אם יודע שמזכיר שם אלילים אסור אפילו אם יודע שודאי ימות ואם הוא אפיקורוס אפי' סתם לחש אסור שודאי מזכיר שם אלילים: (וכן אסור ללמוד ממנו לחש) (הגהות מרדכי פא"מ) :

ב עובד כוכבים שבא לרפאות את ישראל ואמר ליה קח ממים אלו או מאילן פלוני שהם של אלילים אסור אבל אם אמר לו קח ממים אלו או מאילן זה ולא הזכיר לו שם אלילי' אעפ"י שאין מאותם מים ואותו אילן מצויים אלא של אלילים מותר כיון שלא תלה הרפואה במה שהם אלילים ויש אוסרים גם בזה אפילו באומר לו הבא עלים סתם והביא לו מעצי אשרה:

ג בשאר איסורים מתרפאים במקום סכנה אפי' דרך הנאתן ושלא במקום סכנה כדרך הנאתן אסור שלא כדרך הנאתן מותר חוץ מכלאי הכרם ובשר בחלב שאסורים אפילו שלא כדרך הנאתן אלא במקום סכנה: הגה ועיין לעיל סימן קכ"ג י"א דכל איסורי הנאה מדרבנן מותר להתרפאות בהן אפילו חולה שאין בו סכנה (ר"ן פכ"ש בשם י"א וריב"ש סי' מ"ה) ואפי' יין

נסך בזמן הזה מותר להתרפאות בו ולעשות ממנו מרחץ אע"פ שהוא כדרך הנאתן ובלבד שלא יאכל וישתה האיסור הואיל ואין בו סכנה וכל שכן דמותר לזלף יין על גבי אש דאפי' לבריא מותר דריחא לאו מילתא היא (ארוך כלל ל "ט) . מותר לשרוף שרץ או שאר דבר איסור ולאכלו לרפואה אפילו חולה שאין בו סכנה חוץ מבעצי עבודת כוכבי' (ארוך כלל ל"ב) וכל חולה שמאכילין (לו) איסור צריכים שתהא הרפואה ידועה או על פי מומחה (שם כלל נ"ט) ואין מתירין שום דבר איסור לחולה אם יוכל לעשות הרפואה בהיתר כמו באיסור אע"פ שצריך לשהות קצת קודם שימצא ההיתר מאחר שאין סכנה בדבר (בית יוסף ותשובת הרשב"א סוף סימן קל"ד):

## סימן קנו

**אם מותר להסתפר מעובד כוכבים. ובו ג' סעיפים:**

א אין מסתפרין מהעובד כוכבים אלא במקום שמצויין בני אדם או אם אותו העובד כוכבים מדמה שאותו ישראל הוא אדם חשוב: הגה ויש מחמירים שלא להסתפר מעובד כוכבים אפילו במקום רבים בתער אם לא שיראה במראה (תוספות ומרדכי פא"מ) ונהגו להקל כסברא ראשונה:

ב אסור לאיש להסתכל במראה משום לא ילבש גבר אלא אם כן משום רפואה כגון שחושש בעיניו או שמספר עצמו או אם מסתפר מן העובד כוכבים בינו לבינו וכדי ליראות אדם חשוב מותר לראות במראה: הגה וי"א הא דאסור לראות במראה היינו דוקא במקום דאין דרך לראות במראה רק נשים ואית ביה משום לא ילבש גבר אבל במקום שדרך האנשים לראות ג"כ במראה מותר (ר"ן פא"מ) ואפי' במקום שנהגו להחמיר אם עושה לרפואה שמאיר עיניו או שעושה להסיר הכתמים מפניו או נוצות מראשו שרי (סמ"ג בשם הר"ר זעלקיל) וכן נהגו ועיין לקמן סימן קפ"ב:

ג ישראל המספר את העובד כוכבים כיון שהגיע סמוך לבלוריתו ג' אצבעות מכל רוח שומט ידו וכן הקרחה שעושים כהני עבודת כוכבים אסור לישראל לעשות להם:

## סימן קנז

**על איזה עבירות יהרג ואל יעבור. ובו ג' סעיפים:**

א כל העבירות שבתורה חוץ מעבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכת דמים אם אומרים לו לאדם שיעבור עליהם או יהרג אם הוא בצינעה יעבור ואל יהרג ואם ירצה להחמיר על עצמו וליהרג רשאי אם העובד כוכבי' מכוין להעבירו על דת: הגה ואם יוכל להציל עצמו בכל אשר לו צריך ליתן הכל ולא יעבור לא תעשה (ר"ן פרק לולב הגזול ורשב"א וראב"ד וריב"ש סימן שפ"ז) ובמקום שאמרו כל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה הוא נתפס באותו עון מכל מקום בדבר שיש חשש סכנה אין צריך להוציא ממונו על זה. (מהרי"ו סימן קנ"ו) ואם הוא בפרהסיא דהיינו

בפני עשרה מישראל חייב ליהרג ולא יעבור אם העובד כוכבים מכוין להעבירו על דת (אפילו על ערקתא דמסאנא) (ב"י) אבל אם אינו מכוין אלא להנאתו יעבור ואל יהרג ואם הוא שעת הגזיר') (על ישראל לבדם) (ב"י בשם נ"י) אפילו אערקתא דמסאנא (פירוש רצועת המנעל) יהרג ואל יעבור: הגה ודוקא אם רוצים להעבירו במצות לא תעשה אבל אם גזרו גזרה שלא לקיים מצות עשה אין צריך לקיימו ושיהרג (ר"ן פרק במה טומנין ונ"י פרק סורר ומורה) מיהו אם השעה צריכה לכך ורוצה ליהרג ולקיימו הרשות בידו (מהרי"ק שורש פ"ח בשם הר"ן) ובעבודת כוכבים ג"ע ש"ד אפילו בצינעה ושלא בשעת הגזרה ואפי' אין העובד כוכבים מכוין אלא להנאתו יהרג ועל יעבור: הגה ודוקא כשאומרים לו לעשות מעשה כגון שאומרים לאיש לגלות ערוה או שיהרג אבל אם אונסים לאשה לבא עליה או שרוצים להשליכו על התינוק להרגו או שהוא כבר מוקשה ורוצים לאנס אותו לערוה אין צריך ליהרג (ב"י בשם תוספות ור"ן פרק כ"ש) וכל איסור עבודת כוכבים וג"ע וש"ד אע"פ שאין בו מיתה רק לאו בעלמא צריך ליהרג ולא לעבור אבל אלאו דלפני עור לא תתן מכשול יעבור ואל יהרג (ר"ן פרק כ"ש ופרק בן סורר ומורה) ועובד כוכבים הבא על בת ישראל אינו בכלל גילוי עריות (ב"י בשם הרמב"ן והפוסקים הנ"ל) עובדי כוכבים שאמרו לישראל תנו לנו אחד מכם ונהרגנו לא יתנו להם אחד מהם (משנה פ' ח' דתרומות והרמב"ם פ"ה מהלכות יסודי התורה) אלא א"כ יחדוהו ואמרו תנו לנו פלוני (ב"י בשם רש"י ור"ן) ויש אומרים דאפילו בכה"ג אין למסרו אא"כ חייב מיתה כשבע בן בכרי (רמב"ם פ' הנזכר) וכן נשים שאמרו להן עובדי כוכבים תנו לנו אחת מכם ונטמא אותה יטמאו כולם ולא ימסרו נפש אחת מישראל כל מקום שנאמר יהרג ואל יעבור אם עבר ולא נהרג אע"פ שחלל השם מכ"מ נקרא אנוס ופטור ודוקא שלא יוכל לברוח אבל אם יכול לברוח ואינו עושה הרי הוא ככלב שב על קיאו ונקרא עובר במזיד (ב"י בשם הרמב"ם פ"ה דיסודי התורה) :

ב אסור לאדם לומר שהוא עובד כוכבי' כדי שלא יהרגוהו אבל אם כדי שלא יכירוהו שהוא יהודי משנה מלבושו בשעת הגזר' מותר כיון שאינו אומר שהוא עובד כוכבי': הגה ואפי' לובש כלאים (נ"י פרק הגוזל בתרא) ואע"ג דאסור לומר שהוא עובד כוכבים מכ"מ יוכל לומר להם לשון דמשתמע לתרי אפין (נמוקי יוסף פ' הגוזל) והעובדי כוכבים יבינו שהוא אומר שהוא עובד כוכבי' והוא יכוין לדבר אחר וכן אם יוכל להטעותם שהם סוברים שהוא עובד כוכבים שרי (ת"ה סי' קצ"ז) וכן בדרך זה מי שלבו העלה טינא וחושק באשת איש אם תוכל אשתו לבא אליו ושיסבור שבא על הערוה שרי (שם בנ"י) וכל זה לא שרי רק במקום סכנה אבל שלא במקום סכנה כגון שילבש בגדי עובד כוכבים שלא יכירוהו שהוא יהודי ויעבור מכס או כדומה לזה אסור. (אשיר"י ונ"י פרק הגוזל בתרא ות"ה סימן קצ"ו ושאר פוסקים):

ג מי שנתחייב מיתה מותר לברוח לבית עבודת כוכבים ולהציל את עצמו (וי"א דבשעת הגזרה אסור (כל בו) ועיין לעיל סימן ק"נ):

## סימן קנח

**עובדי עבודת כוכבים להצילם מהמות. ובו ב' סעיפים:**

א עובדי עבודת כוכבים מז' עממין שאין בינינו וביניהם מלחמה ורועי בהמה דקה מישראל בארץ ישראל בזמן שהיו רוב השדות של ישראל וכיוצא בהן אין מסבבים להם המיתה ואסור להצילם אם נטו למות כגון שראה א' מהם שנפל לים אינו מעלהו אפילו אם יתן לו שכר לפיכך אין לרפאותן אפילו בשכר אם לא היכא דאיכא משום איבה (דאז אפילו בחנם שרי אם לא יוכל להשמט אפילו בחנם (ב"י בשם הרמב"ן) וכן מותר היה לנסות רפואה בעבד כנעני אם תועיל) (תוס' ומרדכי פא"מ ובסמ"ג) . במה דברים אמורים בישראל בעל עבירות והעומד ברשעו ושונה בו תמיד כגון רועי בהמה דקה שפקרו בגזל והם הולכים באולתם אבל ישראל בעל עברות שאינו עומד ברשעו תמיד אלא עושה עבירות להנאת עצמו כגון אוכל נבילות לתיאבון מצוה להצילו ואסור לעמוד על דמו:

ב האפיקורסים והם שעובדים לעבודת כוכבים או העושה עבירות להכעיס אפילו אכל נבילה או לבש שעטנז להכעיס הרי זה כופר והאפיקורסים והם שכופרים בתורה ובנבוא' מישראל היו נוהגין בזמן הבית להרגם אם יש בידו כח להרגם בסייף בפרהסיא היה הורג ואם לאו היה בא בלילות עד שיסבב הריגתו כיצד ראה אחד מהם שנפל לבאר והסולם בבאר קדם ומסלקו והיה אומר הריני טרוד להוריד בני מן הגג ואחזירנו לך וכיוצא בדברים אלו: הגה ועיין בחושן המשפט סימן תכ"ה מומרים שממרים עצמם לעבודת כוכבים ומטמאים עצמם בין העובדי כוכבים לעבוד עבודת כוכבים כמותם הרי הם כמו מומרים להכעיס והיו מורידין ולא מעלין אותם (תוספות פא"מ) ומכ"מ אם בא לשוב לא החמירו עליו שקשה לפרוש מהם וחיישינן שלא יחזור לסורו (ת"ה סימן קנ"ח):

## סימן קנט

**שמותר להלוות לעובד כוכבים ולמומר ברבית. ובו ג' סעיפים:**

א דבר תורה מותר להלוות לעובד כוכבים ברבית וחכמים אסרוהו אם לא כדי חייו או לת"ח או ברבית דרבנן והאידנא מותר (בכל ענין) (הטור):

ב מומר מותר להלוותו ברבית ואסור ללוות ממנו ברבית: הגה ויש מחמירין אף במומר להלוותו (המרדכי והגהות מיימוני בשם ראבי"ה ורש"י וסמ"ג ובמהרי"ל) וטוב להחמיר אם אפשר להשמט ממנו:

ג כותיים יש להם דין מומר לעבודת כוכבים. הקראים אין להם דין מומרים ואסור להלוותם ברבית ואין צריך לומר שאסור ללוות מהם ברבית: הגה וע"ל סימן קנ"ז וקכ"ד

דין אנוסין. תינוק שנשבה לבין העובדי כוכבים ואינו יודע מתורת ישראל כלל דינו כקראים ואסור להלוות לו ברבית (כך משמע מב"י לדעת הרמב"ם) ולכן מומרת לעבודת כוכבים שיש לה בן מן העובד כוכבים שהבן הרי הוא כמוה ונקרא מומר אסור להלוות לו ברבית (מרדכי פ' החולץ) דהוי כתינוק שנשבה לבין העובדי כוכבים:

## סימן קס

**גודל איסור הרבית ועד היכן צריך ליזהר ממנו. ובו כ"ג סעיפים:**

**א** צריך ליזהר בריבית וכמה לאוין נאמרו בו ואפי' הלוה הנותנו והערב והעדים עוברים: הגה ואין חילוק בין אם מלוה לעני או לעשיר (הגהות מיימוני פ"ד מהל' מלוה ולוה) והא דלוה עובר דוקא ברבית דאורייתא אבל ברבית דרבנן אינו עובר אלא משום לפני עור וגו' (ר"ן פ' זה בורר ובנ"י פא"נ וכ"כ ר' ירוחם ני"ח):

**ב** כל הנותן ברבית נכסיו מתמוטטים וכאלו כפר ביציאת מצרים ובאלהי ישראל:

**ג** התולה מעותיו לומר שהם של עובד כוכבים ומלוה אותם ברבית הקב"ה יפרע ממנו:

**ד** אפילו אם הלוה נותן לו יותר מדעתו בשעת הפרעון שלא התנה עמו ואינו אומר שנותנו לו יותר בשביל רבית אסור. (ומיהו אם לא היו המעות בידו דרך הלואה רק דרך מכר מותר בכה"ג) (ב"י בשם תלמידי רשב"א ובנימוקים בשם תוס'):

**ה** אפילו אם אמר ליה בשעת לקיחת הרבית אני נותנו לך במתנה אסור לקבלו ממנו אבל אם לקח ממנו רבית וצריך להחזירו לו מועלת מחילה לפטרו כמו בכל גזל. (מתנה על מנת להחזיר ברבית אסור) (ר"ן פ"ב דקידושין):

**ו** אסור להקדים הרבית או לאחר אותו כיצד נתן עיניו ללוות ממנו והיה משגר לו דורון (ופירש בשביל שילוהו (טור וכב"י שכ"ג מרא"ש) או שהוא מתנה מרובה דמסתמא הוי כאילו פירש לו) (שם בשם סמ"ג) בשביל שילוהו זו היא רבית מוקדמת לוה ממנו והחזיר לו מעותיו והיה משגר לו דורון בשביל מעותיו שהיו בטלות אצלו זו היא רבית מאוחרת ואם עבר ועשה כן ה"ז אבק רבית:

**ז** צריך המלוה ליזהר מליהנות מהלוה שלא מדעתו כל זמן שמעותיו בידו אפילו בדבר שהיה עושה לו אף אם לא הלוהו אבל אם נהנה ממנו מדעתו מותר בדבר שהיה עושה לו אף אם לא הלוהו ובלבד שלא יהא דבר של פרהסי' כגון לדור בחצרו ולהשתמש בעבדיו:

**ח** אפילו לבניו ובני ביתו אסור להלות ברבית אע"פ שאינו מקפיד עליהם ובודאי נותנו להם במתנה:

**ט** לא יעשה מלאכה לחבירו על מנת שחבירו יעשה עמו אח"כ מלאכה שהיא יותר כבדה ואפי' לעשות עמו אותה מלאכה עצמה אסור אם הוא בזמן שהיא יותר כבדה כגון שזה

מנכש (פי' תולש העשבים הרעים מתוך הטובים) עמו בגריד וזה מנכש עמו ברביעה: הגה ואם אחד מלוה מעות לחבירו על זמן מה כדי שיחזור וילוהו פעם אחרת כזמן הראשון יש אומרים שאסור (מרדכי ספא"נ ותשובת הרא"ש כלל ק"ח סי' ט"ז) ולא דמי לעושה עמו מלאכה וחוזר ועושה עמו דגבי הלוואה שכר הלוואה הוא נוטל וי"א דמותר אם אינו מלוה לו לזמן ארוך יותר ממה שהלוהו (ב"י בשם ס"ה ומרדכי בשם מהר"מ) ועיין לקמן סימן קע"ז:

י אסור ללמד את המלוה או את בנו מקרא או גמרא כל זמן שמעותיו בידו אם לא היה רגיל בזה מקודם:

יא אם לא היה רגיל להקדים לו שלום אסור להקדים לו:

יב לא יאמר לו הודיעני אם בא איש פלוני ממקום פלוני: הגה וכן שאר רבית דברים בעלמא אסור (טור) ואפי' לטובת הנאה בעלמא כמו שיתבאר בסוף הסימן. אסור לקדש אשה בהנאת מלוה כגון שהיא חייבת לו ומרויח לה הזמן כדי שתתקדש לו (גמרא פ"ק דקדושין):

יג מותר לומר לחבירו הילך זוז והלוה עשרה דינרים לפלוני והוא שלא יחזור ויקחנו מהלוה וגם לא יאמר הלוה למלוה פלוני יתן בשבילי ויש אומרים שצריך גם כן שלא יפייסנו הלוה לתת למלוה בשביל שילוהו:

יד אסור לומר אלוך מנה על מנת שתתן זוז לפלוני (או להקדש) (במרדכי דא"נ) אפי' אם אותו פלוני הוא עובד כוכבים אע"פ שאינו חייב לו (טור סי' קס"ט) . ורבית קצוצה (פי' שקצץ והתנה לתת כך וכך בשביל שמלוהו) הוא (ואין חילוק בין אמר המלוה כך או שאמר הלוה מעצמו כך והוא מלוה לו משום זה) (ב"י בשם תשו' רשב"א):

טו יש אומרים שאסור לומר לו אמור לפלוני שיתן לך ד' דינרין ואלוה לך מעות:

טז מותר לומר לחבירו הילך זוז ואמור לפלוני שילוני ואפי' לבן המלוה מותר לומר כן והוא שיהא גדול ואינו סומך על שלחן אביו: הגה י"א דאסור למלוה ליקח ממקבל זה הזוז שלא יבואו להערים (המ"מ פ"ה דה"מ) י"א דמותר לישראל לומר לחבירו ישראל לך והלוה לי מעות מפלוני ישראל ברבית ומותר לתת אחר כך הרבית לשליח להביאו לו דלא אסרה תורה אלא רבית הבא מיד לוה למלוה והשליח אינו עושה שום איסור דהאי רבית לאו דידיה הוא ואי משום ששלוחו של אדם כמותו אין שליח לדבר עבירה ואין לפרסם הדבר בפני עם הארץ (מרדכי בשם רש"י) וכן עיקר אע"ג דיש מפקפקין בהיתר זה ומחמירים לאסרו (ב"י ובנמוקים) יש לסמוך עליו לעת הצורך ומ"מ אם הלוה קבל המעות בעצמו מן המלוה רק ששולח לו הרבית אסור (שם במרדכי) אבל אם שליח המלוה הלוה ללוה ברבית ועשה שטר על שם המלוה הוה כאלו הלוה לו המלוה עצמו ואסור אפי' עשה השליח בלא דעת משלחו דהשטר עביד לה עיקר הלואה והוא נכתב על שם המלוה (מהרי"ק שורש י"ז):

יז תלמידי חכמים שהלוו זה את זה דברים של מאכל ונתן לו יותר על מה שלוה ממנו עד חומש ה"ז מותר שהדבר ידוע שלא נתן לו אלא מתנה: הגה ויש מתירין אפילו בהתנו

מתחילה כך ובלבד בדבר מועט (הגהות אשיר"י וכ"מ דעת הטור וכ"נ דעת הרב המגיד) ומכל מקום לא ירגילו תלמידי חכמים עצמם בכך מפני המון העם שלא ילמדו מהם (הגהת מיי' פ"ד מהל' מלוה וסמ"ג לאוין קצ"ג):

**יח** כל רבית דרבנן מותר במעות של יתומים או של הקדש עניים או תלמוד תורה או צורך בית הכנסת: הגה וכן נוהגין להקל (ב"י בשם הרמב"ם והרא"ש) אע"ג דיש מחמירין דאינו מותר רק בבית דין (מרדכי דא"נ וכן משמע במהרא"י ובת"ה סימן ס"ה ובח"ה סי' ר"ן ורש"י פרק א"נ דף ע' סוף ע"א) . יש מקומות שנוהגים שאפוטרופוס מלוה מעות יתומים ברבית קצוצה ומנהג טעות הוא ואין לילך אחריו (מהרי"ל בתשובה) וכל אפוטרופוס שעושה כן עי' בחושן המשפט סי' ל"ד אם נפסל. אבל ברבית דרבנן שרי כל זמן שלא הגדיל היתום לעסוק במעותיו כדרך שאר אנשים אע"פ שכבר הוא בן י"ג שנה הואיל ולא הגיע לכלל דעת מקרי יתום לענין זה (ב"י בשם ת"ה ודברי ב"י גופיה) מי שחייב ליתומים וכשבא לפרוע טוען שנתן להם רבית ורוצה לנכות מחובו והיתום טוען שלא קבל היתום נאמן בלא שבועה (בית יוסף בסימן קע"ו בשם תשובת רשב"א):

**יט** אפוטרופוס שהלוה מעות היתומים ברבית קצוצה אם הלוה נטל לחלקו כל כך ריוח כמו שהתנה לתת להם חייב ליתן להם:

**כ** אם עבר האפוטרופוס והלוה מעות יתומים ברבית קצוצה והאכיל היתומים פטורים מלשלם אפילו לכשיגדלו: הגה וגם האפוטרופוס פטור מלהחזירו (תשובת הרשב"א) וה"ה מעות של הקדש עניים או שאר מצות (ב"י בשם תשובת הרשב"א) ומיהו אין המלוה נאמן לומר דמעות של הקדש היו אלא בראייה (ריב"ש סי' תס"ה) ועיין לקמן סי' קס"ט אם אפוטרופוס מותר ללוות מעובד כוכבים לצורך יתומים:

**כא** אי אוזיף ק' בק"כ מעיקרא ק' בדנקא ולסוף ק"כ אסור מדאורייתא ואי אוזיף ק' במאה ואייקר אסור מדרבנן:

**כב** מותר ללוות ברבית מפני פקוח נפש: הגה ועי"ל סי' קס"ט ובסי' קע"ג דאסור ללוות ברבית לצורך קהל ואפילו אינו רבית קצוצה כל שכן ברבית קצוצה דאסור ולא כמו אלו שנהגו להקל בקצת מקומות להלוות וללוות לצורך קהל ברבית קצוצה ואין להם על מה שיסמוכו אם לא שנאמר שמחשבים צרכי קהל לפקוח נפש או לצורך מצוה כמו שיתבאר לקמן סימן קע"ב אבל אין לסמוך על זה כי אם לצורך גדול (רוב הג"ה הם ד"ע):

**כג** המלוה מעות על מנת שכל מלאכה שתבא לידו יתן אותה למלוה לעשותה אסור: הגה ולמאן דאמר טובת הנאה הוי ממון מיקרי רבית קצוצה (כך דקדק הב"י מלשון הרא"ש) מאחר שהתנו מתחלה בכך ואפילו לא התנו מתחלה אם אינו רגיל לעשות בלאו הכי אסור וכן כל טובת הנאה אבל אם כל אחד מחזיק טובה לחבירו לפעמים הלוה למלוה ופעמים להיפך שרי (הגהות מרדכי דא"נ והגהות מיי' פ"ה דה"מ):

# סימן קסא

**דין אבק רבית ואיזו נקרא רבית דאורייתא. ובו י"א סעיפים:**

א כל דבר אסור ללוות בתוספת (ואפילו) (טור בשם רמ"ה) בפחות משוה פרוטה יש איסור רבית אבל אין מוציאין אותו בדיינין: הגה כללא דרבית דכל שהוא אגר נטר אסור בין שהוא דרך מקח בין שהוא דרך הלואה אלא שבדרך מקח אינו רק אבק רבית שהוא מדרבנן (לשון הטור):

ב אבק רבית אינה יוצאת בדיינים ואם בא לצאת ידי שמים חייב להחזיר: (מלבד רבית מוקדמת ומאוחרת אפילו לצאת ידי שמים אינו חייב להחזיר) (ב"י בשם תשובת הרשב"א):

ג אבק רבית אם תפס לוה משל מלוה מפקינן מיניה:

ד לא אמרו דאבק רבית אינה יוצאה בדיינים אלא בשאכל המלוה מדעת הלוה אבל אם קודם שאכל טען עליו שלא יאכל והוא הוציא ממנו על כרחו בדיני העובדי כוכבים או בדיין ישראל שטעה והכריחו לשלם יוצאה בדיינים:

ה רבית דאורייתא שהוא בדרך הלואה בדבר קצוב יוצאה בדיינים שהיו כופין ומכין אותו עד שתצא נפשו אבל אין בית דין יורדין לנכסיו וכן בהלוהו על חצרו ואמר ליה על מנת שידור בו חנם או שישכרנו לו בפחות וכיוצא בו:

ו לקח רבית קצוצה ומת אין הבנים צריכים להחזיר אלא אם כן היה דבר מסויים כגון פרה וטלית ועשה אביהם תשובה ולא הספיק להחזיר עד שמת:

ז אם בא לעשות תשובה מעצמו להחזיר הרבית אם הוא דבר מסויים מקבלים ממנו ואם אינו דבר מסויים אם רוב עסקו ומחייתו ברבית אין מקבלין ממנו כדי לפתוח לו דרך לתשובה וכל המקבל ממנו אין רוח חכמים נוחה הימנו:

ח מי שהיה נושה בחבירו דינר של רבית ונתן לו בשבילו ה' מדות של חטים והיו נמכרים ד' בדינר צריך להחזיר לו ה' מדות ואם רצה להחזיר לו דמיהם דינר ורביע רשאי שהמקח קיים אע"פ שנעשה באיסור: (ועיין לקמן סוף סימן קע"ה):

ט היה חייב לו דינר של רבית ונתן לו בו גלימא או כלי צריך להחזיר לו (הואיל והוא דבר מסוים) (טור):

י אם המלוה שכר מהלוה חפץ באותו דינר של רבית ולא היה ראוי לשכרו אלא בחצי דינר מוציאין ממנו כל הדינר:

יא שטר שיש בו רבית בין של תורה בין של דבריהם גובה את הקרן לבדו והוא שיהא ניכר שהוא רבית: הגה כגון שהוא מפורש בשטר הקרן בפני עצמו (הרא"ש והמרדכי והגהות מיימוני ונ"י ותוס' והג"א וטח"מ סי' נ"ב דלא כהרמב"ן) או שלא היה נכתב בשטר רק הקרן ועדים מעידים על הרבית (טור) וכל מי שבא לידו יקרע השטר דחיישינן שמא יגבה בו הרבית (הגהות מיימוני פ"ד

ותוס' ומרדכי והג"א בשם תוספתא) . אבל אם אינו מפורש אלא שכולל הקרן עם הרבית אינו גובה בו אפילו הקרן (ועיין בחושן המשפט סימן נ"ב):

## סימן קסב

**שלא להלוות סאה בסאה. ובו ה' סעיפים:**

א אסור ללוות סאה בסאה אפילו לא קצב לו זמן לפרעון וכן כל דבר חוץ ממטבע כסף היוצא (אז) בהוצאה דשמא יתייקרו ונמצא שנותן לו יותר ממה שהלוהו אם לא שיעשנו דמים שאם יתייקרו יתן לו אותם הדמים ואם לא עשהו דמים ונתייקרו נותן לו הדמים שהיו שוים בשעת הלואה ואם הוזלו נותן לו הסאה שהלוהו: הגה יש מי שכתב דבזמן הזה מטבע של זהב דינו ככסף ולוין זהוב בזהוב וכן נוהגין להקל ואין למחות בידם כי יש להם על מי שיסמוכו (פסקי מהרא"י סי' נ"ד) יש מי שאומר דמותר ללוות ככר לחם בככר לחם כמטבע של כסף דמאחר דדבר מועט הוא לא קפדי בני אדם להדדי בזה (הטור והרבה פוסקי' ועב"י) וכן נוהגין להקל:

ב אם יש לו מעט מאותו המין אפילו אין המפתח בידו לוה עליו כמה סאין לפרוע סאה בסאה ואם אין לו כלום מאותו המין יתן לו המלוה מעט מאותו המין או ילוהו לו ואחר כך ילוה לו כמה סאין (ד"ע דלא כתלמידי רשב"א): הגה היה ללוה מעט מאותו המין פקדון ביד אחר הרי זה כאילו היה בידו אבל אם אחרים חייבים לו לא מקרי יש לו (ב"י וכן משמע בגמ' דאיזהו נשך) וכן אם יש לו במקום אחר ואין למלוה דרך לשם (הגהות מרדכי) לוה שאמר שיש לו מעט מזה המין יוכל המלוה להלוות לו ואינו צריך ראיה לדבריו (שם בשם ר"ת) . הא דמותר להלוות לו כשיש לו מאותו המין היינו סתם אבל אם המלוה מתנה שאם יתייקרו חטים ישלם לו חטים ואם יוזלו יתן לו מעות דמי שוויים כשער של עכשיו אסור דהוי קרוב לשכר ורחוק להפסד (ריב"ש סימן י"ח):

ג היה לאותו מין שער בשוק קבוע וידוע לשניהם מותר ללוות סאה בסאה: הגה וע"ל סי' קע"ה איזה מקרי שער קבוע והא דיכול ללוות על שער שבשוק היינו דהלוה יכול לפרוע לו אימת שירצה אבל אם התנה שלא יקבל פרעון עד שעת היוקר אסור (הרא"ש בתשובתו וסמ"ק וכל בו):

ד מלוה אדם את אריסיו (פי' אריס הנוטע או זורע שדה חבירו ויש לו חציו או שליש בפירות) סאה בסאה לזרע בין קודם שירד האריס לשדה בין אחר שירד במה דברים אמורים במקום שנהגו שיתן האריס הזרע אבל במקום שדרך בעל הקרקע ליתן הזרע אם כבר ירד האריס לשדה אסור:

ה הלוה לו סאתים חטים ועשה לו שטר עליהם אם לא יברר המלוה שיצא השער בשעת הלואה או שהיה ללוה מעט מאותו המין ישבע הלוה שלא יצא השער ושלא היה לו כלום מאותו המין ולא יפרע אלא דמים שהיו שוים בשעת הלואה (ואין המלוה יכול לומר הקניתי לו מעט משלי ע"י אחר דלא מהני בלא דעת הלוה) (שם) ואם יתחייב לו חטים וההלואה

היתה במקום אחד והתביעה במקום אחר והחטים יקרים יותר במקום התביעה לא ישלם לו אלא כשויין במקום ההלואה: הגה לא התירו ללוות כשיש לו אלא סאה חטים בסאה חטים אבל סאה חטין בסאה דוחן אסור אע"פ שהן בשער אחד ויש לו דוחן (טור בשם הראב"ד ובה"ת):

## סימן קסג

**דין הפוסק חיטין לחייבו כשער של עכשיו. ובו ג' סעיפים:**

א מי שהיה נושה בחבירו מעות ואמר לו תן לי מעותי שאני רוצה ליקח בהם חטים א"ל צא ועשה אותם עלי כשער של עכשיו ויהיה לך אצלי חטים בהלוואה אם יש לו חטים כשיעור מעותיו מותר אפי' לא יצא השער ואם לאו אסור אפי' יצא השער (נ"י בשם רמב"ן והרב המגיד שם ושכן כתב רמב"ן ורשב"א) (ונאמן המוכר לומר שיש לו וא"צ ראייה לדבריו) (הגהות מרדכי דאיזהו נשך) כדלעיל סימן קס"ב:

ב הרי שהיה לו חטים ועשה הלואתו עליו ובא אחר זמן ואמר ליה תן לי חטים שאני רוצה למכרם וליקח בדמיהם יין א"ל צא ועשה אותם עלי יין כשער שבשוק עתה אם יש לו יין הרי זה מותר ואם לאו אסור (ר"ן ונ"י):

ג אמר לו הלויני מנה א"ל מנה אין לי חטים במנה יש לי ונתן לו חטים במנה כמו שהוא השער וחזר ולקחם ממנו בצ' (ועדיין הם שוים מאה) (ב"י בשם ת"ר) אם פרע לו לבסוף המנה בפירות מותר אבל אסור לפרוע במעות מפני הערמת רבית מאחר שא"ל תחלה הלויני מנה ואם עבר ועשה הרי הוא מוציא ממנו ק' בדין שאפי' אבק רבית אין כאן: הגה וי"א דהוי אבק רבית (טור בשם הרמב"ן והרא"ש) וכל זה לא מיירי אלא כשלא התנו מתחילה על כך אבל אם התנו מתחילה לקנות ממנו בפחות הוי רבית גמור (המ"מ פ"ה דה"מ בשם הרמב"ן והרשב"א וכן הוא בנ"י) אפילו פרע לו פירות [אסור] (נימוק"י פ' א"נ):

## סימן קסד

**הממשכן שדה לא יחכירנו. ובו ה' סעיפים:**

א מי שהיתה שדה ממושכנת בידו לא יחזור וישכיר אותה לבעל השדה ויש מי שמתיר לעשות כן במשכנתא דסורא: הגה ובלבד שלא התנה מתחילה על כך (ריב"ש סי' ש"ה) וגם שכבר החזיק המלוה בשדה אבל בלאו הכי לכולי עלמא אסור (ב"י סימן קע"ב בשם תשובת רשב"א):

ב משכנתא דסורא אם בא אחר ושכר אותה מהמלוה מותר לחזור ולהשכיר אותה לבעל השדה (וע"ל סימן קע"ב):

ג מותר למכור שדהו לאחד ולהתנות עמו שיחכירנו (פי' החוכר הוא איש שמקבל עליו שדה חבירו לעבדה בתנאי שיתן לבעל כך וכך פירות בין יעשה השדה פירות בין לא יעשה) לו אח"כ:

ד הלוהו על שדהו וא"ל אם לא תתן לי מכאן ועד ג' שנים הרי הוא שלי ולא אמר מעכשיו בענין שאין המקח קיים תוך ג' שנים לא יאכל הפירות ואם אכלם הוי רבית קצוצה ויוצאת בדיינים: הגה ויש אומרים דמה שאכל תוך ג' שנים לא הוי אלא אבק רבית דהוי כמשכנתא בלא נכייתא (ב"י לדעת הרא"ש וטור ורש"י ותוס' ותלמידי רשב"א וראב"ד מביאם ב"י בח"מ סימן ר"ז ס"ס י"ג) וכמו שיתבאר לקמן סי' קע"ב אבל מה שאכל לאחר שלש שנים צריך להחזיר וכן עיקר:

## סימן קסה

**דין המלוה על המטבע והוסיפו עליו. ובו סעיף אחד:**

המלוה את חבירו על המטבע והוסיפו על משקלו אם הוזלו הפירות מחמת התוספת מנכה לו שיעור התוספת ואפילו הוסיפו עליו כל שהוא ואם לא הוזלו מחמת התוספת אינו מנכה לו אלא נותן לו ממטבע היוצא באותה שעה במה דברים אמורים כשהוסיפו עליו עד חמישיתו כגון שהיה משקלו ד' ועשאוהו ה' אבל אם הוסיפו עליו יותר על חמישיתו מנכה לו כל התוספת אע"פ שלא הוזלו הפירות וה"ה למלוה על המטבע ופחתו ממנו: הגה ועיין בח"ה סימן ע"ד אימת יוכל להחזיר המטבע שהלוה לו אע"ג דנפסלה ואם הוזלו הפירות מחמת המטבע החדשה ולא הוסיפו עליה נותן לו מטבע החדשה (גמרא) והיכא שעשו מטבע חדשה ולא ידענו אם הוסיפו אם פחתו חומש סמכינן אאומנים עובדי כוכבים דבקיאים בכך במסיחין לפי תומן או הערכאות הממונים על כך (ב"י בשם ס"ה) ואם גזר המלך שכל מי שיפרע יפרע ממטבע חדשה הולכים אחר גזירת המלך דדינא דמלכותא דינא ואין בזה לא משום רבית ולא משום איסור גזל (ב"י בשם הרמב"ן ועיין ס"ק ח') ועיין בח"ה סימן ע"ד:

## סימן קסו

**המלוה לחבירו לא יעשה מלאכה בעבדו ולא ידור בחצרו. ובו ג' סעיפים:**

א המלוה את חבירו לא יעשה מלאכה בעבדו אפילו הוא בטל ולא ידור בחצרו חנם ולא ישכור ממנו בפחות אפילו בחצר דלא קיימא לאגרא (פירוש שאינה עומדת להשתכר) וגברא דלא עביד למיגר ואם דר בו כבר כיון דחצר לא קיימא לאגרא אין צריך לתת לו אפילו לצאת ידי שמים ואפילו אם הוא גברא דעביד למיגר ולהרמב"ם אפילו אם גברא דלא עביד למגר הוי אבק רבית וצריך להחזיר אם בא לצאת ידי שמים (ובחצר דקיימא לאגרא הוי אבק רבית (לכ"ע) (טור) ועיין עוד בח"ה ריש סימן ע"ב):

ב אמר ליה הלוני ודור בחצרי אי קיימא לאגרא הוי רבית קצוצה ואי לא קיימא לאגרא הוי אבק רבית: הגה ודוקא בסתם אבל אם אמר לו דור בחצרי בשכר הלואה אפי' לא קיימא לאגרא הוי כרבית קצוצה דמאחר שאמר לו בשכר מעותיך הוה ליה כאלו השכירו לו עכשיו (ב"י בשם תלמידי

הרשב"א): ואם הלוהו ואחר זמן תבע חובו ואמר לו הלוה דור בחצרי יש אומרים שאינו אלא אבק רבית ויש אומרים שהוא רבית קצוצה והוא שיאמר לו כן בשעה שמרויח לו זמן: הגה והוא הדין בכל רבית שבא לאדם דלא קצץ מתחלה יש מחלוקת זו אם הוא אבק רבית או קצוצה:

ג היכא דהוי אבק רבית יש אומרים שאפילו אם לא פרעו עדיין ותובע הלוה שינכה לו מחובו שיעור השכירות לא מנכינן ליה ויש אומרים דמנכינן ליה: הגה והסברא אחרונה היא עיקר (היא סברת הרא"ש והטור ור' אפרים ורשב"א) מי שקבל מעות בהלואה מאחד וגם לומד עם בנו והתנה עמו שיתן לו משום זה ההוצאה אע"ג דהוי נותן לו ההוצאה בלא הלואה משום שלמד עם בנו אפי' הכי אסור דהוי ליה כהלוני ודור בחצרי דאסור אפילו לא קיימא לאגרא (במרדכי פרק איזהו נשך בשם תשובת מהר"ם ומהרי"ק שורש קי"ט) והוא הדין בכל כיוצא בזה מיהו אם נותן המעות בדרך מתנה ואם ירצה הלוה יוכל לעכבם לעצמו ולא ישלם לו מותר אע"ג דמשלם לו אחר כך מי שאינו צריך ללות מעות רק לטובת מלוה אומר לו בנה לך חורבה זו וכל מה שתוציא על זה עלי לשלם לך וכל זמן שאיני משלם לך דור בה בחנם מותר הואיל ואין כאן הלואה רק עשה לטובת המלוה (ב"י בשם בעל התרומות):

## סימן קסז

**באיזה אופן מותר להלות מעות בתנאי שיתעסק בו לריוח. ובו סעיף אחד:**

מלוה אדם לחבירו מנה על תנאי שיתעסק בו לריוח המלוה עד שיהא שני מנים ויהיה באחריות המלוה עד אותו זמן ולכשיהיו שני מנים יחזרו שני המנים למלוה ומשם ואילך יהיה כל הריוח ללוה ובלבד שיתן שכר עמלו עד שיהיו ב' מנים ואם התנה עמו מתחילה אפילו בכל שהוא שהתנה לתת לו בשכר עמלו סגי: הגה והוא הדין איפכא שמלוה לו תחילה לצורך הלוה ואחר כך יעסוק בו לצורך המלוה ונותן לו (בית יוסף):

## סימן קסח

**קסח-קסט כמה דיני רבית הנעשית באמצעות העובד כוכבים. ובו כ"ז סעיפים:**

א ישראל שלוה מעות מעובד כוכבים ברבית ובקש להחזירם לו ואמר לו חבירו תנם לי ואני אעלה לו כדרך שאתה מעלה לו אסור ואפילו כתב ישראל שני שטר בשמו לעובד כוכבים ונתן משכונות וגם נתן הרבית לעובד כוכבים אסור: (וכל מה שנתן לעובד כוכבים מפקינן מישראל ראשון דהוי רבית קצוצה) (ב"י בשם תשובת הרא"ש כלל ק"ח וכ"מ בטור ופוסקים) והוא הדין אם הישראל היה חייב מעות בלא רבית יש לו דין זה ואפילו העמידו אצל

העובד כוכבים ואמר לו העובד כוכבים תנם לישראל זה והפטר ואני אתנה עמו שיתן לי קרן ורבית אסור:

ב אבל אם קבל העובד כוכבים המעות מיד הישראל הראשון ונתן לשני מותר אפילו אם נותן הרבית ליד הישראל הראשון (שם וכ"מ בטור ופוסקים):

ג וכן אם העמידו אצל העובד כוכבים ואמר הניחם על גבי קרקע וכן עשה ונסתלק ולקחן השני משם מותר: הגה וי"א אם אמר העובד כוכבים ליתנם לישראל השני דרך פקדון ואחר כך יהא בידו הלואה דשרי הואיל ולא יצא מתחת הראשון בתורת הלואה (ב"י בשם תלמידי רשב"א ונ"י) ואם הישראל השני לא עשה הלואה עם ישראל הראשון רק עם העובד כוכבים והעובד כוכבים א"ל לקבלם מישראל ראשון והישראל ראשון אינו רק כשלוחו של עובד כוכבים מותר אפילו נותן הרבית לישראל (שם בשם הגהות מרדכי):

ד עובד כוכבים שמלוה לישראל ברבית על מנת שיתן הרבית לישראל מותר:

ה אם ישראל הלוה לעובד כוכבים ברבית והעובד כוכבים מלוה אותם לישראל ברבית וחוזר ישראל הראשון ונוטל רבית מהעובד כוכבים אסור: הגה ודוקא אם העובד כוכבים הלוה לישראל השני בשליחות ישראל הראשון וכמאן דאמר יש שליחות לעובד כוכבים לחומרא (וכן משמע בטור ורש"י וסייעתו) ואפילו אי אין שליחות לעובד כוכבים לחומרא מיירי דישראל כופה לעובד כוכבים ליתן לו רבית ויודע שהעובד כוכבים יכוף הישראל השני להוציא ממנו הרבית משום דמחזי כרבית אבל אם אית ליה לעובד כוכבים משכון מישראל שני שאין צריך לכוף אותו ולא עשה בשליחות של ישראל ראשון לכולי עלמא שרי (ב"י בשם מרדכי והגהות מיי' פ"ה מה"מ) כמו שיתבאר בסמוך:

ו עובד כוכבים שלוה מעות מישראל ברבית וביקש להחזירם לו ומצאו ישראל ואמר לו תנם לי ואני אעלה לך כדרך שאתה מעלה לו מותר ואפילו א"ל אני אעלה לו כדרך שאתה מעלה לו מותר שבשביל העובד כוכבים נותנם לו ואם העמידו אצל ישראל אע"פ שנתן העובד כוכבים המעות בידו הואיל ומדעת ישראל נתן אסור: הגה ויש מקילין ואפילו אם העמידו אצלו (טור בשם ר"ת ורא"ש) אבל העיקר כסברא הראשונה (ב"י בשם נימוקי שכ"כ בשם ר"ן) אבל במקום שנהגו להקל אין למחות בידם (תשובת רא"ש והגהמי"י):

ז ישראל שאמר לעובד כוכבים לוה לי מעות ברבית מישראל בשמך והמלוה לא ידע שבשביל ישראל הם המלוה מותר והלוה עושה איסור (רא"ש וטור לרש"י) (ויש מקילין משום דאין שליחות לעובד כוכבים וכבר נתבאר דאין להקל רק במקום שנהגו להקל) (שם לר"ת):

ח ישראל שאמר לעובד כוכבים לוה לי מן העובד כוכבים ברבית והלך העובד כוכבים ולוה מישראל ברבית מותר:

**ט** עובד כוכבים שלוה מישראל מעות ברבית על משכון ובשעת פדיית המשכון בא ישראל ואמר שלי הוא המשכון לא יאמינו המלוה ועדים לא יוכל להביא כי לא יוכלו להעיד שאלו המעות עצמם שנתן המלוה לעובד כוכבים חזר ונתן לישראל כי יוכל לומר עכבם לעצמו וממעותיו הלוה לו ואם הוא יודע שהמשכון של ישראל אסור להלות עליו ואף אם אינו יודע בודאי אם ידוע שהוא של ישראל כגון שהוא מלבוש שאין העובדי כוכבים רגילים בו מכוער הדבר ליקח רבית : הגה וכל זה אינו אלא למאן דאית ליה שליחות לעובד כוכבים לחומרא אבל למאן דלית ליה מותר בכל ענין (ב"י) ולכן כתבו בשם ר"ת דמותר ליתן לכתחלה משכנות לעובד כוכבים אפילו לעבדו ושפחתו למשכנם אצל ישראל אחר אפילו הם ספריו והמלוה מכירן ואפי' אם חוזר המלוה ומפקידם אצל הלוה שרי הואיל ויד עובד כוכבים באמצע אין שליחות לעובד כוכבים (ב"י בשם מרדכי פ' א"נ ובהגהות אשיר"י בשם אביאסף וטור והגהת מיימוני וע"פ) וכבר כתבתי דאין למחות ביד הנוהגין להקל ואפילו אם הולך העובד כוכבים והישראל פודה המשכון שרי מיהו אם המלוה אינו רוצה ליתן המשכון לישראל ששלח העובד כוכבים הרשות בידו שהרי אין לו עסק רק עם העובד כוכבים (תשובת הרא"ש כלל ק"ח סימן ח' וכ"מ בפוסקים) ולכן צריך גם כן בתחילה שיהא המשכון שוה נגד מעותיו כדי שלא יהא לו עסק עם הלוה כלל אם ירצה (כן משמע שם):

**י** עובד כוכבים שמשכן לישראל בחובו ומשכן העובד כוכבים אותו משכון לישראל ברבית אם הישראל פודהו אסור ליקח ממנו רבית ואם אחריות החוב והרבית אינו על המשכון לבד אלא גם על העובד כוכבים מותר וכן אם הישראל הממושכן לא ידע שהעובד כוכבים הממשכן רוצה למשכנו ביד ישראל מותר לקבל הקרן והרבית מיד הישראל: הגה ישראל שחייב לעובד כוכבים חוב על רבית והעובד כוכבים הקנה אותו חוב לישראל אחר אם העובד כוכבים מקבל הרבית ונתנו לישראל השני מותר אבל אסור לישראל השני לקבל מיד הראשון משום חומר רבית (תשובת הרשב"א סימן תשס"ד):

**יא** אם ישראל השאיל משכנו לעובד כוכבים ללות עליו ברבית לעצמו ומשכנו העובד כוכבים מותר לישראל להלות לעובד כוכבים עליו ברבית ואפילו הלך לו העובד כוכבים ופורע ישראל בעל המשכון קרן ורבית מותר: הגה אבל לא יוכל לזכות לעובד כוכבים משכון ע"י אחר למאן דאמר אין זכיה לעובד כוכבים (ב"י בשם בה"ת) ואם העובד כוכבים אנס ואינו רוצה לפדות המשכון ולהחזירו לבעליו צריך ישראל המלוה ליתן לפדות המשכון לבעליו דהוי העובד כוכבים כגזלן שהשכין לו (מרדכי פרק א"נ) אבל אם אינו אנס ויוכל בעל המשכון לכוף לעובד כוכבים לפדות (שלו) יוכל ישראל המלוה לומר לו לאו בעל דברים דידי את (ב"י דקדק מהמרדכי) ואם העובד כוכבים אנס ואלו היה בא לפדותו היו צריכין לתת לו בלא רבית צריך לתת גם כן לבעל המשכון בלא רבית (שם)

עובד כוכבים שהשכין משכון לישראל זה וחזר ומכרו לישראל אחר כשבא לפדותו צריך ליתן למלוה קרן ורבית (מרדכי והג"א והג"מ פ"ו מה"מ ואגודה וב"י ס"ס קע"ב כתב זה בשם מ"כ):

**יב** ישראל שהלוה לעובד כוכבים ברבית על משכון ואח"כ א"ל תן המשכון לראובן והוא יתן לך מעותיך וכן עשה נתן המשכון לראובן למכור וראובן עכב המעות בידו אחר מכירת המשכון והמלוה תובע רבית עד שיביא מעותיו לידו והעובד כוכבים אינו רוצה ליתן יותר מעד שעת מכירה בענין שראובן צריך ליתן המותר יכול המלוה ליטול כל הרבית מהעובד כוכבים ואם העובד כוכבים יכוף את ראובן לפרוע הרבית בשביל שעכב מה נפקא ליה מינה:

**יג** עובד כוכבים שאמר לישראל לוה לי מעות מישראל ברבית על משכוני מותר למלוה ליקח הרבית מיד ישראל השליח והוא שיאמר המלוה לשליח אתה תהיה שלוחי להביא לי המשכון מיד העובד כוכבים באחריותי ולהוליך לו המעות על אחריותי: הגה ואם נתן העובד כוכבים המשכון לישראל קודם שהלוה הישראל השני אפילו היה אחריות המשכון על השליח מותר (סברת הרב דלא כב"י) רק שיהיה אחריות המעות על המלוה: וכן בשעת פדיה תהא שלוחי להביא לי מעותי מן העובד כוכבים ויהיו באחריותי מיד כשיצאו מיד העובד כוכבים וכן תהיה שלוחי להחזיר לי המשכון ואם אינו מאמינו יאמר כך בלבו ואינו צריך להודיעו או יתנה עמו שלא יהא נאמן לומר נאנס או נאבד אלא בעדים ואם עשה כן ובשעת פדיה אומר השליח לא אמרתי לך אמת תחילה אלא שלי הוא יאמר המלוה איני מאמינך אלא לדבריך הראשונים אני מאמין אבל חושש אני לדבריך ואיני רוצה לקבל ממך המעות וכשיבוא העובד כוכבים ויתן לי המעות אתן לו משכונו ואפילו אם ירצה לישבע אינו נאמן ואפילו עדים מעידים שהוא של ישראל לא מהני כיון שהודה תחילה שאינו שלו: הגה וכל שכן דשבועת לוה לא מהני (בית יוסף בשם תשובה אשכנזית) אמנם אם נודע הדבר שכן הוא האמת אסור ליקח ממנו הרבית והמערים לעשות כן נקרא רשע (ב"י בשם הרשב"א) וכל זה לא מיירי אלא במלוה על המשכון אבל אם נתן (ב"י בשם ריב"א) לו מעות להלוות לעובד כוכבים על רבית ואח"כ אמר הלוקח לא הלויתי לעובד כוכבים אבל לקחתי לצורך עצמי הלוקח נאמן שלצורך עצמו לקחם ואם חשדו שהוא משקר יחרים עליו שכדבריו כן הוא והעושה כן נקרא רשע (תשובת רשב"א סימן תרנ"ג):

**יד** ישראל שלוה מחבירו לצורך העובד כוכבים וקצב עם העובד כוכבים על הרבית ביוקר ועם הישראל המלוה קצב בפחות זכה הלוה במה שקצב עם העובד כוכבים יותר ממה שקצב עם הישראל המלוה אבל אם קצב עם המלוה ביוקר והעובד כוכבים אלם ואינו רוצה לפרעם לא יפרע הלוה מכיסו (מרדכי והג"א): הגה ויש אומרים דצריך הלוה לפרוע לו מכיסו אלא אם הזכיר לו שם העובד כוכבים תחילה אז פטור מלשלם לו מכיסו (טור ומרדכי

והג"א בשם אבי העזרי) ומכל מקום לכתחלה אסור ללוות על משכון עובד כוכבים ולומר שהוא יפרע קרן ורבית דהוי כלוה מישראל וחוזר ומלוה לעובד כוכבים אלא תחלת הלואה צריכה להיות לצורך עובד כוכבים אם השליח בא לפדות המשכון ממעותיו מותר לקבל ממנו קרן ורבית (בית יוסף בשם תשובת רשב"א) מיהו דוקא שהמלוה נותן לו לפדותו מרצונו אבל אם פודה השליח משלו הוי רמאות שמתחלה על מנת כן הלוהו שיהא המשכון בידו עד שיפדנו העובד כוכבי' (הגהות אשיר"י וב"י בשם תשובת הרא"ש) ואם אין השליח רוצה לפדותו והמלוה רוצה שיפדוהו לא יוכל לכופו כמו שיתבאר סוף סימן זה (ב"י):

**טו** ישראל שלוה מישראל ברבית לצורך עובד כוכבים על משכונו של עובד כוכבים ואחר זמן רוצה המלוה למכרו והשליח אומר אל תמכרהו כי העובד כוכבים אלם אין המלוה צריך לחוש לדבריו כי אין למלוה עם העובד כוכבים כלום ואם השליח ירא ממנו יציל עצמו ויפדה המשכון או יוסיף משכון למלוה כדי שלא יפסיד בהמתנה:

**טז** ישראל שאמר לחבירו טול מעות הללו והלוה אותם לעובד כוכבים ברבית אם אחריות המעות על השליח בהולכה או בהבאה אסור למלוה ליקח הרבית מיד השליח או מיד שלוחו של שליח ואפי' עד מאה ואם אין האחריות עליו אלא כשאר שלוחים אם שומר חנם שומר חנם אם שומר שכר שומר שכר מותר:

**יז** ישראל שאמר לחבירו לוה לי מעות מהעובד כוכבים ברבית אם נתן לו משכון ללות עליו אם אחריות העובד כוכבים על המשכון בלבד ולא על השליח כלל מותר לשליח ליקח הרבית וליתנו לעובד כוכבים ואם לא נתן לו משכון אסור אלא אם כן אמר לו לוה לי מעות ברבית מהעובד כוכבים על שמי והאמינו העובד כוכבים והוא סומך על הלוה ולא על השליח: הגה ועיין לקמן סי' ק"ע אם מותר לשליח להיות ערב יש אומרים דמנהיגי הקהל מותרין ללוות מן העובד כוכבים ברבית לצורך הקהל אע"ג דהוו כשלוחי הקהל ואע"ג דאחריות עליהם וחוזרין ולוקחין מן הקהל שרי דהוי כאפוטרופוס של יתומים דשרי בכה"ג וכן נהגו להקל אע"ג דאין כאן היתר ברור (ב"י בשם תשובת הרשב"א) ומ"מ אסור אח"כ ליקח מקצת הפרעון ממקצת הקהל שילוו לצורך הקהל ולנכות להם אח"כ יותר ממה שהלוו כי הרבית עולה על האחרים והוי כאילו לוו זה מזה ברבית (גם זה שם):

**יח** משכונו של עובד כוכבים ביד ישראל והביאו לישראל חבירו שילוה עליו וכשיבא העובד כוכבים לפדותו שיקח הוא הרבית שעלה עליו עד אותו היום והשני יקח הרבית שיעלה עליו מאותו היום והלאה מותר ובלבד שיאמר לו הריני מוכר לך כל כח וזכות ושעבוד שיש לי על משכון זה ואין לי עסק עמך ולא לך עמי ואם לאחר זמן רצה השני לחזור וליטול מהראשון קרן ורבית להחזיר לו משכונו מותר: הגה וי"א דאפילו אינו מוכרו לו ולא אמר לו אני מסולק ממך אלא חוזר ומשכנו אצלו סתמא שרי דוודאי מכוין להיתרא וכמאן דא"ל

דמי (ב"י בשם מרדכי ותשובת הרא"ש) ואם בא הראשון לפדות המשכון ואין השני רוצה להחזיר לו המשכון הרשות בידו (מרדכי פא"נ) דהוי לגמרי כשלו דהוו כאלו מכרו לו בהדיא עד שיבא העובד כוכבים לפדותו (שם ובתשובת הרא"ש) וכן המנהג פשוט ואם התנו מתחילה שצריך לחזור וליתן לו כשבא לפדותו הכל כפי תנאם ואפשר דאפילו מסתמא הוי כאלו התנו בכך הואיל והמנהג כך (סברת הרב) ומותר ללוה לקצוב עם ישראל השני בפחות אע"פ שהעובד כוכבים נותן לו יותר או שיוכל לומר אני אקח חלק ברבית הבא מן העובד כוכבים כל שבוע (ב"י וכן משמע בת"ה סי' ש"ג) גם אם ירצו הלוה והמלוה שלא ליקח המלוה השני המשכון לידו רק יניחנו ביד הלוה הזה שהלוה עליו לעובד כוכבים שרי (בית יוסף וסברת הרב) ובלבד שיהיה המשכון מכאן ואילך באחריות המלוה השני (ד"ע) ואם התנו זה עם זה שהמלוה הראשון לעובד כוכבים שהוא הלוה עכשיו מישראל השני יתחייב באחריותו הרשות בידם דהא מתנה שומר חנם להיות כשואל (גם זה ד"ע ורש"ל תשובה נ"ב) וי"א דאפילו להקנות הלוה אלו המשכונות למלוה השני אינו צריך אלא מיד שהמלוה השני נותן לו מעות ההלואה קנוי לו המשכון בכ"מ שהוא דדבר תורה מעות קונות ואע"ג דמדרבנן בעי משיכה מ"מ כהאי גוונא יש לסמוך על דבר תורה מיהו טוב שיקנה לו על ידי אחר (בית יוסף) ונאמן הלוה לומר שיש לו משכון מעובד כוכבים ואין צריך להביא ראיה לדבריו ויוכל המלוה להלוות לו אם לא שאינו מוחזק בכך דאז ודאי משקר כך הם עיקר הדברים בדינים אלו (ד"ע מלעיל סי' קס"ב ס"ב בהג"ה) אע"פ שיש קצת מפקפקים בהיתירות אלו (מהרי"ק שורש קי"ט) כבר פשט המנהג להקל ואין למחות ביד העושים כנזכר כי דינא הוא וכל זה לא מיירי אלא כשלא זקף הישראל שלוה לעובד כוכבים קרן עם רבית אבל אם כבר זקף הישראל על העובד כוכבים קרן ורבית ביחד כגון שחשב עמו רבית שיעלה עליו עד שנה וחשבו הכל ביחד מעתה הרי הכל כאילו הוי קרן של ישראל (תה"ד סי' ש"ג) בין שהלוה על המשכון או בלא משכון אסור ללוות על זה מישראל חבירו ושיעלה לו רבית מן החוב כל זמן שהלואה גביה דהוו כאילו נותן לו הרבית מכיסו (סברת הרב) אך ימכרנו לו סתם וכשרוצה לחזור ליקח חובו יחזור ויקנהו ממנו מעט יותר ממה שמכרו לו כפי ערך הרבית שהיה ראוי לעלות עליו ואסור להתנות מתחלה בכך אלא יקנה לו החוב בקנין גמור ואח"כ יחזור הקונה ויבטיחנו בדברים אמתיים שכשיהיו לו מעות יחזור וימכרנו לו בדרך הנזכר (ת"ה סימן ש"ג) ובחובות של אשראי צריך שיאמר לו אתה תפטור העובד כוכבים בכך וכך מכל וכל ובכך וכך אני קונה ממך כל מה שאני יכול להוציא מיד העובד כוכבים. (וע"ל סימן קע"ג בדין מכירת חובות):

**יט** ישראל הבא לחבירו וא"ל הלויני מעות על משכונות אלו שהם של עובד כוכבים והלוה לו והמעות הם לצורך הישראל והוא מעלה לו רבית משלו או שאומר לחבירו הלויני מעות ברבית ואני אשלח לך משכון על ידי עובד כוכבים והעובד כוכבים הביא המשכון למלוה והוליך המעות ללוה תחבולות רשעים היא זו ולא יטול רבית כלל:

**כ** משכונו של ישראל ביד עובד כוכבים מותר להלוות עליו ישראל ברבית ויש אוסרין אלא אם כן אמר ישראל בעל המשכון קנה מעכשיו המשכון אם לא אתן לך עד יום פלוני:

הגה ולסברא הראשונה אפילו מישראל הראשון מותר לקבל הרבית (טור בשם הרא"ש) ואם יש לעובד כוכבים חוב על ישראל ועשה עמו שעבודים ליתן לו כל השנה כך וכך רבית או שיאכל פירות שדה שלו אם אין ביד הלוה לסלק העובד כוכבים ולהחזיר לו מעותיו מותר לישראל אחר לקנותו ממנו ואם יוכל לסלקו אסור לקנותו מן העובד כוכבים (כך משמע מתשובת ריב"ש שהביא הב"י):

**כא** מעותיו של ישראל מופקדים ביד עובד כוכבים והלוה אותם לישראל ברבית אם היו באחריות העובד כוכבים מותר ליקח הרבית ואם היו באחריות ישראל אסור (ואם הלוה אותן שלא מדעת ישראל מסתמא הם באחריות עובד כוכבים ושרי) (מרדכי וב"י בשם הרשב"א וב"י בשם תלמידי רשב"א):

**כב** מעותיו של עובד כוכבים מופקדות ביד ישראל אם הם באחריות הישראל אסור לו להלוותם ברבית ואם הם באחריות העובד כוכבים מותר אבל אסור לעשות כן מפני מראית העין:

**כג** ישראל שאמר לעובד כוכבים הילך שכרך (או פליגנא לך בריוח) (כ"מ בטור) והלוה מעותי ברבית אסור שהם באחריות הישראל ועובד כוכבים שאמר לישראל הילך שכרך והלוה מעותי ברבית מותר אבל אסור לעשות כן מפני מראית העין. (מיהו אם הדבר מפורסם לרבים מותר):

**כד** עובד כוכבים שעשה לישראל אפוטרופוס על נכסיו מותר ללוות ממנו ברבית וישראל שעשה לעובד כוכבים אפוטרופוס על נכסיו אסור ללוות ממנו ברבית וגם זה תלוי במי שאחריות עליו:

**כה** ראובן שאמר לשמעון לקחת ממני רבית מיד ליד ושמעון משיב לא לקחתי אלא על ידי עובד כוכבים נאמן בלא שבועה ואם משיב איני יודע אם נתת לי מעולם רבית ישבע שאינו יודע: הגה וכן בשאר טענות שבין לוה למלוה שזה טוען שהלוה לו באיסור וזה טוען שהלוה לו בהיתר המלוה פטור אפי' בלא שבועה (כ"מ בפוסקים ועי' ב"י) ודוקא שהלוה בא להוציא מן המלוה כגון שהיה לו משכון או שכבר פרע לו (ב"י) אבל אם המלוה בא להוציא מן הלוה הלוה נשבע ופטור ואם יש שטר ביד המלוה נשבע ונוטל (סברת בית יוסף ממשמעות המרדכי) ועיין לעיל סימן ק"ס ולקמן סימן קע"ז:

**כו** משכון שביד ישראל מישראל חבירו וא"ל הלוה לך ומשכנו לעובד כוכבים ברבית ועלי לפרוע קרן ורבית מותר:

**כז** ראובן הרהין (פירוש משכן) משכונות של עובד כוכבים אצל שמעון ולימים תבע שמעון את ראובן שיפדה אותם משכונות אין ראובן חייב לפדות המשכונות אבל חייב הוא להעמיד את שמעון אצל העובד כוכבים:

## סימן קע

**שלא יוכל ישראל להיות ערב לישראל שלוה מן העובד כוכבים ברבית. ובו ב' סעיפים:**

א ישראל שלוה מעות מעובד כוכבים ברבית אסור לישראל אחר להיות לו ערב שכיון שבדיניהם תובע הערב תחלה נמצא הערב תובע את ישראל ברבית שהערב חייב בה לעובד כוכבים לפיכך אם קבל עליו העובד כוכבים שלא יתבע את הערב תחלה הרי זה מותר: הגה והאידנא מסתמא הוי כאילו קבל עליו הכי דסתם ערבות כך הוא (טור) ודוקא במקום שהמנהג כך שתובעין הלוה תחלה: וי"א שאינו אסור אלא בערב שלוף דוץ (פי' ערב שמנקה את הלוה מדין המלוה כשלוף דוץ שהוא מין עשב שמיבשין אותו ורוחצין בו את הידים להעביר הזוהמא) דהיינו שאין דין המלוה עם הלוה כלל שהוא יכול לדחותו אצל הערב: הגה ואם עבר ונעשה ערב בעדו צריך לשלם כל הפסד המגיע לו על ידו אבל אינו צריך לתת רבית שנותן בשבילו דאין אומרים ליתן רבית (טור) ואי כבר פרע לו הרבית אין מוציאין מידו דלא גרע מאבק רבית (סברת הרב):

ב וכן עובד כוכבים שלוה מישראל ברבית אסור לישראל להיות לו ערב: הגה אלא אם התנה עם העובד כוכבים שכל זמן שיש לו לפרוע לא ידיחנו אצל הערב אז שרי לקבל הקרן והרבית מישראל אם לא יפרע העובד כוכבים (טור) ואם הישראל ערב לו בעד הקרן ולא בעד הרבית אלא יש לו ליקח הרבית מן העובד כוכבים או להיפך שערב לו בעד הרבית ולא בעד הקרן מותר ודוקא שהעובד כוכבים לוקח המעות מיד המלוה אבל אם ישראל ערב ולקחן מידו אע"פ שעושה בשביל העובד כוכבים אסור (ת"ה סי' ש"א) ודוקא בלא משכון אבל אם נותן לו משכון של עובד כוכבים בעד הקרן יכול לערב לו בעד הרבית דעיקר הלואה על המשכון אע"ג דהוא נטלן מיד ישראל המלוה וכאילו הלוה ליד עובד כוכבים דמי (סברת הרב) . ואם היה לישראל משכון מעובד כוכבים או ערב עובד כוכבים ובא ישראל וא"ל למלוה שיחזור לעובד כוכבים משכון שלו או שיפטור ערב העובד כוכבים והוא ערב לו צריך לשלם לו כל הקרן והרבית שעלה עליו עד אותו היום אבל לא הרבית שיעלה עליו מכאן ואילך (מרדכי פ' א"נ בשם ראבי"ה) אם לא שהמשכון היה שוה יותר דאז צריך להעלות לו רבית עד כדי דמיו של המשכון או להחזיר לו משכונו (ב"י וב"ז סימן שס"ד) ואם זקף העובד כוכבים הקרן עם הרבית אז אפילו מה שיעלה עליו אח"כ הוי כקרן וצריך לשלם לו הכל (מרדכי ולדעת ת"ה אף הרא"ש סובר כך ומהרי"ק שורש קל"ו) אפילו לא היה המשכון שוה או אפילו לא היה לו משכון כלל אלא פטר ערב עובד כוכבים שהיה לו:

## סימן קעא

**דין עובד כוכבים שהלוה ברבית ונתגייר. ובו סעיף אחד:**

ישראל שלוה מעות מהעובד כוכבים ברבית וזקפן עליו במלוה ונתגייר אם עד שלא נתגייר זקפן עליו במלוה גובה קרן ורבית ואם משנתגייר זקפן עליו במלוה גובה הקרן

ולא הרבית אבל עובד כוכבים שלוה מישראל ברבית וזקף עליו את הרבית במלוה אע"פ שזקפן עליו אחר שנתגייר גובה את הקרן ואת הרבית שלא יאמרו בשביל מעותיו נתגייר זה וגובה הישראל ממנו אחר שנתגייר כל מעות הרבית שנתחייב בהם כשהיה עובד כוכבים:

## סימן קעב

**הממשכן בית או שדה על מנת שיאכל פירות. ובו ו' סעיפים:**

א המלוה את חבירו ומשכן לו בית או שדה על מנת שיאכל פירותיו כל ימי המשכונה אם היא כמשכנתא דסורא דהיינו שממשכנה לו לשנים ידועות וכותב במשלם שנין אלין תיפוק ארעא בלא כסף אפילו מרחיב הזמן הרבה שאין מגיע לכל שנה אלא דבר מועט כגון שהלוהו מנה והתנה עמו שאחר עשר שנים תחזור קרקע זו לבעליה חנם והיה שכר אותה קרקע שוה אלף דינרים בכל שנה מותר שאין זה אלא כמי ששכר בפחות וכן אם התנה בעל הקרקע עמו שבכל זמן שירצה הלוה לסלקו שיביא לו מעות ויחשוב לו עשר בכל שנה ויסלקו מהשדה או מהבית והוא יחזיר לו שאר דמים ויסתלק מותר שמאחר שאין כח ביד המלוה לגבות מחובו כלום ולהחזיר הקרקע ללוה אינו אלא שכירות: הגה וי"א דאפילו בלא משכנתא דסורא יש היתר ללוות כיצד אם הלוה לזמן קצוב כך וכך שנים אם הלוה יוכל לסלקו תוך הזמן ומנכה לו כל שנה ושנה אפילו דבר מועט דזהו מקרי משכנתא בנכייתא שרי ואם לא מנכה ליה כלום אסור והוי אבק רבית ואם אין הלוה יכול לסלקו תוך הזמן אפילו בלא נכייתא שרי (טור בשם רש"י ורא"ש) וי"א דאין חילוק בין אתרא דמסלקי ובין אתרא דלא מסלקי אלא בשניהם בנכייתא שרי ובלא נכייתא אסור (ב"י בשם רשב"א) ויש לילך בדבר זה אחר המנהג (תשובת רשב"א ובה"ת) ובמדינות אלו נוהגים היתר במשכנתא בנכייתא אפי' יכול לסלק (רשב"א ונ"י והרב המגיד כתבו מנהג זה) ואין חילוק בזה בין שדה לבית (טור בשם ר"י ור"ת ורבינו ירוחם ועב"ח שגם רא"ש סובר כן) או שאר מטלטלין (מרדכי ובית יוסף ס"ס זה בשם תשובת רשב"א ועיין בח"מ ר"ס ע"ג בהג"ה) דבכל מידי בנכייתא שרי ויש מתירין להלוות על ספרים או מקומות ב"ה ולישב עליהם אפילו בלא נכייתא דהוי לצורך מצוה ומותר ללוות ברבית לצורך מצוה (תשובת מהרי"ל סי' ל"ז והאגודה) וטוב להחמיר לעשות בנכייתא וכל זה לא מיירי אלא כשאחריות המשכונות על המלוה אבל כשהלוה כותב לו אחריות על שאר נכסיו ולא יוכל להגיע למלוה שום הפסד אסור (טור) ובכל מקום דהמשכנתא הוי אבק רבית אם בא הלוה לנכות למלוה הפירות שאכל לא מנכינן ליה דהואיל והמשכנתא הוי ברשות המלוה ולוה עליה מתחילה אילו מנכין ליה מחובו הוי כאילו מוציאין האבק רבית ממנו בדיינים (טור) מיהו אם אמר לו לא בעינא דתיכול עוד פירותי ברבית אם אכלן אח"כ אפי' באתרא דלא מסלקי מנכין לו פירות שאכל אח"כ (ב"י בשם הראב"ד ובתה"ד סי' ש"ה בשם הרמב"ן):

ב משכונא זו אם בא המלוה לחזור ולהשכירה ללוה בדבר קצוב לשנה יש אוסרין (בה"ת וריב"ש סי' ש"ה בשם רמב"ן) ויש מתירין (ריב"ש בשם י"א מביאו ב"י בסי' קס"ד) ואם אדם אחר שכרה מהמלוה יכול הוא לשכרה ממנו: הגה ועיין לעיל סימן קס"ד גם נתבאר לעיל אם אכל המלוה הפירות לאחר זמן המשכנתא:

ג במשכנתא זו אם נותן המלוה ללוה דבר מועט לשנה בשביל שיקבל עליו איזה תיקון קל כגון שבירת קורה וכיוצא בזה מותר ואם נותן לו דבר קצוב לשנה כדי שיקבל אחריות מנפילה או שריפה יש מי שאוסר: הגה כל משכנתא אינה נפדית לחצאין ואם הביא לו קצת מעותיו המלוה אוכל פירותיו עד שיתן לו כולם (ב"י בשם הרשב"א) הא דמשכנתא שריא דוקא כשהשכין לו השדה בשעה שנותן לו המעות דהוי כמכר אבל אם נותנה לו בחוב קדום אסור (ב"י בשם עיטור) ואם עשו משכונא סתם ולא התנו זה עם זה במשכנתא דסורא או בנכייתא אזלינן בתר מנהג העיר ומסתמא דעתייהו כמנהג העיר וכן אם יוכל לסלקו הולכים אחר המנהג (ב"י בשם בעל התרומות) ועיין ס"ק כ"ד ועי' בחושן המשפט נתבארו בו שאר דיני המשכנתא :

ד הממשכן בית או שדה ביד חבירו והיה בעל הקרקע הוא אוכל פירותיהן וא"ל המלוה לכשתמכור קרקע זו לא תמכרנה אלא לי בדמים אלו אסור אבל אם א"ל אל תמכרנה אלא לי בשויה ועל מנת כן אני מלוה אותך הרי זה מותר:

ה עובד כוכבים שמשכן חצרו לישראל וחזר העובד כוכבים ומכרה לישראל אחר אין הממושכן חייב להעלות שכר לישראל מעת שקנה הישראל אלא דר בחצר בלא שכר עד שיחזיר לו העובד כוכבים את המעות שיש לו על חצר זו שהרי הוא ברשות הממושכן בדיניהם עד שיתן מעותיו ויסתלק:

ו הנותן חורבתו לחבירו שיבנה וידור בה עד שיכלו דמי ההוצאה ואם שוה ג' זהובים בשנה אינו חושב אלא זהוב אחד מותר: הגה לוה מותר לתת המס מן השדה שהשכין בדרך המותר ודווקא כשהמס מעות אבל אם נותנין המס מפירות השדה כגון שנותנין חלק מן הפירות הגדילים אסור (ב"י בשם בעל התרומות ורמב"ן) . מי שהשכין בית שאינו שלו ובא בעל הבית והוציא הבית שלו מן המלוה והוצרך לתת שכר לבעל הבית שדר בו הלוה צריך להחזיר לו מעותיו למלוה גם השכר שהוצרך ליתן (ב"י בשם הרשב"א):

## סימן קעג

**הרבה פרטי דיני רבית. ובו י"ט סעיפים:**

א מכר לחבירו דבר ששוה עשרה זהובים בי"ב בשביל שממתין לו אסור אפילו אם המוכר עשיר ואינו צריך למעות ולא היתה הסחורה נפסדת אצלו במה דברים אמורים בדבר שיש לו שער ידוע או דבר ששומתו ידוע כמו פלפל או שעוה אבל טלית וכיוצא בו

שאין לו שער ידוע ואין שומתו ידוע מותר למכרו ביוקר לפרוע לזמן פלוני ובלבד שלא יאמר לו בפירוש אם תתן לי מיד הרי הוא לך בעשרה זהובים ואם לזמן פלוני בי"ב ויש מי שאומר שאפילו אינו מפרש בהדיא אין היתר אלא במעלהו מעט אבל אם מעלהו הרבה עד שניכר לכל שבשביל המתנת המעות הוא מעלהו הוה ליה כמפרש ואסור: הגה דבר הנמכר בעשרה ולפעמים כשבאים שרים לעיר נמכר בי"ב אם רגילות ברוב פעמים שבאים השרים לעיר מותר למכרו בי"ב: (הגהות מרדכי פרק א"נ):

ב היו לו פירות שאם ירצה למכרם בשוק וליקח דמיהם מיד מוכרם בי' ואם תבע אותם הלוקח לקנותם ויתן המעות מיד יקנה אותם בי"ב ה"ז מותר:

ג מכר לו סחורה בי"ב על מנת לפרעו לאחר זמן יכול לומר לו תפרע לי מיד ולא אקח ממך אלא עשרה: הגה ודוקא שכבר נגמר המקח בי"ב וזכה בו הלוקח כבר (בית יוסף בשם נ"י ומרדכי) אבל קודם שנגמר המקח אם אמר לו תפרע לי עכשיו י' שוב אסור ליקח אחר זמן י"ב (פי' דברי נ"י הנזכר לדעת ב"י) אם לא ירצה הלוקח ליתן עכשיו:

ד מי שיש לו שטר חוב על חבירו או מלוה על פה מותר למכרם לאחר בפחות ואפילו לא הגיע זמן הפרעון ואין בו משום רבית (בעל התרומות) ובלבד שיהא אחריות השטר והמלוה על הלוקח כגון אם יעני הלוה שלא יהיה לו ממה לפרוע שלא יחזור על המוכר אבל אחריות שבא מחמת המוכר כגון שנמצא פרוע או שטרפו בעל חוב מוקדם א"צ שיהיה על הלוקח ואם יש ביד המוכר משכון של הלוה מותר למכרו ללוקח וכן מותר שיבטיחנו הלוה בערבות או במשכון ואם עבר וקבל עליו המוכר אחריות תנאו קיים ואם אינו יכול לקבל חובו מחזיר לו מעותיו ואם יש בו ריוח יהיה למוכר וכשם שיכול למכרו לאחר בפחות כך יכול למכרו ללוה בעצמו: הגה אסור לאדם לומר לחבירו הא לך עשרה דינרין ופטרני ממה שאני חייב י"ב דינרין לפלוני אע"ג דאפשר שיפטור עצמו בי' דינרין ודוקא שחייב י"ב דינרין אבל אם אינו חייב אלא שהמלך יטיל עליו אומנות עם שאר בני מדינתו בעד י"ב דינרין אם אומר שקול עלי לאומנות אסור אבל אם אומר מלטני מן האומנות מותר דלמא יפייס אותו בפחות (תשובת הרשב"א סימן תרפ"ו):

ה אם הקהל צריכים מעות ימכרו עזר היין או הבשר לשנים או שלשה מיחידי הקהל לפרוע הסך לזמנים ידועים והקונים יתחייבו לקהל בשטר ואחר כך ימכרו הקהל החוב ההוא למי שיתן להם המעות מיד:

ו היו חמריו ופועליו תובעים אותו בשוק ואמר לשולחני תן לי דינר טבוע (פירוש דינר שיש עליו צורה ויוצא בהוצאה) לפרעם ואתן לך יותר משויו מעות שאינם טבועות שיש לי בבית מותר והוא שיש לו כל דמי הדינר: הגה ולי נראה מדברי האשיר"י והתוספות דאין צריך שיהיה כל דמי הדינר בידו אלא אפי' מעט מהם כמו בהלואת סאה בסאה דלעיל סי' קס"ב וכן הוא

בקצת ספרי הטור והוא הנכון לדעתי וכל זה לא שרי אלא דינר במעות דהוי דרך מקח וממכר אבל מעות במעות דהוי בהלואה אפילו יש לו הכל אסור (טור וב"י בשם תוספות וריב"ש):

**ז** אם קונה דבר ששוה י"ב בי' בשביל שמקדים המעות אם ישנם ברשות מוכר אלא שאינו מצוי לו עד שיבא בנו או עד שימצא המפתח מותר ואם אינם ברשותו אסור אפי' יש לו מאותו דבר הקפה ביד אחרים: הגה ונאמן המוכר לומר שיש לו (הגהות מרדכי ריש איזהו נשך) וכל זה לא שרי אלא בסתם אבל אם מפרש לומר אם תתן לי עכשיו אתן לך בי' ואם לאחר זמן בי"ב אסור (טור בשם הר"ר ישעיה) וכל זה בדבר ששומתו ידוע אבל אם אין שומתו ידוע אפילו אין לו שרי (ב"י בשם תוספות ורא"ש) ובלבד בסתם אבל לא במפרש (שם):

**ח** המקדים לבעל הגנה מעות דמי עשר דלועים אלו שיתנם לו כשיהיו בני אמה בזוז אע"פ שעתה בני זרת בזוז מותר (הואיל וממילא קא רבו וגם כבר גדלו קצת) :

**ט** ההולך לחלוב עזיו לגזוז רחליו לרדות כוורתו ואמר לחבירו מה שעיזי חולבות מה שרחלי גוזזות מה שכוורתי רודה מכור לך המדה בכך וכך ומוזיל גביה בשביל הקדמת המעות אסור אבל אם אמר לו כל מה שעזי חולבות ורחלותי גוזזות וכוורתי רודה הן רב הן מעט מכור לך בכך וכך מותר שהוא קרוב להפסד כמו לשכר:

**י** אסור לקנות פרי הפרדס קודם שיגמור ויתבשל מפני שזה שמוכר עתה בעשר הוא פרי ששוה עשרים כשיגמר נמצאת התוספת בשביל ההקפה (ולא דמי לדלועין דלעיל דשרי דאין דרך למכור פירות פרדס כך) (המ"מ פ"ט מה"מ ונ"י פא"נ) אבל מותר לקנות עגל בזול ולהניחו ביד המוכר עד שיגדל שאם ימות או יכחיש הוא ברשות לוקח והמיתה דבר מצוי תמיד:

**יא** המקדים מעות לבעל הכרם על השריגים ועל הזמורות לכשיכרתו שהם ביוקר והוא קונה אותם בזול עד שיבשו ויכרתו אסור אלא אם כן הפך בהם כשהם מחוברים שנמצא כקונה אילן לזמורותיו:

**יב** שומרי השדות שבעלי השדות חייבים ליתן להם שכירותם מיד אחר הקציר אסור להוסיף להם בשכר כדי שימתינו אחר דישה ומירוח (פירוש טהרת התבואה מן הקש ועשותה כרים שוין פני הכרי בלוח) אלא אם כן יסייע לדוש ולהבר:

**יג** מותר להקדים מעות על יין בשעת הבציר על מנת שיתן לו יין טוב בניסן וכן מותר להקדים מעות על חבית ידוע של יין ולהתנות עם המוכר שאם יוזיל או יתייקר עד זמן מכירת היין יהיה ברשות הלוקח ואם יחמיץ יהיה ברשות המוכר אבל אם אין הלוקח מקבל עליו אחריות הזול אסור אפילו מושכו לרשותו:

**יד** חבית של יין שהיא שוה עתה דינר ומכרה לו בשתים עד הקיץ על מנת שאם תארע בה תקלה הרי היא ברשות המוכר עד שימכרנה הלוקח הרי זה מותר שאם אבדה או נשברה אינו משלם כלום ואם לא מצא למכרה ולהרויח בה הוה ליה להחזירה לבעלים

וכן אם מכרה לו בשתים ואמר ליה היתר על שתים יהיה בשביל שאתה מטפל למכרה ואם לא תמצא למכרה כמו שתרצה החזירה לי ה"ז מותר אע"פ שאם אבדה או נגנבה או החמיצה תהיה ברשות לוקח: הגה וכל זה כשקצץ קצבה לדמי החבית שמוכר אבל אם מוכר לו בלא קצבה כגון שמכר לו שבע חביות ואמר לו תשלם לי כל החבית כמו שיהיה השער בעת שתקח כל חבית שרי אע"ג דעכשיו אינו שוה כל כך: (הגהות מרדכי בשם רב האי וכן משמע מתשובת הרי"ף שהביא הב"י):

**טו** מי שיש לו סחורה שנמכרת כאן בזול ובמקום אחר ביוקר וא"ל חבירו במקום הזול תנה לי ואוליכנה למקום היוקר ואמכרנה שם ואעשה צרכי במעות עד זמן פלוני ואפרענה לך כפי מה ששוה שם אם האחריות בהליכ' על הלוקח אסור ואם האחריות על המוכר מותר והוא שיתן לו שכר טרחו על הולכתה למקום היוקר ואם המוכר אדם חשוב שפוטרין ללוקח המכס בשבילו אין צריך לתת לו שכר טרחו:

**טז** היו החטים במדינה ד' סאין בסלע ובכפרים שש בסלע מותר ליתן סלע לתגר כדי שיביא שש סאין מהכפר לזמן פלוני והוא שיהיו באחריות לוקח אם נגנבו או נאבדו בדרך ואדם חשוב אסור לעשות זה ובמיני סחורה אסור לכל אדם לפי שאין מיני סחורה מצויים כפירות: הגה ויש מתירין בפירות אפילו אחריות הדרך על התגר המביאם (הרמב"ם והריב"ש והרב המגיד וב"י בשם תוס' והמ"מ) ובלבד שיתן לו שכר טרחו ועמלו:

**יז** המוליך פירות ממקום הזול למקום היוקר ואמר לו חבירו תנם לי ואני אתן שם פירות תחתיהם לזמן פלוני אם יש לו שם פירות מותר ואם לאו אסור:

**יח** להלוות דינר זהב השוה כ' דינרים על אחריות ספינה ההולכת מעבר לים ושיתן לו בשובה כ"ד דינרים אסור: הגה ויש מתירין להלוות לאחד י"ב דינרין ושיקנה בהם סחורה על היריד ושיתן למלוה בשובו לביתו י"ג דינרים ובלבד שיקבל המלוה הסחורה ויוליכנה לביתו ויהיה אחריות הדרך על המלוה דהוי כמו שיש לו חלק בריוח הסחורה הואיל ומקבל עליו אחריות וכן נהגו בימי רש"י להקל (בנימין זאב סימן שס"ד):

**יט** לתת כ' ליטרין למי שיבטיח ק' שיש לו בספינה מותר:

## סימן קעד

**דין המוכר לחבירו על מנת להחזיר. ובו ח' סעיפים:**

**א** מכר שדה לחבירו ואמר לו לכשיהיו לי מעות תחזיר לי קרקע לא קנה וכל הפירות שאכל רבית קצוצה הוא ומוציאין אותם בדיינים: הגה ואפילו לא התנה כך אלא שהמנהג כן בעיר שכל מי שקונה צריך להחזיר כשיהיו למוכר מעות דכל המוכר אדעתא דמנהגא מוכר ואסור ללוקח לאכול הפירות (ב"י בשם תשובת הרשב"א): אבל אם אמר לו הלוקח מדעתו כשיהי' לך

מעות אחזיר לך הקרקע אינו תנאי והמקח קיים מיד לפיכך הלוקח אוכל פירות ואם כשאמר כן הלוקח חלטו ממנו המוכר וחזקו הרי הוא תנאי אבל כל שעשאו הלוקח ואפילו בתוך המכר ושתק המוכר ולא חזקו אין זה תנאי אלא כפטומי מילי והמכר מכר הואיל שלא עשאו המוכר שהיה לו לעשותו: הגה וכן אם מכר לו קרקע מעכשיו והמתין לו המעות הלוקח מותר לאכול הפירות והמוכר אסור דבשכר המתנת מעותיו קא אכיל (טור):

ב מכר לו שדה במנה ובאותו יום עשה לו שטר שאם יחזיר לו מעותיו יחזיר לו שטר המכר אם נעשה תנאי זה קודם המכר או בשעת המכר אין לו דין מכר אלא דין הלואה והלוקח חייב להחזיר כל מה שאכל אבל אם נעשה לאחר המקח אפילו שעה אחת הרי זה מכר גמור ואפילו עשה לו שטר ע"ז בקנין ובכל מיני חיזוקים חסד הוא שרוצה להתחסד עמו ולהחזיר לו מקחו (תשובת הרשב"א הג"א בשם ר"ח וב"י בח"ה סי' ר"ז סי"א לדעת הרמב"ם):

ג האומר לחבירו קנה לי שדה מפלוני ואמר המוכר לשליח אני מוכר לך על תנאי שיחזירנו לי כשיהיו לי מעות והשיב השליח אתה והלוקח חברים בטוב תתפשרו אינו מוכר אלא על זה התנאי וצריך להחזירה ומוציאים ממנו פירות שאכל (ועיין בח"ה סימן ר"ז איזה תנאי מבטל מקח):

ד מכר לו שדה ונתן לו מקצת אם אמר ליה מוכר ללוקח קנה כשיעור מעותיך כל אחד מהם אוכל פירות כשיעור מעותיו:

ה אם אמר המוכר ללוקח לכשתביא שאר המעו' תקנה מעכשיו שניהם אסורים לאכול הפירות אלא מניחים אותם ביד שליש אם יביא שאר המעות יתנם ללוקח ואם לא יביא יחזירם למוכר והוא יחזיר המעות שקבל ואם יאמר הלוקח אוכלם ואם לא יגמר המקח כשיבוא המוכר להחזיר לי מעותי אנכה דמי הפירות מותר וה"ה אם המוכר אומר כן: הגה ודוקא שאמר אנכה לך מן הדמים אבל אם אמר אשלם לך הפירות שאכלתי אסור דסוף סוף רבית קא נוטל אלא שחוזר ומשלם לו (טור):

ו אמר ליה המוכר כשתביא שאר המעות קנה ולא אמר מעכשיו המוכר אוכל פירות עד שיביא הלוקח ואם אכל הלוקח מוציאין ממנו:

ז זבין ולא אצטריכו ליה זוזי דאמרינן דהדרי זביני וכן בזבין ארעא אדעת' למיסק לארעא דישראל ולא סליק או לא איתדר ליה הדרי זביני א"א ללוקח למיכל פירות אפי' בתנאי עד דידע דליקום זביני:

ח השוכר מחבירו בית או שדה בדבר מועט בשנה והקדים לו שכר עשרים שנה והתנו שאחר שנה או שנתים אם ירצה המשכיר להחזיר לו ינכה שכר הזמן שהיה הקרקע

תחת ידו כמו שפסקו ויחזיר לו קרקעו מותר ובדרך זה יהיה אחריות קרקע מנפילה או שריפה על בעל הקרקע:

## סימן קעה

**דין הפוסק על הפירות כפי השער. ובו ח' סעיפים:**

א אין פוסקין על הפירות על שער של עיירות מפני שאינו קבוע אבל פוסקין על שער שבמדינה שהוא קבוע ומשיצא השער של מדינה מותר להקדים מעות לחבירו ולפסוק עמו שיתן לו אותם פירות כל השנה כשיעור מעותיו כפי אותו השער אפי' אם יתייקרו ואפילו אם אין למוכר פירות: הגה וי"א דפוסקין על שער של עיירות (תוס' והרא"ש וטור והגהות אשיר"י) ויש להקל באיסור דרבנן (ד"ע):

ב היו החדשות במדינה ד' סאין בסלע וישנות שלשה בסלע אין פוסקין עד שיצא השער לחדש ולישן:

ג היו חטין של לקוטות (פי' עניים המלקטים לקט שכחה ופאה) ד' סאין בסלע ושל בעה"ב ג' פוסק ללקוטות כשער הלקוטות ולא יפסוק לבע"ה עד שיקבע השער לבעל הבית:

ד אם היה למוכר מאותו המין אע"פ שעדיין לא נגמרה מלאכתו מותר לפסוק עליו עד כדי השיעור שיש לו אף על פי שעדיין לא יצא השער והוא שלא יהא מחוסר אלא מלאכה אחת או ב' אבל אם מחוסר ג' מלאכות אסור:

ה הפוסק על השער צריך שלא ירויח בדבר כלום כגון שאם מנהג שהלוקח נותן שכר הסרסור צריך שיתן הוא וצריך שינכה למוכר החסרון שראוין להתחסר לפי המדה ולפי הזמן:

ו הפוסק על הפירות ונתייקרו בשעת הפרעון יכול לשום הפירות שנפסק עליהן במעות וליתן לו פירות אחרות אבל מעות אינו יכול ליתן ויש מי שאומר שיכול ליתן מעות: הגה ויכול לפסוק על שער שבשוק על פירות האחרות כאלו נותן לו מעות עכשיו ודוקא שלא שם הפירות הראשונים על מעות רק אומר כך וכך סאה חטין יש לי אצלך תן לי בהם כך וכך יין או שאר דבר אבל אם שם אותו על דמים שיאמר כך וכך הם דמי החטין תן לי בהם יין אסור דהוי כאלו הלוה לו מעות דאין פוסקין עליהם כשאין המעות בעין אלא כשיש לו (כך דקדק הב"י מלשון ר"ן ונ"י) כמו שנתבאר סי' קס"ג:

ז כיון שנקבע השער מות' לפסוק על שער הגבוה כיצד היו החטין נמכרות ד' סאין בסלע ופסק עמו שיתן לו החטין כשער הזול אם עמדו אח"כ עשר סאין בסלע נותן לו עשר סאין בסלע נתן לו המעות סתם ולא פסק עמו כשער הגבוה והוזלו נותן לו כשער שהיו

שוים כשנתן לו המעות ומי שחזר מקבל מי שפרע ואם היה שליח לאחרים אינו נוטל אלא כשער הזול או מחזיר דמים ואין השליח ולא המשלח מקבלים מי שפרע:

ח מקח שנעשה באיסור כגון שהוסיף במקח משום אגר נטר וכיוצא בזה המקח קיים בענין שלא יהא בו רבית והוא שנתקיים המקח באחת מדרכי ההקנאות אבל אם לא נתקיים המקח אלא לענין מי שפרע בטל לגמרי:

## סימן קעו

**איזה השכרה מותרת ואיזה אסורה. ובו ח' סעיפים:**

א אסור לאדם להשכיר מעותיו שיאמר לו אשכיר לך י' דינרין בדינר לחודש והני מילי כששוכר להוציאם אבל אם שכרם כדי להתלמד בהם או ליראות ומחזירם לו בעין מותר: הגה ודוקא שלא קבל עליו רק אחריות גנבה ואבדה אבל אם קבל עליו כל אחריות אסור (ב"י בשם בעל התרומות) ואם קיבל עליו המשכיר כל אחריות בין דגנבה ואבדה בין אחריות דאונסין יש מתירין אפי' משכיר לו להוציאם (ת"ה סי' ש"ב) כדלקמן סי' קע"ז ומיהו אם לא קבל עליו רק גנבה ואבדה ולא אונסין או אונסין ולא גנבה ואבדה אסור להוציאן בשכרן (ב"י בשם תוס' והגהמ"יי פ"ה וסמ"ג וריב"ש סי' ש"ה וש"ח ות"ה שם וע"פ) מיהו לא הוי אלא כאבק רבית אבל אם לא קבל המשכיר אחריות כלל הוי רבית קצוצה (ריב"ש שם):

ב כלים מותר להשכירם אפילו נותן לו רשות למכרם ולעשות בהם כל חפצו רק שלבסוף יחזיר לו כלי אחר כזה (לשון רמב"ם פ"ח מה"מ די"א):

ג מקום שנהגו לשכור הספינה וליטול שכרה ואם נשברה שמין לו מה שפחתה ומשלם יתר על שכרה הרי זה מותר וכן מותר להשכיר סיר של נחושת וכיוצא בו ונוטל השכר ודמי מה שפחת ממשקלו וכן כל כיוצא בזה: הגה וי"א דוקא כלים כאילו דאפי' מה שנשאר נפחת קצת ובעד זה נוטל שכר ולכן אם נשבר משערין כמה היה שוה בשעת שבירה (ב"י בשם התוספות וכן כ' רבינו ירוחם והגהות אשיר"י וכן משמע לשון הטור):

ד מותר לשכור פרה ולשומה בדמים כגון שיאמר הרי פרתך עשויה עלי בשלשים דינר אם תמות וכל זמן שהיא אצלי אעלה לך סלע בחדש בשכירות (וי"א דאם תמות משערין כמה היתה שוה בשעת מיתה) (רמב"ן ורבינו ירוחם והטור):

ה המשכיר שדה לחבירו בי' כורים לשנה וא"ל תן ר' זוז שאפרנס בהם השדה ואני אתן לך י"ב כור בכל שנה הרי זה מותר מפני שאם יפרנס השדה בדינרין אלו יהיה שכרה יותר וכן אם השכיר לו חנות או ספינה בעשרה דינרין בשנה ואמר לו תן לי מאתים זוז שאבנה בהם ואציירנה ואכיירנה או אתקן בהם ספינה זו וכלי תשמישה ואני אעלה לך י"ב דינר בכל שנה הרי זה מותר. (הואיל והוא מוציא המעות בגוף הספינה או החנות) (טור)

אבל אם א"ל תן לי ר' זוז כדי להתעסק בהם בחנות או להוציא בסחורה של ספינה או לשכור בהם מלחים ואני אוסיף לך בשכירות הרי זה אסור:

ו מותר להרבות בשכר הקרקע (לשון רמב"ם פ"ז מה"מ דין ח') כיצד השכיר לו את החצר וא"ל קודם שהחזיק בו אם מעכשיו אתה נותן לי הרי היא לך בי' סלעים בכל שנה ואם תתן שכר חדש בחדש הרי היא בסלע בכל חדש ה"ז מותר וכיוצא בזה בשכר האדם ג"כ מותר: הגה אבל אם כבר החזיק בו לשכור לו בי' סלעים לשנה אסור לומר לו תתן כל חדש סלע א' ואני אמתין לך המעות (ב"י בשם תלמידי הרשב"א) וכ"ש אם כבר נתחייב לו השכירות ונותן לו דבר בהמתנת המעות דאסור (הגהות אשיר"י והג"מ פ' א"נ ובהגמי"י פ"ח) מותר להרבות בנדונית חתנים כגון שנדר נדוניא לבתו והתנה עם חתנו שכל שנה שיניח לו הנדוניא אצלו יתן לו כך וכך שכר מותר שאין זה אלא כמוסיף לו נדוניא ודוקא כשהתנו כן קודם הנשואין אבל לא אח"כ דהוי אגר נטר (רשב"א סימן תקכ"ט וריב"ש סימן תק"ב) ועיין לקמן סימן קע"ז):

ז אסור לומר לאדם עשה עמי מלאכה היום ששוה דינר ואני אעשה עמך בשבוע אחר מלאכה ששוה שתים:

ח השוכר את הפועל בימות החורף לעשות עמו בימות הקיץ בדינר ליום ומקדים לו שכרו מעתה ושכרו שוה בימות הקיץ סלע ליום אסור אבל אם אמר לו עשה עמי מלאכה מהיום ועד זמן פלוני בדינר ביום מותר דכיון שמתחיל לעשות עמו מעתה אינו נראה כנוטל שכר מעותיו שמקדים לו:

## סימן קעז

**שלא יקבל צאן ברזל מישראל וכמה דיני משא ומתן האסורים משום רבית. ובו מ' סעיפים:**

א אין מקבלין צאן ברזל מישראל דהיינו שמקבל ממנו מאה צאן ויהיו הגזות והולדות והחלב לאמצע לשליש או לרביע עד שנה או עד שנתים כמו שהתנו ביניהם ואם מתו הצאן הרי המקבל משלם דמיהם ה"ז אסור שהרי בעל הצאן קרוב לריוח ורחוק להפסד לפיכך אם קבל עליו בעל הצאן שאם הוקרו או הוזלו או נטרפו הרי הן ברשותו ה"ז מותר וכן כל כיוצא בזה וכן הדין במקבל עליו סחורה בענין זה (טור) : הגה וכל זה לא מיירי אלא כשיש למקבל ריוח אבל אם אין לו ריוח כלל במה שמקבל אין כאן הלואה כלל ואפילו קיבל עליו כל האחריות שרי דהא מותר לש"ח לקבל עליו להיות כשואל (ב"י ובעל התרומה בשם חכמי לוני"ל והר"ן בתשובה):

ב הנותן מעות לחבירו בתורת עיסקא דהיינו שחצי האחריות על הנותן וחצי על המקבל אסור שכל עיסקא פלגא מלוה ופלגא פקדון ונמצא שטורח בחלק הפקדון בשביל חלק

המלוה לפיכך צריך לו ליתן שכר טרחו שבכל יום ויום מימי השותפות כפועל בטל של אותה מלאכה שבטל ממנה ואם היה לו עסק אחר כל שהוא להתעסק בו עם מעותיו של זה אינו צריך להעלות לו שכר של כל יום אלא אפילו העלה לו דינר בכל ימי השותפות דיו ואם פחתו או הותירו יהיה לאמצע בשוה וכן אם א"ל כל הריוח יהיה לך שלישו או עשיריתו בשכרך הואיל ויש לו עסק אחר ה"ז מותר ואם הפסידו יפסיד מחצה ואם היה המתעסק אריסו והיה לו עסק אחר אינו צריך להעלות לו שכר אחר כלל שהאריס משועבד הוא לבעל השדה: הגה וצריך להיות כל אחריות פלגא הפקדון על הנותן אפילו אחריות דאונסין (טור ופוסקים בשם ר"י) ודלא כיש מקילין ומתירין במקצת אחריות (ריב"ן):

ג במה דברים אמורים כשלא פסק עמו בתחילת העסק אלא נתן לו למחצית שכר אבל אם פסק עמו בתחילת העסק שכר טרחו בדבר ידוע ואפילו בדינר מותר (פי' ב"י לדברי הרמב"ם): הגה וכל זה כשאחד נותן המעות אבל אם כל אחד נותן מעות אפי' א' מתעסק לבד אין כאן עיסקא אלא הוי כשותפות בעלמא (בית יוסף בשם רי"ף וסמ"ג):

ד הנותן מעות לחבירו סתם להתעסק בהם ולא פסק עמו בתחלת העסק דבר לשכר טרחו וכשבאו לחשבון ולא רצה ליתן לו שכר כל יום ויום מימי השותפות ואם היה לו עסק (אחר) לא רצה ליתן לו דינר לכל ימי השותפות יהיה שכר המתעסק בחצי הפקדון שליש ריוח הפקדון שהוא שתות ריוח כל המעות לפיכך אם הרויחו יטול המתעסק ב' שלישי הריוח חצי הריוח של חצי המעות שהם מלוה ושתות הריוח בשכר שנתעסק בפקדון נמצא הכל ב' שלישי הריוח ויטול בעל המעות שליש הריוח ואם פחתו יפסיד המתעסק שליש הפחת שהרי הוא חייב בחצי הפחת מפני שחצי המעות מלוה ויש לו שתות בשכרו באותו החצי של פקדון ונמצא שנשאר עליו מהפחת שלישו ובעל המעות יפסיד שני שלישי הפחת:

ה כשהוא נוטל שכר על חלק הפקדון שבידו הרי הוא כשומר שכר מותר ליתן עיסקא למחצית שכר ולהתנות שלא להתעסק אלא בדבר פלוני ואם ישנה שיהיה כל האחריות על המקבל וכן כל תנאי שירצה כגון שיתנה שלא ישמור הכספים אלא תחת הקרקע ואם שינה והפסיד כל ההפסד למקבל ואם הרויח הוא לאמצע אע"פ שעתה הוא קרוב לשכר ורחוק להפסד לא חשיב רבית כיון שאם לא שינה היה קרוב לשכר ולהפסד: הגה ומותר למקבל לשנות לכתחלה ולא אמרינן דהוי כגזלן בכך (ב"י בשם הר"ן ובהגהות אשיר"י פ' א"נ ובמרדכי) מיהו אם שינה ואמר לעצמי אני עושה ולא בתורת עיסקא הוי כגזלן ומה שעשה עשה לעצמו (ר' ירוחם) ולכן יתנה הנותן תחלה שאם יטול לפעמים קצת מן העסק לצרכו שלא יהא מקרי שולח יד בפקדון בכך דאז הוי כגזלן וכל הריוח שלו והמעות מלוה עליו ואסור ליטול אח"כ רבית (ב"י בשם

תשובת מיימוני) ואם נהגו שלא להקפיד בכך מסתמא כאלו התנו דמי וכמ"ש לעיל סי' קס"ח ועי' לקמן סוף סי' זה מדין זה:

**ו** נתן מעות לעיסקא למחצית שכר וקצץ בדבר ידוע אפילו אם כל האחריות על הנותן אסור: הגה וי"א דאם מקבל עליו כל האחריות מותר (ב"י בשם מהרי"ק שורש קי"ט וכן משמע בת"ה סי' ש"ב) בכל רבית דרבנן כגון נותן בעיסקא או בשאר רבית דרבנן אבל ברבית קצוצה לא מהני אם המלוה מקבל עליו כל האחריות אבל אם לא מקבל עליו כל האחריות רק קצתו אפילו בדרבנן אסור ויש להקל ברבית דרבנן כסברא זאת:

**ז** הנותן מעות לחבירו למחצית שכר שנתיים ושלש ושוב נמלכו ועשו קצבה ביניהם לתת לו כך לשנה אם הלוה הוציא המעות ביציאותיו ונתן ריוח הוי רבית אבל אם הי' מתעסק והולך ופרע מריוח שהרויחו הנכסים כיון דמעיקרא לאו בתורת איסורא אתא לידיה אם חצי ריוח שהרויחו המעות עלה למה שנתן לו מותר:

**ח** הלוה מנה לחבירו לכל הנאתו אלא שהתנה עמו שיסלק מעל אותו המנה מס המלך אסור:

**ט** לוה שקבל עליו לזון היתום וכשבא היתום לתבוע חובו טען לנכות מה שנתן לו ממזונות והיתום טוען שלא קבל ממנו דבר היתום נאמן:

**י** א"ל הילך ר' זוז מעכשיו כדי שיפול תחתיו לאומנות המלך שהיא בשי"ן אסור אבל אם א"ל פרשני מן האומנות מותר (ועי' בסי' קע"ג):

**יא** האומר לחבירו מנה לי בידך מרבית קצוצה שגבית ממני והלה אומר לא היו דברים מעולם משביעין את הנתבע היסת (פי' שהסיתו אותו חכמים לישבע להסיתו להודות כי מדאורייתא אין משביעין אלא שבועת השומרים וע"פ עד אחד ובהודה מקצת מהטענה (ויש חולקין (ר' ירוחם בשם הר"מ) וע"ל ס"ס קס"ח):

**יב** המקבל מעו' לחצי ריוח וטוען שמלוה ברבי' היא אינו נאמן:

**יג** המלוה מעות לבעל הבית וגם חוזר ההלכ' עם בנו של בעל הבית ובעל הבית נותן לו הוצאות אסור אלא אם כן יתן לו הקרן במתנה גמורה שאם ירצה לעכבו יהא רשות בידו (ולעיל סי' קס"ו בארתיו):

**יד** האומר לחבירו אם לא אפרעך לזמן פלוני הריני חייב לך מעכשיו ולזמן העיכוב כך דינרין (יותר ממה שהלוהו) אסור מפני הערמת רבית: הגה ויש מתירין אם נותן לו מעות ומקבל פירות (ריב"ש סימן של"ה) ויש להקל בזה וע"ל בסי' קס"ג אם עבר ועשה ערמה ברבית אי מוציאין מידו:

**טו** המחייב לפרוע לחתנו לנדוניא לזמן פלוני ואם יעכב מלפרוע יוסיף על סך הנדוניא על כל עשרים דינר מהם ז' פשיטים בכל חדש מותר שזה דומה לנותן מתנה לחבירו

ואומר לו אני נותן לך כך וכך לזמן פלוני ואם לא אתן לך לזמן פלוני עוד אני מוסיף כך וכך שהוא מותר (וכבר נתבאר לעיל סי' קע"ו):

**טז** אם חייב עצמו לתת למלוה כך וכך בכל שבוע בעוד שמעכב ממונו הרי זה רבית גמור: הגה אע"ג דכתב לו כך דרך קנסא אם לא אפרע לך לזמן פלוני אתן לך כל שבוע כך וכך ואע"ג דאם היה פורע לו בזמנו לא הוי כאן רבית כלל מ"מ הואיל וכתב לו ליתן לו קצבה בכל שבוע ושבוע הוו רבית גמור (רוב הפוסקים) וכן עיקר אע"ג דיש מקילין התירו ללוות ברבית בדרך זה (הגהות מרדכי פא"נ בשם ר"י דארלייני"ש):

**יז** המלוה על המשכון ואמר אם לא אפדנו לזמן פלוני יהיה שלך כל ששוה יותר על החוב יש מי שאוסר משום הערמת רבית (ועיין בח"מ סימן ע"ב וע"ג):

**יח** המוכר סחורה לחבירו בס' זהובים שקבל מיד והתנה לתתה לו לחצי שנה ואם יעבור על זה שיתן בעבורה ק' זהובים וקנו מידו והגיע הזמן ולא נתן חייב ליתן הק' זהובים והוא שכשפסק על הסחורה ההיא יצא השער וקנה כפי השער או היתה לו הסחורה ההיא:

**יט** אם הפקיד מעות אצל חבירו והנפקד הלוום לעובד כוכבים הנפקד חייב באונסין ואין למפקיד בריוח כלל ואם הנפקד רוצה לתת דבר מעצמו למפקיד אין בו משום רבית (ועי' בח"מ סי' רצ"ב):

**כ** המתעסק בשל חבירו ונותן לו ריוח כל שנה ולבסוף טוען שלא היה שם ריוח אינו נאמן מאחר שנתנו לשם ריוח (ועי' בח"ה סי' פ"א):

**כא** אם נותן לחבירו סחורה בתורת עיסקא אם דרך לשכור כתף להוליכה לשוק לא יאמר לו כיון שאני נותן לך שכר טירחך אתה תתן שכר הכתף. (אלא שמין כמה צריך ליתן והוא בכלל הקרן) (טור):

**כב** אם יש למקבל סחורה שקנה בזמן הזול ועכשיו נתייקרה לא ישום אותה כמו שקנאה אלא כמו ששוה עתה: הגה ובמקום שנהגו לתת מעשר מריוח המעות אין המקבל יכול ליתן המעשר אלא יתן חציו לנותן והוא יתננו למי שירצה (מרדכי פרק הגוזל):

**כג** הנותן בהמה לחבירו בעיסקא באתונות חייב ליטפל י"ח חדש ובדקה כ"ד ובתוך זה הזמן כל א' מעכב על חבירו והולדות מקום שנהגו לחלקם מיד חולקים ובמקום שאין מנהג יגדלם המקבל בדקה שלשים יום ובגסה חמשים יום ומשם ואילך נוטל חצי השבח והחצי מהחלק השני וא"צ ליתן לו שכר טרחו מחלק השני ואם בא לחלוק צריך להודיעו לחבירו או לשום ולהתנות בפני ג' ואם לאו אין החלוקה כלום (ואינו נוטל רק מחצית השבח כמו בראשונה) (טור):

כד הנותן עיסקא לחבירו לא יצרף הריוח עם הקרן ויעשה כולו קרן דשמא לא יהיה כל כך ריוח ונמצא נוטל ממנו רבית וכן לא יתן לו מעות בתורת עיסקא או שותפות ויכתוב אותם מלוה שמא ימות ונמצא השטר ביד היורש וגובה בו את הרבית:

כה אם כתוב בשטר פלגא באגר ובהפסד אם הנותן או המקבל אדם גדול וידוע שלא היה עושה איסור רבית דנין אותו להיתר לומר אם יטול חצי הריוח שיקבל עליו שני חלקים באחריות ואם לא יקבל עליו אלא חצי האחריות שלא יטול אלא שליש הריוח אבל באינש אחרינא דלא אתחזק בהכי דייניגן לשטרא כפשטיה והוה ליה שטר שיש בו רבית ואם יש הפסד יפסיד החצי כפי תנאו ואם יש בו ריוח לא יקבל כלום. (וכן ה"ה בכל עיסקא שנעשה באיסור) (תשובת הרא"ש כלל פ"ח):

כו והיכא שהוא אדם גדול דדייניגן להתירא אם יש בו ריוח ואמר הנותן אני אטול החצי מיד ואם יהיה בו הפסד אקבל אחריות ההפסד שני חלקים או אם יש בו הפסד אומר איני מקבל אלא חצי ההפסד ולכשיהיה בו ריוח לא אקבל אלא השליש והמקבל אומר בהפך אם יש בו ריוח שיטול הוא מיד ב' חלקים ואם יהיה בו הפסד יקבל עליו חצי האחריות או אם יש בו הפסד אומר שאינו מקבל אלא השליש וכשיהיה ריוח לא יקח ממנו אלא החצי אם כתוב בשטר דיהיב מרי עיסקא למקבל פלגא באגר ובהפסד משמע דמלתא במרי עיסקא קיימא ובדידיה תליא מילתא למיתב למקבל מאי דניחא ליה ואי כתיב ביה למשקל פלגא באגר ובהפסד משמע דבמקבל תליא מילתא למשקל מאי דבעי:

כז אם התנו על חלוקת הריוח ולא התנו על חלוקת ההפסד אם יהיה שם הפסד יפסיד המתעסק שני שלישי החלק שהיה מרויח וכן אם התנו על חלוקת ההפסד ולא התנו על חלוקת הריוח והרויחו יטול כמו אותו החלק שהיה מפסיד ותוספת שליש חלק חבירו כיצד אם התנו שיטול המתעסק רביע השכר ולא התנו על ההפסד אם הפסיד הרי זה משלם שתות ואם התנו שיפסיד המתעסק רביע בהפסד ולא התנו על הריוח אם הרויח נוטל מחצה:

כח אם התנו שהנותן יפסיד שני חלקים ולא יטול בריוח אלא חלק א' ולא היה שם לא ריוח ולא הפסד והמתעסק תובע שכרו לא יטול כלום (תשובת ראב"ד בשם תשובת רי"ף והוא בריי"ף פרק המקבל) אבל אם התנה למחצה בשכר ומחצה בהפסד ולא היה שם ריוח ולא הפסד נוטל המתעסק שכרו מהקרן (תשובת ראב"ד שם):

כט המושיב חבירו בחנות להתעסק ויחלקו הריוח לא יהי' לוקח ומוכר דברי' אחרים ממעותיו ואם עשה כן חצי הריוח לבעל החנות:

**ל** הנותן מעות לחבירו להתעסק אע"פ שהחצי יש לו דין מלוה אינו יכול להוציא החצי לצרכו ולהתעסק בחציו לבד לצורך חבירו וכן אינו יכול לומר אתעסק בחצי שלי ואניח החצי של פקדון בבית דין:

**לא** מתעסק שמת ויש עדים שמעות או מטלטלין אלו הם מזה העסק נוטלן בעל הממון בלא שבועה ואין הבעל חוב ולא האשה נוטלים כלום מהקרן ולא מחלק ריוח הנותן:

הגה ויוכל הנותן ליקח כל העיסקא מידם אע"פ שעדיין לא כלה הזמן שקצב עם המקבל (מיימוני פ"ה דהלכות שלוחים ורוב הפוסקים) (ועיין בח"ה סימן קע"ו):

**לב** נתן המתעסק מתנה מהמטלטלין של העסק או מהמעות לאחרים והביא בעל הממון ראיה ברורה שהם מזה העסק מוציא מידם אפילו שינה אותם מקבל המתנה או מכרם או נתנם לאחרים או הפסיד חייב לשלם והכל בראיה ברורה:

**לג** מי שנתן לחבירו עיסקא אחת וכתב עליה שני שטרות אין שטר אחד משועבד לחבירו שאם היה באחד ריוח ובשני הפסד שימלאו הקרן ואח"כ יחלקו הריוח אלא יחלקו כל שטר לפי תנאם ואם נתן לו שתי עיסקות בשתי פעמים וכתבם בשטר א' והרויח באחד והפסיד באחרת ימלאו הקרן תחלה ואח"כ יחלקו המותר:

**לד** המקבל עיסקא מחבירו והפסיד ולא הודיעו אלא נתעסק ומילא הקרן אינו יכול לומר תפסיד חלקך מההפסד אלא יתמלא הקרן מהריוח ואם יש בו מותר יחלקוהו לפי תנאם:

הגה ודוקא שלא הודיעו אבל אם הודיעו וא"ל לא אעסוק עוד עד שנפלוג בריוח הרשות בידו (ב"י בשם תלמידי הרשב"א ונ"י) דהא יכול לחזור בו אימת שירצה כמו שיתבאר המקבל עיסקא נותן מס מן הריוח תחילה ואח"כ יחלוקו אא"כ התנה שיוכל ליקח הריוח מתי שירצה או שהודיעו ליקח חלקו מן הריוח ואז אם נתן אח"כ מס נחשב להפסד (מרדכי פרק המקבל):

**לה** שנים שקבלו עיסקא מאחר לזמן ואמר אחד לחבירו בתוך הזמן נחלק העסק ואתעסק אני בחציי ואתה בחצייך אין שומעין לו ואפי' אם יאמר אני אקבל אחריות בחצי שלך שאם תפסיד אני אפרענו לבעל המעות אין שומעין לו ואפילו אם יאמר ישאר הקרן בין שנינו ולא נחלוק רק הריוח אין שומעין לו:

**לו** יחיד המקבל עיסקא לזמן קצוב המקבל יכול לחזור בו כדין פועל שחוזר בחצי היום ובעל המעות אינו יכול לחזור בו:

**לז** הלוקח מעות מחבירו ליקח בהם פירות למחצית שכר לא יהא לוקח בשלו חטים ובשל חבירו שעורים:

**לח** הנותן מעות לחבירו ליקח בהם פירות למחצית שכר לוקח בהם כל מין שירצה אפילו בעלי חיים אבל לא יקח בהם לא כסות ולא כלים:

לט הנותן מעות לחבירו לקנות בהם פירות למחצית שכר רשאי לקנות גם לעצמו מאותו המין ובלבד שלא ימכרם ביחד אלא אלו בפני עצמן ואלו בפני עצמן:

מ הנותן מעות לחבירו ליקח בהם פירות למחצית שכר ואומר לא לקחתי אין לו עליו אלא תרעומת ואם יש עדים שלקח במעות משלחו ומכר מוציאין ממנו בע"כ ואם שלח בהם יד בפני עדים או שאמר בפניהם שחוזר בו משליחותו קנה לעצמו (ה"ה ור' ירוחם נכ"ז ונ"י פא"נ) (ועיין בח"ה סימן קפ"ג מדין זה):

## סימן קעח

**שלא ללבוש כמלבושי עובדי כוכבים. ובו ג' סעיפים:**

א אין הולכין בחוקות העובדי כוכבים (ולא מדמין להם) (טור בשם הרמב"ם) ולא ילבש מלבוש המיוחד להם ולא יגדל ציצת ראשו כמו ציצת ראשם ולא יגלח מהצדדין ויניח השער באמצע ולא יגלח השער מכנגד פניו מאוזן לאוזן ויניח הפרע ולא יבנה מקומות כבנין היכלות של עבודת כוכבים כדי שיכנסו בהם רבים כמו שהם עושים : הגה אלא יהא מובדל מהם במלבושיו ובשאר מעשיו (שם) וכל זה אינו אסור אלא בדבר שנהגו בו העובדי כוכבים לשם פריצות כגון שנהגו ללבוש מלבושים אדומים והוא מלבוש שרים וכדומה לזה ממלבושי הפריצות או בדבר שנהגו למנהג ולחוק ואין טעם בדבר דאיכא למיחש ביה משום דרכי האמורי ושיש בו שמץ עבודת כוכבים מאבותיהם אבל דבר שנהגו לתועלת כגון שדרכן שכל מי שהוא רופא מומחה יש לו מלבוש מיוחד שניכר בו שהוא רופא אומן מותר ללובשו וכן שעושין משום כבוד או טעם אחר מותר (מהרי"ק שורש פ"ח) לכן אמרו שורפין על המלכים ואין בו משום דרכי האמורי (ר"ן פ"ק דעבודת כוכבים):

ב מי שהוא קרוב למלכות וצריך ללבוש במלבושיהם ולדמות להם מותר בכל:

ג מי שאכל ושייר פתיתין על שלחנו לא יביא פת שלימה ויניח על השלחן: הגה יש מקומות שנהגו לערוך שלחן ולשום עליו מיני מאכל בלילה שלמחר מלין תינוק ויש בזה איסור משום העורכים לגד שלחן (תא"ו ני"ז) אבל לערוך מטה למזל התינוק יש מתירין (כ"כ האחרונים):

## סימן קעט

**שלא לכשף לעונן ולנחש. ובו י"ט סעיפים:**

א אין שואלין בחוזים בכוכבים ולא בגורלות: הגה משום שנאמר תמים תהיה עם ה' אלהיך (ב"י בשם תוספות דע"פ ובשם ספרי) וכ"ש דאסור לשאול בקוסמים ומנחשים ובמכשפים (פסקי מהרא"י סי' צ"ו):

ב נהגו שאין מתחילין בב' ובד' ואין נושאין נשים אלא במילוי הלבנה: הגה ולכן נהגו ג"כ להתחיל ללמוד בר"ח כי אע"פ שאין ניחוש יש סימן (סמ"ק סימן קל"ו) במה שאדם יודע שהוא כנגד המזל לא יעשה ולא יסמוך על הנס אלא שאין לחקור אחר זה משום תמים תהיה (תשובת רמב"ן סימן רפ"ו) כמו שנתבאר:

ג האומר פתי נפלה מפי או מקלי מידי או בני קורא לי מאחרי או שצבי הפסיקו בדרך או שעבר נחש מימינו או שועל משמאלו ולמי שאירע לו אחד מאלו עושה ממנו ניחוש שלא לצאת לדרך או שלא להתחיל במלאכה וכן המנחשים בחולדה ובעופות ובכוכבים וכן האומר אל תתחיל לגבות ממני שחרית הוא מוצאי שבת הוא מוצאי ר"ח הוא וכן האומר שחוט תרנגול שקרא כעורב ותרנגולת זו שקראה כתרנגול אסור: הגה י"א אם אינו אומר הטעם למה מצוה לשחוט התרנגולת אלא אומר סתם שחטו תרנגולת זו מותר לשחטה כשקראה כתרנגול (ב"י בשם הר"א והוא בתשו' מהרי"ל סימן קי"ח) וכן הוא המנהג:

ד בית תינוק ואשה אף על פי שאין ניחוש יש סימן: הגה אם הצליח אחר זה ג' פעמים או לא (ב"י בשם רש"י) וכן מותר לומר לתינוק פסוק לי פסוקיך (טור) י"א דאדם מותר לעשות לו סימן בדבר שיבא לעתיד כמו שעשה אליעזר עבד אברהם או יהונתן (טור והר"ד קמחי) ויש אוסרין (רמב"ם וסמ"ג) וההולך בתום ובוטח בה' חסד יסובבנו:

ה חובר חבר זהו שעל ידי לחש מקבץ חיות או נחשים ועקרבים יתושים ופרעושים:

ו מי שנשכו עקרב מותר ללחוש עליו ואפילו בשבת ואע"פ שאין הדבר מועיל כלום הואיל ומסוכן הוא התירו כדי שלא תטרף דעתו עליו:

ז מי שרודפים אחריו נחש ועקרב מותר לחבר כדי שלא יזיקוהו:

ח הלוחש על המכה או על החולה ורוקק ואחר כך קורא פסוק מן התורה אין לו חלק לעוה"ב ואם אינו רוקק איסורא מיהא איכא ואם יש בו סכנת נפשות הכל מותר: הגה וי"א דכל זה אינו אסור אלא כשקורא הפסוק בלשון הקדש אבל בלשון לעז לא (רש"י בשם רבו) ומיהו ברוקק טוב ליזהר בכל ענין בפרט אם מזכירין השם שאין לו חלק לעוה"ב (כן משמע מהטור לדעת ר"י):

ט תינוק שנפגע אין קורין עליו פסוק ואין מניחין עליו ס"ת:

י הבריא מותר לקרות פסוקים להגן עליו מהמזיקין:

יא למדוד האזור וללחוש עליו מותר ואפי' בשבת: הגה ועיין בא"ח סימן ש"ו וה"ה שאר לחשים ועיין בא"ח סי' ש"א איזה לחש וקמיע אסור:

יב מותר להתרפאות בקמיע אפי' יש בהם שמות וכן מותר לישא קמיעין שיש בהם פסוקי' ודוקא להגן שלא יחלה אבל לא להתרפאות בהם מי שיש לו מכה או חולי אבל לכתוב פסוקים בקמיעים אסור:

יג דורש אל המתים זה שמרעיב עצמו ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח הטומאה:

יד להשביע את החולה לשוב אליו לאחר מיתה להגיד לו את אשר ישאל אותו מותר: (ויש מתירין אפי' לאחר מותו אם אינו משביע גופו של מת רק רוחו) (כן משמע בהגהות מיימוני בשם רא"ם דלא כבית יוסף):

טו אוחז את העינים אסור וע"י ספר יצירה מותר (אפילו לעשות מעשה) (טור):

טז מעשה שדים אסור ויש מי שמתיר לישאל בהם על הגניבה: הגה וכיוצא בזה (ב"י והגהות מיי' פי"א מהלכות גזילה) וע"י השבעה שמשביע אותם ע"י שמות יש מתירין בכל ענין (ב"י בשם נ"י ושם בהג"ה הנ"ל) מ"מ רוב העוסקים בזה אינן נפטרים מהם בשלום על כן שומר נפשו ירחק מהם (ב"י):

יז הנוהגים לערוך שלחן עם מיני מאכל בליל המילה ואומרים שהוא למזל התינוק אסור. (ועיין לעיל סוף סימן קע"ח):

יח לקטר הבית בעשב שיש לו ריח טוב יש מי שאוסר אא"כ עושה כן כדי להסיר ריח רע:

יט המקטר לשד לחברו ולכופו לעשות כרצונו חייב משום עובד עבודת כוכבים הלומד מן האמגושי אפילו דברי תורה חייב מיתה:

## סימן קפ

**איסור כתובת קעקע וקריחה על מת. ובו י"ב סעיפים:**

א כתובת קעקע היינו ששורט על בשרו וממלא מקום השריטה בחול או דיו או שאר צבעונים הרושמים:

ב אם עושה כן על בשר חבירו אותו שנעשה לו פטור אא"כ סייע בדבר:

ג מותר ליתן אפר מקלה על מכתו:

ד הרושם על עבדו שלא יברח פטור (ונראה דלכתחילה מיהא אסור) (ד"ע):

ה השורט בבשרו אינו חייב אא"כ עושה כן על מתו או לעבודת כוכבים אלא שעל מתו חייבים בין ביד בין בכלי ולעבודת כוכבים אינו חייב אלא בכלי:

ו גדידה ושריטה על מת אסור אפילו שלא בפני המת (ועל צער אחר שרי) (ב"י מפי' הטור):

ז יש מי שאומר דדוקא שריטה אבל אם מכה בידו על בשרו עד שדמו שותת מותר ויש מי שאוסר:

ח המשרט ה' שריטות על מת אחד או על ה' מתים שריטה אחת חייב ה':

ט קרחה הוא שתולש משער ראשו על המת בכל מקום בראש בין ביד בין בסם ושיעורו כדי שיראה מראשו כגריס פנוי בלא שיער וי"א שתי שערות ויש מי שאומר דאיסורא איכא אפי' בשער א':

י קרח קרחה אחת על ה' מתים אינו חייב אלא אחת אבל אם קרח ה' קרחות על מת א' חייב על כל או"א:

יא הקורח בראשו של חבירו והמשרט בבשר חבירו וחבירו מסייע אם שניהם מזידים שניהם לוקים אחד שוגג ואחד מזיד המזיד לוקה:

יב גם הנשים מוזהרות בבל יקרחו: הגה וכל שכן בבל ישרטו (טור) ויש להזהירם שלא תתלשנה בשעריהן על מת שלא תבאנה לידי קרחה (טור בשם הירושלמי) וכן בשריטה:

## סימן קפא

**איסור גילוח הפאות. ובו י"ב סעיפים:**

א פאות הראש הם שתים סוף הראש הוא מקום חיבורו ללחי מימין ומשמאל:

ב בין שגילח הפאות בלבד בין שגילח כל הראש עם הפאות חייב:

ג אינו חייב אלא בתער ויש אוסרים במספרי' כעין תער ויש לחוש לדבריה':

ד גם הניקף חייב אם סייע בדבר שמטה עצמו אליו להקיפו אבל איסורא איכא אע"פ שלא סייע לפיכך אסור להיות ניקף אפילו על ידי עובד כוכבים:

ה המקיף את הקטן חייב. (אבל מותר להקיף את העובד כוכבים או את האשה (ב"י בשם הרא"ש) ויש מסתפקים בדבר (ב"י בשם י"א) וקטן מותר להיות ניקף מן העובד כוכבים) (ר"ן פרק אלו הן הגולין):

ו אשה אינה במצות הקפה וי"א שאף על פי שמותרת להקיף פאת ראשה אסורה להקיף פאת ראש האיש ואפילו הוא קטן:

ז עבדים חייבים בהקפת הראש כאנשים:

ח טומטום ואנדרוגינוס אסורין בהקפת הראש:

ט שיעור הפאה מכנגד שער שעל פדחתו ועד למטה מן האוזן מקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד שם וכל רוחב מקום זה לא תגע בו יד:

י אינו חייב על השחתת פאת הזקן אלא בתער אבל במספרים מותר אפילו כעין תער: הגה ומ"מ נזהרים כשמסתפרין במספרים שיעשה היקף הגילוח בחלק העליון מן המספרות ולא בתחתון פן יעשה הכל עם חלק התחתון והוי כתער (ת"ה סימן רצ"ה) מיהו נראה דתחת הגרון אין לחוש בזה הואיל ואינו עיקר מקום הפאות (ד"ע):

יא פאות הזקן הם ה' ורבו בהם הדעות לפיכך ירא שמים יצא את כולם ולא יעביר תער על כל זקנו כלל (ואפילו תחת הגרון) (ב"י בשם אגרת ר"י וסמ"ג):

יב אשה שיש לה זקן מותרת להשחיתו ודינה בהשחתת זקן האיש כדינה בהקפת ראש האיש:

## סימן קפב

**דברים האסורים משום לא ילבש גבר שמלת אשה. ובו ו' סעיפים:**

א המעביר שער בית השחי ובית הערוה אפילו במספרים כעין תער היו מכין אותו מכת מרדות בד"א במקום שאין מעבירין אותו אלא נשים כדי שלא יתקן עצמו תיקון נשים אבל במקום שמעבירין אותו גם האנשים אם העביר אין מכין אותו: הגה ואפילו לכתחילה שרי (ר"ן פ"ב דעבודת כוכבים) רק החברים נמנעים בכ"מ (שם ובב"י בשם נ"י) (וע"ל סימן קנ"ו):

ומותר להעביר שער (שאר) אברים במספרים בכל מקום :

ב מי שמגלח כל שיער שבו מראשו ועד רגליו י"א שמותר לו לגלח גם של בית השחי ובית הערוה:

ג אסור לחוך בידו בשער בית השחי ובית הערוה כדי להשירו אבל מותר לחוך בבגדו להשירו:

ד מי שיש לו חטטין בבית השחי ובית הערוה ומצטער מצד השער מותר להעבירו:

ה לא תעדה אשה עדי האיש כגון שתשים בראשה מצנפת או כובע או תלבש שריון וכיוצא בו (ממלבושי האיש לפי מנהג המקום ההוא) (טור) או שתגלח ראשה כאיש ולא יעדה איש עדי אשה כגון שילבש בגדי צבעונים וחלי זהב במקום שאין לובשין אותם הכלים ואין משימין אותו החלי אלא נשים: הגה ואפילו באחד מן הבגדים אסור אף על פי שניכרים בשאר בגדיהם שהוא איש או אשה (ב"י) טומטום ואנדרוגינוס אסורים להתעטף כאשה:

ו אסור (לאיש) ללקט אפילו שער אחד לבן מתוך השחורות משום לא ילבש גבר וכן אסור לאיש לצבוע (שערות לבנות שיהיו) (ב"י) שחורות אפילו שערה אחת וכן אסור לאיש להסתכל במראה (וע"ל סימן קנ"ו):

## סימן קפג

**אשה שרואה טיפת דם צריכה לישב ז' נקיים. ובו סעיף אחד:**

אשה שיצא דם ממקורה בין באונס בין ברצון טמאה והוא שתרגיש ביציאתו ומיהו משתרגיש בו שנעקר ממקומו ויצא טמאה אע"פ שלא יצא לחוץ ואפי' לא ראתה אלא טיפת דם כחרדל יושבת עליו ז' נקיים: הגה כאשר יתבאר משפטן לקמן סי' קצ"ו ואין חילוק בין פנויה לנשואה לענין איסור נדה (ריב"ש סימן תכ"ב מביאו ב"י) כי כל הבא על הנדה חייב כרת:

## סימן קפד

**שצריך לפרוש מהאשה עונה קודם לוסתה. ובו י"ב סעיפים:**

א רוב הנשים יש להם וסתות (פי' זמן קבוע אורח כנשים) לראות בזמן ידוע כגון מעשרים לעשרים יום או מל' לל' יום וכל אשה שיש לה וסת קבוע בא עליה שלא בשעת וסתה ואינה צריכה בדיקה לפני תשמיש (רמב"ם) :הגה גם אין לה להחמיר לבדוק עצמה לא לפני תשמיש ולא לאחר תשמיש שלא יהא לבו נוקפו ופורש (טור ומרדכי ריש הל' נדה ורוב הפוסקים) אבל שלא בשעת תשמיש כל המרבה לבדוק הרי זו משובחת:

ב בשעת וסתה צריך לפרוש ממנה עונה אחת ולא משאר קריבות אלא מתשמיש (המטה) בלבד אם הוא ביום פורש ממנה אותו היום כולו אפי' אם הוסת בסופו ומותר מיד בלילה שלאחריו וכן אם הוא בתחילתו פורש כל היום ומותר כל הלילה שלפניו וכן הדין אם הוא בלילה פורש כל הלילה ומותר ביום שלפניו ולאחריו בין שקבעה וסת בג"פ או בפ"א: הגה וכל זה לא מיירי אלא בוסת התלוי בימים אבל לא בוסת התלוי בשינוי הגוף (ב"י בשם הראב"ד) וע"ל סימן קפ"ט ואשה שמשנית וסתה להקדים ב' או ג' ימים או לאחר כשמגיע זמן וסתה צריך לפרוש ממנה ב' או ג' ימים קודם או אחריו (הגהות מיימוני פ"א דהלכות איסורי ביאה) וע"ל סי' קפ"ט:

ג במה דברים אמורים בגדולה אבל בקטנה שלא הגיעה לימי הנעורים ולא הביאה סימנים אין צריך לפרוש סמוך לוסתה כל זמן שלא קבעתו ג"פ והוא הדין לזקנה שנסתלקו דמיה:

ד אם רגילה לראות בהנץ החמה ולא קים לן שפיר אי קודם הנץ החמה או אחריו אינה אסורה אלא ביום:

ה אם רגילה לראות ראייה מקודם הנץ החמה עד אחר הנץ החמה אסורה בלילה וביום כשיעור הנמשך בו:

ו אם וסת נמשך ב' או ג' ימים ששופעת או מזלפת אינה צריכה לפרוש אלא עונה הראשונה של הוסת וכיון שעברה עונה ולא ראתה מותרת:

ז אם הגיע וסתה בימי עיבורה משהוכר עוברה או בימי מניקתה שהם כ"ד חדשים משנולד הולד אפי' מת הולד א"צ לפרוש סמוך לוסתה ואפי' בתוך וסתה מותרת בלא בדיקה (וע"ל סוף סי' קפ"ט):

ח היתה נחבית במחבא מפני פחד והגיע שעת וסתה אינה חוששת לו: הגה וי"א דוקא אם עבר הוסת ולא בדקה ולא הרגישה טהורה בלא בדיקה אבל לכתחלה צריכה בדיקה (כך משמע בב"י):

ט שאר נשים צריכות בדיקה כשיגיע הוסת עבר הוסת ולא בדקה ולא הרגישה טהורה בלא בדיקה וי"א שאסורה עד שתבדוק אם יש לה וסת קבוע או שהוא יום ל' אע"פ שאינו קבוע (והכי נהוג וכן הוא לקמן סימן קפ"ט):

י הרוצה לצאת לדרך צריך לפקוד אשתו אפילו סמוך לוסתה: הגה ואפילו בתשמיש שרי (טור בשם י"א וב"י בשם רש"י וראב"ד ורשב"א ור' ירוחם) ומ"מ המחמיר שלא לפקדה רק בדברי רצוי תע"ב (ב"י בשם סמ"ג) וכבר נתבאר דכל מיני קורבה ואהבה שרי מלבד תשמיש ואם הולך לדבר מצוה א"צ לפקוד אשתו (המ"מ פ"ד דא"ב ובהגהות ש"ד) וי"א אם אדם רוצה לילך לדרך ואשתו נדה ותטבול תוך עונה אחת צריך להמתין (נ"י פרק הבא על יבמתו):

יא אשה שיש לה וסת לימים לבד והגיע שעת וסת' אסור לבא עליה עד שישאלנ' ואם אין לה וסת יום ל' לראייתה הוי כהגיע שעת וסתה ואם שהתה אחר הוסת שיעור שתספור ותטבול יבא עלי' ואין צריך לשאול:

יב היה לה וסת לימים (טור בשם רשב"א) ולוסת מוסתות הגוף (ב"י בשם הגהות מיי' פ"ד בשם רמב"ן) כגון קפיצה וכיוצא בה כיון שהוסת תלוי במעשה אימור לא קפצה ולא ראתה אבל חוששת לעונה בינונית שהיא ל' יום (ב"י בשם רשב"א וטור לקמן סי' קפ"ט):

## סימן קפה

**דין אשה שאמרה טמאה אני ואחר כך אמרה טהורה אני. ובו ד' סעיפים:**

א האשה שהיא בחזקת טמאה אסור לו לבא עליה עד שתאמר לו טבלתי: הגה ומאחר שעברו ימים שאפשר לה למנות ולטבול (ב"י) נאמנת אפילו רואה בגדיה מלוכלכים בדם נאמנת לומר בשוק טבחים עברתי או נתעסקתי בצפור וכדומה לזה (ב"י בשם הרא"ש ורבינו ירוחם):

ב ואם הוחזקה נדה בשכנותיה שראוה לובשת בגדים המיוחדים לימי נדותה, חשובה כודאי טמאה:

ג אמרה לבעלה טמאה אני ואחר כך אמרה טהורה אני אינה נאמנת (אם הוא לאחר כדי דבור) (ב"י בשם רבינו ירוחם) ואם נתנה אמתלא לדבריה כגון שאומרת שלא אמרה לו כן תחלה אלא מפני שלא היה בה כח לסבול תשמיש או טענה אחרת כיוצא בזה נאמנת: הגה ומכל מקום מי שרוצה להחמיר על עצמו שלא להאמין לה מדת חסידות הוא (ב"י) אבל מדינא נאמנת אפי' בשתיקה אח"כ רק שהיא באה ושוכבת אצל בעלה והוא יודע ומכיר שמה שאמרה תחלה טמאה אני עשתה מחמת קטטה שהיה לו עמה (מהרי"ו סי' כ"ב) וכדומה לזה: אבל אם ראוה לובשת בגדים המיוחדים לימי נדותה ואח"כ אמרה טהורה אני אע"פ שנתנה אמתלא לדבריה אינה נאמנת (אמרה פלוני חכם טהר לי כתם והחכם אומר שהיא משקרת החכם נאמן וטמאה היא) (ר"ן בשם הרמב"ן ורבינו ירוחם):

ד היה משמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי ופירש מיד חייב כרת שיציאתו הנאה לו כביאתו כיצד יעשה נועץ צפרני רגליו בארץ ושוהה בלא דישה עד שימות האבר ופורש באבר מת: הגה וימלא פחד ורתת על העבירה שבאה לידו (ב"י בשם סמ"ג) ולא יסמוך עליה רק

יסמוך על רגליו וידיו שלא יהנה ממנה ואם פירש ממנה בקשוי ובשוגג שלא ידע שאסור לפרוש ממנה יתענה מ' יום ואינן צריכין להיות רצופים רק כל שבוע שני ימים כגון שני וחמישי ובליל התענית אסור ביין ובשר ואם לא יוכל להתענות יפדה כל יום בממון שיתן לצדקה כפי ערך ממון שיש לו כי עשיר יתן יותר קצת מעני ויש להחמיר בתשובתו וכל המרבה לשוב זכות הוא לו (פסקי מהרא"י סי' ס') והאשה אינה צריכה כפרה ואם שמשה שלא בשעת וסתה ומצאה אחר התשמיש דם אפי' נמצא על עד שלו מקרי אונס אפי' לא בדקה תחילה ואינם צריכים כפרה לא הוא ולא היא (מרדכי והרא"ש כלל כ"ט בשם מהר"ם):

## סימן קפו

**דיני בדיקת אשה בין לפני תשמיש בין לאחר תשמיש. ובו ה' סעיפים:**

א אשה שיש לה וסת קבוע אינה צריכה בדיקה כלל לא לפני תשמיש ולא לאחר תשמיש ואדרבה אין לה לבדוק בפני בעלה בשעת תשמיש כדי שלא יהא לבו נוקפו והרמב"ם ז"ל מצריך לבדוק אחר תשמיש היא בעד אחד והוא בעד אחד ולראות בהם שמא ראתה דם בשעת תשמיש ולדעתו הצנועות בודקות עצמן אף קודם תשמיש (וסברא הראשונה היא עיקר וכן נהגו) (רוקח והגהות מיימוני ורוב המורים):

ב אם אין לה וסת קבוע שלש פעמים הראשונים צריכין לבדוק קודם תשמיש ואחר תשמיש הוא בעד שלו והיא בעד שלה ואם הוחזקה באותם ג"פ שאינה רואה דם מחמת תשמיש שוב אינה צריכה בדיקה כלל לא לפני תשמיש ולא לאחר תשמיש ולהרמב"ם והרא"ש כל זמן שאין לה וסת צריכה היא בדיקה לעולם קודם תשמיש ואחר תשמיש והרמב"ם מצריך שגם הבעל יבדוק עצמו אחר תשמיש: הגה ואין צריכין לבדוק עצמם אחר כל תשמיש ותשמיש שעושין בלילה אחד אלא מקנחין עצמן כל הלילה בעד ולמחר צריכין בדיקה ואם מצא דם טמאה (ב"י בשם הרמב"ם פ"ד) קנחה עצמה בעד ואבדה לא תשמש עד שתבדוק עצמה הואיל ואין לה וסת (שם):

ג אשה שאינה רואה בפחות מי"ד ימים אחר טבילתה אבל לאחר י"ד ימים אין לה קבע עד י"ד יום דינה כדין אשה שיש לה וסת:

ד יש לאדם להניח את אשתו שתבדוק בעד שלו מתוך שנאמנת על שלה נאמנת על שלו:

ה אם ראתה דם מחמת תשמיש שלש פעמים רצופים אסורה לשמש לעולם עם אותו בעל ויתבאר בסימן שאחר זה:

## סימן קפז

**דיני אשה הרואה דם מחמת תשמיש. ובו י"ד סעיפים:**

א אשה שראתה דם מחמ' תשמיש מיד בכדי שתושיט ידה לתחת הכר או לתחת הכסת ותטול עד לבדוק בו ותקנח עצמה משמשת ג"פ אם בכל ג"פ רצופים ראתה דם (וכ"ש אם מצאה ג"פ דם על עד שלו) (מרדכי וכן כ' ב"י בשם תרומת הדשן וסמ"ג וכן מוכח בש"ס) . אסורה לשמש עם בעל זה אלא תתגרש ותנשא לאחר נשאת לאחר וראתה דם מחמת תשמיש ג"פ רצופים אסורה לשמש גם עם אותו בעל אלא תתגרש ותנשא לשלישי ואם גם עם השלישי ראתה דם מחמת תשמיש ג"פ רצופים לא תנשא לאחר אלא אסורה לכל עד שתבדוק: הגה וי"א שאין אנו בקיאין איזה מיקרי מחמת תשמיש כי אין בקיאין בשיעור הנזכר ולכן כל שרואה ג"פ סמוך לתשמיש מקרי לדידן מחמת תשמיש ונאסרה על בעלה (ב"י בשם הראב"ד שכ"כ בשי"א) ואלו ג"פ צריכים להיות רצופים אבל אם לא היו רצופים לא נאסרה על בעלה (ב"י בשם הרמב"ם וכ"כ הרשב"א סימן תתל"ט ומהרי"ו נ"ג וכן כתב המחבר בסמוך) ואין חילוק בין אם ראתה ג"פ מיד שנשאה ובין נתקלקלה אח"כ וראתה ג"פ (מרדכי ריש ה"נ ובתשובת הרשב"א סימן תתל"ט ובתוס') וכל זה לא מיירי אלא בראתה סמוך לתשמיש אבל אם לא ראתה סמוך לתשמיש לא נאסרה על בעלה ומותרת לו לאחר טהרתה תמיד (ב"י בשם סה"ת וסמ"ג ופשוט בש"ס ופוסקים) ודינה כמי שאין לה וסת:

ב כיצד בודקת נוטלת שפופרת (פירוש קנה חלול של עופרת) של אבר ופיה רצוף לתוכה ונותנת בתוכה מכחול ובראשו מוך ומכנסת אותו באותו מקום עד מקום שהשמש דש נמצא דם על ראשו בידוע שהוא מן המקור ואסורה ואם לאו בידוע שהוא מן הצדדין ומותרת. (ב"י מהרמב"ם) (ואף בזמן הזה יש לסמוך אבדיקה זו) (טור וב"י לדעת הרמב"ם והרא"ש ורשב"א וריי"ף וכן כתב הר"ן והר"ם פדואה סימן י'):

ג אם רוצה לבדוק עצמה בעודה תחת הראשון אחר ששמשה שלש פעמים הרשות בידה ומותרת לו ויש אומרים שאסורה לראשון מתשמיש שלישי ואילך אפילו בבדיקה: הגה ויש לסמוך אסברא ראשונה להקל (טור וב"י בשם הסכמת הפוסקים והגהות מיימוני) ואם הרגישה צער וכאב בשעת תשמיש לכ"ע יש לסמוך אבדיקה בבעל הראשון (שם בהג"ה בשם ריצב"א):

ד אם שמשה סמוך לוסתה אנו תולין ראייתה משום וסתה ולא חשבינן לה רואה מחמת תשמיש:

ה אם יש מכה באותו מקום תולין בדם מכתה ואם דם מכתה משונה מדם ראייתה אינן תולים בדם מכתה: הגה וכל זה באשה שיש לה וסת קבוע ואז יכולין לתלות שלא בשעת וסתה במכתה אע"פ שאינה יודעת בודאי שמכתה הוציאה דם (כך משמע בפסקי מהרא"י סימן מ"ז ובהגהות ש"ד) וכן אם אין לה וסת קבוע והוא ספק אם הדם בא מן המקור או מן הצדדין תלינן במכה מכח ספק ספיקא ספק מן הצדדים או מן המקור ואת"ל מן המקור שמא הוא מן המכה אבל אם ידוע שבא מן המקור אע"פ שיש לה מכה במקור אינה תולה במכה אם אין לה וסת קבוע אלא אם כן יודעת בודאי

שמכתה מוציאה דם (כן משמע במרדכי ה"נ ובהג"מ פי"א דא"ב ועיין ס"ק כ"ב) ומ"מ בשעת וסתה או מל' יום לל' יום אינה תולה במכתה דאל"כ לא תטמא לעולם (ג"ז שם ובב"י בשם סמ"ג וסמ"ק) וכתמים תולה בה בכל ענין (במרדכי):

**ו** נאמנת אשה לומר מכה יש לי באותו מקום שהדם יוצא ממנה וכן אם אומרת ברי לי שאין דם זה בא מן המקור נאמנת וטהורה (מהרי"ו סימן כ"ה):

**ז** אם כל זמן שהיא בודקת בכל החורים והסדקים אינה מוצאת כתמים כי אם במקום אחד בצדדין יש לתלות שממכה שבאותו צד בא וכל שכן אם מרגשת בשעת בדיקה כשנוגעת בצד המקום ההוא כואב לה קצת ובשאר חורין וסדקים אינה מרגשת כאב כלל:

**ח** אם תרצה להתרפאות צריך שיהיה קודם שתתחזק אבל לאחר שתתחזק יש מסתפקים אם מותר לסמוך על הרפואה לשמש אח"כ ויש מי שמתיר אם אמר לה רופא ישראל נתרפאת ואם תראה האשה שפסק דם וסתה וראייתה על ידי הרפואות וניכר שהועילו יש לסמוך אף על עובד כוכבים:

**ט** הפחידוה פתאום ונפל ממנה חררת דם ונתרפאת מותרת לבעלה ואם חזרה וראתה מחמת תשמיש אפי' פעם אחת בידוע שלא נתרפאת ובזמן הזה אין מתירין ע"י רפואה זו (הרמב"ן וראב"ד בס' ב"ה) ומיהו אין מוציאין אותה מבעלה אחר רפואה זו עד שתבעל ותחזור לקלקולה (ראב"ד שם):

**י** הרואה דם בשעת תשמיש מותרת לשמש פעם שנית כשתטהר מיהו מיחש חיישינן חדא זימנא אחר ראייתה כגון ראתה פעם אחת או פעמים בליל של טבילתה כשתגיע טבילה אחרת (צריכה לפרוש) ליל של טבילתה ואין צריך לפרוש ליל של טבילה שלישית דכל מידי דלא קבעה וסת לא חיישׁ אלא חדא זימנא: הגה ואם ראתה ג"פ בכל פעם בביאה ראשונה שאחר טבילתה אסורה לבעלה כאלו ראתה ג"פ רצופים שהרי אי אפשר לה לטבול ולשמש עמו שהרי היא רואה כל פעם אחר טבילתה (תשובת רשב"א סי' תתל"ט מביאה ב"י) ואם אירע לה שראתה ג"פ בביאה ראשונה שאחר לידתה או ראתה אחר כל לידה ג' פעמים ובינתיים לא ראתה יש שכתבו להקל להתירה לבעלה כי תלינן הראיה בחולשתה עדיין מכח לידתה שהוכו הצדדין מכח הלידה ולכן רואה סמוך ללידה ולא אח"כ ותלינן בלידה כמו שתלינן במכה (הגהות ש"ד סימן מ"ז ותשובת רבי יוחנן) וכל זה אם כבר עברה ושמשה בין לידות הראשונות שהוחזקו ביאות של היתר אחר ביאות של איסור אבל אם ראתה ג"פ רצופין אחר לידה לא תלינן בלידה אלא צריכה בדיקת השפופרת (כך משמע שם) מיהו כ"מ שצריכה בדיקה אם עברה ושמשה ולא ראתה מותרת דתשמיש זה שלא ראתה בו עדיף מבדיקת השפופרת כנ"ל (ד"ע):

**יא** אשה שראתה מחמת תשמיש ולאחר חצי שנה חזרה וראתה מחמת תשמיש מותרת לבעלה שהרי לא קבעה בג' וסתות שוים ולא בדילוג מיהו חוששת לאחרון פעם א'

וכשיגיע חצי שנה מיום ראיית דם האחרון אסורה עונה אחת ואם קבעה וסת לראיית דם מחמ' תשמיש שלשה זימני וסת שוה מותרת לשמש בין וסת לוסת אך ימי הוסת פורשת עד שיעקר שלש פעמים:

יב הרואה מחמת תשמיש ג"פ אסור להשהותה אף אם אינו רוצה לבא עליה אלא א"כ רוצה להשהותה ע"י שליש ולא ילך אצלה אלא בעדים:

יג הבועל את הבתולה כמה פעמים וראתה דם מחמת תשמיש לעולם מחזקינן שהם דם בתולים עד שתשמש פעם אחת ולא תראה דם מחמת תשמיש ואם אח"כ תראה שלש פעמים מחמת תשמיש הוחזקה להיות רואה דם מחמת תשמיש: הגה ואפילו אם לא פסקה לראות פעם א' אם אין לה צער כלל בשעת תשמיש הרי היא ככל הנשים ולא תלינן בדם בתולים (תשו' מהר"ם פדואה סימן י') מי שיוצא דם ממנו דרך פי האמה ושמש האשה תולה בו (ב"י בשם תשובת הרשב"א) וע"ל סימן ק"ץ (סעיף כ'):

יד אשה שיש לה מכות ופצעים שאינה יכולה לטבול תצא מתחת בעלה כדי שלא יבטל מפריה ורביה:

## סימן קפח

**דיני מראות הדם. ובו ו' סעיפים:**

א כל מראה אדום בין אם היא כהה הרבה או עמוק טמאים וכן כל מראה שחור ואין טהור אלא מראה לבן וכן מראה ירוק אפי' כמראה השעוה או הזהב וכ"ש הירוק ככרתי או כעשבים (מרדכי) (וכן מראה שקורין בל"א בלו"א בכלל ירוק הוא) ואפי' יש בו סמיכות דם והוא עב הרבה ואפילו הרגישה שנפתח מקורה ובדקה מיד ומצאה מראות הללו טהורה. (ד"ע דלא כת"ה סימן רמ"ו דמגמגם בזה): הגה וכן עיקר (ב"י וטור) דלא כיש מחמירין לטמאה אם יש בו סמיכות והוא עב (ת"ה סימן רמ"ו) (ואם הרגישה שנפתח מקורה ובדקה מיד ולא מצאה כלום ע"ל סימן ק"ץ):

ב נאמנת אשה לומר כזה ראיתי ואבדתיו ואם הוא מראה לבן או ירוק טהור אבל אם הביאה לפנינו דם והחזקנוהו בטמא או אפילו נסתפקנו אם הוא טמא או טהור והיא אומרת חכם פלוני טיהר לי כיוצא בזה אין סומכין עליה:

ג הכניסה שפופרת והוציאה בה דם טהורה וכן אם ראתה דם בחתיכה אפי' היא מבוקעת והדם בבקעים בענין שנוגע בבשרה טהורה כיון שאין דרך לראות כן וכן אשה שנעקר מקור שלה וכמין חתיכות בשר נופלים בבית החיצון טהורה: הגה אפילו ראתה דם כל זמן שהחתיכות בבית החיצון שלה טהורה דתלינן הדם בחתיכה זו הואיל וידעינן ודאי שנעקר מקורה ומחמת מכה היא (כן משמע בטור ורבינו ירוחם והרא"ש): והוא שהטילה החתיכות במים

פושרין ולא נמוחו ודוקא חתיכות קטנות דומיא דשפופרת אבל חתיכה גדולה טמאה אפילו לא ראתה כלום לפי שאי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם אפילו בנפל שלא נגמרה צורתו:

ד כל דם היוצא מן האשה בין לח בין יבש טמאה ולא עוד אלא אפי' יצא ממנה צורת בריה כמין קליפות או כמין שערות או כמין יבחושים אדומים טמאה והוא שיהיו נמוחים בתוך מעת לעת על ידי ששורים אותם במים פושרים ויהיו המים פושרים כל משך מעת לעת שהם בתוכו ושיעור החימום כמו מים שנשאבו בקיץ מהנהר או מהמעין ועמדו בבית שחום הבית מחממתן וכחימום של אלו כך הוא שיעור פושרים בימות החורף (וסתם פושרים אינן חמין יותר מחמימות הרוק (ב"י בשם ריטב"א פ' המפלת)) ואם הם קשים כל כך שאינם נמוחים בתוך מעת לעת טהורה אפילו הם נמוחים על ידי מיעוך שממעכן בצפרניו (ואם מעכבן בצפרניו ולא נימוחו טהורה ואין צריך לבדוק ע"י שריה). (המ"מ פ"ה וכ"כ הב"י בשם הרשב"א):

ה במה דברים אמורים שאם לא נמוחו טהורה בזמן שהם יבשים גמורים שאין עמהם דם כלל אבל אם יש עליהם שום לחלוח דם טמאה: הגה והוא הדין אם נתמעכו או נימוחו קצתן וקצתן לא נימוחו דטמאה (פסקי מהרא"י סימן מ"ז) מיהו נראה לי דאם בדקה ג"פ כל מה שראתה ולא נימוחו כלל שוב אינה צריכה לבדוק מה שהיא רואה אח"כ כדרך זה שהרי הוחזקה שדברים אלו אינן דם רק באים ממכה שבגופה ודוקא באשה שיש לה וסת ושלא בשעת וסתה כמו שנתבאר גבי מכה לעיל סימן קפ"ז:

ו בד"א שצריך בדיקה בשריה במפלת כמין קליפות ושערות אבל חתיכת דם אע"פ שקשה ואינו נימוח טמאה וי"א שגם לזה צריך בדיקה בשריה אם היא חתיכה קטנה כשיעור שפופרת קנה דק שבדקים (ד"ע):

## סימן קפט

**דיני אשה שיש לה וסת קבוע ושאין לה וסת קבוע. ובו ל"ד סעיפים:**

א כל אשה שאין לה וסת קבוע חוששת ליום ל' לראייתה שהיא עונה בינונית לסתם נשים ואם יש לה וסת קבוע לזמן ידוע מכ' לכ' או מכ"ה לכ"ה חוששת לזמן הידוע:

ב כיצד קובעתו כגון שתראה ד' פעמים וביניהם ג' זמנים שוין כגון שראתה היום ולסוף כ' יום פעם אחרת ועוד לסוף כ' יום ועוד לסוף כ' יום וזה נקרא וסת ההפלגות ולכך צריכה ד' ראיות שראיה ראשונה אינה מן המנין לפי שאינה בהפלגה ואפי' קודם שקבעתו שלש פעמים חוששת שמיד אחר שראתה פעם אחת לסוף כ' חוששת מכאן ואילך כשיגיע כ' וכן בראיית הימי' שהיא לימי' ידועים לחדש מיד אחר שראתה פעם אחת ליום ידוע

לחדש כגון כ"א או כ"ה בו חוששת לפעם אחרת לזה היום ואסורה לשמש כל אותה העונה והוא הדין לשאר מיני וסת שצריכה לחוש להם כן חוץ מוסת הדילוג וכמו שיתבאר בסימן זה (ד"ע ופשוט) ולא אמרו שצריך לקובעם ג"פ אלא לענין עקירה שכיון שקבעתו בג"פ אינו נעקר בפחות מג' פעמים שכל זמן שלא עקרתו ג"פ צריכה לחוש לו אבל ליאסר אפילו בפעם אחת חוששת לו פעם שניה ומיהו אע"פ שחוששת לו נעקר בפעם אחת אפילו קבעתו ב' פעמים שאם ראתה ב' פעמים ליום ידוע ובשלישית לא ראתה אינה חוששת לו עוד:

**ג** אם קבעה וסת לשעות ולא לימים אינה חוששת אלא שעתה בלבד והוסת הזה הוא נעקר בשעה אחת ואפי' בלא בדיקה:

**ד** עוד יש חילוק בין קבעתו ג' פעמים ללא קבעתו ג' פעמים שהקבוע אף על פי שעברה עונתה ולא הרגישה אסורה לשמש עד שתבדוק ותמצא טהורה ושלא קבעתו ג"פ אם הגיע זמן הוסת ולא בדקה ולא ראתה כיון שעברה עונתה מותרת ועונה בינונית שהיא לל' יום דינה כוסת קבוע (הרשב"א):

**ה** פעמים שתהיה ההפלגה שקובעת בהם הוסת בדילוג כגון שראתה היום וראתה שנית לסוף ל' ושלישית לל"א ורביעית לל"ב קבעה וסת לדילוג שלהפלגות בין שהרחיקה דילוגה הרבה בין שלא הרחיקה אלא יום אחד קבעה וסת לדילוג השוה שבכל ענין שתהא משוה ראייתה קבעה לה וסת:

**ו** כשם שקובעת וסת בהפלגה מימים שוים ושאינם שוים כך קובעת בימי החדש ובימי השבוע שוים ושאינם שוים כיצד ראתה ג"פ באחד בשבת או בה' בשבת או באחד בניסן ובאחד באייר ובאחד בסיון או בה' בניסן ובה' באייר ובה' בסיון קבעה לה וסת באחד בשבת או בה' בו ובאחד בחודש או בה' בו אף על פי שאחד מלא ואחד חסר אין מדקדקין בכך:

**ז** כיצד קובעת בימי החדש בדילוג כגון שראתה בט"ו בניסן וט"ז באייר וי"ז בסיון לא קבעה וסת עד שתראה בי"ח בתמוז שאין ראיה ראשונה מצטרפת כיון שאין ההפלגות שוות ומיהו אם היה לה וסת קודם שהתחילה ואח"כ שינתה וראתה בדילוג ג' פעמים קבעה וסת בדילוג לפי שאף הראשונה בדילוג ראתה אותה שדילגה מוסת הקבוע לה (רמב"ם ורמב"ן כשמואל וטור לדעת רא"ש אבל בפרק שור שנגח ד' וה' פסק רא"ש כרב וכן הוא ברמזים שם) וי"א שאע"פ שלא ראתה אלא בט"ו בניסן וט"ז באייר וי"ז בסיון קבעה וסת וחוששת לי"ח בתמוז וי"ט באב וכן לעולם ויש לחוש לדבריהם ולהחמיר:

ח ראתה ג"פ בג' חדשים בדילוג וחזרה וראתה באותם דילוגים עצמם אם נהגה כן ג"פ הרי זה וסת קבוע לדילוג חלילה כיצד ראתה ט"ו בניסן וט"ז באייר וי"ז בסיון וחזרה חלילה וראתה ט"ו בתמוז וט"ז באב וי"ז באלול ועוד חזרה וראתה ט"ו בתשרי וט"ז בחשוון וי"ז בכסלו קבעה לה וסת לדילוג חלילה וחוששת לעולם ט"ו לחודש זה וט"ז לחודש זה וי"ז לחודש זה:

ט ראתה באחד בניסן ובא' בסיון ובא' באב קבעה לה וסת לר"ח לדילוגים אבל ראתה באחד בניסן ובאחד באייר ובאחד בתמוז ובאחד בסיון לא ראתה לא קבעה לה וסת:

י ראתה ט"ו בניסן וט"ז באייר וי"ח בסיון לא קבעה וסת כיון שסירגה בחדש השלישי ולא ראתה עד י"ח בו:

יא דילגה פעם אחת או שתים אינה חוששת לדילוג אע"פ שחוששת לשאר וסתות בפעם אחת אינה חוששת לוסת הדילוג עד שתקבענו:

יב וסת הסירוג ראיה ראשונה מן המנין לדברי הכל ואע"פ שהרחיקה ראיותיה אלא שלענין חשש וסתה בתחלה הוא שוה לדילוג שאינה חוששׁ אלא מר"ח לר"ח הסמוך לו כגון שראתה בר"ח ניסן חוששת לר"ח אייר ואם לא ראתה עד ר"ח סיון חוששת לר"ח תמוז הסמוך לו ואם לא ראתה בר"ח תמוז אינה חוששת לר"ח אב אע"פ שהם הפלגת ב' חדשים כעין ההפלגה הראשונה מפני שהפסקת החדש השני ביטלה ראית החודש הראשון וראית החודש השלישי היא התחלת וסת וחוששת לר"ח הסמוך ולא יותר:

יג אין האשה קובעת לה וסת אפילו ראתה שלשה ר"ח זה אחר זה אלא אם כן יהיו כולם בעונה אחת ביום או בלילה ואם ראתה שלש פעמים ביום והרביעית בלילה או שלש פעמים בלילה והרביעית ביום חוששת ביום ובלילה מפני חשש הוסת הראשון ומפני חשש השני שהוא האחרון ואם ראתה פעמים ביום ופעמים בלילה שלא על הסדר (ולא קבעה אחד מהן ג"פ) או שתראה הראשונה ביום וג' האחרונות בלילה או הראשונה בלילה והג' אחרונות ביום או שלש בזה ושלש בזה חוששת לאחרונה בלבד: הגה האשה שראתה חוששת לוסת החדש ולהפלגה עד שתקבע וסת החדש בג"פ או וסת הפלגה בד"פ או שתעקר א' מהן כיצד ראתה בא' בניסן וכ' בו חוששת לאחד באייר מפני ר"ח ניסן ראתה בא' באייר או לא ראתה בו חוששת לט' באייר שהוא יום כ' מראיית יום כ' שראתה. ראתה בט' באייר או לא ראתה חוששת לעשרים באייר שמא קבעה לה וסת כ' לחדש שהרי ראתה עשרים לחדש ניסן וכן היא חוששת לעולם עד שתקבע וסת א' כדינו דאז אינה חוששת לשני שלא נקבע או עד שאחד מהן נעקר אז אינה חוששת לו אע"פ שלא נקבע השני (הכל בטור בשם רמב"ן) ואינה חוששת לוסת הדילוגין עד שתקבענו כיצד ראתה ט"ו בניסן חוששת לט"ו באייר לא ראתה בט"ו באייר אינה חוששת לט"ז בו ראתה ט"ז בו חוששת לט"ז בסיון ואינה חוששת לי"ז בו ראתה י"ז בו חוששת לי"ז בתמוז ואינה חוששת לי"ח בו

ראתה י"ח בתמוז קבעה לה וסת דילוגין לימי החודש וחוששת לי"ט באב (ג"ז ממשמעות הטור) וכן בדרך זה בהפלגה ודילוגין כי אין חילוק ביניהם רק י"א כי בדילוג חדש הראיה הראשונה מן המנין כמו שנתבאר. ראתה ט"ו בניסן והמשיכה ראייתה ד' ימים וביום ט"ז באייר ראתה והמשיכה ראייתה ג' ימים ובסיון התחילה לראות בי"ז בו י"א שחוששת לדילוג ולוסת שוה שהרי שילשה לראות ג"פ בי"ז לחדש (הטור והרמב"ן) וי"א שאין כאן וסת שוה כלל דהולכין תמיד אחר תחילת הראיה וכן עיקר (בית יוסף בשם הרז"ה והרשב"א והרא"ש והראב"ד בס' בה"נ מביאו ב"ח סוף סעיף כ'):

**יד** היתה רגילה לראות יום עשרים (ויש לה בזה וסת קבוע) ושינתה ליום שלשים זה וזה אסורים וכשיגיע יום כ' לראיית שלשים אסורה משום וסת הראשון ואם לא תראה בו חוששת ליום ל' שינתה פעמים ליום ל' זה וזה אסורים שינתה ג"פ ליום ל' הותר יום כ' ונאסר יום ל' ואם לאחר ששינתה פעם או פעמים ליום ל' ראתה לסוף כ' חזר וסת של כ' למקומו והותר שלשים:

**טו** שינתה ראיותיה ולא השוה אותם כגון ששינתה פעם אחת ליום ל' והשני לל"ב והג' לל"ד נעקר וסת הראשון ואין לה וסת כלל ואם חזרה לראות ביום הוסת הראשון חוזר לקביעותו הראשון וחוששת לו תמיד עד שיעקר ממנה שלש פעמים וה"ה להפסיקה מלראות שלש עונות ואחר כך חזרה לראות ביום הוסת הראשון:

**טז** כיוצא בזה דין עקירת וסת ר"ח כיצד היתה רגילה לראות בראשי חדשים ועבר עליה ר"ח ולא ראתה חוששת לר"ח עד שיעברו עליה שלשה ר"ח עברו עליה שלשה ר"ח ולא ראתה אינה חוששת להם חזרה וראתה בר"ח חזר הוסת למקומו:

**יז** כל וסת שנקבע מחמת אונס (כגון שקפצה וראתה) אפילו ראתה בו כמה פעמים (אם לא קבעה אותן לימים) (תוס' ורשב"א ור"ח ופשוט הוא לקמן סעיף י"ח) אינו וסת שמפני האונס ראתה (ומ"מ חוששת לו כמו לוסת שאינו קבוע) (הג"מ פ"ח) קפצה וראתה קפצה וראתה קבעה לה וסת לימים בלא קפיצות כיצד קפצה בא' בשבת וראתה דם ולאחר כ' יום קפצה באחד בשבת וראתה דם ולאחר י"ט יום קפצה ביום השבת ולא ראתה דם ולאחר השבת ראתה בלא קפיצה הרי נקבע אחד בשבת אחר כ' שהרי נודע שהיום גרם לה ולא הקפיצה וכבר נקבע יום זה ג"פ וכן כל כיוצא בזה:

**יח** קפצה ביום ידוע כגון בר"ח או בא' בשבת וראתה בו ואירע כן בג' ר"ח או בג' א' בשבת קבעה לה וסת וחוששת לכל פעם שתקפוץ באותו זמן ואם אח"כ הגיע א' בשבת ולא קפצה או שקפצה בשני בשבת אינה חוששת שהרי לא קבעה אלא לקפיצות של א' בשבת:

**יט** יש קובעת וסת על ידי מקרים שיארעו בגופה כגון שמפהקת דהיינו כאדם שפושט זרועותיו מחמת כובד או כאדם שפותח פיו מחמת כובד או כאדם שמוציא קול דרך

הגרון וכן אם מתעטשת דרך מטה או חוששת בפי כריסה ובשפולי מעיה או שאחזוה צירי הקדחות או שראשה ואיבריה כבדים עליה בכל א' מאלו אם יארע לה שלשה פעמים וראתה קבעה לה וסת שבכל פעם שהיא חוששת מהם אסורה לשמש ומיהו בפיהוק או עיטוש של פעם א' אין הוסת נקבע אלא כשעושה כן הרבה פעמי' זה אחר זה ואם אירע לה שלשה פעמים שבכל פעם עשתה כן הרבה פעמים הרי זה וסת וכל אלו הוסתות שבגופה אין להם זמן ידוע אלא בכל פעם שיקרה לה זה המקרה הוא וסת ואם בא וסת הגוף לזמן ידוע כגון מר"ח לר"ח או מכ' יום לכ' יום קבעה לה וסת לזמן ולמיחוש הוסת ואינה חוששת אלא לשניהם ביחד ואם הגיע העת ולא בא המיחוש או שבא המיחוש בלא עתו אינה חוששת: הגה ודוקא שקבעה לה וסת לשניהם ביחד אבל מתחילה חוששת לכל א' בפ"ע כי אינה יודעת איזה מהן תקבע וכמו שנתבאר לעיל גבי וסת הדילוג וימים או בהפלגה ובימים וכן יתבאר בסמוך:

כ פיהקה ב' פעמים בר"ח וראתה ואחר כך פיהקה שלא בר"ח וראתה הוברר הדבר שאין ר"ח גורם אלא הפיהוק וכן אם בפעם השלישית ראתה בר"ח בלא פיהוק הוברר הדבר שאין הפיהוק גורם אלא הר"ח אבל אם פיהקה ב' פעמים בר"ח ובפעם הג' פיהקה בכ"ט לחדש ולא ראתה ובר"ח ראתה בלא פיהוק קבעה לה וסת לפיהוק של ר"ח שפיהוק של אתמול גרם לראיה של ר"ח:

כא פיהקה בר"ח וראתה וחזרה ופיהקה בתוך ימי החדש חוששת לאותו הפיהוק ואסורה לשמש עד שתבדוק שכל וסת בין של ימים בין של הגוף חוששת לו בפעם אחת ויש לחוש שמא תקבע וסת לפיהוק בלא זמן ידוע ואם בדקה ונמצאת שלא ראתה אינה חוששת עוד לפיהוק גרידא אבל חוששת לראש חדש שמא תקבע לראש חדש:

כב וכן הדין בימים אם פיהקה היום ופיהקה לסוף ל' אם תפהק אפילו שלא ביום שלשים חוששת לאותו פיהוק שמא תקבע לפיהוק גרידא פיהק' בתוך שלשים ולא ראתה אינה צריכה לחוש עוד לפיהוק גרידא אבל צריכה לחוש לסוף שלשים וכן צריכה לחוש ליום הקבוע בחדש שפיהקה בו שמא תקבע וסת לימים:

כג כל אלו הוסתות שנקבעים על ידי מקרה אין אחד קובע עם חבירו אלא כל שפיהקה שלש פעמים וראתה קבעה וסת אבל אם פיהקה פעם אחת ונתעטשה שתי פעמים אין מצטרפים: הגה אכלה שום וראתה אכלה בצל וראתה אכלה פלפלין וראתה יש אומרים שקבעה לה וסת לראות ע"י כל אכילת דברים חמים (הרא"ש פרק האשה ומרדכי ריש שבועות) וי"א שכל זה שתראה ע"י מאכל דינו כמו שתראה ע"י קפיצה ושאר מעשה שהיא עושה שמקרי ראיה ע"י אונס ואינה קובעת וסת אלא עם הימים (ב"י לדעת הרשב"א) וי"א שדינו כוסת שתראה על ידי מקרה שבגופה וקובעת אותו אפילו בלא ימים שוים (ב"י בשם תוספות):

כד וכולם אין חוששין להם אלא לשעת' כיצד היתה רגילה לראות עם התחלת הוסת מיד אסורה כל זמן המשכת הוסת היתה רגילה לראות בסופו אינה אסור' אלא בסופו במה דברים אמורים בזמן שכל הראיה מובלעת בתוך הוסת אבל אם אין כל הראיה מובלעת בתוך הוסת אלא נמשכת גם אחר הוסת אסורה מתחלת הוסת עד סוף עונה אחת:

כה אם אחד מאלו בא לזמן ידוע אז ודאי אסורה כל עונת הוסת כמו וסת ימים גרידא:

כו כשם שחוששת לוסת הימים בפעם אחת כך חוששת לוסת הגוף בפעם אחת כיצד הית' מפהקת פעם א' וראתה כשתפהק פעם אחרת חוששת לו וכשם שוסת הימים שאינו קבוע נעקר בפעם א' שאפילו ראתה שתי פעמים ליום ידוע אם הגיע זמן שלישי ולא ראתה נעקר לגמרי כן הוא וסת הגוף וכשם שוסת הימים הקבוע בג' פעמים צריך עקירה ג' פעמי' ובדיקה כן הוא וסת הקבוע בגוף ומאימתי עקירתו משיקרה מקרה ולא תראה היה המקרה לזמן ידוע אינו נעקר אלא אם כן בא המקרה שלש פעמים בזמנו ולא ראתה אבל במקרה לבדו או זמן לבדו שלא ראתה בהם אינו נעקר:

כז תינוקת שלא הגיע זמנה לראות והיא קטנה שלא הגיעה לימי הנעורים אפילו הביאה שתי שערות וכן אפילו הגיעה לימי הנעורים אם בדקוה ולא הביאה שתי שערות היא קובעת וסת כשאר נשים בשלש ראיות בשאר הוסתות ובארבעה בוסת ההפלגות אלא שיש הפרש בינה לגדולה שאף על פי שהוחזקה רואה וקבעה לה וסת אם פסקה ג' עונות בינוניות שהם צ' יום ולא ראתה אינה חושש' לוסת הא' כלל וחזרה לקדמותה ואפילו חזרה לראות באותן עונות שהיתה למודה (פי' נהוגה) לראות בהן אינה חוששת עד שתחזור ותקבענו ג' פעמים לפי שאינה בת דמים ונתגלה שדמים הראשונים מקרה היה ראתה ג' ראיות מג' עונות מכוונות שלא פיחתה ולא הותירה נתגלה שדילוג הראשון אינו סילוק דמים אלא שינוי וסת לפיכך ראיה ראשונה שממנה התחילה (לדלג) מצטרפת לג' ראיות אחרונות ונמצאו ד' ראיות וג' הפלגות ביניהם מצ' לצ' אבל אם פיחתה או הותירה שלא היו הראיות מכוונות אז אי אפשר לראשונות להצטרף ועד שתראה ד' ראיות מכוונות אינה קובעת וסת להפלגות:

כח וכן זקנה שעברו עליה שלש עונות משהזקינה ולא ראתה הרי זו מסולקת דמים ואינה חוששת לוסתה הראשון (וקטנה וזקנה אינן חוששות לוסת שאינו קבוע) (ב"י בשם הרשב"א):

כט איזו היא זקנה כל (שזקנה כל כך שראויה) (טור) שקורין לה אימא בפניה מחמת זקנותה ואינה חוששת:

ל חזרה וראתה דינה כדין תינוקת שלא הגיע זמנה לראות:

לא חזרה לראות בעונות קטנות שהיתה למודה להיות רואה בהן חזרה לקביעותה הראשון אם וסת ההפלגות חזרה לקדמותה אם תהיה ההפלגה כמו שהיתה למודה תחלה ואם בשאר הוסתות אפי' בפעם א' חוזרת לקדמותה שהרי נתגלה שדילוג הראשון לא סילוק דמיה הי' אלא מקרה. ובזה חמור דין הזקנה מדין הקטנה שלא הגיע זמנה לראות:

לב פעמי' שהאשה קובעת לה וסת בתוך וסת כיצד ראתה שלש פעמים בראש חודש ורביעית בב' לחודש ובר"ח וכן בחמישית ובששית הרי קבעה שתי וסתות:

לג מעוברת לאחר ג' חדשים לעיבורה ומניקה כל כ"ד חדש אחר לידת הולד אינה קובעת וסת אפי' מת הולד או גמלתו דמים מסולקים מהן כל זמן עיבורה וכל כ"ד חדש ומ"מ חוששת לראיה שתראה כדרך שחוששת' לוסת שאינו קבוע:

לד מעובר' משהוכר עוברה ומניקה כל כ"ד חדש אינה חוששת לוסת הראשון אפילו היה לה וסת קבוע והגיע תוך הזמן הזה אינה צריכה בדיקה ומותרת לבעלה ואפילו שופעו' ורואו' דם באותן עונו' שהן למודו' לראו' בהן אינו אלא במקרה עברו ימי העיבור וההנקה חוזרות לחוש לוסתן הראשון כיצד היה לה וסת לימים אם למודה לראשי חדשים חוששת לר"ח ראשון שהיא פוגעת בו וכן כל כיוצא בזה וכן הדין אם היה לה וסת הגוף או לזמן ידוע אבל אם היה וסתה וסת ההפלגה אי אפשר לחוש עד שתחזור לראות חזרה לראות אפילו פעם א' חוששת יום ההפלגה שהיתה למודה להפליג:

## סימן קצ

**דיני כתמים ובדיקת האשה. ובו נ"ד סעיפים:**

א דבר תורה אין האשה מטמאה ולא אסורה לבעלה עד שתרגיש שיצא דם מבשרה וחכמים גזרו על כתם שנמצא בגופה או בבגדיה שהיא טמאה ואסורה לבעלה אפילו לא הרגישה ואפי' בדקה עצמה ומצאה טהורה וצריכה הפסק טהרה שתבדוק עצמה ותמצא טהורה ואח"כ תמנה שבעה נקיים חוץ מיום המציאה (כאלו ראתה ודאי וכמו שיתבאר לקמן סימן קצ"ו) ואם הרגישה שנפתח מקורה להוציא דם ובדקה אח"כ ולא מצאה כלום יש מי שאומר שהיא טמאה:

ב לא גזרו בתינוקת שלא הגיע זמנה לראות דהיינו שהיא פחותה מי"ב אפילו הביאה שתי שערות וכן אפי' היתה יתירה מי"ב אם בדקוה ולא הביאה ב' שערות בין שהיא בתולה בין שהיא בעולה ואפילו אם ראתה כבר ב"פ אבל לאחר שראתה שלש פעמים חוששת לכתם:

ג היתה שופעת כמה ימים או שהית' מזלפת טיף אחר טיף בלא הפסק אינו אלא כראיה אחת עד שתפסיק אבל אם פסקה מעט וחזרה וראתה שלש פעמים אפילו ביום א' הרי זו מוחזקת בדמים וכתמה טמא ויש מי שאומר שאין כתמה טמא אלא א"כ ראתה דם שלשה וסתות (ויש להחמיר כסברא הראשונה) (היא סברת רש"י ורשב"א והטור):

ד תינוקת שלא הגיע זמנה לראות וראתה ג"פ ופסקה מלראות שיעור שלש עונות שהם צ' יום חוזרת לקדמותה וכתמה טהור עד שתחזור ותראה שלש פעמים:

ה לא גזרו על הכתם אלא אם כן יש בו כגריס ועוד ושיעור הגריס הוא כט' עדשים (ג' על ג') (טור) ושיעור עדשה כ"ד שערות (אגור בשם מהרי"ל שהוא ל"ו שערות כמו שהן קבועות בגופו של אדם) (תשובת מהרי"ו סימן כ"ב) וכל זמן שאין בו כזה השיעור אנו תולין לומר דם כנה הוא אף על פי שלא הרגה כנה אבל כשיש בו כזה השיעור אין תולין בכנה בין אם הוא מרובע או אם הוא ארוך ואם נזדמן לה גריס יותר גדול מזה השיעור משערין בו:

ו הא דבעינן שיעורא בין בכתם הנמצא על חלוקה בין בכתם הנמצא על בשרה וי"א שלא אמרו אלא בכתם הנמצא על חלוקה אבל כתם הנמצא על בשרה בלבד במקומות שחוששין להם אין לו שיעור:

ז אם הרגה פשפש או הריחה ריחו תולה בו עד כתורמוס (פירוש מין ממיני הקטניות שהוא מר ובלע"ז לופינ"ו):

ח אם אין בכתם במקום אחד כגריס ועוד אע"פ שיש שם טיפין הרבה סמוכין זה לזה עד שאם נצרפם יש בהם יותר מכגריס טהורה שאנו תולין כל טיפה וטיפה בכנה עד שיהא בו כגריס ועוד במקום אחד וי"א דהני מילי כשנמצאו על חלוקה אבל אם נמצאו על בשרה מצטרפין לכגריס ועוד:

ט כתם הנמצא על בשרה שהוא ארוך כרצועה או עגול או שהיו טיפין טיפין או שהיה אורך הכתם על רוחב יריכה או שהיה נראה כאילו הוא ממטה למעלה הואיל והוא כנגד בית תורפה (פי' גנאי הוא והוא כנוי לערוה) טמאה ואין אומרים אילו נטף מן הגוף לא היה כזה:

י כתם שנמצא על דבר שאינו מקבל טומאה לא גזרו כיצד בדקה קרקע עולם (או בית הכסא שאינו מקבל טומאה) (מרדכי הלכות נדה בשם סמ"ג וסמ"ק) או כל דבר שאינו מקבל טומאה וישבה עליו ומצאה בו כתם וכן כתם שנמצא על בגד צבוע טהורה. (לפיכך תלבש האשה בגדי צבעונין כדי להצילה מכתמים) (הרמב"ם ובגמ' פרק האשה):

יא לא בכ"מ שימצא שם כתם טמאה אלא במקום שאפשר שבא שם מן המקור כיצד נמצא על עקבה טמאה וכן אם נמצא על כל אורך שוקה ופרסותיה מבפנים והם

המקומות הנדבקים זה בזה בעת שתעמוד ותדבק רגל ברגל ושוק בשוק וכן אם נמצא על ראש גודל רגליה (וכ"ש על רגליה ממש) (ב"י בשם רשב"א) וכן אם נמצא על ידיה אפילו על קשרי אצבעותיה שהידים עסקניות הן ושמא נגעו באותו מקום אבל אם נמצא על שוקיה ועל פרסותיה מצד חוץ או אפילו מהצדדין ואצ"ל למעלה מאותו מקום טהורה ואם יודעת שנזדקרה והגביהה רגליה למעלה טמאה בכ"מ שתמצאנו אפי' למעלה מהחגור בין מלפניה בין מלאחריה אפילו עברה בשוק של טבחים או נתעסקה בכתמים ודוקא כשנמצא על בשרה לבד אבל אם נמצא על בשרה וגם על חלוקה אם עברה בשוק של טבחים או נתעסקה בכתמים תולה בו בין שנמצא למטה מהחגור או שהגביהה רגליה ונמצא למעלה מהחגור (הרמב"ן ורשב"א) בד"א שכשנמצא הכתם על בשרה בלבד אינה תולה כשאין לה לתלות אלא בעסק הכתמים או בשוק של טבחים אבל אם יש מכה בגופה שיכולה לתלות בה שאפשר שיבא הדם ממנה תולה בה וטהור' ואם המכה בכתפה והכתם על יריכה במקום שאי אפשר לבא מהמכה טמאה:

**יב** נמצא הכתם על חלוקה למטה מהחגור או במקום החגור עצמו טמאה אפי' נמצא לצד חוץ (ואין חילוק בין נמצא בחלוק לפניה או מאחריה או מן הצדדין מפני שהבגדים חוזרין הנה והנה) (ב"י בשם הראב"ד בס' בע"הנ ורשב"א בת"ה) ואם עברה בשוק של טבחים טהורה אפילו נמצא לצד פנים ועל בשרה ואם נמצא על חלוקה בלבד מהחגור ולמעלה טהורה אפילו נזדקרה והגביהה רגליה ואפילו לא עברה בשוק של טבחים שאילו בא מן המקור היה נמצא על בשרה:

**יג** נמצא על בית יד של חלוקה אם המקום שנמצא בו הדם בבית יד מגיע עד בית תורפה טמאה אפי' אינה יכולה להגיע שם אא"כ תשחה הרבה ואם אינה יכולה ליגע שם כלל טהורה:

**יד** היתה פושטתו ומתכסה בו בלילה בכל מקום שימצא בו טמאה מפני שהוא (חוזר) הילך והילך וכן הדין אם נמצא במעפורת שמכסה ראשה או שחוגרת בו (רמב"ם) ואם קשרה בו ראשה היטב וכשנעורה גם כן מצאתו קשור יפה אינה חוששת:

**טו** שתי נשים שכיסו ראשן בחלוק א' שתיהן טמאות ואם אחת כיסתה והאחרת לא כיסתה אף על פי ששתיהן לבשו החלוק ונמצא הכתם למעלה מהחגור אותה שכיסתה טמאה והאחרת טהורה:

**טז** אם יש לה מכה בצוארה ונמצא הכתם בחלוק אפילו למטה מהחגור שאי אפשר ליגע שם מהמכה אם פושטתו ומתכסה בו תולה במכתה שאני אומר נתהפך ובא לו שם:

יז מצאה כתם למעלה מהחגור וכתם למטה ממנו ויודעת שלא נזדקרה טהורה שאני אומר כמו שהעליון בא מעלמא כך בא התחתון בד"א כשיש בעליון כגריס ועוד או יותר שודאי מעלמא בא שהרי אין לתלותו בכנה אבל אם אין בו כגריס ועוד אין תולין אותו מעלמא דשמא דם כנה הוא ואם יש בתחתון כגריס ועוד שאין לתלות בכנה טמאה:

יח כיון שכתמים דרבנן מקילין בהם ותולה בכל דבר שיכולה לתלות כיצד שחטה בהמה חיה או עוף או נתעסקה בכתמים או ישבה בצד המתעסקים בהם או שעברה בשוק של טבחים ונמצא דם בבגדיה תולה בה וטהורה אפילו לובשת ג' חלוקים זה על זה ונמצא אפילו בתחתון טהורה אבל אם נמצא על בשרה אינה תולה אלא א"כ יש לה מכה בגופה אז תולה בה אפילו על בשרה אם הוא במקום שאפשר לדם לנטף משם ואפילו נתרפאת אם אפשר לה להתגלע ולהוציא דם ע"י חיכוך תולה בה ואע"פ שעכשיו עלה עליה קרום ואינה מטפטפת (רשב"א ומרדכי וסה"ת וסמ"ג):

יט כשם שתולה בה כך תולה בבנה ובבעל' אם נתעסקו בכתמים או אם יש בהם מכה לפי שדרכם ליגע בה אבל אם היו עסוקים בדם ולא נמצא בהם דם אינו תולה בהם אא"כ היו עסוקי' בדבר שדרכו לינתז כגון שחיט' וכיוצא בה: הגה וה"ה אם שכבה במטה עם נשים שיש להם מכות בגופן תולה בהן כמו בבנה ובבעלה (מרדכי הלכות נדה ובש"ד):

כ מי שרגיל לצאת ממנו דם דרך פי האמה ובשעת תשמיש נמצא בעד האשה דם תולה בבעלה:

כא היכא דאשתכח כתם בשיפולה ומאחורה ומכה איכא מקמא תליא בה דאפשר אדיתבה הך דבתרא אתא לקמה ונטפה בה מההיא מכה:

כב ספק אם עברה בשוק של טבחים או אם ישבה בצד המתעסקים בכתמים אינה תולה בהם במה דברים אמורים בעיר שהטבחים או המתעסקים בכתמים יושבים במקום ידוע אבל אם דרכם להתעסק כאן וכאן תולין אפילו מספק שמא נתעסקו במקום שעברה ולא הרגישה:

כג נתעסקה בדבר אדום ונמצא עליה כתם שחור או איפכא אין תולין בו במה דברים אמורים אדום בשחור ושחור באדום אבל אדום באדום ושחור בשחור אפילו אם אינו ניכר ממש שדומה לו תולה בו כגון שנתעסקה במי תלתן או במי בשר או בקילור אדום קצת תולה בו האדום:

כד נתעסקה בתרנגולת תולה בו אדום ושחור וכרכומי לפי שדם שחיטה אדום ודם איבריה שחור ודם בני מעיה כרכומי:

כה שתי נשים שנתעסקו בצפור אחד שאין בו דם אלא כסלע ונמצא על כל אחת כסלע שתיהן טמאות:

כו נתעסקה בדם שאי אפשר שיהיה ממנו כתם אלא כגריס ונמצא עליה כשני גריסין הרי זה תולה כגריס בדם שנתעסקה בו וכגריס במאכולת אבל אם נמצא הכתם יותר מכשני גריסין טמאה: (רמב"ם פ"ט ורשב"א ורא"ה בב"ה וה"ה) ויש מחמירין ומטמאין בכל זה (הרא"ש והטור) ומכל מקום נראה דיש לסמוך אמקילין דבכתמים שומעין להקל:

כז נתעסקה בפחות מכגריס ונמצא עליה כגריס ועוד טהורה שאני אומר כתם זה מעסק הכתמים הוא וכבר היה שם דם מאכולת (פירוש דם כינה) שנצטרף אליו עד שחזר ליותר מכגריס וכן אם נתעסקה בפחות מכגריס ונמצא עליה כשני גריסין טהורה: הגה ויש מחמירין ומטמאין ומכל מקום אם נתעסקה בדם ואינה יודעת בכמה אזלינן לקולא ואמרינן שהיה בדם כשיעור הכתם (בית יוסף וכן כתב הרשב"א ורא"ש וטור ובל"ח כתב דדעת הרב דהכא מחמירין כ"ע וכמ"ש בס"ק ל"ז):

כח האשה שמצא' על חלוקה כשני גריסין וכינה מעוכה בו טהורה שהגריס הא' ודאי מכינה המעוכה בו והגריס השני אנו תולין אותו בכינה אחרת כיון שאין בו כגריס ועוד:

כט הרגה פשפש שאנו תולין בו עד כתורמס חזר כתורמס לשיעור הגריס לכל הדינים שאמרנו:

ל אינה צריכה להקיף (פי' ענין הקפה הוא לדמות דבר לדבר) הכתם לדבר שהיא תולה בו אלא תולה מן הסתם עד שתדע שזה שחור וזה אדום:

לא מצאה כתם ואין לה במה לתלות והדבר מסופק אם הוא דם או צבע מעברת עליו ז' סמנים אם עמד בעיניו הרי זה צבע וטהורה ואם אינה מעברת עליו טמאה מספק ועכשיו אין לנו העברת ז' סמנים מפני שאין אנו בקיאים בקצת משמותם:

לב האשה שהיתה עוסקת במלאכתה ונמצא דם במקום שעברה על דבר שהיה בדוק לה מתחילה (והוא מקבל טומאה) (ד"ע בד"מ וכ"ה ברא"ש פרק האשה ורשב"א סוף שער ד' ותוספות ריש דף נ"ח) תחזור להתעסק כמו שעשתה אם יזדמן שתעבור על המקום שנמצא בו הדם טמאה ואם לאו טהורה:

לג האשה שבדקה עצמה בעד (פי' סמרטוט מענין וכבגד עדים כל צדקותינו [ישעיהו סד:ה] ) הבדוק לה ונמצא עליו אפי' טיפה כחרדל בין עגול בין משוך טמאה ולא עוד אלא אפילו נמצא על הכתם מאכולת מעוכה טמאה וכן הדין כשבדקה בו והניחתו בקופסא ואחר שעה בדקה אותו ומצאה עליו דם כל שהוא בין משוך בין עגול טמאה:

לד בדקה עצמה בעד הבדוק לה והניחתו תחת הכר או תחת הכסת ולמחר נמצא עליו דם אם משוך טמאה שחזקתו מהקינוח ואם עגול ואין בו כגריס ועוד טהורה שאין זה

אלא דם מאכולת שנהרגה תחת הכר: הגה וה"ה אם הוא יותר מכגריס ויש מקום לתלות בו (ב"י כמו שנתבאר לעיל באיזה דבר תלינן כתם):

**לה** בדקה עצמה בעד הבדוק לה וטחתו בירכה ולמחר נמצא עליו דם אם משוך טמאה אפילו בכל שהוא ואם עגול טהורה אם אין בו כגריס ועוד ויש אומרים שאף עגול טמא בכל שהוא הגה וכן עיקר:

**לו** בדקה עצמה בעד שאינו בדוק לה אפילו הניחתו שמור בתיבתה ומצאה עליו דם (אינה) טמאה (אלא) אם יש בו כגריס ועוד (טור בשם הרא"ש וע"פ): הגה ודוקא בעד בינוני דהיינו שאין חזקתו בדוק ולא מלוכלך (ד"ע) אבל אם בדקה עצמה בעד שחזקתו מלוכלך כגון שלקחה עד ממקום שדמים מצויין שם שחזקתו שכבר היו בו כתמים ובדקה עצמה בו ונמצא עליו כתם טהורה אפילו יותר מכגריס (כן משמע מהריטב"א שהביא ב"י):

**לז** בדקה עצמה בעד שאינו בדוק לה וטחתו בירכה ואח"כ נמצא עליו דם אפילו כגריס ועוד טהורה: הגה וכל שכן אם הניחתו אחר הבדיקה במקום שיש לתלות הכתם דטהור אפילו ביותר מכגריס (ד"ע וב"י) אבל הניחתו במקום שאין דם שכיח טמאה אם הוא יותר מכגריס:

**לח** איזהו עד הבדוק כל שבדקתו בין היא בין חברתה ולא נודע שנכנס בו כתם ולא העבירתו בשוק של טבחים ולא בצד המתעסקים בכתמים הרי זה בחזקת בדוק:

**לט** אין האשה טמאה משום כתם שמצאה בחלוקה אלא אם כן היה בדוק לה קודם שלבשתו אבל אם אינו בדוק קודם שלבשתו ולבשתו בלא בדיקה ומצאה בו כתם טהורה:

**מ** בדקה חלוקה ופשטתו ומצאה טהורה והשאילה לחברתה ולבשה ומצאה בו כתם הראשונה טהורה והשניה טמאה:

**מא** לבשה חלוקה הבדוק לה ופשטתו והשאילתו לישראלית נדה או לעובדת כוכבים שהגיע זמנה לראות וראת' פעם א' אע"פ שאינה רואה בימי השאלת החלוק ואחר כך נמצא בו כתם תולה בהן וטהורה והוא הדין אם בדקתו והשאילתו להן ואח"כ לבשתו היא ומצאה בו כתם שתולה בהן (זהו פי' רש"י ורמב"ם וטור) ואפילו היא בספירת שבעה נקיים (וע"ל סי' קצ"ו דבג' ימים הראשונים של ז' נקיים אין מקילין בכתמים לתלות בדבר אחר):

**מב** השאילתו לקטנה שלא ראתה מעולם ולבשתו קטנה זו לאחר שנבעלה קודם שחיתה המכה או שהשאילתו לנערה שלא ראתה ולבשתו תוך ארבעה לילות לבעילתה או שהשאילתו ליושבת על דם טוהר תולה בהן ואפילו בזמן הזה (ראב"ד וטור בשם י"א וה"ה ור' ירוחם לדעת רמב"ם ורא"ה בב"ה) וכן אם השאילתו לסופרת ז' שלא טבלה תולה בה ובעלת החלוק טהורה וחברתה ששאלתו מקולקלת:

**מג** השאילתו לבעלת הכתם בין שהיתה יושבת כבר על הכתם קודם שאלה בין שראתה כתם בחלוק אחר לאחר ששאלה את זה אין תולות זו בזו ולא זו בזו ושתיהן צריכות

לחוש וכל שכן אם השאילתו לטהורה וחזרה ולבשתו ששתיהן צריכות לחוש (טור וכן מורים בפשיטות בש"ס ופוסקים טובי זימני):

**מד** לבשה חלוק בימי נדתה ולא בדקתו ולבשתו בימי טהרתה ונמצא בו כתם תולה שמימי נדותה הוא:

**מה** לבשה חלוק קודם שהיתה מעוברת ואחר שנתעברה לבשתו בלא בדיקה ומצאה עליו כתם תולה בלבישת הימים שלא היתה מעוברת וכן המניקה תולה בעצמה כמו שתולה בחברתה (וכן זקנה תולה בעצמה בימים שלא היתה זקנה) (ב"י בשם הרשב"א):

**מו** חלוק שלבשתה בימי נדתה ונתכבס וחזרה ולבשתו בזמן שהיא טהורה בלא בדיקה אם נתכבס על ידי ישראלית ואינה בפנינו לשאול חזקה בדקתו בשעת כיבוס ואינה תולה בה ואם היא בפנינו ואומרת שלא בדקתו תולה לומר שמתחילה היה ולא עבר על ידי הכיבוס ואם נתכבס ע"י שפחה או עובדת כוכבים אפילו אינה לפנינו תולה לומר שמתחילה היה ואם אפשר לעמוד על הברור כגון שמכרת במראיתו אם מקדיר דהיינו שנכנס לתוך הבגד בידוע שקודם כיבוס היה ואם מגליד דהיינו שאינו נכנס לתוך הבגד בידוע שאחר כיבוס היה ואם אינה בקיאה בכך חוששת להחמיר (דעת הראב"ד):

**מז** לבשה חלוק הבדוק לה ופשטתו וכבסתו והשאילתו לחבירתה ונמצא עליו כתם אם מגליד בידוע שמהשניה היא והיא טמאה והראשונה טהורה ואם הוא מקדיר בידוע שמהראשונה היא והיא טמאה והשניה טהורה:

**מח** ב' נשים שלבשו חלוק אחד בדוק ונמצא בו כתם אם הוא מהחגור ולמטה לשתיהן שתיהן טמאות ואם הוא למעלה מהחגור לשתיהן שתיהן טהורות היתה אחת ארוכה ואחת קצרה אם הוא מהחגור ולמטה לארוכה כשם שהוא לקצרה שתיהן טמאות ואם הוא מהחגור ולמטה לקצרה ולמעלה מהחגור לארוכה קצרה טמאה וארוכה טהורה במה דברים אמורים כשלא פשטו אותו בלילה לכסות בו את ראשן אבל אם כיסו בו את ראשן שתיהן טמאות כיסתה אחת מהן את ראשה ולא השניה אותה שכיסתה את ראשה טמאה וחבירתה טהורה:

**מט** שלש נשים שלבשו חלוק אחד או שישבו על ספסל אחד זו אחר זו ואח"כ נמצא עליו כתם כולן טמאות והוא שיהא הספסל מדבר המקבל טומאה במה דברים אמורים בזמן שכולן שוות אבל אם היתה אחת מהן ראויה לראות יותר מחברתה כגון שהיא זקנה או מעוברת או מניקה או שלא ראתה דם מימיה אע"פ שנשואה אותה שאינה ראויה לראות תולה בראויה:

**נ** שלש נשים שישנות במטה אחת ומשולבות (פי' תכופות ודבוקות יחד כשליבות הסולם) שרגליהן מעורות זו בזו ונמצא דם תחת אחת מהן כולן טמאות ואם אינן משולבות זו בזו ונמצא דם תחת האמצעית כולן טמאות נמצא תחת הפנימית היא והאמצעית טמאה והחיצונה טהורה. נמצא תחת החיצונה היא והאמצעית טמאה והפנימית טהורה במה דברים אמורים כשעלו דרך מרגלות המטה אבל אם עלו דרך החיצונה כולן טמאות שאולי דרך עברתה נטף ממנה והני מילי כשלא נמצא על סדין העליון (טור בשם הרא"ש) אבל אם נמצא בו בין כך ובין כך כולן טמאות מפני שהוא עשוי להתהפך אילך ואילך:

**נא** כל זה מיירי שלא בדקה שום אחת מהן או שבדקו שלשתן ומצאו טהורות אבל אם בדקה אחת או שתים ומצאו טהורות הן טהורות והאחרת שלא בדקה טמאה ואם בדקה גם השלישית ומצאה טהורה כולן טמאות ואם בדקה אחת ומצאה טמאה האחרות שלא בדקו תולות בה והן טהורות בדקו שתים ומצאו טמאות הן טמאות והג' טהורה מפני שתולה בהן והא דתלינן באותה שמצא טמאה לטהר האחרת וכן הא דמטהרינן לאותה שמצאה טהורה דוקא שקנחה עצמה בעד שבידה מיד תיכף למציאת הדם אבל אם שהתה כדי שיעור בדיקה דהיינו כדי שתקנח בחורין ובסדקים אין הבדיקה מועלת לטמאה לטהר האחרת ולא לטהורה לטהר עצמה:

**נב** במה דברים אמורים כשכולן שוות אבל אם אחת ראויה לראות יותר מחבירתה שאינה ראויה תולה בראויה כיצד אחת זקנה שעברו עליה שלשה עונות ולא ראתה ואחת ילדה זקנה טהורה וילדה טמאה אחת מעוברת שהוכר עוברה ואחת שאינה מעוברת מעוברת טהורה ושאינה מעוברת טמאה אחת בתולת דמים שלא ראתה מעולם ואחת שראתה שלא ראתה טהורה ושראתה טמאה אחת מניקה ואחת שאינה מניקה מניקה טהורה ושאינה מניקה טמאה. וכשם שתולה בחברתה כך תולה בעצמה שאם לבשה חלוק בזמן שאינה מעוברת ואח"כ לבשתו בזמן שהיא מעוברת ונמצא עליו דם תולה בימים הראשונים שלא היתה מעוברת וכן מניקה וזקנה וטהורה ואם היו כולן שוות מניקות או זקנות או אחת זקנה ואחת מניקה אין תולות זו בזו היו שלשתן (ערומות) [ערות] ושוכבות על המטה או יושבות על הספסל כאחת ונמצא דם תחת אחת מהן אפילו תחת האמצעית כיון שכל אחת מכרת מקומה אותה שתאמר ברי לי שלא באתי למקום שנמצא הדם טהורה ואם נמצא ביניהן השתים שנמצא ביניהן טמאות והאחרת טהורה ואם עלו דרך החיצונה ונמצא תחת החיצונה כולן טמאות תחת האמצעי' אמצעית ופנימית טמאות והחיצונות טהורה תחת הפנימית היא לבדה טמאה ושתים החיצונות טהורות ואם היו להן עסק לצד פנים שדרכן לקרב לצד הפנימי כגון שהן טוחנות ברחיים ונמצא דם תחת

הפנימית שתים הפנימיות טמאות ואם נמצא תחת החיצונה היא טמאה ופנימית טהורה שאין פנימית דוחקת לבא לצד החיצונה:

נג הא דאמרינן נמצא דם בחלוק או מטה או ספסל כולן טמאות אם נתעסקה אחת בכתמים כולן טהורות שכולן תולות בה והיא תולה בכתמים:

נד אין בכתמים משום וסת כיצד מצאה כתם בר"ח אפילו שלש פעמים לא קבעתו ולא עוקרתו חוץ מכתמי עד הבדוק לה שהם מטמאים בכל שהן והרי הן כראיות לכל דבר:

## סימן קצא

**דין אשה שמצאה דם בהשתנה. ובו סעיף אחד:**

האשה שהשתינה מים ויצא דם עם מי רגליה בין שהשתינה והיא עומדת בין שהשתינה והיא יושבת הרי זו טהורה ואפילו הרגישה גופה ונזדעזעה אינה חוששת שהרגשת מי רגליה היא זו שאין מי רגליה מן החדר ודם זה דם מכה הוא בחלחולת או בכוליא: הגה וי"א דאין להתירה אלא ביושבת והשתינה אבל בעומדת אם מקלחת לתוך הספל ונמצא שם דם טהורה אבל אם שותתין על שפת הספל ונמצא שם דם טמאה דהואיל [והמקור] צר חוזרין למקור ומביאים דם (הטור בשם הרא"ש) וי"א דאפילו ביושבת אין להתיר אלא במקלחת ונמצא הדם תוך הספל אבל על שפת הספל טמאה ובעומדת בכל ענין טמאה (מרדכי ה"נ וב"י בשם הגהות מיימוני וש"ד וב"ז סימן ק"צ וכן משמע מתשובת הר"ן ומהר"מ בתשובות סימן תר"ל ואגודה והגהת ש"ד בשם מהר"ט) והכי נהוג. ודוקא כשנמצא הדם בספל שהיא משתנת שם לחוד דידוע שהוא ממנה אבל אם נמצא בספל שאיש ואשה מטילין שם מים טהורה בכל ענין (טור ופוסקים מהש"ס) וכל זה אם נמצא דם במקרה אבל אשה שרגילה לראות דם במי רגליה ומרגשת כאב בשעה שמטלת מים כגון החולי שקורין (הארי"ן וויג"ד) נראה דיש להתיר בכל ענין דהא איכא ידים מוכיחות שיש לה מכה המכאיב אותה בהטלת מי רגליה וממנו הדם יוצא ואפילו אם מצאה דם אחר הטלת מי רגלים כשמקנחת עצמה טהורה דמאחר דמרגשת כאב ואינה מוצאה דם רק אחר הטלת מי רגלים ודאי דם מכה הוא (בהגהת ש"ד בשם מהרי"ל והוא בתשובת מהרי"ל סימן ר"ג שכ"כ בשם מהר"ש וב"י בשם אגור בשם מהר"ש) אך יש מחמירין שלא להתיר רק באשה שיש לה וסת להצריכ' בדיקה (דעת מהרי"ל שם) דהיינו קודם שתשתין תבדוק עצמה היטב בחורין ובסדקין ואם לא תמצא דם תכניס מוך נקי על המקור בפנים ותשתין ותקנח עצמה יפה ממי רגליה ותוציא המוך אם נקיה היא הוכחה גדולה דאין הדם מן המקור (שם ובמהרי"ו) והכי נהוג. ואם בדקה עצמה ג' פעמים בכהאי גוונא ומצאה המוך נקי מותרת אחר כך בלא בדיקה שלא בשעת וסתה דחזקה דדם מכה הוא מאחר שאינה מוצאה אותו רק אחר שהשתינה וכל זה דוקא שמרגשת כאב עם מי רגליה אבל אם אינה מרגשת כאב ובודקת עצמה אחר הטלת מים ומוצאה דם אם לא מצאה דם במי רגליה ודאי טמאה (כן משמע שם ובהגהות מיימוני ובמרדכי שם) אבל אם מצאה דם תוך מי רגליה וגם על העד שבדקה עצמה בו יש אומרים דהיא טמאה דלא התירו

רק דם שנמצא תוך מי רגלים (מרדכי הלכות נדה) וי"א שהיא טהורה דדם שנמצא תולין שעדיין נשאר מתמצית מי רגלים (ב"י ממשמעות הרא"ש והר"ן) (ולפע"ד לא משמע מהרא"ש מידי) ויש להחמיר מיהו אינה צריכה לבדוק אחר זה ואפילו אם היתה רגילה לראות אם בדקה עצמה שלש פעמים ומצאה טהורה שוב אינה צריכה בדיקה (שם במרדכי) ואם אינה רגילה לראות רק לפרקים קובעת לה וסת אם הוא בדרך קבע בין וסת שוה בין וסת דילוגין (שם) ואם אינה מוצאה דם אח"כ כשבודקת עצמה רק קרטין קרטין כמו חול וחצץ אדום ונמצא כזה ג"כ במי רגליה ובשעת וסתה או לפעמים אחרים רואה דם ממש כשאר נשים ואינה מוצאת אותו חול רק אחר מי רגליה טהורה דאינו דם רק חול שדרכו להוולד בכליות (ב"י בשם תשובת הר"ן):

## סימן קצב

**דיני כלה הנכנסת לחופה. ובו ה' סעיפים:**

א תבעוה לינשא ונתפייסה צריכה לישב ז' נקיים בין גדולה בין קטנה ואפי' בדקה עצמה בשעת תביעה ומצאה טהורה שמא מחמת חימוד ראתה טיפת דם כחרדל ולא הרגישה בו ומונה ז' ממחרת יום התביעה ואינה צריכה הפסק טהרה שאף על פי שלא בדקה ביום התביעה להפסיק בטהרה מונה מיום המחרת ז' נקיים ומיהו צריכה בדיקה תוך ז' (כל יום לכתחלה (ב"י בשם הרא"ש וב"ח שג"כ דעת רמב"ן) מיהו בדיעבד אם לא בדקה עצמה רק פעם אחת תוך ז' סגי) (ב"י והאחרונים):

ב שבעת ימים הללו מונים אותה משעה שהיא סומכת בדעתה ומכינה עצמה לחופה אע"פ שלא נתקדשה עדיין: הגה ויש לסמוך הטבילה סמוך לבעילת מצוה בכל מה דאפשר (כך משמע במרדכי בשם רשב"ם ור"מ ורוקח בשם אביו ורבותיו ובהגהת מיימוני פי"א דהלכות א"ב) והמנהג לטבול הכלה ליל ד' אע"פ שלא תבעל קודם מוצאי שבת (מרדכי שם) אבל אין להרחיק הטבילה מן הבעילה יותר מזה ואם לא תבעל במוצאי שבת יש לה לבדוק עצמה בכל יום עד בעילת מצוה (שם בהג"ה ובתוספות פ"ק דיומא דף י"ח) ודוקא לכתחלה אבל בדיעבד אין להחמיר אם בדקה רק פעם אחת תוך ז' (ב"י) וכל חתן ישאל לכלה קודם שיגע בה אם שמרה שבעה נקיים (הגהת ש"ד):

ג אם דחו הנשואין מחמת איזה סיבה אף על פי שישבה שבעה נקיים צריכה לחזור ולישב ז' נקיים (ולטבול) כשיתפשרו לעשות הנשואין. (אע"פ שבדקה עצמה תמיד בימים שבינתיים לא מהני) (מרדכי הלכות נדה ובמהרי"ק שורש קנ"ט):

ד עבר וכנסה תוך זמן זה וכן חתן שפירסה כלתו נדה קודם שבא עליה לא יתייחד עמה אלא הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים: הגה יש אומרים אם היתה טהורה כשנשאה ולא בא עליה ופירסה נדה אח"כ אינה צריכה שימור עוד (ת"ה סימן רנ"ג והגהות אלפסי) והמחמיר תע"ב (ת"ה שם) ואין לחלק בזה בין בחור לאלמן או בתולה לאלמנה (ר' ירוחם נתיב כ"ו) יש אומרים

שאסורה ליחד עמו ביום כמו בלילה ואין צריך להיות שתי שמירות רק הוא בין האנשים או היא בין הנשים (טור בשם הרא"ש) ואם אינם ישנים בחדר אחד אינם צריכים שימור כלל (ב"י בשם הרשב"א) וי"א דבלילה צריך שתי שמירות וביום מותר להתייחד (הראב"ד) והמנהג ליקח קטן אצל החתן וקטנה אצל הכלה ואין מתיחדין ביום בלא קטן או קטנה:

ה מחזיר גרושתו צריכה לישב שבעה נקיים:

## סימן קצג

**דין דם בתולים. ובו סעיף אחד:**

הכונס את הבתולה בועל בעילת מצוה וגומר ביאתו ופורש מיד אפי' היא קטנה שלא הגיע זמנה לראות ולא ראתה ואפילו בדקה ולא מצאה דם טמאה שמא ראתה טיפת דם כחרדל וחיפהו שכבת זרע: הגה ויש מקילין אם לא ראתה דם (הגהות מיימוני בשם איכא מ"ד) ונהגו להקל אם לא גמר ביאה רק הערה בה ולא ראתה דם אבל אם בא עליה ביאה ממש צריך לפרוש ממנה אע"פ שלא ראתה דם (טור וב"י בשם רוב הפוסקים) ובעל נפש יחוש לעצמו שלא לשחוק בתינוקות. וצריכה שתפסוק בטהרה ותבדוק כל שבעה ולא תתחיל למנות עד יום ה' לשימושה ונוהג עמה בכל דיני נדה לענין הרחקה אלא שנדה גמורה אסור לו לישן על מטתה אפי' כשאינה במטה וזו מותר לו לישן באותה מטה לאחר שעמדה מאצלו ואפי' בסדין שהדם עליו:

## סימן קצד

**דיני יולדת ומפלת. ובו י"ד סעיפים:**

א יולדת אפילו לא ראתה דם טמאה כנדה בין ילדה חי בין ילדה מת ואפילו נפל וכמה הם ימי טומאתה עכשיו בזמן הזה כל היולדות חשובות יולדות בזוב וצריכות לספור שבעה נקיים נמצאת אומר שיולדת זכר יושבת ז' ללידה וז' לנקיים לזיבה והיולדת נקבה יושבת שבועים ללידה וז' נקיים לזיבה ימי לידה שהם ז' לזכר וי"ד לנקבה אם לא ראתה בהן עולים לספירת זיבתה ואם שלמו ז' נקיים בתוך י"ד לנקבה הרי זו אסורה עד ליל ט"ו ואם טבלה קודם לכן לא עלתה לה טבילה: הגה ולאחר ז' לזכר וי"ד לנקבה מותרת לבעלה מיד מאחר שספרה ז' נקיים ולא חזרה וראתה מיהו יש מקומות שנוהגין שאין טובלין תוך מ' לזכר ושמונים לנקבה (בית יוסף בשם מהרי"ק שהביא התניא ובאגודה פרק ע"פ ובמהרי"ל) ואין להתיר במקום שנהגו להחמיר (ריב"ש) אבל במקום שאין מנהג אין להחמיר כלל רק מיד שלא ראתה דם אחר ז' לזכר וי"ד לנקבה וספרה ז' נקיים מותרת לבעלה (ת"ה סימן רנ"ה) אבל אם חזרה וראתה אפילו

טפת דם כחרדל טמאה אע"ג דמדאורייתא דם טהור הוא כבר פשט המנהג בכל ישראל שאין בועלין על דם טהור (ב"י ואגור וטור ופוסקים בשם הגאונים) ודינו כשאר דם לכל דבר:

ב המפלת בתוך מ' אינה חוששת לולד אבל חוששת משום נדה אפילו לא ראתה: הגה מפני שא"א לפתיחת הקבר בלא דם ונפקא מינה דמיד לאחר שספרה ז' נקיים מותרת ואינה חוששת לולד (ד"ע):

ג המפלת כמין בהמה חיה ועוף או כמין דגים וחגבים ושקצים ורמשים וכל צורת ולד או שפיר או שליא או חתיכה שקרעוה ויש בה עצם עכשיו שאין אנו בקיאין בצורות חוששת לולד ואם כלו ז' נקיים בתוך י"ד יום אם טבלה קודם ליל ט"ו לא עלתה לה טבילה:

ד ילדה ולד חי ואח"כ הפילה שליא אינה חוששת לולד אחר אלא תולה אותה בולד שילדה כבר עד כ"ג יום אבל אם הפילה נפל תחילה אין תולין בו השליא שהפילה אחר כך וחוששת לשליא ליתן לה ימי טומאה של נקבה:

ה יצאה השליא תחילה אין תולין אותה בולד שתלד אחר כך אפילו הוא בן קיימא וחוששת לשליא ליתן לה ימי טומאה של נקבה:

ו יצאה מקצת שליא ביום ראשון ולא נגמרה יציאתה עד יום ב' חוששת מיום ראשון אבל אינה מונה אלא מיום שני:

ז המפלת דמות בהמה חיה ועוף ושליא קשורה בה אינה חוששת לולד אחר ואם אינה קשורה בה חוששת לולד אחר ואף על פי שהולד הנדמה זכר חוששין ליתן לה ימי טומאה של נקבה בשביל השליא:

ח היולדת טומטום או אנדרוגינוס נותנין לה ימי טומאה של נקבה:

ט הרגישה שהפילה ואינה יודעת מה אפילו לא היתה בחזקת מעוברת הרי זו טמאה לידה וחוששת שמא נקבה היתה:

י נחתך הולד במעיה ויצא אבר אבר בין שיצא על סדר האברים כגון שיצא הרגל ואחריה השוק ואחריה הירך בין שיצא שלא על הסדר אינה טמאה לידה עד שיצא רובו ואם יצא ראשו כולו כאחד הרי זה כרובו ואם לא נתחתך ויצא כדרכו משתצא פדחתו ה"ז כילוד אף על פי שנחתך אח"כ ולא סוף דבר שיצא לחוץ ממש אלא אפילו משיצא חוץ לפרוזדור:

יא הוציא העובר את ידו והחזירה אמו טמאה לידה:

יב היתה מקשה ללילד ושמעה קולו של ולד חשוב כילוד שאי אפשר שלא הוציא ראשו חוץ לפרוזדור:

יג היולדת תאומים ושהה ולד אחר חבירו כגון האחד קודם שקיעת החמה והאחר אחר שקיעת החמה משיצא הראשון טמאה לידה ומונין ימי טומאה משיצא האחרון ואם

הראשון ניכר שהוא זכר והשני ניכר שהוא נקבה או שאינו ניכר שני זה אם הוא זכר או נקבה מונה משיצא השני ימי טומאה לנקבה:

יד יוצא דופן אם לא יצא דם אלא דרך דופן אמו טהורה מלידה ומנדה ומזיבה:

## סימן קצה

**דברים האסורין בזמן נדותה. ובו י"ז סעיפים:**

א חייב אדם לפרוש מאשתו בימי טומאתה עד שתספור ותטבול (ואפילו שהתה זמן ארוך ולא טבלה) תמיד היא בנדתה עד שתטבול (ב"י בשם פוסקים) ולא ישחוק ולא יקל ראש עמה (אפילו בדברים) (טור וב"י בשם רשב"א מאבות דרבי נתן) שמא ירגיל לעבירה אבל מותר להתייחד עמה דכיון שבא עליה פעם א' תו לא תקיף יצריה (ל' עצמו):

ב לא יגע בה אפילו באצבע קטנה ולא יושיט מידו לידה שום דבר ולא יקבלנו מידה שמא יגע בבשרה (וכן על ידי זריקה מידו לידה או להיפך אסור) (ב"ז ס"ס קנ"ד והגהות ש"ד בשם מהר"ם):

ג לא יאכל עמה על השלחן אא"כ יש שום שינוי שיהיה שום דבר מפסיק בין קערה שלו לקערה שלה לחם או קנקן או שיאכל כל אחד במפה שלו: הגה וי"א הא דצריכין הפסק בין קערה שלו לקערה שלה היינו דוקא כשאינן אוכלין בקערה אחת כשהיא טהורה אבל אם אוכלין בקערה אחת כשהיא טהורה סגי אם אוכלת בקערה בפני עצמה וא"צ היכר אחר (הגהות אשירי בשם ר"י והגהות אלפסי) וכן נוהגין י"א שאסור לו לאכול משיורי מאכל שלה (מצא בקונטרס דהלכות נדה) כמו שאסור לשתות משיורי כוס שלה וכמו שיתבאר:

ד לא ישתה משיורי כוס ששתתה היא: הגה אם לא שמפסיק אדם אחר ביניהם (טור בשם סמ"ג) או שהורק מכוס זה אל כוס אחר אפילו הוחזר לכוס ראשון (הגהמי"י בשם רא"ם ורוקח סימן שי"ח ומרדכי ואגודה פ"ק דשבת) ואם שתתה והוא אינו יודע ורוצה לשתות מכוס שלה אינה צריכה להגיד לו שלא ישתה (שם) והיא מותרת לשתות מכוס ששתה הוא (ג"ז שם) ואם שתתה מכוס והלכה לה י"א שמותר לו לשתות המותר דמאחר שכבר הלכה אין כאן חבה (בקונטרס הנ"ל):

ה לא ישב במטה המיוחדת לה אפילו שלא בפניה: הגה ואסור לישב על ספסל ארוך שמתנדדת ואינה מחוברת לכותל כשאשתו נדה יושבת עליו (מרדכי פ"ק דשבת בשם צפנת פענח בשם רש"י) ויש מתירים כשאדם אחר מפסיק ויושב ביניהם (אגודה פ' התינוקת ות"ה סימן רנ"א) וכן לא ילך עם אשתו בעגלה אחת או בספינה אחת אם הולך רק דרך טיול כגון לגנות ופרדסים וכיוצא בזה אבל אם הולך מעיר לעיר לצרכיו מותר אף על פי שהוא ואשתו הם לבדן ובלבד שישבו בדרך שלא יגעו זה בזה (כל זה בת"ה סימן רנ"א):

ו לא יישן עמה במטה אפילו כל אחד בבגדו ואין נוגעין זה בזה: הגה ואפילו יש לכל אחד מצע בפני עצמו (ב"י דלא כר' ירוחם) ואפילו אם שוכבים בב' מטות והמטות נוגעות זו בזו אסור (מרדכי פ"ק דשבת בשם הר"מ):

ז לא יסתכל אפילו בעקבה ולא במקומות המכוסים שבה: (אבל מותר להסתכל בה במקומות הגלוים אע"פ שנהנה בראייתה) (ב"י בשם הרמב"ם):

ח ראוי לה שתייחד לה בגדים לימי נדותה כדי שיהיו שניהם זוכרים תמיד שהיא נדה:

ט בקושי התירו לה להתקשט בימי נדתה אלא כדי שלא תתגנה על בעלה:

י כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה נדה עושה לו חוץ ממזיגת הכוס שאסורה למזוג הכוס (בפניו) (ב"י וכן משמע ממרדכי פ"ק דשבועו' וכ"מ מדברי הפוסקים) ולהניחו לפניו על השלחן אא"כ תעשה שום היכר כגון שתניחנו על השלחן ביד שמאל או תניחנו על הכר או על הכסת אפילו ביד ימינה:

יא אסורה להציע מטתו בפניו ודוקא פריסת סדינים והמכסה שהוא דרך חבה אבל הצעת הכרים והכסתות שהוא טורח ואינו דרך חבה שרי ושלא בפניו הכל מותר אפילו הוא יודע שהיא מצעת אותם:

יב אסורה ליצוק לו מים לרחוץ פניו ידיו ורגליו אפילו אינה נוגעת בו ואפילו הם מים צוננים:

יג כשם שאסורה למזוג לו כך הוא אסור למזוג לה ולא עוד אלא אפילו לשלוח לה כוס של יין אסור לא שנא כוס של ברכה לא שנא כוס אחר אם הוא מיוחד לה אבל אם שותים הם מאותו הכוס ושתית איהי אבתרייהו לית לן בה:

יד כל אלו ההרחקות צריך להרחיק בין בימי נדותה בין בימי ליבונה שהם כל ימי ספירתה ואין חלוק בכל אלו בין רואה ממש למוצאת כתם: הגה וי"א דאין להחמיר בימי ליבונה בענין איסור אכילה עמה בקערה (הגה במרדכי בשם ראבי"ה) וכן נוהגין להקל בזה ויש להחמיר:

טו אם הוא חולה ואין לו מי שישמשנו זולתה מותרת לשמשו רק שתזהר ביותר שתוכל להזהר מהרחצת פניו ידיו ורגליו והצעת המטה בפניו:

טז אשה חולה והיא נדה אסור לבעלה ליגע בה כדי לשמשה כגון להקימה ולהשכיבה ולסמכה (וי"א דאם אין לה מי שישמשנה מותר בכל (הגהות ש"ד והגהות מרדכי פ"ק דשבת בשם הר"מ) וכן נוהגין אם צריכה הרבה לכך):

יז אם בעלה רופא אסור למשש לה הדפק: הגה ולפי מה שכתבתי דנוהגין היתר אם צריכה אליו דמשמש לה כ"ש דמותר למשש לה הדפק אם אין רופא אחר וצריכה אליו ויש סכנה בחליה (כך דקדק הב"י מלשון הרמב"ן סי' קכ"ז) ועיין בא"ח סימן פ"ח אם מותר לנדה ליכנס לבית הכנסת ולהתפלל:

# סימן קצו

**דיני לבישת הלבון ובדיקתה. ובו י"ג סעיפים:**

א שבעת ימים שהזבה סופרת מתחילין ממחרת יום שפסקה בו וכך משפטה אם תראה ב' ימים או ג' ופסקה מלראות בודקת ביום שפסקה כדי שתפסוק בטהרה ובדיקה זו תהיה סמוך לבין השמשות (וכן נוהגין לכתחלה ובדיעבד אפילו לא בדקה עצמה רק שחרית ומצאה עצמה טהורה סגי בכך) (טור בשם הרשב"א וב"י אף לפי דברי (הראב"ד) [הרא"ש]) ולעולם ילמד אדם (להחמיר לכתחלה) בתוך ביתו שתהא בודקת ביום הפסק טהרתה במוך דחוק ושיהא שם כל בין השמשות שזו הבדיקה מוציאה מידי כל ספק (רשב"א בתה"ק): הגה י"א אם התפללו הקהל ערבית ועוד היום גדול אינה יכולה לבדוק (או) [אז] ללבוש לבנים ולהתחיל ולמנות מיום המחרת מאחר דהקהל כבר עשו אותו לילה (ת"ה) וי"א דמותר אפי' עשו הקהל שבת (אגור בשם מהרי"ל) ונוהגין לכתחלה ליזהר ובדיעבד אין לחוש ומקצת נשים נוהגות שאם פסקה קודם ברכו וחזרה לראות כתם או דם תוך ימי ספירתה אז מפסיקין אפילו לאחר ברכו אם נתקלקלה סמוך לערב וחושבים דבר זה לדיעבד ואין למחות בידם כי כן קבלו מאיזה חכם שהורה להן והוא מנהג ותיקין:

ב ראתה יום אחד בלבד ופסקה בו ביום צריכה לבדוק עצמה במוך דחוק ושיהא שם כל בין השמשות: הגה ובדיעבד אם בדקה עצמה סמוך לבין השמשות ומצאה עצמה טהורה אע"פ שלא היה המוך אצלה כל בין השמשות סגי (טור בשם הרשב"א וה"ה בשם רמב"ן וב"י להרמב"ם וכ"מ בש"ס) אבל בדיקת שחרית לא מהני הואיל ולא ראתה רק יום אחד (רשב"א ורמב"ן בשם י"א וכ"ד רמב"ם פ"ו מהא"ב ובפי' משנה סוף פ"ד וברטנורה שם):

ג ביום שפסקה מלראות ובודקת עצמה כאמור תלבש חלוק הבדוק לה שאין בו כתם ובלילה תשים סדינים הבדוקים מכתמים ומיום המחרת תתחיל לספור שבעה נקיים: הגה ומנהג כשר הוא כשהאשה פוסקת בטהרה שתרחץ ולובשת לבנים אמנם אם לא רחצה רק פניה של מטה די בכך (מרדכי בשם רוקח) וכן נוהגין ואין לשנות אבל בשעת הדחק כגון אשה ההולכת בדרך ואין לה בגדים תוכל לספור ז' נקיים רק שהחלוק נקי ובדוק מדם (אגור והגהות ש"ד ס"ס י"ט):

ד בכל יום מז' ימי הספירה צריכה להיות בודקת לכתחלה פעמים בכל יום אחת שחרית וא' סמוך לבין השמשות (טור בשם סה"ת וע"פ) ואם לא בדקה בכל השבעה אלא פעם אחת לא שנא בדקה ביום ראשון של השבעה או ביום השביעי או בא' מהאמצעים מאחר שבדקה ביום שקודם השביעי ומצאה טהורה עלו לה אבל אם לא בדקה בכל הז' וביום השמיני בדקה ומצאה טהורה אין לה אלא יום ח' בלבד ומשלמת עליו וי"א שצריך שתבדוק ביום ראשון מהשבעה וביום השביעי ואין להקל והבדיקה תהיה לאור היום ולא לאור הנר (תא"ו נכ"ו והרשב"א בת"ה) ובדיעבד מהני אפילו לאור הנר (כן משמע בב"י):

ה בדקה עצמה ביום שפסקה מלראות ומצאה טמאה ובדקה לאחר שלשה או ד' ימים ומצאה טהורה ה"ז בחזקת טמאה עד שתפסוק בטהרה שלעולם אינה סופרת עד שתבדוק אם פסקה ואז מונה למחרתו:

ו כל בדיקות אלו בין בדיקת הפסק טהרה בין בדיקת כל השבעה צריכות להיות בבגד פשתן לבן ישן או בצמר גפן או בצמר לבן נקי ורך ותכניסנו באותו מקום בעומק לחורים ולסדקים עד מקום שהשמש דש ותראה אם יש בו שום מראה אדמומית ולא שתכניסהו מעט לקנח עצמה. ואם יקשה בעיניה מאד להכניסו כל כך בעומק לפחות בדיקה של יום הפסק טהרה ובדיקה של יום ראשון מהשבעה תהיינה עד מקום שהשמש דש: הגה ואם לא עשתה כן בבדיקת יום ראשון תעשה פעם אחת כן מבדיקות שאר הימים (ב"י) מיהו בדיעבד אם לא עשתה כן כלל רק שבדקה עצמה יפה בחורין ובסדקין בעומק היטב כפי כחה אע"פ שלא הגיע למקום שהשמש דש סגי לה (ב"י שכ"ד רוב הפוסקים וכן מהרא"י בפסקיו סימן ע"ז וב"ח):

ז הסומא בודקת עצמה ומראה לחבירתה:

ח החרשת ששומעת ואינה מדברת או שמדברת ואינה שומעת הרי הן כפקחות אבל אם אינה שומעת ואינה מדברת וכן השוטה או שנטרפה דעתה מחמת חולי צריכות פקחות לבדוק אותן ולקבוע להן וסתות כדי שתהיינה מותרות לבעליהן הוקבע להן וסת הרי הן כשאר כל הנשים לא הוקבע להן חוששות משלשים יום לשלשים יום ובודקות על ידי פקחות:

ט האשה שמרבה לבדוק בין בימי ספירתה בין בימים שלא ראתה בהם הרי זו משובחת אף על פי שיש לה וסת קבוע:

י השבעה נקיים צריך שיהיו רצופים שלא תראה דם בהם שאם ראתה דם אפילו בסוף יום השביעי סתרה כל הימים וצריכה לפסוק בטהרה ולחזור ולמנות שבעה נקיים: הגה יש אומרים דבשלשה ימים ראשונים של ימי הספירה אם מצאה כתם אין תולין אותו להקל כמו שתולין שאר כתמים דג' ימים ראשונים צריכים להיות נקיים לגמרי (מרדכי הל' נדה ובהגהות מיימוני פ"ט דא"ב ומרדכי ות"ה סימן רמ"ט ואגור פ' תינוקת וא"ח ור"ף) אבל אח"כ דינו כשאר כתם וכן נוהגין ודוקא כתם שהוא יותר מכגריס ועוד אבל פחות מכגריס ועוד תולה בכינה אפילו ג' ימים ראשונים (ת"ה שם) וה"ה אם היה לה מכה בגופה ויודעת שמוציאה דם תולה בה אפילו ביתר מכגריס ועוד (סברת הרב וכן משמע לשון המרדכי) אלא שאין מקילין בשלשה ימים הראשונים לתלות במכה שאין ידוע שמוציאה דם או בשאר דברים שתלינן בהם כתם כמבואר לעיל סימן ק"צ:

יא הפולטת שכבת זרע בימי ספירתה אם הוא תוך ו' עונות לשמושה סותרת אותו יום לפיכך המשמשת מטתה וראתה אחר כך ופסקה אינה מתחלת לספור ז' נקיים עד שיעברו עליה ו' עונות שלימות שמא תפלוט לפיכך אינה מתחלת לספור עד יום ה'

לשמושה כגון אם שמשה במוצאי שבת אינה מתחלת לספור עד יום ה' דקי"ל אין שכבת זרע מסריח עד שיעברו עליו שש עונות שלימות מעת לעת ואם שמשה במוצאי שבת ופלטה ליל ד' קודם עת שימושה במוצאי שבת עדיין היא עומדת בתוך עונה ששית לשמושה וסותרת הילכך יום ה' יהיה ראשון לספירתה: הגה ותפסוק יום ד' לעת ערב ויום ה' עולה למנין ויש שכתבו שיש להמתין עוד יום א' דהיינו שלא תתחיל למנות עד יום הששי והוא יהיה יום ראשון לספירתה דחיישינן שמא תשמש ביום ראשון בין השמשות ותסבור שהוא יום ואפשר שהוא לילה ואם תתחיל למנות מיום חמישי יהיה תוך ששה עונות לשמושה על כן יש להוסיף עוד יום א' דמעתה אי אפשר לבא לידי טעות (ת"ה סימן רמ"ה והאגור בשם מהרי"ל וש"ד וכן כתב מהרא"י ומהרי"ק שורש ל"ה) וכן נוהגין בכל מדינות אלו ואין לשנות ויש נשים שנהגו להחמיר עוד להמתין עד שבעה ימים (שם בת"ה) ואין טעם בדבר והמחמיר יחמיר והמיקל נשכר להקדים עצמו למצוה ויש שכתבו שעכשיו אין לחלק בין שמשה עם בעלה ללא שמשה וכל אשה שרואה אפי' כתם צריכה להמתין ה' ימים עם יום שראתה בו ותפסוק לעת ערב ותספור ז' נקיים (שם בת"ה בשם א"ז ומהרי"ק) וכן נוהגין במדינות אלו ואין לשנות (סה"ת וסמ"ג):

יב אם טעתה במנין יום א' וטבלה ושמשה צריכה להמתין ששה עונות שלימות ואחר כך תמנה יום אחד נקי ותטבול אך סתירה שלאחר שבעה כגון שלא טבלה כראוי ושמשה ה"ז טובלת בכל עת:

יג האשה ששמשה מטתה וראתה אחר כך ופסקה ורוצה לספור מיום מחרת ראייתה תקנח יפה יפה אותו מקום במוך או בבגד להפליט כל הזרע או תרחוץ במים חמין והם יפליטו כל הזרע :הגה ויש אומרים דאין אנו בקיאין בזמן הזה ואין לסמוך על זה (הגהות מיימוני פ"ו וסמ"ק) והכי נהוג דהרי כבר נתבאר שאנו נוהגין להמתין אפילו לא שמשה כלל כדי שלא לחלק בין ספירה לספירה כ"ש בכהאי גוונא וכל הפורץ גדר בדברים אלו במקום שנהגו להחמיר ישכנו נחש:

## סימן קצז

**שלא תטבול האשה ביום. ובו ה' סעיפים:**

א אין הנדה והזבה והיולדת עולות מטומאתן בלא טבילה שאפילו אחר כמה שנים חייב כרת הבא על אחת מהן אלא אם כן טבלו כראוי במקוה הראוי:

ב אם בעלה בעיר מצוה לטבול בזמנה שלא לבטל מפריה ורביה אפילו לילה אחד: הגה ומותרת לטבול ליל שבת (ר"ח ור' אליה וא"ז ובה"ג וסה"ת וסמ"ג בשם ר' שמואל שהנהיג כך בתו) אם לא יכלה לטבול קודם לכן (ב"י ומרדכי בשם כמה רבוותא ע"ש) ודוקא אם בעלה בעיר אבל בלא"ה אסור (כן משמע בת"ה סי' רצ"ה) ואם היה אפשר לה לטבול קודם לכן כגון שהיה אחר לידה או שלא היה בעלה בעיר ובא בערב שבת י"א שאסורה לטבול (שם ובמהרי"ו בפסקיו סימן מ"ח כדעת ב"י)

וכן נהגו במקצת מקומות אבל במקום שאין מנהג אין להחמיר ובמקום שנהגו להחמיר גם במוצאי שבת לא תטבול דמאחר שהיה אפשר לה לטבול קודם לכן אין מרחיקין הטבילה מן החפיפה (אגור ובמהרי"ל) וכן אלמנה שאסורה לטבול טבילה ראשונה בליל שבת משום דאסור לבא עליה ביאה ראשונה בשבת אסורה לטבול ג"כ במוצאי שבת (מהרי"ל) ויש מקילין ומתירין לטבול במ"ש הואיל שלא טבלה בשבת משום חשש איסור (בית יוסף):

ג אסורה לטבול ביום ז' ואפילו אם ממתנת מלטבול עד יום ח' או ט' אינה יכולה לטבול ביום משום סרך בתה (פי' דבוק הבת וקורבתה לעשות כמעשה האם שתטבול ביום כמוה ולא תבחין שאמה לאחר שבעה טבלה ולא בשביעי עצמו): הגה והכלות הטובלות קודם החופה יכולות לטבול ביום דהא לא באין אצל החתן עד הלילה אבל אחר החופה דינן כשאר נשים (מהרי"ל):

ד היכא דאיכא אונס כגון שיראה לטבול בלילה מחמת צנה או פחד גנבים וכיוצא בו או שסוגרין שערי העיר יכולה לטבול בשמיני מבעוד יום אבל בשביעי לא תטבול מבעוד יום אף על גב דאיכא אונס:

ה אם עברה וטבלה בח' ביום בלא אונס אפילו הכי עלתה לה טבילה וכן אם עברה וטבלה בז' ביום עלתה לה טבילה: הגה ומכל מקום לא תשמש אפילו בשמיני עד הלילה ותסתיר טבילתה מבעלה עד הלילה (ב"י בשם האגור):

## סימן קצח

**דיני טבילה וחציצתה. ובו מ"ח סעיפים**:

א צריכה שתטבול כל גופה בפעם אחת לפיכך צריך שלא יהיה עליה שום דבר החוצץ ואפילו כל שהוא ואם דרך בני אדם לפעמים להקפיד עליו חוצץ אפילו אם אינה מקפדת עליו עתה או אפילו אינה מקפדת עליו לעולם כיון שדרך רוב בני אדם להקפיד עליו חוצץ ואם הוא חופה רוב הגוף אפילו אין דרך בני אדם להקפיד בכך חוצץ: הגה ולכתחלה לא תטבול אפילו בדברים שאינן חוצצין גזרה אטו דברים החוצצין (הגהות ש"ד):

ב אלו הדברים שחוצצין חוטי צמר וחוטי פשתן ורצועות שכורכין בהם השער בראש לא תטבול בהם עד שתרפם ואם הם בתוך קליעת שערה אינו מועיל בהם רפיון ואם הם כרוכים בשאר מקומות בגוף לא תטבול בהם עד שתרפם חוץ מאם הם כרוכים בצואר שאינם חוצצין לפי שאינה מהדקן אבל קטלא שהיא רצועה חלקה ורחבה שכורכת סביב צוארה חוצצת מפני שחונקת עצמה בחוזק כדי שיהיה בשרה בולט ותראה בעלת בשר ומתוך שהרצועה חלקה ורחבה אינה מזיקתה (רש"י):

ג אם החוטין האלו חלולין עשוי מעשה רשת אינם חוצצין (טור בשם ראב"ד):

ד חוטי שער אינם חוצצין: הגה ואם היו מוזהבות חוצצין דמקפדת עליהם שלא תטנפם וכן אם היו מטונפים תחלה מקפדת עליהם שלא תתלכלך מהן במים וחוצצין (טור):

ה שתי שערות או יותר שהיו קשורים כאחד קשר אחד אינם חוצצין: הגה ואין חילוק בין אם קשר ב' שערות עם שתי שערות או שקשר ב' שערות בפני עצמן (ב"י בשם רשב"א ור"ן): ושערה אחת שנקשרה חוצצת והוא שתהא מקפדת עליה אבל אם אינה מקפדת עליה עלתה לה טבילה עד שיהא רוב שערה קשור נימא נימא בפני עצמו:

ו שיער שכנגד הלב ושבזקן הנדבק זה בזה מחמת זיעה חוצץ שבראש ושבבית השחי אינו חוצץ ושבאותו מקום באיש אינו חוצץ ובאשה בנשואה חוצץ בפנויה אינו חוצץ: הגה ואותן שיש להן כמין קליעות שערות דבוקות זו בזו ונעשית בלילה על ידי שד וסכנה להסירם לא חייצי (מרדכי הלכות נדה בשם ראבי"ה ובאגור ובהגהות ש"ד):

ז לפלוף (פי' צואת העין) שחוץ לעין חוצץ אפי' הוא לח ולפלוף שבעין אינו חוצץ ואם הוא יבש חוצץ והוא שהתחיל להוריק (כ"ד התוספות וסמ"ג בשם ר"ת ורמב"ם):

ח כחול שבעין אינו חוצץ ושחוץ לעין חוצץ ואם היתה פותחת ועוצמת (פירוש וסוגרת) עיניה תדיר אף שחוץ לעין אינו חוצץ:

ט דם יבש שעל המכה חוצץ וריר שבתוכה אינו חוצץ יצא הריר מתוכה כל תוך ג' ימים לח הוא ואינו חוצץ לאחר מכאן יבש הוא וחוצץ לפיכך אשה בעלת חטטים צריכה לחוף במים עד שיתרככו:

י רטיה שעל המכה חוצצת:

יא חץ או קוץ התחוב בבשר אם נראה מבחוץ חוצץ ואם אינו נראה אינו חוצץ:

יב לכלוכי צואה שעל הבשר מחמת זיעה אינם חוצצין נגלד כגליד חוצץ:

יג מלמולין שעל הבשר חוצצין:

יד טיט היון וטיט היוצרים וטיט דרכים הנמצא שם תמיד אפילו בימות החמה כל אלו חוצצין ושאר כל הטיט כשהוא לח אינו חוצץ שהרי הוא נמחה במים וכשהוא יבש חוצץ (רמב"ם וסמ"ג) (מיהו אם היא מקפדת אפילו בדבר לח חוצץ) (רוקח ומרדכי הלכות נדה):

טו הדיו החלב והדבש והדם שרף התאנה ושרף התות ושרף החרוב ושרף השקמה (פי' מין ממיני התאנים) יבשים חוצצין לחים אינם חוצצין ושאר כל השרפים אפילו לחים חוצצין:

טז דם שנסרך בבשר אפילו לח חוצץ:

יז צבע שצובעות הנשים על פניהן וידיהן ושער ראשן אינו חוצץ וכן מי שהוא צובע וידיו צבועות אינו חוצץ: הגה וכן מי שאומנותו להיות שוחט או קצב וידיו תמיד מלוכלכות בדם אינו חוצץ שרוב בני אומנות זו אינן מקפידים (ב"י בשם ר"י):

יח צואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר חוצץ כנגד הבשר אינו חוצץ ובצק שתחת הצפורן אפילו כנגד הבשר חוצץ ואי זהו שלא כנגד הבשר זה שהצפורן עודף על הבשר ולפי שאינן יכולות לכוין מה נקרא כנגד הבשר או שלא כנגדו נהגו הנשים ליטול צפרניהם בשעת טבילה:

יט אם יש לה נפח על מקום הצפורן ואינה יכולה לא לחתוך ולא לחטט אם נפוחה כל כך שאין הטיט שתחת הצפורן נראה אינו חוצץ:

כ דוקא בצק שתחת הצפורן חוצץ אבל הצפורן עצמה אינה חוצצת ואפילו אם היתה גדולה ועומדת ליחתך ופורחת ועוברת מכנגד הבשר אינה חוצצת: הגה מיהו כל זה דוקא שאין צואה או בצק תחתיו בשעה שטבלה ומאחר דכבר נהגו ליטול הצפרנים אפילו אם צפורן אחת נשאר בידה וטבלה צריכה טבילה אחרת (הגהות ש"ד) וכן נוהגין:

כא צפורן המדולדלת שפירשה מיעוטה חוצצת פירשה רובה אינה חוצצת:

כב אבר ובשר המדולדלים חוצצים. (אבל יבלת או יתרת ואינן מדולדלין אינן חוצצים) (ב"י בשם סמ"ג סימן רמ"ח בשם ר"י):

כג השירים והנזמים והטבעות והקטלאות אם הם רפויים אינם חוצצים ואם הם מהודקים חוצצים וכן הדין באגד שעל המכה וקשקשים שעל השבר:

כד צריכה לחצוץ שיניה שלא יהא בהם דבר חוצץ שאם טבלה ונמצא שום דבר דבוק בהם לא עלתה לה טבילה ויש נוהגות שלא לאכול בשר ביום לכתן לבית הטבילה מפני שהוא נכנס בין השינים יותר ממאכל אחר ואף על פי שבודקות וחוצצות השינים חוששות דילמא תשתייר מיניה ולאו אדעתה ומנהג יפה הוא: הגה ואין לה לאכול בין הרחיצה לטבילה (הרא"ש בה"נ) ואין לה לעסוק כל היום קודם הטבילה בבצק או בנרות של שעוה שלא ידבק בה (ש"ד) וכן נהגו:

כה אם לא הדיחה בית הסתרים ובית הקמטים שלה ונמצא בהם דבר חוצץ לא עלתה לה טבילה ואם לא נמצא עליה דבר חוצץ אף על פי שלא בדקה קודם טבילה עלתה לה טבילה ואינו דומה לבדיקת הגוף וחפיפת הראש:

כו אם לא בדקה קודם טבילה בין שיניה ולא בית הסתרים שלה ואחר טבילה נמי לא בדקה עד שנתעסקה בכתמים ובתבשילין ואחר כך בדקה ומצאה עצם בין שיניה או דבר חוצץ בין סתריה תלינן לקולא ואמרינן דבתר טבילה עיילי בה:

כז נתנה שערה בפיה או קרצה שפתותיה או קפצה ידה בענין שלא באו המים בהם לא עלתה לה טבילה:

כח לא תאחוז בה חברתה בידיה בשעת טבילה אלא אם כן רפתה ידה כדי שיבואו המים במקום אחיזת ידיה ואם הדיחה ידיה במים תחלה שרי שמשקה טופח שעל ידיה חבור למי המקוה:

כט הטובל במקוה שאין בו אלא מ' סאה מצומצמין אם אמר לחבירו כבוש ידך עלי במקוה הרי זה מגונה:

ל אינה צריכה להגביה רגליה בשעת טבילתה אם אין שם טיט אע"פ שדורסת על הרצפה אין כאן חציצה מפני שהמים מקדימים לרגליה:

לא אין טובלין בכלים לפיכך אם היה טיט במקום שטובלת לא תעמוד על גבי כלי עץ שמקבלין טומאה מגבן ולא על גבי נסרים שראוים למדרסות ולא על שום כלי הראוי למדרס ותטבול משום גזירת מרחצאות של כלים עברה וטבלה לא עלתה לה טבילה אבל נותנת היא חבילי זמורות תחת רגליה מפני הטיט וכן לא תעמוד על גבי כלי חרס ולא על גבי בקעת ותטבול ואף על פי שאין כלי חרס מטמא מגבו ולא ראוי למדרס חשש חכמים הוא שמא תפחד שלא תפול ולא תטבול כראוי עברה וטבלה על גבי אלו עלתה לה טבילה ולפי זה מקוה שיש בו שליבות (פי' מדרגות) של עץ אם טבלה על גבי השליבות (אפילו אם הם מחוברים לכותלי המקוה) (תשובת הרשב"א) לא עלתה לה טבילה דפשוטי כלי עץ הם וצריך לעשות במקומן מדרגה של אבנים ותהיה המדרגה רחבה ד' מקום הנחת הרגל כדי שיהא בה שיעור מקוה לבל תפחד ליפול ממנה:

לב סילון של עץ הקבוע בקרקעית הטבילה אם אין לו לבזבז (פירוש מסגרת שאז אין לו בית קבול) מותרת לעמוד עליו ולטבול:

לג לא תטבול במקום שיש בקרקעיתו טיט משום חציצה אלא אם כן תתן עליו זמורות וכיוצא בהם דבר שאינו מקבל שום טומאה ואם טבלה י"א שלא עלתה לה טבילה (ראב"ד ורש"י אבל רוב הפוסקים מתירין):

לד לא תטבול במקום שיש חשש שיראוה בני אדם מפני שמתוך כך ממהרת לטבול ואינה מדקדקת בטבילה ומיהו בדיעבד עלתה לה טבילה:

לה לא תטבול בקומה זקופה מפני שיש מקומות שמסתתרים בה ואל תשחה הרבה עד שידבקו סתריה זה בזה אלא שוחה מעט עד שיהיו סתרי בית הערוה נראים כדרך שנראית בשעה שהיא עורכת ויהיה תחת דדיה נראה כדרך שנראה בשעה שמניקה את בנה ויהיה תחת בית השחי נראה כדרך שנראה כשאורגה בעומדין ואינה צריכה להרחיק ירכותיה זו מזו יותר מדאי וגם לא להרחיק זרועותיה מהגוף יותר מדאי אלא

כדרך שהם בעת הילוכה ואם שינתה כגון ששחתה ביותר או זקפה ביותר עלתה לה טבילה (ערוך וסמ"ג ורשב"ץ ורמב"ם) ויש מי שאומר שלא עלתה:

לו צריך שיהיה המקוה גבוה ממעל לטבורה זרת לפחות:

לז יש מי שאומר שאע"פ שאין בגובה מי המקוה לעלות בהם כל גופה אלא אם כן פניה וגופה כבושים בקרקע שפיר דמי. (ועיין לקמן סימן ר"א סעיף ס"ו בדיני מקוה):

לח אינה צריכה לפתוח פיה כדי שיכנסו בה המים ולא תקפוץ אותה יותר מדאי ואם קפצה לא עלתה לה טבילה אלא תשיק שפתותיה זו לזו דיבוק בינוני:

לט לא תעצים עיניה ביותר ואל תפתחם ביותר ואם עשתה כן יש אומרים שלא עלתה לה טבילה. (ב' דעות בטור ופוסקים עב"י):

מ צריך להעמיד על גבה יהודית גדולה יותר מי"ב שנה ויום א' בשעה שהיא טובלת שתראה שלא ישאר משער ראשה צף על פני המים ואם אין לה מי שתעמוד על גבה או שהוא בלילה תכרוך שערה על ראשה בחוטי צמר או ברצועה שבראשה ובלבד שתרפם או בשרשרות של חוטים חלולות או קושרת בגד רפוי על שערותיה:

מא המפשלת בנה לאחוריה כשהיא ערומה וטבלה לא עלתה לה טבילה שמא היה טיט ברגלי התינוק או בידיו ונדבק באמו וחצץ בשעת טבילה ואחר שעלתה נפל:

מב נכנסו צרורות וקסמים בסדקי רגליה מלמטה חוצצים:

מג אספלנית מלוגמא ורטיה שעל בית הסתרים חוצצין אף על פי שאינם צריכים שיכנסו בהם המים צריכי' שיהיו ראוים ולא יהא בהם דבר חוצץ: הגה יש אומרים שהאשה צריכה להטיל מים קודם טבילה אם היא צריכה לכך גם צריכה לבדוק עצמה בגדולים ובקטנים שלא תהא צריכה לעצור עצמה ולא יהיו ראויים לביאת מים גם צריכה להסיר צואת החוטם (ש"ד וראב"ן סימן שכ"ו דף ס' ע"ג):

מד היתה בה שערה אחת או שתים חוץ למכת ראשה מודבק למכה או שהיו שתי שערות ראשה מודבקות בטיט או בצואה או שהיו שתי שערות בריסי עיניה מלמטה ונקבו והוציאתן בריסי עיניה מלמעלה וכן אם היו ב' שערות ריסי עיניה של מטה מדובקות בריסי עיניה של מעלה הרי אלו חוצצים:

מה לא תטבול באבק של רגליה ואם טבלה יש מי שאומר שאינו חוצץ ויש מי שאומר שחוצץ אלא אם כן שפשפה או שטבלה בחמין:

מו נדה שטבלה בבגדיה מותרת לבעלה:

מז מין כנים שדבוקים בבשר ונושכים בעור במקום שיער ונדבקים בחוזק בבשר צריך להסירן ע"י חמין ולגורדן בצפורן ואם אינו יכול להסירן אינו חוצץ:

מח נדה שטבלה בלא כוונה כגון שנפלה לתוך המים או שירדה להקר הרי זו מותרת לבעלה: הגה ויש מחמירין ומצריכין אותה טבילה אחרת (ב"י בשם רשב"א ור' ירוחם ורוקח והגהות אשיר"י) ויש להחמיר לכתחלה. יש שכתבו שיש לאשה להיות צנועה בליל טבילתה וכן נהגו הנשים להסתיר ליל טבילתן שלא לילך במהומה או בפני הבריות שלא ירגישו בהן בני אדם ומי שאינה עושה כן נאמר עליה ארור שוכב עם בהמה ויש לנשים ליזהר כשיוצאות מן הטבילה שיפגע בה חברתה שלא יפגע בה תחילה דבר טמא או עובד כוכבים ואם פגעו בה דברים אלו אם היא יראת שמים תחזור ותטבול (ש"ד וכל בו ורוקח). ועיין לקמן סוף סי' ר"א אם מותר להטיל חמין למקוה או אם מותר לרחוץ אחר הטבילה:

## סימן קצט

**שצריכה האשה לבדוק בית הסתרים ודיני חפיפה בשבת ובחול. ובו י"ג סעיפים:**

א צריכה להדיח בית השחי ובית הסתרים שלה במים (ולא בשאר משקין) (מהרי"ק שורש קנ"ט). ולסרוק שער ראשה יפה במסרק שלא תהיינה שערותיה נדבקות זו בזו וכן צריכה האשה לעיין בעצמה ובבשרה ובודקת כל גופה סמוך לטבילתה שלא יהא עליה שום דבר מיאוס שחוצץ ותחוף כל גופה ותשטוף במים חמין בשעת חפיפת גופה ושערה:

ב חפיפה שבמקום שיער לא תהיה במים קרים לפי שמסבכין את השיער אלא במים חמין ומיהו אפילו בחמי חמה סגי ולא תחוף בנתר הנקרא בערבי טפל (רמב"ם בפי' המשנה פ"ב דכלים) ובלע"ז גריד"א (ריב"ש) לפי שמחתך השיער וחוזר ומסתבך ולא באהל לפי שמסבך השיער ולא בכל דברים המסבכים השיער: הגה וכל זה לכתחלה אבל אם חפפה בנתר וכיוצא בו וראתה בעצמה שאין שערות שלה קשורים ומסובכין שרי (מהרי"ק שורש קנ"ט) ואשה שצוו אותה הרופאים שלא תחוף ראשה במים רק ביין יש לשאול לרופאים אם היין מסבך השערות ואם אומרים שאינו מסבך יש לסמוך עליהן ואם אין הרופאים בקיאין בדבר יש לאשה לנסות לעצמה תחילה אם היין אינו מסבך השערות (גם זה שם):

ג חפיפה צריכה להיות לכתחלה סמוך לטבילתה והמנהג הכשר שתתחיל לחוף מבעוד יום ועוסקת בחפיפה עד שתחשך ואז תטבול וכן מנהג כשר שאף על פי שחפפה תשא עמה מסרק לבית הטבילה ותסרוק שם: הגה ובשעת הדחק שצריכה לחוף ביום או שא"א לה לחוף ביום וצריכה לחוף בלילה יכולה לעשות (בית יוסף בשם הפוסקים ובשם הרמב"ם פ"ב דמקואות) ובלבד שלא תמהר לביתה ותחוף כראוי:

ד חל טבילתה במוצאי שבת שא"א לחוף מבעוד יום תחוף בליל טבילתה: הגה ומ"מ מנהג יפה הוא שתרחץ היטב בערב שבת ובמוצ"ש תחזור ותחוף ותסרוק מעט (טור):

ה נזדמנה לה טבילה בליל שבת תחוף ביום:

ו חל ליל טבילתה במוצאי שבת והוא יום טוב שאי אפשר לחוף אז תחוף בערב שבת וכן אם חלו ב' ימים טובים ביום חמישי וששי וחל ליל טבילתה בליל שבת תחוף ביום רביעי בשבת ותקשור שערותיה כדי שלא יתבלבלו: הגה גם תזהר בימים שבין החפיפה לטבילה מכל טנופת ושלא ידבק בה שום דבר גם מנגיעת תבשילין או מנתינתן לבניה הקטנים תיזהר אם אפשר לה ליזהר אם הם דברים הנדבקים (טור וכן כתב הב"י בשם הרא"ש וסמ"ג וסה"ת) ואם אי אפשר לה ליזהר כגון שאין לה מי שיעשה במקומה או שצריכה ליגע בהן בשעת אכילה אין לחוש ומ"מ תרחוץ ידיה כל פעם שלא תבא לידי חציצה: ובשעת טבילה תעיין ותבדוק היטב כל גופה ושערות ראשה שלא יהא דבר חוצץ ותדיח בית הסתרים במים חמים שהוחמו ואפילו ביום טוב וכן תחצוץ שיניה בטוב בשעת הטבילה שלא ישאר פירורין ולא בשר ולא עצם. (וע"ל סימן קצ"ז אם לא חל טבילתה במוצ"ש אם תוכל לטבול במוצ"ש):

ז במקום שיראות לטבול בלילה אין להתיר לחוף מערב שבת ולטבול ביום שבת דתרי קולי בהדדי לא מקילינן קולא דסרך בתה וקולא דהרחקת חפיפה מטבילה:

ח בימי חול (וכל שכן בי"ט) אם חפפה ועיינה עצמה היום וטבלה בליל יום אחר עלתה לה טבילה בדיעבד אע"פ שלא היו חפיפה ובדיקה סמוך לטבילה אבל אם לא חפפה כלל לא עלתה לה טבילה אע"פ שעיינה בעצמה בגופה ואפילו חפפה מיד אחד הטבילה וסרקה במסרק ולא מצאה שום נימא קשור לא עלתה לה טבילה ואין צ"ל אם חפפה במקום שיער ולא עיינה בשאר גופה שלא עלתה לה טבילה שעיון הגוף הוא דבר תורה:

ט בד"א בשאר כל הגוף אבל בבית הסתרים כיון שאין צריכים לביאת מים אם לא עיינה אותם קודם לכן ואחר כך עיינה אותם ולא מצאה בהם שום דבר עלתה לה טבילה:

י חפפה ועיינה וטבלה ובעלייתה נמצא עליה דבר חוצץ אם בתוך עונה שחפפה טבלה אינה צריכה טבילה אחרת ואם לאו צריכה טבילה אחרת: הגה אף על פי שהיתה החפיפה סמוך לטבילה כגון שחפפה ביום סמוך לערב וטבלה בתחילת הלילה הואיל והיה בשתי עונות (ב"י בשם הרמב"ם): ולהרמב"ם בין כך ובין כך צריכה טבילה אחרת אלא שזו אינה צריכה לחזור לחוף וזו צריכה (וכן דעת רבינו ירוחם):

יא במה דברים אמורים בשלא נתעסקה באותו המין אחר טבילה אבל אם נתעסקה בו בין טבילה לבדיקה אינה צריכה טבילה אחרת שאני תולה אותו במין שנתעסקה בו אבל אם לא חפפה קודם טבילה אין תולין בו אף על פי שנתעסקה בו אחר טבילה:

יב בד"א בשאר כל הגוף אבל בית הסתרים אם לא עיינה אותם קודם טבילה ואחר טבילה גם כן לא עיינה עד שנתעסקה בדבר החוצץ ואחר כך נמצא בהם מאותו המין תולין להקל:

יג חפפה קודם טבילה ובין חפיפה לטבילה נתעסקה בדברים החוצצין או שנתנה לבנה תבשיל הראוי לידבק בה לא עלתה לה טבילה אפילו אם בדקה מיד אחר טבילה ולא מצאה עליה שום דבר חוצץ שאני אומר בעלייתה מהמים נפל ממנה וצריכה טבילה אחרת: הגה מיהו אם בדקה עצמה קודם טבילה וראתה שלא נדבק בה שום דבר אינה צריכה טבילה אחרת (הגהות ש"ד ומרדכי וב"י בשם הרשב"א) אבל מותרת ללבוש בגדיה בין חפיפה לטבילה ולא תקח תינוק אצלה (ב"י בשם הרמב"ם וע"ל סימן קצ"ח):

## סימן ר

**אימתי תעשה ברכת הטבילה. ובו סעיף אחד:**

כשפושטת מלבושיה כשעומדת בחלוקה תברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה ותפשוט חלוקה ותטבול ואם לא ברכה אז תברך לאחר שתכנס עד צוארה במים ואם הם צלולים עוכרתן ברגליה ומברכת: הגה ויש אומרים שלא תברך עד אחר הטבילה (טור בשם בעל הלכות גדולות והוא בה"ג דף פ"ה ע"ב ורש"י ורמב"ן סימן שכ"ח וש"ד) וכן נוהגים שלאחר הטבילה בעודה עומדת בתוך המים מכסית עצמה בבגדה או בחלוקה ומברכת:

## סימן רא

**דיני המקוה ומימיו. ובו ע"ה סעיפים:**

א אין האשה עולה מטומאתה ברחיצה במרחץ ואפילו עלו עליה כל מימות שבעולם עדיין היא בטומאתה וחייבים עליה כרת עד שתטבול כל גופה בבת אחת במי מקוה או מעיין שיש בהם מ' סאה ושיעורה אמה על אמה על רום שלש אמות במרובע באמה בת ששה טפחי' וחצי אצבע ואם הוא רחב יותר ואינו גבוה כל כך כשר אם יכולה להתכסות כל גופה בהן בבת אחת וצריך שיעלה בתשבורת מ"ד אלף וקי"ח אצבעות בגודל ועוד חצי אצבע (ד"ע בב"ה) וצריך שיהיה החריץ שבו המים גדול יותר משיעור זה כדי שכשתכנס הטובלת ויתפחו המים ישארו שם מ' סאה (תוס' פ' ערבי פסחים):

ב מי מעיין מטהרין אף בזוחלין (פירוש זוחלין נמשכים והולכים ואינן מכונסים) מי גשמים אין מטהרין אלא באשבורן (פירוש מקום עמוק שמתכנסים בו המים ונקרא אשבורן) (אבל על ידי זחילה פסולין מן התורה (ב"י בשם מהרי"ק שורש קט"ו ות"ה סימן רכ"ד) אם הם לחוד בלא מעיין) היו הזוחלין מן המעיין מתערבי' עם הנוטפי' שהם מי גשמים הרי הכל כמעיין לכל דבר ואם רבו הנוטפים על הזוחלין וכן אם רבו מי גשמים על מי הנהר אינם מטהרים בזוחלין אלא באשבורן לפיכך צריך להקיף מפץ (פי' כעין מחצלת) וכיוצא בו באותו הנהר המעורב עד שיקוו המים ויטבול בהם: הגה וכן נכון להורות ולהחמיר (מהרי"ק ות"ה שם ושאר

אחרוני' כתבו ויש להחמיר כשטת הר"ם ורא"ש וסייעתם) אבל יש מתירים לטבול בנהרות כל השנה אף בשעת הגשמים והפשרת שלגים ורבו הנוטפים על הזוחלין משום דעיקר גידול הנהר הוא ממקום מקורו (טור בשם ר"ת וב"י בשם רש"י וסה"ת וסמ"ג) וכן נהגו ברוב המקומות במקום שאין מקוה ואין למחות ביד הנוהגין להקל כי יש להם על מי שיסמוכו (מהרי"ק ובת"ה שם ומהרי"ו סימן ע' וב"ז סימן קנ"ד) מיהו יש ליזהר מלטבול בנהר המתהוה לגמרי ע"י גשמים וכשאין גשמים פוסק לגמרי אף על פי ששאר נהרות שופכים לתוכו בשעת הגשמים ומתהוה על ידן מ"מ הואיל ופוסק לגמרי בשעה שאין גשמים אסור לטבול בו דרך זחילתו עד שיקוו המים שבתוכו (שם במהרי"ק) אבל בנהר שאינו פוסק אע"פ שבשעת הגשמים מתרחב ומתפשט על כל גדותיו מותר לטבול בו בכל מקום (ב"י לדעת המרדכי והאשיר"י והתוספ') לפי סברת המקילין ולפי מה שנהגו:

**ג** ארבעים סאה שאמרו צריך שלא יהיו שאובים שאם הם שאובים פסולים. הגה ואם כל המקוה היא שאובין פסול מן התורה וספיקא לחומרא אבל אם רוב המקוה כשר והמועט הוא שאובין אינו אלא מדרבנן וספיקא לקולא (טור בשם הרא"ש ור"ש והרבה פוסקים):

**ד** מקוה שהיא של עובד כוכבי' ומקבל ממנו שכר אין להאמין לעובד כוכבים עליו אא"כ יש (תמיד) במקוה כ"א סאה: הגה דמאחר דרובו כשר ספיקו לקולא מקוה שהיתה חסרה לפנינו ובא ומצאה מלאה (ב"י בשם תשובת רשב"ץ) ולא ידענו מי מילא אותה אי היתה כבר רובה בהכשר דהיינו שהיו בה כ"א סאין אזלינן לקולא ואם לא היה רובה בהכשר דעכשיו איכא ספיקא דאורייתא אי יש לחוש שעובד כוכבים מילאה כדי לרחוץ בה פסולה (כך משמע בתוספתא) ואם לאו דודאי ישראל מילא אותה כדי לטבול בה כשרה (רשב"ץ שם) דרוב המצויין אצל מקוה ועושין כדי להכשירה בקיאין הן ובודאי בהכשר מילא אותה וכל שכן אם הישראל לפנינו ואומר שבהכשר מילא אותה דנאמן (מהרי"ק שורש קט"ו ודלא כרשב"ץ) מאחר שבידו לתקנה וכהאי גוונא עד אחד נאמן באיסורין (שם עד"מ) כדלעיל סימן קכ"ז ועיין עוד לקמן סוף הסימן בדין ספק שאובים:

**ה** כל הימים יש להם דין מעיין לטהר בזחילי' הילכך גל שנתלש מהים ובו מ' סאה ונפל על האדם או על הכלים עלתה להם טבילה אבל אם הטביל בגל כשהוא באויר קודם שיפול על הארץ אע"פ שיש בו מ' סאה או שזרק כלים באמצעית הגל שהוא עשוי ככיפה לא עלתה להם טבילה:

**ו** צריך שלא יהיו מ' סאה של מקוה בתוך הכלי שאין טובלים בכלים:

**ז** הלוקח כלי גדול כגון חבית גדולה או עריבה גדולה ונקבו נקב המטהרו (וי"א דבעי' נקב כשפופרת הנוד (טור והרא"ש בתשובה) וכן יש להחמיר) וקבעו בארץ ועשהו מקוה ה"ז כשר וכן אם פקק הנקב בסיד ובבנין אינו פוסל והמים הנקוים בתוכו מקוה כשר. סתמו בסיד או בגפסית עדיין הוא פוסל את המקוה עד שיקבענו בארץ או יבנה ואם הוליכו על גבי הארץ ועל גבי הסיד ומירח בטיט מן הצדדין ה"ז כשר: הגה מותר לעשותו על הגג ובלבד

שלא יהיה תוך כלי או אבן אחת שחקקו ולבסוף קבעו אבל חבור אבנים הרבה לא מקרי כלי (תשובת הרשב"א סימן ת"ת):

ח מעיין שמקלח לתוך כלי פסול לטבול בין במים שבתוך הכלי בין לאחר שיצאו מהכלי ואם המעיין מקלח על שפת הכלי ולתוכו תוך הכלי אסור לטבול וחוצה לו מותר אפילו אם המים שבתוכו מרובין:

ט כלי טמא שנתן בתוכו כלים אחרים והטביל הכל עלתה להם טבילה אף על פי שפי הכלי צר ביותר שהרי המים נכנסים לו ומתוך שעלתה טבילה לכלי הגדול עלתה טבילה לכלים שבתוכו ואם הטהו על צדו והטביל לא עלתה להם טבילה עד שיהיה פיו רחב כשפופרת הנאד וכן אם היה הכלי טהור ונתן לתוכו כלים טמאים והטבילן לא עלתה להם טבילה עד שיהיה פיו רחב כשפופרת הנאד: הגה ומותר לטבול כלים בסל או בשק דכיון דאינו מחזיק מים עדיף טפי מניקב כשפופרת הנאד (בית יוסף בשם משנה ופירש ר"ש פ"ו דמקואות ורמב"ם פ"ו):

י מעיין שהמשיכו לבריכת מים שהם נקוים ועומדים יש לה דין מעיין ואם הפסיק ראש הקילוח חזר להיות לה דין מקוה ואם חזר והמשיך קילוח המעיין לתוכה חזרה לדין מעיין:

יא מקוה מים שאובים שהמשיכו עליו מי מעיין אפילו מי המעיין מועטים המועטים של מעיין מטהרין את השאובים המרובין בין קדמו מי מעיין לשאובים בין קדמו שאובים למעיין: הגה כמו שיתבאר למטה ומכל מקום אין לטבול בו רק באשבורן דלא עדיף מנהרות שרבו הנוטפים על הזוחלין (מהרי"ק):

יב מעיין שהעבירו על גבי אחורי כלים והמשיכו למקום אחר חזר להיות לו דין מקוה ובלבד שלא יטבול על אחורי כלים ממש:

יג מעין שיורד מההר טיפין טיפין בהפסק יש לו דין מקוה אא"כ יורד בקילוח בלא הפסק:

יד נוטפין שעשאן זוחלין כגון שסמך למקום המנטף טבלא של חרס חלקה והרי המים זוחלים ויורדים עליה הרי הם כשרים וכל דבר שמקבל טומאה ואפי' מדברי סופרי' אין מזחילין בו וזוחלין שקלחן בעלי אגוז כשרים:

טו מקוה שיש בו ארבעים סאה ומעין כל שהוא יכול לשאוב כל מה שירצה ליתן לתוכה והם כשרים אע"פ שהם רבים על המים שהיו בתוכה תחלה. (ואין חילוק בין קדם המעין לשאובין או לא כמו שנתבאר וע"ל סעיף מ' דיש חולקין) (ב"י בשם תשובת רמב"ן סימן רל"א) אבל כל זמן שאין במקוה מ' סאה אפילו אם אינו חסר אלא כל שהוא אם נפלו לתוכו ג' לוגים מים שאובים פסלוהו לא שנא שאבן בכלי לא שנא סוחט כסותו והגביהו והמים שבה

נופלין ממקומות הרבה (רמב"ם פ"ה) וכן המערה מהצרצור ומטיל ממקומות הרבה לתוכו או שזרקם בחפניו ואפי' נפלו בו משני כלים או משלשה מזה מעט ומזה מעט מצטרפין במה דברים אמורים שמתחיל מכלי הב' עד שלא פסק מהכלי ראשון אבל אם פסק הראשון קודם שהתחיל השני אין מצטרפין ואם התחיל הב' עד שלא פסק (הראשון) דוקא משלשה כלים אבל מד' אין מצטרפין בד"א שמארבעה אין מצטרפין שלא היה דעתו מתחלה ליתן כל השלשה לוגין אבל אם מתחלה היה דעתו ליתן כל השלשה לוגין אפילו אם לא נתן אלא מעט מעט מכמה כלים עד שהשלים לג' לוגין פסול: הגה ואם העביר ג' לוגין בידיו ע"ג קרקע או שנתזו מרגלי בהמה כשר (טור) וי"א דרגלי הבהמה כדין רגל אדם ובשניהן אינו כשר אלא בהעביר על גב קרקע דהוי כהמשכה אבל לא בנתזו (ר"ש פ"ב דמקואות ורמב"ם פ"ה) ועיין לקמן בסימן זה סעיף ל"ט:

**טז** הספוג שבלועין בו ג' לוגין וכשנפל למקוה נתערבו המים הבלועים עם מי המקוה וכן דלי שפיו צר ובו ג' לוגין מים שאובין ונפל למקוה ולא יצאו כל המים שבתוכו אלא נתערבו עם מי המקוה לא פסלוהו שלא אמרו אלא שלשה לוגין שנפלו ונתערבו כולם עם מי המקוה:

**יז** מים שאובים שהיו בצד המקוה אע"פ שהמים נוגעים במי המקוה לא פסלוהו:

**יח** שתי בריכות זו למעלה מזו וכותל ביניהן ואחת מהן מלאה מים כשרים וחבירת' מלאה שאובין ונקב ביניהם אם יש כנגד הנקב שלשה לוגין מים שאובין נפסלה כמה יהא בנקב ויהיה בו שלשה לוגין א' משלש מאות ועשרים לבריכה:

**יט** ב' מקואות שאין בשום אחת מהן מ' סאה ונפל לזה לוג ומחצה ולזה לוג ומחצה ונתערבו ב' המקואו' הרי אלו כשרי' מפני שלא נקרא על א' מהם שם פיסול אבל מקוה שאין בו מ' סאה שנפלו לתוכן ג' לוגין מים שאובין ואח"כ נחלק לשני' וריבה מים כשרים על כל אחת מהם הרי אלו פסולין:

**כ** בור שהוא מלא מים שאובי' והאמה נכנסת לו ויוצאת ממנו לעולם הוא בפיסולו עד שיתחשב שלא נשארו מהשאובים שהיו בבור שלשה לוגין:

**כא** מקוה שנפל לתוכו מים שאובים ונפסל ואחר כך ריבה עליו מים כשרים עד שנמצאו הכשרים מ' סאה הרי הוא בפיסולו עד שיצאו כל המים שהיו בתוכו ויפחתו השאובים פחות מג' לוגין וכן אם עשה מקוה שיש בו ארבעים סאה מים כשרים ועירבו עם המקוה הזה הפסול טהרו אלו את אלו. (וה"ה במעיין כל שהוא שהמשיך אלו השאובין נטהרו כמו שנתבאר לעיל):

**כב** היה המקוה חסר ג' לוגין ונפלו לו ג' לוגין מים שאובים לעולם הוא בפיסולו עד שירבו עליו מי גשמים או שישטפו עליו מים כשרי' עד כדי שנשער שנפלו עליו כמלואן

הראשון ועוד שהמים הבאים עליו דוחין את המים שבתוכו ומוציאין אותן היה המקוה פחות ואפי' קורטוב ונפלו עליו מים שאובין פחות מג' לוגין והשלימוהו לא פסלוהו ולא הכשירוהו כיצד הרי הוא בפיסולו עד שירדו עליו מי גשמים או שישטפו כשיעור המים שהיה חסר נפלו עליו מי גשמים כשיעורן הרי זה כשר היה חסר אפי' קורטוב ונפלו לתוכו שלשה לוגין מים פסלוהו והרי הוא בפיסולו עד שיצא ממנו מילואו ועוד:

הגה ודוקא בג' לוגין שאובין מכשרינן בכהאי גוונא אבל אם היתה כולה שאובה אפי' נתן עליה עד שיצאו כדי מילואה ועוד לא מהני אלא מחשבין המים היוצאין לפי ערך הכשרים והפסולים (ב"י בשם הראב"ד):

כג אין ג' לוגין פוסלין אלא אם כן יהיו של מים ומראיהן מראה מים לפיכך ג' לוגין מים שנפל לתוכן יין והרי מראיהן מראה יין שנפלו למקוה לא פסלוהו וכן שלשה לוגין חסרים כל שהוא שנפל לתוכן מעט חלב והשלימוהו לג' לוגין ונפלו למקוה חסר לא פסלוהו:

כד מי כבשים ומי שלקות ותמד שלא החמיץ וכן מי צבע פוסלין המקוה בג' לוגין אבל כל שאר המשקין ומי פירות ומורייס ותמד משהחמיץ אין פוסלין מקוה החסר בג' לוגין וגם אין משלימין אותו להכשירו שאם היה בו ל"ט סאין ונפל לתוכו סאה אחת מאלו אין משלימין אותו אבל אם יש בו מ' סאה ונפל לתוכו סאה אחת מאלו ונטל מתוכן סאה אחרת כשר אפי' עשה כן עד י"ט פעמים אבל במים שאובים שנפלו סאה למ' סאה כשרים ונטל מתוכן סאה אחרת ונפל לתוכן סאה מים כשרים אפילו עשה כן עד עולם כשר:

כה מי צבע יש להם דין מים לפסול את המקוה החסר בג' לוגין אע"פ שמשונים מראיהן ממראה המים אבל המקוה השלם אע"פ שנפלו בו מי צבע ושינו מראיו לא נפסל וכן אם הדיח בו כלים ונשתנה מראיו או ששרה בו סמנים או אוכלין ונשתנה מראיו לא נפסל (ראב"ד ורשב"א) אבל אם נפל לתוכו יין או מוהל (פי' המים היוצאים מהזיתים בתחילת טעינת הזיתים ויש בהן צחצוחי שמן) ושינו מראיו מכמות שהיה נפסל כיצד יעשה אם הוא חסר ימתין לו עד שירדו גשמים ויתמלא ויחזרו מראיו למראה מים ואם יש בו מ' סאה שאינו נפסל עוד בשאיבה ימלא בכתף ויתן לתוכו עד שיחזרו מראיו למראה המים:

כו היו בו מ' סאה ונפל לתוכו יין ונשתנה מראיו של חציו אם אין בו מראה מים מ' סאה הרי זה לא יטבול בו:

כז מקוה שנשתנו מראה מימיו מחמת עצמו ולא נפל בו דבר הרי זה כשר:

כח אין שינוי מראה פוסל אלא במי גשמים שנעשו מקוה אבל מעיין אינו נפסל בשינוי מראה (רמב"ם ורשב"א בשער המים) ולא עוד אלא אפילו המקוה שנפסל אם המשיך אליו מי מעיין המעיין מטהר אותו אפילו לא חזרו למראיהן (לשון רשב"א שם):

כט נפלו לו שלשה לוגין יין כאילו לא נפל (ומותר לטבול) בין במקום היין בין במקום המים היה שאוב והשיקו השיק במקום היין זה וזה לא טיהר השיק במקום המים מקום המים טהר מקום היין לא טהר: הגה מקוה חסר שנפל שם יין ונשתנה מראהו ונפל שם ג' לוגין מים שאובין אינן פוסלין וכשחזר והשלים המקוה במים כשרים וחזרה למראה מים כשרה (ב"י בשם התוספתא בשם הראב"ד):

ל אין שאיבה פוסלת אלא במים אבל השלג והברד והכפור והמלח והטיט שהוא עב קצת אפי' יש בו רכות שיכולין להריקו מכלי אל כלי אין שאיבה פוסלת בהן שאם שאב מאלו למקוה החסר לא פסלוהו ולא עוד אלא אפילו עשה כל המקוה משלג או כפור או ברד שהביאו בכלי ועשה מהן מקוה כשר: הגה וכשמשער שיעור המקוה בשלג ימעך חללו תחילה (ב"י בשם הראב"ד והרא"ש וכ"כ הרמב"ם) ואז מותר לטבול בו כמות שהוא (מרדכי ס"פ במה טומנין בשם ר' שמריה) ויש מחמירין לטבול בכל אלה עד שנימוחו ונעשו מים (שם במרדכי בשם הר"ר שמחה והר"א מביהם) וטוב להחמיר לכתחלה (ב"י ועיין בא"ח סימן ק"ס:

לא מקוה שאוב שהגליד טהור משום מים שאובים נימוחו כשר להקוות:

לב מקוה שיש בו מ' סאה מים וטיט רך שהפרה שוחה ושותה ממנו אם המים צפים ע"ג הטיט יכולין לטבול אפילו בטיט אין המים צפים על גבי הטיט אין טובלין במקום הטיט אבל במים טובלין אפי' אין בו מ' סאה אלא ע"י הטיט:

לג כל שתחלת ברייתו מן המים כגון יבחושים אדומים מטבילין בו ומטבילין בעינו של דג גדול שנימוק שומן עינו בחורו:

לד אין הכלי חשוב לפסול המים שבו משום שאיבה אלא אם כן הוא ראוי לקבל קודם שיקבענו ושיתמלא לדעת ואז פוסל בין אם הוא כלי גדול המחזיק ארבעים סאה בלח שהם כוריים ביבש בין אם הוא כלי קטן ביותר ואפי' הם כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה:

לה המניח טבלא תחת הצנור אצל המקוה כדי שיפלו ממנה המים למקוה אם יש לה ד' שפות שראויה לקבל המים פוסלת ואם לאו אינה פוסלת זקפה על צדה לידוח אפי' יש לה שפות אינה פוסלת כיון שאינה עומדת בענין שראויה לקבל וכגון שהמים ראוים לבא למקוה זולתה אבל אם אין המים ראוים לבא למקוה זולתה אפי' זקפה על צדה או כפאה על פיה פוסלת:

לו צינור שאין לו ד' שפות אינו חשוב כלי וראוי להביא על ידו מים למקוה ואם חקק בו גומא א' קטנה קודם שקבעו אם היא של עץ אפילו אין הגומא מחזקת אלא כל שהוא נעשה כולה על ידה כלי וכל המים שעוברין עליו חשובין שאובים ואם הוא של חרש אין החקיקה פוסלתו אלא אם כן היא מחזקת רביעית ואם נפלו צרורות או עפר בגומא אינו חשוב סתימה לבטלו מתורת קבלה אלא אם כן יהיו מהודקים לתוכה. סילון שהוא צר מכאן ומכאן ורחב באמצע אינו חשוב קבלה לפסול בו המקוה: הגה ולכן מותר לעשות מקוואות ע"י צנורות וסלונות של עץ שמביאין מים מן הנהר או שאר מעיין אל המקוה (מרדכי דקדושין בשם הר"ר שמריה ור"ן ה"נ ותשובת רא"ש וכן הוא דעת הטור ורמב"ם) או צינורות של הגגות (מהרי"ק שורש נ"ד) ולא חיישינן שמא נעשה בהן גומא מכח לחלוחית ומקבלים דלא מיקרו קבלה אף אם היה בהן גומא הואיל ולא עשאו אדם בכונה (שם טעמא דהר"ש) ואם המים באים אל הצינור על ידי כלים הקבועים בגלגל והם נקובים בדרך שלא מקרי כלי מותר לטבול בהן אם יש מ' סאה במקוה (מרדכי הלכות נדה בשם רוקח) אבל אם אין בה מ' סאה אין לטבול שם דלא מקרי חבור לנהר ע"י זה ועי' בא"ח סי' קנ"ט (ב"י ס"ס זה ולא כרוקח):

לז רעפים שמכסין בהן הגגות אף על פי שיש בהן גומות וחקקים אינן פוסלין המקוה לפי שלא נעשו לקבל בהם:

לח המניח שק או קופה תחת הצנור אין המים הנמשכין מהן פוסלין את המקוה:

לט זה שאמרו שכל שאינו עשוי לקבל את המים אינו פוסל את המקוה לא אמרו אלא כשנפלו מתוכן למקוה מעצמן אבל אם נתנם אדם למקוה הרי זה פוסל שכל על ידי אדם אפילו זילף בידיו וברגליו ואפי' עובר במים ונזדלפו מאליהם ברגליו למקוה פסלוהו. בד"א כשנזדלפו ברגליו אבל אם היה רוכב על גבי בהמה ונזדלפו מים ברגלי הבהמה לא פסלוהו אע"פ שע"י בהמה שהוא רוכב עליה נזדלפו אין זה כמזלף ברגליו (וכבר נתבאר דיש חולקין ועיין לעיל סעיף ט"ו):

מ כלי שניקב בשוליו אפילו כל שהוא אינו חשוב כלי לפסול המקוה ומכ"מ אין להקל לעשות מקוה לכתחלה ולהביא מים בכלי מנוקב כזה ואם הנקב בצדדין אינו בטל מתורת כלי עד שיהא ברוחב הנקב כשפופרת הנאד שהוא כשתי אצבעות ראשונים מהארבע שבפס היד מתהפכות בחלל הנקב בריוח בין שהוא מרובע בין שהוא עגול ויהא קרוב לשוליו שאינו יכול לקבל שום מים ממנו ולמטה אבל אם מקבל שום מים למטה ממנו לא נתבטל מתורת כלי ואם עירב סיד וצרורות וסתם בהם הנקב לא חשיב סתימה להחזירו לתורת כלי או אם הושיבו על גבי הארץ ואפי' על גבי סיד וגפסיס לא חשיב סתימה אבל אם עירב סיד וגפסיס וסתמו חשוב סתימה הילכך הרוצה לשאוב מים מהמקוה לנקותו וירא שמא יחזרו מהכלי שמוציאין בו המים ג' לוגין למקוה אחר

שחסרו מ' סאה ויפסלוהו יקוב הכלי בשוליו כל שהוא ואז לא יחשבו המים שבו שאובין ואם הם מים נובעים אין צריך לכך כי המעין אינו נפסל בשאיבה: הגה ומכל מקום נהגו להחמיר גם במעין (מרדכי ה"נ בשם השאילתות ומהרי"ק שנ"ה ות"ה סימן רנ"ח) כי יש חולקין אפי' במעין ואומרים דשאיבה פוסלת ולכן לכתחלה יש להחמיר (עיין ס"ק פ"ז) לנקוב הכלי ששואבין בו אף במעין ואם לא עשו כן ושאבו בכלי שלם ונפלו שם שלשה לוגין שאובין ונפסלה המקוה ורוצין לנקותה ולהכשירה אם אפשר לפקוק נקבי הנביעה בקלות טוב להחמיר ולעשות כן אבל אם יש טורח גדול בדבר או בדיעבד שלא עשו כן יש לסמוך אמקילין דסוברין דאין שאיבה פוסלת במעין (מהרי"ק שורש נ"ה) כי כן עיקר ואפילו במקוה שאין בה מעין אם אין הכלי גדול כל כך שבודאי יפלו שם ג' לוגין שאובין אלא שיש לחוש שמא נפלו בזה אחר זה וכיוצא בזה אזלינן לקולא דספיקא דג' לוגין שאובין הוי ספיקא דרבנן ואין לחוש בדיעבד (מהרי"ק שורש נ"ו והגהות סמ"ק):

**מא** המניח כלים תחת הצנור לקבל מימיו שיפלו מהם לתוך המקוה אם הניחם בשעת קשור עבים וקודם שנתפזרו העבים ירדו גשמים ונתמלאו חשובים לדעת והוו שאובין אבל אם לא נתקשרו העבים בשעת שהניחם ואח"כ נתקשרו ונתמלאו או אפי' הניחן בשעת קישור העבים ונתפזרו ונשארו שם עד שחזרו ונתקשרו וירדו גשמים ונתמלאו לא חשיבי לדעת ואינם פוסלין ובלבד שישבור את הכלי או יהפכנו בענין שלא יגביהנו מעל הארץ שאם מגביהו מן הארץ עם המים חשובין שאובין ופוסלים את המקוה:

**מב** המניח קנקנים בראש הגג לנגבם וירדו עליהם גשמים ונתמלאו אע"פ שהיא עונת גשמים הרי זה ישבור הקנקנים או יכפם והמים שהיו בקנקנים כשרים לטבול בהם ואע"פ שכל המים האלו היו בכלים שהרי לא מילאן בידו אבל אם הגביה הקנקנים ועירם הרי כל המים שבהם שאובים:

**מג** הסייד ששכח עציץ במקוה ונתמלא מים אע"פ שלא נשאר במקוה אלא מעט והרי העציץ יש בו רוב המקוה הרי זה ישבור העציץ במקומו ונמצא המקוה כולו כשר וכן המסדר את הקנקנים בתוך המקוה כדי לחסמן ונתמלאו מים אף על פי שבלע המקוה את מימיו ולא נשאר שם מים כלל אלא מים שבתוך הקנקנים הרי זה ישבור את הקנקנים והמים הנקוים מהם מקוה כשר:

**מד** אין המים שאובים פוסלים את המקוה בג' לוגין עד שיפלו לתוך המקוה מהכלי אבל אם נגררו המים השאובי' חוץ למקוה ונמשכו וירדו למקוה אינם פוסלי' את המקוה עד שיהיו מחצה על מחצה אבל אם היו רוב מהכשרי' הרי המקוה כשר כיצד מקוה שיש בו כ' סאה ומשהו מים כשרי' והיה ממלא ושואב חוץ למקוה והמים נמשכים ויורדים למקוה בין שהיו נמשכים על גבי קרקע או בתוך הסילון כיוצא בו מדברים שאינם פוסלים את המקוה הרי הוא כשר ואפילו השלימו לאלף סאין שהשאובה שהמשיכוה

כשרה אם היה שם רוב מ' סאה מן הכשר וכן גג שהיה בראשו כ' סאה ומשהו מי גשמי' ומילא בכתפו ונתן לתוכו פחות מכ' שנמצא הכל פסול ופתח הצנור ונמשכו הכל למקום אחד הרי זה מקוה כשר שהשאובה שהמשיכוה כולה כשרה הואיל ויש שם רוב מהכשר: הגה אבל אם המשיך תחילה מים פסולים ואח"כ הביא עליהם רוב מים כשרים לא מהני (דקדק הב"י מדברי הרמב"ם):

**מה** שיעור המשכה זו אין פחות מג' טפחי':

**מו** אין המשכה מועלת אלא על גבי קרקע או על גבי צנור שלא היה עליו שם כלי בתלוש אבל אם המשיך על גבי כלים אפי' כלי גללים וכיוצא בהם לא הוי המשכה (הראב"ד) : הגה וי"א דאין המשכה מועלת אלא דוקא על גבי קרקע הראוי לבלוע בה אבל אם המשיך על גבי רצפת אבנים שאין ראוי לבלוע בה וכל שכן על גבי דף או כלי אע"פ שאינו פוסל המקוה לא מהני (ב"י בשם מרדכי פ"ב דשבועות שכ"כ בשם הרוקח) וטוב להחמיר לכתחלה:

**מז** מקוה שנובע ונתייבש בקיץ והיה בור רחוק ממנו קצת ומלאוהו מים שאובי' ונתמלא המקוה מתחת הקרקע מאותם מים שאובי' המקוה כשר כאלו הוא נובע:

**מח** הבא להמשיך מים למקוה צריך שלא יהא בדבר המקבל טומאה כגון מי גשמים שרוצה להמשיכ' למקום אחר לעשות מקוה לא יאחז בידו דף ויעבירם עליו אלא יניח הדף בקרקע ויסיר ידו משם בטרם יעברו המים עליו וכן סילון של מתכת אסור להמשיך בו מים למקוה שמקבל טומאה והוא שיהיו המים נופלי' להדיא מדבר המקבל טומאה לתוך המקוה אבל אם נופלים על שפתו בחוץ ונמשכין לתוכו או שמחבר לפי הסילון של אבר צנור קטן של עץ או של חרס שהמים מקלחין ממנה למקוה כשר ואם הסילון של מתכת מחובר לקרקע אפי' מקלח להדיא לתוך המקוה כשר שהרי אינו מקבל טומאה לפי שהוא בטל אגב קרקע. (ואין חילוק בין אם טמון תחת הקרקע או לא) (כתב הב"י שכן משמע מתשובת הרא"ש ותשובת רמב"ן ורשב"א ומרדכי בשם הרא"מ ור"ש בר"ב):

**מט** במה דברי' אמורי' בממשיך מי גשמי' בעלמא אבל אם ממשיך ממעין או ממקוה אפי' על ידי דבר המקבל טומאה כשר דחשבינן לזה המקוה שממשיך המים לתוכו כאילו הוא מחובר למעין או למקוה שממשיך המים משם ויש מי שאינו מחלק בכך:

**נ** מקוה של מי גשמים שנפרץ אחד מכתליו והמים יוצאים דרך הסדק אם ישארו בו מ' סאה אחר שיצאו קצתן שעד הסדק כשר ואם לאו פסול משום דהוי ליה זוחלין ואין מקוה מטהר בזוחלין: הגה ויש מחמירין אפילו אם ישארו מ' סאה עד הסדק ויש לחוש לדבריהם לכתחלה לסתום הסדק (טור בשם י"א ור"ש וב"י בשם המרדכי) וכל זה דוקא במקוה שאינה באה ממעין אבל אם היא באה ממעין אין לחוש לזחילתה (ב"י בשם מהרי"ק שורש קנ"ו) ואין יציאת המים קרוי זוחלין אלא כשאין חוזרין למקוה אבל כשיוצאין מעט וחוזרין שם לא מקרי זחילה (ריב"ש סימן

רצ"ב) . ואם בא לסתום הסדק כדי שישארו בו מ' סאה לא יסתום אותו בידו ולא בכל דבר המקבל טומאה ויש מי שמתיר לסתום בכל דבר שמקבל טומאה:

**נא** ניקב המקוה ומימיו נוטפים מעט מעט או נבלעים בקרקע מעט מעט כשר לפי שאין זחילתן ניכרת:

**נב** הבא לערב מקוה פסול או חסר עם מקוה כשר להכשירו או ששניהם חסרים ובא לערבם להכשירם צריך שיהא נקב שביניהם רחב כשפופרת הנאד (וקילוח המים יהיה כרוחב הנקב) (ריב"ש סימן רל"ב בשם א' מהמפרשים וכן כתב הבית יוסף) ולאחר שנתערב הפסול עם הכשר אפי' רגע נשאר לעולם בהכשרו אפי' נסתם הנקב אח"כ כל שיעמוד כשפופרת הנאד ממעטו אפילו דבר שהוא מבריית המים ספק אם הנקב רחב כשפופרת הנאד אם לאו פסול אם יש נקבים דקים הרבה מצטרפין לכשפופרת הנאד אם המקוה הא' שלם והב' חסר: הגה ומותר לחפור מקוה בצד הנהר ולטבול בה אע"פ שאין בה מ' סאה דהא ארעא חלחולי מתחלחלת והואיל והוא סמוך לנהר ואנו רואין החלחולים שביניהם שהמים באין מן הנהר דרך החלחול דהיינו מנקבים דקים שבקרקע הוי חבור (מרדכי ה"נ בשם ראבי"ה): אבל אם שניהם חסרים אין הנקבים הדקים מצטרפין לכשפופרת הנאד (וה"ה אם חלק מקוה בסל או בשק אם אין שיעור מקוה בצד אחד פסול):

**נג** הבא להכשיר מקוה שאוב ממקוה שלם שאינו שאוב אף על פי שאינו משיקו אלא כשערה כשר ואפילו אין מי ההשקה רואין פני האויר: הגה ודוקא בפסול שאיבה שהיא מדרבנן אבל בפסול דאורייתא בעינן כשפופרת הנאד (ת"ה ור"ש במקואות) כמו שנתבאר ואפילו בפסול שאיבה יש חולקין (טור והרא"ש) וכן ראוי להורות:

**נד** כותל שבין ב' מקואות שנסדק מצד זה לצד זה אפילו כל שהוא לשתי מצטרף לערב שני המקואות להכשירם ואם לערב אינם מצטרפי' עד שיהא במקום אחד כשפופרת הנאד ואם נפרץ הכותל למעלה זה לזה על רום כקליפת השום ועל רוחב כשפופרת הנאד כשר: הגה וה"ה אם היה גל של עפר בין ב' המקואות אם נטל מגובה הגל מעט עד שמקלחין זה לזה כרוחב שפופרת הנאד ברום קליפת השום סגי דלא בעינן כמלא שפופרת הנאד אלא בנקב (מרדכי ה"נ):

**נה** שלשה מקואות שיש בשנים מהם בכל אחד עשרי' סאה מים כשרי' ובאחד מהם עשרי' סאה מים שאובין ועומדין זה בצד זה אם השאוב מן הצד וירדו שלשה וטבלו בהן ומתוך כך נתמלאו ויצאו על שפתם ונתערבו יחד הוכשרו שלשתם כיון שפעם אחת היו מחוברים ביחד מ' סאה מים כשרים ואותם שטבלו בהם טהורי' ואם השאוב באמצע שאין שני הכשרי' יכולין להתערב אלא על ידו לא הוכשרו אלא נשארו כמו שהיו תחלה ואותם שטבלו בהם לא נטהרו:

נו שני מקואות של כ' כ' סאה אחד שאוב ואחד כשר ירדו שנים והשיקום וטבלו בהם אפילו אדומים והלבינום או לבנים והאדימום המקואות כמות שהיו והטובלים כמות שהיו:

נז כל המעורב למקוה הרי הוא כמקוה ומטבילין בו גומות הסמוכות לפי המקוה ומקום רגלי פרסות בהמה שהיו בהם מים מעורבים עם מי המקוה כשפופרת הנאד מטבילין בהם: הגה ולכן כלי המונח בצד המקוה מנענע בידו המקוה כדי שיעשה גל במים ויעבור על גבי הכלי ועולה לו הטבילה ובלבד שלא יעקור הגל ממקומו אלא יהא מחובר למקוה (כן משמע בפ"ו דמקואות לדעת המפרשים):

נח חורי המערה וסדקי המערה מטבילין בהם אף על פי שאין המים שבהם מעורבים עם מי המקוה [אלא] בכל שהוא:

נט עוקה (פי' חפירה) שבתוך המקוה אם היתה הקרקע המבדלת בין העוקה ובין המקוה בריאה ויכולה להעמיד את עצמה אין מטבילין במים שבעוקה עד שיהיו מעורבין עם המקוה כשפופרת הנאד ואם אינה יכולה להעמיד את עצמה אפילו אינם מעורבים אלא בכל שהוא מטבילין בהם:

ס ג' גומות שבנחל התחתונה ועליונה של כ' סאה והאמצעית של מ' ושטף של גשמים עובר בתוך הנחל אע"פ שהוא נכנס לתוכן ויוצא מתוכן אין זה עירוב ואין מטבילין אלא באמצעית שאין הנזחלין מערבים אא"כ עמדו:

סא הכופת ידיו ורגליו וישב לו באמת המים אם נכנסו מים דרך כולו טהור:

סב מקוה שיש בו מ' סאה מצומצמות האדם הטובל בתוכו לא יקפוץ לתוכו שלא יחסרו המים בקפיצתו בתוכו ולא יטבול בו פעמי' זה אחר זה טבלו בו שנים זה אחר זה אע"פ שרגליו של ראשון נוגעות במים השני בטומאתו שהרי חסרו המים מארבעים סאה:

סג הטביל בו בגד עבה שהמים נבלעים בתוכו כל זמן שהבגד נוגע במקוה הוא כשר אף על פי שזבו ממנו שלשה לוגין למקוה העלהו ממנו פסול שנעשה שאוב מהמים שירדו מהבגד לתוכו ואם מטביל בו יורה או שאר כלים מורידן לתוכו דרך פיהן שלא ינתזו המים כשמכניסן לתוכו ונמצא שהוא חסר ומעלהו דרך שוליו כדי שלא ישאר בו מהמים ויחסר מהמקוה: הגה כל המים שבכלי וגם שהמים שבכלי יהיו שאובים ואם יפלו אח"כ למקוה יפסלו אותה מאחר שלא נשאר בה כשיעור מקוה (מלשון הרמב"ם):

סד המטביל כר או כסת במקוה שיש בו מ' סאה מכוונות כיון שהגביה שפתותיה מהמים נמצאות המים שבתוכן שאובין כיצד יעשה מטבילן ומעלן דרך שוליהן אבל הקופה והשק מטבילן ומעלן כדרכן ואינו חושש:

סה מקוה שהוא מוחזק להיות מימיו מתמעטים ולעמוד על פחות ממ' סאה (וטבלה בו) צריכה לחזור ולטבול כל זמן שלא ידענו בודאי שבשעה שטבלה היה בו מ' סאה אבל אם לא הוחזק להיות מימיו מתמעטים כל כך שיעמדו על פחות מארבעים סאה אע"פ שפעמים שמימיו עולין ופעמים מתמעטין אינה צריכה לחזור ולטבול ומכל מקום כשר הדבר לעיין קודם טבילה אם יש בו ארבעים סאה (ועיין לקמן סעיף ע"א):

סו מקוה שמימיו מתפשטין ואינו יכול להתכסות בו נותן בו מצד אחד אבנים או חבילי עצים כדי שיקבצו מימיו אל מקום אחד ויעלו בענין שיוכל להתכסות בו ובלבד שלא יחלקו כל המקוה אבל בכלים פסול: הגה ואפי' אם יכולה להתכסות במים אם אין המים עמוקים עד טבורה ולמעלה ממנו זרת לא תטבול בה לכתחלה שמא לא תטבול יפה (ב"י בסימן קצ"ח בשם תשובת הרשב"א וכ"כ רשב"ץ) מיהו אם אין מקוה אחרת וא"א לתקן אפילו צריכה להשתטח על פניה מחמת שאין המים עמוקים אם מתכסה גופה בדרך זה בפעם אחת טובלת שם (תשובת הרשב"א סימן תתי"ח) וע"ל סימן קצ"ח:

סז ספק מים שאובים טהור כיצד מקוה שנסתפק אם נפלו לו מים שאובים או לא נפלו ואפי' ידע בודאי שנפלו ספק יש בהם ג' לוגין ספק אין בהם ואפי' ידע בודאי שיש בהם ג' לוגין ספק שהיה במקוה שנפלו בו מ' סאה ספק לא היה ה"ז כשר:

סח ב' מקואות אחד יש בו מ' סאה ואחד אין בו נפלו ג' לוגין מים שאובין לאחד מהם ואינו יודע לאיזו מהם נפלו ספקו טהור מפני שיש לו במה יתלה היו שניהם פחותים ממ' סאה ונפלו לאחד מהם ואין ידוע לאיזה מהם כל אחד משניהם פסול שאין לו במה יתלה:

סט מקוה שהניחו ריקן ובא ומצאו מלא כשר מפני שזה ספק מים שאובין למקוה (ועיין לעיל ריש סימן זה מה שכתבתי בזה):

ע צנור שמקלח למקוה והמכתשת נתונה בצדו ספק מהצנור למקוה ספק מהמכתשת למקוה הרי זה פסול מפני שהפסול מוכיח ואם יש במקוה רובו מים כשרים הרי זה כשר שזה ספק מים שאובין שהרי יש שם מקוה כשר קבוע:

עא טמא שירד לטבול ספק טבל ספק לא טבל ואפי' טבל ספק יש בו ארבעים סאה ספק אין בו שני מקואות אחד יש בו ארבעים סאה ואחד אין בו טבל באחד מהם ואין ידוע באיזה מהם טמא לפי שהטמא בחזקתו עד שיודע שטבל כראוי וכן מקוה שנמדד ונמצא חסר בין שהיה המקוה ברשות הרבים בין שהיה ברשות היחיד כל הטהרות שנעשו על גביו למפרע טמאות עד שיודע זמן שנמדד בו והיה שלם (ועיין לעיל סעיף ס"ה):

עב ב' מקואות שאין בהם ארבעים סאה ונפלו שלשה לוגין לתוך אחד מהם וידוע לאיזה מהם נפלו ואח"כ נפלו שניים ואין ידוע לאיזה מהם נפלו הריני יכול לתלות ולומר למקום שנפלו ראשונים נפלו שניים אבל אם בראשונים לא נודע לאיזה מהם נפלו ובשניים נודע

לאיזה מהם נפלו אין יכול לתלות ולומר למקום שנפלו שניים נפלו הראשונים אחד יש בו ארבעים סאה ואחד אין בו הריני אומר לתוך של ארבעים נפלו אחד שאוב ואחד שאינו שאוב הריני אומר לתוך של שאוב נפלו:

עג שני מקואות שאין בהם ארבעים סאה ונפלו שלשה לוגין לתוך אחד מהן ואין ידוע לאיזה מהם נפלו ואחר כך ירדו גשמים ונתמלאו לא יטבול בשום אחד מהם לכתחל':

עד כל המקואות הנמצאות פסולין שחזקתם שאובים:

עה יש מי שאוסר להטיל יורה מלאה מים חמין לתוך המקוה לחממו וכן למלאת מקוה מים חמין ולחברו לנהר בשפופרת הנאד: הגה ויש מקילין ומתירין להטיל חמין למקוה כדי לחממו (הגהות מרדכי דהל' נדה בשם ראבי"ה וריב"א) ומכל מקום יש להחמיר אם לא במקום שנהגו להקל אז אין למחות בידן (בנימין זאב) ובחמי טבריא מותר לכולי עלמא (מרדכי בסוף שבועות) ולאחר הטבילה במי מקוה כשרים מותרת ליכנס למרחץ כדי שתחמם עצמה (מרדכי) אבל לחזור ולרחוץ אח"כ יש אוסרים (מרדכי בשם רשב"ם) וכן נהגו:

## סימן רב

**דיני דברים החוצצים בטבילת כלים. ובו ט' סעיפים:**

א אלו חוצצין בכלים הזפת והמור (יש מפרש החמר ויש מפרש המסתיכ"ו או המוסק"ו) בכלי זכוכית בין מבפנים בין מבחוץ:

ב כל דבר שדרך להקפיד עליו חוצץ ואם לאו אינו חוצץ אא"כ היה חופה את רובו. (רמב"ם פ"ג) : הגה שחרורית הדבוק ביורה מבחוץ הוי כדופן הכלי ודרכו בכך ואינו חוצץ (ב"י ס"ס ק"כ בשם הרא"ש):

ג ידות הכלים שאינן עומדים להיות קבועים כגון שהכניסן שלא כדרכן או שלא הכניסם כולם או שהכניסם כולם ונשברו חוצצין:

ד כל ידות הכלים שנשתברו כגון יד המגל והסכין אם משמשין מעין מלאכתן ראשונה אין חוצצין ואם לאו חוצצין:

ה מגל שנשברה ידו מן השפה ולפנים אינה חוצצת מפני שהיא כבית הסתרים מן השפה ולחוץ אם משמשת מעין מלאכתה אינה חוצצת ואם לאו חוצצת סירגה בגמי או במשיחה הרי זו חוצצת דבקה בשרף אינה חוצצת:

ו כלי שכפה פיו למטה והכניסו למים אם פיו צר קצת ולא הפך פיו למעלה לא עלתה לו טבילה לפי שלא יגיעו המים לשוליו אפילו אם מכניסו כולו למים: הגה מותר לטבול כלי בתוך כלי אם יש בפי החיצון כשפופרת הנוד (טור) ויזהר שכלי הפנימי יהא רפוי בתוך כלי החיצון (מרדכי סוף עבודת כוכבים) ולכן לא יתחוב סכינים תוך דלי ויטבלם כי לא תעלה טבילה בראשם

(או"ה כלל נ"ח) וכן אם הכלי הפנימי הוא כבד ומונח תוך החיצון לא תעלה לו טבילה במקום שמונח ועיין לעיל סי' ר"א סעיף ט':

ז כלי שצר מכאן ומכאן ורחב באמצע אין המים באים לו לכל צד עד שיטהו על צדו:

ח כל כלי שפיו צר (יותר משפופרת הנוד) צריך להשהותו במים עד שיתמלא או ימלאנו קודם שיכניסנו למקוה. (או"ה שם):

ט ידות הכלים שהם ארוכות ועתיד לקוצצן מטביל עד מקום שעתיד לקוצצן ודיו:

## סימן רג

**איזה דברים משובחים ואיזה הם מגונים. ובו ז' סעיפים:**

א אל תהי רגיל בנדרים כל הנודר אף ע"פ שמקיימו נקרא רשע ונקרא חוטא:

ב איחר אדם נדרו פנקסו נפתחת:

ג הנודר כאילו בונה במה בשעת איסור הבמות והמקיימו כאילו הקריב עליה קרבן שטוב יותר שישאל על נדרו והני מילי בשאר נדרים אבל נדרי הקדש מצוה לקיימן ולא ישאל עליהם אלא מדוחק: (וכן אם נשבע על איזה דבר לא ישאל עליו אלא מדוחק) (מרדכי פ"ג דשבועות בשם מוהר"ם וע"פ עב"י ס"ס ר"ל):

ד צריך ליזהר שלא ידור שום דבר ואפי' צדקה אין טוב לידור אלא אם ישנו בידו יתן מיד ואם לאו לא ידור עד שיהיה לו ואם פוסקים צדקה וצריך לפסוק עמהם יאמר בלא נדר:

ה בעת צרה מותר לנדור:

ו האומר אשנה פרק זה וירא שמא יתרשל בדבר שרי ליה למנדר לזרוזי נפשיה וכן אם ירא שיתקפו יצרו ויעבור על איזו מצוה ממצות לא תעשה או יתרשל מקיום מצות עשה מצוה לישבע ולנדור כדי לזרז עצמו:

ז מי שנדר נדרים כדי לכונן דעותיו ולתקן מעשיו הרי זה זריז ומשובח כיצד מי שהיה זולל ואסר עליו הבשר שנה או שנתים או שהיה שוגה ביין ואסר היין על עצמו זמן מרובה או אסר השכרות לעולם וכן מי שהיה רודף שלמונים ונבהל להון ואסר על עצמו המתנות או הניית אנשי מדינה זו וכן מי שהיה מתגאה ביופיו ונדר בנזיר וכיוצא בנדרים כולם דרך עבודה לשם הם ובנדרים אלו וכיוצא בהם אמרו חכמים נדרים סייג לפרישות ואע"פ שהם עבודה לא ירבה אדם בנדרי איסור ולא ירגיל עצמו בהם אלא יפרוש מדברים שראוי לפרוש מהם בלא נדר:

## סימן רד

**דין המתפיס בנדר. ובו ד' סעיפים:**

א עיקר נדר האמור בתורה הוא שיתפיס בדבר הנדור כגון שאומר ככר זה עלי כקרבן או שאמר יאסר עלי ככר זה או שאמר ככר זה עלי איסור וכן אם אסר עליו ככר אחד שתלאו בדבר הנדור ואמר על אחר יהא כזה אסור ואפילו עד מאה כולם אסורים או שנדר על יום אחד להתענות בו או שלא לאכול בו בשר ואמר על יום אחר יהא כזה אסור (יש חלוקי לשונות בענין הנדר והרב לא כתבם ועיין בפנים):

ב לאו דוקא מתפיס בקרבן אלא ה"ה בכל דבר הקדוש בקדושת הפה כגון שאומר ככר זה כאימרא כדירים כמזבח כהיכל כירושלים או כאחד מכל משמשי מזבח הרי זה נדר: הגה אם נדר בשלחן שבמקדש הוי נדר אבל אם אמר כשלחן סתם ולא אמר כשלחן הקדש אין זה כלום ומכל מקום בעם הארץ יש להתיר שלא יהא פרוץ בנדרים. (הגהות מרדכי דשבועות בשם מוהר"ם מביאה ב"י בסי' רל"ז):

ג שמע חבירו ואמר אני כמותך בתוך כדי דבור הרי זה אסור במה שנאסר בו חבירו שמע הג' זה שאמר ואני ואמר ואני אפי' היו ק' וכל אחד אומר ואני בתוך כדי דיבורו של חבירו הרי כולם אסורים:

ד אדם אוסר על עצמו דבר שלא בא לעולם לכשיבא לעולם:

## סימן רה

**דין האוסר דבר עליו באיסור תורה. ובו ב' סעיפים:**

א האומר פירות אלו עלי או מין פלוני עלי או מה שאוכל עם פלוני עלי כבשר חזיר או כעבודת כוכבים או כנבלות וטריפות וכיוצא באלו וכן האומר לאשתו הרי את עלי כאמי או כאחותי או כערלה או ככלאי הכרם הרי אלו מותרים ואין כאן נדר ואם היה האומר עם הארץ צריך שאלה לחכם ומראין בעיניו שאשתו אסורה ושאותם פירות אסורים ומחמירים עליו שאין די לו בחרטה אלא צריך לפתוח לו פתח ממקום אחר ומתירים לו נדרו כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים: הגה יש אומרים דבזמן הזה לכולי עלמא דייניגן להו כדין עם הארץ לפי שרובן אינן בני תורה (תשובת הרשב"א) ומיהו י"א דאפילו בעם הארץ אין צריך שאלה רק באוסר אשתו עליו אבל לא בשאר נדרים (טור ועיין ס"ק ד'):

ב האומר שיהא יינו יין נסך ופתו פת כותים לא נאסר בכך אבל אם אמרו בדרך קנס כגון שאמר אם אעשה כך או אם אעבור על כך יהיה פתי פת כותים ויייני יין נסך ועבר יש אוסרים ויש מתירים: הגה ואפ"ה בעם הארץ יש להתירו וכל זה ביחיד שקבל על עצמו אבל רבים יכולים בזמן הסנהדרין לרדות המורדים והפושעים שיינם יהיה יין נסך ופתן פת כותים וכל מה שגוזרים בזה הי' קיים (תשובת הרשב"א) ע"ל סי' רכ"ט מי שאמר אם אעשה דבר פלוני לא אהיה יהודי:

## סימן רו

**דיני ידות הנדרים. ובו ה' סעיפים:**

א ידות (פי' ידות שהתחיל לנדור ולא גמר הדבור ואעפ"כ הוא נאסר כאילו נדר כל הדיבור כאדם שאוחז ביד הכלי ועל ידי כך משתמש בכלי כאילו אחז בו בעצמו) נדרים כנדרים והוא שיהו מוכיחות קצת על הנדר כיצד האומר לחבירו מודרני ממך שאיני אוכל לך או מופרשני ממך שאיני אוכל לך או מרוחקני ממך שאיני אוכל לך אסור לאכול עמו (וי"א דאפילו אמר שאני אוכל לך באלו לשונות אסור לאכול עמו) (הר"ן בשם יש גורסין ועס"ק ב') אבל אם אומר שאיני אוכל לך לבד בלא מודרני ממך לא הוי יד ואם אמר מודרני ממך או מופרשני ממך או מרוחקני ממך ולא סיים דבריו שאיני אוכל לך במודרני ממך אסור לדבר עמו ובמופרשני ממך אסור לשאת ולתת עמו ובמרוחקני ממך אסור לעמוד בד' אמותיו:

ב אמר לחבירו מודר אני לך מאכילה או מהנאה שניהם אסורים לאכול או ליהנות זה מזה אבל אם אמר מודר אני ממך מאכילה או מהנאה הוא אסור בחבירו וחבירו מותר בו:

ג אמר מנודה אני לך או משמתינא ממך אם סיים דבריו שאני אוכל לך אינו נדר ומותר בכל ואם לא סיים דבריו אסור לעמוד בד' אמותיו אבל אם אמר נדינא ממך וסיים בדבריו שאיני אוכל לך אסור לאכול עמו לא סיים דבריו שאיני אוכל לך אסור ליהנות ממנו:

הגה וכבר נתבאר דיש חולקין וס"ל דכל שלא אמר שאיני אוכל לך או שאני אוכל לך לאו כלום הוא:

ד אמר כנדרי רשעים ככר זה עלי או שאמר כנדרי רשעים הימנו והיה ככר מונח לפניו אסור בו אבל אם אמר כנדרי כשרים עלי או כנדרי כשרים ככר זה עלי אינו כלום ואפילו אמר כנדרי כשרים ככר זה עלי קונם (פי' קונם אחד מכנויי הקרבן) אבל אם אמר כנדבת כשרים עלי או כנדבת כשרים ככר זה עלי הוי נדר:

ה הנודר שלא אוכל או שאוכל עמך אפילו יד לא הוי דלשון זה לשון שבועה הוא ולא לשון נדר אם לא שנדר לעשות מצוה ומיהו כיון דהאידנא מרגלא בפומייהו דאינשי למינדר בהאי לישנא אין להקל וצריך התרה כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים ויש מי שאומר דנדר שאמרו בלשון שבועה ושבועה בלשון נדר מהני מדין ידות ומיהו בנזירות שהוציאו בלשון שבועה לדברי הכל אסור:

## סימן רז

**דין כנויי נדרים. ובו סעיף אחד:**

כנויי נדרים כנדרים כיצד קונם קונח קונס שאם אמר קונם או קונח או קונס ככר זה עלי אסור בו וכן בכל מקום הולכים אחר הלשון שרגילין בו שאם יש להם כנוי לנדר ונדר בו

הוי נדר (וכן אם אינו מכיר אלו הלשונות שדברו בהם חכמים אע"פ שנדר בהם לאו כלום הוא) (ב"י וכן נראה מדברי הרמב"ם פ"א דנדרים ודנזיר ופ"ב דשבועות) אבל כינויי כינויים דהיינו כינוי שרחוק הרבה מהלשון אינו כנדר: (הנדר הוא בכל לשון שיאמר עליו מקרי נדר) (וכן משמע בב"י ורמב"ם רפ"א מה"נ):

## סימן רח

**דיני סתם נדרים והנודר בחרם. ובו ה' סעיפים:**

א סתם נדרים להחמיר כיצד אמר פירות אלו כבשר מליח או כיין נסך שיש במשמעו מליח של קדשים או יין נסך לשמים שהוא נדר שהרי הוא מתפיס בדבר הנדור ויש עוד במשמע בשר מליח ויין נסך לעבודת כוכבים שאינו נדר שהרי הוא מתפיס בדבר האסור אנו תולין אותו להחמיר ואם הוא אומר שדעתו כבשר מליח ויין נסך של עבודת כוכבים נאמן ואין צריך שאלה ואפי' הוא עם הארץ ואם רוב אנשי המקום קורים לבשר מליח של קדשים בשר מליח סתם וליין נסך לשמים יין [נסך] סתם אינו נאמן:

ב נדר בחרם ואמר לא נדרתי אלא בחרמו של ים (פי' רשת שצדין בה דגים בים) בקרבן ואמר לא נדרתי אלא בקרבנות מלכים הרי עצמי קרבן ואמר לא נדרתי אלא בעצם שהנחתי להיות נודר בו קונם אשתי נהנית לי ואמר לא נדרתי אלא מאשתי הראשונה שגרשתי אם הוא תלמיד חכם נאמן ואינו צריך התרה ואם הוא עם הארץ צריך שאלה שלא ינהגו קלות ראש בנדרים ומיהו בחרטה סגי וא"צ לפתוח לו פתח ואם עבר על הנדר אין קונסין אותו לנהוג איסור כימים שעבר על הנדר ונהג בהם היתר אבל הנודר נדר גמור דאורייתא ועבר עליו (במזיד) קונסין אותו ואין מתירין לו אלא א"כ ינהוג איסור כימים שעבר עליו ונהג בו היתר ואם יש מכשול בדבר כגון שנדר בדבר שאינו יכול ליזהר בו כגון שאסר עליו כל הפירות שבעולם חוץ מדגן ועבר עליו מתירין לו מיד ואין קונסין אותו לנהוג איסור כימים שעבר עליו כדי שלא יבא לידי מכשול ויש מי שאומר שמ"מ יש להחמיר עליו שלא להתירו בחרטה אלא בפתח ומזה נלמוד למי שאסר על עצמו בשר ויין אם יעבור עבירה פלונית ועבר עליה ולא נזהר מבשר ויין ובא להתיר נדרו שמתירין לו מיד ואינו צריך לנהוג איסור כימים שנהג בהם היתר כיון שיש חשש מכשול בדבר: הגה מיהו אם נראה לחכם שיוכל לעמוד על עצמו ולא יעבור עוד אין מתירים לו עד שינהוג איסור כימים שנהג בהן היתר (מרדכי ריש שבועות שתים ובתשובת הרמב"ן סי' רכ"ה):

ג במה דברים אמורים שצריך לנהוג איסור כימים שנהג בהם היתר בימים מועטים אבל במרובים דיו ל' יום:

ד מי שעבר על נידוי אין צריך לנהוג איסור כימים שנהג בהם היתר מפני שנידוי הוא דרבנן:

ה נשבע שלא ישא אשה תוך ג' שנים ועבר ונשא אם אמר לשון שמשמעו שלא יעשה נישואין עמה הוה ליה כנשבע על הככר ואכלה דנשאל ומתירין לו אבל אם אמר לשון שמשמעו שלא תהיה אשתו אין מתירין לו עד שיגרשנה כימים שנהג בהם קלות ראש בנדרו. (וכבר נתבאר דבשלשים יום סגי) . (תשובת הרשב"א ותשובת הרמב"ן וריב"ש לענין הלכתא):

## סימן רט

**השומע שחבירו נודר ואמר אמן. ובו סעיף אחד:**

אחד הנודר מעצמו או שהדירו חבירו ואמר אמן או דבר שעניינו כענית אמן שהוא קבלת דברים אסור אבל כשחבירו מדירו משלו אין צריך לקבל דבריו:

## סימן רי

**שצריך לפרוט הנדר כשפתיו. ובו ג' סעיפים:**

א אין הנדר חל עד שיוציא בשפתיו ויהיו פיו ולבו שוים לפיכך היה בלבו לידור מפת חטים והוציא בשפתיו פת שעורים מותר בשניהם אבל אם היה בלבו פת חטים (או פת שעורים) והוציא בשפתיו פת סתם אסור בשל חטים לבד (או בשל שעורים לבד) (דכן משמע בסימן רי"ז ס"ט) ואם נדר על דעת אחרים אינו תלוי בלבו אלא כפי מה שיאמרו אחרים שהוא דעתם כך יחול הנדר:

ב הנודר בחלום אינו כלום ואינו צריך שאלה ויש אומרים שיתירו לו עשרה דידעי למקרי (ויתירו לו בחרטה כאלו נדר בהקיץ) (תשובת הגאונים) ויש לחוש לדבריהם (מיהו אי לית ליה בקלות עשרה דידעי למקרי יתירנו בשלשה כשאר נדר) (רשב"א סימן תרס"ח):

ג הנודר וחוזר בו תוך כדי דיבור או שמיחו בו אחרים תוך כדי דבור וקבל דבריהם (תוך כדי דיבור לנדרו) (סברת הרב ובזה יישב השגת הראב"ד על הרמב"ם ודלא כב"י) לא הוי נדר והוא שאומר כך בפיו אבל אם אמר חזרתי בלבי אינו כלום:

## סימן ריא

**המתנה שנדריו לא יהיו נדרים. ובו ד' סעיפים:**

א האומר נדר שאני רוצה לידור לא יהא נדר ונדר אינו נדר בד"א שהוציא תחילה בשפתיו לומר שלא יהא נדר אבל אם חשב כך בלבו הוי דברים שבלב ואינם מבטלים הנדר שהוציא בשפתיו וי"א דאפילו אמר כן בלחש הוי דברים שבלב: הגה והא דאמרינן כל נדרי

בליל יום כיפורים הוי כאילו התנו בהדיא ומכל מקום לא סמכינן על זה להתיר בלא שאלה לחכם כי אם לצורך גדול (מהרי"ו סימן ב'):

ב מי שהתנה ואמר כל נדרי שאדור עד זמן פלוני יהיו בטלים ונדר בתוך הזמן אם הוא זוכר לתנאו בשעת הנדר נדרו קיים שהרי מבטל תנאו בשעה שנודר ואם אינו זוכר לתנאו בשעת הנדר התנאי קיים והנדר בטל ויש אומרים שאין התנאי מועיל לבטל הנדר אלא אם כן יזכרנו תוך כדי דיבור לנדר ויאמר בלבו שהוא סומך על התנאי ויש לחוש לדבריהם:

ג התנה על קצת דברים שיהא נדרו בטל בהם ואינו יודע על מה התנה אם על אכילת בשר או שתיית יין אם אומר בשעת הנדר על דעת ראשונה אני נודר שאם אזכור על מה שהתניתי שאלך אחר התנאי ונזכר על מה התנה התנאי קיים והנדר בטל ואם לא אמר על דעת ראשונה אני נודר התנאי בטל והנדר קיים:

ד אין דברים הללו אמורים אלא בשבועה או נדר שנשבע ונדר לעצמו אבל מי שהשביעו חבירו או הדירו אין ביטול זה מועיל לו כלום:

## סימן ריב

**דין הנודר בתורה. ובו סעיף אחד:**

הנודר בתורה כגון שאמר פירות אלו עלי כזו לא אמר כלום ואין צריך התרה אם הוא תלמיד חכם אבל אם הוא עם הארץ צריך התרה כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים ואם נדר במה שכתוב בה אסור שהרי כתוב בה איסור נטלה בידו ונדר בה כמי שנדר במה שכתוב בה דמי (אבל הנשבע בתורה בכל ענין צריך התרה ועיין לקמן סימן רל"ז) . (ב"י לענין מעשה):

## סימן ריג

**שאין הנדרים חלים על דבר שאין בו ממש. ובו ג' סעיפים:**

א נדרים אין חלין על דבר שאין בו ממש כיצד אמר קונם שאני מדבר עמך שאני עושה לך שאני מהלך לך שאני ישן עמך אינו נדר וכן אם אמר דיבורי ועשייתי והליכתי אסורים עליך ושינה אסורה עלי אינו נדר ומיהו מדרבנן צריך שאלה (פי' לשאול על נדרו ולמצוא פתח להתירו) לפיכך ראובן האוסר עליו שמיעת תפילת שמעון צריך שאלה מדרבנן אבל אם אמר קונם פי מדבר עמך קונם ידי עושות לך קונם רגלי מהלכות לך קונם עיני בשינה הוי נדר גמור מן התורה וכל שכן אם אמר יאסר עליך פי לדבורי וידי לעשייתי ורגלי

להילוכי: הגה האומר דבור פי עליך או נטילת אבן עלי י"א דהוי נדר הואיל והזכיר הפה והאבן (תא"ו ני"ד וכן משמע בר"ן בשם התוס' שבב"י ס"ס רל"ט):

ב האומר אשנה פרק זה הוי כאלו נדר לתת צדקה (או לעשות שאר מצות ונדרו קיים) (וכן משמע בטור ורא"ש ופוסקים):

ג אמר קונם עיני בשינה היום אם אישן למחר לא יישן היום שמא ישכח ויישן למחר אבל אם אמר קונם עיני בשינה למחר אם אישן היום יכול לישן היום ולא חיישינן שמא למחר ישכח נדרו ויישן:

## סימן ריד

**לעבור על מנהג צריך התרה. ובו ב' סעיפים:**

א דברים המותרים והיודעים בהם שהם מותרים נהגו בהם איסור הוי כאילו קבלו עליהם בנדר ואסור להתירם בהם הלכך מי שרגיל להתענות תעניות שלפני ראש השנה ושבין ראש השנה ליום כיפורים ומי שרגיל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין מר"ח אב או מי"ז בתמוז ורוצה לחזור בו מחמת שאינו בריא צריך ג' שיתירו לו אם בשעה שהתחיל לנהוג היה דעתו לנהוג כן לעולם ונהג כן אפילו פעם אחת צריך התרה ויפתח בחרטה שמתחרט שנהג כן לשם נדר לפיכך הרוצה לנהוג בקצת דברים המותרים לסייג ופרישות יאמר בתחלת הנהגתו שאינו מקבל עליו כן בנדר וגם יאמר שאין בדעתו לנהוג כן אלא בפעם ההוא או בפעמים שירצה ולא לעולם אבל הנוהגים איסור בדברים המותרים מחמת שסוברים שהם אסורים לא הוי כאילו קבלום בנדר ויש מי שאומר שאם טועה ונהג איסור בדבר המותר נשאל ומתירים לו בשלשה כעין התרת נדרים ואם יודע שהוא מותר ונהג בו איסור אין מתירין לו אפי' כעין התרת נדרים דהוי כאילו קבלו על עצמו כאיסורים שאסרתן תורה שאין להם היתר לעולם (והמנהג כסברא הראשונה):

ב קבלת הרבים חלה עליהם ועל זרעם ואפילו בדברים שלא קבלו עליהם בני העיר בהסכמה אלא שנוהגין כן מעצמם לעשות גדר וסייג לתורה וכן הבאים מחוץ לעיר לדור שם הרי הם כאנשי העיר וחייבים לעשות כתקנתן ואף בדברים שהיו אסורים בהם בעירם מפני מנהגם ואין מנהג העיר שבאו לדור בה לאסור הותרו בהם אם אין דעתם לחזור:

## סימן רטו

**הנדרים חלים על דבר מצוה. ובו ו' סעיפים:**

**א** נדרים חלים על דבר מצוה כיצד אמר קונם סוכה שאני יושב לולב שאני נוטל אסור לישב בסוכה וליטול לולב: הגה ויש אומרים שהיו מלקין אותו על שנדר לבטל המצות ומתירין לו נדרו ומקיים המצוה (מרדכי ריש שבועות שתים בשם ר"ח) וי"א דאין מלקות בנדר שוא רק גבי שבועת שוא (מרדכי מצא בשם ראבי"ה ור"ן ורא"ש בנדרים ועב"י סימן רל"ו) וכן עיקר:

**ב** נדר להתענות זמן ידוע ואירע בו שבתות וימים טובים ור"ח מתירין לו נדרו ופותחין לו בהם שאומרים לו אילו שמת על לבך שיפגעו בתוך הזמן הזה אלו הימים לא היית נודר והותר כל הנדר:

**ג** במה דברים אמורים שצריך התרה כשקבלו בלשון נדר שאמר קונם אכילת ימים כך וכך עלי אבל אם לא הוציאו אלא בלשון קבלת תענית אינו דוחה לא שבת ויו"ט וראש חודש ולא חנוכה ופורים ואינו צריך התרה ואפי' לא קבל עליו להתענות אלא בשבת ויום טוב בלבד (ועיין בא"ח סימן תי"ח):

**ד** המקבל עליו בלשון נדר לצום בשבת ויו"ט חל הנדר וכן הנודר לצום יום ראשון או ב' כל ימיו ופגע בהם יו"ט או ערב יום כפור חייב לצום ואין צריך לומר ר"ח אבל אם פגע בהם חנוכה ופורים נדרו בטל (ועיין בא"ח סי' תק"ע דלא פסק כן):

**ה** הא דנדרים חלים על דבר מצוה דוקא במצות עשה בין שיש בה עשה גרידא בין שיש עשה בקיומה ולא תעשה בביטולה ואין הפרש בזה בין איסור הבא מאליו לאיסור הבא ע"י עצמו אבל על מצות לא תעשה דעלמא אינו חל בין בביטולו בין בקיומו כיצד הרי שאמר אכילת נבילה עלי אין הנדר חל עליו והוא הדין לאיסור הבא ע"י עצמו כגון שאמר שבועה שלא אוכל ככר זה וחזר ואמר ככר זה עלי אינו חייב אלא אחת דהיינו משום בל יחל דשבועה וכן אם אמר שבועה שלא אשתה וחזר ואמר הריני נזיר ושתה אינו חייב אלא אחת דהיינו בל יחל דשבועה אבל דנזירות לא אא"כ נשאל על השבועה שאז חל הנזירות עליו והנדר חל על מי שנשבע שיישן או שישתה ואע"פ שיש בביטולו לא תעשה:

**ו** וי"א שאם נדר מדברים האסורים כגון נבילות וטריפות חל הנדר ואם אוכל מהם עובר בלא יחל אבל אם התפיס בהם דבר אחר אינו נתפס שאינו דעתו אלא בעיקר האיסור דהוי ליה מתפיס בדבר האסור אבל דבר שאסור מדרבנן ואסרו עליו בלשון נדר והתפיס בו דבר אחר נתפס בנדר ואסור: הגה הנודר או הנשבע שלא לאכול מצה בליל פסח אין מצה עשירה בכלל אבל אם נדר שלא לאכול מצה כל השנה אפשר דמצה עשירה בכלל. (ריב"ש מביאו ב"י ס"ס רל"ו):

# סימן רטז

**חילוק בין האומר פירות אלו או לא אמר אלו ודין הנודר מהמבושל (וכיצד הולכין בנדרים אחר לשון תורה). ובו י"ב סעיפים:**

א קונם פירות האלו עלי אסור בחילופיהם ובגידוליהם ואין צריך לומר במשקין היוצאין מהן וכן אסור בגידולי גידוליהן אבל חילופי חילופיהן מותרים ואם הוא דבר שזרעו כלה גידולי גידוליו מותרים וכן הדין אם לא אמר האלו אלא היו לפניו ואמר קונם הם עלי: הגה וכן אם אמר פירות פלוני או מקום פלוני הם קונם עלי הוי כאילו אמר פירות אלו. (ב"י בשם הר"ן):

ב אמר קונם מה שאני אוכל או טועם מהם אם הוא דבר שזרעו כלה כגון חטים וכיוצא בהם מותר בחילופיהם ובגידוליהם ואם הוא דבר שאין זרעו כלה כשזורעין אותו כגון שום ובצלים אפי' גידולי גידולין אסורים וכן משקים היוצאים מהם אסורים וכן אם אמר קונם פירות האלו על פלוני אסור בחילופיהם ובגידוליהם:

ג אמר לאשתו קונם מעשה ידיך עלי אסור בחילופיהם ובגידוליהם. אמר קונם שאני אוכל או שאני טועם ממעשה ידיך מותר בחילופיהן ובגידוליהן בדבר שזרעו כלה אבל בדבר שאין זרעו כלה אפי' גידולי גידולין אסורין:

ד אמר לחבירו קונם לביתך שאני נכנס שדך שאני לוקח מת או שמכרן או נתנן לאחר מותר אבל כל שהוא ברשותו אסור אפילו מכרו ואחר כך קנאו או שנפל ובנאו ואפילו לא בנאו במקומו הראשון: הגה אמר לו קונם בית אביך שאיני נכנס בו אע"פ שמת האב אסור דכל יוצאי חלציו קרויין בית אב (מרדכי ספ"ק דגיטין ובא"ע סי' קמ"ו ועס"ק י"ב):

ה אמר קונם לבית זה שאני נכנס בו אסור בו לעולם בין שמת או מכרו או נתנו לאחרים ואם נפל ובנאו אפילו במקומו ובמדתו הראשונה מותר:

ו אמר קונם לביתך זה שאני נכנס אסור בו לעולם בין שמת או מכרו או נתנו לאחר בין שנפל ובנאו ויש מי שמתיר במת או מכרו או נתנו ואוסר בנפל ובנאו ויש מי שאוסר בזו ומתיר בזו:

ז אמר ראובן לשמעון קונם בית זה שאתה נכנס ומת או שמכרו לאחר אסור שהאוסר דבר שהוא שלו על חבירו אע"פ שיצא מרשותו הרי הוא באיסורו עומד אבל אם אמר לו קונם לביתי שאתה נכנס אם מת או מכרו או נתנו לאחר מותר האומר לבנו הרי אתה אסור בהנייתי או שנשבע שלא יהנה בו אם מת יירשנו שזה כאומר נכסי עליך אסורין אבל אם אסר עליו הנייתו ופירש בין בחייו בין במותו אם מת לא יירשנו שזה כאומר נכסי אלו עליך אסורים (וע"ל סימן רכ"ג) : הגה קהל שנדרו כל מה שיגבו יהיה לצורך בנין בית הכנסת ובנין בית המדרש יתנו מחצה לזה ומחצה לזה אע"פ שלא גבו להספיק א' מהם (ב"י ס"ס רכ"ח

בשם תשו' הרשב"א) מי שהשביע את בנו או חבירו שלא ילוה מעותיו לאחרים אם לא ברשות ראובן ושמעון ומת אחד מהם מותר להלוות ברשות הא' דכל מקום שנאמר פלוני ופלוני משמע אפי' א' מהם עד שיפרוט לך שניהם ביחד (ב"י סי' רכ"ח דף ע"ב ע"ד בשם תשובת הרשב"א) מי שנשבע לאשה המשודכת לו שלא ישא אשה עליה וקודם שכנסה נפלה לו יבמה מותר ליבמה דלשון עליה אינה במשמע אלא אם נשאה תחילה ולא יכנוס המשודכת אלא א"כ יתירו לו שבועתו (שם סוף דף רע"ג בשם תשובת רשב"א והיא בסימן תתי"ב):

**ח** אמר לחבירו ככרי זו אסורה עליך אפי' נתנה לו במתנה או מכרה לו אסורה לו מת ונפלו לו בירושה או שנתנה לאחר והוא נתנה לו מותרת לו שלא אמר אלא ככרי ועתה אינו שלו:

**ט** אמר קונם בשר ויין עלי מותר בתבשיל שיש בו בשר ויין אע"פ שנותנין בו טעם ואם אמר קונם בשר ויין שאני טועם או שאני אוכל או שאמר קונם בשר או יין זה עלי אסור בתבשיל שיש בו טעם [בשר או] יין:

**י** נתערב יין זה שאסרו על עצמו ביין אחר אפי' טפה בחבית נאסר הכל מפני שיש לו להשאיל על נדרו נעשה כדבר שיש לו מתירין שאינו בטל במינו:

**יא** האוסר על עצמו יינו של פלוני או של מקום פלוני דינו כדין האוסר על עצמו יין זה שאסור בתבשיל שנפל בו ויש בו טעם יין והוא הדין אם אותו יין נעשה חומץ אחר הנדר שהוא אסור עליו אבל מה שהיה חומץ בשעת הנדר מותר (דיין אסר עליו ולא חומץ) (ב"י בשם תשובת הרשב"א):

**יב** אמר קונם זיתים וענבים עלי מותר בשמן ויין היוצא מהם אפי' הוא חדש ואם אמר קונם זיתים וענבים שאני טועם או שאמר קונם זיתים אלו עלי אסור אף במשקים היוצאים מהם ובתבשיל שנותנין בהם טעם:

## סימן ריז

**דין הנודר מהמבושל מהמליח ממעשה קדירה ודומיהם וכיצד הולכין בנדרים אחר לשון בני אדם. ובו מ"ח סעיפים:**

**א** נדר או נשבע מהמבושל אם דרך אותו מקום באותו לשון ובאותו זמן שקוראין מבושל אפי' לצלי ולשלוק הרי זה אסור בכל ואם אין דרכם לקרות מבושל אלא לבשר שנתבשל במים ובתבלין הרי זה מותר בצלי ובשלוק וכן המעושן והמטוגן והמבושל בחמי טבריא וכיוצא בהם הולכים בו אחר הלשון של בני העיר:

**ב** הנודר ממעשה קדירה אינו אסור אלא מדברים שמרתיחים אותם בקדירה כגון ריפות ולביבות וכיוצא בהם אסר עצמו מכל היורד לקדירה הרי זה אסור בכל המתבשלים

בקדירה נדר מהיורד לתוך התנור אינו אסור אלא בפת ואם אמר כל מעשה תנור עלי אסור בכל הנעשה בתנור:

ג נדר או נשבע מן המליח אם דרכם לקרות מליח לכל המלוחים הרי זה אסור בכל המלוחין אפי' אינו מליח אלא להתקיים לשעה ואם אין דרכם לקרות מליח אלא לדג מליח בלבד אינו אסור אלא בדג מליח (טור ורא"ש ור"ן בשם הירושלמי) נדר או נשבע מן הכבוש אם דרכם לקרות כבוש לכל הכבושים הרי זה אסור בכל ואם אין דרכם לקרות כבוש אלא לירק כבוש בלבד אינו אסור אלא בכבוש של ירק וכן כל כיוצא בזה היו מקצת בני המקום קורין לו כך ומקצתן אין קורין אין הולכין אחר הרוב אלא הרי זה ספק נדרים וכל ספק נדרים להחמיר:

ד אמר קונם ירק עלי אינו אסור אלא בנאכלין חיים ואם אמר ירקי קדירה עלי אסור אף בנכבשים בה ואם אמר ירק המתבשל בקדרה אינו אסור אלא במתבשל בה ומיהו אסור בכל המתבשל בה אף בדילועין (פירוש מין ירק שעליו גדולות ביותר. ערוך) שכל דבר שהשליח נמלך עליו הוא בכלל המין ההוא ואם אמר לשלוחו קח לי ירק ואינו מוצא אלא דילועים הוא נמלך בו לומר תרצה דילועין אבל אם נדר מהדילועין מותר בירק:

ה הנודר מהירק אסור אפילו ביבש מאחר שאין לו גורן ומותר בפולין יבשים מאחר שיש לו גורן ואינם נקראים ירק אלא הלחים:

ו הנודר מהירק נסתפק בירושלמי אם הוא אסור בקולקס (פירש הערוך שהוא מין לוף ומונח בתרמילו ארוך ויש בו גרגרין הרבה):

ז הנודר מהבשר [אסור] בגידין מהגידין מותר בבשר:

ח מקום שדרכם אם ישלח אדם שליח לקנות לו בשר אומר לו לא מצאתי אלא דגים אם נשבע או נדר במקום זה מהבשר נאסר אף בבשר דגים וכן כל כיוצא בזה ובכל מקום הנודר מהבשר אסור בבשר עופות ובקרבים ובראש וברגלים בקנה ובלב ומותר בחגבים ואם מראים הדברים בעת שנדר שלא נתכוין אלא בבשר בהמה בלבד [או לבשר עוף ובהמה בלבד] ה"ז מותר בבשר דגים ואפי' במקום שהשליח נמלך עליהם. (ואפילו בבשר עופות נמי שרי דהא לא נתכוין רק לבשר בהמה) (כן משמע לשון הטור וכן מטין דברי הר"ן):

ט הנודר מהקיפה מותר ברוטב מהרוטב מותר בקיפה מהבשר מותר בשניהם אם לא שאומר קונם בשר עלי שאני טועם או שאני אוכל:

י הנודר מהגריסין אסור במקפה (פי' מרק קפוי ועב) של גריסין מהמקפה מותר בגריסין מהמקפה אסור בשום מהשום מותר במקפה מהתבלין אסור בחיין ומותר במבושלין ואם אמר קונם תבלין שאני טועם אסור בחיין ומבושלין מהכרוב [אסור] באספרגוס (פי' מין

מים שבשלו בהם הכרוב רמב"ם ורש"י פי' מין כרוב) מהאספרגוס מותר בכרוב מהכרישין מותר בקפלוטות מהירק מותר בירקות שדה מפני שהוא שם לווי (משנה ס"פ הנודר מן המבושל) (דבלשון בני אדם אינם קורין ירק סתם רק לירקות הגדלים בגנות) (ב"י ורש"י שם בפי' המשנה):

**יא** הנודר מהחלב מותר בקום (פי' מים המובדלים מהחלב כשמעמידים אותו הנקראת סור"ו) נדר מהקום מותר בחלב (רמב"ם פ"ט מה"נ ד"ח). וי"א דאם קורין לקום על שם החלב כגון שקורין אותה קומא דחלבא אסור (טור וב"י בשם הר"ן) מהחלב מותר בגבינה מהגבינה מותר בחלב ואסור בה בין מלוחה בין תפילה בין לחה בין יבשה:

**יב** הנודר מן הדגים מותר בציר ומורייס של דגים (לשון הרמב"ם שם):

**יג** הנודר מהתמרים מותר בדבש תמרים: הגה אע"פ ששם התמרים עליו ונקרא דבש תמרים הואיל ונשתנה צורתן ממה שהיו תחילה משא"כ בקומא דחלבא (ר"ן בשם רשב"א) ועוד דמה שנקרא דבש תמרים אינו אלא כדי להבדילו משאר דבש (הר"ן) מדבש תמרים מותר בתמרים מסתוניות (פי' ענבים רעים הנשארים בגפן בימות הסתיו ועושין מהם חומץ) מותר בחומץ היוצא מהם:

**יד** הנודר מדבש מותר בדבש תמרים מהחומץ מותר בחומץ סתוניות:

**טו** הנודר מהיין מותר ביין תפוחים ואסור ביין מבושל ומותר בקונדיטון (פי' משקה שיש בו דבש ויין ופלפלין) ויש מי שאוסר בקונדיטון (ודין חומץ עיין לעיל סוף סימן רט"ז סעיף י"א):

**טז** הנודר מהתירוש לדידן אסור ביין ומותר בכל מיני מתיקה:

**יז** הנודר מהשמן אם הוא במקום שמסתפקים בשמן זית אסור בו ומותר בשמן שומשמין ואם הוא במקום שמסתפקין בשמן שומשמין אסור בו ומותר בשמן זית ואם מסתפקין בשניהם אסור בשניהם אע"פ שרוב סיפוקן מאחד מהם:

**יח** הנודר מהתבואה או הנודר מעללתא אינו אסור אלא בחמשת המינים והוא הדין לנודר מהדגן:

**יט** הנודר מפת סתם אינו אסור אלא בפת חטים ושעורים ובמקום שנוהגין לעשות פת מכל דבר ונדר מהפת או מהמזון אסור בחמשת המינין ואם אמר כל הזן עלי אסור בכל חוץ ממים ומלח:

**כ** הנודר מהחטים אסור בהם בין חיים בין מבושלים חטה חטים שאיני טועם אסור בהם בין קמח בין פת חטה שאיני טועם אסור בהם באפויה ומותר לכוס חטים שאיני טועם מותר באפויה ואסור לכוס חטה חטים שאיני טועם אסור בין באפויה בין לכוס: הגה האומר פת חטים ושעורים וכוסמין עלי אינו אסור אלא בפת חטים ופת שעורים ופת כוסמין דפת דקאמר קאי על כולם (הר"ן פ' שבועות שתים) ויש מחמירין לאסור בשעורים וכוסמין לגמרי אלא אם כן אומר שלא היתה כוונתו רק אפת או שידוע לשון בני אדם שבאותו העיר דאז הולכין אחר לשון בני אדם (כ"כ הר"ן בשם הרמב"ן):

כא גריס שאני טועם אסור לאכול מבושל ומותר לאכול חי גריסין שאני טועם אסור לאכלם חיים ומותר לאכלם מבושלים גריס גריסין שאני טועם אסור לאכלם חיים ומבושלים:

כב הנודר מפירות השנה אסור בכל פירות השנה ומותר בגדיים וטלאים בחלב ובביצים ובגוזלות ואם אמר גידולי שנה עלי אסור בכולם:

כג הנודר מפירות הארץ אסור בכל פירות הארץ ובפרי העץ ומותר בכמיהין ופטריות ואם אמר גידולי קרקע עלי אסור בכולם:

כד הנודר מהקיץ אינו אסור אלא מהתאנים:

כה הנודר מהמים הנמשכים ממעין פלוני אסור בכל הנהרות היונקות ממנו ואין צריך לומר מהנמשכים ממנו ואע"פ שנשתנה שמו ואין קורין אותו אלא נהר פלוני או מעין פלוני אם אמר מנהר פלוני או ממעין פלוני אינו אסור אלא בנקראים על שמו:

כו הנודר הנאה ממעין טובל בו טבילה של מצוה בימות הגשמים אבל לא בימות החמה:

כז הנודר מהכסות מותר בשק וביריעה ובחמילה (פי' מיני בגדים גסים שאין דרך בני אדם להתכסות בהם):

כח הנודר מהבית אסור בעליה מהעליה מותר בבית:

כט הנודר מהעיר אסור ליכנס לעיבורה דהיינו תוך שבעים אמה ושירים:

ל הנודר מהבית אינו אסור אלא מהאגף ולפנים דהיינו מסתימת הדלת ולפנים אבל מסתימת הדלת ולחוץ על עובי המפתן מותר:

לא הנשבע לעמוד בבית א' אסור מהאגף ולחוץ: הגה הנודר לדור בשכונת היהודים צריך לדור בשכונה הגדולה וברחוב שלה דכן הוא לשון בני אדם ולא אמרינן דג' בתים מקרי שכונה (ב"י סי' רכ"ח דף רע"ד סוף ע"ב בשם תשובת הרשב"א) קהל שגזרו שלא לקנות בתים מעובדי כוכבים אסור להחליף עמהם דזה נמי מקרי קנייה ומכירה (מרדכי פרק המקבל):

לב נדר מיושבי העיר אסור במי שישב שם שלשים יום מבני העיר אינו אסור אלא במי שישב שם י"ב חדש: הגה ואם נדר ממי שדר שם אפילו דירת עראי מקרי דירה (רשב"א סימן תרס"ז) מיהו הולכים אחר לשון בני אדם שאין נקרא דירה אלא בדר שם עם בני ביתו דרך קבוע אע"פ שהוא פחות מל' יום ואם לשון בני אדם הוא בדרך אחר הולכין אחריו אחר כוונת הנודר:

לג נדר מיורדי הים אסור בכל יורדי הים אפילו באותם שאין הולכים אלא מעכו ליפו ואפילו באותם שיורדים לטייל ומותר ביושבי יבשה:

לד נדר מיושבי יבשה אסור גם ביורדי הים ואפי' באותם שמפליגים בו הרבה שסופם לירד ליבשה:

לה אמר יורדי הים לאחר ל' יום עלי מי שהוא בשעת הנדר מיורדי הים אסור בו ומי שאינו מיורדי הים בשעת הנדר מותר בו אע"פ שלאחר ל' יום כשחל הנדר הוא מיורדי הים:

לו נדר מרואי החמה אסור אף בסומים שלא נתכוין אלא למי שהחמה רואה אותו לאפוקי דגים ועוברים: הגה ואפילו אמר לא נתכוונתי לכך לא מהני (ב"י בשם הרא"ש) הואיל והלשון ודאי כך הוא ומותר בכל דבר שאינו בעל חיים אע"פ שהחמה רואה אותו (ב"י בשם התוספות) : ואם נדר מרואים החמה מותר בסומים:

לז נדר משחורי הראש אסור בקרחים ובעלי שיבה ומותר בנשים ובקטנים שאין נקראי' שחורי הראש אלא האנשים ואם דרכם לקרות שחורי הראש לכל אסור [בכל] (הנודר מכל דבר שהוא אדום אסור לראות בחמה שגם כן היא אדומה) (נימוקי יוסף פ' המוכר את הספינה ותוס' שם דף ע"ד ע"א וחדושי רמב"ן שם):

לח הנודר משובתי שבת אסור אף בכותיים:

לט נדר מעולי ירושלים אסור בישראל ומותר בכותיים:

מ נדר מבני נח אסור באומות העולם ומותר בישראל. נדר מזרע אברהם אסור בישראל ובגרים ומותר באומות העולם אפי' בבני ישמעאל ועשו:

מא נדר מהערלים אסור במולי אומות העולם ומותר בערלי ישראל:

מב נדר מהמולים אסור בערלי ישראל ומותר במולי אומות העולם:

מג נדר מישראל אסור בגרים מהגרים מותר בישראל:

מד נדר מישראל אסור בכהנים ולוים מכהנים ולוים מותר בישראל:

מה נדר מכהנים מותר בלוים מלוים מותר בכהנים:

מו נדר מבנים מותר בבני בנים:

מז מי שנדר או נשבע על דבר חוץ ממועדות וי"ט אם אמר שבדעתו היה להוציא גם חנוכה ופורים מהכלל נאמן. (ועיין בא"ח סימן תק"ע):

מח מי שנדר או שנשבע שלא יצחוק שום צחוק אסור להטיל גורלות ולא שום אדם בשבילו וכן אסור להמרות עם חבירו שקורין אפוסטאר. (תשובת חזה התנופה) : הגה צבור שגזרו שלא להתפלל במנין משום איזה דבר אסורים לקרות בתורה דכל דבר קדושה נקרא תפלה (תשובת הרא"ש כלל ג' סי' ט') מי שנדר שלא לקבל פקדון אסור להלוות על משכון לישראל (מהרי"ל) מיהו נראה דהולכין אחר כוונתו וכדרך שיתבאר בסימן ריי"ח (ד"ע) . מי שנדר או נשבע להתענות סך ימים ואירע תענית חובה עולה לו למנין הימים וכן מי שנדר לילך לבית הקברות או למקום ואירע לו שהלך ע"י עסק שם יצא ידי נדרו (תשובת מהרי"ל סימן קי"ח) וע"ל סימן רל"ט עוד מזה:

## סימן ריח

**כיצד הולכין אחר כוונת הנודר. ובו ו' סעיפים:**

א כל הנודר או נשבע רואין דברים שבגללן נשבע או נדר ולומדים מהם לאיזה נתכוין והולכין אחר הענין ולא אחר משמעות הדיבור כיצד היה טעון משא של צמר או פשתים והזיע והיה ריחו קשה ונשבע או נדר שלא יעלה עליו צמר או פשתים לעולם הרי זה מותר ללבוש בגדי צמר או פשתים ולהתכסות ואינו אסור אלא להפשילן לאחוריו היה לבוש בגדי צמר ונצטער בלבישתו ונשבע או נדר שלא יעלה עליו צמר לעולם אסור ללבוש ומותר לטעון עליו ומותר להתכסות בגיזי צמר שלא נתכוין זה אלא לבגד צמר וכן כל כיוצא בזה: הגה וכל זה דוקא בנודר בינו לבין עצמו אבל בנודר לחבירו כל שלשון הנדר כולל הולכין אחריו אם לא באומדנא דמוכח (כך משמע בריב"ש ובהרמב"ן):

ב מי שהעלילו עליו מפני שמכר יין לישמעאלים ומפני כך נשבע שלא יעשה יין למכור והיה לו יין עשוי מקודם אסור למכרו: הגה דאף על פי שקאמר שלא יעשה אזלינן בתר כוונתו (ב"י בשם רשב"ץ) וכל שכן קהל שעשו תקנה כיוצא בזה שאסורין למכור אפילו מה שהיה להם קודם לכן (סברת הרב ממשמעות רשב"ץ ולא כת"ה סימן רפ"א):

ג היו מפצירין בו לישא בת אחותו ואמר קונם שהיא נהנית לי לעולם וכן המגרש את אשתו ואמר קונם שהיא נהנית לי לעולם הרי אלו מותרות ליהנות לו שלא נתכוון אלא לשום אישות:

ד היה מפציר בחבירו שיאכל אצלו ומיאן ואמר קונם לביתך שאיני נכנס וטיפת צונן שאיני טועם מותר ליכנס לביתו ולשתות לו צונן שלא נתכוון אלא שלא יאכל וישתה עמו בסעודה זו וכן כל כיוצא בזה (מי שנדר צדקה או שאר נדר מחמת חולה ומת עיין לקמן סימן ר"כ):

ה אמר לחבירו השאילני פרתך אמר ליה אינה פנויה אמר קונם שאיני חורש בה לעולם אם היה דרכו לחרוש שדהו בעצמו הוא אסור לחרוש באותו פרה אבל אחרים מותרין לחרוש לו בה ואם אין דרכו לחרוש בעצמו אלא אריסין חורשין לו הוא וכל אדם אסורין:

ו הסכמה שצוה לבטל השר מקצתה אין ההסכמה בטילה מפני צוויו: הגה קהל שהחרימו על א' שלא ידור עמהם ואח"כ רוצה לישב שם בחנות דנין כפי הענין שנדרו עליו אם לא כוונו רק על דירת קבע עם אשתו ובניו חנות שרי ואם לאו הכל אסור. (רמב"ן סימן רנ"ז):

## סימן ריט

**דין הנודר בלא קביעות זמן. ובו ג' סעיפים:**

א מי שנדר או נשבע לישא אשה או לקנות בית וכיוצא בו ולא קבע זמן אין מחייבין אותו לישא או לקנות עד שימצא הראוי לו:

ב הנשבע לשכור מלמד לבנו עד עשרה לטרין כל זמן שישכור מלמד הגון הוא פטור ויזהר שלא ישלח המלמד הראשון עד שיבא השני (כי צריך לשכור המלמד הראשון ההגון לו אם לא שבא לו מלמד אחר) . (תשובת הרשב"א):

ג מי שאסר דבר אחד עליו בלא זמן אסור בו לעולם:

## סימן רכ

**חילוק שבין קונם יין להיום או לזמן ודין הנודר על דבר שאינו קבוע. ובו כ"ג סעיפים:**

א קונם יין שאני טועם יום אחד או קונם יין שאני טועם יום אסור בו מעת לעת ואם אמר קונם יין שאני טועם היום אינו אסור אלא עד שתחשך בין עומד בתחלת היום או בסופו וצריך שאלה לחכם גזירה שמא פעם אחרת יאסור עליו יום אחד ולא ידע להפריש בין היום ליום אחד ויבא לשתות בלילה וי"א שאם היה נדר של מצוה כגון ללמוד או לקיים שום מצוה אינו צריך התרה. (ומיהו בקבלת תענית בעלמא מותר לאכול מיד בלילה ואין צריך התרת חכם) . (ב"י בשם הר"ן):

ב אמר ביום שאעשה דבר פלוני לא אוכל אותו היום דינו כהיום שמותר בלילה ואם אמר אותו היום ולמחרתו אסור אותו היום ומחרתו ולילה שבינתים:

ג היה עומד באמצע השבוע או קודם לו ואמר קונם יין שאני טועם שבוע זה אסור עד תשלום כל השבוע ויום השבת הבא אסור ג"כ (ומותר אחר כך בלא שאלת חכם) (ר' ירוחם נ"ד) ואם אמר שבוע אחד או שבוע סתם אסור מעת לעת:

ד היה עומד בתוך החדש או קודם לו ואמר חדש זה אסור עד תשלום החדש ומותר ביום ר"ח אפי' ר"ח שני ימים שהראשון לתשלום חדש שעבר אפילו הכי מותר בו כיון שבלשון בני אדם קורין אותו ר"ח (וכל שכן אם נדר לעשות קודם ר"ח שצריך לקיימו קודם יום ראשון):

ה אמר חדש אחד או חדש סתם אסור מיום ליום:

ו היה עומד בתוך השנה או קודם לה ואמר השנה זו אסור עד תשלום השנה ומותר ביום ר"ה ושנה זו מונים מתשרי שאפילו אם עומד בכ"ט באלול כיון שהגיע תשרי מותר:

ז אמר שנה אחת או שנה סתם אסור מעת לעת ואם נתעברה השנה אסור בה ובעיבורה ואם עומד בחורף ואמר שנה זו והיא מעוברת אסור עד תשרי ולא אמרינן שאדר שני יעלה לו במקום אלול:

ח אמר עד ר"ח אדר עד ר"ח אדר ראשון עד סוף אדר עד סוף אדר שני ולהרמב"ם אם ידע שהשנה מעוברת ואמר עד ר"ח אדר אסור עד ראש חדש אדר שני:

ט היה עומד בתוך השמיטה או קודם לה ואמר שמיטה זו אסור עד סוף השמיטה ואסור גם בשנה השביעית:

י אמר שמיטה אחת או שמיטה סתם אסור שבע שנים מעת לעת:

יא האוסר עצמו בדבר עד הפסח או שאמר עד פני הפסח אינו אסור אלא עד שיגיע בלבד ואם אמר עד שיהיה הפסח הרי זה אסור עד שיצא הפסח ויש אומרים דעד פני הפסח אסור עד שיצא:

יב אמר עד הקציר או עד הבציר או שאמר עד שיהיה הבציר או הקציר אינו אסור אלא עד שיגיע שכל דבר שאין זמנו ידוע בכל לשון שיאמר אינו אסור אלא עד שיגיע:

יג בכל מקום זמן הנדר הוא לפי מה שממהרין או מאחרין לקצור בו ואנו הולכים אחר המקום שעומד בו הנודר בשעת הנדר אפילו אם הלך אח"כ הנודר אל מקום אחר בין להחמיר כגון שהלך למקום [שממהרין] הקציר בין להקל שהלך למקום [שמאחרין] אותו:

יד קציר סתם הוא קציר חטים ואם המקום שנדר בו רובו קציר שעורים הולכין אחריו:

טו אם קבע זמן למשתה בנו ונדר עד זמן משתה בנו מספקא לן אם חשוב זמנו קבוע והולכין בו להחמיר: הגה ואפילו אם מת הבן קודם שיגיע משתה שלו צריך להמתין עד אותו זמן וכן אם נדר לעשות דבר עד שיהיה בנו בר מצוה ומת צריך להמתין עד שיהיה ראוי להיות בר מצוה (ת"ה סימן רע"ז) ועיין בא"ח סימן תקס"ט יחיד או רבים שקבלו עליהם תענית מחמת איזה צרה ועברה אם צריכים להשלים תעניתם והוא הדין בנדר נדר לעשות צדקה או שאר נדרים (א"ז פסק דחייב לקיים נדרו) ונ"ל דכל זה מיירי בקבלו עליהם סתם אבל אם פירש דבריו כגון מי שנדר ואמר אם יחיה פלוני החולה אתענה כך וכך או אתן כך וכך לצדקה אם מת אותו פלוני פטור מנדרו דהרי התנה בפירוש ולא בעינן תנאי כפול בנדרים דלא גרע דבורו מכוונת הנודר כדלעיל סי' רי"ח וכן יתבאר לקמן סוף סימן רל"ב (ד"ע) וכל שכן האומר אתן סלע לצדקה כדי שיחיה בני ואם לא יחיה לא אתן אע"ג דעובד ע"מ לקבל פרס מכל מקום פטור אם לא יחיה. (ב"י סי' רנ"ט בשם מ"כ והוא תשובת מהרי"ל סי' ק"ץ וד"מ שם):

טז עד הקיץ עד שיקוצו הרבה ומכניסין התאנים בכלכלות:

יז עד שיעבור הקיץ עד שישמרו הסכינים שקוצצים בהם התאנים:

יח האוסר עצמו בדבר עד הגשם הרי זה אסור עד זמן הגשמים שהוא בא"י ר"ח כסלו הגיע זמן הגשמים הרי זה מותר בין ירדו גשמים בין לא ירדו ואם ירדו מי"ז במרחשון מותר ואם אמר עד הגשמים הרי זה אסור עד שירדו הגשמים והוא שירדו מזמן רביעה שניה

שהוא בארץ ישראל ומקומות הסמוכים לה מכ"ג במרחשון ואילך: הגה ובגולה זמן הגשמים ששים יום אחר התקופה שמתחילין אז השאלה וזמן רביעה שניה שבעים יום אחר התקופה. (טור):

יט אמר עד שיפסקו הגשמים אסור עד שיעבור הפסח:

כ קונם יין שאיני טועם בחג אסור בי"ט האחרון:

כא האומר לאשתו מה שאת עושה קונם שאיני נהנה ממנו עד הפסח עשתה לפני הפסח מותר ליהנות ממנו אחר הפסח אבל אם אמר מה שאת עושה עד הפסח קונם שאיני נהנה ממנו אסור ליהנות לעולם במה שעשתה לפני הפסח:

כב אמר לאשתו קונם שאת נהנית לי מהיום עד פסח אם תלכי לבית אביך עד החג הלכה לפני הפסח אסור ליהנות ממנה עד הפסח ואפי' לא הלכה אסור ליהנות ממנה עד הפסח שמא תלך אח"כ ותעבור למפרע:

כג אמר לה קונם שאת נהנית לי עד החג אם תלכי לבית אביך עד הפסח אסורה ליהנות מיד ואם הלכה לפני הפסח ונמצא מהנה אותה הרי זה לוקה בזמן הסנהדרין ואסורה בהנייתו עד החג ומותרת לילך לבית אביה משהגיע הפסח:

## סימן רכא

**דיני הנודר הנאה מחבירו. ובו י"ד סעיפים**:

א ראובן שאסר נכסיו על שמעון או שאסר עצמו מנכסי שמעון הנאסר אסור לעבור על שדה האחר אפילו בבקעה בימות החמה שאין בני אדם מקפידים על דריסת רגל שבה ואסור לשאול ממנו כלים שבעולם ואם לא נדר ממנו אלא מאכל אינו אסור אלא לאכול משלו. אמר הנאת מאכלך עלי אסור לאכול משלו ואסור ללעוס חטים ליתן על גבי מכתו אבל לשאול ממנו נפה וכברה מותר אמר הנאה המביאה לידי מאכל עלי אסור לאכול משלו ומותר ללעוס חטים וליתן על גבי מכתו ואסור ליהנות בכל דבר שמשכירין כיוצא בו ומה שאין משכירין כיוצא בו מותר אם אין בו שייכות מאכל אבל אם יש בו שייכות מאכל כגון נפה וכברה ואפילו שק להביא בו פירות וחמור להביא עליו פירות וכן סוס לרכוב עליו לבית המשתה וטבעת להראות בו בבית המשתה ולעבור דרך שדהו לבית המשתה אף על פי שאין משכירין כיוצא בו אסור וכן אסור לקנות לו צרכי סעודה וכן אסור לחמם ידיו בככר שלו: הגה קרדום שמבקעים בו עצים לבשל בו מאכל מקרי הנאה המביאה לידי מאכל אבל קרדום שמנכש בו מותר לשאול לו. (ב"י בשם רבינו ירוחם):

ב המודר הנאה מחבירו יכול לפרוע חובו ואפילו אם היה לו משכון ביד המלוה ופרע זה בשבילו ונטל המשכון צריך להחזירו ללוה הנאסר (דעת רש"י וריב"ש ורמב"ם) ויכול

לזון את אשתו ובניו ועבדיו ואפי' הכנענים אבל אסור לזון בהמתו בין טמאה בין טהורה ואסור ללמדו מקרא כיון שמותר ליטול שכר עליה והוא מלמדו חנם נמצא שמהנהו אבל מלמדו מדרש הלכות ואגדות והוא שלא יאמר הנאסר לאוסר שילמדנו והאידנא שמותר ליטול שכר אף על המדרש הכל אסור אבל ללמד את בנו אפי' מקרא מותר ומותר לשמשו בכוס של בית האבל ובכוס של בית המרחץ: הגה ויש חולקין ומתירין אפילו אמר לו שילמדנו (הרא"ש והטור) וה"ה בכל דבר מצוה ובלבד בדבר הצריך שליחות כגון לתרום תרומתו אסור להיות שלוחו. (ב"י בשם הרא"ש ורבינו ירוחם):

ג ראובן שאסר נכסיו על שמעון אסור להשיאו בתו קטנה או נערה לפי שעדיין היא ברשותו והרי מוסר לו שפחה לשמשו ואם נכסי שמעון אסורין עליו מותר לישא בתו אע"פ שפטרו מחיוב מזונותיה ומחזיר לו אבידתו בין שנכסי בעל אבידה אסורין למחזיר בין שנכסי מחזיר אסורין לבעל אבידה ובמקום שנוטלין שכר על החזרת אבידה אם נכסי בעל אבידה אסורין למחזיר אסור לו לקבלו אלא מחזיר לו בחנם ואם נכסי מחזיר אסורין על בעל אבידה אינו רשאי להחזיר לו בחנם ואם נכסי שניהם אסורין זה על זה אינו יכול לקבל השכר שאם כן הוא נהנה ולא להניחו שא"כ הוא מהנה אלא יפול השכר להקדש:

ד ראובן שאסר הנאתו על שמעון וחלה שמעון יכול ראובן ליכנס לו לבקרו ובמקום שנותנין שכר למי שיושב אצל החולה לצוות לו לא ישב אצלו אלא מבקרו מעומד ואם אין דרך ליתן שכר לרופא יכול לרפאתו אפילו בידים אפי' אם יש רופא אחר שירפאנו אבל אם דרך ליתן שכר לרופא לא ירפאנו בחנם ולא ירפא לבהמתו ואפי' אם אין דרך ליתן שכר לרופא אבל יכול לומר לו סם פלוני יפה לה והוא יעשנה ואם אינו יודע לעשותו והיא תמות אם לא יעשנה מותר המדיר לעשותו ואם מת יכול להביא ארון ותכריכין ואם חלה בן שמעון יכול ראובן ליכנס לו ולישב עמו ולבקרו (מעומד) ואם נכסי שמעון אסורין על ראובן שהדירו שמעון מנכסיו וחלה שמעון נכנס ראובן לבקרו (ר"ן) אבל לא מיושב חלה בנו אינו נכנס כלל אלא שואל עליו בשוק ויכול ראובן להעיד לשמעון הנאסר בין עדות ממון בין עדות נפשות:

ה ראובן שאסר הנאתו על שמעון יכול לישן (עמו) במטה קטנה בימות החמה אבל לא בימות הגשמים מפני שהוא מהנהו ובגדולה מותר בין בימות החמה בין בימות הגשמים ורוחץ עמו באמבטי גדולה אבל לא בקטנה מפני שמהנהו שמגביה עליו המים ומזיע עמו אף בקטנה ומיסב עמו במטה ואוכל עמו על השלחן אבל לא בקערה אחת שמא יאכל מחלקו ואם דרך שבעל הבית חוזר וממלא הקערה לאחר שאכלו כל מה שהיה בו מותר: הגה או שהיה מתחילה כל כך בקערה שהמותר חוזר לבעל הבית מותר (ב"י בשם הר"ן

והראב"ד) : אם היו שניהם חופרים בכרם ביחד לא יחפור בשורה הקרובה לו מפני שמהנהו שמרפה הקרקע לפניו אבל ברחוק ממנו מותר ולא ימכור לו ולא יקנה ממנו ולא ישאילנו ולא ילונו ולא ישאל ולא ילוה ממנו:

ו המודר הנאה מחבירו ויש לו מרחץ ובית הבד מושכרים בעיר אם יש לו בהם תפיסת יד אסור אם אין לו בהם תפיסת יד מותר אבל אם אסרו עליו בפירוש חל האיסור גם עליו:

ז המשכיר בית לחבירו ואח"כ הדיר השוכר מנכסיו לא חל איסור על הבית שהשכיר לו ואם פירש הבית בפירוש יש אומרים שחלה האיסור גם עליו וי"א שאפי' אם פירשו בפירוש אינו יכול לאסרו בלשון קונם אם לא בלשון הקדש ממש ושוכר יכול לאסרו דהא פירותיו הם וממשכן דינו כמשכיר ובעל משכונא דינו כשוכר: הגה המשאיל בית לחבירו אין יכול לאסרו עליו כל זמן השאלה (הגהת מיי' פ"ו) והשואל יכול לאסרו על אחר כל זמן השאלה דכדידיה דמי (בית יוסף ס"ס זה בשם הרשב"א):

ח הנותן טבלא לאומן לצייר ואסרה על בעלה אחר שציירה קודם שפרעו מותרת. המודר הנאה מחבירו יכול המדיר לומר לחנוני פלוני מודר הנאה ממני ואיני יודע מה אעשה והחנוני נותן לו וחוזר ונוטל מהמדיר אם ירצה המדיר לפרעו (אבל אינו מחוייב לפרעו) וכן אם היה למודר בית לבנות גדר לגדור שדה לקצור יכול לומר לפועלים פלוני מודר הנאה ממני ואיני יודע מה אעשה הם עושים עמו ובאים ונוטלין שכר מהמדיר אם ירצה המדיר לפרעם וכן מותר לומר כל הזן לפלוני או עושה עמו אינו מפסיד אבל אסור לומר כל השומע קולי יזון לפלוני דכיון שהוא לשון ציווי הוי כשלוחו וכן אסור לומר לחבירו אם תזון לפלוני לא תפסיד דכיון שאומר כן ליחיד נראה כשלוחו:

ט היו מהלכין בדרך ואין לו מה יאכל נותן לאחר לשם מתנה והלה מותר בה ואם אין עמהם אחר מניח על הסלע ואומר הרי הוא מופקר לכל מי שירצה והלה נוטל ואוכל במה דברים אמורים בנותן לאחר לשם מתנה בסתם אבל אם אמר לחבירו הסעודה נתונה לך במתנה ויבא פלוני שהוא אסור בהנייתי ויאכל עמכם בסעודה הרי זה אסור ולא עוד אלא אפי' נותן לו סתם וחזר ואמר לו רצונך שיבא פלוני ויאכל עמכם אם הוכיח סופו על תחלתו שלא נתן לו אלא על מנת שיבא פלוני ויאכל אסור כגון שהיתה סעודה גדולה והוא רוצה שיבא אביו או רבו וכיוצא בהם שהם אסורים בהנייתו לאכול מסעודתו שהרי סעודתו מוכחת עליו שלא גמר להקנות וכן כל כיוצא בזה:

י מי שנשבע או נדר שלא ידבר עם חבירו יכול לכתוב לו כתב (או) לדבר עם אחר והוא שומע:

יא אם אסר ספרו על חבירו אסור לנאסר ללמוד בו:

יב המודר הנאה מחבירו אסור בגחלתו ומותר בשלהבתו המודר הנאה מחבירו תוקע לו תקיעה של מצוה: הגה המודר הנאה מחבירו מותר לשחוט לו בהמה בריאה אבל לא מסוכנת (כן משמע מב"י בשם אהל מועד):

יג המודר הנאה משופר מותר לתקוע בו תקיעה של מצוה המודר הנאה ממעיין טובל בו טבילה של מצוה בימות הגשמים אבל לא בימות החמה. (כפול סי' רי"ז סכ"ו):

יד הנודר הנאה מחבירו ונתן לו לולב לצאת בו על מנת שיחזירנו ביום שני יצא אבל ביום ראשון לא יצא :

## סימן רכב

**מי שהתנו מודר הנאה ממנו ורוצה ליתן טעות לבתו. ובו סעיף אחד:**

המודר מחתנו והוא רוצה לתת לבתו מעות כדי שתהא נהנית בהם ומוציאה אותם בחפציה הרי זה נותן לה ואומר לה הרי המעות הללו נתונים לך במתנה ובלבד שלא יהא לבעליך רשות בהן אלא יהיו למה שאת נותנת לתוך פיך או למה שתלבשי וכיוצא בזה ואפי' אמר על מנת שאין לבעליך רשות בהם אלא מה שתרצי עשי בהם לא קנה הבעל ומה שתרצה תעשה בהם אבל אם נתן לה מתנה ואמר לה על מנת שאין לבעליך רשות בהם ולא פירש שתהא המתנה הזאת לכך ולכך או למה שתרצה תעשה בהם הרי זה יקנה אותה הבעל לאכול פירותיה ודבר זה אסור שהרי הוא אסור בהניית חותנו ויש אומרים דאפי' באומר לה על מנת שאין לבעליך רשות בהם ומה שתרצי תעשי בהם קנה הבעל ואסור בהם:

## סימן רכג

**דין המדיר בנו לתלמוד תורה. ובו ד' סעיפים:**

א המדיר עצמו מהנאת בנו כדי שלא יתבטל הבן מלימודו בשבילו מותר הבן למלאות לו חבית של מים ולהדליק לו את הנר ולצלות לו דג קטן וכן מותר לקנות לו מהשוק מה שצריך אם הוא אדם שאין דרכו לקנות בעצמו או אם היא אשה שהדירה את בנה:

ב האומר לבנו הרי אתה אסור בהנאתי או שנשבע שלא יהנה בו אם מת יירשנו אסור עליו הנאתו ופירש בין בחיי בין במותי אם מת לא יירשנו. (וע"ל סי' רט"ז):

ג אסר בנו מהנאתו ואמר אם יהיה בן בני זה תלמיד חכם יקנה בני זה נכסי כדי להקנותם לבנו הרי זה הבן אסור בנכסי האב ובן הבן מותר בהם אם יהיה תלמיד חכם כמו שהתנה:

ד זה הבן האסור בירושת אביו אם נתן ירושת אביו לאחיו או לבנו הרי זה מותר וכן אם פרעם בחובו או בכתובת אשתו וצריך להודיעם שאלו נכסי אביו שאסרם עליו:

## סימן רכד

**מי שאמר נכסך עלי חרם. ובו סעיף אחד:**

ראובן שאמר לשמעון הריני עליך חרם או הרי אתה אסור בהנאתי ראובן מותר בהנאת שמעון ושמעון אסור בהנאת ראובן ואם אמר לשמעון הרי אתה עלי חרם ראובן אסור בהנאת שמעון ושמעון מותר בהנאת ראובן הריני עליך חרם ואתה עלי שניהם אסורין ליהנות זה מזה ומותרים בדברים שהם בשותפות לכל ישראל כמו הר הבית והעזרות ואסורין בדברים שהם בשותפות לבני אותה העיר כמו בית הכנסת והתיבה והספרים ומה תקנתם שיקנו חלקם שיש להם בו לאחר ונמצא שאין אחד מהם נהנה משל חבירו וי"א שהם מותרים בכל דבר שאין בו דין חלוקה: הגה ומי שהשאיל ביתו לבית הכנסת יש בתקנת ר' גרשון שאינו רשאי לאסרה על א' מבני הקהל אא"כ יאסרנה על כולם: (ב"י בשם א"ח וכל בו סי' קי"ו):

## סימן רכה

**ובו סעיף אחד:**

האומר לחבירו פירותיו של פלוני אסורין עליך אינו כלום אלא אם כן ענה הנאסר אמן:

## סימן רכו

**שותפים שהדירו זה את זה. ובו ג' סעיפים:**

א שנים שהם שותפים בחצר ונדרו הנאה זה מזה אם יש בו דין חלוקה חל הנדר ואסורין ליכנס בו עד שיחלקו ויכנס כל אחד בשלו וכ"ש אם אחד מהם הדיר לאחד מן השוק מנכסיו שאסור ליכנס בו (ד"ע ומשמעות ר' ירוחם) ואם אין בו דין חלוקה לא חל הנדר ומותרין ליכנס בו בין אם הדירו זה את זה או שהדיר אחד מהם לאחד מן השוק מנכסיו ודוקא כשאותו מן השוק שהוא מודר נכנס לצורך השותף בין שהוא צריך לשותף בין שהשותף צריך לו אבל ליכנס בו שלא לצורך השותף אסור: הגה וכן הדין בשנים שהיה להם יחד מקום בבית הכנסת ואמר אחד לחבירו חלקי יהא לך הקדש דמאחר דקאמר לך הקדש ודאי כוונתו לאסרו עליו אבל אם אמר יהא הקדש ולא אמר לך לא כוון אלא שיהיה הקדש לעניים ומותר חבירו ליהנות ולישב עליה (ב"י סימן רכ"א בשם תשו' רשב"א) והוא הדין בכל כיוצא בזה וכן אם היו שותפין בדבר המטלטל אם יש בו דין חלוקה אסורין בו ואם אין בו דין חלוקה מותרין בו (טח"מ סימן ק"פ):

ב כשהדירו שניהם זה את זה אסורין להעמיד בו תנור וכירים וריחים ותרנגולים היה אחד מהם מודר הנאה מחבירו הוא אסור בהעמדת תנור וכירים וריחים ותרנגולים ואסור ליכנס בו אם יש בו דין חלוקה וחבירו מותר בכל והיו כופין את הנודר למכור חלקו אם נאסר בלשון חצרי שמותר בו לאחר שימכר:

ג בעל שאוסר הנאתו על אחרים אסורין ליכנס בנכסי מלוג של אשתו ואינו דומה לשותף שהדיר את אחד מן השוק :

## סימן רכז

**דין מי שאסר עצמו מכל ישראל. ובו ג' סעיפים:**

א מי שאסר עצמו מכל ישראל אסור לקנות מהם ולמכור להם זבינא מציעא דאית ביה הנאה ללוקח ולמוכר אלא לוקח ביותר ומוכר בפחות ואם אסר הנאתו עליהם לוקח מהם בפחות ומוכר ביותר אם ישמעו לו וזבינא חריפא הוא הנאת הלוקח ולא הנאת המוכר הילכך אם אסר עצמו מהם יקננו מהם ביותר ומוכר להם שוה בשוה ואם אסרם עליו ימכרנו להם ביותר אם ישמעו לו ויקננו מהם שוה בשוה וזבינא דרמי באפיה הוי הנאת המוכר ולא הנאת הלוקח הילכך אם אסר עצמו מהם ימכרנו להם בפחות ויקננו מהם שוה בשוה ואם אסרם עליו יקננו מהם בפחות אם ישמעו לו וימכרנו להם שוה בשוה:

ב אסר הנייתם עליו הרי זה משאילן ומלוה אותם אבל הוא לא ישאל ולא ילוה מהם ואם אסר הנאתו עליהם והנאתם עליו לא ישאיל ולא ילוה להם ולא הם ממנו:

ג מי שאסר הנאתו על הכהנים ועל הלוים באים ונוטלין תרומותיו ומעשרותיו בעל כרחו ואם אמר כהנים אלו ולוים אלו יתן לכהנים ולוים אחרים וכן הדין במתנות עניים לעניים:

## סימן רכח

**דין התרת נדרים וההבדל שבין פתח לחרטה והיאך נקרא על דעת רבים. ובו נ"א סעיפים:**

א מי שנדר ונתחרט יש תקנה ע"י חרטה ואפילו נדר באלהי ישראל כיצד יעשה ילך אצל חכם מומחה דגמיר וסביר ואם אין יחיד מומחה ילך אצל שלשה הדיוטות והוא דגמירי להו וסבירי וגם יודעים לפתוח לו פתח ויתירו לו והאידנא אין מומחה שיהא ראוי להתיר ביחיד:

ב אין לאדם להתיר לכתחלה במקום רבו ולא במקום שיש גדול ממנו אלא א"כ נתן לו רשות. (רא"ש ור"ן): הגה ומתירין ב' ג' נדרים ביחד לומר לו מותר לך וכן מתירין לב' או לג' אנשים

ביחד ויוכלו לומר מותר לכם (ב"י ס"ס זה בשם תשובת הרמב"ן סי' רע"ד) (ועיין לקמן סוף סימן זה סעיף מ"ו):

ג כיצד היא ההתרה יאמר לו ג' פעמים מותר לך או שרוי לך או מחול לך (בכל לשון שיאמר) (ב"י בשם הרמב"ם) ואפילו מעומד ובקרובים ובלילה ובשבת אפי' אם היה אפשר לו מאתמול לישאל עליו ובלבד שיהיה לצורך השבת כגון שנדר שלא לאכול או ליבטל מעונג השבת וחרמי צבור נהגו להתיר אף על פי שאינם לצורך השבת:

ד במה דברים אמורים שמתירין מעומד כשמתירין על ידי חרטה בלא פתח אבל מי שאינו מתחרט מעיקרו וצריך למצוא לו פתח צריך להתיישב בדבר וצריך עיון גדול דמה שאינו מתחרט מעיקרו היינו מפני שהיו לו תועלת בנדר כגון שהיו אוהביו רוצים להעבירו על דעתו כגון שיאכל עמהם או שישיא בנו או בתו לפי דעתם וכיוצא בזה ובשביל הנדר נמלט מהם ולא היה רוצה שלא נדר הלכך צריך למצוא לו פתח שאלו היה יודע שיבא לידי כך היה נמנע מלידור אע"פ שהיה צריך לשמוע לקול אוהביו ולעבור על דעתו ואם הוא משקר לחכם אין התרתו כלום וכיון שצריך ישוב דעת צריך שיהיה מיושב:

ה אסר על עצמו הניית בני העיר אסור להשאיל על נדרו לחכם מבני אותה העיר ואם נשאל והתיר לו הרי נדרו מותר:

ו נשבע שלא יהיה גבאי או נאמן מהעיר אינו נשאל לחכם שבעיר:

ז מי שנתחרט בעיקר הנדר אין צריך פתח אלא שישאלנו החכם אתה חפץ בנדר זה והוא אומר איני חפץ בו מתחרט אני שנדרתי ומתיר לו ומיהו צריך שיתחרט בעיקר הנדר שהיה רוצה שלא נדר מעולם אבל אם אמר שעתה הוא מתחרט ועד עתה הוא חפץ במה שנדר לא הוי חרטה שצריך שיעקור הנדר מעיקרו ויזהר הנודר שלא יאמר שמתחרט מעיקרו אלא אם כן הוא ברור לו שהיה רוצה שלא נדר מעולם שאם לא כן אין ההתרה התרה והוא באיסור נדר כל ימיו. ואם אינו מתחרט צריך לבקש לו פתח לומר לו אילו היית יודע דבר זה לא היית נודר ונמצא הנדר נעקר מעיקרו וכיצד הוא הפתח כגון שנדר על דבר אחד ומפצירין בו הרבה שישאל עליו אומרים לו אילו ידעת שיפצירו בך כ"כ ולא תוכל להשיב פניהם לא היית נודר והוא אומר כן (וי"א דחוזרין ושואלין לו אם מתחרט) (מרדכי פרק שבועות שתים) ואפילו פתח שמגוף הנדר הוי פתח כגון שהדיר פלוני מנכסיו אם יעשה דבר פלוני ועבר ועשאו פותחין לו אילו היית יודע שהיה עובר על דבריך לא היית נודר והוא אומר כן ויש מי שמצריך שניהם פתח וגם חרטה: הגה ונהגו להחמיר

ולעשות מן החרטה פתח שלאחר שאומר שמתחרט מעיקרא אומרים לו אילו ידעת שתתחרט כלום נדרת והוא אומר לא ואז מתירין לו:

**ח** החרם [*בזמן שהיה מותר מדין המלכות וכן בכל הסימן] אינו צריך לא פתח ולא חרטה:

**ט** פותחין לו לאדם בכבוד עצמו כגון שנדר לגרש את אשתו פותחין לו אילו ידעת שלמחר יהיו אומרים מה ראה פלוני לגרש את אשתו אלא שמצא עליה שם רע ונמצאת פוגם בניך או שיאמרו לו אילו ידעת שאתה צריך לפרוע לה כתובתה לא היית נודר והוא אומר כן:

**י** נדר שלא להשאיל כליו לחבירו או שלא לשאול בשלומו פותחין לו אילו ידעת שאתה עובר על לא תקום או על לא תשנא אחיך בלבבך לא היית נודר אבל אין פותחין בכבוד המקום לומר אלו היית יודע שהיית מיקל בכבוד המקום שהנדר הוא כאילו נודר בחיי המלך או שיאמר לו אילו היית יודע שהנודר רע בעיני המקום שאין אדם חצוף לומר שלא היה נמנע בשביל כך והוא אומר שהיה נמנע אפילו אם אינו אמת ונמצא שאין הנדר נעקר מעיקרו ומטעם זה אין פותחין בההיא דאילו ידעת דפותחין פנקסך וממשמשין בעובדך ולא בההיא דכל הנודר ראוי לדקרו בחרב ולא בההיא דכל המקיימו כאילו הקריב עליו קרבן:

**יא** אין פותחין בכבוד אביו ואמו לומר אילו ידעת שיאמרו לאביך ולאמך ראו גידולים שגידלתם כמה בניכם קל בנדרים ונמצאת מזלזל בכבוד אביך ואמך מהאי טעמא שאינו חצוף לומר שלא היה נמנע בשביל כך ומהאי טעמא אין פותחין לו בכבוד רבו אבל פותחין לו בדברים שבינו לאביו ואמו כגון אם הדירן מנכסיו שפותחין לו אילו ידעת שאתה חייב במזונותיהם לא היית נודר:

**יב** אין פותחין אלא בדבר ההוה ורגיל דשכיח טובא אבל אין פותחין במלתא דלא שכיח טובא כגון אם אמר קונם שאני נהנה לפלוני או שאני נכנס לבית פלוני ונעשה אותו פלוני תלמיד חכם שהכל צריכין לו או אותו בית נעשה בית הכנסת אין פותחין לו לומר אלו ידעת שיעשה פלוני תלמיד חכם או אותו בית נעשה בה"כ לא היית נודר לפי שע"י פתח נעקר הנדר מעיקרו ופתח כזה אינו עוקרו שאף אם היה מעלה אותו על לבו לא היה נמנע בשבילו מלידור כיון דלא שכיחא טובא: הגה וכן מיתה לא שכיחא אבל עניות שכיח (ב"י בשם הגמרא פרק ר"א והגהות מיימוני פרק ו') (וכן הריון אשה שכיח ולא מקרי נולד) (הגהות מיימוני פ"ו):

**יג** אע"פ שאין פותחין בנולד פותחין בתנאי נולד כגון מי שנדר בנזיר קודם שחרב הבית וחרב אין פותחין לו לומר אלו ידעת שיחרב הבית כלום היית נודר אבל פותחין לומר אלו

בא אדם בשעת הנדר והיה משקר ואומר שבאותה שעה חרב הבית כלום היית נודר וכן כל כיוצא בזה: הגה הא שאין פותחין בנולד היינו לעשות מן הנולד פתח כדי שיתחרט דודאי אינו מתחרט רק מן הנולד ואילך אבל אם מתחרט מעיקרו אע"פ שעושה מכח הנולד מיקרי חרטה ומתירין לו (מדברי רא"ם שהביא המרדכי פ' שבועות שתים וכן משמע בסמ"ג ובהגהות מיימוני פרק ו'):

יד קודם שיתירו לו צריך שיפרט להם הנדר והסיבה שבשבילה נדר ואם לא פרט אין התרתן התרה ומיהו כשיפרוט לאחד מהמתירין סגי:

טו אין מתירין נדר של דבר איסור אפי' אינו אלא איסור דרבנן כגון לשחוק ואם התירו נדר של שחוק יש מתירין ויש אוסרין: הגה ואם יש מכשול בנדר זה כגון שיש לחוש שיעבור בלא התרה מתירין לו לכתחלה (הגהות מרדכי דשבועות בשם ר"ת והג"ה בסמ"ג) וכן מי שנדר שלא לשחוק ונשתטה לפעמים וכששוחק ירווח לו מתירין לו (תשובת הרמב"ן סי' רפ"א) ועיין לעיל סוף סימן רי"ז הנודר שלא לשחוק מהו בכללו:

טז צריך הנודר לבא לפני המתירין כשיתירו לו ואינו עושה שליח לשאול על נדרו (ומתירין ע"י תורגמן) (ר"ן פ"ק דנדרים וב"י בשם הירושלמי וריב"ש סי' ש"ע):

יז אין מתירין הנדר עד שיחול כיצד הרי שנשבע שלא יאכל בשר ל' יום מראש חדש אייר וניחם אינו נשאל עד שיכנס אייר ואפילו במקום שיש לחוש למכשול הנודר אין מתירין לו עד שיחול (וכ"ש נודר על תנאי שאין מתירין לו עד שיחול) (תא"ו ני"ד) והוא הדין למנדה עצמו על תנאי שאין מתירין לו עד שיחול הנידוי אבל בהפרת הבעל וכן בהתרת חרמי ציבור אינו צריך שיחול הנדר (תשובת רשב"א וריב"ש ועיין לקמן סי' רל"ד סכ"ח):

יח מי שנשבע או נדר שאם לא יפרענו חמיו קודם הפסח שלא יהיה חג העצרת בעיר והגיע פסח ולא פרעו ונתחרט אין מתירין לו נדרו עד העצרת ונראה לי שטוב שיתירו לו פעמים אחת אחר הפסח ואחת אחר העצרת:

יט מי שנשבע או נדר לעשות דבר פלוני תוך שנה מעתה חלה עליו השבועה ויכולים להתיר לו מיד:

כ נדר על דעת חבירו אין מתירין לו אלא אם כן הודיעו לאותו שנדר על דעתו (וי"א דאפילו הודיעו אין מתירין אלא מדעתו ורצונו) (מהרי"ק שורש כ"ב וטור ורא"ש) (וכן עיקר) ודוקא שנדר על דעתו בשביל שום טובה שעשה לו (בשביל השבועה) (ב"י בשם הריב"ש סי' קפ"ו וש"ע) כמו משה שנדר על דעת יתרו בשביל שהשיא לו בתו (והשבועה היתה לתועלת יתרו) (ריב"ש סי' תס"א) אבל אם מעצמו נדר ע"ד חבירו יכולים להתיר לו בלא דעתו: הגה וי"א שצריך שיודיע לו שהתיר לו כדי שלא יחשוד אותו שעבר על נדרו (מרדכי פ' שבועות שתים בשם הירושלמי ומהרי"ק שורש נ"ב וע"פ) ואם כבר מת שא"א להודיעו מתירין לו כך דשוב ליכא חשדא (תשובת רמב"ן סי' ר"ן) : ואפילו נדר על דעתו בשביל טובה שעשה לו אם בדיעבד התירו לו בלא דעתו הויא

התרה והוא שפרט הנדר וידע החכם שלתועלת חבירו נעשה ומיד הבית דין שנזקק לכך ראוי ליסרו ולהוכיחו ויש אומרים דלא הוי התרה: הגה מאחר שעשה לו טובה ונשבע לו משום זה אבל אם נשבע לחבירו לעשות לו איזה דבר ולא עשה כן משום טובה שעשה לו אע"פ שאין מתירין לו לכתחלה בלא דעתו מ"מ אם התירו לו בדיעבד הוי התרה (כן משמע במהרי"ק שורש נ"ב בחלוקה ב') : ואם נשבע לחבירו שלא יזוז מעיר פלוני ועבר ויצא מתירין לו אפילו שלא מדעתו כיון שאין הנאה שוב למשביע בדבר וי"א שאין חילוק בין עשה לו טובה ללא עשה לו טובה לעולם אין מתירין לו אלא בידיעתו: הגה ואם מת אותו שנדר על דעתו יכול להתיר כך מיהו אם השבועה היתה לתועלת חברו כגון שנשבע לתת לו איזה דבר או שלא לעסוק בסחורה בלתי רשותו והיה לתועלת חבירו באי כחו ויורשיו הם במקומו (תשובת הרמב"ן סי' רמ"ט) כל מקום שהנשבע קבל טובה מן המשביע אע"ג שהמשביע קבל יותר טובה ממנו אפי' הכי מקרי הטבה שהרי יתרו קבל יותר טובה ממשה שנשא בתו ואפי' הכי מקרי הטבה (ריב"ש סי' ש"ע) י"א דלצורך מצוה מתירין נדר שנשבע על דעת חבירו אפי' בלא דעת חבירו (ב"י בשם התוס') איש ואשה שקבלו חרם או שנשבעו זה לזה לישא זה את זה אין מתירין לאחד בלא דעת חבירו דזה מקרי הטבה שכל אחד רוצה לישא חבירו ונשבעו משום כך זה לזה (הגהות מרדכי דשבועות ומהרי"ק שורש נ"ב ומהר"מ פדוא"ה סי' ע') אבל אם האשה אומרת ששונאה אותו ונתנה אמתלא טובה לדבריה מתירין לה שלא מדעתו דאפילו אם כבר נשאה האומרת מאיס עלי חייב להוציא (ב"י בשם מהר"י ויי"ל סי' קל"ז קפ"ו) וע"ל סי' רל"ט מי שנשבע שלא לישא אשה על אשתו:

כא נדר שעל דעת רבים אין לו התרה בלא דעתם: הגה ויש מחמירין דאפילו עם דעתם אין להתיר לדבר הרשות (ב"י בשם תשובת הרמב"ן והרשב"א וסמ"ג וריב"ש) וכן נכון להחמיר לכתחלה אלא אם כן יש מצוה בהתרתו: הגה מי שנשבע שלא יכנס חבירו לביתו ויש בית הכנסת בביתו מקרי דבר מצוה ומתירין לו שיבא חבירו להתפלל ברבים (סמ"ג והגהות מיימוני והביאו מהרי"ק שורש כ"ב ותשובת ר"י וכן לעשות שלום בין איש לאשתו (תשובת מיי') או משום צרכי רבים מקרי דבר מצוה להתיר בשבילם נדר שהודר על דעת רבים (ריב"ש סי' תס"א) וכן לצורך פרנסתו (רשב"ץ ודוקא אם אי אפשר לקיים המצוה בלא התרת הנדר (שם במהרי"ק) ואם אותן הרבים אומרים שלא להתיר לו אפי' לצורך מצוה אין מתירין לו (ב"י בשם ריב"ש ומהר"מ פדוא"ה סי' ס"ב) מי שנשבע שלא ליהנות מאביו ומתחרט מקרי דבר מצוה ומתירין לו (ב"י בשם תשובת רשב"א) ואין נקראים רבים בפחות מג' וכגון שיפרוט אותם על דעת פלוני ופלוני ופלוני אבל אם אמר סתם ע"ד רבים יש לו התרה ויש אומרים שאם נדר בפני ג' אפי' לא פרט אותם אלא אמר סתם על דעת רבים אין לו התרה דמסתמא על דעת רבים אותם שעומדים לפניו קאמר: הגה והוא הדין אם נשבע סתם וידענו על מי נתכוון כגון שנשבע על דעת הקהל או שאמר שנשבע על דעת ג' רבני העיר ואין שם אלא שלשה רבנים שבודאי לאלו נתכוון מקרי על דעת רבים (ב"י בשם ריב"ש)

י"א ד' שנשבעו יחד מעשות דבר אחד מקרי על דעת רבים דכל א' נשבע לג' חביריו ועל דעתן נשבע (מהרי"ק שורש קס"ב) ועיין למטה סעיף ל' יש אומרים דנדר על דעת רבים שהתירו בדיעבד הותר (שם שורש נ"ב בשם הר"ר אביגדור) ואין לסמוך על זה כי אם בשעת הדחק ויש צורך בדבר (ב"י בשם תשובת הרשב"א) אם נשבע על דעת רבים בדבר שיש בו נדנוד עבירה מותר להתיר לו בלא דעתם כי אין דעת רבים מסכמת בדבר שיש בו עבירה (ב"י בשם תשובת הר"ן סי' מ"ב) מי שנשבע שלא לעשות דבר פלוני כי אם ברשות שלשה אנשים נקובים בשמותם לא מקרי על דעת רבים דאדרבה אלו הרבים דנקט להקל עליו לעשות ברשותם בלא התרה וכן כל כיוצא בזה (גם זה בב"י ריש דף רע"ג בשם הר"ן סי' י"ז):

**כב** נדר שנדר מעצמו על דעת אחד או על דעת שנים יש לו התרה אפי' בלא דעתם: הגה מיהו אם נשבע או נדר ע"ד המקום דינו כנדר שעל דעת רבים (ר"ן פ' שבועות שתים וריב"ש סי' תל"ו בשם הרמב"ן והרשב"א) ויש מקילין אם נשבע לדבר הרשות (שם בהר"ן בשם י"א):

**כג** נדר שהודר ברבים יש לו התרה מאחר שלא אמר על דעתם:

**כד** בעל מפר נדר שנדרה אשתו על דעת רבים ואפילו לדבר הרשות:

**כה** [*עניני קהל וחרם בטלין כעת מדינא דמלכותא] נדרים וחרמים שמטילין הקהל לא מקרי על דעת רבים אעפ"י שאמרו על דעת המקום (וע"ד הקהל) (תוס' וע"פ) ויש להם התרה בלא פתח וחרטה ואין צריך לא יחיד ולא ג' הדיוטות שאינו אלא כעין גזירה ונידוי על כל מי שיעבור על גזירתם הלכך נודרין ומתירין הם בעצמם (אפי' הזכירו שבועה עם החרם) (תשובת הרא"ש) ואם התנו בפירוש שלא יוכלו להתירו או שאמרו על דעת הקהלות הרחוקות וכן אם הוסיפו בחרם על מנהגם הראשון כגון התרעות או נאדות נפוחים או כיבוי נרות וכיוצא באלו גליא דעתייהו דלהחמיר באו ואינו ניתר כשאר חרמות אלא על ידי שאלה ואם הוחרם או הודר על דעת רבים אין לו התרה: הגה וי"א דאפי' התנו בפירוש שלא יהא לו התרה אפ"ה יכולין לחזור ולהתירו ואם החרימו שלא להתירו מתירין חרם האחרון תחלה ואח"כ מתירין חרם הראשון (תשובת הרא"ש כלל ה' סי' ז') וע"ל סי' רכ"ט:

**כו** אין נדרי צבור ניתרים אלא מכאן ולהבא אבל לא על מה שעבר:

**כז** אפי' לא בטלה הסבה שבשבילה תקנו והחרימו אם רצו להתיר מתירין ואפי' בתוך הזמן שקבעו להמשך התקנה ואפי' לא בא זמן הנדר ולא חל הנדר יכולים להתיר (ויכולין להתיר קצתו ולהניח קצתו) (ריב"ש סי' קנ"ה ורפ"ב):

**כח** אם היתה ההסכמה גדר לרבים או סייג לתורה ולדבר מצוה אינם יכולים להתיר וכן בנדר של שחוק (שם וב"י בשם תשובת רשב"א):

**כט** יש מי שאומר שאם קהל אחד עשו הסכמה בחרם למגדר מילתא והלכו קצתם לעיר אחרת לדור ואין דעתם לחזור אם הפרצה ההיא מצויה שם חייבין להתנהג בנדר שקבלו

עליהם בעירם הראשונה ואם עברו הרי הם עבריינים: הגה ולכן מי שיצא ממקום שנוהג חרם רבינו גרשון שלא לישא ב' נשים למקום שמקילין אסור לו לישא ב' נשים (ב"י בשם תשובת הר"ן סימן נ"ג):

**ל** צבור שהסכימו על ענין אחד ונשבעו כל איש מהם עליו ואח"כ רצו להתיר אין להם תקנה עד שיתחרטו כולם וימצאו פתח לשבועתם כשאר שבועות דעלמא ויתירו להם ג' אנשים שאינם מבני העיר ואם פתחם וחרטתם שוה אחת לכולם יכולים המתירים להתיר לכולם יחד ואם לאו מתירים לכל אחד כפי פתחו וחרטתו: הגה ועיין לעיל כתבתי דיש מי שאומר דכהאי גוונא מקרי נשבע על דעת רבים (מהרי"ק שורש קפ"ב) מיהו יש חולקים סבירי להו דכל אחד מהם יכול להתחרט ולשאול על נדרו אעפ"י שאין חביריו מתחרטין (ריב"ש סי' תס"ב):

**לא** קהל שרוצים להתיר הסכמה בחרם ויש מוחים הולכים אחר הרוב שאם הרוב מסכימים להתיר מתירין מי שלא הסכים בהתרה לדידיה לא הותר (תשובת הרא"ש כלל ז' סימן ה') (ואם נתנו רשות לטובי העיר הם במקום כל הקהל) (שם כלל ה'):

**לב** כיון שלא נהגו לנהוג עם העובר על הסכמת הקהל כדין מוחרם יש לנו לומר שעל דעת המנהג הזה הם מתקנים. (אם לא שהתנו בפירוש שינהגו בו דין מוחרם) (ב"י בשם הר"ן):

**לג** הנשבע שלא ליכנס בתקנת הקהל הוי שבועת שוא ועל כרחו חל עליו תקנת הקהל ואם אינו נוהג כמותם נכשל בחרם תקנתם: הגה ואפי' נשבע על איזה דבר שלא לגלותו ואחר כך נתנו עליו חרם חייב להגיד (מהרי"ק שורש ק"י) ולא יוכל שום אדם לומר לא שמעתי החרם כי אף על פי שלא שמעו כלל אפילו הכי חל חרם הצבור על כל אדם (מרדכי ריש פ"ג דשבועות וב"י בשם הרמב"ן) וצבור שגזרו חרם על כל בני עירם כולם בכלל אפי' אותן שאין נותנין מסים (תשובת הרא"ש כלל ו' סי' כ"ט) ואסור לעבור על חומרי המקום כל זמן שהוא בתחום העיר (מרדכי פ' כל הבשר) וע"ל סי' של"ד מדין חרמי צבור:

**לד** אם מקצת הקהל מוחה בהסכמה כיון שהם [מיעוט] אינו מועיל המחאתן:

**לה** אי אפשר להשביע הנולדים אחר זמן אבל נידוי וחרם חל על דורות הבאים: הגה קהל שגזרו [*בזמן שהיה מותר מדין המלכות וכן בכל הסימן] חרם על איזה דבר וקודם שהתירו חרם הראשון גזרו ותקנו איזה דבר שהוא נגד חרם הראשון יש אומרים דאין החרם השני חל כלל (הרא"ש כלל ה') ויש מחמירין (שם כלל ו') ועיין לקמן סימן רל"ח סעיף ט"ז:

**לו** מי שנדר לעלות לארץ ישראל יש לו התרה כשאר נדרים:

**לז** הנשבע על דעת חבירו שלא לעשות דבר פלוני אף על פי שנתן לו חבירו רשות לעשותו צריך שיתירו לו ג' הדיוטות אלא אם כן אומר שדעתו היה כשנשבע שיוכל אותו פלוני להתירו (ריב"ש ורמב"ן סי' רפ"ח ור"ן פרק נערה המאורסה) (ועיין לקמן סי' רל"א):

לח נשבע שלא לעשות דבר פלוני שלא ברשות פלוני כיון שנתן לו אותו פלוני רשות הותר ואינו צריך התרה:

לט הנשבע לפרוע לחבירו לזמן פלוני יכול להתירו שלא על פי חכם שיאמר הריני כאילו התקבלתי אבל להאריכו ושיעמוד בחיובו לאו כל כמיניה אלא אם כן התנה שיוכל להאריכו. (וע"ל סוף סימן רל"ב):

מ אב שהשביע את בנו שלא יוכל להלוות כי אם ברשות שמעון ולוי מותר להלוות ברשות אחד מהם. (וע"ל סי' רי"ז):

מא הנשבע לפרוע לחבירו לזמן פלוני או להזמין בתו לנשואין לזמן פלוני עובר (לאחר זמן) בכל יום על שבועתו (הואיל והיה מחויב בלא שבועה) (ובסימן [זה] בב"י תמצא מבואר) אבל אם נשבע לעשות הדבר ביום פלוני (ולא היה מחוייב בדבר בלא שבועה זו) ועבר היום שוב אין חיוב שבועה עליו ולוקה על שעבר שבועתו ואינו חייב לעשות אותו דבר מכח שבועה ויש מי שחולק ואומר שעדיין הוא חייב לעשותו מכח השבועה (ועיין בחה"מ סי' ע"ג):

מב נדר להתענות או לצדקה יש לו התרה על ידי פתח וחרטה והוא שלא באה הצדקה ליד גבאי ואם נתן מקצת יכול הוא להשאל על השאר:

מג נשבע לתת בתו לפלוני לאשה לזמן פלוני ובתוך הזמן קלקל המשודך (פי' המזדווגין עצמם יקראו משודכים מענין ומצאן מנוחה כי תרגום ותשקוט הארץ ושדיכת ארעא מעשיו פטור הלה משבועתו וה"ה אם המירה אחות המשודך: הגה וי"א דוקא אם נשאר בקלקולו או שבא לבית דין בעודו בקלקולו ואי אפשר להנשא לו כגון שהמיר דתו אבל אם חזר בתשובה ואח"כ בא הנשבע לבית דין צריך התרה לשבועתו אעפ"י שפטור מן הקנס ששיעבד עצמו אם יעבור מכל מקום צריך התרה לשבועתו (הגהות מרדכי דשבועות דלא כב"י ועיין בתשובת הרב סי' ק' שאלה י"ד) אבל אם בא לבית דין בעודו בקלקולו אפי' התרה לא צריך דהא אי אפשר שתנשא למומר ומאחר דהותר באותו הזמן הותר לעולם אף אם יחזור בו אחר כך וכן נראה לי עיקר (שם):

מד שנים שנדרו ללכת יחד לארץ ישראל תוך שתי שנים והאחד מתעכב חבירו פטור (ועיין לקמן סוף סימן רל"ו):

מה המנדה עצמו בעולם הבא אם יעשה כך יש מי שאומר שיש לו התרה ויש מי שאומר שאין לו התרה לכן יש ליזהר מלנדות עצמו בעולם הבא על שום דבר: הגה ואם כבר נדר כך אין להתירו אלא במקום מצוה כדין נדר שהודר על דעת רבים (מהר"ם מפדואה סי' י') וכן נדר שנדר בשעת צרה אין להתיר אלא לצורך מצוה או לצורך גדול כמו נדר על דעת רבים (ב"ז סימן רע"ז ותשובת מהרי"ל סי' רי"ג) ומיהו אם התירו בדיעבד מותר (ד"ע) כמו שנתבאר בנדר שעל דעת רבים:

מו מתירים כמה נדרים לאיש אחד אפילו בהיתר אחד ולכמה אנשים בהיתר אחד והני מילי דלאיש אחד סגי בהיתר אחד בנדרים מחולפים אבל מי שנשבע על דבר אחד פעמים ושלש צריך התרה לכל אחד ואחד:

מז אם צוה השר שלא יחרימו שום חרם כי אם בהסכמת ראובן ואם החרימו שיהא מבוטל ואח"כ החרימו הקהל שלא בהסכמת ראובן חל החרם: הגה ואם צריכין לעבור מכח גזירת השר אין איסור בדבר ומ"מ החרם בתקפו כשיעבור גזירת השר ויש להם להשתדל בכל מאמצי כחם ולבקש לבטל הציווי (ב"י בשם ריב"ש) (וע"ל סוף סימן של"ד):

מח הנשבע לפרוע לחבירו מנה בר"ח אדר חייב לפרוע ביום ראש החודש הראשון:

מט קהל שהחרימו שיפרעו חובותיהם ויבנו בית הכנסת מהמעות שיגבו מהרבית שיחזירו להם העובדי כוכבים ועכשיו כשגבו הרבית מהעובדי כוכבים אין בו כדי לפרוע חובותיהם יתנו מחצה לזה ומחצה לזה:

נ לשון מסופק בהסכמה בחרם נידון כפי מה שיאמרו רוב הקהל שהיתה כוונתם בשעת החרם: הגה וכן בשאר דברים שהצבור מחולקים בו בענין תקנתם וחרם שלהם ואם התנו שכל לשון המסופק יהא נידון על פי פלוני לא יוכל לדון על פי אומד דעתו אלא כפי מה שנראה לו מלשון ההסכמה והתקנה (ב"י בשם הריב"ש בח"מ סימן ט"ו בשם תשו' רשב"א) קהל שגזרו חרמות שאין הצבור יכולין לעמוד בם אין צריכין לקיימם. (פסקי מהרא"י סי' רצ"ב):

נא היתר שנעשה באונס אינו כלום:

## סימן רכט

**דין נדר שהותר מקצתו או מי שנדר על דבר א' שני פעמים. ובו ט' סעיפים:**

א נדר שהותר מקצתו הותר כולו כיצד נדר להתענות או שלא לאכול בשר זמן ידוע ואירעו בו שבתות וי"ט אומרים לו אלו נתת ללבך שיארעו בו שבתות וי"ט לא היית נודר והותר הכל (רא"ש ורמב"ם) וכן אם אמר לחבורת אנשים קונם שאני נהנה לכולכם או שאמר שאני נהנה לך לך הוי כלל ואם הותר א' מהם הותרו כולם אבל אם אמר קונם שאני נהנה לך קונם שאני נהנה לך כל אחד נדר בפני עצמו ואם הותר אחד לא הותרו כולם ולהרמב"ם אם אמר שאני נהנה לזה ולזה ולזה הותר הראשון הותרו כולם הותר האחרון האחרון מותר וכולם אסורים שאיני נהנה לזה לזה לזה צריך פתח לכל אחד ואחד וי"א דלא אמרינן נדר שהותר מקצתו הותר כולו אלא כשניתר על ידי פתח אבל על ידי חרטה לא וי"א דאפילו ניתר בחרטה נמי ואין דברים אלו אמורים אלא בנודר לעצמו אבל אם נדר או נשבע לחבירו לפרעו או לעשות לו מלאכה והתיר לו חבירו מקצתו לא הותרו לו השאר והוא הדין אם היו שנים והותר האחד:

ב אם החרימו או נידו עשרה בני אדם והתירו אחד מהם הוא מותר וכולם אסורים וכן בהפרת בעל אם הפר נדר אשתו במקצת לא הותר כולו:

ג נדר מאחד ואמר על אחר יהא כפלוני כולם אסורים אפי' עד מאה הותר הראשון הותרו כולם הותר האחרון הוא מותר וכולם אסורין הותר האמצעי כל שקודם לו אסורין הוא וכל שלאחריו מותרים וכן מי שנדר ושמע חבירו ואמר תוך כדי דיבור ואני ושמע שלישי ואמר ואני ונשאל הראשון על נדרו והותר הותרו כולם נשאל האחרון והותר האחרון מותר וכולם אסורים נשאל השני והותר השני והאחרון מותרים והראשון אסור וה"ה לנודר מבשר והתפיס פת בבשר והתפיס דבש בפת אסר עליו ככר ב' פעמים או שנשבע עליו ב' פעמים אף על פי שנשאל עליו והתירו לו אסור עד שישאל עליו ויתירו לו פעם שנית:

ד נשבע על דבר אחד ונשבע שלא ישאל על שבועתו נשאל תחילה על האחרונה שנשבע שלא יתירו לו ואחר כך ישאל על הראשונה וכן אם נשבע או נדר שלא לעשות דבר פלוני בלא התרה ולא הפרה נשאל תחילה על מה שאמר בלא התרה ואח"כ נשאל על עיקר הנדר (תשובת רשב"א וע"פ ב"י סי' רכ"ח דף ער"ב סוף ע"א) וכן צבור שהטילו חרם והתנו שלא יעשו התרה ולא התרה להתרה עד סוף העולם יתירו תחילה חרם האחרון שהחרימו שלא להתיר ואחר כך יתירו הראשון: הגה מי שנשבע על דבר אחד ואמר שאם ישאל על נדרו אינו יהודי אסור לשאול על נדרו ואפי' אם נשאל עליו בדיעבד יש להוכיחו וליסרו שתלה אמונתו בנדרו וצריך כפרה וסליחה (מרדכי פ' האומנין) ודוקא בכהאי גוונא אין להתיר לו אבל אם אמר אם אעשה דבר פלוני לא אהיה יהודי אפי' היתר אינו צריך (פסקי מהרא"י סי' קצ"ב) ומ"מ נראה לי דלא טוב עשה מי שנשבע ויש להוכיחו על זה:

ה אסר על עצמו מין מאכל אם יעשה דבר פלוני ואמר שיהא באיסורו בכל פעם ופעם שישאל ויותר מהאיסור שיחול עליו פעם אחרת וכן לעולם יתירו לו פעמים רבות כמו שישערו שאמר וכן בכל פעם ופעם וכו' ועוד יתירו לו על מה שאמר וכן לעולם:

ו אם נשבע על דבר אחד והתנה שלא יוכלו להתיר לו אלא פלוני ופלוני שהם בארץ מרחקים יתחרט על אותו תנאי ויתירוהו לו אחרים ואח"כ יתירו לו אחרים הדבר שנשבע עליו. (תשו' מיי' ב"י סי' רכ"ח דף ער"ב סוף ע"א והיא בתשב"ץ סימן ח' ובסמ"ק):

ז אם התנה בשעת שבועתו שלא תהא ניתרת לעולם אין תנאו כלום דדברים בעלמא הם כיון שלא כלל בשבועתו שלא ישאל על שבועתו דאם כן מתירין תחילה הב' ואחר כך הראשונה כאמור:

ח קבל עליו חרם ונדוי לעשות דבר פלוני בלי שום פתח וחרטה מתירין לו שאין החרם צריך לא פתח (ולא) חרטה ואם אמר בלי שום פתח היתר וחרטה יש לחוש למלת היתר שאמר ומתירים לו תחילה הב' ואחר כך הראשונה:

ט נשבע שלא ידבר עם פלוני ונשבע אחר כך שאם ידבר עמו שיאסר בבשר נשאל על הראשונה ואחר כך על השניה שאין מתירין לא נדר ולא שבועה כל זמן שלא חלו וכן אם נשבע שלא יהנה לפלוני או לחכם שישאל לו על השבועה נשאל תחלה על הראשונה ואח"כ על הב' של חכם וכן אם נשבע שלא יהנה לפלוני והרי הוא נזיר אם ישאל על שבועתו זו ישאל על שבועתו תחלה ואח"כ על נזירותו וכן כל כיוצא בזה:

## סימן רל

**ובו סעיף אחד**:

מתירין שבועות ונדרים [*פי' שאדם עושה בינו לבין עצמו] אפילו נשבע בהזכרת השם (כן נהגו על פי ש"ס ופוסקים עיין בית יוסף) : הגה ומ"מ לא ישאל עליו לכתחלה אלא מדוחק ועיין לעיל סימן ר"ג (הגאונים וע"פ) כל נדר שיש בהתרתו נדנוד עבירה אין להתירו (הר"ד כהן וריב"ש סי' תל"ב) י"א כל מי שנשבע שלא לעשות איזה דבר כגון שנשבע שלא למכור חפץ פלוני ועבר ומכרו אין במכירתו כלום הואיל ועבר על שבועתו. (במרדכי הגהות דשבועות):

## סימן רלא

**הנודר על תנאי או מי שתולה נדרו בדעת אחרים. ובו סעיף אחד**:

אין הנדר והשבועה ניתרים אלא על פי מומחה או בג' הדיוטות שאפילו פירש והתנה בשעת הנדר או השבועה אימתי שירצה שיבטלנו מעיקרו או שתלה (באחר) שיבטלנו אימתי שירצה אינו כלום דמיד כשחל הנדר אין לו התרה אלא על ידי מומחה או ג' הדיוטות ואפילו אם תלאו בדעת אחר וקיימו ושוב נשאל על הקיום אינו מועיל: הגה אבל אם לא קיימו ומיד ששמעו אמר שלא יהיה נדר הנדר בטל (כן משמע מדברי הרא"ש כלל י' סי' ג' ומל' הטור) וכ"ש אם התנה בפירוש שחבירו יוכל לבטלו דיוכל חבירו לבטל כל זמן שלא חל הנדר (ריב"ש סי' תפ"ו וקפ"ב) ועיין לעיל סי' רכ"ח סעיף ל"ז ול"ח : ומיהו אם נדר לזמן אין צריך התרה אלא לכשיגיע הזמן בטל ממילא:

## סימן רלב

**דין נדרי זרוזין והבאי ושגגות ואונסין. ובו כ' סעיפים**:

א יש נדרים שאין צריכין התרה נדרי זרוזין נדרי הבאי נדרי שגגות נדרי אונסין והתולה בדבר ולא נתקיים:

ב נדרי זרוזין כיצד היה מוכר חפץ לחבירו ואמר קונם עלי ככר זה אם אפחות מסלע ואמר הלוקח קונם ככר זה עלי אם אוסיף על שקל ונתרצו שניהם בג' דינרים (או בפחות מעט או יותר מעט) (ר"ן) לא נאסר שום אחד מהם שכן דרך התגרים לידור או לישבע כדי לזרז חבירו ואין בלבו לשום נדר (וי"א אף על גב דאמרינן לזרוזי נתכוונו מכל מקום לא יוכל המוכר ליתנו בשקל ולא יוכל הלוקח לקנותו בסלע) (שם בשם י"א) (ויש מקילין) (שם) ודוקא כשאין מעמידים דבריהם אלא שניהם נתרצו בשלשה דינרים אבל אם לא נתרצו אלא זה בסלע וזה בשקל ונתבטל המקח ודאי לנדר גמור נתכוונו וחל הנדר וכל מי שיעבור על נדרו הרי חילל דבריו ואם האחד העמיד דבריו והשני לא העמיד מתוך שנתבטל לאחד נתבטל גם לשני וכל זה מיירי בסתם אבל אם אומרים שלנדר גמור נתכוונו הוי נדר ואם המוכר אמר קונם אם אפחות מיותר מסלע או שאמר הלוקח קונם אם אוסיף לך על מעט פחות משקל ונתרצו בג' דינרים הרי זה נדר שאין דרך לזרז כשמפליגין כל כך ולנדר גמור נתכוונו: הגה נדר לשנים שרוצים לקנות ממנו ואמר לאחד מהם לנדר גמור כוונתי ולאחר לזירוזין כיון שהנדר בטל לגבי אחד בטל לגבי שני הואיל ונקרא נדר אחד לשניהם. (ב"י בשם הר"ן בפי' הירושלמי):

ג המזמין את חבירו שיאכל עמו ומסרב ומדירו אם אינו אוכל עמו או שאומר לו קונם שאני נהנה לך אם אין אתה מתארח עמי ואוכל פת חמה ושותה כוס של צונן וזה מסרב ה"ז נדר של זרוז אבל אם זימן ראובן לשמעון לאכול עמו והיו מזמינים אותו גם במקום אחר וחפץ לאכול יותר עם ראובן ואומר לו הדירני מנכסיך אם לא אוכל עמך כדי שלא יפצירו בי במקום אחר הרי זה נדר גמור: הגה ואין למדין מדיני נדרי זרוזין למקום אחר שאין לך בהם אלא מה שאמרו חכמים. (ב"י בשם רבינו ירוחם):

ד נדרי הבאי כיצד כגון שאמר קונם ככר זה עלי אם לא ראיתי כיוצאי מצרים (או) אם לא ראיתי נחש כקורת בית הבד או חומה גבוהה לשמים (אינו נדר) שכן דרך העולם להפליג ולא כוון לשם נדר (ואם מעמיד דבריו שאמר שכוון לשם נדר הוי נדר) . (תא"ו ני"ג וכן משמע לקמן בטור סימן רל"ט גבי שבועה):

ה אמר קונם כל פירות שבעולם עלי אינו נדר כיון שאי אפשר לו להיות בלא כל הפירות הוי ליה נדר שוא וכן אם אמר קונם כל פירות שבעולם עלי אם לא עשיתי דבר פלוני אינו נדר: הגה אבל אם אמר בלשון עתיד אם אעשה דבר פלוני יאסרו כל פירות עלי י"א דאסור (ב"י

בשם סמ"ג ותוס' פ' המדיר ריש (כתובות דף ע"א) והג"א מהרי"ח) וכן אם אסר עליו כל פירות חוץ מחטין י"א דהוי נדר (סמ"ג ומרדכי פ' ג' דשבועות) ויש חולקין. (תשובות מיימוני סוף הל' נדרים):

**ו** נדרי שגגות כיצד אמר קונם עלי ככר זה אם אכלתי ושתיתי ונזכר שאכל ושתה או אם אוכל ואשתה ושכח ואכל ושתה כיון שהוא שוגג בשעת הוצאת הנדר מפיו או בשעה שיש לה לחול ואם היה יודע שהוא כן לא היה נודר אינו נדר וכן אם אמר קונם אשתי נהנית לי שגנבה כיסי או שהכתה בני ונמצא שלא גנבה ושלא הכתה וכן אם אמר קונם שאיני נושא פלונית שהיא כעורה והיתה יפה בשעת הנדר שאם היה יודע שהיא נאה לא היה נודר אבל אם היתה כעורה ויפוה חל הנדר: הגה וכן האומר אם היה פלוני אצל זה הדבר אתן אלף זוז לצדקה והיה שם פטור דהוי נדר בשוגג. (מהרי"ו בדינים והלכות סימן נ"ט):

**ז** וכן אם ראה מרחוק אנשים אוכלין פירותיו ולא הכירם ואמר הרי הם עליכם כקרבן וכשקרב אליהם ראה שהם אביו או אחיו שלא היה רוצה לאסרם עליהם אינו נדר אע"פ שלא פירש כיון שהדבר מוכיח שאין אדם אוסר פירותיו על אביו ואחיו ואפי' נמצאו עמהם זרים דכיון שבטל הנדר אצל אביו ואחיו בטל גם אצל אחרים:

**ח** במה דברים אמורים כשהחליף את דבריו שאמר תחילה כולכם אסורים ולבסוף אמר אלו הייתי יודע שאבא ביניכם הייתי אומר פלוני ופלוני אסורים ואבא מותר או כשאמר תחלה כשראם מרחוק ולא הכירם יהו אסורים לזה ולזה ואחר כך החליף דבריו לומר אלו הייתי יודע שאבא ביניכם הייתי אומר כולכם אסורים חוץ מאבא אבל אם בשעת האיסור אומר כולכם אסורים וגם בשעת חזרה אומר הייתי אומר כולכם אסורים חוץ מאבא או שאמר בשעת האיסור יהו אסורים לזה ולזה ובשעת חזרה אומר הייתי אומר פלוני ופלוני אסורים ואבא מותר שלא החליף לשון הנדר בין שעת איסור לשעת חזרה לא הותרו האחרים:

**ט** אמר היין עלי קרבן מפני שהוא רע למעים אמרו לו הרי המיושן יפה למעים אמר אילו הייתי יודע לא הייתי נודר ואפי' אמר אילו הייתי יודע הייתי אומר החדש אסור והישן מותר מותר בישן ובחדש אבל אם אמר אילו הייתי יודע הייתי אומר כל היינות אסורים עלי חוץ מן המיושן הרי זה מותר במיושן בלבד וכן כל כיוצא בזה:

**י** נשבע שלא יעשה כך מפני שהיה סבור שהוא איסור גדול ואח"כ נודע לו שאין בו איסור כל כך לא חלה השבועה כלל כי היתה בטעות:

**יא** מי שאמר לחבירו שהשר כלל אותו בפשרה שלו וע"י כך נשבע לתת לו כך וכך מעות ואיגלאי מילתא שהשר פטרו לזה אין ממש באותה שבועה כיון שהטעהו:

יב נדרי אונסין כיצד הדירו חבירו שיאכל אצלו וחלה או שחלה בנו או שעכבו נהר הרי אלו נדרי אונסין: הגה ואם אירע לו אונס והיה אפשר לסלקו על ידי ממון הרבה שיתן מקרי אונס (ריב"ש סי' קפ"ו) וכן אם צוה עליו השר שלא לקיים שבועתו ונדרו אפי' לא הוי הקנס רק ממון מקרי אונס (שם וב"י בשם תשובת הרשב"א) מ"מ אם בנקלה יכולים להשתדל לא מקרי אונס (שם ותשוב' הרשב"א) וע"ל סימן רכ"ח סעיף מ"ז בדין חרם שגוזר המושל לעבור עליו מי שנשבע או נדר לעשות דבר ביום פלוני ונאנס כגון שנשבע לשלם וכשהגיע הזמן אין לו לשלם פטור משבועתו ואם יכול לקיימה אח"כ דינו כאילו עבר על שבועתו במזיד (ב"י סי' רכ"ח דף רע"ג ע"ד בשם תשובת הרשב"א) וכבר נתבאר דינו לעיל סי' רכ"ח סעיף מ"א ואם כשהגיע הזמן לפרוע הכריח השר למלוה להרויח הזמן ללוה או שפטרו לגמרי השבועה קיימת (ב"י בשם תשובת הרשב"א ורמב"ן סי' רמ"ו) ולכולי עלמא צריך לפרוע לו אחר כך ועיין בח"ה סי' ע"ג מדינים אלו. קהל שעשו חרם על ה' שנים [*כבר אמור שעניני קהל וחרם בטלים כעת מדינא דמלכותא] וקבעו זמן שיתחיל החרם ובאותו הזמן היו אנוסים או שוגגים ולא התחילו לקיים הנדר צריכין לקיימו אחר כך כי אינו בטל משום זה (תשובת הרא"ש כלל ז') . מי שנשבע או נדר לעשות דבר תוך שנה או ביום פלוני יש לו לעשותו מיד או בשחרית כשיגיע אותו היום שמא ישכח אחר כך ולא יעשנו ויעבור על נדרו ושבועתו ואם לא עשהו מיד כי אמר עדיין יש לי פנאי לעשותו ושכח או נאנס אח"כ ולא עשהו י"א דמקרי אונס (הר"ן פ' כיצד הרגל) ויש אומרים דלא מקרי אונס (חידושי אגודה פרק מי שאחזו) ולא מקרי אונס בשבועה אלא א"כ היה מגיע לו איזה רעה אם לא היה נשבע אבל אם לא היה מגיע לו טובה ונשבע כדי שיהא לו טובה מזה אין מקרי אנוס בשבועה (מהרי"ק שורש קס"ז ופסקי מהרא"י סי' ע"ג) . כל שהוא אנוס בשבועה אע"פ שאמר על דעת רבים או על דעת המקום אינו כלום (ב"י בשם רשב"ץ) . נאמן אדם לומר ששבועתו היתה באונס או על תנאי כך וכך (שם) ודוקא קודם שעבר על שבועתו אבל אם כבר עבר אינו נאמן לפטרו ממלקות (בסי' רכ"ח דף רע"ד ע"א בב"י בשם הרשב"א) וכן מי שהודה ברבים או כתב עליו שטר והודה בו שנשבע ואומר אחר כך שלא נשבע ונותן טעם למה אמר שנשבע נאמן וכ"ש אם האמת שלא נשבע שאין עליו איסור שבועה משום הודאתו (ת"ה סי' שכ"ו) :

יג אע"פ שארבעה נדרים אלו אינם צריכים התרה אסור לידור בהם אם לא שרוצה לקיים דבריו:

יד הנודר או הנשבע לאנס לא הוי נדר ולא שבועה לפיכך נודרין להרגים ולמוכסים אם הוא מוכס העומד בלא צווי המלך או שבא ליטול ממנו יותר מקצבתו יכול לידור או לישבע כדי ליפטר ממנו ואומר יאסרו עלי כל פירות שבעולם אם איני מבית המלך ליפטר מן ההרג או אם אין מה שאני מביא מבית המלך ליפטר מן המכס וחושב בלבו יאסרו עלי רק היום אף על פי שמוציא מפיו סתם וקיימא לן דברים שבלב אינם דברים גבי אנס שרי (ובלבד שלא יוציא בפיו דבר שהוא בפירוש נגד מה שבלבו) (בתוס' בנדרים ובפ' הגוזל

בתרא ועוד הרבה פוסקים) ואפילו לא בקש ממנו שידור והוא נודר מעצמו או הוסיף לידור יותר ממה שביקש כגון שאמר לו אמור קונם שתהנה מאשתך אם אינו כדבריך והוא אומר קונם אשתי ובני נהנים לי או שבקש ממנו שידור והוא נשבע אינו כלום שכל מה שעושה אינו עושה אלא מחמת האונס ולחזק דבריו נגד האנס: הגה ודוקא כשנשבע לו בפיו אז צריך לבטל בלבו באיזה תנאי ודרך שלא יסתור מה שהוציא בפיו אבל אנסין שצוו להחרים על איזו דבר שלא כדין אין באותו חרם כלום ואפי' בטול בלב אינו צריך (הגהות מיי' פ"ב מהל' שבועות בשם הגאונים וכ"כ רבינו ירוחם) וכל זה לא מיירי אלא כשאפשר לעבור על שבועתו ונדרו שלא יודע להאנסין אבל אם יודע להאנסין אסור מפני חלול השם ולכן נענש צדקיהו שעבר על שבועתו לנבוכדנצר (ד"ע) אע"פ שהיה בדרך אונס (תשובת הרא"ש כלל ט' ותשו' מ"ע סי' מ"ט ומהרי"ו סי' נ"ג) מיהו אם הודיע לאנס מיד שיצא מאנסו שהיה לו תנאי בלבו ולכן יעבור על שבועתו ליכא למיחש הואיל והיה אנוס מתחילה (כך משמע בפ"ב דיומא) מיהו הכל לפי צורך הענין (ד"ע) אנסין שצוו לישבע להגיד על אחד אם בא על הכותית כדי להענישו מיתה מקרי שבועת אונס (ב"י בשם הרא"ש כלל ח') ויש לבטלה בלבם וכן אם ראובן הפקיד ממון ביד שמעון וצוה הגמון אנס להחרים על מי שיודע מממון של ראובן אם העובד כוכבים רוצה ליקח ממון של ראובן באונס שלא כדין אין החרם כלום וכן יוכל הנפקד לישבע שאין לו משל ראובן (הכל בב"י בשם תשובת הרא"ש כלל ח' וט') ובלבד שלא יהא חלול השם בדבר (שם בתשובה) כמו שנתבאר ב' יהודים שהכו זה את זה וגזר הגמון אחר עדות אם יענישו המכה יותר מדינו נקרא אונס ואם אינן יכולים להשמט וצריכין להגיד יעידו וישלמו לניזק נזקו ואל יצילו עצמן בממון חביריהם (חידושי אגודה פ' הגוזל בתרא ושם הג"ה במרדכי בשם מהר"מ) ועיין לקמן סי' רל"ט עוד מדינים אלו:

**טו** מי שאנס את חבירו ויסרו במיני יסורים עד שנשבע לתת לו כך וכך מעות אין באותה שבועה או נדר או חרם ממש: (וכל שכן אם קבל חרם או שבועה עליהם מכח אונס מיתה דאינו כלום) (כן משמע במרדכי פ' הניזקין וכ"כ מהרד"ך בית י' תשו' י"ז ולא כתשו' מהרי"ו סי' נ"ג ופסקי מהרא"י סי' ע"ג):

**טז** מי ששידך בתו ונדר לתת עמה סך מעות (ונשבע) ואחר כך נתקלקלו החובות שהיו חייבים לו אם אין לו ממה לפרוע לא חובות ולא קרקעות וחפצים חוץ מבית דירתו וכלי תשמישו פטור דאין לך אונס גדול מזה: הגה ראובן ושמעון שהיו דרים בעיר אחת ונשבעו שניהם להשיא בניהם זה לזה ואחר כך יצא ראובן ובנו מן העיר שמעון פטור ואין צריך להוליך בתו אחריו גם ראובן פטור אם הוצרך לצאת דמקרי אנוס וכן אם נשבע הבן ואביו הוצרך לצאת ואין לבן פרנסה זולת אביו (ב"י סי' רכ"ח דף רע"ד ע"ב בשם הרמב"ן סי' רע"ח) ועיין בח"ה סימן ע"ג סעיף ח':

**יז** מי שנשבע שידור במקום חמיו אם לא יעכבנו אונס אם סיבב הוא או אחרים בשבילו איום עליו שלא לילך למקום חמיו אין זה אונס: הגה אשה שנדרה לבעלה בחליו שלא תנשא

אחרי מותו או להפך (ר"ד כהן בית י"ז ובהרמב"ן סי' מ') או מי שנדר לחולה איזה דבר (תשובת הרשב"א) אם עשו זה משום הפצרת החולה שלא תטרוף דעתו עליו הוי כנדר אונס אבל אם לא עשה כן מפני זה אלא מפני דבר אחר הוי כנדר על דעת חבירו (שם) ועיין לעיל סימן רכ"ח:

**יח** שותפים שבררו ביניהם בכח חרם לקיים מה שגזרו עליהם ואחד מהם מסר מודעא שלא קבל עליו הנבררים אלא כדי שיתאמת מה שחייב לו שהיה ירא שמא יכחיש שהתחיל לומר שאין בידו כלום ואחר שגזרו הנבררים הראה מודעא זו ואמר שאינו רוצה לקבל אלא מה שידין עליו דיין הקהל בדין תורה כיון שקבל עליו בחרם אסור לו לסתור דינם:

**יט** מי שפירש בשעת נדרו על מה נדר הרי זה כתולה נדרו באותו דבר ואם לא נתקיים הדבר שנשבע בגללו מותר כגון שאמר שאיני נושא את פלונית שאביה רע ושמעו שמת או שעשה תשובה אין צריך התרה דהוה כאלו פירש שנודר על זה התנאי וכיון שנתבטל נתבטל הנדר. (וע"ל סי' ר"כ סט"ו בהג"ה):

**כ** ועוד יש נדר שא"צ התרה כגון שאמר לחבירו קונם שאני נהנה לך אם אין אתה נוטל ממני כך וכך ה"ז יכול להתיר נדרו שלא ע"פ חכם שיאמר לו כלום נדרת אלא לכבדני וזהו כבודי שלא אטול ממך ואפילו אין המדיר אומר בפירוש שכך היתה כוונתו אלא מן הסתם וכן אם אמר לו קונם שאתה נהנה לי אם אין אתה נותן לי כך וכך יש לו היתר בלא שאלת חכם שיאמר לו הרי הוא כאלו קבלתי: הגה וע' לעיל סי' רכ"ח סעיף ל"ט י"א דוקא בדבר קיום מעשה יכול לומר כאלו עשית אבל בביטול מעשה כגון שיאמר קונם נכסי לך אם תלך למקום פלוני לא יוכל לומר לך והוי לי כאלו לא הלכת (ר"ן בשם רשב"א) וי"א דאין חילוק (ב"י בשם הר"ן פ"ד דנדרים ות"ה סי' שי"א ור"ל ן' חביב סי' קל"ז) וכל תנאי שהיא לטובת הנודר יכול לומר הרי לי כאלו קיימת התנאי מי שאמר קונם אתה נהנה לי אם אין אתה נותן לבני כך וכך אם הבן סומך על שלחן אביו א"כ האב מתכוין לטובתו ויוכל לומר כאלו התקבלתי ואם לאו אין האב יכול לומר כך רק הבן. (ג"ז שם בשם הר"ן):

## סימן רלג

**עונת נדרים לזכר ולנקבה. ובו סעיף אחד:**

קטן בן י"ב שנה ויום אחד וקטנה בת י"א שנה ויום אחד אם יודעים לשם מי נדרו ונשבעו נדריהם נדר ושבועתם שבועה אע"פ שלא הביאו ב' שערות ובודקין שנת י"ג לזכר ושנת י"ב לנקיבה וקודם שיש י"ב לזכר וי"א לנקיבה אפילו יודעים לשם מי נודרים אינו נדר: הגה וגוערים בהם ומכין אותן שלא ילמדו לשונם בנדרים ושבועות ואם הוא דבר קטן וקל ואין בו עינוי נפש אומרים להם שיעמדו בנדרם ושבועתם כדי שלא ירגילו עצמם בזה. (רמב"ם פי"ב מהל' שבועות

סמ"ג וכל בו): ומי"ג ויום אחד ואילך לזכר ומי"ב ויום אחד לנקיבה אע"פ שאין יודעים לשם מי נודרים נדריהם נדר:

## סימן רלד

**מתי האב והבעל מפירין ומתי מפירין שניהם יחד. ובו ע"ב סעיפים:**

א האב מפר נדרי בתו כל זמן שהיא קטנה או נערה אפי' נדרה על דעת רבים בגרה (פי' כשהאשה עברה שתים עשרה שנה ויום א' אז אם הביאה ב' שערות נקראת נערה עד ו' חדשים אח"כ שאז נקראת בוגרת כלומר מלאה שער כי תרגום ירושלמי של איש שעיר גבר בגר) או נשאת שוב אינו יכול להפר:

ב הבעל מפר נדרי אשתו לבדו משתכנס לחופה עד שתתגרש והגיע הגט לידה היתה מגורשת מספק לא יפר לה:

ג נתן לה גט על תנאי או לאחר זמן לא יפר לה בימים שבנתיים:

ד שמעה שמת בעלה ונשאת והרי הוא קיים אין בעלה ראשון ושני מפירים נדריה וכן כל מי שנשאת באיסור כרת:

ה נשאת לאיסורי לאוין או לחייבי עשה והפר לה בעלה הרי זה מופר. משתתארס עד שתכנס לחופה אין הבעל מפר לבדו אפילו אם הוא חייב במזונותיה ולא האב לבדו מפר אלא שניהם מפירים בשותפות ואפילו נדרים שהיו עליה קודם שנתארסה ואם הפר א' בלא שני אינו מופר ומיהו חלקו של שני נשאר קלוש והקל איסורו שאין בו מלקות וצריך שישמעו שניהם ביום א' אבל אם שמע א' היום והפר ושמע השני ביום אחר אינו יכול להפר ויש אומרים שכל א' מפר ביום שמעו אף על פי שלא שמעו ביום א' (ואם נתארסה ואין לה אב אין הארוס יכול להפר) . (רשב"א סימן קס"ו):

ו אם קיים האחד אפי' חזר ונשאל על ההקמה אינו יכול להפר עם השני:

ז שומרת יבם אין היבם מפר אפילו אין שם אלא יבם אחד ואפי' עשה בה מאמר (פירוש שקדשה בכסף):

ח הלך האב או שלוחיו עם שלוחי הבעל להביאה לו להכניסה לחופה עדיין היא ברשות שניהם להפרה מסרה האב או שלוחיו לשלוחי הבעל יצאת מרשות האב (ר"ן ותוספות) וי"א דמכל מקום אין הבעל מפר לה עד שתכנס לחופה. (טור):

ט נערה מאורסה שלא שמעו אביה ובעלה את נדרה עד שבגרה שיצאה מרשות האב אין הארוס (פי' המקדש ובא הפעול במקום תאר ע"ד הוי שקוד ללמוד תורה) יוכל להפר לבדו:

י נדרה ושמע אביה והפר חלקו ולא שמע בעלה עד שכנסה אינו יכול להפר לכך דרך תלמידי חכמים לומר לה קודם שיכניסנה כל נדרים שנדרת משארסתיך יהו מופרים וכן יאמר האב לבתו קודם שתצא מביתו כל נדרים שנדרת יהו מופרים:

יא מת הארוס בעודה נערה חוזרת לרשות האב ומפר אפילו מה שנדרה בחיי הארוס ושמע ומת מפר האב לבדו ביום שמעו ואפילו יש לה יבם ועשה בה מאמר מפר האב לבדו ודוקא שמת הארוס קודם שמעו או שמת ביום שמעו ולא קיים הנדר וכן אם הפרו צריך האב לחזור ולהפר אבל אם קיים הנדר קודם שמת או שמת אחר יום שמעו אין האב יכול להפר ולהרמב"ם שמע ארוס והפר לה ומת ואחר כך שמע האב אין האב יכול להפר:

יב כנסה או שמסרה לו האב או שלוחיו להכניסה ומת בעודה נערה אינה חוזרת לרשות האב:

יג נדרה והיא ארוסה ונתגרשה וחזרה ונתארסה לארוס זה או לאחר אביה וארוסה האחרון מפירין לה:

יד כנסה ונדרה ולא שמע הבעל וגירשה ואחר כך אירסה אינו יכול להפר אותו נדר משום דאין ארוס מפר אלא בשותפות האב והכא כיון שהאב אינו יכול להפר לפי שכיון שכנסה יצתה מרשותו (הארוס) נמי אינו יכול להפר:

טו מת האב משנתארסה אין הארוס יכול להפר אפי' אם שמעו הארוס והאב יחד והפר האב קודם שמת וכן אם שמע הארוס והפר לה ולא הספיק האב לשמוע עד שמת אין הארוס יכול להפר חלק האב:

טז שמע אביה והפר לה ולא הספיק הארוס לשמוע עד שמת אין האב יכול להפר חלקו של ארוס ודוקא שמת אחר יום שמיעה אבל אם מת ביום שמיעה חוזר ומפר הכל ביחד ואם חזרה ונתארסה בו ביום אע"פ שמת הארוס הראשון אחר יום שמיעת האב חוזר ומפר עם הארוס השני ויש חולקין בזה לומר שאין האב חוזר ומפר עם הארוס השני:

יז נדרה והיא ארוסה ומת הארוס בין קודם שמיעה בין לאחר שמיעה ושמע האב וחזרה ונתארסה בו ביום אפילו כמה פעמים האב והארוס האחרון מפירין נדריה ואם לא שמע האב בו ביום ונתארסה לאחרים ושמע אחר כך אפילו אחר כמה ימים האב והארוס האחרון מפירים ביחד ביום שישמעו:

יח נדרה והיא ארוסה ושמע אביה ולא שמע הארוס ונתגרשה בו ביום ונתארסה לאחר בו ביום אפילו למאה אביה ובעלה האחרון מפירין נדריה שנדרה בפני ארוס ראשון מפני שלא יצאתה לרשות עצמה שעה אחת שעדיין היתה ברשות האב מפני שהיא נערה:

יט נערה המאורסה שנדרה ולא שמע אביה ולא בעלה ונתגרשה ונתארסה לאחר אפילו לאחר כמה ימים כשישמע האב והארוס האחרון מפירין נדרים שנדרה בפני הארוס הראשון הואיל ולא שמע אותם הארוס הראשון:

כ הא דאמרינן שחוזרת לרשות האב לבטל מה שנדרה תחת הארוס והוא שמען דוקא כשמת הבעל מן האירוסין אבל אם גירשה לא דמספקא לן אי גירושין כהקמה דמי הילכך אם שמע נדרה וגירשה אין האב יכול להפר לא לבדו ולא בשותפות עם ארוס אחר ואפילו עם הראשון נמי לא אפי' החזירה ביום השמיעה אבל אם לא שמע הארוס נדרה וגירשה דינה כמו לא שמע ומת לכל דבר:

כא אין האב מפר נדרי בתו ולא הבעל נדרי אשתו אלא ביום שמעם ודוקא כל היום ולא מעת לעת שאם שמע בתחלת הלילה מפר כל הלילה ויום המחרת ואם שמע סמוך לחשיכה אינו מפר אלא עד שתחשך ואם עבר היום ושתק אפילו לא כוון בשתיקתו אלא לצערה אינו יכול להפר ואם שתק מפני שאינו יודע שיש ביד הבעל להפר או אפילו יודע אלא שנדרה נדר שסבור שאינו יכול להפר כגון שסבור שאינו עינוי נפש יכול להפר אפילו לאחר כמה ימים ולא הויא שתיקתו קיום ושעת ידיעתו כאילו היא שעת הנדר או יום שמיעה ויפר לה כל אותו היום:

כב נדרה אשתו וקיים לה באחד מלשונות של הקמה וכסבור שאינן לשון הקמה ובו ביום הפר לה הקמתו הקמה והוא הדין למי שיודע שיש בידו להפר אותו נדר שנדרה אבל לא ידע שצריך להפר ביום שמעו כיון שעבר יום שמיעה אינו יכול להפר ואם נשאל על ההקם הפרתו שהפר הפרה ואינו צריך לחזור ולהפר:

כג בעל שקיים נדרי אשתו והלכה לפני שלשה הדיוטות והתירו לה מותר: הגה וי"א דאין חכם או ג' הדיוטות יכולין להתיר אחר הקמה של בעל (מהרי"ו סי' ט"ו ומרדכי פרק השולח בשם ר"י והגהמ"ר דשבת בשם ר' יונתן) אבל אם לא הפר לה הבעל והחריש לה יכול חכם או ג' הדיוטות להתיר (מהרי"ק שורש נ') וטוב להחמיר לענין אם קיים לה הבעל שישאל הבעל על ההקם (ויתיר) [ויפר] לה ואם אינו ביום שמעו יתיר ג"כ חכם או ג' הדיוטות (ת"ה סי' רע"ט) וע"ל סעיף מ"ט וכל זה לכתחלה לחוש לסברת המחמירים אבל העיקר כסברא הראשונה דחכם או ג' הדיוטות מתירים אחר הקם הבעל כסברא הראשונה (היא סברת הגהות מרדכי דשבועות ודשבת ורשב"ם בשם ר"י ורא"ם ב"י בשם רשב"ץ ות"ה):

כד מפירין נדרים בשבת אף על פי שאינם לצורך השבת ולא יאמר לה מופר ליכי כמו שאומר בחול אלא מבטל בלבו ואומר לה טלי אכלי וטלי ושתי וכיוצא בזה (רמב"ם וטור לקמן סימן זה):

כה הבעל (או האב) יכול להפר בלא שמיעה אם הוא פקח אבל אם אינו שומע והוא מדבר אינו יכול להפר: הגה ויש חולקין דאף פקח אינו יכול להפר עד שישמע (הטור והרא"ש וסמ"ק) ומיהו אם הפר ואח"כ שמע הוי הפרה (ר' ירוחם ועס"ק מ"ג):

כו השוטה אינו מפר:

כז קטן אינו מפר לפי שאין לו אישות:

כח אין האב והבעל מפירין קודם שתדור אבל משנדרה מפירין אף על פי שלא חל הנדר ואפילו שלא בפניה: הגה וי"א דוקא נדר שתלוי בזמן דממילא חייל אבל אם תלוי במעשה לא יוכל להפר עד שיחול (רבינו ירוחם סוף נכ"ז בשם רבינו יונה):

כט הבעל מפר לשתי נשיו כאחת וכן האב לב' בנותיו ויש חולקין:

ל אין יכולים לעשות שליח לא להקמה ולא להפרה:

לא צריך שיכוין לשם האשה שהפר לה ולשם הנדר שהוא מפר כיצד נדרה אשתו וסבור שנדרה בתו (כי כן אמרו לו) (אליבא דחד שנוייא בגמרא) או איפכא נדרה מהתאנים וסבור שנדרה מהענבים (כי כן אמרו לו) או איפכא והפר לה על דעת זה לא הוי הפרה אלא א"כ נודע לו תוך כדי דבור ורצה גם בהפרה זו:

לב כשנודע לו אחר כדי דבור דלא הוי הפרה יש לו להפר כל יום ידיעה שניה ואם קיים בידיעה קמייתא לאו כלום הוא ואם רצה להפר בידיעה שנייה מפר:

לג אמרו לו נדרה אשה בתוך ביתך וסבור שהיא בתו והפר לה ונמצא שאשתו היא שנדרה אע"פ שלא נמצא אלא לאחר כדי דבור הרי זה מופר והוא שרוצה בהפרת אשתו:

לד כל ההפרה תלויה בשעת הנדר כיצד אם בשעת הנדר היא נשואה אע"פ שלא יחול עד שתתאלמן כגון שאמרה קונם ככר זה עלי לאחר ל' יום והפר לה ונתאלמנה בינתיים מופר וכן אם אמרה קונם עלי ככר זה לאחר שתתאלמן הרי זה מופר:

לה היתה אלמנה בשעת הנדר אינו מופר אע"פ שנשאת קודם שיחול לא שנא אמרה קונם עלי לאחר ל' יום ונשאת בינתיים לא שנא אמרה קונם עלי לאחר שאנשא והוא הדין אם היתה ארוסה בשעה שנדרה וחל הנדר אחר שנשאת לו אינו יכול להפר:

לו אסרה עצמה בתאנים וענבים בין בנדר בין בשבועה בין שאסרה עצמה בכל המין בין שאמרה תאנים וענבים אלו וקיים לתאנים והפר לענבים או שקיים לענבים והפר לתאנים מה שקיים קיים ומה שהפר מופר וכן כל כיוצא בזה ואין אומרים בהפרה נדר שהופר מקצתו הופר כולו: הגה ויש חולקין וסבירא להו דאם קיים קצתו קיים כלו ואם הפר קצתו אינו מופר כלל (טור והרא"ש ורמב"ן ור"ן) ודוקא בנדר אחד אבל אם אמרה קונם ענבים עלי קונם תאנים עלי ב' נדרים הם ואין שייך אחד לחבירו. (ג"ז בטור):

לז מפר אדם או מקיים נדרי אשתו ובתו בכל לשון ואע"פ שאינה מכרת (וכל לשון שיאמר שמורה שקיים לה אפי' עשה כדי לצערה הוי קיום) (ב"י בשם תשו' הרשב"א ומהרי"ק שורש נ' אלא דמביא שם ראיה מנודרין להרגין דדברים שבלב אינם דברים ולדעתי פשוט כן מלעיל סכ"א והוא ש"ס ס"פ נערה המאורסה ודוק) וכיצד מפר אומר ג' פעמים מופר או בטל או אין נדר זה כלום וכיוצא בדברים שעניינם עקירת הנדר מעיקרו בין בפניה בין שלא בפניה אבל אמר לה אי איפשי שתדורי או אין כאן נדר הרי זה לא הפר וכן האומר לאשתו או לבתו מחול ליך או מותר ליך או שרוי ליך וכן כל כיוצא בענין זה לא אמר כלום ויש מי שחולק ואומר דאומר אין נדר זה כלום לא הוי הפרה. (הרא"ש וטור):

לח חשב לשון הפרה בלבו ולא הוציאו בשפתיו אינו כלום בד"א שלא אמר לה טלי ואכלי אבל אם אמר לה טלי ואכלי וחשב לשון ההפרה בלבו הוי הפרה:

לט כל זמן שלא הפר הנדר לאשתו אינו יכול לכופה שתעבור על הנדר אלא אם כן אמר לה טלי ואכלי ויחשוב בלבו לשון הפרה ולהרמב"ם המבטל נדרי אשתו ובתו א"צ לומר כלום ונתבטלו כל הנדרים ומהו הבטול שיכוף אותה לעשותה דבר שאסרה אותו אבל ההפרה אינו כופה אותה אלא מפר לה ומניחה אם רצתה עושה ואם רצתה אינה עושה כיצד נדרה או נשבעה שלא תאכל או שלא תשתה ואמר לה מופר ליך הרי זה מופר ומותרת לאכול ולשתות. נטל ונתן לה ואמר לה טלי אכלי טלי ושתי הרי זו אוכלת ושותה והנדר בטל מאליו:

מ המפר נדרי אשתו ובתו צריך להוציא בשפתיו ואם הפר בלבו אינו מופר אבל המבטל אינו צריך להוציא בשפתיו אלא מבטל בלבו בלבד וכופה אותה: הגה כל זה הוא סברת הרמב"ם אבל לסברא הראשונה אין חילוק בין הפרה לביטול ובשניהם אינו מופר או בטל (טור והרא"ש ותוס' ור"ן והראב"ד) רק כשמפר או מבטל בלבו ואמר לה טלי ואכלי וכן עיקר:

מא המקיים בלבו הרי זה קיום והמפר בלבו אינו מופר לפיכך אם הפר בלבו הרי זה יכול לחזור ולקיים ואם קיים בלבו אינו יכול לחזור ולהפר אלא אם חזר בתוך כדי דבור:

מב אמרו לו אשתך נדרה ואמר בלבי היה להפר לה והפרתי לה שומעין לו. אמרו לו נדרה והוא אומר לא נדרה וכיון שרואה אותם העידו עליה אמר בלבי היה להפר אין שומעין לו:

מג אמר לה קיים ליכי ומופר ליכי ולא תחול ההקמה אלא אם כן חלה הפרה הרי זה מופר (וי"א דהוי קיום) (טור בשם י"א ומסקנת הרא"ש):

מד אמר לה בבת אחת קיים ומופר ליכי (או שאמר לה קיים ליכי ומופר בבת אחת) (ר"ן הביא נוסחאות) אין כאן לא הקמה ולא הפרה ולהרמב"ם קיים:

מה אמר לה קיים ליכי היום הרי זה קיים לעולם:

**מו** אמר לה מופר ליכי למחר אינו מופר (וי"א דהוי קיום) (טור ורא"ש):

**מז** אמר לה קיים ליכי שעה אחת ועבר היום ולא הפר הרי זה קיים:

**מח** אמר לה קיים ליכי שעה אחת וכשעברה השעה אמר לה מופר ליכי הרי זה ספק:

**מט** המקיים נדרי בתו או אשתו וניחם הרי זה נשאל לחכם ומתיר לו הקמתו וחוזר ומפר לה בו ביום אבל אם הפר לה וניחם אינו יכול להשאל לחכם כדי שיחזור ויקיים וי"א שאינו יכול להשאל על ההקם אלא ביום השמיעה (ויש להחמיר כסברא האחרונה (ר"ן והתוספות וכ"כ ר' ירוחם ובת"ה בשם סמ"ק) ויתיר לה חכם ג"כ כדלעיל סעיף כ"ג):

**נ** אמר לה קיים ליכי שתי פעמים ונשאל על הראשון חל השני:

**נא** האשה שנדרה והתפיס אחר בנדרה או שאסרה עליה ככר בנדר ואחר התפיס בו והפר לה הבעל או האב היא מותרת והמתפיס בה אסור שאין הבעל והאב עוקרין הנדר מעיקרו כמו החכם:

**נב** נדרה היא והתפיס בה הבעל או האב שוב אינם יכולים להפר דהוי כקיום:

**נג** נדר הוא והיא התפיסה בו מפר שלה ושלו קיים:

**נד** נדר לעצמו והדירה כמותו וגמר בלבו להדירה ואמרה אמן הרי זה אינו יכול להפר ואם נדר והדירה דרך שאלה לידע מה בלבה כגון שאמר לה התרצי בנדר זה להיות כמותי או לא ואמרה אמן הרי זה מפר לה כיצד אמר לה הריני נזיר ואת כלומר ואת נזירה כמותי ואמרה אמן אינו יכול להפר לה אמר לה הריני נזיר ומה תאמרי האת נזירה כמותי ואמרה אמן הרי זה יפר ואם הפר לה שלו בטל שזה כמו שתלה נדרו בנדרה אמרה לו הריני נזירה ואתה ואמר אמן אינו יכול להפר:

**נה** אלו נדרים שהבעל מפר נדרים שיש בהם עינוי נפש ודברים שבינו לבינה אלא שנדרים שיש בהן עינוי נפש כשמתירים לה מותרת בהם לעולם ודברים שבינו לבינה אין ההתרה אלא לעצמו כל זמן שיש לו בו תועלת דהיינו כל זמן שהיא תחתיו ולאחר שתתגרש כל זמן שלא תנשא שאפשר שתחזור אליו אבל לאחר שתנשא חל הנדר גם לדידיה ונדרים שאין בהם עינוי נפש ואינם בינו לבינה אינו יכול להפר:

**נו** הבעל נעשה שליח להשאל על נדרי אשתו ובלבד שמצא שלשה מקובצים אבל הוא לא יקבצם:

**נז** אין הבעל מצטרף עם ב' להתיר נדרי אשתו בלשון התרה אבל האב מותר להתיר נדרי בתו בלשון התרה כשאר חכם:

נח יש אומרים שגם האב אינו מפר נדרים שאין בהם עינוי נפש ויש מי שמתיר ויש מי שחילק שקודם שנתארסה מפר כל נדריה אבל נתארסה ומת הארוס וחזרה לרשותו אז אינו מפר אלא נדרי עינוי נפש:

נט איזו הם דברים שיש בהם עינוי נפש כגון רחיצה וקישוט כיחול ופרכוס כגון שנשבעה שלא תרחץ או שלא תתקשט או שאמרה הנאת רחיצה וקישוט עלי אם ארחץ או אתקשט אפילו לא תלתה אלא ברחיצה וקישוט של היום ואפשר שלא תרחץ ולא תתקשט היום ולא תאסר הוי עינוי נפש אע"פ שאין חל הנדר אלא ליום א' וי"א דרחיצה וקישוט הוי דברים שבינו לבינה. (עיין ס"ק ע"ג) : הגה וכל זה לא מיירי אלא בקישוט הפנים אבל קישוט של מטה לכולי עלמא לא הוי דברים שבינו לבינה. (ב"י בשם הרב רבינו נסים):

ס אמרה קונם פירות העולם עלי או אפילו פירות מדינה אחת או אפי' אסרה עליה פירות של איש אחד לבדו הוי עינוי נפש ואפי' אינו חנוני ולהרמב"ם אינם אלא דברים שבינו לבינה:

סא אפי' נדרה ממין שהוא רע לה ולא טעמה אותו מעולם הוי עינוי נפש:

סב נדרה שלא תלך לבית האבל או לבית המשתה או לבית אביה ואמה או שלא תלך במחול או שלא לשורר או שלא לשמוע קול שיר הוי נדרי עינוי נפש:

סג נדרה משתי ככרות ביחד על אחד מצטערת אם לא תאכלנו ועל השני אינה מצטערת והפר לשתיהן על אותה שמצטערת חלה ההפרה ולא על אותה שאינה מצטערת:

סד אמרה קונם שאיני נהנה לבריות יש מי שאומר דהוי נדרי עינוי נפש ויש מי שאומר שאינם אלא דברים שבינו לבינה:

סה נדרה שלא ליהנות לבריות ולא הפר לה מותרת ליהנות מהבעל כל זמן שהיא תחתיו שאינו בכלל הבריות ולאחר שתתגרש חל הנדר גם עליו ואי אפשר לה ליהנות אלא מלקט שכחה ופאה:

סו נדרה מתשמיש וכיוצא בו דברים שגורמים איבה בינה לבינו הוי דברים שבינו לבינה:

סז הא דחל נדר מתשמיש דוקא שאמרה הנאת תשמישך עלי אבל אמרה הנאת תשמישי עליך אינו צריך להפר שהיא משועבדת לו וכן הוא שאמר [הנאת] תשמישי עליך אינו נדר אבל אם אמר הנאת תשמישך עלי הוי נדר: הגה בעל שנדר שלא לקרב אל אשתו עד זמן פלוני אם עשה ברצון אשתו חל הנדר ואם לאו אינו חל (ב"י בשם הגהות מיי' פ"ד מהלכות אישות בשם הר"מ) האשה שבקשה מבעלה שלא לשמש עמה ובעלה כעס ונשבע שלא לשמש עמה וכראות האשה שבעלה כועס ורצה לישבע מיחתה בו חל הנדר דכיון שבקשה ממנו שלא לשמש עמה הרי מחלה לו שעבודו ומה שמיחתה בו לא עשתה רק שלא יכעוס (מהרי"ו סי' א'):

סח אסרה עליה תשמיש כל אדם שבעולם יפר חלקו ותהא משמשתו וכשימות או יגרשנה הרי היא אסורה בתשמיש כל אדם וכן כל כיוצא בזה: (ל' רמב"ם פ' י"ב מהל' נדרים דין ג'):

סט אמרה קונם שאיני נהנית לאבא ולאביך אם אני עושה לך או קונם שאיני נהנית לך אם עושה אני לאבא ולאביך יכול להפר אע"פ שלא חל הנדר עדיין ודברים אלו הוי דברים שבינו לבינה:

ע אמרה קונם שאיני עושה על פי אבא ואביך או על פי אחי ועל פי אחיך אינו יכול להפר שאינה משועבדת להם:

עא אמרה קונם שאני עושה על פיך יפר אע"פ שהיא משועבדת לו שמא יגרשנה ואז יחול הנדר ולא יוכל להחזירה הלכך קרינן ביה השתא דברים שבינו לבינה: ודוקא שאמרה יקדשו ידי לעושיהם (בית יוסף וטור וש"ס ופוסקים ועיין באבן העזר סי' פ"א):

עב נדרה שלא תתן לפני בקרו וכיוצא בדברים אלו שאין בהם עינוי נפש ואינם מדברים שבינו לבינה ואינם ממלאכות שהיא חייבת בהם אינו יכול להפר:

עג נדרה שלא לרחוץ פניו ידיו ורגליו או שלא למזוג לו הכוס ושלא להציע לו המטה אינו צריך להפר לפי שמשועבדת לו:

עד אשה שנדרה לשתות סם להתעבר אין הבעל יכול להפר:

## סימן רלה

**המדיר אשתו מתשמיש או שלא תלך לבית אביה ודומיו. ובו ו' סעיפים:**

א המדיר את אשתו מתשמיש המטה שאמר [קונם] תשמישך עלי יקיים אותה שבעה ימים בין שהדירה בפירוש לשבעה ימים או יותר או שהדירה סתם ולאחר שבעה ימים יוציא ויתן כתובתה:

ב הדירה שלא תהנה ממנו אינו חל שהרי הוא משועבד לה ואם אמר לה צאי [מעשה] ידיך במזונותיך והיא מספקת בהם לדברים גדולים ואינה מספקת לדברים קטנים אם כל משפחתה רגילין באותם דברים קטנים אינו חל שהרי הוא משועבד לה גם בהם ואם אין כל משפחתה רגילים בהם אלא העשירים ואביה עשיר ורגיל בהם ובעלה אינו עשיר ואינו רגיל בהם חל הנדר שהרי אינו חייב לה בהם ומכל מקום כיון שהדירה ממנו והיא חזרה לבית אביה הוא מתחייב לה עתה בהם הילכך עד ל' יום יפרנסנה באלו הדברים הקטנים על ידי פרנס שיאמר כל הזן אינו מפסיד ויזון אותה אחר ויקח מהבעל לא שנא הדירה שלשים [יום] או יותר או שהדירה סתם אחר שלשים יום יוציא ויתן כתובה:

ג הדירה שלא תתקשט או שלא תאכל אחד מהמינים אפילו הוא רע ולא טעמתו מעולם ותלאו בתשמיש שאמר קונם תשמישך עלי אם תתקשטי או תאכלי מין פלוני או שאמר קונם הנאת תשמישך עלי אם תלכי לבית אביך יותר מחדש אם הוא דר עמה בעיר או יותר מרגל אם הוא דר בעיר אחרת יקיים ז' ימים ואז יוציא ויתן כתובה ואם היא נדרה שאמרה קונם מין פלוני עלי או קונם שלא אתקשט בקישוט פלוני או שאמרה יאסר תשמישך עלי אם אוכל מין פלוני או אתקשט בקישוט פלוני או אם אלך לבית אבי והוא שמע ולא הפר לה יוציא מיד ויתן כתובה ולהרמב"ם בנדרה היא וקיים לה הוא אם רוצה לישב ולא תאכל מאותו המין תשב ואם הוא אומר אי איפשי באשה נדרנית יוציא ויתן כתובה והוא הדין אם נדרה שלא תלך לבית אביה שאמרה קונם תשמישך עלי אם אלך לבית אבי ושמע הבעל ולא הפר וכן אם אמרה קונם תשמישך עלי אם אלך לבית האבל או לבית המשתה ושמע ולא הפר לה והוא הדין אם אמרה קונם תשמישך עלי אם אעשה שום מלאכה ושמע ולא הפר לה והוא הדין אם אמרה קונם תשמישך עלי אם אשאל משכני כלום או אם אשאיל כלי ושמע ולא הפר:

ד נדרה נדר מדברים שבינו לבינה או של עינוי נפש והפר לה על מנת שתאמר לפלוני דבר של קלון או שתהא מתהפכת אחר התשמיש כדי שלא תתעבר או שתהא ממלאה עשרה כדי מים ותשפכם לאשפה והיא אינה רוצה לעשות אחד מאלו הדברים ונתקיים הנדר יוציא ויתן כתובה:

ה אסרה כלי שכניה עליה כדי שלא תשאל מהם או שנדרה שלא לארוג בגדים נאים לבנה אינו יכול להפר ואסורה לשאול משכניה ולארוג בגדים הילכך תצא בלא כתובה שמשיאו שם רע בשכניו:

ו בעל שאמר לאשתו אוסר אני [עליך] שלא תלך לבית אביך או שאמר לה קונם עליך בית אביך אינו כלום. (ועיין חילוקי דינים שבסימן זה בא"ה סימן ע"ד):

## סימן רלו

**מה היא שבועת ביטוי ושבועת שוא. ובו ו' סעיפים:**

א נפש כי תשבע לבטא בשפתים היינו שנשבע בין על דבר שעבר כגון שנשבע שאכל ולא אכל או שלא אכל ואכל בין על דבר שהוא להבא כגון שאוכל ואינו אוכל או שלא אוכל ואוכל וכן כל דבר אפילו אין בו לא הרעה ולא הטבה כגון שזרקתי לים ולא זרקתי או שאזרוק ולא אזרוק ואפילו בדבר שאין בו ממש כגון שישנתי ולא ישנתי או שאישן ולא אישן ואפי' בדבר שאינו יכול לעשותו אלא ע"י אחרים כגון שנתתי לפלוני או שלא

נתתי או שאתן לפלוני או שלא אתן ואפי' נשבע על אחרים כגון שזרק פלוני צרור לים או שלא זרק כל אלו שבועות ביטוי הן ואם שיקר בשבועתו חייב קרבן:

ב יש דברים שאפי' שיקר בשבועתו אינו חייב קרבן כגון שנשבע לקיים המצוה ולא קיים או שנשבע להרע לפלוני כגון להכותו או לקללו (אבל אם נשבע להכות עצמו אע"פ שאינו רשאי חיילא שבועה) (ב"י בשם הר"ן פ"ג דשבועות) ונשבע שיעשה חבירו דבר פלוני כגון שיזרוק פלוני צרור לים או שלא יזרוק וכיוצא בו אבל עבירה איכא בכל דבר שמשקר בשבועתו וגם אין לו לישבע על חבירו שיעשה שום דבר שאינו ברשותו שיעשנו על כל פנים ואין חבירו מחויב לעשותו אלא אם כן יקבל שבועתו דהיינו שיאמר אמן או דבר שעניינו כענין אמן כגון שאמר הן או מחויב אני בשבועה זו או קבלתי עלי שבועה זו וכן כל כיוצא בזה ואע"פ שלא קבלו אותם האחרים בשבועה אם קיימו דבריו הרי אלו משובחים: הגה וכל שכן שהנשבע עצמו צריך לקיים שבועתו אם אפשר אע"פ שבתחילה היה שבועת שוא כגון שנשבע לישא אשה פלונית ושמא לא תתרצה ואיכא שבועת שוא מ"מ כשהיא רוצה צריך לקיים שבועתו (מהרי"ק שורש כ"ב) וי"א דבכי האי גוונא לא מקרי שבועת שוא רק שבועת ביטוי דהנשבע ליתן דבר לחבירו והוא אינו רוצה לקבלו פטור משבועתו והוא הדין אם אינה רוצה להנשא לו ולכן לא הוי רק שבועת ביטוי (כן משמע מתשובת ריב"ש סי' שפ"ז הביאו הב"י):

ג במה דברים אמורים שנשבע על דבר שאינו ברשותו כגון שנשבע על שמעון שלא ילך בסחורה וכיוצא בזה אבל אם משביעו על דבר שהוא שלו כגון שלא יכנס לביתו וכיוצא בו צריך ליזהר בשבועתו:

ד נשבע לשנות את הידוע לאדם כגון על איש שהוא אשה או על אשה שהיא איש חייב משום שבועת שוא וכן אם נשבע לאמת האמת על דבר שהוא ידוע לכל כגון על שנים שהם שנים וכיוצא בו או על דבר שאי אפשר לעשותו כגון שלא אישן ג' ימים או שנשבע שלא יאכל ז' ימים או שנשבע שלא יאכל מכל פירות שבעולם הוי שבועת שוא ומלקין אותו וישן לאלתר ואוכל לאלתר: הגה נשבע סתם שלא יישן ושלא יאכל הוי כאילו נשבע שלא יעשה לעולם והוי שבועת שוא (ב"י וד"מ ס"ס רי"ג בשם ר' ירוחם וכ"כ הרא"ש פרק ג' דשבועות והט"ו ס"ס רי"ט):

ה נשבע שראה גמל פורח באויר הרי זה שבועת שוא אפילו אומר שראה לעוף גדול פורח והוא מכנהו גמל (הנשבע על דבר שהוא גוזמא קצת כדי להחזיק דבריו לא הוי שבועת שוא) (מרדכי פרק שבועות שתים) אמר שבועה שלא אוכל מצה אסור לאכול מצה בליל פסח שבועה שלא אוכל מצה בליל פסח לוקה ואוכל מצה בליל פסח שבועה שלא אשב בצל אסור לישב בצל סוכה שבועה שלא אשב בצל הסוכה לוקה וישב בצל סוכה (והא דשבועות

חלין על דבר מצוה בכולל היינו דוקא במצות עשה אבל מצות לא תעשה לא) (מהר"ם מפדוואה סי' ע"ד וב"י בשם הריב"ש ורי"ף ותוס' פ"ג דשבועות דף כ"ד ע"א בשם ר"י):

**ו** שנים שנשבעו לעשות דבר אחד ועבר אחד מהם על השבועה השני פטור ואינו צריך התרה לפיכך איש ואשה שנשתדכו זה לזה וקבלו חרם לינשא לזמן קבוע מי שיעכב והעביר המועד אסור לינשא לאחר והלה מותר ואינו צריך התרה וגם המעכב עצמו מותר בלא התרה לאחר שנשא שכנגדו: הגה ואפילו אם טען זה העובר המועד שהיה אנוס אינו נאמן שיתחייב שכנגדו עדיין בשבועתו ומ"מ אם רצה זה לפטור משבועתו ילך אצל חכם ויתיר לו שבועתו שמא יביא זה שכנגדו עדים שהיה אנוס בדבר שהעביר המועד ונמצא עבר זה על שבועתו אם נשא בלא התרה (תשובת מהרי"ו סי' קל"ז) וכל זה לא מיירי אלא בשנים שנשבעו זה לזה אבל שנים שנשבעו יחד לעשות דבר כגון שלא לדבר עם פלוני ועבר אחד מהם השני חייב לקיים שבועתו ואפי' אם נשבעו זה לזה והם ג' או יותר שאף אם עובר האחד השבועה השנים הנשארים צריכין לקיים שבועתן (מהר"ם פאדואה סי' כ"ו ובריב"ש סי' תנ"ג) ונראה הא דאם נשבעו שנים ביחד ולא נשבעו זה לזה ועבר האחד השני חייב לקיים שבועתו היינו דוקא שאינן תלוין זה בזה אבל אם תלוין זה בזה ואי אפשר לאחד לקיים שבועתו בלא חבירו כגון שנשבעו לילך ביחד לארץ ישראל והאחד עובר וקשה לשני לילך לבד פטור גם כן וכמו שנתבאר לעיל סימן רכ"ח סעיף מ"ד (תשובת הרא"ש כלל ח'):

## סימן רלז

**הנשבע אם צריך לישבע בשם או בכינוי. ובו י"ב סעיפים:**

**א** האומר אני נשבע שאעשה דבר פלוני או שלא אעשנו הרי זה שבועה אע"פ שלא הזכיר לא שם ולא כינוי: הגה ואין חלוק אם הוציא השבועה בלשון הקודש או בכל לשון שיאמרנה (תשובת הרשב"א סימן תתמ"ב ובמרדכי פ' שבועות שתים וברמב"ם פי"ב מהלכות שבועות):

**ב** השביעו אחר שאמר לו אני משביעך שתעשה דבר פלוני או שלא תעשנו וענה אמן או דבר שנשמע ממנו שמקבל שבועתו כגון שאמר הן או קבלתי דבריך הוי כאלו נשבע בעצמו ואפילו השביעו עובד כוכבים או קטן:

**ג** אמר אהא באלה או בארור אם לא אעשה דבר פלוני או שאמר ליה אחר כן וקבל דבריו הוי כשבועה אף על פי שלא הזכיר לא שם ולא כינוי:

**ד** האומר מבטא שאעשה דבר פלוני או שלא אעשנו הוי כאילו אומר שבועה:

**ה** האומר פעמים על דבר אחד אעשנו או לא אעשנו הוי שבועה והוא שיתכוין לשם שבועה במה דברים אמורים כשאמרם זה אחר זה בלא הפסק אבל אם מבקשים אותו עליו והוא אמר לא אעשנו ובקשוהו עוד ואמר לא אעשנו לא הוי שבועה:

ו מי שנשבע בשמים ובארץ ושמש וכיוצא בהם אע"פ שאין כונתו אלא למי שבראם אינה שבועה וה"ה לנשבע בנביא מהנביאים (או בשאר כתב מכתבי הקודש) (הרמב"ם) או בשלחן המקדש או באחד מכלי הקדש ואף ע"פ כן מאיימין עליהן ומראין להם שזו שבועה כדי שלא ינהגו קלות ראש בשבועות ומתירים להם: הגה וכל זה שלא נטל בידו אבל אם נטל בידו כתב אשורית אפילו אינו רק חכמה חיצונית או אל"ף בי"ת שאין בו רק אותיות אם נשבע בהן והן בידו הוי שבועה (סברת הב"י) וע"ל סי' רי"ב וה"ה אם לא אחזן בידו והיו מונחים לפניו ואמר במה שכתוב בהן:

ז הנשבע בעשרת הדברות שבועה גמורה היא (ועיין לעיל סימן רי"ב):

ח ימין שבועה וכן שמאל דכתיב נשבע יי' בימינו ובזרוע עזו (והוא שיכוין ג"כ לימין ושמאל שאמר הקב"ה) (טור בשם הראב"ד):

ט ידות שבועה כשבועה כיצד ידות אמר כנדר רשעים שלא אוכל ככר זה:

י כינוי שבועה כשבועה כיצד שבותה או שבוקה שלא אוכל ככר זה או מומי אומי אבל אמר באומתא או באומי בבי"ת אינו כלום ואלו הכנויים הם כפי זמנם לבני אדם שלא היו בקיאים בטיב לשון הקדש והכל לפי הזמן והמקום להוסיף בכינויים אלו או לגרוע מהם (ד"ע בב"י) : הגה אותן שרגילין לומר בלשון הקודש אמונה אעשה או לא אעשה אף על פי שהן כנדרי זרוזין מ"מ בעי התרה. (הגהות מיימוני פ"ד דנדרים בשם מהר"מ):

יא אמר לחבירו שבועה שאיני אוכל לך או השבועה לא אוכל לך או לשבועה לא אוכל לך אסור לאכול עמו:

יב אמר השבועה שאוכל לך נשבע שיאכל עמו ואין חילוק בין הפציר בו תחלה שיאכל עמו או לא הפציר ויש מי שאומר שאם הפציר בו תחלה שיאכל עמו ואמר שבועה שאוכל לך אסור לאכול עמו:

## סימן רלח

**דין שבועה שלא אוכל סתם או אם פירש. ובו כ"ג סעיפים:**

א שבועה שלא אוכל סתם אסור בכל שהוא אבל אינו חייב אלא על כזית ואם פירש כל שהוא או שאמר שלא אטעום חייב בכל שהוא:

ב נשבע שלא לאכול אסור אף לשתות דשתיה בכלל אכילה אבל אם נשבע שלא לשתות מותר לאכול:

ג שבועה שלא אוכל או שלא אשתה ואכל או שתה מאכלים או משקים רעים שאינם ראויים לאכילה ולשתיה פטור אבל אסור:

ד אמר שבועה שלא אוכל נבילות וטריפות ואכל אינו חייב משום שבועה שהרי מושבע ועומד מהר סיני הוא ואם אמר שבועה שלא אוכל כל שהוא מנבילות וטריפות ואכל פחות מכזית חייב על השבועה שהרי אינו מושבע מהר סיני על חצי שיעור וכן אם אמר שבועה שאוכל פחות מכזית נבילה וטריפה חייב על השבועה. (רמב"ם פ"ה מה"ש דין ח'):

ה נשבע שיאכל נבילה וטריפה וכיוצא בהן מאיסורי תורה ה"ז לוקה משום שבועת שוא בין אכל בין לא אכל:

ו שבועה שלא אוכל נבילה ושחוטה או אפי' אמר שבועה שלא אוכל סתם חלה השבועה גם על הנבילה וכן אם אמר שבועה שלא אוכל תאנים וחזר ואמר שבועה שלא אוכל תאנים וענבי' חלו שתי השבועות על התאנים: הגה הנשבע לקדש אשה פלונית אם תרצה עד הפסח ואחר כך נשבע שלא לקדשה שבועה שניה חלה על ידי כולל שהרי אינו מחויב לקדשה רק כשתרצה עד הפסח ובלאו הכי אינו מחויב ואם שבועה ראשונה היתה לתועלת האשה או ע"י שידוכין אין לו כח להפקיע זכותה לפיכך צריך להתיר השניה ולקיים הראשונה: (בית יוסף בשם תשובת הר"ן סי' פ"ב):

ז אמר קונם אשתי נהנית לי אם אכלתי היום ואכל נבילות וטריפות אשתו אסורה דחשיב שפיר אכילה:

ח אמר שבועה שאוכל היום ואכל עפר יצא ידי שבועה דהא אחשביה אכילה:

ט שבועה שלא אוכל ואכל עפר פטור שאינו בכלל אכילה סתם ואם פירש שלא אוכל עפר ואכלו חייב בכזית ובפחות מכזית פטור אבל אסור וכן שבועה שלא אוכל חרצן פטור אבל אסור על פחות מכזית:

י שבועה שלא אוכל ככר זו חייב על כל כזית וכזית שיאכל ממנה ואסור אפי' בכל שהוא שבועה שלא אוכלנה אינו חייב עד שיאכל כולה אבל אסור אפי' בכל שהוא ומכל מקום אם שייר ממנה פחות מכזית חייב כאילו אכלה כולה הלכך אם אמר שבועה שלא אוכלנה ואחר כך אמר שבועה שלא אוכל ככר זו גם השניה חלה שמתחילה לא נשבע אלא על כולה אבל מקצתה יכול לאכול ואח"כ נשבע על קצתה וכשאוכל כזית ממנה עבר על השניה וכשגומר לאכלה מתחייב בראשונה:

יא אמר שבועה שלא אוכל ככר זו שבועה שלא אוכלנה אין השניה חלה שאי אפשר לו לאכול כולה אם לא שיאכל מתחילה מקצתה:

יב שבועה שלא אוכל ט' וחזר ואמר שבועה שלא אוכל עשר אין השניה חלה אמר שבועה שלא אוכל ט' אלו שבועה שלא אוכל עשר גם השניה חלה ואם אכל ט' אלו ועוד אחד עובר על ב' השבועות:

יג שבועה שלא אוכל עשר שבועה שלא אוכל ט' יש כאן שתי שבועות ואם אוכל ט' עובר על השניה וכשאוכל העשירית עובר גם על הראשונה והני מילי שלא נדר מככרות ידועות אבל אם נדר מככרות ידועות אינו חייב אלא אחת שהרי בשבועה ראשונה נאסר בכל אכילה ואכילה שבהם:

יד שבועה שלא אוכל ככר זו מקצתה נמי במשמע שנשבע על כל כזית וכזית ממנה שיאכלנה לפיכך נשרף מקצתה חייב לאכול המותר שהרי יוצא בו ידי שבועתו שנשבע על כל כזית וכזית ממנה שיאכלנה ומיהו כשהיא לפנינו צריך לאכול כולה:

טו שבועה שאוכלנה לא יצא ידי חובתו עד שיאכל כולה לפיכך נשרף מקצתה אין צריך לאכול המותר שלא יצא בו ידי חובתו:

טז שבועה שאוכל ככר זו ואח"כ אמר שבועה שלא אוכלנה הראשונה שבועת ביטוי והשניה שבועת שוא שנשבע לבטל את המצוה לעבור על שבועתו ועבר מיד אפי' אם לא יאכלנה ואם יאכלנה קיים שבועתו הראשונה ואינו עובר אלא על השניה הלכך מוטב שיאכלנה כדי שלא יעבור גם על הראשונה ואם אמר שבועה שלא אוכל ככר זו שבועה שאוכלנה מיד עבר על השניה ואם יאכלנה יעבור גם על הראשונה הלכך מוטב שלא יאכלנה כדי שלא יעבור גם על הראשונה צבור שהחרימו על דבר ואחר כך החרימו על הפכו אם לא התירו החרם הראשון קודם שהחרימו השני אין השני כלום (ועיין לעיל סי' רכ"ח סעיף ל"ה):

יז מי שנשבע על דבר וחזר ונשבע לבטל שבועה הראשונה ונשאל על שבועה ראשונה יש להסתפק אי אמרינן שנפטר מידי שבועת שוא ותחזור שבועה שניה משבועת שוא לשבועת ביטוי כיון שמצאה מקום לחול:

יח הנשבע לפרוע לפלוני מנה בחדש אדר ואחר כך נשבע לפרוע לאחר באותו זמן וכתוב בשטר הראשון כל זמן שיתבענו וכן בשני ועכשיו בא השני לתובעו כל זמן שלא תבעו הראשון חייב לפרוע לשני שהרי מצאה השבועה מקום לחול אך אח"כ יש לו לקיים הראשונה אם יכול:

יט נידוי או איסור חל על השבועה והאומר קונם אשתי אסורה לי אם לא אוכל היום נבילות וטריפות אם לא אכל אשתו אסורה וכן אם אמר הרי הוא מנודה אם לא יאכל היום נבילות וטריפות אם עבר היום ולא אכל הרי הוא מנודה ואין זה מתנה על מה שכתוב בתורה שאומרים לו לא תאכל ותתנדה:

כ נשבע על ככר זה שלא יאכלנו ואכלו אפילו כולו נשאל עליו ונפטר משבועתו:

כא שבועה שלא אוכל ככר זה שבועה שלא אוכל ככר זה אין השניה חלה ואם נשאל על הראשונה חלה השניה:

כב הרי שאכל באותו היום ואמר שבועה שלא אכלתי היום שבועה שלא אכלתי היום יש כאן עונש שתי שבועות לשקר:

כג מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה אפי' בשבועות לפיכך אם נשבע ליתן שום מתנה יכול ליתנה כך :

## סימן רלט

**נשבע על דבר שאין בו ממש או לבטל המצוה. ובו י"ז סעיפים:**

א דין השבועה כדין הנדר לכל דבר בין לענין שצריך שיוציא בשפתיו בין לענין שנתכוין לומר פת חטים ואמר פת שעורים או פת סתם בין שהולכין בה אחר לשון בני אדם בין לענין הקמתה וביטולה בין לענין תנאי וי"א שכשם שנדרי זרוזין והבאי ואונסים ושגגות מותרים הוא הדין לענין שבועה והוא שכשנשבע שבועת הבאי לא יהא מעמיד דבריו לומר שודאי ראה באותו דרך כיוצאי מצרים דאם כן אסור הוא וי"א דשבועות הבאי בכל גוונא אסורות ומדברי הרמב"ם נראה דשבועות זירוזין אסורות וגם בשאר שבועות נראה מדבריו שאף על פי שפטור מקרבן איסורא מיהא איכא: הגה יהודי שגנב לעובד כוכבים וחייבוהו לישבע במעמד שאר היהודים ויודעים שנשבע לשקר יכופוהו שיתפשר עם העובד כוכבים ולא ישבע לשקר אפי' אם היה אנוס על השבועה הואיל ויש חילול השם בשבועתו (תשובת מהר"מ והגהות אשיר"י ריש פ' שבועת העדות) ואם היה אנוס וליכא חילול השם בדבר מבטל השבועה בלבו הואיל והוא אנוס בשבועה כדלעיל סי' רל"ב. (ד"ע) :

ב תקיעת כף דינה כדין שאר שבועות ויש לה התרה (ולכתחלה לא יתירה רק במקום שמתירין שבועה) (טור והתוס' בשם ר"ת מחמירים בת"כ יותר משבועות) (וע"ל סימן ר"ג ור"ל) והני מילי כשהיא דרך שבועה אבל כשהיא כדרך הסוחרים שתוקעים כפם זה לזה לקיים המקח אין לה דין שבועה כלל: הגה הגביה ידו ואמר אני תוקע כפי לשמים או לצורי צריך התרה (במרדכי פ"ג דשבועות ותשובת ר"י ותשובת מיימ') . הנותן תקיעת כף לחבירו ותלה בדעתו יכול למחול לו ואם לא תלה בדעתו רק עשאו דרך שבועה לא יוכל למחול לו ובעי התרה. (גם זה שם):

ג שבועה חלה על דבר שאין בו ממש כגון שנשבע שלא יישן או שלא ידבר: הגה נידוי יש לו דין שבועה (ב"י ס"ס ר"ו בשם ילמדנו) וי"א דדנין לחומרא שחל על כל דבר שחל עליו השבועה ועל כל דבר שחל עליו הנדר. (שם בשם רשב"ץ):

ד שבועה אינה חלה על דבר מצוה בין שהוציאה בלשון שבועה שאמר שבועה שלא אשב בסוכה בין שהוציאה בלשון נדר שאמר ישיבת סוכה עלי בשבועה: הגה ודוקא

בנשבע על המצוה לחוד אבל אם נשבע עליה בכולל חלה גם כן על דבר מצוה וכמו שנתבאר לעיל סימן רל"ו וסימן רל"ח:

ה מלמד שנשבע שאם לא יפרעוהו תוך ו' שבועות יבטל הילדים מלמודם עד שיפרעוהו השבועה חלה דמצוה לאו עליה רמיא אלא על אבות הנערים:

ו הנשבע על דבר מצוה דרבנן כגון שלא להדליק נר של חנוכה או שלא לקרוא המגילה השבועה חלה וכן אם נשבע לקיים מצוה דרבנן חייב משום שבועה אם מבטלה והוא הדין לדבר שהוא מדרש חכמים שאינו מפורש בתורה במה דברים אמורים בנשבע שלא לעשות מצוה דרבנן או לעשות אבל אם נשבע לעבור על מצות לא תעשה אפילו היא דרבנן לא חלה עליו שבועה.

ז הנשבע לחלוץ ליבמתו אין זה נשבע לבטל את המצוה דבדידיה תלה רחמנא אי ניחא ליה ליבם אי ניחא ליה לחלוץ: הגה י"א שהנשבע שלא לגלות לחבירו דבר שיצילנו מן ההפסד הוה נשבע לבטל מצוה ואינו חל (ב"י בשם הרא"ש כלל י"א) ומ"מ נראה לי דיש להתירה תחלה ואח"כ יגלה לו דלא עדיף ממה שהוא מדרש חכמים. קריאת התורה בצבור אינו אלא מדרבנן ושבועה או נדר חל עליו (ב"י בשם רשב"ץ):

ח אם נשבע לדור במקום שנשא אשה אע"פ שע"י כך הוא מתבטל מכיבוד אב ואם לא הוי נשבע לבטל את המצוה כיון שלא היו נותנין לו אשה עד שישבע כן: הגה וכל שכן אם נשא אשה זקנה ונשבע לה שלא ישא אשה אחרת אע"פ שלא קיים פריה ורביה דחלה השבועה שהרי כלל בזה דברים שהשבועה חלה בהם על נשים שלא יוכל לקיים מצות פריה ורביה והוי כנשבע על דעת חבירו (ב"י סימן רכ"ח ורל"ב וריב"ש ורשב"ץ) (ועיין לעיל סי' רכ"ח דינו):

ט מתפיס בשבועה כגון שנשבע שלא יאכל ככר זה ואמר על אחר יהא כמוהו אף על פי שפטור ממלקות ומקרבן על הככר המותפס איסורא מיהא איכא:

י שמע חבירו שנשבע ואמר אני כמותך הרי הוא אסור:

יא שבועה שהוציאה בלשון נדר כגון שאמר אכילת ככר זה עלי שבועה אסור:

יב אמר הריני נזיר הריני נזיר חלו שניהם וצריך לנהוג שתי נזירות:

יג אין שבועה חלה על שבועה שאם אמר שבועה שלא אוכל ככר זו שבועה שלא אוכל ככר זו אין השניה חלה אבל אם נשאל על הראשונה חלה השניה:

יד אמר שבועה שלא אוכל בשר עשרים יום וחזר ואמר שבועה שלא אוכל בשר כ"ב יום יש מי שאומר שאסור בבשר שנים וארבעים יום ואינו נראה לי אלא אינו אסור בבשר אלא כ"ב יום: הגה ודוקא במוסיף בנדר שני על נדר ראשון אבל אם אמר ב' פעמים עשרים יום ודאי לא כוון לימים הראשונים דאם כן נדרו למה לי ואסור בבשר מ' יום (כן דקדק מסוגית הגמרא פ"ב דנדרים) ואפילו אם מוסיף על נדרו י"א דאין עולים לו ימים הראשונים רק אם נדר ב' הנדרים ביום

אחד (סברת התוספות פ' הריני נזיר ומרדכי סוף הל' אבלות) אבל אם כבר התחיל למנות עשרים יום הראשונים ואח"כ נדר כ"ב יום אין מנין הראשון עולה לו כלל ואסור בבשר מ"ב יום וראוי לחוש לזה וע"ל סוף סימן רי"ז עוד מזה:

טו יש מי שאומר שאם אמר קונם ככר זו עלי וחזר ואמר קונם ככר זו עלי אינו חייב אלא אחת:

טז כיון שנדרי שגגות מותרים אם נשבע שלא אוכל ככר זו אם פלוני אמר דבר זה ונמצא שאמרו מותר בככר וכן אם תלה ככר באחר שאמר שבועה שלא אוכל ככר זו אם אוכל זו ושכח ואכלה לא חלה עליו השבועה ויכול לאכול של תנאי תחילה ולא חיישינן שישכח ויאכל האיסור אחר כך אבל של איסור אסור לאכול שמא ישכח ויאכל של תנאי ואם אכל של תנאי תחלה בשוגג מותר בשניה ואם אכלה במזיד חייב על השניה:

יז אם תלאן זו בזו שאמר לא אוכל זו אם אוכל זו ולא אוכל זו אם אוכל זו אסור לאכול כל אחת מהן דחיישינן שמא יאכל השניה ואם אכל האחת אם נזכר לשבועתו בשעה שאכלה אסור בשניה לא נזכר לשבועתו מותר בשניה :

## סימן רמ

**איזהו כבוד ואיזהו מורא ודיניהם. ובו כ"ה סעיפים:**

א צריך ליזהר מאד בכבוד אביו ואמו ובמוראם: הגה ומ"מ אין ב"ד כופין על מצות כבוד אב ואם דהוי ליה מצות עשה שמתן שכרה בצדה שאין ב"ד כופין עליה. (בית יוסף בשם הגמרא ובתא"ו נתיב א'):

ב איזו מורא לא יעמוד במקומו המיוחד לו לעמוד שם בסוד זקנים עם חביריו או מקום המיוחד לו להתפלל ולא ישב במקום המיוחד לו להסב בביתו ולא סותר את דבריו ולא מכריע את דבריו בפניו אפילו לומר נראין דברי אבא ולא יקראנו בשמו לא בחייו ולא במותו אלא אומר אבא מארי היה שם אביו כשם אחרים משנה שמם אם הוא שם שהוא פלאי שאין הכל רגילים לקרות בו. אבל שם שרגילין בו מותר לקרות אחרים שלא בפניו (טור):

ג עד היכן מוראם היה הבן לבוש חמודות ויושב בראש הקהל ובאו אביו ואמו וקרעו בגדיו והכוהו על ראשו וירקו בפניו לא יכלים אותם אלא ישתוק ויירא מן מלך מלכי המלכים שציוהו בכך:

ד איזהו כבוד מאכילו ומשקהו מלביש ומכסה מכניס ומוציא ויתננו לו בסבר פנים יפות שאפי' מאכילו בכל יום פטומות והראה לו פנים זועפות נענש עליו: הגה וכן להיפך אם מטחין אביו ברחיים וכוונתו לטובה כדי שינצל אביו מדבר קשה יותר מזה ומדבר פיוסים על לב אביו

ומראה לו שכוונתו לטובה עד שיתרצה אביו לטחון ברחיים נוחל עולם הבא (גמ' ורש"י פ"ק דקידושין וירושלמי) וישמשנו בשאר דברים שהשמש משמש רבו:

ה זה שמאכילו ומשקהו משל אב ואם אם יש לו ואם אין לאב ויש לבן כופין אותו וזן אביו כפי מה שהוא יכול ואם אין לבן אינו חייב לחזר על הפתחים להאכיל את אביו: הגה וי"א דאינו חייב ליתן לו רק מה שמחוייב ליתן לצדקה (כן כתב הב"י דנראה כן מדברי הרי"ף והרא"ש וכ"כ הר"ן פ"ק דקידושין) ומ"מ אם ידו משגת תבא מארה למי שמפרנס אביו ממעות צדקה שלו (הגהות מרדכי דב"ב ובהגהות פ"ק דב"מ ובחידושי אגודה) ואם יש לו בנים רבים מחשבים לפי ממון שלהם ואם מקצתן עשירים ומקצתן עניים מחייבים העשירים לבד. (תשובת מיימוני הלכות ממרים בשם מוהר"ם והביאה הבית יוסף) : אבל חייב לכבדו בגופו אע"פ שמתוך כך בטל ממלאכתו ויצטרך לחזר על הפתחים ודוקא דאית לבן מזונות לאיתזוני ההוא יומא אבל אי לית ליה לא מחייב לבטל ממלאכתו ולחזר על הפתחים:

ו היה צריך על שום דבר בעיר ויודע שישלימו חפצו בשביל אביו אע"פ שיודע שגם כן יעשו בשבילו לא יאמר עשו לי דבר פלוני בשבילי אלא יאמר עשו בשביל אבא כדי לתלות הכבוד באביו:

ז חייב לעמוד מפני אביו ואם האב תלמיד בנו כל אחד מהם עומד מפני השני. (טור בשם הרא"ש) : הגה ואם הבן רוצה למחול על כבודו לשמש אביו הרשות בידו דהא הרב שמחל על כבודו כבודו מחול ודוקא בצנעא או אפי' בפרהסיא ודש בעירו שהכל יודעים שהוא אביו אבל אם הבן גדול בתורה ואין אביו דש בעירו איכא למיחש לבזיון התורה אם יתבזה הבן לפני האב ויש להם להרחיק זה מזה שלא יקל שום אחד בכבודו לפני חבירו (הכל סברת הרב לדעת ב"י) וכן עשה מוהר"ם עם אביו:

ח עד היכן כיבוד אב ואם אפי' נטלו כיס של זהובים שלו והשליכו בפניו לים לא יכלימם ולא יצער בפניהם ולא יכעוס כנגדם אלא יקבל גזירת הכתוב וישתוק: הגה ויש אומרים דאם רוצה לזרוק מעות של בן לים דיכול למונעו דהא אינו חייב לכבדו רק משל אב אבל לא משל בן (טור בשם ר"י) ואין חילוק בין לכבדו או לצערו (ת"ה סי' מ') ודוקא קודם שזרקן דאפשר דמימנע ולא עביד אבל אם כבר זרקוהו אסור לאכלומיה אבל יוכל לתבעו לדינא (טור בשם הרא"ש) ודוקא אם רוצה לזרוק כיסו לים דאית ביה חסרון כיס אבל אם רוצה להעביר ממנו ריוח בעלמא אסור בכל ענין (ר"ן פ"ק דקדושין) בן שיש לו דין עם אביו והאב הוא תובע הבן צריך הבן לילך אחר אביו אע"פ שהבן הוא נתבע ודר בעיר אחרת שזהו כבוד אביו אבל האב חייב לשלם לבן הוצאות דאינו חייב לכבדו משל בן (במהרי"ק שורש נ"ח) כמו שנתבאר:

ט חייב לכבדו אפי' אחר מותו כיצד היה אומר דבר שמועה מפיו אומר כך אמר אבא מארי הריני כפרת משכבו אם הוא תוך שנים עשר חדש ואם הוא לאחר שנים עשר חדש אומר זכרונו לברכה: הגה ואין חילוק בין אם לאב בכל זה (מהרי"ל סי' כ"ז) יש אומרים דאם

כותב תוך שנים עשר חודש דבר ומזכיר אביו א"צ לכתוב הריני כפרת משכבו אלא זכרונו לברכה דהא כתיבתו מתקיימת לאחר שנים עשר חודש (הג' באלפס פ"ק דקדושין) ויש מחמירין אפי' בכתיבה (בנ"י ושאר מחברים וכ"מ בב"י סוף סי' רמ"ב בשם רשב"ץ ותשובת ן' חביב רס"ד) וכן נוהגין:

י מי שנטרפה דעת אביו או אמו משתדל לנהוג עמהם כפי דעתם עד שירוחם עליהם ואם אי אפשר לו לעמוד מפני שנשתנו ביותר ילך לו ויניחם ויצוה לאחרים לנהגם כראוי:

יא ראה אביו שעבר על דברי תורה לא יאמר לו עברת על דברי תורה אלא יאמר לו אבא כתוב בתורה כך וכך כאילו הוא שואל ממנו ולא כמזהירו והוא יבין מעצמו ולא יתבייש ואם היה אומר שמועה בטעות לא יאמר לו לא תתני הכי:

יב אמר לו אביו השקני מים ויש לפניו לעשות מצוה עוברת כגון קבורת מת או לויה אם אפשר למצוה שתעשה ע"י אחרים יעסוק בכבוד אביו (ואם התחיל במצוה תחלה יגמור דהעוסק במצוה פטור מן המצוה) (ב"י בשם הר"ן) ואם אין שם אחרים לעשות יעסוק במצוה ויניח כבוד אביו. (מיהו אם אין זמן המצוה עוברת יעסוק בכבוד אביו ואח"כ יעשה המצוה) (רבינו ירוחם נתיב א' בשם רא"ש):

יג תלמוד תורה גדול מכבוד אב ואם:

יד אביו אומר לו השקני מים ואמו אומרת השקיני מים מניח אמו ועוסק בכבוד אביו ואם היא מגורשת מאביו שניהם שוים ולאיזה מהם שירצה יקדים:

טו אמר לו אביו לעבור על דברי תורה בין מצות עשה בין מצות לא תעשה ואפילו מצוה של דבריהם לא ישמע לו:

טז האב שצוה את בנו שלא ידבר עם פלוני ושלא ימחול לו עד זמן קצוב והבן היה רוצה להתפייס מיד לולי צוואת אביו אין לו לחוש לצואתו:

יז אחד האיש ואחד האשה שוין בכבוד ובמורא של אב ואם אלא שהאשה אין בידה לעשות שהיא משועבדת לבעלה לפיכך היא פטורה מכבוד אב ואם בעודה נשואה ואם נתגרשה או נתאלמנה חייבת:

יח ממזר חייב בכבוד אביו ובמוראו אפילו היה אביו רשע ובעל עבירות מכבדו ומתירא ממנו: הגה וי"א דאינו מחוייב לכבד אביו רשע אא"כ עשה תשובה (טור ומרדכי פ' כיצד ובהגהות מיימוני פ"ו דהלכות ממרים):

יט אסור לאדם להכביד עולו על בניו ולדקדק בכבודו עמהם שלא יביאם לידי מכשול אלא ימחול ויעלים עיניו מהם שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול:

כ המכה לבנו גדול היו מנדין אותו שהרי עובר על לפני עור לא תתן מכשול ולא מקרי גדול לדבר זה רק אחר כ"ב שנה או כ"ד שנה (בקונטרס פ"ק דקדושין וב"י ס"ס של"ד):

כא חייב אדם לכבד אשת אביו אף ע"פ שאינה אמו כל זמן שאביו קיים וחייב לכבד בעל אמו כל זמן שאמו קיימת אבל לאחר מיתה אינו חייב בכבודם ומכל מקום דבר הגון לכבדם אף לאחר מיתה:

כב חייב אדם בכבוד אחיו הגדול בין שהוא אחיו מאביו בין שהוא אחיו מאמו. (ואפי' הקטן הוא ת"ח וגדול בתורה יותר מן הגדול) (כן משמע לו מתשובת הרא"ש שבסעיף שאח"ז וסמ"ג ודלא כיש חולקין בזה) (ב"ז):

כג אח גדול שחירף וביזה לאחיו שהוא ת"ח וקטן ממנו בשנים ונידה הקטן לגדול יפה עשה שנדוהו דכיון שאינו נושא פנים לתורה אינו עושה מעשה עמך ואינו חייב לכבדו:

כד חייב אדם לכבד חמיו: הגה י"א דאין אדם חייב בכבוד אבי אביו (מהרי"ק שורש מ"ד) ואינו נ"ל אלא דחייב בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו (וראיה ממדרש גבי ויזבח זבחים וגו'):

כה אם האב רוצה לשרת את הבן מותר לקבל ממנו אלא א"כ האב בן תורה תלמיד שרוצה ללכת למקום אחר שהוא בוטח שיראה סימן ברכה בתלמודו לפני הרב ששם ואביו מוחה בו לפי שדואג שבאותה העיר העובדי כוכבים מעלילים אינו צריך לשמוע לאביו בזה: הגה וכן אם האב מוחה בבן לישא איזו אשה שיחפוץ בה הבן א"צ לשמוע אל האב (מהרי"ק שורש קס"ז):

## סימן רמא

**דיני מכה ומקלל אביו ואמו. ובו ט' סעיפים:**

א המקלל אביו או אמו אפילו לאחר מיתתן חייב סקילה אם הוא בעדים והתראה אחד האיש ואחד האשה שקללו במה דברים אמורים שקללום בשם מהשמות המיוחדים אבל קללם בכינוי אינו חייב אלא בלאו כמו המקלל אחד מישראל: הגה וכן המכה אביו או אמו בחייהם בין איש בין אשה חייבים חנק ודוקא אם עשו בהם חבורה אבל אם לא עשו חבורה אינו אלא בלאו כמו מי שמכה אחד מישראל (טור):

ב הכהו על אזנו וחרשו חייב מיתה שא"א שיעשה חרש בלא חבורה דטיפת דם יוצא מבפנים באוזן ועל זה נתחרש:

ג היה קוץ תחוב לאביו לא יוציאנו שמא יבא לעשות בו חבורה וכן אם הוא מקיז דם או רופא לא יקיז דם לאביו ולא יחתוך לו אבר אף על פי שמכוין לרפואה: הגה בד"א בשיש שם אחר לעשות אבל אם אין שם אחר לעשות והוא מצטער הרי הוא מקיזו וחותך לו כפי מה שירשוהו לעשות (גם זה בטור ורמב"ם פ"ה מה' ממרים):

ד היו אביו ואמו רשעים גמורים ועוברי עבירה אפי' נגמר דינם להריגה ויוצאים ליהרג אסור לו להכותם ולקללם ואם הכה אותם או קללם פטור ואם עשו תשובה ה"ז חייב ונהרג עליהם אע"פ שיוצאים ליהרג:

ה עבר אביו או אמו עבירה שלוקים עליה והיה הבן שליח לדיינים לא יכה אותם וכן אם נתחייבו נידוי לא יהא שליח לנדותם ולא ירדוף ולא יכה אותם בשליחות בית דין אע"פ שראויים לכך ולא עשו תשובה:

ו כל המבזה אביו ואמו אפי' בדברים אפי' ברמיזה הרי זה בכלל ארור מפי הגבורה שנאמר ארור מקלה אביו ואמו ויש לבית דין להכות על זה מכת מרדות ולענוש כפי מה שראוי: הגה מי שנתחייב שבועה לבנו בבית דין אינו משביעו בשבועה שיש בה אלה שהרי זה בא לקלל אביו אלא משביעו שבועה שאין בה אלה (טור בשם הרמב"ם):

ז שתוקי (פירוש שתוק לקרוא את אביו בשם כמו שאמרו בפרק י' יוחסין איזהו שתוקי כל שמכיר את אמו ואינו מכיר את אביו) חייב על הכאת וקללת אמו ואינו חייב על אביו אע"פ שנבדקה אמו ואמרה בן פלוני הוא אינו נענש על פיה:

ח בנו מהשפחה או מהכותית אינו חייב לא על אביו ולא על אמו וכן מי שהיתה הורתו שלא בקדושה אף על פי שלידתו בקדושה:

ט גר אסור לקלל אביו העובד כוכבים ולהכותו ולא יבזהו שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה אבל עבד שנשתחרר אין לו יחוס והרי הוא כמי שאינו אביו לכל דבר:

## סימן רמב

**שלא להורות בפני הרב ודין רב שמחל על כבודו. ובו ל"ו סעיפים:**

א חייב אדם בכבוד רבו ויראתו יותר מבשל אביו: הגה אביו שהוא רבו מובהק קורא אותו בדברו רבו אבל ברבו שאין מובהק קורא אותו אבא. (סברת הרב ממשמעות הטור ומש"ס ר"פ הזהב):

ב כל החולק על רבו כחולק על השכינה וכל העושה מריבה עם רבו כעושה עם השכינה וכל המתרעם עליו כאילו מתרעם על השכינה וכל המהרהר אחר רבו כמהרהר אחר השכינה:

ג איזהו חולק על רבו כל שקובע לו מדרש ויושב ודורש ומלמד שלא ברשות רבו ורבו קיים אף ע"פ שהוא במדינה אחרת: הגה אבל מותר לחלוק עליו באיזה פסק או הוראה אם יש לו ראיות והוכחות לדבריו שהדין עמו. (פסקי מהרא"י סי' רל"ח):

ד אסור לאדם להורות לפני רבו לעולם וכל המורה לפניו חייב מיתה: הגה ואפילו נטילת רשות לא מהני תוך שלש פרסאות אם הוא רבו מובהק (ב"י בשם תוס' פ"ק דסנהדרין ומהרי"ק שורש

ק"ע ואגודה שם וסמ"ק סוף עשין י"ג בשם ר"י ופרק אע"פ) : ואם הוא רחוק מרבו י"ב מיל ושאל לו אדם דבר הלכה בדרך מקרה יכול להשיב אבל לקבוע עצמו להוראה ולישב ולהורות אפילו הוא בסוף העולם אסור להורות עד שימות רבו או עד שיתן לו רשות: הגה וכל זה ברבו מובהק אבל בתלמיד חבר אפי' תוך שלשה פרסאות שרי (רי"ף ורמב"ם כדאיתא בב"י) וי"א דמ"מ לפני רבו ממש אסור (ריב"ש סי' רע"א) ואפי' שלא בפניו ממש אם התחילו בכבוד הרב לומר שישאלו לרב או שהרב מופלג בחכמה וזקנה אין להורות בעירו (בב"י מגמרא בפ' הדר) : וי"א דתלמיד גמור תוך י"ב מיל חייב מיתה אם הוא מורה חוץ לי"ב מיל פטור אבל אסור: הגה וי"א דדוקא ברגיל לבא לעירו של תלמיד אבל אם אינו רגיל לבא שם רק בדרך אקראי מותר כל שהוא חוץ לג' פרסאות (מרדכי בשם ריב"א): תלמיד חבר תוך י"ב מיל פטור אבל אסור וחוץ לי"ב מיל מותר אע"פ שנטל רשות מרב אחד לא סגי עד שיטול רשות מכל רבותיו המובהקים: הגה והאי מובהקים לא מיירי כשאר רבו מובהק שרוב חכמתו ממנו דא"כ לא אפשר להיות לו הרבה רבותיו מובהקים אלא ר"ל תלמיד גמור לאפוקי תלמיד חבר דהיינו שנתגדל בתורה ונעשה חבר לרבו דהיינו שהוא קרוב להיות גדול כרבו (מהרי"ק שורש ק"ע וב"י בשם רשב"ם פ' יש נוחלין) מיהו יש חולקין וסבירא להו דאי קבל רשות מרבו אחד מהני להורות חוץ לג' פרסאות (תשובת הרשב"א סי' קי"א וריב"ש סי' רפ"א) אבל תוך ג' פרסאות לא מהני ליה וי"א דכל שאינו רבו מובהק דהיינו שאין רוב חכמתו ממנו תלמיד חבר הוא (ב"י בשם הרמב"ם):

ה אין תלמיד יכול לסמוך אחרים במקו' רבו:

ו אם לא קבל הנסמך הסמיכה מיד הרב ההוא הסומך אלא ע"י רבנים אחרים והוא נעשה להם סניף אין לאותו הרב להשתרר עליו כלל אם אינו רבו: הגה אבל אם סמכו לבדו נהגו שהנסמך כפוף קצת לסומכו (מהרי"ק שורש קי"ז וקי"ג) וכן מי שלומד בישיבה זמן א' נהגו לומר שהוא תלמיד בעל הישיבה אע"פ שאפשר שבעל הישיבה שמע יותר חדושים ממנו ויש למנהגים אלו עיקר על מה שיסמוכו (בפסקי מהרא"י):

ז לא מקרי הוראה אלא כשמורה על מעשה שבא לפניו אבל אם שאלו לתלמיד הלכה כדברי מי יוכל לומר מה שבדעתו כיון שאינו מורה על מעשה שבא לפניו:

ח לא מקרי הוראה אלא בדבר שיש בו חדוש לשואל אבל בהוראה ידועה שהיא פשוטה לכל כגון נותן טעם לפגם או לבטל איסור בששים וכיוצא באלו מותר:

ט יש מי שכתב שכל הכתוב בספרים מפסקי הגאונים יכול להורות בימי רבו רק לא יורה דבר מלבו ולא יסמוך על ראיותיו לדמות מלתא למלתא מעצמו:

י יש מי שכתב שאסור לחכם להתיר דבר התמוה שנראה לרבים שהתיר את האסור:

יא לאפרושי מאיסורא כגון שרואה אדם שעובר עבירה מפני שאינו יודע שהוא אסור או מפני רשעתו מותר להפרישו ולומר לו שהוא אסור בפני רבו שבכל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב:

יב אם בני ביתו של תלמיד הוצרכו להוראה ושאלו לו לא יורה להם במקום רבו: (ולא כל מי שמת רבו מותר לישב ולהורות אא"כ הגיע להוראה) (טור בשם הרמב"ם):

יג תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה הרי זה שוטה רשע וגס רוח ועליו נאמר כי רבים חללים הפילה: הגה ותלמידים הקטנים הקופצים להורות ולישב בראש להתגדל בפני ע"ה מרבים מחלוקת ומחריבים העולם ומכבין נרה של תורה (טור מרמב"ם) ויזהר כל אדם שלא יורה כשהוא שתוי יין או שאר דברים המשכרים אפי' בדבר פשוט אם לא שהוא דבר ברור בפוסקים וזיל קרי בי רב הוא (ת"ה מ"ב ובמהרי"ק שורש ק"ע ועס"ק י"ט) ועיין בחוה"מ סי' ז':

יד כל חכם שהגיע להוראה ואינו מורה הרי זה מונע תורה ונותן מכשולות לפני רבים ועליו נאמר ועצומים כל הרוגיה: הגה ענין הסמיכות שנהגו בזמן הזה כדי שידעו כל העם שהגיע להוראה ומה שמורה הוא ברשות רבו הסומכו ולכן אם כבר מת רבו א"צ לסמיכות וכן בתלמיד חבר כדרך שנתבאר לעיל במקום שא"צ רשות א"צ סמיכות (ריב"ש סי' רע"א ודלא כנחלת אבות פ' שנו חכמים) וי"א דמי שאינו מוסמך למורינו ונותן גיטין וחליצות אין במעשיו כלום ויש לחוש לגיטין וחליצות שנתן אם לא שידוע לכל שמומחה לרבים הוא רק שמצד ענוה ושפלות אינו מבקש גדולות (מהר"ד כהן סי' כ' ומהרי"ו סי' פ"ה וקכ"ב) ויש חולקים ומקילין (תשובת ריב"ש הנ"ל) ובמקום עגון יש להקל אם כבר נתן גיטין וחליצות אבל לא בדרך אחר כי מנהגן של ישראל תורה כן נ"ל ועוד נ"ל שמותר לתת מורינו לאחד שיסדר גיטין ואף על פי שמדין הסמיכה שבימים הראשונים לא הוי דינא הכי מ"מ עכשיו אינו אלא נטילת רשות בעלמא ושרי:

טו אסור לתלמיד לקרות לרבו בשמו לא בחייו ולא במותו ואפילו לקרות לאחרים ששמם כשמו אסור אם הוא שם פלאי שאין הכל רגילין לקרות בו: הגה אבל שם שרגילין בו מותר להזכיר שלא בפני רבו (ב"י בשם הרמב"ם) וכל זה דוקא כשאינו מזכיר רק שמו לבד אבל מותר לומר ר' מורי פלוני (כן משמע מפירש"י פ' חלק):

טז לא יתן שלום לרבו ולא יחזיר לו שלום כדרך שאר העם אלא שוחה לפניו ואומר לו ביראה ובכבוד [שלום עליך רבי ואם נתן לו רבו שלום אומר לו] שלום עליך מורי ורבי. (וכן נוהגין וי"א דאין לתלמיד לשאול בשלום רבו כלל שנאמר ראוני נערים ונחבאו) (ירושלמי הביאו הגהת מיימוני פ"ה וכ"כ תא"ו נתיב ב' וב"י בשם רבינו יונה) ולא יחלוץ תפיליו לפני רבו ולא יסב לפניו אלא יושב כיושב לפני המלך. (היה רבו יושב בסעודה עם אחרים נוטל רשות מרבו ואח"כ מאחרים) (רוקח סי' של"ה) ולא יתפלל לפניו ולא לאחריו ולא בצדו ואין צריך לומר שאסור להלוך בצדו אלא יתרחק לאחר רבו ולא יהא מכוון כנגד אחוריו אלא יצדד

עצמו לצד אחר בין כשמתפלל עמו בין כשהולך עמו וחוץ לד' אמות הכל מותר (ועיין בא"ח סי' צ"ד) ולא יכנס עמו למרחץ אא"כ הוא צריך לו: הגה ואם היה התלמיד במרחץ קודם לרבו ובא רבו לשם א"צ לצאת (מהרי"ו בדינין) וכל זה לא מיירי אלא במקום שהולכים ערומי ערוה במרחץ אבל במקום שהולכים במכנסים מותר (אגודה פ' מקום שנהגו) וכן המנהג פשוט ליכנס עם רבו ואביו וחמיו ובעל אמו ובעל אחותו למרחץ אע"פ שבגמ' אסרו כולם והכל הוא מטעם דעכשיו הולכים במכנסים ולא ישב לפניו עד שיאמר לו שב ולא יעמוד עד שיאמר לו עמוד או עד שיטול רשות לעמוד וכשיפטר מלפניו לא יחזיר לו אחוריו אלא נרתע לאחוריו ופניו כנגד פני רבו: הגה והנפטר מרבו ונטל ממנו רשות ולן בעיר צריך לחזור וליטול ממנו רשות (ש"ס פ"ק דמ"ק ור' ירוחם) ודוקא שלא אמר לו מתחלה שרוצה ללון בעיר אבל אם הגיד לו בשעה שנטל רשות א"צ לחזור וליטול ממנו רשות (הר"ן שם) : ולא ישב במקומו ולא יכריע דבריו בפניו ולא יסתור דבריו וחייב לעמוד מפניו משיראנו מרחוק מלא עיניו עד שיתכסה ממנו שלא יראה קומתו ואחר כך ישב ואפילו היה רכוב צריך לעמוד מפניו דחשיב כמהלך: הגה י"א דאין אדם חייב לעמוד לפני רבו רק שחרית וערבית (טור בשם הרמב"ם) ודוקא בבית הרב אבל בפני אחרים שאין יודעים שעמד לפניו חייב לעמוד (ב"י בשם התוס' ומרדכי בשם ר"י וע"פ):

**יז** שלשה שהיו מהלכים בדרך הרב באמצע הגדול לימין והקטן לשמאל: הגה והא דאין מכבדים בדרכים אלא בפתח הראוי למזוזה היינו שכל א' הולך לדרכו ואינן בחבורה אחת אבל אם הם בחבורה אחת מכבדים בדרכים (הגהות מיי' פ"ו מהל' ת"ת ובתוספות פרק במה בהמה) ובמקום סכנה א"צ לכבד כלל (מרדכי בשם ראבי"ה פ' ג' שאכלו):

**יח** אם קראו לרבו לקרות בתורה בצבור אינו צריך לעמוד כל זמן שרבו עומד: הגה וכן כשהרב עומד למעלה בבית והתלמיד על הקרקע א"צ לעמוד לפניו ואפי' כשהס"ת על הבימה אין צבור שבבהכ"נ צריכים לעמוד דהספר ברשות אחרת (ב"י בשם תשובת הרשב"א):

**יט** כל מלאכות שהעבד עושה לרבו תלמיד עושה לרבו ואם הוא במקום שאין מכירין אותו ואין לו תפילין בראשו וחושש שמא יאמרו עליו שהוא עבד אינו נועל לו מנעל ולא חולצו:

**כ** כל המונע תלמידו מלשמשו מונע ממנו חסד ופורק ממנו יראת שמים וכל תלמיד שמזלזל דבר מכל כבוד רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל:

**כא** אין חולקין כבוד לתלמיד בפני רבו אלא אם כן רבו חולק לו כבוד: הגה ואפי' תלמידו של התלמיד או בנו של התלמיד אין להם לעמוד לפני הרב נגד רבו או אבי התלמיד אלא אם כן הרב חולק לו כבוד ודוקא אם הרב הוא גם כן רבו של זה היושב לפניו (ב"י בשם שבולי לקט):

**כב** ראה רבו עובר על דברי תורה אומר לו למדתני רבינו כך וכך: הגה ואם רצה לעבור רק על איסור דרבנן אפ"ה צריך למחות בידו (ת"ה סי' מ"ג) . הרואה רבו עושה מעשה ויש לו להקשות

על זה אם הוא איסור דאורייתא יקשה לו קודם המעשה ואם הוא איסור דרבנן יניחו לעשות המעשה ואח"כ יקשה לו הואיל ואינו יודע ודאי שעובר אלא שיש לו להקשות על זה (תא"ו נתיב ב'):

כג כל זמן שמזכיר שמועה בפניו אומר לו כך למדתני רבינו:

כד לא יאמר דבר שלא שמע מרבו עד שיזכיר שם אומרו:

כה כשימות רבו קורע עליו כל בגדיו עד שמגלה לבו ויש אומרים שאינו קורע אלא טפח ואינו מאחה לעולם ומתאבל עליו בחליצה וכל דיני אבילות מקצת יום המיתה או מקצת יום השמועה:

כו אפי' בשמועה רחוקה קורע על רבו כשם שקורע על אביו. (וע"ל סי' ש"מ ושע"ד):

כז מי שרבו מת מוטל לפניו אינו אוכל בשר ואינו שותה יין כדין מי שמתו מוטל לפניו:

כח כשמזכיר רבו תוך י"ב חודש צריך לומר הריני כפרת משכבו:

כט רק בפני רבו הוא בכלל כל משנאי אהבו מות: הגה ודוקא כיחו שהוא דבר שיצא מגופו בכח אבל רוק בעלמא מותר דאנוס הוא לרוק (תא"ו נתיב ב'):

ל כל אלו הדברים שאמרנו שצריך לכבד בהם את רבו לא אמרו אלא ברבו מובהק דהיינו שרוב חכמתו ממנו אם מקרא מקרא אם משנה משנה אם גמרא גמרא: הגה ובימים אלו עיקר הרבנות אינו תלוי במי שלמדו הפלפול וחילוקים שנוהגים בהם בזמן הזה רק במי שלמדו פסק ההלכה והעיון והעמידו על האמת והיושר (מהרי"ק שורש ק"ע) אבל אם לא למד רוב חכמתו ממנו אינו חייב לכבדו בכל אלו הדברים אבל עומד מלפניו משיגיע לארבע אמותיו וקורע עליו כשם שהוא קורע על כל המתים שהוא מתאבל עליהם אפילו לא למד ממנו אלא דבר אחד בין קטן בין גדול עומד מלפניו וקורע עליו. (ועיין לקמן סי' ש"מ סעיף ח'):

לא כל תלמיד חכם שדעותיו מכוונות אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה אע"פ שלא למד ממנו כלום: הגה ואין לאדם להורות עד ארבעים שנה אם יש גדול ממנו בעיר אף על פי שאינו רבו (ב"י בשם הר"ן וסמ"ק ורש"י פרק הנחנקין) . חכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר משקול הדעת אבל אם יש לו קבלה שטעה (ר' ירוחם בשם י"א) או שטעה בדבר משנה יוכל להתיר (הר"ן פ"ק דעבודת כוכבים בשם ראב"ד ורשב"א ורמב"ן ז"ל ותוס' ורא"ש ור' ירוחם סוף נתיב ב') ואפילו אם טעה בשקול הדעת יכול לישא וליתן עם המורה עד שיחזור בו (סברת הר"ן) ולכן אין איסור לשואל [לשאול] לשני (שם במרדכי ואגודה ותוס' ורא"ש ור' ירוחם שם) ובלבד שיודיע אותו שכבר הורה הראשון לאסור (רבינו ירוחם נתיב ב' ותוס' ורא"ש) ואפי' אם התיר הראשון וכבר חלה הוראתו אין לשני לאסור מכח שקול הדעת (כן משמע באשיר"י פרק קמא דעבודת כוכבים) וכל זה באותה הוראה עצמה אבל במעשה אחר פשיטא שיכול להורות מה שנראה אליו (מהרי"ק שורש קע"ב וחדושי רשב"א וע"פ):

לב הרב המובהק שמחל על כבודו בכל הדברים האלו או באחד מהם לכל תלמידיו או לאחד מהם כבודו מחול ואף על פי שמחל מצוה על התלמיד להדרו (ואסור לבזותו) (פסקי מהרא"י סימן קכ"ז):

לג יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך:

לד אבידת אביו ואבידת רבו (המובהק) (ב"י וטור ופוסקים מהש"ס) אבידת רבו קודמת ואם היה אביו שקול כנגד רבו אבידת אביו קודמת היה אביו ורבו נושאים משאוי מניח של רבו ואח"כ מניח של אביו היה אביו ורבו עומדים בבית השבי פודה את רבו ואח"כ פודה את אביו ואם היה אביו תלמיד חכם פודה את אביו ואחר כך פודה את רבו: הגה וכן מפרק משאו קודם לרבו ואע"פ שאינו שקול בחכמה כרבו אבל אין מחזיר אבידת אביו קודם עד שיהא שקול כנגד רבו (טור בשם הרא"ש והגה"מ וב"י הוכיח כן ע"ש) י"א הא דרבו קודם לאביו היינו שלומד עמו בחנם אבל אם אביו שוכר לו רבי ומלמדו אביו קודם לכל דבר (ספר החסידים) וכן נראה לי עיקר:

לה אבידתו קודמת לשל אביו ושל רבו:

לו האומר לחבירו איני מקבל ממך אם היית כמשה מלקין אותו משום בזיון : הגה ותלמיד חכם שאמר דבר הלכה בדבר השייך לדידיה (תוס' בשם ר"ת ונ"י) אם אמרה קודם מעשה שומעין לו ואם לאו אין שומעין לו (ש"ס פ' הערל ריש (יבמות דף ע"ז) ותוס' ונ"י שם ד"מ ס"ס רמ"ה) ודוקא שאמר כך קבלתי אבל אם אומר דבר מסברא ומראה פנים לדבריו והוא נראה שומעין לו (נ"י בשם הריטב"א) אבל אין שומעין לדידיה דלמא מדמי דברים להדדי שאינן דומים אבל אם הוא פשוט שומעין לו (רבי' ירוחם סוף נתיב ב' ובשם הרא"ש):

## סימן רמג

**תלמיד חכם היה פטור ממס ומכירת סחורתו מוקדם. ובו ט' סעיפים:**

א תלמידי חכמים לא היו יוצאין בעצמם עם שאר העם לעשות בבנין ובחפירות העיר וכיוצא בזה שלא יתבזו בפני עמי הארץ וכיון שהם פטורים אפילו אחרים במקומם אין שוכרין:

ב במה דברים אמורים כשכל אדם יוצא בעצמו אבל אם אין יוצאין בעצמם אלא שוכרים אחרים במקומם או גובים ממון מבני העיר לעשותו אם דבר שצריך לחיי האדם כגון בארות מים וכיוצא בהם חייבים לתת חלקם (ואם בתחלה הלכו בעצמן ואח"כ נמלכו לשכור אחרים ת"ח חייבים ליתן חלקם) (תשו' מהר"מ במרדכי פ' השותפין) אבל דבר שהוא צריך לשמירת העיר כגון חומות העיר ומגדלותיה ושכר השומרים לא היו חייבין לתת להם כלום שאין צריכין שמירה שתורתן שמירתם ולכן היו פטורים מכל מיני מסים בין

מסים הקצובים על כל בני העיר בין מס שהוא קצוב על כל איש לבדו בין הקבועים בין שאינם קבועים וחייבים בני העיר לפרוע בשבילם אפילו הקבועים על כל איש ואיש: הגה ואפי' אם אמר ההגמון שת"ח עצמם יתנו חייב הצבור לתת בעדם ואם החרימו הצבור על ת"ח ליתן אין בחרם שלהם כלום ות"ח היה יכול להחרים ולשמת הצבור שיתנו בעדו דמיו (ב"י בשם ת' ה"ר נחמיה באלשקר סי' י"ט) ואין חילוק אם הת"ח עשיר או עני (ב"י בשם הרמב"ם ורמ"ה ור"י הלוי) :

ודוקא תלמידי חכמים שתורתם אומנותם אבל אין תורתם אומנותם חייבין ומיהו אם יש לו מעט אומנות או מעט משא ומתן להתפרנס בו כדי חייו ולא להתעשר ובכל שעה שהוא פנוי מעסקיו חוזר על ד"ת ולומד תדיר נקרא תורתו אומנותו: הגה ואין חילוק בין שהוא תופס ישיבה או לא רק שהוא מוחזק לת"ח בדורו שיודע לישא וליתן בתורה ומבין מדעתו ברוב מקומות התלמוד ופירושיו ובפסקי הגאונים ותורתו אומנותו כדרך שנתבאר (ת"ה סי' שמ"ב) ואע"ג דאין בדורינו עכשיו חכם לענין שיתנו לו ליטרא דדהבא אם מבייש מ"מ לענין לפטרו ממס אין מדקדקים בזה רק שיהא מוחזק לת"ח כמו שנתבאר (שם סי' שמ"א) ומ"מ יש מקומות שנהגו לפטור ת"ח ממס ויש מקומות שנהגו שלא לפטרן (שם שמ"ב):

ג ותלמיד חכם המזלזל במצות ואין בו יראת שמים הרי הוא כקל שבצבור:

ד תלמיד חכם שיש לו סחורה למכור לא היו מניחין לשום אדם למכור מאותה סחורה עד שימכור הוא תחלה את שלו ודוקא דליכא עובדי כוכבים דמזבני אבל אי איכא עובדי כוכבים דמזבני לא דהא לית רווחה לצורבא מרבנן ואפסודי להנך בכדי לא מפסדינן:

ה תלמיד חכם שיש לו דין עם אחד ועומד לפני הדיין ויש שם בעלי דינים אחרים שקדמו לפניו תחלה מקדימים דינו של ת"ח ומושיבין אותו:

ו עון גדול הוא לבזות תלמידי חכמים או לשנאותן וכל המבזה את החכמים אין לו חלק לעולם הבא והוא בכלל כי דבר ה' בזה: הגה ואסור לשמש במי ששונה הלכות וכ"ש במי ששונה תלמוד שהוא הגמ' ויקדים לשמש במי ששונה הלכות קודם שישמש במי ששונה גמ' (רבינו ירוחם נתיב ב'):

ז מי שהעידו עליו שביזה ת"ח אפי' בדברים (אפי' שלא בפניו) בית דין היו מנדין אותו ואין מתירים לו עד שירצה החכם שנדוהו בשבילו ואם ביזה את החכם לאחר מותו בית דין היו מנדין אותו והם מתירים לו משיחזור בתשובה: הגה אבל אין דין ת"ח בזמן הזה לענין שיתן לו המבייש ליטרא דדהבא (מהרי"ק שורש קס"ג ומהרי"ו סי' קס"ג) ומ"מ יקנסו הב"ד המבייש לפי המבייש והמתבייש (ריב"ש) ובלבד שלא יתחיל החכם במריבה לבזות בני אדם שלא כדין ויגרום בזה שיבזוהו ויתרסו נגדו (ג"ז שם) ומ"מ אף אם התחיל החכם קצת אין רשות לכל אדם להחציף נגדו לענות לו בעזות (הגהות מרדכי דקדושין) והכל לפי ראות הדיינים:

ח החכם עצמו היה מנדה לכבודו לעם הארץ שהפקיר כנגדו ואין צריך לא עדות ולא התראה ואין מתירין לו עד שירצה החכם ואם מת החכם באים שלשה ומתירין לו ואם רצה החכם למחול לו ולא נידהו הרשות בידו: הגה י"א שבזמן הזה אין ת"ח יכול לנדות לכבוד עצמו ולא לעשות דינא לנפשיה (מהרי"ק ומהרי"ו שם ובפסקי מהרא"י סי' רצ"ה) ויש חולקים ובלבד שיהא מוחזק וראוי לכך (ריב"ש ומהר"ד כהן) (ועי' לקמן סוף סי' של"ד):

ט אע"פ שיש רשות לחכם לנדות לכבודו אינו שבח לת"ח שינהיג עצמו בדבר זה בד"א שחירפוהו בסתר אבל אם חירפוהו בפרהסיא אסור לו למחול על כבודו אלא נוקם ונוטר הדבר כנחש עד שיבקש ממנו מחילה ויסלח לו:

## סימן רמד

**קימה והידור בפני חכם אפילו אינו רבו. ובו י"ח סעיפים:**

א מצות עשה לקום מפני כל חכם אפי' אינו זקן אלא יניק וחכים ואפי' אינו רבו (רק שהוא גדול ממנו וראוי ללמוד ממנו) (טור בשם הרמב"ם ור"ן פ"ק דקדושין) וכן מצוה לקום מפני שיבה דהיינו בן שבעים שנה (אפילו הוא ע"ה ובלבד שלא יהיה רשע) (ב"י בשם התוס' ובהגהות מיי' פ"ו ומרדכי פ"ק דקדושין ור' ירוחם ור"ן ור"ת):

ב מאימתי חייב לקום מפניהם משיגיע לתוך ארבע אמותיו עד שיעברו מכנגד פניו ורכוב כמהלך דמי:

ג אסור להעצים עיניו ממנו קודם שיגיע לתוך ארבע אמותיו כדי שלא יצטרך לקום מפניו כשיגיע לתוך ארבע אמותיו:

ד אין עומדים מפניהם לא בבית הכסא ולא בבית המרחץ דכתיב תקום והדרת קימה שיש בה הידור (ודוקא בבית הפנימי של מרחץ אבל בבית החיצון עומדים): (ב"י בשם הגמ' וריי"ף וראש"ו ור' ירוחם ואגודה וסמ"ג סכ"ב):

ה אין בעלי אומניות חייבים לעמוד בפני תלמיד חכם בשעה שעוסקים במלאכתן ואם הוא עוסק במלאכת אחרים ורוצה להחמיר על עצמו לעמוד מפניו אינו רשאי:

ו אין ראוי לחכם שיטריח על הצבור לכוין לעבור לפניהם שיעמדו מפניו אלא ילך לו בדרך קצרה כדי שלא ירבו לעמוד ואם יוכל להקיף הדרך כדי שלא יעבור לפניהם זכות הוא לו:

ז אפי' חכם שהוא ילד עומד בפני הזקן המופלג בזקנה ואינו חייב לעמוד מלא קומתו אלא כדי להדרו ואפילו זקן עובד כוכבים מהדרים אותו בדברים ונותנים לו יד לסומכו:

ח שני חכמים ושני זקנים אין אחד צריך לקום מפני חבירו אלא יעשה לו הידור (ואפי' הרב לתלמידו יעשה לו הידור קצת) (מהגהת מיימוני פ"ה דת"ת בשם רמ"ך):

ט הרואה חכם עובר אינו עומד עד שיגיע לתוך ארבע אמותיו וכיון שעבר מלפניו יושב ואם הוא רבו מובהק עומד מלפניו מלא עיניו ואינו יושב עד שיתכסה מעיניו או עד שישב במקומו:

י אם הוא מופלג בחכמה אפי' אינו רבו דינו כרבו מובהק (מי שהוא גדול הדור ומפורסם בדורו בכך נקרא מופלג בחכמה) (ת"ה סימן קל"ח ותוס'):

יא אפילו בשעה שהוא עוסק בתורה צריך לעמוד מפניו:

יב חכם אפי' הוא מופלג בחכמה רשאי לעמוד בפני מי שהוא בעל מעשים (ר"ן בשם הרמב"ן):

יג ראה אב בית דין עומד מלפניו משיראנו מרחוק מלא עיניו עד שיעבור מלפניו ארבע אמות:

יד ראה את הנשיא עומד מלפניו מלא עיניו ואינו יושב עד שישב במקומו או עד שיתכסה מעיניו וכולם שמחלו על כבודם כבודם מחול ואעפ"כ מצוה לכבדם ולקום מפניהם קצת:

טו כשהנשיא נכנס לבית המדרש עומדים ואינם יושבים עד שיאמר להם שבו כשאב בית דין נכנס עושים לו שורות עומדים מכאן ומכאן עד שישב במקומו כשהחכם נכנס כל שיגיע לו בארבע אמותיו עומד מלפניו אחד עומד ואחד יושב עד שנכנס במקומו:

טז בני חכמים ות"ח בזמן שהרבים צריכים להם מפסיעים על ראשי העם ונכנסים למקומם ואין שבח לתלמיד חכם שיכנס באחרונה יצא לצרכיו נכנס וחוזר למקומו:

יז בני חכמים שאבותיהם ממונים פרנסים על הצבור בזמן שיש בהם דעת לשמוע נכנסים ויושבים לפני אביהם והופכים פניהם כנגד אביהם ואם אין בהם דעת לשמוע הופכים פניהם כלפי העם:

יח היו ביחד חכם שמופלג בחכמה והוא בחור וזקן שמופלג בזקנה והוא חכם קצת בישיבה של דין או של תורה הולכים אחר החכמה להושיב החכם בחור בראש ולדבר תחילה ובמסיבה של משתה או של נישואים הולכים אחר הזקנה להושיבו בראש ואם החכם מופלג בחכמה והזקן אינו מופלג בזקנה בכל מקום הולכים אחר החכמה ואם הזקן מופלג בזקנה והחכם אינו מופלג בחכמה בכל מקום הולכים אחר הזקנה הואיל והוא חכם קצת ואם אין שום אחד מהם מופלג לא זה בחכמה ולא זה בזקנה הזקן קודם בכל מקום:

## סימן רמה

**חייב כל אדם ללמד לבנו ולהעמיד תלמידים. ובו כ"ב סעיפים:**

א מצות עשה על האיש ללמד את בנו תורה ואם לא למדו אביו חייב ללמד לעצמו (וע"ל סי' רמ"ג סעיף ו'):

ב היה הוא צריך ללמוד ויש לו בן ללמוד ואין ידו משגת להספיק לשניהם אם שניהם שוים הוא קודם לבנו ואם בנו נבון ומשכיל מה שילמד יותר ממנו בנו קודמו ואף על פי כן לא יבטל הוא:

ג כשם שמצוה ללמד את בנו כך מצוה ללמד את בן בנו שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך ולא לבן בנו בלבד אלא מצוה על כל חכם מישראל ללמד לתלמידים שגם הם נקראים בנים אלא שמצוה להקדים בנו לבן בנו ובן בנו לבן חבירו:

ד חייב להשכיר מלמד לבנו ללמדו אבל לבן חבירו אינו חייב להשכיר: הגה והיו כופין ליה לשכור לבנו מלמד ואם אינו בעיר ויש לו נכסים אם אפשר לאודועי ליה מודיעים ליה ואם לאו יורדים לנכסיו ושוכרים מלמד לבנו (הגהות מיימוני פ"א דת"ת בשם הר"מ):

ה מאימתי מתחיל ללמד לבנו משיתחיל לדבר מתחיל ללמדו תורה צוה לנו וגו' ופסוק ראשון מפרשת שמע ואח"כ מלמדו מעט מעט עד שיהא כבן ששה או כבן שבעה ואז מוליכו אצל מלמדי תינוקות:

ו היה מנהג בעיר שלוקח מלמד תינוקות שכר חייב ללמדו בשכר עד שיקרא תורה שבכתב כולה ואינו חייב ללמדו בשכר משנה וגמרא והני מילי דלא אפשר דדחיקא ליה שעתא אבל אם אפשר ליה מצוה לאגמוריה משנה וגמרא הלכות ואגדות:

ז מושיבין מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר וכל עיר שאין בה מלמד תינוקות היו מחרימים אנשי העיר עד שיושיבו מלמד תינוקות ואם לא הושיבו מחריבין העיר שאין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן (ועיין בחושן המשפט סימן קס"ג סעיף ג'):

ח מכניסים התינוקות להתלמד בן חמש שנים שלימות ובפחות מכאן אין מכניסין אותן ואם הוא כחוש מכניסין אותו בן ו' שנים שלימות: הגה ומ"מ מיד שיהיה בן ג' שנים שלימות מלמדין אותו אותיות התורה כדי שירגיל עצמו לקרות בתורה (הרב אברבנאל בפירוש לאבות):

ט אפילו תינוק שאינו מבין לקרות לא יסלקוהו משם אלא ישב עם האחרים אולי יבין:

י לא יכה אותו המלמד מכת אויב מוסר אכזרי לא בשוטים ולא במקל אלא ברצועה קטנה:

יא יושב ומלמדם כל היום וקצת מהלילה כדי לחנכם ללמוד ביום ובלילה:

יב לא יבטלו התינוקות כלל חוץ מערב שבת וערב יום טוב בסוף היום:

יג אין מבטלין התינוקות אפי' לבנין בית המקדש:

יד אין קורין לתינוקות בשבת מתחלה מה שלא למדו משום טורח שבת אבל מה שקראו פעם אחת שונים אותו להם בשבת:

טו כ"ה תינוקות מספיק להם מלמד אחד היו יותר על כ"ה עד מ' מושיבין אחר לסייעו בלימודם: הגה ואפי' שכרו הקהל מלמד לכל תינוקות סתם הוא מושיב אחר לסייע בעדו והם יתנו לו שכרו (נ"י פ' לא יחפור) וי"א דאם אין בעיר כ"ה תינוקות אין בני העיר חייבים לשכור להם מלמד (הגהות מיי' פ"ב דת"ת ותוס' ור' ירוחם) וי"א דאפי' בפחות מזה חייבים (שם בנ"י) היו יותר מארבעים מעמידים שנים:

טז מוליכים הקטן ממלמד למלמד אחר שהוא מהיר ממנו בין במקרא בין בדקדוק במה דברים אמורים כשהיו שניהם בעיר אחת ואין נהר מפסיק ביניהם אבל מעיר לעיר או מצד הנהר לצדו באותה העיר אין מוליכים אותו אלא אם כן היה גשר בנין בריא שאינו ראוי ליפול מהרה:

יז מלמד תינוקות שמניח התינוקות ויוצא או שעושה מלאכה אחרת עמהם או שמתרשל בתלמודו הרי זה בכלל ארור עושה מלאכת ה' רמיה לפיכך אין להושיב מלמד אלא בעל יראה מהיר לקרוא ולדקדק: הגה ואין למלמד לנעור בלילה יותר מדאי שלא יהיה עצל ביום ללמוד וכן לא יתענה או לעצור במאכל ומשתה או לאכול ולשתות יותר מדאי כי כל אלו הדברים גורמים שלא יוכל ללמד היטב וכל המשנה ידו על התחתונה ומסלקין ליה (מרדכי פ' האומנין מהירושלמי) ושאר דיני מלמד עיין בחושן המשפט סי' של"ד ושל"ה:

יח אם יש כאן מלמד שמלמד לתינוקות ובא אחר טוב ממנו מסלקין הראשון מפני השני:

יט אם יש כאן שני מלמדים האחד קורא הרבה ואין מדקדק עמהם להבינם על נכון ואחד אינו קורא כל כך אלא שמדקדק עמהם להבינם לוקחין אותו שמדקדק יותר:

כ מי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות מפני שאמותיהם מביאות בניהם ואין המלמד צריך שתהיה אשתו שרויה עמו בבית הספר אלא היא בביתה והוא מלמד במקומו:

כא לא תלמד אשה תינוקות מפני אביהם שמביאים בניהם:

כב אחד מבני החצר או מבני מבוי שביקש ליעשות מלמד תינוקות אין שכניו יכולים למחות בידו וכן מלמד תינוקות שבא חבירו ופתח בית ללמד תינוקות בצדו כדי שיבואו לו תינוקות אחרים או כדי שיבואו התינוקות שאצל זה לזה אין יכולים למחות בידו שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר: הגה רב היושב בעיר ולומד לרבים יכול חכם אחר לבא וללמוד ג"כ שם אפילו מקפח קצת פרנסת הראשון כגון שהקהל קבלו הראשון עליהם לרב ונוטל פרס מהם על זה אפי' הכי יכול השני לבא לדור שם ולהחזיק רבנות בכל דבר כמו הראשון אם הוא גדול וראוי לכך (מהרי"ו סי' קנ"א ומהרא"י בפסקיו סי' קנ"ח ע"ש תשו' הגדולים) אבל אם בא חכם אכסנאי לעיר אין לו לקפח שכר הרב הדר שם לעשות חופות וקידושין וליטול השכר הבא מהם הואיל והוא פרס הרב הדר שם אבל מותר לעשות החופה ולתת השכר לרב הקבוע וכן מותר לו לדון בין שני בעלי דינין שבעיר הבאים לפניו לדון דדלמא הרב שבעיר אין ממוצע להם אבל אין לו להורות

איסור והיתר או לדרוש לנהוג שררה באתריה דחבריה (מהרי"ק שורש ק"ע ומהר"ד בתשובה כ"ב) מי שהוחזק לרב בעיר אפי' החזיק בעצמו באיזה שררה אין להורידו מגדולתו אע"פ שבא לשם אחר גדול ממנו (ריב"ש סימן רע"א) אפילו בנו ובן בנו לעולם קודמים לאחרים כל זמן שממלאים מקום אבותיהם ביראה והם חכמים קצת (רמב"ם פ"א מהלכות מלכים) ובמקום שיש מנהג לקבל רב על זמן קצוב או שמנהג לבחור במי שירצו הרשות בידם (כל בו) אבל כל שקבלו הקהל עליהם וכל שכן אם עשו ברצון השררה אין לשום גדול בעולם להשתרר עליו ולהורידו (שם בריב"ש):

## סימן רמו

**שחייב כל אדם בתלמוד תורה והיאך לומדים בשכר. ובו כ"ו סעיפים:**

א כל איש ישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורים בין בחור בין זקן גדול אפי' עני המחזר על הפתחים אפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה. (ובשעת הדחק אפילו לא קרא רק ק"ש שחרית וערבית לא ימושו מפיך קרינן ביה) (הגהות מיימוני פ"א וסמ"ג עשין י"ב) ומי שא"א לו ללמוד מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני הטרדות שיש לו יספיק לאחרים הלומדים: הגה ותחשב לו כאילו לומד בעצמו (טור) ויכול אדם להתנות עם חבירו שהוא יעסוק בתורה והוא ימציא לו פרנסה ויחלוק עמו בשכר אבל אם כבר עסק בתורה אינו יכול למכור לו חלקו בשביל ממון שיתן לו (תא"ו נתיב ב' מש"ס דסוטה):

ב ילמוד אדם תורה ואח"כ ישא אשה שאם ישא אשה תחילה א"א לו לעסוק בתורה מאחר שרחיים בצוארו ואם א"א לו בלא אשה מפני שיצרו מתגבר עליו ישא אשה תחילה:

ג עד אימתי חייב ללמוד עד יום מותו שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך וכל זמן שלא יעסוק בתורה הוא שוכח:

ד חייב אדם לשלש למודו שליש בתורה שבכתב דהיינו הארבעה ועשרים שליש במשנה דהיינו תורה שבעל פה ופי' תורה שבכתב בכלל זה שליש בתלמוד דהיינו שיבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו ויוציא דבר מתוך דבר וידמה דבר לדבר וידון במדות שהתורה נדרשת בהם עד שידע היאך עיקר המצות והיאך יוצא האסור והמותר וכיוצא בזה דברים שלמד מפי השמועה כיצד היה בעל אומנות ועוסק במלאכתו ג' שעות ביום וט' בתורה קורא ג' מהם בתורה שבכתב ובג' תורה שבעל פה ובג' יבין דבר מתוך דבר במה דברים אמורים בתחילת לימודו של אדם אבל כשיגדיל בתורה ולא יהא צריך ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה יקרא בעתים מזומנים תורה שבכתב ודברי תורה שבעל פה כדי שלא ישכח דבר מדיני התורה ויפנה כל ימיו לתלמוד בלבד לפי

רוחב לבו וישוב דעתו: הגה וי"א שבתלמוד בבלי שהוא בלול במקרא במשנה וגמרא אדם יוצא ידי חובתו בשביל הכל (טור בשם ר"ת וע"פ ע"ל סי' רמ"ה ס"ו) ואין לאדם ללמוד כי אם מקרא משנה וגמרא והפוסקים הנמשכים אחריהם ובזה יקנה העולם הזה והעוה"ב אבל לא בלמוד שאר החכמות (ריב"ש סי' מ"ה ותלמידי רשב"א) ומ"מ מותר ללמוד באקראי בשאר חכמות ובלבד שלא יהיו ספרי מינים וזהו נקרא בין החכמים טיול בפרדס ואין לאדם לטייל בפרדס רק לאחר שמלא כריסו בשר ויין והוא לידע איסור והיתר ודיני המצות (רמב"ם סוף מדע ס"פ ד' מהל' יסודי התורה):

ה מקום שנהגו ללמד תורה שבכתב בשכר מותר ללמד בשכר אבל תורה שבע"פ אסור ללמד בשכר לא מצא מי שילמדנו בחנם ילמוד בשכר ואע"פ שהוצרך ללמוד בשכר לא יאמר כשם שלמדתי בשכר כך אלמד בשכר אלא ילמד לאחרים בחנם ומה שנהגו האידנא ללמד הכל בשכר אם אין לו במה להתפרנס שרי ואפי' יש לו אם הוא שכר בטלה דמוכח שמניח כל עסקיו ומשאו ומתנו שרי (וכל חידושי סופרים דהיינו מה שנתקן מדרבנן מותר ליטול שכר ללמדו) (הגהות מיימוני פ"א):

ו אשה שלמדה תורה יש לה שכר אבל לא כשכר האיש מפני שאינה מצווה ועושה ואע"פ שיש לה שכר צוו חז"ל שלא ילמד אדם את בתו תורה מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד ומוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה כאילו מלמדה תיפלות (פי' דבר עבירה) בד"א תורה שבע"פ אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחלה ואם מלמדה אינו כמלמד' תיפלות (רמב"ם וסמ"ג ולא כמקצת ספרי הטור) : הגה ומ"מ חייבת האשה ללמוד דינים השייכים לאשה (אגור בשם סמ"ג) ואשה אינה חייבת ללמד את בנה תורה ומ"מ אם עוזרת לבנה או לבעלה שיעסקו בתורה חולקת שכר בהדייהו (הגהות מיי' פ"א דת"ת וסמ"ג):

ז אין מלמדין תורה לתלמיד שאינו הגון אלא מחזירין אותו למוטב ומנהיגין אותו בדרך ישרה ובודקין אותו ואח"כ מכניסין אותו לבית המדרש ומלמדין אותו:

ח הרב שאינו הולך בדרך טובה אע"פ שחכם גדול הוא וכל העם צריכים לו אין למדין ממנו עד שיחזור למוטב:

ט כיצד מלמדין הרב יושב בראש והתלמידים לפניו מוקפים כעטרה כדי שיהיו כולם רואים את הרב ושומעין דבריו ולא ישב הרב על הכסא ותלמידיו על הקרקע אלא או הכל על הארץ או הכל על הכסאות: הגה וי"א דוקא כשהגיעו התלמידים לכלל סמיכה (הר"ן פ"ב דמגילה) ורב הלומד על ידי מתורגמן ודיניו נתבארו בפנים ולא כתבן הרב כי אינן שכיחין:

י הרב שלימד ולא הבינו התלמידים לא יכעוס עליהם אלא שונה וחוזר הדבר כמה פעמים עד שיבינו עומק ההלכה ולא יאמר התלמיד הבנתי והוא לא הבין אלא שואל

וחוזר ושואל כמה פעמים ואם יכעוס עליו רבו יאמר לו רבי תורה היא וללמוד אני צריך ודעתי קצרה:

**יא** ולא יהא התלמיד בוש מחבירו שלמד בפעם ראשונה או שניה והוא לא למד אפי' אחר כמה פעמים שאם נתבייש מדבר זה נמצא נכנס ויוצא לבית המדרש והוא לא למד כלום ועל כן אמרו לא הביישן למד ולא הקפדן מלמד בד"א שלא הבינו התלמידים הדבר מפני עמקו או מפני דעתן שהיא קצרה אבל אם ניכר לרב שהם מתרשלים בדברי תורה ומתרפים עליהם ולפיכך לא הבינו חייב לכעוס עליהם ולהכלימם בדברים כדי לחדדן ועל זה אמרו זרוק מרה בתלמידים לפיכך אין ראוי לרב לנהוג קלות ראש בפני התלמידים ולא לשחוק בפניהם ולא לאכול ולשתות עמהם כדי שתהא אימתו מוטלת עליהם וילמדו ממנו מהרה:

**יב** אין שואלין את הרב כשיכנס לבית המדרש מיד עד שתתישב דעתו עליו ואין התלמיד שואל כשיכנס עד [שיתיישב] וינוח ואין שואלים שנים כאחד ואין שואלים את הרב מענין אחר אלא מאותו ענין שהם עוסקים בו כדי שלא יתבייש ויש לרב להטעות את התלמידים בשאלותיו ובמעשים שעושה לפניהם כדי לחדדם וכדי שידע אם הם זוכרים מה שלומדים ואין צריך לומר שיש לו רשות לשאול אותם בענין אחר שאין עוסקים בו כדי לזרזם:

**יג** אין שואלים מעומד ואין משיבים מעומד (וי"א כששואלים דבר הלכה צריך לעמוד) (תוספת פרק פסולי המוקדשין בשם הירושלמי) ולא מגבוה ולא מרחוק ולא מאחורי הזקנים ואין שואלים אלא בענין ואין שואלים אלא מיראה ולא ישאל בענין יותר מג' הלכות:

**יד** שנים ששאלו אחד שאל כענין ואחד שאל שלא כענין נזקקים לכענין מעשה ושאינו מעשה נזקקים למעשה הלכה ומדרש נזקקין להלכה מדרש ואגדה נזקקין למדרש אגדה וקל וחומר נזקקין לקל וחומר קל וחומר וגזרה שוה נזקקין לקל וחומר:

**טו** היו השואלים אחד חכם ואחד ת"ח נזקקין לחכם תלמיד חכם ועם הארץ נזקקין לת"ח שניהם חכמים שניהם תלמידים שניהם עמי הארץ שאלו שנים בשתי הלכות או בשתי שאלות שתי תשובות שני מעשים הרשות ביד המשיב למי שירצה יקדים. (ממזר ת"ח קודם לכהן עם הארץ) (לשון הטור בשם חז"ל):

**טז** אין ישנים בבית המדרש וכל המתנמנם בבית המדרש חכמתו נעשית קרעים שנאמר וקרעים תלביש נומה:

**יז** אין משיחין בבית המדרש אלא בדברי תורה אפילו מי שנתעטש אין אומרים לו רפואה בבית המדרש וקדושת בית המדרש חמורה מקדושת בית הכנסת:

יח ת"ת שקול כנגד כל המצות היה לפניו עשיית מצוה ות"ת אם אפשר למצוה להעשות ע"י אחרים לא יפסיק תלמודו ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתורתו:

יט תחלת דינו של אדם על ת"ת ואחר כך על שאר מעשיו:

כ לעולם יעסוק אדם בתורה אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה:

כא אין דברי התורה מתקיימים במי שמתרפה עצמו עליהם ולא בלומדים מתוך עידון ומתוך אכילה ושתייה אלא במי שממית עצמו עליה ומצער גופו תמיד ולא יתן שנה לעיניו ותנומה לעפעפיו: הגה ולא יחשוב האדם לעסוק בתורה ולקנות עושר וכבוד עם הלמוד כי מי שמעלה מחשבה זו בלבו אינו זוכה לכתרה של תורה אלא יעשה תורתו קבע ומלאכתו עראי וימעט בעסק ויעסוק בתורה ויסיר תענוגי הזמן מלבו ויעשה מלאכה כל יום כדי חייו אם אין לו מה יאכל ושאר היום והלילה יעסוק בתורה ומעלה גדולה למי שמתפרנס ממעשה ידיו שנאמר יגיע כפיך כי תאכל וגו' כל המשים על לבו לעסוק בתורה ולא לעשות מלאכה להתפרנס מן הצדקה הרי זה מחלל השם ומבזה התורה שאסור ליהנות מדברי תורה וכל תורה שאין עמה מלאכה גוררת עון וסופו ללסטם הבריות (לשון הטור) וכל זה בבריא ויכול לעסוק במלאכתו או בדרך ארץ קצת ולהחיות עצמו (רבינו יונה ורבינו ירוחם נתיב ב' וכ"כ הרמ"ה) אבל זקן או חולה מותר ליהנות מתורתו ושיספקו לו (לכ"ע) ויש אומרים דאפילו בבריא מותר (בית יוסף בשם תשובת רשב"ץ) ולכן נהגו בכל מקומות ישראל שהרב של עיר יש לו הכנסה וספוק מאנשי העיר כדי שלא יצטרך לעסוק במלאכה בפני הבריות ויתבזה התורה בפני ההמון (אברבנאל בפירוש מסכת אבות) ודוקא חכם הצריך לזה אבל עשיר אסור ויש מקילין עוד לומר דמותר לחכם ולתלמידיו לקבל הספקות מן הנותנים כדי להחזיק ידי לומדי תורה שעל ידי זה יכולין לעסוק בתורה בריוח ומ"מ מי שאפשר לו להתפרנס היטב ממעשה ידיו ולעסוק בתורה מדת חסידות הוא ומתת אלהים היא אך אין זה מדת כל אדם שא"א לכל אדם לעסוק בתורה ולהחכים בה ולהתפרנס בעצמו (גם זה בתשובה הנזכרת) וכל זה דשרי היינו שנוטל פרס מן הצבור או הספקה קבועה אבל אין לו לקבל דורונות מן הבריות והא דאמרי' כל המביא דורון לחכם כאלו מקריב בכורים היינו בדורונות קטנים שכן דרך בני אדם להביא דורון קטן לאדם חשוב אפי' הוא עם הארץ (רבינו ירוחם בשם רבינו יונה) ושרי לתלמיד חכם למטעם מידי מהוראתו כדי לברר הוראתו אבל ליקח מתנה דבר חשוב ממה שהתיר אסור (הגהות אשיר"י פ"ק דעבודת כוכבים) ודאשתמש בתגא חלף (הג"מ וסמ"ג) וי"א דזהו המשתמש בשמות (שם בשם אבות דר' נתן) ומותר לצורבא מרבנן לאודועי נפשיה באתרא דלא ידעי ליה (בנדרים דף ס"ב וסמ"ג והג"מ שם ות' רשב"א סי' פ"ד) אם צריך הוא לכך:

כב ברית כרותה שכל הלומד בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח וכל היגע בתלמודו בצנעה מחכים שנא' ואת צנועים חכמה וכל המשמיע קולו בשעת תלמודו מתקיים בידו אבל הקורא בלחש במהרה הוא שוכח:

כג מי שרוצה לזכות בכתרה של תורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפי' אחת מהן בשינה באכילה ושתיה ושיחה וכיוצא בהם אלא בדברי חכמה ותלמוד תורה: הגה כי אין אדם לומד רוב חכמתו כי אם בלילה (לשון הטור מרמב"ם) ויש לאדם להתחיל ללמוד בלילה מט"ו באב ואילך ומאן דלא מוסיף יסיף (נ"י פרק יש נוחלין וש"ס ורמב"ם [*ליתא ברמב"ם] שם דף קכ"א ע"ב וסוף תענית ע"ש):

כד כל בית שאין דברי תורה נשמעים בו בלילה אש אוכלתו:

כה כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק או שקרא ושנה ופירש להבלי העולם והניח תלמודו וזנחו הרי זה בכלל כי דבר ה' בזה (ואסור לדבר בשיחת חולין (הגהות מיימוני פ"ד בשם חז"ל) ועיין בא"ח סימן ש"ז סעיף י"ז):

כו כל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני וכל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר: הגה כשמסיים מסכתא מצוה לשמוח ולעשות סעודה ונקראת סעודת מצוה (נ"י פ' יש נוחלין ומימרא דאביי פ' כל כתבי) ואסור לעסוק בדברי תורה במקומות המטונפים ולכן אמרו שאסור לתלמיד חכם לעמוד במקומות המטונפים מפני שלא יהרהר בדברי תורה (פשוט פ' מי שמתו) ומ"מ מותר ליכנס למרחץ אף מתוך הלכה שאינה פסוקה (ת"ה סי' ס"א) ולא חיישינן שיהרהר דבמרחץ שומר עצמו מהרהור תורה (סברת הרב דלא כמסקנת ת"ה שמגמגם בזה):

## סימן רמז

**גודל שכר צדקה ואם כופין עליה. ובו ד' סעיפים:**

א מצות עשה ליתן צדקה כפי השגת יד וכמה פעמים נצטוינו בה במצות עשה ויש לא תעשה במעלים עיניו ממנה שנאמר לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך וכל המעלים עיניו ממנה נקרא בליעל וכאילו עובד אלילים ומאד יש ליזהר בה כי אפשר שיבא לידי שפיכות דמים שימות העני המבקש אם לא יתן לו מיד כעובדא דנחום איש גם זו:

ב לעולם אין אדם מעני מן הצדקה ולא דבר רע ולא היזק מתגלגל על ידה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום:

ג כל המרחם על העניים הקב"ה מרחם עליו: הגה ויתן האדם אל לבו שהוא מבקש כל שעה פרנסתו מהקב"ה וכמו שהוא מבקש שהקב"ה ישמע שועתו כך הוא ישמע שועת עניים גם יתן אל לבו כי הוא גלגל החוזר בעולם וסוף האדם שיבא הוא או בנו או בן בנו לידי מדה זו וכל המרחם על אחרים מרחמין עליו (מלשון הטור):

ד הצדקה דוחה את הגזירות הקשות וברעב תציל ממות כמו שאירע לצרפית : הגה והיא מעשרת ואסור לנסות הקב"ה כי אם בדבר זה שנאמר ובחנוני נא בזאת וגו' (טור מגמרא פ"ק דתענית) וי"א דוקא בנתינת מעשר מותר לנסות הקב"ה אבל לא בשאר צדקה (ב"י דכך משמע מש"ס שם):

## סימן רמח

**מי חייב בה ומי ראוי לקבלה. ובו ח' סעיפים:**

א כל אדם חייב ליתן צדקה אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן ממה שיתנו לו ומי שנותן פחות ממה שראוי (לו) ליתן בית דין היו כופין אותו ומכין אותו מכת מרדות עד שיתן מה שאמדוהו ליתן ויורדים לנכסיו בפניו ולוקחין ממנו מה שראוי לו ליתן:

ב ממשכנים על הצדקה אפילו בערב שבת:

ג יתומים אין פוסקין עליהם צדקה אפי' לפדיון שבויים אפילו יש להם ממון הרבה אא"כ פוסקין עליהם לכבודם כדי שיצא להם שם: הגה ודוקא צדקה שאין לה קצבה או שיש לה קצבה על נכסי יתומים ויכולין להמתין עד שיגדלו כגון שיש להם טבל ואינן צריכין לאכול עכשיו אבל אם צריכים לאכול עכשיו מעשרין ותורמין להם וה"ה בצדקה שיש לה קצבה כגון שהיו להם קרובים עניים והיה להם קצבה מאביהם כל שנה ושנה ואין להם לאכול רק זו או יחזרו על הפתחים ויהיה גנאי ליתומים האפוטרופוס שלהם נותן מנכסיהם הקצבה לקרוביהם (תשובת ר"י מינץ סימן א'):

ד גבאי צדקה אין מקבלין מהנשים ומהעבדים ומהתינוקות אלא דבר מועט אבל לא דבר גדול שחזקתו גזול או גנוב משל אחרים וכמה הוא דבר מועט. הכל לפי עושר הבעלים ועניותם והני מילי בסתמא אבל אם הבעל מוחה אפילו כל שהוא אסור לקבל מהם:

ה אם האשה השכירה מלמד לבנה אם ידע הבעל ושתיק ודאי ניחא ליה במה שעשתה אבל אם מוחה לאלתר אין במעשיה כלום (ואפי' אם נושאת ונותנת תוך הבית יוכל למחות בה) (ב"י בשם תשובת הרא"ש כלל י"ג):

ו בן שאוכל אצל אביו ועבד האוכל עם רבו נותן פרוסה לעני או לבנו של אוהבו ואינו חושש משום גזל שכך נהגו בעלי בתים:

ז אדם שוע שנותן צדקה יותר מהראוי לו או שמיצר לעצמו ונותן לגבאי כדי שלא יתבייש אסור לתובעו ולגבות ממנו צדקה והגבאי שמכלימו ושואל ממנו עתיד הקב"ה ליפרע ממנו:

ח הרוצה לזכות לעצמו יכוף יצרו הרע וירחיב ידו וכל דבר שהוא לשם שמים יהיה מהטוב והיפה. אם בנה בית תפלה יהיה נאה מבית ישיבתו. האכיל רעב יאכיל מהטוב והמתוק שבשולחנו. כיסה ערום יכסה מהיפה שבכסותו. הקדיש דבר יקדיש מהיפה שבנכסיו וכן הוא אומר כל חלב לה':

## סימן רמט

**כמה חייב ליתן וכיצד יתננה. ובו ט"ז סעיפים:**

א שיעור נתינתה אם ידו משגת יתן כפי צורך העניים ואם אין ידו משגת כל כך יתן עד חומש נכסיו מצוה מן המובחר ואחד מעשרה מדה בינונית פחות מכאן עין רעה וחומש זה שאמרו שנה ראשונה מהקרן מכאן ואילך חומש שהרויח בכל שנה: הגה ואל יבזבז אדם יותר מחומש שלא יצטרך לבריות (ב"י בשם הגמ' פ' נערה שנתפתתה) ודוקא כל ימי חייו אבל בשעת מותו יכול אדם ליתן צדקה כל מה שירצה (ג"ז שם פ' מציאת האשה ומייתי לה רי"ף ורא"ש ור"ן ומרדכי) ואין לעשות ממעשר שלו דבר מצוה כגון נרות לבית הכנסת או שאר דבר מצוה רק יתננו לעניים (מהרי"ל הל' ראש השנה):

ב לעולם לא ימנע אדם עצמו פחות משלישית השקל לשנה ואם נתן פחות מזה לא קיים מצות צדקה:

ג צריך ליתן הצדקה בסבר פנים יפות בשמחה ובטוב לבב ומתאונן עם העני בצערו ומדבר לו דברי תנחומין ואם נתנה בפנים זועפות ורעות הפסיד זכותו:

ד אם שאל לו העני ואין לו מה יתן לו לא יגער בו ויגביה קולו עליו אלא יפייסנו בדברים ויראה לבו הטוב שרצונו ליתן לו אלא שאין ידו משגת: הגה ואסור להחזיר העני השואל ריקם אפילו אין נותן לו רק גרוגרת אחת שנאמר אל ישוב דך נכלם (לשון הטור לקמן סי' ר"ן בשם הרמב"ם):

ה אם יכול לעשות לאחרים שיתנו שכרו גדול משכר הנותן:

ו שמונה מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו מעלה הגדולה שאין למעלה ממנה המחזיק ביד ישראל המך ונותן לו מתנה או הלואה או עושה שותפות או ממציא לו מלאכה כדי לחזק ידו שלא יצטרך לבריות ולא ישאל ועל זה נאמר והחזקת בו:

ז פחות מזה הנותן צדקה לעני ולא ידע למי יתן ולא ידע העני ממי מקבל וקרוב לזה הנותן לקופה של צדקה ולא יתן אדם לקופה של צדקה אלא אם כן יודע שהממונה עליה נאמן ויודע לנהוג בה כשורה:

ח פחות מזה שיודע הנותן למי נותן ולא ידע העני ממי לוקח כגון גדולי החכמים שהיו הולכים בסתר ומשליכים המעות בפתחי העניים וכזה ראוי לעשות ומעלה טובה היא אם אין ממונים על הצדקה נוהגים כשורה:

ט פחות מזה שיודע העני ממי נוטל ולא ידע הנותן למי נותן כגון החכמים שהיו צוררים המעות בסדיניהם ומשליכים אותם לאחוריהם ובאים העניים ונוטלין כדי שלא יהיה להם בושה:

י פחות מזה שיתן לעני בידו קודם שישאל:

יא פחות מזה שיתן לו כראוי אחר שישאל:

יב פחות מזה שיתן לו פחות מהראוי בסבר פנים יפות:

יג **פחות מזה שיתן לו בעצב:** הגה ועל כל פנים לא יתפאר האדם בצדקה שנותן ואם מתפאר לא די שאינו מקבל שכר אלא אפילו מענישין אותו עליה (סמ"ג מביאו ב"י סי' רמ"ז) ומ"מ מי שמקדיש דבר לצדקה מותר לו שיכתוב שמו עליו שיהא לו לזכרון וראוי לעשות כן (תשובת רשב"א סימן תקפ"ב):

יד טוב ליתן פרוטה לעני קודם כל תפלה שנאמר אני בצדק אחזה פניך:

טו גבאי צדקה שיש בידם מעות צדקה ישיאו בהם בתולות עניות שאין צדקה גדולה מזו:

טז יש מי שאומר שמצות בית הכנסת עדיפא ממצות צדקה ומצות צדקה לנערים ללמוד תורה או לחולים עניים עדיף ממצות בית הכנסת: הגה מה שנוהגין לפסוק צדקה עבור מתים בשעת הזכרת נשמות מנהג ותיקין הוא ומהני לנשמותיהם (רוקח סי' רי"ז):

## סימן רנ

**כמה ראוי ליתן לכל אחד ואחד. ובו ה' סעיפים:**

א כמה נותנין לעני די מחסורו אשר יחסר לו כיצד אם היה רעב יאכילוהו היה צריך לכסות יכסוהו אין לו כלי בית קונה לו כלי בית ואפי' אם היה דרכו לרכוב על סוס ועבד לרוץ לפניו כשהיה עשיר והעני קונה לו סוס ועבד וכן לכל אחד ואחד לפי מה שצריך. הראוי לתת לו פת נותנים לו פת. עיסה נותנים לו עיסה. מטה נותנים לו מטה. הראוי ליתן לו פת חמה חמה. צונן צונן. להאכילו לתוך פיו מאכילין. אין לו אשה ובא לישא משיאין לו ושוכרים לו בית ומציעים לו מטה וכלי תשמישו ואחר כך משיאין לו אשה: הגה ונראה דכל זה בגבאי צדקה או רבים ביחד אבל אין היחיד מחוייב ליתן לעני די מחסורו אלא מודיע צערו לרבים ואם אין רבים אצלו יתן לו היחיד אם ידו משגת (ב"י ודלא כמשמעות הטור) וכמו שנתבאר סימן רמ"ט:

ב אשה שבאה לינשא לא יפחתו לה מנ' זוז ואם יש בכיס מפרנסים אותה לפי כבודה (ועיין לקמן סי' רנ"ז אם הגבאים צריכים ללוות):

ג עני המחזר על הפתחים אין נותנין לו מהקופה מתנה מרובה אלא מתנה מועטת (רש"י והרא"ש והפוסקים כדאיתא בבית יוסף):

ד אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מכבר בפונדיון (הרמב"ם פירש שמשקל הפונדיון הוא ח' גרעיני שעורה) מד' סאין בסלע ואם לן נותנין לו מצע לישן עליו וכסת ליתן מראשותיו ושמן וקטנית ואם שבת נותנים לו מזון ג' סעודות ושמן וקטנית ודג וירק ואם מכירין אותו נותנין לו לפי כבודו:

ה ענייי העיר מרובים והעשירים אומרים יחזרו על הפתחים והבינונים אומרים שלא יחזרו על הפתחים אלא תהיה פרנסתן מוטלת על הצבור לפי ממון הדין עם הבינונים:

הגה כי עיקר חיוב הצדקה לפי הממון (תשובת הרשב"א הביא הב"י) ויש מקומות נוהגין ליתן לפי הנדבה ויש לפי המס והנותן לפי ברכתו ראוי יותר לברכה (גם זה תשובת הרשב"א הובאה בב"י):

## סימן רנא

**למי נותנין הצדקה ואיזה קודם לחבירו. ובו י"ד סעיפים:**

א מי שהוא עבריין במזיד על אחת מכל מצות האמורות בתורה ולא עשה תשובה אינו חייב להחיותו ולא להלוותו (ומפרנסים עניי עובדי כוכבים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום) (טור בגמרא פ' הניזקין):

ב מי שהוא עבריין להכעיס אפילו למצוה אחת כגון שאוכל נבילה היכא דשכיח בשר כשרה אסור לפדותו אם נשבה. (כ"מ בש"ס ס"פ השולח וטור ס"ס רנ"ב) (אבל עבריין לתיאבון אין איסור בדבר אם רוצים לפדותו אבל אין מחויבים בכך) (ב"י דקדק מלשון הרמב"ם וספר יראים סימן מ"ז):

ג הנותן לבניו ובנותיו הגדולים שאינו חייב במזונותיהם כדי ללמד את הבנים תורה ולהנהיג הבנות בדרך ישרה וכן הנותן מתנות לאביו והם צריכים להם הרי זה בכלל צדקה ולא עוד אלא שצריך להקדימו לאחרים ואפילו אינו בנו ולא אביו אלא קרובו צריך להקדימו לכל אדם ואחיו מאביו קודם לאחיו מאמו ועניי ביתו קודמין לעניי עירו ועניי עירו קודמין לעניי עיר אחרת (כ"מ בסמ"ג וסמ"ק וטור) : הגה והקבועים בעיר קרויים עניי העיר והם קודמין לעניים אחרים הבאים לשם ממקומות אחרים (טור דלא כר"י בר ברוך) ויושבי ארץ ישראל קודמין ליושבי חוצה לארץ: הגה פרנסת עצמו קודמת לכל אדם ואינו חייב לתת צדקה עד שיהיה לו פרנסתו ואח"כ יקדים פרנסת אביו ואמו אם הם עניים והם קודמים לפרנסת בניו ואח"כ בניו והם קודמים לאחיו והם קודמין לשאר קרובים והקרובים קודמים לשכיניו ושכיניו לאנשי עירו ואנשי עירו לעיר אחרת והוא הדין אם היו שבוים וצריך לפדותן (הכל בטור):

ד כופין האב לזון בנו עני ואפילו הוא גדול כופין אותו יותר משאר עשירים שבעיר (וכן שאר קרובים וע"ל סי' רנ"ז סעיף י') (מרדכי פ"ק דב"ב):

ה מי שנתן ממון לגבאים לצדקה אין לו ולא ליורשיו שום כח בהם והקהל יעשו הטוב בעיני אלהים ואדם: הגה אבל קודם שבאו ליד גבאי אם נדר צדקה סתם נותנין לקרוביו העניים דאומדין דעתו דכוונתו לקרוביו ודוקא אם היו לו קרובים עניים בשעת הנדר אבל אם היו עשירים אז והענו אין נותנין להם וכל זה בפוסק צדקה לבד אבל אם פוסק צדקה עם בני העיר על דעת בני העיר נדר והם יעשו מה שירצו (הכל במרדכי בפ"ק דב"ב תשובת מהר"ם):

ו יהיו עניים בני ביתך:

ז חייב להקדים להאכיל הרעב מלכסות הערום:

ח איש ואשה שבאו לשאול מזון מקדימין אשה לאיש וכן אם באו לשאול כסות וכן אם באו יתום ויתומה לינשא מקדימין להשיא היתומה:

ט היו לפניו עניים הרבה ואין בכיס לפרנס או לכסות או לפדות את כולם מקדים הכהן ללוי והלוי לישראל והישראל לחלל והחלל לשתוקי והשתוקי לאסופי והאסופי לממזר והממזר לנתין והנתין לגר והגר לעבד משוחרר במה דברים אמורים בזמן שהם שוים בחכמה אבל אם היה ממזר ת"ח וכ"ג עם הארץ ממזר תלמיד חכם קודם (ואפילו חכם לכסות ועם הארץ להחיות ואשת חבר כחבר) (ב"י מהירושלמי) וכל הגדול בחכמה קודם לחבירו ואם היה אחד מהם רבו או אביו אע"פ שיש שם גדול מהם בחכמה רבו או אביו שהוא תלמיד חכם קודם לזה שהוא גדול ממנו:

י מי שבא ואמר האכילוני אין בודקין אחריו אם הוא רמאי אלא מאכילין אותו מיד היה ערום ובא ואמר כסוני בודקין אחריו אם הוא רמאי ואם מכירין אותו מכסין אותו מיד:

יא רבי שהיה מצטער שנתן פתו לעם הארץ משום דהוו שני בצורת ומה שהיה אוכל עם הארץ יחסר לתלמיד חכם הא לאו הכי חייב להחיותו אבל אם בא לפנינו מת ברעב חייב להחיותו אע"פ שהוא ספק אם יחסר לתלמיד חכם אחר כך:

יב שני עניים שחייבים ליתן צדקה יכול כל א' מהם ליתן צדקה שלו לחבירו: הגה ודוקא צדקה אבל אם חייבים כל אחד קנס לצדקה שעברו על איזה דבר אינם יכולים לתת אחד לחבירו דאם כן אין כאן קנס (הגהות מרדכי דב"ב):

יג צבור שצריכין לשכור רב ושליח צבור ואין ספוק בידם ליתן לשניהם אם הוא רב מובהק ובקי בהוראות ובדינים הוא קודם ואם לאו שליח צבור קודם: הגה ואין לפרנס הרב שבעיר מכיס של צדקה דגנאי הוא לו וגם לבני העיר אלא יעשו לו ספוק ממקום אחר (גם זה שם) אבל כל יחיד יוכל לשלוח לו מצדקה שלו וזהו דרך כבוד:

יד יכולים לשנות אפי' מתלמוד תורה לצורך שלשים פשיטים להגמון בכל שנה לפי שהוא הצלת נפשות שאם לא יתפשרו עמו יש כמה עניים שאין להם ליתן ויכום ויפשיטום ערומים:

## סימן רנב

**דין פדיון שבויים וכיצד פודין אותם. ובו י"ב סעיפים:**

א פדיון שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן ואין מצוה גדולה כפדיון שבויים הילכך לכל דבר מצוה שגבו מעות בשבילו יכולים לשנותן לפדיון שבויים ואפי' אם גבו לצורך בנין ב"ה ואפי' אם קנו העצים והאבנים והקצוה לצורך הבנין שאסור למכרם בשביל מצוה אחרת מותר למכרם לצורך פדיון שבויים אבל אם בנאוהו כבר לא ימכרו אותו

(ומ"מ הנודר סלע לצדקה אין פדיון שבויים בכלל ואין לפדות בסלע זו רק מדעת בני העיר (מהרי"ק שורש ז') כדלקמן סי' רנ"ו סעיף ד'):

ב המעלים עיניו מפדיון שבויים עובר על לא תאמץ את לבבך ועל לא תקפוץ את ידך ועל לא תעמוד על דם רעך ועל לא ירדנו בפרך לעיניך ובטל מצות פתוח תפתח את ידך לו ומצות וחי אחיך עמך ואהבת לרעך כמוך והצל לקוחים למות והרבה דברים כאלו:

ג כל רגע שמאחר לפדות השבויים היכא דאפשר להקדים הוי כאילו שופך דמים:

ד אין פודין השבויים יותר מכדי דמיהם מפני תיקון העולם שלא יהיו האויבים מוסרים עצמם עליהם לשבותם אבל אדם יכול לפדות את עצמו בכל מה שירצה וכן לת"ח או אפי' אינו ת"ח אלא שהוא תלמיד חריף ואפשר שיהיה אדם גדול פודים אותו בדמים מרובים (ואם אשתו כאחר דמי או לא עיין בטור אבן העזר סי' ע"ח):

ה אין מבריחין השבויים מפני תיקון העולם שלא יהיו האויבים מכבידים עולם עליהם ומרבים בשמירתם:

ו מי שמכר עצמו לעובד כוכבים או שלוה מהם ושבו אותו בהלואתו פעם ראשונה ושניה פודים אותו ושלישית אין פודים אותו אבל פודים את הבנים לאחר מיתת אביהם ואם בקשו להרגו פודין אותו מיד אפילו אחר כמה פעמים (ושבוי שהמיר אפי' למצוה אחת כגון אוכל נבילות להכעיס אסור לפדותו (טור) וע"ל ריש סי' רנ"א):

ז עבד שנשבה הואיל וטבל לשם עבדות וקבל עליו מצות פודים אותו כישראל שנשבה:

ח פודים האשה קודם האיש ואם רגילין במשכב זכור פודים האיש קודם (הגהת מרדכי) (ואם שניהם רוצים לטבוע בנהר הצלת האיש קודם) (ב"י סי' רנ"א וכן משמע סוף הוריות):

ט הוא ואביו ורבו בשבי הוא קודם לרבו ורבו קודם לאביו אמו קודמת לכולם (וע"ל סי' רמ"ב סעיף ל"ד):

י אם איש ואשתו שבויים אשתו קודמת לו ובית דין יורדין לנכסיו ופודים אותה ואפי' עומד וצווח אל תפדוה מנכסי אין שומעין לו:

יא מי שנשבה ויש לו נכסים ואינו רוצה לפדות עצמו פודים אותו בעל כרחו:

יב האב חייב לפדות את הבן אי אית ליה לאב ולית ליה לבן: הגה וה"ה קרוב אחר קרוב קרוב קודם דלא כל הימנו שיעשירו עצמם ויטילו קרוביהם על הצבור (מרדכי פ' השוכר) הפודה חבירו מן השביה חייב לשלם לו אם אית ליה לשלם ולא אמרינן דהוא מבריח ארי מנכסי חבירו (מרדכי פ' הכונס ופ' דייני גזירות ות' מהרי"ו סי' קמ"ח קמ"ט וב"י בשם מ"כ) וצריך לשלם לו מיד ולא יוכל למימר אני ציית לך דין ואם אית ליה אח"כ טענה עליו יתבענו לדין דבלא זה אין אדם פודה את חבירו (מהרי"ו סי' קמ"ט וכ"כ הב"י):

# סימן רנג

**מי הוא הראוי ליטול צדקה. ובו י"ב סעיפים:**

א מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מהתמחוי מזון י"ד סעודות לא יטול מהקופה ואם יש לו ר' זוז ואינו נושא ונותן בהם או שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם לא יטול צדקה ואם יש לו ר' זוז חסר דינר ואינו נושא ונותן בהם אפי' נותנים לו אלף זוז בבת אחת הרי זה יטול: הגה ומי שהולך מביתו ונוסע מעיר לעיר לקבץ כל הדרך שהיה בדעתו ליסע כשהלך מביתו נקרא פעם א' ואפי' נתנו לו ר' זוז בעיר א' יכול לקבל יותר ומכאן ואילך אסור (מרדכי פ"ק דב"ב בשם א"ז) ואם יש לו הרבה והוא עליו בחוב או שממושכן לכתובת אשתו הרי זה יטול ואם יש לו בית וכלי בית הרבה ואין לו ר' זוז הרי זה יטול ואין צריך למכור כלי ביתו ואפי' הם של כסף וזהב במה דברים אמורים בכלי אכילה ושתיה ומלבוש ומצעות וכיוצא בהן אבל מגרדה או עלי שהם של כסף מוכרם ולא יטול מהצדקה והא דאין מחייבים אותו למכור כלי תשמישו של כסף וזהב דוקא כל זמן שאינו צריך ליטול מהקופה אלא נוטל בסתר מיחידים אבל אם בא ליטול מהקופה של צדקה לא יתנו לו עד שימכור כליו: הגה וכן במקום דאיכא תקנה שלא ליתן צדקה למי שיש לו דבר קצוב אין חושבין לו בית דירה וכלי תשמישיו (מרדכי ריש פ"ק דב"ק) וכל מי שהוא עשיר אסור ליתן לבניו אע"פ שהם גדולים אם הם סמוכים על שולחן אביהם (מרדכי פ"ק דב"מ בב"י סי' רנ"ב) וכל זה דרך צדקה אבל דרך דורון וכבוד יכול לקבל אדם כדאמרי' הרוצה ליהנות יהנה כאלישע (מרדכי מהגהות דב"ק):

ב ויש אומרים שלא נאמרו השיעורים הללו אלא בימיהם אבל בזמן הזה יכול ליטול עד שיהיה לו קרן כדי שיתפרנס הוא ובני ביתו מהריוח ודברים של טעם הם:

ג מי שהיו לו קרקעות ואם ימכרם בימות הגשמים ימכרם בזול ואם יניחם עד ימות החמה מוכרן בשויין אין מחייבין אותו למכור אלא מאכילין אותו מעשר עני עד חצי דמיהם ולא ידחוק עצמו וימכור שלא בזמן מכירה (ל' הרמב"ם פ"ט מהל' מ"ע דין י"ז) (ויש אומרים שאין מאכילין אותו רק עד שיכול למכור קרקעותיו בחצי דמיהן) (טור ושאר הרבה פוסקים) היו שאר האדם לוקחים ביוקר והוא אינו מוצא מי שיקח ממנו אלא בזול מפני שהוא דחוק וטרוד אין מחייבים אותו למכור אלא אוכל מעשר עני והולך עד שימכור בשוה וידעו הכל שאינו דחוק למכור:

ד בעל הבית ההולך ממקום למקום וכלו מעותיו בדרך ואין לו מה יאכל יטול צדקה וכשיחזיר לביתו אינו חייב [לשלם] (דהוה ליה כעני והעשיר דאינו חייב לשלם) (טור) :

ה מי שפירנס יתום והיה מכוין למצוה וכשהגדיל תבע ממנו מה שפרנסו פטור: הגה אפי' היה לו ליתום באותה שעה אם לא שפירש שדרך הלואה פרנסו ודוקא יתום אבל אחר אפי' בסתם נמי אמרי' שדרך הלואה עשה מאחר שיש לו נכסים (תא"ו) ועיין בחושן המשפט סי' ר"ץ סעיף כ"ה:

ו עני שגבו לו להשלים לו די מחסורו והותירו על מה שצריך המותר שלו ואם גבו לעניים סתם והותירו ישמרו לעניים אחרים וכן מותר שבוי לאותו שבוי ואם גבו לשבויים סתם והותירו ישמרו אותם לשבויים אחרים וכן מותר המת ליורשיו מותר מתים למתים ואם ראו הפרנסים שיש צורך שעה ורצו לשנות הרשות בידם:

ז מעות שגבו לפדיון שבוי ומת קודם שנפדה יש מי שאומר שהם של יורשיו ויש מי שאומר שלא זכו בהם יורשיו ולזה הדעת נוטה בזמן הזה דאמדינן דעתייהו שלא התנדבו על דעת כן והוא הדין לנטמע (פי' נטמן ונאבד כי בא השמש ת"י טמעת שמשא) השבוי בין העובד כוכבים קודם שנפדה: הגה ועיין בחו"מ סוף סי' רפ"ג והוא הדין אם נדר א' ליתומה מעות להשיאה ומתה דלא זכו בהם יורשים (מרדכי פ' אף על פי בשם ה"ר חיים והרא"ש כלל כ') ומיהו כל זמן שהיא חיה הם של היתומה וצריך לתת לה מיד ואין ממתינים עד נשואיה ואם מתה המעות חוזרין ועיין בחושן משפט סי' רנ"ג סעיף י"ו דיש חולקין:

ח עני שנתן פרוטה לצדקה מקבלין ממנו ואם לא נתן אין מחייבין אותו ליתן נתנו לו בגדים חדשים והחזיר הישנים מקבלים ממנו ואם לא החזיר אין מחייבים אותו:

ט עני שאינו רוצה ליקח צדקה מערימים ונותנין לו לשם מתנה או לשם הלואה:

י עשיר המרעיב עצמו ועינו צרה בממונו שלא יאכל ממנו אין משגיחין בו:

יא תלמיד חכם חייבים לתת לו לפי כבודו ואם אינו רוצה לקבל מתעסקין לסחור לו סחורה שקונים לו סחורה בזול וקונים ממנו סחורתו ביוקר ואם יודע להתעסק בפרקמטיא מלוין לו מעות לסחור בהם:

יב מי שצריך לבריות ושט אחר פרנסתו ונתנו לו צדקה אין בעלי חובות יכולים להפרע ממנו ממה שגבה בצדקה: הגה אם לא שכתוב בקבוצו שחייב לאחרים דאז נתנו לו אדעתא דהכי שישלם (כך משמע מהגהות מרדכי דב"ב):

## סימן רנד

**שלא לקבל צדקה מאחרים. ובו ב' סעיפים:**

א אסור לישראל ליטול צדקה מן העובד כוכבים בפרהסיא ואם אינו יכול לחיות בצדקה של ישראל ואינו יכול ליטלה מהעובד כוכבים בצינעא הרי זה מותר:

ב שר עובד כוכבים ששלח ממון לישראל לצדקה אין מחזירין אותו משום שלום מלכות אלא נוטלין ממנו וינתן לעניי עובדי כוכבים בסתר כדי שלא ישמע השר: הגה וי"א דיעשה

בהן מה שצוה לו המושל (כך משמע מפירש"י ותוס' מעובדא דאימיה דשבור מלכא) וכל זה דוקא כשנותנין מעות לצדקה אבל אם מנדבין דבר לבית הכנסת מקבלים מהם (ב"י בשם התוספות סי' רנ"ט בשם מ"כ והוא בדינים והלכות מהרי"ו סי' ס"ז וכן הוא בהג"ה בא"ח סי' קנ"ד סי"א) אבל לא מן המומר (ג"ז שם) ועיין לקמן סי' רנ"ט סעיף ד':

## סימן רנה

**להרחיק מקבלתה. ובו ב' סעיפים:**

א לעולם ירחיק אדם עצמו מהצדקה ויגלגל עצמו בצער שלא יצטרך לבריות וכן צוו חכמים עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות ואפי' היה חכם מכובד והעני יעסוק באומנות ואפי' באומנות מנוולת ואל יצטרך לבריות:

ב כל מי שאינו צריך ליטול מהצדקה ומרמה העם ונוטל אינו מת עד שיצטרך לבריות וכל מי שצריך ליטול ואינו יכול לחיות אלא אם כן יטול כגון זקן או חולה או בעל יסורין ומגיס דעתו ואינו נוטל הרי זה שופך דמים ומתחייב בנפשו ואין לו בצערו אלא עונות וחטאים וכל מי שצריך ליטול ומצער עצמו ודוחק את השעה וחי חיי צער כדי שלא יטריח על הצבור אינו מת עד שיפרנס אחרים ועליו הכתוב אומר ברוך הגבר אשר יבטח בה':

## סימן רנו

**קופה ותמחוי היאך נגבים ומתחלקים. ובו ו' סעיפים:**

א כל עיר שיש בה ישראל חייבים להעמיד מהם גבאי צדקה אנשים ידועים ונאמנים שיהיו מחזרים לגבות מכל אחד מה שהוא ראוי ליתן ודבר הקצוב עליו והם מחלקים המעות מערב שבת לערב שבת ונותנים לכל עני מה שיספיק לו לשבעה ימים וזו היא הנקראת קופה וכן מעמידים גבאים שלוקחים בכל יום ויום מכל חצר וחצר פת ומיני מאכל או פירות או מעות ממי שמתנדב לפי שעה ומחלקין את הגבוי לערב בין העניים ונותנים ממנו לכל עני פרנסת יומו וזהו הנקרא תמחוי מעולם לא ראינו ולא שמענו קהל מישראל שאין להם קופה של צדקה אבל תמחוי יש מקומות שלא נהגו בו: הגה ולכן מי שיש לו מזון שבעה ימים לא יקח מן הקופה ומי שיש לו מזון יום אחד לא יקח מן התמחוי כמו שנתבאר לעיל סי' רנ"ג וצריכים הגבאים שיהיו נאמנים וחכמים וידקדקו על העניים שלא יהיו רמאים וכל שהגבאי אינו נאמן אסור ליתן צדקה על ידו (הכל בטור):

ב בתענית מחלקים מזונות לעניים וכל תענית שאכלו העם ולנו ולא חלקו צדקה לעניים הרי אלו כשופכי דמים במה דברים אמורים בשלא נתנו להם הפת והפירות אבל אם אחרו המעות או החטים אינם כשופכי דמים:

ג הקופה אינה נגבית בפחות משנים שאין עושים שררה על הצבור בממון בפחות משנים אבל לאחר שנגבית אחד נאמן עליה להיות גזבר וכן יכולים למנות שני אחים להיות גזברים ואינה מתחלקת אלא בשלשה לפי שהיא כדיני ממונות לעיין על כל עני ועני כמה ראוי ליתן לו ותמחוי כמו שמתחלק בשלשה כך אינו נגבה אלא בשלשה לפי שאינו דבר קצוב וצריכים לעיין על כל אחד ואחד כמה ראוי שיתן:

ד התמחוי נגבה בכל יום והקופה מערב שבת לערב שבת התמחוי לעניי עולם והקופה לעניי אותה העיר בלבד רשאים בני העיר לעשות קופה תמחוי ותמחוי קופה ולשנותם לכל מה שירצו מצרכי צבור ואע"פ שלא התנו כן בשעה שגבו ואם היה במדינה חכם גדול שהכל גובים על דעתו והוא יחלק לעניים כפי מה שיראה ה"ז יכול לשנותו לכל מה שיראה לו מצרכי צבור: הגה וה"ה לגבאי הממונה מבני העיר (מהרי"ק שורש ה') וה"ה ביחיד שהתנדב צדקה ונתנה לגבאי (ב"י בשם הר"ן ומהר"ם ורא"ש ומהרי"ק) אבל אם מינה בעצמו גבאים אין בני העיר יכולים לשנותה דלא על דעתם התנדב וכן אם פירש הנותן ואמר שיתנו לעניי העיר או לעני פלוני אין להם לשנות אפילו לת"ת (כן משמע במהרי"ו סי' כ"ו) בני העיר שמינו גבאי ונתפרדה החבילה ונפרדו זה מזה ועדיין מעות צדקה ביד הגבאי אם היה רשות ביד הגבאי בתחילה לעשות מה שירצה גם עתה יעשה מה שירצה ואם בתחילה הוצרך לימלך בבני העיר גם עכשיו יעשה כן ואם א"א לו לימלך או שאינן יכולין להשוות דעתם יעשה הגבאי מה שירצה ובלבד שיעשה בו דבר מצוה (מהרי"ק שורש קכ"ג) וע"ל סימן רנ"ט סעיף ב':

ה מי שישב במדינה ל' יום היו כופין אותו ליתן צדקה לקופה עם בני המדינה. ישב שם ג' חדשים היו כופין אותו ליתן [לתמחוי. ישב שם ו' חדשים היו כופין אותו ליתן] צדקה בכסות שמכסים בה עניי העיר. ישב שם ט' חדשים היו כופין אותו ליתן צדקה לקבורה שקוברים בה את העניים ועושים להם כל צרכי קבורה במה דברים אמורים בבא לגור ואומר שאינו רוצה להשתקע אבל אם בא לעיר כדי להשתקע היו כופין אותו מיד (וכן בני עיר חדשה היו כופין זה את זה מיד (מהרי"ק שורש י"ז) וי"א דבזמן הזה משערים לכל בשלשים יום) (סמ"ק וכל בו):

ו מי שהלך בסחורה ופסקו עליו אנשי העיר שהלך שם צדקה הרי זה נותן לעניי אותה העיר ואם היו רבים ופסקו עליהם צדקה נותנים וכשבאים מביאים אותה עמהם ומפרנסים בה עניי עירם: הגה והא דצריכין ליתן מפני החשד לכן חוזרים ולוקחים מהם ומביאים לעירן (מרדכי פ' בני העיר) ודוקא בצדקה שלא היו נותנין אלו נשארו בעירן ולכן איכא חשדא אבל

לצדקה שאף בעירן היו נותנין אין צריכין ליתן כלל דודאי יתנוה בעירן (מרדכי פ"ק דב"ב) מי שיש לו מעות אחרים למחצית שכר או בדרך אחר ונותנין מעשר מן הריוח צריך ליתן הריוח לבעליו והוא יתננו למי שירצה אם לא שיש תקנה בעיר ליתן מכל מה שמרויח אפי' עם מעות אחרים (מרדכי פ' הגוזל בתרא תשו' ה"ר טוביה ובהגהת מרדכי פ"ק דב"ב) . ואם יש שם חבר עיר יתנו לחבר עיר והוא מחלקה כפי שיראה לו:

## סימן רנז

**סדר גביית הצדקה ושלא לאחרה. ובו י"א סעיפים:**

א גבאי צדקה אינם רשאים לפרוש זה מזה בשוק אלא כדי (שיראו זה את זה (טור) כגון) שיהא זה פורש לשער וזה פורש לחנות וגובים מצא הגבאי מעות בשוק לא יתנם לתוך כיסו אלא לתוך ארנקי של צדקה וכשיגיע לביתו יטלם היה הגבאי נושה בחברו מנה ופרעו בשוק לא יתנם לתוך כיסו אלא לתוך ארנקי של צדקה וכשיגיע לביתו יטלם ולא ימנה מעות הקופה שנים שנים אלא אחד אחד מפני החשד שנא' והייתם נקיים מה' ומישראל (ל' רמב"ם פ"ט מהל' מ"ע):

ב גבאי צדקה שאין להם עניים לחלק מצרפים המעות דינרים לאחרים אבל לא לעצמם וכן אם צריכים למכור מה שגבו מהתמחוי ימכרו לאחרים אבל לא לעצמם מפני החשד ואין מחשבין בצדקה עם גבאי צדקה ולא בהקדש עם הגזברים שנאמר ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעושי המלאכה כי באמונה הם עושים (רמב"ם שם) : הגה ומ"מ כדי שיהיו נקיים מה' ומישראל טוב להם ליתן חשבון (טור) וכל זה בגבאים הכשרים אבל מי שאינו כשר או שנתמנה באלמות וחזקה צריך ליתן חשבון וה"ה בכל ממונים על הצבור (מהרי"ו סי' קע"ג) וכשרוצים הצבור יכולין לסלק הגבאי ולמנות אחר ואין כאן משום חשד וה"ה שאר ממונים (כל בו):

ג הצדקה הרי היא בכלל הנדרים לפיכך האומר הרי עלי סלע לצדקה או הרי הסלע זו צדקה חייב ליתנה לעניים מיד ואם איחר עובר בבל תאחר שהרי בידו ליתן מיד ועניים מצויים הם ואם אין שם עניים מפריש ומניח עד שימצא עניים: הגה וכל זה בצדקה שיש בידו לחלקה בעצמו אבל כשנודרין צדקה בבית הכנסת ליתנה ליד גבאי או שאר צדקה שיש לו ליתן לגבאי אינו עובר עליה אע"ג דעניים מצויים אא"כ תבעו הגבאי ואז עובר עליה מיד אי קיימי עניים והגבאי היה מחלק להם מיד ואם אין ידוע לגבאי צריך הוא להודיע לגבאי מה שנדר כדי שיוכל לתבעו (מרדכי פ"ק דב"ב ופ"ק דר"ה) ולא מקרי עניים מצויים אלא עניים הצריכים לחלק להם אבל אם אין דרך לחלק להם מיד לא מקרי עניים מצויים (ג"ז במרדכי בב"ב) ואם אמר אתן סלע לצדקה לפלוני אינו עובר עד שיבא אותו עני אע"ג דשאר עניים מצויים (ג"ז שם) : ודוקא במפריש צדקה סתם

אבל כל אדם יכול להפריש מעות לצדקה שיהיו מונחים אצלו ליתנם מעט על יד על יד כמו שיראה לו (טור בשם הרא"ש) וכן אם התנה בשעה שנדר בצדקה או התנדב אותה שיהיו הגבאים רשאים לשנותה ולצורפה בזהב הרי אלו מותרים (רמב"ם):

ד צריך ליזהר מלידור ואם פוסקים צדקה וצריך לפסוק עמהם יאמר בלא נדר:

ה כשחסר בכיס של צדקה צריך הגבאי להלוות וכשימצא בכיס לאחר זמן נפרע ממנו ואין צריך ליטול רשות מהנותנים בכיס: הגה מי שמפריש מעשרותיו והלוה לעני משלו מפריש מעשר שלו ומחשב על זה שהלוה לעני ומעכב לעצמו מה שהפריש (ב"י בשם רש"י ס"פ כל הגט) ודוקא שהעני שהלוה לו עדיין חי אבל אם מת או נתעשר אין צריך לשלם שהרי עני היה באותה שעה ואין מפרישין עליו דאין מפרישין על האבוד ואין לחוש שמא נתעשר אלא בידוע (בהגהות מרדכי דב"ב ובסוף כל הגט בשם הירושלמי וסה"ת שער ס"ה):

ו הגבאי שאומר בעודו גבאי כך וכך הלויתי לכיס של צדקה נאמן בלא שבועה אך לא לאחר שסלקוהו:

ז גבאי צדקה אם יחרפוהו העניים אין לו לחוש כי יותר זכותו גדול:

ח עני שיש לו קרובים עשירים שיכולים לפרנסו אין גבאי העיר חייבים לפרנסו אע"ג דקרוביו ג"כ נותנים בכיס:

ט לא יתן אדם כל צדקותיו לעני אחד בלבד:

י המחלק צדקה צריך ליזהר שלא ירבה לקרוביו יותר משאר בני אדם: הגה ודוקא גבאי אבל כל אחד מותר ליתן צדקה שלו או מעשר שלו למי שירצה מקרוביו והם קודמין כמו שנתבאר לעיל סי' רנ"א (מרדכי פ"ק דב"ב):

יא המניח מעות להרויח לתלמוד תורה וממנה אשתו עליהם לתת הריוח למי שתחפוץ אינה יכולה להפקידם ביד אחר אפי' הוא כרבי חנניה בן תרדיון אבל אם המתנדב מינה עליהם חבר עיר יכול החבר עיר להפקידם ביד אשתו:

## סימן רנח

**דין המתפיס בצדקה. ובו י"ג סעיפים:**

א המתפיס בצדקה הרי זה כמתפיס בנדר כיצד היה סלע של צדקה מונח לפניו ואמר על אחר הרי זה כזה (הרי זה) צדקה: הגה אל יאמר אדם סלע זה להקדש אלא לצדקה (מרדכי ריש פ"ק דעבודת כוכבים וב"י ס"ס רנ"ט בשם הג"א שם וכל בו) ומ"מ אם אמר להקדש סתם כוונתו לצדקה לעניים (ב"י בשם הרמב"ן ותשו' רשב"א סי' תשס"ב) מיהו אם אמר שכוונתו להקדש ממש אין לו תקנה ליהנות ממנו וצריך לשאול לחכם ומתירין לו בחרטה כשאר נדר (הגהות אשיר"י שם):

ב המפריש סלע ואמר הרי זה צדקה ואמר על אחר וזה גם השני צדקה (ואם רצה לומר על סלע זה והוציא בשפתיו על אחר הוי טעות ואינו כלום) (שם בהגהות אשיר"י):

ג הנודר צדקה ואינו יודע כמה נדר מרבה ליתן עד שיאמר לא לכל כך נתכוונתי:

ד האומר תנו ק' ק' זוז או ספר תורה לבית הכנסת יתנו לבית הכנסת שהוא רגיל בעיר שהוא דר שם: הגה ואם רגיל בשתים יתן לשתיהם (טור) האומר ליתן שמן למאור יתן לבית הכנסת ולא לבית המדרש (ב"י בשם תשובת הרמב"ן סימן רס"ח):

ה האומר תנו ק' ק' זוז לעניים יתנו לעניי אותה העיר שהוא דר בה: הגה ועיין לעיל סימן רנ"א סעיף ה' וכל זה מן הסתם אבל במקום שיודעים כוונתו שלא כיוון לעניי אותה העיר לבד כגון במקומות שדרך עשירים ליתן לצדקה הרבה בשעת מיתתן ודרך לחלוק אותן הצדקות לכל עניים הולכים אחר זה ואפילו נדר סתם הולכים אחר המנהג ויחלקו יורשיהם הצדקה לכל עניים הטובים בעיניהם אפילו אינם בעירם ואפילו היתה אותה צדקה מונחת ומופקדת ביד אחר יתנו אותה ליורשים ויודיעום שכך נדר (מרדכי פ"ק דב"ב) המחייב עצמו בקנס לצדקה ועבר צריך ליתנם לעניים שבעיר ולא יוכל לומר שיתנם לעניים אחרים ויוכל הגבאי לתבעו דמקרי ממון שיש לו תובעים (מרדכי פרק בני העיר בשם מהר"ם) אבל מי שהקדיש ממון הרבה ומינה עליהם יורשיו לחלקו כפי הטוב בעיניהם אפי' לעניי עיר אחרת מקרי ממון שאין לו תובעים ואין גבאי העיר יכולין לכוף אותן ולתבען שיקיימו צוואת המת ואע"ג דעוברים וגוזלים העניים מכל מקום מקרי ממון שאין לו תובעים הואיל ויכולין לחלק לכל מי שירצה (ב"י בסי' רנ"ט בשם תשובת הרשב"א) ואפילו היו האפוטרופסים שנים ומת אחד מהן אין הקהל יכולין למנות אחר אלא הנשאר יעשה מה שירצה וכמו שצוה הנותן (שם ושם) ועיין בח"ה סי' ש"א ואפי' בצדקה של בני עיר אין אדם יכול לתבוע צדקה אלא אם כן יש לו הרשאה מן הגבאי או טובי העיר המקדיש מנה לצדקה ואין לו לשלם מסדרין לו כמו לשאר בעל חוב (ב"י בשם ס"ה שער א'):

ו הנודר צדקה אינו יכול לחזור בו אלא א"כ נשאל לחכם והתיר לו ואם הגיע ליד הגבאי אינו יכול להשאל עליו:

ז אין אדם מקדיש דבר שאינו ברשותו כיצד היה לו פקדון ביד אחר וכפר בו זה שהוא אצלו אין הבעלים יכולין להקדישו אבל אם לא כפר בו הרי הוא ברשות בעליו בכל מקום שהוא בד"א במטלטלין אבל קרקע שגזלה אחד וכפר בה אם יכול להוציאה בדיינים הרי זה יכול להקדישה ואע"פ שעדיין לא הוציאה שהקרקע עצמה הרי היא ברשות בעליה הגוזל את חבירו ולא נתייאשו הבעלים שניהם אינם יכולים להקדישו זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו וכן כל כיוצא בזה: הגה אם יש לו משכון ביד חבירו מה שהוא נגד הלואתו אינו יכול להקדיש והמותר יכול להקדיש (מרדכי פ' המוכר) וי"א דאפילו המותר אינו

יכול להקדיש (תא"ו ני"ט) המקדיש שטר חוב צריך כתיבה ומסירה כמו בהדיוט (ב"י סי' רנ"ט בשם תשובת הרשב"א):

ח אם יש לו חוב על אחד ואומר יהיה להקדש או לצדקה אינו כלום אבל אם אמר חוב שיש לי על פלוני כשיבא לידי אקדישנו או אתננו לצדקה חייב להשלים דבריו להקדישו וליתנו כשיבא לידו ואפי' האומר חוב שיש לי ביד פלוני יהיה לצדקה אם אמר כן בפני ב"ח ובפני הגבאי או בפני טובי העיר (או אדם חשוב שבעיר) (ב"י בשם ר"י) זכה בו הגבאי מדין מעמד שלשתם והרי הוא צדקה ואינו יכול לחזור בו ואסור לשנותו:

ט המכה את חבירו או חרפו בענין שחייב לפי תקנת העיר ה' זהובים ואמר בפני הגבאי או בפני טובי העיר איני חפץ בקנס אלא יהיה לצדקה ואחר כך פייסו עד שמחל לו אין מחילתו כלום וזכו העניים בקנס:

י נדר לצדקה באסמכתא כגון אם אעשה דבר פלוני אתן כך וכך לצדקה ועשאו חייב ליתן:

יא איש ואשה שקבלו עליהם חרם להתגרש והעמידו קנסות על ככה לצדקה ואח"כ נתפייסו שלא להתגרש יש מי שאומר שפטורים מהקנסות (והוא הדין בשאר דברים כיוצא בזה):

יב אמר ליתן לחבירו מתנה אם הוא עני הוי כנודר לצדקה ואסור לחזור בו:

יג האומר חפץ פלוני אני נותן לצדקה בכך וכך והוא שוה יותר אינו יכול לחזור בו (דכל אמירה שיש בה רווחא לצדקה אמרי' ביה אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט) (ר"ן פ"ק דקדושין ובהגהות אשיר"י) אבל אם לא היה שוה יותר באותה שעה ואחר כך הוקר יכול לחזור בו כיון שלא משך ולא נתן הכסף: הגה אם חשב בלבו ליתן איזה דבר לצדקה חייב לקיים מחשבתו ואין צריך אמירה אלא דאם אמר היו כופין אותו לקיים (מרדכי פ"ק דקדושין ובפ"ק דב"ב ובהגהות ובמהרי"ק שורש קפ"ה ומה"ר פרץ ובהגהות סמ"ק ורא"ש פ"ק דתענית) וי"א דאם לא הוציא בפיו אינו כלום (הרא"ש כלל י"ג) והעיקר כסברא הראשונה (ועיין בחושן המשפט סי' רי"ב):

## סימן רנט

**הנודר ואינו יודע מה נדר ודין אמירה לגבוה (ודין אם מותר לשנות צדקה והנהגת הגבאי עם הצדקה או הממונה עליה). ובו ו' סעיפים:**

א האומר סלע זו לצדקה או שאומר הרי עלי סלע לצדקה והפרישו עד שלא בא ליד הגבאי יכול לשנותו בין ללוותו לעצמו בין להלוותו לחבירו ויפרע אחר תחתיו: הגה וכן אם הקדיש כלים יכול למכרם לפני ג' בקיאים בשומא ונותן דמיהם לצדקה (ב"י בשם הגהות מרדכי דכתובות) : משבא ליד גבאי אסור ללוותו בין לו בין לאחר בין לגבאי ואם היה הנאה לעניים בעיכוב המעות ביד הגבאי כדי לעשות לאחרים ליתן הרי גבאי מותר ללוותם

**ולפרעם**: הגה דאין הצדקה כהקדש ומותר ליהנות ממנה (טור) ואין נושאין ונותנין בצדקה העומדת לחלק לעניים כי אם כסף בכסף וכיוצא בו שמא יבאו עניים ולא יהיה להם מעות לחלק אבל צדקה שאינה עומדת לחלק רק הקרן יהא קיים ויאכלו הפירות שרי (ב"י בשם סה"ת שער מ"ו והגהות מיימוני) וכן נוהגין:

**ב** **צדקות שהתנדבו לצורך בית הכנסת או לצורך בית עלמין יכולין בני העיר לשנותם לצורך בית המדרש או ת"ת אפילו אם הבעלים מעכבים אבל לא מתלמוד תורה לצורך בית הכנסת**: הגה ודוקא בדאיכא למיחש שלא יהיה להם ספוק לתלמוד תורה אבל במקום שבני העיר מספקים לתלמוד תורה ואם יוציאו אלו המעות לצורך ב"ה יתנו מעות אחרים לתלמוד תורה כשיצטרכו מותר (מהרי"ק שורש קכ"ח) ואפי' אם הוא במקום שאסור לשנות אם אינן צריכים לדבר שנדר כגון שהקדיש קרקע לבנות עליה בהמ"ד ואין יכולין לבנות מיד אין המתנדב יכול לחזור בו אלא יהיה עומד כך עד שיבנו עליה (מרדכי פ' בני העיר) וכל זה במקום שאין מנהג ידוע בעיר אבל במקום שנוהגים שהגבאי או בני העיר משנים לכל מה שירצו או אפי' במקום שנוהגים שאדם משים איזה דבר בבית הכנסת כגון ספר תורה או כלי כסף וכדומה וכשירצה חוזר ולוקחו וכשיורד מנכסיו מוכרו לאחרים הולכים אחר המנהג דכל המקדיש אדעתא דמנהג הוא מקדיש ולב ב"ד מתנה על זה ובלבד שיהיה מנהג קבוע (כן משמע מהב"י ממהרי"ק שורש קס"א) ומ"מ אם התנה המקדיש בפירוש שלא ישנו הקדשו ולא יהא כח בזה פשיטא שאסור לשנותו וע"ל סי' רנ"ו סעיף ד':

**ג** **ישראל שהתנדב נר או מנורה לביהכ"נ אם נשתקע שם בעליה מעליה שאינה נקראת על שמו יכולים הצבור לשנותה אפי' לדבר הרשות** (ואפילו אם מוחה המתנדב) (מהרי"ק שורש קכ"ג קכ"ד ובשם רשב"א ותשו' רא"ש) **ואם לא נשתקע שם בעליה מעליה אין יכולים לשנותו לדבר הרשות אבל לדבר מצוה יכולים לשנותו ואם היה המתנדב עובד כוכבים אסור לשנותה אפי' לדבר מצוה כל זמן שלא נשתקע שם בעליה מעליה** (וכל זמן ששם בעליה חקוק על הכלים שנתן לא נשתקע שם בעליה) (ירושלמי פ' בני העיר):

**ד** **עובד כוכבים שהתנדב מנורה או דבר אחר לבית הכנסת מקבלים ממנו והוא שיאמר בדעת ישראל הפרשתי אותה ואם לא אמר כן טעון גניזה** (ועיין לעיל סי' רנ"ד):

**ה** **מי שיש בידו מעות והוא מסופק אם הם של צדקה חייב ליתן אותם לצדקה**: הגה אבל מי שהקדיש דבר בלשון שמסופקים בו ומת שאין לידע כוונתו נקראו היורשים מוחזקים וההקדש שבא להוציא מהם עליו הראיה וכל זמן שאינו מביא ראיה הנכסים בחזקת היורשים (רשב"א סי' תרנ"ו ופסקי מהרא"י סי' ע"ג) ועיין בח"ה סי' ר"ן סעי' ג' :

**ו** **אין לקהל לתבוע מסים וארנוניות ממעות צדקה**: הגה מי שמצא כיס מלא מעות בתיבתו וכתוב עליו צדקה סמכי' אכתיבה והרי הן צדקה (הגהות מרדכי פ"ק דב"ב) וכן אם אמר אחד לבניו מעות אלו צדקה הם אם נראה להם שעשה זה כמוסר דבריו (בלשון צוואה דבריו) קיימים. ואם עשה זה

שלא יקחו כלום או שלא יחזיקו אותו לעשיר אין בדבריו כלום (שם) וכן אם אמרו בחלום אלו המעות שהטמין אביך של צדקה הם אינו כלום דדברי חלומות לא מעלין ולא מורידין (שם) אבל אם אמר להם כן אחר אם הם במקום שהיה יכול ליטול אלו המעות וליתנם לצדקה נאמן במגו שהיה נותנם לצדקה ואם לאו אינו נאמן (במרדכי פ' זה בורר בשם אז"ק) השתמש בתיבה מעות הקדש וחולין זה אחר זה ומצא אחר כך מעות אזלינן בתר בתרא (הגהות מרדכי פרק ק' דב"ב) ואם השתמש בבת אחת בשתיהן אזלינן בתר רובא ואם מצאן בגומא דאיכא למימר שהיו מונחים שם זמן ארוך ולא ראה אפילו בזה אחר זה אזלינן בתר רובא (שם):

## סימן רס

**ובו סעיף אחד**:

מצות עשה לאב למול את בנו וגדולה מצוה זו משאר מצות עשה:

## סימן רסא

**ובו סעיף אחד**:

אם לא מל האב את בנו חייבים ב"ד למולו ואם לא מלוהו ב"ד חייב הוא כשיגדיל למול את עצמו ואם לא מל חייב כרת: הגה ובכל יום עוברים בעונשים אלו (טור ובכל בו) ואין מלין בנו של אדם שלא מדעתו אלא אם כן עבר האב ולא מלו בית דין מלין אותו בעל כרחו (טור בשם הרמב"ם) ואין האשה חייבת למול את בנה (טור) . האב שאינו יודע למול ויש כאן מוהל שאינו רוצה למול בחנם רק בשכר יש לב"ד לגעור במוהל זה כי אין זה דרכן של זרע אברהם ואדרבה המוהלים מהדרין שיתנו להם למול ואם עומד במרדו ואין יד האיש משגת לתת לו שכרו הוי כמי שאין לו אב שב"ד חייבים למולו ולכן ב"ד כופין אותו מאחר שאין אחר שימול (רשב"א סי' תע"ב):

## סימן רסב

**זמן מילה לבריא ולחולה ולאנדרוגינוס. ובו ז' סעיפים**:

א אין מלין עד שתנץ החמה ביום השמיני ללידתו (ומשעלה עמוד השחר יצא) (ב"י ממשנה פ"ב דמגילה) וכל היום כשר למילה אלא שזריזין מקדימין למצוה ומלין מיד בבקר ואפי' מילה שלא בזמנה אינה אלא ביום: הגה עבר ומל בלילה צריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית (ב"י ממשנה שם והגה' מיי') מלו תוך ח' וביום יצא (הרא"ש בפ' ר"א דמילה ושכ"נ מתשו' הרשב"א) ועיין לקמן סי' רס"ד:

ב חולה אין מלין אותו עד שיבריא וממתינים לו מעת שנתרפא מחליו שבעה ימים מעת לעת ואז מלין אותו במה דברים אמורים שחלצתו חמה וכיוצא בו שהוא חולי שבכל

הגוף אבל אם חלה באחד מאיבריו כגון שכאבו לו עיניו כאב מועט וכיוצא בזה ממתינים לו עד שיבריא ולאחר שיבריא מלין אותו מיד (אבל כאבו לו עיניו כאב גדול הוי כחולי שבכל הגוף) (נ"י פ' הערל):

ג אנדרוגינוס ומי שיש לו שתי ערלות ויוצא דופן נימולים לשמונה:

ד נולד בין השמשות מונים לו מהלילה ונימול לתשיעי שהוא ספק שמיני ואם הוציא ראשו חוץ לפרוזדור מבעוד יום או ששמעו אותו בוכה אפילו נולד אחר כמה ימים מונה לו ח' ימים מיום שיצא ראשו או מיום ששמעו אותו בוכה: הגה וי"א דוקא בסתם אבל אם אמו אומרת דהתינוק היה מונח בבטנה כמו בשאר פעמים ולא היה לה חבלי לידה כלל אע"פ ששמעו בוכה מונין לו מיום הלידה דאע"ג דלא שכיח שיבכה בלא הוצאת הראש חוץ לפרוזדור מ"מ האם נאמנת לומר שהיה מונח כמו בשאר פעמים ובכה (בא"ז בשם תשו' ר' יואל הלוי והוא במהרי"ו סי' כ"ה):

ה אם נולד כשהיו נראים ברקיע כוכבים קטנים מאד יש לסמוך על הכוכבים לספק למול למחרת כיון שלא היה לא שבת ולא יום טוב ואע"פ שהיה הרקיע מזהיר כעין אורה של יום:

ו אם לאלתר כשהוציא הולד ראשו חוץ לפרוזדור נראו ג' כוכבים בינונים יש לסמוך עליהם שהוא לילה אפילו הוא למחר שבת אבל אם שהו אחר כך אם לפי השיהוי נראה להם שהיה יום בהוצאת הראש אין להם אלא מה שעיניהם רואות ויהא נימול לח' אפילו אם יארע בשבת:

ז אין דבר זה תלוי בתפלה אם התפללו מבעוד יום לא להקל ולא להחמיר:

## סימן רסג

**ילד שהוא אדום או ירוק ומי שבניו מתים מחמת מילה. ובו ד' סעיפים:**

א קטן שהוא ירוק סימן שלא נפל בו דמו ואין מלין אותו עד שיפול בו דמו ויחזור מראהו כמראה שאר הקטנים וכן אם נמצא אדום סימן שלא נבלע דמו באיבריו אלא בין עור לבשר ואין מלין אותו עד שיבלע בו דמו וצריך ליזהר מאד באלו הדברים שאין מלין ולד שיש בו חשש חולי דסכנת נפשות דוחה את הכל שאפשר לו למול לאחר זמן ואי אפשר להחזיר נפש אחת מישראל לעולם:

ב אשה שמלה בנה ראשון ומת מחמת מילה שהכשילה כחו ומלה גם השני ומת מחמת מילה הרי הוחזקה שבניה מתים מחמת מילה לא שנא מבעל אחד או משנים ולא תמול השלישי אלא תמתין לו עד שיגדל ויתחזק כחו והוא הדין אם איש אחד מל בנו ראשון ושני ומתו מחמת מילה לא ימול השלישי בין שהיו לו מאשה אחת בין משתים (ויש

חולקין וסבירא להו דלא שייך באיש רק באשה (חידושי אגודה פר"א דמילה ונראה) דספק נפשות להקל:

ג והוא הדין אם אשה מלה בנה ומת מחמת מילה וגם אחותה מלה בנה ומת מחמת מילה גם שאר האחיות לא ימולו בניהן אלא ימתינו עד שיגדלו ויתחזק כחם:

ד נולד כשהוא מהול צריך להטיף ממנו דם ברית ומיהו בנחת וצריכ' מילתא למבדקה יפה יפה בידים ובמראית עינים ולא בפרזלא דלא לעייק ליה ורואים ונזהרים היאך מלין אותו וממתינים לו הרבה ואין חוששין ליום שמיני שלא יביאוהו לידי סכנה:

ה תינוק שמת קודם שיגיע להיות בן ח' מלין אותו על קברו בצור או בקנה ואין מברכין על המילה אבל משימים לו שם לזכר שירחמוהו מן השמים ויחיה בתחיית המתים:

הגה ואין עושין כן אפי' בי"ט שני של גליות דאסור לקבור ביו"ט הנפלים דאפי' לטלטלו אסור (הגהות מרדכי פר"א דמילה והג"א פ"א) ואסור למול עובד כוכבים שלא לשם גרות אפי' בחול (ב"י בשם ר' ירוחם ס"ס רס"ו):

## סימן רסד

**מי ראוי למול ובמה מלין וכיצד מלין. ובו ו' סעיפים:**

א הכל כשרים למול אפי' עבד אשה וקטן וערל ישראל שמתו אחיו מחמת מילה ואם יש ישראל גדול שיודע למול הוא קודם לכלם (וי"א דאשה לא תמול (סמ"ק והגהות מרדכי) וכן נוהגין להדר אחר איש) אבל עובד כוכבים אפי' הוא מהול לא ימול כלל ואם מל אין צריך לחזור ולמול פעם שנית: הגה וי"א דחייבים לחזור ולהטיף ממנו דם ברית (טור בשם סמ"ג) וכן עיקר. מומר לכל התורה כולה או שהוא מומר לערלות דינו כעובד כוכבים (כ"מ בש"ס פ"ב דע"א ובטור וב"י בשם הר' מנוח וב"ה וד"מ שבא"ז מסתפק) . תינוק שהוצרכו למולו תוך ח' מפני הסכנה אין חילוק בין ישראל לעובד כוכבים דכל תוך ח' לא מיקרי מילה מיהו אם נשארו ציצין המעכבין המילה או שמל ולא פרע יגמור ישראל המילה לח' או לאחר שיתרפא (רשב"א) ויש לאדם לחזור ולהדר אחר מוהל ובעל ברית היותר טוב וצדיק (א"ז) ואם נתנו לאחד אסור לחזור בו מיהו אם חזר בו הוי חזרה (מרדכי ס"פ כל הגט) ואין מועיל בזה קבול קנין (הגהות מרדכי דשבת ותשובת הרא"ש כ"ב) אבל אם נשבע לו היו כופין אותו שיקיים (שם בהרא"ש) ואם נתנו לא' ולא היה בעיר והאב היה סבור שלא יהיה שם בזמן המילה ושלח אחר אחר ובתוך כך בא הראשון ימהלנו הראשון דודאי לא חזר מן הראשון (ב"י בשם תשו' ר"מ ומהרי"ק שורש ע"ו) אשה אינה יכולה ליתן לאחר למול דהרי אינה שייכה במצות למול את בנה (שם בתשובה בשם ר"מ):

ב בכל מלין ואפילו בצור ובזכוכית ובכל דבר הכורת חוץ מבקרומית של קנה לפי שקסמים נתזים ממנה ויבא לידי כרות שפכה ומצוה מן המובחר למול בברזל בין בסכין בין במספרים ונהגו למול בסכין:

ג כיצד מלין חותכין את הערלה כל העור החופה העטרה עד שתתגלה העטרה ואח"כ פורעין את הקרום הרך שלמטה מהעור בצפורן ומחזירו לכאן ולכאן עד שיראה בשר העטרה ואח"כ מוצצין המילה עד שיצא הדם מהמקומות הרחוקים כדי שלא יבא לידי סכנה וכל מוהל שאינו מוצץ מעבירין אותו ואחר שמצץ נותן עליה אספלנית או רטייה או אבק סמים העוצרים הדם: הגה ויהיה נזהר אם יש לאספלנית שפה שיהפכנו לחוץ ולא לפנים שלא לדבק במכה ויבא לידי סכנה (ר' ירוחם נתיב א'):

ד מל ולא פרע כאלו לא מל:

ה יש ציצים המעכבים המילה ויש שאינם מעכבים אותה כיצד אם נשאר מהעור עור החופה את רוב גובהה של עטרה אפי' במקום א' זהו המעכב את המילה וכאלו לא נימול ואם לא נשאר ממנו אלא מעט ואינו חופה רוב גובהה של עטרה אינו מעכב המילה (ומ"מ אם הוא בחול לכתחלה יטול כל הציצים הגדולים אף שאינן מעכבים) (טור):

ו קטן שבשרו רך ומדולדל או שהוא בעל בשר הרבה עד שנראה כאילו אינו מהול רואים אם בעת שמתקשה נראה מהול אינו צריך למול פעם שנית ומ"מ משום מראית העין צריך לתקן רבוי הבשר שמכאן ומכאן ואם אינו נראה נימול בעת הקישוי צריך לחתוך כל הבשר המדולדל עד שיהיה נראה כנימול בשעת קישויו: הגה ואינו צריך שיהא נראה בעת קישוי רוב העטרה הואיל ונימול פעם אחת כהוגן אפי' אינו נראה רק מיעוט העטרה שנימול סגי ואין צריך למולו שנית ומ"מ אם אפשר יתקן ע"י שימשוך העור וידחקנה לאחוריה ויקשרנה שם עד שתעמוד ולא תחזור למטה (ת"ה סי' רס"ד):

## סימן רסה

**סדר ברכת המילה ודין מילה ביום התענית. ובו י"ג סעיפים:**

א המל מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה ואבי הבן מברך בין חתיכת הערלה לפריעה אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו: הגה ואם אין אבי הבן אצל המילה יש מי שאומר שאדם אחר מברך ברכה זו דהרי הבית דין מצווין למולו (רמב"ם בשם י"א) ונוהגין שמי שתופס הנער מברך ברכה זו (טור ובשם ראב"ד והגהת מיי'בשם סמ"ק) וכן אם האב בכאן ואינו יודע לברך (רבינו ירוחם נתיב א' וכ"כ ב"י בשם אבודרהם) . האב והמוהל כשמברכים צריכים לעמוד (טור וב"י בשם ב"ה) אבל התופס הנער כשמברך נוהגים שיושב ומברך י"א שכל העם שהם אצל המילה יעמדו שנאמר ויעמוד העם בברית (מרדכי פר"א דמילה וכל בו ור' ירוחם

ואבודרהם ותניא) וכן נוהגין מלבד התופס הנער שהוא יושב ואם אחרים עומדים שם אומרים כשם שהכנסתו לברית כן תכניסהו לתורה ולחופה ולמעשים טובים ואבי הבן או המוהל או א' מהעם מברך על הכוס בורא פרי הגפן ויש נוהגים ליטול הדס בידו ומברך עליו ולהריח ואומר בא"י אלהינו מלך העולם אשר קדש ידיד מבטן וכו' ונוהגין שכשמגיע לבדמיך חיי נותן מהיין באצבעו בפי התינוק (וכשהמוהל מברך ברכה זו רוחץ תחלה ידיו ופיו כדי שיברך בנקיות) (אבודרהם):

ב אם אבי הבן הוא מוהל בעצמו מברך למול את הבן לדעת הרמב"ם (ויש חולקין (טור בשם בעל העיטור) וכן נוהגין שלא לחלק מיהו אם בירך למול או שבירך ברכת להכניסו לחוד יצא) (וכן משמע בהגהות מיימוני):

ג גר שמל קודם שנתגייר וקטן שנולד כשהוא מהול כשמטיפין ממנו דם ברית אינם צריכים ברכה וכן אנדרוגינוס אין מברכין על מילתו מפני שאינו זכר ודאי: הגה אבל כשחוזרין על ציצין המעכבים המילה צריך לחזור ולברך כל הברכות אבל אין לומר קיים את הילד הזה וכו' (בנימן זאב סימן ו' בשם אגודה):

ד ממזר כישראל הוא ומברכין עליו ברכת מילה עד כורת הברית אבל אין מבקשים עליו רחמים. (ומפרסמין בשעת מילתו שהוא ממזר) (מהרי"ל) ביוהכ"פ ובד' צומות לא יברך על הכוס (טור בשם בעל העיטור וע"פ) מיהו בג' צומות מהם שהיולדת אינה מתענה יכול לברך על הכוס ותטעום ממנו היולדת אם היא שומעת הברכה ומתכוונת שלא להפסיק בדברים בין שמיע' הברכה לשתיית הכוס אבל ביום הכפורים וט' באב שאין היולדת יכולה לשתות אין מברכין על הכוס ובתשעה באב אסא נמי לא מייתינן מטעמא דאין מברכין על הבשמים במוצאי שבת שחל בו תשעה באב: הגה וי"א דמברך אכוס בכל תעניות ונותנים הברכה לתינוקות קטנים (תוס' בכל מערבין ומרדכי דיומא) וכן פסק בטור א"ח סי' תקנ"ט וכן נוהגין וביום כפורים נוהגין ליתן לתינוק הנימול כמו שנתבאר בא"ח סי' תרכ"א וי"א דאף בלא תענית יוצאים בזה (כל בו) אבל אין נוהגין כן אלא הסנדק שותה כשאינו תענית:

ה מי שיש לו שני תינוקות למול יברך ברכה אחת לשניהם ואפי' אם שנים מלים הראשון יברך על המילה ועולה גם לשני והשני יברך אשר קדש ידיד ועולה גם לראשון ואפי' אין הנער לפניו בשעת הברכה כיון שדעתו עליו רק שלא יסיח דעתו בינתיים. (ד"ע בב"י ולא כרבינו ירוחם) : הגה אבל אם שח בינתיים או שלא היה דעתו על הב' מתחילה צריך לברך אשר קדש ידיד על הראשון ולחזור ולברך על מילת השני ודוקא אם שח בדברים שאינן צרכי המילה אבל בצרכי מילה לא הוי הפסק (רבינו ירוחם ומרדכי ס"פ כסוי הדם ואבודרהם) ואפי' אם שכח ובירך אשר קידש ידיד לאחר הראשון אינו צריך לחזור ולברך על המילה דברכה לא הוי הפסק (רשב"א סי' שס"ב ובכל בו) כמו שנתבאר סי' כ"ח לענין כסוי דם ואם שני הילדים של אדם אחד האב אומר להכניסם בבריתו

של אברהם אבינו (ב"י בשם מרדכי ואבודרהם) וכן אומר קיים את הילדים וכו' ויתקן כל צרכי המילה לכל א' בפני עצמו כגון הנר שמדליקין יעשה לכל אחד נר בפני עצמו (מהרי"ל):

**ו** היכא דאפשר עבדינן למילה בעשרה והיכא דלא אפשר עבדינן בפחות מעשרה:

**ז** כשהאב עצמו מוהל את בנו הוא מברך שהחיינו ואם המוהל הוא אחר י"א שאין שם ברכת שהחיינו ולהרמב"ם לעולם האב מברך שהחיינו על כל מילה ומילה וכן נהגו בכל מלכות ארץ ישראל וסוריא וסביבותיה ומלכות מצרים: הגה ובמדינות אלו נוהגין שלא לברך שהחיינו אפי' כשהאב עצמו מל בנו אם לא שמל בנו הבכור שחייב לפדותו מברך שהחיינו בשעת מילה ואינו מברך בשעת פדיון אבל כשפטור מהפדיון אינו מברך שהחיינו. (ע"פ מהרי"ל):

**ח** אין צריך לכסות ערות הקטן בשעת הברכה (אבל יש לנקות הקטן מצואתו קודם שיברך) (ב"י בשם כל בו והגהת סמ"ק סי' קנ"ח):

**ט** אבי הבן עומד על המוהל להודיעו שהוא שלוחו:

**י** נותנין את הערלה בחול ועפר (וכן רוקקין דם המציצה אל העפר) (מהרי"ל בשם יש מקומות) ואם הוא שבת צריך שיהיו מוכנים מבעוד יום. (ב"י בפירוש בעל העיטור):

**יא** נוהגין לעשות כסא לאליהו שנקרא מלאך הברית וכשמניחו יאמר בפיו שהוא כסא אליהו: הגה ונוהגין להדר אחר מצוה זו להיות סנדק לתפוס התינוק למוהלו (הגהות מיימוני פרק ג' דמילה) ויפה כח הסנדק מכח המוהל להקדימו לקריאת התורה דכל סנדק הוי כמקטיר קטורת (מהרי"ל בשם ר"פ) ולכן נוהגין שלא ליתן שני ילדים לבעל ברית אחד כדאמרינן גבי קטורת חדשים לקטורת (שם בשם ר"פ) ואין לאשה להיות סנדק לתינוק במקום שאפשר באיש משום דהוי כפריצות ומ"מ היא עוזרת לבעלה ומביאה התינוק עד בית הכנסת ואז לוקח האיש ממנה ונעשה סנדק (שם בשם מוהר"ם) אבל האיש יכול לעשות הכל בלא אשה (כן עשה מהרי"ל) נהגו המוהלים להתפלל ביום המילה שנאמר רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם:

**יב** נוהגים לעשות סעודה ביום המילה: הגה ונהגו לקחת מנין לסעודת מילה ומקרי סעודת מצוה (פר"א דמילה ובא"ז) וכל מי שאינו אוכל בסעודת מילה הוי כמנודה לשמים (תוס' פ' ע"פ) ודוקא שנמצאו שם בני אדם מהוגנים אבל אם נמצאו בני אדם שאינם מהוגנים א"צ לאכול שם (ג"ז שם) עוד נהגו לעשות סעודה ומשתה בליל שבת לאחר שנולד זכר נכנסים אצל התינוק לטעום שם והוא ג"כ סעודת מצוה (בת"ה סי' רס"ט מתוס' פרק מרובה):

**יג** יום מילה שחל ביום תענית צבור הכתובים מתפללים סליחות ואומרים וידוי כדרכם ואין אומרים והוא רחום ולא נפילת אפים: (אבל אומרים אל ארך אפים) (ב"י בשם הרשב"א):

## סימן רסו

**איזה מילה דוחה שבת וי"ט. ובו י"ד סעיפים:**

א מילה בין בזמנה בין שלא בזמנה דוחה צרעת שאם יש בהרת בעור הערלה אע"פ שיש בקציצת הבהרת לא תעשה חותכה עם הערלה אבל אם לאחר שנימול גדל בשר במילתו עד שאינו נראה מהול וצריך לחתכו אם יש בהרת באותו הבשר אסור לחתכו כיון שא"צ למולו פעם אחרת אלא מדרבנן:

ב מילה דוחה י"ט ושבת בזמנה אבל שלא בזמנה אינה דוחה ואפי' בזמנה אינו דוחה אלא המילה עצמה ופריעה ומציצה ואפי' פירש חוזר על ציצין המעכבין דהיינו אם נשאר מהעור עור החופה רוב גובהה של עטרה אפי' במקום א' ועל שאינם מעכבים אם לא פירש חוזר ואם פירש אינו חוזר ונותנין עליה אספלנית: הגה ומותר לטלטל האיזמל לאחר המילה להצניעו בחצר המעורב אע"ג דאינו צריך לו עוד באותו שבת דהא לא הוקצה בין השמשות מאחר דהיה צריך לו באותו שבת כן נראה לי (היתר טלטול כתוב בתא"ו נתיב א' והטעם הוא דברי המחבר ודלא כמהרי"ל) : אבל מכשיריה אינם דוחים כיון שהיה אפשר לעשות' מבעוד יום ולפיכך אין עושין סכין למול בו ואין מביאין אותו ממקום למקום ואפילו להוציאו מהבית [ולהביאו] דרך גגין וחצרות ומבואות שלא עירבו אבל אם שכח הסכין בגג וחצר מותר להביאו מזה לזה אפי' עירבו חצירות עם הבתים:

ג אין שוחקין סמנים ולא מחמין לו חמין ואין עושין לה אספלנית ולא טורפין לה יין ושמן אם לא שחק כמון מערב שבת לועס בשיניו אם לא טרף יין ושמן מע"ש נותן זה לעצמו וזה לעצמו ואין עושין לה חלוק אבל כורך עליה סמרטוט ואם לא התקין מערב שבת כורך על אצבעו ומביא דרך מלבוש אפילו מחצר אחרת שלא עירבה:

ד מלו את הקטן בשבת ואח"כ נתפזרו הסימנים עושין לו בשבת מפני שסכנה היא לו (ודין רחיצת התינוק קודם מילה או לאחריה עיין בטור א"ח סי' של"א) .

ה שכחו ולא הביאו סכין מע"ש אומר לעובד כוכבים להביא סכין בשבת ובלבד שלא יביא אותו דרך רשות הרבים כללו של דבר כל דבר שעשייתו בשבת אסורה עליו משום שבות מותר לנו לומר לעובד כוכבים לעשות אותה כדי לעשות מצוה בזמנה ודבר שעשייתו בשבת אסורה עלינו משום מלאכה אסור לנו לומר לעובד כוכבים לעשותה בשבת:

ו כל המכשירים שאין דוחין שבת גם יו"ט אין דוחין חוץ מזה ששוחקין לה כמון בי"ט הואיל וראויים לקדרה וכן טורפין לה יין ושמן:

ז אדם שלא מל מעולם לא ימול בשבת שמא יקלקל ונמצא מחלל שבת ואם כבר מל פעם אחת מותר ואפי' אם הוא אביו (תה"ד סי' רמ"ה ודלא כה"ר אליעזר שבטור):

ח מי שנולד בין השמשות שהוא ספק יום ספק לילה מונין מן הלילה ונימול לתשיעי שהוא ספק שמיני ואם נולד ערב שבת בין השמשות אינו דוחה את השבת שאין דוחין את השבת מספק וכן אינו דוחה י"ט מספק ואפילו י"ט שני של גליות (טור ר"ס זה בשם תשובת רא"ש והיא בכלל כ"ו) ואפילו לא הוציא אלא ראשו בין השמשות אע"פ שיצא כולו בשבת אינו נימול בשבת:

ט בשיעור בין השמשות אפליגי תנאי ואמוראי בסוף פ' במה מדליקין וכתב בעל העיטור מספקא לן הלכה כדברי מי הלכך אי איתילד ינוקא משתשקע החמה ספק הוא עד דשלים בין השמשות דרבי יוסי ונימול לעשרה ואי איתילד במוצאי שבת משתשקע החמה עבדינן לחומרא כדרבה (ועיין לעיל סימן רס"ב סעיף ה' ו'):

י קטן שנולד כשהוא מהול ומי שיש לו שתי ערלות ואנדרוגינוס ויוצא דופן ויליד בית שלא טבלה אמו עד שילדה אע"פ שנימולים לח' אינם דוחים את השבת (טומטום שנקרע ונמצא זכר מלין אותו בשבת (כ"כ הרמב"ם והרא"ש) ויש אוסרין) (ב"י בשם הרי"ף וכ"כ ר' ירוחם):

יא מי שנולד בחדש השביעי מלין אותו בשבת אפילו אם לא גמרו שערו וצפרניו אבל מי שנולד בחדש השמיני אין מלין אותו בשבת אלא אם כן גמרו שערו וצפרניו והוא הדין לספק בן שבעה ספק בן שמונה שאין מלין אותו בשבת אלא אם כן גמרו שערו וצפרניו: הגה וי"א דמהלינן ליה הואיל וספק בן שבעה הוא אלא דאין מחללין עליו השבת בשאר דברים (סמ"ג וכן משמע מהרי"ף והרא"ש וטור) וכן נראה לי עיקר:

יב ישראל שהמיר ונולד לו בן מישראלית מלין אותו בשבת:

יג ישראל שנולד לו בן מעובדת כוכבים אין מלין אותו בשבת:

יד יש ליזהר שלא ימולו שני מוהלים מילה אחת בשבת שזה ימול וזה יפרע אלא המל הוא עצמו יפרע: הגה ולא מצאתי ראיה לדבריו ואדרבה נראה לי דשרי דהא מילה דחיא שבת כמו עבודה במקדש שכמה כהנים היו עובדים ומחללים שבת דמאחר דשבת ניתן לדחות הרי הוא כחול לכל דבר וכן מצאתי בספר התרומה ישן כתוב בקלף שכתב בסוף הלכות שבת בהדיא דשרי אמנם מצאתי בקובץ שיש לאסור ועל כן טוב להחמיר לכתחלה אף על פי שמדינא נראה לי מה שכתבתי (ד"ע ודלא כב"י):

## סימן רסז

**הלוקח עבד אסור לקיימו ערל וטבילתו וברכתו ומילתו וכל דיני עבד ושפחה. ובו פ"ה סעיפים:**

א מ"ע על הרב למול עבדיו עבר הרב ולא מלו מצוה על בית דין למולו אחד עבד שנולד בבית ישראל ואחד שקנאו מהעובד כוכבים חייב למולו ואינם נימולים אלא ביום ויליד

בית נימול לח' ומקנת כסף נימול ביום שנלקח אפי' לקחו ביום שנולד נימול ביומו (לקח אחד השפחה ואחד לקח [העובר] נימול לאחד (טור) כ"ש קנה שפחה וולדה עמה שנימול לאחד) (ב"י) ויש מקנת כסף שנימול לח' ויש יליד בית שנימול לאותו יום שנולד כיצד לקח שפחה ועוברה עמה וילדה הרי זה נימול לשמונה ואע"פ שלקח העובר בפני עצמו והרי העובר מקנת כסף הואיל ולקח אמו קודם שנולד נימול לשמונה לקח שפחה לעובריה או שלקח שפחה על מנת שלא להטבילה לשם עבדות אע"פ שנולד ברשותו (ונתעברה בביתו) (טור) נימול ביום שנולד שהרי הנולד הזה כאלו הוא מקנת כסף לבדו וכאילו היום קנאו שאין אמו בכלל שפחות ישראל כדי שיהיה הבן יליד בית ואם טבלה אמו אחר שילדה הרי זה נימול לשמונה:

ב כשם שמילת הבנים דוחה את השבת כך מילת העבדים שהם נימולים לשמונה דוחה את השבת חוץ מיליד בית ומקנת כסף שלא טבלה אמו עד שילדה שאף על פי שהם נימולים לשמונה אינם דוחים את השבת:

ג העבד הנלקח מהעובד כוכבים אומרים לו רצונך שתכנס לכלל עבדי ישראל ותהיה מהכשרים או לא אם רצה מודיעין לו עקרי הדת ומקצת מצות קלות וחמורות וענשן ושכרן כמו שמודיעין את הגר ומטבילין אותו כגר ומודיעין אותו כשהוא במים. (והעבד מברך על הטבילה ולא האדון) (נ"י פ' החולץ ובמגיד משנה פרק י"ג מאיסורי ביאה):

ד לקח עבד גדול מהעובד כוכבים ולא רצה העבד לימול מגלגל עמו כל י"ב חדש יתר על כן אסור לקיימו כשהוא ערל אלא חוזר ומוכרו לעובד כוכבים: הגה ודוקא במקום שקנאו כדי לגיירו לעבד אבל אם התנה בפירוש שלא למולו (טור ומרדכי ס"פ החולץ ורמב"ם בפ"א מהל' מילה ופי"ד מהא"ב וראב"ד שם) וכן במדינות אלו שאסור לגייר שום עובד כוכבים הוה כאלו התנה עמו שלא למולו ומותר לקיימו ערל כל זמן שירצה (ג"ז במרדכי שם ור' ירוחם) וכן הוא המנהג פשוט:

ה אם מל את עבדו והטבילו בעל כרחו לשם עבדות לא עשה כלום (מיהו אם עשה מרצונו ונהג במצות של עבד יכול לשחררו אח"כ בע"כ) . (טור):

ו עבד קטן או שוטה מטבילין אותו על דעת בית דין:

ז כשישתחרר העבד צריך טבילה אחר כך בפני שלשה ואין צריך לקבל עליו מצות ולהודיעו עקרי הדת שכבר הודיעוהו כשטבל לשם עבדות:

ח עבד עובד כוכבים שמלו רבו וחזר לגיותו ומכרו לעובד כוכבים וחזר ישראל וקנאו ממנו הרי הוא כישראל מומר ואינו צריך טבילה אלא מלקות (וי"א שמ"מ לכתחלה חוזרין ומטבילין אותו למעלה בעלמא) (נ"י פ' החולץ) :

ט הלוקח עבד מן העובד כוכבים אין הגוף קנוי לו עד שיטבילנו לשם עבדות הלכך אם קדם וטבל לשם בן חורין הרי הוא בן חורין: הגה ומכל מקום צריך לשלם לרבו דמיו שנתן בעדו

(נ"י פ' החולץ ובמ"מ פי"ג דא"ב ובשם רבו של ריטב"א ור' ירוחם וע"פ עב"י) ואם טבלו ב"ד או אחר לשם בן חורין צריך לשלם לו אם ידע שהוא עבדו של זה (שם בב"י) אבל אם לא טבלו אלא שהשיא עצה לעבד לטבול לשם בן חורין פטור (תשובת הרשב"א ולא כב"י שכתב שחולק ארבינו ירוחם ועיין ב"ח) : לפיכך צריך להטיל עליו שום עבודה בעודו במים שיהא נראה כעבד שלא יקדים ויאמר אני טובל לשם בן חורין אבל עובד כוכבים שמוכר את עצמו לישראל קונה גופו מיד ואינו יכול להקדים לטבול לשם בן חורין:

י במה דברים אמורים שכשלקח עבד מהעובד כוכבים אין הגוף קנוי לו כשאותו עובד כוכבים קנה אותו עבד על ידי שנמכר לו הוא עצמו אבל אם קנאו בדינא דמלכותא דקני ליה גופיה ולקחו ממנו ישראל אם קדם וטבל לשם בן חורין לא קנה עצמו בן חורין:

יא מי שיש לו שפחה ועדיין לא טבלה לשם עבדות אסור לאחר להטבילה בלא רשות האדון: הגה דשמא האדון אינו רוצה לטבלה לשם עבדות דעדיפא ליה שהיא עובדת כוכבים דיכולה לעשות צרכיו בשבת גם יוכל למכרה לעובד כוכבים ואם עבר וטבלה צריך לשלם לאדון הזיקו שעשה לו (רבינו ירוחם נתיב י"ג):

יב המל את עבדים מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו למול את העבדים [ואם מל עבד של אחרים מברך על מילת העבדים] ואחר כך מברך אקב"ו למול את העבדים ולהטיף מהם דם ברית וכו' ברוך אתה ה' כורת הברית:

יג צריך לכסות ערותו בשעת ברכה כיון שהוא גדול:

יד אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג והני מילי למקנייה גופיה לשאר דיני עבד עברי אבל היכא דקנייה שבאי למעשה ידיו בדינא דמלכותא כגון שנשבה במלחמה שמכרוהו גובי המס הדר מצי לזבוני ישראל למעשה ידיו ומצי האי עבד למיהב לרביה ישראל דמי מקנתו או דמי שוויו ונפיק ויד האדון על התחתונה ליקח הפחות:

טו אנשים שאינם נוהגים כשורה מותר לרדותן בחזקה ולהשתעבד בהם:

טז מלך שגזר שכל מי שלא יתן המס הקצוב על כל איש ואיש ישתעבד לזה שנתן המס על ידו ה"ז מותר להשתמש בו יותר מדאי אבל לא כעבד ואם אינו נוהג כשורה מותר להשתמש בו כעבד:

יז הקונה עבד עובד כוכבים מישראל או מעובד כוכבים וכן עובד כוכבים שמכר עצמו לישראל או שמכר בניו ובנותיו הרי הוא כעבד כנעני אלא שאותו שלוקח מעובד כוכבים אין גופו קנוי אלא למעשה ידיו אלא אם כן קנאו בדינא דמלכותא (ממשמעות התוספות וד"ע לדעת הרמב"ם ועב"י) ובכולם כל זמן שלא הטבילו לשם עבדות דינו כעובד כוכבים לכל דבר ולאחר שיטבילנו לשם עבדות הוא עבד וחייב במצות שהאשה חייבת בהן ובעבד זה מותר לעבוד בפרך ואף על פי שהדין כך ממדת חסידות ודרכי החכמה שיהא אדם רחמן

ולא יכביד עולו על עבדו ולא יצר לו ויאכילהו וישקהו מכל מאכל ומשקה ולא יבזהו לא ביד ולא בדברים ולא ירבה עליו צעקות וכעס אלא ידבר עמו בנחת וישמע טענותיו:

יח מלך עובד כוכבים שעשה מלחמה והביא שבויים ומכרם וכן אם הרשה לכל מי שירצה שילך ויגנוב מאומה שהיה עושה עמו מלחמה יביא וימכור לעצמו וכן אם היו דיניו דכל מי שלא יתן המס ימכר או מי שיעשה כך וכך או לא יעשה ימכר הרי דיניו דין ועבד הנלקח בדינים אלו הרי הוא כעבד כנעני לכל דבר:

יט האשה קונה שפחות אבל אינה קונה עבדים אפי' קטנים מפני החשד:

כ יכול הרב לומר לעבדו עשה עמי ואיני זנך אבל עבדי נכסי מלוג (פירוש נכסי מלוג כענין מליגת הראש שתולשין השער ועוזבין הראש כך הבעל אוכל פירות ומניח הקרן ואין לו רשות בזו) חייב לזונם: הגה ויש אומרים הא דיכול לומר איני זנך היינו כשהשנים כתיקונן אבל בשנת בצורת שאין מרחמים עליו לא אבל יכול לומר לו צא מעשה ידיך במזונותיך אע"פ שאינן מספיקין (טור והתוס' והרא"ש והרשב"א):

כא הקוטע יד עבד כנעני של חבירו נותן חמשה דברים לאדון והעבד ניזון מהצדקה אף על פי שהאדון לוקח השבת שהרי יכול לומר לו עשה [עמי] ואיני זנך והריפוי נותן לרפואתו ואם אמדוהו להתרפאות בה' ימים ועשו לו סמים חזקים שמיהר להתרפאות בג' ימים האדון לוקח היתרון אף על פי שהעבד נצטער בסמים החזקים (וכל שכן אם חבל בו האדון דפטור) (מישרים ני"ג ועיין ס"ק ל"ז):

כב כל מה שקנה עבד קנה רבו בין שמצא מציאה או נתנו לו מתנה בין שנתנה לו האדון או אחר לא זכה בה אלא הכל לאדון בין גוף בין פירות אפי' אמר ליה על מנת שאין לרבך רשות בו אני נותן לך אינו כלום אלא אם כן יאמר אני נותן לך ע"מ שתצא בו לחירות: (ולכן אין יכול לקבל מתנה מרבו אבל מקבל מתנה מאחר לרבו ומרבו לאחר) (הגהות מיימוני פ"ה מהלכות עבדים ובסמ"ג סימן פ"ו מ"ע):

כג עבד כנעני בין קנאו בעודו עובד כוכבים בין קנאו אחר שהטבילו רבו נקנה בכסף או בשטר או בחזקה בין קנאו מעובד כוכבים בין קנאו מישראל וחזקה הוא שישתמש בו כגון שיתיר לו מנעלו או ינעילנו או שהוליך כליו לבית המרחץ או הלבישו או הפשיטו הרחיצו סכו או גרדו: הגה ודוקא אלו שהם שמוש לגופו אבל עשה לו שאר מלאכה כגון שתפר בגדיו לא (טור וע"פ עב"י):

כד הגביה העבד לרב לצורך תשמיש קנאו הגביה הרב לעבד לא קנאו:

כה נקנה בחליפין (פירוש בחליפין בקנין והוא ענין חלוף שמחליף לו הדבר שמקנה לו בכנף בגדו) וכן נקנה במשיכה שתקפו ומשכו אליו אבל אם קראו והוא בא אליו לא קנאו אלא א"כ הוא קטן:

כו העבד קונה את עצמו בכסף או בראשי אברים או בשטר כיצד קונה את עצמו בכסף כגון שנתן אחד לרבו מעות ואמר ליה על מנת שיצא עבדך בהם לחירות כיון שקבל הרב הכסף או שוה כסף יצא העבד לחירות ואין צריך דעת העבד וכן אם נתן אחר לעבד מעות ואמר על מנת שתצא בהם לחירות אם רצה האדון לקבל המעות יצא העבד לחירות ואם לא רצה לא קנה העבד המעות (רמב"ם פ"ה מה"ע ד"ב) . (וי"א דאף קונה עצמו בחליפין אם יש לו כלי לעשות בו חליפין כגון שנתנו לו לצאת בו לחירות) (טור בשם ר"ת וכ"ד ראב"ד בהשגות ורבינו ירוחם):

כז כיצד בראשי אברים עבד שמל וטבל לשם עבדות אם סימא אדוניו את עינו או הפיל שינו או חסרו אחד מראשי אצבעותיו ידיו ורגליו או ראשי אזניו או ראש החוטם או ראש הגויה או ראשי הדדים שבאשה יוצא לחירות וצריך גט שחרור (וכופין רבו לכתוב לו גט שחרור) (ב"י בשם רבי' ירוחם) . אבל חתך לשונו אינו יוצא לחרות:

כח סרסו בביצים ונתקן מהכיס לגמרי יוצא לחירות אבל אם כרתם ועדיין תלויים בכיס אינו יוצא לחירות:

כט היתה לו אצבע יתירה וחתכה אם עומדת בסדר האצבעות יוצא לחירות:

ל תלש בזקנו ודלדל בו עצם מהלחי יוצא לחרות:

לא הכהו על ידו וצמתה וסופה לחזור אינו יוצא לחירות:

לב הפיל שינו של קטן שעתיד להחליפה אינו יוצא לחירות:

לג היתה עינו כהויה קצת והכהו בה וסמאה אם מתחילה היה יכול להשתמש בו קצת יוצא בו לחירות אבל אם חטטה אפילו לא היה יכול להשתמש בו כלל יוצא לחירות שהרי חסרו אבר והוא הדין באחד מראשי אברים שהיה בטל ואינו עושה בו מלאכה אם חתכו יוצא בו לחירות שהרי חסרו אבר:

לד הכהו על עינו וחסר מאורה על שינו ונדדה אם יכול להשתמש בו עדיין אינו יוצא לחירות:

לה הכהו על עינו וסימאה על אזנו וחרשה יוצא לחירות אבל אם הכה בכותל כנגד עינו או כנגד אזנו ונבעת עד שאינו רואה ואינו שומע אינו יוצא לחרות:

לו בכל אלו אינו יוצא לחירות עד שיעשה האדון בכוונה לפיכך אם כוון לזרוק אבן בבהמה ונפלה בעבד וחתכה אצבעו או הפיל שינו אינו יוצא לחירות וכן אם הושיט ידו למעי שפחתו וסימא עין עובר שבמעיה אינו יוצא לחירות שהרי לא ידע דבר שיתכוון לו אבל אם היה רבו רופא ואמר ליה כחול עיני וסימאה יוצא לחירות שהרי כוון לאבד:

לז מי שחציו עבד וחציו בן חורין או עבד של ב' שותפין אין יוצאין בראשי אברים משום דאמר קרא עבדו המיוחד לו:

לח עבדי צאן ברזל (פירוש צאן ברזל כל נדוניא שאשה מכנסת לבעלה ושמה אותו עליו בדמים וקבל אחריותן ואפי' כלה חייב לשלם כענין צאן ברזל שהן הצאן שקבל עליו הרועה אחריותן ומחלק הולדות והצמר והחלב עם הבעלים) יוצאים בראשי אברים לאיש אבל לא לאשה ושל נכסי מלוג אין יוצאין לא לאיש ולא לאשה:

לט הפיל שן עבדו וסימא עינו יוצא בשינו ואינו נותן דמי עינו ואם תפס אין מוציאין מידו ואם כתב לו גט שחרור בין הפיל שינו לסימא עינו חייב ליתן לו דמי עינו:

מ יציאת העבד בראשי אברים אע"פ שהוא קנס נוהג בזמן הזה שאם באו עדים בדבר אינו יכול להשתמש בו ויש מי שכתב שמשמתין אותו עד שיכתוב לו גט שחרור (וה"ה אם הודה האדון מעצמו) (טור בשם הרמב"ם והרא"ש):

מא כיצד בשטר כותב על הנייר או על החרס הרי אתה בן חורין או הרי אתה לעצמך או אין לי עסק בך ומוסרו לידו או לאחר בשבילו אפילו בלא ידיעת העבד שזכות הוא לו שיצא מתחת יד רבו לחירות ואם מוחה בידו מלקבלו לא יצא בו לחירות:

מב אמר לו א' מאלו הלשונות על פה אינו כלום:

מג הכותב לשפחתו הרי את מותרת לכל אדם אין זה לשון שחרור:

מד מסר לו השטר בפני עדים או שהעדים חתומין בו ומסרו לו בינו לבין עצמו יצא בו לחירות וי"א שצריך שימסרנו לו בפני עדים ואם אנו רואים אותו חתום א"צ שיבואו לפנינו עדי מסירה שאנו תולים שבדין נמסר:

מה בששה דברים שום שחרורי עבדים לגיטי נשים ובשאר הדברים הרי הם כשאר כל השטרות ואלו הם הששה פסולים בערכאות של עובדי כוכבים וכשרים בעד כותי וצריכים כתיבה לשם המשתחרר עצמו ואין נכתבים במחובר ואין חותמים עדיהם אלא זה בפני זה אחד גיטי נשים ואחד שחרורי עבדים שום במוליך ומביא:

מו כיצד כל השטרות העולים בערכאות של עובדי כוכבים כשרים בתנאים שנתבארו בהלכות הלואה חוץ מגיטי נשים ושחרורי עבדים:

מז כל שטר שיש עליו אפילו עד אחד כותי פסול חוץ מגיטי נשים ושחרורי עבדים שהם כשרים בעד א' ישראל ועד א' כותי והוא שיהיה כותי חבר ובזמן הזה שהכותים כעובדי כוכבים לכל דבריהם אנו למדים מהם לצדוקים שהצדוקים בזמן הזה כמו כותים באותו זמן קודם שגזרו עליהם שיהיו כעובדי כוכבים:

מח בגט אשה הוא אומר וכתב לה לשמה ובגט שחרור הוא אומר או חפשה לא ניתן לה עד שיכתוב לשמה:

מט בגט אשה הוא אומר וכתב ונתן מי שאינו מחוסר אלא נתינה יצא הכותב במחובר ואח"כ קצץ שהרי מחוסר קציצה ונתינה ובגט שחרור הוא אומר ניתן לה לא יהא מחוסר אלא נתינה:

נ אחד גיטי נשים ושחרורי עבדים אינם חותמים אלא זה בפני זה:

נא כיצד שוין במוליך ומביא שהמביא גט שחרור בא"י אינו צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם ובח"ל אם אין עדים מצויים לקיימו ואמר השליח בפני נכתב ובפני נחתם זה קיומו ואם בא האדון וערער אח"כ אין משגיחין בו:

נב כשם שהאשה מביאה גיטה ואינה צריכה לקיימו הואיל והגט יוצא מתחת ידה כך העבד ששטר שחרור יוצא מתחת ידו אינו צריך לקיימו:

נג וכשם שהאשה אומרת בפני נכתב ובפני נחתם אם התנה עליה כן העבד:

נד כל הכשר להביא גט האשה כשר להביא גט העבד:

נה העבד מקבל לחבירו גט מיד רבו של חבירו אבל לא מיד רבו של עצמו:

נו המוסר גט שחרור לעבד על מנת שישתחרר בבית דין לא שנא אם כתוב בו עצמך ונכסי קנויים לך לא שנא אם כתוב בו כל נכסי קנויים לך עצמו קנה על פי דבורו שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם נכסים לא קנה עד שיתקיים בחותמיו:

נז הכותב כל נכסיו לעבדו יצא לחרות שהוא בכלל הנכסים וקונה עצמו בכלל הנכסים אבל אם שייר מקצת הנכסים בין קרקע בין מטלטלין בין פירש השיור בין לא פירשו בין היו לו נכסים אחרים חוץ מאלו ששייר בין לא היו לו נכסים אחרים ואפילו כתב לו עצמך וכל נכסי קנויים לך חוץ מדבר פלוני לא יצא לחירות ולא קנה הנכסים:

נח הכותב שטר אירוסין לשפחתו אף על פי שאמר לה צאי בו לחירות והתקדשי בו אין זה לשון שחרור ואינה לא מקודשת ולא משוחררת (שם ספ"ו מה"ע) (אבל אם אמר לה התקדשי גרידא אמרינן ודאי שחררה מעיקרא וחלו הקידושין) (ב"י בשם רש"י וכן משמע בגמרא פרק השולח):

נט המשחרר שני עבדים בשטר אחד לא קנו עצמם לפיכך הכותב כל נכסיו לשני עבדיו בשטר אחד אף עצמם לא קנו ואם כתב בשני שטרות קנו ומשחררין זה את זה במה דברים אמורים כשכתב בכל שטר משניהם כל נכסי נתונים לפלוני ופלוני עבדי (ונתן לאדם אחד ב' השטרות ביחד) (טור) אבל אם כתב חצי נכסי לפלוני עבדי וחצי [נכסי] לפלוני עבדי אף בשני שטרות לא קנו כלום:

ס המשחרר חצי עבדו בשטר לא קנה העבד את חציו ונשאר עבד כמו שהיה אבל אם שחרר חציו בכסף שנתן לו דמי חציו כדי להשתחרר קנה והוא חציו בן חורין במה דברים אמורים בשחרר חציו בשטר ונשאר בו חצי האחר אבל אם מכרו או נתנו לאחר

בין שהיה השחרור והמכירה או הנתינה כאחד בין שקדם המכירה או הנתינה לשחרור קנה העבד את חציו והלוקח או המקבל חצי האחר וכן עבד של שני שותפים ששחרר אחד מהם את חלקו אפילו בשטר קנה והוא חצי בן חורין:

סא הכותב לשפחתו מעוברת הרי את בת חורין וולדך עבד דבריו קיימים את שפחה וולדך בן חורין לא אמר כלום:

סב מי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו יכול לישא לא שפחה ולא בת חורין לפיכך כופין את רבו לשחררו וכותב לו שטר על חצי דמיו ובעוד שלא כתב לו גט שחרור מעשה ידיו לעצמו ואם המיתו שור אינו משלם לא קנס ולא כופר במה דברים אמורים בעבד מפני שהוא מצווה על פריה ורביה אבל שפחה תשאר כמו שהיתה ועובדת את עצמה יום אחד ואת רבה יום אחד ואם הכה אדם על ידה וצמתה וסופה לחזור אם הכה ביום שעובדת את רבה הנזק לרבה ואם ביומה הנזק לעצמה אבל אם נקטעה ידה וכן כל דבר שאין סופו לחזור חולקין הנזק היא והאדון ואם המיתה נותן חצי הקנס לאדון ופטור מחצי הכופר:

סג עבד של ב' שותפים ששחרר אחד מהם חלקו כופין את הב' שישחרר גם הוא חלקו ואם ידע מחבירו שרצה לשחרר חלקו והקנה חלקו לבנו קטן ואח"כ שחרר חבירו אין ב"ד יכולין לכוף לקטן לשחרר אבל מעמידים לו אפוטרופוס ושם את העבד בדמים ונותן קצת מהדמים לקטן כדי שיתרצה בשחרורו וישחררנו האפוטרופוס בדמים שקבל הקטן ויכתוב לו האפוטרופוס שטר שחרור על שמו ודוקא כהאי גוונא שכיון להפקיע תקנת חכמים אבל אם מת והניח בן קטן ואחר כך שחרר השותף חלקו אין מעמידים אפוטרופוס לקטן לשחררו אלא עובד את עצמו יום אחד ואת הקטן יום אחד עד שיגדיל:

סד המפקיר עבדו יצא לחירות וצריך גט שחרור ואם מת קודם ששחררו היורש כותב לו גט שחרור:

סה גר שמת ואין לו יורשים והיו לו עבדים גדולים זכו בעצמם והרי הם בני חורים קטנים אין להם יד לזכות בעצמם וכל הקודם בהם זכה. (ואם לא זכה בהם אדם עד שיגדלו אין להם תקנה) (טור בשם הרמ"ה):

סו עבד שנשבה (וברח) ובא אחר שנתייאש רבו ממנו אינו יכול להשתעבד בו עוד וכופין אותו לכתוב לו גט שחרור:

סז עבד שנשבה אם נתייאש ממנו רבו ראשון כל הפודה אותו לשם עבד ישתעבד בו והרי הוא שלו ואם פדהו לשם בן חורין ה"ז בן חורין ואם לא נתייאש ממנו רבו ראשון

הפודה אותו לשם עבד נוטל פדיונו מרבו וחוזר לרבו ואם פדהו לשם בן חורין חוזר לרבו ראשון בלא כלום:

סח עבד שעשאו רבו אפותיקי (פי' אפה תהא קאי כלומר לא יהיה לך פרעון אלא מזה) לבעל חובו ואחר כך שחררו הפקיעו מידי שעבוד והרי הוא בן חורין וצריך לשלם לבעל חובו וכופין לבעל חובו שיכתוב לו גט שחרור:

סט ישראל שבא על שפחה אפי' היא שפחתו הולד עבד וי"א שאם בא על שפחתו או קדשה הולד בן חורין לכל הדברים (רב נטראי גאון ורא"ש וע"פ) ויש מי שאומר שאע"פ שלשאר דברים דינו כבן חורין אינו מותר בבת חורין עד שיקבל גט שחרור:

ע עבד שהשיאו רבו בת חורין (וכ"ש אם נושא שפחתו) (טור) או שהניח לו רבו תפילין בראשו או שאמר לו רבו לקרות ג' פסוקים בספר תורה בפני הצבור וכן כל כיוצא באלו הדברים שאינו חייב בהן אלא בן חורין יצא לחירות וכופין את רבו לכתוב לו גט שחרור אבל אם לוה מעבדו או שעשאו אפוטרופוס או שהניח תפילין בפני רבו או שקרא ג' פסוקים בצבור בפני רבו (או שנשא בת חורין לפניו) (טור) ולא מיחה בו לא יצא לחירות:

עא אסור ללמד את עבדו תורה ואם למדו לא יצא לחירות:

עב יש מי שאומר שעבד שנדר נדר שכופין אותו לעבור עליו כגון שנדר שלא לאכול בשר וכיוצא בו ואמר לו רבו מופר לך יצא לחירות שכיון שלא כפה אותו במקום שיש לכפותו גילה דעתו שהפקיע שעבודו:

עג המשחרר עבדו בכל לשון והוציא מפיו דברים שמשמען שלא נשאר לו עליו שעבוד כלל ושגמר בלבו לדבר זה אינו יכול לחזור בו וכופין אותו לכתוב גט שחרור:

עד כתב בשטר אעשה פלוני עבדי בן חורין ומסרו לידו לא יצא לחירות אבל אם כתב עשיתי פלוני עבדי בן חורין או עשוי הוא בן חורין או הרי הוא בן חורין או יהא בן חורין ומסרו לידו יצא לחירות אבל אם אמר לו על פה אחד מלשונות אלו לא יצא לחירות והני מילי בבריא אבל שכיב מרע שאמר א' מלשונות אלו יצא לחירות וצריך גט שחרור להתירו בבת חורין וכופין את היורשים לכתבו לו ואפילו בריא אם אמרו דרך הודאה יצא לחירות וצריך גט שחרור וכופין את רבו לכתבו לו:

עה האומר עשיתי פלוני עבדי בן חורין והוא אומר לא עשאני חוששין שמא זיכה לו על ידי אחר אבל אם אמר כתבתי גט שחרור ונתתי לו והוא אומר לא כתב ולא נתן הודאת בעל דין כמאה עדים והרי זה עבד: הגה [ואם חזר רבו ואמר לא נתתיו] לא יוכל העבד לחזור ולומר קבלתיו ואם רבו עומד בדבורו כופין אותו וכותב לו גט שחרור (טור בשם הרמ"ה):

עו אמר לאחר זכה בגט שחרור זה לעבדי יצא לחירות אע"פ שלא הגיע ליד העבד אבל אם אמר תנו גט זה לעבדי אינו יכול לחזור בו ולא יצא העבד לחירות עד שיגיע הגט לידו לפיכך האומר תנו גט זה לעבדי לא יתן לאחר מיתה: הגה וי"א דאם נתן הגט ליד השליח ואמר תן לעבדי גט זה הוי כאלו אמר לו זכה לו (טור בשם ר"ת ורא"ש ורשב"א ור"ן):

עז מי שצוה בשעת מיתתו פלונית שפחתי אל ישתעבדו בה יורשים הרי זו שפחה כמו שהיתה ואסור ליורשים להשתעבד בה ואם אמר עשו לה קורת רוח כופין את היורשין ואין משתעבדין בה אלא במלאכה שהיא רוצה בה (ואין היורשים יכולים למכרה לאחר בין שאמר אל ישתעבדו בה יורשיו בין שאמר עשו לה קורת רוח) (טור בשם הרמ"ה) ואם צוה ואמר שחררוה כופין את היורשים לשחרר אותה:

עח שכיב מרע שכתב כל נכסיו לעבדו ועמד חוזר בנכסים ואינו חוזר בעבד שהרי כבר יצא עליו שם בן חורין:

עט המשחרר את עבדו עובר בעשה דלעולם בהם תעבודו ומותר לשחררו לדבר מצוה אפילו היא מדבריהם כגון שלא היו בבית הכנסת י' הרי זה משחרר עבדו ומשלים בו מנין י' וכן כל כיוצא בזה וכן שפחה שנוהגין בה העם מנהג הפקר כופין את רבה ומשחררה כדי שתנשא ויסור המכשול (ל' רמב"ם פ"ט מה"ע דין ו'):

פ המוכר עבדו לעובד כוכבים או לגר תושב יצא לחירות שאם ברח מהעובד כוכבים אין רבו יכול להשתעבד בו עוד ואם לא ברח קונסים את האדון לפדותו עד י' בדמיו ולכתוב לו גט שחרור להתירו בבת חורין וקנס זה אין גובין אותו ודנין בו אלא בב"ד מומחים ואם מת המוכר אין קונסין היורש להחזיר העבד השחרור (שם רפ"ח מה"ע) : הגה לוה עליו מעות לזמן שאם לא יפרענו לזמן פלוני יהא העבד שלו אם מסרו ליד עובד כוכבים מיד יוצא לחירות מיד ואם לא מסרו ליד עובד כוכבים מיד כשיגיע הזמן ולא פרע לו יוצא לחירות אבל אם גבאו העובד כוכבים בחובו או שקם עליו אנס ופדה עצמו בו לא יצא לחירות מכרו לעבד המלך שרגילין ליקח עבדים ובהמות מאשר ימצאון ונותנין דמיהם לבעלים יוצא לחירות מכרו על תנאי שיחזירנו לו לאחר זמן או חוץ ממלאכתו או חוץ מהמצות או שמכרו לצדוקי ולמומר הרי זה ספק אם יוצא לחירות ואזלינן לקולא דאיסורא דרבנן הוא ולא יצא (הכל בטור והוא מן הש"ס) ויש אומרים דמהני ביה תפיסה דאם תפס משל רבו כדי דמיו לצאת בו לחירות מיד העובד כוכבים אין מוציאין ממנו (שם בשם הרמב"ם דין ה'):

פא עבד שמל וטבל לשם עבדות והפיל עצמו ליד עובד כוכבים ואין רבו יכול להוציאו או שנשבה ואין רוצים ליתנו לפדיון מותר ליטול מהם דמיו ויכול לכתוב להם שטר מכירה עליו:

פב המוכר עבדו לחוצה לארץ או לסוריא או לעכו יצא לחירות וכופין את רבו השני לכתוב לו גט שחרור ומפסיד הדמים ואפי' אם אמר איני רוצה להוציאו לחוצה לארץ אשתעבד בו בארץ ישראל אין שומעין לו (ודין זה נוהג אפילו האידנא) (טור וב"י בשם הרמב"ם דין ט'):

פג עבד שיצא אחר רבו לסוריא ומכרו שם איבד זכותו במה דברים אמורים כשיצא רבו על מנת שלא לחזור לא"י אבל אם דעת רבו לחזור ויצא אחריו ומכרו שם יצא לחירות וכופין את הלוקח לשחררו (ל' רמב"ם שם דין ח'):

פד עבד שאמר לעלות לארץ ישראל כופין את רבו לעלות עמו או ימכור אותו למי שיעלהו שם רצה האדון לצאת לחוצה לארץ אינו יכול להוציא את עבדו עד שירצה ודין זה בכל זמן אפילו בזמן הזה שהארץ ביד עובדי כוכבים:

פה עבד שברח מחוצה לארץ לארץ אין מחזירין אותו לעבדות ועליו נאמר לא תסגיר עבד אל אדוניו ואומרים לרבו שיכתוב לו גט שחרור ויכתוב לו שטר חוב בדמיו עד שתשיג ידו ויתן לו ואם לא רצה האדון לשחררו מפקיעים בית דין שעבודו מעליו וילך לו :

## סימן רסח

**כיצד מגיירין הגר והגיורת ודיני קדושת הגר. ובו י"ב סעיפים:**

א גר שנכנס לקהל ישראל חייב מילה תחילה ואם מל כשהיה עובד כוכבים (או שנולד מהול) (טור בשם הרא"ש) צריך להטיף ממנו דם ברית ואין מברכין עליו ואם נכרת הגיד אין מילתו מעכבת מלהתגייר וסגי ליה בטבילה. (טבל קודם שמל מועיל דבדיעבד הוי טבילה) (ב"י בשם הרמב"ן וכ"כ המ"מ פי"ד מהל' א"ב) (וי"א דלא הוי טבילה) (נ"י פרק החולץ בשם הרא"ה):

ב כשבא להתגייר אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דחופים סחופים (פי' אבודים וסחופים מן מדוע נסחף אבירך) ומטורפים ויסורים באים עליהם אם אמר יודע אני ואיני כדאי להתחבר עמהם מקבלין אותו מיד ומודיעים אותו עיקרי הדת שהוא יחוד ה' ואיסור עבודת כוכבים ומאריכין עמו בדבר זה ומודיעים אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות ומודיעים אותו מקצת עונשין של מצות שאומרים לו קודם שבאת למדה זו אכלת חלב אי אתה ענוש כרת חללת שבת אי אתה חייב סקילה ועכשיו אכלת חלב אתה ענוש כרת חללת שבת אתה חייב סקילה ואין מרבין עליו ואין מדקדקין עליו וכשם שמודיעים אותו ענשן של מצות כך מודיעים אותו שכרן של מצות ומודיעים אותו שבעשיית מצות אלו יזכה לחיי העוה"ב ושאין שום צדיק גמור אלא בעל החכמה שעושה מצות אלו ויודעם ואומרים לו הוי יודע שהעולם

הבא אינו צפון אלא לצדיקים והם ישראל וזה שתראה ישראל בצער בעולם הזה טובה היא צפונה להם שאינם יכולים לקבל רוב טובה בעוה"ז כעובדי כוכבים שמא ירום לבם ויתעו ויפסידו שכר עולם הבא ואין הקב"ה מביא עליהם רוב פורענות כדי שלא יאבדו אלא כל העובדי כוכבים כלים והם עומדים ומאריכין בדבר זה כדי לחבבן אם קבל מלין אותו מיד וממתינים לו עד שיתרפא רפואה שלימה ואח"כ מטבילין אותו טבילה הוגנת בלא חציצה (וי"א שיגלח שערותיו ויטול צפרני ידיו ורגליו קודם טבילה) (טור וריי"ף ורא"ש) ושלשה (תלמידי חכמים) (ג"ז טור) עומדים על גביו ומודיעים אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות פעם שניה והוא עומד במים ואם היתה אשה נשים מושיבות אותה במים עד צוארה והדיינים מבחוץ ומודיעין אותה מקצת מצות קלות וחמורות והיא יושבת במים ואח"כ טובלת בפניהם והם מחזירים פניהם ויוצאין כדי שלא יראו אותה כשתעלה מהמים ויברך על הטבילה אחר שיעלה מן המים וכיון שטבל הרי הוא כישראל שאם חזר לסורו הרי הוא כישראל מומר שאם קדש קדושיו קדושין:

ג כל עניני הגר בין להודיעו המצות לקבלם בין המילה בין הטבילה צריך שיהיו בג' הכשרים לדון וביום (תוס' ורא"ש פ' החולץ) מיהו דוקא לכתחילה אבל בדיעבד אם לא מל או טבל אלא בפני ב' (או קרובים) (הגהות מרדכי) ובלילה אפילו לא טבל לשם גרות אלא איש שטבל לקריו ואשה שטבלה לנדתה הוי גר ומותר בישראלית חוץ מקבלת המצות שמעכבת אם אינה ביום ובשלשה ולהריי"ף ולהרמב"ם אפי' בדיעבד שטבל או מל בפני שנים או בלילה מעכב ואסור בישראלית אבל אם נשא ישראלית והוליד ממנה בן לא פסלינן ליה:

ד הואיל וטבילת גר צריך בית דין של ג' אין מטבילין אותו בשבת ולא בי"ט ולא בלילה ואם טבל הרי זה גר:

ה המל את הגרים מברך בא"י אמ"ה אקב"ו למול את הגרים ואח"כ מברך בא"י אמ"ה אקב"ו למול את הגרים ולהטיף מהם דם ברית שאלמלא דם ברית לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי:

ו כותית שנתגיירה והיא מעוברת בנה אין צריך טבילה:

ז עובד כוכבים קטן אם יש לו אב יכול לגייר [אותו] ואם אין לו אב ובא להתגייר או אמו מביאתו להתגייר בית דין מגיירין אותו שזכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו בין קטן שגיירו אביו בין שגיירוהו ב"ד יכול למחות משיגדיל ואין דינו כישראל מומר אלא כעובד כוכבים:

ח בד"א בשלא נהג מנהג יהדות משהגדיל אבל נהג מנהג יהדות משהגדיל שוב אינו יכול למחות:

ט עובד כוכבים שבא לחתוך ערלתו מפני מכה או מפני שחין שנולד לו בה אסור לישראל לחתכה מפני שלא נתכוון למצוה לפיכך אם נתכוון העובד כוכבים למילה מצוה לישראל למול אותו ובמקום שמותר לרפאות העובד כוכבים מותר בכל ענין (נ"י פ' נושאין על האנוסה ורמב"ם ורש"י וע"ל סימן קנ"ח):

י כותי או כותית שבא ואמר נתגיירתי בבית דינו של פלוני כראוי אינו נאמן לבא בקהל עד שיביא עדים ואם ראינום נוהגין כדרכי ישראל ועושים כל המצות הרי אלו בחזקת גרי צדק ואע"פ שאין שם עדים שמעידים בפני מי נתגיירו ואעפ"כ אם באו להתערב בישראל אין משיאין אותם עד שיביאו עדים או עד שיטבלו בפנינו הואיל והוחזקו עובד כוכבים אבל מי שבא ואמר שהוא עובד כוכבים ונתגייר בב"ד נאמן שהפה שאסר הוא הפה שהתיר וכתב הרמב"ם במה דברים אמורים בארץ ישראל ובאותן הימים שחזקת הכל שם בחזקת ישראל אבל בח"ל צריך להביא ראיה ואח"כ ישא ישראלית שמעלה עשו ביוחסין:

יא מי שהיה מוחזק בישראל שאמר נתגיירתי ביני לבין עצמי ויש לו בנים אינו נאמן על הבנים אבל נאמן על עצמו לשווי נפשיה חתיכה דאיסורא ליאסר בבת ישראל עד שיטבול בפני בית דין:

יב כשיבא הגר להתגייר בודקים אחריו שמא בגלל ממון שיטול או בשביל שררה שיזכה לה או מפני הפחד בא ליכנס לדת ואם איש הוא בודקין אחריו שמא עיניו נתן באשה יהודית ואם אשה היא בודקין אחריה שמא עיניה נתנה בבחורי ישראל ואם לא נמצאת להם עילה מודיעים להם כובד עול התורה וטורח שיש בעשייתה על עמי הארצות כדי שיפרשו אם קבלו ולא פירשו וראו אותם שחזרו מאהבה מקבלים אותם ואם לא בדקו אחריו או שלא הודיעוהו שכר המצות ועונשן ומל וטבל בפני ג' הדיוטות ה"ז גר אפי' נודע שבשביל דבר הוא מתגייר הואיל ומל וטבל יצא מכלל העובדי כוכבים וחוששים לו עד שתתברר צדקתו ואפילו חזר ועבד אלילים הרי הוא כישראל מומר שקידושיו קידושין. (ישראל מומר שעשה תשובה א"צ לטבול רק מדרבנן יש לו לטבול ולקבל עליו דברי חבירות בפני ג') (נ"י פ' החולץ) :

## סימן רסט

**איסור עריות בגרים ודינן לענין עדות וחליצה. ובו י"א סעיפים:**

א דין תורה שמותר לגר שישא אמו או אחותו מאמו שנתגיירו אבל חכמים אסרו דבר זה כדי שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה וכן גר שבא על אמו או אחותו והיא בגיותה הרי זה כבא על ארמית:

ב כיצד דין גרים בעריות של שאר בשר אם היה נשוי כשהוא עובד כוכבים לאמו או לאחותו מאמו ונתגיירו מפרישין אותם ואם היה נשוי לשאר עריות ונתגייר הוא ואשתו אין מפרישין אותם:

ג עובד כוכבים אסור בשאר האם אחר שנתגייר מדברי סופרים ומותר בשאר האב אע"פ שיודע בודאי שזה שארו מאביו כגון תאומים שדבר ברור הוא שאביו של זה הוא אביו של זה אף על פי כן לא גזרו על שאר אביו לפיכך נושא הגר אשת אחיו מאביו ואשת אחי אביו ואשת אביו ואשת בנו אף על פי שנשאת לאחיו או לאחי אביו או לבנו אחר שנתגיירו וכן אחות אמו מאביה ואחותו מאביו ובתו שנתגיירו מותרות לו (ויש אוסרים באשת אביו) (טור בה"ג) אבל אינו נושא לא אחותו מאמו ולא אחות אמו מאמה ולא אשת אחיו מאמו שנשאה אחיו מאמו אחר שנתגיירה אבל אם נשאה אחיו כשהיה עובד כוכבים הרי זה מותרת לו:

ד שני אחים תאומים שהיתה הורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה חייבים משום אשת אחיו אבל לא חולצין ולא מיבמין:

ה הנושא גיורת ובתה הגיורת או שתי אחיות מן האם יושב עם אחת מהן ומגרש השניה:

ו נשא גיורת ומתה מותר לישא אמה או בתה שלא גזרו אלא בחייהן:

ז מותר לאדם לישא שתי אחיות גיורות מן האב שלא גזרו משאר האב:

ח השניות כולן לא גזרו עליהן בגרים לפיכך מותר הגר לישא אם אמו ונושא אדם גיורת ואם אמה או בת בת בתה וכן בשאר השניות:

ט גר שנתגייר ואשתו עמו צריכים לפרוש זה מזה ג' חדשים להבחין בין זרע שנזרע בקדושה לזרע שנזרע שלא בקדושה ואם אינו רוצה לקיימה אינה צריכה גט אלא יוצאה ממנו בלא גט (נ"י פ' נושאין על האנוסה):

י ולענין עדות אפי' אחים מן האם מעידים זה לזה דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי:

יא לענין דין גר כשר לדון דיני ממונות והוא שתהא אמו מישראל אבל אם אין אמו מישראל פסול לדון את ישראל אבל לחבירו גר דן ולחליצה פסול אפילו לחליצת גרים עד שיהא אביו ואמו מישראל:

## סימן רע

**שכר מצות כתיבת ס"ת. ובו ב' סעיפים:**

א מצות עשה על כל איש מישראל לכתוב לו ספר תורה ואפילו הניחו לו אבותיו ספר תורה מצוה לכתוב משלו ואינו רשאי למכרו אפי' יש לו הרבה ספרי תורה (ואפילו אין לו מה יאכל רק ע"י הדחק) (הגהות מיימוני פ"ו) ואפילו למכור ישן כדי לקנות חדש אסור אבל ללמוד תורה או לישא אשה מותר למכור אם אין לו דבר אחר למכור: הגה וה"ה לצורך פדיון שבויים מותר למכרו (גם זה שם ותוס' פ"ק דב"ב ואגודה שם) ועיין באלו הדינים בא"ח סימן קנ"ג שכר לו סופר לכתוב לו ספר תורה או שקנאו והוא היה מוטעה והגיהו הרי זה כאלו כתבו (ב"י בשם נ"י) אבל לקחו כך ולא הגיה בו דבר הוי כחוטף מצוה מן השוק (טור בשם ריב"ל פרק הקומץ) ואינו יוצא בזה:

ב האידנא מצוה לכתוב חומשי תורה ומשנה וגמרא ופירושיהן ולא ימכרם אם לא ללמוד תורה ולישא אשה:

## סימן רעא

**העור שנכתבה עליו ושרטוטה ודין הדיו. ובו ז' סעיפים:**

א אין כותבין ספר תורה על עור בהמה חיה ועוף הטמאים ולא על עור דג אפי' טהור אבל כותבין על עור בהמה חיה ועוף הטהורים ואפי' עור נבילות וטריפות שלהן וצריך שיהו העורות מעובדין על על ידי ישראל לשם ס"ת שיאמר בתחילת העיבוד כשמשים אותם לתוך הסיד עורות אלו אני מעבד לשם ספר תורה: הגה ואם מעבדן עובד כוכבים יסייע הישראל מעט (טור בשם ר"ב) בתחלה כשנותנו לסיד ויאמר שהוא עושה לשם קדושת ספר תורה (ב"י) ויסמן אותן עורות שלא יחליפן העובד כוכבים ולא חיישינן אח"כ שמא החליפן העובד כוכבים וזייף סימניו אחריו (הגהות מיימוני פ"א מהס"ת) ועיין בא"ח סימן ל"ב:

ב צריך שיהו מעובדים בעפצא או בסיד וכיוצא בו מדברים שמכווצים העור ומחזיקין אותו (רמב"ם ספ"א מהל' ס"ת ד"ו):

ג כותבין ספר תורה על הגויל והוא העור שלא נחלק וכותבין בו במקום שער ואם כתבו ס"ת על הקלף כשר והוא שיהיה כתוב בצד הפנימי שכלפי הבשר: הגה וקלפים שלנו הם יותר מובחרים מגויל וכותבין עליהם לכתחלה לצד בשר ואין כותבין עכשיו על הגויל (ר"י מינץ סי' ס"ו) ואם שינה וכתב על קלפים שלנו במקום שער פסול (א"ז הלכות תפילין) מיהו יש מקילין בזה (טור וע"פ עב"י):

ד כתב מקצתו על הגויל ומקצתו על הקלף פסול אם עשה חציו גויל וחציו צבאים אע"פ שאינה מצוה מן המובחר כשר. (ועיין לקמן סימן ר"ץ):

ה ספר תורה צריך שרטוט ואם כתבו בלא שרטוט פסול ולא ישרטט בעופרת וכיוצא בו שצובע:

**י** ספר תורה צריך שיכתבנו בדיו העשוי מעשן השמנים שרוי במי עפצים: (ולכתחלה טוב ליזהר שלא לעשות הדיו כי אם מדברים הבאים מן העץ) (כן משמע בזוהר פ' תרומה דף ע"ב ע"א) ואם כתבו במי עפצא וקנקנתום כשר אבל לא בשאר מיני צבעונים כגון האדום והירוק וכיוצא בהם שאם כתב אפילו אות אחת בשאר מיני צבעונים או בזהב פסול: הגה וכן אסור לכתוב שום שם מספר עשרים וארבע ספרים שלא בדיו (ר' ירוחם בשם אבן ירחי) ויש אומרים דלא בעינן דיו רק בס"ת (במרדכי ה"ק):

**יא** ספר תורה צריך לכתבו בימין (י"א שיש לכתוב בקולמוס של קנה ולא בנוצה) . (מרדכי פ"ק דגיטין) :

## סימן רעב

**דין רוחב הדפין. ובו ד' סעיפים:**

**א** אין עושין ספר תורה לא ארכו יתר על היקפו ולא היקפו יתר על ארכו (פירוש יכוון שיהא חוט המקיף יריעות כל הספר לאחר שיתפור ויגלל ארוך כשיעור ארכו) (טור) וכמה הוא ארכו בגויל ששה טפחים שהם כ"ד אצבעות ברוחב אגודל של יד ובקלף או פחות או יותר והוא שיהא ארכו כהיקפו וכן אם עשה בגויל [פחות] ששה טפחים ומיעט הכתב או יתר על ששה והרחיב בכתב עד שיהיה ארכו כהיקפו הרי זה כמצוה. (והעמוד שבתוך הספר י"א דמצרף להיקף) (טור בשם הרא"ש):

**ב** אורך כל שיטה שלשים אותיות כדי לכתוב למשפחותיכם ג' פעמים ולא תהיה קצרה מזה כדי שלא יהא הדף נראה כאגרת ולא ארוכה יותר על זה כדי שלא יהיו עיניו משוטטות בכתב (ל' רמב"ם פ"ז מהלכות ס"ת ד"ד):

**ג** אין עושין יריעה פחות מג' דפין ולא יותר על ח' נזדמנה לו יריעה בת ט' דפין לא יחלקנה בענין שיהיו ג' דפין באחת וששה בשניה אלא שיהיו ד' באחת וחמשה בשניה במה דברים אמורים בכל היריעות שבספר חוץ מבאחרונה אבל בסוף הספר אפילו פסוק אחד עושין אותו דף לבדו ותופרים אותו עם שאר יריעות:

**ד** כשיגמור את התורה צריך שיגמור באמצע שיטה שבסוף הדף ואם נשאר מן הדף שיטין הרבה מקצר ועולה (ועושה אותיות ארוכות ממטה למעלה כדי שתחזיק תיבה אחת ד' וה' שיטין) (טור) ומתחיל מתחלת השיטה שבסוף הדף ולא יגמור את השיטה ומתכוין עד שיהיה לעיני כל ישראל באמצע שיטה שבסוף הדף:

## סימן רעג

**שיעור הגליון וריוח בין שיטה לשיטה ובין דף לדף. ובו ו' סעיפים:**

א שיעור הגליון למטה ד' אצבעות בגודל ולמעלה ג' ובין כל דף ודף שנים לפיכך צריך להניח בתחילת כל יריעה וסופה כרוחב אצבע וכדי תפירה ונמצא כשתופר היריעות ביחד יהיה בין כל דף ודף בכל הספר רוחב שתי אצבעות ובין שיטה לשיטה כמלא רוחב שיטה ובין כל חומש וחומש ד' שיטין פנויות בלא כתב ויתחיל החומש מתחילת שיטה חמישית ויניח בתחלתו ובסופו כדי לגלול על העמוד ועוד שתי אצבעות שישארו בין העמוד והדף:

ב לא ימעט הכתב מפני ריוח שלמטה ולמעלה ולא מפני ריוח שבין פרשה לפרשה:

ג נזדמנה לו תיבה בת ה' אותיות לא יכתוב שתים בתוך הדף וג' חוץ לדף אלא כותב ג' בתוך הדף ושתים חוץ לדף ואם אין מקום כדי לכתוב ג' בתוך הדף יניח המקום חלק ולא ימשוך האותיות לעשותן גדולות מחבירתן כדי למלאות עד סוף הדף (הגהמי"י בשם הרמ"ך) ותיבה בת ג' אותיות יכול לכתוב ממנה שתים חוץ לדף אע"פ שמיעוטה בפנים אבל אם אין בה אלא שתי אותיות לא יכתבנה חוץ לדף: הגה ואפי' אם ב' אותיות הם מתיבה גדולה ונראים כמו תיבה בפני עצמה לא יכתבם על הגליון (ב"י בשם מרדכי שכ"כ בשם סמ"ק):

ד נזדמנה לו תיבה בת עשר אותיות או פחות או יותר ולא נשאר מהשיטה כדי לכתוב את כולה בתוך הדף אם יכול לכתוב חציה בתוך הדף וחציה חוץ לדף כותב ואם לאו מניח המקום פנוי ומתחיל מתחלת השיטה:

ה כל אלו הדברים אינם אלא למצוה מן המובחר ואם שינה כשר:

ו שכח לכתוב את השם כולו תולה אותו בין השיטות אבל מקצת השם בשיטה ומקצתו תלוי פסול ובשאר תיבות אם שכח כותב מקצת התיבה בשיטה ומקצתה למעלה: הגה יש סופרים מדקדקים לכתוב [אותיות] בי"ה שמ"ו בראש העמודים וכן קצת המדקדקים לכתוב בראש כל עמוד ו' וקורין אותו ווי העמודים. ואין לדקדק בכל זה ואפילו המדקדק יותר שלא ימעט או ירחיב הכתב לפעמים משום זה (הגהות מיי' פ"ז) כי כל דברים אלו אין להם שורש על מה שיסמכו (ב"י) :

## סימן רעד

**שצריך לכתוב אותה לשמה ודין תיקון האותיות וזיונן. ובו ז' סעיפים:**

א צריך שיאמר הסופר כשיתחיל לכתוב ספר זה אני כותב לשם קדושת ספר תורה ומספיק לכל הספר:

ב צריך שיהיה לפניו ספר אחר שיעתיק ממנו שאסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב וצריך שיקרא כל תיבה בפיו קודם שיכתבנה:

ג יכתוב כתיבה נאה ומיושרת תמה ואם כתב אל"ף למ"ד ביחד כזה לא אינו כשר:

ד צריך שכל אות תהא מוקפת גויל מארבע רוחותיה שלא תדבק אות בחברתה אלא יהא ביניהם כחוט השערה ולא יהיו מופרדות הרבה זו מזו כדי שלא תהא תיבה אחת נראית כשתים ויהיה בין תיבה לתיבה כמלא אות קטנה ולא יקרבם ביותר שלא יהיו שתי תיבות נראות כאחת ואם שנה שהרחיק בין האותיות עד שהתיבה נראית כשתים או שקירב שתי תיבות עד שנראות כאחת פסול:

ה צריך שלא תפסל צורת שום אות עד שאינה נקראת או דומה לאות אחרת בין בעיקר הכתיבה בין בקרע בין בנקב שניקב בה בין בטשטוש: (ויכול ליטול דיו מן אות הכתוב כשצריך לדיו (הגהות מיימוני פ"ב) או שרוצה לגלול הספר) (הרא"ש כלל ג'):

ו צריך ליזהר בתיקון האותיות ובזיונן כמו שנתבאר באורך בהלכות תפילין סימן ל"ב וסימן ל"ו:

ז ספר המנוקד פסול ואפילו הסירו ממנו הניקוד וכן ספר שיש בו פיסוק פסוקים פסול: הגה ודוקא שעשה הפסק בדיו אבל אם הניח אויר בין הפסוקים כל שאין בו שיעור פרשה כשרה (תשובת ריב"ש) וספר תורה שעירב בו האותיות כמו בגט אינה פסולה אבל לכתחלה אין לעשות כן (שם סימן קמ"ו):

## סימן רעה

**צורות פרשה פתוחה וסתומה וצורת השירה. ובו ו' סעיפים:**

א פרשה פתוחה שעשאה סתומה או סתומה שעשאה פתוחה יגנז: הגה וי"א דמותר לתקנו כמו בשאר טעיות (הרא"ש והרשב"א וריב"ש) וכן נהגו הסופרים לתקנו אם אפשר לו למחוק שלא יפגע בשם כי אין לו לחתוך השם ולעשות נקבים ביריעה: (הרא"ש כלל ג'):

ב בצורת פתוחה וצורת סתומה יש מחלוקת בין הרמב"ם והרא"ש וירא שמים יצא את כולם ויעשה בענין שבפרשה פתוחה יסיים פרשה שלפניה באמצע שיטה וישתייר בסופה חלק כדי תשעה אותיות ויתחיל לכתוב בראש שיטה שתחתיה ובפרשה סתומה תמיד יסיים פרשה שלפניה בתחלת שיטה ויניח חלק כדי תשעה אותיות ויתחיל לכתוב בסוף אותה שיטה עצמה ולא ישנה לעשות צורה אחרת לא לפתוחה ולא לסתומה ובהכי הוי כשר בין להרמב"ם בין להרא"ש: הגה ואם לא יוכל לכוין בכך לא יסור מדברי הרמב"ם בזה כי עליו סמכו האחרונים וכתבו שדבריו הם עיקר (מ"כ בשם חכם א') ומ"מ אם נמצא ספר תורה שאינה כתובה לפי דבריו אין לפוסלה כי יש גדולים שיש להם סברות אחרות בזה (ר"י מינץ סי' ח'):

ג כתב השירה כשאר הכתב או שכתב שאר הכתב כשירה פסול ודוקא שכתב השירה כשאר כתב בלא פיזור אבל אם שינה בפיזור ממה שנהגו לא פסל ובלבד שיהא אריח על גבי לבינה:

ד שירת הים כותבים אותה בשלשים שיטות שטה ראשונה כדרכה ושאר שיטות אחת מניחין באמצע ריוח אחד ואחת מניחין הריוח בשני מקומות באמצע עד שתמצא השיטה חלוקה לשלש ונמצא ריוח כנגד הכתב וכתב כנגד הריוח:

ה צורת שירת האזינו כל שיטה יש באמצע ריוח אחד ונמצאת כל שיטה חלוקה לשתים וכותבים אותה בשבעים שיטות:

ו כתב המלא חסר או החסר מלא או שכתב מלה שהיא קרי וכתיב כקריאתה כגון שכתב ישכבנה במקום ישגלנה או ובטחורים במקום ובעפולים וכיוצא בהן פסול: הגה ויש עוד דברים שנהגו בהן הסופרים כמו שהעתיקו איש מפי איש כמו באותיות גדולות וקטנות והנקודות והמשוכות. ועוד נהגו במנין השיטין לעשותם לא פחות ממ"ח וי"א מ"ב ולא יותר מס'. ועוד נהגו בראשי השיטין למעלה משירת הים ה' שיטין וזה התחלתן. הבאים. ביבשה. ה'. מת. במצרים. וכן למטה מהשירה ה' שיטין והתחלתן ותקח. (אחריה) . סוס. ויצאו. ויבאו. ולמעלה משירת האזינו ששה שיטין. והתחלתן. ואעידה. אחרי. הדרך. באחרית. להכעיסו. קהל. ולמטה ה' שיטין והתחלתן. ויבא. וידבר. אשר. הזאת. [אשר]. וכל אלו הדברים למצוה ואם שינה לא פסל (הכל מלשון הטור):

## סימן רעו

**דין תליית הדילוג ודין הטועה בכתיבת השם. ובו י"ג סעיפים:**

א טעה ודילג תיבה או יותר יכול לתלותה בין השיטין אבל לא בריוח שבין דף לדף:

ב אע"פ שאומר בתחלת הספר שכותבו לשם קדושת ספר תורה בכל פעם שכותב שם מהשמות שאינם נמחקים צריך לומר שכותב לשם קדושת השם ואם לא עשה כן פסול (כן נראה מרא"ש וכ"כ סמ"ג וסה"ת): הגה כתב שם אלהים אחרים לשם קדושה אינו פסול דהוי כמקדיש בעלי מומין למזבח דאינן קדושים (ב"י בשם רשב"ץ):

ג כשכותב השם אפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו ואם היה כותב שני שמות זה אחר זה מותר להפסיק ביניהם וכשיחזור לכתוב שם שני צריך לחזור לומר שהוא כותבו לשם קדושת השם:

ד כשטובל הקולמוס לכתוב השם לא יתחיל מיד השם לכתוב שמא יהיה עליו רבוי דיו ולא יצא הכתב מיושר אלא יכוין להניח אות אחת מלכתוב קודם השם ובאותו האות יתחיל לכתוב (ואם לא עשה כן יחפש אחר אות שצריכה דיו וימלאנה וכותב את השם) (ב"י בשם מ"כ):

ה כתב האזכרות בדיו וזרק עליהם זהב פסול:

ו שכח לכתוב השם כולו תולה אותו בין השיטות אבל מקצת השם בשיטה ומקצתו תלוי פסול:

ז מותר לכתוב השם על מקום המחק ועל מקום הגרד. (ואין חילוק בזה בין ס"ת לשאר ספרים) (כ"כ בס"ה):

ח צריך שיהיו כל אותיות השם בתוך הדף ולא יצא מהם כלל חוץ לדף:

ט אסור למחוק אפילו אות אחת משבעה שמות שאינם נמחקים ולא מאותיות הנטפלות מאחריהם כגון ך' של אלהיך וכ"ם של אלהיכם ואלו השבעה שמות. שם ההויה. ושם אדנות. ואל. אלוה. אלהים. שדי. צבאות. ויש גורסין ג"כ אהי"ה אשר אהיה (טור):

י כתב אל מאלהים. יה מהשם. או שכתב שם יה אינו נמחק אבל שד משדי וצב מצבאות נמחקים: הגה וכן אד מאדני או אה מאהיה (ירושלמי פ"ק דמגילה) ויש מחמירין בזה (תוס' פ' שבועת העדות בשם ר"ח) והשם שכותבין בסדורין ב' יודין ואחת על גביהן מותר למחקו אם הוא לצורך (פסקי מהרא"י סי' קמ"ח):

יא נדבקה אות לחבירתה באותיות השם יש לו לגרדו: הגה דיו שנשפכה על השם מותר למחקו כדי לתקנו דאין זה דרך מחיקה רק דרך תיקון (ב"י בשם מסכת סופרים ובהגהת מיימוני פ"ו) ה' של שם שכרעה נוגעת בגגה אם נוגע ממש עד שנראית כח' מותר למחוק או לגרד הרגל ולתקנה אבל אם נוגע רק מעט יש לספק בדבר אם מותר (ב"י בשם ר"י אסכנדרני):

יב הכותב יהודה ולא נתן בו דל"ת יתלה הדל"ת למעלה היה לו לכתוב השם וכתב יהודה עושה ה' מהדל"ת ומוחק ה' אחרונה:

יג כלי שהיה כתוב עליו שם קוצץ מקום השם וגונזו: הגה ואסור לכתוב שם לכתחלה שלא בספר דיוכל לבא לידי בזיון ולכן נזהרין שלא לכתוב שם באיגרת ויש נזהרין אפילו במלת שלום שלא לגמור כתיבתו (מהרי"ל בשם התשב"ץ):

## סימן רעז

**שלא להפוך היריעה על פניה. ובו סעיף אחד:**

כתב היריעה ובא להניחה כדי שתתייבש לא יהפוך הכתב למטה אע"פ שמכוין כדי שלא יעלה אבק על הכתב מכל מקום דרך בזיון הוא אלא יהיה פני הכתב למעלה ויפרוש עליו בגד:

## סימן רעח

**דין תפירת ספר תורה. ובו ד' סעיפים:**

א אין תופרין ספר תורה אלא בגידי בהמה או חיה הטהורים ולא יתפור כל היריעה מראשה לסופה אלא יניח בראשה מעט ובסופו מעט שלא יהיה תפור וכל השאר יהיה תפור מראש ועד סוף ויתפור מבחוץ (תרומת הדשן סי' נ'):

ב ישים בספר תורה שני עמודים אחד בראשו ואחד בסופו ומה ששייר גליון בראשו ובסופו יכרוך על העמודים ויתפרנו בגידים וישאר בין העמוד לדף שתי אצבעות. (ובשעת הדחק שאי אפשר לתפרה בגידין אם נתפרה במשי סביב העמודים קורין בה מיהו אם אפשר לתקנה בגידין אע"פ שכבר נתפרה במשי אין קורין בה עד שיתקננה) (ת"ה סי' נ"א):

ג אם נקרע רוב תפירה שבין יריעה ליריעה ועדיין מחוברות בחמש או שש תפירות של קיימא כשר (שם סימן נ'):

ד אם יריעה אחת אינה תפורה עמו אפילו היא מונחת עמו אין קורין בו:

## סימן רעט

**דיני הגהת ספר תורה ושלא ישהנו מוטעה. ובו ח' סעיפים:**

א ספר תורה שאינו מוגה אסור להשהותו יותר משלשים יום אלא יתקן או יגנוז. (והוא הדין לשאר ספרים) (רש"י וב"י בשם הגהות מיימוני ורבינו ירוחם נתיב נ') ואין להגיה שום ספר על פי הסברא כי אם בראיה ברורה שיש בו טעות (הרב ר' דוד כהן בית ט"ו וחרם קדמונים):

ב קראו בספר תורה בצבור ונמצא בו טעות מוציאין ספר תורה אחרת ומתחיל ממקום שנמצא הטעות ומשלימין שבעה על אותם שקראו במוטעה ואם נמצא הטעות באמצע קריאת התורה גומר קריאתו בספר הכשר ומברך לאחריה ואינו מברך לפניה כי ברכה שבירך לפניה בספר תורה הפסול וכן קריאה שקראו בו עלתה להם בדיעבד: הגה ואין חילוק בזה בין שנמצא הטעות בספר תורה ראשונה בין שנמצא הטעות בשניה שקורין בה חובת היום למפטיר (ועיין בא"ח סימן קמ"ג):

ג ס"ת שנמצאו בו שלש טעיות אסור לקרות בו עד שיגיהנו כי הוא מוחזק במוטעה:

ד ספר תורה שיש בו ג' טעיות בכל דף ודף יתקן ואם היו ד' יגנז ואם היה רוב הספר מוגה והשאר יש בו ד' טעיות בכל דף ונשאר אפילו דף אחד מאותו השאר המשובש בלא ד' טעיות הרי [זה] יתקן במה דברים אמורים שכתב המלא חסר לפי שהוא גנאי לתלות כל כך ביני שיטי אבל אם כתב החסר מלא אפי' יש בכל דף ודף כמה טעיות יתקן לפי שאין הגרידה גנאי כמו התליה: הגה וכשגורד ירחיב האות שלפניו ושלאחריו קצת שלא יהא מקום הגרד הפסק בתיבה (ב"י ומרדכי ה"ק):

ה אם דילג שני שיטין או ג' לא ימחוק שלשה שיטין לכתוב במקומם ארבעה או ה' להכניס מה שדילג מפני שממעט הכתב ומחזי כמנומר (פי' כעור נמר שיש בו גוונין הרבה) וטוב לסלק היריעה (ומ"מ הסופרים נהגו לתקן וכמו שנתבאר לעיל ריש סי' רע"ה):

## סימן רפ

**נקרעה היריעה לאחר תפירתה. ובו ב' סעיפים:**

א ספר תורה שנקרעה בו יריעה בתוך שני שיטות יתפור בתוך ג' לא יתפור במה דברים אמורים בישן שאין עיפוצו ניכר ואם ניכר הגויל שהוא עפוץ תופר אפי' קרע הבא בתוך ג' (אבל לא יותר) (ריב"ש) וכן בין דף לדף ובין תיבה לתיבה יתפור וכל הקריעות אין תופרין אותם אלא בגידים שתופרין בהם היריעות זו לזו: הגה וי"א שנוהגין לתפרם במשי (ת"ה סי' נ"א והרא"ש כלל ג' וסה"ת) וכן נוהגין האידנא אבל העיקר לתפרם בגידין אם אפשר (ש"ס ופוסקים וריב"ש) וי"א דמותר לדבק עליו קלף מבחוץ כל זמן שמותר לתפרם ולדבק הקריעה ע"י כך (שם סי' ל"א) וכן אם נחסר דבר כותבין על הקלף הדבוק (מהרי"ק שורש קכ"ב) וכן נהגו ועיין לקמן סימן ר"ץ ובכל הקרעים יזהר שלא תחסר אות אחת או תשתנה צורתה או תחלק: הגה ואם נחלק שום אות על ידי הקריעה פסולה ולא מהני מה שמדבקו מאחוריו (שם) וכן יזהר שלא יתחב המחט תוך הכתב אלא חוץ לכתב:

ב ס"ת שבלו ממנו יריעות ובא להחליפם אפילו לא בלו ממנו אלא אחת או שתים צריך להחליף שלש לפי שאי אפשר שיהיו אותם שמחליף דומות לגמרי לאחרות ולכך צריך שיהיו לפחות שלש דומות:

## סימן רפא

**מי כשר לכתיבת ס"ת ואם אמר הסופר שלא כתב האזכרות לשמן. ובו ח' סעיפים:**

א ס"ת שכתבו אפיקורוס ישרף כתבו כנעני יגנז נמצא ביד אפיקורוס ואינו יודע מי כתבו יגנז נמצא ביד כנעני ואינו יודע מי כתבו יש מי שמכשיר ויש אומרים יגנז וחייבין הצבור לקנותו ממנו בכדי דמיו או יותר מעט ולגנזו כדי שלא יזלזל בו ואם רצה להעלות בדמיו יותר מכדי דמיו הרבה מניחין אותו בידו ואם הוחזקו שבזזו כנענים ספרי ישראל תולים שאותם ספרים שלהם היו וקורין בהם:

ב גר שחזר לסורו מחמת יראה כשר לכתוב ס"ת:

ג ס"ת שכתבו מסור עבד אשה קטן כותי ישראל מומר פסולין:

ד ס"ת שכתבו ממזר יש פוסלין (וה"ה גר תושב) (מרדכי סה"ק):

ה ס"ת שאמר הסופר לאחר שיצא מידו לא כתבתי האזכרות לשמן אינו נאמן לפסלו אבל נאמן הוא להפסיד כל שכרו ולמה אינו נאמן לפסלו שמא לא נתכוון אלא להפסיד על הלוקח או על זה ששכרו ודומה שאינו מפסיד באמירה זו אלא שכר האזכרות לפיכך אם אמר ספר תורה זה עורות שלו אינם מעובדים לשמן מתוך שנאמן להפסיד שכרו

נאמן לפסלו שהכל יודעים שאם אין העורות מעובדין לשמן אין לו שכר כלל: הגה מיהו כשכר חומש בעלמא חייב לשלם לו דהא מכל מקום לא גרע מחומש (מרדכי פ' הניזקין):

## סימן רפב

**לנהוג כבוד בספר תורה ודין תשמישיה. ובו י"ט סעיפים:**

א חייב אדם לנהוג כבוד גדול בס"ת ומצוה לייחד לו מקום ולכבד המקום ההוא ולהדרו ביותר ולא ירוק כנגד ספר תורה ולא יגלה ערותו כנגדו ולא יפשוט רגלו כנגדו ולא יניחנו על ראשו כמשוי ולא יחזור (לו) אחוריו אלא אם כן גבוה ממנו עשרה טפחים אלא ישב לפניו בכובד ראש וביראה ופחד שהוא העד הנאמן על כל באי עולם שנאמר והיה שם בך לעד ויכבדנו כפי כחו:

ב הרואה ס"ת כשהוא מהלך חייב לעמוד לפניו ויהיו הכל עומדים עד שיעמוד זה שמוליכו ויגיענו למקומו או עד שיתכסה מעיניהם: הגה אבל לפני חומשים שלנו אין צריכים לעמוד (ב"י בשם הרמב"ם) ויש מחמירים. (רשב"א סי' קמ"ד) השומע קול הנושא ספר תורה אף על פי שאינו רואה אותו חייב לעמוד (ב"י בשם הרב רבינו מנוח):

ג היה הולך ממקום למקום וס"ת עמו לא יניחנו בשק ויניחנו על גבי חמור וירכב עליו אלא מניחו בחיקו כנגד לבו והוא רוכב על החמור ואם היה מפחד מפני הגנבים מותר:

ד לא יאחוז אדם ס"ת ויכנס בו לבית הכסא או לבית המרחץ או לבית הקברות אע"פ שכרוך במטפחת ונתון בתיק שלו ולא יקרא בו עד שירחיק ד' אמות מהמת או מבית הקברות או מבית הכסא ולא יאחוז ספר תורה בלא מטפחות:

ה אין זורקין כתבי הקדש ואפילו הלכות ואגדות (ואסור להפוך אותו על פניהם וכשמצאו כך צריך להפכו) (מהרי"ל):

ו הקמיעין אם היו מכוסין עור מותר ליכנס בהם לבית הכסא ואם לאו אסור:

ז אסור לישב על המטה שספר תורה עליה: הגה וכל שכן שאסור להניחה ע"ג קרקע והוא הדין שאר ספרים (ב"י בשם הר"ר מנוח ובשם א"ח וכל בו) ואפילו על המדרגות שעושין לפני ארון הקודש אסור להניח ספרים (הגמי"י) ולא יניח אדם ס"ת על ברכיו וב' אצילי ידיו עליו (מהרי"ל) ונ"ל דהוא הדין שאר ספרים:

ח בית שיש בו ס"ת לא ישמש בו מטתו עד שיוציאנו ואם אין לו מקום להוציאו יעשה לפניו מחיצה גבוהה י' טפחים אבל ע"י הנחת כלי בתוך כלי שאינו מיוחד אינו מותר אלא בתפילין ושאר כתבי הקדש וחומשים אבל לא בס"ת והרמב"ם מתיר אף בס"ת ואם פירש טליתו על הארגז שמונח בו חשוב ככלי בתוך כלי:

ט כל הטמאים אפילו נדות מותרים לאחוז בס"ת ולקרות בו והוא שלא יהיו ידיהם מטונפות או מלוכלכות:

י ספר תורה שבלה או נפסל נותנין אותו בכלי חרס וקוברין אותו אצל ת"ח וזו היא גניזתו:

יא מטפחות ספרים שבלו עושין אותם תכריכין למת מצוה וזו היא גניזתן:

יב תיק שהוכן לס"ת והונח בו וכן המטפחות והארון והמגדל שמניחים בו ס"ת אע"פ שאין מניחים בו ס"ת כשהוא לבדו אלא כשהוא בתיק וכן הכסא שהוכן להניח ס"ת עליו והונח כולם תשמישי קדושה הם ואסורים ולאחר שיבלו או ישברו נגנזים:

יג תיבה שנשברה מותר לעשות ממנה אחרת קטנה אבל אסור לעשות ממנה כסא לספר תורה וכסא שנשבר מותר לעשות ממנו כסא קטן ואסור לעשות ממנו שרפרף (פי' ספסל קטן) לכסא:

יד הבימות שעומד עליהם האוחז הספר אין בהם קדושת ס"ת אבל יש בהם משום קדושת בית הכנסת:

טו כל מה שעושה לספר תורה אם עשאו על תנאי להשתמש בו שאר תשמיש אם רצה מועיל בו התנאי:

טז תפוחי כסף וזהב שעושים לספר תורה לנוי תשמישי קדושה הם ואסור להוציאם לחולין אם לא לקנות בהם ס"ת או חומש:

יז כל מה שאסור לשנותו לקדושה קלה אם מכרוהו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר מותר:

יח יחיד שמוכר ספר תורה שלו ותשמישו יש מי שמתיר להשתמש בדמיו ויש מי שאוסר. (ואם היו בה טעיות לכ"ע שרי (ריב"ש סי' רפ"ו) ועיין בא"ח סימן קנ"ב):

יט מותר להניח ספר תורה על ס"ת ומניחים חומשים ע"ג נביאים וכתובים אבל אין מניחים נביאים וכתובים על גבי חומשים ולא חומשים על גבי ס"ת: הגה אבל כתובים על גבי נביאים (או איפכא שרי) (ב"י בשם הר"ן בשם תוספות פ"ק דב"ב) וכל זה מיירי בב' כריכות שכל א' כרוך בפני עצמו אבל בכרך א' הכל שרי (מרדכי פ' השותפין) וע"ל סי' רמ"ו דאסור להרהר בדברי תורה במקומות המטונפים והוא משום כבוד תורה:

## סימן רפג

**שיכול לדבק תורה נביאים וכתובים יחד. ובו ה' סעיפים:**

א מותר לדבק תורה נביאים וכתובים בכרך אחד ומניח בין כל חומש וחומש ד' שיטין ובין כל נביא ונביא ג' וכן בין כל נביא ונביא של תרי עשר ואין קדושתם כקדושת ספר

תורה אלא כחומש בעלמא (וכל זה בחומשים העשוים בגליון כס"ת אבל בשלנו שהם נכרכים אין חילוק בין חומש לנביאים) (הר"ן) ומותר לכתוב כל התורה חומש חומש בפני עצמו ואין בהם קדושת ספר תורה השלם ויש מי שאומר שהם כס"ת לכל דבריהם אלא שאין קורין בהם בצבור:

ב לא יכתוב מגילה בפני עצמה שיהיה בה פרשיות ואין כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה ואם דעתו להשלימה לחומש מותר:

ג כתב מגילה שלש שלש תיבות בשיטה אחת מותר:

ד אסור לרקם פסוקים בטלית:

ה סדרן של נביאים יהושע שופטים שמואל מלכים ירמיה יחזקאל ישעיה תרי עשר. וסדר הכתובים רות תילים איוב משלי קהלת שיר השירים קינות דניאל מגילות אסתר עזרא דברי הימים:

## סימן רפד

**שלא לכתוב בלא שרטוט. ובו ב' סעיפים:**

א כל כתבי הקודש אין כותבין בלא שרטוט אפילו כותבים על הנייר:

ב אסור לכתוב ג' תיבות מפסוק בלא שרטוט אם הוא כתב אשורית: (ואין חילוק בין כתיבה לחקיקה בעצים או בזהב) (ב"י בשם ר' ירוחם נתיב ב') ומיהו באגרת שלומים מותר לכתוב אפילו כמה תיבות מהפסוק לדבר צחות: הגה ואם שרטט שיטה העליונה שוב לא צריך (טור בשם ר"ת) וי"א דאין לכתוב דברים של חול בכתב אשורית שכותבין בו התורה (שם בשם רבינו ירוחם) :

## סימן רפה

**שכר מצות מזוזה. ובו ב' סעיפים:**

א מצות עשה לכתוב פ' שמע והיה אם שמוע ולקבעם על מזוזת הפתח וצריך ליזהר בה מאד וכל הזהיר בה יאריכו ימיו וימי בניו ואם אינו זהיר בה יתקצרו: הגה ומ"מ אם אין ידו משגת לקנות תפילין ומזוזה יקנה תפילין ולא מזוזה (ירושלמי סוף מגילה ובא"ח סי' ל"ח סי"ב) דמצוה שהיא חובת הגוף עדיפא:

ב נתינתה בטפח החיצון: הגה י"א כשאדם יוצא מן הבית יניח ידו על המזוזה (מהרי"ל שם ומוכח בעבודת כוכבים דף י"א) ויאמר ה' ישמר צאתי וגו' (במדרש) וכן כשיכנס אדם לבית יניח ידו על המזוזה:

# סימן רפו

**מקומות החייבים במזוזה. ובו כ"ג סעיפים:**

א אלו המקומות שחייבים במזוזה אחד שערי בתים ושערי חצרות מדינות ועיירות רפת בקר ולולין ואוצרות יין ושמן ובית האשה ובית השותפים כולם חייבים: הגה ודוקא כשבית השותפים ישראלים אבל בית של ישראל ועובד כוכבים פטור ממזוזה (מרדכי ספ"ק דעבודת כוכבים) וכן חצירות או עיירות שמקצת עובדי כוכבים דרים שם פטורין ממזוזה (חידושי אגודה פ"ק דיומא):

ב בית התבן בית העצים ובית הבקר חייבים ואם הנשים רוחצות בהם כיון שעומדות שם ערומות אין כבוד שמים להיות שם מזוזה: הגה ודוקא אלו אבל חדר ממש אפי' מקום שאיש ואשה ישנים ומשמשים שם חייב במזוזה (בתשובת מהרי"ל וכ"כ הב"י) ויש מקילין ואומרים דבכל מקום שנשים שוכבות פטור ממזוזה (ב"י בשם סמ"ק וכל בו ומרדכי סוף הל' מזוזה) ונראה לי דבמקום שהדלת מבפנים וכששוכבים שם סוגרים הדלת ונמצא המזוזה מבחוץ חייב לכולי עלמא (ד"ע בד"מ וכ"מ בתשובת מהרי"ל סי' צ"ח):

ג בהכ"נ אם יש בו דירה לשום אדם חייב במזוז': הגה ואם בית דירה בעזרה שלפני בית הכנסת העזרה חייבת ובית הכנסת פטור (ב"י בשם רבינו ירוחם):

ד בית הכסא ובית המרחץ ובית הבורסקי ובית הטבילה פטורים לפי שאינם עשויים לדירת כבוד:

ה במקום שיש טינוף כגון שתינוקות מצויים שם טוב לכסות המזוזה ובמקום טהרה טוב להיות נראית:

ו אכסדרה והוא המקום שיש לו ג' כתלים ותקרה אע"פ שיש לה שני פצימין ברוח רביעית פטורה מפני שהפצימין להעמיד התקרה הם עשויים ולא משום מזוזות (ל' הרמב"ם פ"ו מהס"ת ד"ג) אבל אם יש לה מחיצה גם ברוח הרביעית אע"פ שהיא נמוכה או שעשויה חלונות חלונות חייבת:

ז מרפסת שהיא דרך לעלות בה לעליות ובית שער והגנה פטורים ואם בית פתוח לאחד מאלו חייבים ויש אומרים שבית שער חייב אפילו אין בית פתוח לו (טור והפוסקים בשם ר"י):

ח בית שער שפתוח לבית ולחצר חייב בשתי מזוזות אחת במקום שפתוח לבית ואחת במקום שפתוח לחצר:

ט בית שער העומד בין הגנה לבית חייב בשתי מזוזות אחת במקום שפתוח לבית ואחת במקום שפתוח לגנה:

י בית המדרש פטור מהמזוזה ואם יש בו פתח שרגיל לצאת בו לביתו חייב במזוזה באותו פתח וי"א שבית המדרש חייב במזוזה ונכון לחוש לדבריהם אבל לא יברך עליה:

יא סוכת החג בחג והבית שבספינה והחנויות שבשוקים פטורים:

יב שתי סוכות של יוצרים זו לפנים מזו הפנימית חייבת והחיצונה פטורה:

יג בית שאין בו ד' אמות על ד' אמות פטור ואם יש בו כדי לרבע ד' אמות על ד' אמות בשוה אע"פ שארכו יתר על רחבו או שהוא עגול או בעל ה' זויות חייב (רמב"ם שם ד"ב):

יד בית שאין לו תקרה פטור היה מקצתו מקורה ומקצתו אינו מקורה אם היה הקירוי כנגד הפתח חייב במזוזה והוא שיהי' במקורה ד' על ד':

טו הבית אע"פ שאין לו דלתות חייב במזוזה ויש מי שפוטר:

טז הרבה חדרים זה לפנים מזה כולם חייבים במזוזה:

יז אם יש בבית הרבה פתחים פתוחים לחצר או לרשות הרבים ונעשו כולם לכניסת ויציאת בני הבית כולם חייבים אפילו נתמעטו הדיורים שאין רגילין עתה לצאת ולבא אלא באחד מהם:

יח בית שיש לו פתחים הרבה אף על פי שאינו רגיל לצאת ולבא אלא באחד מהם חייב לעשות מזוזה בכל פתח ופתח: הגה הואיל ונעשו לכניסה ויציאה (משמעות הטור) מרתף שיש לו פתח מן הרחוב שמכניסין בו יין בחביות גדולות ויש לו פתח קטן מן הבית שנכנסין ויוצאין בו תמיד אם הפתח הקטן ראוי למזוזה היא חייבת והגדולה פטורה ואם אין הקטן ראוי למזוזה הגדולה חייבת והקטן פטור (ב"י בשם תשובה אשכנזית והיא בת' מהרי"ל סי' צ"ט):

יט ארובה שבין בית לעליה ועולים לה בסולם ועושים סביב הסולם היקף מחיצות פעמים למטה ברגלי הסולם ופעמים למעלה בראשו ויש בו צורת פתח במקום שעושין אותו חייב ואם עשו למעלה וגם למטה חייב בשתים:

כ פתח שאחורי הדלת אם יש לו פצים טפח חייב במזוזה:

כא פתח אחד וחלקו בעמוד בינתיים כל שיש היכר ציר בזה ובזה לצד העמוד הרי הם כשני פתחים וצריך מזוזה לכל פתח אבל כל שאין צירים לצד העמוד אין העמוד מחלקו לשנים שאינו אלא לנוי בעלמא:

כב השוכר בית בחוצה לארץ והדר בפונדק בארץ ישראל פטור ממזוזה שלשים יום והשוכר בית בארץ ישראל חייב במזוזה מיד משום ישוב ארץ ישראל (והוא הדין לשואל בית דינו כשוכר) (ב"י בשם הר"ר מנוח וכ"מ בש"ס):

כג השוכר בית מאינו יהודי חייב במזוזה:

## סימן רפז

**איזו פתח חייב במזוזה. ובו ב' סעיפים:**

א אין הפתח חייב במזוזה אלא אם כן יש לו שתי מזוזות ומשקוף:

ב בית שיש לו מזוזה מכאן ומכאן וכיפה כמין קשת על שתי המזוזות במקום המשקוף אם יש בגובה המזוזות י' טפחים או יותר חייב ואם אין בו י' טפחים פטור מפני שאין לו משקוף : הגה וכל שכן פתח שאין לו גובה עשרה טפחים דפטור ממזוזה (כ"מ בטור ופוסקים עב"י) המנהג נתפשט במדינות אלו דרוב עולם סומכין על מזוזה אחת שעושין על פתח בתיהם ואינו נכון ואין להם על מה שיסמוכו לכן כל ירא שמים יתקן ביתו כדינו בכל הפתחי' החייבים וכמו שנתבאר (מהרי"ל בתשובה ובהל' מזוזה):

## סימן רפח

**במה והיאך נכתבת. ובו ט"ו סעיפים:**

א כיצד כותבין את המזוזה כותבין שתי פרשיות שמע והיה אם שמוע על דף אחד ביריעה אחת ועושה לה ריוח מלמטה וריוח מלמעלה כמו חצי צפורן ובתחלתה ישייר כדי לגול אותה אחר שתכרך. (ובסופה אין צריך להניח כלל) (טור):

ב צריך לכתבה בדף אחד ואם כתבה בב' או בג' דפין כשרה:

ג כתבה שלא על הסדר אפילו שכח מלכתוב אות אחת פסולה ואין לה תקנה ואין צריך לומר אם הקדים פרשה לפרשה:

ד כתבה בשני עורות אף על פי שתפרן פסולה:

ה צריכה עיבוד לשמה לכתחלה אבל במקום שאם ימתין לעור מעובד לשמה יתבטל מהמצוה יכתבנה על עור שאינו מעובד הנמצא ויקיים המצוה מיד בעוד שמבקש עור מעובד לשמה:

ו כתבה על הקלף או על הגויל כשרה לא אמרו דוכסוסטוס אלא למצוה (וקלפים שלנו כשרים לכל) (מרדכי הלכות קטנות):

ז דינה לענין הדיו והכתיבה והתגין של שעטנ"ז ג"ץ כמו בספר תורה:

ח צריכה שרטוט ואם כתבה בלא שרטוט פסולה:

ט כותב כל שיטותיה שוות שלא תהא אחת ארוכה מחבירתה ואם האריך בשיטה אחת יותר מבאותה שלפניה ובאותה שתחתיה קיצר יותר מבאותה שלפניה ולפני פניה כשרה ובלבד שלא יעשנה כקובה או כזנב או כעיגול:

י על הארץ יכתוב בראש השיטה אחרונה ולא יכתוב בה יותר:

יא נהגו לעשותה כ"ב שיטין:

יב צריך לכתבה בימין כמו בתפילין:

יג ריוח שבין פרשת שמע לפרשת והיה אם שמוע מצוה לעשות פרשה סתומה ואם עשאה פתוח' כשרה לפי שאינה סמוכה לה בתורה:

יד כורכה מסופה לראשה מאחד כלפי שמע:

טו אסור להוסיף בה מאומה אלא שמבחוץ כותבין שדי כנגד תיבת והיה שבפנים: הגה וי"א נגד הריוח שבין הפרשיות (טור בשם הרא"ש ומרדכי ה"ק ורמב"ם והגה"מ בשם סה"ת) וכן נוהגין ומניחין נקב בקנה נגד שם שדי שיהא נראה מבחוץ (שם במרדכי והגמי"י) עוד נוהגין לכתוב מבחוץ כוז"ו במוכס"ז כוז"ו נגד ה' אלהינו ה' (טור) ויהפוך אלה האותיות מכתיבת המזוזה כדי שיגיע כל אות נגד האות שמתחלף בו באלפ"א בית"א (הגהמי"י) אבל בפנים אין להוסיף שום דבר על ב' פרשיות (טור ורמב"ם):

## סימן רפט

**מקום קביעותה וכיצד נקבעת וברכתה. ובו ו' סעיפים**:

א בא לקבעה יניחנה בשפופרת של קנה או של כל דבר ויקבענה במקומה ויברך אקב"ו לקבוע מזוזה ולא יברך בשעת כתיבתה. (והקובע ב' או ג' מזוזות מברך ברכה אחת לכולן) (בית יוסף בשם תשובת הרשב"א):

ב איזהו מקום קביעתה בתוך חלל של פתח בטפח הסמוך לחוץ (ואם שינה אינו מעכב ובלבד שיניחנה במזוזה עצמה) (טור) בתחלת שליש העליון גובה השער ואם קבע למעלה מזה כשרה והוא שירחיקנה מהמשקוף טפח וצריך לקבעה על ימין הנכנס (ואין חילוק בין אם הוא אטר יד או לא) (במרדכי ה"ק) ואם קבעה משמאל פסולה:

ג מי שחולק ביתו לשנים ובכל חלק פתח פתוח לרשות הרבים ובמחיצה החולקת יש פתח מזה לזה במקום שעושה החור שבסף שציר הדלת סובב בו ומעמיד שם הדלתות הוא הבית ובדרך ימין שנכנסים לו קובעים אותה:

ד כיצד קובעה ימסמרנה במסמרים במזוזת הפתח או יחפור בה חפירה ויקבענה בה ולא יעמיק לחפור טפח בעומק שאם עשה כן פסולה:

ה קבעה במזוזות הפתח בעודה תלושה ואח"כ חברה לפתח פסולה:

ו צריכה להיות זקופה ארכה לאורך מזוזת הפתח ויכוין שיהא שמע דהיינו סוף הגלילה לצד חוץ: הגה וכן נהגו (ב"י) אבל י"א שפסולה בזקופה אלא צריכה להיות שכובה ארכה לרוחב מזוזת הפתח (טור והפוסקים בשם ר"ת) והמדקדקים יוצאים ידי שניהם ומניחים אותה בשפוע

ובאלכסון (טור והגהות מיימוני ומהרי"ל ות"ה סי' נ"ב) וכן ראוי לנהוג וכן נוהגין במדינות אלו ויכוין שיהא ראש המזוזה דהיינו שמע לצד פנים ושיטה אחרונה לצד חוץ:

## סימן רצ

**שלא לכתוב אותה על גליון ספר תורה. ובו סעיף אחד:**

ספר תורה או תפילין שבלו אין עושין מהם מזוזה ואין כותבין אותה על גליוני ספר תורה לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה: הגה אבל מותר לתקן הס"ת עצמה עם גליונותיה אם אי אפשר לתקנה בענין אחר והיה צריך לגונזה בלאו הכי (מהר"מ פדואה סי' פ"ד) אבל אם אפשר לתקנה בענין אחר אע"פ שהספר תורה מגוילין ורוצה לדבק עליה קלפים לא יחתוך הגליונות לתקנה דאין אסור לתקנה מבחוץ בקלף אע"פ שהס"ת מגוילין (ג"ז שם):

## סימן רצא

**מזוזה מתי נבדקת ומי חייב בה. ובו ג' סעיפים:**

א מזוזת יחיד נבדקת פעמים בשבע שנים ושל רבים פעמים ביובל:

ב השוכר בית מחבירו השוכר חייב לקבוע בה מזוזה ולתקן מקום קביעותה (ואפילו שכר הבית בחזקת שיש לו מזוזה לא הוי מקח טעות) (ב"י בשם הרב רבינו מנוח) וכשיצא לא יטלנה בידו. (ואם הקפיד על מעותיה השני צריך לשלם לו) (ב"י בשם הרב מנוח) ואם שכר הבית מעובד כוכבים או ששכרו לעובד כוכבים נוטלה ויוצא: הגה ועובד כוכבים שבקש שיתנו לו מזוזה ורוצה לקבעה בפתחו אסור ליתנה לו (כך השיב מהרי"ל) ונראה לי דמ"מ במקום דאיכא למיחש משום איבה ושירע משום זה לישראל שרי (כנ"ל):

ג הכל חייבים במזוזה אפילו נשים ועבדים ומחנכין את הקטנים לעשות מזוזה לפתחיהם:

## סימן רצב

**כמה דינים משלוח הקן. ובו י"ג סעיפים:**

א שלוח הקן אינו נוהג אלא בעוף טהור אפילו אם האם טרפה ואפילו אין שם אלא אפרוח אחד או ביצה אחת חייב לשלח:

ב קן המזומן אצלו כגון יונים שדרכן ליגדל עם בני אדם בבתים ואווזים ותרנגולים שקננו בבית פטור אבל יוני שובך ועלייה וצפרים שקננו בטפיחים (פירוש כלי חרס הבנוי בכתלים אשר שם צפרים יקננו) ובבורות ואווזים ותרנגולים שקננו בפרדס חייב והוא שלא הוגבהה

האם מעל הביצים כלל משהטילם אבל אם הוגבהה האם מעליהם אם המקומות הללו שלו זכתה לו חצירו והוה ליה מזומן ופטור:

ג ובכל מקום שימצאנו בין באילן בין בארץ או בבורות שיחין ומערות או בים או בראשו של אדם או בראש שאר ב"ח בין ברשות הרבים בין ברשות היחיד חייב לשלח:

ד צריך לשלח האם עד שתצא מתחת ידו ואח"כ יקח את הבנים ואם רוצה לחתוך כנפיה קודם שישלחנה כדי שלא תוכל לפרוח ויקחנה אינו רשאי אלא ישלחנה מיד עם כנפיה כדי שתוכל לפרוח ולאחר שתצא מידו יקחנה אם ירצה ואם חתכן ישהנה עד שיגדלו כנפיה וישלחנה:

ה אם רוצה ליקח האם ולשלח הבנים אינו רשאי שלחה וחזרה שלחה וחזרה אפילו כמה פעמים חייב לחזור ולשלחה אבל אם שלחה ונטל הבנים והחזירן לקן וחזרה האם עליהם פטור מלשלח:

ו אם נטל האם מעל הבנים ולא שלחה ישלחנה ופטור:

ז היו הביצים מוזרות או האפרוחים מפריחים או שהם טריפה או שזכר רובץ על הקן או שעוף טמא רובץ על ביצי עוף טהור או עוף טהור רובץ על ביצי עוף טמא פטור מלשלח (ל' רמב"ם פ' י"ג מהל' שחיטה דין י'):

ח היתה רובצת על ביצים שאינה מינה והם טהורים הרי זה משלח ואם לא שלח אינו לוקה (שם דין י"א):

ט היתה מטלית או כנפי נוצה מעוף אחר או ביצים מוזרות מפסיקין בינה לקן או שהיו שני סדרי ביצים זה על זה וכנפיה נוגעות בסדר העליון [או שהיתה] אם על גבי אם או שהיה הזכר על הקן והאם על הזכר הרי זה משלח ואם לא שלח אינו לוקה (שם דין י"ד):

י שחט מקצת סימני האפרוחים בתוך הקן קודם שיקחנה הרי זה משלח ואם לא שלח אינו לוקה. (שם דין י"ב):

יא היתה מעופפת על הקן אם כנפיה נוגעות בקן חייב לשלח ואם לאו פטור אע"פ שנוגעות מן הצד:

יב היתה יושבת בין הביצים או בין האפרוחים אפי' נוגעת בהן פטור:

יג היתה יושבת על שני ענפי האילן והקן תחתיה רואים כל שאילו תשמט ונופלת עליהם חייב ואם לאו פטור:

## סימן רצג

**דיני חדש ומתי נוהג. ובו ה' סעיפים:**

א אסור לאכול חדש מתבואת חמשת המינים עד שיקרב העומר שהוא בט"ז בניסן שנאמ' ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה והאידנא דליכא עומר אסור כל יום ט"ז ובח"ל שעושין ב' ימים אסור כל יום י"ז עד תחלת ליל י"ח:

ב איסור החדש נוהג בין בארץ בין בחו"ל בין בשל ישראל בין בשל עובד כוכבים:

ג תבואה שלא השרישה קודם לט"ז בניסן אסורה עד שיבא העומר הבא: הגה ומ"מ כל סתם תבואה שרי לאחר הפסח מכח ספק ספיקא ספק היא משנה שעברה ואם תמצא לומר משנה זו מ"מ דילמא נשרשה קודם העומר (טור בשם הרא"ש) ובמיני תבואה שזורעים ודאי לאחר פסח כגון במקצת מדינות שזורעים שבולת שועל ושעורים לאחר פסח אז יש לו להחמיר אחר הקציר אם לא שאין דלתות המדינ' נעולות ורוב התבואה באה ממקום אחר שזורעין קודם הפסח (הגהו' מיימוני פי"א מהמ"א ותוס' ספ"ק דקידושין) וכן בזמן שימות החורף נמשכים לאחר פסח ובכל הגליל ההוא זורעים לאחר פסח דברים הנזכרים יש להחמיר ולחוש מן הסתם אבל אין להורות לאחרים במקום שרוב שתייתן ואכילתן ממינים אלו כי מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין (כן משמע בטור בשם הרא"ש ות"ה סי' קנ"ח) :

ד תבואה שנזרעה אחר העומר וקצרה וזרעה ובשעת העומר היתה תחת הקרקע ולא התחילה עדיין לשרש אסור:

ה שבולת שהביאה שליש קודם העומר ועקרה אחר העומר וחזר ושתלה והוסיפה התוספת אוסר העיקר שהותר:

## סימן רצד

**דיני ערלה באיזה מקום נוהגת ובשל מי. ובו כ"ח סעיפים**:

א הנוטע עץ מאכל מונה לו ג' שנים מעת נטיעתו וכל הפירות שיהיו בו בתוך ג' שנים אסורין בהנאה לעולם בין עיקר הפרי בין הגרעינים בין הקליפות כגון קליפי אגוזים ורמונים והנץ שלהם והזגין והגרעינין של ענבים והתמד העשוי מהם והפגים והתמרים שאינם מתבשלים והענבים שלקו ואין נגמרים בבישולן כולם חייבים בערלה ופטורים מרבעי ויש מי שאוסר תמרים שאינם מתבשלים אף ברבעי:

ב אבל העלים והלולבים ומי גפנים דהיינו כשחותכין הגפן נוטף ממנו כמו מים מותרים משום ערלה:

ג האביונות והתמרות [והקפריסין] של צלף חייבים בערלה במה דברים אמורים בארץ ישראל אבל בחוצה לארץ האביונות חייבים ותמרות וקפריסין פטורים:

ד ג' שנים הללו אינם נמנים מיום ליום אלא הולכים בהם אחר שנות העולם שהוא מתחיל מתשרי ואם נתעברה נתעברה לערלה ולרבעי ופעמים שאינו אלא שתי שנים

ומ"ד יום ופעמים שהם יתרים על ג' שנים כיצד נטע מקודם ט"ז באב שנשאר עדיין מ"ד יום עד ר"ח תשרי כיון שהגיע ר"ח תשרי עלתה לה שנה ומונה עוד שתי שנים ואם נטע ביום ט"ז ומיום ט"ז ואילך מונה מראש חדש תשרי הבא ג' שנים שלמים ולאחר ר"ח תשרי של שנה רביעית כל הפירות שיחנטו בו קודם ט"ו בשבט יש להם גם כן דין ערלה אע"פ שנגמרים אח"כ והנחנטים בו מט"ו בשבט של שנה רביעית עד ט"ו בשבט של שנה חמישית נקראים רבעי ולאחר ט"ו בשבט של שנה חמישית הם חולין גמורים:

ה הא דאמרינן שלאחר ר"ח תשרי של שנה רביעית כל הפירות שחנטו קודם ט"ו בשבט יש להם גם כן דין ערלה אע"פ שנגמרים אח"כ דוקא בנטיעה שהקלנו עליה בתחלתה שכיון שעברו עליה מ"ד יום עלתה לה שנה לפיכך החמרנו עליה בסופה הא לאו הכי לא וי"א דלא שנא:

ו פירות רבעי יש להם דין מעשר שני לכל דבר ובזמן הבית היו צריכים להעלותן לירושלים לאכלם שם או לפדותם ולהעלות הפדיון שם והם מותרים מיד אחר הפדיון והאידנא שאין יכולין להעלותם לירושלים פודים אותם אחר שיגמרו ויתלשו ויכול לפדות את כולם בשוה פרוטה אפילו הם רבים וישליך הפרוטה לים הגדול או ישחקנה ויפזרנה לרוח או ישליכנה בנהר אחר שחיקה ויברך בשעת פדיון אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון רבעי או יפדה בפירות שישוו שוה פרוטה שהוא אחד מל"ב במעה כסף שהוא אשפיר"ו אוטמאניס ששוקל ט"ז גרעיני שעורה שהוא רביע דרה"ם (לשון עצמו) : הגה ומטבע הרגילה במדינות אלו החצי וינ"ר הוא יותר משוה פרוטה ופודין עליו (תה"ד סי' קצ"ב) : פירות רבעי פטורין מלקט ושכחה [ופרט] ועוללות:

ז דין נטע רבעי נוהג אף בחוצה לארץ ויש מי שאומר שאינו נוהג אלא בארץ אבל בחוצה לארץ פירות הבאים אחר שעברו שני ערלה מותרים בלא פדיון (וי"א שאינו נוהג בחוצה לארץ רק בכרם ולא בשאר אילנות) (טור בשם הגאונים ורמב"ן ורא"ש וע"פ):

ח ערלה נוהגת בכל מקום ובכל זמן בין בשל עובד כוכבים בין בשל ישראל אלא שבשל ארץ ישראל היא מן התורה ובחוצה לארץ הלכה למשה מסיני: הגה ואסור ללקוט לעובד כוכבים פירות מאילן שלו שהוא ערלה משום שנהנה במה שמחזיק לו העובד כוכבים טובה על זה (כל בו וב"ה בשם א"ח):

ט ספק ערלה בא"י אסור ובחוצה לארץ מותר כיצד כרם שיש בו נטיעות של ערלה וענבים נמכרים חוצה לו בארץ ישראל אסור ובסוריא מותר והוא שלא ידע שהובאו מאותו הכרם ובחו"ל מותר אפילו יודע שהובאו מאותו הכרם רק שלא יראה שנבצרו

מנטיעות של ערלה (וכל שכן שכרם שהוא ספק ערלה שהוא מותר) (כן נראה מהטור והרא"ש ומרדכי פרק קמא דקדושין):

י כרם שהוא ספק ערלה בארץ ישראל אסור ובסוריא מותר ואין צריך לומר בחוצה לארץ:

יא חבית של יין הטמונה בכרם של ערלה מותר שאין הגנב גונב מכרם זה וטומן בתוכו אבל ענבים שנמצאו טמונים בו אסורים שקרוב הדבר שגנבם ממנו וטמנם בתוכו:

יב אסור ליטע פרי של ערלה ואם נטע הפירו' שיוצאי' ממנו מותרי' זה וזה גורם מותר ומותר ליטע יחור (פי' ענף מן האילן) של ערלה שאין ערלה אלא בפרי:

יג עובד כוכבים וישראל שהיו שותפים בנטיעה אם לא התנו מתחלה אסור ואם התנו מתחלת השותפות שיהא העובד כוכבים אוכל שני ערלה וישראל אוכל ג' שנים משני היתר כנגד שני ערלה ה"ז מותר ובלבד שלא יבואו לחשבון כיצד כגון שיחשוב כמה פירות אכל העובד כוכבים בשני ערלה עד שיאכל ישראל כנגד אותן הפירות שזה אסור מפני שהוא כמחליף פירות ערלה: הגה ויש מתירין אפי' לא התנו מתחלה רק שהישראל אומר לעובד כוכבים טול אתה שני הערלה ואני אטול שני היתר כנגדן (טור והר"ש):

יד מותר לומר לעובד כוכבים בשני ערלה עבוד כרמי ותטול פירותיה ותן לי כרמך שעברו עליה שני ערלה ואעבדנה ואטול פירותיה:

טו מותר למכור לעובד כוכבים פירות שני ערלה לשלש שנים מאחר שלא באו לעולם:

טז אחד הנוטע גרעין או יחור או שעקר כל האילן ונטע במקום אחר ואחד המרכיב יחור באילן אחר ואחד המבריך דהיינו שעושה גומא אצל האילן ומשפיל אחד מענפי האילן ומטמין אמצעיתו בגומא וראשו יוצא מהצד האחר ונעשה אילן כולם חייבים בערלה ודוקא שחתכו מצד זה מעיקר האילן או שאינו יונק ממנו אבל כל זמן שהוא מחובר ויונק ממנו חשוב כאחד מענפיו ופטור ואם לאחר שגדל הענף שהבריך הבריך ממנו עוד ענף אחר בארץ ועשה כן כמה פעמים זה אחר זה כל זמן שהראשון מחובר לעיקר האילן כולם פטורים הפסיק הראשון מעיקר האילן חייבים ומתחילים למנות להם משעה שהפסיק והעיקר פטור ואם נעקר העיקר מהקרקע חוזר להיות טפל לענף שהבריך ומונים בין לעיקר בין לענף משעה שנעקר:

יז אע"פ שמנהג עובדי אדמה להבריך גפנים בכל שנה מותר לשתות יין מגפני העובדי כוכבים משום דספק ערלה מותר ואפילו בכרמים שישראל עובדים אותם ומבריכים אותם בכל שנה מותר משום דמבריך ומרכיב אינו חייב בערלה אלא בארץ אבל לא בחוצה לארץ ויש למצוא היתר גם לבני א"י ביין של כרמי העובדי כוכבים משום דרובא דגפנים לאו ערלה נינהו ואפילו בכרמים שידוע ודאי שיש בהם ערלה יש להתירם משום

דקודם שיעברו עליהם שני ערלה אינם עושים פירות ואם עושים הם דקים וקלושים שאינם ראויים לעשות מהן יין:

יח אילן שנקצץ וחזר וגדל מהשורש אינו חייב אלא אם כן נקצץ מעל הארץ ומונין לו משעת קציצה אבל אם נשאר ממנו כל שהוא פטור:

יט אילן שעקרו רוח או שטפו נהר והוליכו למקום אחר ומהעפר שסביב שרשיו עמו והוסיף עליו שם עפר ונשרש שם בארץ אומדים אותו אם היה יכול לחיות בעפר הראשון שבא עמו בלא תוספת עפר אחר הרי זה כנטוע במקומו ופטור מהערלה ואם לאו חייב:

כ אילן שנעקר ונשאר משרשיו מחובר אפי' כעובי המחט שמותחין בו הבגד לאחר אריגה בידוע שיוכל לחיות בלא תוספת עפר ופטור אפי' הוסיף עליו עפר הרבה:

כא ילדה שאינה גבוהה טפח חייבת בערלה לעולם משום מראית העין שנראה כאילו היא בת שנתה במה דברים אמורים בנטיעה אחת או אפילו שתים כנגד שתים ואחד יוצא זנב אבל אם כל הכרם כך שרי דאית ליה קלא:

כב בריכה שנפסקה והיא מלאה פירות וכן אילן זקן שנעקר ובו פירות ושתלו במקום אחר או שלקח ענף מלא פירות מאילן זקן והרכיבו בילדה אם נתוסף בפרי עד שאין בפרי הראשון שהוא היתר ק' ק' חלקים על התוספת אסור ואם לאו מותר אבל אם הרכיב ענף מלא פירות של ערלה בתוך אילן זקן הפירות של הענף אסורים לעולם אפילו גדלו הרבה:

כג הנוטע אילן מאכל ואין דעתו לצורך אכילה אלא להיות גדר לשדה או בשביל העצים לשרפן או לבנין פטור והוא שיהא ניכר שאינו לצורך אכילה כגון אם הוא לשריפה שנטען רצופים ואינו מרחיק בין אילן לאילן כראוי ואם הוא לבנין שמשפה הענפים כדי שיתעבו ואם לגדר שהוא במקום שצריך לגדור ואפי' אם צדו האחד בין פנימי בין חיצון בין תחתון בין עליון לצורך אחד מאלו וצדו השני לאכול את שלצורך אכילה חייב והשאר פטור ואם חשב עליו אחר כך לאכילה חייב בערלה וברבעי ומונין לו משעת נטיעה אבל אם לא חשב עליו עד סוף שנה שלישית אין בו דין רבעי שאין דין רבעי בלא ערלה ואם נטעו למאכל ואחר כך חשב עליו לאחד מאלו חייב:

כד הנוטע לצורך מצוה כגון לצורך לולב או אתרוג חייב:

כה הנוטע בתוך שלו לצורך רבים חייב:

כו הנוטע ברשות הרבים והגזלן שנטע והעובד כוכבים שנטע בין לעצמו בין לישראל והנוטע בבית ועל גג שמילאו עפר ונטע בו והנוטע בספינה או בעציץ אע"פ שאינו נקוב חייב:

כז העולה מאליו [ברשות היחיד חייב] במקום טרשים (פי' סלעים חזקים וקשים) פטור אפילו הנוטע במקום שאינו ישוב פטור והוא שלא יהיה עושה כדי טיפול שמטפל בפירותיו עד שמביאם לישוב אבל אם היה עושה כדי טיפול חייב:

כח עובד כוכבים שהיה מוכר פירות ואמר של ערלה הן או של נטע רבעי הן אינו נאמן ואפילו אמר מאיש פלוני לקחתים:

## סימן רצה

**דיני הרכבת האילן. ובו ז' סעיפים:**

א כלאי האילנות הרי הם בכלל מה שנאמר שדך לא תזרע כלאים כיצד המרכיב אילן באילן כגון שהרכיב יחור של תפוח באתרוג או אתרוג בתפוח ה"ז לוקה מן התורה בכל מקום בין בארץ בין בח"ל וכן המרכיב ירק באילן או אילן בירק לוקה בכל מקום:

ב אסור לישראל להניח לעובד כוכבים שירכיב לו אילנו כלאים:

ג מותר לזרוע זרעים וזרע אילן כאחד וכן מותר לערב זרעי אילנות ולזרעם כאחת שאין לך כלאים באילנות אלא הרכבה בלבד בין אילן בירק בין ירק באילן בין ירק בירק שאינו מינו ואפילו עץ סרק על עץ מאכל או עץ מאכל על עץ סרק:

ד יש איסור הרכבה אפילו תחת הקרקע כגון זמורת הגפן שהבריכה תחת הקרקע אסור לזרוע עליה ירק אלא אם כן יש על גבה עפר ג' טפחים ואפילו הבריכה בתוך דלעת שיבשה או בתוך סילון של חרס מפני שנשרש בה והוה ליה מרכיב ירק באילן ואם היה על גבה פחות מזה אסור לזרוע על גבה ומותר לזרוע בצדה אבל הבריכה בסלע קשה אפילו אין עליה עפר אלא ג' אצבעות מותר להביא זרע עליה בד"א כשאין עיקר הגפן נראה אבל אם נראה צריך להרחיק ו' טפחים לכל רוח ואח"כ זורע כמו שמרחק מכל גפן יחידית שלא הובכה:

ה ודוקא בכי האי גוונא שנקרא עליו שם אילן קודם שהבריכה אבל מותר לזרוע אצל האילן אע"פ ששרשי הירק נכנסים בתוך שרשי האילן כיון שאין על השרשים שם אילן ואפילו במבריך דוקא בזמורת הגפן מפני שהיא רכה ושרשי הזרעים נכנסים בה אבל המבריך ענף מאילן אחר מותר לזרוע על גביו אפילו אין עליו עפר שלש אצבעות:

ו יש באילנות דומים זה לזה בעלין או בפירות ואעפ"כ הואיל והם שני מינים הרי אלו כלאים כיצד התפוח עם החזרד (פירוש מין תפוח יער תרגום וכפתור וחיזור) הפרסקין (פירוש פירסק"י בלע"ז) עם השקדים השזפין (פי' הרכיב זיתים על רמון שהם פרי דומה לזית יוצא מהם שזפין) עם הרמון אע"פ שדומים זה לזה כלאים זה בזה אבל האגסים (פי' פיר"י בלע"ז)

עם הקרוסטומלין (פי' מין אגסים) והפרישן (פי' קודוני"ו) עם העוזרדים (פי' סורבלי"י) אינם כלאים זה בזה: הגה וכן מותר להרכיב מין א' אפילו שחורות בלבנות ודקות בגסות אע"פ שיש לו שם לווי (כל בו וב"ח בשם א"ח) וכן סרק על גבי סרק שרי אף ע"פ שאינו מינו (כן משמע מהטור) ומ"מ הואיל ואין רוב העולם מכירין רוב המינין טוב ליזהר מכולן (ב"י בשם סמ"ק):

ז אסור לקיים המורכב כלאים אבל הפרי היוצא ממנו מותר ואפילו לזה שעבר והרכיבו ומותר ליקח ענף מהמורכב ולנטעו במקום אחר:

## סימן רצו

**דיני כלאי הכרם וכלאי זרעים. ובו ס"ט סעיפים:**

א הזורע שני מיני תבואה או שני מיני ירקות עם זרע הכרם הרי זה לוקה שתים אחת משום שדך לא תזרע כלאים ואחת משום לא תזרע כרמך כלאים ואינו לוקה משום לא תזרע כרמך כלאים עד שיזרע בא"י חטה ושעורה וחרצן במפולת יד וכן אם חפה אותם בעפר לוקה וכן אם זרע שני מיני ירק וחרצן או זרע אחד ירק וזרע אחד מין תבואה וחרצן במפולת יד הרי זה לוקה ואינו חייב מן התורה אלא על קנבוס ולוף וכיוצא בהם מזרעים שנגמרים ועם תבואת הכרם אבל שאר הזרעים אסורים מדבריהם וכן אסור מדבריהם לזרוע כלאי הכרם בחוצה לארץ ואין עודרין עם העובד כוכבים בכלאים אבל עוקרין עמו כדי למעט התיפלה:

ב אין אסור משום כלאי הכרם אלא מיני תבואה ומיני ירקות בלבד אבל שאר מיני זרעים מותר לזרעם בכרם ואין צריך לומר שאר אילנות:

ג אסור לזרוע ירקות או תבואה בצד הגפנים או ליטע גפן בצד הירק או התבואה ואם עשה כן אע"פ שאינו לוקה הרי זה קידש ונאסרו שניהם בהנאה הירק או התבואה והגפנים ושורפין את שניהם שנאמר פן תקדש המלאה הזרע ואפילו הקש של תבואה והעצים של גפנים האלו אסורים בהנאה ושורפים אותם ולא יסיק בהם תנור וכירים ולא יבשל בהם בעת שריפתן:

ד אחד הנוטע ואחד המקיים כיון שראה כלאים צמחו בכרמו והניחם הרי זה קידש ואין אדם מקדש דבר שאינו שלו לפיכך המסכך גפנו על גבי תבואתו של חבירו קידש גפנו ולא נתקדשה התבואה סיכך גפן חבירו על תבואתו קידש תבואתו ולא קידש גפן חבירו סיכך גפן חבירו על תבואת חבירו לא קידש אחד מהם ומפני זה הזורע כרמו בשביעית לא קידשו:

ה הרואה כלאים בכרם חבירו וקיימן הרי זה הרואה אסור בהנייתן וכל אדם מותרים בהם ואלו קיימן בעל הכרם היה מקדיש אותם לכל אדם כמו שביארנו:

ו האנס שזרע כלאים בכרם חבירו אם נשתקעו הבעלים אע"פ שלא נתייאשו הרי זה קידש מן התורה ואם לא נשתקעו הבעלים אע"פ שנתייאשו אינו מקדש אלא מדברי סופרים:

ז הרוח שעקרה פארות הגפן ושלחה אותם על התבואה יגדור אותם מיד ואם אירעו אונס ולא סילקן הרי אלו מותרים ולא נתקדשו:

ח אנס שזרע את הכרם כשיצא האנס יקצור הזרע מיד ואפילו בחולו של מועד ואם לא מצא פועלים יוסיף להם עד שליש בשכרן בקשו ממנו יותר או שלא מצא פועלים הרי זה מבקש בנחת וקוצר ואם נשתהה הזרע עד שיגיע לעונה שמקדש הרי זה קידש ויאסרו שניהם:

ט מאימתי תבואה או ירק מתקדשים משישרישו וענבים משיעשו כפול הלבן:

י כרם שלא הגיעו ענביו להיות כפול הלבן אלא עדיין הם בוסר וזרע בתוך ירק או תבואה והשרישו ה"ז לא קידש ואעפ"כ קונסין אותו ואוסרין הזרע אבל הבוסר מותר ואם עקר הזרע קודם שיעשו הענבים כפול הלבן הרי זה מותר בהנאה מקצתן נעשו כפול הלבן ומקצתן לא נעשו את שנעשו נתקדשו ואת שלא [נעשו] מותרים:

יא ענבים שנעשו כפול הלבן וזרע בצדן תבואה או מיני ירקות ולקט הזרע קודם שישריש הרי זה מותר בהנאה ואם השריש אסור:

יב גפן שיבשו העלים שלה ונפלו כדרך שתיבש הגפן בימי הקור אסור לזרוע בצדה ירק או תבואה ואם זרע לא קידש וכן הזורע בעציץ שאינו נקוב המונח בכרם לא קידש ומכין אותו מכת מרדות אבל עציץ נקוב הרי הוא כארץ:

יג היה עובד בכרם ונפלו ממנו זרעים או שיצאו עם הזבלים או עם המים או שהיה זורע או זורה בשדה לבן וסיערתו הרוח לאחוריו ונפלו הזרעים בכרם וצמחו הרי זה לא נתקדש שנאמר אשר תזרע וזה לא זרע וחייב לעקור כשיראה ואם קיימן הרי זה קדש ואם סיערתו הרוח לפניו וראה הזרעים שנפלו לכרם הרי זה כזורע וכיצד יעשה אם צמחו העשבים יהפכם במחרישה ודיו ואם מצאם שנעשו אביב ינפץ אותו אביב כדי להשחיתו שהכל אסור בהנאה ואם מצאם שנעשים דגן הרי זה תשרף ואם ראה אותם וקיימם הרי אלו ישרפו עם הגפנים הסמוכות להם:

יד הרואה בכרם עשב שאין דרך בני אדם לזרעה אע"פ שהוא רוצה בקיומו לבהמה או לרפואה הרי זה לא קידש עד שיקיים דבר שכמותו מקיימים רוב העם באותו מקום כיצד

המקיים קוצים בכרם בערב שרוצים בקוצים לגמליהם הרי זה קידש האירוס והקיסוס' ושושנת המלך ושאר מיני זרעים אינם כלאים בכרם הקינדוס וצמר גפן הרי הם כשאר מיני ירקות ומקדשים בכרם וכן כל מיני דשאים שעולין מאליהן בשדה הרי הם מקדשים בכרם ופול המצרי מין זרעים הוא ואינו מקדש:

**טו** הקנים והורד והאטדין (פי' ערוך מין הדס) מיני אילן הם ואינם כלאים בכרם זה הכלל כל המוציא עלין מעיקרו הרי זה ירק וכל שאינו מוציא עלין מעיקרו הרי זה אילן והצלף אילן לכל דבר:

**טז** הרואה ירק בכרם ואמר כשאגיע לו אלקטנו מותר הגיע לו ועבר מעליו ואמר כשאחזור לו אלקטנו אם שהה עד שהוסיף בק' ק' הרי זה קידש:

**יז** אסור לעבור בעציץ נקוב שזרוע בו ירק בתוך הכרם ואם הניחו תחת הגפן ונשתהא שם בארץ כדי להוסיף אחד ממאתים הרי זה קידש:

**יח** בצל שנטעו בכרם ואחר כך נעקר הכרם ואחר כך צמחו בצלים מן העיקר הנטוע אף על פי שרבו הגידולים על עיקרו במאתים הרי אותו העיקר באיסורו שאין גידולי היתר מעלין את העיקר האסור:

**יט** הזורע תבואה או ירק בכרם או המקיימו עד שהוסיף במאתים הרי זה מקדש מן הגפנים שסביבותיו ט"ז אמה לכל רוח עגולות ולא מרובעות ורואים כל העיגול שרחבו ל"ב אמה כאלו הוא כולו מלא ירק וכל גפן שתהיה בתוך עיגול זה נתקדשה עם הירק וכל שחוץ לעיגול אינה מתקדשת:

**כ** במה דברים אמורים כשהיה בין שפתי העיגול הזה ובין שורות הגפנים שחוצה לו יותר על ד' אמות אבל אם היה ביניהם ד' אמות מצומצמות או פחות רואין את העיגול כאילו הגיע לשורה הסמוכה לו וכאלו רוחב העיגול מ' אמה ורואין כל גפן שתפול בתוך עיגול זה של מ' אמה הרי היא מתקדשת:

**כא** במה דברים אמורים בזורע או מקיים תוך הכרם אבל בזורע חוץ לכרם וסמך לו הרי זה מקדש שתי שורות של גפנים הסמוכות לזרע ר"ל באורך כל הזרע ויתר ד' אמות חוץ לזרע ומתקדש מן הזרע רוחב ד' אמות באורך כל השורה של כרם ואם זרע בצד גפן יחידית אינו מקדש מהזרע אלא ששה טפחים לכל רוח:

**כב** ילדה פחות מטפח אינה מקדשת את הזרעים במה דברים אמורים בשתים כנגד שתים ואחת יוצאת זנב אבל אם כל הכרם כן הרי זה מקדש:

**כג** שתי גנות זו על גב זו התחתונה עשויה כרם זורע את העליונה עד שהוא מגיע לאויר י' טפחים קרוב לכרם שאויר עשרה טפחים סמוך לכרם או לגפן יחידית אסור לזרוע בו

זרעים ואם היתה העליונה עשויה כרם ה"ז זורע את התחתונה עד שהוא מגיע למטה משלשה טפחים מעיקר הגפנים:

כד מי שהיתה שדהו זרועה ירק או תבואה ונמלך ליטע בה גפנים הופך את הזרעים במחרישה ואחר כך נוטע ולא יטע ואחר כך יהפוך:

כה היתה נטועה גפנים ונמלך לזרוע בה זרעים משרש את הגפנים ואחר כך זורע את הזרעים ואם רצה לקוץ את הגפנים עד שלא ישאר מהן אלא פחות מטפח סמוך לארץ הרי זה מותר לזרוע ואחר כך יחזור וישרש את הנשאר בארץ מהגפנים:

כו המבריך ג' גפנים ועקריהם נראים אם יש ביניהם מד' אמות עד ח' הרי אלו מצטרפים לשאר גפנים העומדות וכאילו לא הבריכן ואם לאו אינם מצטרפות היו פחות מג' אינם מצטרפים אלא מרחיק מהם ששה טפחים לכל רוח וזורע:

כז כל הזורע תחת השריגים והעלים היוצאים מן הגפן הרי זה קידש ואע"פ שהזרע רחוק מעיקר הגפן כמה אמות הדלה את הגפן על מקצת אפיפירות (פי' עצים או קנים ארוגים שמדלין עליהם שריגי הגפנים כשהם ארוכים הרבה) לא יזרע תחת מותר האפיפירות ואע"פ שאין עליהם לא עלים ולא שריגים ואם זרע הואיל ואין הזרע תחת סכך הגפן הרי זה מותר וכן אם הדלה הגפן על מקצת בדי אילן שאינו עושה פירות כגון הארז והברוש אבל אם הדלה על מקצת אילן מאכל הרי זה מותר לזרוע תחת בדי האילן שלא נמשכו עליהם שריגי הגפן שאין אדם מבטל אילן מאכל ועושהו אפיפירות לגפן ואם נמשכו השריגים אחר שזרע וסככו על הזרע הרי זה מחזירם למקום אחר:

כח הזורע תחת מותר האפיפירות או תחת מותר האילן שאינו עושה פירות ונמשכו שריגי הגפן וסככו על הזרעים הרי זה אסור לקיימו או להחזיר השריגים אלא כיצד עושה עוקר הזרע:

כט קנים היוצאים מן העריס (פי' העצים או קנים אשר עליהם יסמך הגפן) וחס עליהם לפסקן כדי שלא ישחית האפיפירות הרי זה מותר לזרוע תחתיהן ואם הניחם כדי שיהלכו עליו השריגים והעלים היוצאים הרי זה אסור לזרוע תחתיהן:

ל פרח היוצא מן העריס או מן הדלית (פי' הגפן יחידית המודלית על גבי כלונסות) רואין אותו כאלו משקולת תלויה בו עד הארץ ואסור לזרוע תחתיו וכן המותח זמורה מאילן לאילן אסור לזרוע תחתיו קשר חבל או גמי בזמורה וקשר הראש האחר באילן הרי זה מותר לזרוע תחת החבל ואם מתח חבל זה כדי שיהלכו עליו השריגים והעלים הרי הוא כאפיפירות ואסור לזרוע תחתיו:

**לא** הבא לזרוע בצד הכרם מרחיק ארבע אמות מעיקרי הגפנים וזורע ואם גפן יחידית היא מרחיק ממנה ששה טפחים וזורע:

**לב** היתה שורה אחת של גפנים זו בצד זו אפילו הן מאה אין זה כרם אלא כגפן יחידית ומרחיק מן השורה ששה טפחים וזורע היו שתי שורות הרי זה כרם וצריך להרחיק ד' אמות מכל צד ואח"כ יזרע וכמה יהיה בכל שורה ג' גפנים או יותר בד"א כשהיה בין כל גפן וגפן מד' אמות ועד ח' אבל אם היה בין שתי השורות ח' אמות חוץ ממקום הגפנים הרי אלו כמובדלות זו מזו ואינם כרם אחד ואינו מרחיק אלא ו' טפחים מכל שורה וכן אם היה ביניהם פחות מד' הרי אלו כגפן אחת ומרחיק ו' טפחים לכל רוח:

**לג** היו ג' שורות אע"פ שיש ביניהם פחות מד' הרי אלו כרם ורואין את האמצעיות כאלו אינם:

**לד** היו ג' שורות ובין כל שורה ושורה ח' אמות או יותר הרי זה זורע בין השורות לפיכך הנוטע את כרמו מתחלה והרחיק בין כל שורה ושורה ח' אמות מותר להביא זרע לתוכו ומרחיק מכל שורה ושורה ששה טפחים בלבד אבל אם זרע חוצה לו צריך להרחיק משורה החיצונה ד' אמות כשאר הכרמים ואין דין בין השורות של זה הכרם ככרם שחרב באמצעו שהרי מתחלה נטעם מרוחקים:

**לה** היתה בשדה זו שורה אחת של גפנים ובשדה חבירו שורה אחרת כנגדה קרובה לה אע"פ שמפסיק ביניהם דרך היחיד או דרך הרבים או גדר שהוא נמוך מעשרה טפחים הרי אלו מצטרפות להיות שתיהן כרם והוא שיהיה ביניהם פחות מח':

**לו** נטע שורה אחת בארץ ושורה אחת במדרגה אם גבוהה המדרגה מהארץ עשרה טפחים אינם מצטרפין פחות מכאן מצטרפין:

**לז** הנוטע חמש גפנים שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב הרי זה נקרא כרם קטן וצריך להרחיק מהן ד' אמות לכל רוח אבל אם נטען שתים כנגד שתים ואחת באמצע או ג' בשורה ושתים כנגדן בשורה שניה אינם כרם ואינו מרחיק מהם אלא ו' טפחים לכל רוח:

**לח** כרם שחרב אם יש בו ללקט עשר גפנים לכל בית סאה ויהיו נטועות שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב או יש בו לכוין ג' כנגד ג' ה"ז נקרא כרם דל ואסור לזרוע בכולו:

**לט** כרם שאינו נטוע שורות שורות אלא מעורבב אם יש בו לכוין שתים כנגד שלש הרי זה כרם ואם לאו אינו כרם אלא דיו להרחיק ו' טפחים מכל גפן וגפן וזורע:

**מ** היו העיקרים מכוונים והנוף אינו מכוון הרי זה כרם הנוף מכוון והעיקר אינו מכוון אינו כרם היו דקות ואינן מכוונות העבו והרי הן מכוונות הרי זה כרם:

**מא** כיצד יודע אם הם מכוונות מביא חוט המדה ומותח מזו לזו:

מב כרם שחרב באמצעו ונשאר שלם מכל סביביו אם יש בקרחת שבאמצע ט"ז אמה ה"ז מרחיק מעיקרי הגפנים ארבע אמות לכל רוח וזורע באמצע הקרחת ואם אין בה ט"ז אמה הרי זה לא יביא זרע לשם ואם הביא הואיל והרחיק ד' אמות לכל רוח מהגפנים של כרם הרי זה לא קידש:

מג וכן מקום שנשאר פנוי בלא גפנים בין סוף הכרם ובין הגדר שלו והוא הנקרא מחול הכרם אם יש בו י"ב אמה מרחיק מהגפנים ד' אמות וזורע את השאר היו בה פחות מי"ב אמה לא יביא זרע לשם ואם הביא הואיל והרחיק ד' אמות הרי זה לא קידש במה דברים אמורים בכרם גדול אבל בקטן אין לו מחול אלא מרחיק ארבע אמות מסוף הגפנים וזורע עד הגדר וכן כרם גדול שהיה בין כל שורה ושורה שמונה אמות או יותר אין לו מחול:

מד היה הגדר המקיף את הכרם פחות מעשרה טפחים או שהיה גובהו י' טפחים ואין בו רוחב ד' טפחים אין לו מחול אלא מרחיק מסוף הגפנים ד' אמות וזורע עד המחיצה אפילו היה בין הגפנים ובין המחיצה ד' אמות ומחצה זורע את חצי האמה:

מה גדר שהוא גבוה י' טפחים וכן חריץ שהוא עמוק י' טפחים ורחב ד' [טפחים] ה"ז מותר ליטע כרם בצדו מכאן וירקות בצדו מכאן אפילו מחיצה של קנים אם אין בין קנה לחבירו ג' טפחים הרי זו מבדלת בין הכרם והירק כגדר:

מו גדר המבדיל בין כרם וירק שנפרץ עד עשר אמות הרי זה כפתח ומותר היתה פרוצה יותר מעשר כנגד הפרצה אסור עד שירחיק מן הגפנים כשיעור נפרצו בו פרצות רבות אם היה העומד כפרוץ הרי זה מותר כאלו אין שם פרצה. היה פרוץ מרובה על העומד לא יזרע כנגד כל המקומות הפרוצים עד שירחיק כשיעור:

מז מחיצת הכרם שנפרצה אומרים לו גדור נפרצה אומרים לו גדור נתייאש ממנה ולא גדרה הרי זה קידש:

מח בית שחציו מקורה וחציו אינו מקורה וגפנים נטועים בצד זה מותר לזרוע ירקות בצד האחר שהרי פי תקרה כאלו ירד וסתם ונעשה ביניהם כמחיצה ואם השוה את קרויו אסור:

מט חצר קטנה שנפרצה במילואה לגדולה והיו הגפנים בגדולה אסור לזרוע בקטנה ואם זרע הזרעים אסורים והגפנים מותרים היו גפנים בקטנה מותר לזרוע בגדולה הואיל ויש בגדולה פסין מכאן ומכאן הרי היא כמובדלת מן הקטנה ואין הקטנה מובדלת מן הגדולה:

נ חריץ שהוא עובר בכרם עמוק י' ורחב ד' אם היה מפולש מראש הכרם ועד סופו ה"ז נראה כבין שני הכרמים ומותר לזרוע בתוכו ובלבד שלא יהיו הגפנים מסככין עליו ואם

לא היה מפולש הרי הוא כגת שבאמצע הכרם שאע"פ שהיא עמוקה י' ורחבה ד' או יתר אסור לו לזרוע בתוכה אלא א"כ היה בקרחת ט"ז אמה:

**נא** שביל שבין שני הכרמים הרי הוא ככרם שחרב באמצעו אם יש ביניהם ט"ז אמה מרחיק מזה ד' אמות ומזה ד' אמות וזורע את המותר ואם היה פחות מכאן לא יביא זרע לשם:

**נב** שומירה (פי' בית דירה שעושים לשומר השדה) שבכרם אם גבוהה עשרה ורחבה ד' מותר לזרוע בראשה ירק ובלבד שלא יהיו השריגים נוגעים בה כדי שלא יראה ירק בתוך הכרם מלמעלה במה דברים אמורים במרובעת אבל אם היתה השומירה עגולה צריכה שיהיה בתוכה חלל ארבעה טפחים כדי שתהיה מופלגת מן הארץ וצריכה עפר על ראשה מלמעלה שלשה טפחים:

**נג** הבית שבכרם אם היה יתר משלשה טפחים על שלשה טפחים זורעים בתוכו ירק ואם היה פחות משלשה על שלשה הרי הוא כסתום ואין זורעים בתוכו:

**נד** גפן יחידית שהיתה נטועה בתוך הבקעה או בתוך החריץ מרחיק ממנה ששה טפחים לכל רוח וזורע את כל החריץ כדרך שהוא עושה במישור ואם היה עמוק עשרה והיה רחב שפת החריץ למעלה ארבעה אסור לזרוע בתוכו אף על פי שהרחיק ששה:

**נה** וכן גפן יחידית שהיתה מוקפת גדר גבוה י' ורחב ד' לא יזרע בכל המחיצה ואע"פ שהרחיק ו' ואם הרחיק ו' וזרע לא קידש וכמה ירחיק לכתחלה ויזרע ד"א לכל רוח ואח"כ יזרע שאר החריץ או שאר המקום המוקף גדר:

**נו** הגפנים שגדלו כברייתן והרי השריגים והאשכולות שלהם מושלכים בארץ הם הנקראים כרם אבל העושה כמו מטה או כמו שבכה (גבוהה) מעל הארץ כדי שיהיו האשכולות והשריגים נמשכים עליה והגביה נוף הגפנים מעל הארץ על אותה המטה והדלה אותן הרי זה נקרא עריס ואותן הקנים וכיוצא בהם שעשה מהם מטה או שבכה והדלה עליהן את נוף הגפן הן הנקראים אפיפירות ודינין אחרים יש בעריס:

**נז** הנוטע שורה אחת של ה' גפנים או יותר וערסן על גבי כותל גבוה י' וכיוצא בו או שנטען בצד חריץ עמוק י' ורחב ד' הרי אלו נקראים עריס וצריך להרחיק מן העריס ד' אמות ואח"כ יזרע כדרך שמרחיק מן הכרם ומהיכן מודדין מעיקר הגדר שערסן עליו:

**נח** כיצד הרחיק את השורה של גפנים מן הכותל אמה ונמצא העריס מן הגפנים ולכותל מודד מן הכותל ד' אמות וזורע ונמצא בין הזרע ובין עיקרי הגפנים חמש אמות ואם בא לזרוע מצד הגפנים מרחיק מעיקרי הגפנים ד' אמות שנמצא רחוק מן הכותל ה' אמות ועל דרך זו דנין בכל עריס:

נט אחד הבונה את הגדר ואחר כך נטע או שנטע ואחר כך עשה את הגדר הואיל וערסן הרי זה עריס נהרס הגדר או נסתם החריץ אין כאן עריס אלא הרי כל השורה כגפנים יחידים:

ס עריס שחרב אמצעו ונשתיירו בו ה' גפנים בצד הגדר מכאן וה' גפנים בצד הגדר האחר מכנגדן זהו הנקרא פסקי עריס אם יש ביניהם ח' אמות ואחד מס' באמה ה"ז מרחיק מכל שורה ו' טפחים וזורע והוא שלא יזרע תחת האפיפירות היה ביניהם ח' אמות בצמצום ה"ז לא יזרע לשם ואם זרע הואיל והרחיק מכל שורה ו' טפחים ה"ז לא קידש ואם אין שם גדר מרחיק מכל שורה ו"ט וזורע שאין כאן לא עריס ולא פסקי עריס חזר ובנה הגדר חזר העריס למקומו וחזרו פסקי עריס למקומן:

סא גנה קטנה שהיא מוקפת גדר וערס את הגפנים סביב לה מבחוץ על כל כתליה אם יש בה מלא בוצר וסלו מכאן ומלא בוצר וסלו מכאן הואיל והיא מוקפת גדר זורעים בתוכה ירקות ואם אין בה כשיעור הזה אין זורעין בתוכה מפני שנראה הכל כעריס אחת וירק בתוכו:

סב גפנים שהיו זרועים במדרגה גבוהה והעריס שלהן יוצא ומסכך על השדה אם עומד בארץ ובוצר את כולו רואין כל המקום שתחת העריס כאלו הוא מקום עיקרי הגפנים ואוסר ד' אמות בשדה לכל רוח משפת העריס ואם אינו יכול לבצור עד שיעלה במדרגה או בסולם אין אסור לזרוע אלא תחת העריס בלבד:

סג ב' כתלים הסמוכים זה לזה והגפנים נטועים בזויות ביניהם והעריס יוצא עם הכתלים מתוך הקרן וכלה מרחיק מעיקרי הגפנים כשיעור וזורע במקום הכלה שאין עליו עריס ואע"פ שהזרע מכוון בין שני הכתלים שביניהם העריס הואיל והרחיק כשיעור הרי זה זורע בין הכתלים:

סד גפן שעלה העץ שלה מן הארץ מעט ואח"כ נעקם ונמשך על הארץ וחזר ועלה כמו ארכובה (פי' כרעא דאדם דדמי לנו"ן כפופה) כשמודדין בין הזרע ובין הגפן ששה טפחים או ארבע אמות אין מודדין אלא מסוף הארכובה ולא מעיקר הגפן הראשון:

סה כבר נתבאר שאף על פי שמרחיק בין הזרע ובין הגפן כשיעור צריך להזהר שלא תסכך הגפן על הירק או הירק על הגפן:

סו זרע ירק או תבואה וצמחה ואח"כ סיכך עליה את הגפן הקשין מותרים והדגן ידלק:

סז היו שרשי הגפן יוצאים לתוך הד' אמות שבין הכרם והתבואה יעקור היו שרשי התבואה יוצאים לתוך הד' אמות מותר:

סח כל ההרחקות והשיעורים האמורים בכלאים באמה בת ו' טפחים שוחקות:

סט כל השיעורים האלו שמרחיקין בין הגפנים והתבואה או הירק אינם אלא בא"י או בסוריא אבל בחו"ל מותר לזרוע בצד הגפנים בתוך הכרם לכתחלה ולא אסרו בח"ל אלא לזרוע ב' מיני ירק או תבואה עם החרצן במפולת יד ואם אמר לתינוק עובד כוכבים לזרוע לו בח"ל מותר אבל לא יאמר לעובד כוכבים גדול שלא יתחלף בישראל ואע"פ שמותר לזרוע הירק בצד הכרם בח"ל הרי אותו הירק הזרוע שם אסור באכילה ואפי' בח"ל והוא שיראה אותו לוקט ומוכר אבל ספיקו מותר: הגה וי"א דהואיל ומותר לזרוע ירק בצד הגפנים בח"ל מותר לאכול אותו ירק גם כן (הגהות מיימוני פ"י מהלכות מ"א דין ט' ותה"ד סימן קצ"ד) ואין לחוש אלא במקום דאיכא למיחש שנזרע ב' מיני ירק או ב' מיני תבואה עם חרצן במפולת יד (מרדכי פרק קמא דקדושין) ועל כן נהגו להקל במדינות אלו בירקות הנמצאים זרועות בכרמים כי לא שכיח שנזרעו באיסור:

## סימן רצז

**דיני כלאי זרעים ופרטיהם. ובו מ' סעיפים:**

א הזורע ב' מיני זרעים כאחד בארץ ישראל לוקה שנאמר שדך לא תזרע כלאים ואחד הזורע (או המנכש) או המחפה כגון שהיתה חטה אחת ושעורה אחת או פול א' ועדשה אחת מונחים על הארץ וחיפה אותם בעפר בין בידו בין ברגלו לוקה ואחד הזורע בארץ או בעציץ נקוב אבל הזורע בעציץ שאינו נקוב מכין אותו מכת מרדות:

ב אסור לזרוע כלאים לעובד כוכבים ומותר לומר לעובד כוכבים לזרוע לו כלאי זרעים ואסור לקיים בשדהו אלא עוקרן ואם קיימן אינו לוקה ומותר לישראל לזרוע כלאי זרעי' בידו בחו"ל ואפי' לערב הזרעי' לכתחל' ולזרעם בחו"ל מותר ודברים אלו דברי קבלה:

ג אין אסור משום כלאי זרעים אלא הזרעים הראויין למאכל אדם אבל עשבים המרים וכיוצא בהם מן העיקרים שאינם ראויים אלא לרפואה וכיוצא בהן אין בהן משום כלאי זרעים. הזרעונים מתחלקים לג' חלקים האחד נקרא תבואה והם חמשת מיני דגן. והשנית נקרא קטנית כגון הפול והאפונים והעדשים והאורז והדוחן והשומשמין והפרגין והספיר (פי' כעין רמון מלא זרעים פשאור"ו בלעז ופירוש ספיר מין קטנית ציצירק"ל בלע"ז) וכיוצא בהן. והג' נקרא זרעוני גנה והם שאר זרעים שאינם ראויים למאכל אדם והפרי של אותו הזרע מאכל אדם כגון זרע הבצלים והשומין וזרע החציר וזרע לפת וכיוצא בהן וזרע הפשתן הרי הוא בכלל זרעוני גנה:

ד כשיזרעו כל מיני זרעונים אלו ויצמחו נקרא הצמח כולו כל זמן שלא ניכר הזרע דשא ונקרא ירק ויש מזרעוני גנה זרעונים שדרכן לזרוע מהם שדות כגון הפשתן והחרדל ואלו נקראים מיני זרעים ויש מזרעוני גנה זרעים שאין דרך בני אדם לזרוע מהם אלא ערוגות

ערוגות קטנות כגון הלפת והצנון והתרדים והבצלים והכסבר (פי' כזרע גד ת"י כסברא חיור קוליאנדר"ו בלעז) והכרפס והמרור וכיוצא בהם ואלו נקראים מיני ירקות:

ה זרע שנתערב בו זרע אחר אם היה אחד מכ"ד כגון סאה של חטים שנתערבה בכ"ד סאה של שעורים ה"ז אסור לזרוע את המעורב עד שימעט את החטים או יוסיף על השעורים ואם זרע לוקה וכל שהוא כלאים עם הזרע מצטרף לאחד מכ"ד כיצד כ"ד סאה של חטים שנתערב בם שני קבין שעורים ושני קבין עדשים ושני קבין פולין ה"ז לא יזרע הכל עד שימעט סאה של תערובות ויבור מקצתה או יוסיף על החטים שהשעורים והעדשים והפול כולם כלאים עם החטים:

ו בד"א כשנתערבו מיני תבואה זה בזה או מיני קטניות זה בזה או שנתערבה תבואה בקטניות או קטניות בתבואה אבל זרעוני גנה שנתערב אחד מהם בתבואה או בקטניות שיעורן א' מכ"ד ממה שזורעין בבית סאה מאותו המין אם נתערב בסאה של תבואה או קטניות לא יזרע עד שימעט או יוסיף על התבואה כיצד חרדל שנתערב בתבואה והרי החרדל זורעים ממנו קב בכל בית סאה אם נתערב ממנו אחד מכ"ד מן הקב בסאה של תבואה או של קטניות חייב למעט וכן אם היה מין זה מזרעוני גנה זורעים ממנו סאתים בכל בית סאה ואם נתערב ממנו חצי קב בכל סאה של תבואה או של קטניות ימעט לפיכך תבואה שנתערב בה זרע פשתן אם היה ג' רביעיות בכל סאה ה"ז ימעט ואם לאו אינו צריך למעט לפי שבית סאה זורעין בו ג' סאין זרע פשתן ועל דרך זה משערים בכל הזרעים האחרים:

ז בד"א בשלא נתכוין לערב ובשלא נתכוין לזרוע הב' מינים שנתערבו אבל אם נתכוין לערב זרע בזרע אחר או [לזרוע] הב' מינים אפי' היתה חטה אחת בתוך כרי של שעורים אסור לזרעה וכן כל כיוצא בזה:

ח הזורע מין מן המינים וכשצמח ראה בו כלאים אם היה המין האחר אחד מכ"ד בשדה ה"ז ילקט עד שימעטנו מפני מראית העין שמא יאמרו כלאים זרע בכוונה בין שהיה המין האחר שצמח תבואה וקטניות בתבואה [וקטניות] או זרעוני גנה בתבואה וקטניות ובזרעוני גנה ואם היה הצומח פחות מכאן אינו צריך למעטו:

ט בד"א בזמן שיש מקום לחשד אבל בזמן שדברי' מראין שאין זה מדעתו של בעל השדה אלא מאליהם עלו אין מחייבים אותו למעט כיצד כגון תבואה שעלו בה ספיחי אסטיס (פי' מין זרע שצובעים) ותלתן שזרעם למאכל אדם שעלו בה מיני עשבים שזה מפסיד הוא וכן כל כיוצא בזה ובמה יודע שהתלתן זרועה למאכל אדם כשהיתה זרועה ערוגות ערוגות ולה גבול סביב וכן מקום הגרנות שעלו בה מינין הרבה אין מחייבין אותן לעקור

שהרי הדבר ידוע שאינו רוצה שיצמח צמח במקום הגרנות ואם הסיר מקצתן אומרים לו עקור הכל חוץ ממין אחד שהרי גילה דעתו שרוצה בקיום השאר:

**י** אין נוטעין ירקות בתוך סדן של שקמה (פי' סדן אילן שנקצץ ונשאר שרשיו בארץ ושקמה מין תאנה יערית) וכיוצא בזה:

**יא** הטומן אגודות לפת וצנון וכיוצא בה תחת האילן אפילו תחת הגפן אם היו מקצת העלין מגולין אינו חושש שהרי אינו רוצה בהשרשתן ואם אינם אגודה או שלא היו העלין מגולין חושש משום כלאים:

**יב** שדה שהיתה זרועה וקצר הזרע ונשארו העיקרין בארץ אע"פ שאין מוציאין צמח אלא אחר כמה שנים לא יהיה זורע באותה שדה מין אחר עד שיעקור העיקרין:

**יג** היתה שדהו זרועה חטים ונמלך לזורעה שעורים קודם שיצמחו החטין ימתין לה עד שיפסדו החטים ויתליעו בארץ כמו ג' ימים אם היתה שדהו רוה ואח"כ יהפכם במחרישה ויזרע המין האחר ואינו צריך להפך את כולה עד שלא תשאר חטה שלא נעקרה אלא חורש השדה כדרך שחורשין אותה קודם המטר כדי שתרוה צמחו החטים ואח"כ נמלך לזורעה שעורים יהפוך ואח"כ יזרעם ואם הוריד בהמתו לתוכה וקרסמה את הצמח הרי זה מותר לזרוע מין אחר:

**יד** יש מינים בזרעים שיהיה המין האחד נפרד לצורות הרבה מפני שנוי המקומות והעבודה שעובדים הארץ עד שיראה כשני מינים ואע"פ שאין דומין זה לזה הואיל והם מין אחד אינם כלאים זה בזה ויש בזרעים שני מינים שהם דומין זה לזה וצורת שניהם קרובה להיות צורה אחת ואעפ"כ הואיל והם ב' מינים הרי אלו אסורים זה עם זה כיצד החזרת עם חזרת גלים והעולשים עם עולשי שדה והכרישין עם כרישי שדה והכסבר עם כסבר הרים והחרדל עם חרדל מצרי ודלעת מצרית עם דלעת הרמוצה (פי' מין דלעת מר שממתקין אותה ברמץ שהוא אפר חם) אינם כלאים זה בזה וכן החטים עם הזונין והשעורים עם שבולת שועל והכוסמין עם השיפין הפול עם הספיר והפרקדן עם הטופח (פי' פרקדן וטופח מיני זרעוני' דקי' ושעועות בערבי לנביא"ה ומלפפון פי' בירושלמי פרי הבא מן האבטיח והקישות או מהאבטיח והטופח וי"א שהוא הפרי הנקרא בלע"ז ציטרול"ו והתרובדור הוא מין כרוב שעליו קטנים והתרדין הם מן ירק בוליט"י בלע"ז והלעונים הם ממין התרדין והנפוסים הם מין צנון והלפתן פי' הערוך מארוי"ו בלע"ז) ופול הלבן עם השעועות והקישות עם המלפפון והכרוב עם התרובדור והתרדים עם הלעונים אינם כלאים זה בזה אבל הצנון עם הנפוסים והחרדל עם הלפסן ודלעת יונית עם דלעת מצרית או עם דלעת הרמוצה אע"פ שדומים

זה לזה הרי אלו כלאים זה בזה וכן באילן שיש ב' מינים שדומים זה לזה בעלין או בפירות הואיל והם שני מינים הרי אלו כלאים כמו שנתבאר בסימן רצ"ה:

**טו** יש זרעים ואילנות אחרים אע"פ שהם שני מינים בטבעם הואיל ועלין של זה דומין לעלין של זה או פרי של זה דומין לפרי של זה דמיון גדול עד שיראו כשני גוונים ממין אחד לא חששו להם לכלאים זה עם זה כיצד הלפת עם הצנון אינם כלאים זה בזה מפני שפרייהן שוים והלפת עם הנפוס אינם כלאים זה בזה מפני שהעלים שוים אבל צנון עם הנפוס אע"פ שהעלים דומים זה לזה והפרי דומה לפרי הרי אלו כלאים הואיל וטעם פרי זה רחוק מטעם [פרי זה] ביותר וכן כל כיוצא באלו:

**טז** כמה מרחיקים בין שני מיני זרעים שהם כלאים זה עם זה כדי שיהיו מובדלים זה מזה אבל אם נראים שנזרעו בערבוביא ה"ז אסור ושיעורים רבים יש בהרחקה זו הכל לפי גודל השדה הנזרעת ולפי רוב העלין ושילוח היונקות כיצד שדהו שהיתה זרועה מין תבואה ובקש לזרוע בצדה מין תבואה אחרת בשדה אחרת מרחיק ביניהם בית רובע והוא כעשר אמות וחומש אמה על עשר אמות וחומש אמה מרובע בין מן האמצע בין מן הצד ואם לא היה ביניהם כשיעור הזה אסור ואינו לוקה עד שיהיו קרובים בתוך ששה טפחים:

**יז** היתה שדהו זרועה ירק ובקש לזרוע בצדה שדה ירק אחר אפילו דלעת מרחיק בין ב' השדות ו' טפחים על ו"ט מרובע בין מן הצד בין מן האמצע ופחות משיעור זה אסור ואינו לוקה עד שיהיו קרובים בתוך טפח:

**יח** היתה אחת משתי השדות זרועה תבואה והשניה שבצדה ירק או דלעת מרחיק ביניהם בית רובע:

**יט** במד"א שצריך להרחיקה כשיעורים האלו בין שתי שדות אבל אם היתה שדהו זרועה ירק ורוצה לזרוע בצדה שורה של ירק ממין אחר דיו לעשות בין השדה ובין השורה תלם א' ארכו ו' טפחים בלבד ורחבו כעומקו:

**כ** היתה שדהו זרועה תבואה ורוצה לזרוע בתוכה שורה של ירק אפי' שורה של דלועין שהעלין שלהם ארוכין ומסתבכין מרחיק ביניהם ו' טפחים ואם נמשכו העלין של דלעת ונכנסו לתבואה ונסתבכו בה יעקור מן התבואה שלפני הדלעת עד שלא יתערבו העלין ואצ"ל שאם זרע שורה ממין זה ושורה ממין אחר שדיו להיות ביניהן תלם אחד (פירוש בקעי החרישה יקראו גדודים והגבוה נקרא תלם):

כא הרחיק בין ב' המינים הרחקה הראויה להם והיה מין זה נוטה על גבי מין זה בין שנטתה תבואה על התבואה או ירק על התבואה או תבואה על הירק הכל מותר שהרי הרחיק כשיעור חוץ מדלעת יונית שהיא נמשכת הרבה לפיכך אם נטתה יעקור מלפניה:

כב היה בין שני המינים בור או ניר או גפה (פי' גדר אבנים סדורות זו על גב זו בלא טיט) או דרך או גדר שהוא גבוה י' טפחים [או חריץ שהוא עמוק עשרה טפחים] ורחב ד' או אילן שהוא מיסך על הארץ או סלע שהוא גבוה י' טפחים ורחב ארבעה ה"ז מותר לסמוך לצד א' מאלו והמין האחר לצד השני הואיל ואחד מכל אלו מבדיל ביניהם הרי הם נראים מובדלים זה מזה בד"א שצריך הרחקה או דבר המבדיל כשזרע בתוך שדהו אבל אם היתה שדהו זרועה חטים מותר לחבירו לזרוע בצדה שעורים שנאמר שדך לא תזרע כלאים אין האיסור אלא כשיזרע שדהו כלאים שלא נאמר הארץ [לא] תזרע כלאים ולא עוד אלא אפי' זרע בתוך שדהו שעורים סמוך לחטים ומשך זרע שעורים עד שסמכו לשדה חבירו שהיא זרועה שעורים הרי זה מותר מפני שנראו השעורים שבתוך שדהו שהם סוף שדה חבירו:

כג היתה שדהו זרועה חטים ושדה חבירו בצדה זרועה חטים מותר לו לזרוע תלם אחד של פשתן בצד חטים שלו הסמוך לשדה חבירו שהרואה יודע שאין דרך לזרוע תלם אחד של פשתן ולא נתכוין זה אלא לבדוק שדהו אם היא ראויה לזרוע פשתן אם לא ונמצא כזורע להשחתה אבל מין אחר אסור לזרוע בין שתי שדות אלו שהם ממין אחד עד שירחיק בתוך שלו:

כד היתה שדהו ושדה חבירו שבצדו זרועים שני מיני תבואה לא יזרע ביניהם חרדל וחריע אפילו תלם אחד מפני שהעם זורעים מאלו תלם אחד אבל אם שתי השדות זרועים שני מיני ירקות מותר לזרוע ביניהם חרדל או חריע שמותר להקיף חרדל לכל מין חוץ מן התבואה מפני שאינם מזיקים אותה:

כה היתה זוית של זרע זה נוגעת בצלע של זרע האחר בתוך שדהו ה"ז מותר מפני שהם נראים מובדלים זה מזה ואצ"ל אם היתה זוית של זרע נוגעת בזוית של זרע האחר מפני שהם נראים כסוף שדה שהוא מותר בלא הרחקה ובלא הבדלה:

כו מותר לזרוע שתי שורות זו בצד זו של קישואין ושתי שורות בצדן של דילועין ושתי שורות של פול המצרי ותלם בין כל מין ומין אבל לא יזרע שורה אחת של קישואים ושורה אחת של דילועין ושורה אחת של פול המצרי אע"פ שהתלם מבדיל בין כל מין ומין מפני שמינים אלו עלים שלהם ארוכים ונמשכים ומסתבכים ואם זרעם שורה בצד שורה יתערב הכל ויראו כנזרעים בערבוביא:

כז היתה שדהו זרועה מין ממיני ירקות ובקש לזרוע בתוכה שורות שורות של דלועים עוקר מהירק מקום שזורע בו שורה של דילועין ומבדיל בינה ובין הירק כתלם ומניח מן הירק רוחב י"ב אמה ועושה שורה שניה של דילועים ומבדיל בינה ובין הירק כתלם וכן עד מקום שירצה שנמצא בין כל שתי שורות של דילועין י"ב אמה אבל פחות מכאן אסור מפני העלין שמסתבכין מכאן ומכאן בירק שביניהם ונראה הכל כאילו נזרע בערבוביא:

כח היתה שורה של דלעת זרועה אפי' דלעת יחידית ובא לזרוע בצדה תבואה מרחיק בית רובע שהרי נמשכו עליה והחזיקה מקום גדול:

כט כל דבר שיהיה בתוך בית רובע שמרחיקין בין שני המינים עולה מן המדה כגון הקבר והסלעים וכיוצא בהן:

ל התלם או אמת המים שהם עמוקים טפח זורעים לתוכו ג' מיני זרעים אחד על שפת התלם מכאן ואחד מכאן ואחד באמצע:

לא מותר לנטוע שני מינים בתוך גומא אחת ואפי' קישות ודלעת והוא שיהיה מין זה נוטה מעל שפת הגומא לכאן והמין האחר נוטה לצד השני ויראו נבדלין זה מזה וכן אם נטע ארבעה מינים בתוך הגומא והפכן לד' רוחותיה הרי זה מותר:

לב הרוצה לזרוע שדהו משר משר (פי' ערוגות ערוגות) מכל מין ומין מרחיק בין כל משר ומשר ב' אמות על ב' אמות ומיצר והולך עד שלא ישאר ביניהם בסוף המשר אלא כל שהוא שהרי הם נראים שלא נזרעו בערבוביא:

לג רצה לעשות שדהו קרחת קרחת מכל מין ומין לא יעשה בתוך כל בית סאה יותר על ט' קרחות כל קרחת מהן בית רובע ונמצא רחוק בין קרחת וקרחת קרוב לי' אמות פחות רביע שכל בית סאה נ' על נ' ומה בין המשר לקרחת שהמשר ארוך והקרחת מרובעת:

לד מיני ירקות שאין דרך בני אדם לזרוע מהם אלא מעט מותר לזרוע מהם אפילו חמשה מינים בתוך ערוגה אחת שהיא ו' על ו' טפחים והוא שיזרע ד' מינים על ד' רוחות הערוגה ואחת באמצע וירחיק בין מין ומין כמו טפח ומחצה כדי שלא יינקו זה מזה אבל יותר על ה' מינים לא יזרע אע"פ שמרחיק ביניהם לפי שמינים הרבה בערוגה כזו הרי [הם] כנטועים בערבוביא:

לה במה דברים אמורים בערוגה שהיא בחורבה ואין שם זרע חוצה לה אבל ערוגה בין ערוגות אסור לזרוע בה חמשה מינים שאם יזרע בכל רוח מערוגה זו ובכל רוח מערוגה שסביבותיה יראה הכל כמעורב ואם הטה עלין שבערוגה זו לכאן ועלין שבערוגה שבצדה מכאן עד שיראו מובדלין מותר וכן אם עשה תלם בין כל ערוגה וערוגה מותר:

לו אסור לזרוע חוץ לערוגה בלא תלם ובלא נטיה ואפי' כנגד הקרנות של ערוגה שאין בה זרע גזירה שמא יזרע ד' המינים בד' זויות הערוגה ויזרע מינים אחרים חוצה לה כנגד הזויות ונמצא הכל כמעורב:

לז היתה הערוגה ו' על ו' והי' לה גבול גבוה טפח ורחב טפח סביב מותר לזרוע בה אפי' שמונה עשר מינים ג' על כל גבול וגבול וששה באמצע וירחיק בין כל מין ומין טפח ומחצה ולא יזרע ראש הלפת בתוך הגבול שמא ימלאהו יותר על זה לא יזרע ואסור לזרוע בערוגה מיני זרעים בענין זה מפני שהם נראים כלאים אבל מיני ירקות הואיל ואין דרך בני אדם לזרוע מהם אלא מעט מעט הרי זה מותר כמו שנתבאר:

לח גבול שהיה גבוה טפח וזרעו בו מינים הרבה כמו שנתבאר ונתמעט מטפח מאחר שנזרע בו כשר שהיה כשר מתחלתו:

לט הרוצה למלאות כל גינתו ירקות רבות ולא ירחיק ביניהם עושה כל הגינה ערוגות מרובעות אפי' ו' על ו' ועושה בכל ערוגה חמשה עיגולין ד' בד' רוחותיה ואחד באמצע וזורע מין בכל עיגול וזורע ד' מינים אחרים בד' קרנות ערוגה נמצאו ט' מינים בכל ערוגה והם נראים מובדלים זה מזה ואינו מפסיד אלא מה שבין העיגולים בלבד שהוא מניחו חרב כדי שיראו העיגולים מובדלים מן הקרנות ומובדלים זה מזה ואם רצה שלא יפסיד כלום אם היו העיגולים זרועים שתי זורע מה שביניהם ערב ואם היו זרועים ערב זורע מה שביניהם שתי כדי שיראו מובדלים:

מ מכל אלו הדברים נתבאר שבזמן שיש בין ב' המינים הרחקה הראויה להם כדי שלא יינקו זה מזה אין חוששין למראית העין ובזמן שיראו מובדלים זה מזה אין חוששין ליניקתן אפילו הם זה בצד זה:

מא **רצז דיני הרבעת והנהגת כלאי בהמה. ובו ט"ז סעיפים**:

(רצז - א) המרכיב זכר על נקבה שאינו מינו בין בבהמה בין בחיה ובעופות ואפי' במיני חיה שבים הרי זה לוקה:

מב (רצז - ב) אינו לוקה עד שיכניס בידו כמכחול בשפופרת אבל אם העלם זה על זה בלבד או שעוררם בקול היו מכין אותו מכת מרדות:

מג (רצז - ג) מותר להכניס שני מינים לדיר אחד ואם ראה אותם רובעים זה את זה אינו זקוק להפרישם. (ובמקום דאיכא למיחש לפריצותא דעבדי איסור אסור להכניסם אפילו לדיר) (נ"י פרק השוכר):

**מד** (רצז - ד) אסור לישראל ליתן בהמתו לעובד כוכבים להרביעה (וכן כל אמירה לעובד כוכבים אפילו באיסור לאו אסורה (שם) אם לא שהעובד כוכבים עושה להנאת עצמו) (הגהות מרדכי דשבת):

**מה** (רצז - ה) מי שעבר והרכיב בהמתו כלאים הרי הנולד מהם מותר בהנאה ואם היה מין טהורה עם מין טהורה מותר באכילה:

**מו** (רצז - ו) כל ב' מיני בהמה או חיה אע"פ שדומין זה לזה וגדלים זה עם זה ומתעברים זה מזה הואיל והם ב' מינים אסורים משום כלאים כיצד הזאב עם הכלב וכלב כופרי (פי' כלב שמגדלין בני הכפרים והוא קטן ודומה לשועל) עם השועל העזים עם הצבאים היעלים עם הרחלים הסוס עם הפרד הפרד עם החמור החמור עם הערוד (פי' חמור הבר שגדל במדבר) כלאים זה עם זה:

**מז** (רצז - ז) מין שיש בו מדברי וישובי כגון שור הבר עם השור והרמך (פירוש סוס מן בני הרמכים) עם הסוס מותרים זה עם זה אבל האווז עם אווז הבר כלאים זה בזה מפני שהאווז ביציו מבפנים ואווז הבר ביציו מבחוץ מכלל שהם ב' מינים:

**מח** (רצז - ח) הכוי כלאים עם החיה ועם הבהמה ואין לוקין עליו מפני שהוא ספק:

**מט** (רצז - ט) הנולדים מן הכלאים אם היו אמותיהן מין אחד מותר להרכיבן זה על זה ואם היו אמותיהן שני מינים אסור להרכיבן זה על זה אף ע"פ שאבותיהם מין אחר ואסור להרכיב זה הנולד אפי' על מין אמו כיצד פרד שאמו חמורה מותר להרכיבו על פרדה שאמה חמורה ואסור להרכיבו אפילו על החמורה אבל פרד שאמו סוסיה אסור להרכיבו על פרדה שאמה חמורה וכן כל כיוצא בזה לפיכך הרוצה להרכיב פרד על פרדה או למשוך בשתי פרדות בודק בסימני אזנים וזנב וקול אם דומים זה לזה בידוע שאמן ממין אחד ומותרים:

**נ** (רצז - י) אסור לעשות מלאכה בשני מינין כגון לחרוש ולמשוך בקרון וכיוצא בזה בין שאחד טמא ואחד טהור בין ששניהם טמאי' בין ששניהם טהורים בין בהמה עם בהמה כחזיר עם הכבש או חיה עם חיה כיחמור עם הפיל או חיה עם בהמה ככלב עם [העז] או צבי עם החזיר וכיוצא בהן:

**נא** (רצז - יא) אחד החורש או הזורע או המושך בהם עגלה או אבן כא' או הנהיגם כאחד ואפילו בקול לוקה: הגה עובד כוכבים המנהיג בכלאים מותר לישראל לפרוס לו שלום או לדבר עמו בקול רם דלא חיישינן שמא ילכו הבהמות משום קולו דבכל האיסורין דבר שאינו מתכוין שרי אם אינו פסיק רישא אבל אם ישראל הולך עם העובד כוכבים בדרך ומשא של ישראל על העגלה של עובד כוכבים שמנהיגה כלאים לא ילך הישראל סמוך לעגלה דלפעמים העגלה נכבשת והוא יצעק על הבהמות שילכו במהרה וזהו אסור משום מנהיג בכלאים (ת"ה סי' רצ"ח) : אבל המזוגן פטור עד

שימשוך או עד שינהיג: הגה ויש אומרים דאינו אסור להנהיגן או להמשיכן רק בקשורין יחד (טור בשם הרא"ש) ולכן מותר לרוכב למשוך בחבל כלב אצל הסוס (שם בשם אבי העזרי) ויש חולקים (שם בשם ר' אפרים):

נב (רצז - יב) עגלה שהיו מושכין אותה כלאים אסור לישב בה אע"פ שלא הנהיג מפני שישיבתו גורמת להם שימשכו העגלה וכן אסור להיות אחד יושב בעגלה ואחד מנהיג:

נג (רצז - יג) אפילו מאה שהנהיגו כאחד לוקים:

נד (רצז - יד) קשר שני סוסים בקרון אחד אסור לקשור עמהם חמור אף ע"פ ששני הסוסים יכולין למשכו בלא החמור:

נה (רצז - טו) עגלה המושכת בקרון במין אחד לא יקשור מין אחד בחבל לא בצדי הקרון ולא אחר הקרון. (מפני שדוחה הקרון בהליכתה) (טור) .

נו (רצז - טז) מותר לעשות מלאכה באדם ובבהמה או חיה כאחד כגון אדם שחורש עם שור או מושך עגלה עם חמור וכיוצא בו:

## סימן רצח

**דברים האסורים משום כלאי בגדים. ובו ב' סעיפים:**

א אין אסור משום כלאים אלא צמר רחלים ואילים עם פשתן אבל צמר גמלים וצמר ארנבים ונוצה של עזים וכל שאר מינים מותרים בפשתן וכן קנבוס וצמר גפן וכל שאר מינים מותרים אפי' בצמר רחלים ואילים וחכמים אסרו מפני מראית העין משי עם צמר לפי שדומה לפשתים וכן כלך והוא מין שגדל בכרכי הים על האבנים שבים ודומה לצמר אסרוהו מפני מראית העין עם הפשתן והאידנא משי מצוי בינינו והכל מכירים בו לפיכך אין בו משום מראית העין ומותר עם הצמר ועם הפשתן:

ב רחל בת עז צמרה אסור עם פשתן מפני מראית העין: הגה ואסור לתפור בגד קנבוס תחת בגד צמר במקום דלא שכיח קנבוס משום מראית העין (טור בשם הרא"ש) ובמקום דשכיח שרי:

## סימן רצט

**באיזו מינים נוהג בהם כלאים. ובו ב' סעיפים:**

א צמר רחלים וצמר גמלים וכיוצא בו שטרפן זה בזה וטוה מהם טווי אם היה החצי מהרחלים הרי הכל כצמר והרי הוא כלאים עם הפשתן ואם היה הרוב מהגמלים מותר לערבו עם הפשתן מפני שצורת הכל צורת צמר גמלים ואין חוששין לנימות של צמר המעורבים בהם מפני שאינם חוטי צמר לפיכך עורות הכבשים שעושים מהם מלבושים מותר לתפרן בחוטי פשתן ואין חוששין לנימות של צמר אע"פ [שנכרכו] בכלל חוט

הפשתן שתפרו בו שהרי בטלו במיעוטן וכן הקנבוס והפשתן שטרפן זה בזה אם רוב מהקנבוס מותר לארוג הטווי מהם עם חוטי צמר ואם היו מחצה למחצה אסור הילכך מי שנתערב לו צמר עם פשתן מביא מין אחר ומערבו עמהם ומבטל אחד מהם ולא שייך בהו ביטול אלא קודם שיעשו חוטים אבל אחר שנעשו חוטים אין לכלאים שיעור אפי' חוט כל שהוא של צמר בבגד גדול של פשתן או של פשתן בצמר אסור: הגה ואפי' נאבד החוט ולא ידענו מקומו לא שייך ביה ביטול ואסור (רשב"א סי' רנ"ט וכ"כ הב"י בשם התוספות והרא"ש וסמ"ג) בגד שהשתי של משי והערב של פשתן אסור לתפרו עם הצמר אע"פ שרובו של משי (טור) ולכן אסור לעשות טליתות מבגדים שקורין פירכו"ט כי הערב של פשתן והוי כלאים עם הציצית. (דעת עצמו):

ב העושה בגד כולו צמר גמלים או ארנבים או קנבוס וארג בו חוט של צמר מצד זה וחוט של פשתן מצד זה הרי זה אסור משום כלאים: הגה וי"א דשרי בכה"ג אלא אם כן ארג חוט של צמר אצל החוט של פשתים אבל אם אינם נוגעים יחד שרי (ב"י בשם הרא"ש ור"ש) ועיין לקמן סימן ש' דנוהגין להקל:

## סימן ש

**איזו כלאים דאורייתא ואיזו דרבנן. ובו ז' סעיפים:**

א כיון שנתחבר הצמר עם הפשתן צד חיבור בעולם אסור משום כלאים כיצד צמר ופשתים שטרפן זה עם זה ושע אותם ועשה מהם לבדים או שטרפן וטוה אותם כאחד וארג בגד מטוי זה או שתפר בגד צמר בשל פשתן אפי' תפרן בחוטי משי וקנבוס או שתפר בגד צמר בחוטי פשתן או בגד פשתן בחוטי צמר או קשר חוטי צמר בחוטי פשתן או גדלן הרי זה כלאים:

ב בגד צמר שחברו עם בגד פשתן בתכיפה אחת (פי' בתחיבה אחת שתחב המחט בבגד) אינו חיבור ואין זה כלאים קבץ שני ראשי החוט כאחד או שתכף שתי תכיפות הרי זה כלאים (ויש אומרים דלא הוי כלאים אלא בב' תכיפות וקשר ב' ראשי החוט) (טור בשם הרא"ש):

ג בגד צמר שנפרם (פי' נקרע) מותר לפרוף (פי' לחבר) אותו בחוטי פשתן וקושר אבל לא יתפור: הגה וכן מותר ליתן צמר בכר או כסת של פשתן אע"פ שתופר כל סביביו ואינו יכול להוציא הצמר הוי כשק של פשתים שממלאו צמר ותפר פיו שאין בזה משום כלאים (כן הוא בטור) ואפי' (תחב) התפירה בצמר עצמו מותר דהרי יכול ליקח הצמר משם בלא התרת התפירה אבל בבלאי בגדים של צמר אסור בכה"ג שהרי א"א ליקח משם הבגדים בלא התרת התפירה (ד"ע ומרדכי פ' במה אשה ותוס' ספ"ק דביצה) וכן מותר לחבר בתי זרועות של צמר שיש בהם קשרים או קרסים בבתי נפש של פשתן שיש בו נקבים ומכניס הקשרים או הקרסים תוך הנקבים הואיל והם רפויים ויכול להוציאן

משם באצבעו וא"צ לקרוע הנקבים אע"פ שמניחן כך תמיד אבל אם הם אדוקים כ"כ שא"א להוציאן משם בלתי קריעת הנקבים הוי חבור ואסור (ת"ה סי' רנ"ו):

ד מותר ללבוש חלוק של צמר על גבי חלוק של פשתן ולקשרם יחד אע"פ שאינו יכול לפשטן בלא התרת הקשר ואפילו הוא קשר של קיימא ובלבד שלא יחברם זה לזה עם המשיחה בשתי תכיפות ויש אוסרים בקשר של קיימא: הגה ונ"ל דאותן בתי שוקיים שעושין במדינות אלו וקורין אותו פורטקי דהיינו שעשויין של צמר ועושים בהם משיחה שעוברת בהן הנה והנה כמו רצועה במעברתא דתפילין דמותר אפי' המשיחה של פשתן או איפכא דמאחר דאפשר להוציא משם המשיחה בלא התרת התפירה אינו אלא כחוגר במשיחה של פשתן על גבי חלוק של צמר ואע"פ שקושר המשיחה כשלבשן לא מקרי קשר של קיימא אבל אם עושה קשרים בב' ראשי המשיחה נראה דאסור דהא א"א להוציא משם (הכל סברת הרב) י"א דאסור ללבוש ב' בתי שוקיים א' של פשתן וא' של צמר זו על זו (הגהות אשיר"י פ"ק דביצה) דמאחר דא"א לפשוט התחתונה בלא העליונה הוי כחבור ולא דמי לב' חלוקים זו על זו דאפשר לפשוט התחתון בלא העליון (כך מצא הטעם בא"ז) ונכון ליזהר:

ה רצועה [שראשה] אחת של צמר והשניה של פשתן אסור לחגור בה אע"פ שרצועה של עור באמצע מפני שקושר שני ראשיה ביחד כשחוגר בה אבל אם באמצעיתה צמר במקום אחד ופשתן במקום אחר ואינם זה אצל זה מותר ולפי זה מותר לחבר עורות התפורות בפשתן תחת בגדי צמר ואע"פ שאפשר שיכניס חוט הקנבוס של התפירה שמחבר העור עם הבגד בתוך חוט של תפירת העור (ר' ירוחם ות"ה סי' רצ"ז) ולהרמב"ם כל זה כלאים מן התורה ואפי' נתן צמר ופשתים בשק או קופה וכרכן הוי כלאים מדאורייתא (והמנהג כסברא ראשונה) (טור וכ"כ הרמב"ן והרשב"א סימן ש"ס ות"ה שם):

ו המנהיג בהמות ומכניס חבלים לתוך ידו מהם פשתים ומהם צמר ה"ז מותר ואע"פ שכורכן על ידו אבל אם קשרם כולם נעשו כלאים ואסור לו לכרכם על ידו (ויש מתירין הואיל ואינו מתכוין) (הגהות אשיר"י ורבינו ירוחם ני"ט) (ועיין לקמן סימן ש"א):

ז השק והקופה מצטרפין לכלאים: הגה וכן אב ובנו מצטרפים לכלאים כיצד היה חתיכת צמר באחד מהם וחתיכת פשתן בשני ותפרן ביחד הוי כלאים (טור):

## סימן שא

**אם מותר להציע כלאים תחתיו ודין מרדעת ותכריכים. ובו ט"ו סעיפים:**

א מותר מן התורה לישב על מצעות של כלאים שנא' לא יעלה עליך אבל אתה מציעו תחתיך: הגה וכן מותר להעלותם עליו שלא בדרך חמום כגון לפרוס עליו אהל של כלאים (טור) וכן לפרוס בגד כלאים על גיגית שרוחץ בה כדי להעמיד החום (מרדכי פ"ק דביצה ובהגהות אשיר"י שם)

דאינו אסור אלא דרך לבישה או להעלותם עליו דרך חמום : ומדברי סופרים אפי' עשר מצעות זו על גבי זו והתחתון שבהם כלאים אסור לישב על העליון שמא תכרך נימא על בשרו בד"א ברכין כגון יריעות ושמלות אבל כרים וכסתות שהם קשים וליכא למיחש שמא תכרך נימא עליו מותר לישן עליהם ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בהם בד"א כשהם ריקנים ונתונים על גבי איצטבא של עץ או של אבן אבל אם הם מלאים או אפי' ריקנים אם הם נתונים על גבי מטה או על גבי תבן אסור לפי שנכפף תחתיו ונכרך על בשרו: הגה וי"א דכל זה מירי בכלאים דאורייתא אבל בכלאים דרבנן והם קשים מותר לישב עליהם בכל ענין דהואיל וכשרכים הם אינו רק דרבנן בקשים לא גזרו (רשב"א סי' תשס"ב) ומ"מ לכתחילה לא יעשה של כלאים (כל בו):

ב הני קאפאנאג"ש דידן אם הם תפורין בפשתן יש ליזהר מלהעלותם עליו ואפילו מלהציען תחתיו עד שיתפרם במשי או קנבוס: הגה כל בגדים הקשים מותרים בהצעה מתחתיו ואסור ללבשן והלבדים הקשים מותרים אפילו בלבישה הואיל ואפילו רכים אינם אלא מדרבנן (טור) ויש מחמירין בלבישת הלבדים (ב"י בשם הרמב"ם):

ג בגד גדול וכלאים מצד אחד אסור ללובשו אפי' מצדו הב' אע"פ שהצד שבו הכלאים נגרר על גבי הקרקע:

ד אסור ללבוש כלאים אפי' דרך עראי כגון טלית של קטן אע"פ שאין הגדול יוצא בה עראי:

ה לא ילבש אדם כלאים עראי ואפי' על גבי עשרה בגדים שאינו מהנהו כלום ואפילו לגנוב את המכס:

ו תופרי כסות תופרים כדרכם ובלבד שלא יתכוונו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים והצנועין תופרין בארץ וכן מוכרי כסות מוכרין כדרכן ובלבד שלא יתכוונו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים והצנועים מפשילין במקל: הגה ויש מתירין אפי' ללבוש כלאים כל שאינו מכוין להנאתו כגון שלובש כלאים להעביר בו המכס או שלובשן כדי להראות מדתן אם רוצה למכרן וכדומה (טור והרא"ש והסמ"ג):

ז תכריכי המת מותר לעשותן מכלאים אפילו לקברו בהם:

ח מרדעת החמור מותר לעשותה מכלאים ויושב עליה והוא שלא יהיה בשרו נוגע בה ולא יניח מרדעת זו על כתפו אפי' להוציא עליה את הזבל ודוקא שכלאים ניכרים וידועים בבגד אבל בגד שאבד בו כלאים ואין מקומו ניכר אסור לעשות ממנו מרדעת לחמור דכיון שאין מקומו ניכר שמא ישכח ויקח ממנו טלאי לתפרו על גבי בגדו ולא ימכרנו לעובד כוכבים שמא יחזור וימכרנו לישראל:

ט מטפחות שמקנחים בהם את הידים ומטפחות שמסתפגים בהם הכלים והקרקעות ושמסתפגים בהם אחר הרחיצה ומטפחות ספרים אסורים משום כלאים שהרי הידים נוגעות בהם והם נכרכים על היד תמיד ומתחממין: הגה וכן אסור לעשות מטפחות שפורסים על השלחן שאוכלין עליו (הרא"ש כלל ו' וחידושי אגודה סוף ביצה) או שקורין עליו בבית הכנסת מכלאים (הגהות אשר"י פ' בני העיר) מפני שלפעמים מקנח בהם ידיו ומתחמם בהם:

י מטפחות שמסתפרין בהם אם יש לו בית ראש ולובשין אותו כדרך לבישה אסור משום כלאים:

יא וילון אם הוא רך אסור לעשותו מכלאים מפני שהשמש מתחמם בו לפעמים ואם היה קשה מותר: הגה אבל פרוכת שלפני ארון הקודש או המפות שפורסין בארון או סביב התורה מותר להיות מכלאים (שם בהגהות אשיר"י):

יב לא יקח אדם ביצה חמה בבגד כלאים בידו שכיון שהוא ניצול מליכוות בחום הביצה חשיבה הנאה כמניעת הקור:

יג ערדילרין (פירוש כלי שלובשין אותו תחת המנעל ויש שעושין אותן של צמר כנגד העקב אין בהם משום כלאים דקשין הן) (מפי' רש"י בשם תשובת הגאונים) אין בהם משום כלאים: הגה מנעל שהוא כלאים ואין לו עקב מותר ללבשו שעור הרגל קשה ואינו נהנה כשאר עור הגוף (טור):

יד אין אסור משום כלאים אלא בגדים שהן דרך חמום כגון הכתונת והמצנפת והמכנסים והאבנט והשמלה ובגדים שמחפין בהם השוקים ואת הידים וכיוצא בהם אבל צלצלים קטנים שעושים אותם העם בבית יד שלהם לצרור בהם מעות או תבלין וסמרטוט שמניחים עליו רטיה או מלוגמא או אספלנית וכיוצא בהם הרי אלו מותרים אע"פ שבשרו נוגע בהם שאין דרך חימום בכך ציץ של עור או משי וכיוצא בהם שתלה בה חוטי צמר וחוטי פשתן מדולדלים על פני האדם כדי להפריח הזבובים אין בו משום כלאים שאין דרך חימום בכך:

טו אותות שעושים הכובסים והגרדים (פי' מעשה אורג ת"י גירדי) בבגדים כדי שיהיה מכיר כל א' את שלו אם היתה אות של צמר בפשתן או פשתן בצמר הרי זה אסור אע"פ שאינו חשוב אצלו:

## סימן שב

**דין בגד שאבד בו כלאים. ובו ב' סעיפים:**

א בגד צמר שאבד בו חוט של פשתן או בגד פשתן שאבד בו חוט של צמר צובעו שאין הצמר והפשתן עולים בצבע אחד ומיד הוא ניכר לו ושומטו ואם לא ניכר הרי זה מותר

שמא נשמט והלך לו שהרי בדק ולא מצאו. (בד"א בכלאים דרבנן אבל בכלאים דאורייתא אין הולכין להקל בספיקן) (טור):

ב הלוקח כלי צמר מהעובד כוכבים צריך לבדקן יפה יפה שמא הם תפורים בפשתן (והקונה בגדים מן העובד כוכבים צריך להתיר תפירתן ולתפרן בקנבוס) (טור) ואפי' אם העובד כוכבים מסיח לפי תומו שתפרן בקנבוס אינו נאמן ובמקומות שהפשתן ביוקר מן הקנבוס יש לסמוך להתיר: הגה ואסור לומר לעובד כוכבים לתפור לו בגדים בחוטי קנבוס אע"פ שפשתן יותר ביוקר דנקל לתפור בפשתן מבקנבוס (רשב"א סימן שס"א) אבל אם נותן לו חוטי קנבוס שרי ולא חיישינן לאחלופי מאחר שיש לעמוד על הדבר שחוטי פשתן כשמדליק כבה מהר ושל קנבוס הולך ושורף (כן משמע במ"מ פ"ח דמ"א) [*עיין בלח"מ פ"ח ממ"א הל' י' וצ"ע. וע"ש בכ"מ (מראה כהן)] וכן נוהגין אע"פ שיש מחמירין (רשב"א הנ"ל) וישראל החשוד לתפור כלאים דינו כעובד כוכבים יש מחמירין דלא יתפור בגד צמר בקנבוס לבן שלא יחשדוהו שהוא פשתן ולכן צובעין הקנבוס (מהרי"ל) :

## סימן שג

**שמותר לפשוט כלאים מחבירו אפילו בשוק. ובו ב' סעיפים:**

א הרואה כלאים של תורה על חבירו אפילו היה מהלך בשוק קופץ לו וקורעו מעליו מיד ואפילו היה רבו (וי"א דאם היה הלובש שוגג אין צ"ל לו בשוק דמשום כבוד הבריות ישתוק ואל יפרישנו משוגג) (טור בשם הרא"ש) ואם היה של דבריהם אינו קורעו מעליו ואינו פושטו בשוק עד שמגיע לביתו (וכן בבית המדרש אין צריך למהר לצאת) (טור) ואם היה של תורה פושטו מיד:

ב אסור להלביש את חבירו כלאים:

## סימן שד

**ובו סעיף אחד:**

כלאי בגדים מותר לעשותם ולקיימם ואינם אסורים אלא בלבישה:

## סימן שה

**מי חייב בפדיון בכור ומתי ראוי לפדיון וכל דיניו. ובו ל"א סעיפים:**

א מצות עשה לפדות כל איש מישראל בנו שהוא בכור לאמו הישראלית בה' סלעים שהם ק"כ מעים שהם שלשים דרהמים כסף מזוקק: (וע"ל סי' רצ"ד כמה היא המעה וי"א שה' סלעים הם בערך שני זהובים ריניי"ש שהם ב' זהובים פולניש) (פסקי מהרא"י סי' מ"ח):

ב אין האשה חייבת לפדות את בנה (ל' רמב"ם פ' י"א מהלכות בכורים ד"ב):

ג אלו החמשה סלעים נותנן לכהן בכסף או בשוה כסף מכל דבר שירצה חוץ מקרקעות ועבדים ושטרות ואם פדהו בהם אינו פדוי:

ד כתב לכהן שהוא חייב לו חמשה סלעים בשביל פדיון בנו חייב ליתנם לו ובנו אינו פדוי (טור בשם ה"ג) אמר לכהן שנותן לו לפדות את בנו אסור לחזור בו מיהו אם חזר הוי חזרה (מרדכי ס"פ כל הגט) (ועיין לעיל סי' רס"ד):

ה נתן לו כלי שאינו שוה בשוק חמשה סלעים וקבלו הכהן בחמשה סלעים הרי בנוי פדוי (רמב"ם שם) והוא שישוה חמשה סלעים לשום אדם:

ו נתן לו כלי בפדיון בנו סתם אם הוא שוה ה' סלעים אע"פ שלא שמו אותו בתחלה בנו פדוי: הגה ואם אינו שוה אין בנו פדוי (טור) ואם הכהן רוצה להחזיק בכלי א"צ להחזיר לו והוא ישלים לו עד ה' סלעים (מהרי"ל):

ז נתן ה' סלעים אפילו לעשרה כהנים בין בבת אחת בין בזה אחר זה בנו פדוי:

ח אם רצה הכהן להחזיר לו הפדיון רשאי (ל' רמב"ם שם ד"ח) אבל לא יתן הוא לכהן ע"מ שיחזיר לו ואם עשה כן והחזיר לו (ודעת הכהן היתה מתחלה שלא לקבלה על מנת להחזיר) (כך משמע בב"י) אין בנו פדוי עד שיגמור בלבו ליתן לו מתנה גמורה ואם רצה הכהן אח"כ להחזיר יחזיר ולא יהא הכהן רגיל להחזיר לכל שלא להפסיד לשאר כהנים שמתוך כך לא יתנו הכל פדיוני בכוריהם אלא לו אבל לעניים רשאי להחזיר בכל פעם וכל שכן שמזה הטעם לא יקבלם על מנת להחזיר ומ"מ אם עבר וקבלם ופירש שנותן לו על מנת להחזיר הבן פדוי דמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה (ודוקא שאמר ע"מ להחזיר אבל אי אמר הא לך ה' סלעים ותחזירם לי לא הוי מתנה ואין בנו פדוי) (רשב"א סי' קצ"ח ותשנ"ט):

ט הפריש חמשה סלעים לפדיון בנו ונאבדו חייב באחריותן עד שיבואו ליד כהן:

י בשעה שנותן הפדיון לכהן מברך אקב"ו על פדיון הבן וחוזר ומברך שהחיינו ואח"כ נותן הפדיון לכהן ואם פודה עצמו מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו לפדות הבכור ומברך שהחיינו. (רמב"ם שם ד"ה) : הגה וי"א דאף הפודה עצמו מברך על פדיון הבכור וכן נוהגין (טור וריב"ש סי' קל"א) וע"ל סי' רס"ה י"א דמייתי ליה לבכור קמיה כהן ומודיע ליה שהוא בכור פטר רחם והכהן שואל אותו במאי בעית טפי בבנך בכורך או חמש סלעים דמחייבת לפדות בהן והאב אומר בבני בכורי והילך ה' סלעים בפדיונו ובהדי שנותן לו המעות מברך ברכות הנזכרות (טור ורא"ש בשם הגאונים) וכן נוהגין במדינות אלו אם האב אצל הבן אבל אם אינו אצלו פודה אותו בלאו הכי אלא אומר לכהן שיש לו בכור לפדותו והוא אומר במאי בעית טפי וכו' (כן הוא בהגהת מרדכי ס"פ האשה וכ"כ הב"י בשם סמ"ק) ואם האב היה רוצה להניח הבן לכהן אינו יוצא רק צריך לפדותו (פסקי מהרא"י סי' קל"ה) ויש שכתבו שנהגו לעשות סעודה בשעת הפדיון (שם בהגהות מרדכי ומהרי"ל

ות"ה סי' רס"ט) ואם יין בעיר מברך הכהן על היין מיד אחר הפדיון (מהרי"ל) וכן נוהגין עכשיו כדי לפרסומי מלתא ואין נוהגין לברך שהשמחה במעונו (אבודרהם) ואין האב יכול לפדות על ידי שליח וגם אין ב"ד פודין אותו בלא האב (ריב"ש סי' קל"א):

**יא** אין הבכור ראוי לפדיון עד שיעברו עליו שלשים יום ואחר שלשים יום יפדנו מיד שלא ישהה המצוה ואם חל יום ל"א להיות בשבת אין פודין אותו בשבת אלא ימתין עד יום א' (י"א דאין לעשות פדיון הבן בחול המועד (במהרי"ו בשם ספר המצות מצור"ך) ויש מתירין (תוספות פ"ק דמ"ק) וכן עיקר:

**יב** מת הבן בתוך שלשים ואפי' ביום שלשים וכן אם נעשה טריפה קודם שעברו עליו שלשים יום אינו חייב בפדיון ואפילו הקדים ונתן לכהן הפדיון יחזירנו לו: (מת לאחר שלשים חייב לפדותו (טור) ולברך על הפדיון אבל לא יברך שהחיינו) (ד"ע וכן הוא במהרי"ק סוף שורש מ"ט):

**יג** מי שפדה בנו בתוך שלשים יום אם אמר ליה מעכשיו אין בנו פדוי ואם א"ל לאחר שלשים יום בנו פדוי ואע"פ שאין המעות קיימים לאחר ל' יום: הגה וי"א דאם אין המעות קיימים או שהחזירן לאב תוך ל' אפילו בדיעבד אין בנו פדוי (מהרא"י בת"ה סי' רס"ד ובכתביו סימן רל"ד) וטוב להחמיר לחזור לפדותו : מי שהוא ספק אם הוא חייב בפדיון פטור שהמוציא מחבירו עליו הראיה:

**יד** מת האב בתוך שלשים יום הרי הבן בחזקת שלא נפדה עד שיביא ראיה שפדאו אביו ואם מת האב לאחר שלשים יום בחזקת שנפדה עד שיודיעוהו שצוה בשעת מיתה ואמר שלא נפדה:

**טו** עבר האב ולא פדה את בנו כשיגדיל חייב לפדות עצמו (ויש מי שכתב דכותבין לו על טס של כסף שאינו נפדה ותולין לו בצוארו כדי שידע לפדות עצמו כשיגדיל) (מהרי"ל) היה הוא לפדות ובנו לפדות יפדה עצמו תחלה ואח"כ יפדה את בנו ואם אין לו אלא כדי פדיון אחד יפדה עצמו:

**טז** אם אין לו נכסים בני חורין כדי פדיון אין הכהן גובה מהמשועבדים אע"פ שקדם חוב הפדיון לחוב הבעל חוב:

**יז** אין פדיון הבכור תלוי אלא בפטר רחם שאם אינו בכור לאם אע"פ שהוא בכור לאב אינו חייב בפדיון ואם יש לו כמה נשים ויש לו בכור מכל אחת ואחת חייב לפדות את כולם:

**יח** כהנים ולוים פטורים מפדיון הבן ואפי' כהנת ולויה נשואה לישראל אין הבן חייב בפדיון שאין הדבר תלוי באב אלא באם שנאמר פטר רחם בישראל ואם נתעברה מעובד כוכבים בן הלויה פטור מפדיון ובן הכהנת חייב בפדיון שהרי נתחללה אמו מן הכהונה

בבעילת העובד כוכבים: הגה ואם היא אומרת שמישראל נתעברה והישראל מכחישה ואומר שמעובד כוכבים נתעברה הבן פטור מן הפדיון (ת"ה סימן רס"ד):

יט כהן שנולד לו בן חלל מת האב בתוך שלשים יום חייב הבן לפדות את עצמו שלא זכה האב בפדיונו ואם מת האב לאחר שלשים יום כבר זכה האב בפדיונו וירשו בנו ממנו הלכך יפריש הפדיון ויעכבנו לעצמו:

כ השפחה שנשתחררה וכותית שנתגיירה כשהן מעוברות וילדו אע"פ שהורתו שלא בקדושה הואיל ונולד בקדושה חייב שנאמר פטר רחם בישראל והרי פטרו רחם בישראל אין ידוע אם קודם שנתגיירה או אחר שנתגיירה המע"ה:

כא הכותית והשפחה שילדו ואח"כ נתגיירו ונשתחררו וילדו אחר כך פטור שאין זה פטר רחם:

כב בן ח' חדשים שהוציא ראשו והוא חי והחזירו ומת או בן ט' שהוציא ראשו אפילו אחר שמת והוחזר ואח"כ יצא אחיו וילדה ולד קיימא אינו פטר רחם שהרי נפטר בראשו של ראשון ומשתצא פדחתו פוטר הבא אחריו וכן המפלת כמין בהמה חיה ועוף שחצי פרצוף פניהם דומה לצורת אדם או סנדל או שליא או שפיר מרוקם (פי' חתיכה של בשר כצורת סנדל. ופי' שליא הכיס שהעובר מונח בתוכו. ופי' שפיר מרוקם חתיכה של בשר ויש בה צורת אדם. ערוך) או שיצא הולד מחותך איברים איברים הנולד אחר כל אחד מאלו אינו פטר רחם: (לשון טור):

כג בן ח' חדשים שהוציא ראשו מת והמפלת שפיר מלא דם או מלא מים או מלא גוונים והמפלת כמין דגים וחגבים שקצים ורמשים והמפלת ליום ארבעים הנולד אחר כל אלו בכור לפדיון. (וכל זמן שאין איבריו מרוקמים אין פוטר הבא אחריו ואפילו בזמן הזה סומכין על זה) (מהרי"ק שורש קמ"ג):

כד יוצא דופן והנולד אחריו כדרכו שניהם פטורין הראשון מפני שלא יצא מהרחם והשני מפני שקדמו אחר:

כה מי שלא בכרה אשתו וילדה זכר ונקבה ואין ידוע איזה מהם יצא ראשון אין כאן לכהן כלום ילדה שני זכרים אע"פ שאין ידוע איזה מהם הבכור נותן ה' סלעים לכהן מת אחד מהם בתוך ל' יום פטור דשמא הבכור מת והמוציא מחבירו עליו הראיה:

כו מת האב קודם שפדאן בין מת תוך ל' בין מת לאחר ל' והבנים קיימין נותנין בין שניהם ה' סלעים אפי' חלקו כבר הנכסים:

כז שתי נשיו שלא בכרו וילדו שני זכרים נותן עשר סלעים לכהן מת אחד מהם בתוך ל' יום אם לכהן אחד נתן יחזיר לו ה' סלעים ואם לשני כהנים נתן אינו יכול להוציא מהם

שהרי לא עיין פדיון זה על בן זה וכל אחד יאמר אני תופס בשביל החי ילדו זכר ונקבה או שני זכרים ונקבה נותן ה' סלעים לכהן ואם מת אחד מהזכרים תוך ל' יום אינו נותן לכהן כלום ילדו שתי נקבות וזכר או שני זכרים ושתי נקבות ואין ידוע איזה נולד ראשון אין כאן לכהן כלום שאני אומר נקבה נולדה תחלה ואחריה זכר. (ל' טור):

**כח** שתי נשיו אחת בכרה ואחת לא בכרה וילדו שני זכרים ונתערבו נותן ה' סלעים לכהן ואם מת אחד מהם בתוך ל' אין כאן לכהן כלום ואם מת האב נותנים בין שניהם ה' סלעים זכר ונקבה או שני זכרים ונקבה אין כאן לכהן כלום:

**כט** שתי נשים של שני אנשים שלא בכרו וילדו שני זכרים ונתערבו זה נותן ה' סלעים וזה נותן ה' סלעים נתנו ואח"כ מת אחד מהבנים בתוך ל' יום אם לשני כהנים נתנו אינם יכולים להוציא מידן ואם לכהן אחד נתנו כותב אחד מהם הרשאה לחבירו וילך זה בהרשאה ויוציא מהכהן ה' סלעים ואם ילדו זכר ונקבה ואין ידוע איזו ילדה זכר ואיזו ילדה נקבה או שילדו שני זכרים ונתערבו ומת אחד מהם האבות פטורים והבן חייב לפדות את עצמו:

**ל** וכן מבכרת שלא שהתה אחר בעלה ג' חדשים ונשאה וילדה זכר ספק בן ט' לראשון או בן ז' לאחרון האבות פטורין והבן חייב לפדות את עצמו ואם ילדו שתי נקבות וזכר או שני זכרים ושתי נקבות אין כאן לכהן כלום:

**לא** שתי נשים של שני אנשים אחת בכרה ואחת לא בכרה וילדו שני זכרים זה שלא בכרה אשתו נותן ה' סלעים לכהן זכר ונקבה או שני זכרים ונקבה אין כאן לכהן כלום:

## סימן שו

**דין בכור בהמה טהורה באיזה זמן ובאיזה מקום נוהג. ובו י"ב סעיפים:**

**א** בכור בהמה טהורה נוהג בזכרים ולא בנקבות ונוהג אפילו שלא בזמן הבית בין בארץ בין בחוצה לארץ ומצוה להקדישו ולומר הרי זה קודש שנאמר תקדיש לה' אלהיך ואם לא הקדישו מתקדש מאליו מרחם: (ונותנין אותו לכהן ולא לכהנת) (טור):

**ב** אין נותנין הבכור לכהן כשיולד שאין זו גדולה לכהן אלא יטפל בו בעליו עד שיגדיל מעט ועד כמה ישראל חייבים להטפל בו בדקה ל' יום ובגסה חמשים יום ואם אין לו כהן מצוי חייב להטפל בו עד שיזדמן לו כהן:

**ג** אמר ליה הכהן תנהו לי תוך זמן זה ואני אטפל לעצמי אינו רשאי ליתנו לו שזה כמו מסייע על מתנותיו ואם היה בעל מום ואמר ליה תוך זמן זה תנהו לי שאוכלנו עתה רשאי ליתנו לו:

ד אם הכהן מסרב מלקבלו מפני שיש בו טורח גדול בזמן הזה להטפל בו עד שיפול בו מום אינו רשאי מפני שנראה כמבזה מתנות כהונה: הגה ואפי' ספק בכור צריך הכהן לקבלו מיד ישראל הנותן לו (פסקי מהרא"י סי' קס"ז ומהרי"ל סי' ר"ד) ודוקא בספק שבא מעצמו אבל במקום שפשע הישראל כגון שקנה פרה חולבת מן העובד כוכבים או שהיה יכול למכור הבכור לעובד כוכבים קודם שנולד ולא עשה אין הכהן צריך לקבלו (שם) ואפי' במקום שצריך לקבלו אסור לישראל ליתן לו להקניטו או לנקום ממנו (ג"ז שם בשם מוהר"ם):

ה הבכור בזמן הזה ישהנו עד שיפול בו מום ושוחטו על פי מומחה ואוכלו [בכל מקום] ומאכילו אפילו לעובד כוכבים [או לכלבים ] (הגהות מרדכי פ' האשה שהלכה):

ו הבכור בזמן הזה מוכר אותו הכהן אפילו לישראל תמים חי ובעל מום חי ושחוט ומקדש בו את האשה שהוא כשאר ממונו אבל אינו נמכר במקולין ואינו נשקל בליטרא ומכל מקום מותר לשקול בו מנה כנגד מנה וכנגד כלי וקופיץ (פי' כמו סכין גדול ורחב וחידודו בולט באמצעיתו) והני מילי בשרו אבל חלבו ודמו וגידו וקרניו נמכרים במקולין ונשקלין בליטרא ושמנו של גיד דינו כבשר כיון שהוא מותר מן התורה:

ז הבכור אפילו בעל מום נאכל תוך שנתו ומאימתי מונה לו אם נולד בעל מום מונה לו מיום שנולד והוא שיודע שכלו לו חדשיו שהרי נראה לאכילה ביום לידתו אבל אם לא ידע בודאי שכלו לו חדשיו מונה לו מיום שמיני:

ח נולד לו מום תוך שנתו רשאי לקיימו כל י"ב חדש נולד לו מום בסוף שנתו מותר לקיימו ל' יום מיום שנפל בו המום ואע"פ שהוא מתאחר לאחר שנתו כיצד כגון שנפל בו מום בט"ו יום לפני גמר שנתו משלימים לו ט"ו יום אחר שנתו נולד לו מום אחר שנתו אינו רשאי לקיימו אלא עד ל' יום ויאכל:

ט הבכור בזמן הזה עד שלא נראה להראותו לחכם מקיימו שתים ושלש שנים ומשנראה להראותו לחכם אם נולד בו מום בתוך שנתו רשאי לקיימו כל י"ב חודש ואם נולד בו מום לאחר שנתו מקיימו ל' יום:

י שנה של בכור היא שנת לבנה תמימה י"ב חדש מיום ליום ואם היתה שנה מעוברת נתעברה לו ומונה לו י"ג חדשים:

יא נולדו לו שני טלאים אחד בט"ו של אדר הראשון וא' בר"ח אדר השני זה שנולד בר"ח אדר שני כיון שהגיע יום ראשון באדר של שנה הבאה עלתה לו שנה וזה שנולד בחצי אדר הראשון לא עלתה לו שנה עד חצי אדר של שנה הבאה הואיל ונולד בחדש העיבור מונים אותו לו:

יב עבר ושהה אותו לאחר זמנו אינו נפסל:

## סימן שז

**דין הבכור אחר שחיטה ושאינו יכול למכרו ולא לשוחט ועד שיפול בו מום. ובו ג' סעיפים:**

א אין מרגילין בבכור דהיינו להפשיט עורו שלם דרך מרגלותיו:

ב שחטו ונמצא טריפה עורו עם בשרו אסור בהנאה וטעון קבורה: (ולכן טוב למכרו לעובד כוכבים קודם שחיטה) (הגהות מרדכי פ' האשה וכ"כ הב"י בשם תשובה אשכנזית והיא בתשובת מהרי"ל):

ג צריך הכהן לשהותו ולגדלו לעולם עד שיפול בו מום ויכול למכרו אפילו לישראל אע"פ שהוא תמים והלוקח ינהוג בו קדושת בכור בד"א שהלוקח קונה אותו לצרכו אבל אסור לעשות בו סחורה דהיינו לקנותו כדי להרויח ואם קנאו לצרכו ולא נצטרך לו יכול לחזור ולמכרו:

## סימן שח

**איסור עבודת הבכור ואיסור גיזתו. ובו ה' סעיפים:**

א הבכור אסור בגיזה ועבודה ואפי' אם עבר וגזזו או תלשו בידו או אפילו נשר הצמר מעצמו אסור בהנאה לעולם לא שנא מת מעצמו ל"ש שחטו אח"כ ואפי' על ידי מומחה אין השחיטה מתרת הצמר שנתלש מחיים אבל צמר המחובר השחיטה מתירתו כבשרו:

ב אם נתלש מחיים ועודנו מסובך בשאר הצמר את שנראה כשאר צמר ניתר בשחיטה ואת שאינו נראה כשאר הצמר והוא שעיקרו הפוך כלפי ראשו אין השחיטה מתירתו:

ג כשבא לשחטו או לראות מומו (מותר) לתלוש הצמר של מקום שחיטה כדי לעשות מקום לשחיטה (והצמר שתלש אסור בהנאה) (ב"י בשם הרמב"ם) ודוקא ביד אבל לא בכלי כדי שלא יהא נראה כגוזז:

ד גיזת בכור אפי' גיזת בעל מום שנתערב בגיזי חולין אפי' אחת בכמה אלפים כולן אסורות שהרי הוא דבר חשוב ומקדש בכל שהוא:

ה האורג מלא הסיט מצמר בכור בבגד ידלק הבגד: הגה או יקבר (טור) וי"א דדוקא שארג דבר חשוב כגון ציור בבגד אבל אם אינו דבר חשוב בטל ברוב (ג"ז בטור וראי"ש):

## סימן שט

**דיני בכור בזמן הזה. ובו ב' סעיפים:**

א בכור בזמן הזה אין בו היתר אלא על ידי מום ואפילו אם ירצו הבעלים או הכהן לכנסו לכיפה עד שימות מעצמו אינם רשאים אלא צריך הכהן לגדלו עד שיפול בו מום:

ב אפילו כשיפול בו מום בגלוי וניכר לכל כגון שנקטעה ידו או רגלו וכיוצא בו אינו רשאי לשחטו אלא על פי מומחה שיורה לו שהוא מום הראוי לישחט עליו ואם אין חכם מומחה ניתר על פי ג' בני הכנסת דהיינו חכמים קצת ואינם בקיאים כל כך והאידנא דליכא מומחין אינו נשחט ע"פ ג' בני הכנסת אלא במומין מובהקים כגון נסמית עינו ונקטעה ידו וכיוצא בהן וצרימת האזן הוא מום מובהק היכא דמינכר שפיר ונראה לעינים שהוא יותר מחגירת הצפורן וכיצד צרימת האזן שנפגמה בחסרון מן התנוך ולא העור שבשפת האזן בין שנפגמה בידי אדם בין שנפגמה בידי שמים: הגה נחתך הזנב למעלה מן החוליא הוי מום (פסקי מהרא"י סי' רמ"ו) ועוד מנה בעל הטור כמה מומין ששוחטין עליהם בזמן הזה והרב שחבר ספר הזה נמשך אחר דברי הרמב"ם ולי נראה דהסומך על דברי הטור הבנויין על דעת הרא"ש לא הפסיד:

## סימן שי

**דין בכור שנשחט שלא על פי חכם. ובו ג' סעיפים:**

א השוחט את הבכור שלא על פי חכם אפי' הראהו לחכם אח"כ ומצא בו מום אסור וה"ה בזמן הזה אם לא הראהו לשלשה בני הכנסת:

ב השוחט הבכור שלא על פי מומחה ומכרו ואכלוהו מחזיר להם הדמים לא אכלוהו יקבר ויחזיר להם הדמים:

ג מי שאינו מומחה וראה את הבכור ונשחט על פיו יקבר וישלם מביתו וכמה ישלם אם הוא בארץ ישראל משלם בגסה חצי דמיו ובדקה רביע דמיו ובחוץ לארץ בין בדקה בין בגסה חצי דמיו והאידנא שאף בא"י אין רוב שדות של ישראל מותר לגדל בהמה דקה אפי' בארץ ישראל הילכך אפי' בא"י אף בדקה משלם חצי דמים:

## סימן שיא

**דין החשוד למכור הבכור. ובו סעיף אחד:**

החשוד למכור בכור לשם חולין אין קונים ממנו בשר צבאים שדומה לבשר עגלים ואין לוקחים ממנו עורות שאינם עבודים אפילו של נקבה שמא יחתוך זכרותו ויאמר של נקבה הוא ואין לוקחין ממנו צמר אפי' מלובן אבל לוקחין ממנו צמר טווי ולבדים ועורות עבודים:

## סימן שיב

**דין הנוטל שכר לראות בכור. ובו ג' סעיפים:**

א הנוטל שכר להיות רואה בכורות אין שוחטין על פיו אלא אם כן היה מומחה גדול וידעו בו חכמים שאין כמותו ופסקו לו שכר על הראיה והביקור וצריך שיתנו לו שכרו בין יהיה המום קבוע ויתירנו בין אם לא יהיה קבוע ולא יתנו לו שכר על הבהמה אלא פעם אחת ורואה אותה לעולם כל זמן שמביאין אותה כדי שלא יבא לידי חשד:

ב אין החכם רואה בכור לעצמו:

ג אין רואין מומין ביו"ט אבל אם ראהו מערב יו"ט יכול לחקור עליו ביו"ט היאך נפל בו המום:

## סימן שיג

**שלא להטיל מום בבכור. ובו ז' סעיפים:**

א אסור להטיל מום בבכור אפילו לגרום לו מום כגון ליתן דבילה על גבי אזנו כדי שיטלנה הכלב משם ויקטע אזנו עמה וכיוצא בזה או שאומר לעובד כוכבים להטיל בו מום ואם עשה מום בידים או בגרמתו אין שוחטין אותו על ידו עד שיפול בו מום אחר מעצמו ואם מת אין קונסין בנו אחריו אלא שוחטין אותו על ידו:

ב אם עובד כוכבים או תינוק מטיל בו מום מעצמו אם לא כוון להתירו מותר אפילו אם שאל למה אין שוחטין אותו והשיבו לו לפי תומם שאסור לשחטו עד שיפול בו מום אבל אם כוון להתירו כגון לאחר שרואה שהתירוה ע"י כך עושה כן לאחרים אסור: (ספק אם כוון להתירו או לא אזלינן לקולא) (הגהות מרדכי דחולין) ואם עובד כוכבים מסיח לפי תומו ואומר שהישראל צוהו אסור (ת"ה סי' קס"ט):

ג אם אמרו לעובדת כוכבים המשרתת בבית יהודי על הבכור שאין לאכלו בלא מום והלכה וחתכה אזנו חשוב לדעת ואין שוחטין אותו עליו מפני שעובדת כוכבים זו כוונה להתירו וגם האומרים לה שאינו נאכל בלא מום כיוונו לכך שתטיל בו מום: הגה מותר ליתן בכור לעובד כוכבים כדי לגדלו ואם הטיל השומר בו מום מותר ולא אמרינן דכוון להתירו אע"פ שיודע שניתר במומו ושהוא בכור (פסקי מהרא"י סי' קס"ח):

ד היה הבכור רודפו ובעט בו ועל ידי כן עשה בו מום מותר לשחטו עליו ואפי' בעט בו לאחר שניצל ממנו:

ה דבר תורה בכור שנפל בו מום עובר מותר להטיל בו מום קבוע אבל חכמים אסרוהו:

ו בכור שאחזו דם יקיז ובלבד שלא יתכוין לעשות מום ואם נעשה בו מום בהקזה זו הרי זה נשחט עליו:

ז מותר להטיל מום בבכור בזמן הזה קודם שיצא לאויר העולם:

## סימן שיד

**מי נאמן על הטלת מום בבכור. ובו י"א סעיפים:**

א הכהנים חשודים להטיל מום בבכור אפי' אם הוא חכם ויושב בישיבה אם עשה דבר שנראה כמערים כגון שנתן לבכור שעורים בסל בענין שכשיבא לאכלם יפגם שפתו או כיוצא בזה אין לשחטו על אותו המום. (ולפיכך כל מום שראוי לבא בידי אדם אין שוחטין אותו עליו עד שיעידו שמעצמו נפל בו) (טור):

ב כל המומין הראוים לבא בידי אדם נאמן הרועה עליהם לומר מאליהם נפלו ולא נעשו בכונה וישחט עליהם במה דברים אמורים כשהיה הרועה ישראל והבכור ביד הכהן אבל אם היה הרועה כהן והבכור עדיין הוא ביד בעליו הישראל הרי זה אינו נאמן וחושדין אותו שמא הוא הטיל בו כדי שיתננו לו (וי"א דרועה כהן נאמן על בכור של ישראל ויש להקל) (טור בשם הרא"ש והרמב"ן):

ג כהן שהעיד לכהן אחר שמום זה מאליו נפל נאמן ואין חוששין להם שמא הם גומלים זה את זה:

ד אפי' בניו ובני ביתו של כהן מעידין לו על הבכור אבל לא אשתו מפני שהיא כגופו:

ה עד שהעיד מפי עד אחר שמום זה נפל שלא לדעת נאמן אפילו אשה נאמנת לומר בפני נפל מום זה מאליו וישחט עליו:

ו לא היו מוחזקים בו שהוא בכור ואמר הכהן בכור הוא זה ומום זה נפל בו מעצמו נאמן:

ז בכור שהיה ביד כהן ונפל בו מום והעיד עליו עד אחד שזה המום מאליו נפל ואין אנו יודעים אם מום זה שוחטין עליו את הבכור ובא הכהן שהוא בידו ואמר הראיתי מום זה [למומחה] והתירו לשחיטה הרי זה נאמן ואין חוששין שמא לא הראהו:

ח וכן נאמן הכהן לומר על בכור בעל מום בכור זה נתנו לי ישראל במומו ואין חוששין שמא הוא הטילו דמילתא דעבידא לגלויי לא משקרי בה אינשי:

ט נאמן ישראל לומר נתתי בכור זה לכהן במומו אפילו היה טלה והגדיל ולא חיישינן שמא אינו מכירו:

י ישראל לא נחשדו על הבכורות אפילו שלהם לפיכך ישראל שיש לו ספק בכור שנאכל במומו לבעלים נאמן לומר שנפל בו מום מעצמו:

יא אין רואין את הבכור לישראל עד שיהיה כהן עמו שמא יאמר לו המומחה מום הוא ומותר לשחוט עליו וילך וישחטנו לעצמו ולא יתננו לכהן שאע"פ שאינו חשוד לאכול קדשים בחוץ חשוד הוא לגזול מתנות כהונה לפיכך אם היה חכם וידוע שהוא מדקדק על עצמו רואים לו (וכן אם) היה המום גלוי לכל כגון שנקטעה ידו או רגלו הואיל והביאו לחכם המומחה ה"ז בחזקת מדקדק על עצמו לפיכך רואים לו אע"פ שאין עמו כהן:

## סימן שטו

**דין ספק בכור ויוצא דופן וטומטום ואנדרוניגוס. ובו ז' סעיפים:**

א ספק בכור אין הבעלים צריכים ליתנו לכהן אלא ישהנו עד שיפול בו מום ויאכלנו ואסור בגיזה ועבודה ואם תקפו כהן אין מוציאין אותו מידו: הגה וי"א דמוציאין אותו מיד הכהן (טור בשם הרא"ש) וכן הלכתא ואפי' אם נתנו לו הישראל בטעות שהיה סבור שצריך ליתנו לו ואח"כ נודע לו צריך הכהן להחזיר לו (פסקי מהרא"י סי' קס"ו):

ב יוצא דופן ושנולד אחריו דרך רחם שניהם אינם בכור אפי' ילדה נקבה תחלה דרך דופן וזכר אחריה דרך רחם כיון שקדמו אחר בכור שהוא טומטום הרי זה ספק בכור ויאכל במומו לבעליו ודוקא במטיל מים במקום נקבות אבל אם מטיל מים במקום זכרות בכור ודאי הוא וצריך ליתנו לכהן. (טור בשם הרא"ש ולא כרמב"ם):

ג אנדרוגינוס הוא ספק בכור ויאכל במומו לבעלים:

ד מבכרת שיצאה מלאה וחזרה ריקנית הבא אחריה בכור מספק שמא הפילה דבר שאינו פוטר מהבכורה:

ה רחל שילדה כמין עז או עז שילדה כמין רחל פטורה מהבכורה שנאמר אך בכור שור עד שיהיה הוא שור ובכורו שור ואם היו בו מקצת סימני אמו הרי זה בכור והוא בעל מום קבוע שאין לך מום גדול משינויברייתו. (לשון רמב"ם פ"ה מהל' בכורות ד"ו):

ו פרה שילדה כמין חמור ויש בו מקצת סימני פרה הרי זה בכור לכהן הואיל ומין החמור יש בו דין בכור אבל אם ילדה מין סוס או גמל אע"פ שיש בו מקצת סימני פרה הרי הוא ספק בכור לפיכך יאכל לבעליו ואם תפסו כהן אין מוציאין מידו וה"ה לחמור שילדה כמין סוס ויש בו מקצת סימני חמור ה"ז ספק בכור. (וכבר נתבאר דנקטינן דאם תקפו כהן מוציאין מידו):

ז בהמה דקה שטנפה דהיינו שנימוח העובר ויצא המיחוי פטורה מהבכורה וצריך להראותו לרועה חכם שיראה אם הוא מיחוי ולד ובהמה גסה שהפילה שליא פטורה מהבכורה והשליא עצמה אין בה קדושה ומותר להאכילה לכלבים שפעה חררת דם פטורה מהבכורה והחררה תקבר לפרסמה שהיא פטורה מהבכורה:

## סימן שטז

**דין הלוקח בהמה מן העובד כוכבים ואינו יודע אם בכרה. ובו ו' סעיפים:**

א הלוקח בהמה מהעובד כוכבים ואין ידוע אם בכרה וילדה ה"ז ספק בכור ויאכל במומו לבעלים ואינו לכהן שהמוציא מחבירו עליו הראיה בין אם לקחה תוך שנתה או אחר שנתה ואפי' אם העובד כוכבים מסיח לפי תומו שכבר בכרה אינו נאמן: (וסימנים שבסדקי קרניה אין מעלה ולא מוריד לסמוך עליהם) (הגהות מרדכי פ' האשה):

ב לקח בהמה מניקה מהעובד כוכבים אינו חושש שמא בנה של אחרת היא מניקה אלא הרי זו בחזקת שילדה ואפילו היה זה שמניקה כמו מין אחר ואפילו כמין חזיר פטורה מהבכורה:

ג וכן בהמה שהיא חולבת פטורה מהבכורה שרוב הבהמות אינן חולבות אא"כ ילדו: הגה ויש אומרים דאין סומכין על מה שהיא חולבת (טור בשם ה"ג והגהות מרדכי פרק האשה) וכן פסקו האחרונים (מהרא"י בפסקיו סימן קס"ו ובת"ה סימן רע"א ומהרי"ו סימן קע"ד) וכן נוהגין בכל מדינות אלו מיהו אם יש עוד צד היתר לזה או שעובד כוכבים מסיח לפי תומו שלא להשביח מקחו ואומר שילדה סומכין להתיר ודוקא בפרות ובמקום שלא נשמע שחולבות בלא ולד אבל בעזים שדרך שחולבות בלא ולד לא סמכינן על כך אפי' במקום דאיכא ספק ספקא כגון שילדה ב' ואיכא למימר אכל אחד דאינו בכור אפ"ה אסור (פסקי מהרא"י סימן ק"ל) ונ"ל דבמקום דאין דרך העזים בכך או שדרך הפרות בכך אין לחלק ויש לחקור אחר זה:

ד בהמה שראינוה חולבת וידענו שלא ילדה אם אח"כ ראינוה מניקה ולא ידענו אם ילדה אותו ולד אם לא הרי זה בחזקת שילדתו:

ה מי שיש לו בעדרו מבכירות ושאינן מבכירות וילדו ולא היה שם אדם ומוצא מבכירות מניקות נקבות ושאינן מבכירות מניקות זכרים אינו חושש שמא בנה של זו בא לו אצל זו ושל זו אצל זו אלא הדבר בחזקתו שכל אחת מניקה את בנה:

ו הלוקח בהמה מישראל הרי זה בחזקת שבכרה עד שיודיעו המוכר שעדיין לא ילדה: (ויש אומרים שהוא ספק בכור) . (טור בשם הרא"ש והר"ר יונה):

## סימן שיז

**דין בכור שנתערב ומת אחד מהבהמות. ובו ג' סעיפים:**

א שנים שהפקידו אצל אחד שני זכרים אחד בכור וא' פשוט ומת אחד מהם ואינו יודע איזה (מת) מניח הנשאר ביניהם והוא בין שניהם ודינו כספק בכור:

ב מי שהפקיד בכור אצל חבירו ולחבירו פשוט (פי' שאינו בכור) ומת אחד מהם המוציא מחבירו עליו הראיה וכיון שהנפקד מוחזק יחזיקנו ויאכלנו במומו:

ג רועה כהן שנתן בהמות בחצר בעל הבית וילדה אחת מהן בכור ונתערב עם של בעל הבית ומת אחד מהם הוי ליה בעל הבית מוחזק ויאכלנו במומו:

## סימן שיח

**כמה ספיקות בדיני בכור בהמה. ובו ו' סעיפים:**

א רחל שלא בכרה וילדה שני זכרים אפילו יצאו שני ראשיהם כאחד אי אפשר שלא קדם אחד והואיל ואין ידוע איזה יצא ראשון הכהן נוטל את הכחוש והשני ספק בכור מת אחד מהם אין לכהן כלום שזה החי ספק הוא והמוציא מחבירו ע"ה וכן אם ילדה זכר ונקבה הרי הזכר ספק שמא הנקבה יצאה תחלה לפיכך אין לכהן כלום שהמוציא מחבירו עליו הראיה:

ב שתי רחלות שלא בכרו וילדו שני זכרים שניהם לכהן זכר ונקבה הזכר לכהן שני זכרים ונקבה הכהן נוטל את הכחוש והשני ספק בכור ואם מת א' מהם אין לכהן כלום שזה החי ספק בכור הוא והמוציא מחבירו עליו הראיה:

ג ילדה שתי נקבות וזכר או שני זכרים ושתי נקבות הרי הזכרים ספק שאני אומר שמא הנקבה נולדה תחלה ואח"כ הזכר לפיכך אין כאן לכהן כלום שהמוציא מחבירו עליו הראיה:

ד אחת בכרה ואחת לא בכרה וילדו שני זכרים אחד לו ואחד לכהן וכל אחד מהם ספק בכור והכהן נוטל הכחוש מת אחד מהם אין כאן לכהן כלום שזה החי ספק הוא וכן אם ילדו זכר ונקבה אין כאן לכהן כלום שזה הזכר ספק בכור הוא:

ה גר שנתגייר ספק בכרה בהמתו קודם שנתגייר ספק אח"כ הוי ספק ויאכל במומו לבעלים:

ו כל שהוא ספק בכור ירעה עד שיפול בו מום ויאכל לבעליו ואם תפשו הכהן אין מוציאים אותו מידו ואוכל אותו במומו (וע"ל סי' שט"ו דקי"ל דמוציאין אותו מיד כהן):

## סימן שיט

**דין חתוך אבר הבכור ויתר דיני בכור. ובו ד' סעיפים:**

א מבכרת המקשה לילד יכול לחתוך אותו אבר ומשליך לכלבים (ומרובו ואילך צריך קבורה) (ב"י בשם התוס') והבא אחריו בכור (וי"א שאינו בכור) (טור בשם הרא"ש) יצא רובו ה"ז יקבר ונפטרה מהבכורה ואם חתך אבר והניח עד שהשלים רובו הרי כל האברים צריכין קבורה ונפטרה מהבכורה כיון שיצא רובו בין שלם בין מחותך [והרי הוא לפנינו] נתקדש למפרע: (וי"א דאינו קדוש למפרע) (טור):

ב יצא שליש ומכרו לעובד כוכבים וחזר ויצא שליש אחר נתקדש למפרע (וי"א דאינו קדוש למפרע) (טור):

ג יצא שליש דרך דופן ושני שלישים דרך רחם אינו קדוש (ויש אומרים דקדוש) (ג"ז טור):

ד יצא רוב העובר ע"י מיעוט אחד מהאברים שמשלימו לרוב חשוב כילוד אע"פ שרוב האבר מבפנים ואסור למכרו לעובד כוכבים ולהשליכו לכלבים ופוטר הבא אחריו ואם יצא חציו של עובר על ידי רוב א' מהאברים שעל ידו נשלם יציאת חצי העובר הרי זה ספק ואסור למכרו לעובד כוכבים ולהשליכו לכלבים והבא אחריו ספק בכור:

## סימן שכ

**מי הם החייבים בבכור בהמה טהורה ודיני שותפות העובד כוכבים. ובו ז' סעיפים:**

א כהנים ולוים חייבים בבכור בהמה טהורה ויפרישנו הכהן ויעכבנו לעצמו:

ב בהמת השותפין חייבת בבכורה:

ג שותפות העובד כוכבים פוטר שאם היה העובד כוכבים שותף בפרה או בעובר אפי' היה לו אחד מאלף באם או בולד הרי זה פטור מהבכורה לפיכך המקבל בהמה מן העובד כוכבים להיות מיטפל בה והולדות ביניהם או עובד כוכבים שקבל מישראל כזה הרי אלו פטורים מהבכורה שנאמר פטר רחם בבני ישראל עד שיהיה הכל מישראל:

ד היה לו באחד משניהם אבר אחד כגון יד או רגל רואים כל שאלו יחתוך יהיה בעל מום ה"ז פטור ואם אפשר שהעובד כוכבים יחתוך אבר ולא יפסל חייב בבכורה:

ה עדר שהמלך נוטל ממנה מעשר כיון שעישור של מלך בתוכו חשיבא יד עובד כוכבים באמצע ופטור מהבכורה: הגה ואפי' יכול לסלק העובד כוכבים במעות חשוב יד עובד כוכבים באמצע מאחר שעיקר שעבוד העובד כוכבים על הבהמות (ב"י להרי"ף ורא"ש ופסקי מהאר"י סי' ק"ל) אבל אם התנו מתחלה שיתנו לו דמים בעד הולדות חייב בבכורה (גם זה שם):

ו בזמן הזה מצוה לשתף עם העובד כוכבים קודם שיצא לאויר העולם כדי לפטרו מהבכורה אף ע"פ שמפקיע קדושתו הכי עדיף טפי כדי שלא יבא לידי מכשול ליהנות ממנו בגיזה ובעבודה ואם יקנה לעובד כוכבים חלק בעובר אין הקנין חל לפי שהוא דבר שלא בא לעולם לכך יקנה לו חלק באם (או יקנה לו האם כדי להקנות לו חלק בעובר) והקנין יהיה שיקבל פרוטה מהעובד כוכבים ויקנה לו המקום שהבהמה עומדת שם והמקום יקנה לו חלק באם: (או שיקבל מעות מן העובד כוכבים וימשוך הבהמה לרשותו או לסימטא דאז משיכה קונה לו עם המעות) (טור לדעת רש"י ור"ת):

ז המקבל צאן מן העובד כוכבים [בממון קצוב] ופסק עמו שיהיה השכר ביניהם ואם פחתו פחתו לישראל אע"פ שברשות ישראל הם והרי הם כקנינו הואיל ואם לא

ימצא העובד כוכבים אצלו ממון לגבות ממנו יגבה מהבהמות האלו ומולדותיהם נעשה כמי שיש לו אחריות עליהן ועל תולדותיהן והרי יד העובד כוכבים באמצע ופטורים מהבכורה הם וולדותיהן אבל ולדי ולדות חייבים שהרי של ישראל הם ואין לעובד כוכבים רשות עליהם ואם העמיד ולדות תחת אמותיהן ולדי ולדות פטורים ולדי ולדי ולדות חייבים: הגה ועובד כוכבים בעל חוב שקבל בהמה מישראל לגדלה והיה חפץ חלק בולדות והישראל אמר ליתן לו דמים ומאחר שידו היתה תקיפה על בעל חובו בטח שעל כרחו של עובד כוכבים יצטרך ליקח מעות מכל מקום פטורה מהבכורה הואיל והעובד כוכבים לא רצה ליטפל בה רק בחלק ולדות (פסקי מהרא"י סימן ק"ל) עובד כוכבים שקבל בהמת ישראל לטפל בה ואין לו חלק בה רק קבל עליו אחריות שלה חייבת בבכורה (מהרי"ו סימן קע"ד):

## סימן שכא

**בכור בהמה טמאה במה ובמי ובאיזה מקום נוהג וכן פדיונו ועריפתו. ובו כ"ג סעיפים:**

א בכור בהמה טמאה נוהג בכל מקום ובכל זמן ואינו נוהג אלא בחמורים וזה מצותו שכל ישראל שיש לו חמורה שבכרה פודהו בשה מן הכשבים או מן העזים בין זכר בין נקבה בין תם בין בעל מום בין גדול בין קטן ויתננו לכהן ומאימתי חייב לפדותו משיולד עד שימות אלא שמצוה לפדותו מיד שלא להשהות המצוה ולאחר שיפדנו הוא חולין גמורים ומותר בגיזה ועבודה כשאר חולין והכהן יעשה ג"כ בשה כמו בשאר חולין:

ב אין פודין לא בעגל ולא בחיה ולא בשה שחוט ולא בטריפה ולא בכלאים ולא בכוי:

ג אין פודין בשה הדומה למין אחר ואם פדה פדוי (ויש אומרים דאם פדה בו הוי ספק) (טור בשם הרא"ש):

ד פודין בבן פקועה (וי"א שאין פודין בבן פקועה) (ג"ז בשמו):

ה אם אין לו שה לפדותו פודהו בשוויו (ואז יכול לפדות בכל דבר) (בית יוסף בשם הרמב"ם) ונותן דמיו לכהן לא אמרה תורה להחמיר עליו אלא להקל עליו שאם היה לו פטר חמור ששוה עשרה סלעים יש לו לפדותו בשה שוה דינר בד"א כשהיו דמי פטר חמור מג' זוזין ומעלה אבל אם היו דמיו פחות מג' זוזין אין פודין אותו אלא בשה או בג' זוזין ועין יפה לא יפחות מסלע ועין רעה בחצי סלע ובינונית בג' זוזים: הגה ופודין בשה אחד כמה פעמים כגון אם חזר וקנאו מן הכהן או במקום שיש לו ספק פטר חמור שדינו שמפריש עליו טלה והוא שלו (טור):

ו מיד כשהפריש הטלה תחת פטר חמור חזר הפטר חמור חולין אפי' קודם שנתנו לכהן ומותר ליהנות בו ואם מת לא יקבר והכהן זכה בשה מיד והוא באחריותו שאם מת

ביד הבעלים קודם שנתנוהו לכהן פטורים לפיכך מיד כשמפרישו מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון פטר חמור:

ז ישראל שפדה פטר חמור של חבירו הוא פדוי ופטר חמור הוא לבעליו:

ח פטר חמור אסור בהנאה עד שיפדה ואם מכרו קודם פדיון דמיו אסורין: הגה ודוקא שמכרו סתמא אבל אם הודיע ללוקח שהוא פטר חמור והוא מוכר לו מה ששוה יותר מהשה שיפדה דמיו מותרים ואפי' לכתחלה מותר למכרו בכהאי גוונא (כך משמע בטור : ואם מת קודם פדיון או שערפו יקבר מפני שהוא אסור בהנאה אף לאחר עריפתו הואיל ולא נפדה לפיכך אם לא פדהו ונתן פטר החמור בעצמו לכהן אסור לכהן להשתמש בו עד שיפדהו בשה ויקח השה לעצמו או יערפנו ויקבר והכהנים חשודים על דבר זה לפיכך אסור לישראל ליתן פטר חמור לכהן אלא א"כ פדה החמור בפניו או יערפנו לפניו:

ט פטר חמור קודם שיפדה אסור לעבוד בו ולגוזזו כדי ליהנות בשערו אבל אם היה שערו מסובך או שיש לו מכה במקום השער מותר לגוזזו להנאתו והשער אסור בהנאה ויקבר:

י ישראל שיש לו ספק פטר חמור יפריש עליו טלה להפקיע איסורו ומעכב הטלה לעצמו: הגה לא רצה לפדותו ולא ליתנו לכהן מכהו בקופיץ בערפו עד שימות ויקברנו (טור):

יא פטר חמור אין ממיתין אותו לא במקל ולא בקנה ולא במגל ולא במגירה ולא בקרדום אלא בקופיץ ולא יכניסנו בחדר וינעול בפניו עד שימות שנאמר וערפתו:

יב מצות פדיה קודמת למצות עריפה:

יג חמורה שלא בכרה וילדה שני זכרים נותן טלה אחד לכהן זכר ונקבה ספק ומפריש טלה אחד כדי להפקיע קדושה ממנו עד שיהיה מותר בהנאה שמא הזכר נולד תחלה וטלה זה שהפריש לבעלים ואינו לכהן שהמוציא מחבירו עליו הראיה:

יד שתי חמורות שלא בכרו וילדו שני זכרים נותן שני טלאים לכהן זכר ונקבה הזכר לכהן שני זכרים ונקבה א' לכהן ועל השני מפריש טלה אחד והוא לעצמו שני זכרים ושתי נקבות או שתי נקבות וזכר אין לכהן כלום (וי"א דצריך להפריש והם לעצמו) (טור):

טו אחת בכרה ואחת לא בכרה וילדו שני זכרים נותן טלה אחד לכהן זכר ונקבה מפריש טלה והוא לעצמו:

טז הלוקח חמורה מהעובד כוכבים ואין ידוע אם בכרה וילדה זכר פודה אותו בשה והוא לבעלים מפני שהוא ספק:

יז ישראל שירש מאבי אמו כהן פטר חמור ודאי ואותו הכהן ירשו מאבי אמו ישראל מפריש טלה והוא שלו:

יח גר שבכרה חמורתו ספק קודם שנתגייר או אחר כך מפריש עליו טלה והוא שלו:

יט כהנים ולוים פטורים מבכור בהמה טמאה (וה"ה כהנת ולויה אבל בעליהם חייבים בפטר חמור שלהם אבל בנכסי מלוג שלה פטורים שהרי יש לה שותפות בהדיה) (תשובת הרשב"א סימן שס"ו):

כ שותפות העובד כוכבים פוטר בו וכל דיני שותפות העובד כוכבים בטהורה כן דינו בטמאה אלא שאסור להשתתף עמו כדי להפקיע קדושתו כיון שאפשר בפדיה או בעריפה:

כא שותפות כהן או לוי פוטר בו:

כב עובד כוכבים שהפריש פטר חמור מודיעין אותו שאינו חייב והרי הוא מותר בגיזה ועבודה:

כג פרה שילדה כמין חמורה וחמורה שילדה כמין פרה נתבאר בסימן שט"ו:

## סימן שכב

**הפרש חלה שיש בין חלת ארץ ישראל לחלת חוצה לארץ. ובו ה' סעיפים:**

א מצוה עשה להפריש תרומה מהעיסה וליתנה לכהן שנאמר ראשית עריסותיכם תרימו תרומה וראשית זה אין לו שיעור מן התורה אפילו הפריש כשעורה פטר את העיסה והעושה כל עיסתו חלה לא עשה כלום עד שישייר מקצת ומדברי סופרים מפרישין אחד מכ"ד מן העיסה והנחתום העושה למכור בשוק מפריש א' ממ"ח ואם נטמאה העיסה בשוגג או באונס אף בעל הבית מפריש אחד ממ"ח:

ב אין חייבים בחלה מן התורה אלא בארץ ישראל בלבד שנאמר והיה באכלכם מלחם הארץ ובזמן שכל ישראל שם שנאמר בבואכם ביאת כולכם ולא ביאת מקצתכם לפיכך חלה בזמן הזה אפי' בימי עזרא בארץ ישראל אינה אלא מדבריהם:

ג מפרישין חלה בחוצה לארץ מדברי סופרים כדי שלא תשתכח תורת חלה מישראל:

ד ג' דינים לחלה בשלש ארצות כל הארץ שהחזיקו בה עולי בבל עד כזיב מפרישין בה חלה אחת כשיעור והיא נאכלת לכהנים ושאר ארץ ישראל שהחזיקו בה עולי מצרים ולא עולי בבל שהוא מכזיב ועד אמנה מפרישין בה שתי חלות הראשונה אחד ממ"ח והיא נשרפת והשניה אין לה שיעור ונותנים אותה לכהן לאכלה וכל הארץ מאמנה ולחוץ בין בסוריא בין בשאר ארצות מפרישין שתי חלות הראשונה אין לה שיעור והיא נשרפת והשניה א' ממ"ח ונאכלת ומותרת לטמאים אפי' לזבים וזבות ובזמן הזה שאין עיסה טהורה מפני טומאת המת מפרישין חלה אחת בכל ארץ ישראל א' ממ"ח ושורפין אותה מפני שהיא טמאה ומכזיב ועד אמנה מפרישין שניה לכהן לאכילה ואין לה שיעור כשהיה הדבר מקודם:

ה חלת חוצה לארץ אע"פ שהיא טמאה הואיל ועיקר חיובה מדבריהם אינה אסורה באכילה אלא על כהן שטומאה יוצאה עליו מגופו והם בעלי קריים וזבים וזבות ונדות ויולדות אבל שאר הטמאים במגע הטומאות אפי' טמאים מותרים לאכלה לפיכך בין בסוריא בין בחוצה לארץ אם רצה להפריש חלה אחת מפריש אחד ממ"ח ונאכלת לקטן שעדיין לא ראה קרי או לקטנה שעדיין לא ראתה נדה ואינו צריך להפריש שניה וכן אם היה שם כהן גדול שטבל משכבת זרעו או מזיבתו אע"פ שלא העריב שמשו (וי"א שצריך הערב שמש) (הר"ן פ' אלו עוברין) הרי זה מותר לאכול חלה הראשונה ואינו צריך להפריש שניה בחוצה לארץ: הגה וי"א כיון שאין חלה נאכלת בזמן הזה בארץ ישראל גם בשאר מקומות אין צריכין להפריש רק חלה אחת ולשרפה (טור בשם י"א ושאר פוסקים) וכן המנהג פשוט בכל מדינות אלו שאין מפרישין רק חלה אחת בלא שיעור ושורפין אותה כמו שהיו עושין כשמפרישין שתי חלות שחלת האור לא היה לה שיעור ומ"מ נוהגין ליטול כזית (מהרי"ל) . והאוכל חלה אפילו בחוצה לארץ מברך תחלה על המין שרוצה לאכול ואח"כ מברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לאכול תרומה (כל בו והוא מל' הרמב"ם סוף הלכות תרומה) וי"א כששורפין החלה עושין לה היסק בפני עצמה דישראל אסור ליהנות ממנה (מהרי"ק וכן הוא בתוספות פ' כל שעה) ונוהגין להשליכה לתנור קודם שאופין הפת:

## סימן שכג

**חלה דרבנן היאך ניתנת ונאכלת ודין תערובתה בחולין. ובו סעיף אחד:**

חלת חוצה לארץ שמותרת לכהן טהור מקרי רשאי לאכלה עם זר על שלחן אחד לפי שאינה מדמעת (פירוש ענין דמוע הוא תרומה שנפלה בחולין) ואפילו נתערבה שוה בשוה: הגה ויש חולקין וסבירא להו דאוסרת תערובתה עד מאה ואחד אם הוא במינה ושלא במינה עד ס' (טור בשם ר"י וספר התרומה ורא"ש ורוקח סי' שנ"ט ומהרי"ו סמ"ח ור' שמשון) ואם חזרה ונתערבה בעיסה ואין ק"א לבטלה אם לא אכל העיסה ישאל לחכם עליה ויתיר לו כנדר דנשאלין על ההקדשות ויחזור ויטול חלה אחרת (תשובת מיימוני סוף הלכות זרעים וב"ה בשם א"ח) : ומותר לבטלה ברוב ואוכלה בימי טומאתו ויכולין ליתנה לכהן עם הארץ ואין בה משום כהן המסייע במתנותיו שהוא אסור ואם רצה לאכול תחילה ואחר כך יפריש החלה בח"ל מותר מפני שאין עיקרה אלא מדבריהם: הגה וצריך לשייר מעט יותר משיעור חלה שמפריש כדי שיהא שיריים בשעה שמפריש (ב"י בשם הרא"ש וסמ"ג ובהר"ן דביצה) ודוקא לעיסה שנתחייב עם חלה זו יכול לפטור שלא מן המוקף אבל עיסה שנילושה בפני עצמה אין מפרישין חלה מעיסה אחרת שלא מן המוקף (ב"י בשם סמ"ק וכל בו) : אבל חלת ארץ ישראל לא יאכל עד שיפריש ואינה ניטלת אלא מן המוקף (פי' ממה שהוא קרוב וסמוך) כתרומה ואינה ניטלת מן הטהור על הטמא

לכתחלה וכל שבתרומה לא יתרום ואם תרם אינה תרומה כך בחלה וכל שבתרומה לא יתרום מזה על זה כך בחלה וכל שאינו אוכל תרומה אינו אוכל חלה וכל האוכל תרומה אוכל חלה:

## סימן שכד

**שיעור חיוב חלה ומינים המצטרפים ודין פת פטור שנתערב בחיוב. ובו י"ד סעיפים:**

א אין חייב בחלה אלא חמשת מיני תבואה ואין חייב אלא חמשת רבעים ומדה שמחזקת מ"ג ביצים וחומש ביצה ממלאים אותה קמח ואותו קמח הוא שיעור חלה וכשממלאים המדה קמח תהיה מחוקה ולא גדושה והיאך ישערו לדעת שהיא מחזקת מ"ג ביצים וחומש נתבאר בטור א"ח (ועיין בא"ח סי' תנ"ו) ומשקל חמשת רבעים קמח הוא תק"כ דרה"ם מקמח חטים שבמצרים: הגה כלי המחזיק עשר אצבעות על עשר אצבעות ברום שלש אצבעות ותשיעית אצבע בקרוב הוא שיעור החלה וכן מדה שיש בה ז' אצבעות פחות ב' תשיעיות אצבע [על ז' פחות ב' תשיעיות אצבע] ברום ז' אצבעות פחות ב' תשיעיות אצבע הוא העומר וכל האצבעות אלו הם רוחב גודל של יד: (רמב"ם פרק ו' דביכורים) .

ב חמשת מיני תבואה מצטרפין שאם אין בעיסה אלא חמשת רבעים מחמשתן מצטרפין בד"א כשערבן קמח אבל אם לש כל אחד לבדו ואין בו כשיעור ומדבקו למין אחר אין מצטרפין אלא בזה הסדר החטים אין מצטרפין אלא עם הכוסמין והכוסמין מצטרפין עם כל א' וא' השעורין מצטרפין עם הכל חוץ מעם החטים שיפון מצטרף עם שעורים וכוסמין ולא עם שבולת שועל וחטים שבולת שועל מצטרף עם שעורים וכוסמים ולא עם חטים ושיפון ולהרמב"ם כוסמין ושבולת שועל ושיפון מצטרפין ואם לש כל מין ומין לבדו ויש בו כשיעור ורוצה להפריש ממין זה על זה אין מפרישין אלא על מינו כיצד אין מפרישין חטים על שום א' מהם ולא משום אחד מהם עליהם וכוסמין ושיפון מפרישין מזה על זה וכן שבולת שועל ושעורים מפרישים מזה על זה: הגה עירב קב מעיסה עם קב אחר מעיסה שאינו מינו וחלקו אח"כ והוסיף על כל אחד רובע הקב ממינו חייב בחלה כיון שלא נצטרפו כשהיו מעורבים אבל אם עירב קב קמח עם קב קמח ממין אחר על דעת לחלקו [וחלקם] והוסיף על כל א' רובע הקב ממינו פטור (טור):

ג חמש רבעים הללו השאור והסובין והמורסן מצטרפין להשלים אם לשן בלא הרקדה אבל אם ריקד והפריש מורסן מתוכם וחזר ועירבן עמו אינו מצטרף:

ד קב חטים מצד זה וקב שעורים מצד זה וקב כוסמין באמצע מחברן והרי אלו מצטרפין וצריך להפריש מכל מין ומין:

ה חצי קב חטים מצד זה וחצי קב שעורים מצד זה וחצי קב כוסמין באמצע מצטרפים ותורם מן הכוסמין על שלשתן:

ו קב חטים מצד זה וקב חטים מצד זה וקב אורז באמצע או קב של עובד כוכבים או קב של חלה אינם מצטרפים: (אבל אם היה ביניהם עיסה שכבר הורמה חלתה מצטרפין) (הרא"ש כלל ב'):

ז היה ביניהם קב של מין א' מחמשת המינים או קב משל אשה אחרת מצטרפין:

ח קב של תבואה חדשה וקב של ישנה אינם מצטרפים היה קב של ישן מצד זה וקב ישן מצד זה וחדש באמצע מצטרפין: (וה"ה איפכא חדש מב' הצדדים וישן באמצע) (ב"י):

ט העושה עיסה מהחטים ומהאורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה אע"פ שרובה אורז ואם לאו פטורה:

י נתן שאור מעיסת חטים לתוך עיסת אורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה:

יא נתן שאור מעיסה שלא הורמה חלתה לתוך עיסה שהורמה חלתה והכל ממין א' אם יש לו קמח או עיסה שלא ניטל ממנה חלה מפריש ממנו על זה השאור לפי חשבון דהיינו אחד ממ"ח בשאור (ואפילו אין בזה שעור חלה ובלבד שיניחנו אצל העיסה הגדולה) (כן משמע בת"ה סי' ק') ואם לאו מפריש אחד ממ"ח בכל העיסה לפי שנעשית כולה טבל והוא הדין אם השאור של פטור והעיסה של חיוב: הגה ומ"מ לכתחלה לא יסמוך על זה ולא יתן שאור של פטור בעיסה של חיוב (מרדכי פ' מקום שנהגו) אבל אם כבר עבר ועשה מותר לכתחילה ליקח מאותה עיסה וליתן בעיסה אחרת שיהיה בו לשאור. (ת"ה סי' ק'):

יב מי שנתערב לו פת שהפריש ממנו חלה עם פת שלא הופרש ממנו אם יש לו קמח יעשה עיסה מחמש רבעים ויצרפנה עם הככרות בכלי ויפריש ממנה על אותם ככרות שנתערבו ואם רוצה להפריש מיניה וביה צריך להפריש מעט מכל ככר וככר או יצרפם כולם בכלי אחד ויפריש מכל א' על כולם עד שיפריש מכדי חשבון הככרות ומאחד יותר כגון אם ה' שהופרש עליהם נתערבו בעשר שלא הופרש עליהם יפריש ששה שאז ודאי הפריש מאחד שלא הופרש עליו: הגה האופה פשטיד"א מעיסה שלא הורמה חלתה ובתוכו בשר מותר להפריש מעיסה אחרת החייבת בחלה על זו ונפטר ג"כ טעם העיסה הנכנס בבשר (ב"י בשם תשובה):

יג עיסה שאין בה כשיעור ובעת אפייתה תפחה וגדלה עד שנראה כאלו יש בה כשיעור פטורה (וה"ה אם תפחה קודם אפיה) . (ב"י ותשובת הרא"ש כלל ב' ורשב"א סימן תס"א):

יד אסור לעשות עיסתו פחות מכשיעור כדי להפקיע ממנו חיוב חלה:

## סימן שכה

**דין ב' עיסות שאין בהן כשיעור. ובו ב' סעיפים:**

א שתי עיסות שאין בשום אחת כשיעור אם נוגעות זו בזו עד שנדבקים מעט מזו בזו מצטרפין אם הם ממין הראוי להצטרף כפי מה שנתבאר בסימן שכ"ד ואם אינם נדבקים והם בסל אחד הסל מצרפן ואפילו אחר שנאפה ונעשה פת ואם נתנם על טבלא שאין לה לבזבז אינם מצטרפים: הגה ולכן כשמצרפם בכלי יזהר שלא יצא שום דבר למעלה מדופני הכלי דהיינו שיהא כל ככר א' או עיסה למעלה מדופני הכלי (טור) : ויש מי שאומר שאם מכסה הפת במפה חשוב כמו כלי לצרפן:

ב אם יש בכל עיסה כשיעור ורוצה להפריש מזו על זו אין צריך לא צירוף כלי ולא נגיעה אלא כיון ששתיהן לפניו מפרישין מזו על זו:

## סימן שכו

**אחד שלש שתי עיסות ואין בשום א' מהם כשיעור ונתערבו. ובו ה' סעיפים:**

א שתי עיסות שיש בשתיהן שיעור החייב בחלה ואין באחת מהן כשיעור ונגעו זו בזו ונשכו זו את זו אם היו של שנים אפילו הם ממין אחד פטורים מן החלה שסתם שנים מקפידים ואם ידוע שאינם מקפידים על עירוב העיסות הרי אלו מצטרפות (ותלמידים הלומדים לפני רב סתמא אינם מקפידים) (מרדכי פרק כל הבשר) היו שניהם של איש אחד אם היו ממין אחד כפי מה שנתבאר בסימן שכ"ד מצטרפין וחייבים בחלה ואם משני מינים היו אין מצטרפין שסתם אחד אינו מקפיד ואם היה מקפיד שלא תגע עיסה זו בזו ולא תתערב אפי' היו מין אחד אין מצטרפות ואם האחת פת קיבר והאחת פת נאה אפילו הן של אדם אחד מסתמא מקפיד ואינו מצטרף: הגה וה"ה שתי עיסות שיש באחת כרכום ובשנית אין בה וכל זה שאין שיעור בכל אחת אבל אם יש בהן שיעור מפריש מאחת על חבירתה אם הן של אדם אחד (ת"ה סימן קפ"ט):

ב נחתום שעשה עיסה לעשותה שאור לחלקה חייבת בחלה שאם לא תמכר יעשנה פת אבל (שאר אדם) העושה עיסה לחלקה בבצק פטורה:

ג שנים שנתנו קמח לנחתום לעשות להן שאור אם אין בשל אחד מהן כשיעור אע"פ שיש בכללן כשיעור פטורה: הגה ודוקא שערבן שלא מדעתן אבל מדעתן חייב שהרי אינן מקפידין (ב"י בשם סמ"ג):

ד שנים שעשו עיסה כשיעור וחלקוה ואח"כ הוסיף כל אחד על חלקו עד שהשלימו לכשיעור ה"ז פטורה שכבר היתה להם שעת חובה והם היו פטורים באותה שעה מפני

שעשאוה לחלק: הגה וה"ה באדם אחד שעשה ב' קבין ודעתו לחלקם וחלקם אבל אם לא עשאם ע"מ לחלקם לא מהני החלוקה אח"כ (טור):

ה המפריש חלה מעיסה שאין בה שיעור אינה חלה לפיכך שתי עיסות שאין בשום (אחת) מהן כשיעור והפריש מכל אחת חלה ואח"כ עירב העיסות ועשאן עיסה אחת חייבת בחלה:

## סימן שכז

**מתי חל על העיסה חיוב חלה. ובו ה' סעיפים:**

א המפריש חלתו קמח אינה חלה וגזל ביד כהן ושאר העיסה חייבת בחלה ואותו הקמח שהפריש לשם חלה אם יש בו עומר ועשהו עיסה ה"ז מפריש ממנה חלה ודוקא באומר שיחול עליה שם חלה בעודו קמח אבל המפריש קמח ואומר כשתעשה עיסה יחול עליה שם חלה דבריו קיימים:

ב אימתי מפרישין חלה כשיתן המים ויערב הקמח במים והוא שלא ישאר שם בעריבה קמח שלא נתערב במים שיעור עומר ואם אמר ה"ז חלה על העיסה ועל השאור ועל הקמח שנשתייר ולכשתעשה כולה עיסה אחת תתקדש זו שבידי לשם חלה ה"ז מותר וכן אם מתנה שתחול החלה אף על הקמח שיתערב אח"כ בשעת עריכה וטוב ללמד לנשים להתנות כן (אם יש לחוש שיתערבו שיעור חלה אח"כ) (ב"י בשם סמ"ג) וצריך ליזהר שלא לשרוף החלה עד אחר כל העריכה:

ג האידנא טוב להמתין מלהפריש חלה עד אחר גמר לישה שתיעשה כל העיסה גוף א':

ד אוכלים עראי מן העיסה עד שתתגלגל בחטים ויתערב הקמח במים ותטמטם בשעורים ותעשה כל העיסה גוף אחד:

ה אם לא הפריש החלה בצק אלא אפה הכל הרי זה מפריש מן הפת:

## סימן שכח

**דין ברכת חלה ומי ראוי להפרישה. ובו ג' סעיפים:**

א בשעה שיפריש חלה יברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש תרומה (או להפריש חלה) (טור) לפיכך אסור לאיש להפריש חלתו ערום מפני שאי אפשר לו לברך כשהוא ערום אבל האשה מותרת והוא שיהו פניה שלמטה טוחות בקרקע (ובמקום שמפרישין ב' חלות לא יברך רק כשמפרישין הראשונה) (כל בו):

ב הסומא והשכור מפרישין חלה לכתחלה:

ג אין מפרישין חלה בלא רשות בעל העיסה: הגה מיהו אם ידעינן דזכות הוא לבעל העיסה כגון שהיתה העיסה מתקלקלת מותר ליטול חלה בלא רשותו דזכין לאדם שלא בפניו וכן משרתת שבבית יכולה ליטול חלה בלא רשותו כיון שרגילה היא לפעמים שבעלת הבית נותנת לה רשות (ת"ה סי' קפ"ח) ב' שותפין אין צריכין ליטול רשות זה מזה (ב"י בשם הרמב"ם פ"ד דתרומות) אבל אחר צריך ליטול רשות משניהם (ב"י בשם סמ"ג) : ומיהו אם נתן רשות לאחר להפריש אפילו בעודו קמח מועיל אע"פ שעדיין לא נתחייב והאורח יאמר לבעלת הבית להפריש לו חלה מכל עיסות שתעשה לו בעוד שיהיה בביתה כדי שלא תצטרך ליטול רשות בכל פעם:

## סימן שכט

**איזה פת חייב בחלה. ובו י' סעיפים:**

א אין חיוב חלה אלא בלחם לפיכך הסופגנין דהיינו רכים העשויים כספוג והדובשנין והאיסקריטים והם מטוגנים בדבש פטורים מן החלה:

ב עיסה שבלילתה רכה ואפאה בתנור או במחבת בין שהרתיח ואחר כך הדביק בין שהדביק ואח"כ הרתיח חייבת בחלה ובלבד שלא על ידי משקה:

ג עיסה שבלילתה (רכה) [עבה] וגלגלה על דעת לבשלה או לטגנה או לעשותה סופגנין או ליבשה בחמה ועשה כן פטורה גלגלה לעשות ממנה לחם ונמלך לבשלה או לטגנה או לעשותה סופגנין או ליבשה בחמה חייבת שכבר נתחייבה משעת גלגול. גלגלה על דעת סופגנין וכיוצא בהן ונמלך לעשותה לחם חייבת:

ד אפילו כשעושה אותה על דעת לבשלה וכיוצא בו אם דעתו לאפות ממנה מעט ואפאו אפילו אין באותו מעט שיעור חלה כולה מתחייבת על ידו:

ה טריתא דהיינו עיסה שבלילתה רכה ושופכין אותה על הכירה ומתפשט עליה ונאפית פטורה אבל אם יש בכירה גומא ושופכין אותה לתוכה חשוב לחם וחייב: הגה בצק שאופין אותו בשפוד ומושחים אותו בביצים או בשמן או במי פירות פטור. (טור):

ו העושה עיסה ליבשה בחמה בלבד פטורה וכן קלי שלשין אותו במים או בדבש ואוכלין אותו בלא אפייה פטור וקלי שלשן כדי לאפותו חייב:

ז לחם העשוי לכותח מעשיה מוכיחים עליה עשאה כעבין דהיינו שערכו ועשאו כצורת לחם חייב ואם לאו פטור:

ח עיסה שנלושה במים רותחין בין שנתן רותחין על גבי קמח בין שנתן קמח ברותחין חייבת בין שנאפה בתנור או באלפס בלא משקין:

ט עיסה שנלושה במי פירות אפי' בלא שום מים חייבת בחלה:

י יש ליזהר מללוש במי פירות שאינם משבעה משקים אלא א"כ יערב עמהם אחד משבעה משקים (סמ"ק סימן רי"ח): הגה ועיין בא"ח סי' קצ"ח בארתי מה הם השבעה משקין ואם עבר ולש בלא ז' משקין לא ישרוף החלה אלא יתן אותה לכהן קטן (ב"י בשם סמ"ג) כמו שנתבאר לעיל סימן שכ"ב:

## סימן של

**דין עיסת עובד כוכבים ושותפין והפקר וכלבים. ובו ט' סעיפים:**

א עיסת עובד כוכבים פטורה אפי' לשה ישראל ושל ישראל חייבת אפי' לשה לו עובד כוכבים נתנה לישראל במתנה אם עד שלא גלגלה נתנה לו חייבת ואם לאחר שגלגלה נתנה לו פטורה: (עובד כוכבים שהפריש חלה אינו כלום ותאכל לזר) (ב"י בשם הרמב"ם):

ב עיסת השותפין חייבת:

ג ישראל שהוא שותף עם העובד כוכבים אם אין בחלק הישראל כשיעור פטורה ואם יש בה כשיעור חייבת ויכול להפריש מיניה וביה:

ד עובד כוכבים שהיתה לו עיסה ונתגייר גלגלה קודם שנתגייר פטור אחר שנתגייר חייב אם ספק חייב:

ה שני עובדי כוכבים שעשו עיסה כשיעור וחלקוה ואח"כ נתגיירו והוסיף כל אחד על חלקו אחר שנתגייר עד שהשלימו לכשיעור הרי זו חייבת:

ו היתה העיסה בין עובד כוכבים וישראל בשותפות וחלקו ואח"כ נתגייר העובד כוכבים והוסיף כל אחד על שלו עד שהשלים והוסיף לכשיעור של ישראל חייבת ושל עובד כוכבים פטורה: הגה ודוקא שעשאוה מתחילה בשותפות על מנת שלא לחלקה ונמלכו לחלקה אח"כ אבל אם עשאוה מתחלה על מנת לחלקה אף של עובד כוכבים חייבת:

ז הפקיר עיסתו קודם שנתגלגלה וזכה בה ואח"כ גלגלה או הפקירה אחר שגלגלה וחזר וזכה בה חייבת הפקירה ונתגלגלה בעודה הפקר ואחר כך זכה בה פטורה:

ח העושה עיסה לבהמה ולחיה פטור:

ט עיסת הכלבים בזמן שהרועים אוכלים ממנה חייבת ואם לאו פטורה ודוקא שניכר בה שהיא לכלבים כגון שאינה ערוכה ועשויה כצורת לחם הא לאו הכי חייבת:

## סימן שלא

**דין נתינתם באיזה מקום וכיצד הכהן מקבלם ואם הם דאורייתא או דרבנן. ובו קמ"ו סעיפים:**

א התרומות ומעשרות אינם נוהגים מן התורה אלא בארץ ישראל בין בפני הבית בין שלא בפני הבית ונביאים התקינו שיהיו נוהגים אפי' בארץ שנער מפני שהיא סמוכה לארץ ישראל ורוב ישראל הולכים ושבים שם וחכמים הראשונים התקינו שיהיו נוהגות אף בארץ מצרים ובארץ עמון ומואב מפני שהם סביבות לארץ ישראל סוריא הקונה בה שדה חייבת בתרומות ומעשרות מדברי סופרים ושאר הארצות אין תרומות ומעשרות נוהגות בהן:

ב בזמן הזה אפילו במקום שהחזיקו בו עולי בבל ואפי' בימי עזרא אין חיוב תרומות ומעשרות מן התורה אלא מדבריהם מפני שנאמר כי תבואו משמע ביאת כולכם ולא ביאת מקצתן כמו שהיתה בימי עזרא: הגה ויש חולקין וסבירא להו דחייבין עכשיו בארץ ישראל בתרומות ומעשרות מדאורייתא אך לא נהגו כן (טור בשם ר"י):

ג עובד כוכבים שקנה קרקע בארץ ישראל וחזר ישראל ולקחה ממנו מפריש תרומות ומעשרות מה שאין כן בסוריא:

ד פירות העובד כוכבים שגדלו בקרקע שקנה בארץ ישראל אם נגמרה מלאכתן ביד העובד כוכבים ומרחן העובד כוכבים פטורין מכולם ואם לקחן ישראל אחר שנתלשו קודם שתגמר מלאכתן וגמרן ישראל חייבים ומפריש תרומה ומעשר ראשון ותרומת מעשר ומשייר לעצמו מעשר ראשון והוא שלו מפני שהוא אומר ללוי אני באתי מכח איש שאין אתה יכול ליטול ממנו (והתרומת מעשר מוכר לכהן ונוטל דמיה) (טור):

ה מכר העובד כוכבים הפירות שלו לישראל כשהן מחוברים לקרקע אם עד שלא באו לעונת המעשרות ונגמרו ביד ישראל חייב בכל ונותן כל מעשר ראשון ללוי ואם מכרן אחר שבאו לעונת המעשרות מפריש תרומות ומעשרות ונותן המעשר ללוי לפי חשבון כיצד לקח תבואה זרועה מעובד כוכבים אחר שהביאה שליש ונגמרה ביד ישראל מפריש תרומות ומעשרות ונותן ללוי שני שלישי המעשר הראשון:

ו ישראל שמכר פירותיו לעובד כוכבים קודם שיבואו לעונת המעשרות וגמרן העובד כוכבים פטורין מן התרומה ומן המעשרות ואם אחר שבאו לעונת המעשרות אע"פ שגמרן העובד כוכבים חייב בכל:

ז מכר עובד כוכבים לישראל פירות מחוברים אחר שבאו לעונת המעשרות ומרחן העובד כוכבים ברשות ישראל אינם חייבים בתרומה ומעשרות הואיל ובאו לעונת המעשרות ברשות עובד כוכבים ומרחן העובד כוכבים אע"פ שהם ברשות ישראל הקונה פירות מעובד כוכבים בסוריא בין תלושים בין מחוברים אפילו קודם שבאו לעונת

המעשרות אע"פ שמרחן ישראל פטורים ואם עדיין לא הגיעו לעונת המעשרות הואיל וקנה אותם עם הקרקע חייב לעשר:

ח ישראל שהיה אריס לעובד כוכבים בסוריא פירותיו פטורים לפי שאין לו בגוף הקרקע כלום וכן החוכר והמקבל והשוכר שדה מהעובד כוכבים בסוריא פירותיו פטורין:

ט ישראל שלקח בסוריא שדה מהעובד כוכבים עד שלא הביאה שליש וחזר ומכרה לעובד כוכבים אחר שהביאה שליש אם חזר ישראל ולקחה פעם שניה חייב שהרי נתחייב ביד ישראל:

י ישראל שהיה לו קרקע בסוריא והוריד לה אריס ושלח לו האריס פירות הרי אלו פטורים שאני אומר מהשוק לקחן והוא שיהיה אותו המין מצוי בשוק:

יא שותפות העובד כוכבים חייבת בתרומה ומעשרות כיצד ישראל ועובד כוכבים שלקחו שדה בשותפות אפילו חלקו שדה בקמתה ואין צריך לומר אם חלקו גדיש הרי זה טבל וחולין מעורבים בכל קלח וקלח מחלקו של עובד כוכבים אע"פ שמרחן העובד כוכבים וחייבים מדבריהם בד"א בא"י שהמעשרות של תורה ובשל תורה אין ברירה אבל אם לקחו שדה בסוריא הואיל והמעשרות שם מדבריהם אפילו חלקו הגדיש חלקו של עובד כוכבים פטור מכלום ונראה לי דהאידנא שאין חיוב תרומות ומעשרות בא"י אלא מדבריהם גם בא"י חלקו של עובד כוכבים פטור מכלום:

יב פירות א"י שיצאו חוצה לארץ פטורים מתרומות ומעשרות ואם יצאו לסוריא חייבים ופירות חוצה לארץ שנכנסו לארץ חייבים אם נקבעו למעשר [ביד ישראל] אחר שנכנסו לארץ:

יג כל אוכל אדם הנשמר שגידוליו מן הארץ חייב בתרומה:

יד אין מפרישין תרומות ומעשרות מהירק בח"ל אפילו במקומות שאמרנו שחייבום חכמים וכן ירק הבא מחוצה לארץ לארץ אף על פי שיש עפר בעיקריהן הרי זה פטור:

טו התבואה והזיתים שלא הביאו שליש פטורים מתרומה ומעשרות ומנין יודע כל שזורעה ומצמחת בידוע שהביאה שליש:

טז ההפקר פטור מתרומה ומעשרות אבל הזורע שדה הפקר חייב בתרומה ומעשרות:

יז דברים שאין דרך רוב בני אדם לזרעם בגנות ובשדות אלא חזקתן מן ההפקר פטורין מתרומה ומעשרות:

יח נתערבו פירות החייבים בתרומה ומעשר בפירות הפטורים אם יש לו פירות אחרים החייבים מוציא מהם לפי חשבון פירות חייבים שבתערובות ואם לאו מוציא

תרומה ותרומת מעשר על הכל ומפריש מעשר ראשון ושני לפי חשבון פירות חייבים שבתערובות:

יט תרומה גדולה בזמן הזה שהיא עומדת לשריפה מפני הטומאה שיעורה כל שהוא: הגה ונותנה בזמן הזה לכל כהן שירצה בין חבר בין עם הארץ ואפילו אינו מיוחס רק שמוחזק בכהן והוא שורפה ויכול להניחה ולשרפה [עד] שיכול ליהנות ממנה בשעת שריפה אבל זר אסור ליהנות ממנה בשעת שריפתה אם לא שכהן נהנה עמו אבל שאר הנאות שאינה מכלה אותה מותרת אפי' לזרים (טור) כהן שאוכל אצל ישראל נותן בנר שמן של תרומה ואע"פ שעומד הכהן והולך לו אין צריך לכבותו עד שיכבה מעצמו (מרדכי פ' אלמנה לכ"ג) וכל זה מיירי בתרומה שהוכשרה דאז נטמאת ומותר לשרפה אבל אם לא הוכשרה שלא נטמאה אסור לשרפה וטוב להכשיר אותה קודם מירוח כדי שתקבל טומאה ויהא מותר לשריפה (טור) : ואחר כך מפריש מן השאר אחד מעשרה והוא נקרא מעשר ראשון ונותנו ללוי (וי"א אף לכהן) (טור) ועל זה נאמר בתורה כי את מעשר בני ישראל וגו' ולבני לוי הנה נתתי את כל מעשר בישראל וגו' ואח"כ מפריש מהשאר אחד מעשרה והוא נקרא מעשר שני והוא לבעליו ובסימן זה יתבארו משפטיו ועליו נאמר עשר תעשר ועל הסדר הזה מפרישין בשנה ראשונה מהשבוע ובשניה וברביעית ובחמישית אבל בשלישית ובששית מהשבוע אחר שמפרישין מעשר ראשון מפרישין מהשאר מעשר א' ונותנו לעניים והוא נקרא מעשר עני ואין בשתי שנים אלו מעשר שני אלא מעשר עני ועליו נאמר מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך וגו' ובא הלוי וגו' שנת השמטה כולה הפקר ואין בה לא תרומה ולא מעשרות כלל ובחוצה לארץ שאין בה שמטת קרקע מפרישין בשנת השמטה בארץ מצרים ובעמון ומואב מעשר ראשון ומעשר עני ובארץ שנער מפרישין בה מעשר שני כמו ברוב השנים ושנת השמטה האמיתית היתה שנת השי"ג (וי"א אם עובד כוכבים מכר פירות בשביעית לישראל וגמר מלאכתו ביד ישראל חייבים בתרומה ומעשר ומפריש מעשר עני כדין עמון ומואב) (ב"י וכן כתב כפתור ופרח):

כ מעשר ראשון שלוקח הלוי מפריש ממנו א' מעשרה ונותנו לכהן והוא נקרא תרומת מעשר ועליו נאמר ואל הלוים תדבר וגו': (ודין תרומת מעשר כדין תרומה גדולה מיהו אפילו האידנא בעינן ליתן כשיעור) (ב"י בשם הרמב"ם):

כא המרבה בתרומה הואיל ושייר מקצת חולין הרי זה תרומה אבל אם אמר כל הפירות האלו תרומה לא אמר כלום:

כב האומר תרומת הכרי לתוכו אם אמר בצפונו או בדרומו קרא שם וחייב להפריש ממנו תרומתו ואם לא ציין המקום לא אמר כלום:

כג אמר תרומת הכרי הזה בזה והכרי הזה בזה מקום שנסתיימה תרומתו של הראשון שם נסתיימה תרומתו של שני:

כד תרומת מעשר אין מפרישין אותה באומד אלא מדקדק בשיעורה ואפי' בזמן הזה דבר שדרכו למדוד מודד ודבר הנשקל שוקל ודבר שאפשר למנותו מונה היה אפשר למנותו ולשקלו ולמדדו המונה משובח והמודד משובח ממנו והשוקל משובח משניהם: (וניטלת שלא מן המוקף ותלמידי חכמים אין תורמין אלא מן המוקף) (הרמב"ם פ"ג):

כה אין תורמין תרומה גדולה אלא מן המוקף כיצד היו לו חמשים סאה בבית זה וחמשים סאה בבית אחר לא יפריש מא' מהם על שניהם ואם הפריש שלא מן המוקף תרומתו תרומה והוא שיהיה המופרש שמור אבל אם היה טעון כדי יין או שמן וראה שמשתברין ואמר הרי הם תרומה על פירות שבביתי לא אמר כלום ונ"ל דבזמן הזה דלאיבוד אזלא מפני הטומאה תרומתו תרומה:

כו פירות המפוזרים בתוך הבית או שתי מגורות (פי' מקומות שמכניסים בהן פירות מענין יגירהו בחרמו) שבבית אחד תורם מאחד על הכל (שקי תבואה ועיגולי דבילה וחביות של גרוגרות אם היו בהקיפה אחת תורם מאחד על הכל) חביות [*צ"ל של יין וכ"ה ברמב"ם פ"ג הי"ח וכמ"ש בירושלמי במסכת מ"ש דדוקא של יין ולא של שמן ע"ש. (מראה כהן)] שלא סתם את פיהם תורם מאחד על הכל משיסתם תורם מכל אחד ואחד:

כז המקדים מעשר שני לראשון או מעשר ראשון לתרומה אע"פ שעבר בלא תעשה מה שעשה עשוי:

כח הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר כאחד מפריש א' ממאה ומעט יותר ואומר אחד ממאה שיש כאן הרי הוא בצד זה שהפרשתי והרי הוא חולין והנשאר מזה שהפרשתי שהוא המעט היתר על א' ממאה הוא תרומה על הכל והמעשר שראוי להיות למאה חולין אלו הרי הוא בצד זה שהפרשתי וזה הנשאר יותר על התרומה ממה שהפרשתי הרי הוא תרומת מעשר על הכל:

כט עושה אדם שליח להפריש תרומות ומעשרות:

ל חמשה אם תרמו אין תרומתן תרומה חרש שוטה וקטן ועובד כוכבים שתרם של ישראל אפי' ברשותו והתורם שאינו שלו שלא ברשות הבעלים אבל התורם משלו על של אחרים הרי זה תרומה ותיקן פירותיהם וטובת הנאה שלו שנותנה לכל כהן שירצה:

לא התורם שלא ברשות או שירד לתוך שדה חבירו וליקט פירות שלא ברשות כדי שיקחם ותרם אם בא בעל הבית ואמר ליה כלך אצל יפות אם היו שם יפות ממה שתרם תרומתו תרומה ואם לאו אין תרומתו תרומה ואם לקט בעל הבית והוסיף בין כך ובין כך תרומתו תרומה:

לב המדבר ואינו שומע או ששומע ואינו מדבר והערום והשכור והסומא לא יתרומו ואם תרמו תרומתן תרומה ובזמן הזה דלשריפה אזלא מפני הטומאה תורמים שכור וסומא אפילו לכתחלה תרומה אבל לא מעשר לוי:

לג קטן שהגיע לעונת נדרים אע"פ שלא הביא שתי שערות ולא נעשה גדול אם תרם תרומתו תרומה:

לד האומר לשלוחו צא ותרום לי והלך לתרום ואינו יודע אם תרם ובא ומצא כרי תרום אין חזקתו תרום חוששין שמא אחר תרם בלא רשות: הגה וי"א דבכה"ג חזקתו תרום דאמרינן חזקה שליח עושה שליחותו אפי' באיסור דאורייתא אבל אם אינו יודע אם כרי תרום או לא אסור לאכול ממנו דהשליח אומר ודאי לא יגע בו עד שידע שהוא תרום (טור בשם הרא"ש והר"ש):

לה פירות השותפים חייבים בתרומה ומעשרות ואינם צריכים ליטול רשות זה מזה אלא כל התורם מהם תרומתו תרומה תרם א' מהם ולא ידע חבירו ובא הוא ותרם אם היו ממחין זה על זה אין תרומת השני תרומה ואם לאו אם תרם הראשון כשיעור אין תרומת השני תרומה ואם לא תרם הראשון כשיעור תרומת שניהם תרומה ונראה לי שבזמן הזה ה"ה במעשר אבל לתרומה כיון שאין לתרומה שיעור בין כך ובין כך אין תרומת השני תרומה:

לו האומר לאחד לתרום והלך לתרום וביטל שליחותו קודם שיתרום אם שינה השליח שליחותו כגון שא"ל תרום מן הצפון ותרם מן הדרום אין תרומתו תרומה ואם לאו תרומתו תרומה (ויש חולקין וס"ל דכל שבטל השליחות אפי' לא שינה לא הוי תרומתו תרומה) . (טור):

לז אריס שתרם ובא בעל הבית ועיכב אם עד שלא תרם עיכב אין תרומתו תרומה ואם משתרם עיכב תרומתו תרומה:

לח אפוטרופסין תורמין נכסי יתומים:

לט הגנב והגזלן והאנס תרומתן תרומה ואם היו הבעלים רודפין אחריהם אין תרומתן תרומה:

מ הבן והשכיר והעבד והאשה תורמין על מה שהם אוכלין אבל לא על השאר:

מא הבן כשאוכל עם אביו והאשה בעיסתה תורמין מפני שהן ברשות:

מב הפועלים אין להם רשות לתרום שלא מדעת בעל הבית:

מג פועל שאמר ליה בעל הבית כנוס לי גרני ותרום ותרם ואחר כך כנס תרומתו תרומה:

מד עובד כוכבים שהפריש תרומה משלו גזרו חכמים שתהא תרומתו תרומה אם הוא בארץ ישראל: הגה ובודקין אותו אם אמר בדעת ישראל הפרשתי תנתן לכהן ואם לאו טעונה גניזה. (טור):

מה המתכוין לומר תרומה ואמר מעשר מעשר ואמר תרומה לא אמר כלום עד שיהיו פיו ולבו שוים:

מו הפריש תרומה במחשבתו ולא הוציא בשפתיו כלום הרי זה תרומה שנאמר ונחשב לכם תרומתכם:

מז המפריש תרומה על תנאי אם נתקיים התנאי הרי זה תרומה:

מח המפריש תרומות ומעשרות וניחם עליהם הרי זה נשאל לחכם ומתיר לו כדרך שמתירין שאר נדרים ותחזור חולין כמו שהיתה:

מט האומר של מעלה תרומה ושל מטה חולין או בהפך דבריו קיימים:

נ התורם את הגורן צריך שיכוין את לבו שתהיה תרומה על הכרי ועל מה שבקוטעין (פי' שבלים קטועים שלא נידושו) ועל מה שבצדדים ועל מה שבתוך התבן התורם את היקב צריך שיכוין את לבו לתרום על מה שבחרצנים ועל מה שבזגים התורם את הבור של שמן צריך שיכוין את לבו על מה שבגפת (פירוש פסולת של זיתים) ואם לא נתכוין אלא תרם סתם נפטר הכל שתנאי ב"ד הוא שתרומה על הכל:

נא התורם כלכלה של תאנים ונמצאו תאנים בצד הכלכלה הרי אלו פטורים מפני שבלבו לתרום על הכל:

נב אין תורמין אלא מן היפה ונראה לי דהשתא דלאיבוד אזלא מפני הטומאה אין להקפיד בכך ומיהו במעשר הניתן ללוי ולעני יש להקפיד בכך:

נג אין תורמין ממין על שאינו מינו ואם תרם אין תרומתו תרומה הקישות והמלפפות מין אחד כל מין חטים מין אחד כל מין תאנים וגרוגרות ודבילה מין א' ותורם מזה על זה וכל שהוא כלאים בחבירו לא יתרום מזה על זה אפילו מן היפה על הרעה ואם תרם אין תרומתו תרומה וכל שאינו כלאים בחבירו תורם מן היפה על הרע אבל לא מן הרע על היפה ואם תרם תרומתו תרומה חוץ מן הזונין (פי' זרעונים שחורים הנמצא בין החטים) על החטים מפני שאינם אוכל אדם:

נד אין תורמין מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו ואם תרם תרומתו תרומה:

נה אין תורמין מהמחובר על התלוש ולא מן התלוש על המחובר ואם תרם אין תרומתו תרומה אבל אם אמר פירות ערוגה זה תלושים יהיו תרומה על פירות ערוגה זו לכשיתלשו ונתלשו דבריו קיימין והוא שהביאו שניהם שליש בעת שאמר:

נו אין תורמין מן הלח על היבש ולא מן היבש על הלח ואם תרם תרומתו תרומה:

נז אין תורמין מפירות שנה זו על פירות שנה שעברה ולא מפירות שנה שעברה על פירות שנה זו ואם תרם אינה תרומה שנאמר שנה שנה ליקט ירק ערב ר"ה עד שלא בא השמש וחזר וליקט אחר שבא השמש אין תורמין מזה על זה שזה חדש וזה ישן וכן אם ליקט אתרוג בערב ט"ו בשבט עד שלא בא השמש וחזר וליקט אתרוג אחר משבא השמש אין תורמין מזה על זה מפני שאחד בתשרי ראש השנה למעשרות תבואה וקטניות וירקות וט"ו בשבט ר"ה למעשרות האילן:

נח אין תורמין מפירות הארץ על פירות חוצה לארץ ולא מפירות ח"ל על פירות הארץ ולא מפירות הפטורים על החייבים ולא מהחייבים על הפטורים ואם תרמו אין תרומתן תרומה:

נט תרם מדמאי (פי' דא מאי כלומר פירות או תבואה שנלקחה מעם הארץ שאין ידוע אם הרים המעשר כראוי וחייב במעשרות מדרבנן) על דמאי או על ודאי תרומתו תרומה ויחזור ויתרום מכל אחד בפני עצמו:

ס תרם מודאי על דמאי תרומתו תרומה ולא תאכל עד שיוציא עליה תרומה ומעשרות:

סא אין תורמין מן הלקוח על מה שגדל בתוך שדהו ולא הלקוח מעובד כוכבים על הלקוח מישראל או בהפך:

סב אין תורמין שבלים על חטים וזיתים על שמן וענבים על יין אבל תורמים שמן על זיתים הנכבשים ויין על ענבים לעשות צמוקים:

סג תורמים זיתי שמן על זיתי כבש אבל לא מזיתי כבש על זיתי שמן מיין שאינו מבושל על המבושל אבל לא מן המבושל על שאינו מבושל מן הצלול על שאינו צלול אבל לא משאינו צלול על הצלול מתאנים על גרוגרות במנין מגרוגרות על תאנים במדה אבל לא תאנים על גרוגרות במדה ולא גרוגרות על תאנים במנין כדי שיתרום לעולם בעין יפה ותורמים חטים על הפת אבל לא מן הפת על החטים לפי חשבון ובכל אלו אם תרם תרומתו תרומה ונראה לי דהאידנא דתרומה לאיבוד אזלא אין להקפיד בכך וכן בשאר דברים כיוצא בהם ומיהו במעשר הניתן ללוי ולעני יש להקפיד בכך:

סד אין תורמין חומץ על יין אבל תורמין יין על חומץ:

סה התורם חבית של יין על היין ונמצאת חומץ אם ידוע שהיתה של חומץ עד שלא תרמה אינה תרומה ואם אחר שתרמה החמיצה הרי זו תרומה אם ספק תרומה ויחזור ויתרום וכן התורם קישות ונמצאת מרה אבטיח ונמצא סרוח:

סו אחר שמפרישין תרומה גדולה מפריש אחד מעשרה מהנשאר והוא הנקרא מעשר ראשון:

סז מעשר ראשון מותר באכילה לישראל ומותר לאכלו בטומאה לפיכך בת לוי שנבעלה בעילת זנות נותנין לה מעשר ואוכלת אבל מי ששמעה שמת בעלה או העיד לה עד אחד ונשאת ואחר כך בא בעלה קנסו אותה חכמים שתהיה אסורה במעשר:

סח לוים וכהנים מפרישין מעשר ראשון כדי להפריש ממנו תרומת מעשר וכן הכהנים מפרישין שאר תרומות ומעשרות והם לעצמם:

סט אין מוציאין מעשר מיד הכהנים וכן כל מתנות כהונה אין מוציאין אותם מכהן לכהן:

ע האוכל פירותיו טבלים וכן לוי שאכל המעשר בטבלו אע"פ שהם חייבים מיתה בידי שמים אין משלמין המתנות לבעליהם שנא' אשר ירימו לה' אין לך בהם כלום עד שירימו אותם ובח"ל מותר לאדם להיות אוכל והולך תחלה ואחר כך מפריש תרומה ומעשרות:

עא מעשרין ממקום זה על מקום אחר ואינו צריך לעשר מן המוקף אבל אין מעשרין ממין על שאינו מינו ולא מן החיוב על הפטור ולא מן הפטור על החיוב ואם עישר אינו מעשר:

עב כל שאמרנו בתרומה אין תורמין מזה על זה כך במעשר אין מעשרין מזה על זה וכל שאמרנו בתרומה אם תרם תרומתו תרומה כך במעשר אם הפריש מעשרותיו מעשרות וכל שהוא פטור מן התרומה פטור מן המעשר וכל התורם מעשר:

עג כל שאמרנו בהם לא יתרומו ואם תרמו תרומתן תרומה כך אם עשרו מעשרותיהם מעשרות וכל שאין תרומתן תרומה כך אין מעשרותיהן מעשרות:

עד השקדים המרים בין בגדלן בין בקטנן פטורים לפי שאינן אוכל:

עה אין מעשרין אלא מן המובחר:

עו אין מעשרין באומד אלא במדה או במשקל או במנין וכל המדקדק בשיעור משובח והמרבה במעשרות מעשרותיו מקולקלין שהרי הטבל מעורב בהן ופירותיו מתוקנין:

עז המפריש מקצת מעשר אינו מעשר אלא כמו שחלק את הערימה אבל צריך מזה החלק שיוציא מעשר שלו כיצד היו לו מאה סאה הפריש מהם חמשה לשם מעשר אינו מעשר ואינו יכול להפריש על החמש סאין מעשר במקום אחר אלא מהם חצי סאה שהיא המעשר שלהם:

עח המפריש תרומה גדולה או תרומת מעשר מברך קודם שיפריש אקב"ו להפריש תרומה וכן המפריש מעשר ראשון מברך קודם להפריש מעשר וכן מברך על מעשר שני ואם הפריש הכל זה אחר זה מיד ולא סח ביניהם כוללן בברכה אחת ומברך להפריש תרומות ומעשרות:

עט כל פרי שמקטנותו הוא ראוי לאכילה ואינו מניח אותו אלא כדי להוסיף בגופו מיד הוא חייב במעשרות וכל פרי שאינו ראוי לאכילה בקטנו אינו חייב במעשרות עד שיגיע לעונת המעשרות:

פ אשכול שהגיע בו אפילו גרגיר יחידי כולו חיבור למעשרות וכאילו הגיע כולו ולא אותו אשכול בלבד אלא כל הרוח שיש בה אותה הגפן שיש בה האשכול וכן רמון שהגיע בה אפילו פרידה אחת כולה חיבור:

פא שמרי יין שנתן עליהם מים וסננן אם נתן ג' ומצא ד' מוציא מעשר מזה היתר ממקום אחר ואינו מפריש עליו תרומה שהתורם מתחלה בלבו על הכל ואם מצא פחות מארבע אע"פ שמצא יתר על מדתו ואע"פ שיש בהם טעם יין פטור:

פב פירות שהגיעו לעונת המעשרות ונתלשו ועדיין לא נגמרה מלאכתן כגון תבואה שקצרה ודשה ועדיין לא זרה אותה ולא מרחה מותר לאכול מהם אכילת עראי עד שתגמר מלאכתן ומשתגמר מלאכתן אסור לאכול מהם עראי בד"א בגומר פירותיו למכרן בשוק אבל אם היתה כוונתו להוליכן לבית הרי זה מותר לאכול מהם עראי אחר שנגמרה מלאכתן עד שיקבעו למעשר:

פג א' מו' דברים קובע הפירות למעשרות החצר והמקח והאש והמלח והתרומה והשבת וכולם אין קובעין אלא בדבר שנגמרה מלאכתו כיצד פירות שדעתו להוליכן לבית אע"פ שנגמרה מלאכתן אוכל מהם אכילת עראי עד שיכנסו לבית שלו נכנסו לבית שלו נקבעו למעשרות ואסור לאכול מהם עד שיעשר וכשם שהבית קובע למעשר כך החצר קובע למעשר שאם נכנסו הפירות לחצר דרך השער נקבעו אע"פ שלא נכנסו לתוך הבית וכן אם מכרן או בשלם באור או כבשן במלח או הפריש מהם תרומה או נכנסה שבת עליהם לא יאכל עד שיעשר אף ע"פ שלא הגיעו לבית הכניסן לבית קודם שתגמור מלאכתן ה"ז אוכל מהם עראי התחיל [לגמור] מלאכתן מאחר שנכנסו לבית חייב לעשר הכל כיצד הכניס קישואין ודילועין קודם שישפשף משיתחיל לשפשף אחת נקבעו הכל למעשר וכן כל כיוצא בזה וכן התורם פירות שלא נגמרה מלאכתן מותר לאכול מהם עראי חוץ מכלכלת תאנים שאם תרמה קודם שתגמר מלאכתה נקבעה למעשר:

פד מותר להערים על התבואה להכניסה במוץ כדי שתהיה בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר וזורה מעט מעט אחר שהכניס לבית ופטור לעולם מן התרומה ומן המעשרות שהרי אינו מתחיל לגמור הכל:

פה הגומר פירותיו של חבירו שלא מדעתו הרי אלו טבלו למעשר:

פו איזהו גמר מלאכת היין משיניחנו בחבית וישלה החרצנין והזגין מעל פי החבית אבל כשהוא בתוך הבור כשיגביהנו להעמידו בחבית שותה עראי וקולט מן הגת העליונה ומן הצנור ומ"מ ושותה:

פז כיצד היא אכילת עראי כגון שהיה מקלף שעורים ואוכל מקלף אחת אחת ואם קלף וכנס לתוך ידו חייב לעשר היה מולל מלילות של חטים מנפה מיד ליד ואוכל ואם נפה לתוך חיקו חייב לעשר וכן נוטל מן היין ונותן לקערה לתוך תבשיל צונן ואוכל אבל לא לתוך הקדרה אף ע"פ שהיא צוננת מפני שהיא כבור קטן וכן סוחט זיתים על בשרו אבל לא לתוך ידו וכן כל כיוצא בזה:

פח כשם שמותר לאכול עראי מפירות שלא נגמרה מלאכתן כך מותר להאכיל מהם לחיה לבהמה ולעופות כל מה שירצה ומפקיר מהם כל מה שירצה קודם שיעשר ואם גמרו אע"פ שלא נקבעו למעשר לא יפקיר ולא יאכיל לבהמה ולחיה ולעופות אכילת קבע עד שיעשר ומותר להאכיל לבהמה עראי מן הטבל ואפי' בתוך הבית ומאכילה פקיעי (פירוש עומרים של תבואה המונחים בקש) עמיר עד שיעשם חבילות:

פט תאנה העומדת בחצר אוכל ממנה אחת אחת ופטור ואם צירף חייב במעשר בד"א כשהיה עומד בקרקע אבל אם עלה לראש התאנה ממלא חיקו ואוכל שם שאין אויר חצר קובע למעשר:

צ היתה עומדת בחצר ונוטה לגנה ה"ז אוכל ממנה בגנה כדרכו כאילו היתה נטועה בגנה היתה נטועה בגנה ונוטה לחצר הרי זה כנטועה בחצר שאינו אוכל שם אלא אחת אחת:

צא גפן שנטועה בחצר לא יטול את כל האשכול כאחד ויאכל אלא מגרגר אחת אחת וכן ברמון לא יטול את כל הרמון אלא פורט את הרמון באילן ואוכל הפרט משם וכן באבטיח סופתו (פי' חותכו) בקרקע ואוכלו שם:

צב היה אוכל באשכול בגנה ונכנס מן הגנה לחצר אף על פי שיצא מן החצר לא יגמור עד שיעשר:

צג כסבר הזרוע בחצר מקרסם עלה עלה ואוכלו ואם צירף חייב לעשר וכן כל כיוצא בזה:

צד הלוקח פירות תלושין לאכלן נקבעו למעשר כמו שנתבאר ומאימתי יקבעו משיתן דמים אע"פ שלא משך:

צה הרי שלא נתן דמים והיה בורר ומניח בורר ומניח אפילו כל היום כולו ואע"פ שגמר בלבו ליקח לא נתחייב לעשר ואם היה ירא שמים משגמר בלבו מעשר ואחר כך יחזיר למוכר אם רצה להחזיר:

צו הלוקח במחובר לקרקע או שלקח תלוש לשלוח לחבירו לא נקבעו ויש לו לאכול מהם עראי:

צז האומר לחבירו הא לך איסר זה ותן לי בו ה' תאנים הרי זה אוכל אחת אחת ופטור ואם צירף חייב לעשר הא לך איסר זה בעשרים תאנים שאבור לי בורר אחת אחת ואוכל באשכול שאבור לי מגרגר ממנו באילן ואוכל ברמון שאבור לי פורטו באילן ואוכל באבטיח שאבור לי סופת בקרקע ואוכל ואם קצץ את התאנים וצרפם או שקצץ האשכול או האבטיח חייב לעשר שהרי לא קנה אלא הנתלש אבל אם אמר ליה הא לך איסר בעשרים תאנים אלו בשני אשכולות אלו בשני רמונים אלו בשני אבטיחים אלו קוצץ כדרכו ואוכל עראי ופטור שלא נקבעו במקח שהרי לקחן במחובר:

צח המחליף עם חבירו זה לאכול וזה לאכול שניהם נקבעו למעשרות שהרי לקחו בתלוש זה לקצות וזה לקצות שניהם לא נקבעו שאין המכר קובע דבר שלא נגמרה מלאכתו לקח האחד פירות שהחליף לאכילה ולקח האחד חלופיהן להקצותן זה שלקח לאכילה חייב לעשר וזה שלקח להקצות לא נקבע למעשר:

צט עם הארץ שהיה עובר בשוק ואמר טלו לכם תאנים אוכלים ופטורים שאין המתנה קובעת:

ק השוכר את הפועלים לעשות עמו בפירות בין בתלושין בין במחוברין הואיל ויש להם לאכול מן התורה במה שהם עושים הרי אלו אוכלים ופטורין מן המעשר ואם התנה עמהם שיאכלו מה שלא זיכתה להם תורה כגון שהתנה הפועל שיאכלו בניו עמו או שיאכל בנו בשכרו או שיאכל אחר גמר מלאכתו בתלוש הרי זה אסור לאכול עד שיעשר הואיל ואוכל מפני התנאי הרי זה כלוקח:

קא המוציא פועלים לעשות לו מלאכה בשדה בזמן שאין להם עליו מזונות אוכלים מפירות שבשדה ופטורים מן המעשר והוא שלא נגמרה מלאכתן אבל אם יש להם עליו מזונות לא יאכלו ואע"פ שלא נגמרה מלאכתן שאין פורעין חוב מן הטבל [אבל] אוכלים אחת אחת מהתאנה אבל לא מן הסל ולא מן הקופה ולא מן המוקצה:

קב אחד המבשל ואחד השולק ואחד הכובש קובע למעשר אבל המעשן את הפירות עד שהכשירן הרי זה ספק:

קג הטומן פירות באדמה או בזבל או בתבן עד שהכשירם לאכילה לא נקבעו למעשר:

קד הנותן יין לתבשיל חם או שנתן שמן לקדרה באלפס כשהן מרותחין נקבעו למעשר:

קה מזג יין במים חמים נקבע וא"צ לומר אם בישל היין ואפי' בגת אסור לשתות ממנו עד שיעשר:

קו הסוחט אשכול לתוך הכוס נקבע לתוך התמחוי אינו נקבע:

קז המולח פירות בשדה נקבעו טבל הזיתים אחת אחת במלח ואכל פטור:

קח הפוצע זיתים כדי שיצא השרף מהם פטור:

קט הנוטל זיתים מהמעטן טובל אחת אחת במלח ואוכל ואם מלח ונתן לפניו חייב וכן כל כיוצא בזה:

קי התורם פירותיו תרומה שצריך לתרום אחריה שניה נקבע למעשר ולא יאכל מהם עראי עד שיוציא התרומה שניה ויעשר:

קיא פירות שנגמרה מלאכתן וחשכה עליהם ליל שבת נקבעו ולא יאכל מהם אפי' לאחר השבת עד שיעשר:

קיב תינוקות שטמנו תאנים לשבת ושכחו לעשרן לא יאכלו למוצאי שבת עד שיעשרו:

קיג תאנה שהיתה מיוחדת לו לאכול פירותיה בשבת וליקט ממנה כלכלה לא יאכל עד שיעשר הואיל ופירות אלו מיוחדים לשבת והשבת קובעת:

קיד היה אוכל באשכול וחשכה עליו לילי שבת לא יגמור אכילתו בשבת עד שיעשר ואם הניחן לאחר השבת הרי זה גומרו:

קטו כל שאסור לזרים לאכול בתרומה כגון הגרעינין וכיוצא בהן כך אסור לאכלו מהטבל והמעשר שלא ניטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו וכל שמותר לזרים לאכלו בתרומה מדברים אלו כך מותר בטבל ומעשר שלא ניטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו:

קטז אין מדליקין בטבל טמא אין מחפין בטבל ואין זורעין את הטבל ואפי' פירות שלא נגמרה מלאכתן אסור לזרוע מהם עד שיעשר בד"א בתבואה וקטניות וכיוצא בהן אבל העוקר שתלים שיש בהם פירות ממקום למקום בתוך שדהו הרי זה מותר ואינו כזורע טבל שהרי לא אסף הפירות וכן העוקר לפת וצנונות ושתלם במקום אחר אם נתכוון להוסיף בגופם מותר ואם שתלם כדי שיקשו ויקח הזרע שלהם אסור מפני שהוא כזורע חטים או שעורים של טבל:

קיז אין מוכרין טבל אלא לצורך ולחבר ואסור לשלוח טבל ואפי' חבר לחבר שמא יסמכו זה על זה ויאכל טבל:

קיח המוכר פירות לחבירו מוכר אומר על מנת שהם טבל מכרתי ולוקח אומר לא לקחתי ממך אלא מעושרות כופין את המוכר לתקן קנס הוא לו מפני שמכר טבל:

קיט אין פורעין חוב מהטבל מפני שהוא כמוכרו:

קכ הלוקח טבל משני מקומות מעשר מזה על זה:

קכא החוכר שדה מהעובד כוכבים מעשר ונותן לו המקבל שדה אבותיו מהעובד כוכבים מעשר ונותן לו:

קכב כהן או לוי שלקחו פירות מישראל אחר שנגמרה מלאכתן מוציאין התרומה והמעשרות מידיהם ונותנים אותם לכהנים וללוים אחרים:

קכג כהן או לוי שמכרו פירות תלושים קודם שתגמר מלאכתן ואין צריך לומר אם מכר במחובר הרי התרומה והמעשר שלהם:

קכד הנותן שדהו בקבלה לעובד כוכבים או למי שאינו נאמן על המעשרות אע"פ שלא באו לעונת המעשרות צריך לעשר על ידם נתנה לעם הארץ עד שלא באו לעונת המעשרות אינו צריך לעשר על ידם ומשבאו לעונת המעשרות צריך לעשר על ידם כיצד הוא עושה עומד על הגורן ונוטל ואינו חושש למה שאכלו שאין אנו אחראים להם:

קכה באחד בתשרי הוא ראש השנה למעשר תבואה וקטניות וירקות ובט"ו בשבט הוא ראש השנה למעשר האילנות כיצד תבואה וקטניות שהגיעו לעונת המעשרות לפני ראש השנה של שלישית אע"פ שנגמרו ונאספו בשלישית מפרישין מהן מעשר שני וכן פירות האילן שבאו לעונת המעשרות קודם ט"ו בשבט של שלישית אע"פ שנגמרו ונאספו אח"כ בסוף שנה שלישית מתעשרין לשעבר ומפרישין מהם מעשר שני וכן אם באו לעונת המעשרות קודם ט"ו בשבט של רביעית אע"פ שנגמרו ונאספו ברביעית מפרישין מהם מעשר עני ואם באו לעונת המעשרות אחר ט"ו בשבט מתעשרין להבא:

קכו הירק בשעת לקיטתו עישורו כיצד אם נלקט ביום ר"ה של שלישית אע"פ שבא לעונת המעשרות ונגמר בשניה מפרישין ממנו מעשר עני ואם נלקט ברביעית מעשר שני וכן האתרוג בלבד משאר פירות האילן הרי הוא כירק והולכין אחר לקיטתו בין למעשר בין לשביעית כיצד אם נלקט בשלישית אחר ט"ו בשבט מפרישין ממנו מעשר עני אע"פ שנגמרה בשניה וכן אם נלקט ברביעית קודם ט"ו בשבט מפרישין ממנו מעשר עני נלקט בחמישית אחר ט"ו בשבט מפרישין ממנו מעשר שני ואע"פ שהולכין אחר לקיטתו אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית אפי' היתה כזית ונעשית כככר חייבת במעשרות:

קכז האביונות של צלף נותנין עליהם חומרי האילן וחומרי זרעים שאם היו משנה שניה שנכנסה לשלישית ונלקטו קודם ט"ו בשבט מפרישין מעשר ראשון ואחר כך מפריש מעשר אחר ופודהו ואחר שפודהו נותנו לעניים:

קכח פירות שנה שניה שנתערבו בפירות שלישית או של שלישית ברביעית הולכים אחר הרוב מחצה למחצה מפרישין מעשר שני מן הכל אבל לא מעשר עני שמעשר שני חמור

שהרי הוא קדש ומעשר עני חול וכן פירות שהן ספק אם פירות שניה הם או פירות שלישית מפריש מהם מעשר שני:

**קכט** כל הפטור ממעשר ראשון פטור ממעשר שני ומן העני וכל שחייב בראשון חייב בשניהם וכל התורם מוציא מעשר וכל שאינו תורם אינו מוציא מעשר וכל מי שאם תרם תרומתו תרומה כך אם עשר הרי הוא מעשר וכל מי שאין תרומתו תרומה כך אם הוציא מעשר אינו מעשר:

**קל** פירות שהוציא מהם מעשר ראשון קודם שיקבעו למעשר הרי זה אוכל מהם עראי קודם שיוציא מעשר שני שאין הראשון קובע לשני אבל משנקבעו למעשר אע"פ שהוציא את הראשון אסור לאכול מהם עראי עד שיוציא את השני או את מעשר עני:

**קלא** לא חייבו להפריש מעשר שני בסוריא:

**קלב** מעשר שני נאכל לבעליו לפנים מחומת ירושלים שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך במקום אשר יבחר וגו' ונוהג בפני הבית ושלא בפני הבית אבל אינו נאכל בירושלים אלא בפני הבית שנאמר מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך מפי השמועה למדו מה בכור אינו נאכל אלא בפני הבית אף מעשר שני לא יאכל אלא בפני הבית:

**קלג** בזמן הזה אם רצה לפדות מעשר שני שוה מנה בפרוטה לכתחלה פודה ומשליך הפרוטה לים הגדול אבל לשאר נהרות צריך לשחקה תחלה וכן אם חילל (פירוש אם עשאו חולין על ידי פדיון) מעשר שוה מנה על שוה פרוטה מפירות אחרות הרי זה מחולל ושורף את הפירות שחילל עליהם כדי שלא יהיו תקלה לאחרים:

**קלד** ושיעור פרוטה כחצי שעורה כסף מזוקק שהיא חלק מל"ב במעה כסף שהוא אשפיר"ו עוטימאני שמשקלו רביע דרה"ם נמצא שהפרוטה חלק ממ"ח בקטעא ויותר מעט וצריך לדקדק שהפירות שמחלל עליהם מעשר שני שישוו כך לפחות. (וע"ל סימן רצ"ד סעיף ו'):

**קלה** כשם שאין אוכלים מעשר שני בזמן הזה בירושלים כך אין פודין אותו שם ואין מחללים אותו ואין מוכרים אותו ואם נכנס בירושלים אף בזמן הזה אין מוציאין אותו משם ומניחים אותו שם עד שירקב [וכן אם עבר והוציאו משם מניחין אותו עד שירקב] לפיכך אין מפרישין מעשר שני בירושלים בזמן הזה אלא מוציאין את הפירות בטבלן חוץ לעיר ומפרישין אותו שם ופודהו ואם הפרישן שם בזמן הזה ירקב בד"א במעשר שני שלא נטמא אבל אם נטמא פודין אותו בירושלים. (ויש להכשירו כדי שיקבל טומאה ויהא לו היתר בפדיון) (טור):

קלו הפודה מעשר שני אומר הפירות האלו מחוללות על מעות אלו ואם לא פירש אלא הפריש מעות בלבד כנגד הפירות דיו ואינו צריך לפרש ויצאו הפירות לחולין:

קלז הפודה מעשר שני מברך אקב"ו על פדיון מעשר שני ואם חיללן על פירות אחרות מברך על חילול מעשר שני והפודה או מחלל מעשר שני של דמאי אינו צריך ברכה:

קלח אין פודין מעשר שני אלא בכסף וכן אם פדה מעשר שני שלו שהוא מוסיף חומש לא יהיה החומש אלא כסף כקרן ואינו פודה בכסף שאינו מטבע אלא בכסף מפותח שיש עליו צורה או כתב ואם פדה בלשון של כסף וכיוצא בו והוא הנקרא אסימון לא עשה כלום ואין פודין בפחות מפרוטה מפני שהוא כפודה באסימון ואין פודין במטבע שאינו יוצא באותו זמן ובאותו מקום ואינו פודה במעות שאינם ברשותו ואפשר שאין דברים אלו אמורים אלא בזמן שבהמ"ק קיים אבל עכשיו שאין מעשר שני נאכל אין להקפיד בכך ומ"מ יש לחוש בדבר ואף בזמן הזה לא יפדה מעשר שני אלא על כסף שיש בו מטבע היוצא והוא ברשותו או יחלל על פירות אחרים:

קלט הפודה מעשר שני קודם שיפרישנו כגון שאמר מעשר שני של פירות פדוי במעות אלו לא אמר כלום ולא קבע מעשר אבל אם קבע ואמר מעשר שהוא בצפון או בדרום מחולל על מעות אלו הרי זה פדוי:

קמ מצות עשה להתודות לפני ה' אחר שמוציאין כל המתנות שבזרע הארץ וזהו הנקרא וידוי מעשר ואין מתודין וידוי זה אלא אחר השנה שמפרישין בה מעשר עני:

קמא אימתי מתודין במנחה ביו"ט האחרון של פסח של רביעית ושביעית:

קמב אין מתודין אלא ביום וכל היום כשר לוידוי המעשר ובין בפני הבית בין שלא בפני הבית חייב לבער ולהתודות:

קמג וידוי זה נאמר בכל לשון ואם רצו רבים להתודות כאחד מתודים:

קמד אינו מתודה עד שלא ישאר אצלו אחת מהמתנות וערב יו"ט האחרון היה הביעור ולמחר מתודין ופירות שלא הגיעו לעונת המעשרות בשעת הביעור אין מעכבין אותו להתודות ואינו חייב לבערן:

קמה מי שהיו פירותיו רחוקים ממנו והגיע יום הביעור הרי זה קורא שם למתנות ומזכה להן לבעליהן ע"ג קרקע או למי שזוכה להן לבעליהן ומתודה למחר:

קמו אם הפריש המתנות שלא על הסדר או אם נשרף טבלו או אם הפריש מעשר בטומאה אינו מתודה: הגה הרב המחבר הזה השמיט כל דיני מעשר עני שכתב הטור שיש ללמוד מהם הרבה דיני צדקה הנוהגים האידנא ואפשר שסמך עצמו על מה שנתבאר בדיני צדקה אך גם בדיני תרומות ומעשרות השמיט כמה דינים שכתב הטור והכניס אחרים תחתיהם וכל זה גרם לו שהעתיק דברי

הרמב"ם הלכות תרומות ומעשרות ככתבם וכלשונם ולא שת לבו לדברים אחרים והרוצה לעמוד על עקרי הדינים יעיין בפנים:

## סימן שלב

**דין מתנות עניים. ובו סעיף אחד:**

לקט שכחה ופאה אם אין עניי ישראל מצוים שם ליטלם אין צריך להניחם: הגה והאידנא אין נוהגין בהם לפי שהרוב עובדי כוכבים ואם יניחום יבואו עובדי כוכבים ויטלום: (טור):

## סימן שלג

**דיני ראשית הגז. ובו י"ד סעיפים:**

א ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ בין בפני הבית בין שלא בפני הבית: (וי"א דבר תורה ראשית הגז נוהג אפי' בח"ל אלא שלא נהגו כן) (טור):

ב אין חייבים בראשית הגז אלא הכבשים בלבד זכרים ונקבות ואם היה צמרן קשה ואינו ראוי ללבישה פטור:

ג גזז הצמר ולבנו חייב אבל אם צבעו פטור:

ד הגוזז את המתה פטור. (התולש צמר רחלים בידו ולא גזז חייב):

ה המפריש ראשית הגז ואבד חייב באחריותו עד שיתננו לכהן:

ו האומר כל גיזתי ראשית דבריו קיימים:

ז הלוקח גז צאנו של עובד כוכבים אחר שגזזן העובד כוכבים פטור מראשית הגז ואם לקח הצאן לגיזתן חייב אע"פ שגדלה הגיזה ברשות העובד כוכבים ואע"פ שחוזרים הצאן לעובד כוכבים אחר גזיזה חייב. (ויש חולקין ואומרים דפטור אם לא קנה הצאן לגיזתן) (דעת רש"י וטור):

ח הלוקח גז צאנו של חבירו אם שייר המוכר מעט מצאנו להגזז חייב להפריש מהנשאר על הכל ואע"פ שלא התחיל המוכר לגזוז ואם לא שייר כלום הלוקח חייב להפריש ואם היו שני מינים כגון גיזה לבנה וגיזה שחומה (פי' אדומה) ומכר מין זה והניח המין האחר זה נותן לעצמו על מה שלקח וזה נותן לעצמו על מה שמכר: הגה קנה גז צאנו של חברו אם שייר המוכר קצת גיזה לעצמו הוא חייב לא שייר מהם כלום הלוקח חייב ליתן ואם פירש לו אני מוכר לך הכל שניהם פטורים. (טור):

ט כמה צאן יהיו לו ויהיו חייבות בראשית הגז אין פחות מה' והוא שיהיה בגיזה שלהם אין פחות ממשקל ששים סלע ותהיה גיזת כל אחד מחמישתן אין פחות מי"ב סלע ואם היתה אחת מהן גוזזת פחות מי"ב אע"פ שחמישתן גוזזות ששים סלע או יותר פטור:

י השותפים חייבים והוא שיהיה בחלק כל אחד כשיעור אבל חמשה צאן בלבד של שני שותפין פטורין:

יא ראשית הגז מצותה בתחלה ואם הפריש בין באמצע בין בסוף יצא:

יב היו לו ה' צאן וגזז אחת מהן בלבד ומכר גיזתה ואח"כ גזז שניה ומכר גיזתה ואח"כ גזז שלישית ומכר גיזתה הכל מצטרפות לראשית הגז וחייב לאחר כמה שנים (וה"ה אם מכר קצת הצאן לאחר שהתחיל לגזוז) ויש לו להפריש מן החדש על הישן ומזה על זה: (היו לו שני מינים רע וטוב לא יתן מן הרע על הטוב אלא יתן מכל אחד לפי שיעורו) (טור) אבל אם היתה רחל אחת וגזזה ואח"כ קנה שניה וגזזה והניח גיזתה ואח"כ קנה שלישית וגזזה והניח גיזתה אינם מצטרפין:

יג מי שהיו לו גיזות רבות של ראשית הגז ורוצה לחלק לכהנים לא יתן לכל אחד פחות ממשקל חמשה סלעים מלובן כדי בגד קטן לא שילבנו ואח"כ יתן אלא יתן לו מצמר הגיזה כשהוא צואי (פי' מטונף) כדי שיהיה בו אחר הליבון חמשה סלעים או יותר שנאמר תתן לו שיהיה בו כדי מתנה המועלת. (אבל אינו חייב ליתן רק חמשה סלעים מהכל) (טור):

יד ראשית הגז חולין לכל דבר לפיכך נותנין אותו לכהנת אף על פי שהיא נשואה לישראל:

## סימן שלד

**היאך היו נוהגין עם המנודה או המוחרם ועל מה מנדין ודין התרתו. ובו מ"ח סעיפים:**

א העובר על דבר איסור מנדין אותו לאלתר: הגה אבל מכח ממון אין מנדין אותו עד שיתרו בו ג' פעמים דהיינו ב' ה' ב' (טור) מן הב"ד כמו שיתבאר בח"ה סי' י"א : ואין נדוי פחות משלשים יום ואם אינו חוזר בו שונים לנדותו לאחר שלשים יום ואם אינו חוזר בו ממתינים לו עוד שלשים ומחרימין אותו אפי' פגע הרגל בתוך שלשים יום אינו מבטל אותו בד"א דנידוי שלשים יום בנידוי דידהו אבל נידוי דידן כנזיפה דידהו שהיא ז' ימים ונזיפה דידן חד יומא: הגה ומנדין למי שהוא חייב נדוי ואפי' יש לחוש שעל ידי כן יצא לתרבות רעה אין לחוש בכך (פסקי מהרא"י סימן קל"ח):

ב המנודה אין יושבין בד' אמותיו חוץ מאשתו ובניו (ר"ן) (ויש אומרים אף בני ביתו שרי) (טור ובת"ה סימן רע"ו) (ויש להקל) ואין אוכלין (ושותין עמו) (טור) ואין מזמנין עליו ואין כוללין אותו לכל דבר שצריך עשרה: הגה אבל אם לא נידוהו בפירוש אע"ג שהוא עבריין או שעבר על גזירות צבור מצרפין אותו למנין י' להתפלל עמו (ריב"ש סימן קע"ב ומרדכי ריש שבועות שתים והגהות אלפסי פ' אלו מגלחין) ואפילו מנודה ממש שאין מצרפין אותו למנין מ"מ מותר להתפלל בעודו בב"ה (ב"י בשם תשובת הרשב"א וריב"ש סי' קע"ג) ומה שנהגו לגרשו מב"ה שלא ידחוק יחידים שצריכים

להתרחק מארבע אמותיו (שם בריב"ש) : ואסור בתכבוסת ובתספורת ובנעילת הסנדל (ראב"ד וראו"ש) כאבל ומותר בדברי תורה שונה ושונין לו נשכר ונשכרין לו והמוחרם לא שונה ולא שונין לו לא נשכר ולא נשכרין לו וכן אסור להנותו יותר מכדי חייו (תשובת רשב"א) אבל שונה הוא לעצמו שלא ישכח תלמודו ועושה לו חנות קטנה כדי פרנסתו ומותר לדבר עם המנודה ועם המוחרם אלא אם כן החמירו עליו בית דין בפירוש: הגה ומ"מ לא ירבה עמו בדברים ולא ידבר עמו אלא לצורך כמו שמדבר עם האבל (הגהות אלפסי וריב"ש הנ"ל) במקום שאסור לישב בד' אמותיו כל שאדם יושב תחלה והמנודה בא לשם אין צריך להתרחק משם (ב"י בשם הקונטריס) ואסור ליכנס לביתו דהוי כד' אמותיו ואין חילוק בין עומד ליושב (שם):

ג מנודה שמת בית דין שולחין ומניחין אבן על ארונו ואין קורעין עליו ולא חולצין ולא מספידין והני מילי לאפקירותא ועובר על דברי חכמים אבל לממונא כיון שמת פטור מגזירתם ואין סוקלין ארונו ומספידין אותו כראוי:

ד אפילו נידוהו משום עובר על דברי חכמים אם חזר בו אע"פ שלא התירו נידויו מתעסקין עמו לכל דבר:

ה אע"פ שאסור לאכול ולשתות עם המנודה או המוחרם מכל מקום האוכל ושותה עמו אין לו דין מנודה:

ו אם רצו בית דין למעט הנידוי מל' יום או להוסיף הרשות בידם: הגה ויש רשות לבית דין להחמיר עליו שלא ימולו בניו ושלא יקבר אם ימות (בנימין זאב סי' רפ"ט וכ"כ הב"י בשם הרמב"ן סי' רמ"ד) ולגרש את בניו מבית הספר ואשתו מבית הכנסת עד שיקבל עליו הדין (נ"י פ' הגוזל):

ז כשיגיע הזמן מתירים לו אם ירצו אף אם לא יחזור בו ומכל מקום טוב הוא שלא יתירו לו אם לא יחזור בו שלא תתמעט יראתם:

ח אם ירצו בית דין להחמיר עליו עוד ולהחרימו הרשות בידם:

ט אם ראו בית דין קושי האיסור והעבירה מחרימין גם האוכל ושותה עמו והיושב בד' אמותיו:

י אם ראו בית דין לנדות שלא יזמן בשלשה ולא יתפלל בעשרה ולא יקברו לו מת ולא ימולו לו בן רשאים הם:

יא אם נתנדה על עבירה אינו מצטרף לעשרה:

יב הא דאמרינן במנודה סתם שהוא אסור בדיני המנודה דוקא מנודה לב"ד שהוא מנודה לכל אדם בין דלא אתי לבית דין או דלא ציית דינא או לאפקירותא או לדבר עבירה בין נידוהו בית דין בין שנידהו כל אדם דינו שוה בין לעירו בין לעיר אחרת אבל מנודה לחצאין כגון תלמיד שנידה לכבודו וכן מנודה לעיר אחרת שנידוהו לכבודם אינו אסור בכל דין המנודה אלא שבני אדם מרחיקין אותו כדי לביישו אבל אבילות אין עליו:

יג הא דאמרינן סתם נידוי ל' היינו לענין כשמנדין אותו אומרים פלוני יהא בנידוי שלשים יום ומ"מ אם חזר בו אם היה הנידוי בשביל ממון או אפקירותא ופייס לבעל דינו מתירין אותו לאלתר ואפי' אם לא חזר בו יש מי שאומר שמתירין לו לאחר שלשים יום והוא שיבא לבית דין ומבקש שיתירו לו אבל אם מזלזל בנידוי ואינו מבקש שיתירו לו מניחין אותו בנידוי עד שימות ויש מי שחולק בזה (וסובר דאף לאחר שלשים אין מתירין לו עד שיחזור (ב"י בשם הרמב"ם) ותוך שלשים אין מתירין לו אפי' חזר ממה שעשה) (משמע בב"י לדעת הרמב"ם):

יד נזיפה היא שאדם גדול גוער בו לומר כמה פלוני חצוף וכיוצא בו וזה משפטו שיהא מתחבא ויושב בביתו ויהא נכלם ולא יראה פנים למי שהכלימו וימעט בשחוק ובדיבור ובעסקיו ויצער עצמו לעיני כל רואיו אבל אין צריך להתרחק מבני אדם לא באכילה ושתיה ולא בשאלת שלום ואין צריך לנהוג באחת מכל דיני האבל ואין צריך לפייס למי שהחציף כנגדו ואין צריך שיתירו לו אלא כיון שנהג כנזוף זמן נזיפה מותר ממילא: הגה ואפי' לא א"ל הגדול כלום אלא שיודע בעצמו שאדם גדול נקט בלבו עליו צריך לנהוג נזיפה בעצמו (תשובת ר' דוד כהן סי' כ"ב):

טו מנודה לרב מנודה לתלמיד (אבל אינו מנודה לשאר החכמים) (ב"י בשם הרמב"ם) מנודה לתלמיד שנידה לכבודו אינו מנודה לרב אבל מנודה הוא לשאר העם (שאינן חכמים אבל לא לחכמים אפי' קטנים ממנו) (ב"י ממשמעות לשון הרמב"ם) ודוקא במנודה שלא בפני הרב אבל בפני הרב אפקירותא היא ואי פליג ליה רביה יקרא שפיר דמי (רב שגזר חרם ונידוי באיזה דבר ואין תלמידיו יכולין לעמוד בגזירותיו אין צריכין לקיים) (פסקי מהרא"י סי' רכ"ב):

טז תלמיד יכול לנדות למי שביזה בפניו רבו או אביו ומכל מקום כיון שלא נידהו הרב וגם לא נידוהו ב"ד אינו מנודה לרב:

יז במה דברים אמורים במי שנידוהו מפני שביזה תלמיד חכם אבל מי שנידוהו על שאר דברים שחייב עליהם נידוי אפילו נידהו קטן שבישראל חייב הנשיא וכל ישראל לנהוג בו נידוי עד שיחזור בתשובה מדבר שנידוהו בשבילו ויתירו לו:

יח רב מצד השלטון ואינו רב בתורה לא היה יכול לנדות לכבודו: הגה וכל שכן מי שנוהג שררה או רבנות מצד ממונו או יחוסו שאינו יכול לנדות לכבודו (ב"י בשם קונטרסין) ודוקא מנדין לכבוד הרב אבל לא מחרימין (ב"י וריב"ש סי' קע"ג) אם לא שמחזיק במחלוקת יותר מדאי (שם בריב"ש) והא דאמרינן הרב שנידה לכבודו הוי מנודה לתלמידיו היינו אם לא חזר בו המנודה קודם שנידה אותו אפילו אם הבטיח הרב לפייסו אח"כ לא מהני עד שיעשה אבל אם קודם שנתנדה אמר לפייס הרב ולא השגיח עליו ונידהו אינו מנודה כלל לתלמידיו ומיד שאומר שיתקן אשר עיות כפי מה שיגידו לו חכמים אין נידוי עליו (מהרי"ק שורש קס"ט) . קהל שתקנו שאין אדם יכול לנדות לכבודו אין בתקנתם כלום ואם עמד רב ונידה לכבודו נידויו נידוי (תשובת הרשב"א סי' ת"ס):

יט זקן שנידה לצורך עצמו אפילו כהלכה אינו נידוי: הגה פירוש שלא נתכוין לכבוד תורה רק להרויח ממון שיתן לו שיתיר לו נידויו (טור בשם אבי העזרי) או שעשה לו משום שנאה כגון שאנו רואים שנידה לאחד ואחרים שעשו כמותו לא נידה (ת"ה סי' רע"ד) וכל כיוצא בזה:

כ מנודה לעירו מנודה לעיר אחרת (אפילו גדולה ממנה) (טור) מנודה לעיר אחרת אינו מנודה לעירו: הגה אבל מנודה לשאר העיירות כיוצא בעיר שנידוהו (טור) בני העיר שעשו חרם על כל מי שיבא לדור בעירם אינו חל על הבא לדור שם אא"כ יש לו רב בעיר דאז צריך לקיים נידוי רבו אבל הם יכולין לתקן ביניהם ולגדור על עצמן שלא ישאו ויתנו עמו (מרדכי פ' לא יחפור):

כא מנודה לנשיא מנודה לכל ישראל מנודה לכל ישראל אינו מנודה לנשיא:

כב נהגו שלא לנהוג נידוי בעובר על גזירת הקהל בחרם ונידוי עד שיכריזו עליו: הגה מי שעבר על גזירת רבינו גרשום מ"ה אם עבר בשוגג אין צריך התרה ואם התרו בו ועבר במזיד כל בי עשרה שלוחי ר"ג הם להתיר לו כשחוזר מדעתו דאמדינן דעת ר"ג שכך היתה דעתו מתחלה לנהוג בו נזיפה ונידוי לפי דעתם (הגהות מרדכי דב"ק בשם תשובת רש"י) אבל בדבר שגזר בפירוש שיהא בנידוי לעולם אז הוא בנידוי לעולם אם עבר במזיד (ג"ז שם):

כג כיצד התרת נידוי אומרים לו שרוי לך מחול לך ואם הוא שלא בפניו אומרים פלוני שרוי לו:

כד מתירין הנידוי בשלשה הדיוטות או ביחיד מומחה ותלמיד מתיר החרם והנידוי אפילו במקום הרב: הגה וכל חרם ונידוי שלא הותר אפי' היה זמן רב בנידוי וחזר בו אפ"ה אינו מותר עד שיתירו לו בפירוש (ב"י בשם קונטרס שכ"כ בשם הראב"ד):

כה ג' שנידו והלכו להם וחזר בו מהדבר שנידוהו בגללו מתירין לו ג' אחרים ויש מי שאומר שצריך שיהיו גדולים כמותם (בחכמה ויראה וגדולה ושנים) (כן משמע מהטור):

כו נידוהו ג' אין השנים יכולים להתירו אלא אם כן יתן להם השלישי רשות אבל שלשתן מתירין לו ואפי' זה שלא בפני זה אע"פ שהיו ביחד בשעת הנידוי ואם היו רבים בשעה שנידוהו צריך שיתירו כולם וכל אותם שנמלכו בהם בשעת הנידוי חשובים מהמנדים וצריך שיתירו גם הם:

כז נידוהו סתם אע"פ שעברו עליו ל' יום לעולם עומד בנידויו עד שיתירוהו:

כח אם זלזל בנידויו ובחרמו צריך לנהוג איסור כימים שנהג היתר קודם שיתירוהו:

כט נידוהו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו (ואם התירו לו שלא בפניו י"א דבדיעבד הוי היתר) (הר"ן פ"ק דנדרים וכן משמע מתשובת הרשב"א סימן תש"ג) נידוהו שלא בפניו מתירין לו אפילו שלא בפניו:

ל נידוהו על תנאי חל הנידוי וצריך התרה אף ע"פ שמקיים התנאי ואפילו אם נידה את עצמו על תנאי ודוקא שהמנודה מסופק בשעת התנאי אם יכול לקיימו אבל אם ברור לו שיכול לקיימו אין צריך התרה:

לא אפילו אם קבע זמן שאמר יהא בנידוי אם לא אעשה דבר פלוני לזמן פלוני יכולין להתירו מיד אע"פ שלא הגיע הזמן:

לב המנדה עצמו בעולם הזה ובעולם הבא י"א שאין לו התרה לכן שומר נפשו ירחק ממנו. (ועיין לעיל סי' רכ"ח סעיף מ"ה):

לג ת"ח שנידה לעצמו מתיר לעצמו אפילו נידה על דעת פלוני ואפילו על דבר שחייב עליו נידוי ויש מי שאומר שאם היה חייב נידוי אינו יכול להתיר לעצמו ויש מי שאומר שאם היה דרך שבועה אינו יכול להתיר לעצמו:

לד מי שאינו תלמיד חכם שנידה לעצמו יש מי שאומר שצריך עשרה שיתירו לו:

לה נידוהו בחלום הוי נידוי וצריך התרה ואפי' התירו לו בחלום אינו כלום ואפילו יודע מי נידהו אינו יכול להתירו וצריך עשרה בני אדם ששונים הלכות להתירו לא מצא טורח אחריהם עד פרסה לא מצא מתירין לו אפילו עשרה ששונים משנה לא מצא מתירין לו אפי' עשרה שיודעים לקרות בתורה לא מצא מתירין לו אפי' עשרה שאינם יודעים לקרות לא מצא במקומו עשרה מתירין לו אפי' שלשה (וי"א דאין לו התרה רק ע"י עשרה ששנו הלכות או משניות (תוספות) ומיהו סגי אם יתירו לו בזה אחר זה) (טור בשם הרא"ש):

לו י"א מי שנידוהו בחלום ושלח שליח להתיר לו שלא בפניו אם מצא השליח העשרה מכונסים מתירים לו ואי לא לא:

לז השומע הזכרת השם מפי חבירו לשוא או שנשבע בפניו לשקר או שבירך ברכה שאינה צריכה חייב לנדותו ואם לא נידהו הוא עצמו חייב נידוי וצריך להתיר לו מיד כדי שלא יהא מכשול לאחרים:

לח בד"א כשהיה הנשבע הזה או המברך לבטלה מזיד אבל אם היה שוגג ולא ידע שזה אסור אסור לנדותו:

לט המנדה את חבירו שלא כדין ואמר ליה הלה אדרבה נידוי של שני נידוי והני מילי שזה השני הוא גברא רבא (אע"פ שאינו נסמך) (מהרי"ק שורש קנ"ח) או שאינו ידוע מי הוא דחיישינן שמא הוא יותר גדול מהמנדה אבל אם המנדה שלא כדין תלמיד חכם והאחר אינו תלמיד חכם לא: הגה וה"ה תלמיד נגד רבו לא יוכל לומר אדרבה אלא אם נטל רשות מבית דין (מהרי"ק שורש ק"ע) . מי שאמר לחבירו אל תעשה דבר זה בנידוי וזה אומר לו אדרבה אע"פ שעושה שלא כדין מכל מקום נידוי השני גם כן אינו כלום הואיל ולא נידהו סתם רק שאמר לו שאל יעשה הדבר בנידוי (ב"י בשם תשובת ריב"ש):

מ תלמיד חכם שביזהו רשע עד שנידהו ואמר ליה הרשע אדרבה יכריזו על הרשע שהוא מנודה ויעמוד בנידויו ל' יום ואחר כך יבקש מחילה ברבים כך הורה הרא"ש:

מא אח גדול בשנים שביזה לאחיו הקטן בשנים והוא ת"ח ונידה הקטן בשנים לגדול בשנים נידויו נידוי:

מב חכם זקן בחכמה או אב בית דין שסרח אין מנדין אותו בפרהסיא לעולם אלא אם כן עשה כירבעם בן נבט וחביריו אבל כשחטא שאר חטאות מלקין אותו בצינעא וכן כל ת"ח שנתחייב נידוי אסור לב"ד לקפוץ ולנדותו במהרה אלא בורחים ונשמטים ממנו וחסידי החכמים היו משתבחים שלא נמנו מעולם לנדות תלמיד חכם ואע"פ שנמנים להלקותו אם נתחייב מלקות או מכת מרדות ואי סני שומעניה כגון שמתעסק בספרי אפיקורוס ושותה במיני זמר או שחביריו מתביישין ממנו ושם שמים מתחלל על ידו משמתינן ליה:

מג על כ"ד דברים מנדין את האדם ואלו הן. א' המבזה את החכם אפילו לאחר מותו. ב' המבזה שליח ב"ד. ג' הקורא לחבירו עבד. ד' המזלזל בדבר אחד מדברי סופרים וא"צ לומר מדברי תורה. ה' מי ששלחו לו ב"ד וקבעו לו זמן ולא בא. ו' מי שלא קבל עליו את הדין מנדין אותו עד שיתן. ז' מי שיש ברשותו דבר המזיק מנדין אותו עד שיסיר הנזק. ח' המוכר קרקע שלו לעובד כוכבים אנס מנדין אותו עד שיקבל עליו כל אונס שיבא מהאנס לישראל חבירו בעל המצר. ט' המעיד על ישראל בערכאות של עובדי כוכבי' אנסין והוציא ממנו ממון בעדותו שלא כדין מנדין אותו עד שישלם. י' טבח כהן שאינו מפריש המתנות ונותנם לכהן אחר מנדין אותו עד שיתן. י"א המחלל י"ט שני של גליות אע"פ שהוא מנהג. י"ב העושה מלאכה בערב פסח אחר חצות: י"ג המזכיר שם שמים לבטלה או לשבועה בדברי הבאי. י"ד המביא את הרבים לידי אכילת קדשים בחוץ. ט"ו המביא רבים לידי חילול השם. ט"ז המחשב שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ. י"ז המכשיל את העור. י"ח המעכב את הרבים מלעשות מצוה. י"ט טבח שיצתה טריפה מתחת ידו. כ' טבח שלא הראה בדיקת סכינו לחכם. כ"א המקשה עצמו לדעת. כ"ב המגרש את אשתו ועשו בינו ובינה שותפות או משא ומתן המביאן להזקק זה לזה כשיבואו לבית דין מנדין אותם. כ"ג חכם ששמועתו רעה. כ"ד המנדה למי שאינו חייב נידוי: הגה ואין צריכין לענין נידוי עדות וראיה ברורה אלא אומד הדעת באמתות הדברים שהתובע טוען ברי ואז אפי' אשה אפי' קטן נאמן אם הדעת נותן שאמת הדבר (מהרי"ק שורש ק"כ):

מד חכם שהורה להתיר במים שאין להם סוף חייב נידוי וכן מי שעובר על נדרו וכל בית דין שנזקק לו לשאלה בר שמתא הוא וכן העושים מלאכה בעוד שיש מת בעיר ועדיין

לא נקבר חייבים נידוי אא"כ יש חבורות בעיר וכן מי שעושה קלים וחמורים או גזירה שוה לעקור דבר מן התורה או שואל דבר שאי אפשר וכן מי שיש לו עירעור על חבירו בדבר אחד ומוסר אותו למלך או לשופט משמתין ליה עד דמייתי ליה וקיימי בבית דין וכן תלמיד חכם המחזיק במחלוקת כנגד הרבים וכן המורה הוראה במקום רבו:

מה צורבא מדרבנן יכול לנדות למי שהפקיר כנגדו ואם דינו פסוק כגון שקראו עבד הוא מנודה לכל ישראל ואם אין דינו פסוק אינו מנודה אלא לקטנים ממנו: (ואפילו לא ביזהו בפירוש רק שכוון לבזותו לפי אומדנא המוכח) (מהרי"ק ש"א):

מו ראובן שחייב לשמעון ממון ומסרב מלפרעו אם נידה שמעון לראובן שיפרענו נידויו נידוי: הגה וי"א דלא עביד אינש דינא לנפשיה לנדות חבירו על דבר ממון (שם שורש כ"ה בשם מהר"מ וראב"ד) וכן עיקר כ"ש אם חבירו אומר להיות לו ציית דין (מהר"מ סי' קכ"ט):

מז המבזה את החכם אפי' בדברים ואפילו לאחר מיתה אם יש עדים בדבר בית דין מנדין אותו ברבים והם מתירין לו כשיחזור בתשובה אבל אם החכם חי אין מתירין לו עד שירצה החכם שנידוהו בשבילו (מיהו אם עשה המוטל עליו ואין החכם רוצה למחול מתירין לו נידויו) (ב"י) וכן החכם בעצמו מנדה לכבודו לעם הארץ שהפקיר כנגדו ואין צריך לא עדים ולא התראה ואין מתירין לו עד שירצה החכם ואם מת החכם באים שלשה ומתירין לו: הגה וע"ל סוף סי' רמ"ג (בהג"ה) אם דנין בזמן הזה דין תלמיד חכם. הקורא לחכם מלשין או מסור אין לך ביזוי גדול מזה ומנדין על זה (מהרי"ק שורש ק"פ):

מח אם נידו לאדם אחד על שעבר עבירה וגזר השר עונש על מי שיחזיק הנידוי חייבים ליכנס בספק עונש כדי להחזיק דתינו אבל אם נידוהו על דברים שבינו לחבירו כגון שהוליכו לערכאות אין אנו חייבים ליכנס בסכנת העונש: הגה וע"ל סי' רכ"ח סמ"ז גם סי' רל"ב סעיף י"ב אע"פ שחייב אדם למחות בעוברי עבירה וכל מי שאינו מוחה ובידו למחות נתפס באותו עון מ"מ אין אדם חייב להוציא ממונו על זה ולכן נהגו להקל מלמחות בעוברי עבירה שיש לחוש שיהיו עומדין על גופינו ומאודנו (מהרי"ו סי' קנ"ז) :

## סימן שלה

**מתי מבקרין החולה ואיזה חולים מבקרין וכיצד מתפללין עליו. ובו י' סעיפים:**

א מצוה לבקר חולים הקרובים והחברים נכנסים מיד והרחוקים אחר ג' ימים ואם קפץ עליו החולי אלו ואלו נכנסים מיד. (טור בקיצור מס' ת"ה להרמב"ן):

ב אפי' הגדול ילך לבקר הקטן ואפילו כמה פעמים ביום ואפילו בן גילו וכל המוסיף ה"ז משובח ובלבד שלא יטריח לו: הגה י"א דשונא יכול לילך לבקר חולה (מהרי"ל קצ"ז) ולא

נראה לי אלא לא יבקר חולה ולא ינחם אבל שהוא שונאו שלא יחשב ששמח לאידו ואינו לו אלא צער. כן נראה לי (ש"ס פ' כ"ג):

ג המבקר את החולה לא ישב ע"ג מטה ולא ע"ג כסא ולא ע"ג ספסל אלא מתעטף ויושב לפניו שהשכינה למעלה מראשותיו: הגה ודוקא כשהחולה שוכב על הארץ דהיושב גבוה ממנו אבל כששוכב על המטה מותר לישב על כסא וספסל (ב"י בשם הר"ן והגהות מיימוני ותוס' והג"א) וכן נוהגין:

ד אין מבקרין החולה בג' שעות ראשונות של יום מפני שכל חולה מיקל עליו חליו בבקר ולא יחוש לבקש עליו רחמים ולא בג' שעות אחרונות של יום שאז מכביד עליו חליו ויתייאש מלבקש עליו רחמים (וכל שביקר ולא ביקש עליו רחמים לא קיים המצוה) (ב"י בשם הרמב"ן):

ה כשמבקש עליו רחמים אם מבקש לפניו יכול לבקש בכל לשון שירצה ואם מבקש שלא בפניו לא יבקש אלא בלשון הקדש:

ו יכלול אותו בתוך חולי ישראל שיאמר המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל ובשבת אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא:

ז אומרים לו שיתן דעתו על ענייניו אם הלוה או הפקיד אצל אחרים או אחרים הלוו או הפקידו אצלו ואל יפחד מפני זה מהמות:

ח אין מבקרין לא לחולי מעים ולא לחולי העין ולא לחולי הראש וכן לכל חולי דתקיף ליה עלמא וקשה ליה דיבורא אין מבקרין אותו בפניו אלא נכנסין בבית החיצון ושואלים ודורשין בו אם צריכין לכבד ולרבץ לפניו וכיוצא בו ושומעין צערו ומבקשים עליו רחמים:

ט מבקרין חולי עובדי כוכבים מפני דרכי שלום:

י בחולי מעים אין האיש משמש את האשה אבל האשה משמשת את האיש: הגה י"א שמי שיש לו חולה בביתו ילך אצל חכם שבעיר שיבקש עליו רחמים (נ"י פ' י"נ) וכן נהגו לברך חולים בב"ה לקרא להם שם חדש כי שינוי השם קורע גזר דינו ניחום אבלים קודם לבקור חולים (כל בו) :

## סימן שלו

**דיני הרופא. ובו ג' סעיפים**:

א נתנה התורה רשות לרופא לרפאות ומצוה היא ובכלל פיקוח נפש הוא ואם מונע עצמו הרי זה שופך דמים ואפי' יש לו מי שירפאנו שלא מן הכל אדם זוכה להתרפאות ומיהו לא יתעסק ברפואה אא"כ הוא בקי ולא יהא שם גדול ממנו שאם לא כן הרי זה שופך דמים ואם ריפא שלא ברשות בית דין חייב בתשלומין אפי' אם הוא בקי ואם ריפא

ברשות ב"ד וטעה והזיק פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ואם המית ונודע לו ששגג גולה על ידו:

ב הרופא אסור ליטול שכר החכמה והלימוד אבל שכר הטורח והבטלה מותר:

ג מי שיש לו סמנים וחבירו חולה וצריך להם אסור לו להעלות בדמיהם יותר מן הראוי ולא עוד אלא אפילו פסקו לו בדמיהם הרבה מפני צורך השעה שלא מצאו סמנין אלא בידו אין לו אלא דמיהם אבל אם התנה בשכר הרופא הרבה חייב ליתן לו שחכמתו מכר לו ואין לו דמים: הגה ואע"פ שיש מצוה עליו לרפאותו שכל מצות עשה דרמיא אכולי עלמא אם נזדמנה לא' ולא רצה לקיימה אלא בממון אין מוציאין הממון מידו ולא מפקיעין מידו חיוב שלהן (טור):

## סימן שלז

**חולה שמת לו מת. ובו סעיף אחד**:

חולה שמת לו מת אין מודיעין אותו שמא תטרף דעתו עליו ואין קורעין חלוקו ואין בוכין ואין מספידין בפניו שלא ישבר לבו ומשתיקין את המנחמין מפניו:

## סימן שלח

**וידוי החולה וכיצד אומרים לו. ובו ב' סעיפים**:

א נטה למות אומרים לו התודה ואומרים לו הרבה התודו ולא מתו והרבה שלא התודו ומתו ובשכר שאתה מתודה אתה חי וכל המתודה יש לו חלק לעולם הבא ואם אינו יכול להתודות בפיו יתודה בלבו (ואם אינו יודע להתודות אומרים לו אמור מיתתי תהא כפרה על כל עוונותי) (טור) וכל אלו הדברים אין אומרין לו בפני ע"ה ולא בפני נשים ולא בפני קטנים שמא יבכו וישברו לבו:

ב סדר וידוי שכיב מרע מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שרפואתי ומיתתי בידך יהי רצון מלפניך שתרפאני רפואה שלימה ואם אמות תהא מיתתי כפרה על כל חטאים ועונות ופשעים שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך ותן חלקי בגן עדן וזכני לעוה"ב הצפון לצדיקים. (ואם רוצה להאריך כוידוי יו"כ הרשות בידו) (כל בו):

## סימן שלט

**דיני הגוסס (ואמירת צידוק הדין) ומה הם הסימנים היפים** [מהסימנים נשמטו בשו"ע ונמצאו בטור יו"ד ע"ש]. **ובו ה' סעיפים**:

א הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו אין קושרין לחייו ואין סכין אותו ואין מדיחין אותו ואין פוקקין את נקביו ואין שומטין הכר מתחתיו ואין נותנין אותו על גבי חול ולא על

גבי חרסית ולא על גבי אדמה ואין נותנין על כריסו לא קערה ולא מגריפה ולא צלוחית של מים ולא גרגיר של מלח ואין משמיעין עליו עיירות ואין שוכרין חלילין ומקוננות ואין מעמצין עיניו עד שתצא נפשו וכל המעמץ עם יציאת הנפש ה"ז שופך דמים ואין קורעין ולא חולצין ולא מספידין עליו ולא מכניסין עמו ארון לבית עד שימות ואין פותחין עליו בצדוק הדין עד שתצא נפשו: הגה וי"א דאין חוצבין לו קבר אע"פ שאינו עמו בבית עד אחר שימות (ריב"ש סי' קי"ד) ואסור לחצוב שום קבר להיות פתוח עד למחר שלא יקברו בו המת באותו היום ויש סכנה בדבר (רבינו ירוחם בשם ר"י החסיד ז"ל) וכן אסור לגרום למת שימות מהרה כגון מי שהוא גוסס זמן ארוך ולא יוכל להפרד אסור להשמט הכר והכסת מתחתיו מכח שאומרים שיש נוצות מקצת עופות שגורמים זה וכן לא יזיזנו ממקומו וכן אסור לשום מפתחות ב"ה תחת ראשו כדי שיפרד אבל אם יש שם דבר שגורם עכוב יציאת הנפש כגון שיש סמוך לאותו בית קול דופק כגון חוטב עצים או שיש מלח על לשונו ואלו מעכבים יציאת הנפש מותר להסירו משם דאין בזה מעשה כלל אלא שמסיר המונע (הכל בהגהת אלפסי פ' אלו מגלחין):

ב מי שאמרו לו ראינו קרובך גוסס היום שלשה ימים צריך להתאבל עליו (דודאי כבר מת) :.

ג אומרים צידוק הדין עם יציאת נשמה וכשמגיע לדיין אמת קורע האבל:

ד כיון שנטה אדם למות אין רשאין ליפרד ממנו כדי שלא תצא נפשו והוא יחידי. (ומצוה לעמוד על האדם בשעת יציאת נשמה שנאמר ויחי עוד לנצח לא יראה השחת כי יראה חכמים ימותו וגו') (תהלים מ"ט) (הגהות אלפסי שם):

ה מנהג לשפוך כל המים שאובים שבשכונת המת:

## סימן שמ

**ענין הקריעה שיעורה ומקומה ועל מי קורעין ובאיזה זמן קורעין. ובו ל"ט סעיפים:**

א מי שמת לו מת והוא מהמתים שראוי להתאבל עליהם חייב לקרוע עליו וצריך שיקרע מעומד ואם קרע מיושב לא יצא (וצריך לחזור ולקרוע) (טור בשם רי"ק גיאות והרא"ש והגהות מיימוני וב"י לדעת ראב"ד וריף ורמב"ן ומרדכי פא"מ) (ולכתחלה צריך לקרוע קודם שיסתום פני המת) (ב"י בשם סמ"ק):

ב מקום הקריעה בכל מקום בבית הצואר לפניו אבל אם קרע לאחריו (או בשולי הבגד) (טור) או מן הצדדין לא יצא: הגה וי"א שיוצא אם קורע בשולי הבגד וכן נהגו להקל לקרוע בשולי הבגד (אלו מנהגים תמצא בסמ"ק ובמהרי"ו ובחידושי אגודה ובכל בו) כשקורעין על שאר מתים שאינן מתאבלין עליהם אבל על המתים שהם קרוביו ומתאבלים עליהם אינו יוצא בקריעה זו וצריך לקרוע בבית הצואר וכן נהגו:

ג שיעור קריעה טפח ואם קרע על מת ובא להוסיף באותה קריעה על מת אחר אם אחר ז' סגי בכל שהוא ואם הוא בתוך ז' צריך טפח ועל אביו ואמו אפילו אחר ז' קורע עד שיגלה את לבו:

ד כשם שקורע על קרובו שמתאבל עליו כך קורע בפני קרובו על מת שמת לקרובו כיצד הרי שמת בן בנו או אחי בנו או אם בנו חייב לקרוע בפני בנו וכן קורע על חמיו וחמותו והאשה קורעת על חמיה וחמותה. (ואין נוהגין עכשיו כן וכמו שיתבאר לקמן סי' שע"ד לענין אבלות):

ה העומד בשעת יציאת נשמה של איש או אשה מישראל חייב לקרוע. (טור בשם רמב"ן וב"י אף לדעת רש"י) ואפילו אם לפעמים עשה עבירה לתיאבון או שמניח לעשות מצוה בשביל טורח: הגה אבל רגיל לעשות עבירה אין מתאבלין עליו (מרדכי סוף מ"ק) וכל שכן על מומר לעבודת כוכבים (שם ופוסקים וכן מוכח מש"ס פי' נגמר הדין וכמה דוכתי) וי"א שמומר שנהרג בידי עובד כוכבים מתאבלים עליו (הגהת אשיר"י פרק א"מ וא"ז) וכן מומר קטן שהמיר עם אביו או אמו דהוי כאנוס (מרדכי ה"א בשם ר"י ומביאו ב"י סימן שמ"ה) וי"א דאין מתאבלין וכן עיקר (שם בשם ר"ח) . הפורשים מדרכי צבור אע"פ שאין מתאבלין עליהם מתאבלין על בניהם (א"ז) (וע"ל סי' שמ"ה):

ו על אדם כשר שאינו חשוד על שום עבירה ולא על שום ביטול מצוה ולא סני שומעניה אע"פ שאינו גדול בתורה אע"פ שלא עמד בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע עליו והוא שעומד שם בין מיתה לקבורה ותלמידי חכמים פטורים מקריעה זו: הגה וי"א דאין חייב לקרוע על אדם כשר אלא אם כן עומד עליו בשעת יציאת נשמה אבל חייב לבכות ולהתאבל עליו (ר"ן פ' האורג והגהות מיימוני פי"א בשם ראבי"ה) וכן נהגו להקל:

ז על חכם ועל תלמיד חכם ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה קורעין עליו אפילו לאחר קבורה ביום שמועה אם הוא תוך ל' יום וקורע עליו בשעת הספדו (לא קרע ביום שמועה וכבר עבר זמן הספדו ולא קרע שוב אינו קורע) (כך משמע בטור וב"י) וקורעין עליו עד שמגלין את לבם וכבר נהגו תלמידי חכמים בכל מקום לקרוע זה על זה טפח אע"פ שהם שוים ואין אחד מהם מלמד את חבירו: הגה וי"א שאין קורעין על חכם אלא א"כ הוא רבו או שיודעין משמועותיו שחדש דהיינו רבו (הרא"ש והגמי"י בשם הר"מ) וכן נהגו להקל במדינות אלו:

ח על רבו שרוב חכמתו ממנו אם מקרא מקרא ואם משנה משנה אם גמרא גמרא קורע כל בגדיו עד שמגלה לבו וי"א שאינו קורע אלא טפח ואינו מאחה לעולם ואפי' משמועה רחוקה קורע עליו לעולם ואם לא למד רוב חכמתו ממנו אינו קורע עליו אלא כדין שאר מתים שהוא מתאבל עליהם ואפי' לא למד ממנו אלא דבר אחד בין קטן בין גדול קורע עליו: הגה וי"א דקרע שעל רבו שאינו מובהק נמי אינו מתאחה (טור בשם הרא"ש ובית יוסף בשם רש"י ותוספות והר"ן) תלמידי חכמים שיושבים ביחד ומקשים ומפרקין זה לזה ולומדים ביחד י"א

שדינן כרב שאינו מובהק וי"א שדינן כרב מובהק (אלו שני הסברות בטור) וי"א דאין צריכין לקרוע אלא על רבו שלמדו רוב חכמתו אבל חבירים הלומדים זה עם זה או שהאיר עיניו בדבר אחד אינו אלא חומרא בעלמא והיכא דנהוג נהוג והיכא דלא נהוג לא נהוג ואין מורין כן (מרדכי ה"א בשם השאלתות והגמ"יי בשם הר"מ) ולכן נהגו להקל במדינות אלו:

**ט** על כל המתים קורע עליו טפח בבגד העליון ודיו ועל אביו ואמו קורע כל בגדיו אפילו הוא לבוש י' עד שמגלה לבו ואם לא קרע כל בגדיו לא יצא וגוערים בו וכל זמן שאותו הבגד עליו אומרים לו קרע אפילו לאחר שלשים:

**י** אפרקסותו אינו צריך לקרוע יש מפרשין שהוא בגד הזיעה הדבוק לבשרו ויש מפרשים דהיינו בגד העליון שקורין קאפ"ה ופשט המנהג שלא לקרוע הקאפ"ה על שום מת אפי' על אביו ואמו ולקרוע על אביו ואמו גם החלוק שקורין קאמיז"ה. (כל בו בשם רבותיו הפוסקים וסמ"ק לפי' הערוך): הגה ובמדינות אלו אין נוהגין כן אלא אין קורעין החלוק של פשתן שהוא בגד הזיעה ולא הסרבל העליון אבל שאר בגדיו קורע באביו ואמו ובשאר מתים המלבוש העליון תחת הסרבל (סמ"ג בשם רבותינו הצרפתים):

**יא** אחד האיש ואחד האשה שוים לענין קריעה אלא שהאשה קורעת התחתון ומחזירתו לאחריה וחוזרת וקורעת העליון:

**יב** על כל המתים אם רצה מניח שפת הבגד שלימה וקורע מהשפה ולמטה ועל אביו ואמו צריך לקרוע כל השפה (וי"א אף על שאר מתים צריך לקרוע השפה (מרדכי) וכן נוהגין) (מהרי"ו סי' ו'):

**יג** על כל המתים יש לו לקרוע בפנים שלא בפני אדם לפיכך יש לו להכניס ידו בפנים וקורע בצינעא אבל על אביו [ואמו] אינו קורע אלא מבחוץ בפני כל אדם:

**יד** על כל המתים רצה קורע ביד רצה קורע בכלי על אביו ואמו ביד על כל המתים אם בא להחליף תוך ז' ימים מחליף ואינו קורע על אביו ואמו אם מחליף תוך ז' קורע כל הבגדים שהוא מחליף ואינו מאחה לעולם כמו בפעם הראשון. (על כל המתים יכול להחזיר קרעו לאחריו תוך שבעה אבל לא באביו ואמו) (רבינו ירוחם בשם הראב"ד):

**טו** על כל המתים שולל (פי' תופר תפירה בלתי שוה) לאחר ז' ומאחה לאחר שלשים יום (ואין חילוק אם פגע בהם הרגל או לא) (הגמ"יי בשם ראבי"ה) על אביו ואמו שולל לאחר ל' יום ואינו מאחה לעולם והאשה שוללת לאלתר מפני כבודה: הגה וכל זמן שאסור לשלול אפילו לחבר ראש הקריעה ע"י מחט אסור ויש מקומות שנהגו להחמיר אפי' על שאר מתים שלא לשלול תוך ל' ואז אפילו ראש הקריעה אסור לחבר ע"י מחט. (מהרי"ו סי' ו'):

**טז** על כל המתים אם רצה חולץ כתף על אביו ואמו חייב לחלוץ כתף והולך כך לפני המטה עד שיקבר ואם הבן אדם גדול ואין כבודו שילך חלוץ כתף אין צריך לחלוץ:

יז נשיא דומה לאב לחליצת כתף ולקרוע מבחוץ ולאחוי כל הקורעים על חכם שמת כיון שהחזירו פניהם מאחורי המטה שוללין ומאחין למחר וחכם שבאה שמועתו שולל בו ביום ומאחה למחר ועל נשיא ועל רבו מובהק שולל למחר ואינו מאחה לעולם על חכם חולץ מימין ועל אב ב"ד משמאל ועל נשיא מכאן ומכאן ועל אביו ואמו ועל רבו מובהק רצה מכאן רצה מכאן ואם רצה חולץ שתיהן. (וי"א דעכשיו בזמן הזה לא נהגו לחלוץ כתף כלל (כל בו בשם ר"י) וכן נוהגין האידנא):

יח על כל המתים אם לא שמע אלא לאחר ל' יום אינו קורע ומי שאין לו חלוק ונזדמן לו תוך שבעה קורע אחר ז' אינו קורע על אביו ועל אמו קורע והולך לעולם (כל בגדיו) (מהרי"ו סי' י"ג):

יט כשם שאסו' לאחות קרע שאינו מתאחה כך אסור להפוך צד עליון של בגד למטה ולאחותו ואפי' הלוקח אותו אסור לאחותו לפיכך אם בא למכרו צריך להודיעו ואם מכרו לו סתם ולא הודיעו אסור לאחותו עד שידע שאינו מהקרעים שאינם מתאחים ואסור למכרו לעובד כוכבים:

כ הקורע מתוך המלל ומתוך השלל ומתוך הליקוט ומתוך הסולמות לא יצא אבל מתוך איחוי אלכסנדרי דהיינו תפירה שהיא שוה למעלה ובולטת מלמטה יצא:

כא קרע על המת ומת לו מת אחר תוך ז' קורע קרע אחר לאחר ז' מוסיף על קרע הראשון כל שהוא מת לו מת שלישי אחר ז' של שני מוסיף עליו כל שהוא וכן מוסיף והולך עד טבורו הגיע לטבור מרחיק ג' אצבעות וקורע נתמלא לפניו מחזירו לאחוריו נתמלא מלמעלה הופכו למטה נתמלא מכאן ומכאן נעשה כמי שאין לו חלוק שאינו קורע:

כב אמרו לו מת אביו וקרע ואחר ז' מת בנו והוסיף מתאחה התחתון ולא העליון אמרו לו מת בנו וקרע ואחר ז' מת אביו אינו מוסיף אלא קורע קריעה אחרת שאין אביו ואמו בתוספת:

כג מי שמתו לו שני מתים כא' או שבאה לו שמועה משנים כאחד קורע קריעה אחת על שניהם קרע ואח"כ מת לו מת אחר (תוך שבעה) (טור) קורע קרע בפני עצמו בין באותו קרע עצמו שמוסיף בו וקורע עוד טפח או מרחיק ג' אצבעות וקורע טפח לאחר ז' מוסיף על קרע ראשון כל שהוא מת אביו או אמו ואחד משאר קרוביו קורע תחלה על אביו או על אמו עד לבו ומרחיק שלשה אצבעות וקורע טפח על המת האחר מת אביו וקרע ואחר ז' מת א' מהקרובים מוסיף על קרע הראשון ותחתון מתאחה ועליון אינו מתאחה מת א' מהקרובים וקרע ואח"כ מת אביו או אמו בין בתוך ז' בין לאחר ז' מרחיק ג' אצבעות

וקורע מן הצד בשפת הבגד שהרי צריך להבדיל קמי שפה וקורע עד שמגיע ללבו מתו אביו ואמו כא' קורע קרע אחד על שניהם:

כד אמרו לו מת אביו וקרע ואח"כ נמצא שהוא בנו יצא ידי קריעה והוא שנודע לו תוך כדי דיבור ואם לא נודע לו עד אחר כדי דיבור לא יצא אבל אם אמרו לו מת לך מת וכסבור אביו הוא וקרע ואח"כ נמצא שהוא בנו יצא אפי' לא נודע לו עד אחר כדי דיבור:

כה היה לו חולה ונתעלף וקרע עליו ואח"כ מת אם מת תוך כדי דיבור של קריעה אין צריך קריעה אחרת ואם לאו צריך קריעה אחרת:

כו אמרו לו מת אביו וקרע ונהג קצת ימי אבלות ואח"כ אמרו לו לא מת והפסיק וחזרו ואמרו לו בפעם הראשון מת כמו שאמרו הראשונים יצא ידי קריעה:

כז קטן שמת לו מת מקרעין לו:

כח הקורע בשבת על מתו אע"פ שחלל שבת יצא ידי קריעה:

כט הקורע בחלוק גזול לא יצא ידי קריעה:

ל קטן דלא קים לן ביה שכלו לו חדשיו שמת בתוך ל' או אפילו ביום שלשים אין קורעין עליו:

לא אין קורעין ביום טוב אפי' בי"ט שני של גליות אפי' קרובים של מת אבל בחול המועד קורעין על כל אחד כפי מה שהוא אם עומד בשעת יציאת נשמה או אם הוא אדם כשר או חכם על כל אחד כדינו שנתבאר: הגה וי"א דנוהגין שאין לקרוע בחול המועד רק על אביו ואמו ועל שאר מתים קורעין לאחר המועד (ת"ה סי' רפ"ח) ובמקום שאין מנהג יש לקרוע על כולם:

לב שמע ברגל שמועה קרובה קורע ואפילו אם אחר הרגל תהיה רחוקה:

לג ההולך בבגד קרוע לפני המת שמראה עצמו שקרע ולא קרע ה"ז גוזל את החיים ואת המתים:

לד האומר לחבירו השאילני חלוקך שאבקר את אבא שהוא חולה והלך ומצאו שמת קורעו ומאחהו ומחזיר לו חלוקו ומשלם לו דמי קרעו ואם לא הודיעו ה"ז לא יגע בו:

לה המשאיל לחבירו חלוק לילך בו לבית האבל אינו רשאי ליטול ממנו עד שיעברו ימי האבל: (ובחושן המשפט סי' שמ"א סעיף ב' לא פסק כן) :

לו קורעין על שמועות רעות כגון שנקבצו רוב הצבור למלחמה ושמעו שנגפו לפני אויביהם אפי' לא נהרגו אלא המיעוט מהם (וה"ה אם הלכו בשבי) (נ"י פא"מ):

לז השומע ברכת השם ואפי' ברכת הכינוי (רמב"ם פ"ב מהלכות עבודת כוכבים ד"י) ואפי' אמרו בלשון לעז הוי ככינוי (נ"י פ' ד' מיתות) חייב לקרוע והוא שישמענה מישראל (וי"א דבזמן הזה מומר דינו כעובד כוכבים) (ג"ז שם) ואפי' השומע מהעדים היאך בירך פלוני חייב לקרוע והעדים אינם צריכים לקרוע פעם אחרת הרואה ס"ת שנשרף או תפילין או אפי'

מגילה אחת מהנביאים או מהכתובים קורע שתי קריעות ודוקא ששורפין אותו בזרוע וכמעשה שהיה:

**לח** הרואה ערי יהודה בחורבנן או ירושלים או בהמ"ק חייב לקרוע (וע' בא"ח סי' תקס"א):

**לט** כל אלו הקרעים רשאי למוללן לשללן ללקטן לעשותן כמין סולמות למחרתו אבל אין מתאחין לעולם:

## סימן שמא

**מי שמתו מוטל לפניו בשבת או בי"ט ודיני האונן. ובו ו' סעיפים:**

**א** מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו קודם קבורה אוכל בבית אחר אין לו בית אחר אוכל בבית חבירו אין בית לחבירו עושה לו מחיצה ואוכל ואפילו מחיצה של סדין סגי אם תקע שולי הסדין בענין שאינו ניטל ברוח ואם אין לו דבר לעשות מחיצה מחזיר פניו ואוכל ובין כך ובין כך ואפילו הוא בעיר אחרת אינו מיסב ואוכל ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ואינו מברך ברכת המוציא ולא ברכת המזון ואין מברכים עליו ולא מזמנין עליו אפילו אם אוכל עם אחרים שמברכים לא יענה אחריהם אמן ופטור מכל מצות האמורות בתורה ואפי' אם אינו צריך לעסוק בצרכי המת כגון שיש לו אחרים שעוסקים בשבילו וי"א שאפילו אם ירצה להחמיר על עצמו לברך או לענות אמן אחר המברכין אינו רשאי (ועיין בא"ח סי' ע"א) ובשבת ויו"ט אוכל בשר ושותה יין (אם ירצה) (רבינו יונה פ' מי שמתו) ומברך וחייב בכל המצות חוץ מבתשמיש המטה שאסור בו (ומותר לילך לבית הכנסת בשבת ואף בחול אין בו איסור רק מאחר שאסור להתפלל מה יעשה שם) (כל בו) ואם צריך להחשיך על התחום כדי לעסוק בצרכי המת חל עליו אנינות ליאסר בכולן משעה שמתחיל ללכת כדי להחשיך על התחום ואם רוצה לקברו ביו"ט ראשון ע"י עממין אסור בכולן וכ"ש בי"ט שני שהוא בעצמו יכול לקברו שחלו עליו כל דיני אנינות: (י"א דתלמיד על רבו מובהק אסור לאכול בשר ויין כל זמן שמוטל לפניהם) (הגהות אשירי פ' א"מ) :

**ב** מי שמת לו מת בשבת יאכל במוצאי שבת בלא הבדלה ולא יתפלל ולא בבוקר קודם קבורה ולאחר קבורה יתפלל תפלת שחרית אם לא עבר זמנה אבל תפלת הערב לא יתפלל שכבר עבר זמנה ולא דמי לשכח ולא התפלל ערבית שמתפלל שחרית שתים כיון שבלילה לא היה חייב להתפלל ולענין ההבדלה יבדיל אחר שיקבר המת: (מהר"מ ומרדכי והג"מ):

**ג** מקום שנוהגים שכתפים מיוחדים להוציא המת ולאחר שנתעסקו הקרובים בצרכי הקבורה ימסרוהו להם והם יקברוהו משמסרוהו להם מותרים הקרובים בבשר ויין אפי'

קודם שהוציאוהו מהבית ששוב אינו מוטל עליהם: הגה מקום שנושאין המת מעיר לעיר אם מקום קרוב הוא הוי כאלו מוטל לפניו אבל אם הוא מקום רחוק כגון מהלך שני ימים מותר עד שיבאו לעיר קבורתו (רבינו יונה פ' מי שמתו):

ד מי שמת בתפיסה ולא ניתן לקבורה לא חל על הקרובים אנינות וגם אבילות לא חל עליהם כיון שלא נתייאשו מלקברו וכן אם קרובי המת בתפיסה אין אנינות חל עליהם וכן מי שנהרג בדרך או גררתו חיה או שטפו נהר ולא נתייאשו מלקברו אין על הקרובים לא דין אנינות ולא דין אבילות ומונים לו שבעה ושלשים מיום שנתייאשו מלקברו:

ה כל זמן שלא נקבר המת אינו חולץ מנעל וסנדל ואינו חייב בעטיפת הראש וכפיית המטה אבל אסור לישב או לישן על גבי מטה אפי' כפויה: הגה וכל שכן שאסור בתשמיש המטה (טור בשם הרמב"ן ובשם התוספות ובמרדכי פ"ק דכתובות בשם י"א) וי"א דאסור ברחיצה וסיכה ושמחה ושאלת שלום ותספורת ובמלאכה (טור) אבל מותר לצאת מפתח ביתו (הגהות מיימוני פ"ד בשם סמ"ק):

ו המשמר את המת אפילו שאינו מתו פטור מקריאת שמע ומכל מצות האמורות בתורה היו שנים זה משמר וזה קורא:

## סימן שמב

**מי שהכין צרכי חופתו ומת לו מת שחייב עליו אבילות. ובו סעיף אחד:**

מי שהכין כל צרכי חופתו שאפה פתו וטבח טבחו ומזג יינו ומת אביו של חתן והוא במקום שאינו מצוי למכור ואם תדחה החופה יפסיד מה שהכין או שמתה אמה של כלה ואיכא תמרוקי נשים וקישוטין שאינן מתקיימים (מאחר שאין להם מי שיטריח בעבורם בפעם אחרת) (כך משמע בגמרא) מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובועל בעילת מצוה ופורש וכיון שחלה עליו החופה הויא לדידיה כרגל ונוהג שבעת ימי המשתה ואח"כ נוהג שבעת ימי אבילות וכל שבעת ימי המשתה נוהג בהם דברים שבצינעא ואסור בתשמיש המטה הלכך כל ז' ימי המשתה וז' ימי האבל הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים: הגה יש אומרים שאסורה ליחד עמו ביום כמו בלילה ואין צריך להיות להם שתי שמירות רק הוא בין האנשים או היא בין הנשים (טור בשם הרא"ש) ואם אינן ישנים בחדר אחד אין צריכין שימור כלל (כ"כ הרשב"א בכלה שפירסה וכו') וי"א דבלילה צריך שתי שמירות וביום מותר להתייחד עמה (טור בשם הראב"ד) והמנהג ליקח קטן אצל החתן וקטנה אצל הכלה ואין מתייחדין בלא קטן או קטנה : ולענין שלשים אינו מונה אלא מז' ימי אבילות ואילך וכל ז' ימי החופה מותר בגיהוץ ותספורת ואם אין לו פסידא כגון במקום שמצוי למכור מה שהכין או אפילו אית ליה פסידא ומתה אמו של חתן או אביה של כלה או אחד משאר

קרוביהם שנשאר מי שיכין להם לפעם אחרת לא התירו לדחות האבילות אלא קובר אותו מיד ונוהג שבעת ימי אבילות ואחר כך מכניסין את החתן ואת הכלה לחופה מיד ונוהג שבעת ימי המשתה:

## סימן שמג

**מצות הלויית המת. ובו ב' סעיפים:**

א מת בעיר כל בני העיר אסורין במלאכה שכל הרואה מת ואינו מלווהו עד שיהא לו כל צרכו בר נידוי הוא ואם יש חבורות בעיר שכל אחת מתעסקת במתים ביומה מותר ביום שאינה יומה בד"א שלא בשעת הוצאתו אבל בשעת הוצאתו הכל בטלים כדלקמן:

ב בכפר קטן אין שואלין שלום זה לזה כשהמת בעיר: הגה וכל שכן שאין שואלים בשלום כשיש מת על בית הקברות (כתבי מהר"ר אסרלין סימן כ"ה בשם ספר חסידים) אבל כשאין מת שם שואלין ברחוק ארבע אמות מן הקבר (בתוס' דאלפס פרק ג' דמ"ק והכל בו בשם הר"מ):

## סימן שמד

**חיוב ההספד וגודל שכרו וכיצד ועל מי מספידין. ובו כ' סעיפים:**

א מצוה גדולה להספיד על המת כראוי ומצותו שירים קולו לומר עליו דברים המשברים את הלב כדי להרבות בכיה ולהזכיר שבחו ואסור להפליג בשבחו יותר מדאי אלא מזכירין מדות טובות שבו ומוסיפין בהם קצת רק שלא יפליג ואם לא היו בו מדות טובות כלל לא יזכיר עליו וחכם וחסיד מזכירין להם חכמתם וחסידותם וכל המזכיר על מי שלא היה בו כלל או שמוסיף להפליג יותר מדאי על מה שהיה בו גורם רעה לעצמו ולמת:

ב כשם שמספידין על האנשים כך מספידין על הנשים כראוי להן. (ונספדות בין האנשים וחכמים) (טור):

ג במקום שרגילין להשכיר מקוננות להספיד חייב להשכיר מקוננות להספיד על אשתו ואם לא רצה בא אביה ומשכיר ומוציא ממנו בעל כרחו:

ד קטן בן כמה שנים יהיה כשמספידין עליו עניים בני חמשה עשירים בני ששה בני זקנים כבני עניים אבל צדוק הדין וקדיש אומרים על תינוק משעברו עליו שלשים יום:

הגה ואין נוהגים כן אלא עד שיהיה בן י"ב חדש שיוצא במטה כדלקמן סימן שנ"ג סעיף ה':

ה בני עשירים ובני חכמים מוסיפין קצת על שבח מעשיהם:

ו תינוק שיודע לישא וליתן מספידין אותו במעשה עצמו ואם אין לו מעשים מספידין אותו במעשה אבותיו ואם אין להם מעשים מספידין להם במעשה קרוביו:

ז הכלה מספידין אותה בין במעשה אביה בין במעשה בעלה:

ח המחותך והמסורס והנפלים ובן ח' וכן בן ט' מת והעובד כוכבים והעבדים אין מתעסקין להספד וללוות:

ט יורשים שאינן רוצים לפרוע שכר הספדן מוציאין מהם בעל כרחם:

י מי שצוה שלא יספדוהו שומעין לו. (אבל אם צוה שלא לנהוג עליו ז' וגזירת שלשים אין שומעין לו) (מהרי"ו סימן ד'):

יא איסור תלישת שיער וכן שריטה על מת בסימן ק"פ:

יב העם העוסקים בהספד כל זמן שהמת מוטל לפניהם נשמטים אחד אחד וקורין את שמע ומתפללין אין המת מוטל לפניהם הם יושבים וקורין והאונן יושב ודומם הם עומדים ומתפללין והוא מצדיק עליו את הדין ואומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתגדור פרצותינו ופרצות עמך בית ישראל:

יג לאחר קבורה מפסיקין ההספד בין לקריאת שמע בין לתפלה. (ועיין באורח חיים סימן ע"ב):

יד אין עושין שני הספדין בעיר אחת אלא א"כ יש שם רוב עם ליחלק לשנים ויהיה בכל הספד עם כדי צרכו:

טו אין עושים שני הספדים בעיר אחת אלא אם כן יש כדי לספר שבחיו של זה ושבחיו של זה:

טז אין אומרים בפני המת אלא דברים של מת כגון צרכי קבורתו והספד אבל שאר כל דבר אסור והני מילי בדברי תורה אבל במילי דעלמא לית לן בה:

יז מותר לומר פסוקים ודרשה לכבוד המת בתוך ארבע אמותיו או בבית הקברות (מהרא"י בביאור מא"ח לדעת רמ"ה):

יח חכם שמת בית מדרשו בטל שסופדין אותו כל שבעה אבל שאר מדרשות עוסקין בתורה אפי' בשעת הספד ואחר ההספד אין תלמידיו מתקבצים בבית מדרשו אלא מתחברים שנים שנים ולומדים בבתיהם. אב בית דין שמת כל מדרשות שבעיר בטלין והרגילין להתפלל בב"ה משנים מקומם. נשיא שמת כל בתי מדרשות שבכל מקום שמספידין אותו בטלים ואחר ההספד אין נכנסים לבית המדרש אלא מתחברי' שנים שנים ולומדין בבתיה' וכל בני העיר מתפללים בבית האבל בין בחול בין בשבת חוץ מקריאת התורה בשבת ושני וחמישי שקורין בב"ה ולא [יטיילו] בשוק אלא יושבים משפחות משפחות ודוים כל היום:

יט מספידין תלמידי חכמי' ונשותיהם בב"ה ובבית המדרש אבל לא שאר העם:

כ חכם ואלוף וגאון מכניסין אותו לבית המדרש ומניחין המטה במקום שהיה דורש וסופדין אותו שם וכשמוציאים המטה סופדים אותו עד בית הקברות וביום הז' עולים לבית הקברות ומבקרין אותו וכן ביום שלשים ותכלית י"ב חדש מבקרין ומשכיבין אותו:

## סימן שמה

**דין המאבד עצמו לדעת ומנודה והרוגי ב"ד והפורשין מן הצבור. ובו ח' סעיפים:**

א המאבד עצמו לדעת אין מתעסקים עמו לכל דבר ואין מתאבלין עליו ואין מספידין אותו ולא קורעין ולא חולצין אבל עומדין עליו בשורה ואומרים עליו ברכת אבלים וכל דבר שהוא כבוד לחיים:

ב איזהו מאבד עצמו לדעת כגון שאמר הרי הוא עולה לראש הגג וראוהו שעלה מיד דרך כעס או שהיה מיצר ונפל ומת הרי זה בחזקת שאיבד עצמו לדעת אבל אם ראוהו חנוק ותלוי באילן או הרוג ומושלך על גבי סייפו הרי הוא בחזקת כל המתים ומתעסקים עמו ואין מונעין ממנו דבר: הגה מי שגנב וגזל ועל ידי זה נהרג בדין מלכות מתאבלים עליו אם אין בו סכנה מפני אימת המלכות ולא מקרי מאבד לדעת (מהרי"ו סימן קי"ד) :

ג קטן המאבד עצמו לדעת חשוב כשלא לדעת וכן גדול המאבד עצמו לדעת והוא אנוס כשאול המלך אין מונעין ממנו כל דבר:

ד מנודה שמת דינו כמאבד עצמו לדעת אין קורעין ולא חולצין ולא מספידין עליו ומניחין אבן על ארונו והני מילי באפקירותא כשעובר על ד"ת אבל בממונא כיון שמת פטור מגזירתם ואין מניחין אבן על ארונו ומספידין אותו כראוי:

ה כל הפורשים מדרכי צבור והם האנשים שפרקו עול המצות מעל צוארם ואין נכללים בכלל ישראל בעשייתם ובכבוד המועדות וישיבת בתי כנסיות ובתי מדרשות אלא הרי הם כבני חורין לעצמן כשאר האומות וכן המומרים והמוסרים כל אלו אין אוננים ואין מתאבלים עליהם אלא אחיהם ושאר קרוביהם לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ואוכלים ושותים ושמחים: הגה הפורש מן הצבור ולא רצה לשאת עמהם במסים וארנוניות מתאבלים עליו (תשו' רשב"א סי' תשס"ג) אבל אין שאר בני העיר צריכים לבטל ממלאכתן בשבילו לעסוק עמו (כן משמע בנ"י סוף מ"ק):

ו קטן בן שנה או שנתיים שהמיר עם אמו ומת אין מתאבלין עליו. (ועיין לעיל סימן ש"מ סעיף ה'):

ז מי שנפל בים או טבע בנהר או אכלתו חיה אין מונעין ממנו דבר:

ח ארון העובר ממקום למקום אם שלדו (פירוש השדרה וצלעותיה) קיימת עומדין עליו בשורה ואומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים אם יש אבלים שמתאבלין עליו ואם

אין שלדו קיימת אין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים:

## סימן שמו

**מי שקרובו צלוב בעיר לא ידור בה. ובו סעיף אחד:**

מי שהיה בעלה עמה צלוב בעיר או שאשתו עמו צלובה בעיר או אביו ואמו ועדיין לא כלה הבשר כולו לא ישהה בתוכה אא"כ היתה גדולה כאנטוכיא שאין אלו מכירין את אלו ולא ישהה בצד זה אלא בצד זה:

## סימן שמז

**שלא לעורר על מתו שלשים יום לפני הרגל. ובו ג' סעיפים:**

א מי שמת לו מת לפני שלשים יום הסמוכים לרגל לא יספדנו משיכנסו שלשים יום הסמוכים לרגל ואפי' יש לו הספד בלא זה כגון שמת לו מת בתוך שלשים שמותר לספדו ואפילו מת ערב הרגל אסור להספיד עמו על המת שמת לו לפני שלשים יום קודם המועד:

ב מי שבאה לו שמועה בתוך שלשים יום קודם הרגל נראה לי שמותר לספדו אף על פי שהיא רחוקה:

ג מה שאנו נוהגין בתשלום השנה לקונן ולהזכיר נשמות נראה לי שאינו בכלל זה ומותר לעשותו סמוך לרגל:

## סימן שמח

**דין שרפה על המת והאומר אל תקברוני. ובו ג' סעיפים:**

א שורפין על המלכים (או על הנשיאים) (טור בשם תוספתא) מטתן וכלי תשמישן אבל על ההדיוטות אסור:

ב האומר אל תקברוהו מנכסיו אין שומעין לו אלא מוציאין מיורשיו כל צרכי קבורתו בעל כרחו וכן כל מה שרגילין לעשות לבני משפחתו ואפילו האבן שנותנין על הקבר והוא שירשו ממון מאביהם:

ג אפילו מי שאין לו ממון שצוה ואמר אל תקברוהו אין שומעין לו:

## סימן שמט

**איסור הנאה במת ובתכריכיו. ובו ד' סעיפים:**

א מת בין עובד כוכבים בין ישראל תכריכיו אסורים בהנאה ודוקא שהזמינם לצרכו ונתנם עליו אבל בהזמנה לבד אפילו עשאם לצרכו לאחר שמת לא נאסרו דהזמנה לאו מלתא וכן אם נתנם עליו ולא הזמינם לכך בתחילה עדיין לא נאסרו:

ב נויי המת המחוברים בגופו כגון פאה נכרית וכיוצא בה אסורים כמו המת עצמו (ודוקא כשהם קשורים בשערות גופן אבל אינן קשורים מותר (כך משמע מפרש"י פ"ק דערכין) ולכן מותר ליטול טבעות שבידם של מתים וכיוצא בזה) במה דברים אמורים בסתם אבל אם צוה שיתנו נוי גופו המחוברים בו לבנו או לבתו או לצורך דבר אחר מותרים אבל שערו ממש אפילו אם צוה עליו אסור בהנאה: הגה אשה שיוצאת ליהרג נהנין בשערה אף על פי שנגמר דינה אין שערותיה נאסרים עד שתקטל (טור):

ג אם היו אביו ואמו מזרקים עליו כלים מצוה לאחרים להצילן אם לא נגעו במטה הנקברת עמו: הגה ואם הצילן חייב בשמירתן ואם החזירן לאביו ולאמו וחזרו וזרקום ונאסרו חייב המחזיר לשלם דהוי כזרקן למקום גדודי חיות ולסטים (במרדכי פרק המוכר את הספינה תשובת מהר"מ) : אבל אם נגעו בה אסורים אם הם של אותו שזרקן עליו והוא שיזרקם על דעת שיקברם עמו (טור בשם רא"ש והוא סוף מ"ק): הגה הדף שטיהרו עליו וכל הכלים שמוליכין המת עליהם לקבורה לא נאסרו דהרי לא נתנם שם ע"מ לקבור עמו (תשובת מהרי"ל סימן נ"ה וכך משמע מדברי הרא"ש שהביא הטור):

ד כל המרבה כלים על המת הרי זה עובר משום בל תשחית:

## סימן שנ

**דברים העשויים למת ואין בו משום דרכי האמורי. ובו סעיף אחד:**

אם רצו מתירין שערות לכלות ומגלים פני חתנים ונותנין דיו וקולמוס בצדו ותולין מפתחו של מת ופנקסו בארונו משום עגמת נפש ועושים חופות לחתנים וכלות ותולין בהם דברים שלא הביאו אוכל נפש אבל דברים שהביאו אוכל נפש אסור מפני שהם נאסרים בהנאה:

## סימן שנא

**דין כלאים וציצית למת. ובו ב' סעיפים:**

א תכריכי המת מותר לעשותן מכלאים:

ב אין קוברין את המת אלא בטלית שיש בו ציצית: הגה וי"א דאין צריך ציצית (טור בשם י"א) ונהגו לקברו בציצית אך שפוסלין תחילה הציצית או כורכין אחד מן הכנפות:

## סימן שנב

**באיזו בגדים קוברין ואין האיש מלביש את האשה. ובו ד' סעיפים:**

א אין קוברין המת בתכריכים יקרים אפילו לנשיא שבישראל:

ב נהגו לקבור בבגדים לבנים:

ג האיש אינו כורך ומקשר האשה אבל האשה כורכת ומקשרת האיש:

ד מעצימין עיניו של מת ואם נפתח פיו קושרין לחייו ופוקקין נקביו אחר שמדיחין אותו במיני בשמים וגוזזין שערו: הגה וצפרניו ומדיחים אותו היטב בכל מקום שיהא נקי מכל טומאה (בנימין זאב) וטחין ראשו בביצים טרופים בקליפתן שגלגל הוא שחוזר בעולם (כל בו):

## סימן שנג

**היאך מוציאין מת גדול או קטן ובאיזו מטה. ובו ז' סעיפים:**

א בראשונה היו מגלים פני עשירים ומכסים פני עניים מפני שמשחירים בשנת בצורת והיו עניים חיים מתביישים התקינו שיהיו מכסים פני הכל:

ב אין מניחין ספר תורה על מטתו של חכם:

ג כבודו של חכם להוציאו דרך הפתח ולא לשלשלו דרך גגות ובמטה ראשונה ולא לשנותו ממטה למטה:

ד תינוק בן ל' יום מוציאים אותו בחיק לבית הקברות ולא בארון ונקבר באשה אחת ושני אנשים אבל לא באיש אחד ושתי נשים משום יחוד ואין עומדים עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים ואפי' אי קים לן שכלו לו חדשיו:

ה בן ל' יום גמורות יוצא בגלוסקמא (פי' ארון ויישם בארון ת"י ושוון יתיה בגלוסקמא. נ"י) הניטלת באגפיים (פי' נסר רחב ופי' אגפיים זרועות) ועומדין עליו בשורה ואומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלי בן י"ב חדש יוצא במטה וכל היוצא במטה רבים מצהיבים עליו ושאינו יוצא במט' אין רבים מצהיבין עליו וכל הניכר לרבים רבים מתעסקים בו וכל שאינו ניכר לרבים אין רבים חייבים להתעסק בו:

ו תינוק שמת קודם שנימול מוהלין אותו על קברו בלא ברכה וקורין לו שם:

ז אין מוציאין מת במטה אלא אם כן היה ראשו ורובו קיים:

## סימן שנד

**עיר שיש בה שני מתים איזה קודם. ובו סעיף אחד:**

עיר שיש בה שני מתים מוציאין את הראשון ואח"כ מוציאין השני ואם היו מלינים הראשון מוציאין השני חכם ות"ח מוציאין החכם ת"ח ועם הארץ מוציאין ת"ח איש ואשה מוציאין האשה מפני שקרובה לבי' הניוול הוציאו הראשון וקברוהו אין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים עד שיוציאו השני הוציאו השני וקברוהו באים ועומדים בשורה מנחמים ופוטרים את הרבים ואין מנחמים שני אבלים כאחד אלא אם כן היה כבודם שוה וקילוסן שוה:

## סימן שנה

**דברים שמשנים באשה יותר מבאיש. ובו סעיף אחד:**

אין מניחין מטה של אשה ברחוב מפני הכבוד (ואין עולין בחבר עיר על האשה) (טור):

## סימן שנו

**גבו לצורך המת והותירו. ובו סעיף אחד:**

מת שלא היה לו צרכי קבורה וגבו לו והותירו אם כשגבו יחדו לצרכי זה המת ינתנו ליורשיו ואם לאו יעשו מהם צרכי מתים אחרים:

## סימן שנז

**איסור הלנת המת ומתי מותר להלינו. ובו ב' סעיפים:**

א אסור להלין המת אלא אם כן הלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכין או מקוננות או כדי שיבאו קרובים או להשמיע עיירות:

ב כל המתים הממהר להוציא מטתו הרי זה משובח אבל על אביו ועל אמו ה"ז מגונה אא"כ היה ערב שבת או ערב יו"ט או שהיו גשמים מזלפים על מטתו:

## סימן שנח

**נושאי המטה פטורים מקריאת שמע ומתפלה. ובו ג' סעיפים:**

א נושאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהן בין אותם שהם לפני המטה בין אותם של אחריה מאחר שלמטה צורך בהם פטורים (מקריאת שמע) ושאר המלוין את המת שאין למטה צורך בהם חייבים (ועיין בא"ח סימן ע"ב):

ב אין מוציאין את המת סמוך לק"ש כל שאין שהות להוציאו לקברו קודם שיגיע זמן קריאת שמע ואם התחילו להוציאו אין מפסיקין כדי לקרות: הגה ויש להמתין מלקברו עד

שיוכלו לשער שכבר התפללו רוב הקהל ואין חילוק בזה בין ק"ש של שחרית לק"ש של ערבית ויש מקילין בשל ערבית הואיל וזמנה כל הלילה (מבואר בא"ח סימן ע"ב):

ג במקום שיש כתפים מיוחדים לשאת את המטה אסורי' בנעילת הסנדל שמא יפסיק סנדלו של אחד מהם ונמצא מתעכב מהמצוה: הגה יש מקומות שנהגו שהאבלים יוצאים ראשון מן הבית והקרובים והמטה אחריהם והרחוקים נותנין המת על המטה ולוקחים האבלים והקרובים המטה על כתפיהם ואחר כך שאר העם (כל בו) יש אומרים כשמגיעים עם המת לקברות מעמידים אותו כל ד' אמות קודם שנקבר (שם וב"ז) וכן נהגו האידנא להעמידו ב' ג' פעמים קודם שאומרים עליו צדוק הדין ובימים שאין אומרים צדוק הדין אין צריכים להעמיד אותו (מ"כ בשם מהרי"ל):

## סימן שנט

**מקום יציאת המת והאבלים. ובו ב' סעיפים:**

א מקום שנהגו לצאת נשים לפני המטה יוצאות מקום שנהגו לצאת לאחר המטה יוצאות ועכשיו נהגו שאין יוצאות אלא לאחר המטה ואין לשנות:

ב יש למנוע מלצאת נשים לבית הקברות אחר המטה:

## סימן שס

**מת וכלה ומילה איזה קודם. ובו סעיף אחד:**

אם פגעו מת וכלה זה בזה מעבירין המת מלפני הכלה וכן אם אין בעיר כדי לזה ולזה מקדימין ומכניסין הכלה לחופה ואחר כך קוברים המת אבל אחר שנכנסה לחופה ויש לפניו לנחם אבל ולשמח חתן תנחומי האבל קודם וכן הבראת האבל קודם למשתה של חתן במה דברים אמורים שיש בידו ספוק כדי שניהם אבל אם אין בידו כדי שניהם משתה החתן קודם. (חתן ואבל בב"ה יוצא החתן עם שושביניו תחילה ואחר כך האבל והמנחמים וכן הקרואים שלהם אוכלים עם החתן כשירצו ולא עם האבל) (ב"י בשם הגהות מיימוני פ"ד) . המת והמילה מילה קודמת ואם הוא מת מצוה מת מצוה קודם:

## סימן שסא

**הלוית המת ובטול ת"ת להלויתו. ובו ה' סעיפים:**

א מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת למאן דמתני לאחרים אין לו שיעור אפילו יש עמו כמה אלפים מתבטל בשבילו למאן דקרי ותני דהיינו שקרא ושנה ועדיין לא שנה לתלמידים אם יש ס' רבוא אין צריך להתבטל בשבילו למאן דלא קרי ותני כיון שיש לו מי שיתעסק עמו אין צריך להתבטל בשבילו והוא שיש שם עשרה (וי"א דעכשיו מן הסתם

מבטלין שאין לך אחד מישראל בזמן הזה שאינו במקרא או במשנה) (ב"י בשם הריטב"א פ"ב דכתובות שכ"כ בשם סמ"ג) ואשה י"א שדינה כמאן דקרי ותני וי"א שדינה כמאן דלא קרי ותני וכן נהגו באשה ותינוק לקולא ואין מבטלין ת"ת למת כשיש מי שיתעסק עמו כל צרכו אלא עוסק בתורה ואינו צריך לצאת ולראות אם יש עמו כל צרכו אם לאו אלא כיון שיש שם מי שיעשה מעשה תלמוד תורה שלו קודם ותינוקות של בית רבן אין מתבטלין כלל:

ב במה דברים אמורים שמבטלין תלמוד תורה ללוותו בשעת הוצאתו אבל כל זמן שמוטל לקברו אין מבטלין בשבילו ת"ת אלא אם יש חבורות בעיר שכל אחת מתעסקת יומה אותה שאינה יומה מותרת בין בלימוד בין בשאר מלאכות ובשעת הוצאה מבטלין מכל שאר מלאכות ובאים ללוותו אפילו אי לא קרי ותני דלא מפלגינן בין לא קרי ותני אלא בביטול ת"ת אבל בשאר מלאכות אפילו אי לא קרי ותני הכל בטלים ובאים ללוותו ואם אין חבורות בעיר כל בעלי מלאכות צריכים להתבטל ולהתעסק בו עד שיקבר אבל מתלמוד תורה אין צריכים להתבטל אלא בשעת הוצאתו כדאמרן:

ג הרואה את המת ואינו מלוהו עובר משום לועג לרש ובר נידוי הוא ולפחות ילוונו ד' אמות:

ד אפילו במקום שאינו צריך ללוות את המת צריך לעמוד מפניו:

ה ארון העובר ממקום למקום אם שלדו קיימת צריכין ללוותו כמו בשעת הוצאת המת:

## סימן שסב

**לקבור בקרקע ואם קוברין שני מתים יחד. ובו ו' סעיפים:**

א הנותן מתו בארון ולא קברו בקרקע עובר משום מלין את המת ואם נתנו בארון וקברו בקרקע אינו עובר עליו ומכל מקום יפה לקברו בקרקע ממש אפילו בח"ל:

ב נותנין המת על גביו ופניו למעלה כאדם שהוא ישן:

ג אין קוברין ב' מתים זה בצד זה אלא אם כן היה דופן הקבר מפסיק ביניהם ולא המת בצד עצמות ולא עצמות בצד המת אבל נקבר האיש עם בתו קטנה והאשה עם בנה קטן ועם בן בנה קטן זה הכלל כל שישן עמו בחייו נקבר עמו במותו:

ד אין נותנין ב' ארונות זה על זה ואם נתן כופין העליון שיפנה ואם יש ביניהם עפר ששה טפחים מותר:

ה אין קוברין רשע אצל צדיק אפילו רשע חמור אצל רשע קל וכן אין קוברין צדיק וכשר ובינוני אצל חסיד מופלג: (אבל קוברים בעל תשובה אצל צדיק גמור) (ב"ז):

ו שנים שהיו שונאים זה לזה אין לקברם יחד:

## סימן שסג

**איסור פנוי המת והעצמות ממקומן. ובו ז' סעיפים:**

א אין מפנין המת והעצמות לא מקבר מכובד לקבר מכובד ולא מקבר בזוי לקבר בזוי ולא מבזוי למכובד ואצ"ל ממכובד לבזוי ובתוך שלו אפילו ממכובד לבזוי מותר שערב לאדם שיהא נח אצל אבותיו וכן כדי לקברו בארץ ישראל מותר ואם נתנוהו שם על מנת לפנותו מותר בכל ענין ואם אינו משתמר בזה הקבר שיש לחוש שמא יוציאוהו עובדי כוכבים או שיכנסו בו מים או שהוא קבר הנמצא מצוה לפנותו (יש נוהגין לתת מעפר א"י בקבר) (א"ז) (ויש למנהג זה על מה שיסמוכו) (מדרש תנחומא פ' ויחי):

ב אין מוליכין מת מעיר שיש בה קברות לעיר (אחרת) אלא אם כן מחוצה לארץ לארץ: הגה או שמוליכין אותו למקום קברות אבותיו (כן משמע בא"ז) ואם צוה להוליכו ממקום למקום או שצוה לקברו בביתו ולא בבית הקברות שומעין לו (ג"ז שם) ומותר ליתן סיד עליו כדי לעכל הבשר מהר ולהוליכו למקום אשר צוה (רשב"א סימן שס"ט):

ג אין מלקטין עצמות לא מתוך הארון ולא מתוך הקבר לצד זה לקבור שם מת אחר או לצורך המקום:

ד מקום שנוהגין לקבור במהמורות (פי' בשוחות עמוקות מן במהמורות בל יקומו) בלא ארון עד שיתעכל הבשר ואחר כך מלקטין העצמות וקוברין אותן בארון מותר:

ה ארון שפינוהו אסור בהנאה אם הוא של אבן ושל חרס ישבר ושל עץ ישרף:

ו המוצא נסרים בבית הקברות לא יזיזם ממקומם:

ז אסור לפתוח הקבר אחר שנסתם הגולל אפילו אם עוררים היורשים לפתחו כדי לבדוק אם הביא שתי שערות:

## סימן שסד

**איסור הנאה של קבר והאבן והבנין. ובו ז' סעיפים:**

א קבר של בנין אסור בהנאה אבל קרקע עולם של קבר אינו נאסר: הגה וי"א דהקרקע שלקחו מן הקבר וחזרו ונתנו עליו דהוי תלוש ולבסוף חברו אסור בהנאה (טור בשם הר"ר ישעיה) ויש אוסרים עוד לישב על האבן שנותנין על הקבר למצבה (גם זו בשמו וכ"כ הגהות אשיר"י בשם אור זרוע פ' אלו מגלחין) ויש חולקים ומתירין (טור בשם הרא"ש) הכלים שחופרין וקוברים בהם מותרים בהנאה ואין להשתמש בהן אלא מדעת הגבאי כמו בשאר צדקה (תשובת הרשב"א סימן צ"ז) : והא דקבר של בנין אסור לעולם דוקא שבנאו לשם מת ונתנו בו אפי' על דעת לפנותו ואפילו לא נתן בו אלא נפל אבל אם בנאו לשמו ולא נתנו בו מותר וכן אם נתנו בו אדעתא לפנותו ולא

הזמינו מתחלה מותר לאחר שפינהו אבל אם נתנו בו על דעת להיות בו עולמית אסור אפי' לאחר שפינהו אפי' לא בנאו לשמו ואם לא בנאו לשמו ונתנוהו בתוכו והוסיף בו דימוס (פירוש נדבך והוא שורת בנין החומה) לשמו כולו אסור אפילו לאחר שפינהו ואפילו שקברו שם על דעת לפנותו ואם מכיר הדימוס שהוסיף לשמו מסירו והוא לבדו אסור ושאר הקבר מותר:

ב קבר הנמצא מותר לפנותו פינהו מקומו טהור ומותר בהנאה קבר הידוע אסור לפנותו פינהו מקומו טמא ואסור בהנאה והרמב"ם גורס קבר הנמצא מותר לפנותו פינהו מקומו טמא ואסור בהנאה קבר הידוע אסור לפנותו פינהו מקומו טהור ומותר בהנאה:

ג מת מצוה שמצאו אדם בשדה וקברו שם אפילו שלא מדעת בעל השדה אסור לפנותו שמת מצוה קונה מקומו וכל המוצאו צריך לקברו במקום שמצאו ואם מצאו על המצר שצריך לפנותו משם מפני הרבים שלא יאהילו עליו אם מצאו בין שדה בור (פיר' שאינה חרושה וזרועה) לשדה ניר (פירוש ניר נחרש ולא נזרע) מפנהו לשדה בור בין שדה ניר לשדה זרע מפנהו לשדה ניר בין שדה זרע לשדה אילן מפנהו לשדה זרע בין שדה אילן לשדה כרם מפנהו לשדה אילן ואם שתיהן שוות מפנהו לקרוב שבהם ואם שתיהן שוות בקירוב מפנהו לאיזהו מהם שירצה בד"א במצאו חוץ לתחום אבל אם מצאו בתוך התחום מביאו לבית הקברות ואינו נקרא מת מצוה אא"כ מצא ראשו ורובו:

ד אם מצאו ישראל הרוג יקברוהו כמו שמצאוהו בלא תכריכין ולא יחלצו בו אפילו מנעליו: הגה וכן עושין ליולדת שמתה או למי שנפל ומת (מהרי"ל סימן ס"ה) וי"א שמלבישין אותם למעלה מבגדיהם תכריכין (הגהמי"י בשם ר"י מדורא) ונהגו שאין עושין להם תכריכין כשאר מתים רק קוברין אותן בבגדיהם ולמעלה מהם סדין כשאר מתים:

ה קבר המזיק את הרבים כגון שהוא סמוך לדרך אפילו נקבר שם מדעת בעל השדה מותר לפנותו ומקומו טהור ואסור בהנאה אם קדם הקבר אבל אם קדם הדרך מקומו מותר בהנאה:

ו קבר שפינהו היכא דמותר בהנאה לא יעשנו בית התבן ולא בית העצים ולא בית האוצרות:

ז החוצב קבר לאביו וקברו במקום אחר לא יקבר בו הוא עולמית משום כבוד אביו אבל אחר מותר ליקבר בו:

## סימן שסה

**החופר קבר פטור מק"ש וכמה מרחיקין הקברות מהעיר. ובו ב' סעיפים:**

א החופר כוך למת פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה ואם הם שנים והגיע זמן ק"ש אחד עולה וקורא ק"ש ומתפלל וחוזר זה וחופר ועולה חבירו וקורא ק"ש ומתפלל ודוקא כוך דלא חפיר ליה אלא חד אבל אם היה מקום ששנים יכולים להתעסק בו כאחד פטורים:

ב מרחיקין הקברות מהעיר חמשים אמה:

## סימן שסו

**דין המוכר קבר ואשה שירשה קבר ממשפחתה. ובו ד' סעיפים:**

א המוכר קברו ודרך קברו מקום מעמדו ומקום הספדו באים בני המשפחה וקוברין אותו בעל כרחו של לוקח ומחזירין את דמיו:

ב אשה שירשה קבר ממשפחתה נקברת בתוכו היא אבל לא יוצאי ירכה אלא אם כן ראתה אותם בחייה:

ג אביה אומר תקבר אצלי ובעלה אומר תקבר אצלי תקבר אצל בעלה ויש גורסין תקבר אצל אביה ואם יש לה בנים ואומרת אצל בני קוברין אותה אצל בניה:

ד אביה אומר לא תקבר אצלי ובעלה אומר לא תקבר אצלי קוברים אותה אצל בעלה :

## סימן שסז

**קוברים מתי עכו"ם ושלא יהלך בבית הקברות בתפילין וציצית. ובו ו' סעיפים:**

א קוברים מתי עכו"ם ומנחמים אבליהם מפני דרכי שלום:

ב לא יהלך בבית הקברות או בתוך ד' אמות של מת ותפילין בראשו משום לועג לרש ואם הם מכוסים מותר:

ג לא יהלך בבית הקברות או בתוך ד' אמות של מת או של קבר וספר תורה בזרועו ויקרא בו או יתפלל והוא הדין על פה אסור לקרות אלא אם כן לכבוד המת כמו שנתבאר (וע"ל סימן שד"מ סעיף ט"ז):

ד מותר ליכנס לבית הקברות או לתוך ד' אמות של מת או של קבר והוא לבוש ציצית והוא שלא יהא נגרר על הקבר אבל אם נגרר אסור משום לועג לרש במה דברים אמורים בימיהם שהיו מטילים ציצית במלבוש שלובשים לצורך עצמן אבל האידנא שאין אנו לובשין אותו אלא לשם מצוה אסור אפי' אינם נגררים והני מילי כשהציציות מגולים אבל אם הם מכוסים מותר:

ה יש נוהגין לקשור שני ציציות שבשני כנפים זה עם זה כשנכנסים לבית הקברות ולא הועילו כלום בתקנתם (ועיין בא"ח סימן כ"ג):

יכיון שהרחיק ד' אמות קורא ומתפלל ואפילו רואה הקבר או בית הקברות ואם יש שם מחיצה מותר אחר המחיצה סמוך אפילו תוך ד' אמות לקבר:

## סימן שסח

**שלא לנהוג קלות ראש בבית הקברות. ובו ג' סעיפים:**

א בית הקברות אין נוהגין בהן קלות ראש (כגון לפנות שם (כל בו) או לאכול ולשתות שם ואין קורין ואין שונין שם (סמ"ג) ואין מחשבין שם חשבונות) (ב"י בשם רבינו ירוחם) ואין מרעין בהם בהמות ואין מוליכין בו אמת המים ולא יטייל בהם לקפנדריא (פי' למעבר מצד זה לצד זה) ולא ילקט מהם עשבים ואם ליקט (או) שצריך ללקטן לצורך בית הקברות שורפן במקומן: הגה וכן אין ליקח מקרקע עולם של קבר אף על גב דמותר בהנאה (כן משמע מהרא"ש והמרדכי) וכל זה אינו אלא משום כבוד המתים ולכן אם צריך אותו לרפואה שרי (ג"ז במרדכי) וכן מותר ליהנות מהעשבים שעל הקברות או פירות אילנות שעליהם לצורך הקברות כגון שהמושל עובד כוכבים מרעה בהמות על הקברים וא"א למחות בידו כי אם בהוצאה מרובה ואין יד הקהל משגת מוכרים דברים אלו כדי להציל הקברות מיד עובד כוכבים שזהו כבוד המתים (ת"ה סימן רפ"ד ומהרי"ו סימן נ') ואם אין דברים על הקברות למכור לצורך ההוצאה אם יד הקהל משגת ושבידם למחות בהוצאה מועטת צריכים למחות אם אין חשש בדבר שהמושל יתגרה בהם ע"י זה אבל בלאו הכי אין צריכין למחות (ג"ז שם):

ב אילנות שנוטעין בבית הקברות מותר ללקט פירותיהם מאחר שאינם על הקברות עצמם:

ג קבר חדש נמדד ונמכר ונחלק והישן אינו נמדד ולא נמכר ולא נחלק:

## סימן שסט

**על איזה טומאה הכהן מוזהר. ובו סעיף אחד:**

הכהן מוזהר שלא ליטמא במת ולא לכל טומאות הפורשות ממנו ולא לגולל ולא לדופק ולא לאבר מן החי [שאין] בו כדי להעלות ארוכה אם היה מחובר ולא לאילן המיסך על הארץ וענפיו מובדלים זה מזה וטומאה תחת אחד מהם ואין ידוע תחת איזה או אבנים היוצאים מהגדר וטומאה תחת אחד מהם ואין ידוע תחת איזה וכן שדה שנחרש בו קבר ואין ידוע מקומו וכל ארץ העמים אסור לכהן ליטמא בהן: הגה יש אומרים דכהנים אסורים ליטמא לחרב שנטמא במת (כל בו בשם ספר יראים ותשו' רשב"א בשם רבותינו הצרפתים) ויש מקילין (תשובת רשב"א שם בשם הראב"ד ועיין בתוס' דנזיר באריכות) וכן נהגו להקל ואין נזהרין מזה:

## סימן שע

**מי הוא החשוב כמת אף על פי שעודנו חי. ובו סעיף אחד:**

מי שנשברה מפרקתו ורוב בשר עמה וכן מי שנקרע מגבו כדג אפילו עדיין הוא חי חשוב כמת ומטמא אבל גוסס ומי שנשחטו בו ב' סימנים או פצוע פצעים הרבה אינם מטמאין עד שתצא נפשם ומ"מ אסור ליכנס לבית שיש בו גוסס (ויש מתירין) (ר"ן סוף מ"ק ומרדכי פרק אלו מגלחין בשם בה"ג) (וטוב להחמיר):

## סימן שעא

**דין אהל היאך מביא הטומאה. ובו ו' סעיפים:**

א אסור לכהן ליכנס תחת אהל שהמת תחתיו אפי' הוא גדול הרבה ואפילו לבית אחר או לעליה אחרת הפתוחים לאותו בית בנקב שיש בו טפח על טפח ובית לאותו בית עד עולם ואם סתם הנקב מותר לו ליכנס לבית אחר שהסתימה חוצצת אפילו לא בטלו להיות שם עולמית והני מילי שסתם כל הנקב אבל אם לא סתם כל הנקב אלא מעטו מטפח אם נתנו להיות שם עולמית ממעט וחוצץ בפני הטומאה שלא תעבור ואם לאו אינו ממעט: הגה וכל דבר המקבל טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה (הגהת אלפסי פ' בני העיר ובהל' טומאה להרי"ף ורמב"ן ורא"ש ומרדכי ריש פ' לא יחפור) ולא מיקרי סתימה בחלון אא"כ יכול לעמוד בלא סמיכה (ג"ז שם):

ב ארובה שבין בית לעליה ואין בה פותח טפח וכזית מהמת למטה בבית כנגד הארובה הבית טהור והעליה טמאה:

ג שני חדרים פתוחים לבית ובכל אחת חצי זית מהמת ודלתותיהם נעולים הבית טמא והם טהורים ואם נפתחו גם הם טמאים:

ד חצר המוקפת זיזין ואכסדראות וטומאה באחד מהבתים אם כל פתחי הבתים והחלונות נעולים טומאה יוצאת לתחת הזיזין והאכסדראות. (והטעם משום דהואיל וסוף הטומאה לצאת דרך שם רואין כאלו יצאה ולכן יש מחמירין לכהנים לילך דרך שער העיר שסוף המת לצאת משם (פסקי מהרא"י סימן כ"ה וכל בו) ויש מתירין (שם הביא בשם י"א) והמקיל לא הפסיד במקום שלא נהגו להחמיר) ואם נפתח חלון או פתח מצד האחר ואותם של צד החצר כולם נעולים אין הטומאה יוצאת לתחת הזיזין ואם נפתח גם כן אחד מהם לצד הזיזין הטומאה יוצאת מהבית לתחת הזיזין וכן אם טומאה תחת הזיזין נכנסת מתחתיהן לבית לכן גגים הבולטים למעלה לחוץ על פתחי הבתים וטומאה באחד מהבתים כל הבתים שפתחיהם פתוחים טמאים: הגה ב' גגין שאינן נוגעין זה בזה אע"פ שאין ביניהם רק פחות מג' לא הוי חבור

לטומאה דלא אמרינן לבוד להחמיר (מהרי"ו בפסקיו) ואם היו זה למעלה מזה אע"פ שאינן נוגעין אמרינן חבוט רמי וכאילו נוגעים (נ"י בהלכות טומאה להרי"ף) הכהנים אינן יכולין לכוף לקרובי המת שיוציאו המת ממקומו כדי שהם יהיו רשאים ליכנס לביתם אם לא במקום שדרך להוציא כל המתים (תשובת מהרי"ל סימן ס"ה):

ה אסור לקרב בתוך ארבע אמות של מת או של קבר בד"א שאין הקבר מסויים במחיצות גבוהות י' טפחים אבל אם הוא מסויים במחיצות גבוהות עשרה טפחים או בחריץ עמוק י' טפחים אין צריך להרחיק ממנו אלא ד' טפחים (ומותר לכהן לעמוד אצל בית שיש בו מת ומותר ליגע בכתליו ובלבד שלא יהא שום דבר מאהיל עליו) (תשובת הרשב"א סימן קל"ו):

ו מת המונח בספינה אם היא קטנה שמתנדנדת כשדורכין בה אסור לכהן ליכנס בה:

## סימן שעב

**היתר טומאה במקום מצוה ודין קברי עובדי כוכבים. ובו ב' סעיפים:**

א אף על פי שהכהן אסור ליכנס לבית הפרס (פי' שדה שאבד בה קבר ושנחרש בה קבר ושיעורה מאה אמה) או לארץ העמים אם צריך לילך שם לישא אשה או ללמוד תורה ואין לו דרך אחרת יכול לעבור דרך שם אפילו אם מוצא ללמוד במקום אחר וכן אבל העובר דרך שם יכול לילך אחריו לנחמו וכן מטמא בטומאה של דבריהם לדון עם עובדי כוכבים ולערער עמהם מפני שהוא כמציל מידם וכן כל כיוצא בזה: הגה כהן ששוכב ערום והוא באהל עם המת ולא ידע אין להגיד לו אלא יקראו לו סתם שיצא כדי שילביש עצמו תחלה אבל אם כבר הגידו לו אסור להמתין עד שילביש עצמו ודוקא אם הוא באהל המת שהוא טומאה דאורייתא אבל אם הוא בבית הפרס או ארץ העמים שהיא טומאה דרבנן ילביש עצמו תחלה דגדול כבוד הבריות (ת"ה סימן רפ"ה) כמו שנתבאר לעיל סימן ש"ג לענין כלאים. כהן שהוא ישן ומת עמו באהל צריכין להקיצו ולהגיד לו כדי שיצא (תשובת מהרי"ל סימן ס"ט):

ב קברי עובדי כוכבים נכון ליזהר הכהן מלילך עליהם. (מהר"מ ותוס' פ' המקבל) (אע"פ שיש מקילין (רמב"ם והגמי"י בשם ס' יראים) ונכון להחמיר אבל קבר של מומר לעבודת כוכבי' מטמא כשל ישראל) (רשב"א סי' קצ"ד ורמ"ב):

## סימן שעג

**איזה כהן מוזהר על הטומאה ולאיזה מתים מטמא ועד מתי מטמא. ובו ט' סעיפים:**

א כשם שהכהן מוזהר שלא לטמאות כך מוזהרי' הגדולים על הקטנים (ודוקא לטמאותן בידים אבל אם הקטנים מטמאין מעצמן עיין בא"ח סימן שמ"ג אי צריך להפרישן) (הרשב"א סימן קכ"ח ומהרי"ו וטור בשם הרמב"ם כתב כאן דאין צריך):

ב אפי' בעל מום מוזהר מליטמא אבל חלל וכהנת מותרים ליטמא:

ג כל המתים האמורים בפרשה שכהן מטמא להם מצוה שיטמא להם ואם לא רצה מטמאים אותו בעל כרחו אחד האיש ואחד האשה:

ד אלו הם הקרובים שמיטמא להם אשתו נשואה שהיא כשרה אבל פסולה או גרושה או ארוסה לא אונן ולא מיטמא לה וכן היא לא אוננת ולא מיטמאה לו ומיטמא לאמו אפילו נתחללה ולבנו ולבתו דקים ליה שכלו לו חדשיו או שהם משלשים יום ואילך אפילו הם פסולים חוץ מבנו ובתו משפחה או כותית ולאחיו ולאחותו מאביו אפי' הם פסולים אלא אם כן הם בני שפחה או כותית אבל לאחיו ולאחותו מאמו אינו מטמא [וכן אינו מטמא] לאחותו ארוסה אפילו היא ארוסה לכהן ולא לאנוסה ומפותה אבל מטמא לאחותו ארוסה שנתגרשה ובוגרת ומוכת עץ ומיטמא לשומרת יבם אפילו אם כתב בכתובתה אי מיתת בלא בנים תהדר כתובתך לבי נשא (פירוש לבית אביה):

ה כל אלו שמיטמא להם אפי' שלא לצורך וי"א דדוקא לצורך: הגה ולסברא הראשונה אפילו מת לו מת בשבת שאי אפשר לקברו בו ביום שרי לטמאות לו ולשמרו כדי שלא יהא מוטל בבזיון (ת"ה סי' רפ"ג) ונכון להחמיר כסברא האחרונה שלא לטמאות רק לצורך קבורה ולהביא לו ארון ותכריכין (שם בשם תוספות שנ"ץ):

ו אינו מיטמא להם אלא עד שיסתום הגולל: (ואם דעתו לפנותו מותר לטמא לו לצורך עד שיסתום גולל שני) (תשובת הרשב"א סימן רצ"ב):

ז אסור לכהן להתטמא למת אפילו בעת שמיטמא לקרוביו לפיכך כהן שמת לו מת צריך ליזהר ולקברו בסוף בית הקברות כדי שלא יכנס לבית הקברות ולא יתטמא בקברות אחרים כשיקבור מתו: הגה ודוקא לאחר שפירש ממתו אבל בעוד שהוא עוסק במתו מותר ליטמאות אף לאחרים (טור):

ח כהן שפירשו אבותיו מדרכי צבור כגון המסורות (*פי' מעלילי עלילות שקר) אינו מיטמא להם ולא להרוגי ב"ד ולא למי שמאבד עצמו לדעת ולא לספק כגון שנתערב ולדה בולד חברתה או ספק בן ט' לראשון או בן ז' לאחרון:

ט אין הכהן מיטמא לאבר מן החי מאביו ולא לעצם מעצמות אביו וכן המלקט עצמות אינו מיטמא להם אע"פ שהשדרה קיימת חסר ממנו כל שהוא אפי' הוא מונח אצלו אינו מיטמא לו שאינו מיטמא אלא לשלם ויש מי שאומר דהני מילי כשחסר לאחר מיתה אבל אם חסר ממנו אבר בחייו ומת מיטמא לו אע"פ שאינו שלם: (וי"א שאינו מטמא להרוג דמקרי חסר) (כל בו בשם ר"ש מאוירא) (ונכון להחמיר):

# סימן שעד

**טומאת כהן למת מצוה לנשיא ולרבו ועל איזה מת מתאבלין. ובו י"א סעיפים:**

א מצוה להטמאות למת מצוה אפילו הוא כהן גדול ונזיר והולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ומצא מת מצוה הרי זה מיטמא לו:

ב אינו נקרא מת מצוה לענין זה אלא אם כן מצא ראשו ורובו ואם מצא ראשו ורובו חוץ מאבר אחד חוזר ליטמא בשביל אותו אבר:

ג איזהו מת מצוה שמצאו בדרך או בעיר של עובדי כוכבים ואין לו קוברים וממקום שמצאו אינו יכול לקרות ישראל שיענהו ויבא ליטפל בו ולקוברו אסו' לו לזוז משם ולהניח את המת אפי' לילך לעיר להביא קוברי' אלא יטמא עצמו ויקברנו אבל אם היו ישראל קרובים למקום המת שהמוצא את המת קורא אותם והם עונים לו ובאים לקברו אין זה מת מצוה שיטמא עליו הכהן אלא קורא אותם והם קוברים באו בני העיר אם יש לו כל צרכו מושך את ידיו. (ל' רמב"ן בתה"א ורא"ש בהלכות טומאה) : הגה יש אומרים אם אינו מוצא שיקברוהו רק בשכר אינו חייב לשכור משלו אלא מטמא אם ירצה (נ"י פרק האשה רבה בשם ריטב"א) מת הנמצא ולא ידעינן אם עובד כוכבים אם ישראל הוא אזלינן בתר רובא הנמצאים שם אם יש שלא נוכל לומר כל קבוע כמחצה על מחצה (בית יוסף בשם תשוב' הרשב"א):

ד כל הקרובים שהכהן מיטמא להם שהם אביו ואמו ובנו ובתו ואחיו ואחותו מאביו הבתולה ואשתו מתאבלים עליהם ועוד הוסיפו עליהם אחיו מאמו ואחותו מאמו בין בתולה בין נשואה ואחותו נשואה מאביו שמתאבלים עליהם אף על פי שאין כהן מיטמא להם וכשם שהוא מתאבל על אשתו כך היא מתאבלת עליו ודוקא אשתו כשרה ונשואה אבל פסולה או ארוסה לא אבל בנו ובתו ואחיו ואחותו אפילו הם פסולים מתאבל עליהם חוץ מבנו ובתו ואחיו ואחותו משפחה וכותית שאינו מתאבל עליהם:

ה הגר שנתגייר הוא ובניו או עבד שנשתחרר הוא ואמו אין מתאבלין זה על זה (והוא הדין גר שנתגייר עם אמו אין מתאבל עליהם) (סברת הרב מהמרדכי הל' שמחות ממעשה שבא לפני ר"י למאי דקי"ל אבילות יום ראשון דרבנן):

ו כל מי שמתאבל עליו מתאבל עמו אם מת לו מת ודוקא בעודו בפניו אבל שלא בפניו אין צריך לנהוג אבלות חוץ מאשתו שאע"פ שמתאבל עליה אינו מתאבל עמה אלא על אביה או על אמה משום כבוד חמיו וחמותו אבל על אחיה ואחותה או בנה ובתה מאיש אחר אינו מתאבל עמה ומ"מ אינו יכול לכופה להתקשט אבל יכולה למזוג לו הכוס ולהציע לו המטה ולרחוץ פניו ידיו ורגליו וכן היא אינה מתאבלת עמו אלא כשמתו

חמיה או חמותה אבל שאר קרוביו שמתו אינה מתאבלת עמו: הגה וי"א דהאידנא נוהגין להקל באבילות זה של המתאבלים עמו דאין זה אלא משום כבוד המתאבלים ועכשיו נהגו כולם למחול וכן נוהגין האידנא שלא להתאבל כלל עם המתאבלים (טור בשם הרא"ש והוא בפ' א"מ ורמב"ן בת"ה והגמי"י פ"א) וכל המחמיר בזה אינו אלא מן המתמיהים (הגהות מיימוני פ"ב) ומ"מ נהגו שכל קרובי המת הפסולים לו לעדות מראים קצת אבילות בעצמן כל שבוע הראשונה דהיינו עד אחר שבת הראשון שאינם רוחצים ואין משנים קצת בגדיהם כמו בשאר שבת (גדולי אושטרייי"ך נהגו כך) ויש מקומות שנהגו עוד להחמיר בענינים אחרים והעיקר כמו שכתבתי וכל זה בשמועה קרובה או שהיה אצל המיתה אבל בשמועה רחוקה אין לאבילות זה מקום כלל (תמצא הכל מבואר בת"ה סימן רנ"א) מי שרוצה להחמיר על עצמו להתאבל על מי שאינו צריך או ללבוש שחורים על קרובו אין מוחין בידו (הרא"ש כלל כ'):

**ז** אין מתאבלין עם הקרובים שמתאבלים עליהם אלא כשמתאבלים על הקורבה דשאר כגון בנו ואחיו שמתאבל על בן ובת שלהם אבל על קורבה דקדושין שלהם כגון שמתה אשת בנו או אשת אחיו או בעל בתו או בעל אחותו אינו מתאבל עליהם:

**ח** תינוק כל שלשים יום ויום שלשים בכלל אין מתאבלים עליו אפילו גמרו שערו וצפרניו ומשם ואילך מתאבל עליו אלא אם כן נודע שהוא בן ח' ואי קים ליה ביה שכלו לו חדשיו כגון שבעל ופירש ונולד חי לט' חדשים גמורי' אפי' מת ביום שנולד מתאבלים עליו (ספק בן ט' לראשון (או) בן ז' לאחרון שניהם מתאבלים עליו) (מרדכי הלכות אבלות והגהות מיימוני פ"א וב"י בשם התוספות):

**ט** יש מי שאומר דתאומים שמת א' מהם תוך שלשים יום והשני חי ומת אחר ל' יום אין מתאבלין עליו:

**י** על רבו שלמדו חכמה נוהג דיני אנינות אלא שמברך ומזמן ומתאבל עליו בחליצת סנדל וכל דיני אבלות יום אחד: (וכתב הב"י בשם רבי שמחה שצריך לשנות מקומו בב"ה מיהו במקצת היום סג"):

**יא** נשיא אף על פי שהכל מיטמאין לו אין מתאבלין עליו: הגה י"א דאין מתאבלין על בן הראשון או בן הבכור שמת לאדם (כל בו וריב"ש וב"י הביאו מי שנהג כך והם כתבו שהוא טעות) והמנהג הוא מנהג טעות אלא חייבים להתאבל עליהם ומ"מ נשתרבב המנהג בעירנו שאין אב ואם הולכין אחר בניהם הראשון לבית הקברות יש אומרים בשעת הדבר אין מתאבלין משום ביעתותא (תשובת מהרי"ל סימן נ') ושמעתי קצת נהגו כן:

## סימן שעה

**אימתי מתחיל האבילות ולמי שמפנין מקבר לקבר. ובו י"א סעיפים:**

א מאימתי חל האבילות משנקבר ונגמר סתימת הקבר בעפר מיד מתחיל האבלות ומעטף ראשו אבל אינו חולץ מנעליו עד שיגיע לביתו (רמב"ן) ועכשיו נוהגים לחלוץ מנעל אחר סתימת הגולל מיד כדאיתא בסימן שע"ו: הגה (וע"ל סימן שע"ב) היה סבור שנסתם הקבר והתחיל להתאבל ואחר כך נודע לו שטעה חוזר ומתחיל האבלות מחדש (הרא"ש כלל כ"ז):

ב מי שדרכן לשלוח המת למדינה אחרת לקברו ואינם יודעים מתי יקבר מעת שיחזרו פניהם מללוות מתחילין למנות שבעה ושלשים ומתחילין להתאבל (ל' רמב"ם פ"א מה"א ד"ו) וההולכים עמו מונים משיקבר ואם גדול המשפחה הולך עמו אף אלו שבכאן אינם מונים אלא משיקבר וגדול המשפחה דהיינו דביתא סמוך עליה וגרירי כולהו בתריה לא שנא אח לא שנא בן קטן ויש מי שאומר והוא שיהא בן י"ג:

ג אם מפנין את המת מקבר לקבר אם קברוהו בקבר ראשון על דעת להיות קבור שם עולמית אלא שאח"כ נמלכו לפנותו משם אין מונין לו אלא משיקבר בקבר ראשון אפי' פינוהו תוך ז' אבל אם בתחלה קברוהו על דעת לפנותו כשיזדמן להם מתחילין אבלות מיד ואם פינוהו תוך שבעה חוזרין ומונין משיקבר שנית ואם לא פינוהו עד לאחר שבעה כבר עבר אבילותם ואין מתאבלים עליו פעם אחרת ואם מתחלה היה דעתם לפנותו משם תוך שבעה אין מתחילין למנות עד שיקבר בקבר השני:

ד אם נתנו המת בארון ונתנוהו בבית אחר לפי שהיתה העיר במצור מונים לו מיד שבעה ושלשים אע"פ שדעתם לקברו בבית הקברות אחר המצור וסתימת ארון הוי כקבורה וחל עליהם אבילות מיד:

ה הרוגי מלכות שאין מניחים אותו ליקבר מאימתי מתחילין להתאבל עליהם ולמנות ז' ושלשים משנתיאשו לשאול למלך לקברן אע"פ שלא נתיאשו מלגנוב אותם:

ו מי שהודיעוהו שצלבו עובדי כוכבים קרובו בעיר אחרת ונהג אבילות מיד ואח"כ נודע לו שעדיין עומד בצליבה אותו אבילות לא עלה לו וחוזר ומונה משיקבר או משנתיאשו מלקברו: (דעת ר"י ורמב"ן):

ז מי שטבע במים שיש להם סוף או שיצא קול שהרגוהו לסטים או שגררתו חיה מאימתי מונים משנתיאשו לבקש מצאוהו אברים אברים ומכירין אותו בסימני גופו אין מונין לו עד שימצא ראשו ורובו או שנתיאשו מלבקש (ברייתא מביאה רמב"ן) ואם נמצא אחר שנתייאשו ממנו אין הקרובים צריכים לחזור ולהתאבל אלא הבנים אם הם שם בשעה שנמצא מתאבלים אותו היום דלא גרע מליקוט עצמות אביו אבל אם אינם שם ושמעו אחר שעבר היום אין צריכין להתאבל: הגה אם שלחו מתיהם לעיר אחרת שדינם להתחיל האבלות משיחזרו פניהם והתחילו למנות האבלות ואחר כך נתפס המת ולא ניתן לקבורה זמן ארוך

אין צריכין להפסיק אבלותן ואין צריכין לחזור ולהתאבל אחר כך דמאחר שדינם להתחיל מיד אין צריכין להפסיק (מרדכי סוף מ"ק):

**ח** מי שמת לו קרוב ולא ידע עד שבא למקום שמת שם המת או למקום קבורה אם היה במקום קרוב שהוא מהלך י' פרסאות שאפשר שיבא ביום אחד אפי' בא ביום הז' אם מצא מנחמים אצל גדול הבית אפי' שננערו לעמוד הואיל ומצא מנחמים (דהיינו שנוהגים עדיין קצת אבלות) (טור ורשב"א בתשובה) עולה לו ומונה עמהם תשלום שלשים יום ואם לא מצא מנחמים מונה לעצמו וכן אם היה במקום רחוק אפילו בא ביום שני מונה לעצמו שבעה ושלשים מיום שבא: הגה וי"א דאפילו אם בא אחד ואין הגדול בבית רק שהלך לצורך המת אם חזר תוך ג' ימים הוי כאילו הוא בבית והבא תוך ג' מונה עמהם (וכן הוא בטור) ויש להקל כסברא זו וכל שדינו למנות עמהם אפילו אם חזר אחר כך לביתו מונה עמהם (הרשב"א סימן תע"ז):

**ט** במה דברים אמורים בשלא שמע שמת עד שבא אבל אם נודע לו ביום השני והתחיל להתאבל לא יקצר אבלותו בשביל שבא אצלם:

**י** מי שהוא אבל ובתוך ז' מת לו מת אחר מונה ז' למת אחרון ועולים לו לתשלום שבעה ימי אבילות הראשון:

**יא** מי שהתפלל ערבית ועדיין הוא יום ושמע שמת לו מת יש מי שאומר שמונה מיום המחרת ואותו יום אינו עולה:

## סימן שעו

**מנהג המנחמים ודין מת שאין לו מנחמים. ובו ד' סעיפים:**

**א** אין המנחמים רשאים לפתוח עד שיפתח האבל תחלה והאבל מיסב בראש וכיון שנענע האבל בראשו בענין שנראה שפוטר את המנחמים אינם רשאים לישב אצלו: (אין אבל או חולה חייבים לעמוד אפילו מפני נשיא): (פ' א"מ):

**ב** הבא לכבד את חבירו ולקום מפניו אומר לו שב אלא א"כ הוא אבל או חולה דמשמע שב באבילות שלך שב בחולי שלך: הגה לא יאמר אדם לא נפרעתי כפי מעשי או כיוצא בדברים אלו שאל יפתח פיו לשטן (כן משמע בפרק מי שמתו ובהגהות אלפסי שם) ואל יאמר אדם לאבל מה לך לעשות כי אי אפשר לשנות שזהו כגידוף דמשמע הא אם אפשר לשנות היה עושה אלא יקבל עליו גזירת הש"י מאהבה (נ"י פ' שור שנגח דמשמע כן מגמרא):

**ג** מת שאין לו אבלים להתנחם באים עשרה בני אדם כשרים ויושבים במקומו כל ז' ימי האבלות ושאר העם מתקבצים עליהם ואם לא היו שם עשרה קבועים בכל יום ויום מתקבצים עשרה משאר העם ויושבים במקומו: הגה ולא ראיתי נוהגין כן וכתוב במהרי"ל

נוהגים להתפלל בעשרה כל ז' במקום שנפטר שם האדם והיינו על אדם שלא הניח קרובים ידועים להתאבל עליו אבל יש לו בשום מקום שמתאבלים עליו אין צריך (וכזה ראוי לנהוג):

ד עכשיו נוהגים שאחר שנגמר סתימת הקבר מעפר (או לאחר שהפך האבל פניו מן המת) חולצין מנעל וסנדל ומרחיקין מעט מבית הקברות ואומרים קדיש דהוא עתיד לחדתא עלמא ואחר כך תולשין עפר ותולשין עשבים ומשליכים אחר גווים ורוחצין ידיהם במים: הגה י"א שיושבים ז"פ מפני שהרוחות מלוות אותו וכל זמן שיושבין בורחין ממנו (מהרי"ל בתשובה כ"ג בשם י"א) ובמדינות אלו לא נהגו לישב רק ג"פ אחר שרחצו הידים ואומרים כל פעם ויהי נועם וגו' יושב בסתר וגו' וכשנקבר המת ביום טוב יכולין לישב כך ג"פ כמו בחול (מ"כ בהגהות מנהגים) וה"ה אם נקבר סמוך לשבת עושין כן בשבת ונהגו להקפיד אם יכנס אדם לבית אחר קודם שירחץ וישב ג"פ ומנהג אבותינו תורה (שם במהרי"ל) ונמצא במדרשות לומר קדיש על אב (כל בו וריב"ש בשם תנחומא וספרי ובחיי בשם מסכת כלה וב"י בשם הזוהר ובא"ז בשם תנא דבי אליהו רבא) ע"כ נהגו לומר על אב ואם קדיש בתרא י"ב חדש וכן נהגו להפטיר בנביא ולהתפלל ערבית במוצאי שבתות שהוא הזמן שחוזרין הנשמות לגיהנם וכשהבן מתפלל ומקדש ברבים פודה אביו ואמו מן הגיהנם (כל בו בשם הגהות) ונהגו לומר קדיש על האם אע"פ שהאב חי עדיין אינו בידו למחות לבנו שלא יאמר קדיש על אמו (סברת הב"י ע"פ המנהג) מצוה להתענות ביום שמת אב או אם (ריב"ש וכל בו) . ג' אחין ואיש נכרי הג' אחין נוטלין ג' קדישין והאחר נוטל קדיש אחד ונהגו שאם מגיע לאדם יום שמת בו אביו ואמו שאומרים עליהם קדיש יתום לעולם ומי שיודע להתפלל כל התפלה מתפלל ואם יש אבלים אחרים נהגו שתוך שבעה לאבלם הם קודמים ואין לו קדיש כלל תוך ל' יש לו קדיש א' לאחר ל' כל הקדישין של אותו היום הם שלו ומונין שבעה ול' מיום הקבורה אע"פ שלא שמע האבל מיד (במהרי"ל) ואם נכרי הוא כא' מבני העיר לענין קדיש זו הולכים אחר המנהג (אגור בשם מהרי"ל) ואין מקום לקדיש זו אלא על אב ואם בלבד אבל לא בשאר קרובים (ב"ז) ואם אין בב"ה אבל על אביו ואמו אומר אותו קדיש מי שאין לו אב ואם בעד כל מתי ישראל (שם) ויש מקומות שנהגו ששאר קרובים אומרים קדיש על קרוביהם כשאין אבלים על אביהם ואמם ויש מקומות שאפילו יש אבלים על אביהם ואמם אומרים שאר קרובים אלא שעושים פשרה ביניהם שאין אומרים כל כך קדישים כמו האבלים על אב ואם (מהרי"ק שורש מ"ד) והולכים בכל זה אחר המנהג ובלבד שיהא מנהג קבוע בעיר והאבלים אומרים קדיש אפילו בשבת ויו"ט (ב"ז בשם ר"י מקורביי"ל) אבל לא נהגו להתפלל בשבת ויו"ט (כן הוא בתשובת מהרי"ל) אע"פ שאין איסור בדבר אבל בימות החול מי שיודע להתפלל יתפלל ויותר מועיל מקדיש יתום שלא נתקן אלא לקטנים ומי שאינו יודע להתפלל כל התפלה יתפלל למנצח ובא לציון וכו' (ב"ז) ונהגו שאין אומרים קדיש ותפלה רק י"א חדשים כדי שלא יעשו אביהם ואמם רשעים כי משפט רשע י"ב חדש ואם היו אבלים כאן ובאו אח"כ אבלים אחרים השניים יש להם הקדישים והתפלות כל ל' יום מיום הקבורה אע"פ שלא שמעו. י"א דמומר שנהרג ביד עובדי כוכבים בניו אומרים עליו קדיש (הרד"כ בית י"א ובב"ז) (וע"ל סימן ש"מ):

## סימן שעז

**דין עבדים ושפחות ומנודה שיש להם אבילות. ובו ג' סעיפים:**

א העבדים והשפחות אין עומדים עליהם בשורה ואין אומרים עליהם תנחומי אבלים אלא אומרים לו המקום ימלא חסרונך כשם שאומרים לאדם על שורו וחמורו:

ב אבל מנודה אין מברין אותו ואין אומרים לו תנחומי אבלים:

ג מנודה שמת מנחמים אבליו:

## סימן שעח

**דיני סעודת הבראה לאיש ולאשה. ובו י"ג סעיפים:**

א אבל אסור לאכול משלו בסעודה ראשונה אבל בשניה מותר אפילו ביום ראשון ומצוה על שכניו שיאכילוהו משלהם כדי שלא יאכל משלו ויכול אחד להאכיל את חברו בימי אבלו והוא יחזור גם כן ויאכילנו בימי אבלו ובלבד שלא יתנו בתחילה:

ב אשה שאירעה אבל אין לאנשים להברותה אבל נשים מברין אותה ואשה נשואה שאירעה אבל אינה יכולה לאכול סעודה ראשונה משל בעלה וכן מי שיש לו סופר או שכיר אם אוכל בשכרו ואירעו אבל לא יאכל סעודה ראשונה משל בעל הבית אבל מי שזן עני או יתום או לבנו ובתו בלא תנאי ואירעם אבל יכולים לאכול סעודה ראשונה משל בעל הבית:

ג אם רצה האבל שלא לאכול ביום הראשון מותר לאכול משלו אפילו סעודה ראשונה: הגה וכן אם לא הברוהו ביום ראשון שנמשך עד הלילה מותר לאכול בלילה משלו ואין צריך הבראה (טור בשם רוב הפוסקים):

ד היו נוהגים להתענות ביום מיתת החכמים:

ה מי שנקבר בערב שבת סמוך לחשכה קודם ביה"ש יש מי שאומר שמברין אותו אז ולי נראה דכיון שאינו חובה טוב שלא להברותו אז מפני כבוד השבת וכן נוהגין:

ו אין מברין על הקטן אא"כ הוא בן שלשים יום שלימים או קים ליה ביה שכלו לו חדשיו:

ז מרביצין ומכבדין בבית האבל ומדיחין קערות כוסות וצלוחיות וקיתונות ואין מביאין שם לא בשמים ולא מוגמר אבל מביאים אותם בבית שהמת שם ואין מברכים עליהם ואין אומרים שמועה ואגדה בבית האבל אלא יושבים ודוממים:

ח כיון שנקבר המת מותר לאכול בשר ולשתות יין מעט בתוך הסעודה כדי לשרות אכילה שבמעיו אבל לא לרווות:

ט מקום שנהגו להברות בבשר ויין ומיני מטעמים עושים ומברין תחילה בבצים או בתבשיל של עדשים זכר לאבילות ואח"כ אוכלים כל צרכם:

י אין לאכול עם האבל כל כך בני אדם שיתחלקו לשני מקומות:

יא היכא שצריך למנות שבעה אחר הרגל וכן אם שמע שמועה בשבת צריך להברותו הבראה ראשונה שבימי אבלות (וי"א שכיון שנדחה יום ראשון אין מברין אותו וכן נוהגים (במרדכי במ"ק בשם י"א ונ"י) ואפילו היכא דעולה לו למנין ז' כגון במקומות שעושין שני ימים ששני עולה):

יב אין מברין על שמועה רחוקה:

יג פריס (פירוש בוצע לחם לברך המוציא) מנחם גדול דבהון ובשבת פריס כאורחיה :

## סימן שעט

**דין ברכת המזון בבית האבל. ובו ה' סעיפים:**

א כשמברכין ברכת המזון בבית האבל אומר ברכה רביעית בנוסח זו בא"י אלהינו מלך העולם האל אבינו מלכנו בוראנו גואלנו קדושנו קדוש יעקב המלך החי הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת שופט בצדק וכו': הגה לוקח נפשות במשפט שליט בעולמו לעשות בו כרצונו כי כל דרכיו במשפט ואנחנו עמו ועבדיו ובכל אנחנו חייבים להודות לו ולברכו גודר פרצות ישראל הוא יגדור הפרצה הזאת מעלינו ומעל אבל זה לחיים ולשלום (טור):

ב יש מוסיפים בברכה שלישית נחם ה' אלהינו את אבלי ירושלים ואת האבלים המתאבלים באבל הזה נחמם מאבלם ושמחם מיגונם כאמור כאיש אשר אמו תנחמנו וגו' בא"י מנחם ציון בבנין ירושלים:

ג יש אומרים בברכת זימון נברך מנחם אבלים שאכלנו משלו:

ד בשבת אם בירך ביחיד או בג' אבלים מברך כדרך שמברך בחול דצינעא הוא ואם אכלו אחרים עמו וברכו אין מזכירין מעין המאורע דכיון דאיכא אחרים לאו צינעה הוא:

ה אבל מצטרף לתפלה ולזימון בין לג' בין לעשרה:

## סימן שפ

**דברים שהאבל אסור בהם. ובו כ"ה סעיפים:**

א אלו דברים שהאבל אסור בהם במלאכה ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה ואסור לקרות בתורה ואסור בשאלת שלום ובכביסה וחייב בעטיפת הראש ובכפיית המטה כל שבעה ואסור להניח תפילין ביום הראשון ואסור בגיהוץ ובתספורת

ושמחה ואיחוי קרע כל ל' יום (וכל דברי אבלות נוהגין בין ביום בין בלילה) (בתשובת הרשב"א סימן תמ"ו):

ב מלאכה כיצד כל ג' ימים הראשונים אסור במלאכה אפי' עני המתפרנס מן הצדקה מכאן ואילך אם הוא עני ואין לו מה יאכל עושה בצינעה בתוך ביתו ואשה טווה בפלך בתוך ביתה אבל אמרו חכמים תבא מארה לשכיניו שהצריכוהו לכך: (כדרך שמותר לכתוב בחול המועד כך מותר לכתוב בימי אבלו אבל לא בענין אחר) (כל בו בשם הר"ם וב"י ס"ס זה):

ג כשם שהוא אסור בעשיית מלאכה כך הוא אסור לישא וליתן בסחורה ולילך ממדינה למדינה בסחורה:

ד אפי' דבר האבד אסור האבל לעשות בין הוא בין עבדיו ושפחותיו ובניו ובנותיו שמעשה ידיהם שלו:

ה אסור לעשות מלאכתו ע"י אחרים (אפי' עובד כוכבים) (מרדכי ריש פרק מי שהפך) אלא אם כן הוא דבר האבד שדבר האבד מותר לאבל לעשות ע"י אחרים אפילו דבר האסור במועד משום טירחא מותר ואפילו הוא מעשה אומן: הגה וי"א דאם לא יוכל לעשות ע"י אחרים והוא דבר האבד מותר לעשות האבל בעצמו (טור בשם הרמב"ן והרא"ש וכן כתב רבינו ירוחם) ולאחר שלשה ימים הראשונים יש להקל ואפילו תוך ג' והוא הפסד מרובה:

ו פרקמטיא שלו בדבר האבד שאם לא ימכור יפסיד מהקרן נמכרת על ידי אחרים אבל אם לא יפסיד מהקרן אלא שאם ימכרנה עתה ירויח בה יותר משאם ימכרנה אח"כ אסור ומ"מ אם שיירות או ספינות באו או שהם מבקשים לצאת ומוכרים בזול או לוקחים ביוקר מותר למכור ולקנות ע"י אחרים אפי' שלא לצורך תשמישו אלא לעשות סחורה להשתכר:

ז להלוות לעובדי כוכבים ברבית לאותם שרגילים ללוות ממנו מותר להלוות להם ע"י אחרים משום דהוי דבר האבד:

ח אי מסיק זוזי באינשי והאידנא משכח להו ובתר הכי לא משכח להו שרי לשדורי עלייהו:

ט אם יש לו דין על אדם אינו תובע כל ז' ואם הוא דבר האבד כגון שביקש לילך למדינת הים או שעדיו חולים עושה מורשה ודן עמו:

י כל הדברים שהתירו במועד משום צורך המועד כולם אסורים באבל אפילו על ידי אחרים:

יא אבל ששדהו ביד אחרים באריסות או בחכירות או בקבלנות הרי אלו עובדין כדרכן בימי האבל של בעל השדה ואפילו נשלם זמן חכירותם קודם ונשארו בשדה כמו שהיו:

יב אם האבל הוא אריס בשדה של אחרים לא יעבוד הוא בעצמו אבל על ידי אחרים מותר:

יג אם יש שכיר יום שעובד שדה האבל אפילו בעיר אחרת לא יעשה:

יד אם יש לאבל חמור או ספינה מוחכר או מושכר ביד אחר הרי זה לא יעשה בימי אבלו של בעל החמור והספינה אם לא ששכרו קודם שהתחיל האבלות ועדיין לא כלה הזמן אבל אם כלה הזמן אסור:

טו אם היה החמור והספינה ביד אחרים למחצה לשליש ולרביע יש מתירים ויש אוסרין:

טז אם האבל מושכר לאחר לא יעשה מלאכה בימי אבלו (אבל ע"י אחרים שרי) (זהו מהרא"ש):

יז היתה מלאכת אחרים בידו אפילו בדבר תלוש כגון לארוג בין בקבלנות בין שלא בקבלנות לא יעשה: הגה ואם הוא דבר האבד יעשה על ידי אחרים (ד"ע) מותר לקבל מלאכה בימי אבלו לעשות אח"כ ובלבד שלא ישקול ולא ימדוד כדרך שהוא עושה בשאר פעמים (מרדכי הלכות אבל):

יח היתה מלאכתו ביד אחרים בקבלנות בדבר תלוש בביתו לא יעשו בבית אחרים יעשו (ובלבד שקבלו המלאכה קודם שנעשה אבל) (מרדכי סוף מ"ק ור' ירוחם):

יט היה לו בנין ביד אחרים בקבלנות בחול או בחול המועד לא יעשו אפילו הוא חוץ לתחום העיר ואם אלו הקבלנים עובדי כוכבים מותרים לבנותו בשבת ויו"ט שחלו בימי האבל אם הוא חוץ לתחום העיר ואין עיר אחרת שבה ישראל בתוך תחום של אותו בית:

כ אם קבלו אחרים לחרוש ולזרוע שדהו י"א שמותרין לחרוש ולזרוע בימי אבלו של בעל השדה ויש מי שאוסר:

כא שני שותפים חנוונים שאירע אבל לאחד מהם נועלים חנותם שלא יעשה השותף בפרהסיא אבל יכול לעשות בצינעה בתוך ביתו אפילו בעסק השותפות ואם האבל אדם חשוב והשותפות נקרא על שמו שאפי' אם יעשהו בצינעה בתוך ביתו ידוע שיש לאבל חלק בו אסור לשני לעשות אפי' בתוך ביתו:

כב כבוד הבית הדחת כוסות והצעת המטות אין בהם משום מלאכה לאבל וכן מותר לאשה לאפות ולבשל בימי אבלה (כל הצריך לה אבל מה שאינו צריך לה אסור) וכן אשה המשרתת בבית בעל הבית אחד ואירעה אבל מותרת לאפות ולבשל ולעשות שאר צרכי הבית בין שהיא משרתת בחנם בין בשכר:

כג ההולך ממקום למקום לסחורה ושמע שמועה קרובה אם יכול למעט שלא לעשות שום עסק באותה העיר מוטב ואם לאו שאם לא יקנה באותה העיר לא ימצא יקנה לצורך הדרך דברים שיש בהם חיי נפש:

כד על כל המתים רצה למעט בעסק סחורה המותרת לו כגון דבר האבד ימעט רצה אינו ממעט על אביו ואמו ימעט:

כה על כל המתים אסור עד ל' יום לילך בסחורה למרחוק דאיכא פרסום גדול ודומה לשמחה שהולך בשיירא גדולה ושמחים הרבה בדרך באביו ואמו עד שיגערו בו חביריו ויאמרו לך עמנו:

## סימן שפא

**איסור רחיצה וסיכה לאבל. ובו ו' סעיפים:**

א רחיצה כיצד אסור לרחוץ כל גופו אפילו בצונן אבל פניו ידיו ורגליו בחמין אסור בצונן מותר ואם היה מלוכלך בטיט וצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש: הגה וכל זה מדינא אינו אסור רק שבעה אבל אח"כ מותר ברחיצה אלא שנהגו האידנא לאסור כל רחיצה כל ל' יום (מהר"ם הלכות שמחות ובהגמי"י פ"ז מהל' י"ט ופ"י דהל' אבל) ואפי' לחוף הראש אסור (לקמן סימן ש"צ ובא"ז) ואין לשנות המנהג כי מנהג קדום הוא ונתייסד על פי ותיקין (א"ז בשם רשב"א):

ב סיכה כיצד אסור לסוך אפי' כל שהוא אם מכוין לתענוג אבל אם הוא להעביר הזוהמא מותר וא"צ לומר משום רפואה כגון שיש לו חטטין בראשו:

ג יולדת אבלה שצריכה לרחוץ מותר וכן מאן דאית ליה ערבוביא ברישיה מותר לחוף ראשו בחמין דלא גרע מאסטניס (פי' קר הגוף ומצונן) שמותר לרחוץ כל גופו ולא כל מי שאומר אסטניס אני מתירין לו אלא דוקא שהוא ידוע שהוא אסטניס ומתנהג בנקיות ואם לא ירחץ יצטער הרבה ויבא לידי מיחוש:

ד מי שתכפוהו אביליו שאירעו שני אבילות זה אחר זה מותר לרחוץ כל גופו בצונן:

ה נדה שנזדמנה זמן טבילתה בימי אבלה אינה טובלת (טור בשם ר"ת וע"פ ומהרי"ק שורש ל"ה) : הגה וכל שכן שאינה רוחצת ללבוש לבנים אבל מיד אחר ז' אע"פ שנהגו איסור ברחיצה כל ל' מ"מ היא מותרת רק שתשנה הרחיצה קצת (א"ז בסוף הלכות אבל) וחלוק לבן תלבוש וסדין לבן תציע שלא תבא לידי ספק (תשובת מהרי"ל סימן ט"ו):

ו אשה לא תכחול ולא תפרקס בימי אבלה שכל אלו אסורים כרחיצה ואשת איש אינה אסורה אלא תוך שבעה אבל אחר ז' מותרת בכל כדי שלא תתגנה על בעלה כלה שאירעה אבל תוך שלשים יום לחופתה מותרת להתקשט אפי' תוך ז' בוגרת שאירעה אבל כיון שעומדת לינשא מותרת בכיחול ופירקוס אבל אסורה ברחיצת חמין כל גופה נערה אבלה אסורה אפילו בכיחול ופירקוס:

## סימן שפב

**איסור נעילת הסנדל לאבל. ובו ה' סעיפים:**

א (אבל) אסור בנעילת הסנדל דוקא של עור אבל באנפליא של בגד או של גמי או של שער או של עץ מותר שאין מנעל אלא של עור ואם הוא של עץ ומחופה עור אסור:

ב חיה מותרת לנעול כל ל' יום מפני שהצנה קשה לה:

ג כל אדם מותר לנעול במקום שיש סכנת עקרב:

ד אבל ומנודה שהיו מהלכים בדרך מותרים בנעילת הסנדל וכשיגיעו לעיר חולצין ויש מי שאומר שאם היא עיר שרובה עובדי כוכבים אין חולצין עד שיכנסו לרחוב היהודים:

ה אם צריך לחלוץ מנעל בבית הקברות אחר שנקבר המת נתבאר בסימן שע"ה: הגה י"א שצריך לילך יחף מבית הקברות לביתו אם מת אביו או אמו (כל בו בשם ר"י) ולא ראיתי נוהגין כן:

## סימן שפג

**איסור תשמיש המטה לאבל. ובו ב' סעיפים:**

א אבל אסור בתשמיש המטה אבל בשאר דבר קורבה מותר אפילו במזיגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו בין באבילות דידיה בין באבילות דידה (אבל חבוק ונשוק יש להחמיר) (רבינו ירוחם) ומותרת לאכול עמו בקערה ומותר' לישן עמו הוא בבגדו והיא בבגדה ומיהו משום לך לך אמרינן נזירא יש להחמיר שלא יישן [עמה] במטה כלל:

ב במה דברים אמורים בשאר אבלות אבל אם מת אביו של חתן או אמה של כלה שמכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובועל בעילת מצוה ופורש ונוהגים ז' ימי המשתה ואח"כ שבעת ימי אבלות אסור להתייחד עמה כל י"ד יום אלא הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים כדאיתא בסימן שמ"ב אבל אם כנס לחופה והתחילו ימי המשתה שלו ואח"כ מת לו מת מותר להתייחד עמה כמו בשאר אבלות והוא שבעל אבל אם לא בעל אסור להתייחד עמה כל ימי האבל בין בחול בין בשבת:

## סימן שפד

**האבל אסור בתלמוד תורה. ובו ה' סעיפים:**

א אבל כל שבעה ימים אסור לקרות בתורה נביאים וכתובים משנה גמרא הלכות ואגדות ואם רבים צריכים לו להתלמד מותר ובלבד שלא יעמיד תורגמן אלא יאמר לאחר והאחר לתורגמן והתורגמן ישמיע לרבים: הגה או ידרוש בעצמו (מרדכי הלכות אבל) ויכול לפסוק איסור והיתר ליחיד השואל אותו אם אין אחר אלא הוא וצריכין לו (בא"ז ור' ירוחם) אבל אסור לומר הלכה לתלמידיו וכן נוהגים אע"פ שיש מקילין (תא"ו בשם י"א):

ב אם האבל כהן ואין בב"ה כהן אחר אסור לו לעלות לקרות בתורה:

ג אם אין שם מי שיתפלל להוציא את הרבים ידי חובתן יכול האבל להתפלל להוציאן: הגה ומצוה להתפלל שחרית וערבית במקום שמת שם אפילו אין אבל כי יש בזה נחת רוח לנשמה (א"ז) והאבל מצטרף למנין (שם):

ד אבל מותר לקרות באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיה ובהלכות אבלות (ועי' בא"ח סימן תקנ"ד סעיף ב') והני מילי בינו לבין עצמו אבל אינו לומד עם אחרים אלא הם יושבים ונושאים ונותנים בהלכות אבלות ואם טעו משיבן בשפה רפה והוא אינו שואל והני מילי כשאין רבים צריכין לו אבל אם רבים צריכים לו אפילו בהלכות אחרות מותר כדאמרינן:

ה אבל שיש לו בנים קטנים אין לו לבטלם מלימודם:

## סימן שפה

**דין שאלת שלום באבל. ובו ג' סעיפים:**

א אבל אסור בשאלת שלום כיצד שלשה ימים הראשונים אינו שואל בשלום כל אדם ואם אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו לא ישיב להם אלא יודיעם שהוא אבל מג' עד שבעה אינו שואל ואם אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו משיב להם משבעה עד ל' שואל בשלום אחרים שהם שרויים בשלום ואין אחרים שואלים בשלומו וכ"ש שמשיב למי ששואל בשלומו לאחר ל' יום הרי הוא כשאר כל אדם בד"א בשאר קרובים אבל על אביו ואמו שואל בשלום אחרים אחר שבעה ואין אחרים שואלים בשלומו עד אחר י"ב חדש: הגה ומאחר שאסור בשאלת שלום כ"ש שאסור להרבות בדברים (רמב"ם פ"ה וכל בו) ואם עושה לכבוד רבים כגון שרבים באים לנחמו מותר לומר להם לכו לבתיכם לשלום דלכבוד רבים שרי (נ"י פרק אלו מגלחין ובהגהות מיי' ובמרדכי הלכות אבל) ויש מקילין האידנא בשאלת שלום האבל לאחר ל' ואין טעם להם אם לא שיחלקו לומר שזה מה שאנו נוהגים לא מקרי שאלת שלום שבימיהם (סברת הרב) ועיין בא"ח סימן פ"ג:

ב המוצא את חבירו אבל בתוך ל' יום מדבר עמו תנחומין ואינו שואל בשלומו לאחר ל' יום שואל בשלומו ואינו מדבר עמו תנחומין כדרכו אלא מן הצד שאינו מזכיר לו שם המת אלא אומר לו תתנחם מתה אשתו ונשא אחרת אינו נכנס לביתו לדבר עמו תנחומין מצאו בשוק אומר לו תתנחם בשפה רפה ובכובד ראש אבל אם לא נשא אחרת מדבר עמו תנחומין עד שיעברו ג' רגלים ועל אביו ועל אמו מדבר עמו תנחומין כל י"ב חדש לאחר י"ב חדש מדבר עמו מן הצד:

ג מקום שנהגו להיות שואלים בשלום אבלים בשבת שואלים וכתב הרמב"ם שהאבל נותן שלום לכל אדם בשבת שהוא מכלל דברים שבפרהסיא: הגה ואסור לשלוח מנות לאבל

על אביו ואמו כל י"ב חדש ואפילו בשבת במקום שנהגו שלא לשאול בשלומו בשבת (תשובת מהרי"ל סי' ל"א) אבל במקום שנהגו לשאול בשלומו בשבת גם זה שרי:

## סימן שפו

**עטיפת הראש באבל. ובו סעיף אחד:**

אבל חייב בעטיפת הראש דהיינו שיכסה ראשו בטלית או בסודר ויחזיר קצתו על פיו ועל ראש החוטם והני מילי שצריך עטיפה בכל היום אבל כשבאין מנחמים אצלו מגלה ראשו לכבודם: הגה וי"א שאין נוהגין במדינות אלו בעטיפה (הגהות מיי' פ"ה) וכן המנהג פשוט ואין להחמיר לשנות במה שלא נהגו אבותינו:

## סימן שפז

**דין כפיית המטה. ובו ב' סעיפים:**

א אבל חייב בכפיית המטה ובשעת שינה ואכילה יושב על מטה כפויה אבל כל היום אינו יושב אפילו על מטה כפויה אלא על גבי קרקע וכן המנחמים אינן רשאים לישב אלא ע"ג קרקע:

ב עכשיו לא נהגו בכפיית המטה מפני שיאמרו העובדי כוכבים שהוא מכשפות ועוד שאין המטות שלנו עשויות כמטות שלהן כדי שיהא ניכר בהם כפיה:

## סימן שפח

**אבל ביום ראשון אסור להניח תפילין. ובו ב' סעיפים:**

א אבל אסור להניח תפילין ביום ראשון ואחר שהנץ החמה ביום ב' מותר להניחם:

ב מבעי ליה לאבל ליתובי דעתיה לכוונו לביה לתפילין שלא יסיח דעתו מהם אבל בשעת הספד ובכי לא מנח להו:

## סימן שפט

**אבל אסור בכביסת כסותו ודין גיהוץ. ובו ח' סעיפים:**

א אבל אסור לכבס כסותו כל שבעה ימים אפילו במים לבד ולאחר שבעה מותר וכשם שאסור לכבס כך אסור ללבוש המכובסים קודם לכן (ואחר ז' שרי והעולם נהגו בו איסור (כדעת ריב"א וסייעתו) ונוהגין שאדם אחר לובשם תחלה ואח"כ לובשם האבל והמנהג עיקר (טור בשם סמ"ק וכ"כ המרדכי ה"א וכל בו) וכן נוהגין במדינות אלו לאחר שבעה ואם לבשו אדם אחר רק שעה אחת די בכך) (כל בו וסמ"ק) וא"צ לומר שאסור ללבוש חדשים וגם הסדינים והמצעות של

מטה אסור לכבסן ולהציע המכובסין וכן מטפחות הידים אע"פ שמותר לכבסן במועד וכן כל אותן ששנינו שמותרים לכבס במועד כגון היוצא מבית השביה ומבית האסורים והמנודה שהתירו לו חכמים והנשאל לחכם והותר והבא ממדינת הים שהלך להרויח ולא היה לו פנאי לגלח אסורים בימי אבלו שאם אירעו אחד מהם קודם האבלות ונכנס מיד לתוך האבלות אסור לכבס אלא אם כן אירעו אחד מהם ותכפוהו מיד שני אבלות זה אחר זה אז מותר לכבס אף בנתר וחול ואפי' תוך שבעה ובלבד שיעשנו בצינעא בתוך ביתו ואחר שתכפוהו אביליו זה אחר זה מכבס במים אבל לא בנתר ואהל:

ב מותר לכבס בגדי קטנים שמת אביהם:

ג אסור ללבוש תוך שבעה כלים חדשים צבועים וישנים יוצאים מתחת המכבש (פי' כלי לעצור בו הבגדים): הגה י"א דאסור ללבוש בגדי שבת תוך ד' שבועות הראשונים אבל אח"כ מותר אפילו על אביו ואמו וכן לעשות בגדים חדשים (כל בו בשם מוהר"ם) אבל נהגו איסור כל י"ב חודש:

ד אסור תוך שבעה לכבס ולהניח בין ע"י עצמו בין ע"י אחרים ואם היתה כסותו בקבולת ביד אחרים מכבס אותו כדרכו כמו שאר מלאכתו בתלוש שביד אחרים בקבולת:

ה כל שלשים יום אסור ללבוש (או להציע תחתיו) (ב"י בשם רבינו ירוחם) בגד מגוהץ והוא שיהא לבן וחדש ואפילו הוא של פשתן ועל אביו ועל אמו אסור עד שיגיע הרגל אחר שלשים ויגערו בו חביריו:

ו גיהוץ י"א צק"ל בלשון ערב וי"א דהיינו כיבוס במים ואפר או בנתר ובורית:

ז אחר שבעה מותר לגהץ בין לעצמו בין לאחרים ולא אמרו שלשים יום לגיהוץ אלא ללבוש:

ח יש מי שאומר דהאידנא ליכא איסור גיהוץ שהרי אמרו גיהוץ שלנו ככיבוס שלהם :

## סימן שצ

**דיני גלוח וסריקה באבל. ובו ז' סעיפים:**

א אבל אסור לגלח שערו אחד שער ראשו ואחד שער זקנו ואחד כל שער שבו ואפי' של בית הסתרים כל ל' יום ושער של השפה ומהצדדים כל שמעכב את האכילה תוך ז' אסור אחר שבעה מותר:

ב ישב לגלח ואמרו לו מת אביו הרי זה משלי' ראשו אחד המגלח ואחד המתגלח ומה שהספר גומר היינו בדליכא ספר אחר במתא:

ג כל אותם שאמרו מותר לגלח בחול המועד אם אירעו אחד מאלו קודם האבילות ונכנס מיד תוך האבל אסור לגלח אבל אם אירעו אחד מאלו ותכפוהו מיד שני אבילות זה אחר

זה מגלח כדרכו בין בתער בין במספרים ואפילו תוך שבעה ואדם אחד שתכפוהו אביליו זה אחר זה מיקל שערו בתער אבל לא במספרים (ובלבד שיעשנו בצינעא) (ב"י בשם הרמב"ן):

ד על כל המתים מגלח לאחר שלשים יום על אביו ועל אמו עד שיגערו בו חביריו: הגה ואין הרגל מהני אם פגע קודם שיגערו בו חביריו (טור) ועיין בא"ח סימן תקמ"ח ושיעור גערה יש בו פלוגתא ונוהגים בג' חדשים (כדעת מהרא"י בפסקיו ואגודה ומהרי"ל והר"ן) ובמקומות אלו נוהגין שאין מסתפרין על אב ואם כל י"ב חדש (מהרי"ל מנהג קצת מקומות) אם לא לצורך כגון שהכביד עליו שערו או שהולך בין העובדי כוכבים ומתנוול ביניהם בשערותיו דמותר לספר (כן השיב הא"ז):

ה אשה מותרת בנטילת שער אחר ז': הגה (ויש אוסרים אף לאשה וכן עיקר):

ו לסרוק [ראשו] במסרק מותר אפילו תוך שבעה:

ז כשם שאסור לגלח כל שלשים יום כך אסור ליטול צפרנים בכלי אבל בידיו או בשיניו מותר אפי' תוך שבעה ואשה שאירע טבילתה אחר שבעה תוך שלשים אם תטול צפרניה בידיה או בשיניה אינה נוטלת יפה אלא תאמר לעובדת כוכבים ליטלם לה בתער או במספרים: הגה ולאו דוקא עובדת כוכבים אלא הוא הדין ישראלית וסרכא דלישנא דחול המועד נקט (דעת עצמו):

## סימן שצא

**אבל אסור בכל מיני שמחה. ובו ג' סעיפים:**

א אבל אסור בשמחה לפיכך לא יקח תינוק בחיקו כל שבעה שמא יבא לידי שחוק:

ב על כל המתים נכנס לבית המשתה לאחר שלשים יום על אביו ועל אמו לאחר י"ב חדש ואף אם השנה מעוברת מותר לאחר י"ב חדש ומיהו שמחת מריעות שהיה חייב לפרוע אותה מיד מותר לעשותה מיד אחר שבעה אבל אם אינו חייב לפרעה אסור ליכנס לה עד ל' ועל אביו ועל אמו אע"פ שחייב לפרעה אסור [עד] לאחר י"ב חדש: הגה ובחבורת מצוה כגון שמשיא יתום ויתומה לשם שמים ואם לא יאכל שם יתבטל המעשה מותר לאחר ל' אבל תוך ל' אסור לכל סעודת מצוה שבעולם (טור בשם הראב"ד) אבל סעודת מצוה דלית בה שמחה מותר ליכנס בה כגון פדיון הבן או סעודת ברית מילה מותר לאכול שם אפי' תוך שבעה ובלבד שלא יצא מפתח ביתו (ת"ה סי' רנ"א) ויש אוסרין בסעודת ברית מילה (מרדכי) והמנהג שלא לאכול בשום סעודה בעולם כל י"ב חדש אם הוא חוץ לביתו ובתוך הבית מקילין שאוכל בביתו בסעודת ברית מילה וכ"ש בשאר סעודות שאין בהם שמחה אבל בסעודת נישואין יש להחמיר כן נ"ל. אבל שהוא בעל ברית או מוהל ילבש בגדי שבת עד לאחר המילה ומותר ליכנס למילה לאכול שם אם הוא לאחר ל' אע"פ שאין המילה בביתו (ב"י בשם תשובת מהרי"ל):

ג ליכנס לחופה שלא בשעת אכילה לשמוע הברכות יש מתירים ויש אוסרין אלא עומד חוץ לבית לשמוע הברכות: הגה אבל לא יכנס לבית כלל בשעה שעומדים שם במזמוטי חתן וכלה וכן נוהגים באשכנז (טור) ובמדינות אלו וכל זה בבית שעושין החתונה שאוכלין ושותין ושמחין שם אבל בחופה שעושין בבית הכנסת שמברכין שם ברכת אירוסין ונישואין ואין שם שמחה כלל מותר מיד אחר שבעה (הגהות מיימוני) ויש אוסרין עד שלשים (שם בשם ראבי"ה) וכן נראה לי ויש מקומות שמחמירין להיות האבל עומד כל י"ב חדש חוץ לבית הכנסת לשמוע הברכות (הגהות במהרי"ל) ומ"מ נראה דאבל יכול לברך ברכת אירוסין ונישואין תחת החופה שבבית הכנסת וכן יוכל להכניס חתן כדרך ארצנו ששני אנשים מכניסין החתן תחת החופה ויכול ללבוש קצת בגדי שבת בשעה שמכניסין ובלבד שיהא אחר ל' (ד"ע) וכן נוהגין. יש מתירין לאבל לאכול בסעודת נשואין או ברית מילה עם המשמשין ובלבד שלא יהא במקום שמחה כגון בבית אחר (כל בו וב"י בשם סמ"ק) ויש אוסרין (הגהות אשיר"י) וכן נוהגין רק שהאבל משמש שם אם ירצה ואוכל בביתו ממה ששולחין לו מן הסעודה יש מתירין לאבל לאכול באותה סעודה של דגים שעושים לאחר הנישואין כי מאחר שכבר פסקו לומר שהשמחה במעונו אית ליה היכר שאין שמחה באותה סעודה ושרי (בית יוסף בשם רוקח) יש אומרים דאסור לאכול בסעודה בלילה שביום המחרת מת אביו או אמו (בהגהות מנהגים בשם מהרי"ו):

## סימן שצב

**אבל אסור כל ל' יום לישא אשה. ובו ג' סעיפים:**

א אסור לישא אשה כל ל' יום אפילו בלא סעודה ולאחר שלשים מותר אפי' על אביו ואמו ואפילו לעשות סעודה ומותר לקדש אשה אפילו ביום המיתה והוא שלא יעשה סעודה אלא אם כן עברו שלשים יום (וי"א דגם לארס אסור כל ל' יום) (טור והרא"ש והרמב"ן וכן עיקר):

ב מתה אשתו אסור לישא אחרת עד שיעברו עליה שלש רגלים (אבל ליכנס לבית המשתה דינו כמו בשאר קרובים) (טור) וראש השנה ויום הכפורים אינם חשובי' כרגלים לענין זה ואם לא קיים מצות פריה ורביה או שיש לו בנים קטנים או שאין לו מי שישמשנו מותר לקדש מיד ולכנוס אחר שבעה ולא יבא עליה עד לאחר שלשים יום אלא אם כן לא קיים מצות פריה ורביה שאז מותר לבא עליה אחר ז': הגה והוא הדין בשאר אבלות אפילו באבלות דאביו ואמו מותר לישא ולבא עליה אחר שבעה אם לא קיים פריה ורביה. י"א דאף מי שהוא עשיר ויכולת בידו לשכור לו משרתים ומשרתות מכל מקום אם אין בתו או כלתו אצלו בביתו שתוכל לשמשו בחפיפת הראש או שאר דברים שמתבייש מאחרים מקרי אין לו מי שישמשנו וכל כיוצא בזה (פסקי מהרא"י סי"ג) ולכן נשתרבב המנהג שרבים מקילין בענין ונושאין נשים תוך שלש רגלים ובעל

נפש יחוש לעצמו. מי שתפשו השר ואינו רוצה להניחו מתפיסתו עד שישא אשה תוך שלש רגלים אחר מיתת אשתו יש מתירין משום צער דידיה (ב"י) וכן נראה לי עיקר:

ג מי שלא קיים מצות פריה ורביה ושידך אשה ואחר שהכין צרכי חופה מת אחי המשודכת מותר לכנסה ולבא עליה אחר שבעה: הגה וכן אם יש לו בנים קטנים ונתרצה לאחות אשתו מותר לכנסה כי היא מרחמת על בני אחותה יותר מאחרת (כ"כ בפי' הרא"ש והגהות מיימוני ומרדכי):

## סימן שצג

**מתי האבל יכול לצאת מביתו. ובו ד' סעיפים:**

א אבל ג' ימים הראשונים אינו יוצא לבית האבל ולא לבית הקברות מכאן ואילך אם מת לאחרים מת בשכונתו יוצא אחר המטה לבית הקברות ואינו יושב במקום המנחמים אלא במקום המתנחמים ואם אין שם כדי מטה וקובריה יוצא אפילו ביום ראשון ואפילו בשכונה אחרת: הגה ומקצת יום ג' הרי הוא ככולו (הגהות מיימוני פ"ז) ולא ראיתי נוהגין כן עכשיו כי אין אבל הולך לבית הקברות ולא לבית האבל כל שבעה ואפשר שלאו חיוב הוא אלא רשות ומאחר שעכשיו אין מתנחמים כמו בימיהם שב ואל תעשה עדיף:

ב אבל שבוע הראשון אינו יוצא מפתח ביתו אפילו לשמוע ברכות חופה או ברכות המילה: הגה מיהו המיקל לצאת בלילה מפני הצורך לא הפסיד (ת"ה סימן ר"צ) והא דאסור לצאת חוץ לביתו היינו דוקא לטייל או למשא ומתן וכדומה אבל אם שלח מושל אחריו (מרדכי ה"א) או שצריך לילך בדרך או לשאר דברים הצריכים לו הרבה כגון דבר האבד מותר לו לצאת (תוס' סוף מ"ק) וכן נוהגין ודין נעילת סנדליו ע"ל סימן שפ"ב : שניה יוצא ואינו יושב במקומו ואינו מדבר שלישי יושב במקומו ואינו מדבר: הגה ואם רוצה שלא לישב במקומו בשבוע שלישית ולדבר הרשות בידו (הגמ"י) ועכשיו נוהגין שאין יושבין במקומם כל שלשים ועל אביו ואמו כל י"ב חדש ואין למנהג זה עיקר מכל מקום אין לשנות מן המנהג כי כל מקום לפי מנהגו : רביעית הרי הוא כשאר כל אדם אפילו לא שלמו שלשה שבועות כגון שמת באמצע שבוע מיד כשכלה אותו שבוע ושנים שאחריו חשיב שבוע הבא רביעי:

ג האבל אינו יוצא בחול לבית הכנסת אבל בשבת יוצא (וכן לבית המדרש) (ב"י) ואנו נוהגים שבכל יום קריאת התורה יוצא לב"ה: הגה ובמדינות אלו נוהגין שאין יוצא אלא בשבת ואם האבל מוהל או בעל ברית לאחר שלשה מתפלל בביתו. וכשמביאין התינוק למול הולך האבל לבית הכנסת (הגהות אשיר"י) אבל תוך שלשה לא יצא אא"כ אין מוהל אחר בעיר (א"ז) ויש מקילין אפי' תוך ג' אפי' אם יש מוהל אחר בעיר (ב"י) ומותר לו לתקן הצפרנים ולגלח לצורך המילה אבל אם יש

מוהל אחר אסור (סברת הרב דלא כא"ז דמתיר סתם) וכן כל דבר מצוה שא"א לעשות בלא האבל מותר לו לצאת לקיים את המצוה (סברת הרב וב"י):

ד הנוהגים כשהם אבלים שלא לשנות מקומם בבית הכנסת בשבת יפה הם עושים: הגה ויש אומרים שגם בשבת ישנה מקומו (נ"י ס"פ המוכר פירות) וכן המנהג פשוט ואין לשנות המנהג:

## סימן שצד

**שלא להתקשות על המת יותר מדאי. ובו ו' סעיפים:**

א אין מתקשין על המת יותר מדאי וכל המתקשה עליו יותר מדאי על מת אחר הוא בוכה אלא שלשה ימים לבכי שבעה להספד שלשים לתספורת ולגיהוץ:

ב במה דברים אמורים בשאר העם אבל תלמידי חכמים הכל לפי חכמתם ואין בוכים עליהם יותר מל' יום ואין מספידין עליהם יותר מי"ב חדש וכן חכם שבא שמועתו לאחר י"ב חדש אין מספידין אותו:

ג יוצאין לבית הקברות ופוקדים על המתים שלשה ימים שמא עדיין הוא חי:

ד כל שלשה ימים יראה האבל כאלו חרב מונחת לו בין כתפיו משלשה ועד שבעה כאלו זקוף כנגדו בקרן זוית משבעה ועד שלשים כאלו עובר לפניו בשוק וכל אותה השנה הדין מתוחה כנגד אותה משפחה ואם נולד בן זכר באותה משפחה נתרפאת כל המשפחה:

ה אחד מהחבורה שמת תדאג כל החבורה:

ו כל מי שאינו מתאבל כמו שצוו חכמים ה"ז אכזרי אלא יפחד וידאג ויפשפש במעשיו ויחזור בתשובה:

## סימן שצה

**מקצת יום השבעה והשלשים ככולו. ובו ג' סעיפים:**

א כיון שעמדו מנחמים מאצל האבל ביום שביעי מותר בכל דברים שאסור בהם תוך שבעה דמקצת היום ככולו לא שנא מקצת יום שביעי לא שנא מקצת יום שלשים כיון שהנץ החמה ביום שלשים בטלו ממנו גזרת שלשים (רא"ש ורבינו ירוחם): הגה ובמדינות אלו שאין המנחמין רגילין לבא ביום ז' צריך להמתין עד שעה שרגילין המנחמים לבא בשאר ימים דהיינו לאחר יציאה מבית הכנסת שרגילין לבא מנחמין כן נראה לי ודלא כמו שרגילין להמתין שעה על היום דאין הדבר תלוי רק בעמידת המנחמין (כן משמע באשיר"י):

ב שמע שמועה רחוקה בלילה כיון דסגי בשעה אחת סלקא אפילו בלילה:

ג מי שמת אביו או אמו בראש חדש ניסן לא אמרינן בכ"ט באדר שאחריו מקצת היום ככולו אלא צריך לנהוג דברים האסורים בי"ב חדש עד שיכנס ראש חדש ניסן: הגה ונהגו להוסיף עוד היום שמת בו האב או האם לנהוג בו דין י"ב חדש ונכון הוא:

## סימן שצו

**דין אבל שלא נהג אבלותו כל שבעה. ובו ג' סעיפים:**

א אבל שלא נהג אבלותו תוך שבעה בין בשוגג בין במזיד משלים אותו כל שלשים חוץ מהקריעה שאם לא קרע בשעת חימום אינו קורע אלא תוך שבעה חוץ מאביו ואמו שקורע אפילו לאחר שבעה:

ב במה דברים אמורים בשלא נהג אבלות כלל כל שבעה אבל אם זלזל במקצת הימים ולא נהג בהם אבלות כגון מי שאמרו לו שמת לו מת ביום הא' והיה בעיר אחרת ולא נהג אבלות וביום השני בא לעירו ונהג אבלות אין צריך להשלים ומונה שבעה מיום הראשון:

ג קטן שמת אביו ואמו ואפילו הגדיל תוך שבעה בטל ממנו כל דין אבלות ואינו חייב בו :

## סימן שצז

**דיני עדות לנהוג אבילות על פיהם. ובו ב' סעיפים:**

א מתאבלין על פי עד אחד ועד מפי עד ועובד כוכבים מסיח לפי תומו:

ב שנים אומרים מת ושנים אומרים לא מת אינו מתאבל:

## סימן שצח

**אבלות יום ראשון דאורייתא. ובו סעיף אחד:**

אבלות יום ראשון אם הוא יום מיתה וקבורה הוי דאורייתא ושאר הימים מדרבנן במה דברים אמורים בשבעה מתים המפורשים בתורה שכהן מטמא להם אבל אותם שהוסיפו עליהם כדאיתא בסימן שע"ד אפי' ביום ראשון הם מדרבנן ויש אומרים שאף אבילות יום ראשון דמיתה וקבורה הוי דרבנן בכל המתים:

## סימן שצט

**דיני אבלות ברגל בראש השנה וי"ט שני של גליות. ובו י"ד סעיפים:**

א הקובר מתו קודם הרגל בענין שחל עליו אבילות ונהג בו אפילו שעה אחת קודם הרגל הרגל מפסיק האבלות ומבטל ממנו גזרת שבעה וימי הרגל עולים לו למנין שלשים הרי שבעה לפני הרגל וימי הרגל ומשלים עליהם השלשים ודוקא שנהג אבלות באותה

שעה אפילו לא נהג אלא דברים שבצינעא כגון ששמע שמועה קרובה ביום שבת שחל להיות בערב הרגל שאע"פ שאינו נוהג אלא דברים שבצינעא הרגל מפסיק אבל אם שגג (או) הזיד ולא נהג אבלות או שהיה קרוב לחשכה ולא היה יכול לנהוג אין הרגל מבטל האבלות וכ"ש אם לא ידע במיתת המת קודם הרגל שאין הרגל מבטלו אלא נוהג ברגל דברים שבצינעא ומונה שבעה אחר הרגל ובאותם השבעה מלאכתו נעשית ע"י אחרים ועבדיו ושפחותיו עושים בצינעה בתוך ביתו דכיון דכבר נתבטל בשבעת ימי הרגל ממלאכה אע"פ שלא נתבטל מחמת האבל אלא מחמת הרגל סוף סוף נהג בדין אבילות בענין מלאכה הילכך אין להחמיר בו כמו בשאר אבילות ומלאכתו נעשית ע"י אחרים וכל ימי הרגל רבים מתעסקים בו לנחמו הילכך אין מתעסקין בו לנחמו אחר הרגל ורגל עולה למנין שלשים שהרי דין שלשים דהיינו גיהוץ ותספורת נוהגים ברגל ולא מתורת רגל בלבד אסור בהם אלא אף מתורת אבל שהרי מתורת הרגל מותר ללבוש כלים מגוהצים חדשים ולבנים ונוטל צפרניו במספרים ושמח שמחת מריעות והבא ממדינת הים ומבית השביה והשאר שמנו חכמים מותרין לספר ולכבס. ומדין אבילות אסור בכלם כמו בחול:

ב הקובר מתו ברגל בחול המועד נוהג דין אנינות כ"ז שלא נקבר ולאחר שנקבר נוהג דברים שבצינעא (ומ"מ מותר לייחד עם אשתו (ב"י בשם הראב"ד והרא"ש) וע"ל סימן שפ"ג ובא"ח סימן תקמ"ח) והרגל עולה למנין שלשים שמשלים עליו שלשים אפילו קברו בחג הסכות לא אמרינן דשמיני עצרת מבטל ומתעסקים ברגל לנחמו: הגה וכל מלאכה המותרת לעשות לו במועד בדבר האבד מותר לעשות בעצמו ואם אין דבר האבד נעשית ע"י אחרים בבתיהם ועבדיו ושפחותיו עושין בצינעה תוך ביתו (ב"י בשם רבינו ירוחם) : ולאחר הרגל מתחיל למנות שבעה ולכשיכלו שבעה למיתת המת אע"פ שעדיין לא כלו שבעת ימי האבלות מלאכתו נעשית על ידי אחרים בבתיהם ועבדיו עושין לו בצינעא בתוך ביתו ואין רבים מתעסקים בו לנחמו אחר הרגל מנין הימים שנחמוהו ברגל אבל מראים לו פנים כגון אם קברו בשלשה ימים האחרונים של רגל מלאכתו נעשית ע"י אחרים בשלשה ימים אחרונים של אבל ובמקומות שעושים שני ימים מונה השבעה מיום טוב שני האחרון הואיל ומדבריהם הוא עולה מהמנין ומונה מאחריו ששה ימים בלבד:

ג אם קבר את מתו שבעה ימים קודם הרגל ונהג בהם גזירת שבעה הרגל מבטל ממנו גזירת שלשים אפי' חל יום שביעי בערב הרגל דמקצת היום ככולו ועולה לכאן ולכאן ומותר לכבס ולרחוץ ולספר בערב הרגל: הגה סמוך לחשיכה (טור) ובערב פסח מותר בכל אחר חצות דהיינו מזמן שחיטת הפסח ואילך ועדיף שיגלח קודם חצות הואיל ואחרים אסורים לגלח אחר

חצות (תשובת ר"י מינץ ס"ד) : וכן אם חל שמיני בשבת שבערב הרגל מותר לכבס ולרחוץ ולספר בערב שבת ואם לא גילח בערב יום טוב או בערב שבת מותר לגלח אחר הרגל שכבר נתבטל ממנו גזירת שלשים אבל בחול המועד לא יגלח כיון שהיה אפשר לו לגלח קודם הרגל ואם חל שביעי שלו בשבת ערב הרגל אסור לגלח בערב שבת ומותר לגלח אחר הרגל וכן בחול המועד כיון שלא היה יכול לגלח קודם הרגל:

ד הא דרגל מבטל גזירת שלשים בשאר מתים אבל באביו ואמו שאסור (לספר) עד שיגערו בו חביריו אפילו פגע בו הרגל לאחר ל' יום אינו מבטל:

ה אם חל א' מימי האבלות חוץ מהשביעי בערב הרגל מותר לכבס ולא ילבשנו עד הלילה וטוב ליזהר מלכבס עד אחר חצות כדי שיהא ניכר שמפני הרגל הוא מכבס אבל לרחוץ אסור עד הלילה ויש מתירין לרחוץ אחר תפלת המנחה סמוך לחשיכה (וכן נוהגין):

ו ראש השנה ויום כפורים חשובים כרגלים לבטל האבלות:

ז נהג שעה אחת לפני הפסח אותה שעה חשובה כז' וח' ימי הפסח הרי ט"ו ומשלים עליהם ט"ו אחרים:

ח שעה אחת לפני עצרת חשובה כשבעה ועצרת כיון שאם לא הקריב קרבנות עצרת בעצרת יש לו תשלומין כל שבעה חשוב כשבעה הרי י"ד ומשלים עליהם ט"ז אחרים ויום שני של עצרת עולה למנין הט"ז:

ט שעה אחת לפני ר"ה בטלה ממנו גזירת שבעה מפני ר"ה וגזירת ל' מבטל ממנו יום כפורים ומגלח ערב יום כפורים וה"ה לקובר מתו בשלשה בתשרי שמגלח בערב יוה"כ:

י שעה אחת לפני יום הכפורים בטלה ממנו גזירת ז' מפני יום כפורים וגזירת ל' מבטל ממנו החג ומגלח בערב החג:

יא שעה אחת לפני החג והחג הרי י"ד ושמיני עצרת שבעה הרי כ"א ויום שני של שמיני עצרת הרי כ"ב ומשלים עליהם ח' אחרים:

יב הקובר את מתו שעה אחת לפני הרגל אותה שעה והרגל חשובים כי"ד ומיד אחר הרגל יש לו דין שבוע שלישי לענין שיושב במקומו ואינו מדבר:

יג במקומות שעושין שני י"ט מי שמת לו מת ביום טוב שני שהוא י"ט האחרון של פסח או של חג או ביום טוב שני של עצרת וקברו בו ביום נוהג בו אבילות הואיל ויום טוב שני מדבריהם ואבילות יום ראשון שהוא יום מיתה וקבורה של תורה ידחה עשה של דבריהם מפני עשה של תורה אבל אם מת בי"ט שני של ר"ה וקברו בו ביום אינו נוהג בו אבלות שב' הימים כיום ארוך הם במה דברים אמורים בשבעה מתים המפורשים בתורה שכהן מטמא להם אבל אותם שהוסיפו עליהם כדאיתא בסימן שע"ד אין אבלותם אלא

מדרבנן לפיכך אינו נוהג עליהם אבלות בשום יום טוב ואפי' באותם שאמרנו שנוהג אבילות ביום טוב שני אינו קורע והעולם נוהגין שלא להתאבל בי"ט שני של גליות על שום מת אפי' הוא יום מיתה וקבורה: הגה דסוברין כדעת האומרים שאין שום אבלות דאורייתא וכן המנהג פשוט ואין לשנות (ר"ת ור"י ורא"ש):

יד מת לו מת בערב יו"ט ונתיירא שמא לא יספיק לקברו מבעוד יום ומסרו לעובדי כוכבים שיוליכוהו לקברו כיון שהוציאוהו מהעיר ונתכסה מעיני הקרובים חלה עליו אבלות ואם הוא שעה אחת קודם הרגל ונהג בה אבלות בטלה לה גזירת שבעה אע"פ שנקבר ביום טוב:

## סימן ת

**דיני אבלות בשבת. ובו ב' סעיפים:**

א שבת אינו מפסיק אבלות ועולה למנין שבעה שהרי קצת דיני אבלות נוהגים בו דהיינו דברים שבצינעא שהם תשמיש המטה ורחיצה אבל דברים שבפרהסיא (לא) דהיינו להסיר עטיפתו (ודוקא כשהוא מעוטף עטיפות ישמעאלים כמו שנתבאר לעיל סימן שפ"ו אבל קצת עטיפה שנוהגים בקצת מקומות כל ל' אין צריך להסיר בשבת הואיל ויש לו מנעלים ברגליו) (מהרי"ו סימן ה') וללבוש מנעליו ולזקוף המטה מכפייתה ושלא ללבוש בגד קרוע אלא מחליפו ואם אין לו להחליף מחזיר קרעו לאחריו ות"ת הוי דבר שבצינעא אבל לחזור הפרשה כיון שחייב אדם להשלים פרשיותיו עם הצבור הוי כקורא את שמע ומותר ואם קראו את האבל לעלות לתורה צריך לעלות שאם היה נמנע היה דבר של פרהסי' ורבינו תם היו קורים אותו בכל פעם שלישי ואירע בו אבלות ולא קראו החזן ועלה הוא מעצמו ואמר כיון שהורגל לקרותו שלישי בכל שבת הרואה שאינו עולה אומר שבשביל אבלות הוא נמנע והוי דברים של פרהסיא. (וכן אם הכהן אבל ואין כהן אחר בב"ה מותר לקרותו אבל בענין אחר אסור) (הגהות מיימוני פ"ג מה"א) :

ב גררתו חיה או הרגוהו לסטים ובשבת נתייאש מלבקש כיון דדברים שבצינעא נוהג בשבת עולה לו ליום אחד: הגה אם פגע יום ל' של אבלות בשבת ויום כ"ט בערב שבת מותר לו לרחוץ בערב שבת אף במקומות שנוהגים שלא לרחוץ כל ל' דהואיל ומדינא שרי לאחר שבעה אלא שנהגו להחמיר כל ל' בכהאי גוונא שרי משום כבוד שבת (הגהות מיימוני בשם מהר"ם פ"י ופ"ו די"ט) וה"ה כל כיוצא בזה כגון לחזור אל מקומו בליל שבת וללבוש בגדי שבת דהא נמי אינו אלא מנהג בעלמא (כן נראה מדברי מהר"ש) כמו שנתבאר לעיל סי' שפ"ט וש"צ ואע"פ שיש לחלק בין רחיצה שאסורה בשבת ובין דברים אלו שאפשר לו לעשות בשבת מ"מ אין נ"ל לחלק בכך :

## סימן תא

**דברים הנוהגים בחול המועד. ובו ז' סעיפים:**

א אין מניחין את המטה ברחוב בחול המועד שלא להרגיל את ההספד שאסור להרגיל את ההספד בחול המועד אלא לכבוד ת"ח לפיכך אין מוליכין המת לבית הקברות בחול המועד עד שיהיה כל הקבר מתוקן ומזומן:

ב אין קורעין בחול המועד אלא מי שהוא חייב לקרוע כדאיתא בסימן ש"מ אבל מי שאינו חייב ורוצה לקרוע מפני הכבוד אסור:

ג שמע בחול המועד שמועה קרובה חייב לקרוע:

ד אין חולצין כתף במועד ואין מברין בו אלא קרוביו של מת אבל הקרובים מברין וה"ה לחנוכה ופורים וראש חדש וכשמברין אין מברין אלא על מטות זקופות אבל ביום טוב אפילו ביום טוב שני אין קורעין ולא חולצין ולא מברין ובחול המועד מברין הכל על החכם לתוך הרחוב כדרך שמברין את הקרובים שהכל כקרוביו:

ה נשים בחול המועד מענות דהיינו שכולן עונות כאחת אבל לא מטפחות דהיינו להכות כף על כף בראש חדש חנוכה ופורים מענות ומטפחות אבל לא מקוננות דהיינו שאחת מדברת וכולן עונות אחריה נקבר המת לא מענות ולא מטפחות והני מילי לאינש דעלמא אבל לתלמיד חכם בין בחול המועד בין בראש חדש חנוכה ופורים מענות ומקוננות כדרכן בחול והני מילי בפניו אבל שלא בפניו לא ויום שמועה אפילו רחוקה כבפניו דמי:

ו אומרים על המת צדוק הדין וקדיש כדרכן וכן ביום טוב שני אבל ביום טוב ראשון כיון שאין מתעסקים במת אין אומרים אותו: הגה ויש חולקין שלא לומר צדוק הדין במועד (הטור הביא כמה רבוותא) וכן המנהג פשוט במדינות אלו שלא לומר צדוק הדין בכל הימים שאין אומרים בהם תחנון (במנהגים) ולכן אין אומרים ג"כ כשקוברין אחר חצות בערב שבת י"א שאם קוברים המת בלילה שאין אומרים קדיש ולא צדוק הדין (כל בו):

ז מת לו מת קודם פורים ופגע בו פורים אינו מפסיק האבילות ומ"מ אין אבלות נוהג בו לא בי"ד ולא בט"ו אלא דברים שבצינעא נוהג וחייב לשלוח מנות ואף על פי שאינו מתאבל בהם עולים לו ממנין השבעה כמו שבת:

## סימן תב

**דין שמועה קרובה ורחוקה. ובו י"ב סעיפים:**

א מי שבאה לו שמועה שמת לו קרוב אם בתוך ל' יום הגיעה השמועה אפי' יום ל' עצמו ה"ז שמועה קרובה וחייב לנהוג שבעה ימי אבלות מיום שהגיע השמועה וקורע

ומונה ל' יום (מיום השמועה) (כך משמע מהרמב"ם ומנימוקי יוסף פא"מ ובמרדכי) לתספורת עם שאר דברים כללו של דבר יום שמועתו הקרובה כיום הקבורה ואם שמע מיום ל' ואילך א"צ לנהוג אלא שעה אחת לא שנא שמע ביום לא שנא שמע בלילה שאם שמע בלילה ונהג מקצת אבלות בלילה שעה אחת עולה לו ואפילו שמע על אביו ואמו והני מילי לענין גזירת שבעה אבל לענין גזירת שלשים נוהג על אביו ואמו בתספורת עד שיגערו בו חביריו ובגיהוץ עד שיגיע הרגל ויגערו בו וכן בשאלת שלום וליכנס לבית המשתה ומונה מיום מיתה ולא מיום שמועה לפיכך אם באה לו שמועה על אביו ואמו לאחר י"ב חדש אינו נוהג אלא יום אחד אף בגזירת ל':

ב השומע שמועה רחוקה אין צריך לנהוג כל דין אבלות אלא דיו בחליצת מנעל ואין צריך לא עטיפה ולא כפיית המטה ומותר במלאכה רחיצה וסיכה ותשמיש המטה ובתלמוד תורה ואם אין לו מנעלים ברגליו צריך שיכפה מטתו או יעטוף ראשו שצריך שיעשה מעשה שניכר בו שעושה משום אבלות ואם היה עוסק בתורה או במלאכה או שהיה רוחץ וסך ובאה לו שמועה מפסיק שעה אחת משום אבלות וחוזר למה שבידו אבל אם היה לבוש תפילין אינו צריך לחלצן ומ"מ אינו יוצא ידי אבלות בהפסק זה וצריך שיעשה מעשה שניכר שעושה משום אבלות כגון חליצת מנעל או כפיית המטה ועטיפה ומיהו בחדא סגי:

ג אין מברין על שמועה רחוקה:

ד אין קורעין על שמועה רחוקה ועל אביו ואמו קורע לעולם (ובמקום שאין לו לקרוע אסור להחמיר על עצמו ולקרוע) (א"ז):

ה השומע שמועה בשבת או ברגל ולמוצאי שבת ורגל נעשית רחוקה אינו נוהג אלא יום אחד ובשבת ורגל אסור בדברים של צינעא:

ו השומע שמועה רחוקה בשבת או ברגל אינו נוהג אפי' דברים שבצינעא ולמוצאי שבת ורגל נוהג שעה אחת ודיו:

ז השומע שמועה קרובה בשבת השבת עולה לו ליום אחד ולמחר קורע והוה ליה יום ששי שביעי לאבילות:

ח עשרה ימים אחר חג הסכות שמע שמת לו מת בערב החג אע"פ שאם נמנה שעה א' לפני החג שבעה ושבעת ימי החג ויום שמ"ע כ"א וי' ימים אחרים הרי ל"א אין לזה דין שמועה רחוקה אלא דין שמועה קרובה שאין הרגל עולה למי שלא נהג אבלות קודם לו כלל וכל שכן למי שלא היה יודע שמת לו מת (ר' ירוחם בשם בעל המאור וכ"ד הרמב"ן):

ט שמע שתי שמועות רחוקות ביום אחד אינו נוהג עליהן אלא יום אחד היו קרובות או שמתו לו שני מתים כאחד מונה לשתיהם כאחד שבעה ושלשים שמע לזה היום ולזה למחר מונה לשני מיום שמועה שבעה ושלשים:

י שמע שמועה קרובה בשבת ערב הרגל כיון דדברים שבצינעא נוהג עולה לו אותו שבת למנין שבעה:

יא מי שהתפלל כבר ערבית ועדיין יום הוא ושמע שמועה קרובה מונה מיום מחר ואותו יום אינו עולה לו:

יב מי שמת לו מת ולא נודע לו אינו חובה שיאמרו לו ואפילו באביו ואמו ועל זה נאמר מוציא דבה הוא כסיל ומותר להזמינו לסעודת אירוסין ונישואין וכל שמחה כיון שאינו יודע מיהו אם שואל עליו אין לו לשקר ולומר חי הוא שנאמר מדבר שקר תרחק: הגה ומ"מ בבנים זכרים נהגו להודיע כדי שיאמר קדיש אבל בבנות אין מנהג כלל להודיעם (מהרי"ו סי' י"ג) מצוה להתענות יום שמת בו אביו או אמו (כל בו בשם הר"מ וע"פ) ומתענין יום המיתה ולא יום הקבורה (מהרי"ו סי' קכ"א ומהרא"י סי' רצ"ו והאחרונים) אם לא מי שהיה אצל הקבורה ולא אצל המיתה (בקבלה מפי זקן מופלג מוהר"ם לנדא) ואם אירע יום זה ביום שאין אומרים בו תחנון אין מתענין כלל ואם מתו באדר ונתעברה השנה העיקר להתענות באדר הראשון (ת"ה סימן רצ"ד ומהר"י מינ"ץ) אע"פ שיש חולקין כך הוא עיקר ואם מתו בשנת העיבור באדר הב' מתענה גם כן בעיבור באדר השני (ג"ז שם) ועיין באורח חיים סי' תקס"ח סעיף ז' ועיין לעיל סימן שצ"א דאין לאכול בסעודה בליל יום שמת בו אב ואם. ואם חל תענית זה בערב שבת דינו כשאר תענית ועיין בא"ח סימן רמ"ט מיהו אם בפעם ראשון השלים ינהוג כן כל ימיו :

## סימן תג

**דיני המלקט עצמות. ובו י' סעיפים**:

א המלקט עצמות אביו או של שאר קרובי' שמתאבלים עליהם מתאבל עליהם כל היום כולו בכל הדברים הנוהגים באבל בכפיית המטה ועטיפת הראש ונעילת הסנדל ותשמיש המטה ורחיצה וסיכה ולערב אין מתאבל עליהם אפילו צרורים לו בסדינו היה עומד ומלקט וחשכה לו מותר ביום שלאחריו לפיכך אין מלקטין אותם סמוך לחשכה כדי שלא יהיה נמצא שלא התאבל על ליקוט עצמות אביו. (ואין אנינות בליקוט עצמות רק חל עליו אבלות מיד) (טור בשם הרא"ש):

ב כל שקורע עליו בשעת מיתתו קורע עליו בשעת ליקוט עצמות וכל שאינו מתאחה בשעת מיתתו אינו מתאחה בשעת ליקוט עצמות:

ג עצמות אין עומדין עליהם בשורה אבל אומרים תנחומין לעצמם ואין מברין עליהם בחבר עיר אבל מברין עליהם בביתו ואין אומרים עליהם קינה ונהי אבל אומרים עליהם קילוסין: (דהיינו שבחו של מת ומשבחין להקב"ה שממית ומחיה) (בטור תמצא מבואר):

ד אין מלקטין עצמות אביו במועד ואין צריך לומר עצמות שאר קרובים:

ה שמע שהיום לקטו עצמות אחד מקרוביו שהוא מתאבל עליהם אף על פי שלא היה שם מתאבל עליהם. (אבל שמע שנלקטו אתמול אין מתאבל עליהם) (טור בשם הירושלמי):

ו אין מפרקין את העצמות ולא מפסיקין את הגידים:

ז ליקוט עצמות אינו אלא משיכלה הבשר כלה הבשר אין הצורה ניכרת בעצמות לפיכך יכול ללקט בידו עצמות אביו ואמו ואעפ"כ נכון הדבר שלא ילקטם הוא עצמו מההיא דרבי אליעזר בר צדוק דבסמוך:

ח מלקט אדם עצמות שני מתים כאחד בראש אפרסקל מכאן ובראש אפרסקל מכאן דברי רבי יוחנן בן נורי ר"א אומר סוף אפרסקל להתעכל וסוף עצמות להתעכל ונמצאו עצמות שני מתים מתערבים אלא מלקטין ונותנין כל אחד לעצמו בארון של ארזים א"ר אליעזר בר צדוק כך אמר לי אבא בשעת מיתתו מתחלה קברוני בבקעה ולבסוף לקוט עצמותי ותנם בארזים ואל תלקטם אתה בידך שלא יהיו בזויות עליך:

ט המלקט עצמות והמשמר את המת והמוליך אותם ממקום למקום פטור מק"ש ומתפלה ומהתפילין ומכל מצות האמורות בתורה בין בחול בין בשבת לא שנא עצמות קרובים לא שנא עצמות רחוקים בין אם הוא בספינה או בדרך ואפילו אם הם מלקטים רבים ואם רצה להחמיר על עצמו לא יחמיר מפני כבוד עצמות:

י המוליך עצמות ממקום למקום ה"ז לא יתנם בשק או בדסקיא ויניחם על החמור וירכב עליהם מפני שנוהג בהם מנהג בזיון אבל אם מפשילו לאחוריו על החמור שפיר דמי ואם היה מתייירא מפני הגנבים והלסטים מותר: הגה והחי יתן אל לבו דברים של מיתה דיספד יספדוניה דיקבר יקברוניה דיטעון יטענוניה דידל ידלוניה וגדול השלום שניתן לצדיקים שבשעה שהצדיק נפטר ג' כתות של מלאכים נותנים לו שלום (הכל בטור והרא"ש וכל בו) ואומרים יבא שלום (כל הכתוב לחיים קדוש יאמר לו) :

**בלע המות לנצח ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים:**

**תם ונשלם שבח לאל בורא עולם**